ANTONIJ SANTORELLI NOLANI, ... ANTEPRAXIS MEDICA. IN LIBROS VIGINTI, & VNUM...

Antonio Santorelli

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
12 L
1

ANTONII SANTORELLI NOLANI, PHILOSOPHI, ET MEDICI,

Et in Gymnasio Neapolitano, primi olim Philosophiæ Interpretis, nunc medicinæ, quam Theoricam uocant, Professoris primi.

Antepraxis Medica.

In libros viginti, & vnum distributa, in quibus, ea omnia, quæ Praxim medicinæ aggressuris, prænoscere, est necessarium, summa breuitate examinantur.

Adiecimus præter Præfationem ad Lectorem, triplicem indicem, Librorum Capitum, quę in singulis libris continentur, & rerum notatu digniorum.

CVM PRIVILEGIO.

NEAPOLI, Apud Lazzarum Scoriggium. M. DC. XXII.

Et in eiusdem bibliotheca venduntur.

ILLVSTRISS. ET EXCELLENTISS. D.

ALOYSIO CARRAFAE DE MARRA.

Dei gratia Duci Sablonetæ, Sac. Rom. Imperij, ac Hostiliani Principi, Traietti, & Montisdraconis Duci, Fundi, Caleni, Aliani, Satriani, & Platinę Comiti. Aurei Velleris Equiti, &c.

ANTONIVS SANTORELLVS FOELICITATEM.

Grorum primitias, suis inferri delubris, suis imponi aris, mẽsisq; potens ille Deus, Genitor, Rectorq; hominum iussit. Nũ libaturus? nihil verò minus; auctorem se frugum, fructuumq; eo munere, obsequioq; agnosci voluit, & coli. Hinc factũ, vt Antepraxim hanc medicã, etiam, tunc cũ scripsi, tibi inscripserim, dicarim, & ad aram, vt sic dicam, tuam suspenderim: non quia tu mihi Deus numquam exprimet adulatio has voces, nec id patietur pietas, aut modestia tua: sed quia tu, mihi auctor scribẽdi, & diuulgãdi; nã, cum aliquid esse, meas nugas putes, aliquid meas esse nugas (tanti facio iudicium tuũ) putare cœpi, nec indignas, quæ lucem adspicerent. Accessit, & altera inscriptionis causa, quod Dei es simillimus: ostendunt, fateor, Principes omnes, summum illũ Principẽ in imagine, nam eorum magnitudo, ad

auctorem,& fontem totius magnitudinis Deum, nos manuducit; At quanto tu nisu,ad illum contendis? nihil blandimur tibi,nec publicè locus sit, aut gratia,luculẽtius,viuã Dei imaginẽ,Ars,Sors, Virtus,Natura,in te expressere; Natura quidem, claritate Generis,Antiquitate,animiq: altitudine. Sors,Amplitudine Imperij :Virtus,probitate morũ,studio Religionis,laudeq; æquitatis. Ars cultu ingenij,ornamentoque scientiæ. Scilicet,ita es illius dulcedine captus, vt ferè semper sis solus, nè solus esse, quandoque cogaris. Hæc intuitus VESPASIANVS GONZAGA, æquissimi vir iudicij,te potissimũ elegit, cui filiam desponsaret, quæ omnium ornamenta mulierum, prudentiæ, Religionis,Maiestatis,Comitatis, formæ,pudoris in se vna collegit. Hæc admiratus ego,Antepraxim hanc medicã,primam mei ingenij fœturam. tibi dedico:audacius,si te dignã ducerem, sed quã tũ,magnitudo isthæc tua,me deterruit,tãtundem illexit Comitas, qua vna fretus,in spẽ veni,æqui boniq; consulturum te, si quoquo modo possum, veneror; nam & Deus,prisca consuetudine sacrificiorum, non vitula solum fieri,& Agna voluit, sed frugibus,fructibusque supplicari,

INDEX LIBRORVM, QVI IN HOC OPERE continentur.

INDEX CAPITVM, QVÆ IN SINGVLIS libris continentur.

Index C. Lib.I. de morbi natura.

Index Cap. Lib. II. De morbi natura.

Index Cap. Lib. III. de morbi accidentibus, seu symptomatis.

Ex-

Index Cap. Lib. IV. de ætatibus, seu temporibus morbi.

Index Cap. Lib. V. De morborum generibus, & differentijs.

Index Cap. Lib. VI. De caussis cuiusque generis morbi, & differentiæ.

Index Cap. Lib. VII. De dignoscendo morbo, seu de signis.

Index Cap. Lib. VIII. De urinis.

Index Cap. Lib. IX. De pulsibus.

Index Cap. Lib. X. De præuidendis morborum euentibus.

Vnde

Index Cap. Lib. XI. De prȩuidendis euentuum modis.

Index Cap. Lib. XII. De diebus decretorijs.

Index C. Lib. XIII. Monitorum.

Index Cap. Lib. XIV. De morbo abigendo.

Index Cap. Lib. XV. De recta aeris & cibi administratione in morbis.

Index Cap. Lib. XVI. De recta potus administrat. in morbis.

Index Cap. Lib. XVII. De recta reliquarum sex rerum non naturalium administr. in morbis.

Index Cap. Lib. XVIII. De chyrurgia.

Queius

Index Cap. Lib. XIX. De uacuatione.

Index C. Lib. XX. De pharmacia.

Index C. Lib. XXI. De abigendis morbi generibus.

FINIS.

INDEX
RERVM NOTATV DIGNIORVM, quæ in vniuerso hoc opere continentur.

Aquæ

stoma-

Q

R

AD LECTOREM.

Veteri consuetudine receptum est, vt eam in vestibulo suorum operum præloquantur scriptores, quibus lectorem sibi reddant amicum; ita futurum opinantes, vt incuriosius in eorum vitia animaduertatur, & rectè dicta plus æquo extollantur; quippè in amico conniuet animus, idemque peruadit inimici latebras lynce actior, virtutesq; quas in amico beneuolentia eruit, liuor in hoste obruit. Aptè sanè Plutar. huiusmodi homines, Vulturibus dixit esse simillimos, qui putri nidore capiuntur, pura, & sana non sentiunt, sed vtraque arripiunt, vtraque laniant. Alijs in more fuit, in ipso vestibulo, adituque operis, veniam precari, enixeque petere, vt si quæ non artificis statera, sed quadam populari trutina examinata esse videantur, equi bonique consulant, curenti ea calamo, discipulorum precibus in lucem edita, neque tantum temporis suppetisse, vt examinari omnia potuerint. Vtrumque aliquando in alijs probaui: Vtrumque in re mea improbo, vt nihil è re sua facere arbitrer, qui legentium animos, sic initio demulcent, vt vitia, aut non videant, aut non carpant; enim vero, vel ex hoste vtilitatem capere, mihi non modo commodum, sed necessariū. Acutè enim vt cætera Æsopus, duplicem cuique mortalium è collo suspendit manticam, alteram ante pectus, à tergo alteram: sed in priorem inquit aliena vitia, in posteriorem nostra immittimus, recteque admonet Catullus.

Non uidemus manticæ, quod in tergo est.

Sed vt habet Persius.

Pręcedenti spectatur mantica tergo.

Quo fit, vt propria ne videat quidem, proindeque opus habet, vel pluribus amicis, qui eum peccantem monendo corrigant, aut acribus inimicis, qui criminando, vitia ante oculos ponant. At quando in hac temporum calamitate, muta est in castigando amicitia in adulando procax, audienda est nobis ex inimicis veritas. Non minus incommodum atque inane esse autumo aliud eorum institutum, qui sic initio proloquuntur, vt ab amicis, vel discipulis vim sibi il-

latam

latam esse afferant, scriptaque illa, non tam à se emissa fateantur, quam ab alijs extorta conquerantur: futili sanè opera, sedulitate inani; nam si ij, in quorum manus scripta incurrunt, sint probi viri, & humanæ imbecillitatis non ignari, promptam veniam dabunt, si quid sit minus rectè, aut dictum, aut dispositum: Verum tamen, si sint liuidi animi deiectique, non desinent obloqui, & æque bona ac mala obliquo dente depasci: hæc quia mala, bona, quod melius dici potuissent; ea enim est horum hominum conditio, vt alienis laudibus semper obstrepant, semper irascantur erroribus. Preterquam, quod sciens, volensque incurrerē, reprehensionem M. Catonis, qua Aulum Albinum quondam, non minus verè, quam venustè corripuit. Scripserat Aulus Albinus Romanorum præclara facinora, & scripserat Romanus grecè, id sibi aduenιam expeditum fore existimans, siquid parum compositè effluxisset, & minus græcè dictum. Sum homo Romanus, Romæ natus. Cui M. Cato. Næ tu nugator es Aule Albine, qui maluisti culpam deprecari, quam culpa vacare. Næ ego ineptus sum, si id tibi condonem; enimuero tunc quis malefactorum veniam mæretur, cum aut imprudenter errauit, aut alterius imperio coactus. Te autem rogo, quis perpulit, vt id committeres, quod antequam faceres, in tua erat potestate ne fieret. E quidem multi facio discipulorum preces, multi etiam amicorum, siue consilia, siue imperia, sed pluris reprehensionem virorum doctorum, ac prudentum, quibus nihil facilè imponas. Quare si roges, quæ me causa adscribendum induxit, nihil comminiscor, vel effingam.

Macrob. 1, saturn.

Scribendi qua causa.

Quod meas esse aliquid putaui nugas. *Catull.*

Impulit, & illud, quod vt in epulis sic & in scriptis, quędam deteriora esse præstat; nam cum vix duo palati iudicio consentiant, numquam omnes eodem modo conditos cibos appetent. Quare vt nullus est cibus, qui non degustatur, sic dum alius alio scripto capitur, fit vt nihil non legatur.

Elegi hanc materiam, quod illius iucunditate affectus in hanc præcipuè incubui, accessit, quod hæc potissimum tractatio, & ob argumenti difficultatem, & ob eiusdem vtilitatem facili negocio videbatur cæteris omnibus esse præponenda; continet enim vniuersæ praxis medicę fundamenta, & quemadmodum cum firma hæc sunt, densoque nixa solo, portandis edificijs sunt maximè idonea, ita vbi quis in hac se materia, quasi in solido certoque confirmauerit, altissimā procul dubio excitabit artis medicæ cognitionem. Ea propter vocaui librum hunc Antepraxim, exemplo Arist. quia vt ad Cathegorias non licet adpellere, ni primū ante prædicamēta quis nouerit, sic ad discendam Praxim medicinæ, hæc ante omnia oportet percepisse; etenim vt nemo potest cęlestium corporum e.g. naturam cognitione complecti, ni prius corporis

Cur de hac materia scripserit.

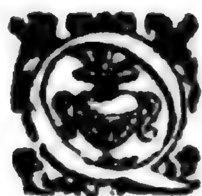
Nominis libri ratio.

poris

poris naturalis,& affectiones,& principia in vniuersum cognouerit, sic numquam medicus humanæ valetudinis pestes, & incommodam intelliget, ni primum addiscat, quæ sibi aditum ad peculiaria genera morborum præmuniant, nam qua ratione certi alicuius morbi vim naturamque intelliges, si quid morbus sit non ante didiceris? Qua ratione phrenitim animo complecteris, ni prius quid sit inflammatio mente perceperis? nam si quoties opus fuerit id ipsum repetes, & te, lectorem crambè repetita occident: sin vno in loco explicanda sunt, quæ cum alijs sunt communia, & doctrinæ, & naturæ ratio postulat, vt in aditu, ac vestibulo tractationis collocentur, sic enim ille philosophorum magister, in physicis principia quædam indagauit, sine quibus nec gigni, nec cōstrui aliquid in rerum natura potest, tum vero ad athomas naturæ species descendit. Quod si hæc omnia debet prænoscere medicus: quo viam sibi sternat ad praxim, morbi in vniuersum naturam, eiusdem genera, & species, signa, euentum, curandi rationem, non iniuria, cum hęc omnia contineat, opus istud medica Antepraxis dicetur. Sed ne proloquio nimium te detineam, Lector rem aggredior.

ANTEPRAXIS MEDICAE
Liber Primus
DE MORBI NATVRA.

Consilij, & ordinis ratio. *Cap. I.*

Vicumque ad praxim medicam rectè faciendam contendit, multa debet prænosse, quæ si ignoret, aut nunquam licebit ad illam adpellere, aut nunquam perfectè assequetur. Habet inter hæc præcipuum locum natura morbi. Quare cum illud sit huius operis propositum, sternere nimirum viam ad praxim; primam huius operis partem disputatio de morbi natura vindicabit. Quoniam verò, non nisi ex diffinitione haberi id potest, hæc non nisi explorato genere, & differentia, à morbi genere propter hanc rationem, auspicabimur.

Quod nam morbi genus. *Cap. II.*

IN re hac est vnum, quod omnes fatentur, est aliud controuersum. Cum sit cuique compertum, tunc quempiam rectè valere, cum operationes omnes citrà noxam obit, tunc ægrotare, cum aliquam nullo modo exercet, aut non rectè, inferunt, sanitatem alterum duorum esse, aut bonam operationem, aut potentiam ad benè operādum: Morbum, aut operationem oblæsam, aut potentiæ bene operantis oblæsionem: Cumque habeant exploratum, non esse sanitatem actionem bonam, siquidem vt Galen. ait l. de diff. morb. 2. *& dormientes, aut alioquin in otio, & tenebris degentes, aut sæpè discumbentes, neque vlla corporis parte mouemur, neque alicuius rei extrinsecæ sensum habemus, & tamen sani sumus*, sanitatem, non operatione, sed potentia diffiniunt: Ac propterea, vt sanitatem potentiam ad bene operandum, sic morbum impotentiam quandam ad benè operandum concludunt esse: Et vt sanitatem dispositionem bonam, & constitutionem naturalem appellant, sic morbum malam dispositionem, & constitutionem præter naturam vocant. Quid tamen sit ista dispositio, seù constitutio, siuè impotentia (voces vt lubet) án quid positiuum an negatiuum: num qualitas, aut substantia, an per varia rerum genera tamquam trascendens vagetur; hoc est apud eosdem controuersum.

Omnes morbū dispositionem præter naturam esse docent.

Quid tamen sit hæc dispositio controuersum.

Nā multi qualitatē esse volunt.

Sunt qui morbi genus in qualitate reponunt; proindeità morbum diffiniunt. Est morbus qualitas præter naturam, primo & per se lædens actiones: ità Vallesf. 1. controuerf. cap. 1. Capiu. 6. suæ praxis, Merca. & est ferè communis omnium medicorum sententia, quam suadent auctoritate, & ratione, illa quidem, nam lib. de differ morborum 2. est inquit *morbus constitutio præter naturā, quam si dispositionem præter naturam dixeris, cum eo quod nomine fueris vsus antiquo, idem quoque significabis:* at est dispositio qualitas quare, &c. Addunt rationes, ac primum inquiunt, contraria in eodem genere reponi debere, quare cum sanitas sit in genere qualitatis auctore Arist. morbus pariter qualitas erit. Quod ni ità sit, vel erit in prædicamento quantitatis, aut substantiæ, aut relationis, at nihil horum esse potest, nam curatio fit contrario oblato morbo: nullum at habet contrarium quantitas, substantia vel relatio, neq; est hæc quid permanens, quod morbus requirit. Addunt demum, morbus actiones oblędit, at sola qualitas lędendi vim habet, quia hæc sola agendi vim habet quare, &c.

Tametsi aliȳ in prima specie reponunt.

Aliȳ in prima, & secūda.

Sed licet hi vnanimiter doceant, morbum esse in qualitatis prædicamento, litigant postea, dum vlterius quærunt, quæ species qualitatis existat. Quidam vt Vallesf. Com. Mont. Mercat. & alij in prima specie reponunt, quia est dispositio, in prima alij, & secunda, quin etiam addunt vagari, nec certo in genere locari posse: ità Capiu. lib. 6. praxis medicæ cap. 5. ad cuius explicationem ponit, quod quemmadmodum ad bonam actionem edendam, tria concurrunt facultas, suppositum, & instrumentum, quod triplex temperies, cōpositio, & vnitas, & hæc omnia bene habere se debent, vt bona fiat actio, sic tribus constat morbus, facultatis læsione, suppositi, & instrumenti, cum hoc tamen discrimine, quod ad constituendam sanitatem, necesse est vt facultas suppositum, & vnumquodque instrumentum benè se habeant: Ad morbum inferendum satis est vnitatis, vel formationis, aut temperiei vna cum facultate, & supposito oblęsio. Concurrentibus ergò tribus ad morbi constitutionem vitio facultatis, suppositi, & instrumenti, potest tripliciter morbus diffiniri, in ordine ad facultatem, & erit impotentia agendi, & ita qualitas secundæ speciei: in ordine ad suppositum, & erit dispositio præter naturam lędens operationes, & ità in prima specie: in ordine ad instrumentum, & erit constitutio pręter naturam, quæ cum ad certum genus reuocari nequeat, vagabitur, vt sic morbus.

Quidam in tertia & quarta.

Alij tertio, in tertia, & quarta specie qualitatis reponunt morbum: in quarta quia dantur morbi in mala figura: in tertia quia sunt alij passibiles qualitates, vt pallidus color corneæ. Cęterum quia viderant ij dē passim Gal. dicere, dari morbum in quantitate, situ, figura leni, & aspera, respondent non esse quantitatem vitiatam morbum, sed modum illum naturæ dissentaneum, qui ex quantitate vitiata resultat: & de calore exēplificans Vallesf. *calor* inquit *vt calor, passio est, seu passibilis qua-*

litas

litas: sed cum huic accidit esse præter naturam, quia illo corpus præter naturam disponitur. dispositio præter naturam est morbus.

Quod cum alijs nullo modo arrideret, alia digressi via dixere, cum morbus sit quidquid vitiat per se actiones, idq; fieri possit à substantia, qualitate quantitate, morbum inferunt esse quandoque substantiam, alias qualitatem, interdum quantitatem. Huius sententiæ est Tur. 3. ar. med. 59. Probatq; quia morbus est compositio, at compositio est vnio, vnum cum ente conuertitur. Quare aut erit morbus quid transcendens, aut quando compositio est quidam situs, erit omnis ægritudo in genere situs. A Tur. non videtur discrepare Gent. nam 1. 1. doctr. 1. c. 2. ponit sanitatem ad varia genera pertinere: quamobrem cũ nullus ponat morbum in vno genere, in alio sanitatem, si est hæc in varijs generibus rerum, erit quoque & morbus. Sed expresse profitetur eamdem Fuch. Ne tamen à Gal. videretur recedere, qui vbique statuit morbum esse dispositionem, subdit aliter dispositionis nomen vsurpasse Galenum, aliter Ar. nam hic semper voluit esse qualitatem: Gal. ad varia genera pertinere autumauit. *Nullo alij genere collocarunt.*

Alij dedecere arbitrati morbum hoc pacto vagari, & angustis propterea volentes ipsum cancellis cõcludere, relationem esse autumarũt; quia sanitas pariter est relatio, qua ratione ad sanitatem non esse motũ 7. phys. cap. 2. est scriptum. Putant ergò non esse immodicum calorem febrem, sed intemperiem à calore productam, nec vitiatam quantitatem morbum, sed ametriam à vitiata quantitate inductã, id morbum esse docent. Huius sententiæ est Argenterius, Christ. Auega 3. ar. med. cap. 1. 1. cap. 1. de diff. feb. & lib. de vrinis, in quem acriter inuehitur, vt sui est moris Valles. *Certo alij reposuere in prædicamento sed relationis.*

Alij demum, & est sententia Com. Mont. 1. lib. de morb. cap. 11. & relationem, & qualitatem morbum esse putarũt: quo autem modo in duobus prædicamentis existat, non declarauit, quod silentio obuoluendum non erat, nam plurimum refert dicere in quo est per se, in quo reductiuè. *Alij demum in relatione, & quali tate locarunt.*

Harum opinionum, secunda quidem est admodum medica; nam cum sit medicus artifex sensatus, id morbum communiter vocat, à quo lædi actiones sensus iudicat, ac propterea esse extrudendum: vndè cum debeat quandoque expelli qualitas, interdum quantitas, quandoque substantia, videntur pro more medicorum loquuti, qui morbum modo esse substantiam rentur, modo quantitatem, nunc qualitatem. Qui dispositionem esse autumarunt, relationem, aut vtrumque, videntur magis physicè de re hac disputasse; nempè cum noscerent calorem, nõ qua prima qualitas est, actiones turbare, sed qua praue corpus disponit, aut ametriam infert, idemque intelligerent de quantitate quauis, & substantia, dispositionem prauam, aut ametriam, morbum esse dixere. Aeque tamen displicent, quod morbum positiuum quid esse po- *Nos in nullo prædicamento recte ponimus q a est morbus mera priuatio.*

nunt (vt mittam peculiarem errorem Capiu. qui in morbi constitutione desiderat læsionem facultatis instrumenti, & suppositi, cum ad destruendum, vnum tantum sit satis) ego enim, quamquam sciam difficile esse magnos viros reprehendere, à communi via recedere, discriminis plenum, audebo tamen dicere, morbum nullo in prędicaméto directè contineri: non quia transcendentium more per multa vagetur, nec quia ita illimitata est vis eius, nullo vt certo genere concludi possit, sed quoniam nullam habet morbus realem entitatem. Vnde quemadmodum negationes, nullo in prædicamento collocãtur rectè, sic nullibi censeo morbum reponi debere; quia morbus formaliter mera est sanitatis carentia. Possem id suadere Arist. auctoritate, qui cap. de opp. statuit, visum, & cœcitatem priuatiuè opponi. Proponerem ante oculos morbos per consensum vocatos à medicis, qui cum ex solo spiritus animalis defectu exempli. g. fiunt, vt cum infernæ partes motu destituuntur, & sensu, cerebri vitio, nihil positiuum includere, est certissimum; quia tamen quidam proteruiendo possent dicere, visum prout est actio videndi opponi cœcitati priuatiuè non quatenus est facultas videndi: morbos per consensum, non esse verè morbos, ac propterea nihil esse, vt Garbus 1. de differ. feb. digress. 2. conclus. 2. verè morbos habere entitatem realem, & positiuam: propterea, vt cominus pugnemus, & pede meum pede, manum cum manu conteramus, verè morbos nihil esse monstremus: ac primum, nulli dubium est, solutam vnitatem esse verè morbum, non solutionem continui, nam cum sit ista motus, qui totum suum esse in fieri habet, morbus esse non potest. Est pariter morbus quantitas imminuta: at hæ omnes negationes, vt est manifestum ergo, &c.

Id de morbis per consensum vel ex aliorum sententia verum.

De iis qui per essentiã, probat ratio.

Nam soluta vnitas quantitasq; deficiens nihil sunt, & tamen morbi.

Hic clamant aduersarij, dicuntque non esse quantitatem imminutam, aut vnitatem solutam, morbum, sed dispositionem, quæ hos defectus consequitur, quod multas ob causas falsum, ac primum, quia non potest realis qualitas, cuiusmodi est dispositio, à diminuto numero, aut vnione soluta produci; secundo quia esto posset, non erit dispositio formaliter morbus, sed in illa negatione consistet. Non posse patet, quia dispositio, quam qualitaté esse ponit Phylosophus, non potest alicubi induci, ni passio in dicta parte prœcedat; est enim dispositio positio, aut ex positionibus constat, vt ait Simp. quia à passionibus ad dispositionem mouemur; & Gal. 2. de hum. 26. *summatim* ait *dispositio idem est ac poni, & differt pathema à dispositione motu, cessante enim quod alterat, alteratio, quæ in eo quod perpessum est permanet eius quod perpessum est, dispositio est*. At numerus imminutus, aut soluta vnitas nullam agendi vim habet, nam nõ entia quare, &c. Nec argumenti vis eneruatur, si quis dicat dispositionem non produci vera, & reali effectione, sed resultantia quadam, non secus ac figura ab artifice per motum producitur resultantia quadam, nam motus ille ad vbi terminatur;

Nec valet, quod quidã ad fugam dicunt non esse aut vnitatem solutam aut defectum magnitudinis morbum, sed dispositionem quæ sequitur.

Non n fieri potest, vt docet natura dispositionis

tur; nam quamquam non me lateat multas qualitates hoc modo produci, nam hac via motus producit calorem, artifex figuram quamcumque, si tamen harum qualitatum exortum contemplemur, intelligemus facilè, nec per resultantiam dispositionem posse à soluta vnitate numeroque imminuto produci: siquidem qualitates illæ, quæ naturali sequela producuntur, sequuntur ad positionem rei positiuæ & realis, cuiusmodi non est soluta vnitas aut morbus in numero imminuto. Hinc fit ne possit sequi ad vbi, quod est terminus solutionis continui, & causæ imminuentis quantitatem, nam cum vbi minimam habeat entitatem, non potest ex ipso dispositio realis resultare; vnde quotquot in hanc vsque diem scripsere, ij omnes docent aut nihil reale in mobili produci per motũ localem, aut modum dumtaxat, nempe vbi, vide Ar.8. pys. 59. Præterea si id faciat, causa morbi erit, non formaliter morbus, vnde esset secundo à dispositione illa, indicatio curatiua sumenda, non à quantitate imminuta, vt aduersarij putant.

Nec resultare: nam ex soluta vnitate quę est negatio non potest qualitas positiua resultare, nec ex solutione, quia ex motu locali aut modus tãtum, aut nihil reale producitur in mobili.

Propterea dicunt alij, & rectius, nec dispositionem esse effectum morbi, nec morbum, prout est quid diuersum à substantia: sed afferunt lapidem e.g. vessicæ, morbum esse, non qua substantia est, & alteri non adhęret, nec quantitas aucta, aut imminuta qua quãtitas, sed sub alio cõceptu, nimirum quia praue disponunt. At liceat modo ab illis petere, hæc magnitudo imminuta, prout praue disponit, producit ne quid reale à se distinctũ in corpore, an nihil: si nihil produci doceant, ergò quantitas prout est imminuta morbus erit, nam nil aliud addit. Non est quod dicant primum, nam iam mostratum nullo pacto id posse à quantitate imminuta procedere.

Præterea causa mali esset, non morbus.

Multo magis inanis est solutio eorum qui dicunt defectum quantitatis prout male disponit esse morbum.

Dices quãtitatem imminutam prout praue disponit addere aliquid supra quantitatem, non tamen illud produci à quãtitate, nam nullam agendi vim habet, sed ab eadem & causa, quę quantitatem imminuit, aut continuitaté ademit. Dic proinde, imminuta quantitas sub hoc conceptu formali quantitatis, non vt praue disponit, non ne est quid præter naturam? Quid ergo erit? Nõ aliud certe quam morbus: at hęc priuatio est, quare & morbus priuatio erit. Confirmatur nam si ex hypothesi tollatur calor, immutata aliarum qualitatum harmonia, ad huc actiones vitiabũtur, quemadmodum vbi os à sede recedat sua, etiã si nulla fiat dispositio noua, lædetur, actio, eademque probe fiet restituto osse, quamquam nulla alia qualitas producatur. Morbi ergò natura in vna priuatione symmetriæ quatuor qualitatum, aut bonæ constitutionis partium organicarum consistet: Nec id affirmare verẽdum quia à priuatione ad habitum non datur regressus, de ea enim priuatione, hoc verum, quæ habitum omnimode ademit. Cæterum quia priuatio, habitus est priuatio, cujus nam priuatio sit morbus, declarandum.

Nam neque ut sic aliquid addit positiuum.

Quod cõfirmatur secundo principaliter in morbo in intemperie, & situ mutato.

Enasio.

Cuius nam priuatio sit morbus. Cap. III.

Est morbus sanitatis priuatio.

VIdimus quod nam genus morbi, agendum modo de eiusdem differẽtijs, ita enim, elicietur morbi diffinitio, & eius consequenter natura dilucidabitur. Ergo quando priuationem esse constat, examinemus cuius nam est priuatio, nam hac via consequemur propositũ Sanitatis priuationem esse, nulli dubium: hanc potentiam secundum naturam ad benè operandum Physici esse autumarunt: Medici qui per causam diffiniunt, & omnia ad actum curandi dirigunt, proportionem quamdam qualitatum, & mẽbrorum agẽtem. Quare erit ex omnium sententia morbus, impotentia præter naturam ad bene operandum ex improportione qualitatum, aut partium profecta. Quid sit impotentię nomine intelligendum ex dictis constat, nam cum sit statutum morbum nil positiuum includere, nulli dubium esse potest, ne impotentiæ nomine secundam speciem qualitatis intelligamus, nam hæc realis est entitas, & positiua. Intelligimus itaque priuationem potentiæ. At quoniam quid sit ly præter naturam non admodum constat, hoc declarandum, quod fiet declarato quid sit secundum naturam, nã rectum iudex sui, & obliqui. Scripsit 2. phys. Phylosophus tex. 5. *secundum naturam autem sunt hæc* nempè quę habẽt naturam, nam de his erat loquutus, *& quæcunque his secundum se insunt, vt igni ferri sursum.* At verò naturalia composita, & passiones naturales (hæ enim secundum se insunt) hac re conueniunt, quod à natura procedunt, & intenduntur: quare erunt secundum naturam, effectus quicumque per se ab ipsa profecti: cumque Natura semper in illud intẽdat, vt proprium tueatur subiectum conseruetque, rectè dixit Simpl. & Philop. secundum naturam esse perfectiones quascumque subiecti, vt igni ferri sursum, graui delabi, discurrere homini: ac demum cum per se & de omni conuertantur, naturaque ad vnum sit terminata, intendet semper natura proprium subiectum perficere, ni sit, quod ipsam distrahat, perturbetque. Pręter naturam ergò erit, quod per se à natura nequaquam procedit, non ipsam perficit, non ab eadem intenditur, sed præter eius votum, mentemque irrepit. Hinc 4. de generat. anim. 3. fæmina quodam modo monstrum vocatur, *discessit enim natura ex proprio genere, cœpitque degenerare*, cuius eam subdit cap. 6. rationem, *quia sunt fæmina natura sua debiliores, frigidioresque, & sexum fæmineum quasi læsionem naturalem, & detrimentum putandum est.* Hæc si apud Philop. & Simp. Argent. legisset nequaquam Peripateticos esset reprehendere ausus, quod nihil de re ista scripsissẽt: nec statuisset idem, pręter naturam esse, quod aut materiam non seruat, aut non habet formam, quę sunt naturę: Galenumque eam ob causam dixisse, lapidem vesicæ, aut renum morbum esse toto genere præter naturam, quia nec materiam habet, nec formam animalis; enim vero, nec fœces hanc habent, non

Quare impotentia ad bene operãdum.

Non ea que est qualitas et naturalis sed priuatio eaque præter naturã, vt patet ex explicatione huius vocis.

Quid secũdum naturam.

Quid præter naturã.

Reprehenditur Argent.

bilis

bilis excrementitia aut melancholia, nec sunt propterea toto genere præter naturam. Cęterum si id est præter naturam, quod mox dictum à nobis, cum morbi omnes nos destruant, & ab externis causis inferātur, erunt morbi omnes præter naturā; Nam quamquam caro multa, & pinguedo à natura: ab eadem caruncula in virga vrinaria, caro ad aucta in vlceribus, lapis, mors, & vt Gal. scripsit 6. de loc affect. 5 venenum, nam multi hoc giguunt, non sunt tamen ab illa per se, sed per accidens; equidem caro multa, & pinguedo à multo alimento potuque, alimenti vitio venenum, vnde scripsit ibidem Gal. si quis optimi habitus, & optimis alimentis nutritus moriatur repentè: porrecto mori veneno, non intus genito. Eodem referre est ortum lapilli, & si quid est in nobis, quod illius generationi conducit, aut intemperies erit, aut mala formatio. *Difficultatis decisio.* *Obiectio.* *Sol.*

Sed quamquam morbi quique sint præter naturam, ita dicuntur quoniam repugnant formæ: si materiam inspicias, nullam alterationem præter naturam dixeris, non calorem in aqua inductum, non siccitatem aeri impressam, ab his enim materia ad nouam formam disponitur, at hoc eius votum, huc adspirat, nempè vt aliam formam, & aliam cōtinuo suscipiat. Vnde rectè scriptum à multis est, differentiam motus in naturalem, & violentum simpliciter, in locali dumtaxat habere locum, nam quamquam multoties lapis sursum proijciatur, non disponitur propterea materia lapidis, vt nouam formā suscipiat. Erūt ergò morbi præter naturam quę dicitur forma, siquidem in hoc illa contendit, vt ea quibus præest rectè obeant proprias functiones, nec quicquam est illi magis aduersum, quam quod est otiosum. *Quomodo morbi omnes sunt prę ter naturā.*

Hinc cum non quæuis forma eamdem numero harmoniam qualitatum exposcat, sed alia desideret aliam, est quædam improportio vni morbus, quæ alteri erit quam maximè accommodata. Vide Gal. lib. ar. med. cap. 82. Demum quia & hæc priuatio est multiplex, enucleandum magis, quæ nam sit morbus, sequenti tamen cap. ne hoc nimis excrescat. *Corollarium.*

Quę priuatio præter naturam est morbus. Cap. IV.

SCripsit Arist. 5. met. 22. Priuationem quatuor modis sumi, pro eius formæ carentia, quam aliquis erat aptus habere, quatenus entis rationem participat, qua ratione planta cæca dicitur, quatenus visu caret, quem poterat vt ens est habere, non qua planta: pro negatione formę, quam quis habere poterat proprij generis ratione, quo fit vt talpa cæca dicatur, quia qnamquam vt talpa visum habere non debeat, debetur tamen illi hæc potentia, vt animal. Tertio modo subdit priuatio- *Priuationis quinq; significata.*

nem ſumi pro carentia formę, quam aliquis habere poteſt, non tamen pro tali tempore: ſic Catulus ante nonum ſuæ natiuitatis diem cæcus dicitur. Quarto docet priuationem ſumi pro eius formæ carentia, quam quis eſt aptus habere ſecundum propriam naturam, & tali tempore: ſic homo priuatus viſu dicitur, quia vt homo ſtatim ac naſcitur, eſt viſum aptus natus habere. Præter hæc poteſt addi quintum ſignificatũ priuationis, erit autem eius perfectionis negatio, quam habuerat, à cauſa præter naturam illata: vt ſi e.g. quis fiat vi morbi immemor, qui paulo antea memoria valebat multum. Harum priuationum prima, vt ibidem Ariſt. docet, eſt impropria ad modum, minus ſecunda; minimè omnium impropria eſt tertia proprijſſima & vera priuatio eſt quarto modo dicta ac quinto. Quando ergò dictum, morbum eſſe priuationem præter naturam, quæ nam priuatio eſt, primo, ſecundo tertio modo dicta, an alia? atque vt certa ab incertis ſeiungamus, noto primum, eſſe apud omnes compertum, morbum non eſſe priuationem primo ſecundo, aut tertio modo dictam; Quis enim ægrotare Sortem dicet, quia non omnem perfectionem, quam vt ens poterat habere, vt eſt animal, vt homo, ſtatim eſt nactus? equidem benè valentes infantes, non ſtatim loquuntur: nec bene diſcurrunt pueri, cum loqui incipiunt, quamquam mente optimè valeant. Eſt ergo dubitatio, ſit ne morbus priuatio eius perfectionis, quam erat aptus habere Sortes e.g. vt homo pro tali tempore: an contra eſt priuatio eius perfectionis, quã Sortes, vt Sortes habebat, magna enim fuit de re hac apud antiquos cõtrouerſia.

Quæ priuatio eſt morbus. quarto an quinto modo dicta.

Eſt celebris multorum ſententia, morbum eſſe priuationem quarto modo dictam, vnde docent eſſe eius perfectionis carentiam, quam ſortes vt homo, erat aptus habere. Hanc defendunt communiter medici, ſuadentque, quia ſi ſecus dicatur, nempe morbum eſſe eius perfectionis carentiam, quam antea ſortes habuerat, nullus daretur morbus à generationis primordijs: vnde ſi quis claudus naſceretur, mancus, cæcus, gallicus, leproſus, ſcabioſus, nullo idem morbo afficeretur; nam quamquam eſſet priuatus perfectione videndi, ac apprehendi, ambulandi, quia tamen numquam illas obtinuit, priuatus illis dici nequaquam poſſet, vt Sortes, vnde nec morbo teneri, cum ſit morbus eius perfectionis priuatio, quam antea habuerat: at eſt hoc multas ob cauſas abſurdum, nam vt mittatur auctoritas Gal. qui vitia figuræ diuidit in natiua, ſcilicet quæ in vtero matris contrahuntur, & aduentitia, quę poſt quam prodijt in lucem emergunt, ſtatuitque vbique locorum, præſertim autem lib. de diff. morb. c.8. ſextum digitum, qui non niſi à naturæ primordijs, morbum eſſe in numero ad aucto, ſunt multæ rationes, quę id ſuadent, ac primum, quia cuicumque ineſt habitus aliquis à natiuitate, poteſt eidem ineſſe priuatio eiuſdem, ſi vitæ illa priuatio nequaquam repugnet. Secundo quia omnis forma, quocunque illa tempore producatur, eandem ſemper habet naturam, vt patet de albe-

Priuationem quarto modo dictam eſſe putant fere omnes, alioquin nullus eſſet morbus à natiuitate.

albedine quæ eamdem habet naturam, seù connascatur Socrati, seù post adueniat, est enim semper color disgregatiuus visus. Quare quemadmodum, oculi manusuè defectus sorti post ortum adueniens, est omnium consensu morbus, sic morbus idem fuerit, si cōnascatur: Tertio quia sic affecti sensibilem habent operationum læsionem, quare verè morbo afficientur, nam vt infra monstrabimus, non potest hic effectus aliunde procedere. Nec valet quod quidam ad effugiendam vim huius rationis dicunt, non omnem actionum lęsionem morbi esse inditium effectumque, sed consuetarum dumtaxat, nam quanquam è mente Gal. videatur hoc dictum, quippe qui lib. ar. med. cap. 82. dixit, tūc quempiam morbo teneri, cum eousque progressa fuerit dispositio, vt à consuetis impediatur actionibus; si quis tamen rectè locum illum perpendat, vt Com. Mont. lib. 4. de morbis cap. 20. mox intelliget docere ibi Gal. quo pacto possimus noscere, valeat ne, an ægrotet prouectus ętate homo, ac statuere tunc ægrotare, cum sensibili dispositione præter naturam tenetur, qua teneri noscemus, cum à consuetis fuerit actionibus impeditus, hoc est ab aliqua earum, quas vel obibat, vel erat aptus natus obire; alioquin si pes amputaretur sutori, nullo ille afficęretur morbo, cum numquam currere esset consuetus: vnde idem affectus qui cursori esset morbus, sutori non esset, & vt elegantissimè Manar. non posset pupillus conqueri de hæreditate deperdita, quam numquam obtinuit, quamquam obtinere debuisset; essent demum cæcus à natiuitate, claudus, mancus sani, quando nullo ijdem morbo afficiuntur: at numquam optabit quispiam, vt talis sibi sanitas contingat.

Reijcitur & contraria probantur.

At verò si quis mente perpendat, numquam necessarium esse quo Plato febricitet, vt plus caloris concipiat, quam cuique hominum insit, nam non sunt cuique eædem affectiones communes, sed calor e.g. qui bilioso, & iuueni est naturalis, seni aut pituitoso est intemperies: fateatur necesse est, non esse morbum perfectionis carentiam, quæ Socrati, vt homo debebatur, sed eius quam fortes habuerat. Confirmatur quia morbus consuetas actiones offendit l. ar. med. 82. at verò non æque facilè fortes, & imbecilles læduntur, sed illi noxam omnem contemnunt, hi à quauis vel leuissima causa prosternūtur. Quare, &c. Adde, & locum Arist. qui 7. phy. 17. scripsit sanitatem esse quamdam commensurationem, non solum eorum quæ sunt intra, sed qualis à continente, hoc est à corpore desideratur, vt benè aduertit aduersus Auer. D. Thom.

Nullus est morbus a generationis primordijs.

Quod Aduersarij censent absurdum hoc placitum, quia si admittatur, nullus dabitur morbus à generationis primordijs, lubens libensq; admitto cum Turis. 1. ar. med. 15. 16. & Vall. eodem lib. p. 121. quidquid Gent. clamet eodem lib. q. 28. Et cur dubitem id affirmare? An quia Gal. diuisit figuræ vitia in natiua, & aduentitia? fateor. Quid proinde? nihil certè, quod è re sit Aduersariorum, siquidem non dicit

Satisfit aduersariorū rationibus.

Gal.

Gal. vitiari figuram, dum animal in vtero formatur, sed postquam est formatum, posse morbos in vtero contrahere docet; ita enim scribit eius interpres, *& hæc quidem figurarum vitia aduentitia existunt, natiua verò cum primùm in vtero matris formatio deprauatur:* cuius dicti eam rationem reddit; *quia oportet pulmonis, cordis, & aliorum omnium figuram conseruari.* Ergò si idcirco sunt vitia, quia oportet figuram conseruari, clarè innuit esse illam figuram inductam, & eodem modo seruandam. Quod si lib. de causis morb. 7. dicat. *Causa ob quam figura naturalis mutatur, prima quidem est formatio conceptus in ipso adhuc vtero matris, vitiata ob materiæ multitudinem*, aduerte non loqui Gal. de causis morbosæ figuræ, sed vitiatæ: differunt autem hæc multum, nam vitiata figura vocatur, quæcumque humanæ speciei non congruit, morbosa quæ est præter naturam indiuidualem; vnde iuuat credere, vbi Gal. sextum digitum vocauit morbum in numero ad aucto, medicorum more loquutum, qui cum sint artifices sensati, illud morbum appellant, quod est abigendum, quouè amoto, actiones probè exercentur, subtili harum rerum perscrutatione contempta, tamquam logica, & quæ nullius sit frugis, vt commoda instituatur curatio: enim verò quid refert medico probè curaturo, vitium ne appellet sextũ digitum, morbum, an causam morbi? nihil profectò nihil; semper enim id faciendum illi erit, præscindere nempè digitum abundantem; vnde haud mirari debemus, si aliter de hac re videatur Gal. quandoque sentire; nam cum quandoque habitu phylosophi indutus de re hac disputarit, quandoque vt medicus, qui quæstiones, quę aut parum, aut nihil curationi sunt vtiles flocci faciunt, modo morbum docet esse dispositionẽ, mox dicit sextum digitum lapidemque esse morbum in numero, cum tamen sextus digitus non sit dispositio, sed proxima causa dispositionis. Nec Turis. ratio, & oratio suadet aliud, nam eodem argumento, quo ipse putat monstrare sextum digitum, & vesicæ lapidem morbum esse, non esse morbum probatur; equidem lapis in vesica contentus, nõ lædit actiones qua lapis, & est quid numero vnum superuacaneum, sed qua impedit cauitatem, malamq; infert dispositionem, & e mea sententia improportionem: nec sextus digitus lædit apprehensionem (si tamen lœdit) prout quid numero vnum, & substantia, sed quia ex sexto digito inducitur symmetriæ priuatio. Mitto quod Galen. ibidem vocat leucem lepram, & vitiliginem morbos in numero, qui affectus tantum abest, vt id esse possint, vt minus terra à Cœlo videatur distare.

Quomodo Gal. sextum digitum malum vocat.

An recedemus ob rationes Gẽt. At nulla cogit id facere, nam vbi primæ cuncta concedantur, id tantum probabit, si potest animal aliquod nasci sanum, posse idem nasci priuatum illo habitu: vt tamen priuatio illa sit morbus, nequaquam adducto argumento conficitur, cum non omnis defectus sit morbus, sed perfectionis prius habitæ. Multo minus

nus

nus probat secunda ratio eiusdem, esto enim defectus oculi aduenien, & conatus sint idem formaliter, connotatiuè tamen sunt diuersi, nam prior ille, est priuatio perfectionis habitæ, posterior perfectionis, quæ poterat haberi; vnde morbus dici non potest: Nec sentiendum aliter, quia actio visus abolita est symptoma, hoc non nisi à morbo, quare à morbo cæcitas; nam non omnis actio abolita est symptoma, sed consueta, sed habita: vnde quia sutor erat consuetus moueri, morbo idem tenebitur, si pedes illi amputentur. Quare non est cur verbo Manar. nos premat, & irrideat dicens, non ergò potest conqueri pupillus de hæreditate deperdita, quam numquam habuit, nam quamquam nos rideat, non propterea ridemur; enim vero haud nos negamus priuatum esse visu cæcum natum, morbo teneri negamus, quia non omnis priuatio est morbus, sed carentia habitæ perfectionis. Quid ergo? erit ne sanum dictum corpus? minime verò: vitiosam habere naturam dicit Vallef. rem magis dilucidat Turis. & neutrum esse dicit secundi significati, nam vt Gal. tex. 18. 1. ar. med. *iuxta* inquit *secundum significatum, neutrum erit corpus, quod ab ipso natura ortu contrariarum simul est particeps dispositionum, aut 5. in vna parte aut duabus differentibus: vna quidem si secundum alteram oppositionem effectiuarum qualitatum bonam habuerit temperiem, vel etiam secundum vtramque sed in formatione vel numero partium, vel situ delinquat.* Quare vbi tollantur hæc vitia, haud curatur corpus, sed ad frugem meliorem reducitur: actusque medici illa emendantis, reductio erit, nō curatio, nam dispositio illa non est morbosa, in sanitatis latitudine adhuc continetur. Vnde quæ docta fuit Plusquam Comm. opinio, & fere communis, corpus simpliciter insalubre, quod ratione differt ab hoc neutro, est vt nunc sanum. Hinc patet ad aliam difficultatē: at quoniam sunt multa in initio proposita, quæ morbum positiuum quid esse suadēt, erit propterea illis satisfaciendum. Videndum itaque.

Sit ne morbus dispositio permanens, curetur lędatque per se actiones. Cap. V.

NEgat Argent. 1. lib. de morb. gen. morbum esse dispositionem, contenditque aduersus Gal. non esse in morbi diffinitione admittendam, futili sanè ratione nēpè quia est vox ambigua: & quoniam hectica, marasmusque non sunt dispositiones, & tamen sunt morbi; nam quamquam nomen dispositionis commune sit, & causæ, & symptomati, ita tamen per alias particulas est contractum, vt non nisi morbo conueniat; nam per hy præter naturam differt à causa, & symptomate. Quamobrem vt nullus iure hanc hominis diffinitionem reprehendet, homo est animal rationale, quia quamquam animal sit cō- *Negat Argent.* *Nos putamus.*

mune

mune equo, & leoni, per rationalitatem contractum, supponit pro homine tantum; sic non debet reprehendi Galen. quod dispositionem, quę est communis pluribus, pro morbi genere assumpserit. Et quando id euites, quando ea est generis natura, vt de pluribus differentibus specie prædicetur? De alio mox dicemus. Sed si dispositionem esse ponimus, quomodo qualitatem negamus esse? An dicemus, aliter dispositionis nomen vsurpasse Gal. aliter Arist. Possem, nam ita Garb. 1. de differ. feb. Fernel. 7. path. Argen. Iac. de partibus 2. 1. d. 1. cap. 2. Fus. 3. instit. cap. 1. Sed ne difficultatem subterfugere videar, satisfaciam aliter huic rationi: ac primum, vt rem fatear ingenue, non video cur tantopere vrgeant locum hunc Aduersarij; nam dispositio non minus qualitas esse ponitur ab Aristo. quam relatio, quod vt ita esse intelligatur, repeto ex 5. met. c. 19. quod dispositio est ordo habentis partes, id quod potest bifariam intelligi: vno modo vt sit ipsa relatio ordinis, qui est inter partes: alio modo vt sit forma consurgens ex partium collocatione, quæ adhuc potest esse triplex, secundum locum, & est dispositio resultans ex partium locatione, secundum formam, spectatque ad dispositiones corporis in forma, & figura, Secundum virtutem, & est facultatum seu animi seu corporis constitutio, ex qua resultat dispositio, vt possint bene operari. dispositio sumpta primo modo est relatio, secunda est qualitas, quamquam non ad eamdem speciem qualitatis pertineat: vide Suarez disp. 42. sect. 5. num. 5. & Alexand. Non video ergò cur sibi persuaserint aduersarij morbum esse qualitatem, cum nondum monstrauerint, dispositionem hic sumi pro qualitate resultante, non pro relatione ipsius ordinis; præsertim cum Gal. c. 2. lib. de diff. morb. hæc scribat, postquam morbum constitutionem esse dixerat: *liquet autem, quod si etiam dispositionem præter naturam esse dixeris, cum eo quod nomine fueris vsus antiquo, idem quoque significabis*: at vero constitutio est relatio, quare, & dispositio: sed constitutio sana est proportio illa qualitatum, aut partium, quare morbus fuerit improportio, quare nihil. Hinc patet, quomodo sit hectica morbus, quamquam sit qualitas radicata, & fixa, nempè morbus formaliter est dispositio praua, hoc est mala illa relatio ordinis, cui extrinsecum est à fixis qualitatibus pendere malam proportionem habentibus, aut ab ijsdem nondum radicatis.

Nec dispositionis voce aliter ac Ar. accipimus.

Quomodo hectica est morbus, cum sit in habitu.

Quomodo morbus est quid permanens.

Quomodo idem sit permanens quid, & curetur, intelliges facilè, si mœmineris, morbum posse considerari bifariam, materialiter, atque hoc modo est quid permanens, & curatur; aut formaliter, & hoc modo nullam habet permanētiam: nimirum fundamētū morbi, est quid permanens, non quod sit diuturnum, nam in hoc sensu est reprehensus Olymp. 1. met. à Galen. sed quia non habet suum esse in fieri, quemadmodum pathos. Materiale item morbi est, quod medico curādum proponitur, quod ita esse facile quisq; intelliget ex ijs, quæ scripsimus

psimus l.14. huius operis cap.2. Quamquam nec si formale morbi curari debere contendas, est cur priuationem esse neges, nam curatio ex aduersariorum mente, non tantum fit contrarijs per se morbo admotis, sed ijs etiam, quæ per accidens illi sunt aduersa. Aduersantur autem per accidens, quæcunque tollendo aliud, morbum adimunt, qua rõne docet morbum in mala compositione curari, at huiusmodi contraria per accidens adhuc potest habere priuatio, qua re, & curari.

Lædat ne morbus actiones.

At non potest hæc lædere actiones, quia nullam agendi vim habet: Possem huic rationi breuiter satisfacere, at quoniam id discutere, conducit non parum ad morbi naturam declarandam, hanc propter caussam examinabo breuiter duo puncta. Primum erit, num morbus actiones sensibiliter lædat, secundum nùm conueniat hoc symptomati; an idem efficiēdi vim habeat morbifica causa l.3. disquiretur: at quoniam neutra difficultas enodari potest, ni primum constet, quid sit sensibilis læsio operationum, id præmittemus. Est sensibilis læsio functionum; vitiata eum in modum operatio, vt facilè sensu, seu medici, seu ægrotãtis per se, aut ex consequentibus nosci possit, defecisse à naturali, quæ proximè exercebatur ab homine. Dicimus esse eam quæ facilè noscitur, nam quæ vitia ita exigua sunt, vt vel lateant sensum, vel difficulter noscantur, nulli dubium, à morbo non proficisci, quando in sanis corporibus reperiuntur. Diximus eam nosci debere vel sensu ægrotantis, vel medici, nam æger salsum sentit saporem, & amarum, auris sibilum, & infestantes dolores, medicus hominem syncope fuisse correptum apoplexia, epilepsia. Diximus per se aut consequentibus, nam vitiata nutritio ex excretis, aut fœdato colore dignoscitur, per se nunquam. Tandem & illud necessarium esse diximus, vt. s. euidenter deficiat ab ea quæ proximè exercebatur, dum belle valebat, nam actiones senis multum defecere ab ijs, quas obibat iuuenis, nec tamen est senectus propterea morbus. Si quis ergò elapso mense memoria multum valebat, mox immemor fiat, aut euidens patiatur memoria detrimentum, peto an sensibilis ista actionum læsio, sit à morbo?

Quid sensibilis læsio operationũ.

Rationes pro parte quæ negat.

Negantem partem suadent rationes multæ, prima est proposita, quia, non agit: secundo, quia scribit Gal.1. de loc. affec.2. dari morbum adeo exiguum, vt neque à nobis cognosci, nec laborantium sensu vllo percipi possit, & Auic.2.1. doct.3. cap.2. pertractans de signis distinguentibus morbos per consensũ à proprijs, *dicemus* inquit, *quod oportet considerare, quæ prius accidit, & autumabimus, quod ipsa est principalis, & altera est ei associata; est tamen dum ex hoc prouenit error, & hoc est quoniam fortasse ægritudo principalis, non erit fortasse percepta à sensu, neque dolorosa in principio sui sed postea sentietur ipsius impedimentum, postquam associata ægritudo apparuerit.* Tertio quia multi morbi latitant in nostro corpore, vt morbus gallicus, virus canis rabidi tertianæ quartanæ.

Demonstratur contraria.

Contraria sententia est communis, demonstrauit illam Gal. lib. de diff. morb. 2. nam ex communi omnium consensu, tunc sanum quempiam esse arbitramur, cũ rectè actiones obire valet: tunc ægrum, cum aut operari non potest, aut non benè. Quare aut erit sanitas operatio bona, aut constitutio secundum naturam, bonas edens operationes: morbus verò, aut operatio læsa, aut constitutio præter naturam lędens operationes: sed non est sanitas operatio bona, quia dormientes sani sumus, nec tamen benè aut male operamur, sed constitutio secundum naturam bonas ædens operationes; quare erit morbus constitutio præter naturam operationes oblædens. Præterea habet morbus pro materiali aut qualitates improportionatas ipsi animæ agenti, aut structuræ inconcinnitatem, aut solutionem continui: At quouis horum affectuum inducto, non potest anima probè actiones obire, necessario itaque à morbo operationum oblæsio.

Et satis fit rationibus pro contraria finit

Quæ sunt pro dubitandi ratione posita, facile explicantur, nam dici potest ad primum, duo esse in actione læsa, actionem ipsam realem, & positiuam, & vitium actioni coniunctum: illa fit semper ab anima (nam quamquam Gal. dixerit palpitationem, & conuulsionem à solo morbo fieri, id tamen falsum esse lib. 3. ostenditur) at vitium semper à morbo: vitium autem est quid negatiuum, quare neque fieri potest, neq; ut fiat, aliquid positiuum requiritur, sed satis est alicuius conditionis necessariæ defectus.

Quod si proteruiendo contendat quispiã, ui morbi, quidpiam positiuè malum in actione produci, dic tandem, hoc uerum esse de morbo materialiter seu fundamentaliter sumpto, non de morbo formaliter accepto.

Nam ad offendendas actiones sit necessariũ agere, an impedire sit satis. Auega.

Quo autem id facere ualeat, num requirat actiuitatem aliquam, an satis sit quod impediat, controuersum est ualde apud Doctores. Christoforus, Auega uult morbum impedire tantum, quod probat ex Gale. lib. de diff. symp. c. 2 ubi breuem hanc statuit morbi diffinitionem; *morbus est affectus præter naturam impediens actionem*, & paulò infra, *morbus est affectus, corporis actionem aliquam impediens primo*, dicere itaque potest ita se habere partem morbo affectam, vt homo detentus compedibus: quare vt hic deambulat, sed malè, quia impeditur à compedibus: sic pars operatur; at male quia impeditur à morbo, ne bene operetur. Merc. quest. 172. actiuitatem quamdam semper in morbo desiderat, nã impedire agere est, quare si impedit agit.

Vallesi.

Mediam viam tenuit 4. lib. controuer. cap. 2. in fine Valles. & quandoque lædi vult actionem à morbo, quia impedit: alias quia agendo lædit. Probat hoc secundum nam primum admittebat Auega, contra quem arguit, quia calor immoderatus ventriculi, non aliter lædit coctionem, quæ in ipso agitur, quam vrendo, vrere autem agere est, potest ergò vtrumque horum contingere, & neutrum esse

per-

perpetuum, nam moles immodica Smyrnei impediendo actiones oblædebat, nimium frigus refrigerando facit cruditatem. Quod approbo nam quod dicit Merc. impedire esse agere non ita vniuersaliter verum, vt docent primo de generat. Philosophi. Quanquam non me mouet ratio Vallef. vt id affirmem, posset enim pro Vega quis dicere, neque calorem, neque frigiditatem esse morbum, sed intemperiem ab ijs productam, sed illa, quia impedimentum supponit integritatem operantis, quo fit vt remoto impedimento, nulla aliunde ope conquisita, operetur statim: non sic accidit per morbum quemcumque, nam licet remoto à rene lapide, aut vesica, mingat statim æger, & benè: non tamen statim, ac febris remouetur, operatur benè ni primum conualescat.

Op. Valle. adhæret au ctor.

Non tamen rationi Vallef.

Quod spectat ad argumentum secundo loco propositum: admittenda ea omnia, & fatendum non posse sensibiliter actiones lædi ab eo affectu præter naturam, qui inconspicuus est, & sensum fugit omnino. Quare vbi Gal. ponit insensibiles morbos, dic cum Fuchsio, loqui eo loco Galen. de pathemate, non de morbo, aut dic cum alijs, insensilem affectionem, physice morbum esse, non medicè. Auic. locus difficilior. Iac. de For. dicit, propositionem illam, morbus sensibiliter lędit actiones, veram esse de morbo totius, nō de ægritudine particulari de qua Auic.

Quod non placet, quia nulla potest huius diuersitatis ratio assignari; neque placet secundo, dum dicit, ægritudinem illam principalem latere secundum speciem, aut indiuiduum, at nō secundum genus, nam uirus canis rabidi, & gallica lues prorsus, & ægrotantem, & medicum latent: laudabilior Gent. interpretatio, qui nomen ægritudinis largè sumi ab Auic. dixit, prout neutralitatem complectitur: nam vbi verè quis morbo tenetur semper ineptè obit aliquam actionem. Quare infecti lue gallica nullo tenentur actu morbo, antequam sensibiliter lædantur, licet morbi causam in corpore reconditam habeant; Proinde fit vt quanquam huiuscemodi corpora non sint ægra, non sint tamen sana sed neutra, vt constat ex lib. ar. med.

Possit ne symptoma lædere actiones. Cap. VI.

QVod spectat ad secundam difficultatem, affirmant multi, nam vitiata coctio ventriculi lædit sanguificationem, hæc nutritionem, dolor lateris difficultatem facit spirandi, vitiosus oculi color visionem perturbat, aurium tinnitus auditionem impedit, fœtor narium deprauat vim odorandi, linguę amaror gustatum, nec Gal. discrepare videtur nam lib. de diff. symp. cap. 4. *diligenter* inquit *animaduertas velim quod sepè numero symptomatum alterum ad alterum*

In hac difficultate cœcutiuit Gal. & ferè omnes cum eo; affirmant enim.

sequi-

ſequitur, nam ad imbecillam complexum fluctuationes, interim inflationes ſequuntur,& paulo poſt, *ac fortaſſe non abs re fuerit omnia quæ ad nutricationis functionem pertinent ſymptomata proſequi, nempè ea quæ ventri & reliquis partibus ſunt communia, ita enim facilis erit lectori ſermo, & clarius explicabitur, quod nuper dicebamus ſymptoma ſymptomatis eſſe cauſam*, & cap. 1. eiuſdem libri exemplo calculorum docet in plurium ſymptomatum ſerie, primum ſymptoma per ſe producere ſm̄, per accidens tertium: ſecundum per ſe tertium, per accidens quartum.

Quo quid abſurdius? Nego nihilominus ego, nec vmquam fieri poſſe autumo, vt actio ab alio quam à morbo lędatur: & illud omninò falſum cenſeo, actionem vnam lęſam, aliam vitiatam producere; nam actio à morbo vitiata, vel eſt immanens, vel tranſiens: ſi immanens nihil extra ſe producet, quamobrem cum ſit dolor ſenſatio triſtis, non poteſt modo aliquo læſam *Recte n. Ar. non eſt motus ad motum.* reſpirationem producere; quod accidere in pleuriſi falſo quidam putarunt: nec mutata illa reſpiratio ratione doloris eſt ſymptoma, ſed ex electione profecta, ne ſcilicet augeatur dolor. Si fuerit actio tranſiens, hæc habebit pro termino aut quelitatem, vt alteratio, aut quantitatem vt accretio, aut ſubſtantiam vt generatio, aut vbi, vt motus localis. Numquam itaque vitiata aliqua functio aliam vitioſam producit. Cõfirmatur ſecundo quia dato oppoſito vnius motus alius eſſet terminus, quod reiecit Ar. 5. phiſ. 10. Quod ſi læſa chylificatione male ſanguificet hepar, aut malè ſuo fungetur munere ipſius ſubſtantia labefactata, aut hac bene ſe habente: ſi primum, iam mala ſanguificatio, hepatis *Vnde ſatisfit experiẽtia.* morbo fiet, non à chylificatione vitiata: quod ſi rectè illud valeat, nõ erit ſymptoma ſanguificatio læſa, ſed naturalis quædam impotentia; nam quemadmodum ſtomachus non tenetur quodcumque alimentũ concoquere, ſed proportionatum, ſed optimi ſucci, ſit neque hepar ex quouis chylo ſanguinem progignere: & veluti vẽtriculus vbi vitio obiecti, non bene coquit, vitiata illa coctio, non eſt ſymptoma, ſic nec ſymptoma fuerit mala ſanguificatio vitio chylificationis profecta. Inſuper vbi alimentum vitio ventriculi corruptum, ab eodem tamquam inutile reiectatur, excretio illa non eſt ſymptoma, ſed naturalis actio, & à natura rectè operante pro animalis ſalute peracta. Quod ſi doleat idẽ, *Euaſio.* dum excernit, cum dolor ille fiat à corrupto cibo intemperante inteſtina, aut eorum continuitatem ſoluente, non eſt excretio cauſa doloris proxima, ſed morbus à moto humore inductus.

At vitiatus inquies color oculi viſionẽ perturbat, deprauat guſtatus iudiciũ, bilis linguę affuſa, tinnitus auriũ auditionẽ impedit. Quid ꝓinde? erit ne calor ille morbus oculi, linguæ, ſapor amarus? Haud quidẽ: ſymptoma itaq; Quare, &c. De hac difficultate late egimus lib. 5. huius operis c. 5. circa finem, vide proinde locũ illũ, nã ſi eadem vbiq; inculcentur, ſcribemus multa, at pauca docebimus. Cæterũ quia hæc diſputio ad calcem eſt deducta, propterea de cauſis aggredior dicere.

A N-

ANTEPRAXIS MEDICAE
Liber Secundus
DE CAVSIS MORBI.

Dicendorum occasio, & utilitas. Cap. I.

QVamquam magna pars medicorum, qui morbosos affectus curandas suscepere, in morbos tantum oculos direxere, nec quibusuè causis fiant curarunt dignoscere, satis esse putantes id scire, sit ne morbus adstrictus, an laxus: nihilominus qui hanc artem exactius excoluere, nec morbos dignosci posse, nec curari autumarunt, ni exploratum antea habeatur vnde ij ducant originem. Quamobrem vt Physici, qui rerum omnium contemplationi dant operam, tunc se scire arbitrātur, cū causam cognouerint, haud secus medici, nec sciri, nec pelli posse morbos affirmarunt, quorum ortus ignorēt. Et iure; Qua enim ratione morbum adimes, ni eius causam abscindas? Vt cognosces? si te lateant illius exordia? Profecto vt temerarium est manentibus adhuc causis eos demoliri, sic stultus qui morbum profite tur cognoscere, cuius ignorat initia. Sunt proinde morborum causæ indagandæ, quod cum fieri nequeat, ni primo, quid illa sit innotescat, hinc habebit propterea suum hæc tractatio exordium.

Quid morbi causa, & quotuplex. Cap. II.

QVid sit causa, nullibi docuit ex professo Arist. quamquam multis in locis disputarit de illis: fecit id Gal. 1. de loc. affect. 2. & lib. de diff. sympt. 1. Ibi sic causam diffinit, *id quo tangente afficimur, & quo remoto quiescit affectus*: sic lib. de sympt. differ. *id quod ex sui natura, ei quod fit, aliquam præbet generationis partem, causa ipsius dicitur*; quarum altera cum non satis conueniat cum altera, dedit occasionem Argent. vt ipsum inconstantiæ notaret; reprehendit secundo, quod vbiq; imminutus, nam prima non comprehendit causas procatarcticas, non enim ijs positis morbus ponitur, ablatisue amouetur: secunda non complectitur causas per accidens: non causas sine quibus non, nec quæ productum effectum adaugent, conseruantque. Proinde sic causam diffinit lib. de causis morborum ca. 6. *est causa quidquid ad morb. productionem quoquomodo aliquid confert*; quoquomodo inquit, vt causam

Quid causa secundum Gal.

Quid causa secundum Argen.

quamcumque complectatur per se, & per accidens, quas exclusit Gal. particula illa, suaptè natura: confert ait, non dat esse, ne causas sine quibus non, hac ratione excluderet. Qui dignior vt reprehĕdatur duas ob causas, primum quia causam cum principio confundit, quod quamquam à Philosophis factum quandoque, non me lateat, vnde diffiniuere causam quandoque *illud omne, ad quod aliquid sequitur*, qua ratione effectus causa dicitur, quia ex ipso causæ cognitio comparatur: dixere alias, *causa est per quam aliquid contingit*: dixit Arist. tex. 68. 2. phys. *causa est id quod reddimus, cum propter quid res quæque ità se habeat inquiritur*: vbi tamen causam pressè sumpserunt, & exactè de re hac disputarunt, distinctum esse principium à causa dixere, causamque, in hunc modũ diffiniuere, *Causa est quæ per se influit in esse rei, siue in effectum*. *Principium, omne id, ex quo aliquid fit, est, aut cognoscitur, vel incipit*, vt 5. met. cap. 1. vnde locus è quo quisque proficiscitur, est principium viæ, non causa, priuatio generationis principium non causa, & punctum principium lineæ, non lineæ causa. Vide Suarez tom. 1. met. disp. 12. sect. 1. & 2. Fons. lib. 1. met. cap. 3. quest. 1. sec. 3. Conim. 1. phys. cap. 5. quæst. 1. ar. 1. & alios. Ergò si causam largè sumamus, diffinienda illa cum Argent. est, & alijs multis: at si strictè eamdem accipimus, cum Gal. dicendum, *est id quod suaptè natura, ei quod fit aliquam præbet generationis partem*: aut pressius cum philosophis, *est causa principium, quod per se influit in effectum* nam quæ adducit aduersus ipsam Argent. quis non contemnat? enim verò quisque & libens, & lubens fatetur, indignas esse nomine causæ, causas per accidens, & sine quibus non, nam si nihil hæ faciunt, causant nihil, sunt tantum conditiones vt aliæ agant, quomodo causæ illæ dicuntur? & certè mirari licet non animaduersa hæc ab Argent. cum Gal. (vt mittam Philosophos) adeò clarè de re hac sit loquutus lib. de diff. symp. cap. 1. habet enim ibi multa esse causarum genera, videlicet materia, vtilitas, scopus, & instrumentum, & vnde motus initium, quod probat *quia singula horum ei quod fit, perfectionis aliquid conferunt*. Cæterũ quia præuiderat futurum quandoque Argent. qui illi obijceret, causas sine quibus non, causas esse, cum tamen nihil conferant, subdit *quæ verò nihil conferunt, sed tamen ab ijs quæ conferunt, sejungi non possunt, hæ eius sine quo non rationem obtinent*: ac si dicere vellet, non sunt veræ causæ.

Satisfit Argent.

Augentes, & conseruantes causæ ratione à generantibus differunt, vnde accretionem aggenerationem esse putant Philosophi. Medici ad effectrices causas, conseruantes reducunt, neque aliud est conseruare, quam rem continuata quadam serie producere, vt exemplis accommodatis lib. ad Thrasib. 20. declarauit Gal. Quo circa superfluè Auic. in causæ diffinitione dixit, *est causa, id ex quo prouenit inuentio alicuius dispositionis in corpore humano, aut eius fixionis*, nisi ad maiorem intelligentiam id factum dicas.

Reprehenditur Auic.

Sed

Sed si hæc causæ natura, quomodo Gal. aliter ipsam 1. lib. de loc. affect. diffiniuit? Notandus hic secundo Argent. qui aut ficta, aut leui causa motus, Galen. inconstantiæ notauit; quæ enim incostantia, aliter causam coniunctam diffinire, alio modo causam in vniuersum? An inconstans Philosophus, qui secus animal, secus diffinit hominem? At verò lib. de diff. sympt. causam in vniuersum diffinit. lib. de loc. affect. vel causam in actu, vt placuit Saluo Scl. 3. artif. med. tex. 1. vel causam coniunctam, quod arrisit alijs, nec displicet mihi, nam argumento Vallesij quo mouetur, exponens locum illum, vt dicat non diffinire causam coniunctam Gal. quia exempla, quæ affert, nequaquam conueniunt coniunctæ causæ; esto enim remoueatur culter, aut ignis, non remouetur propterea vlcus ab ipsis inductum, facile occurram, non quod cum Argent. censeam, diffinitionem esse bonam, exempla inepta: nec dicam cum alijs, in sectione facta à gladio, & parte ab igne combusta, duos esse morbos, in numero alterum, atque hunc, causam continentem habere, gladium nempè, & ignem, cætere illa intemperiem, & solutionem continui; Quid enim me impellet, vt vel hæc fingam, vel crimen Gal. appingam, quod non accommodatè exemplificarit? enim verò nō dicit Gal. ignem esse causam coniunctam calidæ intemperiei, sed vstulationis: nec affirmat cultrum esse causam continentem vulneris, sed sectionis: habent autem hæc omnia causam continentem, nam posito culto, sectio ponitur, ablato aufertur, admoto què igne est vstulatio, aufertur remoto, vndè, & exactè quid causa sit diffiniuit, & diffinitam causam aptis exemplis declarauit.

Explicatur Gal. & à contradictione vindicatur.

Huius genera, quamquam quattuor esse, sit physicum dogma, quot tamen morbus habeat, dubium. Admittunt efficientem omnes, quidquid enim fit ab allo fieri est certissimum. Materiam, & formam agnoscunt in morbis ij omnes, qui morbos substantiam esse putant; negant qui accidens esse autumant, quorum sententiam, quia nos supra probauimus, nec materiam ex qua morbos habere affirmamus, neque physicam formam. Ex dictis item constat, non habere eumdem finalem causam, quando est præter naturam. Nec me turbat, quod vrunt, secant putrefaciunt. Chyrurgi; vtuntur densantibus in cataracta imperfecta, febrem denique leuem cum grauiori Physici commutant, vt doctum fuit consilium Cel. lib. 3. cap. 9. nam non tam hæc faciunt, vt morbos arcessant, quam quia sunt præcedentium morborum remedia.

Morbi quot nam causæ.

Obiectio.

Vt omittam, quod neque hæc indiscriminatim procurant industrij medici: Cur enim febrē aduoces, si in eius expugnatione paulo postea es laboraturus? Cur incrassantibus in imperfecta cataracta vteris, quando periculum est, ne eorum vsu optici postea nerui obturentur? quādo insuper nō omnis suffusio pōt acu reponi? Quod si Cels. hæc laudat, laudant alij multi, scito hæc probari vbi desperata est salus aliunde, neque alia curationis via se offert. Non est autem aliena temeritas, vbi ars

Sol.

non sufficit, vt recte Valles.8. controu. 10. Non habent ergò morbi finalem causam, habent efficientem, & materiam in qua. Quare de his agendum.

Quod morbi subiectum. Cap. III.

ANimatum corpus morbi esse subiectum, dubitauit nullus. An inanime esse possit, hoc controuersum. Videtur negare Arist. nam lib. de sensu, & sensili in principio, *nec valetudo* inquit, *nec morbus in ea, quæ vita carent cadere potest*: affirmare idem 2. phys. 22. ait enim, eiusdē scientiæ est cognoscere formā, & materiā, vt medici sanitatē, & cholerā & phlegma, in quibus est sanitas. Et Gal. nā 1. de diff. feb. 2. & 3. vbi diuisit febres in diarias, humorales, & hecticas, subdit esse maximè propriam datā diuisionem, quia est sumpta à subiecta materia: Auic. quoque quærens fen. 1. p. d. p. cap. 2. causam materialem sanitatis, & morbi, tres esse ait, spiritus, humores, & elementa, sunt autem hæc corpora inanima. Probat idem ratio, nam si morbi ea tantum corpora afficerent, quæ sunt animata, afficerent tantū organica corpora, nam hæc tantum viuunt, cum sit animatus organici corporis.

Affertur quorūdam sententia. Hinc variæ sententiæ. Quidam volunt morbi subiectum, nedum esse viuentes particulas, sed & ea omnia; quæ operantibus partibus vsum aliquem præbent. Quamobrem cum sanguis spiritus, & omnes humores conferant quo partes quæque ritè recteque operentur, contendunt, nedum partes quas vocamus solidas, sed, & humores, & spiritus esse morbi subiectum, vnde inferunt diariam fieri ex calfactis spiritibus, humoralem putrefactis humoribus, hecticam solida parte cordis accensa; Quod confirmant, quia cum febris sit conuersio natiuæ caliditatis ad igneam naturam, illa omnia febre affici poterunt, quorum calor natiuus ignescere potest: habeant autem cum humores, & spiritus calorem natiuum, qui ignescere potest, & humores, & spiritus febris subiectum esse posse concludunt. Ita Cæsalp. 1. quæst. med. quæst. 6. tenet eamdem Mercur. lib. de morb. gall. Mont. 2. de morb. cap. 36. & Thom. de Gar. probatque, quia Lapis in vesica existens, est morbus in numero, & tamen non est lapis dispositio membris inhærens. Ne tamen viderentur apertè recedere ab Arist. conantur ipsum exponere, quamquam alij aliter. Dicit Mercur. asseruisse quidem Arist. in viuente dumtaxat corpore morbum, & sanitatem reperiri, non tamen voluisse viuentem tantum particulam esse morbi subiectum, sed hanc, & quidquid reperitur in ipsa: quod limitantes magis alij dicunt, quidquid est in viuente & aliquem illi vsum præbet, vt humor, & spiritus morbo subijci posse. Idem Petrus Gars. disp. 2. super p. fen. Auic. c. 3.

Reijcitur. Qui non placent nam viuens particula ægrotare dicitur, ergò à forma ipsi

ipsi inhærente, ipsi itaque semper inerit morbus. Hic dicit Garf. denominationem intrinsecam fieri à forma inhærente, extrinsecam cuiusmodi est denominatio, qua dicitur corpus ægrotare, propter vitium humorum, aut spiritus, nequaquam fieri à forma inhærente, vndè paries denominatur visus à visione in oculo existente. Esto, at illud det mihi, est necessum, denominationem illam esse saltim intrinsecam humori, aut spiritui, quando his morbus inhæret. At ipsemet negauit humorē, aut spiritum teneri febre: nec quisquam hæc corpora dixit ægrotare: ęgrotarent autem, febricitarent necessario, si morbi essent subiectum, nam vbicumque est causa formalis, est ibi necessario effectus formalis.

Proinde dicendum, subiectum morbi proximum, & immediatum, viuentem tātum particulam esse posse: proximum inquam, nam quod remotum, mediatum possit esse humor, elementum, cui dubium? asseruit hoc Arist. Auic. cit. loc. à nobis. Vbi idem spiritibus tribuit, aduerte locum illum bifariam legi: quidam hoc modo, *& subiectum quidem propinquum membra, aut spiritus* disiunctiue: alij coniunctim legunt mēbra, & spiritus. Qui primo modo legunt, per spiritus exponunt similares particulas, per membra, organicas partes. Qui legunt coniunctim dicūt, subiectum sanitatis sunt membra, & spiritus, hoc est, membra habentia spiritus, quod est idem ac dicere partes animatæ. Gal. locus conuicit Trincauel. quo circa fatetur epist. 20. humorem, & spiritum, subiectum esse in hæsionis febris, Cor verò denominationis, quod vt declaret, & simul suadeat, ponit primo, duo esse in morbo, dispositionem præter naturam, & lęsionem actionum: ponit secundo posse esse dispositionem in vna parte, læsionem in alia, nam sæpe videre est humores in ventriculo existere absque noxa, & damno ventriculi, quamquam in capite excitent dolorem acutum. Quare poterit pari pacto calor febrilis esse in humoribus, & spiritibus tamquā in subiecto inhæsionis, Cor tn̄ lædere, & in eodem esse tamquā in subiecto denominationis: vnde Arist. interpretatur hoc modo subiectū denominationis morbi est corpus viuens, inhæsionis & viuens & inanimatum. Idem Iac. de Forl. q. 3. & 4. super primam Auic. Garb. lib. 1. suę sum. trac. 5. q. 80. circa finem.

Proponitur vera.

Explicatur Ar.

Auic.

Examinatur locus Gal. et Trincau. expositio reijcitur

At Trinc. est multas ob causas à nobis reprehendendus: ac primum quia caput dolere putat consensu ventriculi, nullo præter naturam affectu in ipso inducto, enim verò vbi caput dolet consensu ventriculi, idcirco dolet, quia recipit à ventriculo, aut malam aliquam qualitatem, aut prauum vaporē, qui caput vel pungit, vel distemperat. Ergò efficiet receptus vapor, seu qualitas in capite, vel intemperiem, vel solutionem continui: & hoc modo dolorem. In eadem itaque parte læsio actionum, & morbus, quamquam humor alibi. Præterea si nihil esset præter naturam in capite, nullus in ventriculo morbus, esset homo ille æger, cum habeat actiones sensibiliter læsas, citrà aliquem morbū:

non enim est in capite, non in ventriculo: falsum secundo illud, humores, & spiritus esse febris subiectum, nam vt omittam argumentum ad ductum, conuincitur ex alio capite hoc falsum esse; enim vero quantũuis cæteræ partes à corde calore exurantur, numquam tamen corpus febrire dicetur, ni cor sit excalfactum, vnde aliud est calor febrilis, aliud calor præter naturam, hic est veluti genus, febrilis calor, caloris præter naturam species. Accensio ergò illa spirituum non erit febris, sed potius calor quidam præter naturam, qui febris euadit, cum cor fuerit postea calfactum. Quare semper cor erit, & denominationis, & inhęsionis subiectum ipsius febris.

Afferitur Valles. Aptius locum hunc explicauit Valles. lib. 5. controu. 18. dicens, Gal. febris nomine calorem intelligere, qui in ægrotante sentitur. Constat autem hunc per hecticam in substantiam solidorum recipi, quo fit vt aridum quid, & salsuginosum sensui representetur, in succis per putridam, vnde refert dictus calor tactui modum quemdam humoris, & redundante sanguine sentitur humidius quiddam, & suauius; exuperãte bili mordacius, & acrius; accensa pituita præbet speciem caloris, veluti per cribum prodeuntis, quia numquam hic humor æqualiter calorẽ recipit. At vera febris non nisi in solida cordis substantia recipitur. Est autem febris intemperies à calore pro ducta. Idem Auge. lib. 2. de feb. c. 4. quamquam gloriosus homo sibi hoc tri buat.

Ponitur propria. Quæ si non placent, dicere secundo potes, in vera cordis substantia adhuc posse obseruari partem aliam spirituosam, & tenuiorem, humorosam aliam, aliam terrestrem; atque diariam fieri non calfactis spiritibus, sed parte spirituosa cordis; putrem parte humorosa accensa: hecticam terrestriori parte inflammata. *Euasio.* Nec propterea sequitur, febrem quamcumque esse hecticam, quia quamuis per febrem quamcumque cor sit affectum, non æque tamen in omni est excalfactum: sed in habitu per hecticam, in habitudine per alias. Differt secundo ratione diuersarum partium, quæ in corde afficiuntur, quas habere demonstrat certa generatio spirituum, & sanguinis arterialis, nam cum cuncta à simili producantur, erunt ponenda hæc omnia in corde, quo possit cor, spiritus, & sanguinẽ gignere. Ad rationes dicimus, nõ tãtũ dissimilares particulas, sed & similares animatas esse, & viuere, vt sensu est cõpertum. Quare quod dicit Arist. animam esse actum organici corporis, de adęquato subiecto intelligendum. Argumentum Garbi est indignum profecto tanto viro; nam si lapidem putat esse morbum cum sit idem substantia, in nullo erit subiecto. Quod si lapidem morbum esse neget, sed morbum velit esse dispositionem prauam, quæ ex lapide posito in cauitate resultat, qua facilitate affirmat esse in lapide illam dispositionem, eadem nos negamus, & in corpore dicimus inesse.

Qua

Quæ temperies morbis contrahendis aptior.
Cap. IV.

Est temperies duplex æqualis, & inæqualis: hæc item duplex composita & simplex, & vnaquęque quadruplex calida, frigida, humida, & sicca, calida, & sicca, calida, & humida, frigida, & sicca, frigida; & humida. Æqualis item duplex, alia quæ cunctas partes corporis temperatas ad iustitiam habet, ex quibus postea vnitis, ponderalis quædā temperies resultat: est alia ad pondus quidem, ex partibus tamen omninò intemperatis, vt corde frigidiore, calidiore cerebro, frigidiusculo liene conficta. Tanta ergò cum sit diuersitas temperierum, est modo dubitatio, æqualis ne, an inæqualis sit morbo contrahendo disposita magis. Ne tamen per ignota procedatur, nota primum, haud quidē comparare nos corpus secundo hoc modo temperatum ad pondus, est enim omnium proximum, sed illud quod cum temperie quadam ponderali habet cætera membra temperata ad iustitiam, ex quibus postea temperies quædam ponderalis resultat. *Quæstionis occasio.* *Quæstionis propositæ titulus explicatur.*

Secundo nota, esse hoc intelligendum cœteris paribus; nam cui dubium, temperatum corpus magis esse morbosum, si mala vtatur victus ratione, quam intemperatum, quod sibi cauet ab aere, prauo cibo, potuuè, cęteris denique rebus non naturalibus? enim verò si senes, ob eam quam adhibent in viuendo prudentiam, minus ægrotant, quam alij, quanto magis iuuenes? Cæteris ergò paribus quæritur, vtrum ex prædictis morbosum sit magis.

In re hac, non satis sibi constat Gal. nam cap. 8. lib. ar. med. distinguit corpus temperatum à cęteris & quia perfectiores habet operationes, & quia causis quæ ægritudinem pariunt resistit valentius. Vndè dans signa cerebri temperati, *& minimum* inquit *oblæditur ab ijs, quæ occursant extrinsecus*, & lib. de opt. const. scribit, *quod enim huiusmodi corpus* (temperatum intellige) *rectè ad vnamquamque se habet actionem, difficiliusque quam reliqua corpora morbis corripiatur, vel facile à quouis deprehendi potest.* At lib. 8. postea met. c. 7. aut horū oblitus, aut aliter sentiēs, conclusit esse corpora temperata magis ad febrem prona, quam frigida, & humida, aut frigida, & sicca: & lib. epid. com. 2. tex. 7. dixit, in constitutione calida multo magis resistere frigida, quam temperata. *Gal. in hac difficultate varius.*

Hinc variæ sententiæ; quidam autumarunt temperatum corpus, valentius resistere morbificis causis; Quia verò videbant ijdem temperatum, æque pati, & à calido, & à frigido, humido, & sicco, frigida à frigidis tantum, à calidis calida; Vnde Arist. 5. sec. prob. 22. *cur temperata* inquit *in morbum sæpius incidunt*: huic difficultati occurrentes dicunt, resistentiam non tantum fieri primarum, qualitatum contrarietate, vt *Alij temperato maiorem ad resistendum uim tribuūt* *Sententię adductæ fundamentum.*

cũ calida obsistũt frigidis, frigida calidis, sed & robore quodã facultatum, quod cum sit maius in corpore temperato, quam quouis alio, hinc corpus temperatum validius resistere inferunt. Fieri resistentiam à robore, probant multis testimonijs: Citant primũ Auic. qui 2. 1. d. 2. cap. 4. scribit, corpori valde debili proportionale tempus nocere, & improportionale ob debilitatem virtutis, & 2. 3. doc. 1. cap. 5. dicit, *& vniuersaliter infantibus facilis est casus in spasmũ propter debilitatẽ virtutis cerebrorum ipsorum, & lacertorum:* qui locus est difficilis, quia loquitur etiam de conuulsione ab inanitione, quod multo ante docuerat Gal. 1. epid. com. 2. tex. 24. nam exponens verba illa, *conuulsiones, & maximè pueros ab initio tentabant*, hoc factum dicit, quia pueri propter neruosi generis debilitatem sunt conuulsionibus oportunissimi. Demum fen. 2. d. 3. c. 3. scribit venena calida citius necare corpora frigida, quam calida: quia inquit multo magis valet ad resistendum calor, qua innatus est, & robustus, quam frigiditas. Ex his putant patere ad contraria loca Gal. dicunt enim 8. met. 8. sumpsisse indicationẽ à tẽperie tãtũ, nõ à robore virium; proinde dixisse validius resistere febri, quæ sunt magis à calore remota, vt corpora frigida. In l. art. med. considerasse eadem corpora: prout resistendi vim habent, non tantum vi temperamenti, sed etiam ob robur facultatis, quod cum sit maius in corpore temperato, & magis ad resistendum valeat, quàm qualitatũ oppositio, temperatum valentius resistere dixit.

Reijcitur fundamento cõuulso. Sed sit licet ista sententia doctissimorũ virorum, mihi tamen non placet, quia etsi vniuersa fere schola illud fundamentum admittat, resistentiam fieri non tantum contrarietate qualitatum, sed & robore virium, vt patet ex Turis. Forl. Argen. Vega 2. ar. med. & alijs, oppositum tamen expresse colligitur à Gal. nam quærens l. de diff. morb. quid sit imbecillitas, seu debilitas, paruum quemdam, recessum esse statuit à naturali temperie: ergò robur, cui imbecillitas opponitur nihil aliud erit, nisi perfecta temperies. Quare ex Gal. sententia non differt à temperie robur. Idem ergo resistere vi temperamenti, & robore facultatum. Suadet idem ratio, nam robur hoc virium, à quo maior illa resistentia prouenit, aut procedit à facultate, quia essentialiter alia nobilior, aut quia validius agit, resistitque ratione subiecti, hoc est, quia subiectum habet magis accommodatum, quo pacto ferri calor, & si à stuppæ calore non differat, agit tamen validius, resistitque ratione subiecti densioris. Neutrum at licet affirmare: non primum, quia vna anima non differt ab alia essentialiter. Aget ergo validius resistetque ratione subiecti melioris. At hoc ipsum est positum in controuersia, valeat, ne magis temperatum, quam intemperatum ad resistendum. Præterea si resistit magis ratione subiecti, iam imprudens fateberis, quòd paulò ante negabas, resistentiã omnem fieri à qualitatibus, quando vnũ corpus detracta anima, temperamento differt ab alio corpore.

Neque

Neque Auic. difcrepat, quamquam difcrepare videatur, nam quod fpectat ad primum locum, etfi multum laboret Gent. vt exponat, recipit tamen commodam interpretationem, fi dicatur, corpora fenum lædi à tempore proportionali, in qualitate at non in gradu; & improportionali, non ob virtutis debilitatem, vt citatur, non enim hanc caufam affignat, *fed quia ab vtroque tempore debilitabitur virtus.*

At dices quomodo ab improportionali lędetur, quando ad meliorem temperiem reducitur?, quia non omnis reductio eft commoda, fed quæ fit fenfim, nam *omne nimis naturæ inimicum*, nec fuffert vmquã repentinas mutationes. De valida caufa reducente loqui Auic. patet, quia dicit, *fed cum multa ab æqualitate egreffio acciderit, proportionale, & improportionale ab eo diuerfificabitur ideo, quia virtus debilitabitur.* Intemperies item eft debilitas illa cerebrorum, a qua fit, vt facilè pueri conuellantur eademque facit, vt citius pueri exiccentur, quam iuuenes, qui non ita humidi, nam puerorum humiditas cum in fubiecto fit raro refiftit minus: nempe vt multus ftuppæ calor minus refiftit, quam exiguus calor ferri: fic puerorũ humiditas multo facilius diffipatur, quã quę in iuuenibus. Vnde pueri conuulfioni cuicumque etiam illi, quę fit ab inanitione, difpofiti magis.

Venena calida nocent frigidis magis, quam quibus eft calor robuftus, quia à robufto calore diffipantur in halitum? Adducam verba Auic. ne de meo fenfu loqui videar; *calor* inquit *innatus, naturæ eft inftrumentum, qui caloris aduenientis expellit nocumenta, propterea quod fpiritum mouet ad expellendum ipfum, & ad eius vaporem remouendum, & ad ipfum foluendum, & ipfius materiam adurendam, hoc eft corrumpendam.*

Hinc aliter alij dictam tuentur fentẽtiam, dicunt enim argumentũ illud, quo monftratur, temperatum corpus non obfiftere magis, quia valentius obfiftit frigido calidum, quam temperatum, non effe ad propofitum, neque inde fieri, vt corpora intemperata valentius caufis morbofis refiftant, quia vt in initio huius quęftionis eft dictũ, difficultas eft de corpore, quod magis refiftit caufis, quæ morbos inuehendi vim habent: modo frigida caufa non eft morbofa calido corpori, fed falubris, quia reducit illud ad temperiem optimam: nec calor eft caufa morbofa frigido corpori, fed falutaris, quia reducit pariter illud ad temperiem commodam. Hac via eludens vim huius argumẽti Salu. Scla. à quo tacito nomine defumpfit Sant. Sant. 2. ar. med. dixere, faluberrimum corpus valentius refiftere morbificis caufis. Atque ex his patet ad illud argumentum, quod quidam putarunt effe Achyllem aduerfus dictam fententiam. Eft autem, fi temperatum corpus refiftit magis frigori, quàm calidum, ergo calidum in primo refiftet fortius infrigidantibus, quam calidum in fecundo, & hoc valentius, quam calidum in tertio, & fic deinceps, nam quemadmodum temperatum refiftit magis, *Affertur alius modus euadendi et confutatur.*

ita

ita quod temperato est proximius: hoc autem falsum, sequeretur enim dicit Forl. vt quo tempore de reducendo frigido ad temperiem ageretur, tāto maioribus viribus esset insistendum à medico, quanto propinquius fieret temperato, quia maiorem haberet vim resistendi, quam cum intemperatum erat, quod communi sensui medicorum repugnat. Patet inquam: nam intemperatum resistit morbificis causis, non reducentibus, proinde non est fortioribus agendum, vbi temperato sit proximius.

Sed neq; in hoc sēsu sententia hæc admittēda, nā gladius lignū, lapis, & alia huiusmodi, sunt causæ morbosæ cuicumque corpori, & tamen multo minus resistit verberibus temperatum, mediocriter nempè molle, & durum, quam nimis molle, aut durum.

Proponitur communis opinio quæ est Gal.

Dicendum proinde temperatum corpus resistere omnibus causis, sed non omnibus magis, quia quibusdam minus, vt e. g. temperatum plus resistit calido, quam calidum, plus frigido, quam frigidum, At quibusdam minus, quia minus resistit calidis, quam frigidum, minus frigidis, quā calidum. Antiqui solebant dicere, resistit magis causis collectiuè sumptis, at non distributiuè aut diuisiuè. Tenet hanc sententiam Forl. 2. art. med. q. 6. Christoph. Aueg. Roder. l. ar. med. cap. 8. Vall. 1. controu. c. 11. Tur. 2. ar. med. Petrus Garf. disp. 10. super 1. fen. Auic. & alij multi. Est demum expressa Gal. nam l. de opt. const. hæc scribit, *similiter, quod siccius est moderato, ab humectātibus minus læditur, ab exiccātibus quod humidius*, licet pace sua dixerim non benè ab eodem probetur ea ratione *quia cum ab extremo quocumque multum recedat, difficulter ad intemperiem delabetur*; nam licet fundamentum hoc videatur esse Arist. 2. de gen. vbi probauit simbola elementa facilius mutari dissimbolis, quia facilius mutatur vnica qualitas, quam duæ, non tamen est ad propositum; si enim ad excitādum morbum calidum, necessarium esset producere totam latitudinē graduum caloris, qui sunt octo, vt in productione elementi, acciperem Gal. dictum, facilius introduci morbum calidum in corpore calido, quia facilius introducūtur duo gradus caloris, quàm quatuor: modo, cum satis sit vnius gradus productio supra propriam naturam, omninò vana conuincitur illius ratio, quia tam corpus temperatum, quam intemperatum vno gradu, aut pluribus recedent à morbo.

Non tamen eius ratio probatur.

Sic ergo demonstranda illa assertio est. Difficilius temperatum corpus incalescit, quam calidum, quare resistet excalefacientibus magis, quam calidum. Minor probatur, quia si resistentia sit ab omnibus gradibus qualitatis contrariæ, cum plures frigiditatis gradus sint in temperato, quam in calido, certum est temperatum valentius reluctari, quam calidum. Quod si velis cum alijs resistentiam fieri ab eo tantum gradu, qui debet expelli, cum per viciniam, & vnionem cum alijs gradibus perfectiorem habeat essendi modum in proprio subiecto, resistet hac

ra-

ratione valentius, ac propterea fiet, vt à calidis causis difficilius incalescat.

Petes, quando cunctis resistit temperatum corpus, an ita validè obsistat, vt ægrotet rarò, frequentius autem corpora intemperata, an contra.

Ægrotet ne corpus temperatum rarius quam alia.

Rarius ægrotare, quæ sunt tẽperata, intemperata frequentius tenet l.ar.med. cap.8. Roder. Vega duas ob causas: altera est, quia valde recedunt ab extremis morbificis temperata, & quæ extrema sunt rarò occurrunt: altera, quia habent hæc corpora virtutem robustam. Quare maiori causa indigebunt, quo ægrotent.

Affirmat Vega.

Qui nullo pacto satisfacit, nam cum ad inferendam ægritudinem non requiratur extremum contrariæ qualitatis induci, sed vnus fortasse gradus supra propriam naturam, non bene ex eo infert, quod multũ ab extremis recedat, minus ægrotaturum temperatum. Præterea si extrema qualitas induci debet, quo corpus ęgrotet & rarò occurrũt extrema, rarò etiam intemperata ægrotabunt.

Reijcitur

Tertio quamquam temperata multum recedant ab extremis qualitatibus primis, non tamen recedunt magis ab incidentibus contundentibus quare, &c.

Dic proinde, si loquamur de morbis, qui à causa interna proueniunt, temperata corpora ægrotant minus, mediocrem enim cõgerũt excrementorum copiam, neque illa habent prauam qualitatem, nam benè concoqunt, moderatè comedunt, nulla vt propterea appareat causa interna, à qua ęgrotent. At corpora intemperata habent multa contraria, nempè aut immodicã copiam excrementum, vel eadem praua qualitate prædita.

Distinguit Auctor.

Quod si loquamur de morbis, qui à causis proficiscuntur externis, in hos incurret frequentius. De his puto fuisse loqutum. Arist. cit. loc. & quamquam Conciliator, exponat problema de temperatis corporibus delicatis, quæ quamcumque aeris iniuriam effugientia, constat resistere minus externis incursionibus, quam assueta, quia auctore Hipp. *quæ sunt consueta multò minus molesta esse solent*. Roderic. Veg. parum à Gent. recedens exponit Arist. de temperato, hoc est molli, ac si loquutus magis esse de temperamento in compositione, quam de moderato in temperie, quia dura corpora validius resistunt quam mollia, qualia sunt corpora vrbanorum, & mulierum: nihilominus suadet mihi ratio, adhuc loquutum esse de corpore verè temperato. enimuerò cum multò plura externa cõtraria habeat temperatum, quam intemperatum, à continuo frequentique causarum externarum occursu oblæsum, ægrotabit frequentius, quàm intemperatum. Antecedens est certum, nam si mente conijcias quæcumque corpus frigidum offendunt sola frigida offendere inuenies, quando à calidis ad symmetriam reducitur; neque frigida omnia officiunt frigido corpori, aut calida calido,

sed

sed quæ excedunt. Vnde corpus phlegmaticum e.g. quod vt duo est frigidum, haud quidem læditur à frigido, vt vnum, aut à frigido, vt duo quia est hoc simile, illud minus, vbi temperatum corpus & à frigido, vt vnum, & à frigido, vt duo lædetur, quia quodcumque frigidum est tẽperato contrarium.

Non obstat autem huic sententię quod diximus, temperatum corpus resistere omnibus, nam quamquam hac ratione minus ægrotare deberet, quia tamen habet multo plura contraria, quam intemperatum, incidit propterea in morbos frequentius, Intemperatum raró, quia incidit rarissimè in ea, quæ nocendi vim habent. Dicito quæso vter valeat pugnando magis, is qui congressus centies cum hoste, decem tantummodo vulnera reportauit, an alius, qui cum bis tantum pugnauerit, bis fuit vulneratus? nullus credo adeo hębes fuerit, vt hunc valentius obstitisse affirmet, & nihilominus duo hic vulnera reportauit, decem ille plagas: verùm quia centies hic pugnauit, propterea erit valentior hic illo. Sic ergo cum se habeat in casu nostro, & resistere temperatum dicimus causis omnibus, & ægrotare frequentius.

At cur hic idem conualescit facilius? negat hoc aduersus Arg. Vega. Nos vero qui maiorem resistendi vim temperato nequaquam concedimus, id fieri dicimus, quia leuiori ex causa ægrotat Sed pluribus, quã putaram de re hac actum, sit ergo alia dub.

Qui sexus, quæ ætas, quiue habitus corporis morbosus magis. Cap. V.

QVæ temperies morbis contrahendis sit apta, supra vidimus, nunc qui sexus, qui corporis habitus, quæue ætas morbosa sit magis examinabimus. Nulli dubium est, mulieres magis esse paratas morbis contrahendis, quam viri: nam in vniuersum sunt fœminæ debiliores. Quantò autem quis fortior, tantò causis quæ morbum concitandi vim habent resistit valentius. Quare ægrotabunt minus valida corpora, quam imbecilla, & debilia: quamquam vbi robustus cadit, graui lapsu cadit, imbecillum leuia damna circumstare solent, debile enim corpus à quauis vel leui causa prosternitur, leuis autem causa non potest magnum morbum inferre. At virtus fortis contemnens exigua, non nisi à forti causa deijcitur Hinc 3. de præsag. expulf. 3. Gal. magis timet intermittentem pulsum in iuuene, quam in puero, aut sene: cuius dicti rationem tradens ait, *nempe hac de re non est periculosum, sed potius leue, quod imbecillæ facultates à paruis occasionibus fiat, vt offendantur at firma tantum deijciuntur à maximis.* Iure proinde cum mulier imbecillior verò existat, frequentius ægrotabit, quam viri.

Quę tamen ægrotent magis an quę cum viro cohabitant, an quæ vitam

tam castam degunt non est fortasse hoc admodum clarum. Aristot. sententia fuit magis sanas viuere, quæ vitam cum hominibus degunt. *Sic autem* inquit *res se habent mulierum, siquidem cum viris cohabitent, magis sanæ sunt contra minus benè habent.* *Nuptæ ne an virgines magis valeant?*

Quæ, vt rem libere fatear, ni amice interpretetur nullo pacto videtur accepranda; nam quæ cum viris cohabitant concipiunt, gerunt vtero, pariunt. Hæc autem quis non videt quanto cum vitæ discrimine fiant? Notissimi sunt dolores partus & omnium sententia acerrimi omnium: scit pariter quisque quanto prematur pondere grauida mulier, quantis primis gestationis mensibus affligatur symptomatis, vt omittam, quod à partu pati non raró solet diminuta puerperia, secundinas relictas lactis concretionem, mamillarum tumores, earumdem vlcera, matricis prolapsum, hernias, inflationem gutturis. Adde & experientiam, nam moniales omnes longissimam vitam degunt & vt plurimum ad vltimum perueniunt senium, quod valde rarum in nuptis. Nec mouere nos debet, quod pro Ar. adduci posset, liberari congressu viri ab affectionibus hystericis, melancholia, obstructione; nam cum non semper fiant hi affectus ab vnica seminis retentione, sed quandoque à suppressione menstruorum, quandoque à corruptis humoribus atque hæc pati possint non minus nuptę, quam nubiles, non video, cur incerti, huius emolumenti prætextu, certa sibi comparent nocumenta; nisi earum laudes inuentum, quæ ne Veneris stimulis percellantur, & vnà simul partus fastidia vitent, cum Eunuchis rem habent; nam vt Iuuen.

Sunt quos Eunuchi imbelles, ac mollia semper
Oscula delectent, & desperatio barbæ,
Et quod abortiuo non est opus.

Aut earum probemus ingenium, quæ naturam adulterantes, cum altera sui sexus iunguntur, quemadmodum Bassa illa, de qua Mart.

Quod nunquam maribus iunctam te Bassa uidebam,
Quodque tibi mœchum, fabula nulla dabat;
Omne sed officium circa te, semper obibat
Turba tui sexus, non adeunte uiro.
Esse uidebaris, fateor, Lucretia nobis,
At tu (proh facinus) Bassa fututor eras:
Commenta es dignum Thebano ænigmate monstrum,
Hic ubi non est uir, ut sit adulterium.

At? quis erit adeò nefarius, qui hæc non damnet? benè sit nostro Senecæ, qui de impudicis his mulieribus verba faciens, *Dij inquit, Deæq; illas male perdant, adeò peruersum commenta genus impudicitiæ.*

Quan-

De ætatibus

Quantum ad ætates, patet ex dictis quid sentiendum; nam si ij morbis obnoxij magis, qui debiliores, quis non videt nuper natos esse morbis obnoxis magis? esse pariter pueros ob ætatis mollitiem; Adde quod, & hac ætate prodeunt dentes. Dentiunt autem cum pueri, gingiuarum pruritum patiuntur, febres, conuulsiones, & alui profluuia; infestantur autem his potissimum, caninos cum dentes emittunt. Quid cum paululum fuerint ætate progressi? tonsillarum accidunt inflammationes. Vertebrarum ad partem internam impulsus, difficilis respiratio calculi, lumbricorum genus ferè omne, verrucæ, ac alia tubercula, vt latè Hip. 3. aph. 24. & sequentibus.

Obiectio.

At si quo imbecillior ætas, eo morbis subijcitur magis, cur scripsit Hip. 2. aph. 39. *vt plurimum senes iuuenibus ægrotant minus:* Num senes fortasse iuuenibus fortiores? minimè verò, nam constat oppositum, ex

Sol.

quo fieri putat Gal. aph. hunc proxime sequenti, vt raucedines, & grauedines in senibus, nequaquam coctionem admittant. Quid demum quod idem Hip. aph. 3. vlt. par. docet tot morborum generibus esse obnoxios, vix vt alios agnoscat medicina? *senibus enim inquit respirandi difficultates, destillationes cum tussi, vrinæ, stillicidia, difficultates articulorum dolores, renum passiones, vertigines apoplexiæ, mali habitus, pruritus totius corporis, vigiliæ, alui, oculorum & narium humiditates.*

Dic tu cum Gal. in com. minus ægrotare senes, quam iuuenes, quia maiorem adhibent in viuendo prudentiam, vnde non omnes minus ægrotant, quia non omnes continentes.

De habitu corporis.

De habitu corporis. Densum corpus minus oblæditur à causis, quæ extrinsecus occursantes offendunt, multum ab internis: contra rarum facilè patitur à quauis externa incursione causarum: effugit verò iniurias internarum, Ratio est quia quod rarum est facilè excipit, quæ foras progrediuntur, contra densum, neque externis aditum præbet, neque internis vaporibus exitum permittit. Conclusi ergo lædunt in-ñ lædent extrinseca, quia non admittuntur. Neque huic contrarium est, quod p. de diff. feb. 3. Gal. dicit corpora reseratos habentia poros, minus lędi ab aëre pestilenti, & putri, quam adstricta, nam vt legenti locum illum patebit, non confert Gal. rara corpora cum densis, sed rara optimis plena succis, quæque nullum erratum committunt, adstrictis cachochimis, & quaque in re delinquentibus. Vide si placet Garb. p. de diff. feb. 3.

De habitu longo, & breui.

De habitu longo, & breui Hip. sententia fuit 2. aph. vltimo. Corporis longitudinem magnopere conferre ad ornatum, & liberalem admodum esse, ac iuuentuti decentem, senectuti inutilem, nocuamque, nam languente virtute non potest rectum substineri corpus, quo fit, vt magnus gobbus contrahatur. Hæc de causa materiali, transeundum ad effectrices.

Ha-

Habeant ne morbi causam conuinctam. Cap. VI.

DVplicem esse morbi causam supra diximus, materialem nempè, & effectricem. Quamobrem postquam actum de prima, est modo consequens, vt de secunda tractemus, & quia est hæc duplex interna, & externa; de illa primum loquemur, cumque internam diuidant multi in continentem, & antecedentem, negent illam alij, id primum disputandum occurrit, habeant ne morbi coniuctam causam. Cœterũ cum non admodum constet ex Gal. quid sit causa coniuncta, nam quandoque voluit, idque tenet Valles. 4. controu. 3. eam esse, quare remota, remouetur effectus, non qua posita ponitur; vnde cap. 3. p. de cau. pul. tres ait, *sunt causæ continentes pulsuum facultas, instrumentum, & vsus* & tamen nulla harum posita pulsus ponitur, quamquam tollatur quauis illarum remota: contra primo de loc aff. 2. diffiniens eamdem ait, *id quo tangente afficimur, & quo remoto quiescit affectus, causam esse apud omnes, est in confesso:* & lib. aduersus Iul. ait, *neque aliam esse causam cõtinentis rationem habent, quam fieri ab ipsa, & cum ipsa cessare*, noto primum ad tituli intelligentiam, causę coniunctè nomen secundo hoc modo vsurpari; vnde est quæstio, habent ne morbi causam factricem coniunctam, à qua. s. in fieri, & esse continuo pendeant. Factricem inquã, nam de formali, aut materiali nulla est dubitatio; Quis enim ignorat, cum morbus sit priuatio, poni ipsum priuatione hac posita, & eumdem tolli eadem abolita? dicitur secundo in morbis, nam de symptomate affirmant omnes.

Enucleatur difficultas.

Partem quæ affirmat, suadent morbi in numero ad aucto, quantitate aucta, cauitate repleta, & tumores; nam posito lapide in vesica, aut sexto digito, morbus ponitur, idemque aboletur mox causa remota.

Rationes vtrimq; adducuntur.

Suadet contrarium natura morbi, nam hic, vt scripsit Gal. est degenere permanentium, eaque ratione à passione differt, quia hæc tota est in fieri, morbus habet aliquid facti. At factum nulla causa æget, à qua continuo foueatur, quare, &c.

Secundo si talem morbi habeant, nulla esset sumenda à morbo indicatio, quando causa amota, protinus citrà omne aliud auxilium, morbus remouetur.

Tertio si qui eam habent, vel sunt morbi in soluta vnitate, aut mala formatione, aut intemperie. At nullus ex dictis illam habet, non primus, nam quamquam humor salsus erodens fuerit remoueatur, non remouetur propterea statim vlcus ab humore factum, nec vulnus à gladio inflictum, aut digitus, ab eodem obtruncatus. Nec magnitudo à causa aliqua externa imminuta, remouetur remota causa: intemperies

item, quæ ab humore fouetur, cum sit qualitas, ea que facta, & permanens, consistet adhuc remotò humore, durabitque.

Hinc variè de re hac opinatisi. Dari putant quidam. Negant Leonic. Fus. Trinc. Comes Mont. & alij multi; quia verò videbant, si quæ cauitas obstruatur, siuè imminuatur à lapide, aut flatu, statim vitium illud tolli amoto lapide, idemque consurgere statim, positis in cauitate humoribus, flatu, aut lapide, nec aliter contingere in tumoribus: nempè fiunt statim, ac confluit materia ad partem, ijdemque tolluntur eadem uacuata; dixerunt humores facientes obstructionem, & tumorem, non esse causam morbi, sed ipsummet morbum, quod comprobant multis: primum, quia Gal. diuidit intemperiem in simplicem, & compositam, quod faceret malè, ni humor ad essentiam intemperiei spectaret. Secundo quia scribit idem phlegmonem hæc omnia symptomata pathognomonica insequi, tumorem, doloré, calorem, ruborem, tensioné: at symptomata pathognomonica dicta nonnisi à morbo possunt originem ducere. Quare fiet rubor à morbo: at rubor non nisi à sanguine trahit ortum. Erit proinde sanguis ipse morbus. Confirmant tertio quia docens curare tumores primo prog. 31. eos omnes curari scribit disiectis humoribus, qui tumorem efficiunt, & 3. de temper. 5. *cum phlegmone* inquit, *ex calidæ fluxione consistat, propria quidem eius curatio, vacuatio superuacui est, vacuationi autem particulæ, quæ per phlegmonem excalefacta est, omnino succedit refrigeratio*: at curatio non nisi morbo debetur, quare materia illa superuacua spectat ad essentiam morbi.

Prima sententia negat.

Dixerunt alij, vt Com. Mont. lib. 2. de morb. cap. 32. tumorem non esse dispositionem præter naturam partium simplicium tantùm, sed & substantiam, & qualitaté: ratione qua hic morbus est substantia est humor pars illius ratione qua idem est dispositio mala, est causa eiusdé, non efficiens, sed materialis, neque materialis ex qua, quia hæc non nisi in compositis reperitur, sed materialis in qua, quod idem est ac dicere, esse subiectum, cui prędicta mala dispositio adhœret. Hinc causam continentem excludit, nam quamquam ponatur tumor humore posito, & remoto tollatur, non sequitur propterea dari causam coniunctam in tumore, quia humor ille, vel est pars tumoris, vel subiectum illius non est autem pars causa efficiens, quare neque continens esse modo aliquo potest. Quos reijcias facilè, ac Mont. quidem duas ob causas: primum quia ponit vnicum morbum, & substantiam esse, & qualitatem, quod non intelligo: secundo quia ponit morbi subiectum esse humorem, quod à nobis reiectum cap. 3. huius libri: & alios, nam quis non videt aliud esse obstructionem, aliud obstruentem humoré, quemadmodum multo diuersa est sacculi distentio à distendente pecunia, enim verò obstructio est dispositio quædam vasorum, per quá cauitates, quę antea erant apertæ, sunt occlusæ: humores obstruentes, quia dictam

Reijcitur & admittenda esse concluditur.

ob-

obstructio est dispositio quædam vasorum, per quam cauitates, quæ antea erant apertæ, sunt occlusæ; humores obstruentes, qui dictam obstructionem efficiunt: qua de re quia multa Valleri. Erast. consule illos. Nec me mouent adducta: non primum; nam diuisio illa, data est per causam, non per essentiam, vt sensus sit, quædam est intemperies à simplici qualitate facta, est alia facta à materia. Nec secundum nam symptomata illa sequuntur morbum materialiter sumptum, non formaliter. Nimirum est in phlegmone improportio partium similarium ab humoris qualitate facta, quæ dicitur intemperies: est & vitium in mala compositione ab eiusdem humoris corpulentia productum, adest & præter hac fundamentum huius improportionis, quod est praua humoris qualitas, & copia abundans. Vocatur id morbus materialiter, & hoc est, quod medici considerant semper, nam improportio illa magis physicæ est contemplationis, quam medicæ; hinc tractans de signis phlegmonis Gal. vt medicus, dixit ruborem esse pathognomonicum signum, & à morbo fieri, quia sanguis est de essentia morbi materialiter sumpti, quamquam si sumatur formaliter, nullo modo ad eius essentiam spectat. Ad tertium quid sit dicendum, patet ex ijs, quæ præcedenti libro, & lib. 14. de curatione dicentur.

Satisfit rationibus.

Admittenda ergò in quibusdam saltem morbis cõiuncta causa cum reliquis medicis. Sed in quibus nam? Christoph. Aueg. 3. ar. med. cap. 2. admittit eam in morbis ex adiectione, negat in ijs, quos imminutio concitat; vt morbi e. g. facti ex magnitudine adaucta, auctoque numero, ex situ mutato per quem pars alicubi abundat, vbi esse nequaquam deberet, ij demum, qui ex additione gradus qualitatiui fiunt, habent causam coniunctam: carent qui fiunt ex imminuta vnione quantitateque: fundamentum tactum est in argumento tertio. Addit Franciscus Valles. non tantum morbos ex imminutione, hac causam carere, sed & illos qui ab intemperie fiunt, quia et hi sunt permanentes qualitates. Eiusdem sententiæ est Vega l. 1. de loc. aff. sect. 2. in fin. Nempè statuit eos tantum affectus causam coniunctam habere, qui aut è successiuorum sunt genere, aut de genere eorũ permanentium, quæ licet partes omnes iunctas habeant, & integritate fruantur, quia tamen sunt fragilis conditionis nullo tempore permanent, vt species sensibiles, & lumen; eiusdem conditionis cum putet esse tumorem, & obstructionem ab humore, aut lapide factam, in his causam continentem admittit, negat in morbis à soluta vnitate, & intemperie.

An in omni morbo adducitur Christop. Auega. qui negat.

Valles.

Alij non omninò excludunt hoc genus causæ ab intemperie quauis, sed negant in facta, in fiente admittunt. Ita Valler. enar. 1. lib. 1. & alij multi deducuntque ex Gal. nam 4. met. inquit *auspicari perpetuo curationem oportet, ab affectu, cui mederi paramus, æstimare verò, ac discernere an causa, quæ affectum excitauit, desierit: an ipsum quoque tum augeat, tum faciat: vt si causa agere iam desijt: id tantum, quod factum est, curare*

Valleriol.

Adducta. *Aueg. opinio reijcitur*

studemus, de causa nihil cogitantes: si verò adhuc etiam nunc agat; huic negere peragat intenti, affectus curamus. Quorum nullus satisfacit: ac primum, non possum non mirari Christophorum Aueg. qui cum morbum relationem esse dixerit, non admittit in omni morbo coniunctá causam; nam si relatio quæuis posito fundamento, & termino ponitur, eademque vanescit, si alterum illorum deficiat, non video, qua ratione possit in quibusdam morbis hanc causam admittere, negare in alijs, vt bene contra ipsum notauit 4. contr. Vall. eoque dignior est reprehendi, quod non vidit Argen. lib. 1. de cau. morb. cap. 9. id aduertentem. Nec detrahi ab hac sententia debebat, quia remoto humore erodente, aut gladio secante, non tollitur statim vlcusque vulnusque, neque aboletur partium deficiens numerus magnitudoque quamquam causa horum affectuum remoueatur, nam vnitas soluta numerusque deficiens causæ sunt, non morbi. Et quidem, si ex eius mente aucta magnitudo numerusuè, sunt causa morborum, cur magnitudo imminuta, numerusque deficiens morborum causæ non erunt? An non absurdum est in vno genere, contrarium vnum ponere, in alio aliud?

Reijcitur Valler.

Tolerabilior eorum sententia est, qui cum morbum qualitatem esse opinentur, quosdam morbos autumant causam prædictam habere, de alijs negant: quamquam neque hæc admittenda, & vt ordiar à Valler. vel hic per morbos fientes, eos affectus intelligit, qui totum esse in fieri habent, vel eum qui aliquid habet facti, fientis aliud: non potest dici primum, nam hi affectus, sunt passiones, non morbi: nec secundum, nam morbi illi parte qua sunt facti, non habent causam coniunctam, parte qua sunt in fieri, non sunt morbi, itaque etsi pars illa fiens causam coniunctam habeat, non habet propterea morbus coniunctam causam. Non me fugit sophisma cuiusdam, qui vt refert Trinc. ep. 9. & 10. morbum fientem morbum esse putabat hoc argumento monstrare. Affectus ille, est quid præter naturam: aut ergo est causa, aut morbus, aut symptoma, non causa, aut symptoma, quare morbus: sed contemno, nam affectus ille, morbus quidem est, sed potentia, non actu, vt bene Trinc. c. l.

Reijctam Vallesf.

Quid de Vallesf. & Vega? Certè qua ratione propriam sententiam probat Vall. eadem potest facile reprobari. Putat Vall. morbos in intemperiè, causa coniuncta carere, quia sunt factæ qualitates: at verò nedum intemperies, sed & cœteri morbi sunt degenere permanentium; quare si hæc ratio obstet nullus morbus habebit coniunctam causam.

Dices perdurare quosdam morbos ablata causa, tolli alios statim, proinde fieri, vt hi habeant causam coniunctam, non habeant alij. Vanum effugium, nam perdurare multum, vel parum, non est de essentia morbi, sed differentia illius; vnde sunt quidam morbi diuturni, breues alij: permanétia quam morbus includit, dicit independentiam à causa;

quare

quare si morbus omnis est, hoc modo permanens, aut omni morbo repugnat hanc causam habere, aut alia est ratio disparitatis ponenda; at nulla potest fingi quare omnes illam habebunt. Confirmatur quia vt lib. 1. diximus est morbus priuatio, hæc autē mox ponitur posito vnionis defectu ablato aufertur.

Ad ea quæ in contrarium: negat ad primum Vallesi. res permanentes conseruatrice causa, non egere, nā pendet homo à materia, & forma in conseruari; quæ non placent, nam materia, & forma sunt partes compositi, & causa intrinseca, difficultas est de causa extrinseca effectrice. Dicamus ergò morbum materialiter sumptum esse quid permanens, & hac ratione carere coniuncta causa. Si sumatur formaliter nequaquam permanens est, quia priuatio. Alia difficultas lib. sup. est explicata pete. loc. illum. Ad tertium patet ex ijs, quæ aduersus Christop. Aueg. sunt dicta. *Rationum primo loco adductarũ solutio.*

Valeant ne causæ procatarticæ dictæ inferre morbos. Cap. VII.

Causas, quas Græci procatarcticas dixere, latini appellarunt prægressas, Cels. euidentes, externas alij. Prægressas vocarunt, quia cunctas alias in morbi productione origine præcedunt, & notitia, si Iacobo de partibus fides est adhibenda 2. p. doc. 2. cap. 1. aut quoniam, vt vox ipsa sonat, rarò existunt facto morbo, vnde quia abiere, prægressæ sunt dictæ. Euidentes autem, quia vt cognoscantur, nulla est opus diligenti indagine, sed aut adstantium aut ægrotantis relatione innotescunt. Sunt eędem procatarticæ dictæ à grecis, vt placuit Iacob. de Part. quia procul esse debent à catartico, nam nullo est opus medicamento vt extrudantur. Has inquam causas, duplices esse prodidit Gal. necessario occurrentes, vt aer, motus, & quies, cibus, & potus, sõus, & vigilia, excreta retenta, animique accidentia, alias quarum occursum facile vitare possumus, vt ictus ferarum, venenatorum animalium morsus, fascinatio, incantatio. Quando ergò monstratum dari causam coniunctam, examinandum modo, valeant ne externæ, & necessariò nobis occurrentes inuehere morbos, nam de alijs infra disputabimus.

Pars quæ negat, his potest persuaderi. Seruant hæ causæ externæ nostra corpora, non itaque lædent. Si lædendi præterea vim haberent, læderunt eos omnes, quibus occurrunt: ab ijs demum remoti homines statim conualescerent, at neque quicumque commorantes in sole, in febrem, aut alium morbum cadunt, nec vbi incurrant, remoti à sole curantur, quare, &c. Tertio quies & somnus sunt priuationes, & quod est excretum, non est amplius. Alimentum demum, vt scriptum 2. de anima 45. *patitur aliquid ab eo, quod alitur, sed non hoc ab aliment. sicuti*

neque faber à materia sed ab illo hac: faber autem mutatur ex otio in actu; quare hę saltim causę, morborum authores numquam erunt.

Opinio varia.

Ita creditum antiquissimis sęclis, & vt refert Gal. lib. de cau. procatar. cap. 1. & 2. Erasist. fuit huius sententiæ auctor. Amplexatur eamdem nostri temporis vulgus, nam quoties audit aliquem ægrotare, aut quoniam in sole plus iusto est moratus; aut quoniam laborando nimiū est lassatus, vel demum quia refrigeratus, aut calfactus dicit, ogni male vuole l'occasione, hauea da venire. Admisere eas alij, sed causas per accidens dixerunt esse. Fundamentum est secunda ratio adducta. Alij tertio, & causandi uim tribuerunt hisce causis, & per se causare autumarunt, numquam tamen morbum producere dicunt, ni aliquam ex causis in ternis promoueant.

Reijciuntur

Qui quam longè à veritate aberrarint, facilè ostenditur; nam vt ab vltima opinione initium fiat, dicat quæso, nū si cui præcidatur ex ictu, aut manus, aut digitus, aut alia pars externa vulneretur, impermutatis internis, fiet morbus in numero diminuto, continuitate soluta? negabit haud quidem hoc quispiam. Quare & inferre morbos hæ causæ valent, & inuehere, quamquam nullam aliam excitent. Quædam tamen morbum per se inducent, effici enter ipsum producendo, vt aer, cibus, potus retenta, faciunt aliæ hoc per accidens, & occasiones sunt potius morborum, quam veræ causæ, vt quies, somnus, excretio, & pathemata animi, vt vltimum argumentum suadet, & ex dicendis infra constabit magis.

Et vera proponitur.

Adductisq; pro contraria sententia respōditur.

Quod antiqui adducebant, vt suaderent contrariam sententiam, nō obstat, & eleganter simul à Gal. reijcitur citato lib. c. 2. hunc in modū, *sed in medium proferamus aliquem oratorem defendentem quemdam pugilem, qui quod pugno vetulā percussisset, vndè est illa mortua ab aduersarijs accusetur, & in iudicium trahatur, vbi ab autore probatur, qod ille eam percussit quodque ea mortua est fingamusque rei patronum hoc modo cauillis Erasist confisum, illum defendere. Vidistis credo pluries Iudices opt. Virum hunc in palestra plagis aduersarios pulsantem, vicissimque ab illis percussum, nec tamen, hic ab illis, aut ille ab hoc occisi fuerunt: non ergò quod pugno vetulam percusserit causa mortis extitit, nam si percuti in causa mortis extiterit, qui vehementius percuterentur citius interirent. Deriderent quidem dubio procul omni Iud. sic orantem*; nam nullus est adeo hebes ingenio qui ignoret, nullam causam sine patientis dispositione quippiam efficere posse. Constitutum ergò sit aduersus hos sophistas, causas has procatarticas, & esse causas morborum, & per se illos producere, quāquam nullam aliam ex internis excitent; nam quæ adducunt in contrarium, quis non derideat? sunt inquiunt causæ salubres: fateor: at quid vetat, quo minus fiant insalubres: cum aut qualitate non congruunt, aut quantitate superfluunt? Vide Gal. 2. ar. med. tex. 6. Non omnes, addunt, offendunt. At non propterea negandum esse causas, nam vt ᷑-

det

de diff. feb. 4. *nulla caussarum sine patientis aptitudine agere potest.* Remoueretur, clamant alij, effectus remota causa: quare cessaret febris inducta à sole, vbi à sole recederent. Cessaret, si essent prochatarticæ causæ, coniunctæ causæ. Quod adducitur ex 2. de anima, aut ex aliorum sententia dictum puta: aut de vltimo alimento expone: aut dic tertio cum Auer. non ita corpus ab alimento pati, quemadmodum alimentũ à corpore, nam corpus mutat alimentum in sui substantiam, numquam cibus mutat animal in sui naturam. Quod affert Apoll. non pati corpus ab alimẽto passione corruptiua, reijcio, nam plures occidit gula, quam gladius.

Valeat ne plus aer ad inferendos morbos, an cibus. Cap. VIII.

EXternas res non naturales vocatas à medicis, nos plerumque afficere cap. superiori monstrauimus: vtra tamen plus valeat ad inferendos morbos, aer nempè, an cibus (intrà has enim causas est de dignitate dissidium) disquirendum modo. Ne tamen litis punctum te lateat, scias velim, non verti in controuersiam, inuehat ne maiora damna, aer putris, & pestilens, an cibus calidus, alimentum putre, an aer crassus, constat enim cuique plus posse putrem aerem, quam calidus cibus, plus alimentum putre, quam aer crassus, aut tenuis; disputatio agitatur, supposita æquali aeris, & alimenti malitia, nam quamquã aer, & ambiendo, & ad abditas corporis partes permeans, nos permutet continuò; quia tamen cibus, non tantum qualitate, vt aer, sed & quantitate nos afficit, permanentemque morbis materiam præbet, validius videtur nos offendere, morbosque contumaciores inuehere. Ad augent dubitationem Gal. & Ar. nam hic 1. sec. probl. 13. ità aeris mutationem contemnit, vt ne morbosam quidem esse velit. Vndè quærit, *propter quid aquarum mutatio morbida, aeris autem non.* Galen. contra tantum aeri tribuit, vt vbi ille nos afficit, cœteras omnes causas in contrariam vertat qualitatem, quo aeri efficacissime agenti, non inferiori præsidio occurratur. *Optima* dicebat 1. ar. med. 6. *corporis constitutioni cum circumfusus aer fuerit in temperie positus, earum rerum de quibus nuper diximus quietis, & motus, somni, & vigiliæ, & eorum quæ assumuntur, & excernuntur, quantitas moderata conueniet: cum verò aer à temperie recesserit, tantum a mediocritate variare oportet, quantus fuerit ab optima temperatura recessus.* *(Tituli dilucidatio. Ratio difficultatis.)*

Roder. Vega, cum dubitandi rationes pendisset, distinctione litem dirimendam putauit. Dixit ergò lib. ar. med. cap. 85. plus posse aerem celeritate agendi, & tenuitate: plus valere alimentum densitate, & formæ multitudine, quare, & robore. Qui neque li- *(Vega opinio. Reijcitur.)*

tem diremit, neque docuit vera; nam cum quisque citius incalescat ab ignitis carbonibus, aut ferro, quam à flamma, stuppæ, seu paleæ, erit multo conducibilior, formę multitudo ad celeritatem actionis, quam agentis tenuitas; quare celerius nos afficiet cibus, qui crassioris substantiæ, quam aer qui tenuis. Et licet venenatus aer citius necet, quam quodcumq; aliud venenum epotum, aut deuoratum, nō fit hoc quia celerius agit aer, quam cibus, sed quia ille recta ad Cor fertur, cibus nō nisi longo tractu, & multum alteratus; quæstio est posita paritate.

Non diremit secundo litem, nā non est controuersia, vtra causa celerius agat, sed quæ validius: vt si accipiatur aer vt tria calidus, & alimentum pariter vt tria calidum, dubitatio est, quod nam stomachum calfaciat magis, aer nempe assiduitate actionis, an alimentum multitudine formæ.

2. sententia. Ergò dicunt alij, plus valere aerem ipso cibo. Ita Concil. diff. 114. Forl. quæst. 5. super tertium ar. med. nec discrepare videtur. Roder. Potest probari quia videmus multos morbos, quos neque cibi abigere potuere, nec pharmaca, aeris mutatione curari; vnde scriptum est ab Hip. 6. epid. sec. 2. tex. 20. *in longis morbis solum vertere conuenit*. Preterea multo magis valet agens, quod semper habet integras vires, & cōtinuò agit, quam repassum, & agens per interualla: repatitur à nostro corpore cibus, & multo magis patitur, quam agat, nam assimilatur: agit præterea per interualla temporum, aer continuo, & vbi quicquam à corpore est passus, statim illo expirato, succedit alius integer. Primæ itaque partes dandæ aeri, secundæ cibo. Id cum nouisset Galen. monet 3. art. med. 29. vt aduertit Hali, Turis. Vega, & alij, vt vbi aer excessu alicuius qualitatis distemperat corpus, omnes alias res naturales æquali excessu aeri opponamus; vt si ille e. g. est calidus vt duo, vtamur alimentis vt duo frigidis, potu eodem gradu frigido, & alijs omnibus refrigerantibus: nam quamquam calidum vt duo, à frigido vt duo remitti possit, non potest tamen aeris continuo agentis noxa, admotione alterius causæ corrigi, sed continua oppositione contrarij est abigendum, quod continuata aeris actione est introductum; quamobrem cum non liceat semper bibere, aut comedere conuocanda sunt alia omnia, vt damno ab aere illato, occurrant.

3. auct. Sed quamquam sit hæc sententia doctissimorum virorum; ego tamē censeo cum distinctione esse respondendum. Dico ergò, si sit sermo de partibus spiritalibus, magis has aere obledi, quam cibo potuuè: naturales minus ab aere offenduntur, assumptis magis: ratio est, quia cibus nō nisi valdè refractus ad caput, & thoracem peruenit, integris at viribus aer loca illa pertingit, & vix inspiratus, & à corde ex calfactus, alius inspiratur de nouo: Quod cum non habeat locum in ventriculo, nam mul-

multum in stomaco detinetur, non potest eo modo alterare ventriculum: quemadmodum partes spiritales. Vide Gal.

At quæres, si tãta est aeris in agẽdo efficacia, nihil vt æquè iuuet, aut lædat spiritales partes, & animales, quid voluit Arist. vbi dixit, *propter quid aquarum mutatio morbida, aeris autem non* Hic primum scias velim, non negare Arist. mutationem aeris esse morbidam, nam quamquam quidam textus ità legant, alij tamen melius hunc in modum, *cur mutationem aquarum grauem, aeris autem non grauem esse affirment.* Quamquam neque si prorsus neget, mutationem aeris morbosam esse, est quod turberis, loquitur enim de mutatione aeris ad paruam distantiam facta, vt si ab vrbe, ad suburbium, aut ab vna ciuitate ad proximam quis se conferat, hoc enim breui spatio peragrato, aquarum differẽtias multas degustamus, at aerem vniformem spiramus; nam cum aerem varium reddant varia climata, aquæ fiant variæ ex terra contingit non rarò, vt intra breue spatium terræ, & in eodem aere, diuersissimæ aquæ inueniantur. Ità Concil. dist. 114. Forl. quæst. citata, & Vega 3. ar. med. 10. & est expressa Arist. dicit enim, *aquarum genera multa, & varia per se sunt, sed aeris minime. Itaque hoc etiam causa esse potest, quippe qui, cum peregrè etiam profectis in Cælo quidem prope eodem, in aquis autem varijs versari eueniat. Quapropter aquæ multitudinem grauem esse, rectè putatum est*. Addo ego, Arist. loqui de mutato aere à viatoribus, qui non detinentur in loco mutato, sed statim proficiscuntur alio. Constat autem si quis Neapoli Nolam contendat, indeque bibita aqua Nolani agri, statim Neapolim redeat, magis posse offendi à bibita aqua, quam ab aere, nam aer continuitate actionis offendit, quod non potest facere, vbi quis Nolæ non fuerit commoratus. Colligitur hæc expositio expressè ex Arist. nam dicit, idcirco aquam lædere magis, *quia illa habita complexaque peregrinamur*: peregrinantes non habemus aerem primo inspiratum. Hæc cum omninò fugerent medicum quẽdam nostri temporis, negauit id vnquam ab Arist. scriptum, tantum abest, vt aut expositionem Conciliat. viderit, aut aliquid de nouo addiderit, quod nos facimus (absit iactantiæ nota) & tamen est magni nominis medicus, sic ludit, & illudit etiam in his rebus fortuna, siue fatum. At quo rapior? sit sequens caput.

Difficilis Ar. locus exponitur.

Quos morbos aer, quaue ratione excitet. *Cap. IX.*

EXternas causas lædendi vim habere ex dictis constat. Quos tamen morbos cieant, & qua ratione, valde dubium: vnde cum id scire non parum conferat, declarandum, primo tamen in aere; deinde in

reliquis, ne quę oriatur confusio. Docens 3. ar. med. 5. Gal. quid ab aere nostrum corpus patitur, *ab aere inquit ambiente, quia aut calefit, aut frigefit, aut exiccatur, vel humectatur, vel secundum horum patitur coniugationem, aut in tota substantia alteratur.* quam sententiam licet exponens Hali antiquissimus Arabs dicat, declarare ijs verbis Gal. quot modis aer ambiens alteretur, & alteratus postea permutet corpus, nihilominus ob rationes, quas affert eo loco Gal. affectiones, quas corpus ab aere patitur. Propterea videamus quid scribit Gal. nam illius sententia percepta, consequemur propositum.

Turis. rectius sentiit, qui affirmant, declarare eo loco

Ab aere inquit ambiente quia aut calefit, aut refrigeratur, &c. quod est corpus nostrum, duplicē pati solet ab ambiente nos aere alterationem, occultam aliam, aliam manifestam, siue in primis qualitatibus, & hanc compositam nimirum, & simplicem, quarum quæque quadruplex, calida, frigida, humida, sicca, calida sicca, calida humida, frigida sicca, & frigida humida. Alteratur ergò corpus ab aere, vel quia calefit, frigefit, humectatur, siccatur, vel sm̄ horū patitur coniugationē, aut q̄a in tota substātia alterat᷑. Quid sit alteratio simplex q̄d cōposita, nullus est adeo rudis, q̄ ignoret: alterationis in tota substantia naturā, pauci intelligūt. Quare explicāda, vt cōplectamur breuiter affectiones omnes, quas ab occursu aeris corpora patiūtur humana. Qua de re, quāquā multa dici posśēt, q̄a tn̄ cōmodiori loco de re hac redibit sermo, breuiter rē trāsigētes dicimus, p alterationē in tota substātia Gal. intelligere corruptionē, seu putredinē. Vocat aūt motū ad substātiā factū alterationē; q̄a hę substātię, qualitatū instar intēdūtur, & remittūt᷑ totā addit, vt īnuat formā rei, esse vniuersā substātiā rei. In vniuersū ergo, aut aer nr̄i corporis qualitates pmutat, estq; in eā variarū intēperierū, aut putrefactionē inducit. Hinc omne ferè morbi genus, nā ab intēperie cōtinui solutiones: ab eadem, fluxiones humorum, tumores, aspredines lęsęque cauitates.

Quo modo aer hæc mala inuehat.

At qua ratione potest aer, quamcūque intemperiem inferre, si est calidus, & humidus aer, aut temperatus, vt alij volunt? an alius, & alius est aer, à quo tot morbi & varij? An faciet hæc alio, & alio tempore? An vnum per se infert, per accidens aliud? an demum facit hæc omnia aer, quia & ipse varias suscipit mutationes? Vnde cum trifariam ille mutetur naturaliter à temporibus anni; vnde hyems algida, ęstas feruida: præter naturam, vt cum putrium vaporum è cadaueribus, aut putri ab aqua elatorum permixtione inquinatur; non naturaliter, vt cum mutat᷑ situs ratione, aut vario cęli aspectu, potest hisce modis mutatus, mutationes varias inferre corpori. Ita sanè nam 3. aph. 20. *Vere insania, melancholia, epilepsia, fluxiones sanguinis, angina grauedines &c. æstate verò horum non nulli & febres assiduæ, & ardentes, & tertianæ plurimæ, & quartanæ, vomitiones alui profluuia &c. Autumno verò etiam æstiui multi, & quartanæ febres, atque erraticæ, lienes, aqua inter cutem, &c. Hyeme*

verò

verò morbi laterales, pulmonum inflammationes, lethargi, grauedines, raucedines, &c. & aph. 7. eiusdem par. *Per squallores febres acutæ fiunt.* & aph. 16. *Per assiduos imbres, morbi magna ex parte oriuntur, cum febres longæ, cum alui fluxiones.* & aph. 4. *Per anni tempestates, quando eodem die modo calor, modo frigus fit, autumnales morbos expectare oportet.* & aph: seq. *Austri auditum hebetantes, & visioni caliginem inducunt, capitis grauitatem, corpus languidum, & torpidum reddunt: sin aquilonia tempestas fuerit, tusses mouet, fauces exasperat.* Afficere nostra corpora cum regionis vitio mutatur. declarant morbi endemij, seu patrij: pestesque argumento sunt, quam malè nobiscum agatur, quoties à malignis, putribusque vaporibus inquinatur.

Obijcitur.

Faciunt nihilominus difficultatem Gal. Auic. & Picus: ille quidem; nam 8. de vsu par. 2. scripsit esse cerebrum quouis ambiente calidius. Auic. quia prima 1. doc. 4. cap. 3. dixit, aerem corpora nostra exiccare, & 2. eiusdem doc. 1. cap. 3. id ab aere secundum quamcumque dispositionem docet fieri, non itaque ab aere, aut humescere, aut incalescere poterit corpus nostrum.

Respondetur.

At hæc loca facilè explicantur, nam Gal. loquitur de actu secundo, vt fit sensus, cerebrum magis calfacit, quam quiuis aer calidissimus, non quia intensiuè sit calidius aere, sed ob materiei densitatē. Auic. vult aerem semper exiccare substantialiter, quia resoluit humidum radicale, qualitatiuè refrigerat, humectat, calfacit;

Negat Picus ab aere ex vario cœli aspectu mutato morbum aliquē nasci.

facessit negocium Picus, dum contendit, nō posse ab aere, ex vario cœli aspectu mutato, immitti morbos; nam cum cœlum ita se habeat ad hęc inferna, quemadmodum cor respectu animalis, vt cor fons est virtutis illius, qua corpus seruatur, nec vmquam damna corpori à corde infliguntur; ita cum quidquid est ordinatum, & naturale in hisce inferioribus, cęlum habeat auctorem, nullo possunt modo cęlitus fieri detrimenta eorum. Confirmat, quia nunquam aut Plato, aut Arist. tractantes de elementorum discordia, hic quidem in Meteor. ille in Timæo, in vim aliquam abditam cęlitus demissam recurrunt. Nec Hipp. aut Gal. qui morborum causas omnes exactè indagarunt, meminere vmquā maligni cęlorum afflatus. Scribit quoque Auerr. eum qui crediderit, aut Martem, aut sydus aliud quoquo modo dispositū, nocere corporibus, aliena credere à philosophia. Proinde sic rem concludit. *Si quid incorcinnum discors asperum in inferiori hoc mundo auditur, ad tactum cæli ne referas, sed ad quatuor has cordas citharæ huius inferioris, quæ de inordinata, impuraq; materia, contactæ cælesti plectro, ad numerum illas, concordiāq; mouente, contumaces interdum inueniuntur.* Idem multo ante Plotin. in lib. in quo inquirit, num astra aliquid agant, Chalcid. in comm. super Tim. quos est postea sectatus Valler. in appen. loc. comm.

Reijcitur.

Contraria tamen sententia est multo verior: probat illam experientia, nam videmus in dies, multos morbos Lunæ coitu inualescere: multa ægrotantium corpora in deterius labi, nocereq; per id tempus

purga-

purgationes. Præterea,vt communis est Philosophorum, & Astrologorum consensus, stellæ quædam frigiditatem in hunc mundum demittunt, calorem aliæ, alioquin cur hic annus æstuosus, niuosus alius? tumultuare itaque stellarum vi poterunt elementa. Quare & morbos inferre; nam quod ait Picus,tanto esse perfectiorem humorem,quanto fuerit perfectior stella,quæ illi præest,aut falsum, aut si verum,nocebit nihilominus corpori perfectio bilis,quia excedit proportionem, quam cum alijs succis habere debebat. At inquit,perfectio partis non repugnat perfectioni totius:verum vbi pars eam naturam habeat,quā poscit,tāquam pars,totum illud constituens. Sed quid moror? non nè Astrologi futuram pestem ex syderum aspectu multo tempore anteà præuidere? Quo pacto per Deum, ni cœlestes orbes morbosum quid in aerem influerent? Nec me mouet,quod neque Galen.neque Hipp. huius causæ meminerint, nam præterquam quod argumentum ab auctoritate negatiua non concludit, non est præterea illud verum, quia hanc causam nomine aeris sunt complexi.

Sed vt ijsdem quandoque telis,quibus nos aduersarij vrgent,confodiantur:est aliquis morborum vsus,& intenduntur ab vniuersali natura,quemadmodum & corruptio, quare vt hanc infert nō rarò tāquam medium ad consequendum aliquod per se bonum, alioquin frustratorius esset appetitus ille materiæ:haud secus morbos inuehere,quandoque erit mundo seruando ex vsu. Quare inferet;enimuerò ni corrumpantur animantia,nulla erunt cadauera,non mille animantiū species, quæ ex illis gignuntur, conducit autem ad pulchritudinem mundi, & decorem concors illa variarum specierum discordia. Immittuntur prętereà non semel morbi à Deo,vel in scelerum patratorum pœnam, vel vt patientia bonorum exerceatur,at pœnæ intenduntur. Quare & media quibus illæ inuehuntur. Adde & alium vsum, exercitationem nempe sapientię humanę;etenim si nulli fuissent morbi,nulla esset inuenta medicina, vnde perijssent tot illustrium hominum monumēta. Vide Lactant.lib.de ira Dei cap.13.& lib.7.de vera relig.cap.4. Quod si tot sunt vsus morborum, poterunt à corporibus cœlestibus inuehi, quando ad ea non hominis tantum, sed vniuersæ naturæ tutela pertinet. Vide Philop.in fine procem.2.lib.phys.

Possitne soli mutatio æstate facta nos oblædere.

An possit nos afficere etiam si nullo modo mutetur? Inualuit Neapoli opinio, quo tempore calor inualescit, quousque pluuiarum frequentia temperetur, periculosum esse mutare cœlum, etiam si quod petimus,sit salubrius,hominesq; eo in loco salubriter degant. Vnde si quis Neapoli,aut Vesuuium, aut Auersam se conferat, quæ sex miliarium spatio hinc distat,atque in febrem incurrat,suspicātur statim, ne febris illa ex cœlo mutato ortum ducat: suspicantur autem, imo nihil est æque certum apud illos. Hinc monent, & sacramento cauent, nè quis sedem mutet, priusquam aer frequentia pluuiarum refrixerit.

Id

Id autem iubent potissimum, aut cum Neapoli Romam est quis iturus, aut Roma Neapolim, licet detrahant de metu non parum, si naui petatur. Cum autem huius causa ab illis quæritur, quando manifesta nulla occurrit, siquidem vbique locorum homines benè valent, aer vbique salubris: neque aut hic feruidus, ille frigidus, hic humidus, ille siccus, crassus vnus, alter tenuis, in occultā recurrunt. Confugiunt alij in prauum Neapolitanorum apparatum, è frequenti vsu olerum profectum, quando ijs tantum, & Romanis hæc mutatio morbida, Germanis, Gallis, Polonis, Hispanis innocua. Mira certe qualitas, ociosis amica, negociosis infesta, illis parcere, hos vexare parata. Pedagogum dicerem, nam vt hic obstrepentes discipulos, sic illa inquietos verberat. At si est illa occulta, quis nam Deus medicis reuelauit? Experientiam inquiunt. Fide dignum testem: at hæc id tantum docet, ægrotare lethaliter, qui eo tempore Roma Neapolim petunt, at quod ab aeris mutatione læsi ægrotent, quo teste probant? nam si id in causa huius euentus, cùr non ita faciliter ægrotant qui Neapoli Romam nauigāt, vti terrestri qui itinere petunt? an non alius, & alius aer? an parcit ijs, qui tacitum mari carpunt iter, irascitur obstrepentibus, quia somnum turbant? Quod si tanta est aeris cum inquietis antypathia, cùr non eosdem vexat hybernus aer, vernus autumnalis? At ægrotant non pauci inquies, & morbo lethali: Fateor, at quod ideò ægrotent, quia solum mutarunt, hoc nego; etenim vt temerarium est causas occultas negare: ita fatuum ad has recurrere, vbi sunt manifestæ, sunt autem hic multæ, quæ morbos illos inuehunt, ac primum est motus, qui causa caloris, est secundo mutatio aquarū, est calor à Sole contractus: sunt quarto putres halitus è palustribus locis exhalantes, quos inspirant qui Roma Neapolim terra petunt: vnde quia nauigantes, non ita agitantur, siccantur à puluere, neque à radijs solis feriuntur, non mutant fortasse ita crebro aquas, nō lectum, vt equitantes, propter hanc causam dicūt medici, quamquam causam ignorant, aut nullo modo, aut minus periclitari nauigantes. Causam à prauo victu petitam contemno, nam multo intemperatiores cæteræ nationes. Quod si non ita offenduntur, vbi æstate iter faciunt, id accidit, quia frigidam incolentes regionē non ita incalescunt à sole, puluere, motu, potissimum Hispani qui noctu iter faciunt: quamquam & hi in morbos frequenter incurrant; vnde de morientibus ob cœlum mutatum dicunt, Prouolo la Tierra.

At clamant alij dicentes in febres malignas incurrunt, qui hoc tempore hac, illac mouentur: quid proinde? nonne fiunt hæ febres ex intensa putredine: putredo summa à mille alijs causis? Lædit ergo nos dictis modis aer, & Gal. illud verum, *ab ambiente quidem, quia vt calefit, refrigeratur, humectatur, siccatur, &c.*

Quos

Quos affectus, & qua ratione inducat cibus, & potus. Cap. X.

VAriè corpus nostrum affici ab alimentis, & potu, nullus est vel saniſſimus, qui fortaſsè multoties non ſit expertus. Et quis neget à pauco nos extenuari, à multo premi: à tenui imminui uires, à craſſo obſtrui vias: à prauis cachochimiam induci, febribus, vlceribus, & varijs tumorum generibus reddi obnoxios? Nec quiſquam vertet in dubium, vtrũ infrigidemur à frigidis, incaleſcamus à calidis, humectemur, ſiccemur ab ijs, quæ exiccandi vim habent, & humectandi; nam quamquam cibus, & potus à noſtro calore vincatur, patitur tamen nõ parum in victoria calor, nec vnquam, quod commune eſt agenti cuicumque, incruentã reportat victoriam. Quamobrem, quod dixit Auic. 2. primi, alimentum quodcũque calorem augere, hac ratione verum, quia dum ſanguis ex quouis cibo gignitur, ex quouis calida adaugetur ſubſtantia. Qua tamen ratione contingat, vt opium calfactum nos refrigeret, lactuca, cicoracea omnia: vinum refrigeratum calfaciat, piper, cinnamomum, hoc admodum dubium; enim verò ſi calfacit nos piper formali calore, formali frigiditate lactuca nos refrigerat, cur tactus calorem non ſentit, frigiditatem non percipit? Quod ſi propoſita alimenta nos mutant, quia virtualiter calida ſunt, frigidaque, cur hanc qualitatem in quocunque ſubiecto non producunt, ſed in animalium corpore dumtaxat? etenim lux obuia quæque calfacit. Cur non refrigerat ſeipſam lactuca, calfacit ſe ipſum piper? enimuerò quod eſt in actu virtuali, & potentia formali, poteſt formalem effectum in ſe producere. Cur nobis admota non inducunt ſubito frigiditatem, calorem? Demum nõ eſſe has qualitates virtuales vocatas admittendas, conſtat inde, vt taceam alias multas difficultates, quia ſi admittantur in mixtis, admittatur neceſſe eſt, dari effectũ nobiliorem cauſa, nam nobilior qualitas hæc frigiditate, calore, ſiccitate, humore, quorum opera in mixtis producuntur, eſſet ſecundo quidpiam ſuperuacaneum, quando ad producendas primas qualitates, ſatis ſuperque ſunt primæ.

Quo pacto nos calfaciat piper, lactuca refrigerat examinatur.

Diſiecit hæc difficultas medicos in varias ſententias. Quidam, vt refert Valleſ. lib. 1. contr. 12. ad miſerorum aſylum confugientes, occulta quadam proprietate fieri autumarunt, vt piper, e.g. calfaciat, lactuca refrigeret, quod non tam docere cauſam effectus eſt, quam propriam fateri ignorantiam. Quare laudandi ij magis, qui periclitantes, conati ſunt aliquam huius nodi ſolutionem afferre, quamquam nõ puto eſſe eos admittendos, qui piper formaliter eſſe calidum volunt, & formali, vt aiunt calore nos calfacere; nam ſi hoc verum, cur non ſentimus huiuſmodi calorem? torqueant ſe hac, illac authores iſtius ſententiæ, numquam ſe ab hoc nodo extricabũt, atque, vt à Iober. exordiar, putat ipſe,

Prima sententia reijcitur.

Adducuntur qui piper formaliter calidũ eſſe docent, & reijciuntur.

ipſe,non ſentiri piperis calorem à manu, quia obtuſior manus ſenſus, non poteſt à minori obiecto moueri: vnde quia linguæ ſenſus exquiſitus magis, ſtatim ac linguæ admouetur, calidum ſentitur, ac mordax. Cęterum quia videbat ventriculum,cuius ſenſus acutus, non ſtatim ingeſti piperis calorē ſentire,id fieri ſubdit,quia eſt ventriculus frigidus, vnde ait,quemadmodum refrigerati,vbi ad ignem accedunt,non ſtatim ignis calorem perſentiunt, haud ſecus ventriculus, non incaleſcit ſtatim à pipere aſſumpto, quia eſt ille frigidus. *Et primum Iobertus.*

Ingenioſa quidem fuga, ſed quamquam furtim tentet Iober. euadere, non tamen effugit propoſitæ rationis robur; etenim ſi percipit manus teporem in aqua, quo pacto ſummum piperis calorem nō ſentit? profecto eſto magna eſſet inter ſenſum manus, & internarum partium diuerſitas, tanta eſſe non poſſet, vnde deberet manus aliqualem ſaltem calorem obſeruare in pipere, maiorem tamen ſentire ventriculus:at nullum manus obſeruat. Præterea ſi actu piper calidum, cur chyrotheca non incaleſcit à pipere, quemadmodum incaleſcit à manu? Quia inquit Iober.eſt manus calidior pipere. Quod ſi partes internæ incaleſcunt ab ipſo,idcirco incaleſcunt, quia adduntur aliqui calores gradus præexiſtentibus, à graduum autem multitudine, fit intenſior qualitas.Cur nō potius refrigeratur? Enim vero remiſsè calidum calidiori additum, remittit calorem, non adauget, vt aquæ tepidæ, ebullienti admixtæ,exemplo conſtat. Præterea ſi ex ſapore,odore,rerum facultates dignoſcimus; qua fronte poterit affirmare Iober. calidiorem eſſe manum pipere? Tertio,ſi à multudine graduum intenſior forma, deberet manus incaleſcere à pipere,quāquam ſit illo calidior. Chyrotheca quoque deberet aliquantulum caloris acquirere à pipere, aut hoc à chyrotheca refrigerari, quæcum non obſeruentur, non eſt modo aliquo admittendus Iober.

Conatus eſt aliter propoſitam difficultatem euadere Thad.Florent. Nimirum cenſuit formalem piperi calorem ineſſe,non tamen ſentiri, quia habet quodcumque mixtum partes calidas frigidis permixtas: licet in calido ſint partes multæ calidæ, plures frigidæ in frigido. Ni itaque fiat ſegregatio partium calidarum à frigidis, frigidarum à calidis,numquam hæ ſenſum excitare valebunt: vnde quia vorata,& attrita hæc medicamenta diuiduntur in partes calidas frigidaſuè,hinc fit vt ſentiat ſtomacus calorem piperis, manus nequaquam. Quod ſi petas cur cum vinum ab aqua in minimas quaſque particulas diuidatur,vini calor nequaquam ſentiatur? quia inquit vinum admixtione aquæ in partes integrales ſecatur, non frigidas, calidas: hæc autem ſeparatio neceſſaria,non prior. Eſto,res ita ſe habeat,peto modo,per hanc ſecretionem partium calidarum à frigidis, acquirunt ne partes calidæ maiorem calorem,an habent eumdem,quem antea; vtrumque enim modum dicendi apud doctores inuenio, & quidam diuiſione facta,inten- *Secundo Thadæus.*

dı

di partium calidarum calorem affirmant: dicunt alij haud fieri maiorem calorem, tolli impedimentum dumtaxat: vnde quemadmodum detentus lapis, vbi impedimentum amouetur, nulla qualitate acquisita delabitur, haud secus piper remoto per attritionem obstaculo, calfacit. Hunc modum dicendi sequitur Mercat. priorem alij. Qui æquè aberrant; ac primi quidem, quia nullam poterunt causam intensionis assignare; non attritionem, nam hæc terminatur ad vbi: nō formā alimenti, nam cum illa qualitas nequaquam requiratur à pipere, imò illi repugnet, vnde reiectum à stomaco ad priorem naturam reducitur, non est cur forma illam qualitatem intendat. Non erit causa aliqua vniuersalis, nam tunc hæc supplet particularium defectus cum imminet discrimen aliquod, quod nullum fingi hic potest.

Dices esse partem illam calidam secretam à frigida, & quadam proportione respondentem ignis elemento. Est ergo necessarium corrumpi piper, vt nos calfaciat, nam segregatione hac facta necessario corrumpitur, at hoc falsum esse experientia docet. Præterea nō erit piper actu formali calidum, sed segregatione calidum euadit, quod negabāt.

Non est tertio sententia hæc acceptanda, quia statim ac piper attritum linguæ admouetur calor eius sensitur, & mordacitas. Quis autem credat tam laxum esse partium calidarum cum frigidis compactionē, vt leui linguæ contactu dissoluatur. Demum si hac ratione piper calfacit, infusum piper in aqua, reliquit partes calidas formales in aqua, quare deberet actu calida sentiri, quod secus esse experimur.

Est & alius modus dicendi quoque falsus, nam si per attritionem, & segregationem, calidę partes nequaquam calidiores euadunt, quemadmodum antea calor piperis non sentiebatur, sic non sentietur postea, nec calfaciet, quando nihil de nouo respectu caloris contingit; enimuerò remotio illa à partibus frigidis, causa est negatiua, quæ positiuum effectum inferre non valebit. Adde quod primæ qualitates quanto sunt in subiecto densiori, eo validiorem producunt effectum.

Reijcitur tertio Dinus. Est quarto alius dicendi modus Dini Florent. cap. 1. super canon. Auic. quem postea est sequutus Valles. 1. controu. cap. 12. Dixerunt isti non persentiri piperis calorem antequam à ventriculo actuetur, quia vbi est actuatum, acquirit calorem exurentem, & magnum à stomaco, quem postea eidem refundit. Neque obstat, quod habeat ventriculus diminutum calorem, quia vbi magna est dispositio passi, potest à debili agente maiorem consequi gradum qualitatis, quàm sit in causa effectrice. Vnde domus illa in Mysia stercore columbino plena conflagrauit, quamquam nullus esset ignis, à quo octauus gradus caloris potuisset produci.

Qui neque placent, nam dispositio illa se tenet ex parte materiæ, at hæc vel summè disposita, non est satis, vt producatur effectus, ni adsit causa valens illum producere: valebit autem si eamdem habeat qualitatem,

ratem, & gradû, alioquin à causa calida vt tria agente in materiam dispositam posset vltimus gradus caloris produci; quod falsissimum. Cum ergò nulla via appareat qua valeamus saluare experientias adductas, est virtualis qualitas admittenda. Confirmatur, quia opium calfactum nos refrigerat. Hic dicit Valles. refrigerare nos opium, quia inalteratum manet, quod ridendum, nam si inalteratum permanet, quemadmodû antea nullam producebat frigiditatem, sic nullam postea inuehet. Multo minus accipiendus Auerr. qui dixit, refrigerari nos ab opio, quia conuertitur in chylum frigidum; docet enim experientia, prius quàm medicamenta vertantur in chylum, nos permutare: præterea venena frigida nunquam in chylum vertuntur, neque erodentia; numquam itaque nos mutare illa possent.

Virtuali calore piper nos calfacere ex dictis colligitur, & eadem ratione ab opio refrigerari monstratur.

Inuenit alium modum Concil. diff. 140. ergo dixit refrigerari nos ab opio frigiditate actuali in corpore nostro comparata per antyparistasim, nam produnt Philosophi, qualitatem à contrario obsessam euadere maiorem.

At dicat Concil. cur non ventriculus potius incalescit aucto per antyparistasim ex præsentia opij, calore ventriculi. Præterea antyparistasis fit detento effluuio calido, seu frigido, quod non habet locum in casu nostro.

Dicendum ergo refrigerari nos ab opio, incalescere à pipere, quia illud est virtualiter frigidum; hoc virtualiter calidum; nam si formali calore, aut frigiditate vel acquisita in stomaco, vel quam antea habebant, quamquam absconditam, euomitum seu piper, seù opium, actu frigidum obseruaretur, & feruidum; at opium reiectum moderatè calidum obseruatur, cum tamen mirè nos refrigerarit: piper quoque moderatè calidum reijcitur, cum multum nos inflammarit. Non ergo medicamenta hæc in nos agunt qualitate formali, sed virtuali.

Ad ea quæ in contrarium. Primæ difficultati bifariã occurri potest: dici primum posset, animalia tantùm ab hisce qualitatibus pati, quia quamquam actu insint medicamentis, nequeunt tamen actu operari, ni aliud recipiant à nostro corpore. Nempe ita posset philosophari de hisce qualitatibus, quemadmodum de temperie partiû nostri corporis; Habet pars quæque nostri corporis innatam temperiem, nequit tamen pars operari, ni actuetur à spiritu influente, vnde vocatur prima complexio potentialis, secunda actuata. Quare à simili, habeant licet medicamenta dicta actu qualitates virtuales, quia tamen perficiuntur ex nostra temperie, hinc fit, vt in nos tantum agant; contra lux celestiû corporum, quia fortasse robustior, nil mirum si nullo aliunde suppeditato auxilio, possit indiscriminatim in corpora quæque agere.

Satisfit rationibus initio adductis: cur piper animalia tantum calfaciat.

Sed si alio indigent hæ qualitates, vt operentur, quid est illud, quod ab animali recipiunt? Non est attritio, nam contusum piper, & manu detentum, manum nequaquam calfacit. Non est calor, nam quãquam piper

Quid recipit piper ab animali.

piper incalescat à Sole, aut igne, non refundit propterea magnum calorem manui. Quid ergo erit? An dicemus esse associationem cum forma animalis? ita prorsus, nam & aliæ qualitates non possunt operari absque consortio alterius, vnde color non potest producere speciem absque luce.

Dic secundo, nisi id placeat (quamquam non est cur displiceat) idcirco has qualitates, non nisi in animalia agere, quoniam ita est limitata vis earum, vt non nisi in animalia possint agere, enimuerò cum magnes trahendi vim habeat, & infinita corpora possent trahi, trahit nihilominus solum ferrum, & certum pharmacum, certum tantum humorem. Quare nulla debet nos admiratio capere, si hæ qualitates in animalia tantum agant, quamquam actu, & expeditam habeant agendi potentiam.

Dici potest tertio non esse verum, medicamenta isthæc, non nisi in corpus animalis agere, nam agunt, & patiuntur inuicem medicamenta simplicia, ex quibus theriaca componitur, vnde potest hinc sumi alia ratio ad monstrandum, virtutem illam actu contineri, & expeditam esse, quia absque auxilio aliquo animalis agunt, reaguntque. Quamobrem vbi Galen. scribit, lactucam, e.g. esse potentia frigidam, dic ita vocari, respectu elementorum, quorũ qualitates, quia intensiores citius, & validius agunt. Ex his patet cur piper non calfacit se ipsum.

Ad tertium argumentum dici potest, hanc qualitatem non produci à primis qualitatibus, nam si ex earum mixtione ortum duceret, mixtis tantum inesset; nunc autem reperiuntur eædem in corporibus cœlestibus. Sequuntur itaque mixti formam; quod si piper aquæ admixtum amittit virtualem calorem, fit illud, quia virtualis hæc qualitas pendet à temperamento mixtorum. Vltimo argumento optimè occurremus, ni fallor, si dicamus, necessarias esse has qualitates, nam si piper haberet, e. g. formalem tantum calorem, non posset frigido ambienti expositum conseruari, nec frigida medicamenta diù seruarentur, aeris calidissimi iniurijs exposita. Sunt demum hæ qualitates admittendæ, quia ad naturæ, vt ita dicam, diuitias spectat, plures causas calfacientes, refrigerantes, humectantes, siccantes produxisse. Spectat item & ad Mundi decorem, cuius ornatus tanto pulchrior, quanto maior rerum varietas. Esset modò consequens, vt de excretis, & retentis sermo haberetur, at quoniam hæc non aliter morbos inferunt ac cibus, & potus, propter hanc rationem mittam istud caput.

Quos morbos, quaue ratione motus, & quies contitent.
Cap. XI.

NOn est hic dubitatio de naturali motu, quo stomachus, hepar venæ, & omnes nostri corporis partes rapiunt ad se alimentum, nihil enim hic corpus fatigat, aut turbat, sed de animali, qui consilio, voluntateq; suscipitur. Non agitatur item difficultas, num agat, quidpiam quies, aliquid effectiuè producendo, nam cum sit quies mera priuatio, est enim facultatis motiuæ otium, cui dubium est nihil ab hac priuatione manare in nos posse? Quid proinde in nobis, spiritu intus contracto per quietem cõtingat, quidue motu voluntario producitur, indagandum proponitur. *Explicatur titulus.*

Quod spectat ad motum, nullum ferè morbi genus est, quod ab ipso infligi non possit; nam cum genus omne morbi, sit intemperies, eaque multiplex, vnitatis solutio, & mala formatio, & formationem motu vitiari videmus, continuitatem dissolui, & intemperies produci experimur. Contemplare, quæso, hos omnes, qui varijs motionum generibus exercentur, nam haud dubito, quin continuo fatearis, quod postulo; multi enim ex clamore disrupta vena, in sputum incidere cruentum, disrupto alijs peritoneo, in herniam: agitati plus nimio pedes, aut alia pars nostri corporis, conuocat ad se fluxiones, vnde magni tumores: corrupti itẽ humores, qui conclusi ignobili in loco, poterant progressu temporis, & coqui, & domari, in furorem aguntur motu, & varijs affectionibus lacessunt corpus; nam quoquo versum effusi, scabiem, tubercula, febres, alui fluxiones, vomitiones, morbos deniq; multiplices inuehunt. *A motu omne morbi genus potest inferri.*

Et quamuis 3. ar. med. 5. enumerans, quæ à motu patitur corpus, calfactionis tãtum faciat mentionem, refrigerationis, humectationis, siccationis: non est cur propterea vereamur, ne hæc tantum fieri à motu posse voluerit Gal. siquidem nõ fuit eius consilium, damna omnia, quæ motus vitio fiunt enarrare, sed ea dumtaxat, de quibus dubitatio aliqua esse poterat. Etenim non est facile dicere, qua ratione motus refrigeret, humectet, & siccet. Nam quod inquiunt ferè omnes refrigerare motum, & siccare dissipatione, spirituum, & sanguinis, cuius præsentia, cuncta veluti benigno quodam succo irrorata, fiunt viuida, & vegetant dubium, quamquam affirmet Auic. 2. I. d. 2. c. 12. nam si intemperies sicca, frigidaue, fit aucta frigiditate, & siccitate, non video, quo pacto dissolutio spirituum, siccam, frigidamue possit intemperiẽ gignere: non video pariter, quo modo motus calorem producat in inanimis: In his, inquam, nam quod animata incalescant missis ab anima ad partem motam, spiritibus, clarum: dubium quo pacto agitatus humor calidior fiat, nam phiala quo velocius circumrotatúr in aqua, aut niue, eo magis refrigeratur, & citius: flabello item aerem dimo- *Explicatur Gal. sumitq; occasio indagãdi quomodo hæc fiat, nã* *Difficile est docere, qua ratione motus nos permutat.* *Et illud potissimũ, an nes calfaciat.*

uentes refrigeramur. Qua ratione ergo motu incalescere humores, ignescere spiritus affirmatur?

Primæ difficultati occurrit bene Auicen. & recte opinatum dissipatione spirituum frigidam intemperiem inuehi; consumpto sanguine siccam, eodem plus iusto attracto humidiorem. Instantiæ satisfaciemus multis lib. 6. huius operis cap. 3. Vocat me modo, & totum ad se trahit altera difficultas proposita, calfaciat nec ne motus localis, & quomodo; quia vero calfacere est certum, nam à motu diariæ febres, conuertam me ad causæ inquisitionem. Est autem, ni fallor, secretio: Calfacit itaque motus, quia secernit, & partem calidam seiungit à frigida, à crassa tenuem. Est expressa sententia hæc Arist. 1. meteor. cap. 3. habet enim, *Calorem autem cum ipso Sole maximè generari, rationi est consentaneum cum simile quoddam deprehendamus ex ijs, quæ apud nos contingunt; Etenim in ijs & violentia eorum quæ feruntur, propinquus aer præcipuè incalescit: Idque optima ratione, illum enim motus rei solidæ præcipuè secernit.* Est communis omnium, nam quotquot putant motu caloré, fieri, aut excitari docent, quia motu insinuatus aer ventilat calorem internum, ac propterea adauget, vt Christoph. Auega: aut quoniam raritatem inducit, quæ cum sit dispositio proxima ad calorem, hic succedit, & necessario à causa vniuersali producitur, vt Vega 1. de diff. feb. 2. Aut fit tertio extractis internis partibus calidis, vt Garbus 2. lib. Sum. tract. 2. q. 6. At hi omnes modi supponunt secretionem: quare ex omnium sententia motus secretione calfacit. Cumque secretio sit motus localis, qui per se ad vbi terminatur, erit motus causa per accidens caloris, ac propterea cum habeat omnis effectus causam per se, à qua pendet, hæc proponenda. Affertur alia ab alijs, vt innuimus, nos omnes amplectimur. Quandoque ergo motus calfacit ventilando, hoc est remouendo eam substantiam, quæ admixta calidæ, calidam suffocabat crassitie, aut frigiditate extinguebat, vt experimur quotidie in igne exteriori, & nostro calore. Calfacit alias calidioribus partibus extractis, vt Garb. putauit; Enimuero si cum Vega, & alijs dicendum, raritate in intermedio aere inducta, calorem à causa vniuersali produci, nihil referret, hũc, aut alium lapidem percutere ad ignem eliciendum; At vix percusso hoc lapide chalibe, multus ignis scintillat, discisso alio, nullus ignis prosilit, fiet ergo istud, quia in hoc lapide plus ignis inest, qui motu extrahi potest, in altero minus, ac ferè nihil. Hinc cum per motum, calidiores partes sic secernantur quandoque, vt primũ corpus deferant, fit vt quandoque refrigeret motus, vt patet in aqua calida agitata, & vbi flabello aerem à nostro calfactum corpore expellimus. Demum fit motu calor, raritate in aere medio introducta, quæ quia proxima est dispositio ad calorem, hic causa particulari deficiẽte, ab vniuersali inuehitur, vt bene Vega, quem videas rogo. Enimuerò videre est duobus ferris attritis, aut marmoreis lapidibus, magnũ in vtroque corpore

Qua ratione motus calorem producit.

corpore excitari calorem, non excitatur autem quia aer insinuatus per motum, ventilat calorem internum, at propterea adauget; quis enim tam laxam esse credat ferri, marmorisque compactionem, vt aer intro possit permeare? non fit idem secundo calidioribus partibus elicitis, nam frigidum ferrum est, frigidus pariter marmoreus lapis: ergo attenuato aere intermedio, & calfacto, & ab ipso postea duris corporibus communicato calore; alioquin detruso à vento aere intermedio, nullus in ferro, aut lapide calor obseruaretur, quod falsum.

Videor difficultatem hanc paucis enodasse, nam pluribus de re hac agere, & idem examinare de cœlo, qua ratione scilicet mundum hunc inferiorem calfaciat, Physici est muneris. Explicabo propterea qua ratione quies eadem faciat; Excitat morbos quies hebetando calorem, & retinendo excrementa, quæ reseratis corporis vijs, liberè perspirabant. Quamobrem cum hæc varia calida, frigida, humida, sicca, poterit quamcumque quies intemperiem inferre, frigidam nempè frigidis recrementis detentis, calidam cohibitis calidis; cumq; eadem valeant tumores efficere, vlcera, disruptiones, valebit consequenter quies cuncta hæc damna inferre. *Quies quomodo morbos excitet.*

Quieti cum sit similis somnus, vigilia motui, eosdem propè affectus somnus, & vigilia inuehent, quos motu, & quiete inferri probauimus. Quare nullus hanc disputationem, tamquam imminutam, calumniabitur, si nullum peculiare caput somno, & vigiliæ dicauimus. *Quomodo vigilia, & somnus.*

Quos morbos, quaue ratione animi pathemata excitent. Cap. XII.

EX immoderatis pathematibus animi, nedum ægrotare, quamplurimos, sed & vitam vnà cum morte commutasse, si quis est, qui ignoret, hunc necesse est, in rerum planè omnium ignoratione versari. Non tamen satis patet, quos cient affectus, quauè fit ratione, vt humanæ saluti infensa sint, infestaque. Propterea declarabimus breuiter id præsenti cap. vt intelligat Medicus, quo pacto possit ijs obuiam ire.

A pathematibus animi posse quamcumque intemperiem nostro corpori inferri, lib. ar. med. cap 84. scriptum reliquit Gal. cui si quis suam neget fidem, gaudere idem poterit irasci, tristari, & timere, nam doctus experientia cognoscet, calfieri corpus nostrum, refrigerari, humectari, & siccari ab hisce accidentibus. Ad has intemperies insequi quamplurimas alias affectiones prauas, cognoscet quicumque vel medicinam à limine salutauit. Id tantum dubium, quo pacto hęc accidentia prædictas qualitates producant. *Quamcumque intemperiem à pathematibus animi inferri certum.* *Quomodo tamen dubium.*

Docent omnes contracto spiritu, et effuso hoc fieri, an aliter idē fieri possit, controuersum.

Conueniunt omnes, produci has qualitates ab affectibus animi, reuocato ad partes intimas, & spiritu, & sanguine, & ab intimis partibus ad externas emisso, diffinitur enim passio communiter quod sit motus sensitiui appetitus ex apprehensione boni, vel mali cū aliqua mutatione corporis non naturali, atque hanc insuper docent fieri spiritibus, & sanguine nunc extra emissis, nùnc conuocatis intro. Possint ne alia via id facere, dubium. Affirmat Vega, & duos alios proponit modos, quibus mutare nos possunt affectus animi: alter est per speciem intentionalem, per imperium alter scilicet opinatur, intentionalem qualitatem cuiusmodi est species, realem qualitatem producere posse; nam lumen producit calorem, disgregat albedo visum, vnit illum nigredo, & fatuus quidam Marinus nomine, cum comedisset caules, continuo foliorum quercus saporem persentiebat, quia quercus folia deuorasse sui socij iuramento affirmarunt; Arist. demum lib. de communi animal. motu, *Visa*, inquit, *& imaginatio rerum agendarum vim obtinent, etenim species, vel caloris, vel frigoris, & rei, vel iucundæ, vel formidabilis mente percepta, quoddam modo talis agnoscitur, qualis quæque res est, idcirco motione solum affecti, tum horrore, tum metu perculsi videmur*. Permutari igitur, ait, poterit corpus nostrum, non tantum motu sanguinis, & spirituum, sed & cogitatione.

Vega affirmat, docetque vi speciei intētionalis, & imperio phantasiæ idem fieri posse.

Et pro imperio phantasiæ supra alias virtutes, enimuerò quæcūque sunt, seù cœlestia, seù in hoc orbe, eam habent statam legem, vt miro quodam ordine, inferiora pareant superioribus, & ad horum nutum moueantur: sic elementa, vt cœlestes Hyerarchias mittamus, parent supernis orbibus, & inter vegetales facultates ministrant, & seruiunt attractrix, retentrix, & expultrix: imperant generatrix, & coctrix. Quare est par credere, quod cum nobilior sit imaginandi potentia, & appetendi, quam naturales virtutes, obedire has illis vi legis præscriptæ. Quare cum ad motiuam facultatem pertineat, & humores ciere, & partes nostri corporis mouere, atque ex motu tum partium, tum humorum, nec non spirituum, variæ affectiones oriri possint, fit ex hoc, vt mutent nostrum corpus pathemata animi vi imperij, quod habet phantasia. Comprobat illud Vega experientijs multis, nam conspicientes oscitantem oscitamus: mingentem mingimus: cogitata venus, aut somniata, vel semen prolectat, vel saltem penem erigit: deambulantes super trabem in terram proiectam ambulamus securè; cadimus si sit illa suspensa: cogitans demum mulier in coitu de adultero, similem adultero natum, non viro procreat, & vbi quidpiam ardentius appetit, signat re concupita fœtum: sic obedit imaginationi nedum corpus nostrum, sed alterum, nobis tamen iunctum. Hæc Vega, quæ reijcio, nam falsum, alterari corpus nostrum à specie rei imaginatæ; si quæ enim species tantum posset, aut esset species interna, aut externa, aut cuiuscumque obiecti, aut quorumdam, nam

Nos negamus has ob causas, scilicet, quia vtriusque fundamentum est falsum.

non

non vno modo de re hac sensere auctores citatæ sententiæ, & quidam, vt Gentil. externæ speciei vim hanc non denegant, nam hinc fieri putant, vt intuenti aria comedentem, obstupescant dentes; alij nõ nisi internis speciebus hanc uim tribuunt, neque omnibus, sed ijs tantum, quæ ab obiecto agendi uim habente producuntur, nam cum non valeat species plus suo obiecto, quemadmodum nõ valet figura figuram producere, albedo albedinem, sic neque albi, aut alterius coloris species albedinem, aut alium colorem producere poterit. Ita Forliu. 3. ar. Med. q. 11. Affirmant contra alij inesse hanc vim omnibus, eãdemque habere non ab obiectis, quippe qui vim agendi non habent, sed ab anima, cuius præsentia fouentur: Limitant tamen hanc assertionem, & de intensis speciebus id dictum volunt, & roboratis à forti imaginatione. Addunt demum, neque has agere in quodcumque subiectum, sed in molle, & tenerum, vnde docent, cur imaginatum obiectum imprimat sui similitudem fœtui, non imprimat matri.

At quocumque modo exponatur, est hæc sententia falsa, & certè nõ posse ab externa specie realem qualitatem produci, ostendit experientia, & ratio: illa quidem, nam nulla in oculo vidente albedinem albedo producitur: & hæc, nam si albedinis species gigneret realem albedinem, esset effectus causa, idest species obiecto nobilior. Neque est internæ hæc tribuenda, nam si quæ posset similem qualitatem imaginatæ producere, produceret illam in partibus intermedijs, nam quod dicunt aduersarij non fieri ob subiecti duritiem, dicunt gratis, ita enim tenerum est, puellulæ mox nuptæ cerebrum, ac caro fœtus, aut si sit duriusculum, nõ ita imprimetur matris cerebro, quemadmodum puero. Præterea, si non potest species qualitatem producere ex se ipsa, nõ reddetur eadem efficax auxilio suscepto ab anima, nam cum nullam uim anima habeat ad producendos fructus, & alia quibus obsignatur fœtus, nullo pacto ad eorum configurationem iuuare speciem poterit. Multo minus eleuabit eamdem ad producendum calorem, aut frigus, nam hæ qualitates corrumpunt corpus; quis autem dicet animam proprio corpori maleficium machinari? Quid quod sentiremus huiusmodi qualitates, si diuturna earum meditatione producerentur. Verum nulla specie posse id fieri, docet vsus specierum apertè; est enim harum vsus repræsentare, repræsentatio per speciem, dicit absentiam eius, quod repræsentatur: si ergo refert species obiecti imaginem, non efficit species obiectum. Ergo quod acidum saporem quis sentiat, vbi intuetur acria comedentem, non eo fit, quia species illa intentionalis, realem saporem in ore intuentis producat, sed quia vapor aliquis à cibo commanso prosilit ad os intuentis; vel quia anima aduertit, scilicet, excitata à præsentia comedentis acria, & aduertens ad ea, quæ antea latitabant, persentit qualitatem, quæ quamquam antea præerat in corpore, ob inaduertentiam

Et rationibus Vegetiis satisfecimus.

Cur videntibus acria comedentẽ, dẽtes obstupescunt.

tamen, non sentiebatur; non ergo de nouo fit sapor, quamquam tunc ille sapor sentiatur. Eadem ex causa fit, vt mingamus vbi alius mingit, oscitemus ad oscitantem, vomamus vbi alium vomere, aut videmus, aut audimus. Vt viso tantum pharmaco, copiosè purgemur, aut imbibitus vapor pharmaci facit, copiosamque ciet purgationem, aut aduertens anima, & sentiens, quæ antea non percipiebat, irritata expellit. Obiecta alba disgregant visus organum, non quia alba, sed quia luminosa; lumen autem realis qualitas est, vt bene Zabar. lib. 1. de visu, & alij multi. Disgregat autem non vt dicit Gentil. quia lumen maius, corrumpit minus: vel quia congaudens spiritus simili, adcurrit ad lumen: nam maius lumen, corrumpit minus, consumendo materiam, in qua minus fundatur; quod in casu nostro non accidit: neque suoptè impetu adcurrit tanquam ad simile, nam suopte impetu, fertur sursum, quare non læderetur ex directa intuitione obiecti albi, & hac ratione luminosi. Disgregant alba obiecta visum, quia luminosa: lumen, quia calore attenuat spiritus, dissipatque. At qua ratione nigra visum recreant? an dicendum hoc fieri negatiuè à nigro colore, quatenus non dissipat, quod facerent magis quæcumque alia cadunt sub aspectum? Martinus ille, cuius historiam adducit Forliu. imaginabatur sentire stipticum saporem quemdam, an haberet realem saporem, fatuitas magna est à fatuo addiscere. Quod ex Aristotele adducitur, ita explicandum, visio, & imaginatio rerum agendarum vim obtinent in ratione mouendi appetitum, non quia realiter alterent, hoc est ad excitandum appetitum ad prosequutionem, vel fugam, visio, & imaginatio rerum agendarum vim obtinent, quia ita erigitur penis imaginata muliere, vt visa, & tantumdem terrentur melancholici imaginato obiecto, quantus timor incutitur ab eodem reali. Non ergo accidentia animi corpus mutare valent speciei ratione, vt voluit Vega, Galen. lib. de ther. ad Pis. Plin. lib. 7. cap. 12. Concil. different. 135. 156. Gentil. Forliu. 3. art. med. quæst. 11. Vallesf. libro de sacra Philosophia, cap. 11. Pomponatius tractatu de incantatione, aduersus quos lege, quæ scripnt Thom. Fiæus libro de viribus imaginationis, & Pompon. tractatu de speciebus. An eadem permutare nos possit ob imperium, quod imaginatio habet supra naturales viuentis facultates, cap. sequenti dicetur.

Mingimus vbi alius mingit.
Viso pharmaco purgamur.
Alba obiecta quomodo visum disgregant.
Vt congregant nigra.
Explicatur Arist.

Valeat

Valeat ne imaginatio inuehere morbos. Cap. XIII.

CVm possit hæc difficultas duos sensus habere, alter est, an valeat imaginatio corpus externum offendere, alter an corpus propriũ, quamquam in externum, & dissitum, nullum imperium habeat, examinabimus nos vtrumque dicendi modum, quando non defuere, qui vtrumque affirmarunt; voluit enim Auic. 6. natur. sect. 4. cap. 4. posse phantasiam in corpora externa agere, vndè putauit vi phantasiæ, nedum posse affici morbis hominem remotum, & dissitum, ex equo deijci, necari, sed & excitari nubes, ventos, pluuias, tonitrua. Quia tamen videbat, non cuiuis vel ardenter id exoptanti pro voto succedere; subdit, nõ cuicumque phantasiæ id licere, sed nobilissimæ, à fœce corporea abstractæ, & sub fœlici syderum constitutione creatæ. Ab hac posse hæc fieri probat multis experientijs Concil. diff. 156. à quo Gentil. quæst. 55. in extrauag. & alij multi has ob causas, ac primum, quia magus quidam prolatis verbis in auribus Tauri, mox Taurus concidit mortuus, atque idem admurmuratis alijs mox reuixit. Secundo ex motu cribri, aut panis ad furtum inueniendum. Tertio, quia obmurmuratis verbis quibusdam in alterius aures, sic disponitur, vt facilè cõcedat quæcumque ab eo petieris. Confirmant idem alij, quia mulier, dum concipit, aut vtero gerit inficit re concupita fœtum. Suadet idem Forliu. quæst. 11. super 3. ar. med. & Pompon. lib. de incant. quia virtutes omnes, quæ in animatis, & inanimis sunt dispersæ, in sphœris illis cœlestibus, à quibus dimanant, reperiuntur vnitæ. Quamobrem quicumque suam genesim habuerint sub fœlici illa astrorum constitutione, præstabunt soli, quæ vix cætera omnia valent facere. Hinc factum, vt quod nulla vi extrahi ferrum poterat, duobus alius digitis, nulla vi facta eduxerit, vt Beniuen. Hinc rudes quidam varijs loquuntur linguis, diuinant futura, alij imperant ventis; super aquas ambulant, & mira quæque perficiunt, nam cum detur sydus fatidicum, alia, quæ homines rudes omnium rerum gnaros reddant, faciant alia homines sic venustos, vt quosque in sui amorem alliciant, quid mirum, esse hos Prophetas, condere leges alios, & quamplurimos sectatores habere, loqui alios, quę numquam didicerant. Quod ni ita esset, qua arte prædixisset Astrologus ille, de quo Concil. 5. sec. problem. nondum natum puerum, statim ac prodiret in lucem, loquuturum esse? Demum eousque progressa eorum impietas est, vt non erubuerint affirmare, miracula illa, quæ in Deum auctorem referimus, à naturali causa, nempe e felici genesi cuiusque profecta. *Auic. affirmat.*

Quæ non minus falsa, quam impia, nam esto perficiantur mul- *Reijciuntur nihilo tamen minus.*

Nam phantasia quamquam perficiatur, non potest actiua euadere.

ta ab astris, numquam tamen ita perfecta redduntur, vt propria natura exuta, aliam induant, esset enim hæc generatio, & corruptio, non perfectio, quamobrem cum sit imaginatio sua natura passiua quædam facultas, quæ nullam agendi vim habet, numquam fęlicissimo sydetum aspectu iuuari sic poterit, vt actiua illa euadat, quare numquam poterit corpus externum mouere: quamquam nec si actiua eadem fieret, posset propterea id facere; quomodo enim moueat quod nullo pacto contangit? solet vbi aliqua est inter animæ facultates sympathia, operante vna, alia ad operandum excitari, vt ad imaginationem rei amatæ, fruendi desiderium, & prosequutio: at quæ nedum in eadem anima non radicantur, sed loco sunt dissita, non video qua ratione inuicem agere, hoc imperare, illud exequi imperia possit. Nobilior longè esset phantasia intellectu, si aliena illa corpora transferat, imperet aeri, cieat tempestates, sedetque, excitet grandines, ventos compescatque; nam intellectus haud quia rem affirmat, aut negat, res esse vel incipit, vel esse desinit, contra imaginatio instar intellectus diuini verbo omnia faceret.

Dices moueri à phantasia externa corpora transmissis, aut spiritibus, aut radijs, qui quoniam eadem sunt affecti qualitate, qua imaginatio, fit vt pro eius imperio possit vnumquodque corpus alterare, mouere. Dic clarius, rogo, vnde habebunt emissi illi spiritus (ni extra imaginationis, si num effusi, statim corrumpantur) vt mira illa, quæ fingit phantasia, efficere valeant? an à phantasia? at hanc probatum est non esse tantæ efficaciæ, nam est passiua potentia, & eamdem naturam retinet, quantumuis à fœlici syderum aspectu iuuetur. Quamquam vt & eorum fundamentum conuellatur quandoque, non video vndenam didicerunt, aut qua dialectica conficiant, omnium sublunarium vires in cœlestibus orbibus reperiri; nam esto inanimorum omnium vires inde emanent, certè animatorum proprietates è cœlo non defluent: daret enim cœlum inanimum vires viuentibus, quas non habet, efficeret aliquid quod nec actu, nec potestate in se continet. Effugies, vt video, ad Intelligentiam; at neque hæc sentit, aut vegetat, nuda mens est, vnius motus causa, præterea nihili. Sed demus illis cunctas rerum proprietates cęlo inesse, indeque per aerem labi, habeat cœlum vim trahendi ferrum vt magnes, bilim vt reubarbarum, valeat ferrum extrahere vt dictamum, cur viribus hisce aer repletus, non trahit ferrum, non allicit bilim? cur demum vbi ferrum in tuis visceribus sit infixum, non confugis ad cœlos, qui extrahant? nempe tacitè sentis, conficta esse quæcumque de cœlo narras.

Nec si actiua eadem euadere posses, posset à cœlo tantas mutuare.

Hinc infero, neque in proprio corpore posse phantasiam inducere morbos; est enim illa passiua facultas, nec modo aliquo potest euadere actiua, non itaque poterit humores mouere, non qualitatem aliquam producere; quare vbi multi imaginatione mortis, cani fiunt, pereunt,

Quamobrē neq; in propriū corpus potest per se morbos inmebere.

expi-

expirat alius supplicio expositus, dum frigida tangitur, quod percuti securi imaginatur, anxij nè in pestem incurrunt, eam contrahunt: intelligant omnes, haud quidem hos morbis affectos, aut perijsse vi phantasiæ, sed quoniam ad actum imaginationis, metus, & mestitia sequebatur, aut aliud animi accidens, ex his motus humorum, & spirituum, ex motu hoc, calidi natiui ruina, vndè morbi. Vel dicas idcirco imaginationem pestis, aut alterius morbi habuisse, qui paulo postea, sunt illis correpti, quia intus semina pestis recondita habebat, & causam morbosam: itaque à causa morbi, imaginatio morbi, nam vt lib. 6. dicetur, à copia humorum consimiles species excitantur. Aut dicas tertio, vi imaginationis latentes morbos in corpore patefieri, vt qui dolore aliquo laborant exiguo, non percipiunt illum, nisi aduertant: vbi de dolore cogitatio irrepit, dolorem fecisse videtur, cum tamen aliam, eamque longe diuersam dolor habeat causam.

Per accidēs potest, idq; trifariam. Primus modus. Secundus. Tertius.

Quæ in initio sunt proposita ad adstruendam vim phantasiæ in corpora externa, facilè dissoluuntur, si negemus mira illa opera patrata fuisse: figmenta vetularum, vt plurimum sunt, & vulgarium rudiumq; hominum auctoritate probata. Nec si eadem vera, vi phantasiæ fiunt, sed Dæmonum opera, vt cap. dicetur penultimo. Quod additur de maculis productis in fœtu, siue illę fiant, dum concipitur, seu ipso efformato, nam & concepta proles in vtero materna sentit dispendia, haud ab imaginatione per se inferuntur, sed vel fortuitos humorum incursus, qui ad immoderatas illas cupiditates sequūtur, tamquam causas agnoscunt, aut alias longè diuersas; multæ enim proles signatæ in lucem prodeunt, cum tamen nihil intensè aut concupiuerit mater, aut timuerit: multæ, esto multa cupierint matres, formidarint non pauca, nullas produnt, cum in hanc lucem mittuntur, aut rei concupitæ, aut formidatæ notas. Et quidem, si ab hac causa notæ illæ in fætibus, cum ferè nulla sit mulier, quæ dum vtero gerit, multa ardenter non appetat; nullus ferè fœtus in lucem prodiret, qui multis rebus, non esset obsignatus, quod cum experientię non respondeat, non est quod dicunt multi grauissimi viri acceptandum. Qua de re si desideras multa, lege Thom. Fienum lib. de viribus imaginat, nam copiose satis, & abundè de re ista differit.

Nec oppositum suadēt rationes in exordio quęstionis propositæ. Vnde macula in fętu.

Dentur ne morbi ex Fascinatione. Cap. XIV.

TOrqueri nostra corpora frequenter causarum necessario occursantium vitio, abundè monstratum: examinandum modo, an valeant idem facere causæ, quæ necessario nobis non occurrunt, non omnes, nam si quis dubitet, an sit noxius animalium morsus inflicta vulnera,

nera,

nera, dignus est qui multis cōfodiatur vulneribus, ad feras damnetur: sed num possit hoc fascinatio, num incantamentum.

Afferuntur quæ fascinationi patrocinatur.

Dari morbos ex fascinatione, docuit Arist. 20. sec. problem. 34. Auic. Plin. lib. 7. cap. 2. Albertus lib. 22. de animal. cap. 4. D. Th. Vega 1. de diff. feb. cap. 4. & passim Philosophi quique, probantque id multis experientijs, & rationibus. primam sumunt ex Plinio, qui lib. 7. cap. 2. scribit, nō tantum dari, sed id mali genus esse toti familiæ commune. *In Africa* inquit, *esse quasdam familias fascinantium Isigonus, & Nymphodorus tradunt, quarum laudatione intereunt probata, arescunt arbores, emoriantur infantes, esse eiusdem generis in Illyrijs, & Triballis adijcit Isigonus, qui visu quoque effascinēt interimantque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis* quem locum perpendens Moretus lib. var. cap. exponit per ly Probata armenta, non laudata, vt communiter omnes, nam græcè armenta, probata dicuntur, fuitque id in more latinis, multa verba græca suis scriptis inserere. Confirmat quoque fascinium exemplum Eutelidæ à Plut. relatum. 5. lib. sympos. cap. 7. *Hunc* ait, *narrant, cum sibi pulcher visus esset, propria captum specie in morbum incidisse, atque habitum bonum, vna cum pulchritudine amisisse.* Adijciam versus.

Eutelidæ pulchri fuerant per colla capilli,
Sed sibi dirus homo, conspecto in fluminis undis
Inuidit: turpisque inuasit protinus illum
Morbus, & inuidia corrupta est gratia formæ.

Addunt, & rationem dicentes, si morbus tollatur, vana futura sit omnis medicina; nimirum idcirco est inuenta, quo possimus illis obuiam ire, & præsentes affectus curare, at multa inuenta sunt remedia, eaque scriptis tradita ab excellentissimis viris; Ar. enim loco supra cit. quærit, cur ruta fascinationi medeatur. Plin. lib. 28. cap. 4. fascinationem sputione repercuti affirmat, vnde Tib. lib. 2. el. 2.

Hunc puer, hunc inuenis turba circumstetit arcta,
Despuit in molles, & sibi quisque sinus.

Eamdem vim tribuunt satyrion orchis cognominatæ: neque aliam ob causam inductum credo, vt puerorum collo, lapidem gagatem suspendant: nempè longa est experientia probatum, maximam esse antidotum aduersus fascinationem. Plutar. item scribit, ad auertendum fascinum, maximum remedium esse, auertere faciem, quod ità minus penetrent, tamquam veneno imbuta iacula spiritus in eos, qui inspiciuntur.

Nullius tamen esse momenti argumento à fascinationis natura desumpto demōstratur.

Contrariam sententiam tenet Ferd. Amena, Valles. lib. de sacra phil. cap. 58. Christop. Aueg. 1. de diff. feb. cap. 3. & 2. de ar. med. sec. 6. cap.

cap. vlt. Fernel. lib. 2. de abditis rerum cau. ca. 17. Delrius lib. 3. disquis. mag. & alij multi: & certè si fascinij naturam examinemus, superstitiosam rem esse, stulta credulitate hominum profectam conijciemus; bifariam enim fieri potest, vt fascinatione quis offendatur, aut quoniam nobilissimæ animæ vehementer quid appetenti, non solum corpus proprium obedit, sed & externa quæque, quem modum dicendi sequutus Auic. dixit, fascinatione multa mala inferri: aut quoniam tetri halitus è corpore fascinantis prodeuntes, proximos quosque inficiunt; dicunt enim fascinatores eos esse, quibus vel natura insoeuit, aut aduentitius corporis habitus qualitatem veneficam comparauit, quam vna cum vaporosa substantia è gutture, facie, oculis, & parte quaque expirantes, proximum inficiunt aerem; tum longius diffundunt, seduntque quoscumque attingerint, præsertim si sint pueri, aut tenella animantia, vnde Virg.

Nescio, quis teneros oculis, mihi fascinat agnos

Tales autem esse subdunt, qui duplicem pupillam habent, decrepita ætate, sexu fœmineo: addunt alij qui plurimum astris tribuunt, quicumque in eius genesi astrum quoddam habuerint. Fascinatos vocant, qui ab alio conspecti, cum bellè valerent, statim in morbum incurrunt. At vterque modus dicendi omninò est falsus, quare, &c. Probarē hoc de Auic. ni cap. superiori esset id factum à nobis; propterea contra alios stringam gladium, ac primum, si fascinatio hac arte lædit, erit fascinatio passio oculis illata, & concepta. Quare erit ophtalmia fascinatio, ophtalmiam patientes, fascinatores, quia intuendo, illam communicant alijs; fascinati qui eam suscepere contagio. Eadem ratione refelluntur, qui dicunt fascinationem esse, passionem illatam oculis non cōceptam, nam si quæ est illata, & concepta fascinatio dici nequit, multo minus de ea dici id poterit, quæ illata tantum est, non excepta; Quis enim, vt & hoc addatur, fascinatorem dicet, qui pestis seminaria defert, fascinatum qui eam concepit? Addiderunt propterea alij ad integram rationem fascinij, timorem quemdam superstitiosum, ex parte fascinati, & inuidentiam, aut odium ex parte fascinatoris, vt hæc sit integra diffinitio fascinij. Est fascinium, passio oculis illata, & concepa, ex odio profecta, aut inuidentia eius qui intuetur, timore verò eius, qui inspicitur: quamobrem cum sit inuidia dolor de bonis alterius, fit proindè vt fascinati sint pulchri, & quoniam inuidia est affectio ex animi prauitate procedens, requiritur insuper, vt in fascinatore malignitas quædam insit, quo factum est, ni fallor, vt quoties laudamus aliquem, ne fascinationis suspitionem inducamus, ficam implicatis digitis, & mox extensis facimus, bonaque precamur. s. ficam facimus in signum contemptus, precamur bona, vt inuidentiæ suspitionem remoueamus. Est certè hęc sententia probabilior alijs, nam semper putatūt

Nam si fascinatio est passio oculis illata & cōcepta, erit ophtalmia fascinatio.

Quod si odiū addas aut inuidentiā multo magis vana esse conijcitur.

nera, dignus est qui multis cõfodiatur vulneribus, ad feras damnetur: sed num possit hoc fascinatio, num incantamentum.

Afferuntur quæ fascinationi patrocinantur.

Dari morbos ex fascinatione, docuit Arist. 20. sec. poblem. 34. Auic. Plin. lib. 7. cap. 2. Albertus lib. 22. de animal. cap. 4. D. Th. Vega 1. de diff. feb. cap. 4. & passim Philosophi quique, probantque id multis experientijs, & rationibus. primam sumunt ex Plinio, qui lib. 7. cap. 2. scribit, nõ tantum dari, sed id mali genus esse toti familiæ commune. *In Africa* inquit, *esse quasdam familias fascinantium Isigonus, & Nimphodorus tradunt, quarum laudatione intereunt probata, arescunt arbores, & emoriantur infantes, esse eiusdem generis in Illyrijs, & Triballis adijcit Isigonus, qui visu quoque effascinẽt interimantque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis* quem locum perpendens Moretus lib.   var. cap. exponit per ly Probata armenta, non laudata, vt communiter omnes, nam græcè armenta, probata dicuntur, fuitque id in more latinis, multa verba græca suis scriptis inserere. Confirmat quoque fascinium exemplum Eutelidæ à Plut. relatum. 5. lib. sympos. cap. 7. *Hunc aiunt, narrant, cum sibi pulcher visus esset, propria capitum specie in morbum incidisse, atque habitum bonum, vna cum pulchritudine amisisse.* Adijciam versus.

Eutelidæ pulchri fuerant per colla capilli,
Sed sibi dirus homo, conspecto in fluminis undis
Inuidit: turpisque inuasit protinus illum
Morbus, & inuidia corrupta est gratia formæ.

Addunt, & rationem dicentes, si morbus tollatur, vana futura sit omnis medicina; nimirum idcirco est inuenta, quo possimus illis obuiam ire, & præsentes affectus curare, at multa inuenta sunt remedia, eaque scriptis tradita ab excellentissimis viris; Ar. enim loco supra cit. quærit, cur ruta fascinationi medeatur. Plin. lib. 28. cap. 4. fascinationem sputione repercuti affirmat , vnde Tib. lib. 2. el. 2.

Hunc puer, hunc iuuenis turba circumstetit arcta,
Despuit in molles, & sibi quisque sinus.

Eamdem vim tribuunt satyrion orchis cognominatæ; neque aliam ob causam inductum credo, vt puerorum collo, lapidem gagatem suspendant: nempè longa est experientia probatum, maximam esse antidotum aduersus fascinationem. Plutar. item scribit, ad auertendum fascinum, maximum remedium esse, auertere faciem, quod ità minus penetrent, tamquam veneno imbuta iacula spiritus in eos, qui inspiciuntur.

Nullius tamen esse momenti argumento à fascinationis natura desumpto demõstratur.

Contrariam sententiam tenet Ferd. Amena , Vallesf. lib. de sacra phil. cap. 58. Christop. Aueg. 1. de diff. feb. cap. 3. & 2. de ar. med. sec. 6. cap.

cap.vlt. Fernel.lib. 2. de abditis rerum cau.ca. 17. Delrius lib. 3. disquis. mag. & alij multi; & certè si fascinij naturam examinemus, superstitiosam rem esse, stulta credulitate hominum profectam conijciemus; bifariam enim fieri potest, vt fascinatione quis offendatur, aut quoniam nobilissimæ animæ vehementer quid appetenti, non solum corpus proprium obedit, sed & externa quæque, quem modum dicendi sequutus Auic. dixit, fascinatione multa mala inferri: aut quoniam tetri halitus è corpore fascinantis prodeuntes, proximos quosque inficiunt; dicunt enim fascinatores eos esse, quibus vel natura insoeuit, aut aduentitius corporis habitus qualitatem veneficam comparauit, quam vna cum vaporosa substantia è gutture, facie, oculis, & parte quaque expirantes, proximum inficiunt aerem; tum longius diffundunt, læduntque quoscumque attingerint, præsertim si sint pueri, aut tenella animantia, vnde Virg.

Nescio, quis teneros oculis, mihi fascinat agnos

Tales autem esse subdunt, qui duplicem pupillam habent, decrepita ætate, sexu fœmineo: addunt alij qui plurimum astris tribuunt, quicumque in eius genesi astrum quoddam habuerint. Fascinatos vocant, qui ab alio conspecti, cum bellè valerent, statim in morbum incurrunt. At vterque modus dicendi omninò est falsus, quare, &c. Probarē hoc de Auic. ni cap. superiori esset id factum à nobis; propterea contra alios stringam gladium, ac primum, si fascinatio hac arte lædit, erit fascinatio passio oculis illata, & concepta. Quare erit ophtalmia fascinatio, ophtalmiam patientes, fascinatores, quia intuendo, illam communicant alijs; fascinati qui eam suscepere contagio. Eadem ratione refelluntur, qui dicunt fascinationem esse, passionem illatam oculis non cōceptam, nam si quæ est illata, & concepta fascinatio dici nequit, multo minus de ea dici id poterit, quæ illata tantum est, non excepta; Quis enim, vt & hoc addatur, fascinatorem dicet, qui pestis seminaria defert, fascinatum qui eam concepit? Addiderunt propterea alij ad integram rationem fascinij, timorem quemdam superstitiosum, ex parte fascinati, & inuidentiam, aut odium ex parte fascinatoris, vt hæc sit integra diffinitio fascinij. Est fascinium, passio oculis illata, & concepa, ex odio profecta, aut inuidentia eius qui intuetur, timore verò eius, qui inspicitur: quamobrem cum sit inuidia dolor de bonis alterius, fit proindè vt fascinati sint pulchri, & quoniam inuidia est affectio ex animi prauitate procedens, requiritur insuper, vt in fascinatore malignitas quædam insit, quo factum est, ni fallor, vt quoties laudamus aliquem, ne fascinationis suspitionem inducamus, ficam implicatis digitis, & mox extensis facimus, bonaque precamur. s. ficam facimus in signum contemptus, precamur bona, vt inuidentiæ suspitionem remoueamus. Est certè hęc sententia probabilior alijs, nam semper putarūt

Nam si fascinatio est passio oculis illata & cōcepta, erit ophtalmia fascinatio.

Quod si addas aut inuidentiā multo magis vana esse conijcitur.

nera, dignus est qui multis cõfodiatur vulneribus, ad feras damnetur: sed num possit hoc fascinatio, num incantamentum.

Afferuntur quæ fascinationi patrocinantur.

Dari morbos ex fascinatione, docuit Arist. 20. sec. poblem. 34. Auic. Plin. lib. 7. cap. 2. Albertus lib. 22. de animal. cap. 4. D. Th. Vega 1. de diff. feb. cap. 4. & passim Philosophi quique, probantque id multis experientijs, & rationibus. primam sumunt ex Plinio, qui lib. 7. cap. 2. scribit, nõ tantum dari, sed id mali genus esse toti familiæ commune. *In Africa* inquit, *esse quasdam familias fascinantium Isigonus, & Nymphodorus tradunt, quarum laudatione intereunt probata, arescunt arbores, emoriantur infantes, esse eiusdem generis in Illyrijs, & Triballis adijcit Isigonus, qui visu quoque effascinẽt interimantque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis* quem locum perpendens Moretus lib. var. cap. exponit per ly Probata armenta, non laudata, vt communiter omnes, nam græcè armenta, probata dicuntur, fuitque id in more latinis, multa verba græca suis scriptis inserere. Confirmat quoque fascinium exemplum Eutelidæ à Plut. relatum. 5. lib. sympos. cap. 7. *Hunc* ait, *narrant, cum sibi pulcher visus esset, propria capitum specie in morbum incidisse, atque habitum bonum, vna cum pulchritudine amisisse.* Adijciam versus.

Eutelidæ pulchri fuerant per colla capilli,
Sed sibi dirus homo, conspecto in fluminis undis
Inuidit: turpisque inuasit protinus illum
Morbus, & inuidia corrupta est gratia formæ.

Addunt, & rationem dicentes, si morbus tollatur, vana futura sit omnis medicina; nimirum idcirco est inuenta, quo possimus illis obuiam ire, & præsentes affectus curare, at multa inuenta sunt remedia, eaque scriptis tradita ab excellentissimis viris; Ar. enim loco supra cit. quærit, cur ruta fascinationi medeatur. Plin. lib. 28. cap. 4. fascinationem sputione repercuti affirmat, vnde Tib. lib. 2. el. 2.

Hunc puer, hunc iuuenis turba circumstetit arcta,
Despuit in molles, & sibi quisque sinus.

Eamdem vim tribuunt satyrion orchis cognominatæ; neque aliam ob causam inductum credo, vt puerorum collo, lapidem gagatem suspendant: nempè longa est experientia probatum, maximam esse antidotum aduersus fascinationem. Plutar. item scribit, ad auertendum fascinum, maximum remedium esse, auertere faciem, quod ità minus penetrent, tamquam veneno imbuta iacula spiritus in eos, qui inspiciuntur.

Nullius tamen esse momenti argumento à fascinationis natura desumpto demõstratur.

Contrariam sententiam tenet Ferd. Amena, Valles. lib. de sacra phil. cap. 58. Christop. Aueg. 1. de diff. feb. cap. 3. & 2. de ar. med. sec. 6. cap.

cap. vlt. Fernel. lib. 2. de abditis rerum cau. ca. 17. Delrius lib. 3. disquis. mag. & alij multi: & certè si fascinij naturam examinemus, superstitiosam rem esse, stulta credulitate hominum profectam conijciemus; bifariam enim fieri potest, vt fascinatione quis offendatur, aut quoniam nobilissimæ animæ vehementer quid appetenti, non solum corpus proprium obedit, sed & externa quæque, quem modum dicendi sequutus Auic. dixit, fascinatione multa mala inferri: aut quoniam tetri halitus è corpore fascinantis prodeuntes, proximos quosque inficiunt; dicunt enim fascinatores eos esse, quibus vel natura insoeuit, aut aduentitius corporis habitus qualitatem veneficam comparauit, quam vna cum vaporosa substantia è gutture, facie, oculis, & parte quaque expirantes, proximum inficiunt aerem; tum longius diffundunt, lecuntque quoscumque attingerint, præsertim si sint pueri, aut tenella animantia, vnde Virg.

Nescio, quis teneros oculis, mihi fascinat agnos

Tales autem esse subdunt, qui duplicem pupillam habent, decrepita ætate, sexu fœmineo: addunt alij qui plurimum astris tribuunt, quicumque in eius genesi astrum quoddam habuerint. Fascinatos vocant, qui ab alio conspecti, cum bellè valerent, statim in morbum incurrunt. At vterque modus dicendi omninò est falsus, quare, &c. Probarē hoc de Auic. ni cap. superiori esset id factum à nobis; propterea contra alios stringam gladium, ac primum, si fascinatio hac arte lædit, erit fascinatio passio oculis illata, & concepta. Quare erit ophtalmia fascinatio, ophtalmiam patientes, fascinatores, quia intuendo, illam communicant alijs; fascinati qui eam suscepere contagio. Eadem ratione refelluntur, qui dicunt fascinationem esse, passionem illatam oculis non cōceptam, nam si quæ est illata, & concepta fascinatio dici nequit, multo minus de ea dici id poterit, quæ illata tantum est, non excepta; Quis enim, vt & hoc addatur, fascinatorem dicet, qui pestis seminaria defert, fascinatum qui eam concepit? Addiderunt propterea alij ad integram rationem fascinij, timorem quemdam superstitiosum, ex parte fascinati, & inuidentiam, aut odium ex parte fascinatoris, vt hæc sit integra diffinitio fascinij. Est fascinium, passio oculis illata, & concepa, ex odio profecta, aut inuidentia eius qui intuetur, timore verò eius, qui inspicitur: quamobrem cum sit inuidia dolor de bonis alterius, fit proindè vt fascinati sint pulchri, & quoniam inuidia est affectio ex animi prauitate procedens, requiritur insuper, vt in fascinatore malignitas quædam insit, quo factum est, ni fallor, vt quoties laudamus aliquem, ne fascinationis suspitionem inducamus, ficam implicatis digitis, & mox extensis facimus, bonaque precamur. s. ficam facimus in signum contemptus, precamur bona, vt inuidentiæ suspitionem remoueamus. Est certè hęc sententia probabilior alijs, nam semper putatūr

Nam si fascinatio est passio oculis illata & cōcepta, erit ophtalmia fascinatio.

Quod si dictis addas aut inuidentiā multo magis vana esse corrjcitur.

nera, dignus est qui multis cōfodiatur vulneribus, adferas damnetur: sed num possit hoc fascinatio, num incantamentum.

Afferuntur quæ fascinationi patrocinatur.

Dari morbos ex fascinatione, docuit Arist. 20. sec. poblem. 34. Auic. Plin. lib. 7. cap. 2. Albertus lib. 22. de animal. cap. 4. D. Th. Vega 1. de diff. feb. cap. 4. & passim Philosophi quique, probantque id multis experientijs, & rationibus. primam sumunt ex Plinio, qui lib. 7. cap. 2. scribit, nō tantum dari, sed id mali genus esse toti familiæ commune. *In Africa* inquit, *esse quasdam familias fascinantium Isigonus, & Nimphodorus tradunt, quarum laudatione intereunt probata, arescunt arbores, emoriantur infantes, esse eiusdem generis in Illyrijs, & Triballis adijcit Isigonus, qui visu quoque effascinēt interimantque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis* quem locum perpendens Moretus lib. var. cap. exponit per ly Probata armenta, non laudata, vt communiter omnes, nam græcè armenta, probata dicuntur, fuitque id in more latinis, multa verba græca suis scriptis inserere. Confirmat quoque fascinium exemplum Eutelidæ à Plut. relatum. 5. lib. sympos. cap. 7. *Hunc* ait, *narrant, cum sibi pulcher visus esset, propria captum specie in morbum incidisse, atque habitum bonum, vna cum pulchritudine amisisse*. Adijciam versus.

Eutelidæ pulchri fuerant per colla capilli,
Sed sibi dirus homo, conspecto influminis undis
Inuidit: turpisque inuasit protinus illum
Morbus, & inuidia corrupta est gratia formæ.

Addunt, & rationem dicentes, si morbus tollatur, vana futura sit omnis medicina; nimirum idcirco est inuenta, quo possimus illis obuiam ire, & præsentes affectus curare, at multa inuenta sunt remedia, eaque scriptis tradita ab excellentissimis viris; Ar. enim loco supra cit. quærit, cur ruta fascinationi medeatur. Plin. lib. 28. cap. 4. fascinationem sputione repercuti affirmat, vnde Tib. lib. 2. el. 2.

Hunc puer, hunc iuuenis turba circumstetit arcta,
Despuit in molles, & sibi quisque sinus.

Eamdem vim tribuunt satyrion orchis cognominatæ; neque aliam ob causam inductum credo, vt puerorum collo, lapidem gagatem suspendant: nempè longa est experientia probatum, maximam esse antidotum aduersus fascinationem. Plutar. item scribit, ad auertendum fascinum, maximum remedium esse, auertere faciem, quod ità minus penetrent, tamquam veneno imbuta iacula spiritus in eos, qui inspiciuntur.

Nullius tamen esse momenti argumento à fascinationis natura desumpto demōstratur.

Contrariam sententiam tenet Ferd. Amena, Valles. lib. de sacra phil. cap. 58. Christop. Aueg. 1. de diff. feb. cap. 3. & 2. de ar. med. sec. 6. cap.

cap. vlt. Fernel. lib. 2. de abditis rerum cau. ca. 17. Delrius lib. 3. disquis. mag. & alij multi: & certè si fascinij naturam examinemus, superstitiosam rem esse, stulta credulitate hominum profectam conijciemus; bifariam enim fieri potest, vt fascinatione quis offendatur, aut quoniam nobilissimæ animæ vehementer quid appetenti, non solum corpus proprium obedit, sed & externa quæque, quem modum dicendi sequutus Auic. dixit, fascinatione multa mala inferri: aut quoniam tetri halitus è corpore fascinantis prodeuntes, proximos quosque inficiunt; dicunt enim fascinatores eos esse, quibus vel natura insoeuit, aut aduentitius corporis habitus qualitatem veneficam comparauit, quam vna cum vaporosa substantia è gutture, facie, oculis, & parte quaque expirantes, proximum inficiunt aerem; tum longius diffundunt, ledunt que quoscumque attingerint, præsertim si sint pueri, aut tenella animantia, vnde Virg.

Nescio, quis teneros oculis, mihi fascinat agnos

Tales autem esse subdunt, qui duplicem pupillam habent, decrepita ætate, sexu fœmineo: addunt alij qui plurimum astris tribuunt, quicumque in eius genesi astrum quoddam habuerint. Fascinatos vocant, qui ab alio conspecti, cum bellè valerent, statim in morbum incurrunt. At vterque modus dicendi omninò est falsus, quare, &c. Probarē hoc de Auic. ni cap. superiori esset id factum à nobis; propterea contra alios stringam gladium, ac primum, si fascinatio hac arte lædit, erit fascinatio passio oculis illata, & concepta. Quare erit ophtalmia fascinatio, ophtalmiam patientes, fascinatores, quia intuendo, illam communicant alijs; fascinati qui eam suscepere contagio. Eadem ratione refelluntur, qui dicunt fascinationem esse, passionem illatam oculis non cōceptam, nam si quæ est illata, & concepta fascinatio dici nequit, multo minus de ea dici id poterit, quæ illata tantum est, non excepta; Quis enim, vt & hoc addatur, fascinatorem dicet, qui pestis seminaria defert, fascinatum qui eam concepit? Addiderunt propterea alij ad integram rationem fascinij, timorem quemdam superstitiosum, ex parte fascinati, & inuidentiam, aut odium ex parte fascinatoris, vt hæc sit integra diffinitio fascinij. Est fascinium, passio oculis illata, & concepa, ex odio profecta, aut inuidentia eius qui intuetur, timore verò eius, qui inspicitur: quamobrem cum sit inuidia dolor de bonis alterius, fit proinde vt fascinati sint pulchri, & quoniam inuidia est affectio ex animi prauitate procedens, requiritur insuper, vt in fascinatore malignitas quædam insit, quo factum est, ni fallor, vt quoties laudamus aliquem, ne fascinationis suspitionem inducamus, ficam implicatis digitis, & mox extensis facimus, bonaque precamur. f. ficam facimus in signum contemptus, precamur bona, vt inuidentiæ suspitionem remoueamus. Est certè hęc sententia probabilior alijs, nam semper putatūt

Nam si fascinatio est passio oculis illata & cōcepta, erit ophtalmia fascinatio.

Quod si odiū addas aut inuidentiā multo magis vana esse conijcitur.

nera, dignus est qui multis cōfodiatur vulneribus, ad feras damnetur: sed num possit hoc fascinatio, num incantamentum.

Afferuntur quæ fasci nationi patrocinātur.

Dari morbos ex fascinatione, docuit Arist. 20. sec. poblem. 34. Auic. Plin. lib. 7. cap. 2. Albertus lib. 22. de animal. cap. 4. D. Th. Vega 1. de diff. feb. cap. 4. & passim Philosophi quique, probantque id multis experientijs, & rationibus. primam sumunt ex Plinio, qui lib. 7. cap. 2. scribit, nō tantum dari, sed id mali genus esse toti familiæ commune. *In Africa* inquit, *esse quasdam familias fascinantium Isigonus, & Nimphodorus tradunt, quarum laudatione intereunt probata, arescunt arbores, emoriuntur infantes, esse eiusdem generis in Illyrijs, & Triballis adijcit Isigonus, qui visu quoque effascinēt interimantque quos diutius intuentur, iratis præcipuè oculis* quem locum perpendens Moretus lib. var. cap. exponit per ly Probata armenta, non laudata, vt communiter omnes, nam græcè armenta, probata dicuntur, fuitque id in more latinis, multa verba græca suis scriptis inserere. Confirmat quoque fascinium exemplum Eutelidæ à Plut. relatum. 5. lib. sympos. cap. 7. *Hunc aiunt, narrant, cum sibi pulcher visus esset, propria capium specie in morbum incidisse, atque habitum bonum, vna cum pulchritudine amisisse.* Adijciam versus.

Eutelidæ pulchri fuerant per colla capilli,
Sed sibi dirus homo, conspecto in fluminis undis
Inuidit: turpisque inuasit protinus illum
Morbus, & inuidia corrupta est gratia formæ.

Addunt, & rationem dicentes, si morbus tollatur, vana futura sit omnis medicina; nimirum idcirco est inuenta, quo possimus illis obuiam ire, & præsentes affectus curare, at multa inuenta sunt remedia, eaque scriptis tradita ab excellentissimis viris; Ar. enim loco supra cit. quærit, cur ruta fascinationi medeatur. Plin. lib. 28. cap. 4. fascinationem sputitione repercutti affirmat, vnde Tib. lib. 2. el. 2.

Hunc puer, hunc iuuenis turba circumstetit arcta,
Despuit in molles, & sibi quisque sinus.

Nullius tamen esse momenti argumento à fascinationis natura desumpto demōstratur.

Eamdem vim tribuunt satyrion orchis cognominatæ; neque aliam ob causam inductum credo, vt puerorum collo, lapidem gagatem suspendant: nempè longa est experientia probatum, maximam esse antidotum aduersus fascinationem. Plutar. item scribit, ad auertendum fascinum, maximum remedium esse, auertere faciem, quod ità minus penetrent, tamquam veneno imbuta iacula spiritus in eos, qui inspiciuntur.

Contrariam sententiam tenet Ferd. Amena, Valles. lib. de sacra phil. cap. 58. Christop. Aueg. 1. de diff. feb. cap. 3. & 2. de ar. med. sec. 6. cap.

cap.vlt. Fernel.lib. 2. de abditis rerum cau.ca. 17. Delrius lib. 3. disquis. mag. & alij multi: & certè si fascinij naturam examinemus, superstitiosam rem esse, stulta credulitate hominum profectam conijciemus; bifariam enim fieri potest, vt fascinatione quis offendatur, aut quoniam nobilissimæ animæ vehementer quid appetenti, non solum corpus proprium obedit, sed & externa quæque, quem modum dicendi sequutus Auic. dixit, fascinatione multa mala inferri: aut quoniam tetri halitus è corpore fascinantis prodeuntes, proximos quosque inficiunt; dicunt enim fascinatores eos esse, quibus vel natura insoeuit, aut aduentitius corporis habitus qualitatem veneficam comparauit, quam vna cum vaporosa substantia è gutture, facie, oculis, & parte quaque expirantes, proximum inficiunt aerem; tum longius diffundunt, læduntque quoscumque attingerint, præsertim si sint pueri, aut tenella animantia, vnde Virg.

Nescio, quis teneros oculis, mihi fascinat agnos

Tales autem esse subdunt, qui duplicem pupillam habent, decrepita ætate, sexu fœmineo: addunt alij qui plurimum astris tribuunt, quicumque in eius genesi astrum quoddam habuerint. Fascinatos vocant, qui ab alio conspecti, cum bellè valerent, statim in morbum incurrunt. At vterque modus dicendi omninò est falsus, quare, &c. Probarē hoc de Auic. ni cap. superiori esset id factum à nobis; propterea contra alios stringam gladium, ac primum, si fascinatio hac arte lædit, erit fascinatio passio oculis illata, & concepta. Quare erit ophtalmia fascinatio, ophtalmiam patientes, fascinatores, quia intuendo, illam communicant alijs; fascinati qui eam suscepere contagio. Eadem ratione refelluntur, qui dicunt fascinationem esse, passionem illatam oculis non cōceptam, nam si quæ est illata, & concepta fascinatio dici nequit, multo minus de ea dici id poterit, quæ illata tantum est, non excepta; Quis enim, vt & hoc addatur, fascinatorem dicet, qui pestis seminaria defert, fascinatum qui eam concepit? Addiderunt propterea alij ad integram rationem fascinij, timorem quemdam superstitiosum, ex parte fascinati, & inuidentiam, aut odium ex parte fascinatoris, vt hæc sit integra diffinitio fascinij. Est fascinium, passio oculis illata, & concepa, ex odio profecta, aut inuidentia eius qui intuetur, timore verò eius, qui inspicitur: quamobrem cum sit inuidia dolor de bonis alterius, fit proindè vt fascinati sint pulchri, & quoniam inuidia est affectio ex animi prauitate procedens, requiritur insuper, vt in fascinatore malignitas quædam insit, quo factum est, ni fallor, vt quoties laudamus aliquem, ne fascinationis suspitionem inducamus, ficam implicatis digitis, & mox extensis facimus, bonaque precamur. f. ficam facimus in signum contemptus, precamur bona, vt inuidentiæ suspitionem remoueamus. Est certè hęc sententia probabilior alijs, nam semper putatūr

Nam si fascinatio est passio oculis illata & cōcepta, erit ophtalmia fascinatio.

Quod si addas aut inuidentiā multo magis vana esse coniicitur.

Philosophi ad fascinationem, odium pertinere,'& inuidentiam, græce enim dicitur *βασκανία*, quod est inuidentia, ac si fascinatio non solum nequeat esse absque inuidia, sed nihil sit aliud; non quod vellent quidpiam inuidiam facere, sed quia inuidi attentius inspicientes, maiorem venenatorum vaporum copiã, & magis maleficam iaculant, ijq; directius permeant ad oculos, & ab his ad cor vsq; penetrant; ità enim & canum morsus grauiores sunt, si irati mordeant, & efficaciora semina, si ab amantibus eiaculentur, & in vniuersum facultates corporis, affectionibus animi roborantur.

Qu modo enim posset idem sibimet inuidere, pater nato.

Sed si hæc est fascinationis natura, multo magis vana esse conijcitur; qua enim ratione potuit fieri, vt Eutelides sibi met inuideret, parentes natis, amicis amici, quibus vsque adeò oculum fascinantem esse existimant, vt non patiantur teneros fœtus ditius ab auuncula spectari? Plutar. acer fascinij defensor, conatus est huius facti tradere rationem, *audacter* inquit *dico, vniuersas quidem animi affectiones, quibus diu insint, in ijs malos habitus ingenerare: hi cum natura vim ceperint, qualibet ex causa moti, sæpe etiam inuitos homines in proprias, & consuetas perturbationes deferunt: sic autem considera, timidi ipsa etiam auxilia formidant, iracundi in carissimos quoque sunt morosi, amatores, & intemperantes postremo, nè sanctissimis quidem corporibus, quamuis morti vicinis queunt abstinere, mira est enim consuetudinis vis ad attrahendum affectum, id quod sibi est proprium, & qui in lapsum est propensus, vbique necesse est impingat. Nulla est ergo admiratione dignum, si qui inuidendi, et fascinandi habitum sibi induxerunt, etiam aduersus familiares, ex morbi proprietate mouentur: at vbi moti fuerint: quod natura solent efficiunt, non quod volunt; quemadmodum enim sphæram sphærice moueri, & cylindrum in modum cylindi necesse est, pro formæ differentia ita hominem sic inuidum affectio inuidentiæ aduersus omnia mouet* Plutar. assentitur Heliodor. quamuis de facto dubitet. *Porrò* inquit, *si qui sunt: qui etiam carissimos, & quibus benè volunt fascinant, id quidem non est mirandum, si cum natura sint inuidi, non quod volunt, sed quod natura solent.*

Nec Plutar. enasio probāda quatuor ob causas.

Prim.

Sed errant vtriq; nam geometrica illa comparatio sphęrœ, & Cylindri, humanæ libertati non parum repignat, voluntati enim nostræ frę-

Secundo.

num inijciunt. Errant secundo quod maleuolam inuidentiam amori omnino contrariam in vnum combināt, quod falsissimum; enim verò

Ex qua nā causa perijt Narcissus.

quod narrāt de Eutelide, fabula est, similis Narcissi fabulæ; aut si quid tale accidit, arbitror vtrisque contagiosam aliquam fontis exhalationem fuisse exitio: quomodo enim commota aqua aliquam imaginem refert? Vnde miror Ant. Vngarum à flumine illud obnixè petere, vt mulieris à se amatæ referret imaginem, nam quamquam mare placidum id facere valeat, numquam pot st idem fluuius. Insuper si fascina

Tertia.

tio citra inuidentiam non potest fieri fascinator erit quicumqe lue pestilenti infectus attentè alium cum ira odio, & animo inficiendi inspi-

spiciat, fascinatus qui venenum concepit. Quare erit fascinator non qui astrum in eius genesi habuit, neque ob temperamenti proprietatem nec quia duplicem pupillam habet, sed ob solum animi affectum, quod non est eorum doctrinæ consonum: nec rationi; Quis enim erit adeo hæbes, qui non dicat venenatum hunc esse, venenatorem alium? Adde demum, neque huius sententiæ fundamentum verum esse. s. dari quosdam, qui natura venenosum quoddam compararint; nam etsi inseuit natura quibusdam animantibus proprietatem alteri animanti inimicam, vnde videmus viperam hominis saliua necari: hominem homini, equum equo, à primo natiuitatis exordio, numquam auditū naturam inimicam habere lib. de inæq. intemp. cap. 6. Quare, & illud falsum, dari nempè fascinatores natura; neque illud verum, quod prædicat Plin. de menstrui sanguinis prauitate, cum quotidie citrà noxam aliquam cum menstruatis versemur. Quod verò ità animis hominum fascinationis opinio hæserit, id factum puto cum Plutar. quia pueros, & mulieres solito pulchriores, solemus omnes inspicere, & admirari, quo tempore si ægrotare contingat, cum paulo antea optimè videantur habere, in laudatorum oculos, quales quotidie habeat quamplurimos, causam referunt, cum potius in causas internas, & humores referre deberent, quandoquidem vt ait Cels. *qui solito meliores sunt, suspecta sua bona habere debent* nam cum non possint vt ait Hip. *in melius procedere, reliquum est vt decidant vt deterius*. Quamquam nec si in laudatorum oculos reijcere, id placeat, est quod fascinationem hanc ob causam admittas; nam non tam est fascinatione, quam contagio morbus ille contractus.

Quarta.

Vnde ergo fascinatus opinio inualuit.

Ergò spuit laudatus, non eam ob causam, ne fascinetur, sed ne semina contagij contrahat: nam auertit spuendo à laudatore faciem, vnde effugit tetros halitus, qui ab illo perspirant, & inficiendi vim habent. Atque hinc creditum est satyrion conferre ad inhibendum fascinum antiquitus, nam cum auerterent vetulæ faciem à puero gestante Satyrion, habet enim pœnis figuram, non poterant recta tetros vapores ad puerū iaculare. Iuuat Corallis quia habet rationem antidoti aduersus venenatos vapores: neque aliam ob causam confert ruta, nisi quia dissipandi vim habet malignos halitus, quam ob causam conducit etiam epilepsiæ. Vnde non possum non mirari Arist. qui cum hanc facultatem in ruta agnouisset, ijs tantum prodesse velle videtur, qui inter comedendū repleti sunt flatibus. Conducunt contra laudes ad inferendū fascinum seu contagiū, quia laudati exfilerātur, vnde incalescunt partes faciei potissimum, & dilatantur, quare facilè excipient malignos vapores à laudatore prodeuntes, facileque proinde in morbos incurrent contagio non fascinio contractos, nam quid est contagio, si fascinatio erit. Sed plura quam putaram propterea dicere aggrediar de incantamentis.

Cur spuimus ad auertendum fascinum.

Antiqui gestabant satyrion.

Nos Corallum rutam.

Cur laudes conducunt ad fascinū inferēdum.

Ha-

Habeant ne incantamenta uim morbos inducendi. Cap. XV.

Quid incantare.

NIhil valere suadet incantamenti natura, est enim incantare, verbis solis, aut verbis, rebus quibusdam adiunctis, mira quædam moliri, vnde sumitur cantare, quandoque pro incantare, quia nequit id absque alicuius carminis prolatione fieri, vnde Virg.

Frigidus in campis cantando rumpitur anguis

Et Lucanus.

Mens hausti, nulla sanie polluta ueneni
Excantata perit.

Quamquam vt plurimum requirantur ambo, vnde Virg.

Miscentque herbas, & non innoxia uerba

Et Seneca multis venenis de Medœa enumeratis, dicit.

Addit uenenis, uerba non minus metuenda.

Quibus fiat.

Sunt autem hæc quandoque minuti pulueres in cibo potuue infusi, vel affricati nudo corpori, vel in vestes diffusi; mortiferi sunt atri: qui morbos tantum inferunt, russi coloris, aut cineritij, qui eos tollẽdi vim habent albi;ità distincti, ne cum ijs vti volunt, decipiantur, quid vt dici solet, pro quo accipiendo. Vtuntur interdum, & albis vnguentis, & subrussis, in quibus emicant metalli micæ, & simul luteæ, candicantesq; guttæ, quas si in ignem proijcias, sonitum edunt, cui similis nullus. Hoc dicunt maleficas continuo manus illitas habere, ne qua nocendi elabatur occasio; Vtuntur alias festucis, & herbis humi proiectis, quæ calcantibus, quibus tamen malefica voluerit, sunt necis certissima causa. Componunt autẽ vnguenta hæc & pulueres diuersis ex rebus, iuxta diuersitatem malorum, quæ putant moliri: non numquam enim tentant soporem inducere, alias conciliare amorem, excitare alias odium, interdum morbos, & necem inferre. Vndè quædam maleficia dicuntur somnifica, quædam amatoria, & quædam hostilia. Amatoria hoc modo patrabantur antiquitus: confingebant ex luto aut cera Idolum ad amantis similitudinem, hoc postea quibusdam verbis obmurmuratis liquabant. Virg.

Limus ut hic durescit, & hæc ut certa liquescit,
Vno eodemque igne, sic nostro Daphnis amore:

Vrebant alias laurum idem.

Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum.

His addidit nostrorum temporum malitia semen, menstruumque, & quod grauiter ferendum est, accipiunt hostiam consecratam, eamq;

reda-

redactam in puluerem, aut bibendam porrigunt, aut comedendam illi, quem in amorem allicere cupiunt. Hostilia incantamenta perpatrāt certa figura ad similitudinem maleficiandi conficta, & in eam aciculis immissis Ouid.

Deuouet absentes, simulacraque cerea fingit,
Et miserum tenues, in iecur urget acus.

Nunc autem nec verborum obmurmuratio, nec materia assumpta quicquam tale faciendi vim habet, quare, &c. Non est vis hæc in materia maleficij, cur enim semen comestum, aut sanguis ebibitus amorem conciliet? curue puncta figura, ad illius similitudinem facta, quem habet odio saga, dolebit maleficiatus, & acus punctiones persentiet? secundo multa maleficia vt dictum, solis verbis patrantur, vnde Virg.

Hinc nihil posse incantamenta deducitur, nā n. valet hoc præstare materia assumpta.

Hæc se carminibus promittit soluere mentes,
Quas uelit, ast alijs duras immittere curas,
Sistere aquam fluuijs, & uertere sydera retro.

Tertio materia maleficiji plerumque non tangit hominem cui maleficium inferre tentant, quare nil facere hæc poterit, cum ad quamcūque actionem requiratur contactus. Non est item vis aliqua in verbis; nam si quid possent, aut possent ratione rerum, quæ significantur, aut propter suauitatem modi, qua ratione mouent oratores, alliciuntur aues, alliciuntur lacertæ sermone hominum, canes, & gatti ad eos vocantes accurrunt: at vterque modus spectat ad audientes tantum: incantationes non audiuntur ab ijs, qui incantantur. Insuper verbis nil est commune cum rebus, neque enim aliud sunt, quam aer diuerberatus, id potius, quam illud significans, quia ita est constitutum apud homines, vnde quia non est inter omnes vno pacto conuentum, factum propterea hinc est, vt varia genera linguarum sint orta, neque Gallus Hispanum, neque hic Germanum intelligat. Quare ridendum quod nonnulli affirmant, si nullum loquendi genus discat quispiam, futurū vt Hebraico Idiomate loquatur: nām cum loquela ex hominum conuentu sit orta, & nomina eorum arbitrio imposita, si nullum loquendi genus addiscit, nullatenus loqui sciet. Quid quod si idioma hæbraicum innasceretur; innasceretur profecto, etiāsi alium addisceremus sermonem? vt enim, si quis italicè loqui sciat, non impeditur quo minus hispanum sermonem addiscat: ità si quis naturaliter loqueretur hebraicè, non deberet impediri propterea, quamquam aliud Idioma addisceret: nullus autem visus est vsquam absque doctore loquutus hæbraicè. Omitto, quod quæ naturalia sunt, in ea inclinamur, & quadam dexteritate facimus: est autem lingua hæbraica difficillima omnium. Quare sunt verba ad placitum, & aer quidam pro arbitrio hominis diuerbe-

Nec verba non ratione rerum significatarum, nec propter suauitatem, sont tale quid possunt.

berātus, qui cum mira facere non possit, non poterunt incantamenta nocere aut iuuare.

Nec quia sunt radij rerū quas significant.

Scio quosdam dixisse, verba esse radios rerum quas significant, & in ipsis vitam quamdam latere, habereque cum cœlestibus orbibus sympathiā: autumasse alios, quamquam verba, nec ratione materiæ, quæ est aer, nec formæ, quæ est nota passionum animi, nocendi vim aliquā habeant, quatenus tamen idem aer, qui expiratur ab anima, abdita quadam qualitate afficitur mira posse perficere, & ea omnia, quæ conceperat animus. At quam hæc vana futilia, & indigna, quæ reijciantur: enim verò vt cum primis cōgreditur, multa nomina, nihil significant, multa sunt aliud à rei natura significantia: quare nullam possunt cum rebus sympathiam habere. Quod habeant auctores posterioris sententiæ, si verum, idem facerent quæcumque verba, idemque multo efficacius præstaret efflatio, quod ipsismet auctoribus est falsum. Quare multo probabilius censuisse videntur ij, quibus cum nihil in hisce inferioribus occurreret, à quo possent vim aliquam maleficia sortiri, in vniuersales causas confugiendum putarunt, vndè quidam dixerunt maleficia nocere vi Intelligētiarum mouentium orbes, alij Dœmonū opera id fieri autumarunt: hanc habent Theologi omnes & Philosophi quique Christiani, priorem tuentur Peripatetici multi, ne citra rationem spirituales substantias, & prorsus Arist. ignotas multiplicarent; neutra tamen difficultate caret, nam Peripatetici non possunt docere, cur Intelligentiæ, quæ eximia sunt præditę bonitate, ea patrent facinora, quæ vel paruum mente compositus, cogitare vix audeat. Premuntur vtrique insuper, quia haud facilè possunt docerę, quo modo cum Dęmones, cum Intelligentiæ particularia, cognoscunt; nam vel cognoscet Dęmon seu Intelligentia Magum, nunc inuocantem per suā essentiam, aut per receptionem speciei, vel connaturalis velut est intelligere apud Platonem per idæas animæ connaturales, aut concreatas, cuius modi est intellectio Angelorum apud Theologos, aut per speciem infusam, qualis est intellectio Prophetarum, aut de nouo acquisitam; at non potest dici hoc vltimum, primum quia Intelligentię apud Arist. sunt puri actus: secundo quia talis receptio fit sensuum interuentu, nec produci illæ possunt absque phantasmate, quo caret Dęmon: nec illud ex obiecto extrahere opera intellectus Agentis valebunt, quia hoc obiectum est extra sphęram Dęmonis: intelligere per speciem connaturalem, concretam aut infusam, non est in Lyceo receptum.

Non nocēt aut iuuant vi Intelligētiarum aut dæmonum.

Nec à magi imaginatione vim sortiuntur.

His fortasse ducti quidam dixerunt, à valida Magi imaginatione vim lædendi, maleficia mutuare. Nimirum putauit Auic. quem postea sequuti sunt multi, phantasiam ne dum proprium corpus alterare, & mouere, sed & externum. At hoc supra reiectum. Quid ergo? An cum Iac. de partib. 2. 1. & alijs multis, qui Dœmones dari negant, dicemus, eos tantum esse maleficiatos, qui maleficiatos esse suspicantur? nam

Quid ergo? an figmēta esse dicemus vetularum? Ita multi.

quot

quot quot hoc affectu teneri verentur, ij omnes sunt melancholici, & melancholico aliquo tenentur affectu? Puto id esse frequenter verum, vt tamen imaginaria sit hac affectio semper, absurdum est opinari; reclamant Poetæ Hystorici, iura Cęsarea, Pontificia, ut late docet Ioan. Baptista Codronch. lib. 1. de morb. venef. Delr. lib. 2. disq. mag. cap. 1. reclamat ratio, nam antequam suspicetur id æger, mille tenetur symptomatis. Tot itaque malorum, quæ causa. Sunt itaque maleficia quandoque imaginaria, & malè quã plures se habent, quod maleficiatos, & Dœmoniacos esse suspicentur: patet, nam multi ab hisce affectibus liberantur, imaginatione dumtaxat correcta, & ijdem angũtur, vbi sacras Sanctorum Reliquias ipsis admoueri intelligunt, quamquam nullæ admoueantur: sunt eadem quandoque conficta: occurrunt passim exempla quæ id declarant: noui, & ego puerum quemdam, quẽ cum pęnituisset religionis susceptæ, non dum anno probationis exacto, Dœmoniacum esse simulat, ne si corpore sanus à consilio proposito recederet, mente non admodum sanus haberetur. Id cum Fratres nequaquam suspicarentur, tentant exorcismorum opera à Cacodęmo ne puerum vindicare; profectu nullo: nempe benè valebat, quod licet compereram, vt tamen certius de re illa periculum facerem, frustulum panni, sanguine galli indici intinctum illi admoueo, eo priùs admonito, esse sanguinem S. Caroli: hinc ille clamare contremiscere, conuelli; at vbi proiecto panno didicit Galli indici sanguine intinctum esse, fraude detecta, desijt conuelli, & conualuit. Et quidem si alligata est virtus Dęmonum, nec liberè ijs corpora torquere licet, sed tunc datur id facere, cum per diuinam prouidentiam licuerit, raro maleficia occurrunt; nam quamquam tanta sit nostrorum scelerum seges, vt vel sopitam Dei iram excitet ad vindictam, expedit tamen Diuinę prouidentiæ, quæ cuncta suauiter disponit, vt cum naturalibus torquere nos possit, ijs nos flagris compellet corrigatque.

Nos quandoque imaginaria, interdũ vera esse putamus.

Rarò tamẽ occurrunt.

Scio causaturos non pauca emolumenta Reipublicæ Christianæ, si à Dęmone quidam torqueantur. Nempè apertè intelligimus dari Dęmones, non deficere cum corpore animam, Deum malorum Vindicem, & alia multa, quæ latè prosequitur Delr. lib. 4. dis. mag. par. 1. quæst. 7. quo fit, vt quos virtus permouere non potuit, pœnæ atrocitas cœrceat: at vt cuncta hæc beneficia christiana respub. acquirat, satis est vt quandoque per Deum id liceat, vt passim, vt frequenter id fiat, vt omnes ferè morbi cum diù perdurant, sint venefici, præter omnem rationem videtur affirmari. Dantur ergò quandoque venefici morbi, rarò tamen occurrunt. Cœterum cum maleficia nequeant vi verborum nocere, aut materiei, est illud reliquum dicere, aut vi Dęmonum, aut Intelligentiarum nocumenta illa inferri: non potest dici, hoc secundũ, vt latè probat D. Thom. 3. contra gen. cap. 106. nam non est intellectus benè dispositi concitare odium, conciliare amores illicitos, patrocinari

Et à Dæmone vim manare volumus.

scelestis, optimis quibusque esse infensum quare, &c. Nec uis argumenti eneruatur si quis dicat, Intelligentias esse per accidens malas, quatenus à magis ad magica opera patranda trahuntur, quemadmodum, nec pharmacum erit per se malum, si quis eo abutatur, nã multo dispar est ratio; pharmacum enim trahitur, vt sic loquar, Intelligentiæ ni sponte propria accurrant, cogentur numquam à mago. A Dæmone ergò maleficia. Quomodo autem cognoscat Dæmon magum inuocantem, an per propriam essentiam, an per speciem, non est medicorum indagare, si plura de re hac cupis pete Philosophos 3. de ani. 12. met. D. Th. 1. par. sum. q. 55.

Qua ratione Dęmones morbos inferant. Cap. VVI.

Per se Dęmones omne morbi genus producere actiua passiuis applicando, omniũ sententia ratũ.

COnueniunt omnes, morbos induci à prædictis substantijs hunc in modum. Cient morbos, qui ex materia pendent, mouendo humores, & de vna parte in aliam transferendo; aut detinendo excremẽta, quæ tum per cauitates sensibiles expurgantur, cum per insensiles meatus exhalabant. Priori pacto producere solent Epilepsiam, Apoplexiam, & alios affectus huius generis, qui gigni per paulatinam congestionem non possunt. Vtroque modo efficiunt melancholiam, ventriculi, capitisque dolores, & aliarum partium nostri corporis. Omne demum genus morbi efficient actiua passiuis applicando. Assument autem quæ faciendi vim habent prædictos effectus, aut ex ipsomet corpore, vt cum mittunt humores à ventriculo ad caput, aut aliunde adsciscent. Inesse hanc vim Dæmonibus patet, nam eodem modo Angelici spiritus, qui eamdem habent cum ipsis naturam, custodiunt homines, vnde Custodes sunt dicti, necãt alios, vrbesque sic Deo iubente comburunt; nẽpe admotis quibusdã, amotis alijs. neque Arist. abnuit, nam ipso auctore Intelligentię mouent cęlestes orbes. An tamen possint eosdem inferre, gignendo humores, aut deducendo partem ad eam intemperiem, vt prauos succos producat, & mali moris, controuersia fuit non parua apud Philosophos. Plato, si quod ei tribuit Arist. putarit substantias has inferiores fieri ab Idæis, quæ sunt substantiæ à materia seiunctæ, & à Deo distinctæ, fateatur necesse est, posse id a Dæmone fieri. In eadem erit naui Auic. nam voluit secundam Intelligentiam creatam à prima Chokhadea dicta, producere tertiam, potestque persuaderi, quia si quid obstaret, quo minus hoc facerent, vel essent quia sunt substantiæ spirituales, aut quia habent finitam virtutem, at neutrum obstat; non primum, nam facit hoc Deus qui est purissimus actus; nec secundum, alias non posset idem facere, quæ limitatem pariter potentiam habent.

An idem facere valeãt producẽdo per se humorẽ aut qualitatẽ cõtrouersum.

Annuit Plato.

Auic.

Firmat ratio.

Sed

Sed quorsum in re clara litigamus? ex sacra habetur scriptura, Magos Dœmonum ope virgas quasdam, vertisse in serpentes, & videmus quotidiè illud hominum genus, quos salutatores vocamus, affectus multos solis verbis curare, Dœmone ex pacto seu tacito, seu expresso ferente suppetias, nec tamen vnguenta illi admouent, chyrurgorum instar, aut pulueres. Quare efficient illud, qualitatem, & substantiam è materiæ sinu, eliciendo.

Et Scrip. Sac. auctoritas.

Contrariam sententiam tuentur communiter Theologi omnes, & Philosophi. Quod si vtrumque fieri à Dœmone videatur quandoque, id fieri subdunt, quia admouet Dœmon actiua passiuis, ex quorum mutua actione, & passione qualitates, & substantiæ fiunt: non obseruatur tamen ab adstantibus, quia ipsi sub obtutum nostrum non cadunt: quæ ipsi admouent, cum sint tenuissimi halitus, qui mira vi pollent penetrandi, facilè obtutum nostrum effugiunt: aut ficta inquiunt est, & simulata mutatio, cuius modi fuisse conuersionem illam virgarum in serpentes, contendit Perer. lib. de diuinat. mag. Cur verò sit hæc potentia neganda Dœmonibus, non admodum conuenit inter ipsos. Negãdam putant esse quidam, quia in materialibus est sufficiens virtus ad producendas huiusmodi substantias: quo circa potuisset prodigalitatis incursari Deus, si eamdem virtutem Angelis tribuisset: D. Thomas 1. par. quest. 110. negat inesse vim hanc Angelis, quia quid quid fit, à suo simili producitur, non est autem similitudo inter spiritus, & materialem substantiam; si quam enim haberent, inquit Suarez, virtualis illa esset, at neque hoc dici potest, nam aut esset Dœmon similis omni substantiæ corporeæ, & ità infinitam haberet perfectionem, aut esset similis quibusdam tantum non alijs, quod cum nulla certa ratione affirmetur, non est modo aliquo affirmandum, elicere formam substantialem Dœmones è sinu materiæ. Sed quamquam hac multis arriserint me tamen, vt rem liberè fatear, nequaquam mouent, nam quod assumit Duran. assumit gratis, si quidem Plato, Auic. Themist. & alij multi, idcirco in illas substantias confugiendum putarunt, quia nullam esse causam viderunt in hisce inferioribus à qua posset substantia produci; multoties enim perijt substantia producens, quandoque abest, interdũ est insufficiens. Nec ratio D. Thomæ suadet, nam quod dicit Suarez, nõ posse assignari rationem, cur Angeli sint virtualiter similes quibusdam tãtum substantijs, & non alijs, assignatur, nempè quia tributa est illis facultas sic limitata à Deo, vt has possint substantias producere, & non alias. Et si trahit magnes ferrum tantum, non alia, quamquam alia multa trahi possunt, allicit rha barbarum bilem, non alia corpora: cur non licebit dicere, produci ab Angelis has substantias tantum, non alias, quia his virtute sunt similes, non vniuersis? Quid ergò an in Platonis & Auic. sententiam descendemus, reiecta alia? minimè verò, sed vtrumque dicendi modum probamus, nam Angeli producto impetu

Abnuunt Theologi & Physici multi.

Quamquã non constet inter eos cursit hac facultas Angelis deneganda.

Aliam. n. affert causam Durãd. aliã D. Thom.

Qua quoniam probabiles.

Vide Auer. 12. metap. tex. com. 18

Hinc vtrãq; sententiam probabilem censemus.

petu mouent corpora: quod si, impetum producere possunt, cur non poterunt alias qualitates?

Sed si tot modis possunt torquere nos Dæmones, nimirum actiua passiuis applicando, eliciendo formas, & corpus mouendo, quo pacto mouebunt, assistendo corpori, an verè in corpus ingressi, mira illa, quæ multi narrant, vidi ego numquam efficiunt? Insinuata quandoque Dæmonia, atque inde per Christum excussa, veritas Euangelica comprobat, an verò per substãtiã dicantur ingressa, an propter effectum, quem produnt, ex euangelio non constat. Quia tamen nihil superfluum admittere decet, cum ad torquenda corpora id sufficiat, corpori, vt assistat Dæmon, vt nauta naui, non secundum substantiam, arbitror in corpora ingredi, sed sm̃ operationem. Vnde Beda exponens illud, *cur tentauit Satanas cor tuum*. *Implet* inquit *Satanas cor alicuius, non quidem illud ingressus, sed callida, & fraudulenta deceptione in malitia affectum, animam trahens*. Idem alij Patres. Sed quoniam hæc magis Theologica sunt, quam medica, subtraho manum, & finem huic capiti impono.

Quocumq; tamen modo id faciãt non est necessarium, vt in corpora Dæmones insinuentur.

AN-

ANTEPRAXIS MEDICAE
Liber Tertius.
DE MORBI ACCIDENTIBVS, seù symptomatis.

Dicendorum occasio, & ordo. Cap. I.

EXactam rei cuiuscumque notitiam, tùnc haberi Philosophi autumarunt, cum causę omnes, accidentia omnia fuerint explorata. Hinc summus naturę Genius Arist. vbi de rerum initijs duobus libris physicorum disseruit, motus quantitatis, loci, vacui, omnium demum accidentium, quæ corpus naturale sequuntur, naturam apetuit. Quare erit pro nostri instituti ratione, si absoluta disputatione de causis, accidentium modo (sunt autem hæc symptomata) adnectatur tractatio. Ne tamen confusa illa euadat, dicemus primo quid symptoma, haud sumentes symptomatis vocem generaliore illa significatione; nam cum hoc comprehendat, & morbum, & causam morbi, esset rem actam agere: disputabimus secūdo de eiusdē causa, videbimus tertio quot eius genera. Demū percurremus quæcumq; ad hanc tractationem spectare videntur.

Quid symptoma. Cap. II.

DIffinit Gal. symptoma hūc in modū lib. de diff. sym. c. 1. *Est affectus præter naturam, insequens morbum, velut umbra corpus.* Et malè (pàce sua dixerim) nam symptoma in qualitate mutata amoto morbo adhuc permanet, vt passim docent ipsimet Galenistæ, præsertim Fuch. 3. inst. cap. 1. Vall. 4. controu. 4. Rud. lib. 3. de humani corporis affectib. c. 1. Gal. ipse, nam declarans lib. de diff. symp. 1. quo modo differt symptoma à passione, hæc scribit, *à passione verò quod hæc omnino sit in motu, interim verò & secundum naturam; symptoma verò nō solum in motu, sed etiam in habitu quodam, omnino autem præter naturam:* suadet idem ratio, nam exiguus tumor, quem symptoma esse docet Gal. de diff. morb. 11. laxata vi contentrice excitatus perdurat, quamquam virtus retentrix roboretur, & color fœdatus ictericorum, non tollitur, quamquam obstructio, vel calida intemperies hepatis adimatur,

Reijcitur Gal. in diffinitione symptomatis.

tur, quare male dictum, insequi morbum, velut vmbra corpus; & Auic. cautius, qui id fortasse odoratus fen. 2. 1. doc. 1. c. 1. dixit, & accidēs est, res quæ hāc sequitur dispositionē, hoc est morbum, non adijciēs illud, velut vmbra corpus; quamquā neq; accomodatè, nā datur morbus ex morbo. Quare si est symptoma res præter naturā, morbū insequēs, confundetur vna cū symptomate morbus. Hinc dicit Forl. 2. 1. doc. 1. c. 1. esse symptoma rē præter naturā vel morbū, vel accidēs sequētē. Quod neq; acceptādū, nā morbus quoq; est res præter naturā à morbo productus, aut symptomate, nā ab excretione quę est symptoma, dysēteria. Hāc ob causam fortasse Capiu. dixit symptoma est res pręter naturam, quæ seorsū à natura constitutionis, aliquid pręter naturā sequitur: quā quis nō reijciet? etenim cōfusio est potius, quā diffinitio, quæ clara esse debet, & dilucida. Adde quod conuenit morbificæ causæ, nā bilis. e.g. mordacior, acrior, est quid præter naturā distinctū à morbo, calidāq; sequitur intēperiē hepatis. Acciperē illā, q̄ docet symptoma esse, quicquid præter naturā existit in corpore remota causa, & morbo, si tradita per negationē diffinitio, diffiniti naturā declararet, atverò ea tātū hęc innuit, quæ diffinito repugnāt. Proinde vt rē expediā, dico esse symptoma affectū pręter naturā per se à morbo immediatè, aut mediatè profectū. Sed cū bifarià sumi affectus possit. s. pro alteratione, quę omne suū esse in motu habet, vel pro termino illius, scire oportet, hic neutro modo sumi: non pro via, nā excluderetur symptoma in qualitate mutata, quod pmanet, nec pro termino, nā nō includeret diffinitio symptoma in excretis, & lęsa actione, sed prout abstrahit ab vtroq; & vtrūq; cōprehēdit, hoc est fiētē passionē, & factā; vnde bene Fern. *affectus appellatio: hic latius quā in morbi finitione patet* nā morbus permanēs affectus est necessario. Quoniā verò poterat hic esse duplex naturalis, et præter naturā, diximus esse affectū præter naturā, itaq; si quis decē libras carnis nō valeat coquere, si quis tremat ex senio, vigiletq; vel ex pituitosa natura plus iusto dormiat, & ad motus quoscūq; iners sit, atq; torpidus, haud symptoma aliquod patietur, quia nihil est in his, quod sit præter naturam, sed sunt omnia illa opera, aut naturalia vitia, aut naturales quædā impotētiæ. Vide Gal. lib. de diff. symp. vlt. Nec vitiū quodcūq; præter naturā dicetur symptoma, sed vbi sit sēsibile & aliqualē habeat magnitudinē, nā exigui quidā defectus in neutro quoque corpore reperiūtur lib. ar. med. c. 8. vnde eodē lib. c. 82. *mensura ait vētris, vel oris vētriculi, ex genere quidē existit eorū, quæ præter naturā, nō tamē qui ita se habēt ægrotare dicētur, sicuti neq; qui capite grauātur, aut dolent, aut vigilāt, cū nō dū in cōsuetis imp. diūtur actionibus, hic enim huiuscemodi dispositionibus ægrotādi terminus est* quod est idē ac dicere, esse passionem præter naturā, à morbo profectā, nā huius est actiones sēsibiliter lædere. Diximus p se à morbo profectū, vt distinguatur à causa, cui quāquā quādoq; accidat à morbo fieri, accidit tñ, quia à morbo procedit quatenus symptoma, nō

qua-

Auic. *Forl.* *Nec nō Capiuac.* *Nec cōmunis admittitur.* *Noua itaq; affertur & explicatur.*

quatenus causa, vnde nō quæuis causa à morbo, licet fiat à morbo omne symptoma, ꝙ ita intelligi debet, quēadmodū lib. 1. diximus. ſ. in symptomate duo sūt, est entitas q̄dam realis, & positiua, est vitiū huic entitati cōiūctū. Illa à facultate fit sēper, sēper à morbo vitiū: nimirū vt detētus cōpedibus, vt incedat à facultate habet: vt male incedat à cōpedibus, haud secus actio illa realis, seu bona, seu mala, sēper à facultate, nā dicit relationem quamdam intrinsecam: vitium à morbo.

Quare male Gal. 2. de causis sympt. 1. scripsit, Palpitationem, & conuulsionem à solo morbo fieri, nullas ferente suppetias natura, nam si est palpitatio motus deprauatus facultatis, ergò est motus facultatis. Tenet consequentia quia à s͞m quid ad simpliciter valet arguere, nisi sit conditio distrahēs, aut imminuens. Vndè valet dicere est homo albus, ergò est homo: non valet illud, est homo mortuus, ergò homo, quia ly mortuus est conditio distrahens & diminuens.

Indeq occasio sumitur reprehendēdi Gal qui palpitationem & conuulsionem, à solo morbo voluit fieri.

Sed dices nō ne à solo flatu eleuāte distēdi pars pōt; quorsū ergò opera facultatis? dicā, quia à flatu nō pōt distēdi particula: eleuat iste ad supera loca partē, ad quæ flatus à ꝓpria leuitate fertur, nō ad latera; Quare nō poterit dilatare, sed eleuare, nō distēdere, sed attollere. Secundo quia etsi posset, non tamen feriaretur, tunc temporis pars distenta, nā is est partium omnium instinctus, vt ad iucunda accurrant, à noxijs fugiāt. Fugiūt se se cōstringēdo quādo foris est, ꝙ molestat: dilatant se se, cū intus cōtinetur ꝙ officit. Dilatabit ergò se se pars caua, vbi obledetur à flatu, quo vitet vaporis ingrati cōtactū. Idē accidit in cōuulsione, nēpe etsi à solo humore distēdi pars possit, & eius lōgitudo minor fieri, vt t͞n illa sit ociosa, nequaquā cēseo, sed semper fugiet molestans obiectum.

Non ergò accipienda Capiu. doctrina, qui ad verā legitimāq; palpitationē, quę fit dilatata cauitate, instar vtriū, nullo pacto concurrere facultatē dixit. Neq; Mercur. qui distinguens de palpitatione vniuersali, & Cordis, in hac operari potētiā dixit, ociari per illā: cuius diuersitatis eā rationē assignat, quia facultas expulsiua Cordis est valida, imbecillis q̄ in alijs partibus: Vnde insurget illa lacessita, hæc quāquā molestetur, quiescet. Proīde palpitatio Cordis, & Cordis, & morbi erit opus, huius t͞m effectus, q̄ in cęteris partibus, nā quāquā debilior sit aliorū partiū vis expellēs, hinc fiet, ne valide expellat, nō t͞n cessabit oīno ab expellendo.

Enimuero nec Capiu. euasio, aut Mercur alla cuius momenti.

Sed quādo proteruiāt respectu dilatationis, nō video qua frōte negēt cōtractionē fieri à facultate, nā ni à virtute, vel cōprimetur pars resoluto vapore, aut ad vitādū vacuū adcurret, aut à propria grauitate impulsa cōtrahetur, ad hos. n. modos dicēdi reducūtur omnes. At nihil horū probabiliter dicitur. Nō primū, siquidē dissipatio flatus est causa priuatiua, & merus defectus, est compressio motus positiuus. Non pōt dici s͞m si quidem fuga vacui est causa finalis cōpressionis. Quare adhuc remanet dicere, à quo nā mouetur effectiuè pars illa. Neq; est tertio, cur cōfugiāt ad grauitatē, dicātq; discusso flatu, à propria grauitate reduci ad

locum proprium; nã sic cõprimeretur pars palpitans, & feretur deorsũ, posset à grauitate impulsa delabi, at illa constringitur à dilatatione. A propria ergo facultate constringetur. Non ergo à solo morbo palpitatio, quia motus est deprauatus, & quidquid est positiui in symptomate, á facultate ortũ habet, quãquã vitiũ à morbo. Cæterũ quia hæc vitia sequũtur quãdoq; morbũ immediatè, nã lęsa sanguificatio ab intẽperiè hepatis, alia mediatè vt prauus corporis color, hic. n. proximè lęsã sãguificationẽ insequitur, remotè morbũ, hãc ꝓpter causã diximus esse symptoma affectũ præter naturam à morbo immediatè quãdoq; alias mediatè profectũ. Nũ possit idẽ fieri à causa morbosa c. sequenti dicetur.

Possit ne symptoma à causa morbosa fieri. Cap. III.

Affirmat Argent. pro quo Gal. quoque videtur stare.

PArtẽ, quæ affirmat conatur suadere Arge. c. 1. lib. 1. de causis symptomatum multis Gal. auctoritatibus cum rationibus, nã lib. de optima secta scribit, symptomata quædã morborũ causam, alia partem affectã sequi, & 3. de caus. symptoma docet ea omnia fieri, aut ex intemperie similariũ, aut morbis organicarũ, aut quãtitate materiæ 5. item lib. de simpl. visũ interdũ hębescere dicit, nullo morbo oculis laborãtibus, & passim alibi inculcat multa symptomata fieri ob sẽsũ partis exquisitũ.

Et experientia multa.

Ratio itẽ mõstrat, vbi deficiũt spiritus, aut intrò recurrãt, multa symptomata fieri citra morbũ aliquem; quẽ. n. finges, in rigore, horrore, & tremore? in syncope, & vertigine? Quo quæso affectu præter naturã tenentur, qui nimio Veneris ardore æstuantes dormire non possunt, nec alias animi, aut corporis actiones obire? Qua itẽ intẽperie laborãt, qui ob incantamenta ad venerẽ inepti redduntur quare, &c. Adhęsit Arg. Aueg. 3. ar. med. c. 4. sed alijs ductus rationibus, contemptis ijs, quas Argent. inuenerat. Dicit ergò excernitur quandoque copia humorum, nõ irritata facultate expultrice, sed copiam deponente natura, aut pharmaco humorẽ trahente: lassatur senex, vbi centuum passuum iter celeriter peragat, alius assumpto reubarbaro flauas excernit vrinas, alius demũ cruditatem committit, aut propter multam cibi quantitatem, qualitatem prauam, aut quoniam intempestiuè comedit, cum nullus est demũ in ventriculo affectus. At sunt hęc omnia symptomata, primum quidẽ in excretis, alia in lęsa actione quare, &c. Idem tenet Capiu. & Eustac. Rud. putat hoc demonstrasse quia dolor à cõtinui solutione procedit, non ab vnitate soluta, est autem solutio continui causa morbi.

At re vera Gal. opposita sententia placuit.

Sed certè nec vera est ista sẽtẽtia, nec Gal. nã omne symptoma à morbo oriri, inductione facta in singulis generibus symptomatũ lib. de dif. sympt. c. vlt. circa fi. mõstrauit. Quare ꝙ dixit quædã symptomata fieri à causa, & alia à parte affecta, de differẽtia, seu de modo symptomatis explicãdũ, nõ de symptomate, nam dolor e. g. semper fit à morbo, qui vel est intẽperies, vel cõtinui solutio; at quod sit pũgitiuus, vel grauatiuus, nõ habet à morbo, sed à parte affecta, puta à mẽbrana, vt latè Gal. lib. de con-

onstit. ar. cap. 18. Similiter quod pulsus sit celer, à calida intemperie procedit, vt sit idem serrinus, durus, mollis, pars facit affecta; vnde in lethargo est pulsus mollis, durus in pleuriti. cap. 23. lib. 5. de simp. facult. docet dari impotentias quasdam naturales, & quosdam naturaliter visu hœbetes, sciunt autem omnes, longè differre impotentiam naturalem à symptomate, vnde nec vitiatæ actiones ob exquisitum sensum laborantis particulæ sunt symptomata, nisi exquisitus sensus vi morbi fiat. Itaque cum possint vitiari actiones vel ob errorem externum, vel ob vitium instrumenti, nunquam rectè symptomata nuncupabis illa actionum vitia, quæ ob errorem contingunt externum, sed quæ instrumento proprio vitiato fiunt. Sic vbi accepto quis igne manum concutit, non est symptoma concussio illa, erit autem si morbi vitio fiat, & vbi facta coctione noxius excernitur humor, laudata erit euacuatio illa, symptoma, si ante tempus præscriptum, vt cum crudus est humor idem fiat, nam hæc est lex naturæ, vt segregata per coctionem excrementa extrudat.

Non esse eamdem veram patet primo, quia si id admittatur, admittant necesse est Aduersarij, dari corpus sanum, quamquam pessimè aliquas functiones exerceat. Consequentia est certa, quia vitiata actio, ne dum à morbo, sed & à causa potest proficisci, habebit itaque corpus illud actionem euidenter læsam citra morbum. Præterea quoties actio vitiatur, vitiatur læso proprio, aut communi instrumento, est autem hic spiritus: at proprij instrumenti vitium morbus est, nam vel intemperies erit, aut mala formatio, aut vnitatis solutio. Quæ spiritus vitio deprauantur ab eodem morbo fiunt à quo spiritus corrumpuntur, aut aliud damnum patiuntur. Quod si vi causæ externæ dissipentur, non erit symptoma actionis læsio, quæ indè cōsequitur. Tertio si quod esset symptoma à causa, maximè esset dolor, vt dixit Rud. quia hic à solutione continui, & alteratione non ab eo quod solutum est, necnon alteratum. at etiam alteratio, & solutio dicunt qualitatem ex parte productam, etenim si quod alteratur, nihil acquisiuisset de nouo, eodem modo se haberet post alterationem, ac antea, quare non moueretur, nam motus est actus, & calfieri est calorem acquirere. Et si dolor est passio, quodque dolet patitur, & illud omne quod patitur recepit qualitatem dissentaneam sibi, idcirco enim corrumpitur: quodcumque dolet, à facta potius qualitate dolebit, nam hæc contraria naturæ, non producenda: vnde iuuat dicere, quod est alteratum habituali intemperie, hoc nequaquam dolere, dolere, quod alteratur, hoc est quod qualitatem recepit dissentaneam sibi, non tamen conuersam in habitum. Dices quamquam vnitas soluta præcedat, & intemperies, non tamen fit dolor aut à soluta vnitate, aut intemperie facta, sed à solutione alteratione, est autem causa hæc morbi. Esto, an propterea negandum à soluta vnitate, aut intemperie dolorem inferri; nō est certè cur neges, nam neque

Quæ vera, ac propterea amplexanda tres ob causas.

Secunda.

Tertia.

Solutio continui, & alteratio dolorem inferunt, ubi quid dissentaneum naturæ produxerunt: quare ratione facti dolorem inducunt.

Explicatur dictū illud, quod alteratur, dolet.

Obiectio.

Solutio.

neque turpis figura potest citrà colorem, inferre dolorem, & tamen figura, non color, est in causa doloris; nec dicendum quod quidam disparem esse rationem; quia figura potest percipi à sensu, facta qualitas nequit; cur enim sentiri non potest? quia facta forrasse? at figura quoque est facta qualitas, & sensus à sensili actu mouetur. Cœterum quia multi censent fieri symptoma à causis, vitiatis spiritibus, hos item corrūpi absque morbo aliquo, vnde à causa dumtaxat actiones lædi, monstremus hoc falso ab Aduersarijs adstrui: & quando ad hoc affirmandum sunt ducti, quod nullum in rigore, syncope, vertigine, amantium affectibus agnoscerent morbum, cuncta isthæc à morbo pendere monstremus.

Facta qualitas sentitur.

Rigor à quo morbo.

Nōsit à crudorum cacochimia.

SEd quem quæso fingemus in rigore? putauit cit. loco Vallef. rigorē qui fit sine febre, ex crudorum humorum cacochimia nasci, non animaduertens contraria scribere ijs, quæ paulo anteà docuerat, nam cacochimia causa morbi est, non morbus; Quare si ab hac rigor, iam probat sententiam, quam paulò anteà reiecerat.

Neque ab intēperie frigida cerebri, & partium extremarum.

At frigiditas, quæ in rigētibus à spirituū defectu ortum habet.

Christoph. Aueg. 3. ar. med. cap. 4. in intemperiem frigidam partiū extremarum, & cerebri, eius causam refert: non minori errore, nam causa cur partes frigeant per rigorem, est contractio spirituum, itaque oppositum verum, & collimarunt magis, qui proximam frigiditatis dolorificæ causam, spirituum defectum esse ponunt; nam ni id placeat, illud est reliquum dicere, à bili, aut pituita, illam inuehi, nam & à calidis, & à frigidis seu vaporibus, seu humoribus rigor. At calida est bilis, ignis scintilla, piper, aut aliud acre medicamentum vlceri admotum: calidus pariter humor in inflammatione contentus, & in pus trāsiens: pituita, melancholia aqua affusa, aer post mictum in vrinariam virgā sese insinuans, ambiens aer frigidus, quamquam inferre valeant frigiditatem, nequeunt tamen in vniuerso corpore tēporis fere momento inuehere. Quare dicere oportet, frigiditatis, quæ est in rigore, spirituū defectionem esse in causa. Confirmatur, nam idem fit incusso timore, vnde cum per timorem spiritus intrò trahantur extimis corporis partibus destitutis, non aliam esse causam frigiditatis, quæ in rigore putandum.

Deficiūt autem in partibus extimis, haud quia corrupti, sed quia intro cōmeāt.

Cum autem bifariam externis in partibus possint deficere spiritus, & eorum defectu frigidæ illæ euadere, aut quia corrumpūtur, aut quoniam alio permeant, aduerte, non fieri rigorem, spiritibus omnino deficientibus, hoc est corruptis, rigerent enim morientes omnes, patientes syncopem, & deliquium animi: sed fit commeantibus illis à partibus extimis ad internas, & ab his impetu quodam, ad externas detrusis; nam si alter tantum motus sufficeret, timentes omnes rigerēt & qui verecundantur, nam in timore spiritus ad cor contrahuntur, in

vere-

verecundia effunduntur ad faciem; vnde in hoc affectu facies rubore suffunditur, incalescitque, pallet, frigetque homo in timore; at nullus est rigor in his animi affectibus, quare, &c.

Cur verò citatis, ijsq; varijs motibus, & contrarijs spiritus in rigore moueantur, non est admodum omnibus exploratum. Intus ferri putat Gal. lib. de rigore, cap. 5. ab externa substantia impediti, ne foras prosiliant, quod est ilus in voto, quippe calida omnis, & ignea substantia extra ferri gaudet, vnde reflexo quodam motu mouetur, ac propterea subdit, pati in rigore calidum innatum, non quia contabescit, aut extinguitur, sed quoniam suffocatur, & naturalis motus ipsius impeditur. Docuit alias ferri intro à frigiditate, alimenti appetẽs: quæ ęquè displicent; displicet prima causa, nam si ideo intro mouetur spiritus, is tantũ retrocederet, qui in obstaculum impingeret, nunc autem omnes intro recurrunt, vnde vniuersum corpus refrigeratur. Præterea, quod obstaculum finges in rigore, qui accidit ob timorem? Neque alia causa acceptanda, nam vnumquodque mouetur à dominante elemẽto. Quare cum sit calidissimus spiritus, non potest modo aliquo à frigiditate moueri. Mitto qualitates primas, non esse principium motus, vnde iuuat credere Gal. non tam ex propria, quam Stoicorum sententia loquutũ, nam 2. de cau. sympt. aliam proposuit causam motus, qui in rigore, & vbi ex proposito de substãtia animæ tractauit, fatetur ingenuè, se illius substantiam ignorare, cum tamen libro illo de rigore apertè doceat, nil aliud esse animam, quam calidum innatum, seu spiritũ. Ergo cum nihil de re hac à Gal. habeamus, adducenda est à nobis causa motus, spirituum, qui in rigore, quod, vt breuiter fiat, dicimus intro meare spiritus, aut ab externo frigore repulsos, aut contractos ab anima: prodire foras ab eadem detrusos; nam si proprio ingenio à calore ferantur, sursum tantum ferrentur, non ad partem quamcumque nostri corporis, vt bene Arist. 2. de anima.

Non tamen fit istud ab externa substãtia impediti, ne foras prosiliãt vt Gal.

Neque à frigiditate spirituum.

Sed aut contracti ab anima, aut externa repulsi à frigiditate.

An alia causa quæ moueat intus extra spiritus? pars quæ affirmat vera esse videtur, nam parte externa dolente à causa calida, vt cum piper parti vlceratæ admouetur, aut occurrit scintilla, rigemus, vnde frigescimus, haud quia repulsi sunt spiritus, nam causa est calida: nec quia conuocantur, nam anima mittere solet ad partem dolentem, vndè inflammatur. Quare alia admittenda videtur; at nulla alia occurrit; alterutrum itaque dicendum, aut trahi, aut pelli: nõ hoc secundum, nam causa occursans est calida, reuocabuntur itaque ab anima. Pelli nihilominus Vega voluisse videtur, quamquam causa sit calida, vt bilis; nam vbi hæc cruda, destituitur actuali calore, vnde frigida euadit. Ita contingere tribus experientijs probat, prima quia, vt docet Arist. par. 31. prob. 33. opthalmicorum lachrymæ frigidæ, frigidus quoque sudor diaphoreticus, & rigentes graui sapore premuntur, vix vt expergisci possint. At riget quoque animal, si feruens aqua illi affundatur. si ignis scintilla

Neque alia causa effingenda.

Vnde ergo frigiditas in rigore à causa calida externa occurrente?

Quia adhuc inquit Vega, spiritus intro pelluntur.

Quem reijcimus.

ſcintilla percutiat. Quam autem modo fingemus, aut in aqua feruente, aut ſcintilla frigiditatem. Præterea fit rigor à bili cocta, vnde ab Hip. ſcriptum, *à febre ardente habito, rigore ſuperueniente ſolutio*. Cum ergò non ſit illa ob cruditatem frigida, alia cauſa aſſignanda eſt defectus ſpirituum. Eſt autem hæc contractio: contractionis occaſio, dolor: vnde quia & frigida cauſa, & calida dolorifica, poteſt rigor ab vtraque induci: cumque maior à calida cauſa dolor, à frigida minor, ab hac diuturnior, vehementior ab illa, maior erit à cauſa calida rigor, à frigida longior: ac demum cum cauſa mota lædat vehementius, doleantque magis partes acri præditę ſenſu, vehementior fiet rigor, vbi vis pellens eſt valida, parſque dolens accerrimi ſenſus.

Et contrahi in eo caſu ſpiritum ob dolorem arbitramur.

At dices mittere anima ſolet ad dolentem particulam: quid ergo coget illam propoſitum modo ordinem turbare, nec ſolum non mittere ad locum affectum, ſed ab eodem ſpiritus retrahere? Innotuit paucis hæc difficultas, quare merebimur nedum excuſationem ab æquo lectore, ni ſatisfiat, ſed laudem, quod dubitandi locum oſtenderimus. An dicemus, in rigore quoque mitti ſpiritus ad dolentem particulam, quamquam primum contrahantur ab anima? non poteſt hoc à quopiam negari; cur verò hic primum contrahat, deinde expellat; vt alios abigat dolores, continuò pellit, & effundit, diuerſitas cauſæ facientis dolorem eſt in cauſa; nam vt videmus paſſim, non vno ſemper modo noxiam vitat cauſam natura, ſed nunc contractione effugit ingrati contactum obiecti, vt cum extrà eſt quod pungit, quandoque ſeſe dilatat, vt cum intus ſeruatur, quod infeſtat: neutro alias modo, ſed ſeſe concutiendo, vt cum ſcintilla nos ferit: nempè concutimur, vt extrudamus quod inuehit adhęſu dolorem. In quo autem conſiſtat peculiare illud vitium cauſæ facientis rigorem, vt cogat propterea naturam contrahere ſpiritus, contractos effundere, & corpus vniuerſum vibrare, non admodum conſtat. An dicemus non omnem dolorem attrahere, ſed mediocrem? in magno intus animá ſpiritus quoſcumque vocare, vt facto veluti agmine aduerſus cauſam doloris inſurgat? at maior eſt dolor nephriticus, colicus, quam qui, rigore inuadente, nos fatigat. An præſtat illud dicere, in ſubito dolore intus ſpiritus ab anima contrahi? puto, nã in initio paroxiſmi magnus eſt rigor, quamquam exiguus ſit dolor, & vbi quis ſubito ſeſe immergit in aquam, mox riget, non ſi ſenſim pedem immittat, mox alias partes: neque aliã ob cauſam puto fieri, vt bilim vomituri, aut deiecturi rigeant, citra rigorem alias eamdem effundant, niſi quia bilis acris, & mordax modo confeſtim effunditur, nunc ſenſim delabitur, vt in dyſenteria, quo fit vt vlcus in inteſtinis inducat.

Nam quãquam mittere anima ſoleat ad dolentem particulam, in ſubito tamẽ cauſę dolentis occurſu ſecus facit non rarò.

Demum quia in rigore nedum eſt frigiditas, ſed etiam motus deprauatus, eſt huius quoque cauſa indaganda, inde enim poſtea facilè intelligemus, an à morbo, an à cauſa morbifica ducat ille originem, qua in re

Sed undenã motus ille vibratus in rigore?

re non minorem inuenio difficultatem. Existimauit Gal. 2. de causis sympt. cap. 5. motum illum fieri omnibus corporis musculis sese concutientibus ad expellendum, quod est vndequaque disseminatum, & nocet, quia vero hi articulis sunt alligati, hos quoque eodem motu docet concuti. Cui assentirer, si causa, quæ infestat in rigore semper esset vndequaque diffusa, nunc verò vel numquam hoc accidit, aut rarissimè; illud frequenter, humorem vna in parte contentum esse causam rigoris.

Putat Gal. fieri musculis sese concutientibus ad expellendum quicquid est disseminatū.

Putat Argent. ex eodem defectu spirituum, à quo frigiditas, motum illum fieri, nam his destituta facultas, membrum continere non potest: qui displicet, quod turpi errore rigorem cum tremore confundat; equidem si ob impotentiam animæ membrum non valentis tenere, motus ille vibratus, & concussiuus, repositum in lecto e.g. à motu cessaret, at hoc falsum. Censuit hanc ob causam Vega fortasse 2. de diff. feb. initium motus à sola impotentia pendere propter reuocationem calidi innati ad cor, pugnaturi vniuersim contra humorem morbificum, accedente postea noua causa mordentis vaporis ingrauescere; mox post pauca declarans, quo pacto id fiat, ingrauescere subdit repletis omnibus musculis in frigidante vapore, ac sese conuellentibus, vt noxium illum halitum pellant. Qui neque placet ob has causas, primum quia ponit contrahi membra ex defectu spirituum; his enim deficientibus possunt partes concidere, & à proprio pondere deorsum labi, contrahi nullo pacto: non placet secundo, quia ponit in frigidantem vaporem esse in causa, cur rigor perduret; enim verò quamquam quandoque hoc verum, vt tamen semper frigida sit causa, quæ nocet nequaquam credendum, vt supra adnotauimus. Iuuat proinde motus illius causam referre, interdum in contractionem spirituum, quorum consensione reliquæ nostri corporis partes concutiuntur, alias in contractionem musculorum omnium, qui quoniam articulis sunt alligati, ipsi quoque concutiuntur. Fit demum alias vna parte se concutiente, & ad eius concussionem, reliquis ob sympathiam, quam habent, eodem prope modo sese agitantibus. In rigore à timore, ad subitam spirituum contractionem, reliquæ corporis partes sese concutiunt. In rigore qui fit vna parte dolente, ac se concutiente, reliquæ ob communem consensum concutiuntur. Vbi disperso humore ad omnes musculos, ij concutiuntur, eumdem sequuntur motum articuli, quibus inseruntur.

A facultate debili nequaquā cōtinere valēte Argent.

A qua parum Vega recedit.

Nos multa ponimus.

Cœterum si proximè rigor ad defectus spirituum, huius causa aut repulsio, aut cōtractio: repulsionis frigiditas aut humoris, aut ambientis: contractionis anima, quæ contrahit ob timorem, aut ob dolorem subitum, & repentinum, vel vt aliquam functionē cumulatè expleat, nam cum attentè quidpiam meditamur, frigemus, & à cibo non rarò spiritus ab anima ad stomachum reuocatur, manifestum cuique esse potest, nullum quandoque esse morbum in rigore. Nempe nullum

Vnde colligitur à quonam morbo rigor ortum habet.

fingere

fingere est in eo, qui accidit ob timorem, aut aquam affusam: nec rigor ille est symptoma, sed naturale accidens. Fit alias rigor à morbo, eoque vario. f. rigor, qui fit humore frigido repellente, ab eadem pendet intemperie frigida, à qua humor. Qui fit à calido humore mordicante, ab eadem intemperie calida suam trahet originem, aut si in proximiorem referre placeat, eãdem esse dices, quæ contractionis; Quamobrem cum anima contrahat ob dolorem, erit rigoris causa eadem, quæ doloris. A qua causa rigor, qui in febribus, non est præsentis loci indagare.

A quo morbo syncopes.

Morbũ in cauitate ponit esse Sal.

SAlu. sclan. 3. ar. med. t. 29. cum videret ex defectu spirituum confestim facto oriri syncopem, & ijs deficientibus, arteriarum, & cordis cauitatem imminui, à morbo in imminuta cauitate dixit illam fieri: cum autem illa imminui posset multas ob causas, quo pacto reddatur minor per syncopem, nequaquam dixit.

Quũ modo obstructionem, modo compressionem concidentiam, alias credit Costæus. Malè tamẽ, quia sequũtur hæc syncopem, non præcedunt. Proindeq; cẽsemus ab eo morbo fie ri, à quo cõ festim spiri tus corrum puntur. Vnde fiet quandoque syncopes ab intẽperie calida, frigida, aliàs à solutione cõ tinui, aut cauitate imminuta. 1. Dub.

Enucleauit rem magis Costæus 3. l. de potu in morb. c. 10. & 11. nam cum mente coniecisset, deficere nonnunquam spiritus, quia resoluuntur, quo fit vt cordis cauitas concidat, & arteriarum, alias quia non possunt permeare, non possunt autem, vel quia obstructa est via, aut quia compressa, vt per tumores cordis, & aquam in pericardio adauctam obseruamus, cõcludit morbum in imminuta cauitate, à quo proximè syncopes, quandoque esse concidentiam, quandoque obstructionem, compressionem interdum. Quod reijcio, nam si ijs auctoribus fit proximè syncopes ex defectu spirituum, ab hoc postea cauitas imminuta, non poterit hęc syncopis esse causa, nam causa præcedit effectum, non sequitur illum.

Rectius Comes Mont. qui vbi deprehendit deficere spiritus confestim, vel quoniam extinguuntur à frigido, aut quoniam à calore resoluuntur, immodicaué euacuatione, facta à vulneribus, timore, vigilia, vi contentrice laxata, expultrice irritata: aut quoniam suffocantur: concludit, & benè syncopem quandoque fieri à morbo in soluta vnitate, quandoque ab intemperie calida, vel frigida: hac extinguente, illa resoluente; alias à morbo in mala compositione, & propriè in cauitate imminuta obstructa, aut compressa, alias tandem ab alio symptomate proximè, vt ab immoderata euacuatione, & tunc fiet syncopes ab eodẽ morbo, à quo vacuatio illa immoderata. Duo sunt, quæ faciunt difficultatem, primum est, quo pacto intemperies possit efficere syncopem, nam quamquam passim id doceat Gal. præsertim 12. met. 5. & 5. de loc. aff. 2. ex ijs tamen, quę idem alibi docuit, habetur oppositum, siquidem scripsit alibi, ea quorũ subita est generatio, & dissolutio, non posse ab intemperie fieri: vnde 3. de loc. aff. 7. conclusit, nõ posse epilepsiam ab intemperie fieri, & alibi idem de apoplexia docuit, quare nec syn-

copes

copes ab intemperie. Confirmat id Argent. cap. 12. lib. de cauſ. ſympt. quia ſi id verum, fieret frequentiſſimè ſyncopes per febres ardentes: Secunda difficultas eſt de ſyncope à cauſa externa. Pone, e. g. à gaudio, timore, aut venenata aliqua qualitate externa communicata ſpiritibus naſci ſyncopem, quem hic morbum fingemus? dicam quod ſpectat ad hoc vltimum, non mereri illam ſyncopem ſymptomatis nomen, vt conſtat ex dictis. Quod ſi frequenter mors ſequatur ex illa, dic mortē haud inferri nullo morbo inducto, nam ad diſſolutionem ſpirituum ſyncopes, & concidentia arteriarum, & cordis, ab hac caloris extinctio, & mors demum. Prima ratio difficilior, quid tamen dicendum pete, ex lib. 7. *2. Dub.*

Vertigo à quo morbo.

AD huius puncti intelligentiam aduertere oportet, eſſe Vertiginē duplicem, aliam quæ occurſu cauſarum externarum producitur, vt cum circumrotamur, aut aliquam profunditatem fluuiumque currentem aſpectamus, eſt alia quæ nullo extrinſecus occurrente naſcitur, & vnaquæque eſt triplex, vna in qua cuncta viſa circumuolui videntur, eſt alia in qua præterhoc, viſus obtenebratur, eſt tertia in qua præter dicta ſymptomata, laborantes concidunt, ni detineantur. Prima retinens nomen generis, ſimpliciter vertigo dicitur, ſecunda tenebricoſa vocatur, tertia vertigo cum caſu. Prima vno tantum ſymptomate conſtat, inſpectorum, & capitis corporiſque falſa circumuolutionis imagine, ſecunda duobus, præcedenti nimirum, & viſus offuſcatione, tertia habet deprauatum motum. Quæ occurſu cauſæ externæ naſcitur, non eſt ſymptoma, nam fit à cauſa externa citrà aliquod vitium internum, niſi imbecillitatem quamdam ſpirituum, & cerebri, quæ ſi exigua ſit, continetur intra ſanitatis limites, & impotentia dicitur naturalis: ſunt aliæ præter naturam, & ſymptomata. In vniuerſum tamen fit quæuis vertigo ſpiritibus animalibus in gyrum actis; enim verò quoties quippiam moueri videtur, aut fit re viſa realiter mota, aut quia nos mouemur immoto obiecto, vt enim 3. probl. 9. Ariſt. & nauigantes docent, nihil refert, an conſpectus moueatur, an res conſpectui obuia, at fit vertigo immotis obiectis: quare accidet motis nobis: Sunt in nobis tria Continentia, Contenta, & Facientia impetū, quare moto aliquo horū continget huiuſmodi affectus. Non moto contento, nam quamquam moti promptius in vertiginem incidant, quam quieſcentes, ſedētibus tamen, decumbentibus, & dormientibus contingit idem non raro: nec actis in gyrum humoribus, nam quoties actio deprauatur, aut fit proprio inſtrumento corrupto, aut communi, neutrum autem affirmare poſſumus de humoribus. Ergo à ſpiritibus motis ducet illa originem.

Vertigo multiplex

Quæuis tamē accidit animali ſpiritu circūrotato.

Num viſorijs, an ijs, qui in anteriori ventriculo cerebri continentur? Primum probauit Cur. Marinel. lib. de nobil. animæ morbis, cap. *Non viſorio, vt malè quidam.*

cap. de vertig. trahitq; in suam sententiam Arist. nam quærens 5. problem. 9. cur à vino detentis omnia circumferri videantur, *An*, inquit, *quia conspectus frequenter à vini calore compellitur, atque commouetur: nihil enim interest, an conspectus moueatur, an res conspectui obuia*. Et Cassius reddens rationem, cur Virgo Neræa manu expansa ab amica percussa, vt 5. epid. refert Hipp. in vertiginem inciderit, causam refert in circumactos humores oculorum. Contraria tamen communis, & vera, nam visus in ijs dumtaxat errare potest, quæ videt, putant at vertiginosi verti in gyrum caput, quod sub aspectum non cadit. Præterea contigit vertigo clausis oculis, in tenebris, & cœcis. Quo autem pacto nihil videns, deprauatè videbit? vertigo ergo in gyrum acto spiritu, qui in anterioribus cerebri ventribus continetur, & imaginationi subseruit, vnde illa læsa dumtaxat fiet. Nec aliter sentit Arist. sed ebrijs cuncta in gyrum verti voluit circumacto oculi spiritu, & ad huius circumuolutionem, circumactis spiritibus, qui imaginationi deseruiunt; nam cum Alexand. idem quæreret 2. sec. probl. 67. quasi explens locũ Arist. scribit, *Cur vinolentis hominibus circumuerti omnia videantur?* *quia*, inquit, *larga vini copia exhalationem spiritus vaporosi ad cerebrum mittit nimiam, qui spiritus cum digeri, atque consumi nequeat, priusquam temporis spatium coctionem exhibeat, per cerebrum voluitur, & quaqua versus percurrit, atque ita perturbatus profluit per neruos conspectiuos, pupillamque ad res conspectui obuias; facitq; vt tales videantur, qualis ipse est, affectum enim anteriorem foris esse imaginantur, quocirca efficitur vt etiam caligent, & vertigine tantisper tententur*. Itaque semper actis in gyrum spiritibus, qui imaginationi deseruiunt vertigo, modo tamen aguntur à vaporibus recta ad cerebrum latis, modo consentientibus motui visoriorum spirituum, quemadmodum alias visus læditur vaporibus à cerebro ad oculos demandatis, vt in tenebricosa vertigine accidit .s. in hac oculi compatiuntur, in vertigine simplici, imaginatio dumtaxat, non est alia affecta particula, non aliud symptoma.

Sed eo, qui seruit imaginationi, & in cerebro continetur.

Dub. Est tamen quod adhuc dubites, nam spiritus est medium deferens species, nunc autem moto aere medio deferente, non videntur moueri, quæ obtutui nostro sese offerunt, quare nec motis spiritibus fiet falsa circumuolutionis imago.

Sol. aliorũ. Dices, animales spiritus nedum esse medium deferens, sed & instrumentum, quo fiunt sensationes. Vt autẽ fiat actio tremula nihil refert an brachium tremat, an ferrum, quod in dolabra continetur. Scio ita occurrisse Veg. cui assentirer, ni species esset instrumentum sensationis, nõ spiritus: quamquam nec si id detur spiritui, poterit vertiginem facere, ni species vi spiritus moti, sic vitietur, vt repræsentet obiecta tamquam mota, quod non accidit; nam moueantur licet, quæ sunt in spiritibus, nihil refert, ni moueantur etiam, quæ adseruantur in cerebro; nam cum fiat sensatio patiente potentia, neque hæc patiatur ob

motum

motum spirituum, sed organi tantũ, huius species agitari necessarium esset. Demum à moto obiecto ea contingit deceptio, vt duplicatum esse censeatur, vt vnusquisque potest experiri, si digitos super lapillum commissos, & implicatos moueat, quare aliunde continget, vt cuncta censeantur circumrotari.

At prima difficultas paucis expeditur, nam cum species sint in spiritibus, & hæ vim habeant sese multiplicandi: vbi quiescunt spiritus, producunt continuo speciem eadem in parte cerebri: cum mouentur, producunt eamdem in alia, & alia, vnde cum nequeat idem sentiri in varijs locis, ni moueatur, moueri obiecta illa conijcimus. Nec eadem duplicata censemus, quia species continuata producitur quauis in parte cerebri. *Solutio Authoris.*

At verò, si hic est modus, quo vertigo producitur, maior nobis exoritur difficultas; enimuerò productio specierum in dissitis cerebri partibus, à qua proximè, & immediatè vertigo, non est morbus: nec morbus est motus ille inordinatus spirituum: quare omnino assentiendum ijs videtur, qui symptomata hæc à causa produci arbitrantur. Non esse id tamen putandum, sed à morbo vertiginem fieri constanter defendimus; non quod putem cum Mercur. ex motu inordinato spirituum fieri morbum in situ, indeq; vertiginem, nam morbus in situ à partibus sua sede mutatis ortum habet, non alijs motis, alioquin humores è venis elapsi, morbum in situ constituerent. Præterea morbus in situ, nõ minus est, cum pars à proprio recedit loco per motum, quã vbi recessit: vnde non minus brachij actiones læduntur, cum luxatur, quam cum est luxatum. Quare si ex situ mutato spirituum, fit vertigo, non minus illa fiet, cum mutantur spiritus, quàm cum sunt mutati, quod falsum. Nec autumo fieri à morbo in cauitate, quãquam non me lateat ferè omnes Medicos in hanc iuisse sentẽtiam, nempe Manar. lib. 17. epist. 1. Altim. Massar. Mercat. Salu. 3. ar. med. 29. & alios multos; nam vapores illi inuehunt vertiginem, non quia obstruunt, & cauitatem imminuunt, sed quia inordinato motu, & circulari cient spiritus. Placent magis, qui in eos morbos eã retulere, qui aut remotè, aut proximè in causa sunt, vt spiritus cieantur in gyrum. Quamobrem cum sint hæ multæ, à multis morbis vertigo. Mouentur quandoque in circulũ spiritus, quia plus æquo excalefacti. enimuerò vbi calore maiorem fuerint leuitatem adepti, sursum repunt, deinde impediti impellentur deorsum, vbi quia consistere ob leuitatem non possunt, iterum partes, quæ supra sunt repetent, vndè & in gyrum agentur. Mouentur alias eodem modo spiritus impulsi à vaporibus sursum latis, qui vel multi, & validè impetẽtentes, vel pauci, quia tamen languet vis contentrix capitis, fit vt ne leui quidem causæ resistere valeat, & spiritus firmos continere, vndè mouentur. Vbi spiritus à calore illis impressio mouentur in gyrum, vel illis imprimitur à causa externa, aut interna, si ab externa causa incale-

An à morbo? *Ita.* *Nõ tamen à morbo in situ spirituum.* *Neq; à morbo in cauitate.* *Sed ab eodẽ prorsus, qui est in causas motus circularis spirituum. Quæ quia varia, à varijs morbis vertigo.*

F scant,

ſcant,& inde fiat vertigo, non eſt illa ſymptoma, ſed naturale accidēs, vnde nil mirum ſi neque à morbo dependeat. Eiuſdem cum ſit naturę vertigo, quæ capite accidit vulnerato, naturale erit accidens, nā quamquam permaneat vulnus, nullas tamen habet partes in generatione ipſius. At ſi à cauſa interna calida, calidiores ſint redditi, & hanc ob occaſionem vertigo, pendebit hæc ab intemperie calida. Quæ fit à vaporibus ſurſum latis multis, & ſpiritus validè impetentibus, eamdem intemperiem agnoſcet cauſam, à qua multi illi vapores, & flatus. Quod ſi à leui vapore idem accidat ob ſummam capitis imbecillitatem: à quo morbo imbecillitas, ab eodem vertigo. Morbus itaque à quo vertigo quandoque in cerebro eſt, vt cum morboſa quadam imbecillitate laborat: fit alias nullo affectu cerebro laborante, ſed aliarum partiū vitio, quæ vapores ad ipſum tranſmittunt. Quare male Capiuac. proximam cauſam cuiuſque vertiginis, cōtentricis virtutis cerebri imbecillitatem cauſatur, nam vbi valida eſt cauſa impellens, in hac eſt vitium, non in retentrice. Tantum ergo abeſt ne ſit à morbo vertigo, vt occurrant multi; vnde ſi à morbo fiant ſymptomata amantum, erit plenè, ni fallor, Argent. ſatisfactum, propterea aggrediar illud.

Non ab imbecillitate ipſius cerebri, ut Capiuac.

A quo morbo amantum ſymptomata.

Amantum ſymptomata proximè ab alio ſymptomate fiūt, nempè à melancholia.

Hac teneri amantes, ex diffinitione melācholia declaratur, quæ eſt delirium cum metu, & mæſtitia.

Delirare, ex diffinitione delirij, in qua aberrauit Gal.

SI pluſquam ratio poſtulet, hic immorabor æqui quæſo, bonique lector conſulat, nam cum non paucam habeat res hæc difficultatem, volui ea latius explicare, vt omnis prorſus ſcrupulus abigatur. Quæ ergò patiuntur amantes, aut non ſunt ſymptomata, aut ſi ſint, ab affectu, melancholia dicto procedunt; ita Valleſ. Aueg. & alij: trahi quoque in eamdem ſententiam poſſunt Auicenniſtæ, nam vbi de delirio Auic. facit peculiare caput, de eo, quod ob amorem Heroicum dictum naſcitur. Eſſe id verum conſtat ex melancholiæ natura: eſt iſta delirium cū metu, & mœſtitia citra cauſam: at delirant amantes, mẹrentque quare, &c.

Minor conſtat, eſt enim delirium actio deprauata potentiæ diſcurſiuæ, diſcurſiuæ inquam, non Rectricis, vt malè quandoque eſt opinatus Gal. 2. de cauſ. ſympt. cap. vltimo, vbi diffiniens delirium dixit, eſt deprauata actio facultatis rectricis, nam numquam delirare quis dicitur, niſi affirmet de ſubiecto, quod illi apertè repugnat, neget quæ eidem debentur. Imaginetur aliquis montem aureum, & mille monſtra fingat, effingat mille chymeras, ni tamen affirmet dari montem aureum, numquam hunc delirum vocabimus: non aſſirmat autem, nec negat phantaſia: *aliud*, inquit Ariſt. 3. de an. t. 38. *aliud phantaſia ab affirmatione, negatione ve, verum enim, vel falſum complexio eſt conceptuum intellectus* quare &c.

Confirmatur quia eſt imaginatio deprauata in vertigine, & tamen

non dicimus esse vertiginosos deliros, quia non solum non assentitur intellectus imaginationi deprauatæ, sed corrigit. Ergò quod delira-ret Theophilus, nõ fuit, quia imaginabatur adesse tibicines in angulo domus, sed quia adesse affirmabat, quod munus est intellectus, qui nihil tale affirmare debebat; sed sui erroris imaginationem admonere. Habent autem amantes deprauatum discursum, nam cum quisque teneatur dignoscere, quid ipsum deceat, adeò est sui impotens amans, nullo vt pacto id valeat facere. Ouid. ep. 1. heroi.

Quid deceat, non uidet ullus amans.

Et Prop. 2. l. Eleg.

Ante pedes cæcis lucebat semita nobis,
Scilicet insano, nemo in amore uidet.

Præterea debet cordatus homo proficua amplecti, auersari noxia. Faciunt oppositum amantes. Ouid. de Med.

Video meliora, proboque,
Deteriora sequor.

Et Sen. in Hipp.

Quæ memoras scio
Vera esse nutrix: sed furor cogit sequi
Peiorā: uadit animus in præceps sciens,
Remeatque frustra, sana consilia appetens:
Sic cum grauatam nauita aduersa ratem
Propellit unda, cedit in uanum labor,
Et uicta prono puppis aufertur uado.
Quod ratio poscit, uincit, ac regnat furor,
Potensque tota mente dominatur Deus.

Hinc illud, *Amare, & sapere vix Deo conceditur.* & illud,

Si sapis amentem dicas, non lector amantem,
Nam nihil insanæ mentis, amator habet.

Quid quod eorum quoque imaginatio oblæditur? Enimuerò pulchra quædam esse dijudicant, quæ si amorem deponant, dicent esse turpia. Theocr.

Quæ minimè sunt pulchra, ea pulchra uidentur amanti.

Et Balbino amanti, vt Horat. ait, Polipus Agnæ amicę suaue quidam olere videbatur, & is mos inter amantes inualuit, vt suam quisque sponsam certatim extollat, nam

Quisquis amat ranam, ranam putat esse Dianam.

Sunt itaque deliri amantes; monstremus modò esse dictum delirium melancholicum; melancholia duobus signis notatur ab Hipp. 6. apho. 23. metu nempe, & mœstitia sine causa; at męrent amantes citra causam. Ouid.

Mærere.

Et gemitum nullo, læsa dolore, dabam.

Timere experientia.

Timent quoque citrà omnem rationem. Ouid.

Res est solliciti, plena timoris amor.

Insuper zelotipia perpetuò comitatur amorem, vnde Poeta quidam,

Amor, e gelosia nacquero a un parto.

Est autem zelotipia, auctore Crisippo, ægritudo animi, ex eo prouenïens, quod timeas ne adsit alteri, quod cum nemine velis habere commune, quare, &c.

Nec obstat, quod rideãt ijdem quandoque.

Sed dices, amantes rident, gaudent, non ergo possunt esse melancholici. Confirmatur, quia in melancholia læditur cerebrum, amor autem cum sit desiderium rei pulchræ, spectat ad facultatem concupiscibilem, quæ vel est in corde, vel in iecore.

Non enim ridet, quod vera melãcholia non tenenantur.

Dixerunt ob hæc quidam passionem, qua affliguntur amantes, non esse veram melancholiam, sed, vt ait Auic. passio melancholiæ similis, nam, vt aduertit Gent. quamuis vtraque læsio sit cogitatiuæ, differunt tamen, quia melancholia fit vitio humorali, sola cogitationis vehemẽtia amor. Sed'errant, nam si timent, & męrent amantes, quomodo non erunt melancholici? 6. aph. 23. *Metus*, inquit, *& mœstitia longo tempore perseuerantes, veram melancholiam efficiunt*, verè ergo melancholici amantes, quippe qui continuam habent causam & timendi, & męrendi. Neque obstat amorem sola cogitatiuæ vehementia fieri, melancholiam humoris melancholici vitio; nam aliud est dicere, amorem affectum esse melancholicum, aliud à vehementi amore homines melancholicos reddi. Primum dictum est falsum, secundum verum.

Aut quia melancholia non sit propriũ mærerè inferre, & timorem.

At si res hoc modo se habet, vnde fit, vt amantes quandoque rideãt? Dicunt quidam, non omnes melancholicos mœstos esse, & timere, sed quosdam ridere, & lætari. Vnde Auic. lib. 3. cap. 18. ait, *Illa verò est magis incolumis, quæ fit ex fæce sanguinis, & in qua fit gaudium.* & cap. 19. dicit, *Amplius quidam eorum sunt, qui rident, & propriè quorum melancholia est sanguinea, quoniam imaginantur, quod placet, & delectat eos.* Idem Aetius, nam disserens de hoc affectu, ait, *Contingit eumdem hominem aliquando risu immodico teneri, aliquando ira, & indignatione;* nam quod quidam dicunt, risum illum sardonicum esse, non verum, rideo; nihil enim deficit ad cõstituendam naturam veri risus, quando est cũ interna lętitia, & oris gesticulatione, vt indicat cantus, & iocosus ludus. Posset itaque, secundum istos, distingui melancholia in duas species, alteram, quæ est cum metu, & mœstitia, alteram, quæ fit cum risu, & gaudio, quod comprobari posset ex Hipp. 6. aphor. 23. dicentem,

Desi-

Desipientia, quæ cum risu fiunt securiores.

Quod non placet, nam metus, & mœstitia sunt accidentia omnino contraria risui, & delectationi. Quare diuidere melancholiam in eam, quæ fit cum metu, & mœstitia, & aliam, quæ fit cum gaudio, est idem ac diuidere ignem in calidum, & frigidum, nam quemadmodum calor ignem sequitur; sic metus, & mœstitia melancholiam.

Aliter proinde dicendum, ad cuius intelligentiam nota, metum, & mœstitiam haud comitari sic melancholiam, vt debeant propterea melancholici continuo timere, & mœrere, sed satis esse, si vi morbi prõptitudinem habeant ad timendum, & mœrendum ex quauis causa, vnde quia potest quãdoque abesse timoris causa, & mœroris, possunt tũc temporis, cum non mouetur imaginatio à tali obiecto, neque timere, neque mœsti esse. Quod si secus esset, cur vt noscamus num Sortes melancholia laboret, rogamus, amet ne solitudinem, timeat, mœreatque: scilicet quia videmus nec mœrere eum actu, nec timere; nec laborantes febre ardente quacumque hora exuruntur, quamquam sitis sit signum pathognomonicum eius febris. Suppono secundo, cum inclinatione aliqua seù naturali, seù præter naturam posse actum contrarium complicari: vnde homo qui sua natura est risibilis, flet quandoque, & multi ad libidinem proni, interdum actum continentiæ exercent. Poterit ergò melancholicus quandoque ridere, quando non est in melancholiæ ratione, vt semper melancholicus timeat, sed vt maximè pronus sit ad timorem: cumque possit cum naturali aptitudine, aut præter naturam esse actus contrarius, poterunt melancholici ridere quandoque, & gestire. At quoniam non desunt, qui nullum in melancholia agnoscunt morbum, aut non admodum liquet, à quo nam morbo illa fiat, hanc propter causam, vt cumulatè propositæ difficultati fiat satis, id perpendendum. Quia verò non licet id assequi, ni melancholiæ causæ examinentur, neque has noscere datur, melancholiæ natura ignorata, hinc ordiemur.

Sed quia cũ promptitudine ad timendum, et mœrẽdum potest esse risus.

A quo morbo melancholia.

EST melancholia delirium absque febre cum metu, & mœstitia. Quare duorum causa tradenda, delirij nempe, mœroris, & pauoris, quas si constet morbum esse, iam planè constabit à morbo symptomata omnia. Cæterum, quia rectum est iudex sui, & obliqui, videamus quæ ad intelligentiam rectè obeundam sunt necessaria, nam indè elicientur delirij causæ, cum sit deprauata actio intellectus delirium. Vt rectè obeatur discursus, tria sunt necessaria, primum vt sana sit sedes intelligentis animæ, nam quamquam sit illa inorganica, vbi tamen in hoc corpore tamquam carcere conclusa tenetur, dependet ab ipso in operando, vnde dictum, *Necesse est intelligentem phantasmata speculari.*

Quæ causæ delirij.

Est necessarium secundo, vt applicetur anima meditationi, nam si alio vacet, procul dubio errabit. Debet tertio species quæ refert obiectum potentiæ, non permutari, nam si ordo specierum mutetur, aut euanescant quædam, resurgant aliæ, erret necesse est intellectus; veluti enim turbata aqua, & commota, aut abolentur imagines, aut distorquentur, sic motis spiritibus, in quibus species hærent, aut hostili aliqua qualitate inducta corrumpuntur, & debilitãtur. Quamobrem cum vnum tantum ad destruendum sit satis, continget delirare hominem, aut quia anima alio intenta, non vacat huic operi, aut specierum vitio, aut quoniam sedes animæ est defœdata, hoc est mala intemperie affecta: vitium specierum est duplex, in ordine, aut quia corruptę seù debiles redditæ. Concurrit intemperies ad delirium bifariam, vel uitiando speciem, aut quia debilitato organo, non potest intellectus errantem phantasiam corrigere.

Triplex, distractio, viciata species, & intemperies.

Num quæuis intemperies ad hoc valet? De calida, nulli dubium: de frigida est controuersia, nam hæc vel imminuit actionem, vnde homines bardi fiunt, & hebetes, aut corrumpit, vnde stoliditas, fatuitas, dementia, amentia: proindè inferunt, non fieri delirium à melancholico humore, quatenus habet vim refrigerandi, sed vel quia niger, aut quoniam phantasma tenebricosum producit, vt Capiuac. aut quod alij, quia spiritus reddit tenebricosos, & siluestres. At verò si potest quasdã species abolere frigiditas, imminuere, excitare alias, nullus negare poterit, posse à frigiditate delirium fieri.

An frigida? Negant cõmuniter.

Nos admittimus.

Tot ergo ex causis fieri cum possit delirium, à quanam fit delirium melancholicum? Habent locum quandoque omnes. Nimirum decipiuntur, & errant quandoque, quia anima in alicuius meditatione occupata, non vacat alijs, nam vt plurimum melancholici ecstatici. Decipiuntur secundo confusis speciebus ex motu inordinato spirituum, nã cum melancholia sit veluti vinum, auctore Aristot. quemadmodum multos vinum mittit vapores ad caput, haud secus melancholicus humor: vnde veluti ex illo immodice hausto delirium ebrietas, sic à melancholia; nec id affirmare verendum, quia pituita quoque multos potest vapores ad caput mittere, nec tamen ab illa fit vmquam delirium, aut quoniam spiritibus motis, fit vertigo, non deliramenta; nam fit vertigo spiritibus circulariter motis, non vtcunque, & à pituita deliriũ fieri, nullum fortasse est absurdum, si fateare. Quod si nolis id admittere, dicere poteris, futurum vt à pituita, quis deliret commotis spiritibus, & hac ratione turbatis speciebus, ni ab eisdem frigiditate anima soporata, discurrendi vis aboleatur. Delirant tertio melancholici viciato cerebro, hoc est intemperato, non ad calidum, nam frigida melancholia, sed vel ad siccum, vt placuit quibusdam, vel ad frigidum, quæ poterit esse causa delirij trifariam, aut quia humorem melancholicum genuit: aut quia non valet anima, vbi organum non ritè est dispo-

Qui fit, vt delirẽt melancholici.

spoſi-

ſpoſitum aliarum facultatum vitia emendare: aut demum quia per intemperiem ſunt quædam ſpecies corruptæ, imminutæ aliæ, vndè ordo turbatus; enim verò quamquam hæ qualitates à primis non pendeant, vndè videmus in aere calido, frigido, humido, ſicco æquè ſeruari ſpecies viſiles, & gigni, roborantur tamen eædem, & imminuuntur à qualitate aliqua, quæ primas conſequitur, nam ſpecies viſilis robuſtior redditur à craſſitie medij, quo fit vt viſilia in aqua repoſita, maiora appareant, & proximè cenſentur maris inſulæ, cum multum diſtent, & experimur in dies, cum turgent ſemine teſtes, continuo venereas cogitationes irrepere obuerſari, tolli eaſdem vacuata venere: abundante bili de cædibus cogitare, & vindicta, redundante ſanguine, læta quæque obrepere, quam ob cauſam ſcripſit Hipp. vt eſt auctor Gal. in comm. deſipientias, quæ cum riſu, eſſe ſecuriores. Habemus delirij cauſas in melancholia, examinandum modo cur ſunt triſtes ijdem, cur continuo timeant. Ac primi quidem ratio in promptu eſt, nam cum videamus eos omnes triſtari, qui frigidi, vt ſenes, & conualeſcentes: hilares eſſe qui vegetum calorem habent, & viuidum, dum tamen nihil illi acrimoniæ inſit, nil habeat auſteri adiunctum, vt maniacis accidit, & febricitantibus, hæc prima cauſa eſt triſtitiæ, qua continuo tenentur melancholici. Accedit, quod cum quædam ſpecies præſentia vnius humoris excitentur, imminuantur aliæ, vt mox dictum, vbi humor redundat melancholicus, triſtia quæque menti obuerſantur. Non poteſt autem à triſtibus lætari anima. Adde & tertiam, quod cum quidquid recipitur, ad modum accipientis recipiatur, cuncta vel læta in mœrorem conuertent melancholici. Hinc ſolitudines quærunt, ſuſpirant, lachrimantur, moroſi continuò, continuò queruli, & non rarò ſuimet impatientes vitam ſponte cum morte tamquam meliori commutant.

Cur triſtes ijdem. *Prima cauſa.* *Secunda.* *Tertia.*

Cur vero ijdem timeant, non ita compertum medicis, quamquam multum multi in huius rei inueſtigatione vacarint. Eſt illud certum, timere melancholicos, ob impendentis mali imaginationem, nam vt Ariſt. 3. rethor. 5. eſt timor ægritudo quædam vel perturbatio, ex opinione mali impendentis, quod aut interitum nobis poſſit afferre, aut dolorem. Magni itaque mali imaginatio, ſeù ſua natura ſit magnum, ſeù imaginatione, timoris cauſa: dum tamen immineat; quo circa nemo vbi rectè valet, mortem terribilium vltimum reformidat; nam quamquam mortales eſſe natos planè conſtet, nō eſſe tamen breui morituros putamus: at vbi graui oppreſſi morbo ægrotamus, qui paulò anteà mortem, plus æquo temerarij contemnebamus, plus æquo formidoloſi timemus. Timebunt itaque melancholici, quia cuncta tamquam noxia, & horrenda, quamquam falſo, apprehendunt; videamus proindè, vnde id fiat, ita enim propoſitæ difficultatis nodus ſoluetur.

Cur demũ timent.

Retulit huius cauſam Gal. in atrum melancholiæ colorem, & internas tenebras. *Sanè,* inquit 3. de loc. aff. 7. & 2. de cau. ſymptom. vltimo,

quemadmodum externa tenebra omnibus ferè hominibus pauorem inducunt, nisi vel audaces admodum, vel docti fuerint: sic atra bilis calor mentis sedem tenebris similem reddens, timorem efficit; quem nō satisfacere, quivis facilè intelliget, si veritatem ingenuè fateri velit; etenim melancholiæ nigredo non percipitur ab imaginatione; quarè non poterunt internæ illæ tenebræ esse in causa timoris. Nec satisfaciunt, qui dicūt, nigredinem humoris timorem incutere, non vt obiectum visile, sed quatenus admixtus spiritibus animalibus, siluestres illos reddit, & tenebricosos; vt enim mittam quod gratis hoc imponunt Gal. non satis præterea declarant, quo pacto à spiritibus tenebricosis id fiat. Occultam humoris melancholici proprietatem causatur Auerr. Nos ijs, quæ posuimus adhærentes dicimus, melancholicos vitam doloris plenam, & angoris continuò traducere: numquam non anguntur, molestantur semper ab austero illo humore, acido, sicco: & flatibus multis ex illo exspirantibus, vix ferè pars est, quæ non molestetur: irrepit proinde tristium imaginatio, excitatis similibus speciebus, & quoniam sunt à sensibus ferè abiuncti, quemadmodum in somno anima, sic isti cuncta maiora arbitrantur. Irrepit leuis vapor ad aures; tibicines adesse imaginantur: adsurgit ad caput, & leuis cuiusdam corporis sensum facit, suspiciosi alioquin, & semper ad peius proni, capite carere arbitrantur. Vagatur per intestina flatus, insinuatum per os serpentem, anguillam ebibitam continuo dicent. Quid si grauatur caput ab aliquo humore? in cornuta abijsse animalia lamentantur. Demum mala quæque nutriunt, attolluntque.

Reijcitur Gal.

Auerr.

Vera causa affertur.

Est & alia huius euentus causa, tactus nempe hebetudo à melancholiæ frigiditate inducta; docet enim Arist. 2. de anima cap. 9. quæ obtusam habent potentiam, nihil absque dolore, aut voluptate percipere, vndè odorandi potentiam obtusam nobis adesse conclusit, quia nihil odorabilium citrà dolorem, aut voluptatem percipimus. Esse hoc sufficiens hebetis olfactus indicium, probat nam illa animalia, quorum oculi dura, densaque membrana sunt obtecti, illudque acumen aspectus, quod reliqua habent animantia, non obtinuere, nullum absque timore colorem percipiunt.

Dub. At dices, cuncta hæc sunt melancholicis cum maniacis communia; nempè & alij sentiunt continuo molestiam, eamque maiorem, nam atra bilis nobis magis infensa: quare consimiles hæc species excitabit, tristium nempè, eaque multo maiora iudicabit, nam errat imaginatio, & mens alligata haud potest corrigere illam. Cur ergo non ijdem timidi, sed furibundi?

Solut. Ratio est in promptu, quia timor nascitur ex imaginatione periculi, quod vitari non potest: vbi euadendi spes aliqua effulget, haud oritur timor, spes emergit, audacia, confidentia. Hinc cōtumeliosi sunt diuites, iuuenesque robusti; nam illi diuitijs, hi robore corporis, cuncta posse superare, arbitrantur, nec quiquam passuros.

Cum

Cum valeant itaque multum maniaci viribus, nam calidi, parum melancholici, nam frigidi exangues, nil mirum si timeant isti, audeant illi, & sint furibundi.

Hæc ergò si delirij est causa, mœroris, timoris, nulli dubium esse poterit, quin à morbo symptomata omnia melāchólica, vel cerebri quod intemperatum, vel alterius partis, quæ humorem melancholicum, vel plus iusto genuit, vnde hepatis, vel non expurgauit, vt lienis, ex quo factum est postea, vt ad caput vapores transmiserit, agitarit spiritus, tristiumq; species in lucem emerserint. Quæ à causa externa habet ortū, non est symptoma, quare neque à morbo fiet. Esset modò de ijs, qui ob incantamenta ad venerem inepti redduntur, disputandum. Esset quoque Rudij argumentum dissoluendum; sed quoniam de incantamentis multa diximus præcedenti libro: de dolore dictum in principio huius capitis, propterea nil aliud addam. *Ex dictis colligitur à quo morbo melancholia.*

Symptomatum genera. Cap. IV.

Vidimus quæ natura symptomatis, & quæ eius causa; examinanda modò eius genera. Tria esse, actionem læsam, excreta, & retenta, qualitatemq; mutatam voluit Gal. Auic. & omnes eorum discipuli. Addit alia Argent. c. 2. lib. de diff. sympt. nam lumbrici, calculus, putris sanguis, corruptus cibus, aut imminutè coctus, caro spongiosa sunt symptomata, nec tamen sub aliquo ex dictis continentur; continerentur enim sub excretis: at non licet ad illa reducere, nam excrementa vocantur, quæ ab alijs post coctionem segregata extra corpus pelluntur. Præterea dolor est symptoma, nec aliquod ex tribus positis, nam si quod esset illorum, esset actio læsa, quod falsum esse constat ex multis, primum, quia dolor non est actio, ederet enim aliquod opus, vt chylificatio chylum, sanguificatio sanguinem. Esset secundo alicuius sensorij, at pertinet dolor ad omnes sensus, nam omnes possunt dolere. Non versatur tertio circa aliquod obiectum peculiare. Adde, quod dolor est passio, quia dolere est pati. Demum si quæ actio læsa esset, deprauata esset, nam quod non sit abolita, aut imminuta est manifestum, at nō esse deprauatam, constat ex actionis deprauatæ natura, est enim deprauata actio, quæ fit aliter, ac deberet, vt cum percipit sensus, secus ac est à parte rei, dulceque, e.g. amarum dijudicat, rubra, flaua. At verò dolentes particulæ obiectū ita percipiunt, prout à parte rei existit, quare &c. *Tria esse putat schola communis Medicorū. Plura excogitauit Argent.*

Sed certè frustra nititur Argent. noua symptomatum genera introducere; quis enim est adeo luscus, qui non videat lumbricos calculum, putrem sanguinem, corruptum cibum, aut imminutè coctum non esse symptomata, sed causas morborum? diariæ enim ex cruditate, morbus in via à calculo, morsus à lumbricis, à sanguine putri febres: nec obstat, quod vniuersa illa à morbo fiant, nam à calida quoque hepatis intemperio *Frustra tamen, nam cuncta ad tria illa reducuntur.*

perie multa bilis,& tamen hæc causa morbi. *Sed sint illa symptomata*, cur non poterunt sub excretis, & retentis collocari? Nam quod non continentur sub hoc genere ea tantum, quæ verè dicuntur excrementa, constat inde, quia sanguinis excretionem præter naturam, symptoma in genere excretorum Medici appellant, & tamen sanguis non est verè excrementum: nec coctus chylus, & alimentum excretum, quale est assumptum, verè est excrementum, & nihilominus lyenteriam, omnes esse diffiniunt symptoma in genere excretorum immodicè. Spongiosa caro, quę nō sit multum adaucta, symptoma est in excretis: equidem quod non sit vera caro patet inde, quia discissa non sentit. Nil itaque ex positis cogit symptomatum numerum multiplicare.

Potissimum dolor, nam hic tristis sensatio est.

Nec quæ de dolore dicuntur, quod ita esse intelliget quisque, qui doloris naturam intelliget. quare sciendum breuiter est, quod cum tunc quisque dolere experiatur, cum triste obiectum noscit, in alterutro horum doloris essentiam esse reponendam, nempe in cognitione obiecti molesti, est autem, quod non habet proportionem cum organo tactus: aut in molestia illa, quæ dictam cognitionem consequitur, quod esse contendit Argent. vt inde deducat dari quartum genus symptomatis in actione tristi, & iucunda. At qui hunc in modum sentiunt de dolore, aut nihil diuersum docent à priori sententia, aut est eorum opinio inexplicabilis, nam molestia illa, quæ cognitionē insequitur, nil aliud est, quam cognitio rei tristis. Quare si dolor est molestia, erit & ex horum sensu tristis sensatio dolor. Sensatio, inquam, nam quamquam dolor sit passio, quæ spiritui etiam conuenit, vnde & hominum animę in gehennam damnatæ torquentur, nos tamen, tamquam Medici, de illo dolore loquimur, qui Medicorum ope curari potest. Iam verò sensatio est actio immanens, vt patet ex Arist. 9. met. 14. quare dolor, actio erit. Neque huic contrarium est, quod tactus à dolore destruitur; sensatio sit passio, vnde dictum ab Arist. 2. & 3. de anim. *Sentire, est quoddam pati*; Nam sentire non est formaliter pati, sed antecedēter, & causaliter, hoc est non fit sensatio citra passionem, quia fieri non potest citra receptionem specierum, vnde ab eodem Aristotele dictum, esse passionem perfectiuam: Nec quoniam est passio, propterea tollitur quin sit actio, nam cum passio ab actione non distinguatur, nisi per vnū opus intellectus, idemque numero motus, prout ab agente procedit est actio, quatenus in passo recipitur est passio, tantùm abest, vt quia passio est dolor, concludi possit, nō esse actionem, vt hinc possit inferri actionem esse. Agit autē in dolore tactus, dum iudicat esse obiectum, quod sentit sibi improportionatum: patitur dum qualitatem recipit, & sensationem, nam, vt benè Gal. 7. de plac. 6. *Neque tantum alteratio ipsa, vt quidam putant, sensus est, sed alterationis dignotio.*

Animæ vero & molestia quoque tristis est sensus.

Quare læsa erit actio.

Tactus tantum, non alterius sensus ab ipso.

Cæterum cùm sit sensus multiplex, est dolor tristis sensatio tactus tantummodo. Quare ad hunc tantùm dolor pertinebit: nam quāquam

alij

alij à tactu sensus doleant, vt & Gal. docuit, & experientia, non dolent, vt sensus sunt à tactu distincti, sed quatenus tactus sensum includunt: quod, ne videar ad effugiendam vim argumenti gratis fingere, monstrabo Arist. & omnes ferè Philosophos in hac fuisse sentẽtia, comprobabo deinde hoc ea ratione, vt omnino dignus sit, qui è Philosophorum cœtu explodatur, si quis in posterum huic sententię tãquam cœno hæserit. Arist. 2. de anim. 126. *Simul, inquit, manifestum est, & sic; neque enim lumen, & tenebra, neque sonus, neque odor quidquam facit in corpore, sed ea, in quibus est, vt aer qui cum tonuruo findit lignum:* quæ exponens Them. dicit, *Posse quod audiendi potentiam non habet pati ab audibili, non tamen quo audibile est, sed quatenus aer ille percussus, ictusq; suo illo impetu ingruens, cuncta sternit, & quatit. Sic vestes vbi ab aspergine, & salsugine vitium aliquale contrahunt, non facit hoc sapor tãquam gustabilis qualitas, sed tanquam tactilis quadam qualitas, qua corrumpendi, & putrefaciendi vim habet.* In eadem sententia est Gal. vt monstrat Valles. 4. contro. 4. Confirmat & ratio, equidem, si visus prout videndi potentiam habet, doleret vnquam, pateretur visus à suo proprio obiecto, nam neque auditus, prout auditus, ab alio pati potest, quàm à sono: neque gustus ab alio obiecto, quàm à sapore. At nihil reale recipiunt ab obiectis prædicta sensoria, quæ dolorificã passionem inferendi vim habeant; nam aut recipit gustus speciem dumtaxat saporis, aut verum saporem: speciem sonoram auris, aut sonum realem; at neque species aliquam vim habet agendi, vt monstratum pluribus c. 13. l. 2. neque sapor, aut sonus; sunt enim secundæ qualitates, quibus omnis agendi potentia est denegata. Vbi ergo à sapore gustatus offenditur organum, à sono auditus sensoriũ, & in vniuersum, excellens sensile, vt dixit Arist. 2. de ani. 133. corrumpit sensorium, haud hoc fit à sensili, prout est obiectum proprium illius potẽtiæ, perficit potius illam, quemadmodum intellectus excellens obiectum intelligendo perficitur, sed quatenus habent eadẽ obiecta alias qualitates annexas, quæ corrumpiendi vim habent harmoniam prædicti sensorij, ad cuius ruinam destruatur per accidens necesse est potentia, vt benè aduertunt expositores omnes illius loci. Lumen ergo destruit visum, dissipando spiritus: eadem ratione hoc facit albedo, vt l. 2. dictum. Quare, cum nullam habeant vim producẽdi realem qualitatem obiecta aliorum sensuum à tactu, sed intentionalem tantummodo, & hæ dolorem facere non valeant, ab vno obiecto tactili dolor fieri poterit. Quare non erit dolor communis omnium sensuum affectio, sed tactus tantummodo.

An vero dolor, qui in tactu suum habet exordium, ibidem omnem perfectionem accipiat: an quod putauit Manar. 6. l. ep. vlt. à quo Fern. & alij, incipiat fieri sensatio in parte, perficiatur in cerebro, res est, quæ ad pręsentem disputationem, nequaquam conducit. Confert at illud scire, quod monstratum, ni fallor, esse dolorem tristem sensum tactus,

ctus, à tangibilibus qualitatibus ipsi improportionatis, vimq; inferentibus factum. Quare erit dolor dubio procul omni symptoma in læsa actione ipsius tactus: in actione inquam, nam actio dolor, quia sensatio; nec officit, quod nihil producat, nam hoc propriè immanentis actionis. At quoniam adhuc Argent. contendit non esse hoc verum, quia si esset symptoma in actione, esset in actione deprauata, quod falsum, propterea vt cumulatè illi satisfiat, & huic capiti apponamus coronidem, examinemus hoc punctum, quod quia explicari non potest, ni primum constet, quid actio deprauata, hinc ordiemur.

Quare erit læsa actio tactus.

Quid actio deprauata.

Actio deprauata quid sit, non parua difficultas, iure vt propterea reprehendat Gal. Argent. quod cum multos libros scripsisset de symptomatis, numquam tamen in vniuersum diffinierit, quid sit illa, posterisque de re hac indagandi occasionem reliquerit.

Quid actio deprauata pauci dixere.

Diffiniuit Sanctorus.

Tenet Sanctorus Sanct. 2.ar.med. circa finem, actionem deprauatam eam dici, quæ est grauiter læsa, seù per remissionẽ, seù quia eadem sit adaucta. Ergo inquit si ventriculus parum sit intemperatus ad frigidum e.g. diminutè is chylificabit: at si multum dicta intemperies intendatur, loco imminutæ chylificationis, deprauatè operabitur, quia acidam gignet pituitam. Hepar quoque cum moderato calore gaudet, probum sanguinem gignet, calidiorem si eius calor parum intendatur, sin multum, probi sanguinis loco, bilis copiam congeret. Diminuta itaque actio est parum vitiata. Deprauata, quæ multum. Hinc subdit posse memoriam deprauari, quia potest multum, & parum offendi. Hæc Sanct.

Malè tamen.

Cuius sententia multas ob causas confutanda. Primum quia si id verum, non aliter differet imminuta actio à deprauata, quam per magis, & minus, quod falsum; Nam per imminutam visionem, non videmus rem aliter ac est, quamquam non videamus cuncta quæ in obiecto habentur: At vbi est eadem deprauata, res aliter ac est videtur. Præterea multo maior læsio est, quæ à frigiditate ventriculo infertur, quam quę ab acri, e.g. vapore, qui statim discutitur, & tamen ab hoc fit dolor, qui est actio deprauata, diminuta à frigiditate chylificatio. Non ergo differt à deprauata actione imminuta, quia illa grauior. Confirmatur, quia si hac ratione inuicem differrent, minimus e.g. dolor, sensibilis tamen, nõ esset symptoma in actione deprauata, nisi vbi idem aliquod incrementũ assumeret. Ratio Sanctori est nullius momenti; non enim valet dicere, causa magis minusuè intensa, vel plus, minusuè agens, modo actionem imminutam producit, deprauatam vbi augetur, deprauata ergo, & imminuta, vna remissione, & intensione differrent; nam moderatus calor conseruat, immoderatus corrumpit, corruptio ergo, & con-

& conseruatio non different specie? Nullus puto id admittet.

Argent. cum reprehendisset Gal. quod nil in vniuersum de re hac dixerit, sed varijs exemplis nulla ratione inuicem consentientibus deprauatæ actionis naturam declararit, ipse quoque difficultatem subterfugisse videtur, itaque medetur alijs ipsus vlceribus scatens. Tetigit rem hanc Forliu. 2. l. ar. med. q. 57. *Nec vt Argent. tetigit.* *Nec Forl.*

Sed neque satisfacit; dicit enim confundens actionem adauctam, cum deprauata, esse deprauatam operationem, quę trāscendit proportionalitatem eius temperamenti, à quo fit, & conuenientiam speciei humanæ; Nam quamquam videatur esse expressa sententia Gal. quippe qui 1. de sympt. caus. c. 7. immoderatam appetentiam, ad deprauatā reducit, dicens, *Voco inappetentiam, cum quis nihil omnino appetit, diminutam verò appetentiam, quæ imbecilla est. Porrò vitiosarum alia ad immodicam cibi, & potus sumptionem sunt deditæ alia ad alienarum qualitatum desiderium propensæ.* Et paulò infra, loquens de siti immodica, ait, *At quæ vitiosa est ad portionem, se habet ad ea, quæ circa alimentum est praua, aliquando quidem immodicum postulans potum, vtique cum in ipsis ventris tunicis malus quispiam succus salsus, & biliosus continetur: aliquando autem veluti in eo feruente*, haud tamen propterea laudo, nam si aucta actio ad deprauatam reducitur, cur non & imminuta sub aucta pari pacto actione continebitur. Est tritum illud, Contraria sub eodem genere reponi debere. Quod si deprauata actio continet imminutam, & auctam, iam non erunt tres species læsæ actionis.

Est secundo, quod reprehendam in Forli. dum dicit esse actionem deprauatam, quæ transcendit proportionalitatem, & conuenientiam speciei humanæ; nam quo symptoma sit, haud quidem tantum requiri dicet quispiam, sed illud vt scilicet sit contra propriam, & indiuidualem naturam, quemadmodum quo morbus quid sit, id est necessariū, vt sit propriè symmetriæ priuatio, non speciei humanę, vt l. 1. monstrauimus c. 4.

Dico proinde actionem deprauatam eam verè dici, quæ aliter fit, ac fieri deberet pro salute animalis. Ratione qua fit, differt ab abolita, quæ aut nullo modo producitur, aut non sensibiliter. Ratione, qua fit aliter, ac expedit saluti animalis, differt à bona actione, & imminuta; Nam quamquam imminuta actio nequaquam fit pro voto naturæ, non est tamen contra vota illius; nam qui septem e. g. gradus qualitatis exoptat, quatuor etiam desiderat. *Proinde eã esse statuimus, quæ fit aliter ac fieri deberet.*

At obijcies, vbi gustus dulcia amara diiudicat, aut visus cuncta flaua, aut rubra, non errant, & tamen dicimus vtramque actionem esse deprauatam. Antecedens patet, quia vbi gustus iudicat amara, quæ dulcia, inde fit, quia imbibita bilis in lingua, hæc tantum sentitur nō percepta dulcedine ciborum, nam bilis sapor acutior, ac propterea fortius mouens gustandi potentiam, nam si à dulci sapore moueretur, *Obiectio.*

per-

perciperet vtique gustus, & dulcem saporem, & amarum. Visus item cum cũcta diiudicat rubra, diiudicat, quia species recepta in oculo, repræsentat ruborem, alioquin rubedinem videre non posset. Vbi autem sensus percipit quidquid sibi repræsentatur à specie, non errat: quinimo erraret si secus faceret, & tamen communis schola medicorum affirmat, esse has actiones deprauatas. Quare aut non est bene diffinita actio deprauata, aut sunt multiplicandæ species læsæ actionis. Confirmatur exemplo doloris, motus conuulsiui, excretionis factæ irritata potentia ab acrimonia humoris, aut multa copia eiusdem; nam hæc omnia fiunt, vt expedit fieri, & tamen sunt hæ omnes deprauatæ actiones.

Turbarunt hæc adeo medicos, vt alij Gal. deserverint, alij noua symptomata inuexerint, & malè vtique. Nam quamquam sensus ea tantum percipiant, quæ repræsentantur, & eo modo, quo repræsentantur, nihilo tamen minus errant, nam sensuum error, non consistit in apprehensione rei aliter, ac est, sed in iudicio obiecti aliter, ac est à parte rei, nam veritas in iudicio consistit, vt latè Suarez disp. 8. 1. to. met. Quamobrem cum visus, & gustus in casu proposito, iudicent de obiectis alio modo, ac sunt à parte rei, aut saltem præbent occasionem, vt fiat malũ iudicium, si ad alias facultates hoc spectat, sequitur hinc manifestè in casu posito sensus aberrare. Est ergo actio illa tam gustus, quam visus deprauata, quia sensationis essentia in iudicio consistit, & hoc est deprauatum, & falsum, quia non est conforme obiecto à parte rei.

Quod si dicas errare in iudicio gustum, oculumuè occasione speciei, quæ aut non repræsentat, quia debilis, aut aliter, quia est permutata à medio externo, aut interno: hinc illud tantùm efficitur, errorem sensus aliunde pendere, scilicet à vitio speciei, errare tamen, quia multoties intellectus sensum aberrantem emendat. Dices, per dolorem non iudicatur obiectum, secus ac est à parte rei: Nec vbi quis punctus conuellitur, aut expellit, potest aliter facere, ergo saltem hæc symptomata non erunt in genere actionis deprauatæ ponenda.

Quomodo dolor est actio deprauata, etiã nõ aberretur in iudicio.

Fateor, non esse has actiones deprauatas ratione facultatis, sunt tamen deprauatæ ratione obiecti. Quare est actio vitiosa duplex, aut ratione facultatis, aut ob errorem externum, & vitio obiecti. Non est nouitium hoc inuentum in medicina; Nam motus conuulsiuus, factus à vapore pungente, deprauatus est motus: Pulsus quoque celer, vbi est vsus adauctus, deprauatus pariter dicitur: vbi facultas irritata expellit, deprauatè expellit, & tamen facit semper facultas quod debet; & ni punctum, e.g. brachium conuelleretur versus suum principium, cor æstuans crebram faceret pulsationem, & celerem: facultas stimulata, ad expellendum non se accingeret, non benè suas partes expleret natura. Quare, vt hæ actiones deprauatæ dicũtur, quia vitio obiecti cogitur operari facultas, secus ac operaretur in statu naturali: haud secus

voca-

vocatur dolor actio deprauata, quia vitio obiecti facultas ea percipit, quæ in statu naturali constituta, nequaquam erat assueta sentire.

At quæres, cur cum obiecta posita, quorum ratione dictæ actiones vitiosę contingunt, sint adaucta, maioraque quam ratio proportionis, & barmoniæ corporis requirebat, actio ab his elicita, non aucta dicetur, sed deprauata: aut si deprauata hæc dicitur, cur non imminutam, deprauatam pariter esse dices, quando debent contraria vnico sub genere poni?

Quia actio imminuta, non fit aliter, ac fieri debet, sed iuxta vota naturæ, quamuis non perfectè, & complerè. Aucta secus fit, ac debet, & contra vota naturæ. Vnde cum ratio deprauationis possit auctæ actioni conuenire, quia vtraque fit, aliter ac fieri expedit, non imminuta, hinc aucta deprauata: recteque dictum tria esse genera actionis oblæsæ, imminutum, abolitum, deprauatum.

Cur actio imminuta deprauata nõ dicitur, si hæc quoque fit aliter, ac debet?

Actionis læsæ genera. Cap. V.

PErcurrimus symptomatum genera, nunc eadem concidenda minutius, ab actione læsa, initio facto. Hanc lædi Gal. voluit trifariã, vnde tria eius genera posuit. Imminutum, abolitum, deprauatũ. Tollunt alij abolitum, nam contradictionem inuoluit dicere actionem abolitam, vt homo mortuus. Augent alij numerum, vt Argent. Vnde distinguit læsas actiones in abolitam, seù impeditam corruptam, seù deprauatam, imminutam, & auctam. Dari auctam probat, nam in cæteris conuenit cum Gal. quia sopor, & peruigilium, generatio plurima bilis, pulsus plus iusto frequentior, adaucta demum tractio, symptomata sunt in læsa actione, non imminuta, deprauata, aut abolita. Quare adaucta. Confirmat quia posito contrariorum vno ponitur, & reliquum, quare cum detur imminuta, debet dari adaucta.

Tria esse decent cõmuniter Medici.

Tollũt quidam abolitam.

Auget numerum Argent.

Ponit enim impeditam, & auctam.

Cõciliatur nihilominus cũ Gal.

Sed certè verbo hi discrepant à Gal. re conueniunt. Nam quas Gal. vocat deprauatas actiones, auctas vocare placuit Argent. Cum enim quod præcedenti cap. monstratum, deprauata actio sit quæcunque fit aliter ac deberet pro salute animalis, atque huiusmodi sit non solum, quæ deprauata, sed quæ adaucta, quia & hæc fit aliter ac deberet fieri, non imminuta, vt supradictum, hinc deprauatæ nomine has omnes est complexus, quas minutiùs partiri placuit Argent. Quare cum eodem Gal. auctore non sit multum de vocibus curandum, dum re conuenit, non multum litigabimus, auctas ne quis actiones dictas vocet, an deprauatas. Vrgent ij magis, qui actionem abolitam tollunt è medio, quia implicat contradictionem ponere actionem, & eamdem abolitam vocare. Vnde vt hanc tollerent quidam dixerunt cum Argent. l. de diff. & gen. sympt. c. 3. actionem abolitam eam dici, quæ quantum sensus iudicat, perijt: quam sententiã est postea sequutus Sanct. Sanct.

At reprehẽditur in diffinitione actionis abolitæ.

2.ar.med. probatque, quia apoplexiam motus, & sensus abolitionem dicunt esse medici, cum tamen non sit omninò sensus, & motus abolitus, respirant siquidem: etsi omnino sensu destituti ij essent, frustra medici multa exhiberent remedia, quæ excitandi vim habent, & mortuum, vt prouerbio dicitur flagellarent. Præterea si actio esset omninò abolita, mortua esset pars illa, & ita numquam posset conualescere, quia à priuatione ad habitum numquam habetur regressus.

Hi puto numquam, aut cœcum viderunt surdum, aut mutum. Dic proinde actionem abolitam secundum medicos, vel esse eam, quæ omnino est extincta, aut apparenter tantummodo. Neque erit propterea pars omninò actione destituta emortua; Nam non omnis actionis abolitio tollit vitam; sed necessariæ ad vitam, vt cum tollitur respiratio aut nutritio. Ergo inquies, numquam motus deperditus restitui poterit, quia à priuatione ad habitum nullus datur regressus, fateor, si quemadmodum actio aboletur, eodem pacto tollatur potentia; illa enim priuatio incurabilis, quæ, & actum & habitum tollit.

Quomodo ergo, si omninò extincta est, actio nihilominus appellatur? Dicam, æquiuocè, vt homo mortuus. Neque ergo plura tribus, nec pauciora ijsdem sunt genera actionum læsarum.

Excretorum, & retentorum præter naturam genera. Cap. VI.

Tria esse posuit symptomatum genera in excretis Gal.

Actiones læsas vitiatæ excretiones sequuntur. Quare erit naturæ ordini consentaneum, vt postea quam de generibus læsæ actionis egimus, prosequamur modo ea, quæ in excretis sunt, & retentis. Diuidit Gal. l. de diff. sympt. 6. excrementa præter naturam in tria genera, alia quæ quantitate sunt talia, alia quæ qualitate, alia tandem, quæ toto genere præternaturam existunt. Vnde & excretio poterit præternaturam dici trifariam, aut ratione qualitatis, aut quantitatis, aut toto demum genere. Primi, & secundi generis excretio quid sit, facilè quisque intelligere potest: quæ toto genere præter naturam vocatur, non ita patet, ea tamen quantum video, ita vocari potest, in qua illud excernitur, quod valdè nobis amicum, vt cum ramenta extruduntur pinguedo, caro.

Quatuor alij.

Alij non tam attendentes, quæ scripsit hoc loco Gal. sed colligentes genera omnia excretionum præter naturam, quæ sparsim tum Gal. cum Hipp. innuerunt, quadrifariam, inquiunt, excretionem aliquam symptomaticam dici, ratione quantitatis, vt cum non fit pro proportione humoris, qui peccat, sed vel superfluit, aut est diminuta. Ratione qualitatis, vt cum non euacuatur peccans humor, sed pro eo alius. Ratione temporis, vt cum humore adhuc crudo, & in morbi principio fit excretio. Potest demum excretio esse symptomatica ratione loci, vt cum

cum per regionem incongruam educitur humor. Meminit primæ Hipp.2.p.aph.51. dicens, *Plurimum vacuare, aut replere, malum, quia omne nimis naturæ inimicum.* Secundæ aph.2.1.p. *In vacuationibus & vomitibus sponteneis.* Tertiam innuit 4.aph.22. dum dicebat, *Morbis incipientibus, si atra bilis supra, vel infra exierit, lethale.* Quartā ibi, *Agitur quidem qualiscumque fuerit eius sursum malum, infra uerò si deijciatur bonum.* Vnde statuit Gal. in bona, laudataq; vacuatione, illud desiderari, scilicet, vt fiat per directum, nam inflammato hepate sanguis sinistra è nare fluens, malum: è dextra si exeat, bonum.

Sed certè si res ista exactè pendatur, triplex genus excretionis pręter naturam esse inueniemus, ratione quantitatis, qualitatis, & loci. Non dari alia, patet, quia si quæ essent præter hæc admittenda, aut esset excretio toto genere præter naturam, aut ea, quæ talis dicitur, quia tempore fit inopportuno: at neutra est distincta à positis; non prima, nam si symptomatica excretio ratione qualitatis, illa dicitur, in qua non excernitur, aut calidior, aut frigidior humor, tenuior, crassior, sed qui non peccat, qua ratione nomen qualis accepit Hipp. dum dicebat, si talia purgentur, qualia purgari oportet, hoc est illa humoris species, quæ peccabat, non pro ea alia. Quis non statim intelliget excretionem pinguedinis, ramentorum, & carnium, ad eam excretionem præter naturam reduci, quæ ratione qualitatis sic est dicta? ad hanc, aut eam, quę est ratione quantitatis reducitur illa, quam symptomaticam vocant temporis ratione; nam quæ importunè accidit, & in morborum initijs idcirco reprehenditur à Medicis, quia non educitur humor nocuus: aut quia simul permixtus cum bono, fit enim coctione secretio: aut demum est hæc suspecta, quia cum non fiat deponente natura inutilia, sed vel stimulata à qualitate deleteria humoris, aut grauata à copia eiusdem, non effundet vniuersum humorem nocuum, sed partē illius. Erit itaque mala, aut quia imminuta, aut quoniam bonus humor tantum expellitur, aut hic cum malo permixtus. Quare aut ratione quantitatis, aut qualitatis.

Nos tria tātum admittimus, quāquam ab vtraque sentētia aliquo modo recedamus.

Non tamen reprehendo propterea Valles. aliosque, qui vacuationes dictas plures fecerunt, nam clarioris doctrinæ gratia, nil vetat hoc facere, vt 3.ar.med. monet Gal.

At dices, quorsum eam, quæ ratione loci dicitur addimus; Nonne eam ob causam hoc desideratur, quia vbi inflammato, e.g. hepate sinistra è nare prodit sanguis, non educitur sanguis, à quo inflammatio, sed alius, à quo nihil mali.

Quandoque fortasse, ita res se habet, secus alias. Nam si peccans humor, & ea quantitate qua peccat educatur per vomitum, aut pleuriticorum pus per vias vrinarum educatur, reprehenduntur vacuationes prædictæ, neque alio ex capite damnantur, nisi quia per locum incongruum noxia materia educitur, quo fit, vt grauia symptomata inferātur:

tur: præstat autem non solum curare morbum, sed tutò, citò, & iucundè. Erit ergo vacuatio symptomatica triplex, aut quoniam non educitur humor peccans, aut quoniam plus, minusue educitur, aut tandem quia per incongrua loca euacuatur.

Symptomatum, quæ in qualitate mutata sunt, genera. Cap. VII.

Quatuor esse genera symptomatum in mutata qualitate certū.

SVperest tertium symptomatum genus, quod in qualitate mutata, siue in affectibus corporis vocant Medici: quare, vt hæc disputatio absoluatur, est reliquum huius symptomatis genera numerare.

Gal.c.5.l.de sympt.diff. quadruplex ponit esse symptoma, in qualitate mutata: visiua, vt cum color totius est vitiatus, vt in icterico, aut hydrope, aut partis, vt in carbunculo, aut inflammatione: olfactiua, vt cum nidorosum quid, aut acetosum ructamus, aut teter alius odor nares nostras offendit: gustatiua, vt cum gustus amaricat, ac demum tactiua, vt cum quod durum est emollescit, quod molle induratur, leue exasperatur, asperum leuigatur. In auditu nullum ponit symptoma in qualitate mutata; an quia nullum dari censuerit, an quoniam ex ijs, quę dixerat, facilè poterat vnusquisque intelligere, dari pariter symptoma in qualitate mutata, ad auditum spectante, dubium, vnde variè de re hac opinatum; admittit illud Fern.l.2.de sign.c.3. *Simplices*, inquit, *partium affectus præter naturam, qui functioni nulli incommodant, sensibus ferè obuij manifestiq; sunt. Hos pert̃ide sensuum, quibus percipi solent numero in ordines quinque redigemus.* Negant alij: Nam quamquam lædi auditus possit, non secus ac alij sensus, quia tamen non habent dicta vitia permanentiam, non posse spectare, putant, ad qualitates mutatas.

An sit ponendum quintum, quod ad auditū pertineat, dubium. Admittit Fernel.

Cui assentimur.

Quæ probabiliter dici, nullus est, qui non videat; Nam Fernel. ex numero sensuum, numerum horum symptomatum expiscatur: Illi ex mutata qualitate, non quauis, sed ea dumtaxat, quæ permanentiam habet: libertate pari: quare cum nulla sit ratio, quæ hoc, vel illud probabilius esse suadeat, permitto cuique, vt sentiat, prout lubet.

Licet illud displiceat in Fern. quod tadē in excremētis posuerit.

Illud Fern. condonandum non censeo, quod qualitatis vitia, nedum in partibus, sed & in excrementis inesse censeat: vt si vrinarum, deiectionum, mensium, sputorum, vomitionum niger sit color, liuidus, aut viridis: Cum etiam graueolentia ferit, aut sapor amarus, salsus, acidusuè subest; nam symptomata ibi esse possunt, vbi morbus. Quare, cum nequeat morbus excrementis inesse, non potest excretum symptoma alterius symptomatis subiectum esse, alioquin verum esset dicere, hæc vrina habet multa symptomata.

Num præter dicta, recensenda sunt alia symptomatum genera?

negat

negat Eustachius Rud. l. 3. de affect. præter naturā c. 1. Si qua enim alia à dictis recenseri deberent in hoc genere, maximè essent sensibilia cõmunia immutata; Cum enim symptoma hoc spectat ad qualitatem sensibilem mutatam, sitque hæc duplex communis, & propria, erit pari pacto symptoma hoc in mutata qualitate duplex: aliud nempe in sensibili proprio mutato, aliud in sensili communi: at nullum debet poni in sensili communi mutato symptoma; nam hoc habet permanẽtiam, vt dictum, quam non est fingere in motu, & quiete: secundo quia hæc omnia ad symptomata posita licet reducere, aut morborum genera; nam motus, & quies ad expulsiuam læsam, abolitam, aut irritatam: magnitudo numerus, & figura vitiata, ad morbos actu, aut potentia. Quare, &c. *Nec tamen hoc admittimus, ut Rodius.*

Affirmat contra Comes Mont. l. 2. de morb. c. 34. estque vera sententia; nam exiguus tumor, vitiosaque figura, quæ actiones non offendunt, sunt symptomata, neque aliud symptoma potest esse tumor, nisi in magnitudine: vitiata figura, symptoma pariter in figura mutata: est magnitudo, & figura sensile commune, quare & hæc sub mutata qualitate admittenda, nam quamquam Gal. vbi de causis symptomatum agit, nullam faciat horum mentionem, cum cæterorum causas sit prosequutus, idcirco hæc tacuit, quia ex ijs, quæ de causis morbi in magnitudine aucta, & figura vitiata dixerat, facile poterat vnusquisque intelligere, quid esset de ijsdem, cum sunt præ exiguitate symptomata sentiendum. *Sed alia in communi qualitate mutata.*

At possunt hæc ad alia symptomatum genera reduci. Quæ? num magnitudo parum aucta, parum vitiata figura ad morbos in figura, & magnitudine? erras, erras; nam si sunt morbi in potentia, actu quid erunt? profecto ni ponas esse symptomata in qualitate communi permutata, non uideo quid dici possit. *Obiectio. Solutio.*

De motu, & quiete concedimus, nam hæc sub abolita actione comprehenditur, si sit quies à morbo, non sub sensili communi, nam neque quies est commune sensile; vt enim 2. de an. dictum, priuationes non cognoscuntur sensu, sed ope intellectus. Quod si de quiete loquamur, quę à facultate, hęc idẽ est, quod motus, motus idẽ quod actio, quare ad læsas actiones reducetur, motum ergo, & quietem distincta ab actione symptomata non ponimus, distincta tamen esse putamus figuram, & quantitatem exiguam, at vitiosam.

Læsæ actionis causæ. Cap. VIII.

Conquisitis generibus symptomatum, est modo reliquum, vt de causis læsæ actionis tractemus; Nam quamquam pręter hanc detur symptoma in excretis, & retentis, & qualitate mutata: quia tamen hoc ab excretione, & retentione præter naturam, illud à læsa actione

ſuam ducit originem, nam color præter naturam ab humore delapſo, alienus ſapor à bili, quę in os ventriculi, aut palatum influxit, haud quidem imminuta erit hæc diſputatio, ſi de læſę actionis cauſis dumtaxat agemus.

Afferitur Argent. Argent. 1. de cauſ. ſympt. 2. vbi reprehendit, vt ſui moris eſt Gal. quod de cauſis ſymptomatum ſcribens, nihil commune omnibus attulerit, ſed à cauſis læſæ viſionis exorſus eſſet, ne idem illi obijceretur, rem aggreſſus, docet lædi actionem poſſe facultatis vitio, inſtrumenti, mutatione vſus, vt patet in pulſu, & reſpiratione, ab obiecto, vt nutritio docet, & à cauſis ſine quibus non; nam ni pręparetur alimentum, debito tempore, & certo ordine aſſumatur, aſſumptum retineatur, aut diminutè coquetur, aut deprauatè, aut nullo modo.

Et rejicitur. Sed dum exactam methodum docendi profitetur vir iſte, à vera docendi methodo errat; enimuerò eę actionum læſiones, quę fiunt vitio obiecti, aut cauſę ſine qua non, nequaquam ſunt ſymptomata, ſed, vt dictum, impotentię quędam naturales. Quare huius cauſas afferre, dum de cauſis ſymptomatum tractatur, eſt cuncta confundere.

Mox quid ſentiendum decernitur. Dicemus proinde, vt res diſtinctè procedat, ſi cauſę lęſę actionis pręter naturam inquirantur, vnica illa erit, inſtrumenti, ſeù communis, ſeù proprij vitium; nam quamquam habeat facultas naturam à temperie diuerſam; alioquin eſſet intellectus, & voluntas temperies: quia tamen aut nullum poteſt detrimentum ſentire (neſcit enim corruptionem intellectus) aut ſi quid patitur, inſtrumento compatitur; nam non habent contrarium qualitates quartę ſpeciei, propterea ad vnum inſtrumenti vitium obleſionis cauſa eſt referenda; quod quia duplex commune, & proprium, commune, vt ſpiritus: proprium triplex, temperies, formatio vnitas, lædetur præter naturam actio, vel vitio ſpiritus, aut temperiei, vel formationis: aut vnitatis: lædi poterit vitio ſpiritus quadrifariā, quia diſtrahitur, quia impeditur, quia imminuitur, quia corrumpitur: temperiei bifariam, aut ſimplicis, aut compoſitę: ſi compoſitæ quadrifariam, calidæ ſiccæ, calidæ humidæ, frigidæ ſiccæ, frigidæ humidæ. Si ſimplicis, quadrifariam pariter calidæ, frigidæ, humidæ, ſiccæ. Formationis vitium, à quo actionis oblæſio pręter naturā, adhuc multiplex, figura, cauitas, quantitas, numerus, ſitus. Quare 22. in vniuerſum cauſę vitiatę actionis, ſpiritus diſtractus, impeditus, imminutus, corruptus: intemperies calida, frigida, ſicca, humida: calida ſicca, calida humida, frigida ſicca, frigida humida: vitioſa figura hoc eſt aſpera, lenis, cauitas aucta, imminuta, quantitas numerus, ſitus mutatus, continuique ſolutio. Quod ſi vitiatæ actionis in vniuerſum cauſas ſcire velis, eius nempè, quæ ſymptoma eſt, & quod accidens naturale vocatur à medicis, nam id ſcire conducit non parum ijs, qui faciunt medicinam, ne dum impotentiam naturalem cum ſymptomate confundunt, ignorent quid deceat tolli, quid ſeruari, dicere potes, non tan

tum

tum internarum causarum vitio actiones oblædi, sed ab externis quoque. Sunt hæ duæ obiectum, & medium: obiecti vitium est duplex, in quantitate, & qualitate: si velis ad maiorem claritatem addere tempus, ordinem, distantiam, modum, non multum contendam: Ad hæc capita causas omnes læsæ functionis reduci, intelliget quisque, qui functiones quasuis vitiatas attentè inspexerit. Nempè propè mortem existentes, non sentiunt defectu spirituum, non enim gignuntur à partibus mire intemperatis: non sentiunt vulnerati, quia aliò facultas vacat: ob eamdem causam cum scatet ventriculus flatibus, aut non retinetur alimentum, quantum opus fuerit, non benè coquit, nempè, quia non potest applicari pars coquens obiecto. Quia impeditur effluuium spirituum, non sentiunt apoplectici, nec sentiunt qui syncopem patiuntur, destructis ab aura venenata iisdem. A morbo quouis actionem lædi, notius est, quam vt probatione indigeat. Est pariter notum, ex erroribus illis externis nō rarò fieri, vt actiones vitium aliquale contrahant; Nam vbi alimentum, e.g. plus sumitur, quam vt à facultate coqui possit, aut impreparatū calidius, frigidius, corruptum, intempestiuè, citra ordinem, coquitur non benè à ventriculo. Nec est qui dubitet, medij vitio non rarò idem contingere; nam videntes per vitrum viride, aut habens multos angulos, cuncta iudicabunt viridia, & singula obiecta multiplicia.

An sit alia causa vitiatæ actionis, hoc dubium. Ponit Argen. oblædi quandoque ab vsu adaucto, nam vbi calor intenditur, fit pulsus celerior, & respiratio crebrior. *An ob vsu aucto lædatur quandoque actio. Putat Arg. Nos negamus.*

Quod reijcio, nam finis non nisi metaphoricè agit. Numquam ergo hic actionem vitiatam producere poterit. Quare quod ex calfacto corde pulsus celerior fiat, idcirco fit, quia calida intemperie laborat. Hæc ergo in causa pulsus vitiati. Proinde non erunt aliæ causæ vitiatæ actionis. Qui fiat, vt à prædictis causis, quandoque imminuatur, deprauetur, corrumpatur, cap. sequenti dicetur.

Imminutæ, abolitæ, & deprauatæ actionis causæ. *Cap. IX.*

QVi fiat, vt actio vitiosa reddatur, c. superiori docuimus, declarandum modo, vnde est, quod quandoque imminuitur, quandoque aboletur, alias deprauatur. Nulli dubium fuerit, vbi quęuis causa ex positis mirè augeatur, actionem omnino aboleri, nam quemadmodum integra ex causa bonum, sic causæ cuiusuis defectus ad inferendum vitium est satis. Quæ tamen causæ imminuant actionem, quæ eamdem deprauent non admodum patet, vt multi fortasse credunt.

Argen. l. de caus. sympt. c. 6. & 13. quem postea est sequutus Sanct.

Argent. de causis deprauatæ, imminutæque actionis, adducitur, & reprehenditur.

2. art. med. circa finem, à leuioribus causis imminui actiones autumat, deprauari à maioribus, quod duas ob causas reprehendendum: Primum, quia cum leuis causa possit esse tum calida, cùm frigida, non declarauit, an parum aucta frigiditas coctionem imminuat, an calor, an idem vtraque qualitas parum ab harmonia recedens faciendi vim habeat, vtraque vbi augeatur deprauet.

Reprehendenda secundo hæc Argent. opinio, quia parum imminuta cauitas impedit distributionem chyli ad hepar, & sanguinis ab hepate ad vniuersas, & singulas partes corporis, eademque vbi magis, & magis imminuatur, haud distributionem deprauabit, sed multò magis imminuet: vapor item mordax, & acer tristem facit sensum, non imminuit, quamquam sit exiguus. Præterea si id verum, præcederet semper imminuta actio deprauatam, nam si auctum causæ vitium actionem deprauat, exiguum imminuit, cum numquam liceat, nisi per gradus ad magna progredi, numquam fiet repentè causa magna. Quare numquam deprauabit, quin imminuat prius, quod absurdum.

Mox veræ cuiusque symptomatis causæ adducuntur, ac primum imminutæ.

Dicere proinde iuuat, minui quandoque actionem proprij instrumenti vitio, quandoque defectu communis. Si proprij bifariam, aut vitio intemperiei, aut malæ formationis. Si minuatur spirituum vitio, causa huius imminutæ actionis, erunt illa omnia, quæ spiritus imminuendi vim habent. Vnde cum possint esse calida, frigida, vacuationes immodicæ, distrahentia, & alio auocantia ipsos, impedientia eorum effluuium, poterit actio spirituum vitio imminui à calidis, frigidis, obstruentibus, vacuantibus, & alijs, quæ facilè vnusquisque discurrendo ex se ipso poterit inuenire.

At si hæc imminuatur temperiei vitio, erit intemperies frigida, frigiditas enim cuncta hebetat, retundit, mortificat: Erit intemperies humida, nam hinc fit, vt pueri vix moueantur: erit sicca, nam impedit apprehensionem, sensationemque: solus calor vbi intendatur non imminuit, sed vel omninò tollit actionem, aut deprauat. Quod si minuit calor interdum, appetentiam, & coctionem, vnde congerunt crudos succos febricitantes, vtrumque fit per accidens: nempe appetitum imminuit, aut bonis, aut prauis ad stomachum succis conuocatis, vt 13.3. cap. 7. fit imminuta coctio, aut vitio externo, quia non mouentur, plus bibunt: aut resoluto calore naturali; itaque semper imminutio, & abolitio à frigiditate. Imminuit pariter cauitas vitiata actionem, nam vbi imminuatur, imminuit distributionem sanguinis, mictionem, & in vniuersum quamcumque excretionem.

An calida intemperies imminuat.

Deprauatæ actionis causæ.

Quæ actionem deprauant, sunt pari pacto duplicia, alia id faciunt imminuendo spiritus, & distrahendo, alia peculiari instrumento vitium inferendo. Quæ imminuunt spiritus, possunt esse alterantia omnia, quæuis enim immodica intemperies illos destruendi vim habet, & va-

& vacuantia. Quæ peculiare instrumentum vitiando deprauant, sunt morbi in soluta vnitate, in situ mutato, in intemperie quauis. Ab his omnibus deprauari actionem monstrat illud, quia ab his omnibus dolor excitatur, est autem dolor actio deprauata. Quare, &c.

Petes, multa ex positis possunt deprauare actionem, minuere, & indiscriminatim vtrunque facere. Vnde ergo est, quod quandoque imminuit, quandoque deprauat? *Dub.*

Fit hoc interdum ex causæ natura, nam soluentia continuum, mutatus situs partium, deprauant semper, nàm semper dolorem inferũt: imminuunt numquam: diminuentia cauitatem, imminuunt semper, deprauant numquam. Quod si quandoque dolentes, vix audemus partem dolentem mouere, ex electione hoc fit, non ex vi morbi. Nempè exiguos ciemus motus, ne ab immoderatis doleamus. *Resp.*

Fit secundo ex diuerso eiusdem causæ agendi modo, vt frigiditas e.g. imminuit sensationem, vnde torpor adstringendo meatus. Quare cauitatem imminuendo, & hoc modo impediens spirituum influxum, sine quibus sentire pars non potest, sensationem imminuit. Deprauat eamdem inferendo dolorem. Fit tertio, hoc ipsum à causa morbosa magis aucta quandoque: sic imminuitur actio defectu spirituum modico, at vbi eorum defectus fiat maior, deprauationes contingunt, nam 6. aph. delirant senes ex defectu spirituum, & Gal. exponens aph. 9. eiusdem particulæ. *A sanguinis profluuio desipientia*, hic inquit, *Aphorismus magnam nobis affert vtilitatem ad credendum, quod aliquando fiat desipientia ex defectu*. Deprauatur demum actio ex imminuta actione, nàm cum exactè Sortes, e.g. amicum aduenientem non cognoscit, errat in iudicio, & ita ab imminuta vna actione, alterius deprauatio exoritur. An dentur aliæ huius vitij causæ cogitent alij, mihi satis fuerit inquirendi occasionem dedisse.

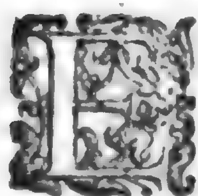

ANTEPRAXIS MEDICAE
Liber Quartus.

DE MORBORVM TEMPORIBVS.

Dicendorum occasio, & utilitas. Cap. I.

EXpositis morbi causis, eiusdemque accidentibus, ne quid desideretur, quod ad disputationem propositam absoluendam conducit, nostræ esse partes videntur de partibus morbi disputare. Suadet idem vtilitas, nam explorata partium morbi natura, non tantum noscendo morbum, sed & curationi rectè instituendæ, & prognosi conducit; mori etenim ęger potest primis morbi temporibus; vbi idem declinet, numquam iste succumbet. Iuuatur, & ad portum salutis appellit, coctum qui extrudit humorem: lædetur, qui in morborum principijs idem tentat, & illud æternæ veritatis. *Decretoria non statim appareant.* Quid memorem quantum curationi conferat? *Circa*, inquit, *morborum initia si quid videtur mouendum, moue: in statu expedit quietem habere* & 1. aph. 8. *Cum summa morbi vehementia est, tunc; vel tenuissimo victu vti oportet.* Quare quod dixit Galen. cap. 40. ad Tasibulum, *Tempora non esse ad iudicandum, quid facto opus sit accommodata*, de tempore explicandum, prout mensuram durationis significat, non quatenus mensura est variarum dispositionum, quæ cum ægritudine. Ineunda itaque hæc disputatio, ac primum, quid tempus morbi, quotuplex, & num quiuis illa percurrat, examinabimus: videbimus postea, an tempora quæcumque considerantur in morbis, vnà simul coincidant.

Quid morbi tempus, quotuplex, & num morbus quicumque illa percurrat. Cap. II.

TEmpus morbi est idem quod ætas morbi, nam translata vox est ab animantibus ad ipsos: propterea videamus, quid est animalium ætas, nam hinc patebit, quid sit ætas, seu tempus morborum. Est ætas animalium, mensura actionis calidi primigenij in ipsum humidum. *Quid morbi tempus.*

Quare

Quare erit ætas, seu tempus morbi, mensura actionis causarum aduersus naturam c.33.& 37.l.ad Thras. Causarum autem nomine, non solum intelligitur verè causa morbifica, sed quidquid præter naturam est in corpore. Quare cum sit hoc triplex, morbus, causa morbi, & symptoma, dabuntur tempora morbi, causę, & symptomatum. Vnde Nicolaus Florent. tract.2. de febr. sum.1. cap. 19. *Tempus morbi est mensura extrinseca motus qui est in ægritudine causę, & symptomate.*

Quotuplex. Potest quodcumque horum quatuor habere tempora, principium, augmentum, statum, & declinationem; nam quę sunt præter naturam, per recessum à statu naturali fiunt: Quæ autem recedunt, inter initia minus recedunt; possunt postea magis recedere. Quod si est redeundum ad statum naturalem, necesse est excessus ilic consistat, tum minuatur quousque euanescat. Quare poterit morbus quatuor habere tempora. Confirmat hoc Gal. exemplo animalium; nam quodcumque animal primo nascitur, crescit postea, auctumq; consistit. Senescit tandem idem, & collabitur; quare & morbi nascentur, crescent, consistent, extinguentur.

Quid vnūquodque horum. An habeat hæc omnia quicumque morbus, & factus, & fiens, hoc dubium. Quia vero id assequi non licet, ni primum constet quid sit morbi principium, quid eiusdem augmētum, status, & declinatio, hinc auspicabimur, præsertim cum non satis sit hoc manifestum, quod vel ex Gal. potest quisque conijcere, nam cum duos libros de re ista scripsisset, vt omittam quæ de hac re docet 1.lib.de cris. nullibi tamen in vniuersum rē hanc diffiniuit, sed aut varias principij acceptiones addu xit, vt cum dixit, trifariam sumi nomen principij, pro primo morbi insultu, pro primis tribus diebus, & pro eo tempore, in quo morbus est crudus: aut vbi continus rem hanc est aggressus, id tantum declarauit, quid principium, augmentum, status inflammationis: qua ratione febrium tempora dignosci possunt, vt l.7. Deo dante, dicemus, in vniuersum descripsit numquam hæc tempora. Sunt alij id facere aggressi, an haud abiliter, mox dicemus.

Capiuac. affertur. Capiuac.lib.6.prax.c.9. pertractans de horis febrium, statuit, principium febris esse, vbi agere illa incipit: actione tamen ita remissa, naturam vt nondum lædat: augmentum vbi febris magis lædit, & virtus reagere incipit: statum: vbi summa est actio inter naturam, & febrem: declinationem, vbi imminuitur actio.

Enreijcitur. Sed multas ob causas non placet, ac primum, quia ponit febrem, vbi in principio existat, nondum naturam nostram lædere; nam si est eo tempore morbus, quo pacto non offendet? Secundo, quia ponit augmentum esse, vbi eadem magis lædit. Quando ergo lædere incipiet, in quonam tempore febris erit?

Exactius rem cum Gent. diffiniuisset hunc in modum. Principium morbi est, vbi incipit affligi natura: Augmentum, in quo augetur

affli-

afflictio: status, vbi eodem modo se habet: declinationem, vbi afflictio minui incipit.

Probaturque Nicol. Florent.

Quamquam recipienda magis videatur Nicol. Flor. Argen. & aliorum opinio, qui dicunt, principium morbi esse illud tempus, in quo morbi generatio absoluitur, neque vllum insigne accipit incrementum: insigne inquam, nam quemadmodum animalia gigni dicimus, non solum vbi partes suas comparant, sed cum aliquale augmentum in vtero acquirunt: sic morbus esto gignatur, & aliquod incrementum assumat, non dicetur propterea tendere ad augmentum, quousque aliquod insigne incrementum non accipiat. Quare morbi augmentum fuerit tempus illud, in quo genitus iam, & absolutus morbus manifestè crescit: status, cum summum quod ab incremento est partum, eodem modo perseuerat: declinatio, cum vigor ille minuitur; nam in hanc inclinat manifestè Auicenn. 2. 1. doctr. 1. cap. 8. dicens, *Principij tempus est, in quo ægritudo apparet, et eius similantur dispositiones, & neque apparet in ea augmentum eius: & hora augmenti est tempus, in quo ægritudinis manifestatur constrictio: & hora status, est hora, in qua ægritudo in omnibus suis partibus secundum vnam manet dispositionem: & hora declinationis est tempus, in quo eius apparet diminutio: & quanto plus procedit eius minoratio, est magis manifesta.* Hac ergo posita principij, augmēti status, & declinationis natura, dubitatio est, num morbi quicumque percurrant hæc tempora, seu sint in intemperie, seu dissimilares: diffiniendo inquam hæc tempora cum Auic. nam si cum Capinacc. dicas, principium esse, in quo incipit læsio, augmentum, in quo augetur, nulli dubium fuerit, posse hæc tempora morbum quemcumque pertransire; nam quamquam facti morbi, qui nullam habent causam fouentem, eodem semper modo se habeant; & semper agant secundum vltimum sui posse, possunt nihilominus modò maiorem, modò minorem læsionem inferre, quia in principio, e.g. natura robusta resistit valentius, minus postea: vnde quamquam in morbo nulla sit facta variatio, potest nihilominus læsio esse varia, varietate facta in patiente. Neque de quouis genere morbi est controuersia, nam cui dubium fuerit, morbum, qui causam habet fouentem, à qua potest intendi, posse quoque, & morbum intendi, atque ita in augmentum, & statum procedere? sed de facto, vt de febre hectica, vulnere à causa externa inflicto.

Hinc patet ad titulum difficultatis.

In cuius solutione defecerūt quidam, qui affirmarunt.

¶ Tenent quidam partem, quæ affirmat, vt refert 3. art. med. 32. Plusquam Com. nam quamquam causa, quæ morbum induxit, nō adsit, est tamen vis à causa impressa. Vnde quemadmodum lapis sursum proiectus, adhuc mortuo proijciente mouetur, haud secus poterit factus morbus virtute impressionis à causa factæ, adhuc quatuor tempora percurrere. Et veluti lignum, inquit Vega, externa à face inflammatum, quamprimum aliqua parte in prunam est versum, quāquam fax

extin-

extinguatur, vniuersum comburitur: haud secus fieri poterit, vt recedente causa extranea, quæ febrem produxit, augeatur nihilominus febris.

Quos reijcio, nam vis impressa ab agente, potest quidem effectum productum seruare, at eumdem intendere nullo modo potest: vt vis à proijciente lapidi communicata, potest quidem facere, vt moueatur lapis proijciente mortuo, at vt velocius moueatur, & citius, nequaquã fieri potest. Ignis item productus, potest cõsimilem producere ignem, maiorem nequaquam, nam neque ignis intensionem recipit, aut remissionem. Quare male Roderic. *Cum*, inquit, *causa externa imprimit in corpus, corpus ipsum in spiritum cordis: is spiritus, vbi primum calefactus est, licet cesset externa causa, pergit calefacere corpus. Quare febris augetur*: Malè, inquam, nam non est hæc caloris intensio, sed extensio, quia alteri, & alteri parti communicatur.

Nec placet Gent. dicens, si tempus morbi sumatur impropriè, vt dicatur principium, punctum, in quo incipit morbus: declinatio punctũ, in quo recedit: status punctũ, in quo permanet, reperiri hæc tempora in morbo immateriali; nam si augmentum est, in quo acquirit aliquid morbus ad propriam naturam spectans, quo antea carebat, quo pacto poterit, nullam habens increscentiæ causam, in augmentum tendere? Num à seipso intendetur? minimè quidem. Quid ergo? num facti morbi numquam habere poterunt augmentum, statumuè, ni in augmentum fuerint inducti priusquam recesserit causa? ita multi; quibus assentior: Quod si omnes in hectica gradus quosdam agnoscant, seù species, scias tribui hæc tempora hecticæ, ratione, qua exiccat: vnde quidam dicunt esse in principio, dum calor ita agit in roridam humiditatem, vt eam plus iusto calfaciat, sed non dum incipiat consumere: augmento, dum consumere incipit: statu, dum summa est facta roridæ humiditatis consumptio. Alij non ex maiori, & minori siccatione eiusdem humidi; huiusmodi temporum distinctionem accipiunt, sed ex diuerso humido consumpto. Aut dicas secundo percurrere varia tempora febrem hecticam, cum putri annexam, nam putris febris, à qua hectica quoquo pacto fouetur, modo plus, modo minus agens pro ratione humoris, à quo pendet, potest intendere factam febrem, nam & habitus pariter intensionem recipiunt, remissionemque. Non tamen propterea tollitur, quin sit illud perpetuò verum, morbos factos numquam quatuor tempora percurrere, prout sunt facti, sed quatenus sunt ijdem fientes, & causam fouentem adhuc habent. Num verò, quicumque fientes, seù lethales, seù salubres, tempora quæcumque percurrant, cap. sequenti dicetur.

Numquam facti morbi intẽdi possunt.

Vnde hectica nõ habet gradus qua factus est morbus, sed vel ob maiorem siccationem minoremuè.

Aut ob diuersum humidum consumptum.

Aut quia putrem febrem annexam habet.

Per-

Percurrant ne morbi omnes fientes quatuor tempora, Cap. III.

Affirmant quidam de salubribus.

AFfirmant quidam de morbis salubribus. Quod si inquiunt non semper à medico id obseruatur, non est, quia caret illis morbus, sed quoniam sunt insensibilia tempora; nam, vt primo de cris. cap. 3. *Sæpè in morbis nullum, sensibile tempus inuenitur huiusmodi, sed habent adhuc quarta, si ita contingat accessione inditia augmenti, quinta superueniente accessione, declinationis principium, quoniam videlicet status momentaneus extitit, adeo vt nemo eum adesse cognouerit, sed vt exquisitè dignoscatur, primum declinationis tempus sit necessarium: simile quidam accidit in morborum augmentis, nam sæpè prior accessio principiū simul habuit ascensum, & statum: in prima sui parte principium, deinde ascensum, postremo verò statum: deinde secunda accessio manifestè videatur declinare.* Ita Valles. l. 10. contr. c. 7. Sclan. 3. ar. med. 32.

Quidam verò hoc limitant.

Limitant alij propositionem, dicuntque pertransire quatuor tempora morbos salubres, ni ars, aut natura morbum augeri prohibeat. Ita Argent. c. 6. lib. de morb. temp. Capiuacc. Vega lib. 2. de differ. feb. & alij, quos refert Vall. citato loco, qui paritor id colligunt ex Gal. qui 9. met. gloriatur, se missione sanguinis febrem iugulasse. & lib. ad Thras. c. 37. ait, licere morbos in principijs expellere, atque ita reliqua morbi tempora præcidere. Et quamuis contendat Valles. posse vsu remedij, ita breuia reddi morborum tempora, vt sine remissione videatur sublatus morbus, non tamen illa omnino præcidere, quod alij dicunt, faciunt morbum illegitimæ constitutionis, non tamen omnino constitutione eum priuant: mihi tamen oppositum magis certum videtur; nam quemadmodum si quis nuper natum occidat, nec iuuentutem, nec statum consistentiæ attigerit: sic vbi morbi materia adimatur, numquam ad augmentum, aut statum perueniet.

Nos quoq; aliud tamē addimus.

Addo ego, nedum priuari his partibus morbum, vbi arte, aut natura eius augmentum inhibeatur, sed & cum deficit causa, quæ ipsum produxerat, quæque perseuerando erat ad augmentum ductura. Finge, e.g. vulnerari Platonem à Sorte, ita tamen, vt vulnere inflicto, cesset vulnerare Sortes: iam vulnus ad augmentum nequaquam ascendet; à qua enim causa intendetur? non à vulnerante, nam agere desijt: non à seipso, nam nihil seipsum intendit. Possunt ergo non percurrere omnia tempora morbi salubres, quamquam neque natura, neque ars illud prohibeant, sed ex defectu solo causæ producentis. Morbis ergo salubribus non repugnat quatuor, vt tempora habeant, non tamen necessariò percurrunt illa, tum quia possunt arte, aut natura præcidi: tum quia causæ producentis defectu, non poterunt statum, aut augmentum attingere: percurrunt tamen necessariò principium, & declinatio-

nationem, illud, in quo fiant: hanc, in qua extinguantur. Quod si nec natura, nec arte illa præcidantur, nec desit causa, quæ illos intendere possit, habebunt singuli morbi omnia tempora; nam omnis causa fortius agit, & validiorem producit effectum in subiecto disposito: At quanto magis agit, disponit magis, quare morbum validiorem producet, quare in augmentum protrahet.

Euasio. Nec contra est, quod ponunt medici omnes quasdam febres, quæ semper augentur, alias quæ eodem modo semper se habent, alias tandem, quæ continuò declinant; nam vt benè Gent. ponitur acmastica febris per acmastica, & omothona, non quia hæc semper declinet, alia continuò increscat, stet alia semper: sed quia maior pars vnius est augmentum, alterius declinatio, alia demum, maiori sui parte consistat.

Non minor cõtrouersia de lethalibus: an possint habere declinationem. At quid de morbis lethalibus? negant omninò quidam declinationem habere lethales morbos, quia numquam fieri potest, vt in inclinatione quis pereat.

Admittunt eamdem alij, quia cum illa cognoscatur ex coctione, atque cum hac possit æger extingui, quia potest natura expellendo deficere, poterit morbus lethalis declinationem habere. lis ergo inde pendet, quod quidam putant, posse ægrum in declinatione deficere: negãt alij. Quare hoc decidendum. Ne tamen errorem æquiuocatio pariat, aut difficultatem, noto primum, non esse dubitationem de declinatione particulari: neque de declinatione vniuersali apparente, non vera, est autem vbi videntur remissa symptomata, insuperata causa, nam in vtraque posse ægrum extingui, fatentur omnes: dubitatio est de declinatione vniuersali, & vera.

Negant quidam. Quam volentes dirimere quidam, dixerunt, haud fieri posse, vt qui in morbi declinatione est, pereat, si omnia, vt oportet, à medico peragantur: declarantes postea quid est illud, quod medicum præstare oportet, quidam dicunt, esse exhibitionem medicamenti purgantis: vult Vall. 10. contr. esse optimam victus institutionem. Ergo hic contendit, numquam fieri posse, vt in morbi inclinatione pereat æger, si medicus victum rectè præscripserit (tantæ molis est optima victus ratio) illi in portu esse ægrotantem affirmant, si cum declinauerit morbus, medicus exhibeat pharmacum, quia vbi natura non mouet, medicus mouere tenetur.

Nos distinguimus. Quæ cuncta à proposita quæstione aliena; Quis enim neget, vbi aut æger, aut medicus erret, posse ægrum perire, esto morbus declinarit, quando errata illa noui morbi vim habent? controuersia est num vi morbi, qui in declinationem iam abijt, possit æger mori, quam dirimẽtes breuiter affirmamus, si declinatio sit causæ morbosæ victoria, & eiusdem expulsio, numquam fieri posse declinationem, vt habeant lethales morbi. Sic Gal. 3. de cris. dicebat, se numquam vidisse aliquem eorum mortuum, qui cum signis coctionis crisim habuisset. At si declinatio-

nationem quis esse dicat, morbificæ causæ coctionem, poterunt lethales morbi declinationem habere, quia potest quis cum materia cocta, quam non est potis expellere, suffocari, vt docent quotidie suppurati. Quoniam verò perfecta declinatio in causæ expulsione consistit, nam coctio illa haud pertinet ad omnes morbos, propterea arbitror lethales morbos numquam posse totalem declinationem habere. Totalem inquam, nam in quocumque tempore, quatuor tempora considerari possunt, principium, augmentum, status, declinatio. Vnde datur principium principij, augmentum principij, status, & declinatio eiusdem: ita in augmento, statu, & declinatione. Considerari dixi; nam re uera non potest, quod crescit, perpetuo eodem in statu manere: nec declinare, aut minui, quod in eodem perseuerat statu. Quod si considerari hęc possunt in quouis morbi tempore, numquam lethales morbi totalem declinationem habebunt: quamuis nihil repugnet, quominus natura aggrediatur expellere concoctam materiam, & in expulsione deficiat. At quod vniuerso humore excreto extinguatur, id nulla ratione contingere poterit, quia non est à quo perimatur. Numquam itaque lethales morbi absolutam, & totalem declinationem habebunt.

Coincidat ne uigor morbi, & coctionis. Cap. IV.

PRæter morborum tempora dari alia, quæ coctionis vocantur, est apud omnes medicos exploratum. Vnde ex communi omnium sententia, quatuor sunt temporum genera, morbi vnum, symptomatũ alterum, & duplex causarum, quorum alterum sumitur ab actione causæ aduersus naturam, alterum ab actione naturæ aduersus morbum. An tamen coincidat horum omnium vigor, ita vt quo tempore viget morbus, causa, & symptoma, sit pari pacto summa coctio, est illud non parum controuersum; hoc inquam, nam quod coincidant morbi, & propriorum symptomatum tempora, vnà cum causis morbum immediatè attingentibus, certum; nam sequũtur morbi causam, symptomata morbum. Quis dubitabit ergo, quo tempore augetur causa, augeri morbum, quo tempore increscit morbus, symptomata crescere: cum viget causa, vigere morbum, ad huius vigorem, consequi vigorem symptomatum, ac tandem simul hæc omnia declinare, & extingui. Dubitatio est de temporibus morbi, & actionis illatæ à natura aduersus causam morbosam: quam quia docent medici ex coctione dignoscere, hinc mouent hanc quæstionem sub illo titulo: coincidant ne tempora morborum cum coctionis temporibus. Ex quo licet intelligere, non habere locum, nisi in morbis salubribus, nam causæ lethales numquam eò deueniunt, vt sint coctæ. Vnde Trincauell. examinans hanc difficultatem in suis epistol. epist. 17. ponit illam part. in morbis salubribus, dicens, *An in crisi salutari morborum materiatorum concoctionis, & symptomatum*

Explicatur titulus.

tum

tum vigor in idem coincidant. Neque habet hæc dubitatio locũ in quouis morbo salubri; nam in ijs, qui fiunt à fluxione, numquam simul cócurret morbi vigor, & coctionis; nàm principium tumoris est fluxio, quæ eò deuenit, vt lædat actiones: augmentum, fluxionis augmentum: status, & declinatio tumoris, eiusdem fluxionis vigor, & remissio. Tumoris symptomata sunt tumor, calor, & rubor, quæ vnusquisque videt ad portionem fluxionis increscere; & tamen fluxione cósistente quandoque, non est natura aggressa coctionem humoris; nam coctiones fiunt per quietem, motusq; ijs maximè aduersatur. Præterea declinatio tumoris caloris, ruboris tunc fit pręcipuè, cum pars humoris confluxi, aut perspirat, aut manifestè excernitur: hoc autẽ fit, vbi coctio fieri incipit. Coctionis itaque tempora cũ temporibus morbi, qui à fluxione habet ortum, nullo modo coincidunt. Quod & curationis ratio demonstrat; nam vbi curant hos morbos medici, vtuntur in principio solis repellentibus: in statu, digerentibus tantum: adhibent in augmento, quæ partim digerendi, partim repellendi vim habent. Quod si quo tempore fluit humor, natura coqueret, adhiberent tunç temporis coquentia medici, quando est hoc maximè optandum. Non dubitatur demum de ijs morbis, qui vna crisi nequaquam terminantur, vt Pleuritis, Peripneumonia, nam cruda adhuc materia, hi vigent; Enimuerò Anaxio, vbi grauissima symptomata est passus, facilè vt posset quisque conijcere, & ad augmentum, & statum vsque pleuritim peruenisse, cœpit 17. pauca, & cócocta expuere. primo de ratione victus 33. *Si inquit, dolor assiduus fuerit, qui fomentis minimè cedat, & sputum non procedat, sed lentescat citra concoctionem, & illi ptisanam sorbendam dederis, non secta prius vena, vel corpore purgato, ægrotum interficies.* Cuius dicti reddens rationem in commento Gal. ait, *Interficitur, quia alitur in vigore inflammationis, quo tempore cibus, quam maximè potest officere, vigentis enim inflammationis illa signa sunt, quæ ab Hipp. hic referuntur, nempe continens dolor, qui fomentis non cedit*; & tamen erat morbus crudus. Ille ergo quæstionis articulus, vigeant nec ne morbi, qui nec ab humorum fluxione fiunt, nec causa eorum per vices expurgatur, quo tempore viget coctio, an alio tempore summa apparet coctio, aliò elucet morbus, vigentq; symptomata. Huiusmodi cum sint febres, putri ab humore excitatæ, dubitatio has in angustias redigitur, intendatur ne simul coctio, & putredo.

Affirmat Gent. q. 33. in extrau. quia quoties est subiectum indifferens, & debitè applicatum agenti, excipit impressionem agentis; neque enim est quod impediat. Quare cum sit aptus humor, & coqui, & putrescere, adsitque calor febrilis putredinem, qui inferre potest, naturalis, qui coquere, aget vterque quantum potest, hic coquendo, corrumpendo ille. Quare progredientur semper pari passu putredo, & concoctio. Quoniam verò videbat Gent. non esse assumptum verum, quoties sunt contrarij effectus producendi; Nam vbi sunt duæ causæ *Affertur Gent.*

con-

contrariæ, quæ passum assimilare conantur, vel sunt æquè efficaces, & passo applicitæ, vel altera robustior altera: si primum, sese mutuo impedientes, nihil de nouo producent: si sit altera validior altera: validior suam similitudinem imprimet, aget deinde alia, si inualescat, & quidquid à contraria est factum destruet, deinde passum sibi simile reddet: quare cum sint hæ passiones, putredo, & coctio oppositæ, numquam poterunt duabus ex causis hæ simul intendi. Hæc inquam, quia fortasse olfecerat, conatur monstrare, nullam habere hos motus oppositionem. Ac primum id suadet, quia coctioni opponitur cruditas, generatio putredini: secundo, quia putredo, & digestio non sunt duo motus, sed, vt Gal. innuit 1. de diff. febr. 6. vnus medius; nam puris generatio, cui similis est coctio humoris, qui in venis, vnicus motus est, & nihilominus eadem suppuratio, & putredo est, atque coctio, & coctione vigente, putredo viget, vnde dictum, *Dum pus conficitur, dolores, & febres.* Tertio, quia quamquam aliqua esset inter coctionem, & putrefactionem contrarietas, non tamen opponentur secũdum omnem gradum. Quare quemadmodum in temperie est vna calor, & frigus, haud secus poterit in vno humore secundum quosdam gradus saltem digestio esse, & putrefactio. Quarto, quia si secundum essentiam opponantur, potest saltem pars vna humoris coqui, putrescere alia, quod fieri non rarò illa experientia docet, quia postquam in febre à sanguine album sedimentum apparuit, criticatque natura, rubrum solet excernere sanguinem, quod euidens est inditium nõ esse coctum, nam albicaret, quemadmodum & contentum. Idem tuetur Iac. de Forl. 3. art. med. 38. alia tamen via. Nempè putat intendi simul putredinem, & coctionem, nõ eam, quæ facit cessare putredinem manente substantia, sed quæ est pręparatio humoris ad expulsionem.

Vega. Gentili partim annuit Vega 1. de diff. feb. & Vall. 5. contr. c. 4. partim abnuit. nempè putat Vega posse simul intendi cum coctione putredinem, non tamen in eadem parte humoris, aut eodem tempore.

Valles. Vall. eamdem partem, & summè coqui autumat, & putrefieri, quia vt exemplo suppurationis docuit Gal. vnico motu maior coctio, maiorque putredo comparantur.

Deficiuntur. Est tamen duplici nomine vterque dignus reprehendi, prima reprehensio erit communis vtrique, secũda cuique propria. Debent vtrique eam ob causam reprehendi, quod grauitatem hispanam retinentes, nullam faciunt magni magistri Gentilis mentionem: & quod grauiter ferendum est, barbarum illum vocat Vall. ex Arabum familia, cum Arabum fontes ille exiccarit: adeo consuetũ est furari, & maledicere. Est quod reprehendam in singulis, ac primum illud in Vega displicet, quod subterfugit difficultatem, non soluit. Ecquis enim dubitauit vnquam diuersum humorem, aut aliam eiusdem succi partem coqui posse, alia putrescente? idemq; contingere posse eidẽ particulę, diuerso

tamen

tamen tempore? Damno in Vall. illud, quod putet posse vnico motu medio, & putredinem, & coctionem intendi, quia à priuatione mouentur ad formam quamdam mediam, quæ vtrique extremorũ est vicina. *Vt si aer, inquit, qui coloris est expers, densatione fiat pallidus, in fine actionis propinquior est albo, & nigro, quàm in principio, nam dispositio media à neutro extremorum abest tam longè, quàm priuatio*; nam si forma hęc media est participatione extremorum, non nisi ab extremis poterit quis ad eam moueri. Vnde tepor, non aliter comparatur in aqua, nisi addito calore frigiditati, aut hac calori, si sit illa feruida. Quare si aer denserur, haud pallidus densatione fiet. Quando enim pallescet, si pallor est, medius color, qui non nisi ex extremorum compactione resultat.

Non placet item alius dicendi modus Gent. posse in eodem humore eodem tempore, & coctionem vigere, & putredinem, quia vel non opponuntur, aut non secundum quemcumque gradum, nam si putredo & coctio sunt motus à contrarijs terminis ad contrarios, quomodo non opponuntur? Multo minus satisfacit Forl. qui dixit coctionem, quæ est præparatio humoris, non opponi putredini, proindeque fieri posse, vt vna cum putredine intendatur, nam humor expelibilis obedit naturæ, reluctatur putris, & illius imperio contra nititur, non ergo summe putris, quam maxime coctus esse poterit, hoc est apprime aptus, vt expellatur.

Dicemus ergo cum Turis. Dino, Garbo, & alijs, numquam coincidere cum summa putredine summam coctionem; nam vbi cocta est causa, est euicta, quare non poterit summe lædere, nec summum producere, ad quod potest ascendere morbus. Quod in crisi, quæ fit in statu, coctaque materia, summa eluceãt symptomata, quæ omnes perterrent, scias non esse illa symptomata morbi propria, sunt autem hęc, quæ à morbo tantum fiunt, sed communia facta ex pugna naturæ vna cum morbo. Qua de re, quia multa in lib. 7. vbi de dignoscendis temporibus morbi, pete locum illum. *Et Turis. et alijs assentimur.*

ANTEPRAXIS MEDICAE Liber Quintus.

DE MORBORVM GENERIBVS, & differentijs.

Consilij, & ordinis ratio. Cap. I.

Vicumque exactam rei alicuius notitiam contendere assequi, ab vniuersalibus orsi, ad infimas vsque species sunt progressi; nam vniuersalia tantum attingere, diminutum: indiuidua singula comprehendere infinitum; in specialissimis, quod iubebat Plato, quiescere optimum. Hinc Ar. vniuersalem primo in suis physicis de corpore naturali tractationem instituit, singulas deinde corporum species perlustrauit, nec finem suo imposuit labori, donec simplicium omnium corporum, & mixtorum principia, partes, & accidentia enarrasset. Quando ergo in vniuersum de morbo egimus, nostræ erunt partes modo, vt de singulis morborum generibus pertractemus, vt per hæc tamquam per gradus quosdam ad athomas ducti species, quiescamus. Quoniam verò morborum genera valde sunt apud medicos controuersa, examinabimus primo hanc difficultatem, tum de quocumque genere, & specie sigillatim, agemus. Simplici tamen, nam vbi hæc fuerint intellecta, qui sint morbi compositi, qua ratione, & quot modis possint complicari, vniusquisque vel parum im medicinæ scientia exercitatus, percipiet.

Sit ne morbus omnis adstrictus, aut laxus. Cap. II.

Methodicorum sententia affertur.

QVidam nostri temporis medicus, methodicorum sententiam ex hominum mentibus, & scholis medicorum explosam, est sua de re conatus. Quare ne Tyronibus fucum ille faciat, examinare ante omnia id decreui. Sciendum ergo voluisse Methodicos, morbum omnem aut laxum esse, aut adstrictum. Hanc habuere de generibus morborum sententiam, quia Democritum sequuti & Leucippum putarunt, prima rerum omnium initia plenum esse & atomos seu inane & va-

& vacuum. Athomos autem autumabant esse solida quędam corpuscu la, mole minima, & omnino indiuisibilia, numero infinita, penitus solida, impatibilia, & cuiuscumq; qualitatis expertia. Dabant ijsdem figuram multiplicem & motum, nam censuere ex illis cuncta gigni congregatione, segregatione corrumpi: varias rerum species fieri, non secus ac artis opera multa eaque varia fiunt. Quamobrem vt ex 24. literis, varijs modis inuicem complicatis, infinita propemodum dictionũ varietas existit, vt incredibile videatur, quicquid loquimur, scribimus, ex illis tantummodo literis posse confici: sic ex fortuita, varia, eaque perpetua concursione atomorum, variaque eorum cum vacuo pro portione, nedum hæc, quæ passim occurrunt & intuemur, sed & innumerabiles mundos posse cooriri autumarunt. Vide Arist. 1. metap. 1. de gen. 3. de Cœlo 3. phys. & expositores ibidem. Quemadmodum ergo Hip. Plat. Ar. Gal. ex primis elementorum qualitatibus generantes res omnes, sanitatem fieri autumarunt, ex symmetria primarum qualitatum: sic cum Methodici raritatem, & densitatem, vacuum, & athomos rerum omnium initia facerent, bonam proportionem exiguorum meatuum, quos poros appellant sanitatem esse dixerunt, malam, morbum: & quo pacto Gal. & Hyp. sanitatem vitiari aiũt, corrupta illa quatuor qualitatum symmetria; sic illi vitiata proportione meatuum cum partibus densis, morbos fieri existimant. Tandem vt nostri medici, tot esse morbi genera dixerunt, quot modis variari in vniuersum possunt principia sanitatem constituentia, vnde tria esse posuit Gal. quia potest variari temperies similarium, formatio dissimilarium, & vnitas: ita methodici, duo esse autumarunt, quia bifariam vitiari potest meatuum harmonia, vel quia augentur, & fit morbus laxus, aut quia minuuntur, & fit morbus adstrictus. Vide c. 4. de diff. mor.

Fieri hac ratione sanitatem (nam quod cętera eodem modo & ex ijsdem principijs fiant, suaserunt multis, quæ exacte collegit Perer. l. 4. phys. c. 9.) probant multis cit. auctor, tum testimonijs grauissimorum auctorum, cum rationibus, nam Ar. 8. phys. 55. scripsit rariratem, & densitatem esse omnium pasionum principia, *omnium* inquit *passionũ principium, est raritas. & densitas, nam graue, leue durum, calidum, frigidũ densitates videntur, & raritates quædam*. Gal. 1. de simpl. med. facul. 12. & pasim alibi docet, cutim nostram esse veluti cribrum, vndique perforatum, duplicem ob vsum, alterum, vt perspirarent fuligines, quæ intus genitæ, aut suffocare poterant nostrum calidum, aut accēdere: alterum, vt aer attrahi ad intima posset ad temperandum calorem. Vide cap. 6. 3. de diff. puls. & lib. de vsu puls. Vnde Hyp. 6. ep. com. 54. 4. dixit corpus omne vndique confluxile esse & transpirabile. Plato quoque in Timæo affirmauit, animalia in igne, & spiritu vitam habere. Ergo cum nequeat trahi spiritus ad temperaneum calorem, ni meatus peruij, erit ad sanitatẽ seruandã, sint, proportio quædam meatuum ne- *Suadetur.*

cessaria. Quare ea plus aucta, aut imminuta morbi fient. Non aliter inuehi probant, quia si aliter posset sanitas vitiari, aut esset vitio humorum, aut qualitatum; at si qui ab humore morbi fierent, aut qualitate, eductis humoribus tollerentur, & frigidis curarentur calidæ discrasiæ: vtrumque vero falsum esse, experientia docet: primum quidem, quia factis multoties largis vacuationibus, non solum non conualescit ęger, sed in deterius labitur; Vnde damnauit Iul. aph. illum, *morbi quicumque ex repletione fiunt, inanitione curantur*. Est quoque falsum secundum, nam febres balneis tepidis sanamus, & quęcumque assumuntur, aut actu sunt calida, aut antequam cor attingunt, sunt excalfacta. Quare nō iuuant, quia frigiditate fortasse, quam nullam habent in corpore, calorem extingunt, sed quia relaxando ob humiditatem, & teporem, quem habent, in causa sunt, cur vna cum fuliginibus perspiret calor. Rem ita se habere declarat curatio febrium instituta à Gal. iubet, vt tecti pannis iaceant febricitātes: quartanarijs res calidas exhibet: dat idem turgente materia origanū, tragoriganum, thymum, & pulegium. Quid moror? in omni febre laudat, quæ aperiendi vim habent, quod omnino ridiculum, ni adstrictione nos lęderet febris, non calore.

Eluellitur. Est nihilo tamen minus reijcienda hæc sententia, tamquam falsa: non solum, quia falsis principijs nititur, spectat enim hoc ad Physicos, factūque belle est 1. & 3. phys. 3. de cęl. 1. de gener. & à suis interpetribus ijsdem in locis, elegantissime vero & exacte satis à Lactantio l. de ira Dei c. 10. sed quia quamquam verum, raritatem, & densitatem vim agendi habere, quod falsum, vnde quod dixit 8. phys. Ar. omnes ex aliorum sententia dictum putant: nō tamen esset propterea affirmandum, morbum quemcumqu, eaut laxum esse, aut adstrictum: neutrum enim licet de luxatione affirmare. Quid quod neque consentanea scribūt? nā febrem strictum esse affectum ponunt, cum tamen alibi dicant à calore effici affectus laxos: nec laxum esse affectum debebant dicere: quia vsu aperientium curantur febres: nam haud commendantur aperientia in febribus, quia aperiunt, sed quoniam aperiendo refrigerant; expirant enim per reseratos meatus fuligines, & aer attrahitur, qui ventilat calorem, & tempera t: laudantur secundo aperientia, propterea quod causam, quæ quandoque est adstrictio, quandoque putredo, demoliendi vim habent. Vnde cum medici rationales, non tantū à morbo, sed à causa sumant indicationem, & huic potissimum intendant, quando morbus non admodum vrget: quid mirum, si modo calidis, modo tepidis febres curare conātur? Quod si, à curatione desumpto argumento, qualitatibus vim excitandi morbos, detrahendam existimant, cur quando frigida actu exhibita, non rarò febrem demoliuntur, non esse dicunt calidum affectum febrem? Nam quod quidam pro ijs afferunt dicentes, conducere in ijs casibus frigidam, quia cum illis febribus est quædam colliquatio complicata, quæ cum sit laxus affectus adstringi

pro-

propterea postulat: adstringitur autem potu frigido, gratis dicitur gratisque fingitur. Præterea si quæuis febris esset adstrictus morbus, curaretur quæcumque, in qua non est colliquatio commodius vsu aeris calidi inspirati, nam hic relaxat, & aperit: frigidus adstringit, & densat: commendant at omnes, vt aerem frigidum febricitantes inspirent. Quare fateamur necesse est, ab vna laxitate, aut adstrictione meatuum non nasci morbos alios omnes, sed ab intemperie etiam & humoribus; nam quod adducit aduersus id Iulianus, nil concludit, vt rectè Gal. lib. aduersus ipsum, vt enim bene Hip. *cum talia purgantur, qualia purgari oportet, confert, & leuiter ferunt.* Admittenda ergo alia morbi genera; quot tamen, c. seq. dicetur.

Quot nam morbum genera. Cap. III.

NOn esse morbum omnem, aut strictum, aut laxum cap. superiori monstratum: nunc quotuplex ille sit, declarãdum, nam dubium valde, tum si Doctores cõsulas, cum rationem Gal. tria esse voluit morborum genera, similare, dissimilare, & vtrisque commune, eo argumento, quia tot sunt morborum genera ponenda, quot sunt virtutes, quæ sanitatem perficiunt. Quare cum constet ex tribus sanitas, temperie bona partium similarium, formatione commoda organicarum, & vnitate communi vtrisque, tria erunt consequenter morborum genera, in intemperie vnum, in mala formatione aliud, alid tandem in soluta vnitate. *Tria esse Gal. voluit.*

Duo esse contendit Auer. & cum ipso Argen. dissimilare vnum, & aliud similare communem morbum vtrique partium generi, vtrique negant, Auer. tamen vult esse morbum similaribus proprium. Argen. vni dissimilari conuenire contendit. *Duo Auer. & Argent. negat enim morbum cõmunem.*

Suadet ratio aliud omninò diuersum: nempè nullum esse in parte dissimilari morbum, quia nullam habent dissimilares partes actioné, quæ à similaribus non procedat, quidquid enim addit dissimilaris pars supra similarem, aut quantitas est, aut figura, aut formatio, aut situs, vnde morbi omnes organici in numero, situ, quantitate, & mala formatione, quorum nullum agendi vim aliquam habet; suadet & illud, dari morbi genus quoddam, quod sub nullo dictorum continetur, est autem morbus per consensum ex defectu materiæ, aut facultatis, neq; enim similaris ille est, neque dissimilaris: non est item communis vtrisque, vix enim de soluta vnitate affirmant id medici. Quare alia ponenda morbi genera, præter ea, quæ posuit Gal. At vero tantum abest, vt id mihi suadeam, vt pro comperto habeam, duo tantum esse morbi genera, similare vnum, dissimilare alterum. Dari hæc duo, suadet primum communis medicorum consensus. Suadet secundo hoc ratio, nam mor- *Tollit ratio morbũ dissimilarem. Et alium diuersum dari suadet. Ponimus nos nihilominus duo esse, similare & dissimilare.*

bus est impotentia ad bene operandum, ex improportione præter naturam producta. Quare quot erunt improportiones hæ, genere discrepantes: totidem morbi genera erunt. Suut verò duæ dumtaxat, altera elementorum, ex quorum vnione fit pars similaris, altera partium similarium componentium organum, quare & duo erunt morbi genera, similare alterum, factum ex improportione qualitatum primarum, dissimilare alterum, ex improportione similarium partium, organum constituentium dependens.

Nec morbus dissimilaris ablegandus, quod nullam habet actionem propriam dissimilaris particula, habet etenim, vt docet Vall. 2. contr. 2. Veg. Salu. & alij 2. ar. med. Andr. Laur. in suo opere anatom. q. 3. & Gal. expresse ibid. dum docet corpus simpliciter salubre dignoscere, ex perfectione actionum partium similarium, & dissimilarium, & cap. 5. lib. de const. actiones inquit primo, & per se esse similarium, secundariò organicarum. Confirmat idem ratio, nam quo anima proprias operationes recte exerceat, non tantum partis temperie indiget, sed & cómoda organicarum formatione, vnde dictum est à Philos. esse actum organici corporis: erunt proinde quędam actiones similares, nempè, quæ fiunt ab anima, media temperie tantum, vt coctio, expulsio, retentio, nutritio: dissimilares aliæ, quæ fiunt non tantum temperie media, sed & formationis ope, cuiusmodi est visio, incessio, comprehensio, & alia huiusmodi: quare lœdentur priores, lœsa temperie tantum, qua indiget anima ad operandum; lędentur alię, non tantum temperiei vitio, sed & formationis, quia ab hac quoque anima pendet in operando, quamquam quantitas, figura, situs, nullam agendi vim habeant. Proinde dabitur duplex morbi genus, similare vnum, dissimilare alterum. Vide pro hac difficultate Thom. de Garb. lib. 1. suæ sum. tract. 2. quæst. 12.

Communem morbum negamus, nã solutio continui morbus est dissimilaris.

At qui dices, est quædam communis natura similari particulæ, & organicæ; quare fiet communis quidam morbus ea vitiata: aliud itaque morbi genus ponendum præter dissimilare, & similare, commune nempè vtrisque.

Coegit id Gal. vnde affirmat: me, ne mouet quidem. Primum, quia nullam agnosco in parte dissimilari vnionem, neque enim continuum brachium est, sed contiguum.

Secundo, quia non quæuis læsio eius, quod in parte est similari, morbum similarem constituit, sed illius dumtaxat, quod parti similari debetur, non eius, quod in parte est similari in gratiam organicę: vnde quamquam quantitas, & figura in parte sint similari, quia tamen sunt in illa, vt constituant organum, hinc vbi quantitas vitiatur, nullus fit in particula similari morbus, sed in organica. Quare cum insit vnio parti similari in gratiam organi, non fiet illa lęsa similaris morbus, sed organicus. Minor constat, quia vbi vnio corrumpatur, incessus lęditur: simi

laris

laris particulæ actiones rite recteque obeuntur. Quæ enim læditur? an attractio? nam secantur per vulnera fibræ, sine quibus fieri attractio nequit? An sensatio, quia à continui solutione dolor? At patiuntur morbum hunc ossa, quæ neque dolent, nec fibras vllas habent. An vitiatur coctio, quia cuiusuis partis vulneratæ color languet, vnde duplex excrementum gignit, crassum aliud, aliud tenue? At gignit pars vulnerata probam carnem, quamquam ad os vsque sit illa dissecta. Quod si plus excrementi congerit, quam sanitatis tempore assueuerat, haud fit illud partis soluta vnitate, sed quia imbecillior ex vulnere reddita, maiorem copiam excrementorũ suscipit: Aut quoniam aliquali intemperie laborat: nam pus Gal. auctore, non à calore naturali tantum, sed partim ab ipso, partim ab igneo, & præter naturam ortum habet.

Morbus per consensum, nullus est: aut siquis datur, sub positis morbi generibus continetur. Non dari intelliget quisque, qui intelliget, quid nomine morbi ex consensu medici voluerint. Quidã quos refert Vall. 4. contr. vlt. morbum, qui à nullo pendet, morbum esse dixerunt per essentiam: habentem causam, quæcumque illa sit, morbum esse ex consensu. Quare esset morbus factus dumtaxat, per essentiam. *Morbus per consensum, aut nullus est aut ad genera posita reducitur.*

Dicunt alij, vbi affectus, & causa affectus, in eadem sunt parte, morbum esse per essentiam: per consensum vocant, qui hanc partem vexat, causa aliunde transmissa. Quare si excipias febres pestilentes, quæ fiunt corruptis cordis humoribus, erunt aliç omnes putres, & Dyariæ morbi ex consensu.

Dicunt alij, morbum ex consensu esse, qui ab affectu alterius partis pendet: per essentiam, qui à nullo alio pendet. Febris ergo ab obstructione visceris alicuius, febris hac ratione erit per consensum: & vitiata figura ex numero adaucto, auctaque magnitudine, non morbus ex morbo, vt communiter dicitur, sed morbus per consensum nuncupabitur. Quando ergo non possunt dicti auctores docere, quid sit morbus hic per consensum, & qua ratione à morbo per essentiam differat, nequaquam dari affirmandum. Quod confirmatur, & dilucidatur magis, si examinemus exempla, quç ad rem hanc comprobandam ipsi adducunt. Produnt morbi ex consensu fautores, bifariam posse partem aliquam pati per consensum: aut quoniam priuatur eo, quo ad actionem faciendam egebat: aut quoniam recipit, quod ei necessarium nullatenus erat: Primum subdunt posse fieri dupliciter, pro vt duo sunt, quibus pars aliqua priuari potest; vel enim priuatur materia, quæ necessaria erat ad actionem illam, vt cum vulneratis thoracis musculis, nullo pacto confertim efflare possumus, vnde vox amittitur: vel priuatur spiritu animali, vt cum e. g. obstructa spinali medulla, aut neruis alijs, motus, & sensus amittitur. Quare tres erunt in vniuersum consensionis modi: vnus per receptionem noxiæ substantiæ, vt cum vapores à stomacho feruntur ad caput: alter per priuationem, & hæc duplex, aut

spirituum, aut materiei. At nullus horum morborum est per consensũ, non primus, qui fit per receptionem, alioquin febres dyariæ, & putres essent morbi per consensum. Per cœteras affectiones, quæ fiunt priuatione, aut spiritus, aut instrumenti, nullatenus laborant partes. Quare nec per consensum. Assumptum probatur multipliciter, vt omittam, quæ habet Gent. 2.1.d.3.c. & Forl. 2.1.d 1.c.8. Ac primum, passio est motus: itaque est pati moueri: at pars priuata materia, aut spiritu nullo pacto est mota, quare neque patitur. secundo, si partes voci formandæ destinatæ paterentur per consensionem, quia priuatæ materia, puta aere, sequeretur, vt bene ait Argen. dentes, vbi non conterunt cibos defectu alimenti, morbo per consensum teneri: eodem laborare virginis vterum, cum seminis virilis defectu, non concipit, quod omnino ridiculum. quare, &c.

Dices partes voci formandæ destinatæ, non formant vocem, nec brachium mouetur, cum non mittitur ad illum facultas; ergo patitur brachium, partesque quæ vocem formare debebant: non per essentiam, ergo ex consensu.

Torsit hoc argumentum ita medicos, vt hac ratione tantum moti, morbos per consensum introduxerint: At re vera non cogit. Nam cum aiunt, brachium non mouetur, nec sentit, ergo patitur: debet in hunc modum exponi consequentia illa: ergo patitur, vel ipsum, vel aliæ partes, quæ ad edendum dictum motum, & sensum concurrunt: at non patitur brachium, quare erit vitium in cerebro: Cerebri autem passio in propria essentia est; in brachio est nulla, quare neque per consensionẽ. Quod si hos placet admittere, ne à communi loquendi modo recedas, dicere secundo potes, non esse propterea noua genera morbi inuehenda; nam morbi ex consensu, qui fiunt causa aliunde transmissa, aut intemperies sunt, aut morbi organici: morbi ex consensu ex defectu, vel spiritus, vel materiei, aut non sunt morbi, aut si velis esse morbos, sunt morbi in cauitate inanita, quippe qui spiritu, aut aere debebat esse repleta, vt bene Iac. de part. Vera proinde assertio, quemcumque morbũ aut similarem esse, aut dissimilarem. Nunc quot species vnusquisque contineat indagandum.

Similaris morbi species. Cap. IV.

Tres esse hu-iuscemorbi species pu-tat Fern.

QVot sunt prima morborum genera indagauimus: nunc singulorum species perlustrandæ, initio à similaribus facto. Existimauit Fern. 2. de abd. rer. caus. c. 9. & 1. de diff. morbi cap. 7. tres esse species morbi similaris, in materia, forma, & primis qualitatibus, eo argumẽto, quia vt 2. ar. med. dicebat Gal. tot sunt lapsuum genera, quot sunt virtutes perficientes sanitatem: at tria concurrunt ad constitutionem similaris particulæ, materia, forma, & temperies, quare &c. Præterea

[illegible]

habet

habet forma propriā actionem à temperie distinctam, nam 5. de simpl. in proœm. *ostensum est* inquit, *medicamentum natum esse alterare, aut vna quapiam qualitate, nempe calfaciendo, refrigerando, humectando, siccando: aut duarum coniugatione quapiam, aut tota sui substantia, sicut complura lethalium medicamentorum, nec pauca alexiteriorum, & purgantia omnia, & pleraque, quæ epispastica, hoc est attrahentia nuncupantur.* & cap. 16. eiusdem lib. *sed & aliud est* inquit *attrahentium genus, quod qualitatis familiaritate attrahit, id quod aliud est nihil, quam totius essentiæ similitudine, ceu quæ nutriuntur familiaria nutrimenta attrahunt. Talium medicamentorum sunt purgantia omnia & nonnulla alexiteriorum.* Sed quorsum Gal. commemoro? non ne struthio Camelus coquit ferrum, aues triticum, palumbi lapides, non vi caloris, nam habent multo maiorem leones, sed forma? fiet ergo hac læsa, formæ morbus. Patet hoc tertio ex morbi, qui in tota substantia natura: *totius* inquit Fern. *substantiæ morbi sunt, qui partium substantiam primo & per se oppugnāt*, quod cum alij faciant manifestè, occultè alij: sunt morbi dicti partim occulti, partim manifesti. Ergo cum multi affectus per se nostrā demoliantur substantiā, vt vlcera maligna Ptysis, Iecoris, lienis, & aliarū partiū putredo, morbi venenati, pestilentes, & contagiosi, vt bubo, & carbunculus pestilēs, exanthemata tū rubra, cum purpurea, necesse est fateri morbos formę.

Dari morbos in materia notius est, quam vt probatione indigeat, nā pars similaris debet habere decentem magnitudinem, & figuram, non enim forma operatur cum quauis quantitate, sed certos sibi vnaquæq; constituit terminos; qui si transiliantur, haud potest operari: quo spectare arbitror illud Horatij.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines
Quos ultra, citraque nequit consistere rectum.

Præter hæc requirit in carne materiam mollem, in osse duram: hic raram, ibi densam: hic crassam, alibi tenuem, hanc vult esse omnis coloris expertem, admittit in alia colores: atque ita hæc omnia exposcit, vt vbi illa varientur, confestim actio læditur. Ergo si tot debet habere conditiones materia, atque eæ possunt vitiari, & vitiatæ lædere actiones, procul omni dubio dabuntur morbi à mala materia prodeuntes. Confirmatur ex Gal. nam 2. ad Glauc. *quæ* inquit *immoderate laxant, soluunt robur, quare & membri virtutem: quæ supra modum refrigerant, calorem extinguunt, qui fortassis, vt nonnulli Philosophi & medici existimant, substantia virtutum existit, & etsi non hoc, saltem primum & necessarium eorum instrumentum: iam vero & qualitates quædam extraneæ virtutem dissoluere possunt.* Confirmat hoc experientia, nam & ventriculus tres ob causas non benè coquit, ex frigida intemperie: vt ex largo potu, aut frigidorū alimentorum vsu: ob relaxantia, vt ex assumptione olei, & rerum pinguium, ob extraneas tandem qualitates, vt ex veneno assumpto: vnde

cruditati à frigiditate medemur ijs, quæ calfaciunt; secundæ adstringẽtibus, & ijs, quæ robur addunt: cruditati à causa venenata, antidotis. Quorsum quæso si ab vna intemperie hoc symptoma: aut cur malignæ quædam febres non nisi terra lemnia, vrina aliæ abigi potuerunt?

Qui conuicit Fuchs. vnde Gale. in hanc trabit sententiam.

Valuere tantum hæ rationes apud Fuchs. vt coegerint ipsum fateri (nam de Argen. quid mirum) dari præter intemperiem, morbos à tota substãtia. Ne tamen videretur à Gal. recedere, conatur, & ipsum in hãc trahere dicens, intemperiei nomine, fuisse illos complexum. Pro qua re notat, duplex esse temperamentum, alterum ex primis qualitatibus factũ, cuius mutatione fiunt intemperies: primorũ corporũ alterũ, cuius vitio morbi, quos à tota substãtia vocauit Fern. ortum habent: ergo iuxta huius sententiam, nulla est inter Gal. & Fern. dissensio, nisi in verbis, nam quem Fern. vocat morbum in tota substantia, morbum in intemperie vocauit Gal. non à primarum qualitatum vitio, sed à primorum corporum mala mixtione profectum. Ceterum quia videbat Fuchs. adhuc posse reprehendi Gal. quod recensens partium similarium morbos, numquam horum meminit, subdit omisisse illos Gal. lib. de diff. morb. quia ibi eos tantum numerare statuerat, qui certa methodo & ratione poterant curari, cuiusmodi non esse intemperies occultas expresse docuit 12. met. 5. nam docens ibi, quibus ex causis spiritus alterari possit. *Alteratio* inquit *in spiritu, tum ex vitiosis prodeunt succis, tum ex ambientis aeris malitia, praeterea venenatis facultatibus, aut animalium, quæ virus reiectant venenis, verum hoc à præsenti instituto seponatur.* Admisere eosdem alij multi.

Sed trahit, nam longe aliud putauit, & hoc verum non dari morbos in forma.

Non ego, nam nec Gal. est hoc placitum, neque verum: non est Gal. nam vt communior est medicorum sententia, confusit cum temperie facultatem; nec præter qualitates, alias formas in elementis agnouit. Quare quod dixit actiones quasdam esse occultas, manifestas alias: non ita explicandum, vt quasdam voluerit à forma fieri, à temperie alias: sed manifestas à calore e.g. occultas à gradu determinato caloris cum tali proportione aliarum qualitatum, qui quoniam nos latet, idcirco occulta vocatur actio illa, quæ à certo gradu precedit.

Dixit insuper, quasdam à qualitate fieri, alias à tota substantia, siue à proprietate substantię, quia quædam, vt calfactio à simplici calore procedunt, aliæ ab vniuersa qualitatum tum primi, tũ secundi ordinis congerie, quæ quoniam est rei essentia, nam esse carnis est hoc carnis temperamentum; hanc propter causam dixit, actiones quasdam à temperie fieri, alias vero à totius substantiæ proprietate. Et quidem quod huius nomine, formam à qualitate distinctam, non intellexit, patet ex primo de loc. aff. 1. nam commendans anatomen *ha* inquit *corporum dissectiones nos docuerunt tum alia permulta, cum cuiuslibet partis essentia proprietatem*, & 3. de cauf. symp. 8. ait *scientes verò, quod quatuor elementorũ*

cor-

certa quadam temperies, qua proprietatem corporis ventriculi efficit, mutationis ciborum est causa. Iam vero non docec anathon.es formam. Quare omnino recessit à Gal. dum morbos formæ ad mentem Galeni, contendit dari.

Sed quidquid Gal. senserit, quem dubium esse puto, quia dubius de animæ essentia certum est, opinionem Fern. cum veritate pugnare; nō quod absurdum putem admittere contrarietatem in substantia, intensionem, remissionem: admisere hanc grauissimi viri, ut propterea non possim non mirari quosdamqui de Fer. triumphare putabant eo argumento, aut morbus hic in tota substantia, est alteratio, aut corruptio: nō hoc sim, qa est mors: quare primū: ne utrū. n. dicit esse Fer. quē videre debebat & impugnare, sed formæ semiccorruptionē. Cur ergo Fern. non afferimur? quia non potest docere, qui nam sint morbi isti in tota, vt ipse ait substantia; nam si eos putet esse in vniuersum, qui primo, & per se nostrā demoliuntur substantiā, iam longę febres; à quibus dissipatur substantia nostri corporis, non intemperies erunt, sed morbi à tota substantia. Nec argumenti vim vitat, dum ait, non id fieri per se à febre, sed à calore, qui est qualitas manifesta: primum, quia ipsomet auctore, sunt ex his morbis alij occulti, alij manifesti. Secūda, quia i sint isti, erunt fortasse ab ipso enumerati, hepatis, lienisque putredo, Ptysis, febresque malignæ: morbi demum omnes venenati, & pestilentes. At nec de ijs licet affirmare: nam hepar non potest putrescere, nisi vbi vita fuerit destitutum: hoc autem non potest esse subiectum morbi. Ptysis est extenuatio totius corporis cum febre lenta, insequens ad insanabilia vlcera pulmonis. Extenuatio totius corporis est morbus in magnitudine imminuta: febris lenta intemperies calida cordis: vlcus pulmonis, morbus in soluta vnitate. Quem ergo affectum morbum esse dicet in tota substantia? An fuerit vlcus pro vt est malignum, quemadmodum pestilens febris occultus est morbus, quia curatur antidotis, & ea habet symptomata, quæ non nisi in causam occultam referri possunt?

Quo circa Fern. turpiter est lapsus.

At neque hoc recte dicitur primum, quia malignitas vlceris fit auctore Gal. ex intemperie partis vlceratæ, quæ sanguinem corrumpit, qui ad ipsam transfunditur: febris euadit maligna ob intensam humorum putredinem, quæ cum magna est, dissipat calorem omnem, & spiritus, quo fit vt magna apparere nullo pacto queat, quia vt dixit Auerr. calor febrilis ramificatur in calore natiuo, vnde febres senum sunt sepultæ, quia exiguus est eorum calor. Secundo quia antidota aut in nullo honore habita à doctis medicis, aut parum existimata. Tertio quia quamquam conducant, est satis incertum, an iuuant, quod vi abdita oppugnent morbum, an quia cor roborant, aut aliam partem, quæ robustior facta, venenum expellit: nec tandem vt vltimam manum huic rei imponamus, si directe antidota expugnant morbum, est cur propterea

dica-

dicamus,dari morbum occultum,à tota substantia:nam oppugnāt hęc antidota morbi causam, non morbum. Illa autem etsi occulta sit,produxit tamē manifestum effectum: nam vt magnetis exemplo rem declarem,trahit ex eorum sententia magnes ferrum qualitate,nobis abdita;eadem vi trahit reubarbarum bilem & alia medicamenta alios humores:at effectus productus à magnete,manifestus est, nam tractio: cātharides pariter occulta nobis vi,vesicam exulcerant,at affectus productus, vlcus est,manifestissimus morbus. Quare dentur licet causæ, quæ à proprietate occulta medicis,sunt corpori humano noxiæ, noxa tamen, quam inferunt, non est occulta, sed vel intemperies aliqua, vel vlcus, aut morbus in mala formatione.

At quid quod morbus gallicus est morbus à tota substantia?

Obiectio. Nimius certè sim, si omnium de re hac placita, recensere hic vellem & reijcere,nam quot possunt esse dicendi morbi, tot fuere de natura huius affectus opiniones,tangam tantum. Roder. Aueg. sententiam, *Sol.* dicam deinde quod probabilius esse censeo,& magis verum;existimauit vir hic,numquam satis laudatus 5. lib. de loc.aff. sect, 5. Vteri strangulationem, casum, venenum esse morborum cōgeriem, à causa quadā communi prodeuntem; nam pestis est morbus omnis,vlcus,mala compositio,intemperies ex praua aeris affectione producta. Suffocatio pariter morbus omnis, symptoma omne, vnde quædam strangulatio est epilepsia ex vteri consensu nata, alia erit melancholia,alia respiratio difficilis.Casus,noxa quæuis ex casu contracta.

Qui non placet,quia vnumquodq; debet in suo genere reponi ideóq; locari sub specie.Quare si suffocatio, casus, venenum, & lues, sunt quid præter naturam,& hoc aut symptoma,aut morbus, aut causa,in vnum ex his tribus fuerit necessario referēdum. Quod ita esse conijciet vnusquisque,nam omnia posita,non sunt morbi,sed causa morborum; Vnde vbi quis,cùm muliere re habita,luem contrahit,haud quidem contraxit morbum,nam nullam habet actionum lęsionem: sed causa morbi est illi communicata, nempe vapor quidam, in quo luis seminaria existunt. Nullus itaque morbus à tota substantia. Illud examinare reliquum,an dentur morbi in materia. Ne tamen caput istud plus iusto crescat,sequenti id fiet.

Dentur ne morbi in materia. Cap. V.

Non dentur morbi in materia nam qui à multa paucaue profici scitur:sunt organici.

PArs,quæ negat certa,quidquid dixerit Fern.Arg.& alij,si qui enim darentur, maximè essent illi, quos Fern. autumat ad materiam pertinere: at illi non sunt morbi è materiei immoderatione profecti; nam multa,aut exigua materia,incommoda quidem est actionibus re-

cte

&c obeundis, vt enim dixit Ar. 1. & 7. polit. *non quantalibet secundum magnitudinem, aut paruitatem serra, aut naui vti possumus ad secandum, aut nauigandum*, nego tamẽ excessus à multa, aut pauca materia factos, ad materiam, aut partes similares spectare, nam Gal. & medici omnes cum eo, morbos in magnitudine aucta, aut imminuta, organicos esse vna voce affirmarunt.

Duritiem, mollitiem, crassitiem, tenuitatem vitiatum colorem, reduxerunt quamplures ad intemperiem, quia fiunt excessu primarum qualitatum. Ita Auic. 2. p. c. 2. nam vbi morbos diuisit in tria genera, *& omnis* inquit *ægritudo, quæ vnam harum sequitur, & per eam existit, ei comparatur*, & Auer. 3. coll. cap. 1. post quam docuerat ægritudines partium similarium esse intemperies, & illas sexdecim, octo simplices, & octo compositas subdit, *& non solum intelligendum est de primis qualitatibus, sicut dicit Galen. Sed etiam de qualibet qualitate, cum qua operatur membrum suas operationes, sicut duritię, & mollitie, & his similibus qualitatibus proprijs membris, & improprijs.* Nec videtur discrepare Galen. quidquid dicat Auer. nam primo de vsu part. cap. 9. loquens de temperie subdit, *Consequuntur autem necessario odores sapores, colores, durities, mollities*, & lib. ar. med. cap. 12. tractans de signis cerebri temperati, *ingenium* inquit *subtilem cerebri substantiam indicat: tarditas vero intellectus crassam: discendi vero facilitas formarum facile susceptiuam, memoria autem stabilem, ac firmam.* Innuit eamdem solutionem Forl. q. 5. super secundum lib. ar. med. & in q. super 2. fen. Auic. sequitur quoquo pacto Gent. ibidem, amplectitur illam Iac. de Part. Fuchs. & alij multi.

Duritiem & mollitiẽ ad intemperiẽ pertinere voluit Auic. quia à primis qualitatibus fiunt. Auer.

Reijcio ego, nam vt bene Forl. à quo Fern. si durities, & mollities, alijque huiusmodi affectus ad intemperiem reducuntur, quia fiunt à primarum qualitatum excessu, cur non eadem ratione lenitas, & asperitas ad intemperiem, referentur: adde quod neque illud certum, duritiem, crassitiem, raritatem, & ipsis oppositas qualitates proficisci à primis. quare cautius in re hac procedendum, & sigillatim singula examinanda, initio à duritie facto.

Et male alioquin cur lenitas, & asperitas ad intemperiẽ, non reducũtur?

Censuit Comes Mont. lib. 2. de morb. cap. I. duritiem, & mollitiem esse symptomata in qualitate mutata tactiua: videtur quoque esse Gal. nam cap. 5. lib. de diff. sympt. volens inductione probare, quodcumque symptoma à morbo proficisci, adducit inter alia mollitiem, & duritiem, monstratque à primis qualitatibus ortum ducere, quod omnino inepte faceret, in pro comperto haberet, esse qualitates tangibiles. *Mollities* inquit, *duritiesque tactu iudicantur, haud aliter quam effectrices qualitates ipsis cognata*. Quod falsum, nam durities, & mollities immediatè lædunt actiones. Quare non erunt symptomata: consequentia est certa ex ijs, quę primo lib. sunt dicta circa finem

Nec recte Mont. censuit symptomata esse in mutata qualitate.

Nam durities immediate lædit sensationẽ, apprehensionem mollicies, & incessum.

finem. Quia lædere actionem est morbi proprium: Quod declaratur insuper, quia si id posset à symptomate in mutata qualitate fieri, cum possit hæc manere ablato morbo, quia est qualitas facta, & permanens, posset durities lædere actiones absque morbo. Quare esset idem corpus, & sanum & ęgrum: sanum, quia nullo teneretur morbo: ægrum, quia haberet actiones, à symptomate læsas. Secundo symptoma in mutata qualitate, est qualitas: non est autem durities, & mollities qualitas quare, &c.

Secundo nō est durities qualitas.

Minor probatur primum, quia si quæ esset qualitas, esset tangibilis qualitas at nos percipimus, esse aliquid durum, aut molle citra contactum. secundo constat idem ex duri, & mollis natura. Diffinit Arist. 4. meteor. 3. & 2. de gen. 2. durum esse, quod in se ipsum non cedit, molle quod cedit, non refluens: addit Galen. 5. de simpl. facul. 5. si corpus simplex fuerit, siquidem, quod ex pluribus constat sese contingentibus, sicut tritici aceruus, aut sese complicatis, vt lanæ, & pili, simul cedere potest, & tamen non esse molle: sed superfluo, nam cedant illa licet, non in se ipsa cedunt, sed aut refluunt, vt aqua: aut separantur, vt tritici aceruus, itaque nil addendum diffinitioni Ar. vt 3. de diff. pulf. vlt. idem Gal. censuit, laudauitque Ar. qui molle dixit esse, quod in se ipsum cedit, nec migrat de loco: durum quod prementi resistit, vnde aqua dura, quæ difficulter à calore euincitur, lex dura, quæ nihil indulget, & homo durus, qui cunctis resistit. vide locum cit. Nunc vero vter cedit euacuata dumtaxat substantia, quam continebat, idemque repletus, euadit durus, quare, &c.

Dices repletum vtrem, non euadere durum, sed tensum, nec aquam concretione durescere, sed congelascere; nam si concretione, verè dura fieret, liquatione, vere mollis euaderet, quod falsum. At reijcitur, nam verè concretis, & tensis, duri diffinitio conuenit, cur ergo verè dura esse negabis? ni dicere placeat, Ar. Plat. Gal. diffinuisse durum, & molle per quemdam effectum communem, quod absurdum valde.

Sed localis quædā partiū præsentia cum resistentia tangenti.

Proinde arbitror, duritiem in vniuersum esse localem quamdam partium præsentiam, cum resistentia tangenti. Ita Io. Gramm. 2. de gen. 2. Alex. vt refert idem, Gal. nam 5. simpl. 5. ponit terram esse absolutè duram, quod falsum, si esset secunda aliqua qualitas; probatur insuper, quia cælestes orbes impetenti e. g. Prometheo, non cedunt; nam si cederent, daretur vacuum: duri itaque, & tamen nulla in illis, aut prima aliqua qualitas, aut secunda. Neque me turbat illud, si aqua concretione durescit, liquatione mollescit; nam quoties subiectum aliquod est ad plura indifferens, potest moueri ad alterū illorum, quo caret, vt humor e. g. crudus, potest moueri ad coctionem, & putredinem. Quare aqua concreta, & dura, vbi eliquatur, mouebitur ad separationem partium vnitarum, quę quandoque est mollities, interdum est liquefactio.

Multo

Multo minus, quod scripsit non rarò Ar. Gal. à primis qualitatibus fieri, nam fit à siccitate cogendo partes, frigiditate, exprimendo humorē, à calore eumdem resoluente.

Ex dictis intelligere licet, duritiem quandoque esse morbum in situ, quandoque in cauitate, quandoq; in magnitudine adaucta. Probatur, nam duricies est præsentia localis corporis, cum resistentia: hæc corpora, quæ vnita tāgenti resistunt, quandoque sunt partes constrictæ, quādoque humores, aut flatus in venis contenti, alias succi è venis ad inania carnis spatia effusi: at vbi partes à propria recedunt sede, fit morbus in situ: vbi repleta est cauitas, in cauitate: vbi à cauitate ad carnes effunduntur, in aucta magnitudine. Quare non est, cur morbum in materia ponamus esse. Nec cogit argumentum mollitiei, nam hæc quandoque est morbus in situ, nam à muccosa substātia, pars laxata actiones, vt motum, rectè obire, non potest. Nec obstat, quod in œdemate pedum exēpli gratia, est mollities, cum tamen nullus sit morbus in situ, nam mollicies illa nō lædit actiones: at quæ afficit, semper idcirco offendit, quia partem laxat, vnde motui redditur inepta.

Quare tris quandoque durities morbus in situ: quandoque vi cauitate, alias in magnitudine adaucta.

Est quandoque eadem causa morbi in cauitate, vt cum laxatis partibus concidunt, vnde occluduntur, meatus.

Raritas, & densitas, qui affectus.

De raritate, & densitate, mirum quanta auctorum dissensio. Quidā morbi esse causam rentur; quos reijcias facile, quia vt patet, à dēsitate corneæ, & raritate vuueę immediate læduntur actiones. Quare rectius, qui morbum esse sunt opinati: malè tamen, qui intemperiem, quia intemperiem sequuntur; tum quia non semper à primis qualitatibus fiunt, nam quandoque rarefactio à re distendente, densitas à manu comprimente: cum quia, esto assumptum verum esset, non liceret propterea illud affirmare: alioquin vlcera, & vitia figuræ, intemperies pariter deberent dici. Diligentius itaque hæc examinanda, quod fiet, si breuiter discutiamus, quid raritas, quid densitas, quod difficilè, nam raritas, densitas quatuor præstant corpori: separantur primū partes per raritatem, & seiunguntur, citra tamen discontinuationem: fit secundo, vt exigua materia, sub magnis existat dimensionibus: tertio vt maiorem habeat extensionem ad locum: acquirit quarto nouum vbi, seù nouam præsentiam localem; contra per densitatem vniuntur primum partes magis: vnitæ sub minoribus sunt dimensionibus. Habent tertio minorē extensionē ad locū; vnde acquirunt quarto nouā localē præsentiā. Hinc variæ rari, & dēsi diffinitiones assignatæ. Quidā hunc in modum diffiniunt, rarum est, quod parum habet materię sub paruis dimensionibus. Alij dicūt, rarum est, cuius partes distant inuicem, Dēsum cuius partes sunt sibi ipsis propinquę. Dicunt alij tertio, rarum est,

quod sub eadem materia, & quantitate maiorem habet extensionem, & localem præsentiam; densum, quod minorem. Variè quoque opinãtur de proximo termino rarefactionis. Pomp. 2. de augment. c. 10. maiorem putat esse quantitatem amissa priori, nam dato opposito, eadẽ numero quantitas, simul diuersa loca occuparet, vel aliquę partes quantitatis sese penetrarent, ni per densationem, aliquid saltem præcedentis corrumpatur. Præterea extensio est ratio formalis quantitatis: non pcterit itaque hæc mutari, quantitate inuariata.

Credunt alij, rarefactionem proximè ad qualitatem, quam raritatem vocant terminari. Ab hac postea subdunt, vnam partem seiungi ab alia, extendi, nouam comparare præsentiam localem, & vbi. quare inferunt, esse rarefactionem, & densationẽ alterationem. Suadent id primum ex Arist. qui 7. phys. 2. & 2. de part. c. 1. raritatem, & densitatem, qualitates vocauit. Addunt, & rationem: quia nisi id ponatur: erit reliquum dicere, ad nouam quantitatem terminari, aut elõgationem, at hoc falsum, quia nec vnus motus terminatur ad alium, nec rarefactio est motus localis. Demum ponenda est causa aliqua, quæ segreget, faciatque partes distare magis: non potest hæc esse noua quantitas, nam vel erat in aliqua parte subiecti, vbi prius non erat, aut vbi erat, aut in alia parte quæ cum ipso de nouo producitur. Primum dici non potest, quia nulla pars substantiæ materialis absque quantitate esse potest: nec secundum quia admitteretur penetratio corporum, & duo accidentia distincta numero, in eadem particula subiecti: nec potest dici tertium, quia vbi ignis, aut ceram, aut aquam rarefacit, nullam aquam de nouo producit. Concludunt proinde, terminari proximè rarefactionem ad raritatem, vnde ita illam diffiniunt. Raritas est qualitas apta, sic afficere corpus, vt ex eius affectione maiorem magnitudinem, & dimensiones habeat, sub eàdem materia, & quantitate: densitas vero est qualitas, sic apta afficere corpus, vt ex eius affectione, minores habeat dimensiones sub eadem materia, & quantitate.

Tenent alij demum, rarefactionem per se terminari ad maiorem distantiam partium densationem ad minorem. Ita antiqui quidam, vt 4. phys. Arist. refert. Hos postea est sectatus Valles. cum hoc tamen discrimine, quod illi ponebant vacuum in quouis corpore, ponit Vall. poros quosdam aere, aut alia tenuiori substantia plenos, hanc exprimi per addensationem existimat, insinuari, vbi corpus rarescit. Quod ni ita fieri sentias, petunt statim, vbi densatione partes vniuntur, aut occupant eumdem locum, quem aliæ, & sic dabitur penetratio corporum, vel ducetur in porum, à quo aer, vel alia substantia excluditur, & sic erit illud verum, rarum corpus esse, quod multos poros habet, aut magnos: densum quod exiguos, & paucos. Cœterum quia nulli in igne pori, neq; in cœlestibus orbibus, hæc corpora tenuia esse dixit, rara esse negat.

Sed

Sed siue hæc sit raritatis, & densitatis natura, seu aliud multò diuersum, cum partes rarefactæ, & addensatæ edant functiones vitiosas, non quia abiunctæ, aut quantitas earum maior, minorque, sed quia cauitates, quæ inerant, vel ablatæ, aut imminutæ, aut ampliores redditæ, & plures, vt cuiuis medicinam facienti est compertum, est illud planè certum, raritatem, & densitatem morbos esse in læsa cauitate.

Crassities, & tenuitas, qui affectus.

NOn esse admodũ facile proferre, quinam affectus sint crassities, & tenuitas prӕter naturã, ex varijs Auctorũ placitis, potest quisque id intelligere. Quamobrẽ non parum præstitisse videbor, si aduersarijs in re hac satisfecero. Quia verò despero id cõsequi, ni primũ explicetur quid tenuitas, quid crassities, hinc exordiar. Videtur voluisse Ari. crassitiem esse densitatem, ex humidæ substantiӕ euaporatione profectam; nam volens 4. meteor. monstrare, concreta aquea nullam habere crassitiem, *Incrassatio*, inquit, *fit humido quidem abeunte, sicco autem consistente:* quamobrem, cùm nulla sit siccior portio in aqua, non crassescere aquam concretione concludit: & paulò infra volens monstrare, quӕ aqueam naturam habent, & terream, & à calore, & frigore incrassari, hæc scribit, *Quacumque communia terra, & aqua & ab igne concrescunt, & à frigido: incrassantur autem ab ambobus: est autem, vt eodem modo, est vt aliter; à calido quidem humidum educente, euaporante verò humido, incrassatur siccum, & consistit, à frigido autem calidum exprimendo, cum quo humidum simul recedit.* Si itaq; fit incrassatio abeunte humido, cõsistẽte sicco, erit ex mente Ar. crassities, inspissatio quædã ex humidæ substãtiӕ recessu facta: cui innixus Vall. dixit 1. simpl. 2. & 4. simpl. 3. crassitiem fieri ex abũdantia grauium elementorũ, & crassum esse, in quo grauia elementa, excedunt; tenue, in quo tenuia; ex quo infert aberrasse nõ parum vulgus Philosophorum credentium, idem esse crassum, quod densum, idem rarum, quod tenue; nam rarum est, quod habet multos poros, aut magnos, densum quod exiguos, & paucos: crassum, in quo plures partes crassorum elementorum, & grauium; tenue, in quo plures partes tenuium. Elicit ex dictis demum, discrimen inter crassitiem, & lentorem, nam hic fit ex forti, validaque sicci cum humido vnione, crassities ex grauium elementorum excessu. *Quid crassities, ex Ari.*

Diuersam videtur Gal. habuisse sententiam, nam primo simplic. 2. & 4. simpl. 3. tenuia esse dixit, quæ facilè in tenues partes comminui possunt, crassa, quæ contra. Quare erit crassities è Gal. sententia, impotentia ad secari in minimas partes. *Quid secundum Gal.*

Sed re vera non dissident, nam diffinitio Ar. est data per causam, quod constat ex verbo, fit, Gal. per effectum: vnde vterque egit de re hac accommodatè: nam Philosophus de re ista tractauit, vt Philoso- *Quid nos esse censemus.*

I phus,

phus, ad quem spectat rerum causas scrutari: Gal. tamquam medicus: quem scire interest, quid facere medicamenta in nos valeant, quid pati à nobis. Quod si completam desideras, dicere poteris, est crassities impotentia ad secari in minimas partes, ob recessum substantiæ humidæ, factum à frigiditate exprimente, aut resoluente calore.

Sufficienter esse, hac diffinitione crassitiei naturam explicatã, potest primum probari inductione facta in ijs omnibus, quæ crassa medici, & alij vocant. Censent medici eam pituitã crassam esse, quę eleuata, non separatur à reliquis partibus: sed seruat continuitatem cum illis, & quãtò difficilius secatur, eò crassiorem censent esse: aerem item crassum appellant, quem acies oculi non peruadit, aquam crassam, quam difficulter corpus diuidit. Quia verò nec lenta possunt facilè in partes secari, additum, eam impotẽtiã ad secari in minimas partes, crassitiem esse, quæ ortum habet ex substantiæ humidioris recessu, nam quæ lenta sunt, inepta sunt diuidi, non hanc ob causam, sed ob fortem sicci cum humido vnionem. Itaque in plus se habet lentum, quam crassum, ac propterea rectè medici dicunt, hæc pituita est crassa, & lenta. Differt quoque à concretis, nam ab his nulla est facta substantiæ humidæ resolutio, sicciori relicta: vnde aqua eliquata, ita humida est, quemadmodũ antequam crassesceret. Quod habet Argent. 2. ar. med. crassitiem fieri ex copia materiæ, tenuitatem ex paucitate eiusdem, quis non rideat quippè qui imminutam magnitudinem partium, auctamuè, crassitiem vocat, & tenuitatem?

An elementis insint, et secũdæ sint qualitates.

At quoniam sunt, quæ adhuc possent turbari, dilucidanda illa, dicet enim quis, si ex hac causa crassities, & tenuitas, non esset illa in elementis: at prodit Gal. esse aquam, & terram crassa elementa, ignem tenuem, & aerem, quare &c.

Putat Petrus Garf.

Nos negamus.

Coegit id multos, vt in aliam sententiam irent, vnde autumarunt esse crassitiem, & tenuitatem secundam quamdam qualitatem, à primis profectam, inter quos Petrus Garf. super primam Fen. Auic. qui id cõfirmat auctoritate Ar. qui 1. de gen. c. 2. apertè docuit istud; Quod primum displicet, quia non satis declarãt crassitiei naturam, nam & multa alia à primis qualitatibus habent ortum: non placet secundo, quia non admodum constat, à quanam qualitate crassities; si enim à frigiditate, cur terra, quæ minus frigida, aqua, magis crassa? si à siccitate, cur non habet ignis aliqualẽ crassitiem? non poterit huius problematis aliquam tradere rationem. Propterea dicerem, insistendo priori sententiæ, hanc passionem, esse mixtorum propriam. In elementis reperiri, non verè, & propriè, sed ita vocari propter analogiam, quam habent cum verè crassis, nam aer crassus, nõ facilè penetratur à luce, & aquam crassam dicimus, quam non facilè diuidimus. Quod affert ex Arist. dicente hanc passionem à primis qualitatibus ortum ducere, non negamus, negamus tamen fieri, vt ipsi putant, sed vt à nobis est dictum, recessu

Et explicamus quomodo sint in elementis.

Et à primis procedunt qualitatib.

cessu nimirum substantiæ humidæ, nam ita docuit apertè 4. meteor. vbi de re hac disputauit. Quod si secundo de gen. videatur dicere, crassitiem reduci ad siccitatem, tenuitatem ad humiditatem, scias reducere ad has qualitates propositas affectiones Philosophum, propter vnitatem effectus, qui reperitur in tenui, & humido, crasso, & sicco; nam quemadmodum humidum, cum facilè terminetur, est repletiuum, sic tenue, vbi in minimas partes diuisum fuerit: & veluti siccum, quia proprio termino terminatum, non replet, & opplet cauitatem quamcumque: sic, cùm idem reperiatur in crasso, crassum ad siccum putat reduci debere: adducam verba Ar. quæ leguntur tex. 10. 2. de gen. ne meo marte id fingere videar; *Tenue autem, & crassum, & alia differentia, ex his*: dat rationem, *Quoniam enim repletiuum est ipsius humidi, quia non est terminatum quidem, facilè autem terminabile existens, & quia sequitur tangens, tenue autem repletiuum, subtilium partium, totum enim totum tangit, tenue autem maximè tale est, manifestum est, quod tenue quidem erit humidi, crassum autem sicci*.

Hinc patere puto, quam fecerint ineptè, quicumque crassitiem, & tenuitatem, morbos in materia dixerunt esse; nam si loquamur de crassitie, & tenuitate humorum, non est hæc morbus, quemadmodum nec humor est morbus: si de crassitie corneæ e.g. aut alterius partis nostri corporis, cum hæc non aliter fiat, quam crasso humore imbibito in poris partis, erit morbus hic in cauitate. Si demum crassæ partis nomine, pinguem (quod multi faciunt) quis intelligat, tenuis, extenuatã, hic prætèrquam quod non aptè vtitur vocibus, omninò præter rationem hunc affectum materiæ morbum dicet esse, cùm constet apertè, morbum esse in magnitudine adaucta, & imminuta. Videor explicasse satis rem istam, propterea progrediar ad alia. *Ex quibus satis potest cuique constare, quinã sint affectus.*

Color uitiatus qui affectus.

NOn minor fuit de vitiato colore oculorum, dissensio. Quidam, quos refert Forl. 2. art. m. q. 5. causam morbi dixerunt esse: quos reijcio, nam quẽ morbum color hic vitiatus producit? Voluit Comes Montanus esse symptoma: & malè ob rationem supra positam de duritie. Hinc alij morbum esse docent, quamquam digladientur de genere. Quidam, quos supra citauimus, & reiecimus, morbum esse in intemperie autumant: alij morbum in via, quia sunt corneæ pori bili oppleti: morbũ alij dicunt esse in numero Gent. in superficie aspera, quia curatur leuigantibus. Quos reijcio omnes, ac priores quidem, quia non lædit color actum videndi, quia morbum in via committit; alioquin diminueretur visio, non deprauaretur, sed quia color. Eadem ratione reijcitur Gent. nec quia abstergentibus tollitur, est cur suspicemur propterea, ne sit morbus in superficie; nam tollitur morbus, qui in colore

phus, ad quem spectat rerum causas scrutari: Gal. tamquam medicus: quem scire interest, quid facere medicamenta in nos valeant, quid pati à nobis. Quod si completam desideras, dicere poteris, est crassities impotentia ad secari in minimas partes, ob recessum substantiæ humidæ, factum à frigiditate exprimente, aut resoluente calore.

Sufficienter esse, hac diffinitione crassitiei naturam explicatã, potest primum probari inductione facta in ijs omnibus, quæ crassa medici, & alij vocant. Censent medici eam pituitã crassam esse, quę eleuata, non separatur à reliquis partibus: sed seruat continuitatem cum illis, & quãtò difficilius secatur, eò crassiorem censent esse: aerem item crassum appellant, quem acies oculi non peruadit, aquam ctassam, quam difficulter corpus diuidit. Quia verò nec lenta possunt facilè in partes secari, additum, eam impotẽtiã ad secari in minimas partes, crassitiem esse, quæ ortum habet ex substantiæ humidioris recessu, nam quæ lenta sunt, inepta sunt diuidi, non hanc ob causam, sed ob fortem sicci cum humido vnionem. Itaque in plus se habet lentum, quam crassum, ac propterea rectè medici dicunt, hæc pituita est crassa, & lenta. Differt quoque à concretis, nam ab his nulla est facta substantiæ humidæ resolutio, sicciori relicta: vnde aqua eliquata, ita humida est, quemadmodũ antequam crassesceret. Quod habet Argent. 2. ar. med. crassitiem fieri ex copia materiæ, tenuitatem ex paucitate eiusdem, quis non rideat quippè qui imminutam magnitudinem partium, auctamuè, crassitiem vocat, & tenuitatem?

An elementis insint, et secũda sint qualitates. At quoniam sunt, quæ adhuc possent turbari, dilucidanda illa, dicet enim quis, si ex hac causa crassities, & tenuitas, non esset illa in elementis: at prodit Gal. esse aquam, & terram crassa elementa, ignem tenuem, & aerem, quare &c.

Putat Petrus Garf. Coegit id multos, vt in aliam sententiam irent, vnde autumarunt esse crassitiem, & tenuitatem secundam qnamdam qualitatem, à primis profectam, inter quos Petrus Garf. super primam Fen. Auic. qui id cõfirmat auctoritate Ar. qui 1. de gen. c. 2. apertè docuit istud; *Nos negamus.* Quod primum displicet, quia non satis declarãt crassitiei naturam, nam & multa alia à primis qualitatibus habent ortum: non placet secundo, quia non admodum constat, à quanam qualitate crassities; si enim à frigiditate, cur terra, quæ minus frigida, aqua, magis crassa? si à siccitate, cur non habet ignis aliqualẽ crassitiem? non poterit huius problematis aliquam tradere rationem. *Et explicamus quemodo sunt in elementis.* Propterea dicerem, insistendo priori sententiæ, hanc passionem, esse mixtorum propriam. In elementis reperiri, non verè, & propriè, sed ita vocari propter analogiam, quam habent cum verè crassis, nam aer crassus, nõ facilè penetratur à luce, & aquam crassam dicimus, quam non facilè diuidimus. *Et à primis procedunt qualitatib.* Quod affert ex Arist. dicente hanc passionem à primis qualitatibus ortum ducere, non negamus, negamus tamen fieri, vt ipsi putant, sed vt à nobis est dictum, recessu

cessu nimirum substantiæ humidæ, nam ita docuit apertè 4. meteor. vbi de re hac disputauit. Quod si secundo de gen. videatur dicere, crassitiem reduci ad siccitatem, tenuitatem ad humiditatem, scias reducere ad has qualitates propositas affectiones Philosophum, propter vnitatem effectus, qui reperitur in tenui, & humido, crasso, & sicco; nam quemadmodum humidum, cum facilè terminetur, est repletiuum, sic tenue, vbi in minimas partes diuisum fuerit: & veluti siccum, quia proprio termino terminatum, non replet, & opplet cauitatem quamcumque: sic, cùm idem reperiatur in crasso, crassum ad siccum putat reduci debere: adducam verba Ar. quæ leguntur tex. 10. 2. de gen. ne meo marte id fingere videar; *Tenue autem, & crassum, & alia differentia, ex his:* dat rationem, *Quoniam enim repletiuum est ipsius humidi, quia non est terminatum quidem, facilè autem terminabile existens, & quia sequitur tangens, tenue autem repletiuum, subtilium partium, totum enim totum tangit, tenue autem maximè tale est, manifestum est, quod tenue quidem erit humidi, crassum autem sicci.*

Hinc patere puto, quam fecerint ineptè, quicumque crassitiem, & tenuitatem, morbos in materia dixerunt esse; nam si loquamur de crassitie, & tenuitate humorum, non est hæc morbus, quemadmodum nec humor est morbus: si de crassitie corneæ e.g. aut alterius partis nostri corporis, cum hæc non aliter fiat, quam crasso humore imbibito in poris partis, erit morbus hic in cauitate. Si demum crassæ partis nomine, pinguem (quod multi faciunt) quis intelligat, tenuis, extenuatã, hic præterquam quod non aptè vtitur vocibus, omninò præter rationem hunc affectum materiæ morbum dicet esse, cùm constet apertè, morbum esse in magnitudine adaucta, & imminuta. Videor explicasse satis rem istam, propterea progrediar ad alia. *Ex quibus satis potest cuique constare, quinam sint effectus.*

Color uitiatus qui affectus.

NOn minor fuit de vitiato colore oculorum, dissensio. Quidam, quos refert Forl. 2. art. m. q. 5. causam morbi dixerunt esse: quos reijcio, nam quẽ morbum color hic vitiatus producit? Voluit Comes Montanus esse symptoma: & malè ob rationem supra positam de duritie. Hinc alij morbum esse docent, quamquam digladientur de genere. Quidam, quos supra citauimus, & reiecimus, morbum esse in intemperie autumant: alij morbum in via, quia sunt corneæ pori bili oppleti: morbũ alij dicunt esse in numero Gent. in superficie aspera, quia curatur leuigantibus. Quos reijcio omnes, ac priores quidem, quia non lædit color actum videndi, quia morbum in via committit; alioquin diminueretur visio, non deprauaretur, sed quia color. Eadem ratione reijcitur Gent. nec quia abstergentibus tollitur, est cur suspicemur propterea, ne sit morbus in superficie; nam tollitur morbus, qui in colore

phus, ad quem spectat rerum causas scrutari: Gal. tamquam medicus: quem scire interest, quid facere medicamenta in nos valeant, quid pati à nobis. Quod si completam desideras, dicere poteris, est crassities impotentia ad secari in minimas partes, ob recessum substantiæ humidæ, factum à frigiditate exprimente, aut resoluente calore.

Sufficienter esse, hac diffinitione crassitiei naturam explicatã, potest primum probari inductione facta in ijs omnibus, quæ crassa medici, & alij vocant. Censent medici eam pituitã crassam esse, quę eleuata, non separatur à reliquis partibus: sed seruat continuitatem cum illis, & quãtò difficilius secatur, eò crassiorem censent esse: aerem item crassum appellant, quem acies oculi non peruadit, aquam crassam, quam difficulter corpus diuidit. Quia verò nec lenta possunt facilè in partes secari, additum, eam impotẽtiã ad secari in minimas partes, crassitiem esse, quæ ortum habet ex substantiæ humidioris recessu, nam quæ lenta sunt, inepta sunt diuidi, non hanc ob causam, sed ob fortem sicci cum humido vnionem. Itaque in plus se habet lentum, quam crassum, ac propterea rectè medici dicunt, hæc pituita est crassa, & lenta. Differt quoque à concretis, nam ab his nulla est facta substantiæ humidæ resolutio, sicciori relicta: vnde aqua eliquata, ita humida est, quemadmodũ antequam crassesceret. Quod habet Argent. 2. ar. med. crassitiem fieri ex copia materiæ, tenuitatem ex paucitate eiusdem, quis non rideat quippè qui imminutam magnitudinem partium, auctamuè, crassitiem vocat, & tenuitatem?

An elementis insint, et secũda sint qualitates. At quoniam sunt, quæ adhuc possent turbari, dilucidanda illa, dicet enim quis, si ex hac causa crassities, & tenuitas, non esset illa in elementis: at prodit Gal. esse aquam, & terram crassa elementa, ignem tenuem, & aerem, quare &c.

Putat Petrus Garf. Coegit id multos, vt in aliam sententiam irent, vnde autumarunt esse crassitiem, & tenuitatem secundam quamdam qualitatem, à primis profectam, inter quos Petrus Garf. super primam Fen. Auic. qui id cõfirmat auctoritate Ar. qui 1. de gen. c. 2. apertè docuit istud; *Nos negamus.* Quod primum displicet, quia non satis declarãt crassitiei naturam, nam & multa alia à primis qualitatibus habent ortum: non placet secundo, quia non admodum constat, à quanam qualitate crassities; si enim à frigiditate, cur terra, quæ minus frigida, aqua, magis crassa? si à siccitate, cur non habet ignis aliqualẽ crassitiem? non poterit huius problematis aliquam tradere rationem. *Et explicamus quomodo sunt in elementis.* Propterea dicerem, insistendo priori sententiæ, hanc passionem, esse mixtorum propriam. In elementis reperiri, non verè, & propriè, sed ita vocari propter analogiam, quam habent cum verè crassis, nam aer crassus, nõ facilè penetratur à luce, & aquam crassam dicimus, quam non facilè diuidimus. *Et à primis procedunt qualitatib.* Quod affert ex Arist. dicente hanc passionem à primis qualitatibus ortum ducere, non negamus, negamus tamen fieri, vt ipsi putant, sed vt à nobis est dictum, recessu

cessu nimirum substantiæ humidæ, nam ita docuit apertè 4. meteor. vbi de re hac disputauit. Quod si secundo de gen. videatur dicere, crassitiem reduci ad siccitatem, tenuitatem ad humiditatem, scias reducere ad has qualitates propositas affectiones Philosophum, propter vnitatem effectus, qui reperitur in tenui, & humido, crasso, & sicco; nam quemadmodum humidum, cum facilè terminetur, est repletiuum, sic tenue, vbi in minimas partes diuisum fuerit: & veluti siccum, quia proprio termino terminatum, non replet, & opplet cauitatem quamcumque: sic, cùm idem reperiatur in crasso, crassum ad siccum putat reduci debere: adducam verba Ar. quæ leguntur tex. 10. 2. de gen. ne meo marte id fingere videar; *Tenue autem, & crassum, & aliæ differentiæ, ex his:* dat rationem, *Quoniam enim repletiuum est ipsius humidi, quia non est terminatum quidem, facilè autem terminabile existens, & quia sequitur tangens, tenue autem repletiuum, subtilium partium, totum enim totum tangit, tenue autem maximè tale est, manifestum est, quod tenue quidem erit humidi, crassum autem sicci.*

Hinc patere puto, quam fecerint ineptè, quicumque crassitiem, & tenuitatem, morbos in materia dixerunt esse; nam si loquamur de crassitie, & tenuitate humorum, non est hæc morbus, quemadmodum nec humor est morbus: si de crassitie corneæ e.g. aut alterius partis nostri corporis, cum hæc non aliter fiat, quam crasso humore imbibito in poris partis, erit morbus hic in cauitate. Si demum crassæ partis nomine, pinguem (quod multi faciunt) quis intelligat, tenuis, extenuatã, hic prætèrquam quod non aptè vtitur vocibus, omninò præter rationem hunc affectum materiæ morbum dicet esse, cùm constet apertè, morbum esse in magnitudine adaucta, & imminuta. Videor explicasse satis rem istam, propterea progrediar ad alia. *Ex quibus satis potest cuique constare, quinã sint assecutus.*

Color uitiatus qui affectus.

NOn minor fuit de vitiato colore oculorum, dissensio. Quidam, quos refert Forl. 2. art. m. q. 5. causam morbi dixerunt esse: quos reijcio, nam quẽ morbum color hic vitiatus producit? Voluit Comes Montanus esse symptoma: & malè ob rationem supra positam de duritie. Hinc alij morbum esse docent, quamquam digladientur de genere. Quidam, quos supra citauimus, & reiecimus, morbum esse in intemperie autumant: alij morbum in via, quia sunt corneæ pori bili oppleti: morbũ alij dicunt esse in numero Gent. in superficie aspera, quia curatur leuigantibus. Quos reijcio omnes, ac priores quidem, quia non lædit color actum videndi, quia morbum in via committit; alioquin diminueretur visio, non deprauaretur, sed quia color. Eadem ratione reijcitur Gent. nec quia abstergentibus tollitur, est cur suspicemur propterea, ne sit morbus in superficie; nam tollitur morbus, qui in colore

phus, ad quem spectat rerum causas scrutari: Gal. tamquam medicus: quem scire interest, quid facere medicamenta in nos valeant, quid pati à nobis. Quod si completam desideras, dicere poteris, est crassities impotentia ad secari in minimas partes, ob recessum substantiæ humidæ, factum à frigiditate exprimente, aut resoluente calore.

Sufficienter esse, hac diffinitione crassitiei naturam explicatã, potest primum probari inductione facta in ijs omnibus, quæ crassa medici, & alij vocant. Censent medici eam pituitã crassam esse, quę eleuata, non separatur à reliquis partibus: sed seruat continuitatem cum illis, & quãtò difficilius secatur, eò crassiorem censent esse: aerem item crassum appellant, quem acies oculi non peruadit, aquam crassam, quam difficulter corpus diuidit. Quia verò nec lenta possunt facilè in partes secari, additum, eam impotẽtiã ad secari in minimas partes, crassitiem esse, quæ ortum habet ex substantiæ humidioris recessu, nam quæ lenta sunt, inepta sunt diuidi, non hanc ob causam, sed ob fortem sicci cum humido vnionem. Itaque in plus se habet lentum, quam crassum, ac propterea rectè medici dicunt, hæc pituita est crassa, & lenta. Differt quoque à concretis, nam ab his nulla est facta substantiæ humidæ resolutio, ficciori relicta: vnde aqua eliquata, ita humida est, quemadmodũ antequam crassesceret. Quod habet Argent. 2. ar. med. crassitiem fieri ex copia materiæ, tenuitatem ex paucitate eiusdem, quis non rideat quippè qui imminutam magnitudinem partium, auctamuè, crassitiem vocat, & tenuitatem?

An elementis insint, et secũdæ sint qualitates. At quoniam sunt, quæ adhuc possent turbari, dilucidanda illa, dicet enim quis, si ex hac causa crassities, & tenuitas, non esset illa in elementis: at prodit Gal. esse aquam, & terram crassa elementa, ignem tenuem, & aerem, quare &c.

Putat Petrus Garf. Coegit id multos, vt in aliam sententiam irent, vnde autumarunt esse crassitiem, & tenuitatem secundam quamdam qualitatem, à primis profectam, inter quos Petrus Garf. super primam Fen. Auic. qui id cõfirmat auctoritate Ar. qui 1. de gen. c. 2. apertè docuit istud; *Nos negamus.* Quod primum displicet, quia non satis declarãt crassitiei naturam, nam & multa alia à primis qualitatibus habent ortum: non placet secundo, quia non admodum constat, à quanam qualitate crassities; si enim à frigiditate, cur terra, quæ minus frigida, aqua, magis crassa? si à siccitate, cur non habet ignis aliqualẽ crassitiem? non poterit huius problematis aliquam tradere rationem. *Et explicamus quomodo sunt in elementis.* Propterea dicerem, insistendo priori sententiæ, hanc passionem, esse mixtorum propriam. In elementis reperiri, non verè, & propriè, sed ita vocari propter analogiam, quam habent cum verè crassis, nam aer crassus, nõ facilè penetratur à luce, & aquam crassam dicimus, quam non facilè diuidimus. *Et à primis procedunt qualitatib.* Quod affert ex Arist. dicente hanc passionem à primis qualitatibus ortum ducere, non negamus, negamus tamen fieri, vt ipsi putant, sed vt à nobis est dictum, recessu

cessu nimirum substantiæ humidæ, nam ita docuit apertè 4. meteor. vbi de re hac disputauit. Quod si secundo de gen. videatur dicere, crassitiem reduci ad siccitatem, tenuitatem ad humiditatem, scias reducere ad has qualitates propositas affectiones Philosophum, propter vnitatem effectus, qui reperitur in tenui, & humido, crasso, & sicco; nam quemadmodum humidum, cum facilè terminetur, est repletiuum, sic tenue, vbi in minimas partes diuisum fuerit: & veluti siccum, quia proprio termino terminatum, non replet, & opplet cauitatem quamcumque: sic, cùm idem reperiatur in crasso, crassum ad siccum putat reduci debere: adducam verba Ar. quæ leguntur tex. 10. 2. de gen. ne meo marte id fingere videar; *Tenue autem, & crassum, & alia differentia, ex his:* dat rationem, *Quoniam enim repletiuum est ipsius humidi, quia non est terminatum quidem, facilè autem terminabile existens, & quia sequitur tangens, tenue autem repletiuum, subtilium partium, totum enim totum tangit, tenue autem maximè tale est, manifestum est, quod tenue quidem erit humidi, crassum autem sicci.*

Hinc patere puto, quam fecerint ineptè, quicumque crassitiem, & tenuitatem, morbos in materia dixerunt esse; nam si loquamur de crassitie, & tenuitate humorum, non est hæc morbus, quemadmodum nec humor est morbus: si de crassitie corneæ e.g. aut alterius partis nostri corporis, cum hæc non aliter fiat, quam crasso humore imbibito in poris partis, erit morbus hic in cauitate. Si demum crassæ partis nomine, pinguem (quod multi faciunt) quis intelligat, tenuis, extenuatã, hic præterquam quod non aptè vtitur vocibus, omninò præter rationem hunc affectum materiæ morbum dicet esse, cùm constet apertè, morbum esse in magnitudine adaucta, & imminuta. Videor explicasse satis rem istam, propterea progrediar ad alia. *Ex quibus satis potest cuique constare, quinã sint affectus.*

Color uitiatus qui affectus.

NOn minor fuit de vitiato colore oculorum, dissensio. Quidam, quos refert Forl. 2. art. m. q. 5. causam morbi dixerunt esse: quos reijcio, nam quē morbum color hic vitiatus producit? Voluit Comes Montanus esse symptoma: & malè ob rationem supra positam de duritie. Hinc alij morbum esse docent, quamquam digladientur de genere. Quidam, quos supra citauimus, & reiecimus, morbum esse in intemperie autumant: alij morbum in via, quia sunt corneæ pori bili oppleti: morbū alij dicunt esse in numero Gent. in superficie aspera, quia curatur leuigantibus. Quos reijcio omnes, ac priores quidem, quia non lædit color actum videndi, quia morbum in via committit; alioquin diminueretur visio, non deprauaretur, sed quia color. Eadem ratione reijcitur Gent. nec quia abstergentibus tollitur, est cur suspicemur propterea, ne sit morbus in superficie; nam tollitur morbus, qui in colore

phus, ad quem spectat rerum causas scrutari: Gal. tamquam medicus: quem scire interest, quid facere medicamenta in nos valeant, quid pati à nobis. Quod si completam desideras, dicere poteris, est crassities impotentia ad secari in minimas partes, ob recessum substantiæ humidæ, factum à frigiditate exprimente, aut resoluente calore.

Sufficienter esse, hac diffinitione crassitiei naturam explicatã, potest primum probari inductione facta in ijs omnibus, quæ crassa medici, & alij vocant. Censent medici eam pituitã crassam esse, quę eleuata, non separatur à reliquis partibus: sed seruat continuitatem cum illis, & quãtò difficilius secatur, eò crassiorem censent esse: aerem item crassum appellant, quem acies oculi non peruadit, aquam crassam, quam difficulter corpus diuidit. Quia verò nec lenta possunt facilè in partes secari, additum, eam impotẽtiã ad secari in minimas partes, crassitiem esse, quæ ortum habet ex substantiæ humidioris recessu, nam quæ lenta sunt, inepta sunt diuidi, non hanc ob causam, sed ob fortem sicci cum humido vnionem. Itaque in plus se habet lentum, quam crassum, ac propterea rectè medici dicunt, hæc pituita est crassa, & lenta. Differt quoque à concretis, nam ab his nulla est facta substantiæ humidæ resolutio, sicciori relicta: vnde aqua eliquata, ita humida est, quemadmodũ antequam crassesceret. Quod habet Argent. 2. ar. med. crassitiem fieri ex copia materiæ, tenuitatem ex paucitate eiusdem, quis non rideat quippè qui imminutam magnitudinem partium, auctamuè, crassitiem vocat, & tenuitatem?

An elementis insint, et secũda sint qualitates. At quoniam sunt, quæ adhuc possent turbari, dilucidanda illa, dicet enim quis, si ex hac causa crassities, & tenuitas, non esset illa in elementis: at prodit Gal. esse aquam, & terram crassa elementa, ignem tenuem, & aerem, quare &c.

Putat Petrus Garf. Coegit id multos, vt in aliam sententiam irent, vnde autumarunt esse crassitiem, & tenuitatem secundam quamdam qualitatem, à primis profectam, inter quos Petrus Garf. super primam Fen. Auic. qui id cõfirmat auctoritate Ar. qui 1. de gen. c. 2. apertè docuit istud; *Nos negamus.* Quod primum displicet, quia non satis declarãt crassitiei naturam, nam & multa alia à primis qualitatibus habent ortum: non placet secundo, quia non admodum constat, à quanam qualitate crassities; si enim à frigiditate, cur terra, quæ minus frigida, aqua, magis crassa? si à siccitate, cur non habet ignis aliqualé crassitiem? non poterit huius problematis aliquam tradere rationem. *Et explicamus quomodo sunt in elementis.* Propterea dicerem, insistendo priori sententiæ, hanc passionem, esse mixtorum propriam. In elementis reperiri, non verè, & propriè, sed ita vocari propter analogiam, quam habent cum verè crassis, nam aer crassus, nõ facilè penetratur à luce, & aquam crassam dicimus, quam non facilè diuidimus. *Et à primis procedunt qualitatib.* Quod affert ex Arist. dicente hanc passionem à primis qualitatibus ortum ducere, non negamus, negamus tamen fieri, vt ipsi putant, sed vt à nobis est dictum, recessu

cessu nimirum substantiæ humidæ, nam ita docuit apertè 4. meteor. vbi de re hac disputauit. Quod si secundo de gen. videatur dicere, crassitiem reduci ad siccitatem, tenuitatem ad humiditatem, scias reducere ad has qualitates propositas affectiones Philosophum, propter vnitatem effectus, qui reperitur in tenui, & humido, crasso, & sicco; nam quemadmodum humidum, cum facilè terminetur, est repletiuum, sic tenue, vbi in minimas partes diuisum fuerit: & veluti siccum, quia proprio termino terminatum, non replet, & opplet cauitatem quamcumque: sic, cùm idem reperiatur in crasso, crassum ad siccum putat reduci debere: adducam verba Ar. quæ leguntur tex. 10. 2. de gen. ne meo marte id fingere videar; *Tenue autem, & crassum, & alia differentia, ex his:* dat rationem, *Quoniam enim repletiuum est ipsius humidi, quia non est terminatum quidem, facilè autem terminabile existens, & quia sequitur tangens, tenue autem repletiuum, subtilium partium, totum enim totum tangit, tenue autem maximè tale est, manifestum est, quod tenue quidem erit humidi, crassum autem sicci.*

Hinc patere puto, quam fecerint ineptè, quicumque crassitiem, & tenuitatem, morbos in materia dixerunt esse; nam si loquamur de crassitie, & tenuitate humorum, non est hæc morbus, quemadmodum nec humor est morbus: si de crassitie corneæ e.g. aut alterius partis nostri corporis, cum hæc non aliter fiat, quam crasso humore imbibito in poris partis, erit morbus hic in cauitate. Si demum crassæ partis nomine, pinguem (quod multi faciunt) quis intelligat, tenuis, extenuatā, hic prætérquam quod non aptè vtitur vocibus, omninò præter rationem hunc affectum materiæ morbum dicet esse, cùm constet apertè, morbum esse in magnitudine adaucta, & imminuta. Videor explicasse satis rem istam, propterea progrediar ad alia. *Ex quibus satis potest cuique constare, quinā sint esse. Bus.*

Color uitiatus qui affectus.

NOn minor fuit de vitiato colore oculorum, dissensio. Quidam, quos refert Forl. 2. art. m. q. 5. causam morbi dixerunt esse: quos reijcio, nam quē morbum color hic vitiatus producit? Voluit Comes Montanus esse symptoma: & malè ob rationem supra positam de duritie. Hinc alij morbum esse docent, quamquam digladientur de genere. Quidam, quos supra citauimus, & reiecimus, morbum esse in intemperie autumant: alij morbum in via, quia sunt corneæ pori bili oppleti: morbū alij dicunt esse in numero Gent. in superficie aspera, quia curatur leuigantibus. Quos reijcio omnes, ac priores quidem, quia non lædit color actum videndi, quia morbum in via committit; alioquin diminueretur visio, non deprauaretur, sed quia color. Eadem ratione reijcitur Gent. nec quia abstergentibus tollitur, est cur suspicemur propterea, ne sit morbus in superficie; nam tollitur morbus, qui in colore

consistit vsu abstergentium, quia humorem, cui color inhæret de medio tollunt. Reijcio tertio secundum modum dicendi, quia non omnis redundantia facit morbum in numero, sed substantiæ.

Nec placent Forl. & Vall. qui 4. contr. 2. dixit, morbum hunc nullo dictorum generum contineri, sed esse extra diuisionem, quia Gal. ea morborum genera, diuisione illa comprehendit, quæ sunt omnibus partibus communia, vitiosus autem color est soli oculo proprius; nam multiplicant entia citra necessitatem.

Quid ergo dicemus? illud, quod si aduertissent medici, non essent tam diu de non ente digladiati. Nempe non lædi à vitiato Corneæ colore vidēdi actum; Enimuero cum quamplures Ictericos obseruarim, nullum videre contingit, qui de deprauata visione conquestus esset: cumque practicos omnes consuluerim, nullum reperi, qui huius signi faciat mentionem, dum de notis Ictericorum pertractat.

Qui ob saporem amarum, cuncta amara dijudicant: ob tinnitum non audiunt: ob insitum odorem non percipiunt alios, nullo tenentur morbo, aut symptomate in sapore, sono, aut odore, quia nec sapor est in parte animata, quæ morbi, & symptomatis subiectum, sed in saliua: neque est sonus in aure, sed in aere illo complantato. Quare quemadmodum, qui aeris vitio non vident, non habent visum læsum, quia est vitium extrinsecum in medio: sic qui saliuæ vitio, culpa aeris, non bene de sapore, aut sono dijudicant, nullum in sensorijs affectum patiuntur. Nec aliquo tenentur morbo, qui vbi habent aliquid odorum in naribus, non sentiunt odores alios, sed est impotentia illa naturalis; nam, vt bene Ar. *Intus existens, prohibet, & obstruit:* & quod aliorsum Hipp. hic non ineptè cadet, *Duobus doloribus infestantibus, maior minorem obscurat.*

Quotuplex morbosa intemperies. Cap. VI.

Intēperies à Gal. mente duplex, simplex nēpe, & composita. Et vnaquaque quadruplex, calida frig. humid. sicc. cal. sic. cal. humid. frigid. sicca, frig. humid.

DVplicem esse autumauit Galen. simplicem, & compositam, & vnamquamque quadruplicem, calidam, frigidam, humidam, siccam: calidam, & siccam, calidam, & humidam, frigidam, & humidā, frigidam, & siccam: easdem subdiuisit, in eas, quæ fiunt cum humoris præsentia, & alias, quæ à solis qualitatibus ortum habent. Priores ponit insuper esse duplices, exquisitas, & nothas: sunt illę, quæ ab vno humore tantum fiunt, qui quia quadruplex, sanguis, bilis, pituita, melancholia, hinc quadruplex ab humore intemperies, phlegmones, seu inflammatio, erisipelas, œdema, schirrus: fiunt posteriores à duobus saltem humoribus, vnde datur phlegmon erisipelatosus, œdematosus, schirrosus: ersipelas phlegmonodes, œdematodes, schirrodes: œdema phlegmonosum, erisipelatosum schirrosum: schirrus phlegmonodes, œdematodes, erisipelatodes. Huc reducuntur strumæ, phymata, phygetla,

lepra,

lepra, psora, vitiligo, elephantia, & alia huiusmodi.

Huic numero detraxerunt antiqui, nam negarunt intemperies simplices, quia semper calor exiccat, humectat frigus: & quæcũque intemperies, fit excedente aliquo elementorum, quod cum duabus sit præditum qualitatibus, duæ semper excellent. Præterea habent actiuę qualitates rationem agentis respectu humiditatis, & siccitatis, hæ materię, vnde cum numquam varietur agens impermutata materia, sequetur semper, agentium qualitatum augmentum, passiuarum intensio.

Quælibet itẽ duplex, est materiei præsentia, & citra materiam aliquam.

Huic numero detraxerunt antiqui.

Detraxit huic numero pariter Auic. quia ponit tumores esse morbos ex omni genere morborum compositos, non similares tantum.

Et Auic.

Adauxit Gent. putauit enim præter dictas, dari intemperiem calidã, & frigidam, quia datur febris epiala, & aliæ ab interna inflammatione, in quibus friget simul, & calet infirmus: theriaca refrigerat, & inflammat. Stupefacit opium phreniticum, vnde laborat ille humida, & sicca intẽperie, famescens item, dum comedit, sentit simul, & voluptatem, & dolorem.

Addidit Gent.

Fuit Auerr. dubius, nam 3. coll. 1. adhæret Gal. discrepat 2. eiusdem c. 1. & 4. Ego ne latum quidem vnguem, vt aiunt, puto esse à Gal. recedendum; quam enim intemperiem dari neges? an simplicem? at dari probant duo, vt mittam experientiam, primum, quia si excedant duo humores frigidi, aut calidi, fiet procul omni dubio intẽperies simplex; nam quamquam quiuis humor duas habet qualitates; nihilominus, quia affluente bili, & sanguine, calor tantum præpollet, siccitas, & humiditas sese mutuo temperantes symmetriam efficiunt; fluente itẽ sanguine, & pituita humida intemperies resultat, nam calor sanguinis pituitæ frigiditatem retundit, constat posse ex duorum humorũ mixtione, simplicem intemperiem fieri. Potest quoque eadẽ fieri dispositione subiecti; nam si corpori frigido, & humido occurrat causa calfaciẽs, & humectans, hebetata frigiditate subiecti, quæ antea præerat humiditas, nouæ causæ humectantis accessione increscet. Et certè, vt bene dicit Gal. 1. de temp. si caliditas cum extrema potest siccitate cõsistere, cùm humiditate frigiditas, cur non poterit eadem cum moderata humiditate existere, cum mediocri siccitate calor? nam quãquam hic semper exiccet, humectet frigiditas, non tamen statim calor excedens, excedentem siccitatẽ inducet, nec humiditatem summam frigiditas inferet. Quare dabitur saltem per aliquod temporis spatium intemperies simplex. Nam quod dicitur passiuas qualitates, quia habent locum materiæ, necessario mutari mutatis agentibus, aut non verificatur de qualitatibus, sed de calido innato, & humido radicali, aut non est necessarium, vt aucto calore, ita intendatur siccitas, vt sit morbosa.

Auerr. dubius.

Nos firmiter adhæremus Gal.

Admittimus itaque intemperies simplices.

An neges tumores ad partes similares spectare, quia, vt Auic. 2. 1. d. 1. c. 5. est tumor ex omni morbi genere cõpositus? at neque id rectè fiet: nam vel non omnis tumor habet huiusmodi morborum congeriem:

Et tumores ad similares morbos pertinere contendimus.

riem: & si qui habent, denominandi sunt ab eo, quod proprium illis, alioquin cur vlcus pulmonis, non dicent esse compositum morbum, quando est in ptysi, febris, magnitudo imminuta, & continui solutio? Quare rectius Gent. qui hæc fortasse odoratus, sub certo morbi genere tumorem locauit: displicet tamen, quod morbum esse dixit in cauitate, quia quod primo fit in tumoris generatione, est humoris receptio in spatio inani carnis; nam nõ quidquid primò gignitur, illud est, quod morbi naturam constituit, sed quod genitum, primo actiones oblędit. Nunc autem actionis oblæsio, aut ab intemperie semper illata ab humore, aut à magnitudine adaucta. Quare erit semper tumor, aut intẽperies, aut morbus in adaucta magnitudine, ni tamen ita exiguus sit, nullo vt sit actionibus impedimẽto. Non ergo est, quod detrahas quicquam morborum similarium numero. Nec quod addas: nam si quæ addi possent, maximè essent intemperies calida, & frigida, humida, & sicca: at impossibile est contraria combinari cõtrarijs, neque vmquam fieri potest, quidquid dicat Gent. l. 1. fen. 1. d. 3. c. 1. & in quæstione de maior. morb. vt eadem insensibilis pars simul calida, & frigida intemperie laboret: eadem inquam. Nam quod variæ nostri corporis partes, contrarias pati possint intemperies, & eodem tempore, probant euidenter adducta à Gent. nempe per epyalam, aliæ partes calent, alię frigent, vt dicemus c. de intemp. æqu. & inæq. per febres malignas exteriora frigent, interiora vruntur. Theriaca recens refrigerat, antiqua calefacit: opium dum humectat, haud inducit diuersam à phreniti intemperiem, sed aut tollit illam omninò, & contrarium affectum inducit, si plus æquo exhibeatur, aut remittit calorem illum phrenitici, qui iterum postea inualescit. Famescens, & comedens, bibens, & sitiens, scalpens, & habens pruritum, sentit simul voluptatem, & dolorem, nõ tamen, propterea contrarias intemperies pâtitur: primum, quia incertum admodum est, an dolores dicti, & voluptates à primis proficiscantur qualitatibus, vt latè patet ex ijs, quæ disputant de obiecto famis, & Philosophi, & Medici. Secundo, vt rectè adnotauit, de re hac disputãs, Alex. 1. quæst. nat. cap. 12. non est omnis voluptas, omni dolori contraria, sed quæ circa idem obiectum versantur: nunc sentit voluptatem comedens dum cibo repletur, dolorem ex fame. Vide Alex. cit. loco, & Zimar. in tab. verbo Contraria, non possunt eidem simul inesse. Numquã itaq; accidit, vt eadem pars, contrarias intemperies patiatur, aut vt eodem tempore illis affligatur, quare nõ sunt alia genera intemperiei inuehenda præter dicta à Gal. Adderem plura, ni res hæc adeo esset demonstrata à Philosophis, vt ociosi esse videatur in re adeo clara afferre faculam: si tamen plura desideras vide Forliu. q. 17. sup. 1. Auic. Com. Mont. lib. 2. de morb. cap. 17. & Philosophos omnes. 2. de gen. q. an contraria possint esse simul.

Nec alios cum Gentili addẽdos.

Partium

Partium dissimilarium morbi. Cap. VII.

VIdimus quot sunt morborum similarium genera: recensenda nũc series organicorum: quia vero id fieri recte haud potest, ni primum constet, quot sunt, quæ ad eius constitutionem concurrunt: propter hanc rationem, hinc facto exordio ad principale propositum descendemus. Ad constitutionem partis dissimilaris quinque requiruntur: optima formatio partium dissimilarium: earundem conueniens numerus: moderata quantitas, decens dispositio, locatioque, & vniuscuiusque continuitas. Quare quinque poterunt in parte organica fieri morborum genera, formatio mala, vitiatus numerus, vitiata quantitas, corrupta vnio, & mala partium, ex quibus organum coalescit dispositio.

Rursus, quia formatio constat ex figura, cauitate, & superficie, diuiditur mala formatio in prauam figuram, morbum in superficie leni, & aspera, & cauitatem læsam. Priori morbi specie tenentur Vari, qui nasum simum habent, aut os distortum. Secundo, qui patiuntur raucedinem, tussim, scabiem, & intestinorum leuitatem. Tertium morbi genus in læsa cauitate; aut est in magnitudine cauitatum, aut multitudine: & vnumquodque adhuc duplex, aut in excessu, vt cum fiunt multo plures cauitates, quam constitutio corporis requirat, aut ampliores: vel est in defectu, vt patet in ijs, qui ano imperforati nascuntur, aut vtero clauso. Excessus in magnitudine est, cum cauitates hiant, fiuntque ampliores: defectus, cum plus æquo angustæ redduntur. Redduntur autem angustiores, aut ab obstructione, quæ fit à multitudine aut crassitie, aut visciditate succorum: vel à compressione, vt cum tumefacta pars premit aliam, eamque angustiorem reddit: aut à coalitu, vt cum pars vlcerata, parti vnitur. Fit quarto idem vitium à subsidentia, nam vt exemplum vtris docet, inanitæ cauitates concidunt. Fit quinto idem ab angustia, vt docet caruncula in canali vrinario, & intestini inflammatio.

Morbi quoque in numero, quantitateque sunt duplices, aucti, & imminuti. Morbus in situ fit mutata à sua sede parte, quod in luxatione, & vinculis laxatis contingit. Soluta tandem vnio habet adhuc nõ paucas differentias, nam vel illa corrumpitur ab incisione, aut erosione, aut tensione, aut fractione, lib. ar. med. c. 8o. si ab erosione lædatur vnitas, aut erit vnio ossis, & dicetur caries, aut carnis, & dicetur vlcus. Incisio item aut est in cute, & vocatur vulnus: aut in osse, & fractio dicitur. Atque hæc breuiter sunt genera, & species morborum, qui organicis partibus accidere possunt, quia tamen est scrupulus quidam, hic adimendus, antea quam ad alia progressio fiat. Est autem. Dissimilares partes habent præter posita à nobis temperiem, vnde dicimus cor esse

huius temperamenti illius cerebrum: estque hæc temperies distincta ab ea, quæ in similaribus. 2. coll. c. 3. Quemadmodum ergo læsa quantitate fiunt morbi organici, ita hac temperie vitiata. Quare &c.

Esset certè aliud morbi genus ponendum, si haberet pars organica temperiem à similari distinctam: at nihil tale licet fingere, nam neque organica pars à similaribus simul vnitis est distincta, sed similaris nomine intelligimus vnam, simplicemque particulam: per organicã plures hoc vel illo modo alligatas, & dispositas. Ergo vbi dicunt communiter medici fortis cerebrum esse frigidum admodum, & humidum, eiusdem cor, aut hepar siccum, & calidum: cerebri nomine eam substantiam medullarem intelligunt, quæ constituit cerebrum: quemadmodum cordis, & hepatis nomine eam carnem ex qua cor, aut hepar est conflatum. At medulla, & caro, est similaris particula, quare huic semper temperiem tribuunt, & vt benè Thom. de Garb. lib. 1. sum. tract. 2. q. 11. & Gent. 2. p. d. 1. c. 4. *Semper complexio debetur consimili membro: at altera debetur illi, in quantum consimile membrum absolutè, vt complexio carnis prout caro, estq; hac principium operationis consimilis, vt consimile: alia est complexio, quæ debetur consimili prout tale consimile, est pars organici, atque hæc non erit ad finem operationis consimilis solum, sed etiam ad operationem organici ordinata*. vide citat. auctores, ne in ijs recensendis tempus frustra teratur.

Morborum differentiæ. *Cap. VIII*.

DVo facere hoc libro proposuimus, indagare nimirum morbi genera, & eiusdem differentias omnes. Absoluimus primum, quare est modo consequens, vt de secundo tractemus. Vt tamen id methodo fiat, noto harum alias à morbi subiecto sumi, quod spectat ad morbi essentiam: alias à morbi accidentibus: sunt autem hæc septem numero, quantitas, qualitas, motus, tempus, terminus, ætas, modus generationis. quare morbi differentias omnes ex octo fontibus hauriemus, à morbi subiecto, quantitate, qualitate, motu, tempore, termino, ætate, & modo generationis. Proinde dicemus morborum alios esse communes, qui multos simul inuadunt, sporadicos alios, qui separatim sparsimque homines apprehendunt, vt cum hunc febris, disenteria alium inuadit: communes item duplices, endemios, seu patrios, & vernaculos, qui semper certo in loco grassantur, & epidemios, siuè vulgares, qui incerto anni tempore, inuadunt: qui adhuc duplices, perniciosi, siuè pestilentes, aut non perniciosi, nam paucos occidunt, euadunt multi, qui generis nomen retinentes, epidemij simpliciter appellantur. Ad idem caput spectat diuisio illa, qua morbos in seniles diuidimus, & pueriles, in muliebres, & viriles: vitales, animales, & na-

tura-

turales. A quantitate quidam magni, alij parui. A qualitate quidam benigni, maligni alij: quidam contagiosi, alij nullum habent contagium: quidam similes, alij dissimiles. A termino quidam lethales, alij salubres, ponit Argent. alios, qui nec lethales sunt, neque curantur. A tempore sumuntur duæ differentiæ, prout duplex tempus considerari potest in morbis; in quo fiunt, & quo perdurant. Quo circa quidam morbi sunt æstiui, alij hyemales, vernales, autumnales. Quidam nocturni, alij diurni. Quidam longi, quidam breues. A motu, quidam acuti, quidam non acuti: acuti insuper, aut exactè tales, aut ex decidentia acuti: exactè acuti adhuc triplices esse perhibentur, acuti, peracuti, & perperacuti.

A motu sumentes differentiam, dicimus insuper, quidam morbi sunt continui, intermittentes alij. Prioris generis sunt, qui hominem incessanter fatigant: posterioris, qui per temporum interualla affligunt, qui adhuc sunt duplices, nam bifariam repetere possunt, determinatis horis, & diebus, & ordinati dicuntur: incerto tempore, die, & appellantur erratici. Ordinatus insuper multiplex, nam vel singulis quibusque diebus repetit, & dicitur quotidianus: aut tertio quoque die, & tertianarius, aut quarto, & quartanarius. A modo generationis, quidam hæreditarij, acquisiti alij, quidam venefici, alij non venefici. Ab ætate morbi aut sunt in principio, augmento, statu, aut declinatione: sunt demum ijdem aut ficti, aut veri. Præter has differentias simplices, non agnosco alias: simplices inquam, nam dari multas alias complicatas non me latet. At quoniam quicumque simplices nouerit, nouerit hic idem compositas facile, volens illas omitto.

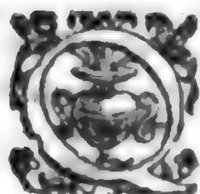

ANTEPRAXIS MEDICAE
Liber Sextus.

DE CAVSIS CVIVSQVE GENERIS morbi, & specierum.

Propositi ratio. *Cap. I.*

Vot sunt morborum genera, quot species, quæ continentur sub singulis generibus, lib. superiori monstrauimus: indagandæ nunc causæ, quæ & morbi genus producunt, & singulas species: cumque ea sit optimi ordinis ratio, vt à simplicioribus exordium fiat, primo dicam de causis, quæ intemperiem gignunt, & vnamquãque intemperiem producunt: descendam secundò ad causas dissimilarium morborum, agam demum de causis differentiarum, atque hic erit finis disputationis propositæ.

Fiatne intemperies omnis ex intensione qualitatis. *Cap. II.*

Negāt multi, quia in multis febribus frigent homines, neque aer calidus, à quo febres frequēter, est corde calidior, nē detenta fuligines obstructiones. Vacuatio præterea humoris frigi-

PArtem, quæ negat, suadent multa, ac primum febris; nam cum omnium medicorum cõsensu, sit intemperies calida, multoties videre est, non solũ non intendi ex febre calorem, sed imminui; nam in febre syncopali, tardiores sunt pulsus, & rariores: in multarum accessionum principio, friget corpus: in malignis febribus, & ex interna factis inflammatione, interiora vruntur, exteriora frigent. Demum quauis ex febre morientes, spirant frigidum, quare, &c.

Preterea, produnt omnes medici, & experientia passim id cõfirmat, fieri non raro febres ab aere calido: obstructione detinente fuligines, frigidi vacuatione humoris, cibi abstinentia: contra frigidæ, calido educto humore gignuntur, nam à copioso fluxu sanguinis, cachexia, hydrops; at neque aer, nec fuligines habent vberiorem calorem, quàm cor nostrum: nec vacuatio humoris frigidi potest calorem intendere, qua ratione fit, vt nec vacuatio humoris calidi possit frigiditatem producere.

ducere. Proinde fateri par est, non omnem intemperiem, qualitatis intensione produci.

Ita Vgo Senensis, Gent. in extrau. & alij multi, quod cõfirmant, quia ad febrem inuehendam, id tantum requiritur, vt scilicet igneus calor producatur; hæc enim eius natura: at potest hic produci citra aliquod augmentum naturalis, sed vel producendo qualitatem contrariam nostro, similem igneo, vt mordacitatem acrimoniam; est enim calor noster natiuus, suauis, & dulcis: vel producendo igneum calorem, qui est distinctus specie à naturali, nam est illi contrarius, vnde hic adimi, ille seruari postulat, quare, &c.

di nõ gignit calorē, quia est causa priuatiua, nec vacuatio calidi fri giditatem.

Verumtamen, si intemperiei natura inspiciatur, numquam fieri illa poterit, ni accipiat qualitas incrementum; enimuerò cum temperies sit certa quædam harmonia qualitatum primarum: intemperies ametria earumdem, non potest hæc aliter inuehi, nisi mutata illa qualitatum congerie, & harmonia: neque hæc mutari, ni qualitatum aliqua intendatur, remittatur contraria, nam quod Vgo contendit, posse id fieri, non tantum mutatione primarum qualitatum, sed secundi ordinis, quia fit febris calore mordaciori reddito, reijcio; enimuero, vel hęc caloris diuersitas prouenit ratione subiecti, ferri enim calor est mordax, halituosus aquæ, nec ita feruidus calor stuppæ: aut quoniam est intensior: Non potest primum habere locum in febre, nam cuiuscunque febris, cor est subiectum. Quare fiet mordacior, & qualitatem naturæ aduersam acquiret, quia intenditur.

Nos affirmamus.

Gent. opinio ponens calorem igneum, diuersum esse specie à naturali, omnino absurda; destituitur enim vterque ab ijsdem causis, scilicet quæ refrigerant: ab ijsdem augentur: vnico sentiuntur tactu; nec si à diuersis principijs ortum ducant, est cur propterea diuersos esse diceres, nam neque ignis calor specie diuersus est à calore, qui in aere; nam productus in aqua calor ab aere, conseruatur ab igne, & si quæ esset inter illos specifica differentia, non mutarentur symbola elementa facilius, nec aptiores essent ad contrahendam febrem calidi frigidis, Iuuenes senibus.

Ad ea, quæ in cõtrarium. Dixit ad primum Trinca quamquam partes externæ frigeant, adhuc febricitare duas ob causas: prima est, quia sunt de integritate totius: quare cum totum corpus laboret, laborabũt, & ipsæ febre: secunda, quia partes illæ, quamquam frigidæ appareant, non sunt tamen omnino caloris expertes, alioquin non viuerent, est enim vita permansio caloris in humido. At calor ille non est naturalis, nam optimè ederet actiones, ergo igneus, quare febrilis.

Et aduersarijs ita satisfacimus.

Bone Deus, quantum docti viri, quandoque hallucinantur. Quis hoc diceret? pars hæc viuit, & malè, ergo læsum habet calorem naturalem, ergo habet eumdem adauctum: si potest lædi à calore, & frigore, cur potius non imminutum esse diceremus? Quanto id probabilius,

pars

pars hæc male viuit: habet itaque calorem læsum, non per excessum, alioquin non frigeret, ergo per defectum.

Non minus malè occurrit Auic. dicit enim 1.4. tract.2. c.51. tractans de lypiria; *Spargi per febrem quamcumque calorem in vniuersum corpus, ni sit quod illud impediat: quemadmodum*, ait, *diffinimus aquam frigidam, & humidam, & graue, quod semper descendit, cum sua natura vnumquodque dimissum fuerit*. Occurrit inquam malè; nam cui repugnat essentialiter actus, repugnat aptitudo ad illum actum. Quare cum repugnet calidas esse partes extremas in lypiria, repugnabit, & aptitudo ad illas excalfaciendas.

Febris non est intemperies calida totius, sed cordis.

Præstat ergo dicere, nam hoc probant argumenta in initio proposita, non esse febrem corporis vniuersi intemperiem, quod multi crediderunt, & male, sed cordis dumtaxat; fieri tamen plerumque, vt corde præter naturam excalfacto, calor ille vniuerso communicetur; influit enim cor tamquam Sol calorem, in singulas partes; Quo circa, vt eo valente, mitis est, & suauis totius corporis calor; sic cum extraneo calore exardescit, vniuersis partibus igneo communicato calore, Corpus vniuersum ignescit. Cogita ita fieri in febre, vt per apoplexiam syncopem, & vulnera cordis. Vt itaque per has affectiones vniuersum patitur corpus corde tantum, & cerebro laborante; haud secus erit febris subiectum, Cor dumtaxat, quamquam pati vniuersum videatur. Vnde Gal.6.ep.com.1.t.29. *Essentia febris est, non secundum Hipp. modo, atque optimos medicos, sed secundum omnium hominum consensum, præter naturam calor, maximè quidem in totum animal effusus, sin minus, at in pluribus partibus, aut nobilissimis consistens*. Quod si totius corporis intemperiem quandoque esse dixit, ne dum quod per se fit in febre considerauit, sed & quæ per accidens fiunt explicauit. Ita Argen. tract. de febr. Vall. 5. contr. 18. Merc. Augen. & alij multi.

Spirant tamen cum proxima est mors frigidum, quia aer refrigeratur in via.

Ad illud de frigida spiratione, putant multi id fieri, quia cor propè mortem, frigida intemperie laborat: quod quamquam videatur esse Gal. mihi tamen non omninò satisfacit, nam alibi docuit, si quis in sinistrum cordis ventriculum mortuo animali immittat digitum, adhuc calidissimum obseruari. Proinde dicerem, cor quouis tempore calidū expirare, refrigerari postea aerem illum, quia per frigida loca transit; nam & venti cum sint sua natura omnes calidi, adscititia tamen frigiditate à loco comparata, frigidissimi à nobis sentiuntur.

Difficultates secundo loco propositas, aut non viderunt Doctores, aut in earum solutione turpiter defecerunt, nam quod spectat ad febrem ex fame dixit Vall. 4. contr. 3. à fame febrem fieri, combustis à calore excrementis. Mercat vacuatione humoris frigidi febrem fieri affirmat, excalfacto à pharmaco corpore. Mercur. docet Diariam ab aere fieri, calfacto plus iusto capite reflexione radiorum. Quæ quis non reijciat? nam quantum ad Vall. si à combustis excrementis febris

illa

illa è fame, iam non diaria erit, sed humoralis. Præterea non potest corpus plures caloris gradus excremento tribuere ijs, quos actu habet: at non comburebat antea, ergo nec postea id faciet, aut si comburi tunc temporis à calore excrementa contendere velis, doceas primum necesse est, vnde nàm plures gradus caloris conquisiuit. Est quoque reijciendum Mercat. inuentum dicentis, calidam intemperiem inuehi, vbi frigidus humor vacuatur, quia pharmaca excalfaciunt, nam idem continget, si natura vacuatio fiat. Quid dicet præterea de intemperie frigida, spontanea sanguinis vacuatione suborta? Reijciendus tandem Mercur. nam si hac tantum ratione nos aer calfaciat, vbi quis multum moretur in Sole illæso capite, non posset è mora in Sole, in febrem incurrere: Conabor propterea dilucidare singula, & quod spectat ad febrem ab aere calido, obstructione, & adstrictione, quæ illam inuehunt, detinendo fuligines, & prohibendo aeri ingressum, à quo ventilatio, & refrigeratio, proponam multos modos soluendi hunc nodum, alij postea seligant. Dici primum posset ab aere, & fuliginibus, quamquam minus corde calidis, cor incalescere, quia vbi est passum dispositum valde, potest agens remissum, intensiorem effectum producere. *Quomodo febris à fame adducitur Valles. & reijcitur. Quomodo calida fit intẽperies, vacuato humore frigido. Reijcitur Mercat. Quomodo aer cor calfaciat. Reijcitur Mercur. Et multipliciter huic difficultati fit satis. Primus modus dicẽdi.*

Dicere secundo potes, posse id fieri ab aere, & fulginibus, quia intensio, non solum fit à gradibus maioribus, sed & ab eorumdem multitudine. *Secundus.*

Dic tertio hæc, & alia posita in argumento, occasionaliter tantum, seù calidã, seù frigidã intemperiem inferre: per se inuehi ab elementis, quæ ad partis constitutionem coaluerunt. Nimirum, sunt in quacumque mixti parte, quatuor vocata elementa, retinentque proprias formas, quamquam habeant qualitates remissas. Vbi ergo à frigido e.g. aere, non remittitur portio illa ignea, quę in corde: producet statim per emanationem, vlteriorem quemdam gradum caloris, naturalem ipsi, contrarium at cordi: Cumque copiosus sanguis è corpore effunditur, remoto prohibente calido, aquea hepatis portio, producens per emanationem aliquos frigiditatis gradus, frigidam intemperiem inuehit, vnde Hydrops. *Ternus.*

Quod si nolis admittere, elementa esse formaliter in mixto, dicere quarto potes, intensionem illam fieri, à forma humoris, qui amoto contrario per emanationem plures gradus qualitatis sibi familiaris producit. *Quartus.*

Dic quinto, cum multa vacuatio sanguinis facta fuerit, refrigerari hepar ab alijs partibus frigidis nostri corporis, quod antea facere nullo pacto valebant, quia roboratum à sanguinis affluentia hepar, resistebat validius. Illud me auctore numquam affirmabis, intendi qualitatem à forma partis, vbi impedimentum de medio tollitur: & omninò improbo, quod quidam probarunt, cor e.g. ubi non impediatur ab *Quintus.*

aere

aere frigido, reduci à propria forma ad maiorem calorem, ac propterea febrire, nam numquam emanatio potest esse proprio subiecto exitio: & quamquam genita ab animalis forma in virga vrinaria caruncula, aut lapis in renibus, in causa fit, cur suppressa postea vrina, intereat animal, non tamen probant propterea, quod intendunt: primum, quia generatio carunculæ, non est emanatio. Secundo quia fit vitio obiecti, nempè exuberantis sanguinis caro illa adaucta, viscidæ substātiæ, lapis. Tertio, quia caruncula, à vegetali fit facultate, damnum animali virtuti infertur, quæ quoniam magnum habet cum naturali consensum, hinc fit, vt per accidens postea, hæc quoque extinguatur.

Quæ calidam intemperiem inferant. Cap. III.

Gal. in huius difficultatis decisione incōstans fuisse videtur.

Egimus de causis intemperiei in uniuersum, nunc, quæ calidam faciunt indaganda. Gal. si de hac re consulatur, non satis sibi videtur constare; nam cap. 2. lib. de caus. morb. ab his posuit calidum morbum fieri, motu, putredine, vicinia rei calidæ, eiusdem prohibito effluuio, & alimentis calidis: idem fere lib. 1. de diff. febr. c. 3. nam loco alimentorum calidorum, posuit mixtionem substantiæ calidæ. Tertio at ar. med. 5. enarrans ea omnia, à quibus necessario corpus nostrum alteratur, & patitur, ponit esse sex, aerem, cibum, & potum, somnum, & vigiliam, motum, & quietem, excreta, & retenta, animiq; accidentia, quę postea 5. de san. tuen. ad 4. capita reduxit, scilicet assumenda, facienda, excernenda, nec non ad extrinsecus occurrentia. Hanc autem incōstantiam, quis non aduertit? hic ponit esse sex, ibi quinque, alibi quatuor: hic ait, quintam illam causam, esse alimenta calida, ibi affirmat esse substantiæ calidę mixtionem.

Imminutus quādoque.

Neque hanc tantum ob causam dignus reprehendi Gal. sed quoniā multa omisit, multa superfluo addidit: omisit mærorem, famem, vigiliam, cruditatem, calidorum retentionem, frigidorumque expulsionem, quas sæpissimè affectus calidos concitare, 1. de feb. diff. scripsit.

Interdum superfluus.

Superfluo addidit putredinem, nam vel non potest calidum excitare affectum, nam putrefacta frigent: aut si potest, sub vicinia rei calidæ continetur, aut perspiratione prohibita.

Quocirca reprehenditur ab Arg. iniustè tamen. neque enim inconstans.

Damnat ob adducta Argen. Gal. & diminutum fuisse in recensendis causis morbi calidi autumat, superfluum, inconstantem: inexhausta illa contradicendi libidine abreptus; nam quod nulla sit in Gal. inconstantia, intelliget facilè quicumque, liuore deposito, diligenter ipsum perlegerit; enimuerò 5. de san. tuen. proposuit fontes Gal. è quibus potest medicus petere causas omnes, quæ vtcumque morbum inuehere valent, idq; sufficienter, vt ipsemet Argent. fatetur l. 1. de cau. morb. c. 10. lib. art. med. non indagauit in vniuersum causas quasque morborum, sed illas quæ necessario occurrunt, oblæduntque, si quis ineptè ijs

vtatur,

vtatur, sunt salubres, conseruantque, si opportune adhibeantur: vnde cum balnea medicamenta venena, & appensa vitari possint, nil mirum si has causas omiserit, vbi necessariarum catalogum faciebat. In libro de causis morborum docet, quo pacto causæ illæ positæ calidum morbum inuehant, asseritque excitari à sex rebus non naturalibus morbum calidum, motu, putredine, prohibito effluuio, aut quia actu calida cum sint, plus æquo approximantur nobis, vt cum plus iusto moramur in Sole.

Non esse diminutum, ex ijsdem deducitur, nam si lib. de cau. morb. docuit modum, quo sex res non naturales vocatæ, morbum calidum inferunt: causas morbi calidi docuit alio in loco esse aerem, motum, & quietem, cibum, & potum, somnum, & vigiliam, excreta, & retenta, animique accidentia: nec mœrorem omisit, nec famem, non vigiliam, cruditatem, excrementorum frigidorum excretionem, calidorum retentionem; nam mæror sub animi accidentibus continetur: fames sub cibo, nam hic morbos infert, & quia multus, paucusque, & quoniam praua est qualitate affectus. Retentio, & vacuatio, sub excretis, & ijs, quæ præter naturam retinentur. An superfluo addidit putredinem? minimè verò; neque enim mens Gal. illa fuit, quā verba sonare videntur, sed quod bis à nobis est dictum, & nunc tertiò repetetur, aerem, & consimiles causas nos calfacere, aut quia detinent effluuium calidum, prohibentq; spirationem: aut quoniam ipse est calidus, viciniaq; eamdem nobis qualitatem communicat: aut quoniam putredinem excitat, & hac via calorem. Nec tertiò debet reprehendi Gal. quod superfluo addat prohibitæ perspirationi putredinem, ac si necessariò sese comitentur, nam nec semper putredo à prohibita pendet perspiratione, neque hæc necessariò putredinem inuehit. viciniam rei calidæ omittere fortasse Gal. poterat cum omnis causa, vt agat, propinquitatem, & certam requirat distantiam, ob limitatam eius virtutem. Condonandum id tamen Gal. qui clarioris gratia doctrinæ, calidorum externorū contactum viciniam appellare voluit: quæ intus suscepta idem faciunt mixtionem substantiæ calidæ, vel calida alimenta, hac voce medicamenta complectens, nedum simplices cibos, quando hic diuiditur in purū alimentum, & medicamentosum. Illud fortasse non indignum, quod sub examen reuocetur hoc loco, valeantne causæ positæ, hac via calorem intendere; nam quamquam experiētia verum id esse doceat de motu, & si quæ est difficultas, alibi est explicata, an tamen putredine quidquā calidius fiat, dubium valde, primum, quia nō raro putredo ab ambiente frigido excitatur, nam multa putrescunt in alpibus, puteis, & frigidissimis locis: frequenter putredo infertur ab aere, minus calido, quam humor putrescens: quæ demum putrescunt à quauis causa id patiantur, euadunt frigida, nam fit exeunte calido, & vnà cum ipso humido.

Neque imminutus.

Non demū superfluus.

Id tamē dubiū esse non diffiteor, sit ne putredo caloris causa.

Nam multa à frigido ambiēte putrescūt, aut minus calido.

Dat

Vnde non esse calida, quæ putrescunt Mercen. docet. falso tamē, si de putredine incipiēte id dictū velit.

Dat manus Mercenarius huic argumento,& quę putrescunt frigida euadere docet. Quare nulla causa valebit per putredinem morbum calidum facere ex eius mente. Quæ falsa, nam quamquam frigeant, quę vltimatam sunt passa putredinem,vbi tamen incipiunt putrefieri, calidiora euadere experientia docet. At vnde maior illa caliditas? in aerem hoc referunt quidam. Quia verò videbant ambientem, quandoque esse frigidum,quandoque calidum,duplicem dari statuunt putredinem,alteram à causa frigida,à causa calida alteram.

At unde maior ille calor in re putri? quorūdā solutio. Reÿcitur.

Quos reijcio, quia quæ per putredinem corrumpuntur, in quatuor vocata elementa dissoluuntur: at frigus cuncta iungit: in illa, *Euaporante calido,coeuaporat,quod vna secum est humidum:* frigus condensando, quamcunque impedit euaporationem: quare quæcumque putrescent,à calore putrescent. Quod si à frigido ambiente quædā corrumpi videmus,non corrumpuntur illa per putredinem, sed vel in aquam, vel terram vertentur. Vnde quemadmodum combustio,non est putredo,quia per hanc mixtū in sua principia resoluitur, combustione multa elementa in ignem vertuntur: eadem ratione,nō erit putredo,corruptio à frigido facta,quia à frigido, ignis,& aer,in aquam vertentur, aut terram. Aut si fuerit dicta corruptio putrefactio, fiet ab ambiente frigido per accidens, per se à calido, nam frigus constringens detinet perspirationē fuliginum: hæ detentæ, ac ambientis rationem sortitæ, proxima causa fiunt putredinis. Sēper ergo,si à calido ambiente putredo,quę putrescūt,calida: proindeq; fit,vt nihil habeat rationi aduersi Gal.sententia. At adhuc contendes:nam aer,à quo putredo ferè semper temperatus, nam admodum calidus exiccatione, coercet putredinem:illud ergo incrementum caloris in ijs,quæ putrescunt,vndenam?

Reÿcitur Vega.

Enimuerò quod Vega dicit,à quo Augen. calidiora fieri putrescentia, quia calor secretus à sicco, & in humidum transiliens ebullit, nequaquam satisfacit,nam vt quisque videre potest,nō acquiritur propterea maior aliquis gradus caloris, quāquam magis elucescat. Propterea dicerem, putredine secerni partes calidas à frigidis, illas postea obice remoto,maiorem comparare calorem: nā cum respondeant illæ proportione quadam elementis, veluti aqua statim ac remouetur ab igne, à propria forma ad propriam frigiditatem reducitur: sic partes illæ calidæ mixti,vbi fuerint vi putredinis à frigidioribus secretæ, maiorem vi propriæ formæ, comparant caliditatem.

Et vera solutio proponitur.

Intemperiei frigidæ causæ. Cap. IV.

INtemperiem frigidam,illa eadem inuehunt,quę calidam excitandi vim habent,nempè aer, & aliæ sex res non naturales vocatæ, nam quod ab his tantum alteremur lib.2. monstratum. Inuehunt autem corrumpendo calorem: hunc ijsdem expugnant armis,quibus ignem.

Proinde

Proinde videamus quot modis corrumpitur ignis, nam hinc intelligemus, quo pacto causæ positæ calorem corrumpant, & consequenter frigidam intemperiem inferant. Censuit Gal. c. 3. l. de caus. morb. & c. 5. l. de curation. per sang. miss. quatuor modis posse calorem corrumpi, extinctione, nam frigida ignem perimunt: defectu alimenti, nam subtractione olei flamma lucernæ marcescit: suffocatione, nam multa lignorum strues suffocat ignem, dissipatione, nam exigua lux à luce maiori disperditur. Quare & quatuor modis causæ illæ non naturales vocatæ frigidam intemperiem inferent è Gal. sententia, extinguendo calorem, suffocando, dissipando, & alimoniam illi subtrahendo. *Quot modis ignis corrumpitur. Affertur Gal.*

At si est illud certum, caloris ruinam morbo frigido, ædificium struere, caloremque corrumpi, quemadmodum ignis: cum hic duobus modis corrumpatur, extinctione nempè, & suffocatione, hac tantum via causæ positæ calorem corrumpent, & frigidam intemperiem gignent: aut quia frigiditate extinguent, aut quoniam suffocabunt. Non corrumpi ignem defectu alimenti, est clarissimum, quia ignis non alitur. Quod si defectu olei flamma lucernæ marcescit, idcirco marcescit, quia flamma, & ignis quicumque ex combustili materia genitus, non est idem numero, sed per continuam quamdam propagationem: Vnde quemadmodum nemo in eumdem fluuium, bis potest ingredi, quia fluenti aquæ semper alia denuo succedit: sic nullus poterit eādē numero flammā bis tangere, quia, vt ait Philosophus lib. de mor. & vit. c. 5. *semper ignis perseuerat fiens, & fluens fluminis instar, sed latet velocitas.* *Et refellitur.*

Quare non habet ignis (quod falso multi sunt arbitrati) duplicē motum, sursum alterum à propria forma, deorsum alterum ratione alimenti; non enim eadem numero flamma est, quæ vniuersam ceram candelæ consumit, sed eadem dicitur per continuam quamdam propagationem. Itaque numquam eadem flamma numero descendet, sed quæ occupauerat partem supernam candelæ, eduxit ex ea nouam flammam, quæ in proximam materiam agens, educit aliam. Vbi ergo materia deficit, è qua possit præexistens ignis nouum ignem elicere, & per continuatam generationem idem specie conseruari, vniuerso aeris elemento expositus, destruitur. Ab hoc itaque per se extinguitur, à defectu alimenti per accidens, & occasionaliter. Idem dicendum de flammula, quæ soli ardenti exposita extinguitur: nempè subtrahit maior flamma minori materiam, è qua generando consimilem flammam per iugem propagationem, eadem specie conseruabatur. propagatione itaque inhibita, quæ genita erat, ab aere, aut alia causa externa destruitur. Eodem modo necat grandis aura ignem, scilicet remouendo flammam à ligno, e. g. in quod agens consimilem flammam producebat, & hoc modo perennabat, nam exposita aeri, statim ab ipso perimitur. Quamquam dici possit à vento, qui frigidus est respectu ignis corrumpi. Quod si ignis non nutritur, non enim apponit sibi ligna, *Vera sententia.*

 quam-

quamquam consimilem ignem ex illis progignat: nec mouetur deorsum, alimenti appetens, quod quidam turpiter hallucinati dixerunt, duobus tantum modis poterit ille perimi, à contrario nimirum seu per extinctionem, & suffocationem: hac, quia priuatur motu ad supera loca: extinctione, quia frigus sibi aduersum. Quare, & nostrum calidū poterit bifariam perimi, extinctum nimirum, & suffocatum. Non tamen quodcumque, sed illa substantia calida, quæ spiritus influens vocatur à medicis; nam insitus in vnaquaque particula calor, & quia insitus, & quoniam accidens, non potest hac, illac vagari; quare nec suffocatione corrumpi, sed ab vno contrario perimi; cœterum cum intemperies fiat qualitatum harmonia, quæ in particula existit variata, atque hæc intendi possit ab vno simili, corrumpi per se ab vno contrario, ea tantum per se frigidam intemperiem valebunt inuehere, quæ per se poterunt calorem corrumpere: sunt autem hæc, quæ per se valent nos infrigidare. Quare à potu frigido, alimentis frigidis, intemperies frigidæ. Verumtamen, si nolimus sistere in ijs, quæ per se valent id facere, sed causas omnes complecti, quæ quouis modo ad eius productionem concurrunt, cum hæc fieri possit defectu spirituum, nam ni continuo eorum influxu foueatur partium calor, mox ille imminuitur, augetur frigiditas: ac spiritus deficere possint, vel quia non gignuntur defectu materiæ, aut vitio partis: aut quoniam geniti, mitti nequeunt impedimento viarum: aut tandem, quia extinguuntur, aut suffocantur: duplices gignent frigidam intemperiem causæ, aliæ, quæ partis calorem per se destruentes, frigiditatem intendunt: aliæ, quæ spiritus perimunt, quorum continuo influxu, partis cuiusque calor roboratur, & gliscit: sunt autem & hæ duplices, aliæ quæ per se id faciunt, vt quæ extinguunt, aut suffocant: aliæ, quæ per accidens, & occasionaliter, vt materiæ defectus.

Vnde intemperiei frigida causa hauriūtur.

Obiectio.

Sed est, quod obicem adhuc facit, & difficultatem, nam defectus spirituum est mera negatio: non itaque poterit frigidam qualitatem producere, quare neque intemperiem.

Card. affertur. Et reijcitur. Vera solutio.

An dicemus quod quandoque Card. non esse frigus qualitatem realem, sed meram caloris priuationem? minimè vero, nam intenditur, remittitur, agit, & sensum mouet frigiditas, quorum nihil priuationi potest conuenire. Quomodo ergo ocium, longa inædia, magna obstructio, huius causa? dictum de re hac late c. 2. huius libri, pete proinde locum illum, nam non sunt omnia vbique inculcanda, & repetenda inutiliter.

Intemperiei siccæ, & humidæ causæ. Cap. V.

PErtractans de re ista Gal. 1. de san. tuen. 13. *Porro,* inquit, *siccitatem accidere faciunt, & qua valenter adstringunt, & qua pariter calfaciunt,*

gunt, & siccant, illa namque humorem exprimendo, & quæ patebant contrahendo, constringendoque, ac densando: hæc eliciendo per halitum humorem, siccitatem inducunt. A Galeno desumens Argent. & medici omnes, scribunt fieri siccos morbos, aut alteratione, aut humiditatis resolutione. Exiccant alterando quæcunque actu, aut potentia habent vim siccandi, vt motus immoderati, vigilia, curæ, mœror, cibi salsi mordaces, acres, aer siccus, natatio in aquis aluminosis, & alia huiusmodi, quorum syluam reperies apud Gal. lib. de cau. morb. & Auic. 2.1.d.2.sum.2.c.3.&4. & parte 1.cant. Exiccant humiditatem resoluendo, quæcũque faciunt plus corpus resolui, quam nutriatur, id quod nonnulla faciunt, aut insensibiliter, aut per vias sensibiles vacuando: nonnulla nutritionem prohibentia, qualia sunt, quæ obstruũt, quæque partem nutriendam ita intemperant, nequeat, vt vertere succũ in substantiam propriam. Non discrepat ab his Ar. dum 4. meteor. agit de causis exiccationis; nam quamquam siccari cuncta doceat, aut calfacta, aut frigefacta, rem tamen magis declarãs, statuit & calorem, & frigus siccationem inferre calfaciendo, & calefactione cuncta in vapores vertendo. Quare proxima siccitatis causa ex Arist. humiditatis erit resolutio: huius, calor adauctus: caloris adaucti, aut alius calor externus, aut frigus cogens internum. *Exiccantur, inquit, sicuti dictum est, omnia, aut calfacta, aut frigefacta, & omnia calido, aut interiori, aut exteriori coeuaporare faciente humidum. Dico autem extra quidem, sicut quæ elixantur, intra autem, quando ablato humido a caliditate, quam habet, consumptum fuerit, expirante.* Exiccari multa frigido cogente calorem, declarant frondes, & folia, quæ hyberno tempore exarescunt, quamquam aliam huius facti causam tradat Marf. Cagn. lib. 1. var. obser. c. 6.

Duplices causa facilit siccam intemp. alterantia, & humidã substãtiam resoluẽtia: Priora duplicia, actu, et potentia. Posteriora, quæ impediunt nutritioni: sunt autẽ tripliã, vacuantia, obstruẽtia, & quæ intemperiẽ inducunt.

Contra, humectant aliqua alterando: aliqua resolutionem impediẽdo. Prioris sunt generis, & medicamenta, & alimenta omnia, seu actu, seu potentia humida, quemadmodum est aqua calida dulcis super corpus infusa, vsus lactis casei recentis, & piscium delectabilium par. 1. cant. posterioris generis sunt ocium, corporis, animique securitas, vmbratilis vita, humiditatum restrictio.

A duplici item causa intemperies humida.

At dices, nulla est inter substantiam humidam, & calorem contrarietas. Quare neque actio. Non itaque calor humidam substantiam resoluet. Nec si id faciat siccus, propterea morbus fiet, nam humidæ substantiæ resolutio merus est defectus, quare non poterit siccitatem producere: ni dicas, siccitatem esse priuationem humoris, quod multi autumarunt, & falsò, quia siccitas agit, & per seà tactu sentitur. At facilè hæc soluuntur, nam calor non agit in humidas partes, qua humidæ sunt, sed quoniam frigiditatem aliquam adnexam habent: exiccat idẽ occasionaliter tantum, & per accidens: producit per se siccitatem ignis elementum, aut terræ, quæ formaliter in parte inexistunt, qua de rẽ plura cap. 2. huius lib. subtraham propterea manum, nec plura addam

Obiectio.

de causis morborum in intemperie, nam ex notione simplicium, compositarum causæ innotescent. Accedemus itaque ad eos, qui in intemperie cum humoribus coniuncta, consistunt.

Intemperiei cum humore coniunctæ causæ. Cap. VI.

Ad proximam tumoris causa, humorum collectio.
Huius tres, generatio, retentio, fluxio.
Generationis duæ, error externus, vitium eductrix.
Retentionis totide, vitiu viarum, facultatis.
Fluxionis, pulsio.
Pulsionis quoq; duæ, qualitas, quantitas.
Num et tractio causa fluxionis? affirmat Galen.
Negat Arg.

Est causa huius affectus, humorum collectio. Colliguntur, vel quia plus iusto gignuntur à parte: aut quoniam non expurgantur: aut tertio, quia aliunde confluunt. Plus iusto gignuntur, aut vitio obiecti, aliarumuè rerum nō naturalium, aut ob propriam partis affectionem. Non expurgantur, aut vitio facultatis, aut quia viæ impeditæ. Fluunt aliunde, aut pulsi, aut tracti: pellunt partes, aut quoniam humorum copia grauantur, aut quia à praua qualitate infestantur; Cum enim natura cuique parti sit insitum, vt sese tueatur, atque hanc ob causam tribuit cuique pellendi virtutem, cui dubium est, si quid eam infestat, conaturam, vt illud protrudat? Obseruamus hoc non rarò in hydropicis, & ijs, qui à longo morbo resurgunt, nam vtrisque noctu pedes intumescunt, detumescunt manè, quod non aliud significat, quam currere aliunde humorem.

An ijdem trahantur? trahi docet à partibus Gal. cum calent, cum dolent, aut vacui vitandi desiderio allectæ: negat Argen. nam si à vacuo tractio, vel fieret tamquam à causa principali, aut occasionaliter: non primum, nam est mera priuatio: nec dici potest, partes, quo vacuum vitent, humores allicere, foret enim necessum, vt sentiretur vacuum à partibus. Nec trahet dolor, nam irritat; quæ autem irritant, expultricem mouent ad agendum, non attractricem. Demum non potest hoc facere calor; nam humectata lintea, vbi igni admota exiccantur, non exiccantur humore ab igne attracto, sed eodem in halitum soluto: idemque vbi agit in ligna, haud trahit ad se ligna, sed vrit. Tandem, quod nec dolor, nec calor, aut vacuum id possint facere, hac ratione vniuersaliter concludit. Nihil trahit propter ipsum trahere, sed vt eo, quod trahit potiatur, 3. de facult. nat. Quare cum nulla intercedit familiaritas inter calorem, dolorem, & vacuum cum ipsis humoribus, nulla poterit à dolore, calore, aut vacuo attractio fieri. Cæterum quia sensu docemur excalefactas partes, dolentesque intumescere, vitandi vacui causa ascendere aquam dicit, ad calefactas partes humores currere, quia spatium amplius redditur, rarefaciēte calore: humores funduntur, quo fit, vt moti postea in excalfactum locum tamquam ampliorem secedant: Dolentes intumescere, missis ad ipsam humoribus non attractis. Nec trahit, cum vacuum vitari cupit, sed sponte propria in ipsam insinuari.

Argen. consensit Ioub.2. dec.parad. assentitur ex parte Vall.7.lib. contr.c.3. Aueg.2.lib.de diff.febr.& 2.ar.med.neque ego alterius voti,sed partim annuo, partim abnuo. Placet illud Argen. quod multo antea Gent.1.1.d.6.sum.vn.c.3.& Iac.de part.ibid. dolorem non trahere,nam quamquam sæpè dixerit Gal.dolorem trahere, dum tamen qua ratione fiat vult explicare, non tam trahi doloris occasione docuit,quàm mitti à partibus; hæc enim c.2.13.met. *Porro in doloribus incipit quidem causa ab eo quod affligitur, sed quidquid est phlegmones, superposita partes efficiunt.* & paulò post, *Vnum vero est ex ijs, quæ ipsam contristant, ipsa quæ dolorem excitat causa, quæcumque ea sit: hanc igitur reijcere dum properat, phlegmonem interdum in particula concitat; cum enim primis suis conatibus nihil profecit, vehementius aggressa, quod infestat expellere. sanguinis aliquid & spiritus ex superpositis partibus in affectam simul exprimit.* & 5.aph.3. *Est quadam*, inquit, *ratio communis, in quibus natura aliquid violenter excernit, & sanguinem, et spiritum tendere, quibus duobus, veluti instrumentis natura vtens, ea quæ infestant, per vim impellit.* — *Cui nos ex parte annuimus.*

Placet item, quod subdit de vacuo, tacito nomine, vt sui moris est, à Gent. id desumens, & Iac.de part. humores vitandi vacui causa non trahi, sed sponte propria confluere: non quia dato opposito, necessum foret, vt ait Argent. vt sentiretur vacuum à partibus; nam si id requiratur, nec succi poterunt in partem inanitam accurrere, ni prius sentiant vacuum, quod impossibile: sed ob rationem à Vall. propositam aduersus Christoph. Aueg. cit. loc. finge, inquit, æneam aliquam fistulam à puerili bucca ad cœlum vsque produci, puerumq; inspirando allicere per fistulam aerem: certum est, attracto aere, succedere alium, & huic alium, non à vi pueri tractice allectum, nam quæ tanta esse potest pueri efficacia? quare sese insinuante, & fugiente aeris partem insequente.

Illud in Argen. displicet: dicit intumescere partes excalfactas, quia tenuiores redditi humores, & fluxiles magis, in locum vi caloris ampliorem redditum sese insinuant; nam etsi possint decliuem in partẽ insinuari, in superam conscendere nequaquam poterunt: contingit autem non rarò, vt ad calfactum caput humores assurgant. Quandoque ergo contingit, quod habet Argent. intumescit pars alias à calore, quia à calore dolet, aut debilior redditur: est autem ea lex naturæ, vt ad debiliorem partem, aut dolentem mittant aliæ succos, excrementaque. Et quamquam si hæc ratio obstet, non minus deberent fluere humores ad frigefactam partem, humectatam, siccatam, quam ad excalfactam, cõtingit nihilominus copiosius fluere ad partem excalfactam humores duas ob causas: altera est, quia vehementiores à calore dolores: altera, quia quamquam inuehat dolorem frigus, atque hac ratione succos arcessere valeat, non accurrent tamen ea facilitate in dolentem particulam à frigiditate, quia hæc adstringit, ac propterea repellit, laxat calor. Atque hoc videtur mihi probabilius multo, quam quod — *Ex parte contradicimus.*

dicit Vall.7.contr.3.scilicet quia hæc est natura caloris, vt trahat.

An mittet quandoque pars ad excalfactum locum, vt inhibeat vacuum, quod ex calore imminet resoluente? affirmant Arabes: negant alij, vt Vall.cit.loc.& iure, nam in parte inflammata, non est cur timeatur vacuum, nam patitur multitudinem ob capacitatem vasorum, & tamen ad inflammatam partem, & copia turgidam accurrunt humores. Fit ergo tumor humore, aut congesto, aut fluente: congeritur aut vitio coctricis plus iusto gignentis excrementa, aut defectu expultricis non expurgantis, aut quia viæ impeditæ. Fluit vel propria sponte, vt cum ad vacuum vitandum accurrit, aut missus à partibus: mittitur, vel vt det opem dolenti particulæ, vel vt liberentur molestia, quam humor quantitate infert, qualitate, aut tota substantia.

An delabātur humores parte ab ambientis frigiditate constricta? Ait Gal. Nos cū alijs negamus.

An delabentur quandoque, constricta parte à frigiditate ambientis, & constrictione expressis: quemadmodum compressa manu spongia, fluit aqua?

Affirmat 3.Aph.12.Gal. negat Lanc.& cum ipso Mercat.c.de catar. & merito; nam non potest tanta in viuente cerebro induci frigiditas, vt ipsum condenset: aut si posset, cur non potius pituita in cerebro existens conglaciabitur: cur non per soporosas quasdam affectiones, per quas multò magis friget cerebrum, quam in catarro, apparent ædem fluxiones. Quid ergo? detrahenda ne fides experientiæ, quæ flante Borea multos nasci catarros docet? minimè vero, sed alia experientiæ ratio assignanda, non tamen illa Lancij probanda, qui delapsus pituitosæ substantiæ, calorem eliquantem, per antiparistasim auctum, agnoscit auctorem; nam antiparistasis, non nisi in robusto calore locum habet, modo debilia corpora in huiusmodi affectionem incurrunt. Dic ergo vigere, vbi flat Boreas catarros, quia irritata cerebri expultrix à frigido, aut roborata eadem, vt placuit Capiuacc. muccosam substantiam in cerebro coaceruatam, expellit.

Aequalis, inæqualisue intemperiei causa. Cap. VII.

QVid sit nomine æqualis, inæqualisuè intemperiei intelligendum, non admodum patet. Quare ne æquiuocatio pariat difficultatem, id primum declarabimus, secundo causas.

Vocat nonnumquā Gal. inęqualem intemperiem, quæ ex contrarijs constat qualitatibus calida, e.g. & frigida: sic febrē lypiriam inæqualē dicit esse intemperiem, quia eodem tempore à contrarijs causis agentibus alteratur corpus, hoc est fit calidius, frigidiusuè. *Etsi*, inquit lib. de diff. morb.c.6. *nullo modo fieri posse videatur, vt ab vtrisque simul lædatur corpus, hoc est vnà calidum efficiatur, & frigidum, humidumque, & siccum, plusquam naturæ sit opportunum, tamen hoc ipsum contingit, & merito distemperantia inæqualis appellatur*; & lib.6. de sanit. tuen. cum statuisset

tuisset docere, vt corrigendi sint status vitiosi, diuisis ijs in æquales, & inæquales, & prioribus emendatis intemperiebus, pertractat postea, vt sunt custodiendi, qui renum calculo, aut vitijs articulorum vna cùm macie laborant: vt conseruandi qui partium infernarum affectu capitis vitiati occasione tenentur, quæ omnes contrariæ affectiones sunt, non vnica, & simplex. Vocat alias inæqualem intemperiem, temperamentum quoddam naturale, præternaturali commixtum, nam c. 5. l. de inæq. intemp. cum docuisset inæqualem intemperiem viam esse ad equalem, atque insuper vellet declarare, qualiter se habeat corpus, quod ad æqualem intemperiem tendit. *Porro* inquit *terminus mutationis est cuiusque particulæ functionis læsio. ad quem vsque terminum omnis alterationis latitudo via est in id, quod præter naturam est, veluti mixtum commune, ac medium quoddam, ex contrarijs vtrisque compositum ipso naturali prorsus affectu, & eo, qui iam plane est præter naturam.* Vocauit tertiò inæqualem intemperiem, quæ in partibus eius, quod alteratur corporis, non est æqualiter insita; nam lib. de inæq. intemp. c. 1. ait. *Quod autem huiusmodi intemperies ab æqualibus eo distent, quod in omnibus intemperanter affecti corporis partibus æqualiter non insit, id clarè liquet.*

Hinc factæ sunt variæ de natura inæqualis, æqualisuè intemperiei medicorum sententiæ. Putarunt quidam esse intemperiem inæqualem, ametriam ex contrarijs intemperiebus coalescentem, vt lypiriæ febres, & horrificæ omnes. Hanc tribuit Barc. Gal. motus ex locis primo loco adductis, at vt falsam impugnat. *Variæ de natura æqualis intemperiei, & inæqualis sententiæ.*

Voluerunt alij, esse temperamentum commixtum ex naturali, & præternaturam: est Barc. quem postea sequutus est Fuchs. putans esse Gal. ob loca secundo loco adducta. *Barcb. Fuchs.*

Dicunt alij esse inæqualem intemperiem, quæ in partibus nostri corporis non æqualiter inest: æqualem, quæ æqualiter. Quoniam vero hæc æqualitas poterat esse arithmetica, & proportionalis, subdunt nō esse arithmeticam, nam non ad eumdem gradum qualitatis per hanc intemperiem partes omnes ducuntur, sed seruata partis cuiusque proportione. Nimirum quanto in corpore bene constituto, cor est calidius hepate, & hepar renibus, tanto in hectica febre laborante, quamquam incalescant partes omnes, maiorem habent calorem Cor, & alia membra calida cæteris, quæ minus calida existunt. Tenet hanc sententiam Vall. lib. de inæq. intemp. in princ. Com. Mont. 2. l. de morb. c. 25. & seq. *Alij. Nostra.*

Ego si liberè licet proferre, quid de re ista sentiam, puto primum Barc. & Fuchs. sententiam esse omninò falsam; nam, vt omittam, quod mixtio hæc intemperierum fictitium est quoddam commentum, vt multis monstrauit Comes Mont. cit. loc. est eā ob causam potissimum explodenda, quia intēperies hæc inæqualis est morbosa, quare abolen-

da,quod magno ægrotantis detrimēto fieret, ſi ex naturali, & præter naturā compoſita eſſet:non differret præterea ab inæquali æqualis; nā quamuis ſit mutata per hanc naturalis tēperies,non eſt tamen omnino deſtructa; cur ergo non dicemus eamdem eſſe ex naturali temperie, & præternaturali compoſitam?

Puto ſecundo,non eſſe inæqualem intemperiem,quæ toti corpori(ſi totius eſt corporis)inæqualiter ineſt,æqualē vero, quæ partiū proportione ſeruata æqualiter ineſt;nā hinc fieret,vt febres omnes putres,intemperies eſſent æquales. Quod ſi dicas,non ſatis eſſe ad æqualē intemperiē,vt partes omnes æqualiter mutentur, ſed vt ſint mutatæ, adhuc implicaberis, nam neque per hecticā febrem partes omnes æquè ſunt calfactæ,quare non eſſet hac ratione febris hectica æqualis intēperies. An dices inæqualem intemperiē eſſe,per quam corpus contrarias affectiones patitur? neque hoc acceptādum;nam hæc duplex potius eſt intēperies,quā vna,& inæqualis: patet,quia non vna eſt pars,quæ frigus, & calorē vna ſimul perſentit. Et quamuis lib. de inæq. intemp. & alibi dicat Gal. nullam eſſe particulam, quæ vtrumque,& calorem,& frigus vnà ſimul non ſentiat,interpretandū id tamen de parte ſenſibili: itaq; eadem eſt particula ſenſibilis,quæ ſecundū diuerſas inſenſibiles partes caliditatē ſentit,& frigiditatē,quod docuit Ariſt. 27. par. probl. 2. dicēs, *Simile quiddam contingit epialam patientibus, qui ſimul rigent, & ſitiunt; non enim idem locus, neque ibidem refrigeratur, & calefit.* Quid proinde inæqualis intemperies fuerit? nulla alia,iuxta meam ſententiā quā quę inæqualem motum habet: imò, iuxta Gal. placitum; nam 2. aph. 23. *Dico* inquit, *inæquales habere motus eos, qui aliquot diebus vehementes fuerunt: poſtea ſine aliqua ſignificatione torpuerunt, deinde rurſus adaucti, continuitatem acceperunt.* Variatur autē morbus,quia cauſa varia: perſeuerat ſemper eodē modo,quia cauſa eadem. Pendet ergo æqualis intemperies à cauſa facta,à fiente inæqualis. Quare idem intemperies facta, quod ęqualis,fiens,quod inęqualis,& de re hac hæc ſatis, modò ad alia.

Cauſa.

Organici morbi cauſæ,ac primum uitiatæ figuræ. Cap. VIII.

Structura vitiata cauſa.

EXpoſitis cauſis ſimilarium morborum, eſt modò ordini propoſito conſonum,vt de cauſis diſſimilarium pertractemus. Deprauatæ ſtructuræ cauſā eſt vitiata partium, ex quibus organū coaleſcit proportio. Componunt inſtrumentum ſimilares particulæ,exiguntq; ad formationem decentem, numerū, quantitatem,ſitum,& continuitatem. Formationis nomine comprehendimus figuram,ſuperficiem,cauitatem,& ſoliditatem. Quæcumque ergo formationem corrumpunt,numerum variant, quantitatem aut augent,aut minuunt,ſitum mutant, aut continuitatem diſſoluunt,hæc omnia in cauſa erūt morboſi inſtrumenti.

menti. Videamus proinde, quænam formationem deprauant, & alia, quæ ad fabricam instrumenti concurrunt, nam hinc causas organici morbi eliciemus. Quia verò formationis nomine figuram, superficiē, cauitatēq; complectimur, agemus primò de causis vitiatę figurę, tum reliqua prosequemur: & quoniam figuræ vitia sunt duplicia, alia quæ à primo formationis exordio sunt contracta, alia, quæ fiunt conceptu efformato, prioribus omissis, tamquam à nostro instituto alienis, non enim sunt illa vitia morbi, vt 1. lib. monstrauimus, de secūdis agemus.

Proximæ causæ vitiatæ figuræ septem numero existunt: prima est situs mutatus partium: secunda numerus auctus, aut imminutus; tertia quantitas aucta, aut deficiens: quarta tumores: quinta vulnera: sexta cauitates oblęsę: septima motus. Proximas dixi, & immediatas: nam quāquam multæ aliæ eamdem deturpent, id faciunt, aliquam harum excitando. Itaque aer, cibus, & potus, somnusque, & vigilia, remotæ causæ sunt morbosę figurę: at proximę illę. Nimirum calidus aer corrūpit figuram carnes absumendo, & pinguedinem: eodem modo hoc faciūt vigilia, & somnus, excreta, & retenta, animiq; accidentia. Nec secus quies, & ocium; nam vbi nec sanguis, nec spiritus deducuntur ad partē, contabescit. Vitiari figuram proximè à causis positis, quis non videt? enimuero vbi nasus desideratur, imminuitur, aut crescit plus iusto, mutat situm: cauitas eiusdem comprimitur, aut maior redditur, vulneratur: vel cœcus intelliget pulcherrimam faciem deturpari, & animantis actiones oblædi. Neque est, qui ignoret ob motus intempestiuos deprauari figuram; nam puerorum crura, cum nimis tempestiuè ad motum coguntur, his ad interiora: illis ad exteriora flectuntur. Num quātitas mutata idem facere valeat, prębet occasionem dubitandi Galen. nam lib. de diff. morb. 9. scribit, differre morbos in magnitudine à morbis in numero: quia naturali membrorum figura constāte magnitudo, deprauatur. At tollitur facilè scrupulus, si dicamus, distinguere Galenum morbos in numero, ab ijs, qui in magnitudine: quia cum his potest (vt cum exiguum est vitium) seruari figura: necessario at morbi in numero deprauant illam, quia semper deficiente digito, aut abundante, mala manus figura.

Causa vitiatæ figuræ. *Quæstio.* *Resolutio.*

Læsarum cauitatum causæ. *Cap. IX.*

PErquirens Argent. 3. lib. de caus. morb. c. 10. causas, quæ cauitatem partium, & earumdem soliditatem corrumpunt, inuehitur, vt sui moris est, in Gal. eumq; reprehendit, quod cum plura essent in cauitatibus vitia; quandoque enim plures fiunt, desiderantur alias, percurrat tantum causas, à quibus meatus obstringuntur, vel dilatantur. Quare ne idem illi vitium obijceretur, docet primum, cur plures cauitates fiunt, aut pauciores, cur factæ latiores euadant, aut angustiores.

Reprehenditur Arg.

Sed dum optimam methodum profitetur seruare, à vera methodo docendi declinat; Nam aut vult inquirere, cur plures, aut pauciores fiunt cauitates, dum homo formatur, aut postquam est efformatus: si primũ, transilit fines propositos, nam cum proposuisset causas morbi indagare, qui in cauitate, haud debet connati vitij causas indagare, cum nullus detur morbus à prima hominis nascentis origine. Quod si docere cupiat, cur postquam est formatus homo, quasdam cauitates amittat, iam id attigit Galen. nam tradens causas, quæ cauitates lædunt, lib. de caus. morb. *Cauitates, ait, quæ partibus corporis insunt, & earum meatus, ob eas, quas subijcimus causas, corrumpi, vel lædi contingit.* Tandem si velit Gal. reprehendere, quod scribere omiserit, cur efformato homine, multæ de nouo cauitates fiant, quod ipse fecit, multo æquius est, vt ipse reprehendatur; nam cauitates illæ, quæ in homine efformato contingunt, fistulæ sunt, & vlcera: quis autem illum medicum probet, qui propositis causis cauitatum læsarum, ad vlcerum causas digrediatur? Sequentes propterea Gal. id tantum docebimus, cur quædam cauitates latiores, aliȩ angustiores euadant: cumque hȩ sint duplices, insensibiles aliȩ, vt meatus, sensibiles aliæ, quæ generis nomen retinentes, cauitates dicuntur, loquemur de causis, quæ vtramque vitiant, ne quid sit, quod desideres.

Veræ causȩ proponuntur.

Dilatant meatus, cauitatemque, quæcumque calfaciendi vim habẽt; quæ tamen meatus aperiunt, rarefacentia dicuntur, & affectus meatuũ rarefactio: quæ cauitates dilatant aperientia, vnde affectus productus, apertio vocabitur. Hinc, quia sanguis prodit, aut rarefactis tunicis venarum, aut earumdem osculis apertis, aut iisdem erosis, scribũt medici, & bene, tribus ex causis fieri, vt sanguis prodeat, rarefactione, apertione, & erosione. Eamdem vim habent laxantia, distendentia, partiumq; operatio: sic videmus vasa ob nimiam humiditatem relaxata hiare: vterum cum fœtus est grandior, distensione augeri, eumdemque frequenti gestatione, & coitu dilatari magis. Addit Gal. quem sequutus est Auic. expultricis virtutis immoderatum motum, & contentricis imbecillitatem: quæ vltima causa quamquam non videatur esse diuersa à laxantibus, hęc enim contentricem imbecillam reddunt, nihilominus, quia multoties est illa prostrata, neque à laxantibus, rectè docet Galen. reddi cauitates maiores à distendentibus, aperientibus, operatione, immoderato motu expultricis, & imbecillitate contentricis, quæ fit, vel proprio instrumento plus iusto humectato, aut defectu spirituum.

Ex his potest quis intelligere, qui fit, vt meatus tollantur, aut minores euadant, scilicet, constringuntur meatus ab iis, quæ densandi vim habent, vt à frigore externo: ab adstringentibus, vt aqua aluminosa: ab exiccantibus, vt Solis feruore. Efficiunt hoc idem obstruentia, vt patet. Fiunt item cauitates minores multas ob causas: quandoque minores euadunt ob coalitum, sic vlceratis partibus solet caro quãdoque

ita

ita excrescere, vt vniantur partes, quæ antea distabant, & cauitates omninò obcœcentur. Fiunt secundo minores ob compressionem, vt patet vbi cauo corpori apponitur graue: est tertia huius affectus causa subsidentia. Obseruatur hoc, cum summa humiditate diffluunt partes cauæ, aut exhauriuntur ijs humoribus, à quibus antea latera distendebātur, vt cum emisso oleo vtres subsident. Quarta causa est angustia, sic vbi in canali vrinario, aut caro excrescit, aut lapis in renibus, aut vesica gignitur, minor redditur cauitas. Est quinta causa oblęsę cauitatis obstructio, huius crassi succi viscosi, aut multi, vt exemplo multorū hominum portam obstruentium probat. 8. met. Gal. Quare poterit à bili quoque obstructio fieri; nam quamquam acredinem habeat, & mordacitatem, qua ratione valet deobstruere, quia tamen potest eadem crassiuscula gigni, & in multa copia poterit eadē ratione, qua est multa, obstructionem progignere. Scribit tandem Gal. imminui cauitatem à contentricis facultatis robore: & quidem si ea laxata fiunt cauitates maiores, vbi eadem viget, fient illæ minores.

Addit Argent. contractionem à siccantibus; nam vetularum mammæ, & pudenda ob Venerem intermissam minuuntur: addit extensionem, & malam partium figuram, seu situm; nam alui excremētis præcluditur via, cum intestina à suis dimota sedibus delabuntur ad scrotū. Sed superfluo, nam contractio, quæ à siccantibus, reducitur ad subsidentiam; enimuerò fiunt minores mammæ vetularum, & intermissa venere pudenda, non tam quia exiccantur, quam defectu spirituum, & sanguinis, quia ab omisso exercitio, non accurrunt ad partes prædictas: vbi autem partes cauæ inaniuntur, subsident. Malus partis situs reducitur ad compressionem, nam compresso intestino, ab alia nostri corporis parte non patet aditus fęcibus. Hæc si considerasset Ludouic. Merc. non recessisset, lib. 2. de ind. à Gal. & tacitè Argent. adhæsisset. In vniuersum itaque, quæ cauitates imminuunt, sunt coalitus, compressio subsidentia, angustia, obstructio, & immodicum robur retentricis: aut si magis propriè loqui velis, causæ quæcumque cauitates imminuunt, vel hoc faciunt comprimendo, vel angustando, aut obstruendo, aut producendo coalitum inter latera partis cauæ, aut tollendo ea, quæ latera faciebant distare, aut retentricis robur intendendo.

Et in Arg. iterum inuehimur.

Asperitatis, & lenitatis, situs, & unionis uitiatæ causæ. Cap. X.

FOrmationis nomine tria intelligebamus, figuram, cauitatem, & soliditatem, asperitatem, & lenitatem. Quare posteaquam nos egimus, de ijs, quę figuram, cauitatemque vitiant, est modo consequēs, vt de causis asperitatis, & lenitatis tractemus. Proponemus secundo

causas

causas morbi à mala coniunctione, qui quia frequenter à soluta vnitate, proponemus, & causas huius affectus. Quantum spectat ad primum. exasperantur partes duas ob causas: aut quia eroduntur, aut quoniam corrugantur. Eroduntur à re acri, & mordaci: corrugãtur à re frigida, & sicca, aut à sicca tantummodo. Fit lenitas à cõtrarijs causis: ergo humiditas est aptissima asperitati tollendæ: tũ quia corpus omne inęqualitatem efficiens, facit, vt delabatur: tum quia imbibita in parte, prohibet exiccationem illius, & corrugationem. Hinc laudant practici ad raucedinem oleum amygdalarum dulcium, & quęcunque vim habent abstergendi.

Causæ asperitatis & lenitatis.

Morbi ex corrupta coniunctione, fiunt quandoque continentiũ vitio, nam per ruptionem, aut relaxationem abdominis, delabũtur intestina, & omentum, prociditque vterus ligamento laxato: neque aliam ob causam faciliter ossa à proprijs sedibus quandoque excidunt, nisi quia concauitatum capita, sunt autem cotylæ, franguntur faciliter, vt aduertit Gal. c. 10. de caus. morb. Fit alias vitiatus coalitus, non tam vitio partium continentium, quam quia contentę particulę distrahũtur: sic ijs, qui torturam patiuntur dislocantur ossa, non quia cauitas in qua alterum os inserebatur, aut est disrupta, aut humore repleta, sed propterea, quod vi quadã sunt inde deducta. Situs itaque mutati causa, partium continentiũ laxitas, distractio, & soluta continuitas. Continuitas soluitur quatuor ex causis, incidentibus, erodentibus, frangentibus, tendentibus. Sunt incidentia dura, acuta, quę demum penetrandi vim habent, vt ensis, sagitta, animalium morsus. Frangunt, quę loco acutiei grauitatem habent, & pondus cum duritie adiunctum. Erodũt calidam facultatem habentia, atque siccam. Tendunt replentia, siue flatus sint, seu humores, aut cibi. Scribit hic Argent. posse solui continuum etiam à siccitate, non tamen animalis, quia non potest pars viuere, & eo vsque siccari, vt continuitatem amittat: & male, nam nõ minus aduersa est vitæ humanæ frigiditas, quam siccitas: at finduntur à frigiditate algente hyeme labia, manus, pedes, quare, & à siccitate &c. Præterea non aliter hoc facit frigus, quam humiditatem exprimẽdo. Quare cum possit eamdem cõsumere siccitas, poterit siccitas vlcerare. Non tamen multiplicanda propterea genera causarum soluentium continuum, nam potest hæc sub erodentibus comprehendi.

Situs mutati.

Solutæ continuitatis.

Quantitatis auctæ, & imminutæ causæ. Cap. XI.

ACcretio, vt communis est omnium philosophorum consensus, fit maiori quantitate acquisita, ea quæ ante erat dissoluta: fit maior, vbi multum est alimentum, & facultas, quæ assimilat robusta c. 9. l. de

caus.

caus. morb. Quare fiet decretio vbi minus reficitur, quam est dissipatū: fit minor restauratio, aut vitio materiei, aut facultatum, quæ ad refectionem faciendam concurrunt. Alimenti vitium potest esse multiplex, in qualitate, quantitate, & substantia, quia, aut putre alimentum, aut mala præditum qualitate, aut parum assumitur. Quodcunque tamen sit illud, aut comparatur in corpore, aut priusquam assumeretur, vitiosum erat. Hinc in magna rerum annona, extenuantur homines: nempè, quia parum cibi assumunt, aut prauum: quare vbi quis ex alimenti defectu contabescit, extenuationi tantum occurrendum: at vbi alimenti vitio id fiat, non tantùm tollendæ tabis indicatio consurgit, sed & abolendæ cachochimiæ, quæ ex prauis alimentis est genita, incumbendum. Hinc quoque fit, vt contabescant homines ex diuturnis vlceribus, alui fluxu diutino, vacuatione quacunque immoderata, obstructione, hepatis cordisue intemperie calida; nam quamquam multus sumatur cibus, multo cibo non gaudet assumens, quia aut vacuatur sensibiliter, aut per insensibilem halitum summo à calore discutitur. Neque alia est causa illius maciei, quæ multorum vermium occasione inuehitur, scilicet à vermibus partium alimentum subtrahitur. Hinc intelligitur, cur cum aqua non nutriat, multam tamen bibẽtes aquam pinguescere soleant, scilicet à multo potu melius alimentum deducitur: tollitur feruor aliquis, à quo extenuatio: humectatæ partes distenduntur facilius: agglutinatio pariter fit commodius; nam & artifices irrigant lapides, dum molem attollunt.

Fit tandem tabes vitio facultatis, attractricis, & concoctricis debet enim à singulis partibus trahi alimentum; vnde paralisi pars correpta, aut strictè alligata, extenuatur, quia motu destituta, nec valet alimentum attrahere, nec permeare, vijs ligatura impeditis: concoctricis, munus est assimilare, agglutinare, apponere. Contingit hoc frequenter partibus plus iusto siccatis, vnde à siccitate plerũque marasmus. Quoniam vero huic solet adnecti, aut calor immodicus, aut frigiditas, hinc duæ à Gal. ponuntur marasmi species, simplex alia, quæ ab vna siccitate, composita altera, quæ à siccitate cum calore, aut frigiditate coniuncta, ortum habet. Vocatur ille torridus marasmus, & calidus, hic frigidus: & quoniam siccitas hæc plerumque est ætatiua, & naturalis, morbosa alia, hinc additur alia marasmi species, quæ vocatur ex senio. Faciunt mentionem alterius marasmi syncoposi, ita dicti à syncope, quæ solet cum illo complicari. Recenset præter has causas Gal. sectionem, exustionem, putrefactionem, quæ alicui parti interitum afferat: vnde intelligere potes, ab ijsdem fere causis, & quantitatem partium, & earumdem numerum vitiari; nam veluti modicæ carnis sectio, carnis quantitatem imminuit, sic vbi integer digitus secetur, aut manus, fit morbus in numero imminuto: & quemadmodum robusta facultate, multo alimento, augetur quantitas: sic vbi est multo maior *Et concoctricis.*

mate-

materia, facultas robuſtior polypum producet, pterigium, & alia huiuſmodi vitia. Proinde non expectet quis à nobis, vt vitiati numeri cauſas afferamus.

Communis morbi cauſæ. Cap. XII.

Communis morbus à cauſa communi, ſcilicet aqua, aut aere.
Endemius tamẽ à cauſa certa.
Ab inconſtanti epidemicus.
A quanam peſtis?

COmmunes morbi, communi à cauſa ortum habent, 2. de nat. hum. Cum autem poſſit eſſe hæc duplex, aer, & aqua, nam victu eodem non poſſunt multi multo tempore vti, à vitiato aere, aut aqua, morbi quicumque communes. Endemij tamen, ab aere, aut aqua, ſitus, & regionis cauſa vitiatis: ab iiſdem epidemij, mutatis tamen à cauſis præter naturam. Quo fit, vt epidemici morbi ſint incerti, conſtantes endemici, quia à certa endemicus morbus cauſa, & fixa, ab incerta epidemicus, & inconſtanti dependet. Cęterum, quia bifariam poteſt aer à cauſis præter naturam permutari, in qualitatibus, & ſubſtantia, vnde alterari, & corrumpi: mutatio item in qualitatibus poteſt eſſe duplex, occulta, & manifeſta, hæc adhuc duplex, compoſita, & ſimplex, & vnaquæque multiplex: dubitatio eſt, vtra ex his mutationibus, morbum epidemicum facit, & præcipuè pernicioſum, peſtem nuncupatum, accidentalis ne mutatio, an ſubſtantialis, occulta, an manifeſta, calida, frigida, humida, an ſicca; nam quod endemius non fiat ab aere, aut aqua corruptis, compertiſſimum, enimuero vbi aut aer, aut aqua corrumpitur, ſic ſæuiunt in genus humanum, vt pauci, aut nulli ſuperſint, qui poſſint quouis anno conſimilem pati affectionem.

Putãt quidã ab aere alterato poſſe inuehi.

Putant multi, accidentalem mutationem eſſe ſatis, quamuis de ſpecie non ſatis conueniant. Frigidam, & humidam docent eſſe multi, ad id inducti, quod viderint igne illam curari ab Hipp. Calidam, & humidam alij, quia hæc præ cæteris ad inferendam putredinem eſt apta, dixitque Galen. 2. de temp. 4. mutationem ad calidum, & humidum eſſe peſtiferam. Contendunt alij à ſimplici intemperie calida poſſe peſtem induci, nam 1. de different. febr. 4. *Contingit*, inquit, *quandoque præcedere ſolam ambientis caliditatem immodicam, quemadmodum in ea peſtilentia, quæ Athenienſes inuaſit, vt Thucidides inquit*, ita Mercur. tract. de febr. peſt. Comes Mont. l. 3. de morb. c. 23.

Alij nonniſi à putredine eiuſdem.

Vult Altim. tract. de febr. peſt. c. 4. nequaquam ſufficere aeris alterationem ad peſtem inferendam, ſed vt putreſcat aer, neceſſarium eſſe.

A qualitate venenata Fern.

Eſt tandem quarta quorumdam ſententia, qui aiunt, peſtis cauſam, haud eſſe intemperiem aliquam aeris, aut eiuſdem putredinem, ſed venenatam quamdam qualitatem, & abditam cœlitus ipſi immiſſam, quæ vnà cum eo ad cor delata, cor viſcus nobiliſſimum inficit, quo fit,

vt

vt agminatim vires omnes cadant. Quia verò cœli omnes vniformi motu continuo circumuoluuntur, subdit, haud fieri qualitatem illam Solis motu, alioquin quouis anno peste laboraremus, sed ex vario syderum aspectu produci; ita vt quemadmodum ab aspectibus, serenitates, tempestates, & pluuiæ, sic morbosæ constitutiones, & salubres. Erit itaque, secundum hos, pestilentia, communis morbus, occulta à qualitate, malignaque dependens, syderum commixtione producta. Cœterum, quia longa obseruatione didicerant, præcedere, vt plurimum, pestes intemperatum cœlum, inæqualia tempora, easque regiones illi obnoxias esse, quæ putres vapores excipiunt; inter homines rursus, eos maximè lædi, qui calidi sunt, & humidi, qui multis scatent humoribus, qui laxo sunt corpore, & intemperantes: minimè affici, qui sunt frigidi, & sicci, qui paucos habent humores, & bonos, suspicari, vt facilè quispiā posset, ex aeris putredine, cor inficiente, & humores, illam fieri: subdunt, quod hæc omnia ad pestem præparant, nequaquam excitant, sed sola illa qualitas infert. Ita Fern. 2. de abditis rer. caus. Argent. & alij multi. His, vt patet, suasi rationibus. Irrepit plerumque pestis ita latenter, nullas, vt sui notas prodat: in ijs regionibus, quæ nullis sunt infectæ vaporibus: hyeme, æstate, autumno, quolibet anni tempore, tempestate quacumque, & cælo vtcumque se habente sereno, turbido, procelloso, tranquillo. Quid ergo fieri potest, vt à putredine pestis, aut manifesta intemperie? Post hæc, tam immaniter sæuit illa interdum, vt vniuersum penè orbem occupet, & regiones omninò temperie dissitas. Scribit Iac. de Part. ea peste, quæ inchoauit anno 1345. dimidiam penè partem mundi extinctam fuisse. Tradunt alij, 1528. tertiam orbis partem peste absumptam. Quomodo autem potuit in tam dissitá loca putredo serpere? afficeret præterea æquè cuncta animantia; nam, vt aer spiritu ductus æquè omnes tuetur, sic vbi à putrida illuuie inficitur, omni animantium generi æque perniciosus euadit: at nulla est pestis, quæ omni animantium generi sit infensa. Insuper qui excitantur morbi ex succorum putredine, produnt sui notas in pulsibus, & vrinis: sunt in hac febre & pulsus, & vrinæ laudabiles: iuuantur purgatione putres, & missione sanguinis: solis pestilentes antidotis. Quid quod hæc est duplex, putrida, & hectica? Num fiet hectica solidis cordis partibus putrefactis? haud dicet hoc quispiam, quare ab abdita qualitate, & venenata pestis omnis. *Has ob causas.*

Quid in tanta auctorum diuersitate? profecto si quæ in peste contingunt, nó possent in causam manifestam redigi, adhærerem Fern. Cum vero pestis causa, non semper lateat, non video cur ad occultas causas semper velimus confugere, quod nil aliud est, quam rei ignorationem fateri, & magnam Philosophæ inurere notam. Quia ergo interdum latet pestilentiæ causa, patet alias, quandoque ab abdita qualitate fieri affirmo pestem, quandoque manifestam agnosco: hanc agnosco, *Nos distinguimus.*

cum

cum euentuum ratio tradi poteſt: confugio ad abditam, cum manifeſta cauſa non occurrit. Eſt autem manifeſta hæc cauſa, quandoque putredo, quandoque intemperies, non quæcumque, ſed vel calida, vel calida, & humida; nam quamquam mutatio quæuis aeris noxia, non tamen omnis peſtilens, ſed quæ ingentem valet concitare putredinem. Eſt autem hæc calida, & humida, aut calida tantum. Cum valida eſt peſtis, quæ belluæ inſtar depopulatur omnes, ab aeris putredine, aut venenata eiuſdem qualitate pendebit, at cum eſt illa leuis, ſatis fuerit illi excitandæ intemperies. Fern. qui ſemper abditam qualitatem cauſatur, & venenatam, occurrimus facilè; fit inquit plerumque peſtis, citra aliquam aeris intemperiem putredinem &c. quid proinde hinc deducis Ferneli? non aliud certe, niſi quandoque peſtem citra putredinem fieri: quamquam ſi quis tergiuerſari vellet, poſſet; poſſet enim dicere, alibi putruiſſe aerem, indeque peſtis ſemina translata, vbi aer ſerenus, non nubiloſus, non humidus: lege quæſo Gal. 1. de diff. feb. 4. namque ibi monet peſtem eam Athenienſibus accidiſſe, quia ex Æthiopia quædam fluxerant putredinis ſemina: præterea ex peſtilentibus febribus priuatis, poteſt putredo aeri communicari, quare poterit putreſcere aer, quamquam nulla putredinis ſigna in eo præceſſerint. Quod ſubdit, non poſſe eodem tempore, vniuerſum aerem putredine infici: fateor, ac propterea numquam eſt viſum, eodem tempore, orbem vniuerſum peſte laboraſſe.

Et Fern. rationibus ſic ſatisfacimus.

Tertia ratio, in qua quærit, cur putris aer animantibus omnibus non noceat: facilem habet explicationem; nam ſi loquamur de piſcibus, nullum hi aerem inſpirant, vnde 8. de hiſt. animal. cap. 19. & 20. peſte capi non poſſe piſces autumat Philoſophus, quia ſi caperentur, aut eſſet propter aerem, aut propter aquam. At maris aqua numquam putreſcit: numquam aerem inſpirant piſces. Si percontetur, cur cuncta animantia, quæ incolunt terram, aeremque continuo attrahunt, non capiantur peſte, eſt problema difficilius: nam, vt dicebat Senec. 6. q. nat. c. 26. tres ob cauſas facilius bruta peſte deberent capi; prima eſt, quia aerem liberaliter attrahunt: ſecunda, quia aquis indiſcriminatim vtuntur, nec ſciunt quas fugiant, quas eligere debeant: tertia, quia demiſſis capitibus, terram intuentur, quo fit, vt halitus terreos omnium facillimè attrahant. Verumtamen ſi recordemur eorum, quæ ſcripſit Philoſophus, & Hippocr. facilè traditur ratio problematis. Hippocr. lib. de flat. *Sed eſt*, inquit, *fortaſſe, qui dicat, vt quid ergo non omnibus animantibus, ſed alicui eorum generi incidunt hi morbi? cui ego ſic reſponderem. Differt corpus à corpore, natura à natura, nutrimentum à nutrimento; non enim omnium animantium generi eadem, aut non conferunt, aut commoda ſunt, ſed ſunt alia alijs magis conuenientia.* Quando igitur aer huiuſmodi inquinamentis plenus eſt, quibus humana natura offenditur, homines ægrotabunt: Bruta,

cum

cum brutis non conuenit. *Ergo* inquit Fern. *necesse est fatearis malignam hanc esse putredinem, quæ huic præcipue & illi aduersetur: id autem quid aliud est, quam venenum tota substantia, non manifesta qualitate insensum*. Porro si valet hæc consequentia, febres omnes putres malignæ erunt, nam modo putredo bilem, modo sanguinem corripit: immo erit quæuis causa morbosa, maligna, nam quælibet causa, ni sit efficacissima, quosdam tantum offendit, alios dimittit incolumes. Demum malignus morbus est, qui vehementiora infert symptomata, quam suæ naturæ conueniat: Ineptè ergo, quia non omnibus nocet, malignam esse putredinem infert. Quæ quarto argumento adducebantur, examinabuntur partim sequenti libro, partim vbi agemus de cura morbi maligni, & pestilentis.

Illud tamen non omittam, fieri nec ne possit morbus iste cõmunis per cõtagium, hoc est per communicationem ab vno in alterum. Quoniam vero est hoc contagium triplex, prout tripliciter communicatio ista potest fieri: vel immediatè per contactum mathematicum, vel mediatè, idque dupliciter, aut medijs vestibus, & dicitur contagium per fomitem, aut medio aere, & dicitur contagium ad distans: aduerte, nõ verti in controuersiam, an possit fieri pestis à contagio ad fomitem, aut ad contactum innocuo aere, nam numquam videtur posse accidere, vt quæ fomitem contagij seruant, contrectentur à multis, multique propterea afficiantur, eadem ratione monstratur: non posse fieri à contagio per contactum. Adde quod cum in peste Cor afficiatur, habet enim febrem adnexam, nec vmquam cor peste correpti, possit cor sani hominis tactu mathematico attingere, nulla pestis vi contagij per cõtactum, inuehi modo aliquo poterit. Controuersia est, an possit à contagio ad distãs, deferẽte aere qdẽ morbi semina, eius tñ naturæ, q̃ mox dissoluũtur, ni excipiãt, enimuero, vt vnicuiq; est notũ, tetri halitus, q̃ aeri cõmunicãt, & per aerẽ humanis corporibus, duplicis sunt naturæ, sũt qdã lẽti & crassi, sũt alij similes vaporibus, qui ex Agnani fouea, aut alia, in qua triticum diu, fuit conclusum. A prioribus halitibus pestem fieri, certum, an à posterioribus possit eadem inuehi, dubium: vnde cum morbi ab huiusmodi halitibus inflicti, dicantur induci per contagium, vt patet cum pthysicus, aut ophtalmicus alium inficit, quærimus an eadem ratione possit fieri pestis. Qua in re, etsi vario modo opinatum sit à Doctoribus, affirmantibus alijs, alijs partem, quæ negat sequentibus: nec negem difficile esse, tot prauos vapores ab infectis corporibus expiratos, non inficere aerem: autumo tamen ab hoc contagio, posse morbum communem proficisci, nam anno 1594. fuit Nola patria mea pestiferis febribus afflicta, eumq; in modum vexata, nullus vt non ægrotarit, pauci ex ægrotis euaserint: at qui Nolam petebant, nec tamen cum ægrotis versabantur, petebant innocue: vicini quoque vrbi pagi, nullum sensere incommodum: sensissent autem si ab infe-

An à contagio possit fieri pestis.

Affirmamus

Et adhuc causa Nolanam pestem anni 1594. factam volumus.

ctione aeris, morbi illi; nam delatus ad loca vicina à ventis aer, vicina loca infecisset. A cõtagio itaque febres illæ, & quoniam alter alterum sibi proximum inficiebat, hic postea alium. vt propterea non possim nõ damnare medicos eius temporis, qui vt afflictę vrbi opem darent, ad proximum. Cicalæ montem ægros relegarunt, & pecudum instar in ligneis casulis concluserunt, nam quæ aderant non erant capaces; enimuero si nõ habebat ortum ab aere morbus ille, quorsum mutare solum iusserunt: & si ad vitandum contagium, illud expediebat, vt singuli separatim discumberent: quo spiritu acti dispersos in varijs domibus, vnica conclusere domuncula. Sed quorsũ infęlicissimi anni memoriam refrico, & patrias commimiscor ærumnas? subtraho proinde manum, & finem huic capiti impono.

Venenati morbi causæ. Cap. XIII.

Quid morbus venenosus.

EST venenatus morbus, affectus præter naturam, primò, & per se lædens, corporis humani actionis, à veneno in corpore genito, assumpto, vel admoto productus. Prioribus particulis conuenit hic morbus cum alijs, hac vltima differt: propterea erit explicanda, vt explicetur huius morbi natura, quando primo huius operis libro abundè, est dictum de alijs.

Quid venenum.

Quòd nostram naturã proprietate quadã effestim corrumpit.

Quicumque de veneno hucusque scripsere, in hac re conueniunt, veneno humanam naturam confertim corrumpi: vnde cum Gallica lues, aut nullo modo corrumpat, vel nequit id facere confertim, verè venenum Lues Gallica non erit, vt Capiuac. cap. 2. tractat. de venen.

Natura nomine formam intelligẽ nõ hanc & materiã vt Merc.

Naturę autem nomine, formam intellige, non hanc, & materiam, vt Mercurial. qui materiam quoque euerti à veneno putauit, cap. 5. tracttat. de venen. quia humor, membra, & spiritus, quæ sunt corporis humani materia, veneni vi destruuntur: siquidem, vt cuiusque, vel parum in physicis versato constat, sunt hæc corpora habentia naturam, non natura. Sed cum confertim, & subito corrumpi possimus, vulnere cordi inflicto, suffocatione, seu laqueo, seu angina inducta, aut humore in capite asperę arterię impacto, aut apoplexia: addunt, non quidquid confertim, nostram deuastat naturam, venenum esse; sed quod tota substantia nobis aduersa hoc facit: occultam qualitatem vocant alij, virtualem, proprietatem. Cumque male affecto corde, subitæ mortes fiant, longissimæ hepate, & quauis parte naturali laborante, medio modo, cerebro patiente, cor esse cuiusque morbi venenati subiectum, concludunt;

Quare cor in veneno quouis patitur.

nam

nam tametsi vesica à cantaridibus à lepore marino pulmones afficiantur, ni tamen cordis morsus patiatur languens, fastidia, syncopes, refrigerationes, viresque confertim collabantur, nunquam dicemus hominem, morbo venenoso teneri. At hæc fieri nequeunt, ni cor patiatur: hoc ergo pati in quouis veneno dicendum: & hominem læthaliter affici, nam corde perniciosa affecto qualitate, mors sequatur, vt plurimum, est necesse. Quare erit suo ingenio venenum, humanæ naturæ corruptiuum.

Nec eo nutriri modo aliquo possumus.

Nec obstat, quod scribunt multi, quosdam nutritos veneno; nam, aut non est venenum respectu illius, cum hoc sit ad aliquid, quemadmodum cibus: aut quod alij putant, fabulosum, quando ea ratione differt à veneno alimentum, quia hoc vincitur, vincit illud, & superat naturam nostram. Aut dic, in veneno, cum heterogeneam habeat naturam, esse portionem alimentitiam, venenosam aliam, ac illa nutriri, non posteriori: nec necari, sed in excrementum abire: quod si excernat, salubrem vitam deget corpus illud, nec afficiet aliud: si detineatur, poterit alios contagione inficere, venenato excremento communicato, tametsi ipsum nihil patiatur, vt experimur quotidie in Gallicis mulieribus, quæ cum bellè valere videantur, & valeant bene, inficiunt nihilominus alios. Atque hucusque conueniunt omnes, nempè veneno humanam naturam confertim corrumpi. Quid tamen sit substantia nè, an qualitas, de hoc litigant.

An mixtũ, an qualitas.

Mixtum esse vult Mercur.

Negat Mercur. qualitatem esse quatuor ob causas: Prima est, quia actiones sunt suppositorum: Secunda, quia est venenum contrarium alimento: quare in eodem erit prædicamento substantię: in quo alimentum: Tertio, quia scibit Galen. esse medicinam quamdam, tota, vt aiunt, substantia aduersam nobis vt patet, ex secundo de acut. 13. 3. de temp. 4. 6. epidem. com. 6. tex. 5. ac demum, quia adsunt, & absunt à subiecto venena, citra corruptionem subiecti. Cæterum, quia videbat venenum esse nostræ naturæ, quam maximè aduersum, intendique, & remitti, vndè quædam venena necant citius, faciunt alia id tardius, quæ procul abesse à natura substantiæ, est certissimum, subdit cum Simplicio hæc conuenire veneno, non secus ac substantiæ, qualitatum nimirum ratione. Idem Eustach. Rud.

Qualitatẽ Capiu.

Putat contra Capiuac. qualitatem esse duabus, vt patet, experientijs motus, Basilisci, nempè, & piscis illius, seu serpentis, quem referunt multi, si hasta à piscatore percutiatur, stuporem manui piscatoris inferre, nulla à Basilisco, aut pisce

transmissa substantia, sed qualitate dumtaxat communicata: qui, si id demonstrasset, expugnasset profectò contrariam sententiam, & eam, quæ docet, qualitatem esse venenum, demonstrasset: at gratis illud affirmat: quare si negetur, iure quodam negabitur; equidem quisnam Deus reuelauit, nullos è Basilicis oculis, spiritus venenatos effundi, nullos à pisce halitus mitti? Quid ergo? mixtum esse venenum dicemus cum Mercur. an qualitatem? Si quis putet venenum, propria necare forma, mixtum esse venenum, necesse est fateatur; nam cum nequeat forma à materia separari, non poterit, illa alicubi esse, quin materiam comitem sibi adsciscat: at vbi materia, & forma sunt simul vnitæ, est ibi mixtum, quare mixtum erit venenum. Quod si per qualitatem aliquam virtualem, venenum, necare censeat, eamque non propagari, instar primamarum, sed vna cum tenui substantia diffundi, mixtum pariter dicet uenenum esse. At si existimet, nullam repugnantiam inuoluere, quominus uenefica qualitas, primarum more communicetur, qualitatem esse uenenum, dicet hic consequenter. Vtro modo contingat, difficile est diuinare: illud certum, uenenum, ut plurimum una cum substantia diffundi, quod inde colligitur apertè, quia si fiat tortis alligatio supra partem commorsam, impeditur ne uenenum ad cor repat. An semper fiat hoc modo, istud dubium, dubium inquam, nam nulla est ratio, quæ monstret id fieri non posse, nam quas affert Mercur. quis non facilè eludat? enim uerò, quamquam actiones substantiales sint suppositorum, accidentales tamen, à qualitatibus fieri posse, putant communiter omnes, suadetque experientia caloris aquæ inhęrentis, qui illam corrumpit, nullo ab aqua auxilio mendicato, alioquin esset sibimet exitio aqua. Quod dicit, uenenum esse alimento contrarium, & consequenter in eodem prædicamento substantiæ, ni amice interpretetur, & hoc modo, alimentum transmutatur à nobis, uenenum uincit potius, tantum abest, ut à nobis uincatur, omnino falsum est, esse inuicem contraria, nam unum, non pugnat aduersus alterum. Quare diuersam potius habebunt naturam, quàm contrariam. At esto uerè sint contraria; quid aliud inde efficitur, nisi, ut ratione substrati, & fundamenta, in cathegoria substantiæ collocentur? Ex Galen. loco adducto, id habemus, uenena non agere aduersus cor, calore e.g. aut frigiditate, alioquin ignis, & glacies essent uenena. Sed qualitate quadam uirtuali, aut uniuersa earum congerie, quam cum admisti substantiam pertinere uoluerit, nam esse carnis nil aliud est, quàm carnis

Nos utrum que dici posse statuimus s. mixtum, & qualitatem esse.

tem-

temperamentum 1. de casu part. 9. dicere, venena tota substantia agere, idem est, ac dicere, venena vniuersa temperie, seu qualitatum congerie nobis, aduersari.

Vltima ratio, non minus officit ipsi, quam nobis, si quod habet robur; nam quandoque venena non occidunt: sunt itaque in subiecto, & ad eodem absunt citrà aliquam subiecti corruptionem: quare erunt saltim illa venena, aut tunc temporis qualitates. Præterea diffinitio illa accidentis, est explicanda de ijs quæ nullo modo conducunt ad conseruandam proprij subiecti constitutionem, aut destruendam, vt colores, sapores, motus, quies, alioquin morbos omnes perniciosos substantiam esse, fateri oporteret, quod cum, vel ipso auctore, sit falsissimum, qualitatem esse venenum, non est negandum. Cum verò possit esse hæc duplex, intentionalis nimirum, & realis, intentionalem non esse, constat clarè ex ijs, quæ lib. 2. sunt dicta; nam ibi monstratum, spetiem, hunc tantum vsum habere, rapresentare nimirum, potentiæ obiectum. Realis itaque fuerit: sed cũ hæc possit esse, prima aliqua qualitas, aut virtualis, quæ mixtionem primarum, aut mixti formam insequitur, hæc erit venenum: vnde intelligere hinc licet, venenosum morbum, esse intẽperiem cordis perniciosam, à qualitate nobis omnino aduersa, productam. *Non intentionalem, sed realem.*

Gignetur autem hæc qualitas, interdum in nobis: extra alias genita, nobis communicabitur, vel quia bibetur venenum, aut quia deuorabitur, aut quia inspiratur. Produci hoc vltimo modo venenosos morbos, nullus dubitauit. Quare omnes docent si naribus, aut auribus, aut cuius parti corporis nudæ applicetur, posse à veneno admoto, perniciosam illam qualitatem cordi communicari. An intus gigni possit, an admotum e.g. stapedibus, possit inde ad cor vsque insinuari, hoc dubium. Affirmat hoc secũdum Gent. 6.4. tr. 1. c. 1. nam quidam calcata aranea, perijt. Negat primum Mercur. quia verò videbat oppositum placuisse Gale. 6. de loc. affec. cap. 5. Respondet, posse gigni, quid simile veneno, nempe humorem citò humanæ naturæ destructiuum, atque hoc voluisse Galenum, verum venenum nequaquam. Nam neque à calore natiuo illud fieri potest, quippe qui conseruat, neque à calore præter naturam, nam tantus concipi nequit in viuente. Ab vtrisque cogor ego recedere, nam quamquam nullam inuoluat repugnantiam sententia Gent. quemadmodum non est cur neges, arte aurum effici posse; nihilominus, quemadmodum nullus hucusque verum aurum confecit; sic nulla poterit arte huiusmodi venenum produci; calidissimum enim necesse est esse: at hoc aeri expositum dissoluetur, aut si quas vires seruabit, ea potius ratione occidet, quia per os, nares, & oculos ad cor se insinuat, non recta per pedes. Adde, si quis velit hoc admouere, valentissima antidoto indiget, ne à veneno obledatur: at quam hoc facilè dictu, tantundem impossibile est arte comparare. Idem censeo de vene- *An in nobis genita, an admota vel stapedibus.* *Negat primũ Merc. Gent. admittit vtrũque.* *Ab vtroque ego recedo; s. à Gent.*

nis,quę per epistolas exhibentur,nempe,esto nihil repugnet id moliri, vt tamen quis id assequi possit,non credo.

Et à Mer. Recedo secundo à Mercur. nam si nullo veneno exhibito, eadem quandoque symptomata accidunt patienti, quæ venenatis,cur venenũ in eo genitum fuisse negabimus?enim verò,quod spectat ad eius rationem, facile soluitur, si dicamus, gigni calorem illum à causa externa, nam ab externo ambiente putredo,à qua postea venenum. Præterea multo minor gradus qualitatis requiritur, vt forma inducatur in materia,quam vt conseruetur,vt patet de aere,qui in loco modicè frigido in aquam concrescit.Quare esto,non esset summus calor in nobis,poterit nihilominus corrupto excremento forma veneni introduci, & ab illa postea,vlterior gradus qualitatis manare. Demum non lædit nos venenum primis qualitatibus;quare,quamquam non sit in nobis summus ille calor, poterit nihilominus,qualitas venenata produci.

Cuius veneni causæ indagandæ,et quæ. Sed quamquam detur, & internum venenum, & externum, non est modo animus de causis interni disputare, nam de re ista cap. seq. Sed de eo,quod proprie venenum vocatur: quare de causis externis,non tamen quauis, non enim de forma, aut materia veneni, nam hęc aliud mixtum est,seu integrum,vt vegetalia multa,mineralia,succi,& animalia venenosa,seu corruptum, & putrefactum, vt triticum:forma varia, prout varia est elementorum miscella. Effectrix causa, natura, nam quæ fiunt ab arte, actiua passiuis admouendo fiunt. Quare erit illud certum, aliquem habere vsum venena, cum agat ob finem natura. Inquirens ergo id tantum, quod est medicorum, indigabimus, vnde est, quod confertim venenum nos perimit, quoue dirigente, cor semper petat. Ac primus quidem nodus breui expeditur, enimuero, si à contrario corruptio, quod maxime aduersum erit, id ad corrumpendum valebit multum. Huiusmodi cum sit venenum,nil mirum,si ab eo confestim corrumpimur.

Cur venena cōfertim nos occidãt.

Sol.

Obiectio. Obijcies, nône ignis actiuitatis maioris?cur ergo ab exiguo scorpionis veneno, multo peius afficimur, quàm ab igne? An id fieri dicimus, quia forma agunt venena: est autem inter, formam veneni, & animalis maior contrarietas, quam inter ignem, & animal ? At nullos dari morbos in forma lib. 5. à nobis monstratum. Dic proinde illud fieri, quia magis valet ad destruendam vitam animalis venenũ, quam ignis; enimuero,si aliæ multæ qualitates magis vigent in mixtis,quàm in elementis, vnde plumbum est terra grauius, & ferrum calfactum vehementius calfacit, quàm ignis stuppæ, cur non poterit vis destructiua animalis,maior esse in veneno,quam in igne. Dic secundo citius necari animal à veneno, quam ab ignis scintilla, quia venenatus vapor cor petit,scintilla partes extimas corporis. Nunc quid mirum est,si plus lędamur ab illo,quam ab igne ?

Sol. aliorũ affertur, & reijcitur.

Ponitur vera.

Affertur alia.

Secundus nodus difficilior, nam cum trifariam possit fieri, vt vene-

num

num ad cor deferatur, vel tractum à corde, aut proprio ingenio delatum, aut à cæteris partibus detruſum, nullus modus dicendi hic locum habere videtur, non primus, nam omnis tractio fit gratia fruitionis: modo cor à veneno deſtruitur. Ne propria ſponte venenum in cor irruat, ſua impedietur natura, nam animantium tantum eſt, ſuopte impetu ad locum præſtitutum moueri: non demum contingere hoc poterit, reliquis corporis partibus venenum ad cor deponentibus, nam vt mittam experientiam, quæ refragatur, obſtat lex naturæ, quę certo ſtatuit, vt ad debiliorem quamque particulam ſemper fiat confluxio, nunc verò, aut numquam, aut raró continget, vt cor ſit omnium partium debiliſſimum. *Quomodo venenum corpetit.*

An dices, hoc fieri, iugi quadã propagatione qualitate venefica cordi communicata? At raró venenum ſic diffunditur: nec ſi continuo ita fieret, tolleretur propoſita ambiguitas, adhuc enim quæro, qui fit, vt cordi potius, quam alijs partibus communicetur venenum; an recurremus in analogiam illam, & abditam huius euentus cauſam, nam ita fit, cum quæritur, cur cantarides, illæſis cæteris partibus, veſicam exulcerant, Lepus marinus pulmones? enim verò, quæ cauſa tradi poteſt, cur vapores elati à pulmone vlcerato, pulmonem tantum alterius exulcerent, opthalmicus oculos inſpicientis inficiat, & peſtes multæ quibuſdam animantibus ſint infenſæ, innocuę alijs, quædam pueros dumtaxat offendant, aliæ debacchentur in viros, mulieribus omiſſis, ac ſi indignum cenſeant, cum imbecilli ſexu decertare. Sed vt mittam, ſic nihil doceri, tacitè potius ignorantiam noſtram accuſari, adhuc remanet explicandum, quomodo venenum à brachio ad cor vſque diffunditur. Si recta ſemper deferretur, poſſet quidem à propria vaporis leuitate hoc fieri: vt à brachio ad cor deuehatur, leuitas profecto facere nequaquam poterit. Nec placet, quod dixit Mercur. infici ſpiritus à veneno, eoſque infectos, & ad cor remeantes, propriam illi communicare infectionem. Primum, quia ſpiritus, ni contrahantur ab anima verſus cor, nequaquam verſus cor mouebuntur, ſolet autem anima in timore contrahere. Dicerem propterea, trahi à corde venenum, per accidens tamen; enim verò cum ad ſui tutelam alliciat aerem per arterias omnes, quæ ſunt diſſeminatæ per partes noſtri corporis: quemadmodum reſpiratione, nedum aerem allicit, ſed quæcumque cum aere ſunt admixta, haud ſecus, vbi ope arteriarum, ad ſe aerem attrahit, attrahit vna ſimul quicquid eſt permixtum cum aere. Vnde cum contingat quandoque, vt cũ aere venenum ſit permixtum, non eſt cur miremur, ſi à corde per accidens trahatur. Videor abſoluiſſe propoſitam difficultatem, propterea plura non addam. *Reijcitur Merc.* *Auct. Sol.*

Morbi maligni causa. Cap. XIV.

Quid malignitas.

QVid sit malignus morbus, non admodum constat inter medicinæ Doctores: propterea id explicabimus primum. Dicemus secundo quæ causa illius. Malignitas est vox imposita ad significandum, simulatam quandam hominum probitatem, latentem vero malitiam, & occultam: itaque hi homines propriè dicuntur maligni, qui cum præseferant speciem probitatis, sunt tamen peximi: huiusmodi erant Pharisei, quia vt dicebat Christus Saluator noster, sub vestimentis ouium erant lupi rapaces, Ab his postea est hoc nomen translatum ad morbos, & dicuntur maligni, quia quemadmodum dantur homines proditores, qui ficta beneuolētia, nos incautos inuadūt, & imparatos offendunt: ita dantur quidam morbi, qui cum prauitatis, aut pestilentis naturæ nil admodum præferant, mire tamen insito perurunt veneno. Proinde, vt illi dicuntur maligni, ita & huius generis morbi: & quo pacto vix possumus euadere ab ijs, qui aliud mente occultant, promunt aliud: haud secus medici vix possunt vitare, quin à malignis morbis decipiantur, qui aspectu mites videntur, cum plurimum tamen habeant difficultatis, vt bene norunt quicumque praxi diligenter daret operam. Propter hanc rationem vocauit fortasse. Paulus parua vlcera, in cicatricem tamen vix coeuntia, maligna, Celsus mala, alij malefica, alij Telefia, quando hoc morbi genere est præcipue Telephas conflictatus: alij tandem Chyronia, vt quæ Chyronis, medicæ artis experientissimi opem requirunt, propterea quod cum citam, & certam salutem promittant, numquā tamen curationem suscipiunt. Neque alio respiciens vocauit Poeta lunæ lucem malignam dicens.

Quale sub incerta lunæ sub luce maligna.

Nisi quia promittens, quemadmodum lux solis, qui est dator vitæ, salutem & vitam, aliud facto præbet; lædit enim & multas affectiones inuehit. Si ergo illud malignum est, quod bonitatem simulans est malum, sequitur manifestè ex dictis, malignum morbum eum propriè dici, qui vehementiora infert symptomata, quā suæ naturæ cōueniant, vt si e. g. sit febris, quæ primo intuitu appareat placida, & benigna: deinde mire nos torqueāt: aut sit exiguum vlcus, quod citam, & certam curationem promittens, nunquam tamen coalescat: dicentur morbi isti maligni, quia vehementiora inferunt accidentia, quam eorum naturæ conueniant; non enim est exigui vlceris, febrisque pusillæ ita pertinaciter corpori inhærere, vt hominem, aut maximè vrgeant, aut occidant.

Morbi maligni duplices

Cæterum quia possunt hoc facere morbi, vel ratione partis, in qua existunt, vel ratione causæ, à qua excitantur, sequitur ex hoc, duplices esse

esse malignos morbos: alios ratione propriæ causæ effectricis, alios ratione partis affecta: sic tendonum, & articulorum vlcera, maligna vocauit Galen. quia ratione partis, in qua existunt, difficilem curationem recipiunt, & l. de cris. cap. 16. definiens malignum morbum, cum dixit qui omnibus ritè factis nil iuuatur laborans. Hāc perhibent fere omnes esse morbi maligni naturã: nec aliud est opinatus Gal. cum dixit, malignum morbum esse, qui cum vitæ periculum minetur, spem tamen salutis non adimit, sed hoc ipsum innuere voluit. Nimirum considerans Gal. hetero geneitatem huius morbi, nunc enim mitis apparet, & salubris, modo necem præsentaneam minari: ad huius morbi inconstantiam respiciens dixit, esse morbum malignum, qui cum vitæ periculum minetur, spem tamen salutis nõ adimit, quia ratione qua mitis apparet, promittit salutem: ratione, qua prauus, vitæ maxime imminet. Et quãuis hoc in alijs morbis possit reperiri, potest tamen ab illis separari, à maligno nequaquam. Quare hæc erit eius natura, vt ficta mansuetudine lædat.

Obijces, morbus malignus est agens naturale: semper ergo pro suæ potentiæ ratione aget: non ergo mansuetudinem finget, non simulabit benignitatem, neque vt aiunt, mel ore geret, fel corde, & venenum: est hoc voluntarij, agentis, quod suæ spontis est, & in agendo liberum. Quare videtur hoc potius, vt rem libere fatear, medicorum figmentum, vel vt adscribant sibi diuinandi artem, vel vt eorum ignorantiæ, cum deluduntur à morbo aliquem mantellum quærant. At re vera nõ fingunt, comminiscuntur nihil; nam multa sunt, quæ ne dum morbos latere posse docent in corpore nostro, sed & venena. Scribit Theoph. lib. 9. de hist. plant. cap. 16. aconitum venenum, ita suo tempore parari consueuisse, vt datum hominibus, certo quodam tempore occideret. Scribit Hyp. l. de inter. aff. latere quosdam morbos in humanis corporibus per quatuordecim annos. Refert Alb. Mag. l. de animal. se vidisse hominem, qui duodecimo anno post morsum acceptum tentatus est hydrophobia. Sed ne ineptus sim, qui aliunde quæro, quod domi nascitur, non ne lues gallica potest esse clarissimum huius rei argumentũ? Quod si in multis alijs id accidit, nõ est cur profecto negemus, posse idẽ à morbo maligno fieri.

Obiectio.

Resp.

At quomodo? si est necessarinm agens. Scio multos dicere, perterrefactam naturam non aggredi pugnam: vbi nulla est pugna, nulla elucent symptomata. At sunt nugæ; primo quia naturam cognoscentem faciunt: secundo quia esto ageret libere, non propterea ab agendo desisteret, quia vt recte Thucidides admonet, vbi nulla est euadendi spes, satius est omnino desperata salute aliquid agere, quam ignauorum more, certo perire.

Quomodo morbi, & venena latere possint.

Gal. l. 3. ep. com. 3. t. 5. admirans, qua ratione factum sit, vt veneno fere similis humor sit in phrenitico illo genitus, qui momento postea

cum

eũ de medio ſubſtulit:mirabile.n.eſt,vt hi morbi gignãtur,& homines optime ſanos ſubitò inuadãt: dicit ꝙ queadmodũ cõmorſi à cane rabido,non ſtatim concepti veneni notas præbent, ſed latet virus, quo vſq; longa actione adauctum,repentinam poſtea mortẽ inferat:haud ſecus latet morbifica cauſa,quouſq; illud incrementũ aſſumat,vt morbũ violentiſſimũ faciat. Nõ itaque,vt ſubita eſt morbi generatio, ita & cauſæ generatio eſt ſubita, ſed hæc per paulatinam actionem magnopere adaucta,morbum magnum ex templo producit. Huic conſimile eſt, quod dixit Hip. *morbi non ſtatim ac apparent, ſtatim fiunt*: quod traducens elegantiſſimus Fern. ſcripſit *ſæpe morbus repente emergit in lucem, cuius cauſa perſenſim radices egerit.*

Dubitant aduerſus Gal. At liceat mihi amice à Gal. percontari, vnde eſt quod virus cani rabidi non ſentitur, quouſque,non eſt multum adauctum? an quia interea non agit? at eſt virus illud cauſa naturalis, & debitè paſſo approximatum: an quia inſenſibiliter aget? eſtque ea actio ita exigua, & parua,nequeat, vt præ exiguitate ſub ſenſum cadere. Sit ita,at rationi cõſonum modo eſſet,vt cauſa hæc paulatim increſcens, antea quam ſummum illud attingeret,ſui notas præberet. Vnde ergo fit,vt occulta tam diu lateat,quo vſque longa actione adaucta,repentinum poſtea interitum afferat?

Non perſentiri interea dices, quia augetur ſic repente, vt necet,& interitum afferat. At repugnat hoc naturali Philoſophiæ, quæ docet, numquam perueniri ad extremum non pertranſito medio. Quare acquiret per gradus augmentum virus illud: deberet ergo hoc tempore *Op. Auctoris.* dignoſci à medico, & ab ægro ſentiri. Præſtat proinde aliter cum Gal. dictum problema diſſoluere. Examinans Gal. 19. aph. 2. part. quid cauſæ eſt,cur in prædicendis acutorum euentibus, errent quandoque medici, id fieri dixit, ob ſubitam in iudicatione permutationem, quæ ſequitur naturam humorum,qui ex vno loco conferuntur in alium. Nimirum verè acuti morbi ex tenuibus, & calidis ſuccis ortum habent:hi naturam vexantes diſpelluntur: fit proinde,vt quemadmodum nobili è parte in intimam detruſi, afferant inſperatam ſalutem: ita ex ignobili loco delapſi in nobiliſſimum,inopinatam ſubinferant mortem. Cæterum quia incertus eſt hic humorum motus, incertus quoque erit acutorum euentus. Quod dixit Galen. de morbis acutis;illud idem poterimus dicere de malignis.ſ. humor ille malignus,vbi in ignobili reſideat loco,nulla infert ſymptomata: at cum adauctus ita vrget naturam, vt ad expulſionem inuitet, detruditur ad nobile viſcus: proindeque fit,vt qui antea vix lædere poterat, ratione poſtea loci, repentinæ ſit cauſa internicionis.

Hinc poteſt diſſolui problema, vnde eſt quod à pharmaco ſæuiant non rarò morbi. ſ. in cauſa eſt humoris commotio, & eiuſdem delapſus ad nobiliſſimam partem. Quocirca multo rectius dicerent, qui-

bus

bus hoc infortunium accidit, factum esse prauum morbum à pharmaco, non manifestari eiusdem malitiam. Huic rationi, quam mox dedimus si placeat addere primam Gal. dici potest quod quemadmodum sunt quidam morbi, qui statim ac incipiunt, & vigent, & florent, propterea, quod causa illos faciens mouetur velociter: ita possunt causæ illæ, tamet si antea erant insensibiles, breui temporis spatio tantum incrementum accipere, vt interitum afferant. Vide Gal. l. 1. de loc. aff. vbi guttæ cadentis exemplo hoc declarat, & comprobat.

Sed est hæc causa communis maligno morbo, & acuto, illa propria, quæ petitur à causis maligni morbi. s. malignus morbus, non fit ab ea solum causa, à qua alij omnes eiusdem generis, sed præter communem in qua conuenit illi cum alijs, addit aliud peculiare, vt e. g. in vlcere simplici, nil aliud fingere est præter solutionem continui, at vlcus malignum præter hanc, habet intemperiem annexam; hæc enim alimento corrupto, & in humorem erodentem conuerso, in causa est, vt quidquid erat, prius unitum, dissoluatur confestim. Vehementiora itaque symptomata infert, quia cum posset, exigua magnitudine eius, inspecta, citò curari, redditur tamen ab intemperiem adiunctam insanabile. Malignæ item febres non fiunt ex simplici putredine humorum, sed ex venenata qualitate, aut ex veneno genito ab insigni putredine humorum. Maiora ergò accidentia quam febris naturæ conueniunt, non à putredine, hac enim conuenit illi cum cæteris febribus, sed à veneno: ab hoc inexpectatæ illæ mortes, & repentinæ. Nempè putat medicus triumphasse de febre, vbi compressam videt humorum putredinem, euanuisse symptomata, & licet prostratam esse intelligat ex pugna præcedenti naturam, quia tamen pugnam omnem cessasse censet, hinc canit triumphum, fallitur que, nam vrgens venenata qualitas prostratam naturam, breui illam extinguit; est & alia causa huius euentus, quæ vt intelligatur, scire oportet ex vehementi putredine venenum gigni. quamobrem febris, quæ primum ex simplici putrefactione erat genita, habet postea progrediente putredine duas causas, putredinem nempe, & venenum. Quare, quæ antea videbatur contemnenda, mox ob venenum, exitiosa euadit.

2. causa.

3. causa.

Contagiosi morbi causæ. Cap. XV.

HAbent contagium morbi pestilentes iure itaque disputationem de causis morbi maligni, & pestis, altera de contagio sequetur. Est contagiũ vt docent cõmuniter omnes ab vno alteri cõmunicata infectio. Infectionis nomine haud intelligimus morbũ, vel symptomata, nam cum sint hæc accidentia, non possunt hinc inde migrare, nec deferri ab alio, nã fit contagium ægere infectionem quandoque communicante,

Quid contagium.

Ab vno alteri communicata infectio.

Huiusnomine causam intelligimus

nicante,communicatur alias à veste, vt cum quis vestem scabiosi indutus incurrit in scabiem. Communicatur tertio à muliere e.g. gallica nullo adhuc morbo detenta. Quare nec morbus nec symptoma contagione communicabitur, sed causa morbosa.

Quare potest vnus infici, nō alius

Hinc cum sit illa de genere relatiuorum, & quæ morbosa est vni,non officit alteri,poterit mulier lue non dum vexata,viro cum quo rem habet, luem communicare: hic torqueri mille malorum generibus, inculpata illa frui valetudine. Nimirum vt vetulæ expirantes vapores virulentos,necant pueros, ipsis bene valentibus,quia teneriores cum sint, non valent ita resistere, vt vetulæ: haud secus, quia imbecillior esse potest iuuenis,fœmella infecta, poterit robu a hæc mulier seminarijs luis resistere, ac bene valere, cedere iuuenis, ac propterea dolere.

Est autem causa, quæ cōmunicatur qualitas non substantia,aut quātitas.

Cum autem causa hæc multiplex esse possit, substantia nimirum, & accidens,hoc item quantitas, qualitas:non est quantitas quæ communicatur per contagium; hæc enim à principio interno ortum habet:non est præterea actiua. quare non poterit similem quantitatem producere;hinc fit,vt neque substantia esse illa possit,cum nequeat substantia immediate agere:erit itaque qualitas,non spiritualis,hoc est species;nam hanc nihil reale posse producere supra est à nobis monstratū, ergò materialis. Occulta ne,an manifesta? quæuis,dummodo agendi vim habeat;occultam communicari quandoque,docēt pestilentes febres, quæ ex venenata ortum habent qualitate; enim verò vbi Sortes febri pestilenti correptus,consimilem Platoni communicat, communicat illam,causa febris diffusa: at febris à venenata erat orta qualitate: Quare occulta est qualitas, quæ communicatur quandoque. Est alias eadem manifesta (quidquid Fracast. putat,qui nescio quo spiritu ductus,impropriam esse censet hanc contagionem) cum tamen verè illi contagionis diffinitio conueniat, quæ est ab vno alteri communicata infectio:vndè neq; illud affirmare vererer domō,quę vicinæ incēdio ardet,conflagare contagio. Cæterum cum hęc qualitas possit communicari bifariam, vel producta simili per partem post partem, vel eadem vna cum substantia transmissa, secundo hoc modo fit communicatio, non primo, nam communicatio primo modo facta longiori inducitur tempore,nec poterit ventis impediri,aut iuuari. Erit ergò contagium,communicata substantia,quæ vi qualitatis prauæ sibi inhærentis, habet vim producendi affectionem consimilem.

Tam occulta quam manifesta.

Communicatur tamē substantia transmissa.

Quæ substātia deferens è duplex crassa, & tenuis.

Est hoc uehiculum duplex,crassum tenue, crassa est substantia deferens contagionis causam in illis affectibus, qui iure hęreditario nobis accidūt;cuiusmodi sūt uariolæ,morbili, arthritis,podagra,lues gallica, lepra,epilepsia;etenim, uel est sanguis,aut semē,à quo ꝓles sic redditur intemperata,uitiosos ut cogerat succos,parsque alia ità languida,vt cōgestos excipiat,unde arthritus podagra,melancholia. Tenuissima est sub-

substantiam, nam sensum omnem effugit, quæ nobis in lucem iam editis seminaria contagij defert: quare tenuis vapor. Hinc cum calida tantum euaporent, frigus cuncta cohibeat, & denset, calidi tantum affectus nobis iam editis possunt communicari: à parentibus calidi, & frigidi. Vnde affertur lux Arist. qui par. pob. docet à morbosis nos facilius infici, non conualescere à sanis, quia est sanitas quies, morbus motio: vult dicere Arist. idcirco, mal nos affici à morbis, quia per morbos agitantur humores; magna autem commotione facta, multi attolluntur vapores, qui quoniam praui, facilè proximos quosque inficiunt: cōtra sanitas, quia est quies, nam cum decentem habeant, tum inter se, cum ad corpus proportionem humores, nulla est pugna, quare neque commotio aliqua; non ita communicantur similes qualitates. Quare neque ita commode sani afficiemur à sanis, quantum male à morbosis. Hinc quod scribunt, puellam illam nutritam napello quoscumque ad se accedentes, & osculantes infecisse, necasse tetro communicato vapore, aut non admittendum, aut si admittatur, hoc factum, quia frigidum illud venenum, vi caloris puellę communicabatur. Insuper quia hæc communicatio, bifariam potest fieri, aut immediatè, aut medio aere, veste, re quaque molli raraque testuræ, fit vt tres dentur contagij differentiæ; per contactum vna, per fomitem alia; alia denium ad distans: est autem, quæ fit tenui illa substantia à corpore per intermedium aerem communicata. Cumque nequeat qualitas vel efficacissima similem momento producere, sed quod commune est omni causæ agenti, mora habet opus, nec detineri queat, ni adhæreat, non adhærere nisi aliqualem habeat crassitiem, & lentorem, alioquin varijs aeris injurijs expositum, breui extingueretur, cum tamen seminaria contagij ad multos annos videamus seruari, non solum in vestibus, sed quod admirationem parit non exiguam, in aere ipso: duo habeat necesse est seminarium quodque contagij, lentorem, nimirum, & acutiem; hanc vt sese insinuet in abditas nostri corporis partes, illam vt adhæreat resistatque contrarijs. Hęc cum reperiantur frequenter in ijs quæ putrescunt, adest enim euaporatio ratione caloris, & ob eamdem causam acuties: reperiatur pariter lentor in crassa, & profunda putredine, sunt vt plurimum morbi à putredine contagiosi: cumque insignis in peste putredo, sunt pestilentes affectus, quam maxime contagiosi, vt 1. sec. prob. 7. Non tamen à putredine sola contagium, vt Fracast. placuit, nā si contagium est ab vno, alteri communicata infectio, cum hæc communicetur à parenribus proli, multo latius patet series contagiosorum affectuum: nec putredo sola vt ipse putauit contagionis causa, sed causa quoque noxia communicabilis, dum habeat lentorem, & acutiem. Cæterum, cum sint hæc seminaria crassa magis, minus, acuta multum, obtusa, fit propterea, vt quædam in internas partes facile sese insinuent, vt seminaria pestis, hęreant alia cuti, nec vltra feruntur, vt sca-

Quare, & cal. affectus & frigidi possunt communicari, hi in conceptione tantū: illi adhuc nobis editis.

Dilucidatur Ar.

Communicatur vtraque substantia, aut mediate, aut immediate.

Hinc triplex contagium.

Quodcumque tamen semen contagij, duas debet conditiones habere.

Hinc morbi à putredine vt plurimū contagiosi.

At non est ab hac tātū contagium. Sed à quauis causa cōmunicabili quæ tamen acutiē habeat, & lentorem.

Coroll.

ſcabies: craſſiora alia, ni diſcindatur cutis, numquam communicantur, vt rabidi canis venenum; quo fortaſſe fit vt ante quadrageſimam diem non ſeſe prodant in lucem.

Acuti morbi cauſæ. Cap. XVI.

Quid acutũ

EST acutum, ſi Ar. in re hac conſulamus, Platonem, & Gal. quod mouetur velociter, nam vocamus acutum enſem, ingenium, ſonum, quia ille cito penetrat: hoc citò inuenit media, quibus cuncta demonſtret: ſonum, quia mouet celeriter auditum. Erunt proinde illi morbi acuti, qui velociter ſua tempora tranſeunt. Gal. 6. ep. com. 1. t. 29. exponens verba illa, *alia vero febres acutæ ait, eam autem diſpoſitionẽ acutæ, de calidsitate celeriter manui occurrente, ſuumque ipſius velocem motum oſtendente, te intelligere opus eſt* quemadmodum ſubdit *acutos morbes dicimus, quæcumque propria tempora vſque in finem velociter tranſeunt*: & 2. de dieb. decr. cap. 12. *multis* inquit *nominibus eſt laudandus Archig. qui non numero dierum, ſed motu & natura acutos morbos iudicabat* Non itaque acutus eſt morbus, qui cito terminatur, alioquin idem eſſet acutus, & breuis, ſed qui citò finitur, quia velociter mouetur ad finem. Ergo ſi citius moueatur formica ab angulo huius domus ad alium, quam ego Roma Neapolim, non dicemus propterea velocius motam eſſe formicam, quia quamquam citius, iter peregit ſuum, non tamen æquale ſpatium pertranſiuit: motus autẽ velocitas in hoc conſiſtit, vt ſcilicet multũ ſpatiũ, breui tẽporis intercapedine trãſeatur, vt 4. phyſ. 96. Ar. Cæterũ: quia multũ ſpatiũ breui pertranſiri non poteſt, ni mobile magnitudinẽ habeat, (qua. n. ratione imbecillũ mouebitur citò) fit vt duo ad morbum acutum requirantur, alterum vt terminetur cito: alterum vt magnitudinem habeat, 2. aph. 19. *Acuti morbi præter id quod celeriter indicantur ſtatim etiam magnitudinem habent*: cumque nil poſſit citò ab vno ſtatu, ad alium mutari, ni aliqua violentia accedat, erunt acuti omnes violenti 1. probl. 6. & periculoſi, quia vt dixit Hip. *Non ſuffert natura repentinas mutationes: & plurimum calfacere, refrigerare, humectare, ſiccare, malum quia omne nimis naturæ inimicum*. Hinc laudat 2. de dieb. decr. 12. Archig. qui diffiniunt acutum, cui motus velox & ſubita pericula adueniunt. Vt non poſſim propterea non mirari quoſdam, qui putant voluiſſe Galen. hanc eſſe naturam morbi acuti, quia dixit quandoque, celeritatem motus eſſe accidens acuti morbi, loquens fortaſſe de acuto in vniuerſum, quod comprehendit acutos ex decidentia.

Quid morbus acutus, qui velociter ſua tempora trãſit.

Quare eſt idẽ magnus

Et violẽtus.

Obiectio.

At dices: multi ſunt acuti à craſſo humore, qui moueri celeriter numquam poteſt: non itaque celeritas motus erit de eſſentia acuti. Ita cenſet Petrus Sal. lib. 1. de morb. in Hipp. Dicit itaque cum bifariam poſſit

Petrus Sal.

possit fieri, vt celeriter morbi iudicantur, vel quia breue est spatium percurrendum, aut quoniam celeriter illud omne percurritur, non terminari celeriter acutos, quia moueantur celeriter, nam crassus humor, & tenax, à quo Apoplexia, non potest hoc facere: sed quia breues sunt termini constituti acutis, nam intra quatuordecim dies terminātur. Posuerunt alij, acuti essentiam, in impetu causarum agentium. Et malè vtrique, atque Salius quidem, quia confundit cum acuto morbum breuem: & isti, quia fateantur necesse est, quod negant, nam ad impetum causarum agentium, necessariò sequitur cita iudicatio, & motus celeritas. Docens.n. Gal.l.2.aphor.23. cur quod dicebat Hip. acuti morbi intra quatuordecim dies iudicantur, refert hoc in casuum magnitudinem, dicens, *Quod vero sit necessarium ob morborum magnitudinem, & casuum vehementiam, vel cito vires prosterni, ideo vt homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretiones excitatas, si modo, quos inuaserint exuperent, bonam sequi iudicationem: sin autem exuperentur, malam: vnicuique manifestum est. Propterea igitur fieri non potest, vt in longum tempus iudicatio differatur in morbis acutis*. Quod si durum videatur asserere: humorem crassum, frigidumuè, celeriter ad finem moueri, scias non properare celeriter, qua crassus est, & frigidus: sed quoniã ob principem partem male affectam, grauia symptomata infert. Nec te turbet, quod obstrepit Salius dicens, ex hoc fieri, magnus vt morbus euadat, non acutus; nam ex hac magnitudine casuum, celer motus, & morbus acutus: ex hac inquam, nam quod non quæuis magnitudo morbi, acutiem faciat: docent hecticæ febres, & hydropisis, quæ & magnitudinem habent, & protrahuntur in longum: ni dicere placeat, non esse affectus positos vere magnos, quia non pollent actiuitate, sed resistentia, nec vehementia nocent, sed diuturna vexatione occidunt. Vide Argen.cap.7.l.de diff.morb. Si ergo ea est morbi acuti natura, vt celeriter moueatur ad finem: mouetur celeriter, ob magnitudinem morbi, casuumque sęuitiem, videamus quæ morbum magnum faciunt, nam ita completa erit disputatio de causis acuti morbi, ac simul explicabimus causas magni morbi, paruique.

Aliorum opinio.

Reijciuntur omnino.

Et respondetur Salio.

Magni, paruique morbi causæ.
Cap. XVII.

Morbus magnus, ille proprie est, qui vehementer, & maximè lędit actiones; vt enim illud esse calidum dicimus, quod calefacit: id maximè calidum, quod maximè calefacit: eodem pacto, cum de ratione morbi sit actiones lædere, qui maximè lædet actiones, is morbus magnus dicetur. Prosternuntur interdum actiones, qaia nobilissima quæpiam nostri corporis pars, prostrata iacet, vt cor, Iecur, & cerebrum,

Quid morbus magnus.

Quotuplex.

brum, aut alia pars, quæ cum principibus habet consensionem; videmus enim non semel ęgros animo deficere, non tam primario affectu cordis, quam ventriculi vitio. Læduntur multum alias, quia est morbus sua natura magnus: alias quia malignus: Quod si tribus ex causis maximè actiones læduntur, nempè à morbo sua natura magno, maligno, & ratione loci, in quo existit, triplicẽ ob causã fiet, vt vitia omnia grauia reddantur, & magna, vel propter afflictæ partis præstantiam: vel propter affectus magnitudinem, vel propterea quod sunt cacohetes 4. met. 6. Nec sibi contradicit dum 7. met. 12. scribit fieri morbum

Euasio. magnum, aut læsæ actionis præstantia, aut propria affectus magnitudine & læsa facultate, quæ totum corpus gubernat; non enim agit hoc loco Galen. de magnitudine morbi; nec docet fontes, ex quibus morbi magni, magnitudinem propriam nanciscuntur; sed vt benè animaduertit Salius l. 1. de morb. in Hip. Massar. disp. de sang. miss. in princ. tradit methodum in complicatis affectibus seruandam: docetque, quod vbi à quopiam affectuum periculum instat, ad id, quod vrget, primum dirigi curantis consilium debet: explicans subinde hanc vrgentiam, & fontes, ex quibus desumitur, subdit, *atque in eo quidam curationis consilio, quod ab vrgente initur, affectus magnitudo perpendenda est: ea triplex est, alia, quæ ex læsæ actionis præstantia spectatur, alia quæ ex propria affectus essentia, & tertia præter has, quæ ex facultate, quæ læsum corpus gubernat, æstimatur.* Itaque non tam fontes magnitudinis morbi hoc loco proponit, quam vrgentiæ: quæ cum consistat in magnitudine passionis à morbo profectæ, dicit hanc magnitudinem ex triplici fonte hauriendam esse, à læsæ actionis pręstantia: vnde si plures morbi complicentur, ex quibus facultates principaliter corpus nostrum regentes, labefactentur: maior erit vrgentia ex parte illius affectus, qui lædit actiones vitales, quam qui animales, quia præstantior est facultatis vitalis actio: secundo dicit desumi à magnitudine affectus: quamobrem si magnus sit morbus, qui facultatem cerebri offendat, minor vero, qui lædit vitalem cordis, hoc casu maior erit vrgentia ex parte affectus animalem facultatem lædentis, quam vitalem. Tertius inquit vrgentiæ scopus desumitur ex læsione facultatis, quæ læsum corpus gubernat, nam si multi complicentur affectus, qui omnes facultates lædant, maiorque sequatur læsio ex ea, quæ corpus vniuersum gubernat, cuiusmodi est naturalis facultas, ad hæc dirigi debet curantis intentio, nam hac periclitante, nec vitialis, nec animalis facultas, consistere potest.

Obiectio. Obstrepet fortasse aliquis dicens, multoties partem principem lædi, nec propterea fieri morbum magnum, vt manifestè apparet in diaria: obstrepet item alius, quia morbi malignitatem, vna cum magnitudine eiusdem confundimus, cum tamen omnino distincta hęc esse docuerit Gal. 3. de cris. 4.

Qui-

Quibus facilè est satisfacere, quidquid dixerit Argen. nam quod spe- *Solutio.*
ctat ad primum, non dicit Gal. quoties pars principalis afficitur, morbum magnum progigni, sed interdum magnum euadere asserit, quia pars principalis affecta, vt exiguum vlcus cordi inflictum, idcirco magnum est, quia cordi inflictum. Est autem manifestum, propositionem indefinitam, pro particulari supponere. Quod pertinet ad locum de cris. est sciendum, cum magnitudo morbi trifariam fiat, à propria essentia, loco, & malignitate, Gal. intentionem eo loci esse, docere illud: differre morbum malignum à magno, ratione propriæ essentiæ, quia quandoque paruæ febres ratione propriæ essentiæ, sunt valdè malignæ: at non vult Gal. malignitatem differre à magnitudine in genere, quia quandocunque morbus est malignus, is semper est magnus, quia magnopere lædit actiones. Triplex ergo cum sit morbus magnus *Causa.*
secundum propriam essentiam, quia malignus, aut quoniam in parte principe: hunc inferent quæcunque partem principem lædunt: malignum malignitatis causæ, quæ sunt vel intemperies partis corrumpentis sanguinem, quo fit, vt vlcus coalescere nequeat, vnde vlcera maligna: vel venenata qualitas, & occulta vi, nobis infensa, vnde febres malignæ. Tertiam morbi magni speciem ratione propriæ essentiæ, producent causæ omnes, quæ morbum producere valent, dum tamen magnitudine comparata, vehementer corpus nostrum affligent: atque hæc de hoc puncto.

Breuis, longique morbi causæ. *Cap. XVII.*

DOrmitauit in re hac Argent. nec causam longi morbi, aut breuis *Reprehenditur Arg.*
modo aliquo vidit. *Est porro, inquit, vna, & communis breuitatis, & longitudinis causa, quæ ex celeritate, tarditateque motus sumitur; qui enim celeriter mouentur morbi, citò ad finem suum perueniunt: qui verò tardius, necessariò longiores euadunt.*

Quo nihil potuit fingi absurdius; nam multi, cum moueantur lentè, citius ad finem perueniunt alijs, qui mouentur celerius, si spatium sit maius; vt si moueatur formica à principio palmaris tabulæ ad finem vsque, citius motum suum absoluet, quam qui mutatis ad celeritatem equis Roma contendat Neapolim. Præterea differentia, qua motus in breuem, & longum diuiditur, est desumpta à tempore, in quo durat, atque prout magis, minusuè durat, breuis dicetur, aut longus: celer autem motus, & tardus, haud respicit tempus durationis tantum, sed & spatium, quod percurrit, mobile: itaque si breui tempore mobile, multum spatium percurrat, mouetur celeriter: si paucum multo tempore, tarde. Dicere ergo, morbum breuem fieri à motus celeritate, à tarditate longum, est motus differentias confundere.

brum, aut alia pars, quæ cum principibus habet consensionem; videmus enim non semel ęgros animo deficere, non tam primario affectu cordis, quam ventriculi vitio. Læduntur multum alias, quia est morbus sua natura magnus: alias quia malignus: Quod si tribus ex causis maximè actiones læduntur, nempè à morbo sua natura magno, maligno, & ratione loci, in quo existit, triplicé ob causã fiet, vt vitia omnia grauia reddantur, & magna, vel propter afflictæ partis præstantiam: vel propter affectus magnitudinem, vel propterea quod sunt cacohetes 4. met. 6. Nec sibi contradicit dum 7. met. 12. scribit fieri morbum magnum, aut læsæ actionis præstantia, aut propria affectus magnitudine & læsâ facultate, quæ totum corpus gubernat; non enim agit hoc loco Galen. de magnitudine morbi: nec docet fontes, ex quibus morbi magni, magnitudinem propriam nanciscuntur; sed vt benè animaduertit Salius l. 1. de morb. in Hip. Massar. disp. de sang. miss. in princ. tradit methodum in complicatis affectibus seruandam: docetque, quod vbi à quopiam affectuum periculum instat, ad id, quod vrget, primum dirigi curantis consilium debet: explicans subinde hanc vrgentiam, & fontes, ex quibus desumitur, subdit, *atque in eo quidam curationis consilio, quod ab vrgente initur, affectus magnitudo perpendenda est: ea triplex est, alia, quæ ex læsæ actionis præstantia spectatur, alia quæ ex propria affectus essentia. & tertia præter has, quæ ex facultate, quæ læsum corpus gubernat, æstimatur.* Itaque non tam fontes magnitudinis morbi hoc loco proponit, quam vrgentiæ: quæ cum consistat in magnitudine passionis à morbo profectæ, dicit hanc magnitudinem ex triplici fonte hauriendam esse, à læsæ actionis pręstantia: vnde si plures morbi complicentur, ex quibus facultates principaliter corpus nostrum regentes, labefactentur: maior erit vrgentia ex parte illius affectus, qui lædit actiones vitales, quam qui animales, quia præstantior est facultatis vitalis actio: secundo dicit desumi à magnitudine affectus: quamobrem si magnus sit morbus, qui facultatem cerebri offendat, minor vero, qui lædit vitalem cordis, hoc casu maior erit vrgentia ex parte affectus animalem facultatem lædentis, quam vitalem. Tertius inquit vrgentiæ scopus desumitur ex læsione facultatis, quæ læsum corpus gubernat, nam si multi complicentur affectus, qui omnes facultates lædant, maiorque sequatur læsio ex ea, quæ corpus vniuersum gubernat, cuiusmodi est naturalis facultas, ad hæc dirigi debet curantis intentio, nam hac periclitante, nec vitialis, nec animalis facultas, consistere potest.

Enodatio. (margin, beside "tes 4.met.6")

Obiectio. Obstrepet fortasse aliquis dicens, multoties partem principem lædi, nec propterea fieri morbum magnum, vt manifestè apparet in diaria: obstrepet item alius, quia morbi malignitatem, vna cum magnitudine eiusdem confundimus, cum tamen omnino distincta hęc esse docuerit Gal. 3. de cris. 4.

Qui-

Quibus facilè est satisfacere, quidquid dixerit Argen. nam quod spectat ad primum, non dicit Gal. quoties pars principalis afficitur, morbum magnum progigni, sed interdum magnum euadere asserit, quia pars principalis affecta, vt exiguum vlcus cordi inflictum, idcirco magnum est, quia cordi inflictum. Est autem manifestum, propositionem indefinitam, pro particulari supponere. Quod pertinet ad locum de cris. est sciendum, cum magnitudo morbi trifariam fiat, à propria essentia, loco, & malignitate, Gal. intentionem eo loci esse, docere illud: differre morbum malignum à magno, ratione propriæ essentiæ, quia quandoque paruæ febres ratione propriæ essentiæ, sunt valdè malignæ: at non vult Gal. malignitatem differre à magnitudine in genere, quia quandocunque morbus est malignus, is semper est magnus, quia magnopere lædit actiones. Triplex ergo cum sit morbus magnus secundum propriam essentiam, quia malignus, aut quoniam in parte principe: hunc inferent quæcunque partem principem lædunt: malignum malignitatis causæ, quæ sunt vel intemperies partis corrumpentis sanguinem, quo fit, vt vlcus coalescere nequeat, vnde vlcera maligna: vel venenata qualitas, & occulta vi, nobis infensa, vnde febres malignæ. Tertiam morbi magni speciem ratione propriæ essentiæ, producent causæ omnes, quæ morbum producere valent, dum tamen magnitudine comparata, vehementer corpus nostrum affligent: atque hæc de hoc puncto. *Solutio.* *Causa.*

Breuis, longique morbi causa. Cap. XVII.

Dormitauit in re hac Argent. nec causam longi morbi, aut breuis modo aliquo vidit. *Est porro, inquit, vna, & communis breuitatis, & longitudinis causa, quæ ex celeritate, tarditateque motus sumitur; qui enim celeriter mouentur morbi, citò ad finem suum perueniunt: qui verò tardius, necessariò longiores euadunt.* *Reprehenditur Arg.*

Quo nihil potuit fingi absurdius; nam multi, cum moueantur lentè, citius ad finem perueniunt alijs, qui mouentur celerius, si spatium sit maius; vt si moueatur formica à principio palmaris tabulæ ad finem vsque, citius motum suum absoluet, quam qui mutatis ad celeritatem equis Roma contendat Neapolim. Præterea differentia, qua motus in breuem, & longum diuiditur, est desumpta à tempore, in quo durat, atque prout magis, minusuè durat, breuis dicetur, aut longus: celer autem motus, & tardus, haud respicit tempus durationis tantum, sed & spatium, quod percurrit, mobile: itaque si breui tempore mobile, multum spatium percurrat, mouetur celeriter: si paucum multo tempore, tarde. Dicere ergo, morbum breuem fieri à motus celeritate, à tarditate longum, est motus differentias confundere.

Et Gal. sententia laudatur.

Tetigit rem acu Galen. quicquid hic garriat Argent. nam non vidit locum, vbi de re hac ex professo, & in vniuersum tractabat. Est autem cap. 18. lib. de const. art. vbi hæc habet, *Itaque sanitatem & morbum, non ex alijs meditationibus præsentiat medicus, quam ex morbi, & naturæ robore exactè cognoscendo: ex ijsdem verò, & terminum vtriusque inueniet; in propinquo enim morbi solutio erit, cum benè valuerit facultas: sin fuerit imbecillior, morbus autem validior, mors maturabitur. Præscriptionis verò tempus indicat magnitudo excessus.* Breuis itaque morbi causa, nulla alia fuerit, nisi improportio facultatis ad morbum: longi, æqua morbi affligentis, & naturæ aduersus morbum pugnantis, vis, & proportio. Cogita naturam, & morbum esse veluti duos luctatores. Quemadmodum ergo, vbi alter est altero validior, primis ferè complexibus, prosternit alterum: haud secus cito debellabitur morbus, si vires naturæ longè excedant: quamprimum succumbet æger, si sit morbus natura vehementior: & quemadmodum longa erit inuicem colluctantium pugna, si ambo æquè valeant: sic longam puta fore ægritudinem, vbi æquales fuerint vires morbi, & naturæ. Quod si aliàs Gal. humorum crassitiem, obstructionem, hyemem, in causa esse putet morbi longi, ne turberis: nam illic in vniuersum diuturni morbi causam proposuit: ad crassitiem recurrit, vbi de longitudine peculiarium morborum pertractat.

Problema.

Hinc intelligitur, cur coctiones celeritatem iudicij portendunt, securitatemque salubrem: cur hyemales morbi, vt plurimum longi, breuiores æstiui; nimirum coctiones celeritatem monstrant iudicij, quia vbi causa est cocta, est euicta. Quare non poterit diù esse molesta: hyemales morbi sunt longi, quia non sunt humores liquati, sunt crassi, non resoluuntur. Sed de re hac proprio loco dicemus plura.

Continui morbi causæ, & intermittentis. Cap. XVIII.

Quid morbus continuus, quid intermittens.

COntinui morbi nomine, eum intelligunt omnes medici, qui ex quo hominem primum corripit, numquam dimittit, antea, quam ex toto soluatur: intermittentem, qui hominem quibusdam horis affligit, alijs dimittit incolumem. Continui itaque morbi, & intermittentis causas indagare, nil aliud est, quam quærere, qui fiat, vt quidam morbus quousque non abijciatur omnino, citrà vllam intercapedinem hominem lacessat: contra alij per temporum interualla, quasi vires resumpturi quiescunt, dein repetunt pugnam. Fit hoc quandoque ab ipsa causæ naturæ; nam quædam suapte natura, continuum semper morbum, sunt aptæ natæ inferre, vt soluentia continuum, deprauantia figuram, lædentia superficiem, mutantia situm: fit aliasà

Causa.

contu-

contumacia caussæ: hanc facit radicatio, qualitas, locus. Rem ita se habere intelliget quisque, qui ignis naturam, cum quo maximam habet analogiam febris, in qua hanc differentiam medici obseruant potissimum, attentè considerauerit. scilicet, vt calor angusto in loco conclusus perdurat: expirat vbi domus vndique patula ventilatur; ita febres quædam continuæ, donec dissoluantur, perseuerant: intermittunt aliæ; quia harum materia in loco perspirabili contenta, dissoluitur facilè: continuarum causa, in loco imperspirabili conclusa asseruatur diutius: & veluti ex stuppa, aut palea accensus ignis, statim extinguitur, durat at diù, qui ex quercinis lignis est genitus: haud secus, quæ in crassa hæret materia qualitas, contumaciter hærens, continuo infestat: dissoluitur at statim, quæ à bili producitur, quia bilis ipsa resoluitur: sic demum, vbi multa est materia combustibilis, multo perdurat tempore, ignis, breui extinguitur, vbi pauca; nam cũ perseueret idem iugi propagatione, nec propagari possit, ni adsit materia, non poterit continuus esse morbus, qui ex pauca materia.

Qui autem fiat, vt eorum affectuum, qui continuò affligunt, alij nullam vsque ad iudicium mutationem recipiant: habeant alij exacerbationes quasdam, & remissiones manifestas: vnde quidam morbi continentes vocantur à Latinis, sunt alij continui: examinarunt quamplures respectu febrium; nam quicumque de febribus scripsere, scripsere ijdem de synochi causis: in vniuersum, attigit ferè nullus: ni tamen fallor, duæ sunt huius affectus causæ: altera est conditio causæ, quæ eam habet naturam, vt non possit dissolui, & aucta postea, nouos insultus facere. Huiusmodi sunt enumerata à nobis paulò supra, soluentia continuum, mutantia situm, & alia: altera continentis causa est materiæ vbertas, siquidem tanta esse potest, & ita apta ad morbum inferendum, vt quamquam à natura continuo resoluatur, quia tamen antea quam illa resoluatur, tantumdem suggeritur, fit affectus continens. Continui, hoc est habentis exacerbationes causas, tradidit cumulatè Gal.2.de diff.febr.vlt. Et quidem, occurrit illa facile; si aduertamus, quæ accidunt ijs, qui affectu periodico laborant. Videre est, vbi pedum capitis, & cuiuscumque alterius partis dolor acuitur, calidiorem fieri dolentem partem, rubram, intumescere: deinde paulatim declinante accessione, tumorem, calorem, ruborem imminui. Fiet itaque per accessiones noua in parte male affecta succorum, aut vaporum collectio; neque enim est alia causa, à qua possint illa symptomata fieri. Quare si inueniamus, cur nam vapores, aut succi fuerint in parte congesti, erit periodorum ratio adinuenta. Congeruntur vitio eiusdem partis dolentis quandoque, quæ quia malè affecta, malum sibi cacat, vt turdus. Est autem mala hæc affectio, aut intemperies, cuius vitio malè celebrans coctionem, multa excrementa gignit, vel non valens expellere, multa congerit: non valet autem, vel vitio proprio, aut quia

Causa exacerbationũ.

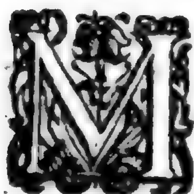
viæ impeditæ. Congeruntur secundo, quia aliunde fluunt transmissi: mittuntur, quia molesti partibus, vel multitudine, vel qualitate, vel substantia: pro qua re altius desumpto principio scire oportet, quatuor esse facultates in nostro corpore, tracticem, retentricem, coctricem, & expultricem: quæ tametsi in ventre inferiori ita obseruentur, vt ibi dumtaxat esse videantur, vt in quo coctiones maximè aguntur, & excretiones; nihilominus reliquæ omnes particulæ pellunt à se inutilia, trahunt vtilia, amplexantur, & coquunt. Vbi hę functiones rectè fiant, rectè animal valet: ęgrotat vbi quępiam peccat, vt cum coctrix non coquit, vitioque proprio, vel obiecti multa excrementa gignuntur, quę si in eademmet parte permaneant, nec detrudantur alio, quia expultrix debilis, quia excrementa crassa: quia vię impeditę: aut quoniam validiores cęterę partes recipere nequeant, ibidem morbum excitant. At si pars illa, ita vt natura statuit, excrementitiam illam materiam in aliam mittat, illę in aliam, donec in debiliorem confluxus fiat, quę alibi mittere nequeat, in illa morbosum affectum concitabit. Ordinatum, & certum, si certa illa series causarum non mutetur: inordinatam, si causę illę intendantur, remittantur. Hinc quia varij ex sanguinis putredine gignuntur humores, nam ipse putrescens partim flaua bilis efficitur, partim atra, mirum non est, si in varias formas transmutatus, varias, & multas faciat morborum figuras, vt bene Gal. 2. de diff. febr. vlt. cumque eamdem humorum multiplicitatem ferre soleat Autumnus, ob varias, quas nobis inęqualitas temporis affectiones, communicat, hinc varij autumno morbi. Varios item patiuntur intemperatè viuentes: nempè idcirco morbi inordinati sunt dicti, & erratici, quia ab erratis potissimum ortum habent. Adderem plura ad probandum, ab hisce causis fieri periodos ordinatas, & erraticas, ni idem ita esset compertum apud omnes medicos, nihil, vt æquè certum, quare finem imponam, nam ratio periodi, quę in febribus, ad tractatum de febribus spectat.

ANTEPRAXIS MEDICAE Liber Septimus.

DE DIGNOSCENDO MORBO, seu de signis.

Consilij ratio. *Cap. I.*

MOrbi natura explicata, eiusdem generibus, speciebus, & differentijs perlustratis, esset iam modò reliquum, vt rationem propositos affectus curandi subderemus. Quoniã verò nonnulli ita latitant, vt ni industria aliqua accedat, qua sese prodant in lucem, nulla possint vi expugnari: alij ita sunt contumaces, exitiosi, vt quamquam noscantur, omnem tamen curationem respuant, & medelam: propter hanc rationem, ne operam quandoque perdamus, & ea infamemus præsidia, quæ multis fuere saluti: ne medici operatio, sit veluti iaculatio cœci, agemus primum de dignoscendo morbo, seu de signis: docebimus secundò, qua via, quaue arte possint morbi euentus prænosci: curationi tertiò accingemur. Sed ne quis negligentiæ nos accuset, quod multa omiserimus signa, quæ poterant morbum indigitare, alia frustra adducantur, hanc propter caussam à fontibus ordiemur signorum.

Quot fontes signorum. *Cap. II.*

TRes esse docet Gal. l. art. med. 9. essentialiter inhærentia, necessario consequentia, & casus. *Horum*, inquit, *dignotiones sumuntur ab ijs, quæ secundum essentiæ rationem insunt, à necessario consequentibus operationibus, casibusque, quæ propriè accidentia vocamus.* Dignosci salubria, insalubria, & neutra corpora ex ijs, quæ eorum essentiam, seu naturam comitãtur, & complent, est certissimum: nam febrem ex calore dignoscimus: inflammationem, ex calore, rubore, tumore: partium similariũ naturam, ex quatuor qualitatum harmonia: sanitatem organicarum, ex bona similarium constitutione. Quare cum spectet calor ad febris essentiam: tumor, rubor, & alia, inflammationem constituant: natura similarium sit temperies, atque ex his, illa cognoscantur; nulli dubium *Tres esse docuit lib. art. med. Gal.*

 erit,

efit, poſſe corpora ſana, ægra, neutra dignoſci ab ijs, quæ ſecundum eſſentiæ rationem, illis inſunt. Et operationibus, nam, vt Saluator noſter, ex operibus eorum cognoſcetis eos. Non tamen quibuſque, ſed ijs, quæ neceſſario conſequuntur operationibus, caſibuſque; nam niger color ex mora in Sole, rubor à verecundia, pallor à timore: mores à philoſophiæ habitu, aut religione inducti, haud valét corporis diſpoſitionem monſtrare. Excreta ſimiliter vitioſa ob errorem externum haud indicabunt aliquam intemperiem ventriculi; nam cum non teneatur valdè ſanus ventriculus quamcumque alimenti quantitatem coquere, omnem qualitatem euincere, non oſtendet crudum excrementum vitio obiecti, intemperatum eſſe quoquo pacto ventriculum, ſed naturalem quamdam impotentiam. Nec eſt, quod dubitemus, an caſus, hoc eſt excreta, & retenta, qualitateſq; mutatæ, poſſint eſſe morborum inditia, nam ex pallore, icteritiam: ex rubore genarum, pulmoniam: ex duritie pulſus, inflammationem: ex ſapore amaro, excreta, retentaq; bili, billioſam febrem conijcimus. Quare erunt in vniuerſum, quantum ex hoc loco colligitur, duo fontes ſignorum eſſentialiter, nempe inhęrentia, & neceſſario conſequentia, quæ ſunt tria actiones læſæ, excreta, & retenta, qualitateſque mutatæ.

Aliud alibi cenſuiſſe videtur.

Secus tamen ſentiendum videtur, tum ſi eumdem Gal. alibi conſulamus: cum ſi rationem ſpectemus; nam 1. de loc. aff. 5. non à neceſſariò cõſequentibus, ſed ab ijs, quæ per accidens morbos ſequuntur, patefieri docet. *Hæc*, inquit, *ſola ſunt affectuum propria ſigna, quæ per accidens ipſos ſequuntur:* & declarans vlterius, quæ ſunt iſta, ſubdit, eſſe excretorum ſpeciem, doloris proprietatem, propria accidentia, & loci naturam. & cap. 80. l. art. med. horum omnium oblitus, *ex tumore*, inquit, *dolore, operationum læſione aut excrementorum differentia ſumentur indicia*: ſilentio obuoluẽs affectus corporis, & diuidens à læſa operatione dolorem, cum tamen ſit triſtis ſenſatio. Impugnat ſecundò hanc ſententiam ratio, nam ſi ab eſſentialiter inhærentibus poſſent peti indicia, quæ morbum indigitent, eſſet idem ſignum, & ſignatum, occultum, & manifeſtum. Præterea nos multa cognoſcimus ex cauſis, vt ex igne calorem, & ex robore facultatum, aut morbi, futuram diuinamus ſalutem, & mortem. quare, &c.

Hinc Arg. inconſtãtia ipſum reprehendit. Et quia imminutus.

Reprehendit propter hæc Argent. Gal. & inconſtantię accuſat, nam quoties de eadem re loquitur, toties ſententiam mutat. Dicit inſuper, eſſe imminutum, nam ſigna à cauſis, omittit, cum tamen ad dignoſcendum morbum, petamus ſigna non raro à iuuantibus, & nocentibus: ab ea, quæ vagatur conſtitutione, à cauſis demum prægreſſis; nam morbum eſſe calidum conijcimus ex victu, vita, ætate, & temperie calidis; vnde 1. epid. comm. 3. t. 1. *Morbos dignoſcimus, docti ex communi omnium, & propria natura.* & paulò infra, *Ex ſingulari cæli ſtatu, ſingulis locis, conſuetudine, ex victus ratione, vitæ genere, cuiuſque ætate, &c.*

Sed

Sed certè, neque inconſtans, aut varius Gal. nec diminutus hoc loco. Non inconſtans, nam quod ſpectat ad locum 1. de loc. aff. multi emendant tex. & in hunc modum legunt: *Ea ergo ſola ſunt affectuum propria ſigna, quæ non per aliquod accidens, ipſos ſequuntur.* Quod ſi emendare nō placeat, potes ſecundò dicere cum Vall. & Vega cit. loc. quod illa ſymptomata verè morbum indicant, quæ morbum, ſecundū aliquid, quod accidit ipſi, ſequuntur, nam ructus nidoroſus, ſequitur calidam intemperiem ventriculi, ſecundum hoc, quod ei accidit, quia accidit intemperiei, vt ſit in ventriculo, aut alia parte corporis: dolor item pungitiuus, eſt ſignum pleuritidis, ſecundum hoc, quod accidit, quia accidens eſt inflammationi, excitari in latere. Quod pertinet ad alium locum eiuſdem libri, ſcire oportet, aliud fuiſſe propoſitum Gal. in lib. art. med. aliud in lib. de loc. aff. Docet ibi, qua ratione poſſit quiſpiam noſcere, eſſe partem internam in vniuerſum, male affectam: in lib. de loc. aff. determinatam partem indagat, atque idcirco dicit ex doloris proprietate dignoſci; quia quamquam dolor monſtret, non bene ſe habere partem: quæ tamen pars ægrotet, non monſtrat: facit at hoc doloris proprietas, quia pungitiuus indicat membranā dolere: grauatiuus renes. Dicit item excretorum ſpeciem: quia mutata excrementa ægrotare partem aliquam monſtrant: at excretorum ſpecies determinatam particulam, quia arenulæ, lapis, veſicam, vel renes affligi indicant: ramenta, inteſtina: fœces ex vulnerato abdomine prodeuntes, vulnus inteſtinorum.

At certè neque eſt inconſtans.

In expoſitione tertij loci adducti, hallucinatur non parum Sanctorus; putat enim id à Galen. omiſſum, quia non valent mutatæ qualitates, partes internas monſtrare: ac ſi non noſceremus ex genarum rubedine, pulmoniam, & ex colore flauo, hepar eſſe obſtructum, aut inflāmatum; quod præuidēs fortaſſe aliam huius facti comminiſcitur cauſam dicens, omiſſas fuiſſe à Gal. qualitates mutatas, quia numquam mutari hæ poſſunt, niſi exiens, aut retentum immodicè, permutetur, quod etiam falſum, nam vt 5. lib. dictum, à ſola humiditate, aut ſiccitate fit pars mollis, & dura. Quamquam nec ſi id verum, tolleret difficultatem propterea, nam neque excreta, aut retenta fieri poſſunt citra actionum læſionem, quare ſi ratio obſtet, non debebat meminiſſe Gal. excretionis.

Cenſet Vall. omiſſas fuiſſe mutatas qualitates, quia hæ per accidens partem malè affectam indigitant. Quod neque acceptandum, quia rubedo genarum per ſe affectum, & partem affectam demonſtrat. Nimius ero ſi ſingulas expoſitiones velim afferre, & reijcere. Quare vt rem abſoluam dico, non omiſiſſe Gal. qualitates mutatas, ſed nomine tumoris, complexum fuiſſe, vt hic ſit ſenſus germanus illius loci, *Secundum verò eamdem proportionem in alijs accidit partibus: nam ex tumore,* hoc eſt qualitate mutata: *Dolore*, hoc eſt læſione operationum,

& excretionum differentia, sumentur indicia. Est hic modus loquendi valde familiaris Hippocr. quem hic fuisse imitatum Gal. pro certo habeo. Habuit illud in more Hipp. vno exemplo particulari, dogma quoddam vniuersale docere. Sic secundo Aph. 1. volens docere moriturum ægrotum, qui non iuuatur ab ijs, quæ iuuandi vim habent, exemplo quodam particulari dogma hoc vniuersale proponit dicens, *In quo morbo somnus laborem facit, mortale*: & volens insuper declarare, omne nimium esse naturæ inimicum, declarat hoc exemplo particulari proposito, dicens. *Somnus, & vigilia vtraque si modum excesserint, malum*. Hipp. imitatus Gal. c. 80. ar. med. & docere volens partem internam male affectam dignosci, ex actione læsa, excretis, & retentis, & qualitate mutata: dicit dignosci ex tumore, qui est symptoma in qualitate mutata: ex dolore, scilicet læsione operationum, & excretionum differentijs. Non itaque inconstans Gal.

Neque inepte facit, inditia sumens ab ijs, quæ comitantur essentiam; nam alia ratione est morbus occultus, alia sese prodit in lucem: latent qualitates, prout ametriam faciunt, & improportionem: patent, prout eædem mouent tactum, vt bene Turis. 2. art. med. 19

Neque imminutus.

Num diminutus? affirmat Argent. negant alij, quos sequimur. At quid quod omittit signa à causis? quidam hoc factum rentur, quia institutum Gal. in d. lib. non erat tradere modum dignoscendi morbos; sed corpus sanum dumtaxat. Quos reijcit communis schola Doctorum: & ratio, nam sana etiam corpora, qualia sint, noscuntur ex ijs, quæ iuuant, & lædunt, maiori, & minori resistentia quibusdam causis. Dicunt alij, vt Salu. non meminisse signorum, quæ à causis, quia mens Gal. 2. lib. erat de signis agere, acturus postea de causis 3. lib. Qui neque placet; nam cum causæ prægressæ, & signi, & causæ rationem habeant; quid obstabat quominus 2. lib. ageret de illis prout significandi vim habent: in tertio, prout causandi subeunt rationem? Capiuac. c. de Ophtalmia, reducit signa, quæ à causis ad ea, quæ ab essentialiter inhærentibus capiuntur: quod, vt fieri possit nequaquam video. Dicerem proinde non meminisse signorum, quæ à causis sumuntur illo loco Gal. quia non faciunt certam coniecturam, inquirebat autem certa signa. Quidquid tamen sit de loco Gal. est illud rata omnium sententia habendum, signa omnia sumi à causis prægressis, à morbo producto ab ijs, quæ morbum necessario sequuntur: sunt autem tria, actiones læsæ, excreta, & retenta, qualitatesque mutatæ. Quare quod dixit Gal. c. 5. 1. de loc. aff. posse morbum dignosci ex loci natura, est cum Vall. ita interpretandum. Partis affectæ natura, negatiuè morbũ indicat: hoc est indicat quid non est; nam cum quidã morbi, non nisi quibusdã partibus accidere possint, verum erit dicere: non sunt affecti oculi: non ergo erit morbus suffusio: non sunt affecti renes, vesica, colon; non ergo potest esse hic morbus lapis. Sed plura, quã putaram, quare sit sequens caput.

Qua

Qua ratione ex dictis ſignis poſſit noſcere morbum medicus. Cap. III.

TRes eſſe fontes ſignorum, cauſas, eſſentialiter hœrentia morbo, & eumdem neceſſario ſequentia, ſupra dictum. Nunc qua ratione id facere valeant dicta ſigna, præſenti diſcutiendum capite eſt: & vt à cauſis ordiar, cum ſit hæc duplex interna, & externa videndum primò eſt, valeat nec ne omnis cauſa indigitare morbum, an quædam tantum: diſcutiemus ſecundo hoc idem de alijs. Quantum ſpectat ad primum, Argent. lib. 1. de ſign. c. 4. ab omnibus cauſis ſigna eſſe petenda docet: idem Capiu. cit. loc. & malè; nam cum ſigna e.g. tertianæ inquirimus, inquirimus ſigna febris, quæ à bili producitur; nam ſi conſtaret nobis fieri à bili extra venas ſtagnante, iam nobis conſtaret, affectum illum eſſe tertianam. *Poſſit ne quæuis cauſa morbum indicare. Putat Arg. et Capiuac. & male.*

Dicerem propterea, non poſſe peti ſigna, niſi à cauſis prægreſſis naturalibus. Si quis itaque calida victus ratione vſus fuerit: idemque temperamenti ſit calidi, exercitatus, iracundus, habitus gracilis, curis deditus, ætate iuuenis: hunc, ſi quando in febrem incidat, bilioſa teneri, ſuſpicare; nam cum à ſimilibus facilè permutemur, bilioſo morbo bilioſum: pituitoſo pituitoſum corripi, eſt frequentiſſimum. Hinc 2. de diff. febr. 5. tractans de quartana, *Neceſſe eſt*, inquit, *hanc febrem antecedere, quæcumque atram aggregant bilim, in vita exe citijs, ac totius victus ratione. & temporis ſtatu, & parte anni, ac regione. Sic & laborantis naturam, & ætatem atra bili abundare.* Quod ſi primo progn. 4. ſcripſit Gal. præſentionem præteritorum, ſoli medico vtilem eſſe: ſcias aliud eſſe commemorare, aliud præſentire. Hoc ſoli medico confert, quia ſeù futura prænoſcat, ſeu præterita, æquo pacto diuinat, & magnam diuidando, acquirit gloriam. At commemorare præterita, eſt proficuum ægro, quia præteritorum commemoratione, in morbi notitiam ducimur. Iuuat itaque ad dignoſcendos morbos, vt tertianam, cauſas prægreſſas inſpicere, quæ bilim e.g. potuerunt congerere: à bili, quæ eſt cauſa tertianæ, numquam ſigna petemus. *Euaſio.*

Nec quæ ſecundum eſſentiæ rationem inſunt, morbum omnem indigitant, ſed eum, qui eſt in parte externa. Vnde 2. art. med. 78. & 79. *Quæcunque in præſenti ægra ſunt corpora, & ſenſibus quidem ſubiacentia: cognoſcere oportet mutatione horum, quæ ſecundum naturam ijs in magnitudine, figura, c lore, & numero: non apparentia verò vniuerſaliter oportet quidem d ſcere ſecundum læſiones operationum egeſtionibus, doloribus, aut tumoribus præter naturam, aut quibuſdam horum, aut omnibus.* Poſſunt tamen actiones læſæ morbum omnem oſtendere, ſiuè internum, ſiuè externum: cumque trifariam poſſint illæ ſenſibiliter lædi, aut diminutè, aut ablate, aut deprauatè: quocumque modo lædantur, morbum mon- *Quæ eſſentialiter inſunt, quomodo morbum monſtrant.*

mon-

Excreta quomodo morbum monstrant. monstrant. Monstrant item morbum excreta multis modis, prout multæ sunt differentiæ excretionum; quædam enim sumũtur ab excretorum diuersa natura: aliæ à quantitate excretorum, tum continua, cũ discreta: à qualitate aliæ, aliæ tandem à tempore. A diuersitate eius, quod excernitur, nam quandoque pinguedo caro, aut ramenta excernuntur, quandoque alimentum, vt accidit in fluxu chyloso, lyenteria, & varijs sanguinis excretionibus: alias tandem excrementa educuntur, vel primæ coctionis, vt fluxus fœcalis, & vrinæ: vel secundæ, vndæ dyarrea, dysenteria, fluxus hepaticus: vel tertiæ, vt sudor immodicus.

A quantitate sumuntur duæ; nam vel excretio est multa, vel pauca, aut rara, aut frequens. A qualitate, vel est humoris acris, & mordacis, vel suauis, & mitis: vel maligni, aut benigni: vel est fluxus variegatus, aut simplex: aut nigra excernuntur, aut flaua, aut alterius coloris.

Si itaque, vel pars aliqua excernatur, vt in fluxu colliquatiuo accidit Disenteria: vel alimentum mutatum, aut immutatum: vel excrementa, quæ quantitate peccent, qualitate, tempore, aut excernendi modo, indicabit huiusmodi excretorum vitium, quodcumque sit ex positis, morbo teneri corpus, eoque vario, pro varietate excretionum. Hinc 2. progn. 14. *Si autem fuerit deiectio liquida, expedit ne subducatur cum stridore, aut crebro, & sensim; laborans enim homo ex frequenti surrectione, vigilabit vtique: si verò accumulatim, & sæpè deiecerit, periculum est ne animo delinquat*, & 2. porr. 47. *Si vomitus exigui, biliosiq; fuerint, malum:* cuius dicti rationem tradens, simulque illud amplians in commento Gal. *Excerni* inquit, *pauca in ægris, vnumquoddam ex signis est quæ ex toto prauitatem habent; nam nihil eorum, quæ decretoria existunt, exiguè excerni conuenit: sed quæ ita euacuantur, omnia duorum alterum subeunt: nam vel quod non queunt tolerari ob copiam, ab affectis funduntur partibus: vel imbecillitatem ostendunt naturæ, quæ proponit quidem superflua excernere: sed nequit*. Vide Hipp. & Gal. in progn.

Et qualitates mutatæ. Ostendunt tandem morbum qualitates mutatæ penes differentias; nam cum mutari possint qualitates visiuæ, vt cum pars alba fit rubra, aut pallida: aut in auditu, vt cum sentitur sibilus in aure: in gustu, vt cum cuncta amara dijudicat: olfactiua, vt cum tetrum odorem sentimus: constat has omnes esse morbi indicia; nam genarum rubedo, pulmoniam: flauus color, icteritiam. Quod si quis ex eorum sit numero, qui cum ne olus quidem citra auctoritatem, velit emere, auctoritatem desideret: non deerit Galen. qui tractans de signis futuræ ægritudinis c. 82. l. ar. med. hæc omnia adducit. *At quæ*, inquit, *futuram præsignant ægritudinem, hæc eadem si augeantur, præsentem ostendunt*. Constat itaque hæc omnia morbum hisce omnibus modis indigitare posse, ac propterea teneri medicum in his exerceri, quo habitum sibi comparet ad omnem affectum dignoscendum.

De

De dignitate ſignorum. Cap. IV.

QVicunque ſunt vel parum in medicina exercitati obſeruarunt nō raro, non ſemper concinere ſigna, quæ ex tribus illis fontibus hauriuntur. Enim verò frequēter videmus, decrepitum, ocioſum, algente hyeme, febre acuta corripi: & media æſtate induſtrios homines, calidos, & calido victui aſſuetos, in frigidum incurrere affectum: videmus inſuper calere quoſdam, nulla ferè læſa actione, vt ſi ſigna omnia inſpicias, implicatus omninò hæreas, nec certi quicquam valeas affirmare; nam calor febrem indicat: ſanum eſſe, rectè obitæ actiones, aut parum à ſtatu naturali aberrantes. Cui ergo fidendum magis, calori ne aucto, in quo febris eſſentia, an actionibus non immutatis.

Actionibus læſis primas eſſe deferendas ſuadet Auic. Nam 2. 1. *Signa*, inquit, *ſumpta ab operationibus eſſe prima & maximè perduratiua.* Suadet idem ratio; nam non rarò videmus febricitare homines, cum nullo tamen teneantur calore. Vnde ad dignoſcendam febrem iubent medici, vt non tantum, quæ propria febris ſunt attendamus, ſed & communia quædam ſymptomata, quæ vbi non ſit cauſa, in quam licebit referre, reijciamus in febrem latentem: quod nequaquam conſulerent, ſi maior eſſet fides calori habenda, in quo febris eſſentia, quā ſymptomatis, quæ ab alia cauſa poſſunt proficiſci. *Auic. opinio.*

Eſt nihilotamen minus putandum, digniora eſſe ſigna, quæ ab eſſentialiter inhærentibus deſumuntur, quam quæ ab alijs fontibus. Ita Hali 2. ar. med. Turiſ. Sclan. Forl. ibid. & 2. 1. d. 3. & in eodem loco Gent. Iac. de partt. *Et illa*, inquit Hali, *ſigna, quæ ab eſſentialiter inhærentibus capiuntur ſunt neceſſaria verificationis, & ſecunda ſumpta ex operationibus ſunt apparentis veritatis, & tertia ſunt multoties veridica.* Probant hoc, quia ſi quis erret in cibo, & potu, nequeat vt bene coquere, actiones habebit oblæſas citra aliquem affectum ſtomachi. Vnde falletur facilè medicus, ſi læſa coctione, inductus, excrementis mutatis, intemperatum eſſe ventriculum doceat: numquam at decipi poterit, vbi indicia appareant, quæ morbo eſſentialiter hæreant, quia non poteſt ſeiungi ab eo, cuius eſſentiam neceſſario comitatur. Quare erunt hæc alijs digniora. *Contraria vera.*

Sed quamquam rectè hi ſentiant, male tamen propriam ſentētiam ſuadent: primum quia etiam ſigna, quæ ab eſſentia ſumuntur mutari poſſunt, & citra aliquem morbum apparere; etenim poteſt quis calidior fieri ab ira, aut ſole, ita vt febricitare videatur, cum tamen febre non teneatur: ſecundo quia comparatio non fit inter actiones læſas ratione obiecti, & vera ſigna ab eſſentia deſumpta, ſed difficultas eſt poſita paritate: cui occurrentes dicimus primas partes deberi ſignis, quæ

ab

ab essentia sumuntur: secundas symptomatis, vltimas ijs, quæ à causis extrinsecis petuntur. Primum dictum suadetur, quia læsa actio id tantum ostendit, morbo teneri animal: qua tamen morbi specie laboret, haud ostendit, quod signa petita ab essentia faciunt: vt læsus, e.g. motus brachij, oblæsum esse brachium monstrat: an tamen sit luxatum, an inflammatum, an nequeat moueri, nihil eo patiente, sed vel quoniam febricitat homo: aut quoniam cerebrum malè affectum, non eam gignit spirituum copiam, quæ brachio mouendo sufficiat, haud ostendit. Ostendunt at signa, quæ ab ijs, quæ essentiæ morbi adhærent, sumuntur. Quamobrem cum ex læsione actionum, id tantum habeamus, brachium scilicet non bene se habere, ex signis vero luxationis, aut tumoris essentialibus, & luxatum esse brachium, & inflammatum; cui dubium esse poterit modo, quin digniora sint signa, quæ à morbi essentia, quam quæ ex læsione brachij non se valentis mouere, sumebantur? Secundum dictum persuadetur, quia quamquam causæ agendi vim habeant, & similem sibi semper effectum producant: non tamen agere queunt, ni subiectum sit aptè dispositum: præterea diuersos producunt effectus pro diuersitate subiecti, in quod agunt: vnde calor interdum calefacit, interdum resoluendo refrigerat, alias calfaciendo eliquat, & tumorem producit. Quare fallax argumentum illud, neque admodum certum, hæc causa est prægressa: quare hoc morbo laborat Sortes: certiora, quæ à symptomatis, aut essentialiter inhærentibus.

Quæ symptomata, certiora indicia. Cęterum, quia symptomatum tria sunt genera, læsæ nempe actiones excreta, & retenta, qualitates mutatæ: petes insuper, quænam sunt certiora ad morbos dignoscendos indicia, quæ ex actionũ læsione sumuntur, an quæ ab excretis, & retentis, aut qualitate mutata? id autem quęrimus in ijs morbis, in quibus habet vtrumque signum locum. Quare, vt punctus difficultatis elucescat magis, quæritur, quodnam signum ad dignoscendas febres, putri ab humore excitatas, magis valeat, pulsus actio læsa, an excrementa, vt vrina mutata? ad dignoscendas, inquam, febres, nam ad prædicendam salutem, aut mortem, vtrum valeat magis, disputabitur alibi: modò illud, vtrum signum certius monstret putrem febrem: ac breuiter statuo, primas esse pulsui deferendas, nam

Resolutio. etiam cum coctione vrinæ, adest febris, quæ nulla esse intelligitur, vbi nullum sit vitium in pulsu.

Morbi in uniuersum notæ. Cap. V.

DVo crura necessaria esse medico, methodum, & exercitationem, dixit nõ semel Gal. & rectè; nam quemadmodum altero crurum deficiente, claudicat homo: haud secus medicus, vbi aut ignorat methodum, aut non est idem circa particularia exercitatus: non poterit non aberrare idem in suis operibus. Ne itaque nobis morborum naturam inda-

indagantibus, idem accidat, exercebimus modò propoſitam methodum, vt intelligat quiſque, & hos eſſe fontes ſignorum, ad quos medicus recurrere debet, quo latitantes affectus, partes affectas, & cauſas exploret: neque alios præter poſitos fingi poſſe: cumque ea ſit optimæ methodi natura, vt ab vniuerſalioribus orſi, ad minus vniuerſalia progrediamur, propter hanc rationem proponam primo morbi in vniuerſum indicia, ſecundo morbi ſimilaris organici, & cæterorum omnium...

Quantum ſpectat ad primum, cum dignoſcantur quæcunque latent ex cauſis prægreſſis, ex ijs, quæ ſecundum eſſentiæ rationem inſunt, & ſymptomatis, quæ morbum neceſſario ſequuntur: intelliget ex hoc facilè quiſque, cum morbi natura ſit receſſus à proprio, & naturali ſtatu, ſequantur morbum neceſſariò ſymptomata, quæ ſunt læſæ actiones, excreta, & retenta, qualitateſque mutatæ: dignoſci in vniuerſum morbum, ex cauſis morboſis prægreſſis, receſſu à proprio, & naturali ſtatu, læſione actionum, excrementorum vitio, & affectibus corporis mutatis. Hipp. 1. epi. com. 3. t. 1. *Morbos dignoſcimus, tum communi omnium natura, cum propria, cuiuſque docti.*: atque hinc 1. progn. dixit, *Conſiderare oportet ægri faciem, ſit ne bene valentium ſimilis:* cumque ſimilitudo attendi poſſit, vel cum ſe ipſo ſano, vel cum cæteris, *In primis* inquit, *ægri faciem ſpecta, an ſanorum faciei, præcipuè autem ſui ipſius ſimilis ſit;* nam cum morbus non ſit receſſus à communi omnium hominũ natura, ſed à propria, exactius morbus per receſſum à propria natura noſcetur, quam per diſſimilitudinem, quam cum alijs habet. Hinc cum partes affectas ſanis comparat, non alienas, ſed eius, qui ægrotat, ſpectandas eſſe conſuluit: vnde 1. de officin. t. 1. Gal. *Spiritus ſtridens cum crepitu, mentis alienationem, aut dolorem ſignificat, ſi in eo ſit, quem id facere audiente aliquo puderet; ſed ſi nullam præſentium rationem haberet, nihil is penitus oſtenderet.* At quoniam non ſemper occurrimus ijs, quos de facie antea noueramus, propter hanc rationem iubet Hipp. vt ægri faciem non ſolum cum propria cõferamus, ſed & cum communi, quia *morbos dignoſcimus ex communi hominum natura, & propria cuiuſque docti.*

Præterea ex vniuerſo, & ſingulari cœli ſtatu, & ſingulis locis, ex conſuetudine, ex victus ratione, ex vitæ genere, ætate cuiuſque, hoc eſt ex cauſis. Et quidem, poſſe hinc ſumi morbi indicium, conſtat inde, vt alia multa omittam, quia ex congreſſu cum muliere infecta, gallicum eſſe hominem ſuſpicamur: ex valido ictu, percuſſione valida, fractum eſſe craneum: ex decubitu cum ſcabioſo ſcabioſum: & natum ex phtyſico, quauis cauſa, vel leui accedente, ne in phtyſim incurrat, veremur. Ad idem valere ſymptomata, conſtat inde, quia ſymptoma non niſi à morbo. Id tamen diligẽter videndum, ſymptoma vt ſit; nam, vt lib. 3. dictum, non quæuis læſa actio, excretio, qualitaſq; mutata, ſymptoma

mere-

meretur dici, sed quæ sunt præter naturam; nam, ni id distinguant, ægros quosdam esse censebunt, cum benè valeant: nostramque, & Gal. determinationem calumniabuntur, cum tamen inconcussæ sit veritatis decretum illud, sanos sanas edere actiones, vitiatas ægrotos.

Similaris morbi, & organici calidi, frigidi cum humore, & citra humorem indicia. Cap. VI.

Similaris morbus dignoscitur ex recessu facto à qualitate. Et à causis.

CVm partis similaris natura sit temperies: dissimilaris, accommodata compositio, dignoscetur similarium morbus ex recessu, à qualitate aliqua excedente facto: dissimilaris ex recessu pariter facto à numero aucto, aut imminuto partium, quantitate abundante, vel deficiente, situ mutato, cauitate adstricta, aut dilatata plus iusto, vnitate soluta. Valent ad idem causæ, quæ in generationem affectus quoquo pacto influunt; nam si alteratione primarum qualitatum patiatur corpus, pro certo habendum, affectum illum esse similarem; nam quamquam caloris, & frigiditatis externæ occasione, exoriantur tumores, vlcera, aspredines, cauitates adstrictæ, laxatæ, & alij affectus, quos ad partes organicas spectare est certum: habent tamen intemperiem adiunctam; nempe à capitis immoderato calore, humorum fluxio, ab hac tumor: à frigiditate asperitas, adstrictio, quæ ad dissimilares particulas pertinet.

Nō ex modo generationis.

Colligunt hoc tertio quidam ex modo generationis. Quare aiunt, si subitum habuit morbus ortum, idemque est confestim abolitus, nō potest modo aliquo intemperies esse; nam tertio de loc. aff. c. 7. epilepsiam non posse ab intemperie fieri, ea ratione conclusit, quia subito fit, & subito aboletur. At errant, si de quacumque intemperie id affirment; nam aqua tenuis, & omnium optima, citò refrigeratur, & calescit: easdem mutationes subitas terræis aer, & spiritus patiuntur: vnde docuit Gal. 12. met. ab intemperie posse syncopem fieri. Quare ita limitanda propositio Gal. Non potest sicca intemperies citò fieri, & citò aboleri, quare non fiet epilepsia ab inanitione, quia exiguam habet actiuitatem humiditas, magnam resistentiam siccitas: at si loquamur de intemperie calida, aut frigida, poterunt hæ subito gigni, abigique, quia vtriusque actiuitas est maior, resistentia minor: præsertim, si sint inducendæ in ijs, quæ tenuis substantię, vt spiritus. Vnde eneruatur Argent. ratio, qua putauit, monstrasse aduersus Gal. non posse syncopem ab intemperie fieri; nam non est cuique intemperiei denegatum, ne subito fiat, & tollatur, sed siccæ dumtaxat.

Neque ex operationū læsione.

Num & ab operationum læsione idem addiscere liceat? affirmant quidam: negant alij multi; qui rem istam exactius perpenderunt, vt Hali 2. art. med. Forl. & Salu. ibidem Com. Mont. lib. 1. de morb.

enim-

enimuero febris, quæ ſimilarium partiũ eſt affectus offendit inceſſum, qui ad partes organicas ſpectat:nec mirum,nam cum partes organicę, quo bene ſe habeant, neceſſariò poſtulent, vt ſimilares bene valeant, nullus eſt, qui non videat, poſſe actiones organicas oblædi, ſimilaris particulæ vitio:& è conuerſo,poterunt ſimilares actiones lædi,diſſimilaribus læſis: ſic vbi cauitates ſunt impeditæ,ita vt alimẽtum permeare nequeat,lædetur nutritio,partium ſimilarium actio: quare nõ valet modo aliquo dicere,actio ſimilaris eſt lęſa,quare morbus eſt ſimilaris, quia mala nutritio à cauitate oblæſa: neque illud affirmãdum,eſt actio organica læſa, quare eſt morbus organicus, quia à febre vitiatus inceſſus. Poſſumus tamen ex negatione læſionis actionis ſimilaris, ſimilarem affectum dignoſcere, & organicum, propterea quod nulla actio organica eſt vitiata. Quare vera erit illa conſequentia, nulla eſt actio ſimilaris læſa: quare nullus eſt morbus ſimilaris: nulla actio organica eſt vitiata, nullus ergo organicus morbus.

An ſit intemperies calida, an frigida, cauſæ monſtrabũt prægreſſæ.

Cuius autem qualitatis exceſſu, ſit introducta intemperies, morbus organicus: id & cauſæ prægreſſæ manifeſtum facient,& qui conſequuntur affectus. Quare vbi calidus aer,cibuſuè,potuſuè,immoderatus motus, vigilia excedens, excreta frigida, calida aliqua euacuatio cohibita,curæ multæ præceſſerint: præceſſerit morbus calidus, aut principia viſcera ad calidam intemperiem delabũtur, calidum eſſe affectum ſuſpicare:præſertim ſi effectus,qui morbum ſequuntur,non niſi à calore,poſſint ortum habere,vt calor ad tactum perceptus,rubor, vigilia, ſitis,excreta calida: contra frigidum eſſe morbum autuma,ſi quæ ſunt poſita,contrario modo ſe habeant.

Non ex specie actionis læſæ,nam à quauis qualitate deprauatur actio.

Docent idem dignoſcere alij ex ſpecie læſę actionis. Quare dicunt, ſi imminuta ſit actio, aut abolita, quæuis intemperies poterit eſſe, nam vt vulgatum eſt apud medicos, omnis immodica intemperies deſtruit actionem, at ſi fuerit eadem deprauata non poterit ab intemperie frigida ortum ducere,quia cum ſit frigus inimicum naturæ,cunctaque hebetet,& torpida reddat, imminuet adaucta frigiditas quaſcumque actiones,aut omninò corrumpet,deprauabit numquam. Ita Auic.1.3.tract.1.c.6.de ſignis cerebri, & *Sermo* inquit *vniuerſalis in ſignificationibus operationum eſt, quod ipſarum diminutio, & deſtructio fiunt propter frigus, & groſſitiem ſpiritus ex humiditate: & non fiunt ex caliditate, niſi magnificetur, & perueniat ad hoc, vt deijciat virtutem. Permutatio autem, & quæ motui comparantur, fiunt ex caliditate, & fiunt ex ſiccitate*. Eodem modo ſentiunt practici omnes, c.de melanc. & Philoſophi etiam.

Sed quamquam hæc ſententia communis ſit omnium, meo tamen ſenſu,eſt illa falſa. Si enim imminuit,corrumpitque ſemper frigiditas, deprauat numquam:aut hoc eſt,quia frigiditas nullo pacto ad rei productionem per ſe concurrit,& res quemadmodum ſe habet ad eſſe ita, & ad

& ad operari, vnde si non dependet ab illa in esse, nec in operando pendebit: Aut id colligitur à posteriori, quia est frigus paralyticum faciens, vt loquar cum Auic. At constat vtrumque falsum esse: ac primũ quidem, quia si frigus non nisi per accidens ad mixti generationem cócurrit, vt est opinatus Auic. 3.1.d.6.c.3. Gent. Iac. de part. ibid. Vall. 5. contr. c. 11. Auer. 4. meteor. Mercen. Zab. Pomp. ibid. videturque expressa Arist. dicentis ibid. *Est efficiens frigus, tamquam corrumpens*; vel per accidens dicitur concurrere, quia concurrit temperando calorem, vt Auer. aut quoniam disponit materiam, hoc est, vnit siccum cũ humido, facitque partes constare, vt Merc. aut propter vtramque causam, vt putauit cit. loc. Gent. At quocumque modo explicetur hæc sententia, est falsa: & quidem, quod non concurrat frigiditas temperando caloré, patet, quia refrigerando concurreret: at terminãdo, munus explet suum auctore Arist. Et quoniam dominatur passiuis. Habebit itaque locum in generatione frigiditas, propterea quod disponit materiam ad formam excipiendam; enim vero vbi sit facta comminutio, commodius fiet vnio sicci cum humido à frigiditate, omnia in vnum cogente, quam à calore separante, quæ sunt diuersi generis: concurret ergo ad formam educendam, nam idem est agens educens formam, & disponens materiam.

Dices, verum id esse, vbi forma educenda non excedit disponentis virtutem, vt patet in animæ rationalis creatione; nempè disponitur materia ab homine: forma creatur à Deo. Nunc verò quamquam disponat frigiditas, non tamen conducit, aut instrumentaliter, aut principaliter ad formam educendam, quia excedit hic effectus frigiditatis virtutem.

At certè hoc gratis dicitur; nam frigiditas, actiua qualitas est, & à principio interno fluit, quia ad seruandam temperiem non minus conducit, quàm calor: vnde quod Arist. dixit, frigidum corrumpere, & mortificare, de immoderato frigore explicandum, aut de eodem collato ad calorem, vt benè Concil. diff. 61. & Forl. super 1. Auic. Nam secundo de gen. anim. c. 4. *Quemadmodum* inquit, *quæ ab arte efficiuntur, per instrumenta efficiuntur, sed verius dixeris per motum eorum, quæ artis operatio est, vis autem forma eorum, quæ efficienter est in alio: sic à facultate, siue virtute animæ vegetabilis, igitur, vt quæ in animalibus ipsis, & plantis vis eadem efficit incrementum, & eadem caliditate, & frigiditate quasi instrumentis*. Atque hinc colligitur modò argumentum aduersus citatos Doctores, res, vt se habet ad esse, ita ad operari, sed est per se frigiditas necessaria ad esse, quare & ad operari.

Neque affirmãdum oppositum, quia à posteriori colligimus, frigus cuncta hebetare, & mortificare, nam si id obstet, quominus posse deprauare dicamus, negandum id quoque de calore; nam & calor etiam vbi intendatur, imminuit actioné, vt docet loc. cit. Auic. & experientia in fe-

in febricitantibus,qui cum calore abundent, ſcatent nihilominus crudis ſuccis; Præterea non eſt verum frigiditatem motui cuicumq; aduerſam eſſe,nam quemadmodum mouet calor à centro ad circumferentiam,& ſeparat,quæ varij generis, diſſoluitq; : ſic frigus mouet à circumferentia ad centrum,& omnia vnit. Adde & experientias,Nam delirium in valde ſenibus fit à debilitate, hæc autem poteſt à frigiditate,vbi excedat oriri : quare , & ab hac quandoq; actionis deprauatio. Quod ergo dixit Auic. eſt verum , vt plurimum , vt notat ibid. Gent. proinde incertum eſt ſignum à ſpecie læſæ actionis deſumptum , non tamen contemnendũ,vbi alia accedant,quæ frigidæ cauſæ atteſtantur.

An vero ſit intemperies cum præſentia materiæ , an nullam habeat adiunctam mineram. Et nùm in eademinet parte gignatur humor,an alibi genitus ad ipſam mittatur,inquiſitione dignum; nam vbi humor eſt præter intemperiem , de expurgatione cogitandum , accedendum deinde ad intemperiem : & vbi pars , quæ afficitur , illa eadem humorem gignit,huic tantum admouenda remedia : at quando altera humorem progignit,altera humorem genitum excipit,vtrique medendum.

An habeat humorẽ comitẽ,morbi natura mõſtrabit , & ętas eiuſdẽ.

Quantum ſpectat ad primum,cognoſces illud morbi natura perſpecta,& eiuſdem ætate,enimuero ſunt, qui neceſſario poſtulant humoris conſortium:non admittunt alij,quia immateriales, vt febris hectica : diuturnæ item intemperies adſciſcunt humorem, ſic enim cerebrum vbi diù intẽperiẽ frigida laborauit, pituitoſi humoris colluuiem congerit,vnde medici,vbi illam curandam ſuſcipiunt, expurgato primum à frigida materia capite , ea exhibent decocta, quę exiccandi vim habent,& calfaciendi.

At ſi hoc verum,cur non idem hectica laborantibus accidit?an quia calidiſſimum corpus cuncta in halitum diſcutit , qua ratione fit, vt idẽ extenuetur ? an dicendum congerere pariter hecticos humores calidos,ac propterea fieri,vt ante lactis exhibitionem,expurgent illos medici,ne lac ab humoribus calidis corrumpatur ?

Nũ vero ſit per conſenſum, noſces primum ex partiũ ſympathia.

Quantum pertinet ad ſecundum,num gignatur in parte , quæ patitur, humor, an alibi genitus mittatur poſtea ad ipſam: diſces primum ex partium ſympathia;dantur enim quædam,quæ mutuo ſibi affectiones communicant, vt caput, & ſtomachus : ſunt quę nullum habent conſortium : conſiderare ſecundo oportet numerum male affectarum partium , nam ſi vna tantum laboret , cœteræ rectè valeant : nulla eſſe hic poteſt ſuſpicio morbi,vitio alterius partis facti : contra ſi duæ , aut plures afficiantur. Sed ne in re hac facile hallucineris,duo inſuper conſiderare oportet: primum nùm verè valeat pars altera , cum qua patiens habet conſenſionem an videatur ſana,cum tamen laboret. Conſiderandum 2. eſt,num poſſit illa materia,à qua morbus,gigni in parte cum qua eſt conſenſus; nam ſi non poſſit,non poterit ab illa pati. Ergo

N umero malè affecta rum partiũ.

N vbi

vbi ventriculus, aut vomat bilim, aut melancholiam, haud arbitrandum, vitio capitis vomitum illum fieri, quod bilem, aut melancholiam plus iusto progignens, eamque ad ventriculum mittens, in causa esset postea continui vomitus; nullus enim talis humor in capite gigni solet, sed flaua bilis in hepate: melancholia, aut in hepate; aut quod frequentius, coaceruatur multa vitio alienis, non expurgantis; at quando, & cerebrum, & stomachus pituitosi humoris sunt sentina, ab hoc ad cerebrum flatus, & continui vapores: à cerebro ad ventriculum pituita labetur. Distingunt alij hos affectus ex continuitate, & intermittentia. quare dicunt, vbi per essentiam pars laboret, affectum esse continuum; vbi eadem consensione patiatur intermittere. Addũt exacerbari eumdem, cum pars, cuius consensione est ortus, affligitur: minui vbi eadem melius se habet. Sed primum signum, tamquam falsum reijcio, alterum tamquam vanum contemno; falsum siquidem est, affectum, qui ex consensu, intermittentem esse: continuum, qui per essentiam; nam cum nihil impediat, quin à ventriculo ad caput fumi continuò ascendant: neq; est, quod prohibeat, quin qui capitis vitio progignitur humor, & dolorem propterea procreat, dissoluatur, nondum alio genito: poterit quandoque affectus, qui fit principaliter parte patiente, esse intermittens, continuus vero qui fit eadem per consensum, vt aiunt, laborante; falsum itaque hoc inditium: inutile aliud; nam cum magna sit inter partes quascumque conspiratio, & vt dicebat Hip. confluxus vnus, fit vt quacunque parte malè affecta, coafficiatur alia, mutuoque sibi omnes facultates respondent. Potest ergo ex affectu e. g. intestini, exacerbari dolor capitis, tum ob causam allatam: cum quia prostrata pars (prosternitur autem vbi vniuersum corpus afficitur) multo magis lędetur ab eadem causa, quamquam nullum incrementum assumpsit, quam vbi erat robusta. Prioribus itaq; fidendum indicijs. Cœterum quia succi, qui morbos ciendi vim habent, multi, & varij, proq; varia eorum conditione, varia indicantur remedia, examinãdum modo, qua ratione possit id noscere medicus. Quoniam vero, caput hoc ad decentem peruenit magnitudinem, sequenti illud fiet.

Ctinuitas aut intermissio nullius in re ista momẽti

Peccantis humoris inditia. Cap. VII.

DOcens Hip. aph. 2. p. sect. qualisnam esse debeat vacuatio, *si talia* inquit *purgentur, qualia purgari oportet, confert & leuiter ferunt*: quod probat argumento à simili, quia in perturbationibus ventris, & spontinius vomitibus, vbi humor peccans educitur, non pro eo alius, melius ægrotantes se habent. Post hæc, quia viderat posse aliquem petere, quibus indicijs succum peccantem dignoscere posset, subdit illa, *inspicere itaq; oportet regionem, anni tempus, ætatem, & morbos*: & quamquam

quam velint nonnulli, monere ijs verbis Hip. vt in purgatione facienda, non ſolum humorem peccantem ſpectemus, ſed & anni tempus, nã vt 4. Aph. idem *ſub cane, & ante canem difficiles ſunt purgationes*: & regionem, quia calidiſſimam incolentes, aut frigidam, magna præſidia, cuiuſmodi eſt purgatio, nõ ferunt; qua enim ratione exuſta à Syrio natura, ab acrimonia medicamenti lęditur, eadem offenditur, vbi à calore regionis torretur: velit quoque Hip. vt conſideremus ætatem, nam pueri ob eam, quam habent inſitam vacuationem, difflantur faciliimè 9. met. 17. placet tamen magis Gal. Phylotei, Vall. & ferè omnium ſentẽtia, qui non hæc monere Hip. volunt, quod eſt arbitratus Oribas; ſed docere, qua ratione medicus poſſit peccantes ſuccos dignoſcere. Nam hanc innuit aduerbiũ illud *Itaq*; ſiuè *ergo*; ſi .n. illud moneret Hip. quod eſt imaginatus Oribas. nõ apponeret illud ergo, nam nullo pacto ex præmiſſis, inferri id poteſt. Peccantem itaque humorem dignoſcere docet: quod etſi diminutè facere videatur, monſtrat enim humoris dominium, nedum ætas, ſed & temperies potiſſimum, nam lib. art. med. calidi hepatis multam gignunt bilim, pituitam frigidi: & victus, vitæque ratio, non tantum regio conducit eodem: monſtrant quoque dominantem humorem effectus, qui in noſtro corpore varij, pro varietate ſuccorum dominantium; nihilominus ſi quis Hip. artificium intelligat, intelliget idem facilè, nihil ab ipſo omiſſum fuiſſe; enim verò, cum illud in more habeat, vt vniuerſalia præcepta particularibus exemplis declaret, nomine regionis, & temporis, res omnes nõ naturales intelligit, vt ars, aut inſtitutũ, cibus, & potus, motus, & quies, totius demum vitæ ante actæ ratio. Nomine ætatis, temperamentum, ſexum, habitum corporis, & alia quæcumque homini ſecundum naturam inſunt: quemadmodum morbi nomine comprehendit quidquid præter naturam accidere poteſt, vt hic ſit germanus ſenſus illorum verborum. *Inſpicere itaque oportet*, vt cognoſcas, quinam ſuccus redundat, & hunc qui moleſtat, euacues, non pro eo alium, res naturales, vt ætatem, non naturales, vt regionem, & tempus anni: & præter naturam, vt morbos; nam ex naturalibus non naturalibus, & rebus præter naturam, redundantis humoris inditia capi poſſunt.

Sed ne quis reprehendendi occaſionem hinc iterum ſumat, quando humores, non tantum ex cauſis redundare cognoſcimus, ſed & ex effectibus; nam melancholici triſtes; ſanguinei hilares, bilioſi iracundi, & ad motum quemcumque prompti, ſegnes pituitoſi, hi demum frigidi, illi calidi: aduertat ſecundo, quod quemadmodum rerum præter naturam nomine, & morbos, & cauſas faciẽtes morbos, nec non ſymptomata, quæ morbum ſequuntur, intellexit Hip.: ita rerum naturalium nomine non tantum cauſas naturales, quę humores vtcumque producendi vim habent, comprehenſas volumus, ſed & effectus quoque. Vt in vniuerſum, duplicia ſint indicia redundantis humoris, effectus, qui

sunt signa tantum, & causæ: priora, quæ sunt signa tantum reducuntur ad actiones, excreta, & retenta, & qualitates mutatas, quemadmodum triplicia pariter sunt, quæ sunt signa, & causa, nam triplex genus causarum, vt dictum, naturales, non naturales, & præter naturam. Prioris generis sunt color faciei, linguæ, & vniuersi corporis, vrina, deiectio, sudor, screatio, & quæ vndequaq; exeunt, somnia, somni, functionesq; omnes animales, vitales, naturales. Posterioris census sunt temperies iecoris, cordis, parentum vitia, ætas, habitus corporis, suppressa naturalis vacuatio, viuendi ratio, præteritorum morborum commemoratio. Ergo ex colore faciei linguæ, & totius corporis, speciem succi redundantis dignosces; nam vbi bilis abundat, flauescit facies: nigricat, melancholia redundante, albicat cum pituita excellit, cum dominatur sanguis, rubore suffunditur. Hoc autem verum, ni intus, vt monet idem Hip. regurgitauerint. Regurgitant autem auctore Gal. vel à frigiditate ambientis repulsi, vel timore, aut tristitia contracti, aut cum ira, pudore, æstu, exercitatione ad cutim irruerunt. Assequeris secundo idem, si ad excreta respicias, nam vbi hæc flauescunt, siuè vrina sit, siuè alui deiectio, seù sputum, aut sudor, hæc omnia biliosi humoris exuperantiã arguunt: sanguinis, si eadem rubeant: melancholię, si aut liueant, aut nigrescant. Idem tertio dignosces exactionibus, nam vbi melãcholia, tristitia: vbi sanguis, lætitia: ira à bili, torpor animi, & corporis à pituita: metus à colera nigra: à flaua furor, & audax ad omnia animus: ab eadem sitis; sputio multa à pituita, & melancholia, nam vtraque pessundat calorem; adusti humores in biliosis, optima in sanguineis coctio. Dignosces tandem idem ex causis, nam quæcumque sint illæ similes producunt succos, calidæ calidos, frigidę frigidos, atque hæc satis de re ista, ni quædam difficultatem haberent non contemnendam, vnde sit prima dubitatio.

Valeant ne somnia humorem redundantem monstrare. Cap. VIII.

OMnem fidem somnijs detrahebãt Epicurei: contemnebat eadem Diog. Cynius, nec quicquam esse homine stultius existimabat, vbi somniorum interpretes inspiciebat. Leuit. quoque 19. *non augurabimini*, inquit, *neque obseruabitis somnia*: *vana etiam* esse monstrat experientia, nam de ijs plerumque rebus somnia contingunt, quibus mens nostra in vigilia admodum intenta fuit, & vt Actius, *multas curas sequuntur somnia*, vnde Lucr. lib. 4. sui poem.

In somnis eadem plerumque videmus obire:
Causidicos causas agere, & componere leges,

Indu-

Induperatores pugnare, & prælia obire,
Nautas contractum cum ventis, degere bellum:
Et quo quiſque ferè ſtudio defunctus adhæret,
Aut quibus in rebus multum ſumus ante morati;

Nam vt acutiſſimè ſcripſit quandoque Nyſſenus lib. de hominis opificio, ſunt ſomnia ſimilia cytharæ, cuius fides, ceſſante manus impulſu, adhuc modicum extrema motione trepidant, ac tinniunt.

Contra Stoici, tantam ſomnijs fidem adhibuerunt, & quibuſcumq; alijs diuinationum generibus, nullum vt eſſe contemnendum putarint. Mediam tenuere viam Platonici, Peripatetici, Theologi, Medici; nam quædam obſeruant, contemnunt alia. Obſeruant naturalia ſomnia medici, & ex illis præſentem ſtatum corporis, & futurum conijciunt. Attendunt ad ea Theologi, quæ à Deo bonis, maliſque Angelis immittuntur, quo caueant, quæ animabus perniciem afferre poſſunt, proſequantur vtilia; ſolet enim non rarò in ſomnis Deus, eorum quæ ſcire, aut facere expedit, nos monere: contemnunt vtrique animalia ſomnia. Sed ne latius euagetur oratio, & à propoſitæ difficultatis terminis, licentiæ ventis deducatur, contrahentes vela, & eo redeuntes, vnde nauis ſoluta, dicimus poſſe medicum obſeruatis ægrotantium ſomnijs, ſuccorum redundantiam dignoſcere; docuit id in primis Hip. lib. de inſomn., & Gal. Auicen. lib. 1. fen. doc. 3. cap. 7. & eius expoſitores ibidem, Auerr. 4. coll. 13. Fern. lib. 2. de ſign. cap. ij. Valleſ. lib. de Sacr. Philoſ. cap. 30. Delrius lib. 4. diſquiſit. mag. cap. 3. quæſt. 6. Fracaſt. lib. 2. de intellect. Conimbr. lib. de inſomn. cap. 5. eſt demum communis omnium Doctorum ſententia, quam comprobant experientiæ multæ, quibus fidem negare omninò temerarium.

Credunt Stoici.

Mediã tenuere alij viam.

Deciſio.

At quoniam nihil æquè dubiam reddit aſſertionis huius fidem, quam quia non admodum patet, quo pacto id ab humoribus poſſit fieri, aggrediamur id facere à ſomnij natura exorſi, nam veriſſimum eſſe hoc aſſertum noſcet, qui ſomnij naturam noſcet, & cauſam eiuſdem. Eſt ſomnium, viſum in ſomno factum, vel vt Fracaſtor. dicit 2. de intellect. eſt vigilia ſenſuum internorum feriantibus in ſomno externis: qua ratione differt à viſo delirantium, qui per vigiliam ea videre putant, & facere, quæ ſani in ſomno faciunt, cogitantque. Quid internorum ſenſuum nomine intelligi debeat, an phantaſia, an ſenſus communis an omnes, non eſt cur hic diſputemus. Quicumque tamen ſit ille, à ſpecie intus adſeruata excitatur, nam hæ tantum excitandi vim habent

Quomodo ſomnia humore redundãtem monſtrare valeant.

Quid ſomnium.

habent cognoscentes virtutes: excitant autem, quia vehementes, non sinunt animam ociari: sunt autem validæ, vel quia recentes, vnde quidam narrant in somno quæcumque vigilantes egerunt. Aut est validior species, quia validius fuit ab imaginatione apprehensa, nam pro varietate apprehensionis, fit maior, & minor impressio in memoria: vnde quia quæ cupiuntur, aut maximè timentur, apprehenduntur fortiter, hinc est, quod de ijs potissimum somniamus, quæ aut concupimus ardenter, aut vehementer timemus. Iam verò possunt huiusmodi species à redundante humore excitari, & prout redundantia est varia sic has, aut illas species mouere. Quare possunt somnia ab humoribus fieri, & varia variam redundantiam monstrare. Probatur minor, nam abundante bili, tale quid cordi accidit, & vniuerso corpori, quod & per iram, nempè exarsio circa cor, & sanguinis feruor: quare consequentur ad hæc ea omnia, quæ ad iram: nempè desiderium vindictæ: quare, & phantasia armorum, pugnæ, cędis, sanguinis, & aliorum huiusmodi. Abundante melancholia, tristitia quædam infertur partibus: ab hac species excitantur consimiles asseruatæ in memoria: hinc mortis, & aliorum metus: hinc tristia semper somnia, & de ijs, quæ timentur potissimum, vnde

vigil elapsas, quærit auarus opes.

Contra abundante sanguine, contraria qualitas tactiua producitur, ac propterea iucundarum rerum species excitantur: hinc somnia à sanguine iucunda, & lęta. Quare rectè Hip. censuit desipientias, quæ cum risu, securiores esse, quia vt ait Galen. in com. signum est, illas à sanguine excitari. Salubriores autem morbi qui à sanguine.

Obiectio. At dices, nonne tactus afficitur à redundante humore æque nocte, ac die. Vnde ergo est, quod abundantes semine, somniamus venerea, & inter choros versamur puellarum continuò: non *Solutio.* eadem cogitamus vigilantes? respondeo, & vigilantes, & dormientes à semine retento sollicitari ad venerem, vt passim experiuntur, castam qui vitam degunt: moueri tamen magis dormientes, nam eamdem rationem habet ad vigiliam somnus, quam nox ad diem, lux ad tenebras, ad clamores silentium. At vero constat profunda nocte, & cunctis silentibus, strepitus quoscumque audiri, & vel exiguos, videri magnos, duas ob causas. Prima est, quia vbi vigilant externi sensus, imaginatio, quæ semper cum sensu coniuncta, ab aliorum sensilium, aut magnitudine distrahitur, aut potentia: secunda, quia vbi multæ in organo recipiuntur figuræ, obscurant aliæ alias. Quare semper cogitabit attentius

tentius anima per ſomnum, quam in vigilia, & paſſiones minimas dormiens, maiores iudicabit, quam vigilans. Vnde conijci exactius poteſt ex ſomnijs redundantia humoris, quam fortaſſe ex alijs ſignis.

Quæ ſunt initio propoſita, vera ſunt de ſomnijs animalibus: ſed ne fallaris, non ſtatim, ac quis cędes, ignem, & arma ſomniat, hunc bili ſcatere credas, ſed cum nulla cauſa externa præceſſit, à qua dicta ſomnia fieri potuere: nec vbi quis venerea ſomniat, hunc ſemine turgere puta, ſed vbi nulla fęda conuerſatio præceſſit, non impuri ſermones, aut mulierum contactus, non obſcęna item deſideria; nam non minus verè, quam eleganter Claud. in præfat. 6. lib. *Ad rationes in initio propoſitas.*

Omnia, quæ ſenſu voluuntur vota diurno,
Tempore nocturno, reddit amica quies.
Venator, defeſſa thoro cum membra reponit,
Mens tamen ad ſyluas, & ſua luſtra redit.
Iudicibus lites, aurigæ ſomnia currus,
Vanaque nocturnis, meta cauetur equis.
Furto gaudet amans, permutat nauita merces,
Et uigil elapſas, quærit auarus opes.
Blandaque largitur fruſtra ſitientibus ægris,
Irriguus gelido, pocula fonte ſopor:
Me quoque muſarum ſtudium, ſub nocte ſilenti
Artibus aſſiduis: ſollicitare ſolet.
Namque poli media ſtellantis in arce uidebar,
Ante pedes ſummi, carmina ferre Iouis.

Redeant præterea ſomnia; neque enim vlla ratio eſt, cur vbi eadem ſit copia humorum, eadem diſpoſitio corporis, non eadem obueniant. Quare vbi ſemel appareant, neque aliqua eſt facta vacuatio, non vlla mutatio: nulla eſt eorum ratio habenda à medicis, quia non ab humoribus, ſed aliundè ortum habuere. Neque obſerua, quæcumque redeunt, ſed iterata, & placido ſomno facta, non vbi à multis, craſſisque vaporibus internæ potentiæ turbantur; tunc enim veluti in agitata aqua multæ, & diſtortæ imagines fiunt: ſic in turbato ſomno, ſomnia nulla certa, con-

ſpicua nulla. Nihili itaque facienda, quæ à crapula; nam & hanc ob cauſam, vt matutina obſeruentur, præcipiunt cuncti, nempè cum celebrata eſt coctio, nullæ à tumultuantibus vaporibus cibi ſpecies agitantur, & initus contracta anima, vt quidpiam meditaturi ſe in domo concludunt, perſpicacius cuncta conſultat.

Poſſint ne uarij mores, humorum redundantiam monſtrare.

Cap. IX.

Argum. pro parte negatiua. PArs, quæ negat, amplectenda videtur; nam aut mores, vt multi autumarunt, ſunt ſupernorum orbium effectus, & ex varia cœli configuratione, ſub qua quis eſt conceptus aut natus, bonus fit, & improbus, luxurioſus, & caſtus, ebrioſus, & temperatus: aut quod Chriſip. dixit, referente Plutarco, *nulla eſt intemperantia, nulla fraus, cuius non ſit Iuppiter architectus*: aut quod verum, ab humana libertate, mores omnes dependent, & vnuſquiſque volens bonus, aut malus euadit, alioquin, neque pœna eſſent coercendi mali, nec premijs boni alliciendi, ſi nolens quis peccaret, aut bene ageret. Nullum itaque locum cum habeant in re iſta humores, nullum poterunt medici humotum redundantium ſignum, à moribus ſumere. Confirmatur, nam ſi quæ notæ hinc ſumi poſſent, eſſent e. g. bilioſi ad iram proni, pituitoſi ad ignauiam: melancholia redundantes meticuloſi, & triſtes, ſanguinei læti: Secus tamen fieri experimur; ſi quidem mulieres frigidi temperamenti alioquin, ſunt iracundæ: moroſi ſenes, & ob eamdem cauſam ad iram prompti: pituitam non facere ad mores, dixerunt multi: melancholia, ſi triſtes reddit homines, & meticuloſos, erunt eadem ratione ſanguinei meticuloſi, & triſtes; nam & hi ſcatent melancholia, cum ſit fœx ſanguinis, quam multam neceſſe eſt eſſe, vbi multus ſit ſanguis.

Affirmamus nihilominus. Affirmant tamen viri omnes docti, ac primum Hip. lib. de aer. aqu. & loc. Ptolom. lib. 2. apoth. probantque, quia pro climatum diuerſitate, varios habent mores homines: affirmat idem in Timoteo Plato, duplici vt patet ratione inductus: primum, quia quo ſicciora ſunt corpora, eo prudentiora, vnde illud, *Anima ſicca ſapientiſſima*: Secundo, quia pro varia ætatum mutatione, variantur mores: vnde alios habent pueri, mores, alios ſenes. Ariſtot. in Phyſiogn. *Quoniam*, inquit, *& animæ ſequuntur corpora,*

corpora, & ipſa ſecundum ſe ipſas, non ſunt impaſſibiles à corporis morbus: hoc autem manifeſtum fit valde in ebrietatibus, & ægritudinibus; multum enim alterata videntur animæ à corporis paſſionibus: & è contrario vtrique animæ paſſionibus, corpus compati manifeſtum fit, & per amores, & timores, triſtitias, delectationes. Amplius autem in natura factis, magis vtique quis inſpiciet, quod ſic ſe habeant ad inuicem, & corpus, & anima, vt plurimarum ad inuicem paſſionum cauſa ſint. Numquam autem animal tale factum eſt, quod formam quidem haberet alterius animalis, animam vero alterius, ſed ſemper eiuſdem met corpus, & animam, vt neceſſarium ſit conſequi ad tale corpus talem animam. Amplius autem ex ſciente affectiones circa vnumquodque animalium ex forma poſſunt conſiderari, & equites equos, & venatores canes. Quod ſi hæc vera ſunt, ſemper autem vera ſunt, erit vtique phyſiognomizare. Et lib. 2. de part. ex varia ſanguinis natura, mores in animalibus differre ſcribit, vnde exanguia timidiora ſanguinem habentibus: taurum vero, & aprum, iracundos, & fortes, quoniam eorum ſanguis eſt feruentiſſimus.

Galenus demum tot experientijs, & auctoritatibus lib. quod ani m. mores hoc confirmauit, nihil vt amplius addi poſſit. Ne tamen erres, & poſita pro ratione dubitandi, facili negotio diſſoluas, aduertas quæſo, quod cum de moribus loqui poſſimus bifariam, vel quoad aptitudinem, & naturalem potentiam: vel quoad habitum, ſeu actum: ſecundum primam acceptionem nobis natura ineſſe, ſecundum habitum, nequaquam, quia hi ab actibus, actus à voluntate libera exercentur. Ex phyſognomia itaque aſtrologia, & alijs diuinationum generibus edocti, poſſumus quidem inclinationes cuiuſque diuinare, propenſiones dignoſcere: habitus, aut actus nequaquam, nam à libera hi hominis voluntate. Vnde neque vana moralis philoſophia, quæ morum correctioni incumbit: nec leges iniuſtæ, quæ puniunt facinoroſos, bonos attollunt honoribus: pœnis malos, à malo coercent: propoſitis proemijs omnes ad virtutes alliciunt: quia quamquam aptitudines à natura, non eſt tamen neceſſarium, vt pro ratione aptitudinis operemur, ſed in nobis eſt illi contraniti, obedire; enimuero cum naturaliter ſimus riſibiles, flemus tamen. Hinc Socrates fuit omnium mortalium optimus, cum tamen ad vitia quæque natura propenſus eſſet, quod ne ipſe quidem Phylemoni affirmanti negauit, *& in hæc omnia*, inquit, *incidiſſem, ni me amor philoſophiæ detinuiſſet.* Quare canidi quique, & bilioſi iracundi, & cum Galen. lib. art. med. cap. 29. affirmo. *Quod ſi in caliditate multum cor exceſſerit, tunc furibunda quædam iracundia; & temeritas adſunt.*

Et rationibus pro parte aduerſa ſatisfacimus.

At

Obiectio. Quorum est cũ solutio. At quid quod mulieres potissimũ sunt iracundæ? & 1. Epid. com. 2. t. 78. scriptum, esse iracundos frigidi temperamenti? Quidam vt dissidentia hæc loca conciliarent: aliud, dicunt, est ira, aliud iracundia: & aliud irasci, aliud iratum esse: quemadmodum aliud est luxuriosum esse, & ebriosum, & aliud ebrium fieri. Sunt iracundi prompti ad irascendum: sed qua facilitate irascuntur eadem iram conceptam deponunt. At irati non conquoquunt iram. Quo posito dicunt, iracundiam esse signum frigidi temperamenti, at non iram.

Reijcitur. Quod non placet primum, quia Galenus ponit furibundam iracundiam signum esse calidissimi cordis, non iram: Secundò, quia iracundia in eos potissimum cadit, auct. Arist. 2. Reth. qui tenui, quadam bili eaque calidiuscula scatent, hæc enim citò accenditur, accensaque dissoluitur. Quare dum propriam esse inquiunt temperamenti frigidi iracundiam, manifestè Arist. & Galeno reluctantur: imò experientiæ, si quidem experimur melancholicos frigidos, & siccos, quales sunt senes, diù seruare in corde maleuolentiam, deinde dolo, & astu vindictam sumere, quod fortasse respiciens Arist. 2. Rethor. cap. 13. iras senum imbecillas vocauit, ex quo paulò posteà infert, si quas faciunt iniurias, magis propter malitiam, quam propter contumeliam facere.

Et Vegæ ergo adhæremus vt Valles. Rectius Valles. & Vega, docent iracundiam æquè facilè in frigido corde calidovè excitari; nam cum iracundiæ causa sit debilitas, vndè pueri, mulieres, senes infirmi quique irascuntur, facilius quam viri, quam sani, quam læti, sintque debiles calidi corde, & frigidi, nam vtrique intemperati: irascentur vtrique faciliter, cum hoc tamen discrimine, quod vbi irascuntur calidi, simul etiam sunt temerarij, & nihil non aggrediuntur per imprudentiam: at frigidi, quamquam irascantur, aut nihil audent, aut nihil apertè aggrediuntur. Hinc Galenus, non simplicem iram calidissimi cordis inditium esse dixit, sed furiosam, temeritatique adiunctam.

Cur à debilitate iracundia. At petes vlterius, cur à debilitate iracundia? Duæ sunt causæ: finalis altera, altera efficiens: illa quidem, nam ira vt 2. Reth. 2. docet Aristot. est libido cum dolore speratæ punitionis propter apparentem negligentiam, vel in se, vel in suorum quempiam, contra id quod oportebat: illa itaque animalia iræ sunt exposita magis, quæ contemptibiliora, talia autem quæ debilia: est & alia causa effectrix, nam quæ debilia, internam habent irascendi causam, quia à prauis vaporibus irritantur continuò; quare vt mota præcipitantur facilius, sic quæ initium irascendi intus habent; in furiam nullo negotio aguntur.

Intem-

Intemperiei æqualis, & inæqualiis inditia. Cap. X.

AEQualem intemperiem vnico hoc ſigno, ab inæquali diſtingues, quia dolent, hac laborantes, carent dolore quicumque æquali intemperie afficiuntur. Galenus lib. de inæquali intemperie cap. 6. ergò inquit toto hoc tempore corpus incaleſcens, pro modo alterationis, etiam ad portionem ſentit dolorem: cum verò omnes ſolidæ corporis particulæ excalfactæ ad abſolutionem iam ſunt, eiuſmodi febrem hecticam Græci vocant; ſeù non amplius iam in humoribus, & ſpiritibus, ſed in corporibus ijs, quæ habitus rationem habent comprehenſam. Hæc doloris eſt expers, putantque qui ea febricitant omninò ſe febre carere. Galeno ita experientia ſuffragatur, vt omninò temerarium ſit de re hac dubitare, cauſa tamen euentus ſilentio obuoluenda non eſt, nam ità dilucidabitur magis intemperiei æqualis, inæqualiſue natura. Quoniam vero doloris cauſa ignorata, non poſſumus propoſitum aſſequi, hinc ordiemur; quod eo libentius facio, quia hæc diſputatio, non ſolum difficultati propoſitæ enodandæ, ſed & quam plurimis alijs diſſoluendis conducit eſtque non minus iucunda, quam fructuoſa.

Eſt dolor formaliter rei contriſtantis ſenſatio: hæc inquam; nam quod Conciliat. dixit qualitatem eſſe: Gent. 2. 1. doc. 2. cap. 19. Fern. lib. de ſympt. 6. Arg. Veg. & alij, moleſtiam quamdam ex triſtis obiecti perceptione profectam, reijcio: ac Concil. quidem, quia ſenſatio, cum ſit actio immanens, nihil à ſe diſtinctum producit: & alios tùm ob cauſam poſitam, cum quia moleſtia huiuſmodi, non eſt aliud, quam triſtis ſenſatio. Quare affirmant imprudenter, quod negare ſtuduerant. Erunt proinde doloris cauſæ illæ eædem, quæ ſenſationis: Quamobrem cum fiat ſenſatio ab obiecto, & potentia, duæ erunt doloris cauſæ, facultas, nimirum ſentiens, & obiectum. Cumque dolor, vt lib. 3. eſt à nobis monſtratum, ad ſolum tactum pertineat, excitabitur dolor, ab ijs, quæ tactum mouendi vim habent, hoc eſt à primis, ſecundiſque qualitatibus. Quoniam verò non eſt dolor in vniuerſum ſenſatio, ſed triſtis, ſeù obiecti contriſtantis; efficient poſita obiecta dolorem, cum fuerint illa improportionata, & organo tactus naquaquam conueniunt. Vnde quia proportio, & improportio ſunt de genere relatiuorum, & multa conueniunt. vni, quæ alterum deſtruunt, hinc dolet quandoque Sortes à quibus

Dolor eſt triſtis ſenſatio non qualitas.

Aut moleſtia ex triſti ſenſatione profecta.

Huius cauſæ duę facultas, & obiectũ tactile.

Improportionatum tamen.

Corollariũ.

Quid requirit, vt sit improportionatum? Auerr.

bus benè afficitur Plato. Quid verò requiratur in causa, vt improportionàta dicatur esse, hoc dubium fuit iam diù, & ad hodiernam, vsque diem est controuersum.

Auerr. 3. coll. 31. id requirit in causa, quo improportionata dicatur esse, & dolorifica, vt intemperiem inferat, neque diuisionem continui, nisi propter alterationem adiunctam, dolorem inferre; nam quod sensationem facere non potest, nec dolorem excitare valebit: quare cum solutio continui sit commune sensile, quod absque proprio sentiri non potest, non nisi per proprium poterit dolorem inferre.

Galenistæ varij.

Galenistæ in varias iuere sententias; nam quamquam passim dicat Galenus, & à solutione continui, & intemperie dolorem fieri, vt licet apud ipsum videre lib. 2. art. in. cap. 88. secundum sectionem Turis. 12. meth. cap. 7. primo dè caus. symp. cap. 6. Quia tamen docere aggressus 4. de simplic. 2. quo pacto qualitates dolorem inducant, ab illis id fieri statuit, quia vel mordicant, vel distendunt, laxant, aut adstringunt, vnde lib. de inæqu. intemp. laudauit Hipp. quod dixerit, morbum quemcunque vlcus esse: ab vna solutione continui dolorem cieri, quidam Galeni asseclæ autumarunt. Amplexati sunt alij vtramque, & ab intemperie, & à solutione dolorem, posse excitari affirmarunt. Est horum Dux Auic. 2. 1. doc. 2. summ. 2. cap. 19. Sectatores quamplurimi, non solum Auicennistæ, sed & qui Galeni doctrinam profitentur, vt Vall. 5. contr. cap. 5. Turis. citat. loco. Augen. Mercur. & è Philosophis multi.

Nos intep. & solutionem continui censemus esse.

Neque ego aliter sentiendum puto. Quare omninò existimandum est, ex vehementi obiecti tactilis improportione dolorem fieri: huiusmodi autem esse, quod vel soluit continuum, vel intemperiem inuehit. Fieri dolorem à tactili obiecto vbi soluat continuum, docuit ante omnes Hipp. dum morbum omnem vlcus esse autumauit: Arist. 5. sect. problem. 26. & 6. Topic. vbi dolorem per causam diffiniens, dissensionem esse dixit, aut separationem partium natura coniunctarum. Galen. mille in loc. schola demum omnis: namque nec Auerr. ipse negare est ausus, alioquin sensibus negasset fidem: finxit tamen soluentia continuum dolorem inducere, non quia soluunt, sed quoniam solutione intemperiem inferunt, quod constat pluribus esse falsum, ac primum, quia motus ille localis, non est adeò vehemens, vt intemperiem valeat inferre: Secundo, quia si intemperiem aliquam inueheret, esset illa calida; est enim motus causa caloris: at fit dolor etiam siquis vbi æstuet, frigidissimo cultro secetur: & pueri vbi virgis cæduntur, quanto magis calent, eo minus dolent: esset demum solutio quæuis continui compositus morbus.

Neque

Neque Auerr. ratio est alicuius momenti; Primum,quia incertum admodum est,num sensile commune indigeat proprio,vt sentiatur,& apud me certũ,non indigere. Secundo, quia non dicimus nos solutionẽ continui esse causam doloris,sed obiectum tactile improportionatum dissoluens: potest autem mouere hoc tactum.

At dices, obiectum hoc ratione,qua soluit continuũ, non est sensile. Quare neque hac ratione,est potis excitare dolorẽ. Negat consequentiã,& iure Mund. vt refert Gent. q.44. in extrauag.; Nam nec figura turpis absque colore cadere sub visum potest,& nihilominus non causat turpis figura dolorem,ratione coloris. Potest itaque improportionatum obiectum, vbi soluat continuum, dolorem inferre.

Potest idem facere vbi intemperiem inuehat,esto continuum non soluat (quamquã neget posse vnquam id fieri Vall.)nam vt benè Auic. à quo alij,dum natura alteratur,& corrumpitur,tunc dolores;At verò alteratur,destruiturue per intemperiẽ, etiamsi continuitas nullo modo soluatur. Quare,&c. Præterea ni ex intemperie fiat quandoq; dolor,non posset dolor vnquam intendi. Probatur, quia huius intensio pendet ex causæ intensione. Nunc vero solutio continui non potest fieri maior intensiue, sed extensiuè tantummodò quare,&c.

Confirmatur quia multoties dolent ægrotantes,cum nullam tamen mordicationem persentiant tensionem, solutionem. Quare quemadmodum à sola continui solutione dolorẽ excitari autumamus,quia nulla apparet intemperies,cum quis acu pungitur, Eadẽ ratione cum sit medicus artifex sensatus,vbi citra euidentem solutionẽ continui,aliquẽ dolere obseruet,à sola solutione cõtinui dolere,affirmare tenetur.

Obijcies,si ab intemperiè dolor,doleret thorax ardente febre correpti quando hic feruet potissimum. Præterea si dolor fit ex subita, & confertim facta mutatione, cum subito fieri nequeat intemperies, numquam intemperies poterit causare dolorem. *Obiectio.*

Coegit prima ratio Argent. 2. alios,vt negarent ab intemperie posse excitari dolorem: apud me neutra est tanti momenti; Non illa Argenterij; Nam cum remittatur statim thoracis calor ab aëre,recta ad ipsum delato,perspiretq; multò facilius,quam calor renum,& capitis: hinc fit,vt non doleat thorax dolentibus renibus,atque capite. Non turbat secundo altera ratio primum, quia intemperies calida, frigidaque, vt supra à nobis est dictum,potest subitò fieri,atque tolli, Galenique sententia de sicca,& humida intemperie vera est; in vniuersum falsa. Secundò, quia quamquam intemperies secundum omnem suam latitudinem,citò fieri non posset, posset tamen secundum quosdam gradus, à quibus habet, vt sit præter naturam, citò fieri: quare, & causare dolorem. Obiecti ergo improportio, siuè ab intemperie fiat, siue à solutione continui,dolorem ciere est potis.

Num,& condolentia? nequaquã,nam quod quidã credunt à specie intentio- *Est ne condolentia 3.*

doloris causa ponenda nequaquā.

intentionali fieri: reiectum à nobis est lib. 2. c. 12. Nec obstat dolere partem remotam quandoq; rectè valente proxima, vt cum laboranti ventriculo, condolet caput: dolentibus costis, iugulum, aut hypocondria: collo vesicæ, glans præcipuè; potest enim id fieri primum agitatis, per dolorem vaporibus, aut humoribus, & in remotā delatis, ibiq; detentis, nō in proxima: Possunt tertio proximæ partes causę tendenti cedere, non remotæ, vnde harum continuitas solui, illæsis proximis.

Nec quęuis solutio, aut intemp. dolorē incohet sed quæ fit subito.

Non tamen quouis modo facta solutio, aut intēperies dolorē inuehit, sed confertim, sed celeriter: probat istud Gal. cap. 6. lib. de cauſ. symp. quia *quod sensim, & paulatim fit, sensum latet*. Vnde si quis sensim pedem immergat in frigidam, non dolet: riget tamen, si repentè se se in mare proijciat: & ætatiuæ mutationes, non sunt molestæ, cum tamē distet multum à pueritia senectus: neque aliam ob causam calor, & frigus vehementes inferre dolores solent, siccitas, & humiditas, vel nullū, vel admodum leuem, nempè, quia qualitates illę, cum sint actuosæ, possunt celeriter permutare naturam: nequeunt idem facere humiditas, siccitasuè, ob minimam, quam habent actiuitatem. Ne tamen decipiaris, nota, eam mutationem sensim factam excitando dolori esse captam, quæ ita sensim fit, vt non cadat sub sensum: & eam celeritatem requiri, quæ facit, vt alteratio sentiatur. Quare omninò decipitur Arg. dum putat hoc dogma Galeni confutasse, quia esto sensim parti vlceratæ acus admoueatur, ciet dolorem; nam cum solutio illa sentiatur, non fit sensim.

Præter has causas, nullam alia ponenda.

Est ne alia præter positas, doloris causa? negant tacitè omnes: suadet ratio; Nam si dolor à causa corrumpente naturam, fiet dolor à morbo quocumque, quando quiuis morbus naturam corrumpit.

Defecit Turis. in solutione huius nodi; dicit enim 2. art. m. 88. idcircò à magnitudine, figuraq; vitiata non posse cieri dolorem, quia non nisi intentionaliter in tactum se imprimunt: quod quis non reijciet? enimuerò quamquam quantitas, quantitatem consimilem non producat in organo tactus, producit tamen compressionem quandam, quæ est motus realis: vnde qua ratione solutio continui, quæ motus est quidam, sub tactum cadit, eadem ratione sentire poterat tactus, magnitudinem auctam. Propterea dicendum, non posse ab alijs morbis dolorem cieri, quia quamquam morbus omnis sit præter naturam, non tamen quidquid præter naturam est, id omne valet dolorem inferre, sed quod confertim illam corrumpit, ita vt possit ab ipsa sentiri, nunc vero quidam morbi non cadunt sub sensum, vt quantitas imminuta, & cauitas, nam puræ negationes sunt, quas intellectu cognosci quamplures graues Philosophi demonstrarunt. Aucta quantitas, numerus, repleta cauitas dislocatio, esto sentiantur, non nisi motu productò sentiuntur, quare non erunt aliæ doloris causæ præterpositas.

Eſt tamen adhuc quod ſuſpiceris; nam ſi naturam corrumpens eſt cauſa doloris, cur vbi refrigerati accedunt ad ignem, maiorem propè radices vnguium, dolorem perſentiunt: cur intemperies facta doloris expers. Cur cum continua ſit inter partes noſtri corporis actio, & reactio, nullus tamen dolor percipitur: etſi confertim facta corruptio dolorifica, cur ſecus in ſolutione continui accidit? nimirum quanto fit illa citius, eo minorem dolorem infert? *Cur refrigerati accedentes ad ignē dolent magis. Cur intemperies facta doloris expers. Cur null' à mutua partiū actione dolor. Cur minor dolor à cita ſolutione continui.*

Primi problematis ratio non vna aſſignatur ab omnibus. Cenſet Valleſius maioris doloris cauſam, in inæqualem intemperiem eſſe referendam. Nempè opinatur ex actione caloris, contrariam intemperiem induci. Duo autem contraria vehementiaque, dum partem ſubiectam oppugnant, dolorem ingeminant. *1. Prob. ſol. Valleſ.*

Quod reijcio; Nam antequam ignis calidam intemperiem inuehat, videtur dolor intendi. Secundo quia dolet à frigiditate, non à calore. Quare & Mercur. eaſdem ob cauſas reijciendus, qui dolorem intendi dixit, eo quod contraria intemperies producitur. Alij eam aucti doloris cauſam comminiſcuntur, quia ad vnguium radices frigus vnitum, magis vrget. At cur eſt vnitum? an quia hoſtis aduentum præſentit? quibus notis? qua vi ſentiente? ſed tribuamus illi ſenſum ſi placet, dic modo, quibus pedibus qualitas hinc inde commigrat? *Mercur. Alij.*

Melius Galenus qui 12. Meth. 7. id fieri putat, *Quia natura à repentinis laceſſitur*: quamquam neque aptè; doleret enim fatigatus, ſi ſtatim à labore quieti ſe traderet, fameſcens ſi ſtatim comederet: ſi biberet ſtatim ſiti enectus. *Gal.*

Dices, & eſt expoſitio Vegæ 2. de loc. aff. ſect. 1. non omnem repentinam mutationem eſſe aduerſam naturæ, ſed eam, qua lapſus facti, & habituales mutantur; Nam cum ſint illi in naturam conuerſi, vbi hos permutes, naturam permutas: at lapſus recentes; quique nondum obcalluerunt, hos quantocius corriges, eo curabis iucundius. Ergo ſubdit, quia refrigerati cauſæ imprimentis magnitudine, frigiditatem in habitu contraxerunt, nam, & paucis diebus, vt Galenus eſt auctor 1. pror. 33. ex phreniti hecticum, illudque calidum in temperamentum capiti eſt impreſſum, hinc dolent admotione contrarij reducentis confeſtim, non dolent fatigati, nec ſitientes. Probarem, ni falſum eſſe crederem, refrigeratos illos habituali intemperie frigida teneri; Non enim dolerent: At dolent prius, quam igni admoueantur, quamquam poſtea dolor intendatur.

Iuuat proinde dicere, idcircò augeri dolorem, quia recuperat calfacta e. g. manus temperiem, ſine qua aut nullo modo ſentire, aut obtuſè ſentire tactus ſolet: hac autem reſtituta, moleſtiorem iudicat frigiditatem, quam paulò antea ſentiebat minorem. *Auct. opin.*

Hanc

Hanc esse euentus causam, non mutationem repentè factam, aut aliquid aliud, patet inde, quia etiamsi in sinum tepentem quis manum inijciat, & sensim frigiditatem deponat, dolorem persentit: & stupidum crus, vbi moueri incipit, magis dolet, quamquam frigeat minus; combustusque digitus in frigidam mersus, dolet magis, frigida illi restituente temperiem.

2. Probl. In secundi solutione, cuius causa hæc omnia præmisimus, laborarunt quamplures; maior tamen pars censet; idcircò non dolere, qui facta intemperie tenentur, vt hectici, quia est natura mutata: *Quibus autem natura corrumpitur, ijs dolores contingunt:* Ita Auic. Turis. Valles. Mercur. & alij. Quos reijcio; nam habet febris hectica gradus, & potest incipiens ad augmentum progredi; Quare intendi. Non ergo omninò natura mutata. Quod si esset, quo pacto eadem viueret? Non ergo sentitur dolor in hectica, quia sensim agit, & lentè, quod autem fit paulatim, sub sensum non cadit. 3. Probl. Eadem ex causa fit, ne cum dolore fiat actio, & reactio partium: nempè quia exigua, quia consueta. Cur autem à consuetis minus afficiamur lib. decimo dicetur. 4. Probl. Neque aliud in caussa est, cur confestim facta solutione minus doleamus, nisi quia velocissimus motus latet sensum; Neque enim lentus dumtaxat motus, vt Gnomomis sub sensum non cadit, sed & qui velocissimus, malè ab ipso obseruatur. Eadem ex caussa dolemus magis noctu, die minus, nempè vacat tum magis anima, nullo ab obiecto distracta. Vnde quia qui improuisò inuaduntur, apprehendunt discrimen esse multò maius, hinc timent magis, dolentque ex quouis, vel leui ictu; tantum valet ad augendum dolorem aduertentia. Quare tunc iacula præuisa minus feriunt, cum ijs præuisis, aduersus ipsa munimur: veruntamen, si spes nulla affulgeat, geminatur dolor: sed vt tandem ad principale propositum reuertamur, non videtur exactè secunda difficultas discussa; nam vt docet Auicenna citato loco, maior est calor in hectica, quàm in tertiana, potestque probari, quia hectici calor valentiùs resistit, quàm quæuis alia febris: vnde cùm id fieri nequeat diuersitate subiecti; fiunt enim febres omnes malè affecto corde, reliquum est dicere, maiorem illam resistentiam ab intensiori gradu caloris proficisci. Sed de re hac quia lib. 10. disputabimus, his propterea caput istud claudetur.

Vlcerum

Vlcerum internorum indicia. Cap. II.

ADduximus indicia intemperiei cuiuſque, nunc proferenda in medium, quæ monſtrant vlcera interna, hæc, inquam, nam vbi externæ partes ſunt vulneratæ, ſenſu noſcimus; quo relicto ſi quis alia conſulat, quæ id declarant, omninò ſtultus ocio litterario abutitur. Cæterum quia ſoluta partium internarum vnitas inducitur quandoque vi cauſæ internæ, & vlcus vocatur, ne quid deſideretur, docebimus quibus notis poſſimus dignoſcere penetrantia vulnera, quibus indicijs partium internarum vlcera.

Dignoſcitur vterque affectus, quemadmodum, & cęteri omnes à cauſis inferentibus morbum, nec non ab effectibus, ſeu ſymptomatis, quæ morbum ſequuntur. Sic vbi robuſta à cauſa morbus ſuam duxit originem, verentur maximè Medici, ne internarum partium vnitas ſit ſoluta: quo circa docens Celſus lib. 8. cap. 4. cognoſcere, an ſit fracta caluaria, an cutis tantum diſciſſa, *& protinus* inquit, *conſiderandum eſt lapide, ligno, an ferro, an alio telo percuſſum ſit, & hoc ipſo leni, an aſpero, mediocri, an vaſtiore, vehementer, an leniter, quia quo mitior ictus fuit, eo facilius, os ei reſtitiſſe, credibile eſt.* Eodem ſpectat argumentum deſumptum à parte determinata, cui eſt vulnus implicitum, nam vbi extenuata, aut imbecillior, vulnerata fuerit, cum nullam ferè reſiſtendi vim habeat, facilè telum in interiores particulas ſeſe inſinuauit. Hinc percuſſis temporibus, timent maximè Medici de fractura caluariæ: Neque aliam ob cauſam verentur, nè ſit vlcus in pulmone contractum, cum longo tempore acris deſtillatio, ſalſa, & amara ad pulmones incubuit. Monſtrat tamen efficacius idem ſymptomata, quæ hos affectus ſequuntur; nam quamquam cauſæ illæ neceſſariò agant, non poſſumus tamen certò conijcere, quanta fuerit efficacia earum, & robur, quanta reſiſtentia partis vulneratæ: Vnde poteſt ex cauſis prægreſſis coniectura aliqua ſumi, certum tamen reddunt iudicium, quæ ſequuntur ſymptomata, ſeu actiones ſint læſæ, ſeu excreta, & retenta, ſeu qualitates mutatæ; enimuerò quis amplius hæreat, nè ſint vulnerata inteſtina, ſi excrementa prodeant, vel ramenta? ventriculi vnitatem ſolutam chylo exeunte? arteriam diſciſſam, ſanguine prodeunte per ſaltus? & in vniuerſum, vlcus eſſe in partibus internis dignoſcitur, cum pus, aut ſputo excernitur, aut deijcitur, aut per vias vrinarum emingitur; ni tamen inflammatio aliqua in abſceſſum conuerſa præceſſerit. Et quis dubitabit, eſſe perfractam caluariam, ſi illa percuſſa bilim homo vomuerit, obmutuerit, conciderit, ac ſine ſenſu, quaſi dormiens iacuerit? Rectè Celſus, *vbi ait, hæc acciderint, ſcire licet, neceſſariam, ſed difficilem curationem eſſe.* Nè tamen decipiatis, aduerte primo, ſimillimam eſſe pituitam puri, non abſimilem chylum, quare ante, quàm rem in anguſto

Dignoſcitur hic affectus ex cauſis & ſymptomatis.

Ab his tamen certius ſignum ſumitur.

Hanc esse euentus causam, non mutationem repentè factam, aut aliquid aliud, patet inde, quia etiamsi in sinum tepentem quis manum inijciat, & sensim frigiditatem deponat, dolorem persentit: & stupidum crus, vbi moueri incipit, magis dolet, quamquam frigeat minus; combustusque digitus in frigidam mersus, dolet magis, frigida illi restituente temperiem.

2. Probl. In secundi solutione, cuius causa hæc omnia præmisimus, laborarunt quamplures; maior tamen pars censet; idcircò non dolere, qui facta intemperie tenentur, vt hectici, quia est natura mutata: *Quibus autem natura corrumpitur, ijs dolores contingunt:* Ita Auic. Turis. Valles. Mercur. & alij. Quos reijcio; nam habet febris hectica gradus, & potest incipiens ad augmentum progredi: Quare intendi. Non ergo omninò natura mutata, Quod si esset, quo pacto eadem viueret? Non ergo sentitur dolor in hectica, quia sensim agit, & lentè, quod autem fit paulatim, sub sensum non cadit. 3. Probl. Eadem ex causa fit, ne cum dolore fiat actio, & reactio partium: nempè quia exigua, quia consueta. Cur autem à consuetis minus afficiamur lib. decimo dicetur. Neque 4. Probl. aliud in caussa est, cur confestim facta solutione minus doleamus, nisi quia velocissimus motus latet sensum; Neque enim lentus dumtaxat motus, vt Gnomomis sub sensum non cadit, sed & qui velocissimus, malè ab ipso obseruatur. Eadem ex caussa dolemus magis noctu, die minus, nempè vacat tum magis anima, nullo ab obiecto distracta. Vnde quia qui improuisò inuaduntur, apprehendunt discrimen esse multò maius, hinc timent magis, dolentque ex quouis, vel leui ictu; tantum valet ad augendum dolorem aduertentia. Quare tunc iacula præuisa minus feriunt, cum ijs præuisis, aduersus ipsa munimur: veruntamen, si spes nulla affulgeat, geminatur dolor: sed vt tandem ad principale propositum reuertamur, non videtur exactè secunda difficultas discussa; nam vt docet Auicenna citato loco, maior est calor in hectica, quàm in tertiana, potestque probari, quia hectici calor valentiùs resistit, quàm quæuis alia febris: vnde cùm id fieri nequeat diuersitate subiecti; fiunt enim febres omnes malè affecto corde, reliquum est dicere, maiorem illam resistentiam ab intensiori gradu caloris proficisci. Sed de re hac quia lib. 10. disputabimus, his propterea caput istud claudetur.

Vlcerum

Vlcerum internorum indicia. Cap. II.

ADduximus indicia intemperiei cuiusque, nunc proferenda in medium, quæ monstrant vlcera interna, hæc, inquam, nam vbi externæ partes sunt vulneratæ, sensu noscimus; quo relicto si quis alia consulat, quæ id declarant, omninò stultus ocio litterario abutitur. Cæterum quia soluta partium internarum vnitas inducitur quandoque vi causæ internæ, & vlcus vocatur, ne quid desideretur, docebimus quibus notis possimus dignoscere penetrantia vulnera, quibus indicijs partium internarum vlcera.

Dignoscitur hic affectus ex causis & symptomatis.

Dignoscitur vterque affectus, quemadmodum, & cęteri omnes à causis inferentibus morbum, nec non ab effectibus, seu symptomatis, quæ morbum sequuntur. Sic vbi robusta à causa morbus suam duxit originem, verentur maximè Medici, ne internarum partium vnitas sit soluta: quo circa docens Celsus lib. 8. cap. 4. cognoscere, an sit fracta caluaria, an cutis tantum discissa, *& protinus* inquit, *considerandum est lapide, ligno, an ferro, an alio telo percussum sit, & hoc ipso leni, an aspero, mediocri, an vastiore, vehementer, an leniter, quia quo mitior ictus fuit, eo facilius, os ei restitisse, credibile est.* Eodem spectat argumentum desumptum à parte determinata, cui est vulnus implicitum, nam vbi extenuata, aut imbecillior, vulnerata fuerit, cum nullam ferè resistendi vim habeat, facilè telum in interiores particulas sese insinuauit. Hinc percussis temporibus, timent maximè Medici de fractura caluariæ: Neque aliam ob causam verentur, nè sit vlcus in pulmone contractum, cum longo tempore acris destillatio, salsa, & amara ad pulmones incubuit. Monstrat tamen efficacius idem symptomata, quæ hos affectus sequuntur; nam quamquam causæ illæ necessariò agant, non possumus tamen certò conijcere, quanta fuerit efficacia earum, & robur, quanta resistentia partis vulneratæ: Vnde potest ex causis prægressis coniectura aliqua sumi, certum tamen reddunt iudicium, quæ sequuntur symptomata, seu actiones sint læsæ, seu excreta, & retenta, seu qualitates mutatæ; enimuerò quis amplius hæreat, nè sint vulnerata intestina, si excrementa prodeant, vel ramenta? ventriculi vnitatem solutam chylo exeunte? arteriam discissam, sanguine prodeunte per saltus? & in vniuersum, vlcus esse in partibus internis dignoscitur, cum pus, aut sputo excernitur, ant deijcitur, aut per vias vrinarum emingitur; ni tamen inflammatio aliqua in abscessum conuersa præcesserit. Et quis dubitabit, esse perfractam caluariam, si illa percussa bilim homo vomuerit, obmutuerit, conciderit, ac sine sensu, quasi dormiens iacuerit? Rectè Celsus, *vbi aut, hac acciderint, scire licet, necessariam, sed difficilem curationem esse.* Nè tamen decipiatis, aduerte primo, simillimam esse pituitam puri, non absimilem chylum, quare ante, quàm rem in angusto

Ab his tamen certius signum sumitur.

Hanc esse euentus causam, non mutationem repentè factam, aut aliquid aliud, patet inde, quia etiamsi in sinum tepentem quis manum inijciat, & sensim frigiditatem deponat, dolorem persentit: & stupidum crus, vbi moueri incipit, magis dolet, quamquam frigeat minus; combustusque digitus in frigidam mersus, dolet magis, frigida illi restituente temperiem.

2. *Probl.* In secundi solutione, cuius causa hæc omnia præmisimus, laborarunt quamplures; maior tamen pars censet; idcircò non dolere, qui facta intemperie tenentur, vt hectici, quia est natura mutata: *Quibus autem natura corrumpitur, ijs dolores contingunt:* Ita Auic. Turis. Valles. Mercur. & alij. Quos reijcio; nam habet febris hectica gradus, & potest incipiens ad augmentum progredi; Quare intendi. Non ergo omninò natura mutata. Quod si esset, quo pacto eadem viueret? Non ergo sentitur dolor in hectica, quia sensim agit, & lentè, quod autem fit paulatim, sub sensum non cadit. Eadem ex causa fit, ne cum dolore fiat actio, &

3. *Probl.* reactio partium; nempè quia exigua, quia consueta. Cur autem à consuetis minus afficiamur lib. decimo dicetur. Neque

4. *Probl.* aliud in caussa est, cur confestim facta solutione minus doleamus, nisi quia velocissimus motus latet sensum; Neque enim lentus dumtaxat motus, vt Gnomomis sub sensum non cadit, sed & qui velocissimus, malè ab ipso obseruatur. Eadem ex caussa dolemus magis noctu, die minus, nempè vacat tum magis anima, nullo ab obiecto distracta. Vnde quia qui improuisò inuaduntur, apprehendunt discrimen esse multò maius, hinc timent magis, dolentque ex quouis, vel leui ictu; tantum valet ad augendum dolorem aduertentia. Quare tunc iacula præuisa minus feriunt, cum ijs præuisis, aduersus ipsa munimur: veruntamen, si spes nulla affulgeat, geminatur dolor: sed vt tandem ad principale propositum reuertamur, non videtur exactè secunda difficultas discussa; nam vt docet Auicenna citato loco, maior est calor in hectica, quàm in tertiana, potestque probari, quia hectici calor valentiùs resistit, quàm quæuis alia febris: vnde cùm id fieri nequeat diuersitate subiecti; fiunt enim febres omnes malè affecto corde, reliquum est dicere, maiorem illam resistentiam ab intensiori gradu caloris proficisci. Sed de re hac quia lib. 10. disputabimus, his propterea caput istud claudetur.

Vlcerum

Vlcerum internorum indicia. *Cap. II.*

ADduximus indicia intemperiei cuiusque, nunc proferenda in medium, quæ monstrant vlcera interna, hæc, inquam, nam vbi externæ partes sunt vulneratæ, sensu noscimus; quo relicto si quis alia consulat, quæ id declarant, omninò stultus ocio litterario abutitur. Cæterum quia soluta partium internarum vnitas inducitur quandoque vi causæ internæ, & vlcus vocatur, ne quid desideretur, docebimus quibus notis possimus dignoscere penetrantia vulnera, quibus indicijs partium internarum vlcera.

Dignoscitur hic affectus ex causis & symptomatis.

Dignoscitur vterque affectus, quemadmodum, & cęteri omnes à causis inferentibus morbum, nec non ab effectibus, seu symptomatis, quæ morbum sequuntur. Sic vbi robusta à causa morbus suam duxit originem, verentur maximè Medici, ne internarum partium vnitas sit soluta: quocirca docens Celsus lib. 8. cap. 4. cognoscere, an sit fracta caluaria, an cutis tantum discissa, *& protinus* inquit, *considerandum est lapide, ligno, an ferro, an alio telo percussum sit, & hoc ipso leni, an aspero, mediocri, an vastiore, vehementer, an leniter, quia quo mitior ictus fuit, eo facilius, os ei restitisse, credibile est.* Eodem spectat argumentum desumptum à parte determinata, cui est vulnus implicitum, nam vbi extenuata, aut imbecillior, vulnerata fuerit, cum nullam ferè resistendi vim habeat, facilè telum in interiores particulas sese insinuauit. Hinc percussis temporibus, timent maximè Medici de fractura caluariæ: Neque aliam ob causam verentur, nè sit vlcus in pulmone contractum, cum longo tempore acris destillatio, salsa, & amara ad pulmones incubuit. Monstrat tamen efficacius idem symptomata, quæ hos affectus sequuntur; nam quamquam causæ illæ necessariò agant, non possumus tamen certò conijcere, quanta fuerit efficacia earum, & robur, quanta resistentia partis vulneratæ: Vnde potest ex causis prægressis coniectura aliqua sumi, certum tamen reddunt iudicium, quæ sequuntur symptomata, seu actiones sint læsæ, seu excreta, & retenta, seu qualitates mutatæ; enimuerò quis amplius hæreat, nè sint vulnerata intestina, si excrementa prodeant, vel ramenta? ventriculi vnitatem solutam chylo exeunte? arteriam discissam, sanguine prodeunte per saltus? & in vniuersum, vlcus esse in partibus internis dignoscitur, cum pus, aut sputo excernitur, aut deijcitur, aut per vias vrinarum emingitur; ni tamen inflammatio aliqua in abscessum conuersa præcesserit. Et quis dubitabit, esse perfractam caluariam, si illa percussa bilim homo vomuerit, obmutuerit, conciderit, ac sine sensu, quasi dormiens iacuerit? Rectè Celsus, *vbi ait, hæc acciderint, scire licet, necessariam, sed difficilem curationem esse.* Nè tamen decipiaris, aduerte primo, simillimam esse pituitam puri, non absimilem chylum, quare ante, quàm rem in angusto

Ab his tamen certius signum sumitur.

Hanc esse euentus causam, non mutationem repentè factam, aut aliquid aliud, patet inde, quia etiamsi in sinum repentem quis manum inijciat, & sensim frigiditatem deponat, dolorem persentit: & stupidum crus, vbi moueri incipit, magis dolet, quamquam frigeat minus; combustusque digitus in frigidam mersus, dolet magis, frigida illi restituente temperiem.

2. Probl. In secundi solutione, cuius causa hæc omnia præmisimus, laborarunt quamplures; maior tamen pars censet; idcircò non dolere, qui facta intemperie tenentur, vt hectici, quia est natura mutata: *Quibus autem natura corrumpitur, ijs dolores contingunt:* Ita Auic. Turis. Valles. Mercur. & alij. Quos reijcio; nam habet febris hectica gradus, & potest incipiens ad augmentum progredi: Quare intendi. Non ergo omninò natura mutata. Quod si esset, quo pacto eadem viueret? Non ergo sentitur dolor in hectica, quia sensim agit, & lentè, quod autem fit paulatim, sub sensum non cadit.

3. Probl. Eadem ex causa fit, ne cum dolore fiat actio, & reactio partium: nempè quia exigua, quia consueta. Cur autem à consuetis minus afficiamur lib. decimo dicetur.

4. Probl. Neque aliud in caussa est, cur confestim facta solutione minus doleamus, nisi quia velocissimus motus latet sensum; Neque enim lentus dumtaxat motus, vt Gnomomis sub sensum non cadit, sed & qui velocissimus, malè ab ipso obseruatur. Eadem ex caussa dolemus magis noctu, die minus, nempè vacat tum magis anima, nullo ab obiecto distracta. Vnde quia qui improuisò inuaduntur, apprehendunt discrimen esse multò maius, hinc timent magis, dolentque ex quouis, vel leui ictu; tantum valet ad augendum dolorem aduertentia. Quare tunc iacula præuisa minus feriunt, cum ijs præuisis, aduersus ipsa munimur: veruntamen, si spes nulla affulgeat, geminatur dolor: sed vt tandem ad principale propositum reuertamur, non videtur exactè secunda difficultas discussa; nam vt docet Auicenna citato loco, maior est calor in hectica, quàm in tertiana, potestque probari, quia hectici calor valentiùs resistit, quàm quæuis alia febris: vnde cùm id fieri nequeat diuersitate subiecti; fiunt enim febres omnes malè affecto corde, reliquum est dicere, maiorem illam resistentiam ab intensiori gradu caloris proficisci. Sed de re hac quia lib. 10. disputabimus, his propterea caput istud claudetur.

Vlcerum

Vlcerum internorum indicia. Cap. II.

ADduximus indicia intemperiei cuiuſque, nunc proferenda in medium, quæ monſtrant vlcera interna, hæc, inquam, nam vbi externæ partes ſunt vulneratæ, ſenſu noſcimus; quo relicto ſi quis alia conſulat, quæ id declarant, omninò ſtultus ocio litterario abutitur. Cæterum quia ſoluta partium internarum vnitas inducitur quandoque vi cauſæ internæ, & vlcus vocatur, ne quid deſideretur, docebimus quibus notis poſſimus dignoſcere penetrantia vulnera, quibus indicijs partium internarum vlcera.

Dignoſcitur vterque affectus, quemadmodum, & cęteri omnes à cauſis inferentibus morbum, nec non ab effectibus, ſeu ſymptomatis, quæ morbum ſequuntur. Sic vbi robuſta à cauſa morbus ſuam duxit originem, verentur maximè Medici, ne internarum partium vnitas ſit ſoluta: quo circa docens Celſus lib. 8. cap. 4. cognoſcere, an ſit fracta caluaria, an cutis tantum diſciſſa, *& protinus* inquit, *conſiderandum eſt lapide, ligno, an ferro, an alio telo percuſſum ſit, & hoc ipſo leni, an aſpero, mediocri, an vaſtiore, vehementer, an leniter, quia quo mitior ictus fuit, eo facilius, os ei reſtitiſſe, credibile eſt.* Eodem ſpectat argumentum deſumptum à parte determinata, cui eſt vulnus implicitum, nam vbi extenuata, aut imbecillior, vulnerata fuerit, cum nullam ferè reſiſtendi vim habeat, facilè telum in interiores particulas ſeſe inſinuauit. Hinc percuſſis temporibus, timent maximè Medici de fractura caluariæ: Neque aliam ob cauſam verentur, nè ſit vlcus in pulmone contractum, cum longo tempore acris deſtillatio, ſalſa, & amara ad pulmones incubuit. Monſtrat tamen efficacius idem ſymptomata, quæ hos affectus ſequuntur; nam quamquam cauſæ illæ neceſſariò agant, non poſſumus tamen certò conijcere, quanta fuerit efficacia earum, & robur, quanta reſiſtentia partis vulneratæ: Vnde poteſt ex cauſis prægreſſis coniectura aliqua ſumi, certum tamen reddunt iudicium, quæ ſequuntur ſymptomata, ſeu actiones ſint læſæ, ſeu excreta, & retenta, ſeu qualitates mutatæ; enimuerò quis amplius hæreat, nè ſint vulnerata inteſtina, ſi excrementa prodeant, vel ramenta? ventriculi vnitatem ſolutam chylo exeunte? arteriam diſciſſam, ſanguine prodeunte per ſaltus? & in vniuerſum, vlcus eſſe in partibus internis dignoſcitur, cum pus, aut ſputo excernitur, aut deijcitur, aut per vias vrinarum emingitur; ni tamen inflammatio aliqua in abſceſſum conuerſa præceſſerit. Et quis dubitabit, eſſe perfractam caluariam, ſi illa percuſſa bilim homo vomuerit, obmutuerit, conciderit, ac ſine ſenſu, quaſi dormiens iacuerit? Rectè Celſus, *vbi ait, hæc acciderint, ſcire licet, neceſſariam, ſed difficilem curationem eſſe.* Nè tamen decipiaris, aduerte primo, ſimillimam eſſe pituitam puri, non abſimilem chylum, quare ante, quàm rem in anguſto

Dignoſcitur hic affectus ex cauſis & ſymptomatis.

Ab his tamen certius ſignum ſumitur.

Vlcerum internorum indicia. *Cap. II.*

ADduximus indicia intemperiei cuiuſque, nunc proferenda in medium, quæ monſtrant vlcera interna, hæc, inquam, nam vbi externæ partes ſunt vulneratæ, ſenſu noſcimus; quo relicto ſi quis alia conſulat, quæ id declarant, omninò ſtultus ocio litterario abutitur. Cæterum quia ſoluta partium internarum vnitas inducitur quandoque vi cauſæ internæ, & vlcus vocatur, ne quid deſideretur, docebimus quibus notis poſſimus dignoſcere penetrantia vulnera, quibus indicijs partium internarum vlcera.

Dignoſcitur vterque affectus, quemadmodum, & cęteri omnes à cauſis inferentibus morbum, nec non ab effectibus, ſeu ſymptomatis, quæ morbum ſequuntur. Sic vbi robuſta à cauſa morbus ſuam duxit originem, verentur maximè Medici, ne internarum partium vnitas ſit ſoluta: quo circa docens Celſus lib.8.cap.4. cognoſcere, an ſit fracta caluaria, an cutis tantum diſciſſa, *& protinus* inquit, *conſiderandum eſt lapide, ligno, an ferro, an alio telo percuſſum ſit, & hoc ipſo leni, an aſpero, mediocri, an vaſtiore, vehementer, an leniter, quia quo mitior ictus fuit, eo facilius, os ei reſtitiſſe, credibile eſt.* Eodem ſpectat argumentum deſumptum à parte determinata, cui eſt vulnus implicitum, nam vbi extenuata, aut imbecillior, vulnerata fuerit, cum nullam ferè reſiſtendi vim habeat, facilè telum in interiores particulas ſeſe inſinuauit. Hinc percuſſis temporibus, timent maximè Medici de fractura caluariæ: Neque aliam ob cauſam verentur, nè ſit vlcus in pulmone contractum, cum longo tempore acris deſtillatio, ſalſa, & amara ad pulmones incubuit. Monſtrat tamen efficacius idem ſymptomata, quæ hos affectus ſequuntur; nam quamquam cauſæ illæ neceſſariò agant, non poſſumus tamen certò conijcere, quanta fuerit efficacia earum, & robur, quanta reſiſtentia partis vulneratæ: Vnde poteſt ex cauſis prægreſſis coniectura aliqua ſumi, certum tamen reddunt iudicium, quæ ſequuntur ſymptomata, ſeu actiones ſint læſæ, ſeu excreta, & retenta, ſeu qualitates mutatæ; enimuerò quis amplius hæreat, nè ſint vulnerata inteſtina, ſi excrementa prodeant, vel ramenta? ventriculi vnitatem ſolutam chylo exeunte? arteriam diſciſſam, ſanguine prodeunte per ſaltus? & in vniuerſum, vlcus eſſe in partibus internis dignoſcitur, cum pus, aut ſputo excernitur, ant deijcitur, aut per vias vrinarum emingitur; ni tamen inflammatio aliqua in abſceſſum conuerſa præceſſerit. Et quis dubitabit, eſſe perfractam caluariam, ſi illa percuſſa bilim homo vomuerit, obmutuerit, conciderit, ac ſine ſenſu, quaſi dormiens iacuerit? Rectè Celſus, *vbi ait, hac acciderint, ſcire licet, neceſſariam, ſed difficilem curationem eſſe.* Nè tamen decipiaris, aduerte primo, ſimillimam eſſe pituitam puri, non abſimilem chylum, quare ante, quàm rem in anguſto

Dignoſcitur hic affectus ex cauſis & ſymptomatis.

Ab his tamen certius ſignum ſumitur.

esse dicas, id diligenter perpende, nè vel eius salutem desperes, qui mox conualescet, aut eum saluum esse credas, quem mox morbus abripiet. Aduerte secundo, vbi hæc adsunt indicia, interiores partes malè affectas esse, non esse tamen rem contemnendam, esto nulla in principio elucescant symptomata, nam multoties pus ob suam crassitiem hærens, non excernitur; vnde simplex esse destillatio censebitur, cùm tamen sit vlcus in pulmone contractum: & frequenter vulnera, quæ certam promittebant salutem, inexpectatam mortem intulerunt; aut quoniam internę partes valent primis diebus resistere, nequeunt postea: aut quoniam ichor, seu alia materia è venis in cerebri substantiam effusa, ac tempore progrediente corrupta, per putrefactionem acquirit malitiam, vnde quæ antea nihil facessebat negotij inexpectatam postea mortem affert. Mōstrarem id multis exemplis, ni esset abūdè id factum à multis, nec reliquisset Hipocr. clarum huius rei testimonium, qui se à futuris deceptum ingenuè fatetur, *more*, vt ait Celsus, *Magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium, nam leuia ingenia, quia nihil habent, nihil sibi detrahunt: magno ingenio, multaque nihilominus habituro, conuenit etiam simplex veri erroris confessio, præcipueque in eo ministerio, quod vtilitatis causa posteris traditur, nè qui decipiantur eadem ratione, qua quis ante est deceptus.*

Læsarum cauitatum indicia.
Cap. XII.

CAuitates omnes, quæcumque sint illæ, seu sensibiles, seu insensibiles, quæ meatus dicuntur, nullam obeunt functionem, vsum habent duntaxat, est autem continere excrementa, quæ ex coctione resultant: seruare alimenta, deferre ad nutriendas singulas animantis particulas; deseruiunt tandem ad procreandos spiritus, deuehendosque, hique sunt vsui, tum ad obeundas vitales actiones, cum animales. Nempè vitales spiritus, qui in cordis ventriculis, velut in quadam fucina elaborantur ad vniuersum corpus per arterias diffusi, fouent insitum partium calorem: animales per neruos, tanquam tot funiculos deriuati, dant parti cuicumque, vt sentiat moueaturque. Vbi ergo plus iusto cauitas aliqua imminuitur, aut ex toto deperditur, aut motus, sensusque imminuetur, amittetur, aut animi deliquium homo patietur, pulsus priuationem, calorisque natiui refrigerationem, aut nutrietur prauè, alimento meare non valente, fastidiumque persentiet indicibile, vt obseruamus quotidie in ijs, qui melancholia, hypochondriaca, vocata tenentur, aut demum excrementa cohibita varios, eosque exitiales effectus inducent. Hæc sequi necessariò ad hunc effectum

notius

notius eſt, quàm vt aliqua egeat probatione. Cui enim dubium, læſa cordis, aut arteriarum cauitate, pulſandi actionem vitiari, deficere? aut quis eſt rei medicæ ita rudis, qui ignoret, vbi ventriculi cerebri anguſtiores euaduunt, epilepſiam naſci, apoplexiam, paralyſim, neruorum, ſeu meatibus, ſeu cauitatibus læſis? Nam quod inteſtinorum cauitate impedita, nequeant deſcendere fæces, non emingi vrina, cauitate vel renum, vel veſicæ, aut vreterum impedita, vel rudes homines non ignorant. Eſt tamen hoc caute intelligendum. Quare ſcias, velim, non ſtatim ac hæc ſymptomata elucent, mox proferendum eſſe cauitates vitiatas, nam interdum non deuehitur chylus ad hepar, quia adeo eſt hepatis vis debilitata, vt allicere chylum non poſſit, nam eandem ob cauſam vrina ad renes non ſolet traduci, vnde vrina ſupprimitur, tunc itaque in vijs eſſe vitium dicito, cum nullum eſſe agnoſcitur in facultate, trahente, pellente, aut ſentiente; Sciunt enim omnes ad quamcumque excretionem obeundam, quæ non ſit ex toto naturalis, harum omnium facultatum concurſum, neceſſarium eſſe. Dignoſces idem ſecundo ex cauſis prægreſſis: Vnde ſi quis multum, gelidumque potarit, ociosam vitam duxit, vel aliqua conſueta vacuatio cohibita fuerit, non eſt dubitandum præſertim, ſi craſſa, & pituitoſa natura ſit detenta, ne huius cauitates ſint imminutæ. Quale autem ſit vitium cauitatis, an anguſtia, coalitus, ſubſidentia, obſtructio, ex cauſis prægreſſis agnoſces. Vnde cum naſcatur coalitus ex vlcere, ex vacuatione immodica ſubſidentia, ex tumore compreſſio, à craſſis ſuccis obſtructio, ab occurſu frigidæ, adſtrictio, prout varia eſt cauſa pręgreſſa, ſic varium eſſe vitium conijcito. Adderem indicia cauitatis laxatæ, ni cognito altero contrariorum, alterum innoteſceret.

Signa peculiaris vitij cauitatem.

Morbi uenenati inditia. Cap. XIII.

Dvplicia ſunt ſigna venenati morbi, alia, quæ ipſum in genere monſtrant, ſunt alia, quæ varias ſpecies morbi venenati indicāt. Quare cum cognoſcere vtrumque ſit neceſſarium admodum, Primo primum docebimus, mox de ſecundo loquemur.

Venenatum eſſe morbum, docet Capiuac. noſcere ex anſietate indicibili faſtidio ſtomachi, inquietudine, deliquio, ſyncope, nec ſatis apte meū ſenſu, nam fieri hæc poſſunt ab humore ventriculum vellitante; nec ſi id negas, à quouis veneno poſſunt oriri illa ſymptomata, ſed à calido tantum, & ex vrente: frigida, longè diuerſa inuehunt accidentia. Quare non erunt hæc veneni in vniuerſum ſymptomata, & illi rectius, qui docent venenum in vniuerſum cognoſci, ex repentina virium collapſione, cum nulla tamē immodica vacuatio præceſſerit, nō

[illegible]

O 2 ſummi

esse dicas, id diligenter perpende, nè vel eius salutem desperes, qui mox conualescet, aut eum saluum esse credas, quem mox morbus abripiet. Aduerte secundo, vbi hæc adsunt indicia, interiores partes male affectas esse, non esse tamen rem contemnendam, esto nulla in principio elucescant symptomata, nam multoties pus ob suam crassitiem hærens, non excernitur; vnde simplex esse destillatio censebitur, cùm tamen sit vlcus in pulmone contractum: & frequenter vulnera, quæ certam promittebant salutem, inexpectatam mortem intulerunt; aut quoniam internę partes valent primis diebus resistere, nequeunt postea: aut quoniam ichor, seu alia materia è venis in cerebri substantiam effusa, ac tempore progrediente corrupta, per putrefactionem acquirit malitiam, vnde quæ antea nihil facessebat negotij inexpectatam postea mortem affert. Mōstrarem id multis exemplis, ni esset abūdè id factum à multis, nec reliquisset Hipocr. clarum huius rei testimonium, qui se à futuris deceptum ingenuè fatetur, *more*, vt ait Celsus, *Magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium, nam leuia ingenia, quia nihil habent, nihil sibi detrahunt: magno ingenio, multaque nihilominus habituro, conuenit etiam simplex veri erroris confessio, præcipueque in eo ministerio, quod vtilitatis causa posteris traditur, nè qui decipiantur eadem ratione, qua quis ante est deceptus.*

Læsarum cauitatum indicia.
Cap. XII.

Cauitates omnes, quæcumque sint illæ, seu sensibiles, seu insensibiles, quæ meatus dicuntur, nullam obeunt functionem, vsum habent duntaxat, est autem continere excrementa, quæ ex coctione resultant: seruare alimenta, deferre ad nutriendas singulas animantis particulas; deseruiunt tandem ad procreandos spiritus, deuehendosque, hique sunt vsui, tum ad obeundas vitales actiones, cum animales. Nempè vitales spiritus, qui in cordis ventriculis, velut in quadam fucina elaboratur ad vniuersum corpus per arterias diffusi, fouent insitum partium calorem: animales per neruos, tanquam tot funiculos deriuati, dant parti cuicumque, vt sentiat moueaturque. Vbi ergo plus iusto cauitas aliqua imminuitur, aut ex toto deperditur, aut motus, sensusque imminuetur, amittetur, aut animi deliquium homo patietur, pulsus priuationem, calorisque natiui refrigerationem, aut nutrietur prauè, alimento meare non valente, fastidiumque persentiet indicibile, vt obseruamus quotidie in ijs, qui melancholia, hypochondriaca, vocata tenentur, aut demum excrementa cohibita varios, eosque exitiales effectus inducent. Hæc sequi necessariò ad hunc effectum

notius

notius eſt, quàm vt aliqua egeat probatione. Cui enim dubium, læſa cordis, aut arteriarum cauitate, pulſandi actionem vitiari, deficere? aut quis eſt rei medicæ ita rudis, qui ignoret, vbi ventriculi cerebri anguſtiores euadunt, epilepſiam naſci, apoplexiam, paralyſim, neruorum, ſeu meatibus, ſeu cauitatibus læſis? Nam quod inteſtinorum cauitate impedita, nequeant deſcendere fæces, non emingi vrina, cauitate vel renum, vel veſicæ, aut vreterum impedita, vel rudes homines non ignorant. Eſt tamen hoc cautè intelligendum. Quare ſcias, velim, non ſtatim ac hæc ſymptomata elucent, mox proferendum eſſe cauitates vitiatas, nam interdum non deuehitur chylus ad hepar, quia adeo eſt hepatis vis debilitata, vt allicere chylum non poſſit; nam eandem ob cauſam vrina ad renes, non ſolet traduci, vnde vrina ſupprimitur, tunc itaque in vijs eſſe vitium dicito, cum nullum eſſe agnoſcitur in facultate, trahente, pellente, aut ſentiente; Sciunt enim omnes ad quamcumque excretionem obeundam, quæ non ſit ex toto naturalis, harum omnium facultatum concurſum, neceſſarium eſſe. Dignoſces idem ſecundo ex cauſis prægreſſis: Vnde ſi quis multum, gelidumque potauerit, ociosam vitam duxit, vel aliqua conſueta vacuatio cohibita fuerit, non eſt dubitandum præſertim, ſi craſſa, & pituitoſa natura ſit detenta, ne huius cauitates ſint imminutæ. Quale autem ſit vitium cauitatis, an anguſtia, coalitus, ſubſidentia, obſtructio, ex cauſis prægreſſis agnoſces. Vnde cùm naſcatur coalitus ex vlcere, ex vacuatione immodica ſubſidentia, ex tumore compreſſio, à craſſis ſuccis obſtructio, ab occurſu frigidæ, adſtrictio, prout varia eſt cauſa prægreſſa, ſic varium eſſe vitium conijcito. Adderem indicia cauitatis laxatæ, ni cognito altero contrariorum, alterum innoteſceret.

Signa peculiaris vitij cauitatem.

Morbi uenenati inditia. Cap. XIII.

DVplicia ſunt ſigna venenati morbi, alia, quæ ipſum in genere monſtrant, ſunt alia, quæ varias ſpecies morbi venenati indicãt. Quare cum cognoſcere vtrumque ſit neceſſarium admodum, Primo primum docebimus, mox de ſecundo loquemur.

Venenatum eſſe morbum, docet Capiuac. noſcere ex anſietate indicibili faſtidio ſtomachi, inquietudine, deliquio, ſyncope, nec ſatis apte meũ ſenſu, nam fieri hæc poſſunt ab humore ventriculum vellicante; nec ſi id negas, à quouis veneno poſſunt oriri illa ſymptomata, ſed à calido tantum, & ex vrente: frigida, longè diuerſa inuehunt accidentia. Quare non erunt hæc veneni in vniuerſum ſymptomata, & illi rectius, qui docent venenum in vniuerſum cognoſci, ex repentina virium collapſione, cum nulla tamẽ immodica vacuatio præceſſerit, nõ

 ſummi

esse dicas, id diligenter perpende, nè vel eius salutem desperes, qui mox conualescet, aut eum saluum esse credas, quem mox morbus abripiet. Aduerte secundo, vbi hæc adsunt indicia, interiores partes malè affectas esse, non esse tamen rem contemnendam, esto nulla in principio elucescant symptomata, nam multoties pus ob suam crassitiem hærens, non excernitur; vnde simplex esse destillatio censebitur, cùm tamen sit vlcus in pulmone contractum: & frequenter vulnera, quæ certam promittebant salutem, inexpectatam mortem intulerunt; aut quoniam internę partes valent primis diebus resistere, nequeunt postea: aut quoniam ichor, seu alia materia è venis in cerebri substantiam effusa, ac tempore progrediente corrupta, per putrefactionem acquirit malitiam, vnde quæ antea nihil facessebat negotij inexpectatam postea mortem affert. Mōstrarem id multis exemplis, ni esset abūdè id factum à multis, nec reliquisset Hipocr. clarum huius rei testimonium, qui se à futuris deceptum ingenuè fatetur, *more*, vt ait Celsus, *Magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium, nam leuia ingenia, quia nihil habent, nihil sibi detrahunt: magno ingenio, multaque nihilominus habituro, conuenit etiam simplex veri erroris confessio, præcipueque in eo ministerio, quod vtilitatis caussa posteris traditur, nè qui decipiantur eadem ratione, qua quis ante est deceptus.*

Læsarum cauitatum indicia.
Cap. XII.

Cauitates omnes, quæcumque sint illæ, seu sensibiles, seu insensibiles, quæ meatus dicuntur, nullam obeunt functionem, vsum habent duntaxat, est autem continere excrementa, quæ ex coctione resultant: seruare alimenta, deferre ad nutriendas singulas animantis particulas; deseruiunt tandem ad procreandos spiritus, deuehendosque, hique sunt vsui, tum ad obeundas vitales actiones, cum animales. Nempè vitales spiritus, qui in cordis ventriculis, velut in quadam fucina elaboratur ad vniuersum corpus per arterias diffusi, fouent insitum partium calorem: animales per neruos, tanquam tot funiculos deriuati, dant parti cuicumque, vt sentiat moueaturque. Vbi ergo plus iusto cauitas aliqua imminuitur, aut ex toto deperditur, aut motus, sensusque imminuetur, amittetur, aut animi deliquium homo patietur, pulsus priuationem, calorisque natiui refrigerationem, aut nutrietur prauè, alimento meare non valente, fastidiumque persentiet indicibile, vt obseruamus quotidie in ijs, qui melancholia, hypochondriaca, vocata tenentur, aut demum excrementa cohibita varios, eosque exitiales effectus inducent. Hæc sequi necessariò ad hunc effectum

notius

notius est, quam vt aliqua egeat probatione. Cui enim dubium, læsa cordis, aut arteriarum cauitate, pulsandi actionem vitiari, deficere? aut quis est rei medicæ ita rudis, qui ignoret, vbi ventriculi cerebri angustiores euadunt, epilepsiam nasci, apoplexiam, paralysim, neruorum, seu meatibus, seu cauitatibus læsis? Nam quod intestinorum cauitate impedita, nequeant descendere fæces, non emingi vrina, cauitate vel renum, vel vesicæ, aut vreterum impedita, vel rudes homines non ignorant. Est tamen hoc caute intelligendum. Quare scias, velim, non statim ac hæc symptomata elucent, mox proferendum esse cauitates vitiatas, nam interdum non deuehitur chylus ad hepar, quia adeo est hepatis vis debilitata, vt allicere chylum non possit, nam eandem ob causam vrina ad renes, non solet traduci, vnde vrina supprimitur, tunc itaque in vijs esse vitium dicito, cum nullum esse agnoscitur in facultate, trahente, pellente, aut sentiente; Sciunt enim omnes ad quamuis, cumque excretionem obeundam, quæ non sit ex toto naturalis, harum omnium facultatum concursum, necessarium esse. Dignosces idem secundo ex causis pręgressis: Vnde si quis multum, gelidumque potauerit ociosam vitam duxit, vel aliqua consueta vacuatio cohibita fuerit, non est dubitandum præsertim, si crassa, & pituitosa natura sit detenta, ne huius cauitates sint imminutæ. Quale autem sit vitium cauitatis, an angustia, coalitus, subsidentia, obstructio, ex causis prægressis agnosces. Vnde cum nascatur coalitus ex vlcere, ex vacuatione immodica subsidentia, ex tumore compressio, à crassis succis obstructio, ab occursu frigidæ, adstrictio, prout varia est causa pręgressa, sic varium esse vitium conijcito. Adderem indicia cauitatis laxatæ, ni cognito altero contrariorum, alterum innotesceret. *Signa peculiaris vitiȩ cauitatem.*

Morbi uenenati inditia.
Cap. XIII.

DVplicia sunt signa venenati morbi, alia, quæ ipsum in genere monstrant, sunt alia, quæ varias species morbi venenati indicāt. Quare cum cognoscere, vtrumque sit necessarium admodum, Primo primum docebimus, mox de secundo loquemur.

Venenatum esse morbum, docet Capiuac. noscere ex ansietate indicibili fastidio stomachi, inquietudine, deliquio, syncope, nec satis apte meū sensu, nam fieri hæc possunt ab humore ventriculum vellicante; nec si id negas, à quouis veneno possunt oriri illa symptomata, sed à calido tantum, & ex vrente: frigida, longè diuersa inuehunt accidentia. Quare non erunt hæc veneni in vniuersum symptomata, & rectius, qui docent venenum in vniuersum cognosci, ex repentina virium collapsione, cum nulla tamē immodica vacuatio præcesserit, nō

O 2 summi

esse dicas, id diligenter perpende, nè vel eius salutem desperes, qui mox conualescet, aut eum saluum esse credas, quem mox morbus abripiet. Aduerte secundo, vbi hæc adsunt indicia, interiores partes malè affectas esse, non esse tamen rem contemnendam, esto nulla in principio elucescant symptomata, nam multoties pus ob suam crassitiem hærens, non excernitur; vnde simplex esse destillatio censebitur, cùm tamen sit vlcus in pulmone contractum: & frequenter vulnera, quæ certam promittebant salutem, inexpectatam mortem intulerunt; aut quoniam internę partes valent primis diebus resistere, nequeunt postea: aut quoniam ichor, seu alia materia è venis in cerebri substantiam effusa, ac tempore progrediente corrupta, per putrefactionem acquirit malitiam, vnde quæ antea nihil facessebat negotij inexpectatam postea mortem affert. Mōstrarem id multis exemplis, ni esset abūdè id factum à multis, nec reliquisset Hipocr. clarum huius rei testimonium, qui se à futuris deceptum ingenuè fatetur, *more*, vt ait Celsus, *Magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium, nam leuia ingenia, quia nihil habent, nihil sibi detrahunt: magno ingenio, multaque nihilominus habituro, conuenit etiam simplex veri erroris confessio, præcipueque in eo ministerio, quod vtilitatis causa posteris traditur, nè qui decipiantur eadem ratione, qua quis ante est deceptus.*

Læsarum cauitatum indicia.
Cap. XII.

Cauitates omnes, quæcumque sint illæ, seu sensibiles, seu insensibiles, quæ meatus dicuntur, nullam obeunt functionem, vsum habent duntaxat, est autem continere excrementa, quæ ex coctione resultant: seruare alimenta, deferre ad nutriendas singulas animantis particulas; deseruiunt tandem ad procreandos spiritus, deuehendosque, hique sunt vsui, tum ad obeundas vitales actiones, cum animales. Nempè vitales spiritus, qui in cordis ventriculis, velut in quadam fucina elaboratur ad vniuersum corpus per arterias diffusi, fouent insitum partium calorem: animales per neruos, tanquam tot funiculos deriuati, dant parti cuicumque, vt sentiat moueaturque. Vbi ergo plus iusto cauitas aliqua imminuitur, aut ex toto deperditur, aut motus, sensusque imminuetur, amittetur, aut animi deliquium homo patietur, pulsus priuationem, calorisque natiui refrigerationem, aut nutrietur prauè, alimento meare non valente, fastidiumque persentiet indicibile, vt obseruamus quotidie in ijs, qui melancholia, hypochondriaca, vocata tenentur, aut demum excrementa cohibita varios, eosque exitiales effectus inducent. Hæc sequi necessariò ad hunc effectum

notius

notius eſt, quàm vt aliqua egeat probatione. Cui enim dubium, læſa cordis, aut arteriarum cauitate, pulſandi actionem vitiari, deficere? aut quis eſt rei medicæ ita rudis, qui ignoret, vbi ventriculi cerebri anguſtiores euadunt, epilepſiam naſci, apoplexiam, paralyſim, neruorum, ſeu meatibus, ſeu cauitatibus læſis? Nam quod inteſtinorum cauitate impedita, nequeant deſcendere fæces, non emingi vrina, cauitate vel renum, vel veſicæ, aut vreterum impedita, vel rudes homines non ignorant. Eſt tamen hoc caute intelligendum. Quare ſcias, velim, non ſtatim ac hæc ſymptomata elucent, mox proferendum eſſe cauitates vitiatas, nam interdum non deuehitur chylus ad hepar, quia adeo eſt hepatis vis debilitata, vt allicere chylum non poſſit, nam eandem ob cauſam vrina ad renes, non ſolet traduci, vnde vrina ſupprimitur, tunc itaque in his eſſe vitium dicito, cum nullum eſſe agnoſcitur in facultate, trahente, pellente, aut ſentiente; Sciunt enim omnes ad quamuis, cumque excretionem obeundam, quæ non ſit ex toto naturalis, harum omnium facultatum concurſum, neceſſarium eſſe. Dignoſces idem ſecundo ex cauſis prægreſſis: Vnde ſi quis multum, gelidumque potarit ociosam vitam duxit, vel aliqua conſueta vacuatio cohibita fuerit, non eſt dubitandum præſertim, ſi craſſa, & pituitoſa natura ſit detenta, ne huius cauitates ſint imminutæ. Quale autem ſit vitium cauitatis, an anguſtia, coalitus, ſubſidentia, obſtructio, ex cauſis prægreſſis agnoſces. Vnde cum naſcatur coalitus ex vlcere, ex vacuatione immodica ſubſidentia, ex tumore compreſſio, à craſſis ſuccis obſtructio, ab occurſu frigidæ, adſtrictio, prout varia eſt cauſa prægreſſa, ſic varium eſſe vitium conijcito. Adderem indicia cauitatis laxatæ, ni cognito altero contrariorum, alterum innoteſceret.

Signa peculiaris vitij cauitatem.

Morbi uenenati inditia.
Cap. XIII.

DVplicia ſunt ſigna venenati morbi, alia, quæ ipſum in genere monſtrant, ſunt alia, quæ varias ſpecies morbi venenati indicāt. Quare cum cognoſcere vtrumque ſit neceſſarium admodum, Primo primum docebimus, mox de ſecundo loquemur.

Venenatum eſſe morbum, docet Capiuac. noſcere ex anſietate indicibili faſtidio ſtomachi, inquietudine, deliquio, ſyncope, nec ſatis apte meū ſenſu, nam fieri hæc poſſunt ab humore ventriculum vellitante; nec ſi id negas, à quouis veneno poſſunt oriri illa ſymptomata, ſed à calido tantum, & ex vrente: frigida, longè diuerſa inuehunt accidentia. Quare non erunt hæc veneni in vniuerſum ſymptomata, & rectius, qui docent venenum in vniuerſum cognoſci, ex repentina virium collapſione, cum nulla tamē immodica vacuatio præceſſerit, nō

In vniuerſum.

O 2 ſummi

notius eſt, quàm vt aliqua egeat probatione. Cui enim dubium, læſa cordis, aut arteriarum cauitate, pulſandi actionem vitiari, deficere? aut quis eſt rei medicæ ita rudis, qui ignoret, vbi ventriculi cerebri anguſtiores euadunt, epilepſiam naſci, apoplexiam, paralyſim, neruorum, ſeu meatibus, ſeu cauitatibus læſis? Nam quod inteſtinorum cauitate impedita, nequeant deſcendere fæces, non emingi vrina, cauitate vel renum, vel veſicæ, aut vreterum impedita, vel rudes homines non ignorant. Eſt tamen hoc caute intelligendum. Quare ſcias, velim, non ſtatim ac hæc ſymptomata elucent, mox proferendum eſſe cauitates vitiatas, nam interdum non deuehitur chylus ad hepar, quia adeo eſt hepatis vis debilitata, vt allicere chylum non poſſit; nam eandem ob cauſam vrina ad renes, non ſolet traduci, vnde vrina ſupprimitur, tunc itaque in vijs eſſe vitium dicito, cum nullum eſſe agnoſcitur in facultate, trahente, pellente, aut ſentiente; Sciunt enim omnes ad quamcumque excretionem obeundam, quæ non ſit ex toto naturalis, harum omnium facultatum concurſum, neceſſarium eſſe. Dignoſces idem ſecundo ex cauſis prægreſſis: Vnde ſi quis multum, gelidumque potarit, ociosam vitam duxit, vel aliqua conſueta vacuatio cohibita fuerit, non eſt dubitandum præſertim, ſi craſſa, & pituitoſa natura ſit detenta, ne huius cauitates ſint imminutæ. Quale autem ſit vitium cauitatis, an anguſtia, coalitus, ſubſidentia, obſtructio, ex cauſis prægreſſis agnoſces. Vnde cum naſcatur coalitus ex vlcere, ex vacuatione immodica ſubſidentia, ex tumore compreſſio, à craſſis ſuccis obſtructio, ab occurſu frigidæ, adſtrictio, prout varia eſt cauſa prægreſſa, ſic varium eſſe vitium conijcito. Adderem indicia cauitatis laxatæ, ni cognito altero contrariorum, alterum innoteſceret.

Signa peculiaris vitij cauitatem.

Morbi uenenati inditia.
Cap. XIII.

Dvplicia ſunt ſigna venenati morbi, alia, quæ ipſum in genere monſtrant, ſunt alia, quæ varias ſpecies morbi venenati indicāt. Quare cum cognoſcere vtrumque ſit neceſſarium admodum, Primo primum docebimus, mox de ſecundo loquemur.

Venenatum eſſe morbum, docet Capiuac. noſcere ex anſietate indicibili faſtidio ſtomachi, inquietudine, deliquio, ſyncope, nec ſatis apte meū ſenſu, nam fieri hæc poſſunt ab humore ventriculum vellitante; nec ſi id negas, à quouis veneno poſſunt oriri illa ſymptomata, ſed à calido tantum, & ex vrente: frigida, longè diuerſa inuehunt accidentia. Qoare non erunt hæc veneni in vniuerſum ſymptomata, & ij rectius, qui docent venenum in vniuerſum cognoſci, ex repentina virium collapſione, cum nulla tamē immodica vacuatio præceſſerit, nō

 ſummi

summi dolores, vigiliæ, aut aliud, quod vires prosternendi vim habeat. Hoc certum esse veneni in vniuersum inditium licet inde conijcere, quod passim videmus, è morsu venenati cuiusque animalis mox, vel robustissimi hominis vires omnes fatiscere. Nec aliter censuit Gal. nam 3. epidem. com. 3. tex. 75. putauit phreniticum illum trium dierum spatio extinctum, virulentia succorum, ac si non potuisset aliunde mors adeò inopinata proficisci. Secundum inditium esse potest liuor totius corporis, aut maculæ nigræ apparentes post mortem; enimuerò quodcumque venenum lætale, aut frigidam habet qualitatem adnexam, aut calidam; at quæuis poterit, aut liuidū reddere corpus, aut nigris inficere maculis, vt docet quotidiana experientia, quare &c.

Addunt alij idem posse cognosci, si fugiant aues, & bruta à cadaueribus, aut si à morsu cadauerum male afficiantur. Quare si aut cuncta hęc obserues in homine, aut quædam, quam maximè verendum, ne sit veneno extinctus.

An calido, an frigido ex hisce dignosces: si inueniatur erosio in faucibus, aut quauis alia parte oris, aut in ventriculo, aut intestinis: si siti fuerit afflictus, dolore ventriculi, aut intestinorum: si pili manum conuellentem sequantur, pro certo habendum, calido fuisse languentem veneno enectum. Contra si sopor eum oppressit, vix vt possit expergisci si torpeat idem, frigido ille perijt veneno. An verò sit intus genitum an externum, aptè docet Gal. dignoscere 6. de loc. affec. cap. 5. ex prægressis, enimuerò, si quis optimè sanus moriatur repentè, suspicandum maximè est, ne vi externæ causæ maleficæ succubuerit, præsertim si aliæ coniecturę accedunt, vt esus rei similis veneno, cōuictus in loco, in quo venenata animalia solebant degere, si demum præcesserint minæ, aut odium malefici. At si idem male sanus improbo nutriebatur victu, nec vllum seruabat ordinem in aliqua sex rerum non naturalium, hic esto repentè moriatur, cum paulò antea bellè videretur valerę veneno, seu venenato succo intus genito perijt. Quodnam sit venenum, seu admotum, seu exhibitum, aut quo animali fuerit venenatus commorsus, aut pestilenti eius halitu venenatus: & num planta aliqua fuerit, cuius vmbra lætalis, an bestia aliqua, an minerale, non est huius loci inuestigare, sed eius, qui peculiarem de singulis venenis disputationem instituit.

Maligni morbi indicia. Cap. XIV.

Maligni vlceris nota.

MOrbus malignus, vt est communis medicorum sententia, aut vlcus est, aut intemperies, proinde docebimus quibus notis malignum vlcus, quibus rerum inditijs in intemperiei malignæ notitiam peruenire possimus. Dignoscemus primum ex ijs, quæ vlceratæ partis an-

Malignæ intempe. ind. indicia duo intemperiem monſtrant, quod qua ratione conſequi poſſit medicus, abundè ni fallor à nobis ſupra eſt dictum. Malignā febrem dignoſces à cauſis prægreſſis, & effectibus, quæ ipſam ſequuntur. Quamobrem ſi eę inuexerint febrē, quæ venenatā qualitatē producere valent, ſuſpicio nō *Cauſa.* parua eſt habenda, ne quæ inde ortū duxit, febris, ſit mali moris. Vnde cū cauſæ malignorum affectuum ſint corrupta alimenta, potus putris, & vitioſus, coinquinatus aer à putribus vaporibus è cœno, cadaueribus, aquis ſtagnantibus, corruptiſque eleuatis, & ipſi admixtis: ſit & ſumma humorum putredo, huius autem potiſſima cauſa, immoderata venus, accidentia animi vehementia; ex ſolutis enim hinc viribus, in ſummā abeant corruptelam ſucci, neceſſe eſt: vix fieri poteſt, quin quæ inde febris habuit ortum, non ſit mali moris. Hinc poſt ſummam rerum annonam; hinc poſt eluuionem, peſtilentes febres: & iure ſuſpectę ſunt medicis febres illæ omnes, quæ iter facientes corripiunt: nam cū *1. coroll.* hi, vt plurimum malas aquas potare cogantur, prauis vti alimentis, ae- *2. coroll.* rem vitiatum ſpirare, exurantur à ſole, incaleſcant à motu, & puluere, atque hæ ſingulæ poſſint prauos morbos inferre, ſummam putreſcentiā in ſuccis excitare, vehementiſſimum iunctæ excitabunt effectum. Nec abſque cauſa reformidant, vbi eadem ex contagio habuerit ortum, nam febres omnes contagioſæ mali moris. Conducit ad idem co- *3. coroll.* gnoſcēdum contemplari ſymptomata: quæ quamquam varia, nullum tamen efficacius id indigitat, quam ſubita virium, & confertim facta conciſio; enimuerò ſi fiunt febres hæ à venenata qualitate cum putre- *Et ſymptomata.* dine iuncta, aut à ſolo veneno: & hoc hauſto, videmus confeſtim vires omnes collabi, erit ſubita collapſio virium potiſſimum ſignum huius febris. Colligitur id expreſsè ex Gal. 3. epidem. comm. 3. ægr. 4. ſcribit enim non periiſſe phreniticum immanitate phrenitis ante quartum diem, ſed virulentia ſuccorum (quamquam Valleſ. non admodum placeat) ac ſi hac tantum cauſa poſſent uires fatiſcere agminatim. Vt propterea liceat mirari eundem Gal. qui in Hiſtoria Pythionis, improbabile cenſet, ut à primo, quis die, ita ſit imbecilus reſolutis uiribus, ut tremat. Quoniam uerò nec uenena quæcunque ſtatim uires deſtruunt, ſed pro maiori, minoriuè ui deleteria citius, tardiuſuè necant, ſunt contemplanda alia, quæ morbi prauitatem demonſtrant. Recenſent huius generis multa medici, quæ ad tria capita redigi poſſunt commode, excreta qualitates mutatas, actiones lęſas. In excretis conſidero ſudorem, uomitum, deiectiones, maculas per uniuerſum corpus, ſiue exanthemata, ſanguinis ſtillam, & urinas. Vrinæ malignarum febrium, quamquam ſint uariæ, & in quibuſdam tenues, in alijs craſſæ; in his nigræ, in illis rubræ, & flauę obſeruentur: propriæ tamen illarū ſunt colliquatiuæ, fœtidæ, ni tamen ex pure id proueniat: ſunt & urinæ laudabiles, optimęque, Auic. 1.4. tract. 4. cap. 2. tractans de ſignis peſtilentis febris, ait, *& non alteratur pulſus, & aqua magna alteratione, & cum hoc*

O 3 ipſa

ipsa est interficiens velociter, & hæsitans medici in esse eius. Gal. 3. de præsag. ex pulſ. cap. 3. de eadem re faciens ſermonem, *& vt rem* inquit *difficiliorem faciam, ne ex vrina quidem petere in eiuſmodi affectib. firmum notitiam ſemper licet, ſed eſt etiam ferè anceps colore, & ſedimen ò ſimilis naturali: ſexcentos tales in peſtilentia diuturna conſpeximus.* vnde eſt illud vulgatum apud medicos, vrina bona, pulſus bonus, & æger tendit ad mortem. Et quamquam non videntes quidam, quo pacto poſſit quiſpiam febre putri correptus interire cum laudabili pulſu, & vrina, dixerint: ſignum hoc eſſe verum de febre peſtilenti hectica, atque huc videatur inclinare Gale. cit. loc. nihilominus, quia conſtat ex ijs, quæ à nobis ſupra ſunt dicta de cauſis maligni morbi, poſſe id quoque contingere in febre putri humorali, commune eſſe ſignum hoc affirmamus cuicumque febri malignæ. Monſtrant idem ſudores, & vacuationes quæcumque multis modis, Primum ratione temporis, Secundo quantitatis: monſtrat id tertio qualitas excretorum. Temporis quidem, vt ſi morbi initio quicquam vacuetur; *nihil enim tunc excernitur naturæ ratione, ſed ſunt omnia caſus earum, quæ præter naturam ſunt in corpore diſpoſitionum* 4. aph. 22. vnde Hip. *decretoria non ſtatim appareant.* Ratione quantitatis, vt ſi exigua fuerit vacuatio, quare ſudatiunculæ, ſtillæ, rigor in morbi initio, peſſimum: & in vniuerſum dicebat Gal. 2. proret. 4. *Excerni pauca in ægris eſt vnum ex ſignis, quæ toto genere prauitatem habent, nam alterum duorum monſtrant, vel quod non queant tolerari ob copiam, ab affectis affundantur partibus, vel imbecillitatem oſtendunt naturæ, quæ proponit ſuperflua excernere ſed nequit.* Poſſunt eædem vacuationes malignitatem monſtrare ſua qualitate, vt ſi nigra ſint, quæ excernuntur, liuida æruginoſa, fætida, frigida, nam vt Hip. *ſudores frigidi in acuta febre mortem.* Alterum ſymptomatum genus, quod idem indigitat, eſt qualitatum mutatarum cohors, viſilium, olfactilium, tactilium: illud quidem, nam ſi mutata facies, & ſanæ diſſimilis circa initia appareat, neque vlla cauſa externa præceſſit, quæ ita illam mutare potuerit, manifeſtum fuerit venenatæ qualitatis inditium. Conducit eodem non parum, tactiles qualitates obſeruare, nam ſecundo progn. quarto. *Si caput, manus, et pedes frigeant, ventre lateribuſque calentibus, malum.* Nec contemnendæ olfactiles qualitates: vnde Auic. de ſignis febris peſtilentis, *& plurimi* inquit, *quorum anhelitus fœtet, ex iſtis, & ex primis moriuntur, nam putrido eſt iam confirmata in corde.* Monſtrant idem actiones læſæ naturales, animales, vitales, de quibus, quia ita exactè Hipp. nihil vt ſupra, propterea nè faculam ſoli addam, his claudo hoc caput.

Me-

Magni, paruique morbi inditia. Cap. XV.

MAgnum eſſe morbum dignoſces ex magnitudine ſymptomatũ; nam vt morbum ſymptomata, ſic magnum morbum, magna accidentia declarant; cum tamen magnum, & paruum de genere ad aliquid, ne referas magna, aut exigua ſymptomata ad naturam genericam, aut ſpecificam, ſed propriam, & indiuidualem. Itaque velut illa ametria morbus dicitur, quæ eſt præter naturam particularem, ſic illa ſymptomata dicentur magna, quæ multum à propria natura Sortis recedut. Quare, vt multæ cauſæ vni ſunt morboſæ, ſalubres alteri, ſic multi morbi, & ſymptomata, quæ reſpectu vnius ſunt magna, ſunt contemnenda in alio. Calor e.g. exurens, incompeſcibilis ſitis in iuuene calido; aut nullum morbi, aut non magni morbi præbebit: inditium; at vbi idē calor, ſitis eadem ſenem frigidum vexet, non tantum febrem indicant, ſed & magnam.

Dignoſces ſecundo idem ex cauſis, quæ ipſum intulere: nempè ſi ſint vehementes, non poterit non magnus eſſe effectus productus, cum cauſa naturalis agat pro ratione potentiæ: non poterit non exiguus eſſe, ſi illæ debiles fuerint, nam cum nequeat effectus excedere virtutem agentis, non poteſt debilis cauſa, morbum vehementem inferre; ſunt cauſæ morbi magni duplicis generis, effectrices nimirum, & materiales, effectrices ſunt validæ, & robuſtæ bifariam, aut propriè, vt aiunt, eſſentiæ ratione, aut propter cachoethiam: ſic exiguus humor, venenatæ tamē naturæ, vehementia ſolet inferre ſymptomata, grauiaque; nam quamquam ſi copiam ſpectes, ſit contemnendus, mirè tamen nos vrget prauitate naturæ. Materialis cauſa morbi magni, interdum eſt pars princeps, quandoque ſubiectum inbecillum, & languidum: eſt demum robuſtum, & validum, ſi tamē fuerit à morbo proſtratum. Fieri morbum magnum quandoque, ſi pars pręcipua fuerit affecta, notius eſt, quàm vt aliqua monſtratione indigeat, nam leue vulnus cordi inflictum, repentinam, & ſubitam mortem infert. Nec quis dubitabit eundem magnũ non ſemel euadere, ſi languido inhæreat ſubiecto, nam hanc ob cauſã in ſenio cõfectis, nullus eſt, vel exiguus affectus, qui nõ faceſſat negotiũ.

Quod verò ſit magnus quoque morbus, qui robuſtum proſtrauit ſubiectum, quis nõ fatebitur? Enimuerò, vt imbecilles homines à prauis ſæpe occaſionibus fit, vt offendantur; ſic firmi, & robuſti non niſi à validis poſſunt deijci. Contradictoria dicet quiſpiam me ſcribere, nam modo doceo, morbum magnum euadere, ſi languidum, & effœtum iam ſubiectum afficiat, mox ſubdo, vehementem eundem cenſendum eſſe, ſi robuſtum proſtrarit, cum tamen nulla ſit contradictio, nam ille morbus magnus erit reſpectiuè, & magnus magnitudine, vt aiũt ad vires, hic abſolutè vehemens, quippe qui non ſenio confectum, aut imbecil-

lum propria natura prostrauit, sed robustum, & fortem; ergo vt intelligas, an magno teneatur homo morbo, an exiguo, symptomatum magnitudinem considerare est necesse, vehementiam effectricum causarum, seu illam nanciscantur ex copia, siue ex qualitate, seu aliunde validam agendi vim mutuarint. Inspicies tertio subiectum, morbo affectu, an princeps sit, an ignobile, an debile, an robustum, nam his perpensis facilè consequeris propositum.

Morbi continui, intermittentis celeris tardi, breuis, longi inditia. Cap. XVI.

INtermittentem morbum continuum, ordinatum, erraticum dignoscet facile quisque, nam vbi numquam homo vindicatur à morbo, quousque soluatur, est morbus continuus; Intermittens, vbi deserit quandoque ægrotantem, deinde iterum redit. qui si eadem hora repetat, die hebdomada, mense, anno, erit ordinatus: si contrarium accidat inordinatus. Tarditatem, & celeritaté eiusdem, perspecta causa, à qua oritur assequeris, nam calidæ causæ celeriter mouentur ad finem: lento at incedunt gradu frigidæ, pituitosæ, crassæ: cœteris tamen partibus, nã vbi pituita sit in ventriculis cerebri, acutiorem ciet morbum, quam bilis in venis accensa.

Longi breuisq; morbi indicia sit. An sit longus, an breuis, ex quatuor docuit dignoscere Hip. ex morbo, anni tempore, circuituum incrementis, & ijs, quæ mox apparẽt: *accessiones* inquit 1. aph. 12. *& constitutiones, morbi iudicabunt, anni tempora; & circuituum successiua incrementa, siuè quotidiè, siuè alternis diebus fiant, siue per maiora interualla: sed & ex his, quæ mox apparent inditia sumuntur.* *Morbi.* Indicant morbi breuem, aut longam constitutionem primo per sui essentiam, nam diaria 24. horis terminatur, septem circuitibus tertiana: ad multos menses solet prorogari quartana. Ostendit idem causa morbi effectrix, nam calidi morbi, aut humidi, citius ad finem properãt quã sicci, aut frigidi; nã si vincere debeant naturã, cum sint in agendo debiliores, vincent tardius: tardeque pariter à natura vincentur, quia, etsi parum valeant agendo, multum tamen resistunt.

Valet ad idem causa materialis cuiusque: nam citius ad finem properant, qui calidas partes obsident raras, & principes: tardius vbi fiant in ignobili parte, densa, & frigida. Hinc citò terminatur apoplexia, tardè paralysis, quia illa fit male affecto cerebro, hæc patientibus neruis. Secũdo de cris. ij. *humor* inquit *illud etiam significabit, numquid morbus diu durabit, an cito finitur: nam si humor pituitosus extiterit, necessario diuturnus erit: longè vero magis, si atra bilis naturam afferat. At si ad flauam bilem pertinebit, non erit diuturnus, sic & locus patiens, qui quidem multo motu exercetur, calidusque est, ac rarus, & principatum gerit, acutiorem* mor-

morbum futurum portendit. Qui vero in motu non est continuo, ad longius tempus debere extendi significat. Hinc morbi, qui senes corripiũt, magna ex parte comitantur ad mortem.

Confert tãdem eodem, morbi quantitatem pendere; nam hinc quoque an longa, an breuis futura sit cõstitutio, diuinare licebit, quamquã non satis constat apud Gal. vter citius terminetur magnus, an paruus; nam 2. aph. 23. *Ob morbi magnitudinem casuumque vehementiam* dicebat *necesse est aut cito vires prosterni, ac proinde hominem mori, aut noxiorum humorum acrimonia irritatam naturam cito eos propellere, bonamq; sequi iudicationem, indeque salutem.* 3. vero progn. & 2. de cris. affectus breues iudicari dixit ex paruitate symptomatum, quæ quidem prauos morbos sequũtur, dat rationem, *Siquidem placidissimos morbos natura, & ars facillimo quodam negotio superant, magnos difficilius.* Possunt tamen dissidẽtia hæc loca conciliari, si dicamus, læthales morbos, quanto sunt maiores & viribus naturæ excedũt, eò citius ad mortem terminari: salubres cõtra, quo fuerint minores, eo facilius, à natura vincentur. Id autem debet intelligi ceteris paribus; nam si paruus quidam morbus à frigido humore, algente hyeme excitetur, in corpore ocioso, & frigido: febris vero in corpore calido, æstatis tẽpore, citra omnẽ dubitationẽ, hæc citius terminabitur; prior tardius: atq; huc respiciens fortasse Celsus dicebat, *circumspecti medici est lentam febrem, excitata a cuta curare.*

Ostendunt secundo idẽ anni tempora, nam 2. aph. 25. *Aestiuæ quartanæ magna ex parte breues: autumnales vero longæ, & maxime, quæ hyemem attingunt:* Possunt eadem ratione idem monstrare regio, ætas, victus, vitæque ratio; nam quamquam hoc tacuit Hipp. fuit tamen hoc proprium illius viri, vt ex vno particulari vniuersale colligeret: addit Hipp. *& circuituum successiua incrementa.* At quid in his considerandũ, quo cõstitutionem futuram prænoscamus? illud primum auctore Gal. in com. & 1. de cris. nũ multum accessiones anticipent, aut postponant, nã vbi magna fiat, aut anticipatio aut postpositio, hoc declinare; illud morbi in augmẽtũ tendẽtis, est certũ inditiũ. Magna dicitur, nam si parum anticipet, aut postponat, consequetur hoc potius naturam morbi, dantur enim morbi quidam anticipantes, postponentes alij, vnde 2. c. 11. de cris. *Plusquam ratio exigit vel anticipare, vel subsequi, alterum incrementi, alterum declinationis inditium est: simpliciter autem anticipare, aut subsequi, neutrius* Iubet quoque Gal. vt accessionum vehementiã pariter contemplemur; nam vbi maior accessio, in augmentum: vbi simplicior sit, & minor, euidenter in declinationem abire demonstrat. Considerant præter hæc alij in accessionibus, num ordinate repetant, an erratico quodam modo apprehendant; nam ex hoc posse idem cognosci docent omnes, quamquam non satis conueniunt, quæ longiorẽ morbum, quæ breuiorem commostrent. Gal. vbi ordinatæ fuerint accessiones, longum fore morbum dicit, quia à firma causa, & stabili fiũt:

Anni tempora.

quæ autem fixa sunt, magnam vim demolientem exposcunt, quæ longo tempore, & per auxilia fortiora comparatur. Trahit in eamdem sententiam Hip. nam aph. 30. 4. part. scripsit, iudicium habere difficile, vbi eadem hora febris redeat, quacumque dimiserit hominem. Contra Arg. breuiores esse morbos contendit, qui accessiones habent ordinaras, quia quod firmatum est, facilius à natura vincitur; neque aliam ob causam subdit, erraticæ febres sunt longissimæ, nisi quia a vagante humore excitantur. Locum Hip. ita explicat, si ita fiant accessiones, vt sequens priorem excipiat, iudicium est difficile, quia multi sunt humores, qui nouam succedunt periodum, priori adhuc non resoluta, virtusque ex accessionibus mutuo succedentibus prosterneтur.

Sed quidquid sit de sensu huius aphoris. pro certo habendum, ordinatas accessiones monstrare longitudinem morbi: nam ordo, siue obseruetur in actionibus, quæ secundum naturam obeuntur, siue in ijs, quæ sunt præter naturam, semper robur causarum demonstrat: quanto autem robustior causa morbum faciens est, eo difficilius superatur: quare morbus longior fiet. Ad Arg. dic, non quidquid est fixum à natura facilius coquitur, sed quod fixum est, quia retinetur, id facilius vincitur, modo crassus humor, & tenax sponte adhœret sua. Quamquam neque si in vniuersum sit vera propositio illa, quicquid fixum superatur facilius, statueretur propterea sententia Arg. quia illud verum, vbi cœtera omnia sint paria: vt bilis quiescens, facilius coquitur, quam eadem mota: at bilis mota facilius quoque vincetur, quam pituita quiescens, vel melancholia. Quod addit de erraticis febribus, non est ad propositum; nam illæ à varijs concitantur humoribus, varij autem succi difficulter coquuntur. At potest idem humor, prout tenuior, vel crassior, prout facilius, vel tardius accenditur, nunc citius moueri, nunc tardius eadem die. Aduertere tamen diligenter oportet, paroxismos ordinatos dici, non solum vbi eadem hora repetant, sed qui æqua proportione, aut anticipant, aut postponunt, vt si hodie hora prima, cras. 2. postridie 3. quarta tandem die 4. hora accessio inuadat.

Mõstrãt tandẽ constitutionẽ, mox apparentia, nam vt exemplo declarat Hipp. si coctio statim appareat in vrinis, sputo, & deiectionibus, morbum fore breuem significatur: contra longum, eritque tanto morbus longior, aut breuior, quanto citius, aut tardius à morbi ortu, dicta signa apparebunt, nam habent morbi tempora proportionem, quantoque est eorum principium longius, tanto tardius increscet morbus, vigebit, & ad declinationem perueniet, atque hæc de hoc capite.

Qui-

Quibus notis quatuor morbi tempora distinguantur. Cap. XVIII.

QVo intuendum, vt quatuor morbi tempora noscat medicus, non admodum constat. Quidam morbos salubres ex signis coctionis, & cruditatis distinguunt. Ex signis perniciosis insalubres. Dicunt itaque morbi salubris principium esse, in quo non dum signa euidentia coctionis apparent: augmentum, in quo apparent, statum vbi perfecte obseruantur. Cótra incipientis insalubris indicium, in quo signa perniciosa, non dum apparuere: augmentum, cum apparere incipiunt: statum, in quo perfecte elucescunt. Vt ita sentirent, sunt moti auctoritate Auic. 1.4.c.3. & Gal. lib. de tot. morb. temp. c.3. qui cum docuisset tépora in febribus, inflammationibus, & vlceribus, ex coctione, & cruditate excrementorum distingui, subdit tandem. *Quapropter nullus morborum qui soluuntur est, qui non quatuor hæc tempora percurrat; non tamen ex quodam alio, quam cruditatis, & coctionis signis, quæ ex excrementis comprehenduntur, cognitio ipsorum constat.*

Ex coctione & cruditate acceperũt quidam signa tẽporũ.

Non tamen acceptandum est; nam luxatio habet quatuor tempora, atque eius principium est, vbi os incipit à sua sede meueri: augmentũ, vbi crescit recessus; status, vbi amplius non potest recedere, declinatio cum os, quod recesserat, reponi incipit. Cauitas præterea à lapide impedita, habet pari pacto quatuor tempora, atque huius morbi initium est, vbi lapis e.g. collum vesicæ ingreditur, augmẽtum cum magis propellitur, status cum est vehementer detrusus, declinatio, vbi à collo vesicæ repellitur. Habet & vulnus simplex hæc tempora, & hecticæ, vt l.4. huius operis est à nobis monstratum. Habet eadem podagra, chiragra: & tamen in nullo horum licet, aut coctionem fingere, aut cruditatem. Quare summa fatuitas est, cuiusque morbi tempora, ex vna coctione, & cruditate distinguere.

Male tamen.

Eadem ratione reijciuntur ij, qui vt refert 1. de cris. 2. Gal. ex anticipatione, & postpositione accessionum, tempora, quæ in morbis sunt distinguebant, nã non habent morbi quicumque accessiones: nec si haberẽt, recte ex anticipatione, & postpositione distingueres, vt mox dicet.

Male pariter censent, qui ex anticipatione et postpositione hoc indagant.

Non possunt item distingui ex numero dierum, aut mensium; nam quemadmodum animantium ætates, nulla certa lege, aut definito numero annorum metiuntur, sed alijs tardius, alijs citius aduenire experimur, quia tametsi ex certa, & ineuitabili, calidi in humidum actione fiant, potest tamen citius, tardiusuè humidum à calore exiccari: eodem modo non sunt morborum tempora certo dierum numero pręfinita, quia alij vnico die, ad morbi vsque vigorem perueniunt, cum alijs ne fiant quidem, vt latè Gal. c.2.3. & 4. 1. l. de cris. & est communis omniũ medicorum consensus. Qua ergo ratione tempora hæc distinguentur?

Nec apte distinguuntur ex numero dierũ aut mensium.

ex

Sunt ergo notæ temporum incrementium, & decrementũ symptomatum.

ex augmento, & decremento symptomatum. Probatur hoc primum ex Auic. dicente 2. 1. d. 1. c. 7. *& hora principij est tempus, in quo ægritudo apparet, & eius similantur dispositiones, & neque apparet in ea augmentum eius: & hora augmenti est, in qua ægritudinis manifestatur vehementia: & hora status est, hora, in qua ægritudo in omnibus suis partibus secundum vnã manet dispositionem: & hora declinationis est tempus, in quo eius apparet diminutio, & quantum plus procedit, eius minoratio est magis manifesta:* probatur 2. ex Gal. nam lib. ad Trhas. c. 37. *tempora* inquit *morborum ex tali quadam causa motione iudicantur*, & post pauca: *si motio, quæ prius nulla erat in nobis, inesse incipiat, cum que constiterit nos vexet, huiusmodi motionem, principium morbi appellamus: si motio longius progrediatur, incrementum: si incrementum constiterit, statum: si motiones imminuãtur, declinationem.* Quare quod dixit lib. de totius morbi temporibus, ita interpretandum, *non tamen ex quodam alio, quam cruditatis & coctionis signis quæ ex excrementis deprehẽdũtur*, cognitio certa euidens, & manifesta *ipsorum constat*. Nempè, etsi accidentium varietas, varia morbi tempora monstrare valeat, nihilominus, quia contingit non raro, vt accidentia ista, non aduertentibus nobis fiant, hinc manifesta signa proponens Galen. dixit, esse quæ ex coctione, & cruditate excrementorum sumuntur: Ad hoc reducitur signum aliud ex anticipatione, & postpositione accessionum desumptum: nam non omnem anticipationem, augmẽti notam, dixit esse Gal. nec postpositionem quamcumque indicare declinationem, sed anticipatio cũ vehementia, augmentum, postpositio cum remissione, indicat declinationem. Quare eodem id recidit & est idem ac dicere, dignosci hæc tẽpora ex augmento, & remissione symptomatum; nempe, vt dixit Hip. *circa principia, & fines sunt omnia debiliora, in statu vero fortiora.*

At dices, morbus in statu est euictus, causa concocta, vnde in statu positus æger, proximior est sanitati, quam per morbi initia. Non ergo potest in statu, morbus esse summus: Quare nec vehementiora accidentia. Confirmatur, quia causa naturalis agit quantum potest à principio: producet ergo tunc temporis quicquid potest, non in statu. Adde demum, quod quiuis motus violentus debilior est in progressu, quam in principio.

Gentil.

Gent. q. 33. in extrauag. & alij, qui cum ipso opinantur, morbum maiorẽ esse in statu, quam in principio, ac posse quandoque vna simul coniungi putredinẽ summam cum summa coctione, mirum est, quantum se torqueant, quo docent qua ratione possit quandoque id fieri, nã quod oppositum contingat non rarò per accidens, ipsemet fatetur, asseritque minorem esse morbum vbi consistat, quam in initio, quoties materia morbum faciẽs non seruatur ad vnicam criticam expulsionẽ; Secundo idem contingere asserit, vbi motus est humor de nobili loco ad ignobilẽ. Tertio vbi per coctionem ita crassescit materia, vt nõ possit

ſit tamen copia vaporum ad cor mitti. Docet quarto minorem eſſe morbum in ſtatu, quam in principio quoties tenuis pars humoris, euanuit relicta craſſa. Ergo aiunt ſummus eſt morbus, ſumma ſymptomata in ſtatu, quamquam ſit ille euictus, cauſa cocta, quia locus ille Gale. *Digeſtio facit ceſſare putredinem*, ita interpretādus, digeſtio facit, ne cauſa antecedens tranſeat in coniunctam: aut facit ceſſare putredinem in cauſa antecedente, cui debetur digeſtio, non in coniuncta. ita Mundin. aut facit ceſſare putredinem, quia prohibet, ne talis fiat, qualis cadauerum, ita Thadeus. excogitauit alia Gent. quæ, quia lib. 4. adduximus, & reiecimus, non ſunt hic inutiliter repetenda.

Turiſ. contra, cum non poſſet videre, quo pacto victo morbo, cauſa cocta, poſſint ſumma apparere ſymptomata, alia digreſſus via ſtatuit 3. ar. med. 32. quod cum triplex poſſit maioritas ſpectari in morbo, ratione ſui, cauſæ, & ſymptomatum, quæ vel ſint vera, vel impropria à pugna morbi, & naturæ profecta: non eſſe morbum maximum in vigore, ratione ſui, nam eſt euictus, non ratione cauſæ, nam concocta, non ratione ſymptomatum verorum, quæ ab vno morbo oriūtur, nam ſi hic debellatus, cauſa cocta, quo pacto poſſunt vigere ſymptomata? ſummū ergo eſſe dicit ratione ſymptomatum communium, quæ pugnam morbi, & naturam ſequuntur, & videtur eſſe ſententia Gal. nam exponens aph. illū, *Circa principia, & fines omnia imbecilliora, in ſtatu fortiora oportet* inquit *adycere ſymptomata, nam de his Hip. dictionem attulit vniuerſalem: diſpoſitio ſiquidem, ex qua hac generantur, quam & morbum nominamus, non omnino, dum morbus conſiſtit, eſt fortior, verum in his, qui ſaluari debent, melior multo, quam in morbi principio.* Quare ſi Turiſ. ſententia arrideat, facilè ſolues difficultatem propoſitam. Quod ſi probabiliorem cenſeas eorum ſententiam, qui morbum, quo tempore coctus eſt humor, putant eſſe maiorem dices, ſi me audies, non eamdem humoris partem ſummè eſſe coctam, & putrem, nam numquam id fieri poſſe lib. 4. monſtratum, ſed proximam cauſam morbi ſumme putrem eſſe, remotam coctam, atque hac ratione vera erit vtraque propoſitio. Morbū vbi conſiſtat, ſumma habere ſymptomata, ipſumque pariter ſummū eſſe, & illa: morbi ſtatum dignoſci ex ſignis manifeſtæ coctionis.

Turiſ.

Cui adhæremus.

Morborum ueneficorum inditia. Cap. XVIII.

CVm nullā morbi curationem admittant, ni noſcantur, nullius erit frugis monſtraſſe, dari morbos veneficos, ni doceamus modo, quibus illi inditijs ſeſe prodant in lucem. Ergo cum morbus veneficus dicatur ille, qui vi dæmonis ex pacto inito cum Mago, magique opera infertur, eorum modo morborum trademus notas, qui Dæmonis opera inuehuntur: non vt cumque, nam quamquam multa fuerit patientiſſimus Iob à Dęmone paſſus, quia tamen non eſt paſſus illa Magi inuocantis

Quid morbus venefic.

cantis opera, nullo dicitur maleficio correptus, sed eorum, qui à Dæmone proximè, à Mago quatenus sollicitat Dæmonem, inuehuntur. Cæterum, quia torquet homines bifariam Dæmon, interdum illos vexat, admouens actiua passiuis, qua ratione genus omne morborum potis est excitare; quandoque affligit homines immediatè, vt cum hanc pellit partem, illam trahit, vtramque contorquet, & distrahit, atque hæc patientes, dicantur obsessi, priores pati affectus veneficos; ne quid desideretur, & obsessorum, & morborum veneficorum trademus indicia; enimuero cum nullus ferè morbus sit chronicus, quem veneficum esse vulgus non facile credat, fæmellæ potissimum, ac alij multi, turpe admodum est medicum, in omnimoda huius rei ignoratione versari: nec paruum languenti incommodum; nam quemadmodum morbi, qui à causa externa fouentur, numquam curantur, ni causa fouens primum abigatur; sic numquam morbos hosce extirpabis: si proximę tantum causæ morbi vacaueris, nulla fouentis Dæmonis habita ratione: vt propterea reijciendus omnino sit Auic. qui hanc tractationem, tamquam inutilem c. de melanch. ea ratione reiecit, *quia non curamus Dæmonũ*; esto enim nequeat physicis ille remedijs abigi, poterit tamen medicus auxilio à Theologo mutuato, id consequi, quod faciet numquam, nisi illud prænoscat.

Quotuplex.

Cuiusque indicia tradem[us] duas ob causas.

Auic. reiectus.

Declarant obsessos ist hæc omnia certò: eorum, quæ sunt acta secretò enarratio, loqui varijs linguis, cum rudes antea essent, aut alios ignotas antea ipsis linguas loquẽtes intelligere, de rebus arduis subtiliter disputare. Horrere ad Sacerdotis contactum, contremiscere ad vocem: agitari, clamare, ingemiscere, cum Sanctorum reliquiæ ipsis suspendũtur, vix faciunt probabilem coniecturam; nam cum sint ita affecti melancholici, quorum imaginatio vehemens, cum apprehendunt fore vt magis torqueãtur à Dęmone, cum recitãtur preces, suspenduntur reliquię, potest facilè vi imaginationis vehementis agitari, torqueri concuti. Diuinare futura, naturæ vires excedit, proinde erit diuinatio futurorum, certum obsessorum inditium; si tamen sic affecti colliment, vt plurimum: nam quamquam nequeat Dęmon certò præuidere futura, potest tamen ob insignem, quam habet rerum omnium cognitionem, multa futura conijcere. Vide D. Tho.

Quæ monstrãt obsessos.

Quæ signa inutilia.

Qua diuinatio obsessos indicet.

Verumtamen, si bis, aut semel sic affecti diuinent, frequenter autem fallantur, aut fallant, melancholici erunt, non obsessi; nam vt feriunt quandoque, qui multa mittunt iacula, quamquam sagittandi artem nõ calleant, sic multa effundẽtes, vt ægiptiæ mulierculæ, quandoque diuinant.

At quoniam sunt non pauci, qui huius euentus causam aliam, eamque longè diuersam esse putant, examinanda eorum dicta sunt, ne de re ista legislatorum more agere videamur; ac primum explodenda est Ioannis Huartes opinio, qui lib. hispano sermone conscripto, & inscri-

Aduersus Huartẽ velitatio.

pto, examen de ingegni, scire vnumquemque putauit, non quia eorum omnium reminiscatur, quæ à prima animæ cuiusque origine illi fuerãt concreata, nec quoniam sensitiuam aliquam præhabet cognitionem, ex qua postea multas conclusiones deducat, vt Arist. 2. post. sed quia eam habet quisque téperiem, quæ commoda est, vt cognoscat, & sciat. Vnde, quia ex varijs morbis fit, vt quidam aptam nanciscantur temperiem, vt quædam sciantur, noscantur, alij amittant, hinc fit, vt quidam rudes sanitatis tempore, docti per morbos euadant, alij docti, ægrotantes, omnium pœnè rerum fuerint obliti. Antecedens probat, quia vegetalis anima, cum nihil vmquam sit expiscata per sensus, nullos enim habet, neq; ab vllo vmquam edocta fuerit, scit succũ pro nutriendis partibus idoneum trahere, retinere, & inutilia quæque pellere: eademque admirandum illud formationis opus, inchoat, & ad summam perfectionem perducit, nullo alio Doctore, à tẽperie, id docente: vnde, quia hæc, ætate progrediente mutatur, fit propterea, vt quæ iuuenis cuncta illa opera, mira dexteritate prestabat, senescens postea deperditum resarcire dentem non valeat, & quod maxime deplorandum est, non est potis resarcire deperditum, vnde lex illa ineuitabilis mortis: ex eadẽ causa fit, vt ex duobus canibus ex ijsdem parentibus ortis, alter sit apprimè aptus venationi, ineptus alter: vt hoedus nuper natus, cum multa illi alimenta apponantur, lac vnum seligat: vt demum quidam, statim, ac in hanc lucẽ prodiere, locuti fuerunt, postea, quasi rerum obliti tacuerint, vt refert Ar. 9. sect. probl. 27. nempè amisere eam temperiẽ, quæ ad rectè loquendum erat accommodata.

At quæ tam subitæ mutationis causa? equidem si in vtero nugatus fuisset infans ille, nil mirum si taceret, ex vtero emissus, magna enim mutatio est ab vteri tepore ad ambientem hunc frigidum, ad lac, è sanguine: at puer ille extra vterum est locutus. Præterea si à temperie, loquela, doctrina, scientia, non posset idem homo varia idiomata addiscere, cum nequeat idem cerebrũ, varias simul sortiri temperies. Demum, quis non reformidet asserere, intelligere plantas? Affirmarunt quidam, discurrere bruta: plantas vi intelligendi, donauit nullus: & iure; nam quamquam admirer earum opera, quæ ita terræ radices infigunt, sugunt, ramos explicant, folia exponunt, flores promunt, & fructus, nihil vt ad gratiam pulchrius, ad pulchritudinem gratius aspectui occurrat, haud tamen propterea intelligo, illa omnia fieri à planta cognoscente: carent enim notitia finis, & ita ordinatè agunt, quia ab alia excellentiori causa, & superiori, hoc est ab ipso naturę opifice Deo, qui rerum omnium fines cognitione complectitur, & ad eos obtinendos propensionem dedit, & vires, diriguntur: Vnde quo pacto sagitta, licet sui motus ignara, in scopum tendit, quia à iaculante dirigitur: & gregarijs militibus ad consequendam victoriam, id tantum satis, vt Imperatoris, cuius ductu reguntur, mandata exequantur: sic poterunt

bru-

bruta, plantæ, & singula quoque in proprium finem tendere, neque ab eo aberrare, quia ad eos obtinendos propensionem quamdam à sui ortus initio habuere, & à Datore Deo diriguntur: atque hoc est, quod dicunt Philosophi, *opus naturæ est opus Intelligentiæ*, quia à Deo, quasi diuinæ artis instrumentum mouetur, & artifici ratione dirigitur. Neque est aliud instinctus, quam quædam naturalis impressio à Deo iniecta, tamquam auxilium quoddam naturale, quo Deus vnà cum illis ad administrandas eorum functiones, peculiari quodam modo concurrit, non secus ac cum homine facit, dum actiones quasdam promit, quæ naturæ omnis facultatem excedunt.

Et alios. Rectius philosophati ij, qui ab humore melancholico cuncta illa opera prodire autumarunt: nam melancholici omnes, qui à spiritu malo obsidentur: eductaque melancholia, nihil eorum faciunt, quæ antea præstabant, ac tunc maximè valent diuinando, cum maiori tenentur melancholia, vt de Marco Syracusano refert Ar. 30. sect. prob. 1. Quãquam neque hi admittendi, nam non possunt docere, quo pacto id ab humore melancholico possit fieri; aut enim cum Plat. dicendum, vbi anima, melancholiæ opera à sensuum commercio abiungitur, & ferè corporis vinculis dissoluitur, ea omnia comminisci, quæ antea cum primum fuit creata à Deo sciebat, ac propterea melancholicos diuinare, loqui varijs linguis, disputare subtiliter. Aut affirmandum animam, vbi ingreditur corpus, aut obliuisci eorum, quæ antea sciebat, impediri duntaxat, qui obex cum postea à melancholia tollatur (sunt enim melancholici ad scientias apti) loqui varijs linguis, & mira quæque patrare.

At quã hæc gratis conficta, quam falsa? enimuero animi cũ corpore nexus, est quam maximè animæ naturalis: quare non poterit tanto esse ei detrimento: aut si fuit, cur non recordamur quandoque, omniscios fuisse, deinde rerum omnium oblitos: aut ob operibus istis impeditos? cur nullus, aut dolor, aut mœror de tantorum bonorum amissione? cur nihil addiscere possumus sine opera sensuum exteriorum: enimuero, vt quędam reminiscamur, haud sunt sensus externi, ita necessarij, vt absque ope horum non valeamus idem consequi. At demus hoc illis: demus posse humoris melancholici opera, illa omnia fieri, cur non intelligunt dęmoniaci, phanatici, quę loquuntur? cur ignorãt, quę effutiunt, sed vt asina Balaam, cum Angelo agitante eius linguam, est loquuta, nec se loqui sciunt, nec quæ loquuntur intelligunt, nec quæ sunt postea loquuti, recordantur? Ergo quod varijs hi linguis loquantur, externa aliqua causa, earum linguam mouens in causa fuerit, & varias formans voces, non secus ac buccina à buccinatore, à tibicine tuba; nam si productis in eorum phantasia phantasmatis loquerẽtur, intelligerent ipsi, quæ loquuntur, recordarentur; oppositum autem obseruamus.

Cæ-

Cæterum cùm non cadat ſub ſenſuum obtutum hæc ſubſtantia mouens, erit ille ſpiritus: non Intelligentia aliqua, vt lib. 2. monſtratum, quare erit Dœmon. Videor ſatis ſuperque proſequutus indicia dœmoniacorum, ſeù obſeſſorum: Nunc vt ad ſuum perueniat finem hæc diſputatio, veneficorum morborum tradendæ notæ. Difficilis hi cognitionis, nam cùm epilepſia facta à Dœmone, non habeat diuerſam naturam ab ea, quæ abſque Dœmonis concurſu, ortum habet, vix licet reperire inditia, quæ Demonis concurſum indigitent: poteſt tamen id probabiliter conijci primum, ſi quæ Magi minæ præceſſerint: idem ſuſpicandum, ſi quod idolum ſit inuentum in domo, aut lecto, in quo ægrotans decumbit: conijciunt idem tertio ex morbi natura, nam venefici morbi hi frequentes, & qui occurrunt vt plurimum, melancholia, epilepſia, inappetentia, ſtomaci, dorſi, capitis, lumborumque dolores, ijque inconſtantes, & varij, nulloque ordine repetentes. Poteſt quarto id conijci ex pertinacia morbi citra cauſam: citra cauſam inquam, nam diù affligi ab affectu ſua natura contumaci, & diuturno, quid mirum? Verumtamen ſi morbus, qui ſua natura breuis futurus erat, nullis cedat remedijs, ſed contumaciter hæreat, affligatque, verẽdum maximè eſt, ne præter cauſam naturalem, ſupernaturalis aliqua lateat, quæ continuo alimoniam ſuppeditet morbo. Ne tamen hoc inditio ductus, temerè id ſuſpiceris, nota inſuper, tunc eſſe de maleficio timendum, cum remedia rectè fuerint adminiſtrata, neque vllus error ab ægrotante, aut adſtantibus commiſſus: tum demum, vt rem verbo concludam, cũ nulla eſt cauſa, quæ potuerit morbũ tam diù prorogare. Mulierculæ quædam, tentant id dignoſcere plumbo eliquato, & in aquam effuſo. Nimirum putant effuſum in aquam plumbum eliquatum, & verbis quibuſdam obmurmuratis in figuram malefici conglobari. Tentant alij id noſcere ablutione verbenæ, ſeù herbæ S. Ioannis; nempè decoquunt illam, eiuſque decoctione languentem abluunt: in ablutione ſi nihil reperiant, nullo teneri maleficio languentem dicũt; at ſi vel decocti color, ab ablutione immutetur, aut magna copia pilorum, ac præcipuè ſuorum inueniatur, efficax eſt argumentum, ne dum maleficij, ſed, & grauiſſimi. At anilia hæc vetularum deliramenta, aut ſi quam veritatem habere inueniantur, non carent certè illa ſuperſtitione; neque enim probo, quod quidam, qui vt aliquem huic vanæ obſeruantiæ mantellum quærerent, neſcio quam vim à Saturno, plumbo impreſſam fingunt, qua valet hæc propalare. Scio demum Io. Baptiſtam Codronch. l. 3. de morb. venef. c. 13. multa alia ſigna tradere venefici morbi, ſed vel illa reducuntur ad ea, quæ à nobis poſita, vel ſunt contemnenda.

Maleficij notæ.

Morbi ueri, simulati, spurij, & exquisiti indicia. Cap. XIX.

Qui simulat morbũ, et quam ob causam.

SImulant non rarò homines morbũ, cum bene se habeant. Faciunt autem id amãtes potissimum, detenti in carceribus, mendici, & serui: licet non vna sit omnibus simulandi ratio. Ægrotare se fingunt amantes, ne amatam cogantur deserere: vel, quod mulieribus plerumque in vsu, vt amantem sollicitum habeant. Nam, vt bene Iuuen.

Ardeat illa licet, tormentis gaudet amantis.

Ne seruiant serui: comminiscuntur morbum conclusi carceribus; vel, vt liberè ijs permittatur vagari: vel ne grauioribus ad explorandam criminis veritatem, torqueantur tormentis. Faciunt idem mendici, quo commota, eorum miserijs, humana pectora, & reprehendere desinant illos tamquam otiosos, & desides, & eleemosynas liberalius largiantur. Id quia dignoscere, non tantum ad comparandã gloriam conducit medico, sed & Reip. non parum est commodũ; præstat enim facinorosos homines punire, quos punire, & torquere nõ licet, ni rectè valeant: conduceret quoq; Reip. mendicantes sanos, triremis damnare, nec permittere, vt ijs subtraherẽt escas, quibus nulla alia est via comparandi victũ: propter has rationes agã breuiter de notis veri, & simulati morbi, tum reliqua absoluam. Sed ne quis negligentiæ nos reprehendat, aduerto primo, cùm duplicis generis signa adduci possint, quę morbum simulari, nos doceant, vt ex Gal. habetur in libro quomodo morbum simulantes deprehendere liceat, medica alia, alia ex communi, vt ait ille, ratione petita, prudentiam nos diceremus: non esse hic sermonem de istis; habemus enim hanc communem cum alijs, sed de ijs tantum, quæ à medicina petuntur.

Id noscere, quam utile.

Quibus indicijs id possimus noscere.

Simulatum morbum, vt valeat à vero distinguere medicus, ad eosdem fontes recurrere debet, quos in huius libri initio proposuimus. Nempè vt verum morbũ cognoscimus ex causis pręgressis, & symptomatis, quę illũ sequũtur; sic simulari suspicabimur, quoties, vel quid deficit, quod ad constituendã eius naturam necessariò requiritur, aut non præcessere causæ, quę ad morbum gignendum sunt aptę, aut tandẽ non apparent symptomata, quæ veri morbi naturã comitantur. Primo, præcepto moniti didicimus, non laborare epilepsia puellulam quamdam. Concluserat hanc eius parens in monasterio Virginũ, quo educaretur honestè: at illa capta carceris tædio, fingit se viso spectro epilepticam: extrahitur propterea è monasterio: aduocantur medici, præscribunt vocati pharmacum, decocta, & mille remedia, quæ medicina ad abolendum hunc affectum inuenit: at ego continuò suspicans ne morbum fingeret, iubeo, vt quo tempore conuellebatur, fricarentur ei validè crura: fit ita, clamat illa at statim, vndè morbum simulare deprehendi;

Historia.

neque

neque enim ita faciliter à vera epilepſia excitari quis poteſt. Quaro cùm illi comminarer, numquam illas finem fricandi facturas, donec ipſa finem conuellendi non faceret, nullo decocto exhibito, purgatione nulla, iudicatus eſt morbus.

Ad eumdem locum ſpectat argumentum deſumptum à differentijs affectus, vt cum non delirare hominem fingentem delirium monſtramus, quia nulla delirij ſpecie tenetur, neque cum febre, neque citra febrem, non cum metu, aut furore.

Ex defectu cauſarum cognouit Gal. non laborare puerum quemdã vero tumore, ſed cõſulto, vſu thapſię applicitæ genui, excitaſſe, ne abire cum domino, & amatam deſerere cogeretur. *Circa*, inquit, *genu eius maximus quidam tumor exiſtebat, qui facile idiotam perterrere potuiſſet, ſed rei perito manifeſtè per thapſiam excitatus apparebat*: dat rationem infra, dicens, *Neque enim plusquam conueniebat cucurrerat, neque vapularat ab aliquo, neque ſaltauerat, neque foſſam tranſiliens, incommodum paſſus erat, tum redundantis humoris indicium, quidem nullum erat, quod antea neque ſplendidius, neque abundantius vixiſſet*; Eadem via cognouit, non laborare vera colica alium, quia viuendi ratio, quæ pręceſſerat talis erat, vt colicam in eo diſpoſitionem non poſſet generaſſe, quando ex indigeſtione, infrigidationeque proficiſci ſolent huiuſmodi paſſiones, quorum neutrum præceſſerat. Dignoſci tandem id poteſt ex defectu ſymptomatum, quæ ſolent affectam comitari; *Nam quædam affectiones, longè, lateq; ſe diffundentes dolores habent: habent aliæ fixos, vniq; tantum parti inhærentes: pungit quandoque dolor, pulſat alias, interdum diuellit, alias quodam modo ſtupefacit. Demum nonnullæ affectiones, vomitus: quædam ventris perturbationes, quædam caliginem inferunt*. Si itaque nullum ſymptoma patiatur, qui principali affectu teneri conqueritur, hunc morbum ſimulare ſcias: ſic Gal. ſimulato tumore puerum teneri cognouit, quod doloris ſpeciem, qualis nam eſſet percontante, neque ſtatim, neque promptè, neque eadem reſpondebat; quamquam & vſu remediorum eſt adiutus; nam cum profecto domino impoſuiſſet pharmacum, quod dolorem lenire non poterat, infrigidare licet poterat, eſt ſtatim à dolore liberatus, quod nequaquam contigiſſet, ſi ab interna cauſa, non ab ijs, quæ exterius applicita fuerant, tumor excitatus fuiſſet. His ſimulatũ morbum à vero diſtingues.

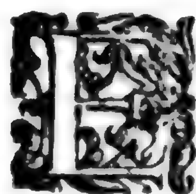
A legitimo ſpurium, quia non habet hic ea omnia, quæ exquiſitum ſolent comitari; vel ſi à priori id velis cognoſcere, quia non fit ab ijs cauſis, à quibus legitimus; enimuero, quemadmodum ij homines ſpurij dicuntur, qui ex illegitimo matrimonio prouenere, vel de quorum parente, conſtat nihil, pluribus enim eſt eorum mater expoſita: ſic vbi non vnus certus humor, ſed varij morbum excitauerunt, erit ille ſpurius. Qua autem ratione id noſces, petes ex ſignis redundantis humoris. *Nota legitimi, & ſpurij.*

ANTEPRAXIS MEDICAE Liber Octauus.

DE VRINIS.

Occasio dicendorum, & ordo. Cap. I.

FOrum, quæ morbos,& partes affectas ostendunt, primas, ex communi omnium Medicorum sententia, pulsus obtinuere,& vrina; vt enim ille cordis,& arteriarum, sic ista hepatis, & venarum est index. Quare erit de his, vt de peculiaribus signis pertractandum: priori tamen loco de vrina, postea de pulsibus, tum quia fallacissima res est pulsus, vt docta fuit Celsi sententia l. 3. c. 6. scilicet, quem sola cogitatio ægri attollit,& deprimit: cum quoniam difficilioris cognitionis; nam cũ tactu exquisito fuisset Gal. præditus, diù tamen laborauit, vt contractioně dignosceret, atque haud scio (quod & multi medici in dubium reuocarunt) fuerit nec ne assequutus: & Herophilus cum pulsuum notitiam traderet, fuit à discipulis, ob rei difficultatem, desertus, vt auctor est Plin. lib. 11. c. 36. Ne tamen obscura euadat hæc tractatio, primò vrinarum species, & differentias scribemus: notabimus secundò, quid vnaquæque præmonstret, cuius occasione causas attingemus: demum, quia differentiæ sumuntur à rei natura,& ijs, quæ illam comitantur, tertium hoc caput,& vltimo loco inuentũ, primam habebit huius tractatus sedem.

De urinæ natura. Cap. II.

Potum esse alteratũ, volunt quidã, ob has causas.

NIl aliud esse vrinam, quam alteratum potum, visum est quibusdã, quos refert Vall. 3. contr. 18. & Mercurialis 1. de excr. 2. ob has rationes. Primum, quia vrinæ quantitas, potus quantitati respondet. Secundo, quia auctore Arist. 3. de part. c. 8. & 4. eiusdem c. 1. quæ pulmonem sanguineum non habuere, aut exiguum quid potant, quia aut paucam, aut nullam vrinam congerunt, carent vesica. Tertio, quia medici in vrinæ suppressione, potum interdicunt, quique aquas bibere thermales, eadem copia,& qualitate, qua sunt potæ, excernunt. Galen. quin etiam 10. de simpl. 13. *Sudor*, inquit, *in ammantium corpore prouenient, eamdem habet materiam, & eumdem generationis modum cum vrina,*

na, ſiquidem vtrique ex bibito humore conſtat generatio, excalfacto ſimul in corpore, & non nihil biliosa ſubſtantia adepto. & lib. de atra bile c. 2. *Sanè*, inquit, *rationi conſentaneum eſt, vel ex potu fieri quicquam cum ſanguine, quod poſtea non per vrinas modo excernatur, verum per ſudores quoque.* vide 4. de vſu part. c. 4. Adde demum; ſi quid aliud eſſet, eſſet certè excrementum, quod falſum, quia hoc eſt portio alimēti inutilis. 6. de ſanit. tuen. At aqua non eſt alimentum, quare neque vrina, quę ex aqua producitur, excrementum erit. Niſi in eo ſenſu id placeat affirmare, quemadmodum Ariſt. ſemen, excrementum vocauit: nam quo pacto ſanguine ſaturata abundè natura, deponit, quod eſt reliquum ad teſtes, tamquam partibus nutriendis ſuperfluum: ſic vbi vrina chylum deduxit ad hepar, & ſanguinem ad ſingulas partes, mittitur ad veſicā à renibus, & ab hac extra corpus effunditur, ne onus eſſet in poſterum animali.

Sed quamquam hæc monſtrent apertè, potum eſſe præcipuā vrinæ materiam; vt tamen non ſit aliud vrina, quam potus alteratus, nequaquam ſuadent; nam quædam vrina verè eſt excrementum: impropriè de alia dici id poteſt; eſt tandem alia vrina colliquamentum. Id ita eſſe intelliges, ſi cum Hipp. aduertas 6. epid. com. 5. t. 15. vrinæ materiam, nedum eſſe cibum, & potum, ſed & humorum ſerum, carniumque, & pinguedinis liquationem: *Vrina*, dicebat, *cibo, & potui concolor, tum qualis eſſe conſueuit, tum cum humidi colliquatio eſt.* Et certè ſi eadē eſt materia vrinæ, & ſudoris; quemadmodum fit ſudor, quandoque carnibus eliquatis, vt diaphoreticus: interdum ſeroſa humorum expurgata ſubſtantia, aut attenuatis iiſdem, vt per criſes ſalutares aduertimus. tertio cibo, & potu pluſquam ratio poſtulat ingeſtis, vnde 4. aph. 41. *Sudor multus ex ſomno factus, abſque cauſa manifeſta, corpus vti pluri cibo ſignificat:* ſic erit vrinæ materia potus, cibuſque, ſeroſa humorum ſubſtantia, & colliquamentum. Quare erit quædam vrina colliquamentum, ſcilicet, quæ ex carnium, aut pinguedinis liquatione ortum habet. Quæ ex cibo, & humoribus, excrementum, nam cuiuſcumque horum portio quædam in nutrimentum euadit, aquoſa pars in vrinæ ſubſtantiam. De ea, quæ fit ex potu, poteſt eſſe aliqua difficultas, quando non ſatis conſtat, nutriat nec ne potus. Qui docent nutrire, docere tenentur & hanc vrinam eſſe verè excrementum. At quoniam pars, quæ negat, eſt longè probabilior, erit huiuſmodi vrina verè alteratus potus, excrementum impropriè. Cœterum, quia excrementum quoduis ex aliqua coctione reſultat, & celebrantur multæ in noſtro corpore, ex qua coctione vrina ſecernatur, cap. ſequenti dicetur.

Qui nō placent, ac propterea alia ſentētia probatur.

De loco generationis urinæ. Cap. III.

In vena caua gigni putant quidã. Lycus in renibus. In vesica Asclepiades. In ventriculo Argent. Nos in ventriculo, iecore, & quauis parte.

ACtuarius lib. de diff. vrin. c. 5. Mont. Capiuac. & plurimi alij putarunt, vrinam in vena caua gigni. Lycus Macedo, vt ei imponit Galen. 5. de vsu part. c. 5. renum esse credidit excrementum. Placuit Asclepiadi, vt refert idem Gal. 1. de nat. facul. 13. vrinã fieri in vesica, quia si alibi gignatur, nulla patet via, qua in vesicã sese insinuet. Gigni itaque dixit, quo pacto pluuiæ, vnde vt illæ fiunt elatis à Sole ad mediã aeris regionem vaporibus, ibiq; frigiditate concretis, ita vrinã gigni autumauit, dissipata aquosa materia in halitum, & à vesicæ frigore densata. Existimarũt tandem alij in ventriculo fieri. Ita Arg. c. 2. tract. de vrin. Salu. 3. ar. med. 5. Ego verò in ventriculo, iecore, & qualibet nostri corporis parte posse gigni autumo. Fiet hoc clarissimum, si in memoriam reuocetur, quod cap. superiori probauimus. s. vrinæ materiam, nedum esse potum, & cibum, verumetiam humores, carnem, & pinguedinem. Quamobrem, vt triplex est vrinæ materia, ita in tribus locis distinctis fieri poterit: nempe vrina, quæ ex potu, in ventriculo suum habebit ortum: aut non gignetur, quia est potus alteratus tãtùm. Vrina, quæ est serum humorum, in eadem parte fiet, in qua humores. Quare cum hi gignantur ab hepate, ibidem gignetur huiuscemodi vrina. Demum quæ ex liquatione carnium ortum habet, potest in quauis parte gigni, quia potest pars quæque eliquari. Poterit itaque hæc vrina in vesica gigni, quamquam rarò, quia cum sit exanguis, vix fieri potest, tantum, vt calorem contrahat, vt eliquetur: aliæ nequaquam, vt perperam Asclepiades; nam, vt benè Gal. 1. de facul. nat. 13. si vrina gigneretur, vt pluuia, colligeretur illa in peritonæo, & septo transuerso, siquidem non magis densa est membrana vesicæ, quam peritoneum, & septum transuersum. Nec situs obstat; quin est multo commodior, quandoquidem multo facilius vapores adscendunt, quam ad infimam partem delabuntur.

Quo modo urina ad renes, ab his verò ad vesicam trãsmittatur. Veteres. Gal. Reijcitur.

At si non omnis vrina in vesica gignitur, quibus vijs à ventriculo ad vesicam deducitur? Certum est à renibus ad vesicam transmitti, quo tamen pacto ad renes deducatur, ab his ad vesicam, hoc dubium. Quidam, quos refert Gal. 1. de facult. nat. 15. mitti à venis ad renes vnà cũ sanguine autumarunt, deinde effundi, quia tenuis, sanguine, qui crassioris substantiæ detento. Trahi vult Gal. nec fieri posse contendit, vt mittatur à venis: quia non sunt renes ita venæ cauæ subiecti, vt possint delabentia excrementa recipere: & quoniam, si venæ eam mitterent, non modo vrinam, sed & sanguinem omnem, qui in venis habetur, ad renes effunderent. Quæ quam sint futilia, nemo est, qui si parum attendat, non agnoscat; neque enim dicunt, serum vi propria à venis ad renes adscendere, sed transmitti. Quid autẽ hoc fieri vetat, quando à pe-

de

de ad caput humorem, mitti non rarò videmus? Nec necessarium est, vt vna cum sero vniuersum sanguinem venæ deponant ad renes. Nam millies stomachus euomit potum, retento cibo, hoc alimentum retento alio. Quid venæ, & partes quæque nostri corporis? non ne frequenter bilim, aut alium humorem excernunt retento alio? Quod si frequenter hoc facit ventriculus, & aliæ partes nostri corporis, non video quid cogat venas, vt vbi serum deponunt ad renes, sanguinem vniuersum effundant.

Dixit Ludou. Merc. q. 18. art. 12. quamdam vrinam trahi dumtaxat à renibus, venis nullo modo, nec hepate expellentibus: pelli aliam à venis, renibus nullo modo trahentibus: aliam nec trahi à renibus, nec pelli à corpore, sed casu quodam per eas cauitates tamquam ampliores effundi, scilicet vrinam, quæ fit ex sero humorum, putat trahi à renibus, quia habent renes familiaritatem cum illa. Quæ fit ex potu, aut succis attenuatis, hæc haud trahitur, quia nulla est illi cum renibus similitudo, sed à partibus pellitur: quæ ex carnium liquatione oritur, neque pelli putat à venis, quia debiles, nec trahi à renibus, quia nulla est familiaritas. *Mercat.*

Quæ non placent, nam vt ab hoc vltimo dicto ordiar, quæcunque grauitatem habent, non possunt ferri sursum, nisi aut tracta, aut impulsa: est vena caua, vt docet anatome infra renes, ni ergo aut pellat ista, aut renes trahant, qui fieri poterit, vt colliquata pinguedo ad renum cauitatem ascendat? *Reijcitur.*

Non placet secundo, quod scribit, serosam eam substantiam, quæ fit ex potu, aut humoribus attenuatis, non trahi à renibus, sed à partibus pelli; nam si per impulsum tantum fit motus ille serosæ substantiæ, quid cogit partes, vt serum omne ad renes deponerent? non ne vicinior erat habitus corporis?

Non minus displicet illud, serum humorum trahi tantum à renibus; nam si est parti cuique insitum, vt à se excrementa effundant, & vis hæc inest venis, dum malè se habent, pellere enim affirmas quidquid ex potu, aut humoribus attenuatis congerunt; cur quæso negas pellere venas cum bene se habent? Ducitur ergo ad renes vrina, partim tracta ab ipsis, partim à partibus pulsa. *Opinio propria.*

Trahit ne etiam vesica? dubitant multi: puto ego trahi, nam triplici villorum genere est intertexta, quod quorsum si vim trahendi nullã haberet; accedit Galeni testimonium 5. de vsu part. & 1. de natur. facult. Quod si 6. de loc. aff. id negare videatur, non negat simpliciter, sed validam tractionem, & affatim factam, ne cogeretur animal statim tractam vrinam effundere. *An vesica trahat.*

At qua ratione, cũ nullus est in vesica meatus, in illam se se insinuat? quia patet aliqua à renibus via ad vesicam, alioquin numquam lapilli à renibus ad vesicam descenderent. Ergo vrina statim de hepate egreditur,

tur,à renibus,ob quandam familiaritatem attrahitur;à venis,quia illis est oneri,expellitur: attractam per venas vreteras ad vesicam deponũt hunc in modum. Vreteres obliquo quodam modo, & tortuoso in vesicam insinuãtur: ad extremum venarum vreterarum à parte interiori, est veluti operculum quoddam, quod ab excremẽto impellente à parte externa protruditur: contra si à cauitate vesicæ idem impellere tentes, tantum abest, vt aperias, vt ne flatus quidem possit egredi: nec in hoc inquit Gal. est admiranda naturæ solertia, cum hoc idem artifices in construenda pila lusoria assequantur.

Quomodo quidã per anum urinam deponant.

Verum si hæc est generatio vrinæ,& à renibus tracta ad vesicam per vreteras defertur, vnde est, quod multi mingunt per anum?

Fern. l.6.de par. mor. & symp. hoc fieri putat interdum recto intestino vlcerato, ita vt ad vesicam vsque penetret vlcus: quo fit, vt tum micturo crepitus per prudendum erumpat,pus, atque fęces cum vrina permixtæ: & ex aduerso vrina excernatur per anum. Obseruauimus hoc in D. Didaco de Vera Hispano, cui cum rupto abscessu, factum esset vlcus purulentum, & sordidum in recto intestino, ita serpsit, (vix enim parte humida, & excrementis peruia coalescit) vt ad vesicam vsque penetrarit, quod inde dignouimus, quia immissum per anum clysterem, eminxit.

At quid cum non est perforata vesica, nullum vlcus in intestino; id enim læthale admodum est, cum tamen multi citra vllum vitæ discrimen,vrinam per anum excernunt? Putant quidam id fieri tunc temporis, quia rarefacta vesicæ, & intestini tunica, effundit guttatim vrinam in intestinum. Sed, & possunt aliæ multæ huius euentus causæ tradi. Prima esse potest,quia ea vrina,quæ in ventriculo gignitur, non deferetur vna cum chylo ad hepar, sed detrudetur cum fæcibus ad intestina. Quo fit,vt excernatur per anum. Non fertur autem cum chylo, aut quoniã venę sunt ita patulæ,nullo vt egeat vehiculo chylus: aut quoniam excretiua ventriculi est læsa, vnde illam intempestiuè deponit: aut tertio, quia retentrix eiusdem, ita est debilitata, vt nequeat aquositatem illam diù asseruare.

Dices: cur ergo non excernitur per vesicam aquositas illa, quæ est serum humorum,& in iecore gignitur. Quia pauca cum sit, à renum, iecorisque calore,per insensibilem halitum discutitur, aut in sudorem conuertitur.

Secunda via esse potest à renibus ad cauam venam,& hepar: ab hoc ad venam portam, & meseraicas, ab his tandem ad intestina. Tertiò fieri id potest inflammato intestino; nam si fictile vas aqua plenum,& in aceruo tritici reconditum, exhauritur à tritico: quanto magis hoc idem faciet excalfactum intestinum, quando & commodior est ad transfusionẽ vesica, quam testa? Quarta via esse potest à vesica ad venas, per quas alimentum attrahit. Sunt autem hæ rami venæ portæ,

quas

quas recipit ex peritoneo, quod vesicam, intestina, ventriculũ, vterum, omnia demum, quæ infra septum transuersum sunt, circumambit, & vestit: ab his tandem ad intestina deriuatur. Vel ergo vrina in vesica colligitur, & ab hac permeat ad intestina, vel non colligitur: si primũ, poterit hoc fieri bifariam, vel soluta vnitate intestini, & vesicæ, vel vtraque tunica rarefacta: aut quoniam intestina inflammata trahent; trahent antem, vel immediatè à tunica vesicæ ad cauitatem propriam; aut per venas, quæ deferunt alimentum ad eam, ad ramos venæ portę deducunt, inde ad intestina. Quod si non colligatur vrina in vesica, sed in renibus tantum, à quibus non potest ad vesicam descendere, mittetur ad venam cauam, ab hac ad portam, à porta ad intestina. Demũ si statim à stomaco transmittitur, notissima est via, qua ad intestina defertur. sed plura, quam putaram, proinde nil aliud addam.

De sedimento urinæ. Cap. IV.

FVit nostrum consilium, vrinarum species, & quid quæque significat, declarare. Quia vero desumebantur illæ ex vrinę natura, & ijs, quæ cum illa miscentur, hinc ab vrinæ natura exorsi sumus. Nunc, quæ cum ipsa miscentur, declaranda, hoc est contentum, seù sedimentum. Ne tamen rei ignotæ fiat inquisitio, est sciendum, sedimenti nomine nos intelligere, quidquid crassioris inest substantiæ in emissa vrina. Crassior ergo vrinę portio, caloris in ea existentis vi secreta, id inquam contentum, seù hypostasis vocatur à medicis. Est autem hæc triplex, nubes, seù nubecula: eneorema, seù suspensum, sedimentum contẽtum, seù hypostasis: nubes vocatur, si in suprema vrinæ parte supernatet: suspensum, si in medio: contentum, si fundo matulæ quoquo pacto adhęreat. De his ergo disputandum: at quia horum omnium vna est natura, nec aliquod licet inuenire discrimen, si locum excipias, propterea de hypostasi tantum sermonem habebimus: primo tamen de contento sanorum, secundo de eo, quod in vrina ægrotantium obseruatur. Videtur voluisse Gal. 1. progn. vlt. esse sedimentum portionem chyli, quæ in sanguificata permansit, *Quidquid*, inquit, *alimenti in sanguinis generatione natura subterfugit coctionem, subsidet in vrina*, vt hæc sit diffinitio completa. est sedimentum portio cruda chyli, quæ insanguificata permansit. Crudum quid esse patet, nam primo de cris. 12. pueri, & omnis ætatis homines, qui nimium ingurgitant, gulæ indulgent, & otiosam vitam ducunt, & sedentariam, copiosum habent in vrina contentum, quoniam plura subterfugiunt coctionem ventriculi, quæ in crudiorem chylum conuersa, impossibile est postea, vt sanguinis formam recipiant; eam enim rationem habet chylus ad hepar, quàm cibus ad stomachum: quare vt hic, cum impræparatus existit, & multus, non benè concoquitur: ita cum malus gignitur chylus, fieri non potest, vt

Quid sedimẽti nomine intelligẽdum.

Quotuplex.

Quid sedimentum. Gal.

vt in probum sanguinem vertatur, sed necesse est in excrementum degeneret. An vero crudus succus sit sedimentum, an pituita, hoc dubiũ. Crudum esse succum putant quidam, nam 1. de alim. facul. 2. *Crudus inquit, succus propriè nuncupatus, talis est, quale id apparet, quod in vrina subsidet. quandoque puri adsimile.* Deducunt alij ex eodem loco, contrarium, nam si succus crudus est similis ei, quod in vrinis subsidet, non erit vrinarum hypostasis crudus succus, alioquin idem esset, nõ similis; Confirmant, quia sedimenti materia, interdum suspẽditur, interdum supernatat, quod numquam potest facere succus crudus ob eam, quam habet crassitiem. Concludunt proinde pituitam esse: neque obstat, quod eam natura retineat, quia hoc verum vbi non est superflua, vnde inferunt generationem contenti posse inhiberi, si nullum homo erratum committeret, quod cum assequi nullus possit, erit eius prouentus ob errorem externum ineuitabilis.

Num sedimentũ crudus sit succus.

Putant quidam.

Pituitã esse uolunt alij.

Neutrum esse videtur, & ij magis ad veritatem accedere, qui tertiæ coctionis, quæ in membris peragitur, excrementum esse docent, non ex cruda portione chyli, sed sanguinis prognatum; nam vt passim scribit Gal. fit album contentum, quemadmodum, & pus: quare vt hoc album euadit parte asimilante, quoad accidentia, quando omnino in substantiam vertere non potest: eadem ratione contentum fiet album; quod nequaquam verum, si cruda sit portio chyli, nam sua natura albicaret. Vnde non esset secundo album sedimentum sanitatis indicium, sed certum imbecillitatis argumentum, morbique initio semper appareret, & languore ventriculi.

Neutrũ esse uidetur.

At tertiæ coctionis excrementa per habitum corporis expurgantur nec nisi magna vrgeat necessitas, ad vrinarum vias releganiur. Stat ergo communis sententia menti, esse contentum crudam portionem chyli, quæ insanguificata permansit. Num pituita eaque alimentitia, vt aiunt, copia dumtaxat superflua, ac propterea emissa? Nequaquam; non enim homines sani, quamquam nullum erratum committant sedimentum progignerent: gignunt autem nullo admisso errato, quidquid dicat Rasis, Isacus, & alij; alioquin malè Hip. eam proposuisset vrinam, tamquam metrum, & regulam omnium, in qua album leue, & æquale sedimentum apparet: & licet Gal. dicat, in ijs, qui tenuiter viuunt, nullum obseruari contentum, non negat tamen inspici in eorum vrinis, vel suspensum, vel nebulam. Qui fit ergo, ne in morborum initijs appareat? inde, quia cum morbi initio vacat coctioni natura, cuncta retinet, vnde aluus fit sicca: quasi satis non sit, duabus simultaneis actionibus. Nimirum idem naturæ accidit, quod nobis plerumq; Quare, vt quidpiam, attentè meditantes, nec obstrepentes audimus, nec præsentes videmus, quæque manibus apprehensa tenebamus, nolentibus excidunt: haud secus natura dum vni actioni moliendæ vacat, redditur ad alia impotens. Laudamus vrinam, in qua id obseruatur;

Reijcitur tertia opinio.

Et ratio.

Euasio.

Quæsitum.

nam

nam quæ fiunt necessitate materiæ, in nostro corpore, tantum abest ni fiant, vt sit bonum, etiam si quæ gignuntur sint inutilia, vt sit illud morbosum, & læthale; vnde læthale, vrinam, aut nullam, aut paucam gignere. Est ergo cruda chyli portio sedimentum. An quodcumque contentum sit idem, cap. seq. dicetur.

Sit ne ægrorum contentum portio cruda chyli. Cap. V.

NEgant multi, putantque esse portionem causæ facientis morbum, ac proinde differre specie ab eo, quod in sanis inspicitur. Ita Vall. 3. contr. c. 25. Altim. tr. de sed. Capiu. Mercur. & maior ferè pars medicorum, probantque quia est ægrorum contentum rubrum, & flauum; sanorum album. Secundo, quia ex ægrorum contento dignoscimus morborum tempora, quod ni causæ morbificæ esset portio, significare nequaquam valeret. Tertio, quia multi conualuerunt, quod copiosum contentum eminxerint 1. epid. comm. 2. Quarto, quia fit ægrorum contentum, quemadmodum, & pus partim vincente natura, partim victa, quod falsum de contento sanorum: idem demum colligitur ex tertio de præsagit. ex pulf. c. 7. nam statuit ibi humoris, qui in peculiari accessione accenditur, partem insensibiliter discuti, partem per vrinas emitti, fierique contenti materiam. *Quidā negant.*

Distinguunt alij de contento critico, & non critico, atque illud esse dicunt morbificæ causæ portionem, & variorum colorum, nam modo pus per vrinas effunditur, modo bilis, mox melancolia: hoc idem, quod contentum sanorum. Ita Turis. & alij multi, à quibus non videtur discrepare Vall. nam si sit semper ægrorum contentum portio morbificæ causæ, aut partim sit morbificæ causæ portio, partim portio cruda, & incocta alimenti, necessarium esset, vt cùm putrescit humor in extremis partibus corporis, inde ad vrinæ vias deponeretur: at absurdum id censet Vall. ac propterea conclusit, nō posse sedimentū in tertia coctione gigni. Me quoq; in hāc impellit ratio Fern. nam bilis quantūuis coquatur, aut melancolia, numquam dealbescunt; constat hoc, quia bilis excreta, morbo iā̄m cocto, & euicto, adhuc est pallida, melāchoholia verò nigra. Nec oppositum suadet Hipp. dicens 7. aph. 20. ab erisipelate suppuratio malum; nam, vt notat in expositione illius loci Holler. & Vall. nomine suppurationis, nō intelligit veram puris generationem, sed virulentiam quamdam, & saniem: quod verum esse, confirmari vlterius potest: quia est cōmunis omnium sententia, quam probat experientia, veram materiam puris, esse sanguinem, non alium à sanguine humorem, nisi vbi admiscetur cum ipso. Quare male ex hoc loco Vega putat aduersus Fernelium monstrasse, posse bilim coctione dealbari. *Nos distinguimus.* *Euasio.*

Quod

Quod si nequit, nec vmquam potest albi sedimenti materia, aut bilis esse, aut melancholia, non erit ægrorum contentum in vniuersum, portio morbificæ causæ, sed de critico id verum, non criticum eamdẽ naturam habet cum sedimento sanorum. Loca Gal. exponenda de contento critico, hoc enim partim à naturali calore, partim à causa præter naturam, vt & pus. Non fœtet autem, quemadmodũ pus, vel quia vrinæ liquore diù perfusum, fœtorem amisit, aut quoniam è longinqua regione delapsum, fœtorem deposuit, vt pus è renum abscessũ prognatum. Secunda difficultas difficilior, nam quamquam conatus sit Turis. illam dilucidare, non tamen rem est assequutus; dicit enim, posse contentum, quamquam non sit pars causæ morbosæ, morbi naturam, & tempora monstrare, quoniam manens simul cum causa morbifica, & putrescens cum ea, ac simul coctionem recipiens: configurat se illi, atq; hoc modo poterit conditionem morbi, causæq; morbũ gignentis ostẽdere; enim vero non possum percipere, quid sit hæc volutatio contenti; & humoris, aut qua ratione volutando se cum humore, possit illius statum ostendere; aut enim volutatione hac acquirit eamdem naturam, quam humores, aut easdem qualitates: quodcumque autem dicatur, erit contentum illud dissimile à contento sanorum. Præterea necessarium esset, vt semper vnà cum putri humore, contenti materia existeret.

Gal. explicatur.

Sedimẽtum cur non fœteat.

Cur contentũ monstret morbi victoriam.

Id forsan cum vidisset ille, dixit indicari à contento constitutionem, quia indicat perfectam humorum coctionem, quare nihil expelli ad focum putredinis, vnde remoueri fomentum, quare & causam extenuari, & morbum. Quod nec omninò satisfacit; nam esto bona fiat cõcoctio in hepate, stomaco, & venis multis, potest nihilominus bonus sanguis corrumpi ab alicuius partis intemperie. Hic nescio quid voce submissa insusurrat Turis. Nam à nemine huc vsque potuit percipi. Dicendum proinde cum Gent. indicare contentum morbi varia tempora, quia numquam natura ad propria regreditur munia, nisi hoste deuicto, & debellato, quare vbi apparet contentum, signum est naturam depressisse putredinem, & domasse, ac proinde, quasi respirans, intermissas repetit actiones.

Gentil.

De urinarum differentijs. Cap. VI.

EXposita natura sedimenti, & vrinæ, sunt modò differẽtię indagandæ, quas à triplici fonte, nempe vrinæ substantia, accidentibus, & contento hauriemus. Ergo vrina aut est clara, seu tenuis, aut turbata, seu crassa: hæc triplex, iuxta Gal. doctrinam, aut à principio turbida, deinde clara, aut clara mingitur, deinde turbatur, aut turbida mingitur, turbidaq; perseuerat. Confusi vrinam turbidam cum crassa, quia non datur vrina crassa, quæ non sit turbata, neque turbata, quæ non sit crassa,

Vrina differentia à tribus fontibus.

Vrina crassa, eadẽ cũ turbata.

crassa, quidquid dicat Auic. quod si quandoque Gal. vrinam crassam videatur distinguere à turbata, scias vrinæ crassæ nomine, mediocris substantiæ vrinam intelligere, vt cum 4. aphor. 76. dicit, *Cum verò non extiterit tenuis, sed mediocris, &c.* & quãuis in rebus externis videamus multa esse crassa, & clara, vt vitrum eliquatum, albumen oui, oleum: alia tenuia, & turbida, vt aqua commota, & oleum; in vrinis tamen secus accidit, nam vrina non aliter crassescere potest, quàm per crassarum rerum admixtionem. Quare aut perfectè per coctionem miscentur, eritque vrina optima, nam quod coctione fit, est naturale, & mediocre: aut imperfectè miscentur, & perturbata fit vrina, & confusa, vt rectè Vall. 3. lib. contr. cap. 23. & Aueg. in tract. de vrinis, cap. 2. Quæ ducuntur ab accidentibus, sunt duplicis generis, vel enim eliciuntur ex quantitate, vel ex qualitate; à quantitate vrina aut multa, aut pauca, aut rarò, aut frequenter excernitur. A qualitate quinque desumunt Arabes ab odore, colore, sapore, tactu, & sono. Quia verò nemo est adeò sordidus, qui vrinam degustet: eædem aut semper, aut vt plurimum minguntur calidę, & vtcumque mingantur, siue cum sono, siue absque strepitu, aut non potest à medico obseruari, aut parum id scire conducit, propterea his differentijs relictis, prosequemur eas, quæ ab odore, & colore sumuntur. Ergo vrinæ, aut sunt nimium fœtidæ, aut parum, aut nihil olent, aut bene olent: A colore, nonnullæ sunt nigræ, aliæ albæ, aliæ mediæ: albarum alia aquea, alia lactea, niuea, vinea, secundum Actuar. Nigræ diuiduntur in fuscas, liuidas, & virides: hæc in praxinam, & æruginosam; liuidæ in violaceam, & plumbeam. Vrinæ medio modo coloratæ distinguuntur in quatuor species, videlicet, in pallidas, in fuluas, seu citrinas, in flauas, & rubras, vnaquæque autem harum in tres alias, nempe in intensè pallidas, in mediocriter pallidas, & retinent nomen generis, & in remissè pallidas, & dicuntur subpallidæ: pari pacto rubræ in intensè rubras, in mediocriter rubras, & subrubras. Ab ijs, quæ cum vrinæ sero admiscentur, multæ quoque elici possunt differentiæ, prout variæ sunt, quæ continentur in ea, vnde dicimus, quædam vrina habet spumam, quædam bullas, quædam coronam, & quædam hypostasim: hæ item triplices, vel eam habent in fundo, aut in medio, vel sublimi vrinæ parte supernatat: contentum pariter, vel est farinaceum, vel orobinum, vel furfuraceum, vel sabulosum, vel purulentum, vel lene, vel asperum, vel æquale, aut inæquale. Attribui contento possunt differentiæ omnes colorum, quæ sunt dictæ de vrina. Compositas differentias omitto consulto, cum facilè, perceptis simplicibus, quisque compositas noscat. Nunc, quia nullo esse vsui nobis possunt, ni noscantur, id agendum.

A quantitate.

A qualitate.

A contento.

De

De dignoſcendis urinis. Cap. VII.

NE medicus in vrinæ iudicio aberret, hæc omnia faciat. Iubeat ante omnia, vt qui miniſtrat ægroto, vrinam in vaſe commodo excipiat, exceptamque in loco pariter accommodato reponat. Erit autem vas congruum, ſi quatuor conditiones habeat. Prima eſt, vt ſit ex vitro tenui, & lucido, non opaco, & obſcuro. Secunda, vt ſit capax totius vrinæ, quæ mingitur, vt enim multæ vrinæ admixtæ perturbant iudicium: ſic vbi diuidatur eadem, fallit pariter medicos. Propterea monebat Philoſophus 1. ſect. probl. 52. non eſſe inſpiciendam vrinam, num ſit cocta, vel cruda, cum vrinæ profluuio laborat languens, ſed eo intercepto; quia ſignum concoctionis exhibet vrina ruffa, talem autem colorem plenius oſtendit vrina, cum exigua eſt, quam cum multa, & copioſa, & eſt meo videre optima ratio, quam cum non percepiſſet Mercu. lib. 1. de exer. c. 9. reprehendit iniuſtè Ariſt. Tertia congrui vaſis conditio eſt, vt ſit anguſtum, & longum, ſic enim melius colliguntur contenta, & obſeruantur. Quarta, vt ſit fundum eius rotundum nullis obductum angulis, quippe qui diuellere ſolent, & contenta, & liquorem. Eſt locus ſeruandæ vrinæ commodus, qui neque admodum calidus, neque frigidus; vtraque enim qualitas vbi excedat, aut corrumpit vrinam, aut eius qualitates permutat. Ineptè proinde quidam ad ignem admouent, nam multa efficiet ignis, quæ vi caloris proprij nequaquam fierent: ſecunda loci conditio eſt, vt ita ſeruet vrinam, vt nihil poſſit in eam delabi, non cinis non terra, non aliud corpus, quod variet, vel eius colorem, vel ſubſtantiam.

Quo vaſe vrina excipienda.

Quo loco ſeruanda.

Diſcat ſecundo ab ægro, quo tempore mingere eſt ſolitus, quoties, quouè modo, an guttatim, an confertim; quæ vrina familiaris illi, num cauſæ externæ occurſu mutatæ, nam caſſia aſſumpta, nigra, deuorato reubarbaro, flaua; nam, & huc ſpectat illud Hipp. *Caue, ne te veſica decipiat.* Hæc vbi prænouerit, inſpiciat vrinam; ſed ne erret, hæc in illius inſpectione religioſè obſeruabit. Inſpiciat ſtatim à mictu vrinam, & paulò poſtea iterum eamdem obſeruet; Nam vbi ſtatim inſpicitur, nullum obſeruatur contentum; neque enim momento poteſt calor, quæ in vrina ſunt ſegregare. Præterea multæ cùm clarè mingantur, turbantur poſtea. Quo autem modo id ſcies, ſi ſtatim à mictu contemplerís vrinam, deinde ocioſus ſedeas, ac ſi cuncta nouiſſes? Sed nec multò poſtea id facies, ne ab ambiente mutetur, & proprio vrinæ calori referas, quod ab aere eſt factum. Quare rectè conſulebat Auic. ne inſpicerentur vrinæ poſt ſex horas, *Quia corrupta iam talis eſt quodammodo, et ab ambientis qualitate mutata.* Statim itaque ac amicta, obſeruetur, vt dignoſcas, num turbata mingatur, & paulò poſtea, vt videamus, num clareſcat, vel turbetur, ſi clara fuerit micta: num demum ſecernat. non

Quæ inſpectione ſeruanda.

itaque

itaque placet Auic. dicens. *Et eius quidem dispositio, illico cum mingitur non est consideranda*; nam & illico, & postquam in vrinali, vt ipse dicit, resederit. Et ridenda eorum consuetudo, qui cum medicum præsentẽ non habeant, vrinam illi inspiciendam, transmittunt. qua de re lege dialogum scriptum à Petro Foresto.

Sed neque vrinam quouis tempore mictam contemplaberis, nam in ea, quæ statim à cibo, aut in paroxismo excernitur, numquam obseruabis contentum; tunc enim non est excrementum progenitum: in accessione, cuncta retinentur. Vult Auic. vt prima vrina, quæ mane colligitur tantum obseruetur. Ponat tertio nigrum pannum post vas, vbi vrinam obseruat; ita enim acies visus terminatur. Commodum locum quarto vrinæ inspiciendæ eligat: erit autem, qui neque admodum lucidus, neque tenebricosus: vterque enim colores mutat: hic sua obscuritate, ille splendore. Confert demum, & illud non parum, vt scilicet in dignoscendis coloribus exercearis, non vrinarum dum taxat, sed & rei cuiusque. Ergo album colorem in lacte requires, & niue: contemplaberis, nigrum in carbonibus, & atramento: liuidum in plumbo, & violis, in oleribus viridem, rubrum in mero sanguine, subrubrum in eodem diluto: ruffum in auro candente, subruffum in auro, quod non est ignitum; flauum in citro maturo, in paleis vetustioribus pallidum, sub pallidum in ijsdem recentibus: clarum quid sit dignosces, quia oculorum acies facillimè clara quæque penetrat, resistunt turbida. Crassum lotium duas habet dimensiones, latitudinem, & profunditatem, in tenui vna longitudo est conspicua, alię dimensiones vix obseruantur. Cognoscat vltimo medicus, quæ est cuiusque vrina naturalis, nam per recessum ab ipsa eius, quæ præternaturam est, malitiam dignoscet. Dicendum itaque quæ vrina optima, quæ cuique ætati, sexui, ac temperiei familiaris.

Quæ cuiusque ætatis, temperiei, & sexus urina, & quæ laudabilior. Cap. VIII.

HIppocrates 2. progn. 26. cui assentitur Gal. ibid. & 1. de crisib. 12. eam censuit esse vrinam optimam, quæ hypostasim habet albam, lenem, & æqualem: quod quia breuius factum, quorumdam iudicio, pluribus idem describere suntaggresi, vnde Actuar. optimã vrinam eam esse censet, *Quæ est colore subaureo, vel subcroceo, substantia mediocris, proportione potui respondens, in qua nulla innatet bulla, nec turbulẽtum aliquid: non inhæreat matulæ hypostasis, alba sit, lenis, & æqualis, omniaque similia: neque quicquam cum ijs complicetur ex ijs, quæ solent inferri similia capillis, & ramentis, & eiusmodi generis*. Auic. pariter loquens de optima vrina: *Hæc est*, inquit, *mediocris substantiæ, & tinctura subtilis ad citrini-*

trinitatem trahentis. Et hypostasis si ibi fuerit bona. Ex albedine, lenitate, & æqualitate, & figura rotunda, & odoris temperati neque fœtida, neque odore priuata. His insignitam notis debent adolescentes excernere vrinam; viget enim in ijs calor, vnde optimè coctiones celebrant. Quare, & excrementa laudata eijcient. Acrior cum sit iuuenum calor, maiorque, in senibus minor: biliosior illorum vrina, tenuior, sedimentum paucum, multa in halitum dissoluente calore: subalbida vrina senum, mulierum, ociosam vitam ducentium, puerorum; nam horum omnium calor imminutus: mulierum quidem, ratione sexus: ociosorum, erratorum culpa: eadem ex causa minuitur in pueris. Nempè abundant pueri calore, exiguus tamen esse dicitur ratione obiecti, nam sunt voraces, nullamque victus, aut motus rationem habent. Est & horum omnium vrina, substantia crassa, nam omnes crassis succis abundant: ac pueri quidem, quia voraces, scatēt cruditatibus: ob ignauiam, ociosi: ob eamdem causam mulieres, & quia frigidæ, & quia vrinarum viæ ampliores in illis, & ad excipienda multa excrementa, eaque crassa aptiores. Sunt quarto crassæ, quia ab vtero multæ solent exprimi humiditates, præsertim si sit vterus lubricus, & immundus (immundum autem communiter habent omnes) nam hæ admixtæ lotio, crassum illud reddunt 2.1. d.3.c.10.

Auic. exponitur. At quid est, quod dicit esse vrinas mulierum *minoris pulchritudinis*, quam vrinæ virorum? Illud idem, quod dictum; nempè esse crassiores; nam docens, cur sint illæ minoris pulchritudinis, adducit causas crassæ vrinæ: vocat autem has minus pulchras, quia minus lucis excipiunt: minus autem lucidæ, iure minus pulchræ vocantur; nihil enim eorum, quæ sub aspectum cadunt, vel luce iucundius est, vel ad animos hilarandos lætius, vel ad mundi decorem, vel ornamentum pulchrius.

Hinc potest intelligi, quales vrinæ æstiuæ, quales hyemales: nempè erunt æstiuæ igneæ, aqueæ hyemales: hæ crassæ, & multum sedimentum habentes, tenues illę.

Habeant ne prægnantes vrinas proprias. Num & prægnantes habent vrinas proprias? Affirmat Auic. 2.1.d.3. c.3. & 21.3.c.11. quāquam aliter ibi videatur sentire. Hic enim dicit, *Et vrina quidem prægnantis in principio prægnationis, est citrina ad subalbedinem declinans, quasi sit coctum in eius medio sparsum, & significat prægnationem, vrina pura substantia, super quam est, quod est simile nubibus, & propriè quando in ea sunt grana ascendentia & descendentia: in fine autem impregnationis, quandoq; apparet in vrinalibus earum rubedo in loco, in quo apparuit in principio impregnationis subalbedo.* Secunda, at 1.d.3. c.3. *Vrina,* inquit, *turbulenta, quæ malo vino similatur, aut aquæ ciceris, est vrina prægnantium.*

Negant at ad vnum omnes (excipio quosdam asseclas Auic. & præsertim expositores eius in dicto loco) potissimum Vall. 3. contr. ult. Aueg. in fine com. de vrin. & rectè; nam vt omittam, quod nec Gal.

nec

nec Hipp. viri alioquin accuratissimi, huius signi vnquam meminerunt; nihil enim prohibet quædam inuenisse Auic. quæ nec Hipp. viderit, nec Gal. illa tamen sufficienter propositum demonstratur, quia vrina, earum tantum partium vitia potis est significare, per quas permeat. Nec contra est, quod medici obseruant illas in affectibus omnibus, vt in voluulo, phreniti, pleuriti: & alij ex vrinarum spuma, caput esse affectum deducant; non enim obseruauit vrinas in voluulo Hipp. vt voluuli naturam dignosceret, sed vt certior fieret, quod notat Gal. in com. num alio affectu à voluulo teneretur æger; vrinæ albæ damnātur in phreniticis, quia monstrant non expurgari corpus excrementis, quare & malè se habere, quia illa retenta, morbum necessariò inferēt: in quam autem partem sint delapsura, non ex vrinis, sed aliunde, colligere oportet: nimirum ex notis malè affectarum partium; Semper enim in imbecillimam quamque fit confluxus: vnde, quia habent phrenitici caput malè affectum, hinc est, quod vbi vrinæ sunt albæ in phreniticis, timemus potissimum, quia facili quodam negotio bilis ad caput assurget. Vrina item spumosa, nil aliud monstrat, nisi pituitæ congeriem in venis: an autem sit ibi genita, an aliunde confluxerit, & à qua parte, non ex vrina, sed ex notis malè affectarum partium cognoscitur. Quo circa errant maximè, qui statim ac vrinam spumosam vident, à capite esse iudicant pituitam delapsam; nam vrina (vt eo redeat oratio, vnde fluxerat) earum tantum partium conditionem declarat, per quas transit, quare cum permeet à stomacho ad hepar per venas, ab hepate ad renes, à renibus ad vesicam: vesicæ, renum, hepatis, venarum, & stomachi tantum, affectiones docebit. Quare nihil eorum, quæ in vtero indicare poterit, quare neque gestationem.

Dices, retineri per vteri gestationem menstruum in venis, quare aliqua fiet mutatio in illis, quam vrina indicet: aut dices cum Mercuriali 1. lib. de excr. c. 7. habere vrinas proprias prægnantes, quia hæ magna ex parte sunt infirmæ, nam, vt dicebat Hipp. *Semper virore quodam pallescunt*, quo factum est, auctore Vitruuio, vt cum Mangones grauidas mulieres venderent, tamquam sanas probarent. Affirmabimus itaque & viduam, & virginem, vbi menstrua illis supprimantur ex morbo, gestare vtero: gestare item vtero mulieres, vbi malè se habeāt. Quod si diuersam esse vrinam contendas in muliere malè se habente ex gestatione, aliam in eadem, vbi morbo affligatur, hoc est quod scire vellemus. At quoniam nihil tale fingi potest, nullas dari prægnantium vrinas affirmo. *Euasio.* *Confutatur.*

Quid tenues, quid crassæ urinæ monstrent. Cap. IX.

EXpositis vrinæ differentijs, esset modo de causis earum agendum; ita enim alij: quia vero cum dicimus, quod quæque urina præ-

monstrat, causas cuiusque attingemus, propter hanc rationem de vrinarum præsagio aggrediemur tractare: cumque differentiæ, quæ à substantia vrinæ sumuntur, primum sibi vendicent locum, ab vrinis turbatis, seù crassis tenuibus, seù claris ordiemur, Turbatas vrinas triplices esse dicebamus, vnam, quæ clara mingitur, & deinde turbatur: alteram, quæ turbida mingitur, deinde clarescit: tertiam, quæ turbida mingitur, turbidaque perseuerat: quare de vnaquaque istarum sigillatim dicendum. Primã, quæ clara mingitur, & deinde turbatur, damnat potissimum Gal. tamquam omnium pessimam: extollit, quæ turbida mingitur, & deinde clarescit: medio inquit modo se habere, quæ turbida mingitur, turbidaque perseuerat. Huius iudicij eam rationem adducit, quia clara vrina, quæ deinde turbatur, monstrat paulò post esse naturam, coctionem causæ morbificæ aggressuram, citius tamen, aut tardius, prout citius, aut tardius postquam ea fuerit micta, turbari incipiet: turbidam, quæ deinde clarescit, indicat iam esse naturam coctioné aggressam, & paulò post esse eam absoluturam: citius, tardius, prout citius tardius, turbatæ vrinæ clarescere incipient. Quæ turbidæ minguntur, turbidæq; perseuerant, ostendunt naturam fuisse coctionem aggressam, esse nihilo tamen minus longum morbum, eumque salutarem, si vires sint fortes; sin imbecilles lethalem. Quare rectè dictum, has medio modo se habere, quia quamquam monstrant, non ociari naturam, monstrant pariter esse eamdem debilem, nam neque superauit, neque spes est, vt sit paulò post eadem superatura. Cur autem vrinæ claræ, quæ deinde turbantur, naturam aggredi coctionem ostendunt: semper turbatæ, esse illam aggressam: turbatæ, quæ postea clarescũt, paulò post esse victuram, tacuit Gal. explicauit Mercur. dicit ergo, cum calidum natiuum (idem enim est, quod natura) humorum coctionem aggreditur, agendo in illos, flatus excitat, qui ducti postea per vrinæ liquorem, turbant illam, non secus ac aqua ventis agitata: quia vero ijdem non sunt multi, quemadmodum, nec magna est actio caloris natiui, fit propterea vt dissolutis flatibus, vrina clarescat: Contra vbi flatus sunt multi, aut crassi, vrinam turbatam conseruant, quare morbus longus, quia multi flatus, aut crassi, non nisi à multa materia, eaque admodum crassa eleuari possunt. Demum vbi hi dissoluuntur, & lotium euadit clarum, argumento est, materiam, è qua flatus excitatur, attenuatam esse, & subactam: proinde futurum, vt mox à natura vincatur.

Quid senserit de re ista Gal.

Cur ita senserit.

Sed habent hæc non paruam difficultatem: ac primum, quia vrinæ turbantur, & clarescunt ambientis vitio, quare non poterunt esse indicia internorum affectuum; Assumptum est manifestum, quia vrinæ minguntur claræ, & tales perseuerant caloris beneficio, qui partes ætherogeneas segregat, & suo quasque loco disponit: quando itaque calor corrumpetur, aut fouebitur, & fient vrinæ turbatæ, & clarescent; at

An hoc indicium probandum. Multa rationes obstant.

at poteſt vrinæ calor ab ambiente frigido extingui, ab ambienſe calido diſſolui, quare poterit vrina ab ambiente turbari, & clareſcere; nã poteſt flatus ab ambiente calido reſolui, quare, &c. Secundo, poteſt flatus à calore præter naturam excitari, quare non erit in vniuerſum vrina turbata indicium coctionis, ſed ebullitionis quandoque, alioquin non eſſet verus aph. 70. 4. ſect. *Quibus vrina craſſa veluti iumentorum, iis aut dolor capitis adeſt, aut aderit.* Demum vrinæ turbantur ab humoribus male illis admixtis, quare aliud, & multo diuerſum indicabunt. Antecedens probatur, quia vrina, quantum eſt ex ſui natura, eſt clara, & tenuis, quia aqua; quod ergo craſſeſcat, aliunde habet: aut ergo à coctione, quia cocta craſſiora euadunt, aut quia craſſa ſubſtantia illi admiſcetur: non primum, nam quantumuis aqua coquatur, nullam acquirit craſſitiem: quin ſeparatis per ebullitionem terreſtrioribus partibus, euadit illa tenuior: vnde medici laudant aquas coctas, quia magis tenues. Quamcumque ergo craſſitiem acquirit, eam omnem, aut flatus, aut humorum, aut mixtioni alterius ſubſtantiæ, debet ferre acceptam, vnde purulentæ vrinæ, turbatæ.

Secunda.

Tertia.

Confirmatur, quia vrina fit tenuis, quoniam non commiſcentur humores cum ipſa: non commiſcentur autem, quia non generantur, quia mittuntur alibi, aut quoniam ſunt viæ impeditæ: non generantur, quia non fit coctio: non coquitur alimentum, aut quia vis concoctiua eſt imbecilla, aut quoniam non retinetur. Hinc tenuis vrina in ſumma iecoris imbecillitate, in dyarrhæa, dyſenteria, inflammatione interna, in renum, & aliarum partium obſtructione, in languore coctricis, aut retentricis facultatis vẽtriculi. Nimirum tenuis eſt, cum debile eſt iecur, quia non gignit bilim, à qua tingitur, & craſſa euadit; in fluxionibus alui, quia ad aluum, aut partem inflammatam tranſmittitur: eſt tenuis in obſtructionibus, quia humores permeare non poſſunt, ſed viarum parietibus hærent. Quare & ſemper tenuis vrina mala, præſertim in vigilantibus, & febre acuta correptis; indicat enim multum tempus requiri ad morbi coctionem; interea autem tollit vis morbi hominem. Eſt potiſſimum mala in pueris, vnde 2. progn. 33. *Viris, & mulieribus, vrinæ nigræ peſſimæ ſunt, pueris verò aquoſæ.*

Vnde tenuis vrina.

Quid ergo dicemus? illud: non eſſe indiſcriminatim veram Gal. ſententiam, ſed diſtinguendum hoc modo. Vrinæ, vel turbantur à cauſa externa, vel interna; turbatæ ab ambiente, languidum eſſe calorem oſtendunt, quippe qui ab ambiente frigido extinguitur, diſſipatur à calido. Turbatæ à cauſa interna, ſunt duplices, vel enim turbantur à materia, illis mixta, vel à flatu. Si primum, vel erit pus, aut pinguedo, & vtraque mala erit, vt dicemus infra, aut erit ſeminalis materia, & erit indiciũ Gonorrheæ, vel coitus. Vel fiet turbida vrina ab humore, & hæc adhuc duplex, vel enim turbatur ab humore faciente morbum, aut alio; ſi ab alio, malum; nam, vt 2. aph. 2. part. *In perturbationibus*

Contraria deciſio.

ventris, si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & leuiter ferunt, &c. Quod si ab humore morbum faciente, turbetur vrina, poterit hoc adhuc fieri bifariam, vel in morbi principio, & damnandæ; rectè enim, vt & alia Hipp. *Decretoria, non statim appareant.* At si morbo iam cocto, illud accidat, optimum; nam hæc est lex naturæ, vt vbi per coctionem, bonum à malo secreuerit, extrudat illud.

Quid si vrinæ à flatu turbentur? respondeo, vel turbantur à flatu, ab igneo calore eleuato, aut à flatu excitato à calore natiuo: si primum, damnandæ, quia indicāt multos vapores assurgere, quare & varios capiti minantur affectus. At si turbentur, flatu excitato à calore natiuo, hic locum habebit Gal. proposita sententia.

Quid quantitas urinę indicet. Cap. X.

Vrinæ quantitas, debet proportione potui respondere, ciboque vitiosa itaque vbi secus fiat, cumque contingat recedere à quantitate laudata, vel quoniā plus iusto maior, minorque, aut quoniam frequētius, rariusuè excernitur; cum. n. sit homo animal musis excolendis dicatū, non debet frequenti mictione ab hoc impediri, nec longo eādē tempore retinere, quia, vt plus iusto effusa excrementa, sic eadē plusquā ratio postulat detēta, morbos inferendi vim habent: quid multa vrina, paucauè, quid freqūes mictio, raraué significet, declarandū hoc capite. Vt tamē tollatur ęquiuocatio omnis, placet primū aduertere, cùm multa fiat vrina vsu diureticorum, pauca proritato sudore, vel aluo, non esse hoc loco sermonem, de vitiata quantitate ob causam externam; constat enim, in ferendis iudicijs, contemnenda esse cuncta, quę ob externam occasionem contingunt. Auic. 2.1.d.3.c.7. instituens de re ista sermonem, *Vrina*, inquit, *quæ pauca existit quantitate, virtutis significat debilitatem*. Quid tamen sit ista debilitas, quęuè virtus hoc casu sit debilis, haud exposuit; fortasse, quia non erat admodum arduum id diuinare; enimuero cum vrina deducatur ad renes, tracta ab ipsis, expulsa ab alijs nostri corporis partibus, quibus erat onus futura; nulli dubium esse poterat, vbi non excernatur, aut minus, quam expedit, fieri, aut quia partes non pellunt, aut quoniam non trahunt renès, aut quoniam permeare nequit obstructis vijs, vel à renibus ad cauitatem vesicæ: vel ab huius cauitate ad fistulam vrinariam. Quare fuerit pauca vrina inditium, vel debilis tractricis renum, vel expultricis renum, vesicæ, & aliarum partium nostri corporis: & hoc duplex, vel ipsa eorum substantia labefactata, vel vijs impeditis. Nempe non trahunt renes quandoque, quia refrigerata eorum substantia, trahendo non valent: cessant alias id facere, quia lapillo, e.g. extrudēdo, dum vacant, ad trahendā vrinam impotentes euadunt; ad expellendam & ipsi, & vesica. At quoniā debilitatis nomine multa intelligi possunt, nempe exiguū aliquem à statu natu-

Quæ quantitas urinæ consideranda.

Quid de urina pauca Auic.

naturali recessum, vt debiles stomacho dicuntur, quia ob leuem aliquã intemperiem non benè coquunt: possumus intelligere sensibilem intẽperiẽ, & quoduis aliud vitiũ: quid nomine debilitatis voluit Auicenna. Respondeo, debilitatis nomine, cuncta hæc esse interpretanda, frigidam intemperiem renum, dolorem eorumdem: impeditam renum, vreterum, vesicæque cauitatem, siue à lapide, seu à caruncula, siue ab humoribus crassis obstruẽtibus, siue à compressione, aut inflammatione: calidam hepatis discrasiam, & tumorem abdominis: quandoque solum, alias cum frigida hepatis intemperie adiunctũ. Sunt hęc omnia clariora, quam vt declaratione indigeant; nam vbi renes sunt refrigerati, laborant paralysi, vnde non valent attrahere: vbi ijdem dolent, ita incumbunt in extrudenda causa faciente dolorem, vt ab omni alio opere desistant: cum sunt viæ impeditæ, esto trahant, pellantque, non tamen vrinam extrudunt. Obseruamus hoc passim in ijs, qui laborant caruncula, aut quibus collum vesicæ à crassis succis obstruitur; nempè ita illis præcluditur ad mingendum via, vt non nisi immisso cathethere potentes reddantur. Minor eadem redditur, vbi à calore multò in halitus dissoluatur, aut ad mesenterium deponatur. Quare rectè dictum, exiguam vrinæ copiam, hæc omnia monstrare, frigidam intemperiem, renum, cauitatem eorum, vreterum, & vesicæ impeditam: dolorem eorumdem, calidam hepatis, & vniuersi corporis discrasiam resoluentem, tumorem abdominis, & frigidam hepatis intemperiem; nam vbi diù aqua illa in abdomine detineatur, potest refrigerare hepar, & vera hydropisis excitari. Hanc esse Auic. mentem docent, quæ sequuntur. Subdit enim. *Et illa, quæ est minus eo quod bibitur, resolutionem significat, & ventrem habere aptitudinem ad hydropisim*. Sed hucusque benè Auic. dubium tamen, quod subdit, de quãtitate superflua vrinæ. Dicit enim. *Illa verò, quæ est multæ quantitatis, significat liquefactionem, & superfluitatum liquefactarum in corpore in vrina vacuationem. Et nos quidem differentiam inter eas cognoscere possumus secundum virtutis dispositionem*; nam si ab his tantum causis multa vrina, quomodo potuisset liberari puella illa, quæ, vt refert Marcel. Donat. in lib. de hist. mirab. c. 22. cum eam cibi, potusque quantitatem acciperet, quæ vix ad trium bocalium (vtor verbo suo) quantitatem ascendebat, sexdecim tamen vrinæ bocalia mingebat? Est nihilo tamen minus Auic. sententia amplectenda: habet eamdem Actuar. lib. 1. de diff. vrin. c. 11. enimuero, si quæ alia causa posset fingi, tantæ vrinæ, maximè esset aer in poris contentus, & in aquam versus: at est hoc maximè ridiculum, quamquam, vt refert idem Marcel. placuerit hoc figmentum Ioanni Marliano. Nec terrere nos debet maior vrinæ excretæ quantitas, quàm vt in exiguo corpore posset adseruari, esto in vrinam diffflueret; nam si ex pugillo terræ, fiunt multi aquæ pugilli: multo magis poterit ex copia crudorum succorum, quibus scatent continuò mulieres, multa aqua

Quid de multa.

progigni. Præsertim vbi nihil in halitum dissoluunt, tum quia frigidū est eorum corpus, cum quia habitus densus. Scio multos inter causas multæ vrinæ reponere frigidam stomachi, hepatisque intemperiem, sed aliud est multum serum gigni: aliud est multam vrinam mingi: copiosi seri potest quidem in causa esse frigidus ventriculus, frigidum hepar, at copiosi mictus causæ, non nisi ab Auic. positæ.

Est & aliud vitium in discreta vrinæ quantitate, vt cum rarò illa excernitur, aut frequentius solito: sed quoniam secūdum hoc vitium frequētissimum, addam de hoc pauca, quibus imponam coronidem huic capiti. Cùm frequentius mingit homo, vel fit illud vesicæ vitio, aut ob errorem externum: vesicæ vitium potest esse triplex, in virtute retentrice naturali, in virtute contentrice animali, siuè in musculo claudente, potest tertio esse in vnitione eiusdem: externum vitium potest esse pari pacto multiplex, lapis vesicæ, vrina acris, & mordax, quæ talis redditur, vel ob arenulas mixtas, ob salsam pituitam, ob purulentam substantiam. Quare frequens mictio, siuè incontinentia vrinæ hæc omnia significare poterit: quid certum, ex ijs, quæ in vrina subsident, ex ardore, ex causis prægressis dignosces facilè; qua de re, quia latè scriptores, c. de incontinentia vrinæ, hos adire poteris.

Quid frequens mictio.

Quid odor urinæ indicet. Cap. XI.

MVltas esse vrinæ differentias ab odore desumptas, ex dictis constat: nempè quædam benè olent, nil olent aliæ, sunt aliæ admodum fœtidæ, olent mediocriter aliæ. Ex his omnibus laudantur hæ vltimæ: communi omnium sensu, cæteræ omnes damnātur, & iure; nam quæ aut benè olent, aut nihil olent, quod obseruasse refert Trinc. l. 10. de curat. aff. part. c. 11. in fratre Card. Pisan. & in Abbatissa cuiusdam Monasterij Murani, summam stomachi, hepatis, & renum, & aliarum partium imbecillitatem ostendit, quippe qui nullo pacto potum potuerunt mutare. Nimis fœtidæ arguunt, vel insignem putredinem, vel summam cruditatem, 2. progn. 28. & 32. parum olidæ ergo laudandæ, quia nec summam humorum putredinem arguunt, neque ita languidum esse calorem partium, vt nullo pacto valuerit mutare; ne tamen decipiaris nota, non omnem vrinæ fœtorem indicium esse summæ putrilaginis humorum, qui in venis continentur, sed eum, qui è purulenta substantia vrinæ admixta non habet ortum, nam quæ fœtida est ob purem mixtum, vel pituitam (nam hæc quoque vbi diù in vesica detinetur, contrahit aliqualem fœtorem) hæc vrina, aut vesicæ, aut renum exulcerationem significat, aut aliarum partium suppurationem, quæ per vrinæ vias expurgantur, vt pleuritis; Vnde mirari licet Hipp. qui 5. aph. 75. scripsit, *Si sanguinem, aut pus minxerit, renum, aut vesicæ exulcerationem significat*; nam quod spectat ad sanguinem, potest ille mingi,

Bene olentes malæ.

Et admodū fœtidæ.

Non omnes tamen.

Nam quę à pure, renū, aut vesicæ, exulcerationem significant, auctore Hipp.

Quod dubium.

gi, nulla parte vlcerata, sed aut laxatis vijs ob madorem, aut ob redundantiam sanguinis, siuè eius acrimoniam adapertis, vt in hemorroydibus renum passim obseruamus, aut tandem potest hoc fieri vlcerato pene. Hinc putauit Vall. ita scriptum fuisse ab Hipp. non quod aliter fieri nequeat, sed quia prima coniectura ab exeuntibus, semper fertur ad partem ipsam, vnde exeunt. *Vnde Valles. ita aph. exposuit.*

Triuer. dicit esse verum, vt plurimum. Aliqui, vt refert Gal. in com. mutarunt literam, & loco aut, apposuerunt et, in hunc modum legentes, *Si sanguinem, & pus minxerit, renum aut vesicæ, &c.* Quasi alterius tantum excretio, non modo renum, aut vesicæ vlceratæ signum esset, sed & cuiusque alterius partis. *Triuer. antiqui.*

Gal. interpretatur hoc modo, si quis longiori tempore minxerit pus, & sanguinem, vesicæ, aut renum, aut vreterum, nam hæc quoque vasa, renum nomine comprehendit, exulcerationem significat. Sed neque hoc modo explicatus aph. est semper certus, sed vt plurimum; nam potest contingere, vt pus ex vna parte manet, vt ex corde, thorace, & hepate, & sanguis ob puris acrimoniam aliunde. Narrat in expositione huius Aph. Holler. mulierem quandam sui temporis, quatuor menses integros pus, & sanguinem excreuisse: vnde putabant medici renes esse vlceratos, quorum sententiam falsam esse experientia probauit, quia dissecta muliere, integri reperti sunt renes, vesica integra, duo at erant in corde calculi, abscessus multi, qui per vrinas purgabantur, & in transitu, pus renibus infigebat dolorem. Quare si certum velis reddere Aph. ita ille interpretandus: si quis sanguinem, & pus mingat, ita tamen, vt finem mingendi non faciat, neque vlla sit suspicio partium Diaphragmate superiorum malè affectarum, nec peculiaris aliquis morbus sit in pudendo, aut fistula vrinaria: renum, aut vesicæ exulcerationem significat. *Gal.* *Nostra expositio.*

At petes, quo pacto possum ego discernere quando in renibus, quãdo in ipsa vesica existit vlcus. Docuit hoc Hipp. 4. Aph. 81. dicens. *Si sanguinem, aut pus minxerit, aut squamulas, & grauis odor adsit, vesicæ exulcerationem significat*, & quidem quod squamularum excretio id indigitet, patet, quia non possunt eæ aliunde prodire, neque è vesica aliter eas excerni contingit, nisi per exulcerationem: addit Holl. ni tamen sit febris aliqua, quæ colliquet, nam ab hac sedimentum furfuraceum, & orobinum: quod non placet, nam quamquam possit calor eliquare, simplicem inferendo intemperiem, non tamen potest idem in frustra discindere, nisi exulceret. *Quomodo noscere possumus an renes, an uesica sit ulcerata.* *Primum signum squãmularũ excretio.*

Alterum signum dicit esse grauem odorem, cuius euentus quæ causa, controuersum. Putat id fieri Vall. ob vicinitatem, quam habet vesica, cum recto intestino, in quo fœces: quod deridet Aueg. ibid. quia nec fœtet rectum intestinum, nec fœces in ipso continentur, quamquã per ipsum excernantur; fit autem sæpè, vt plures vrinæ mingantur an- *Secundum grauis odor: quũ ob causam dubiũ. Valles.*

Holler. tequam fœces per intestinum descendant. Holl. id fieri putat, quia dum in vesica, quæ est veluti matula totius corporis, diù moratur vrina, acquirit prauam qualitatem, & quasi putredinem: quo fit, vt fœteat, non aliter ac matula, quæ sæpè grauiter olet. Quod nec placet, nam si hæc ratio obstaret, cum non minus detineatur in renibus, quam in vesica lotium, non minus fœteret pus, quod ex vlcere renum emanat, eo quod prodit à vesica. *Authoris opinio.* Causam ergo, cur pus vesicæ fœteat, esse arbitror, quia non est ita permixtus cum vrinæ liquore: constat autem rem fœtidam ablutione, minus fœtidam reddi: His signis addit duo alia Gal. 6. de loc. aff. c. 4. Sunt autem, renum malè affectorum præcedentia symptomata, & puris cum vrinæ liquore permixtio. Sed nimis aphorismorum dulcedine allecti, vagati sumus, proinde ad alia progrediar.

Possint ne uarij urinarum colores, uarias corporis affectiones monstrare. Cap. XII.

POstquam dictum; quid varia vrinæ substantiæ monstrat, quid quãtitas, & eiusdem fœtor, id esset modo consequens, vt de inditijs sumptis à diuersis eius coloribus sermo haberetur, nam, vt supra diximus, magna est vrinarum varietas, si illarum varios spectemus colores. At quoniam incompertum est, an valeat color vrinæ varias corporis affectiones monstrare, propter hanc rationem decreui, examinare id breuiter.

Probatur pars quæ negat. Non posse sumi ex coloribus argumentum, ad indagandam rei alicuius temperiem, seu quamcumque aliam affectionem, videtur apertè monstrare coloris origo; *Quæ origo coloris.* nam cum sit color passio mixtorum, vt cõmunis ferè est Philosophorum opinio, trahet suam ille originem ex elementorum miscella: vnde cum sint in elemento quocumque hæc omnia, materia, forma, primæ qualitates, diaphaneitas, & opacitas, fiat necesse est aut ex materierum, seu iuxta positione, seu mixtione, vel mixtione formarum, vel qualitatum primarum, aut diaphaneitatis, & opacitatis: At negant omnes ex materierum, aut formarum miscella colores fieri; non nasci eosdem à primis qualitatibus, monstrat illud, quia ijdem colores reperiuntur in mixtis, contraria temperie præditis, vnde nix, calxq; albicant, nigricat piper, & carbo extinctus: fient itaq; ex mixtione diaphani cum opaco, vnde illud tantum habebimus è colore, excellere nimirum opacum, aut diaphanum: nempe in albedine excellit diaphanum, abundat in nigredine opacum: quod vero corpus diaphanum abundet, aer ne, ignis, an aqua, nequaquam poterimus ex colore addiscere: quare nec primarũ qualitatũ excessum cognoscere. Quid si dicas, colorem esse lucem in corpore diaphano, terminatoque

receptam,

receptam, seu esse lucem quamdam ex terminatione perspicui corporis quodammodo obscuratam, terminari verò quandoque ex corporis opaci admixtione, quandoque perspicuo corpore condensato, vt patet in glacie, niue, & alijs huiusmodi: eodem argumento conficiam, nec ex colore argumentum temperiei sumi possit; nam perspicuum illud, in quo lux est recepta, inconspicuum est, fuerit ne aer calidus, humidusque, an ignis summè calidus, siccusque, an aqua frigida, & humida: quare hæreas necesse est, dum vis statuere, an calidum sit mixtum, an frigidum, siccum, an humidum: vtrumque enim facilè contingere potest: nempe humidum fuerit, frigidumque, si in aqua lux illa sit recepta, calidum siccum, si in igne, calidum humidum, si in aere.

Negantem partem laudat Auctor.

His conuictus, do arma, manusque, nam quod quidam dicunt, in ijs, quæ sunt frigida, candidaque, posse affirmari, quo sunt candidiora, esse frigidiora, in nigris calidis, quo nigriora, eo calidiora: reijcit experientia Auicen. nam comperijt cæpas quasdam, quo magis albæ, eo calidiores fuisse: non contemnam propterea obseruationem colorum vrinarum, sed tam ex colore ipsarum, cum cuiusque excreti, certum sumi indicium arbitror dominantis succi, vnde & temperiei animalis; nam quamquam in alijs dubij simus, quodnam sit corpus perspicuum, ex cuius terminatione fit color, certi tamen sumus, aquosi excrementi diaphaneitatem, ab humorum opacitate terminari; Enimuero cùm corpus vniuersum secetur in contenta continentia, & impetum facientia, nec possit colorari vrina à continentibus, vel ijs, quæ impetum faciunt, est reliquum dicere terminari ab humoribus; cumque ex humoribus sanguis sit ruber, pituita alba, cholera flaua, nigra melancholia, seu naturalis, seu vsta; quis non videbit nigram vrinam fieri ab atra bili, melancholia, aut sanguine nigro, rubram à sanguine, crassam, & albidam à pituita, à cholera flauam? Cumque omnes vrinarum colores intensione differant, remissioneuè, nam datur vrina intensè nigra, & mediocriter nigra, multum, parumque flaua, erit quoque cuique notissimum, tales fieri pro varia humorum redundantia, quæ cum variam hepatis intemperiem arguat, præstabit non parum animaduertere, nedum varios vrinarum colores, sed & cuiusque alterius excretionis.

Laudat tamen, vt vrinarū color obseruetur.

Quid nigra urina indicet. Cap. XIII.

Hippocr.

PErtractans Hippocr. de nubecula nigra (idem enim de contento, & liquore iudicium) *Nubecula*, inquit, *quæ inuehitur in vrina, si candida, bona est, si nigra, exitiosa*: quam sententiam repetens postea, & extendens tex. 32. eiusdem 2. prog. ait, *Ex vrinis verò magis exitiosa*

sunt

Galenus. *sunt fœtida, aquosa, & nigra, & crassa.* Hipp. ita assentitur Gal. 1. de cris. 12. vt dixerit se neminem eorum, qui nigram vrinam minxerunt, vidisse seruatum, dat rationem, quam repetit postea 2. progn. 2. *Quæ nigra subsidentia, vel excedentem caliditatem, & igneam ostendunt, vel ex frigiditate vehementi extinctionem; sic enim & extrinsecus nostri corporis partes nigro affici colore videmus partim. s. ex nimio calore, vt qui sese soli exposuerunt, partim ex vehementi frigore, & veluti mortua, quemadmodum in senibus, & quibuscumque alijs refrigeratis.*

Dubitatur aduersus eius dictū. Cuius ratio, & oratio dubia: illa quidem, nam partes internæ nostri corporis, numquam frigent, calent semper, aut nunquam ita frigescunt, vt possint vrinam denigrare; alioquin cur omnes, qui pereunt, nigras non excernunt vrinas? præterea vrinæ colores, non fiunt à primis qualitatibus sed à varijs succis vna cum liquore permixtis. quare, &c. Hinc quidam hunc in modum interpretantur Gal. vrina fit nigra, vel ab exurente calore assante humores, vel ab extinctione caloris naturalis, cuius interitu sanguis ater euadit, & in grumos concrescit, Ita Aetius Capiu. Vall. 3. lib. contr. c. 20. qui nec satisfaciunt, nam ratio cur sanguis grumescat, non est frigefactio, quemadmodum nec calor est in causa, cur idem sit liquidus vt 4. meteor. c. de concr. Arist. Dubia itaque ratio.

Reiectatur quo expositio quorundam. *Et Aetij.*

Dubitatur aduersus sententiam. Et oratio, cur enim quis pereat, si morbo melancholico afflictus, nigras excernat vrinas, & causa morbū faciens vacuetur? equidē omnino æternæ veritatis est dogma illud Hipp. *Si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert.* & illud 4. aph. 47. *Excretiones liuida, cruenta, fœtida bona, si bene: mala, si male.* Quare ni Hipp. pugnet cum seipso, interdū nigra vrina lethalis fuerit, quandoque salubris. Nec propterea contradico Gal. nam quamquam dicat, se nullum vidisse seruatum eorum, qui nigras minxerunt vrinas, non negat propterea, quin quis possit easdem salubriter mingere: quod ita esse facilè intelliges, si memoria repetas, nigras reddi vrinas, nigro illis humore admixto: quare mixta melancholia, atra bili, aut sanguine nigro: miscetur hic autem, vel adapertis renum venis, vt in mictu sanguinolento, seu renum hemorroidibus, aut ijsdem à lapillo vlceratis, aut verberibus inflictis. At quædam horum possunt critice fieri: neque exitiosæ, quæ verberum occasione fiunt. Quare est hunc in modum res decidenda. Vrina nigra à verberibus, aut alia externa causa, contemnenda: à lapillo, seù menstruis imminentibus, laudanda; imminet enim, vbi illa apparet, lapilli excretio. A renum hemorroidibus facta: vel contemnenda, vel non multum formidanda: laudanda quandoque, vt cum fit, natura sese exonerante. Quæ ab humore fit melancholico, aut atra bile, si critice fiat, laudata: sin per initia morbi, in quibus nihil decretoriè excernitur, pessimum: 4. Aph. 22. *Morbis quibuslibet incipientibus, si atra bilis supra, vel infra exierit, lethale.* Et Aph. 21. eiusdem lib. *Deiectiones nigra, qualis est sanguis*

Nigra vrina quādoq; salubris.

guis niger, pessima. Cur ita? ab atra bile, est quod timeas; fit enim ab exurente calore, cum quo vix quispiam viuet: at melancholiæ prouentus, nullam extremam intemperiem arguit, nam neque ipsa est admodum calida, neque admodum frigida. Est nihilominus pessima huiusce humoris excretio crudo adhuc morbo: non solum communi illa ratione, qua vacuationes quæcunque per initia morbi repræhenduntur, sed huic peculiari: nempè quia hanc debent humores inter se habere proportionem, vt sanguis cæteros quantitate superet, post sanguinem pituitæ sit plurimum: post pituitam sit multum bilis, minima portio, melancholiæ debetur. Quare vbi tanta eius copia coaceruetur, vt cogatur natura ante coctionem excernere, magnum arguit à statu naturali recessum? quare iure esse pessima censetur.

Vtra peior nigra, an liuida? ab hac timent magis quidam, quia, & artuum liuor læthalior est, quàm eorumdem nigredo 2. progn. 9. & quia semper liuor à frigiditate, nigredo quandoque à calore. At longè dispar ratio est vrinarum, & artuum; hi enim possunt ob summum frigus liuescere, & nigrescere: non ita partes internæ, à quibus manat vrina. Quare neque vrina. Quid proinde? num minus formidanda vrina liuida? minimè quidem, sed hæc, & meo sensu læthalior, ob eam tamen causam, quia vrinæ tam nigræ, quam liuidæ à nigri humoris miscella tales fiunt, sed illæ plus habent nigri humoris admixtum, minus liuidæ: at exigua excretio, est multa, semper peior. Sed albæ me vocant vrinæ, quare ad illas stilum disputationis conuertam.

Qua vrina peior, nigra, an liuida?

De alba, eaque tenui urina. Cap. XIIII.

VRrinæ nigræ opponitur alba, quare iure post illam, de ista dicetur: quia vero hæc duplex, alba, tenuisque seu lucida, & crassa: primo de illa, secũdo de crassa instituemus sermonẽ. Vrina, vt & aqua, vel nullum habet sua natura colorem, aut est alba. Quia vero delata ad hepar, varij cũ illa succi miscẽtur, hinc fit, vt varijs tingatur coloribus. Vnde, quia admiscetur illi, dum corpus rectè se habet, bilis flaua; nam si vniuersa ad aluum deponeretur, sæpè animal dyssenteria laboraret: & nisi admoueretur hic stimulus, vix natura ad expellendum insurgeret; hinc flauus naturalis vrinæ color: plus minus, prout calidior est tẽperies, victus ratio calidior. Quando itaque nulla bilis vrinæ admiscetur, euadit alba: quare, & præter naturam: magis vitiosa, minusue, pro varietate causarum, à quibus fit, vt nihil admisceatur; potest enim hoc fieri, quia bilis non gignitur: quia mittitur alibi, quia permeare nõ potest. Potest tandem vrina alba euadere, quia non retinetur, quousque gignatur bilis, & illi admisceatur. Hac ratione, cum bibitur multum, cum potus est acer, aut tenuis: cum non retinetur vi contentrice languente,

Cur bilis vrina admiscetur.

Qua causa immediata vrina albæ. Qua remota.

Quid quaque vrina alba significet.

guente, vrina fit alba. At si satis, superque retenta, alba nihilominus excernatur, & aquea, idque fiat humore non genito, summam arguit caloris natiui miseriam; quæ enim maior esse potest, quam eo vsque depauperari, vt ne bilim quidem flauam, quæ vel intemperato est corpore, progignere valeat? benè Gal. *Vrina quidem tenues, colore verò alba, sunt summam humorum ostendentes cruditatem, concoctricis verò facultatis debilitatem.* Quod si tales fiant, quia humores vrinæ admixti per angustos meatus permeare nequeant, indicat id summam obstructionem. Hac ratione albæ, & tenues sunt nephriticorum vrinæ, & eorum, qui lapide vesicæ laborant. Cæterum, vbi eadem est alba, quia humor alibi confluxit, tantumdem timenda est, quantum mali portendit, humoris decubitus ad illam partem. Vnde si alba fit vrina, quia bilis ad inflammatum pedem, aut aluum adcurrit, nihil mali portendit; est enim pes, pars ignobilis, & aluus excernendis humoribus dicata est. At si albà fiat vrina, bili ad caput delapsa, est certè tunc temporis maximè timendum. Vnde Hipp. 4. Aph. 72. *Quibus vrina alba, & perspicua malæ, præsertim si in delirantibus appareant.* In vniuersum ergo, semper vrina alba, est mala; nam vel indicat bilim non gigni, vel alibi mitti, aut non posse per angustos meatus permeare, sed satis de alba tenui, nunc de ea, quæ crassa est, & alba dicendum.

In vniuersum quæuis est mala.

Quid alba, craßaque urina indicet. *Cap. XV.*

Crassa, albaque vrinæ causa proxima, remotaque.

FIt hæc, crassa substantia, eaq; albicante, vrinæ admixta. Potest esse substantia hæc crassa, albaque varia, & multiplex: nimirum pituita, eaque varia, modo salsa, modo insipida: est interdum pus, & semen, fit alias à colliquatione carnis, seu pinguedinis. Quoties ergo huiusce-modi vrinæ inspiciuntur, vel purulentæ illæ erunt, vel phlegmaticæ, seu pituitosæ, vel pingues; nam quamquam nimis vetusta pinguedo sit flaua, recens tamen albicat. Distingues pingues à pituitosis, & purulentis, quia in istis multa & copiosa subsident, pinguia supernatant: sed quamquam, & pus, & pituita subsideant, hæc tamen tenacitatem habet, & lentorem: secatur facilè in partes purulenta substantia. Omitto fœtorem, quia vbi pus è partibus longinquis descendit, amittit fœtorem, & vbi pituita diutius in vesica detinetur, adhuc ipsa contrahit odorem prauum. Monstrant hæ varios affectus, & varium morborum euentum. Quid purulentæ, supra dictum: quare id tantum reliquum, vt de pituitosis, & pinguibus habeamus sermonem. Crassæ vrinæ, vbi à salsa pituita fiant, cum ardore excernuntur: calidam arguunt renum, hepatisque intemperiem: minantur, ni citò occurratur, fœuum vlcus partibus vrinæ excernendæ dicatis, vt obseruamus passim in ijs, qui gonorrheam diuturnam patiuntur. Minatur eadem vesicæ calculum, nam

Causæ notæ.

Quid quæque præmonstret, ac primum quid crassa à pituita.

nam vbi vel huius expultrix languidior est, quam vt expellere possit, vel pituita crassior, ita vt pertinaciter hæreat, idoneam præbet calculo gignendo materiam. Timendum tamen id magis, vbi vrina crassescat à pituita, quæ nec salsedinem habet, nec acrimoniam aliquam; nam vbi non excitetur facultas, nequaquam ad expellendum insurget. Quare pituita, retenta facilè lapidescet.

Cæterum, quæ parte nostri corporis liquata albescit, quam maximè timetur ab Hippocrate 2. progn. 35. *Et pinguedines*, inquit, *aranearum telis similes, in vrinis supernatantes, damnanda; consumptionem enim significant*: hoc est exitiosæ sunt pinguedines, quibus hoc est proprium, vt supernatent; huc enim inclinat potius animus, vt putem, non dari vrinam, per cuius liquorem sit pinguedo dispersa, & confusa: & oleaginea vrina, est ita dicta à Gal. quia, & colore, & substantia, est oleo similis, vt ex historia Parij patet, & 7. Aph. 35. At vnde tanta formido? nonne fit pinguis vrina pinguedine sanguinis per vrinas excreta, effusa pinguedine renum? Hinc autem aut nullum discrimen, aut non timendum, nam & in sanis frequenter hoc contingit. Ita sanè: proinde exponendus Hipp. de vrinis pinguibus, quæ vniuerso corpore, & singulis eius partibus liquatis fiunt; ad hanc enim consumptionem, multus calor requiritur: pinguedo recens, & renum, vel à tepore liquatur: pingue illud, quod supernatat in sanguine, citra vllum vitium excernitur: vitium autem? imò est optimæ sanitatis indicium. Hinc fit, vt cum multo maior caliditas requiratur ad vetustam pinguedinem liquandam, quam recentem, ad eliquandam carnem, quam pinguedinem, ad eliquandas partes spermaticas, quam carnosas, est sedimentum orobinum, seu ordeaceum, furfuraceum multò deterius, quam quæuis pinguedo supernatans. Quare rectè Hipp. 2. progn. *Farinacea in vrinis sedimenta, mala: his sunt deteriora laminea. Tenuia, & alba, valde mala: his autem sunt deteriora furfurea*. At si tanti refert ad prædicendum euentum, noscere, quid est quod liquatur, & à qua parte: qua ratione petes, potest id cognosci? hoc indicio: vbi corpus vniuersum consumitur, in vniuerso corpore æstus quidam percipitur: est consumptio diuturna, præsertim si corpus non sit admodum pingue: cum consumūtur spermaticæ, apparent caruncula, laminæ, pili. Pinguedinem recentem colore distingues à vetusta; recens enim est alba, vetusta flaua. A qua autem parte proueniat, num à renibus, an contra fluat ab vniuerso corpore, docuit Hipp. aph. 35. 7. par. *Quibuscunque*, inquit, *pingue est, quod supernatat, atque accumulatum, ijs renum morbum acutum significat*. An tamen sufficienter, non admodum liquet. Dicit in com. Gal. idcirco renum pinguedinem confertim ad vias vrinarum trāsmitti, quia à renibus ad vasa vretera, breue est spatium. Quod non placet; nam cum non liqueat, quando incipit fieri liquatio, est illud incertum, an confertim, an tardè liquata pinguedo veniat ad renes. Exponit propterea aliter

Quid pinguet.

Dub.

Sol.

Quomodo nosci potest, quæ pars eliquetur.

Hipp. dictū obscurum.

Gal. expositio.

Præceptorum Gal. aph. Gal. ex mente suorũ Præceptorũ hunc in modum, quibus pingue, ac in seipsum contractũ insidet in vrinis, ijs acutũ renum vitiũ significatur, nam quæ à toto corpore manat, diuisa est, & dispersa. Quod pugnat cũ sensu; nam quauis ex parte pinguedo effundatur, cõcrescit illa statim, ac lotio miscetur, & quidquid effusum est, vnitur. Quare neque simul effundi, neq; cõfertim excerni pinguia, à renibus illa prouenire declarat. *Nostra.* Dicerem proinde, quod ipsemet Gal. in initio Com. innuit, quamuis ei non multum arrideat, nõ docere hoc aph. Hipp. quo pacto possit Medicus, partem affectam dignoscere, sed de vitio renũ sermonem habens, num sit illud acutum, an longum, illo signo declarare conatur. Enimuero vbi multa, & simul pinguedo eliquetur, ingẽtẽ inesse in renibus calorẽ arguit; magnæ autẽ intemperies, & calidæ, celeriter ad finem properant suum, quare erunt illæ acutæ. Aliunde ergo petenda signa, quæ renes liquari doceant, erunt autem signa excalfactorum renum. Nimirum si sint notæ, quæ renes malè esse affectos doceant, & aliæ corporis partes benè se habeant, tunc temporis, si quæ pinguedo eliquetur, nulli dubium esse poterit, quin à renibus illa excernatur. Sed satis, occasione aphorismi, vagati sumus.

Quid rubra urina, & subrubra, quiduè flaua significet. Cap. XVI.

HAbet rubra vrina suas species, nam præter ipsam datur subrubra vrina, & intensè rubra. Quoniam verò meminit frequenter Hipp. subrubræ, & quod de ista dicitur, facilè intelligi potest, quid sit sentiendum de alijs, propter hanc rationem, ne pluribus lectorem frustra fatigem, dicam tãtum, quid vrina subrubra, quid vrina intensè flaua prænunciet. Hipp. quod spectat ad primum 2. progn. 27. *si*, inquit, *vrina subrubra fuerit, & quod in ea residet subrubrum, leueq; sit, ea priore quidem diuturniorem morbum, sed admodum salutarem fore indicat*: dat rationẽ in Com. Gal. quia vrina subrubra fit ex sanguine crudo, ac non probè confecto: at est dictus humor omnium optimus, quare non impendebit aliquod ab eius copia discrimen, quia verò est idem crudus, aliquali opus est tempore, vt coquatur. Quare rectè censet Hipp. diuturnum fore morbum, sed admodũ salutarem. Quod si rubeus color, & intensè rubeus, ab ijsdem fit causis, maioribus tamen, nulli dubium fuerit, quin vrina rubra, & intensè rubra longè diuturniorem morbũ prenunciant. Vide Gal. in hist. Hermocr. Ne tamen erres, nota esse hoc verum, vbi vrina fit rubra, vel subrubra, nullo vitio existente in renibus; contingit enim non rarò, vt renibus nõ benè sugentibus quidquid sanguinis erat cum vrina, subrubra fiat; idemq; sæpè accidit rarefacta substantia venarum, quæ sunt in renibus; nam vbi ab his causis rubra euadit vrina, vel subrubra, peculiare vitium renum dumtaxat ostẽdit, de

de statu corporis vniuersi non docet. Ex qua causa illa fiat, dignosces facilè ex notis malè affectorum renum, & ex alijs indicijs, quæ morbi longitudinem arguunt.

Obijcies, vrina rubra potest fieri à sanguine benè cocto, nam & hic rubrum habet colorem: Non ergo vrina rubra, aut subrubra morbum longiorem portendit. Hic nonnulli admittunt, & malè assumptum, nam probus sanguis, statim ac è venis egreditur gelascit, & niger efficitur: numquam itaque à bono, & cocto sanguine rubra vrina, sed à seroso, & crudo, proindeque rectè censuit Hipp. diuturniorem morbum, sed admodum salutarem ab ea indicari.

Quid spectat ad vrinas intensè flauas, possunt illæ fieri obstructa vesica fellea, vel eadem trahere non valente bilim; prolectat enim ipsa humorem cholericum, non secus ac lien allicit melancholicum: fiunt eædem hepate non expellente eamdem: quibus ex causis, fit, ni fallor, vt hydropicorum vrinæ sint frequenter saturatæ bili. Fit tertio idem inflammato hepate, ac præ inflammatione maiorem bilis copiam gignente, quam vt vesica fellea purgari possit. Prioris generis vrinæ non multum timentur à medicis, de alijs scripsit Hipp. malas esse, vbi ante diem septimam appareant; nam, & ad vrinas ictericas spectare potest Aphor. 62. 4. sect. *Quibus in febribus morbus regius ante diem septimum mala*. Quamquam 81. t. 4. de rat. vict. & 1. epid. com. 2. t. 65. oppositum doceat, & Auer. 4. collect. 43. scribat, se multos ictericos ante septimum diem vidisse seruatos. Vnde ne apertè carpere videretur Hipp. dixit, vera ipsum scripsisse de ijs, quæ contingunt in Græcia, cæterum in patria sua aliter euenire ob calorem clymatis; sed vt rem fatear, nõ erat, cur excusaret Hipp. quippe qui excusari non indiget, si Aph. exactè intelligatur. Est autem mens Hipp. cit. loc. docere, nullam vacuationem ante diem, qui solet, vt plurimum morbum iudicare, esse bonam: vt si ex. g. in febribus, quæ non solent antè septimum diem iudicari, icteritia fiat, est hoc malum: malum inquit non lethale; quare non est necessarium, vt quibus hoc accidit, ij omnes intereant: neque vt peius se habeant, quia propositiones medicæ, vt plurimum verificari debent. Quare nil obstat, quin quandoque contingat coqui humorem antè septimam diem, & crisim salutarem succedere, vt benè adnotauit Valles. 10. contr. c. 9. & alij multi, quod quia admodum clarum esse censeo, plura non addam.

Vrina intensè flaua quid indicant.

Vide Auic. l. 3. fen. 14. tract. 4. c. 8.

Quid arenosum sedimentum indicet. Cap. XVII.

POstquam vidimus, quid nigra, albaué vrina indicat, quid rubra quid flaua, quid tenuis, quid crassa, videtur poscere nostri propositi ratio, vt de præsagio earum vrinarum, quod à contento sumitur, modo instituatur tractatio. Vnde esset agendum de purulenta vrina, pingui,

gui, de sedimento orobino arenoso. Quoniam verò de purulenta vrina c. 11. est actum: de pingui 14. quædam diximus, illud tantum superesse videtur, quo apponamus coronidem huic libro, vt de sabuloso contento, & spuma quædam adnectamus; nam eorum, quæ in vrinæ liquore continentur, quædã subsident, supernatant alia. Cæterum, quia Hipp. de arenoso contento peculiarem scripsit aphor. (est autem 79. 4. sect.) ipsum adeamus; *Quibus*, inquit, *in vrinis arenosa subsistunt, ijs vesica calculo laborat*. Dubitarunt omnes de huius aph. veritate, & iure profecto, nam arenulæ non solum à vesica malè affecta prodire possunt, sed & à renibus; quare si arenularum excretio, est indicium certum lapilli, non minus indicabunt esse in renibus lapidem, quàm in vesica; quamquam si experientiam velimus attendere (debet autem potissimũ inspicere Medicus) non est, cur de vesicæ lapide, aut renum hãc ob causam timeat, siquidem infinitos videmus citra vllum salutis detrimentum, arenas excernere. Hæc cum vidisset Gal. falsum esse aph. putauit, & librariorum incuria, aut Hipp. negligentia alteram aph. partem omissam; enimuero, vt, & illud addatur, vbi ab arenulis corpus expurgatur, non remanet in corpore materia, quæ aucta possit in lapillum excrescere; quare tantum abest, vt arenularum excretio monstret vesicam calculo laborare, vt earũ excretione, à calculi timore vindicetur. At verò si verba aph. perpendantur, nec falsus esse aph. inuenietur, nec mancus, nam arenæ, quæ à calore hepatis, & venarum gignuntur, tenuissimæ sunt, quo fit, vt numquam subsideant, supernatant semper, quemadmodum farina tenuissima. Quæ renum vitio fiunt, non adhærẽt ita pertinaciter, quemadmodum, quæ in vesica gignũtur: ratio est, quia vesica est longè frigidior renibus: quare aptior magis ad congerendam crassam pituitam, eamque seruandam. Quod si iecoris, venarumque arenulæ supernatant, semper, numquam subsident: arenulæ, quæ à renibus, quamquam subsideant, non tamen adhærent matulæ, quia neque adeo magnæ, vt eleuari nequeant, neque mucco ita admixtæ, vt hæreant, verus est Hipp. dicens, *Quibus in vrinis arenosa*. hoc est muccosum quoddam arenis permixtum: subsistunt, idest fundo matulæ adhærent, ijs vesica calculo laborat, vel actu, vel in proxima est dispositione, vt ille gignatur, quia facili quodam negotio magna aliqua arenula cum muccoso excremento in vesica detenta, in lapillum excrescet, atque hæc de hoc aph. & contento arenoso.

Hipp. de arenoso contento indiciũ examinatur.

Galen. aut mancũ, aut falsum putat esse aph.

Nos ab vtroque crimine vindicamus.

Quid indicet urina spumosa. Cap. XVIII.

QVid indicet vrina spumosa, facile quisque intelliget, si intelligat idem, vnde vrina spumosa; cum verò id nõ liceat assequi, vbi spumæ origo ignoretur, hinc ordiemur hoc caput. Fit spuma in vniuersum aerea substantia, ab aquosa, crassiuscula tamen impedita, ne ad

Vnde spuma.

ad aeris regionem, quæ est locus sibi accommodatus, & proprius adpellant. Nimirum id est insitum cuicumque corpori, vt ad propositum locum, & familiarem contendat, quia ea est proprietas loci naturalis, vt locatum tueatur, & feruet quarto phys. quamobrem cum appetat quisque seruari, nitentur cuncta, vt in proprium locum deferantur, vbi itaque in aqua, aut aquoso quouis corpore, aer seu substantia aerea, vt flatum complectar, continetur, contendet hoc corpus ad proprium locum, vnde ad aerem ferri appetet: quare feretur, ni obstaculum inueniat; at, si vel aquæ, vel aquosæ substantiæ crassities id prohibeat, attollet aer aquam, vnde bulla fiet, & spuma, maior, minor, prout plus minus attenuata illa fuerit, eademque diutius conseruabitur, aut mox euanescet, prout crassior fuerit, aut minus crassa aquosa substantia; vnde quia mel crassum, hinc mel calfactum ferè vniuersum in spumam euaditnec male diuturnam fore pluuiam præsagiunt quidam, cum bullas diu in aqua permanere aduertunt; nam crassa est materia, hoc autem yberem poterit copiam vaporum suggerere, quare & multa aqua progigni; Cæterum cum attenuet calor, motus misceat aeream substantiam cum aquosa, & motus est causa spumæ & calor; A motu spumam fieri, docet marenam commotum vniuersum spumescit: docent equi, nam vbi frænum mandunt, miram copiam spumosæ saliuæ effundunt, docent demum idem loquaces. Calorem, eiusdem causam esse, experimur in iratis: siticulosis; Hinc cum moueat calor à centro ad circumferentiam, fit vt cum spuma vniuersam vrinæ substantiam contegerit, eã spumæ portionem primum disijciat, quæ medium vrinæ locum occupauit, deinde aliam, vnde in coronam postea euadit. Cur vero spuma sit alba, an quoniam inclusus aer albicet, an quoniam attenuata aquosa substantia, maiorem excipit lucis copiam, nihil refert modo examinare. Vbi ergo spumosa mingatur, vrina abundantis pituitæ est indicium, attenuatæ tamen, & commixtæ, nam simplex permixtio faciet vt multum crudi succi subsideat, vt sit spumosa vrina nequaquam. Præmonstrat præter hoc, frigidam renum longamque affectionem, vt scribit Hipp. quem omnes recipiunt 7. aphor. part. 34. An a hoc præter hoc indicap, istud dubium; negat Vallesi. nam vndecumque Bullæ venirent, si renes bene se haberent, dissoluerentur in ipsis, tum ob calorem ipsorum cum ob eorumdem angustiam. *Quæ enim* inquit *ampullæ non dissoluuntur, vrina percolanda à primo renum sinu in secundum? Certe nulla, aut si quæ superarent erunt exigua quadam non insidentes, sed volitantes per vrinam*; Negat quoque Triuer. nam si aliunde spuma, vel à venis, aut ve ssica, at hæc frigidior est, quam vt flatum attollere valeat: calidiores venæ, aut non gignunt flatum, aut mox discutiunt, quare vrina spumosa, renum tantum affectionem demonstrat, eamque longam, quia frigidi morbi vt plurimum diuturni.

Cur bulla diuturnam fore pluuiam præsagiunt.

R Affir-

Affirmat Actuar. Nam 1. de prænid. cap. 16. *Si bullæ inquit cum febre apparuerint, & processerint, dolores capitis non medicos arguunt*, & in fine eiusdem capitis, *Bullæ quæ etiam quæ capitis dolorem significabant, si breui dissoluantur, significant quoque dolores diminui*; Suffragantur ijsdem experientia, nam videmus passim correptos catharro, copiosam vrinam eamque frequenter spumosam emingere, vt propterea iuuet dicere spumosam vrinam, nedum frigidæ renum affectionis esse argumentum, sed vel capitis dolores portendere, vel frigidam humidamque eiusdem intemperiem monstrare; etenim si fit spuma, pituita calfacta, & commota, cur non poterit flatus ad caput assurgere, doloresue inferre? cumque delabens à capite ad renes pituita, ibi possit spumescere, cur non licebit ex spumosa vrina frigidam, & humidam cerebri intemperiem arguere? quare renes tantum patiuntur quandoque, cum bullæ subsistunt in vrina; quandoque hi & aliæ partes; hæ quod pituitam progignant, illi quod missam pituitam excipiant. Miror proinde Triuer. qui friuolos eos medicos vocat, & ineptos, qui ex vrina spumante, catharrhum colligunt, namque quamquam non sit certum capitis male affecti indicium, affectum tamen esse potest inde, probabiliter conijci, præsertim si alia accedunt, quæ caput non bene se habere declarent. Nec tamen male affecti capitis potest illa esse signum, sed aliarum partium, nam vt cum Triuer. primum congrediar, non habet vessica, ita exiguum calorem, vt flatum gignere nequeat, nec venæ ita calidæ, vt vel non gignant, vel dissoluant; nam vt mittam verum hoc esse in constitutione naturali, vbi materia est admodum crassa, esto habeant robustum calorem, flatum nihilominus gignent, quia respectu crassi humoris est exiguus calor, vnde dixit Hippocr. *Allium flatum parit*. Ex ijsdem potest causis contingere, ne delata ad renes vrina spumosa dissoluatur. Scilicet quia crassior flatulenta substantia est, quam, vt dissolui potuerit à renibus; aut quoniam est renum calor imbecillior redditus. Tot ergo affectus cum possit spumosa vrina indicare, tot partes affectas, non possunt non displicere ij, qui nihil indicari contendunt ab ipsa, quia fit continuo ex motu, cuius redeam afferunt coniecturam, quia quo vehementior est motus, eo plures, & tenuiores fiunt bullæ; atque si sensim illa emingatur, virga matulę fundum attingente, nulla fiet spuma; nam quamquam ex motu quandoque spumosa vrina, vt tamen semper inde fiat, numquam à causa interna falsissimum, nam semen à causa interna spumescit, sputum sitientium. Præterea spuma quę à motu, cito dissoluitur, vt docet generatio spumæ quæ in mari; aliter accidit, vbi spuma à causa interna ortum habeat.

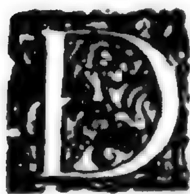
Con-

Concluderem hisce hoc caput, ni me detineret idem Hippocr. qui 2. Aphor. 43. scripsit, *Qui strangulantur & dissoluuntur* (ita enim legendum) non vt quidam, *Strangulanti & dissoluti*, cum subdat, *nondum tamen mortui, non redeunt ad vitam, quibus spuma circa os fuerit*; Enimuero si spuma à pituita arteria, cur qui dissoluuntur, & suffocantur non possunt conualescere, cum spuma circa os apparuerit, præsertim cum videamus epilepticos spumam circa os habentes, adhuc in pristinam valetudinem restitui? Sed alia est spuma, quæ oris saliua attenuata ortum habet, alia est quæ fit à corde efferuescente, ac magno cum impetu portionem humoris, vna cum spiritu ad os transmittente; illa haud magni momenti, hæc periculi plena, nam vt Galenus ibi, pulmonis violentiam significat, quam patitur, dum animal suffocatur. Vide ipsum, nam multa de spuma, non minus eruditè quam doctè.

ANTEPRAXIS MEDICAE Liber Nonus.

DE PVLSIBVS.

Consilij ratio, & ordo. Cap. I.

Vo esse præcipua, illustriaque signa dicebamus, vrina, & pulsus: nam illa venarum, & hepatis: pulsus arteriarum, & cordis conditionem denuntiat. Hinc de vtrisque tractare necessarium duximus. Quamobrem quando absoluimus primum, est consequens, vt disputationem de pulsibus aggrediamur. Dicemus autem primo de pulsus natura, proponemus secundo illius differentias. Tandem quid quisque præmonstrat, ac simul illius causas explicabimus.

Quid pulsus. Cap. II.

Pulsum motum esse docent omnes: qualis tamẽ sit dubitãdũ.

Similem circulari esse vult D. Th.

Decremento, & incremento Tur.

Motum localem dicit esse Gent.

PVlsum motum esse docent omnes, & vox ipsa pulsus, nam in hunc modum dictus à pulsando. Vel quoniam corpora circumobsistentia pellit. Quantum tamen in re ista conueniunt, tantumdem de motus differentia disputant. Persimilem esse dixit sphærarum motui cap. 35. opusc. de motu cord. S. Doctor, nam vt ille, & circularis est, & continuus: sic pulsus ab eodem ad eumdem terminum reciproca vicissitudine se conuertit, & quousque viuit animal, durat: vnde & circularis dici potest, & continuus, licet ab vtroque deficiat, nimirum à simplicitate conuersionis, quia ex motu, tractuque componitur: à continuitate vero, quia inter pulsum, & tractum, necesse est aliquam moram intercedere. Turis. lib. 2. art. med, dicit esse persimilem decremento, & incremento. Quid tamen vere sit, neque ipse statuit, nec D. Thom. Docuit aperte Gentil. fen. 3. 1. esse motum localem, quod reijcit Turis. duabus rationibus: altera quia fit motus localis præcedente cognitione: altera quia non mutatur locus per pulsum, quod in motu locali debet

bet necessario fieri. Vindicatur at facilè, nam quod spectat ad primam rationē, neque certum est pulsum, sine vlla cognitione præcedēti fieri: quinimo procedere probabimus infra: neq; vbi hoc admittatur concludet propterea Turis. non esse pulsum localem motum, siquidem cognitio præcedens non requiritur ad omnem motum, sed spontaneum tantum. Non officit item secunda ratio, nam quamquam cor, & arteriæ ex toto non mutent locum, aliquo tamen pacto mutant; nam vbi dilatatur cor, & arteria, præoccupat per distentionem, eodem Turis. auctore maiorem partem spatij, quam antea, & ad eas sese partes extendit, quas antea nullo pacto occupabat: fiet ergo aliqualis mutatio loci: quare erit pulsus localis motus: nec facile fingere poteris, quid sit pulsus, vbi id neges. At quoniam localis motus, vel potest fieri ad latera, & dilatatio dicitur, & constrictio Vel ad supera, & infera, loca, & adscensus vocatur, & descensus, videndum vlterius, quinam motus est pulsus.

Quæ sequimur, & à Tur. vindicamus.

An eleuationis, & depressionis?

Sunt antiquorum quidam opinati, adscensum, esse, & descensum, quod alij probant, quia non possunt arteriȩ dilatari, & constringi: alij, quia calor, à quo pulsus, cuncta attollit, & eleuat: qui facile experientia repelluntur; ipsa enim docti Medici didicerunt, cor vna cum parte arteriæ abscissum à corpore, dilatari, & constringi; motus ergo dilatationis, & constrictionis, pulsus erit. Ita Auic. 2. 1. d. 3. c. 1. Auer. 4. coll. c. 18. Gal. passim, & est cōmunis in scholis. Quāquā difficultate nō careat; nā quies est pars pulsus, vt infra dicemus. Quare, aut nō erit pulsus motus, aut erit motus, & quies. Præterea, ex cōtrarijs motibus, nō pōt vnus motus cōstitui. Quamobrē, cūq; sint dilatatio, & Constrictio contrarij motus, non poterunt ij simul vniri, & vnam motus speciem cōstituere.

Ita Antiqui.

Nos dilatationem esse ponimus & contractionem.

Dub. 1. 2.

Priori difficultati satisfecere alij, alio modo: omissam quietem putant quidam, quia diffinitio, ex his confici debet, quæ citra controuersiam diffinito debentur: *Quietes autem, partes ne totius respirationis sint, & pulsuum in controuersia est.* 4. de diff. pulſ. c. 5. Censent alij omissas, quia diffinitio ex his confici debet, quæ per se ipsum diffinitum constituunt: sunt autem quietes partes per accidens pulsus 1. de dign. pul. cap. vlt. Qui reijciendi, nam licet pulsus quatenus simplex est motus, nulla possit ratione quietem admittere, exposcit illam tamen, prout est motus compositus; nam non possunt fieri cōtrarij motus, nisi aliqua quies intercedat. Erit itaque illa, pars necessaria pulsus. Quod confirmatur tripliciter. Primo quia, vbi nequit natura vsui plus iusto adaucto satis facere, demit de quietibus, nec minus varias ipsas reddit, ac motum: alicuius itaque gratia illæ fient, quare non erunt illæ partes per accidens pulsus. Secundo nihil trahit propter ipsum trahere, sed vt attracto fruatur: non ergo trahit dilatatione natura, vt trahat, sed vt aere attracto potiatur. Cum ergo numquam id assequi possit, ni quies dilatationi succedat, erit necessaria quies nedum, vt motum contrarium aggrediatur natura, sed propter nobiliorem vsum. Quid ergo? distinguendum

Aliorū Sol.

Reijcitur.

Nostra op.

de quiete, & cùm Gent. 2. prima d. 3. cap. 1. dicendum, esse illam duplicem alteram respectu subiecti, facultatis alteram, hæc numquam est in pulsu, nam quo tempore cessat à dilatatione facultas, conseruat arteriam in illo situ, quemadmodum facit à constrictione: Conseruatio autem membri in eodem situ, quem acquisiuerat, actio, est, non quies, vt 2. de caus. sympt. 2. Gal. docet. quare non est id omissum, cum nomine motus comprehendatur.

Sit ne pulsus vnus motus, & quomodo?

Secunda difficultas, tanti fuit apud Christ. Aueg. primo ar. med. cap. primo, vt ab Auic. recesserit, pulsumque sic diffiniuit, *Est pulsus peculiaris actio præcipue cordis, deinde arteriarum*. Sed fatetur, quod negat, nam est actio motus, quare si est pulsus actio, erit idem motus, non simplex, nam distentio, & contractio, compositus ergo ex diastole, & systole, quomodo ergo erit vnus? Putauit D. Th. vnum dici posse, quia duo hi motus habent vicem vnius circularis, licet deficientis. Suarez disp. 18. sect. 7. dixit motum pulsus esse physicè vnum, mathematicè non vnum. Dic tu non esse motum vnum, nisi per accidens; quare erit pulsus aggregatus quidam motus ex dilatatione, & constrictione. Cuius nam? c. seq. dicetur.

De pulsus subiecto. Cap. III.

Varia de re ista sententia.

ARteriarum motum dixerunt esse quidam, vt refert Gal. 4. de diff. puls. 2, addidere alij, Cordis, quo circa dicebant, est pulsus motus arteriarum, & cordis. Qui nec conuenere, nam alij dicebant esse motum arteriosi ventriculi cordis, hoc est sinistri, dextrum nō arbitrantes pulsare: alij pulsare quidem, at non primò, & sua sponte, sed vna cum eo, qui spiritualis vocatur, moueri volentes, ventriculorum cordis, & arteriarum motum esse dixerunt. Alij, cum Cerebrum quoque pulsare aduertissent, meminere cerebri dū, pulsū diffiniunt: mēbranas alij apponunt; quamquam præcipuè cerebrum pulsare voluerint, membranas per accidens. Alij demū opinantes nec cerebrum, nec membranas per se pulsare, sed propter arterias, nihil priori diffinitioni addiderunt. Ergo hi dicunt esse pulsum motum arteriarum, & Cordis: illi arteriarum, Cordis, & menyngum, quæ vestiunt Cerebrum: diffiniūt alii hunc in modum, est pulsus distensio, & contractio Cordis, arteriarum, & cerebri.

1. conclusio.

Pro decisione, sit prima cōclusio, subiectum pulsus, est cor, & omnes arteriæ nostri corporis. Probatur communi omnium Doctorum consensu. Cordis autem nomine, non omnem eius substantiam intelligimus; Qua enim ratione cum dura illa sit, poterit dilatari, & constringi? Mouetur itaque ratione ventriculorū. An omnium? sinistrum moueri, docent omnes; de dextro negant multi, videtur tamen affirmare Gale.

nam

nam hæc habet lib. 6. de decr. Hip. cap. 7. *Si igitur ita feceris, & dextram thoracis partem dissecueris, euidenter dextri cordis ventriculi pulsum videbis, neque te fugiet, meatum illum, qui cordi connectitur, à caua vena progerminatum, etiam ipsum, quemadmodum arteriæ pulsare.*

At quæres, mouentur ne propria virtute, an ad motum sinistri, instar ostiorum fluminum, quæ consensu maris, in quod immerguntur, & fluunt, & refluunt? Tenent quidam secundam hanc partem, eamque suadent, quia anterior pars cerebri, partesque, quæ ex sinistro oriuntur ventriculo, mouentur duntaxat. Primam tamen defendit Gal. 7. de vsu par. 15. quæ amplectenda, nam cum aliquid ex accidenti mouetur, vt mare, dum flumina excipit, non mouetur vna simul cum alio: nec ratio adducta suadet oppositum, illud enim accidit, quia uasa, quæ dextro ventriculo inseruntur, inepta sunt ad excipiendam facultatem. Cæterum, quia Gal. monuit, non esse multis inquirendum, pulset ne dexter ventriculus, quia tantum à corde facultatis excipit, vt redundet, & bulliat, an ex sanguinis in contrarias partes agitatione, propter hanc causam ad arterias sermonem conuertam, vnde sit secunda conclusio.

Arteriæ omnes, quotquot illæ sunt, & dilatantur, & constringuntur. Probatur, quia omnes sunt eiusdem naturæ: quare habebunt eandem vim sese dilatandi, & constringendi, quæ cum non sit spontanea, necessariò aget, quare omnes pulsabunt, & aliquam substantiam allicient; quædam tamen tenuem sanguinem: quædam quod in sanguine est halituosum, aliæ vti proximum sibi, aerem prolectabunt. Vide 3. de facul. nat. cap. 14. — *2. conclusio.*

Tertia cóclusio, non est pulsus motus membranarum cerebri. Nam hæ factæ sunt à natura, vt contineant cerebrum, nec habent alium vsum; præterea dura mater caluariæ adhæret. An sit motus substantiæ Cerebri? Gale. 4. de diff. puls. 1. *Si quam, inquit, vt arteria obtinet facultatem peculiarem Cerebrum, & membranarum, & cerebri necessaria erit mentio in diffinitione, eritque tota diffinitio pulsus: est contractio, & distentio cordis, arteriarum, atque cerebri, & eius membranarum: Sin autem alterum illorum ea, est facultate insignitum, eius vnius faciemus mentionem.* Iam vero motum, quem habet cerebrum, arteriis multis, quæ in ipso sunt, debet. Quare hæc erit diffinitio pulsus, est motus primò cordis, deinde arteriarum. — *3. conclusio*

A qua nam causa pulsus. Cap. IV.

Prima vel causa pulsus factrice opinio.

QVi pulsus, quod eius subiectum, iam vidimus, nunc eius causam factricem rimari oportet. Nonnulli, quos refert D. Tho. 45. op. de mot. cord. ab Intelligentia fieri motum hunc autumarunt. Suaderi id potest, quia vt habetur 7. phys. omne motum debet esse rea- — *Suadetur primum.*

liter à motore distinctum, quod hic locum habere nō potest, nisi cor extrinsecū habeat motorem. Secundo quia si ab interna aliqua causa cor moueatur, aut erit hæc libera, aut necessariò agens. Nam primum, nā vt scripsit Gal. 2. de motu musc. *ea, quæ cum facta iam sunt, sedare iam potes si vis, & si non dum facta facere, sunt voluntaria, præter hac citius, aut tardius crebrius, aut rarius ea faciendi potestatem habeas, manifestum est, actionem illam seruire voluntati* At pulsus, quamquam pulsare nolis, nō propterea deficit, nec si crebriorem, aut tardiorem velis illum facere, vmquam assequeris. Quare non erit hæc actio à libera facultate: neque à naturali, nam naturales causæ, vt calor, & frigus agunt secundum vltimum suum posse, nec respiciunt modo aliquo finem, alioquin nihil interesset, multum ne alimenti, an parum exhibeatur, calore id tantū coquente, quo animal opus habet, reliquum expultrice potentia extrudente. Nunc pulsandi facultas facit pulsum celeriorem, tardiorem, pro ratione indigentiæ; quare non erit eius causa necessaria. Confirmatur quia natura determinatur ad vnum, constat autem pulsus contrariis motibus. Nec tollunt difficultatem dicentes, fieri hos motus ab anima, nam adhuc licet quærere, fiat ne motus iste ab anima secundum gradum vegetatiuum, quem habet, an sensitiuum: aut si plures ponas in corpore animas, fiat ne motus ille ab anima vegetali, an sentiente. Quare, vt hæ difficultates tolluntur, id esse reliquum dicere videtur, pulsus causam esse Intelligentiam. Fatebor id numquam ego; nam si ab extrinseca causa, hæc actio, non erit illa vitalis, nec possemus ex pulsu, corporis actiones dignoscere. Ergo erit in nobis causa pulsus, nam ita censet schola communis Philosophorum, & medicorum. Nec citati pro contraria sententia auctores, aliud credidere, sed ab Intelligentia fieri pulsum affirmant, quatenus hæc formam tribuit cordi, moueri, vt posset, vt docet idem D. Th. cit. op. Proinde videre oportet à qua causa interna, motus ille.

Secundo.

Reijcitur.

Secūda sententia Ar.

Credidit Arist. lib. de resp. cap. vlt. dilatari cor à calore hunc in modum. Feruet sanguis in corde contentus, ebullit, & in maiorem elatus magnitudinem, vasa ipsum cōtinentia extendit. Quoniam vero cordis dilatationi aeris attractio succedit, fit vt refrigeretur quoquo pacto sanguis, detumescatque, non secus, ac ebulliens olla, immissa frigida. Pulsus ergo omnis à bulliente sanguine, & aere attracto: nempè dilatatio à feruore sanguinis, contractio ab aeris frigidioris attractu. Cæterum, quia nedum cor pulsat, sed & arteriæ, has subdit pulsare, quia cordi continuæ. Huic consimile est, quod habuit Erasistr. Auic. Tur. nam, & hi volunt dilatari cor, & arterias, ob receptam materiam in cauitate, quamquam nō eandem ponant; nam putans Erasist. in arterijs aerem contineri dumtaxat, arterias distendi dixit, quia aere à corde demandato replentur, contrahi, quia inaniūtur. Auic. cū præter aerem, spiritus quoque in arterijs admittat, dilatari arterias putat, ex spirituum vitalium

Ab Ar. non multum a bis Erasist. Auic. nec Turis.

talium influxu, contractionem, ex arteriæ collapsione: ex parte itaque conueniunt, ex parte discrepant: fatentur vno ore omnes, dilatari cor, & arterias, quia implentur: discrepant postea, quia Arist. vult, materiã replentem esse sanguinem, Auic. spiritum, Tur. vtrumque neutrum Erasistr. nam aeri hoc tribuit. Differunt secundo, quia Arist. vult, contrahi ob spiritus resolutionem, hunc resolui ab ingressu aeris. Refert hoc Erasistr. ad aerem emissum, ad grauitatem arteriæ Auic. Qui omnes hallucinantur, nam si continuitas est in causa cur vna cum corde arteriæ mouentur, cur cum venæ quædam eamdem habeant continuitatem cum corde, non mouentur eædem moto corde? cumque sanguis natura in arteriis contineatur, vt multis probauit Galen. non poterit simul per omnes arterias aer permeare, easque dilatare, & constringere: vt propterea reiicienda sit Erasist. sentẽtia Nec Turis. admittendus, nam quamquam vniuersus sanguis in corde contentus, possit vna simul ebullire, maximà tamen stoliditas est, idem de sanguine contento in arterijs autumare, quando ipsæ magnitudine dispares sunt, & sanguinis contenti in arterijs, & copia, & qualitas multiplex. At quod nec motus arteriarum, nec cordis, ab hac causa fiat, constat inde, quia calor nõ est causa motus; quin contra, motus calorem producit. non erit ergo calor auctor pulsus. Dices excalefactas partes dilatari, quia incalescunt: erit ergo calor occasio motus, quare alia ponenda facultas, quæ motum efficiat, quam cum non assignet Turis. aut falsa est eius sententia, aut insufficiens, ac rectius ij, qui pulsus causam non in aerem, spiritum, aut sanguinem referunt bullientem, sed animæ adscribunt, aut huic remote, proxime vero alicui potentiæ animæ. In hunc sensum trahit Auer. Arist. 1. cant. 74. & Veg. 1. ar. med. & apte satis. Enimuero in paruis naturalibus, vbi de corporis affectibus agit, instrumentarias causas eorum inquirit, non primarias, nã somnum fieri adstruit, vaporibus ex alimẽto ad sedem sensus communis delatis, expergefactionem trãsmissione spiritus, ad instrumenta, cum tamen vtriusque operis animam esse causam constet: Quod cõfirmatur. Quia scribit lib. de respirat. pulmonem respirandi gratia esse factum. ponenda itaque facultas.

Eadem itaque dicunt, & diuersa.

Hallucinantur tamen omnes, ac primum in assignanda causa motus arteriarũ: tres ob causas.

Secunda.

Tertia.

Et q̃ rectius qui à facultate possunt hunc motũ fieri.

Quæ nam? Gale. lib. de vs. pul. cap. 6. vitalem esse docet, quid tamen sit, fatetur se ignorare 1. de caus. puls. 2. Credidit Auer. 2. collect. 7. esse eam vegetalem, quia huius munus est, quidquid dissoluitur, resarcire, vnde cum pulsus opera spirituosa substantia regignatur, ad vegetalem animam dictum opus spectabit neque obstat, quod carent pulsu plantæ, carent enim, quia deficit eis organum, quia nulla fit in ijs spirituosę substantiæ deperditio. Tenet hanc sententiam Garb. l. 1. summæ tract. 5. q. 51. Rod. Vega l. art. med. c. 31. Capiua. trac. de puls. Mercen. & alij. Trahũt in eãdẽ Gal. nam 7. de vsu part. 9. vocat vitalẽ facultatẽ naturalẽ, & motum thoracis ab anima, cordis, à natura fieri scribit. 6. itẽ de vsu p. 8. docet, idcirco naturã neruulũ dedisse cordi, ne omnino esset plãta.

Male tamẽ putat Auer. esse vegetalem.

Sed

Hęr.n. agit pro ratione potentia modijs primis qualitatibus, quod falsum de vegetali.

Vnde rationibus pro alia sententia respondetur.

Sed neque Gal. hæc sententia est, neque vera, non est Gal. nam quãquam dixit, si cor neruo priuetur, non differre à planta, hoc ideo verũ, quia ni neruum habeat, nõ potest vitalem facultatem habere: naturam pulsus causam esse asserit, quia continuò mouet. Non est item hæc sentẽtia vera. Primum quia naturalis facultas semper agit pro ratione potentiæ: Vitalis pro vsus, & operis indigentia: instrumentum vegetalis est, prima aliqua qualitas; vtitur uitalis organo, vt sensitiua. Neque obstat, quod regignatur per pulsum spirituosa substantia, nam cum nõ viuant spiritus, temperamento possunt refici: quamquam nec si anima id faciat, à vegetali propterea pulsum fieri dicendum, alioquin cogeremur idem de respiratione affirmare. Sed esto admittantur hæc omia, non esset propterea sententia adducta acceptanda, nam vita non tam consistit in iugi quadam propagatione spirituum, quam in trãsmissione eorumdem ad singulas partes. Vnde quemadmodum eum dicimus Sortem iugulasse, qui gladio guttur Sortis transfixit, non eum, qui gladium construxit: & medico opportuna remedia exhibenti, curationis beneficium acceptum referimus, non eplasiario, qui confecit; sic ea potissimum actio est vitalis, per quam spiritus fertur ad singula membra, non qua idem regignitur. Quare cum dilatare, & constringere nullo pacto valeat vis naturalis, non erit vis naturalis pulsus causa effectrix. Nec aliter opinandũ, quia naturalis potentia pellit noxia, trahit vtilia, quæ fiunt in pulsu, trahitur enim pulsatione aer, pelluntur contractione fuligines; nam naturalis facultas trahit, quemadmodum magnes, accurrit aer in pulsu, vt vitet vacuum; pellit cor sese comprimẽdo, non sic naturalis facultas.

Nec bene putarunt alij vitalẽ facultatẽ mediam esse.

Proinde arbitramur esse hanc facultatem secundum locum motiuam, nam & hic motus fit præuia cognitione.

Hæc cum fortasse considerasset Fern. l. 5. physiol. c. 13. & ante ipsum Concil. diff. 57. dixerũt, vitalem facultatem, neque esse naturalem, nec sentientem virtutem, hæc enim operatur pro voluntatis imperio, illa pro ratione potentiæ, sed mediam distinctam à dictis, nempe quæ mouet pro ratione indigentiæ. Probat hoc Fern. quia quandoque læditur vitalis facultas, illæsis cæteris, & è conuerso. Idem Vall. 3. lib. contr. c. 2. qui si mediam per abnegationem velint esse, conuincuntur apertè à Mercenario, nam cum sit anima principium vitæ, erit quæuis facultas animæ, viuendi principium, quare cum quatuor sint gradus uitæ, vegetare, sentire, appetere, intelligere, erit hæc facultas principium alicuius ex prædictis actibus; vel ergo nutritionis causa, & erit vegetalis facultas, si sensationis, sentiens, si intellectionis intelligens, si motus secundũ locum motiua, quæ à sentiente, & intellectrice, nullo pacto distinguitur. Proinde dicerem, pulsum fieri à facultate secundum locum motiua: nam si quæ ratio cogeret id negare, illa esset potissima, quia fit pulsus absque cognitione. At hoc falsum; vrgetur enim cor ab initio calore, & adiutandam molestiam, laxat se, & distendit: distentum, quia diutius ita consistere nequit, contrahitur; contractum, quia denuo à sanguine

guine ebulliente inflammatur, denuò dilatatur lege c.8. huius lib. Neque officit pulsare cor, & arterias, nobis nequaquam attendentibus, nec cohiberi id posse, aut moderari pro arbitrio nostro, nam respiramus pariter, & palpebras mouemus, non attendentes, cũ tamen sint hi motus animales. Quod cohiberi non possit, nec pro voluntatis imperio intendi, & remitti, hinc tantum fit, ne sit motus ille omnino animalis, animalem nullo modo esse, nequaquam probat. Vnde redditur ratio, cur hic monstret affectiones cordis potissimum, ille cerebri, nẽpe motus purè animalis fit, vi à cerebro communicata hic virtute à corde transmissa. Hęc est in hac difficultate mea opinio, quam vt expendant alij etiam, atque etiam rogo, ac reiiciant, si falsam deiiciant, amplectantur, si verum esse intelligant.

Non est tamen omnino animalis, quia nõ obedit voluntati, nec pendet à cerebro.

Fiant ne partes omnes pulsũs à facultate. *Gap. V.*

Varia de victu sententia.

HAbet pulsus partes quatuor, dilatationem, & contractionem, duplicemque quietem alteram externam à dilatatione, internam alteram à contractione. An omnes hæ fiant à facultate, an quædam sint actiones, quædam cessationes ab opere controuersum. Suadent multa secundum hanc partem, ac primum nomen ipsum quietis, quod nil aliud importat, nisi cessationem ab opere, vnde 2. de mot. musc. 9. dilationem thoracis neruis contentis fieri docet, contractionem iisdem à contentione cessantibus. Secundo quia potest dilatatio fieri à duritie arteriæ constrictio à grauitate eiusdem. Quare omnium supervacaneũ est facultatem ponere, quę hos motus expleat. Ita multi, quidam tamẽ volunt contractionem fieri à facultate distentionem à propria duritie arteriæ, quo pacto inflexa à manu virga ex se ipsa postea ad pristinam figuram reducitur, sese dirigendo.

Quidem contractionem dicunt an facultate fieri à duritie distensionẽ.

Tenent alij, distentionem fieri à facultate, contractionem ab ocio ipsius, & videtur esse sententia Gal. 2. de mot. musc. 9. *expirationis* inquit *nullus musculus est opifex, sed hoc opus thoracis, aut potius affectus decidentia à nobis antea nominata est similis*. Alij à propria membri grauitate fieri contractionem docent, & melius, nam cum contractio sit motus positiuus, nequaquam ex solo otio procedere potest.

Alij distētionem euenit à facultate fieri cõtractionem ab ocio.

Non minor est dissentio de quietibus, nam Vall. 3. l. contr. 2. internã quietem cessationem esse dicit, externam actione fieri docet. Contendunt alij vtrumque quietem cessationem esse. Quos non video quid coegerit tantas distinctiones effingere; nam si ita dilatatio, quam contractio, tam quies externa, cum interna, sunt motus cum rithmo, omninò fatuum est ab alia causa, quam à facultate earum ortum deducere; nam quamquam dilatatio possit à duritie fieri, vbi cesset à cõtractione facultas, contractio à propria grauitate arteriæ, & cordis, neutrum tamen

Non minor de quietibus discordia, nam Vall. internum quietẽ cessationem esse docet, actionem externam, alij vtraq; quietem cessationem esse dicunt.

men cordi,& arterijs contingere poteſt,non.n.tanta eſt arteriarũ,cordiſue durities,dilatare, vt poſſit: nec ſi fieri à duritie id poſſet, cũ rithmo poſſet,& proportione, Non me latet conatos eſſe quoſdam monſtrare,poſſe rithmum fieri,mutata ſolum arteriarum duritie, & mollitie, nam quo durius eſt corpus, quod vltra mediocritatem comprimitur,eò velocius redit ad ſuam naturalem figuram,vt poteſt quiſque videre duabus virgis inflexis, quarum vna ſit mollior, durior alia;nam ſi æqualiter diſtorſeris illas,haud quidem diſtendentur æquali cum impetu,ſed celerius,durior,& vehementius,tardius mollior.At qui? pôt arteria,tam breui temporis ſpatio, è dura fieri mollis, mox dureſcere?

Iiſdem mõſtratur, non poſſe à grauitate pulſus,contractionem procedere,nã non fieret cũ rithmo; præterea graue ad ima delabitur,non contrahit: vt propterea non careat reprẽhẽſione Vall.qui dixit 3.cõtr. 2.contractionem arteriæ, vſque ad cauũ naturale, a facultate fieri,mẽbri grauitate iuuante; nam cum conſtrictio non ſit motus deorsũ,ſed à partibus extimis ad internas,atque ad hunc motum,nihil conducat grauitas,nihil in conſtrictione virtus, à membri grauitate iuuabitur. Vnde neq; illud admittendum, quod habet idem Vall.dilatationem, vſq; ad naturale cauum fieri à facultate,adiuta à firmitudine partrium,eſſet.n. cõſtrictio præter naturã,quãdo eſſet cõtra naturalẽ partis,propẽſionẽ.

Quãuis ſergo pars pulſus à facultate nullo alio cooperãte.

Dicendum ergo,vtrumque motum fieri à facultate,nihil cooperãte, aut firmitate partis ad dilatandũ,aut ad conſtringendũ grauitate. Nec opinandũ aliter de vtraque quiete,quod admittet facilè quiuis,ſi intelligat,me non loqui de quiete,quæ eſt mera motus priuatio, ſed de ea, quæ eſt conſeruatio partis in eodemet ſitu,quem antea per motũ acquiſiuerat; nam ſi conſeruans cauſa vna,& eadem, eſt cum effectrice,ijdem muſculi, qui thoracem dilatant,dilatatum conſeruant, vt dilatatio,eſt actio,ſic dilatationis conſeruatio,quæ eſt quies externa. Eadem ratio,cũ ſit de interna quiete,non video cur Vall. aliam de ipſa ſententiam habuerit. Omnes itaque pulſus partes à facultate prodeunt,quod & Vall. factus ſenior docuit c.2. l.de pulſ.

Adducta in principio nõ obſtant, nam primum procedit de quiete, quæ eſt mera ceſſatio à motu, nos loquimur de ea, quæ eſt conſeruatio motus. Ita exponendus locus citat. Gal. aut dicendum otiante facultate,fieri contractionem thoracis occaſionaliter.

Obiectio.

Sed dices,actio eſt motus, at nulla eſt mutatio in corde, aut arteria, cum quieſcunt;Quare neque actio aliqua fingi poterit,non itaque à facultate quietes.

Pet.Gar. l.de loc.aff.negat quãcũq; actionẽ, eſsẽdi nouitatẽ includere,nã cõſeruatio actio eſt,cũ nihil tñ de nouo producat. Merc.dicit facultatẽ,vbi cor,aut arteria detinet,adhuc agere,non actione aliqua poſitiua,ſed poriatiua,brachij grauitati obnitẽdo,ne deorsũ labatur. Vterque modus dicẽdi eſt ꝓbabilis, pôt quiſq; ſequi quod magis arriſerit.

Pro-

Procedant ne ab vna facultate partes omnes pulsus, & quæ prior dilatatio, an constrictio. Cap. VI.

MVltorũ sententia est, pulsus motũ à duplici facultate fieri, cõtrahẽte altera, altera distendente: sic sentiunt ij omnes, qui à vegetali potentia pulsum fieri docent, nam cum sit hæc determinata ad vnum, non potest plures motus ciere. Eumdem dicendi modum sequuntur, qui à sentiente anima pulsum proficisci putarunt, inter quos Ludou. Merc. lib. 1. de puls. tract. 2. mouentur autem ex motuum contrarietate, nec non auctoritate Gal. & D. Thom. nam ille loquens de pulsu dicroto 2. de præs. expuls. c. 8. suboriri ipsum scripsit, duabus facultatibus concertantibus, altera, quæ distendit, altera, quæ cor contrahit. D. Th. vero ponens distinctionem inter actus facultatum, & animæ, hanc numquam dicit esse ociosam, facultatem quandoque in actu, quandoque in potentia. Quare si à facultate pulsus, eamque necesse est ociari quandoque, quia. *Duas ponũt multi.* *Quia sunt duo motus contrarij.* *Et citra intermissione.*

Quod caret alterna requie, durabile, non est.

IDque citra animantis discriminem fieri non possit, duas necesse est ponere facultates; ita enim saluti animantis consuletur continuitate pulsandi, & facultatibus, dum vna quiescit, altera laborante.

At quando maioris perfectionis est vnico principio, vtrumque motum explere, neque aliquid cogit multiplicare potentias, potior eorum sententia est, qui ab vna facultate, hos omnes motus deducunt, nam si pro motuum contrarietate multiplicandæ motrices virtutes, multæ erunt ponendæ in ipso brachio, cum multos cieat: at vnã ponunt omnes, quæ varijs adiuta instrumentis illos obit, quare & vna facultas varijs instructa fibrarum generibus, pulsui satis erit. Arist. dicens facultates distingui ex actibus, interpretandus de actibus adæquatis, adæquatus autem actus facultatis pulsificæ ex dilatatione coalescit, & constrictione. Gal. dicens dicrotum pulsum à duabus fieri facultatibus, ita explicandus, à duplici fit causa finali, non duplici causa effectrice, nam cum ita intemperantur nostri corporis partes, vt quædam caleant, & dilatari optent, frigeant aliæ, ac propterea constrictionem desiderent, ne à fuliginum copia suffocentur, in varias distracta partes facultas, & secum pugnans, facit contrarios motus, vnde dicrotus pulsus. ita esse exponendũ Galen. conijcio, quia nullam facit in vniuerso illo capite causæ effectricis mentionem. *Nec est vna facultas fit satis, multis tamẽ adiuta instrumẽtis, vt patet in motu brachij vnam tantũ ponimus.* *Et ita explicamus Ar. Gal.*

Ad rationem ex doctrina D. Th. desumptam dicimus, verum esse assumptum de facultate, quæ operando fatiscit, non reficitur quemad- *Et D. Th.*

mo-

modum sensitiua facultas. Nunc autem illud contingit facultati vitali, à qua pulsus quod nutrienti. Vnde quemadmodum vbi hæc operatur, refecto spiritu, & sanguine, fit calor natiuus vegetior, vnde & facultas ad operandum validior: haud secus cum per pulsum spiritus vitales gignantur, distribuantur, non solum, non egebit quiete, vt restauretur facultas pulsifica, sed perenni pulsatione perennabitur: non itaque eget illa quiete, sed instrumenta, vnde quædam fibræ dilatationi subseruiũt, quædam contractioni.

Sit ne prior dilatatio an constrictio. Arist. Gentil.

Quòd spectat ad secundam difficultatem, Arist. in l. de mor. & vit. in fin. priorem putat esse inspirationem eo argumento, quia in morientibus vltima est expiratio, eadem autem est ratio de pulsu. Contra Gẽt. l. 3. fen. 10. tract. 1. c. 7. constrictionem precedere docet, alioquin cogeremur dicere, productũ esse cor cũ dispositione aliqua præter naturã.

Nostra op.

Puto ego vtramque sententiam probabilem esse, nam vtraque ratio probabilis. Gent. quidem, nam quamquam fuerit in statu naturali productum, potest tamen excitata fuligine, ab ipsa molestari, qua calida, non qua suffocandi vim habet, vnde cogetur pulsum à diastole ordiri. Est item probabilis ratio Arist. nam tunc anima corpus deserit, cũ dispositio in corpore producitur, cum qua anima existere non potest; Vnde cum possit illa produci expirante animali, & inspirante, non minus expirando, quam inspirando, poterit homo mori: & quamquam vltimus motus animalis, expiratio esse videatur, est tamen motus ille thoracis, concisio potius, & delapsus à grauitate, non constrictio à facultate, de qua quæstio.

Moueantur ne simul cor, & arteriæ, an quo tempore cor e. g. dilatatur, constringuntur arteriæ. Cap. VII.

Negat simul moueri erasist. & Arab. Affirmat Ar. & Gal.

ERasist. vt ex Gal. habemus 4. de diff. puls. c. 6. nã vna simul dilatari cor, & arterias affirmauit Arist. l. de spir. *& pulsant* inquit *venæ omnes, & simul inuicem eo quod appenduntur ex ipso corde* Arist. est sequutus Gal. licet aliis innixus fundamento: Erasistratũ schola omnis Arabum, suum sequuta Auic. qui fen. 1. 1. d. 6. c. 4. *Vastus* inquit *vitalis non simul constringit, & dilatat* & rursus 2. 1. c. 6. *arteria* ait, *non secundum modum dilatationis, & constrictionis cordis, sed secundum proprium corpus arteriarum mouentur.* Probat suum placitum experientia Gal. & vidisse affirmat extractum cor è corpore animalis, cum arteriæ parte dilatari, & constringi. Suadent proprium dogma Arabes ratione; nam si aiunt dilatato corde, dilatantur arteriæ; impedient sese mutuò in tractione, quando per dilatationem trahunt, & à corde vincentur: nec quicquam è corde excipient, si eo compresso, comprimantur; quando enim constricta arteria quicquam recipere poterit, aut qua ratione à corde compresso

Quia id docet experiẽtia.

pressso manare? At vero quando monuit Arist. imbecillitatem esse intellectus, relicto sensu, quærere ratione, hanc propter causam sequētes sensum, cor, & arterias vna simul distendi, contrahique affirmabimus, præsertim cum non desit ratio ad id suadendū, non illa Arist. qui simul cum corde arterias moueri docet, *Propterea quod appenduntur ex ipso cordi: mouet autem cor perpetuò. Quare & illa semper, & simul*, nam venæ etiā cordi sunt insertæ, nec propterea mouentur, vt arteriæ. Præterea distant multum quædam arteriæ à corde, sunt aliæ molles, quas non est vero simile à corde moto moueri. Quid ergo nos impellit ad hoc placitum? quę excogitarunt Medici, nempe quia eadem est facultas, quæ mouet cor, & arterias; ergo si quo tempore cor dilatatur, constringuntur arteriæ, trahet cor facilius, quod à constrictis arterijs tunc expellitur, quam à pulmone. Quare trahet ab ipsis quod cōmunicarat ijsdem, vnde numquam fiet, vt cor excipiat aerem, refrigeretur, vitales spiritus per vniuersum corpus propagētur; Nec cogit aduersarij ratio, quod vel ipsi affirmabunt, si doceamus, quo pacto cū cor constrictione expellat, possint cōstrictæ arterię, quod à corde est expulsum recipere, quod non admodum difficile: quinimò potest hoc fieri multis modis, ac primū, si dicamus, non ita contrahi arterias constricto corde, nihil, vt admittere valeant, ne aerem quidem, aut tenuissimum spiritum. Secundo quia arteriæ non replentur ea substantia, quam cor transmittit, quando. n. hoc fiet in ijs, quæ longo interuallo à corde sunt seiunctæ? quid quod certissimum est eas, quæ ad cutim deueniunt, à cuti aerem trahere? at omnem difficultatem remouet constitutio vasorum, quæ in corde inseruntur. Ergo oportet præscire, cor duos habere ventriculos, dextrum alterum, alterum sinistrum: habet ille plus sanguinis, hic spirituum; inseritur in dextrū sinū venæ cauæ ramus, in sinistrum arteria venalis, sic dicta, quia vnica constat tunica, vt vena. Præter hæc duo vasa, q̄ in cor inserūtur, oriūtur duo alia à corde, seu eius vētriculis. s. à sinistro exoritur arteria, aorta vocata, à dextro vena arterialis; horum quatuor duo sunt tractioni dicata, duo transmissioni: trahit arteria aorta à sinistro vētriculo spiritus, atque sanguinē versus membra, vena arterialis deducit sanguinem pro nutrimento pulmonum, deducit ad cor vena caua sanguinē, aerem venalis arteria. Habent hæc vasa in orificijs eorū ostiola quædam, valuulas vocāt medici, cū hoc tamen discrimine, quod vasa excipientia à corde (sunt hæc aorta, & vena arterialis) habent valuulas tendentes extrorsum, habent alia, quæ ad cor deferunt, & aerem, & sanguinem introsum illas. Ex varia hac vasorum constitutione fit, vt neque in tractione sese impediant cor, & arteriæ, quamquam simul dilatentur, simulque trahant; atq; hinc fit, ne quod communicauit cor arterijs per cōtractionem, per dilatationem referat ad se ipsum. Quade re, quia exactè anatomici. & Valles. 3. contr. c. 3. parcam ego huic labori. Tu si plura desideras, illos consule.

Quam quia deserere ob rationē aliquā, est absurdū hanc sectamur. Præsertim cum nec ratio desit, nō illa Ar.

Sed medicorum.

Nec cogit ratio aduersariorum.

De

De pulsus usu. Cap. VIII.

Duos pulsus usus esse dixit Gal.

CVm pulsus à facultate fiat, quæ nil facit frustra, aliquẽ habeat vsũ necesse est, quare erit illud nostro proposito consonum, vt quinam sit, indagemus. Duplicem esse vsum pulsus, scripsit mille in locis Galen. contemperationem caloris natiui, & animalis spiritus regenerationem. Hinc diffiniens ipsum 4. de diff. pulf. 2. dicebat, *Est actio primo cordis, deinde arteriarum ex diastole, & sistole composita, à vitali facultate procedens, vt caloris naturalis seruetur mediocritas, & spiritus animalis in cerebro generetur.* Constat hoc ex dictis de pulsus natura. Dictum enim, dilatatione trahi aerem, constrictione calfactum aerem vna cum fuliginibus pelli, pelli item spiritus ad varias partes corporis. At vbi pellantur fuligines, pellitur quod calorem intendere poterat, cum frigidus attrahitur aer, adauctum calorem remittit. Cum spiritus ad partes effunditur, calor partium roboratur, & gliscit: quare verè dictum, hunc vsum habere pulsum, vt. s. natiuum calorẽ temperet, & spiritus animalis in cerebro regignatur; nam huius opifex calor est naturalis, qui pulsu seruatur. Quare non solum spiritui animali gignendo conducet pulsus, sed & vitali, quod tamquã certum fortasse, omisit Gal.

Nos sequi hæc beneficia haud negamus, sui tamen gratia primum moueri volumus.

Ego verò, quamquam non negem, hoc pulsus opera fieri, nego tamẽ cor, & arterias idcircò moueri, vt singularum partiũ seruetur calor, & animalis spiritus regignatur; nam quæcumque mouentur, sui gratia mouentur. s. vt prosequantur iucunda, vel fugiant, quæ nocitura videntur. Ventriculus, vbi chylo oblectatus, aut saturatus abundè, expellit illum ad hepar, non ideo pellit, vt hepar sanguificet, et vniuersis partibus alimẽtum suppeditet, sed sanguinem, vbi abundè est saturatum extrudit, quia est ipsi onus: stomachus pellit chylum, quia ab ipso grauatur. Quamquam magnum hinc partibus beneficium resultat. Rudis asellus, qui conspecta, aut equa, aut asina, tanta velocitate, quamquam onustus, & lassus, ad illam accurrit, quorsum putatis hoc facere? prolis desiderio fortasse? rudior sim ipso, si id credam, sed vt leuetur molestia, quæ à retento semine ipsi infertur. Aqua vbi ascendit, non tam vitandi vacui desiderio ascendit, quã prosequendi aerem, cuius vicinia gaudet: Nec brachium, vbi ictum excipit, capitis in gratiam excipit, sed homo tuendi capitis gratia, brachium tamquam clypeum opponit. Quare & cor, non se dilatabit, vt partiũ calorẽ conseruet, quãquã hæc beneficia pulsum sequantur, sed vel ad rei noxiæ fugã, vel vt prosequatur quod vtile. At nihil est quod cõsequi potest, quare ad vitandam molestiam sese dilatabit, & stringet. s. contentus in cordis sinubus sanguis, mirè ipsum uexat, & quo magis constringitur, inflammatur magis: hinc distenditur ad vitandam caloris molestiam: At quia diu distentum stare nequit, cõprimitur: inflãmatur cõpressum Demũ quẽadmodum vnico motu explosa re noxia, motus omnis cessat: ni excutiatur pdurat

Nõ vt quicquam consequatur, sed vt vitet molestiam.

haud

haud ſecus, quia eſt perennis feruor ille cordis, perennis quoque eſt dilatatio eiuſdem perpetuaque conſtrictio, non valente corde, quam dilatatione figuram acquiſiuerat conſeruare.

Dices, nil eſt in noſtro corpore calidius corde, nō itaque à ſanguine, aut ſpiritu poteſt inflāmari. Quare nec ad caloris moleſtiam vitandam mouetur, quod confirmatur, ſecundo multifariam, ac primo quia ſi hęc cauſa dilatationis ponatur, erit dilatatio præter naturā: reſponderet, ſecundo huic ſemper conſtrictio, nec ſimul cùm corde dilatarentur arteriæ. Nam non habent ſingulæ eumdem caloris gradum. Non pulſarent, quarto refrigerati, tùm quia ceſſat vſus, cùm quia ventilatione frigida inducitur in corde intemperies. Demum ſpiritus eſt corpus, mixtum, non itaque ex aere gigni ille poterit. *Obiectio. 1.* *Secundo.* *Tertio.* *Quarto.* *Quinto.*

Quatiunt certe hæc non parum propoſitam de pulſus vſu ſententiam, & oppugnant, non tamen expugnant, nam quod ſpectat ad primum, quidam tantum abeſt, vt cordis carnē calidiſſimam eſſe fateantur, vt frigidam eſſe autument, argumento deſumpto ab eius duritie, craſſitie, incoctibilitate, & aqua multa, quæ in pericardio habetur. Ita Concil. & tribuitur Auerr. Alij, & ſi calidam eſſe fateantur, virtute tamen calidam eſſe docent, formaliter frigidam. Alij vt Vega, partem aliquam cordis calidiorem eſſe ſpiritu dicunt, & ab hac fieri ſpiritus. Secundi conſequentia neganda, alioquin, vrinæ, & fæcum expulſio motus eſſent præter naturam, quod abſurdum: Nam tunc eſſe præter naturam excretio dicitur, cùm irritatio præcedens, præter naturam fuerit. Vbi intra limites ſanitatis continetur, actio inſequens, non dicitur ſymptoma: quare cùm moleſtia illa à calore, cordi illata, in quouis animali, vel optimè ſano reperiatur, non erit præter naturam dilatatio. *Sol.* *An cor calidiſſimum.*

Tertia, & quarta ratio, non minus noſtram oppugnant ſententiam, quam communem omnium, nam ſi ad temperandum calorem cor, & arteriæ dilatarentur, non gratia ſui, cur cum non habeant partes æquales gradus caloris, omnes tamen arteriæ vna ſimul cùm corde dilatantur? Quoniam vero afferre inſtantiam, non eſt ſoluere, dicamus quāquam ratione motus, nullum ſit diſcrimen inter cor, & arterias, eſſe tamen in alijs multis, ac primum, quia cor quod calidius, non tantum vētilatur pulſu, ſed reſpiratione. Secundo quia maiores arteriæ, maiorem copiam aeris excipiunt. Tertio quia aliæ excipiunt illum magis frigidum, alteratum aliæ. *Ad 3. & 4.*

Dixit ad ſecundum Chriſtoph. Aueg. 1. progn. pulſare refrigeratos, non vt aerèm trahant, nullo ſi quidem egent, ſed vt per contractionem expellant fuligines. Quia vero contrahi nequeunt ni dilatentur, hinc ſeſe dilatant. Quod non placet, ſi enim id verū, non poſſet ab intemperie frigida, aut pulſus, aut reſpiratio tolli. Præterea vbi expelluntur fuligines, non remouetur calor ab ijs inductus. Quare adhuc opus erit aere attracto, qui calidam intemperiem abigat.

Putant alij refrigeratos pulsare, & respirare, vt ventilent calorem, & ventilatione intendant, nam vt Poeta.

Mollis alit flammam, grandior aura necat.

QVod neque admittendum, & si circunferatur per ora medicorũ, nam quamquam sit verum hoc in igne, calor tamen noster nequaquam augetur ventilatus. Fatebitur id quisque intelliget, cur ignis ventilatus augetur. Sumit hic incrementum ventilatus, quia fumosa materia in poris ignitæ substantiæ cõtenta, accenditur ventilatione, & in flammam cõuertitur: aut quoniam ventilatus ignis, ad eas alimenti partes, se extendit, quas antea quiescens, non attingebat: aut tertio hoc fit, quia ventilatioue, substantia aliqua ignem suffocans, è medio tollitur: at nihil horum in nobis locum habet; nam si quod posset afferre beneficium, illud esset, segregare fuligines, quod est remouere causam intendentem calorem: quam obrem, non solum ventilatio nõ intendet nostrum calorem, sed remittit: quare adhuc indagandum restat, vnde est, quod pulsant refrigerati: Est autem meo videre illa causa pulsationis, nempè vt temperetur calor cordis; nam quamquam partes extimæ frigeant, calent internæ tamen plus iusto. Quod si frigidus aer expiratur, scias refrigerari in itinere, quamquam calidus emittatur à corde.

Ad confirmationem dixit Ludou. Merc. posito argumento inductus, temperari calorem ab aere atracto, non quia calorem remittat, frigiditatis gradum imprimendo, sed quia impedit tantum, ne effernescar. Quod reijcio: Nam si frigidus aer proximè hæret cordi, quid impediet ipsum ab actione? quod si agit, refrigerando aget. Quare gradum aliquem frigiditatis producendo; Nec tamen laborabit propterea cor intemperie frigida, nam gradus ille caloris, qui ab aere tollitur, non erat naturalis cordi. Quare tantum abest, vt ob hanc causam cor frigida intemperie laboret, vt potius ad meliorem temperiem reducatur.

Reprehendit ob hoc quintũ argumentum Auer. Galen. cui videtur assentiri Auic. fẽ 10. 3. tract. 1. cap. 1. dicit, *quod sicut aqua quamtumuis non nutriat, facit tamen ad nutritionem, vt vehiculum, ita aer quamquam ex ipso non generetur spiritus, facit tamen ad generationem in quantum præparat sanguinem, vt sit materia apta ad generationem ipsorum.* Supra innuimus conducere, huic operi aerem, quia reducit ad symmetriã calorem à quo spiritus. Quia vero velle videtur Galen. ex aere tanquam ex materia spiritum gigni, nam in hunc sensum trahit Hip. dicentem *principium alimenti os, nares, guttur*, idemque monstrare nititur cap. vlt. l. de vsu. pulsus dicamus quamquam ex simplici aere spiritus non possit gigni, posse tamen ex eo cum sanguine mixto.

De di-

De differentijs pulsuum. Cap. IX.

DIximus,quid sit pulsus , & quæ causæ ipsum producant,recensendæ modo illius differentiæ. Hæ duplices esse perhibentur ,absolutæ,& respectiuæ,absolutæ triplices,simplices,complicatæ, & compositæ,respectiuæ totidem, prima continet rythmum concentum , seù harmoniam. Secunda ordinem , seù ordinis perturbationem. Tertia æqualitatem,& inæqualitatem.Simplices item sunt quinque numero, nam quinque in pulsu, nimirum facultas, mobile , tempus , spatium, quies:itaque differentia vna sumpta à facultate,ab arteria alia , quæ est mobile. Tertia à spatio. Quarta à tempore. Quinta à quiete , quinque orientur differentiæ pulsus simplices:cumque facultas, quæ est mouēs possit esse triplex fortis,moderata debilis:arteria, quæ mouetur,mollis, dura, moderata;per transitum spatium, magnum, paucum moderatum,tempus quod in motu consumitur multum, paucum , moderatum,Quietes,quibus mobile gaudet , anteaquam contrarium motum aggrediatur longæ ,breues , moderatæ: quindecim erunt differentiæ simplices pulsuum ,fortis,imbecillus,moderatus:magnus,paruus,moderatus,à spatio:celer,tardus,moderatus,à tempore:creber , moderatus,& rarus à quietibus:durus,mollis,moderatus,ab arteria.

Differentiæ item,quæ à spatio sumuntur possunt, adhuc in multas alias diuidi:nam cùm spatium sit quandoque magnum, aliàs moderatum,& paucum,magnitudo autē cōstat latitudine,longitudine, & profunditate,poterit proinde spatium quandoque esse longum,latum , & profundum,habebit interdum vnam ex dimensionibus, alijs contrario modo se habentibus. Si habet spatium omnes dimēsiones,fiet pulsus magnus,si nullas,paruus.Coeterū,quia possunt hæ quantitates 27. modis complicari,hinc fiunt 27.differentiæ pulsuum ab ipso spatio,vt latè Gal.l.de diff.pulſ.4.

Simplicis autem pulsus nomine,non intelligimus eum , qui multas differentias non habet,nam cum quiuis pulsus,vt & motus omnis, habeat motum,mobile,spatium,quietem , & tempus , erit pulsus omnis compositus:simplex itaque dicitur, quia ex diuersorum extremorum differentijs,non constat:compositus qui ex multis differentijs, non in vnum extremum coeuntibus,sed valde diuersis coalescit , qui potius complicatus dici deberet,quam compositus, quemadmodum , & prima differentia,composita magis,quam simplex,moeretur dici. Exemplum pulsus simplicis,sit pulsus magnus,celer, creber, mollis : secundi magnus moderatus,&c. Primi pulsus causa est,naturalis quædam cōplicatio causarum. Secundum faciunt pariter causæ multæ,& variæ,at non complicantur naturaliter,sed ratione indiuidui , aut ob aliquam causam accidentalem.Hi multiplices esse per hibentur , alijs quinde-

cim etiam afferentibus,alijs multò plures. At quoniam parum id confert medicinæ faciendæ,omittendum censui,ne imaginaria quadam, & non obseruabili pulsuum numeratione, confusionem, non medio crem pariam. At illud attingendū breuiter,cur nō diuiditur pulsus in calidum frigidum,albū,nigrū,plenū vacuū, quando aliū dicimus esse mollē,durum aliū. Quia illæ differentiæ in medicā veniunt considerationē,quæ aliquā possunt præbere notā affectionū, quæ præter naturā: facit hoc pulsus mollis,& durus,vt infra patebit,non albus,aut niger, calidus frigidus,nā quidquid mōstrare potest calidus aut frigidus pulsus,illud omne ad vsum adauctū reducitur:vnde censeo, ex antiquorū mente loquutū esse Gal. Anic: quādo huius differentiæ meminere. Et vbi primo de arte cur. ad Glau. pulsus in tertiana calidos esse dixit,non apposuit ly, calidos,vt aliquā pulsuū differentiā innueret, sed ad indicandā arteriæ qualitatē,quæ inter tangendū occurrit. Pulsus plenus, & vacuus,aut est idē,quod fortis,& debilis,aut confunditur cū duro, & molli,nā à plenitudine duritiem nasci,& Gal. multoties docuit, & ex periētia cōfirmat. Sed satis de simplicibus,progrediamur modo ad re spectiuos,quos triplices esse supra dicebamus,alios, qui continent rythmum,concentum,siuè harmoniam,alios qui continent ordinem,aut eo carent,sunt alij demum æquales aut inæquales.

Quid pulsus rithmicus.

Rythmici pulsus,quinam sint,non ita facilè constat, quare vt horū natura intelligatur,aduertere oportet tametsi rythmi nomē consonātiā significet,nunc tamē sumi,prout idē est,ac tēporum, quæ in pulsu sunt mutua proportio,vndè cū sint multa in pulsu,dilatatio, & constrictio,& duplex quies,quidā putantes,contractionē percipi non posse,dixerunt esse rythmū proportionē dilatationis ad reliqua tria tēpora, nimirū ad contractionē,& vtrāq; quiētē. Contendentes alij posse cōtractionē à medico percipi,rythmū esse dixerunt, proporti onē dilatationis,& contractionis,quā opinionē quandoq; est sequutus Gal. vt licet colligere ex c.8.1.de dignos. puls. at re postea exactius considerata, aliā dixit esse rythmorū naturā: Nā 3. de dign. puls. dixit, non esse rythmū proportionem temporum,quæ in pulsu, sed qualitatis motus, nimirum distensionis,& cōtractionis ad inuicem proportionē. Est autē motus qualitas celeritas, & tarditas:& inter celeritatem,& tarditatem mediocritas quædam.

Quid æqualis aut inæqualis.

Sic igitur rythmorum natura constituta, diuidit Gal. rythmos in duas species æquales,& inæquales:æquales rursus:subdiuisit in tres alias. Prima est quando dilatatio,& contractio est celer. Secunda quando vtraque est tarda. Tertia cum sunt moderatæ. Inæquales rythmos diuisit in sex species. Prima est dilatatio moderata,contractio celer,dilatatio tarda contractio celer, dilatatio celer, contractio moderata. Quarta cum dilatatio est moderata,cōtractio tarda,dilatatio est tarda, contractio moderata,cum dilatatio est tarda,contractio celer.

Sunt

Sunt alij pulsus, qui dicunt respectum ad naturam, & hi sunt duplices, vel enim sunt æquales, vel inæquales: primi adhuc duplices, vel simpliciter æquales, vel secundum quid equales. Primi sunt, qui in differentijs omnibus æqualitatem habent verbigratia in magnitudine, celeritate, crebritate, vehementia, mollitie, itaut in nulla harum mutetur: secundum quid equalis in aliqua differentiarum, aliquam suscipit mutationem. Aequalitas insuper potest esse in vna pulsatione, ita vt omnes arteriæ partes æqualiter incedant in motu, potest esse in multis pulsationibus, ita vt singulæ pulsationes in magnitudine, celeritate, crebritate, & mollitie sibi respondent. Easdem differentias habet inæqualitas pulsus, nempè aut est inæqualitas simpliciter, aut secundum quid, in vna pulsatione, aut in pluribus: vtraque tamen adhuc est duplex ordinata, & inordinata: ordinatus pulsus est, qui in pulsatione, inæqualitatem cum quodam ordine habet, vt si e. g. quatuor pulsationes sint vehementes, vna debilis, deinde sint aliæ quatuor fortes, vna debilis, est huiusmodi pulsuum inæqualitas ordinata. Inordinata verò, si vnus pulsus sit debilis, alter vehemens, deinde sit tertius, & quartus debilis, quintus fortis, & vehemens. Inæqualitas singularis in vna parte arteriæ, & vna pulsatione, est quando tempus dilatationis, & constrictionis arteriæ, in partes diuersæ celeritatis diuiditur; Enimuerò, cum tempus non sit indiuisibile, neque admodum breue, poterit diuidi in partes perceptibiles sensu, & vna pars motus esse celer, tarda alia. Habet autem hæc inæqualitas tres alias differẽtias, vna dicitur pulsus imparcitatus, intermittens alia. Tertia dicrotus, seù bis pulsans. Intermittens est, cùm motus distentionis arteriæ, media quiete interrumpitur, antea quam finiatur, quo circa necesse est, vt interruptum motum prosequatur, quousque ad extremam quietem deueniat. Imparcitatus est continua distentio, ex partibus contrarijs constans, nimirum celeribus, & tardis, vt si velociter incipiat, tardè desinat, aut è contra. Dicrotus, seù bis pulsans, est quando arteria incipit moueri, & antea quam absoluat motum, retrocedit, & inde iterum ad eum perficiendum assurgit, vt duplex pulsatio appareat. Inæqualitas singularis in pluribus arteriæ partibus, est quando sub vnica distentione plures digiti mutantur, duo, tres, quatuor, quæ sub diuiditur in multas alias.

Quid simpliciter aut secundũ quid æqualis, vel inæqualis.

Tandem est inæqualitas alia collectiua, seù sistematica, quæ in pluribus pulsationibus obseruatur, quæ adhuc duplex, nam, vel est inęqualitas æqualiter facta, vel inæqualiter. Pulsus inæqualis æqualiter factus est quando prima pulsatione, secunda est minor ac tertia, vt verbigratia, vna vt octo, secunda, vt sex, tertia, vt quatuor, & hic pulsus dicitur decurtatus, seù myurus, & cauda sorecina. Est autem hic

Quid pulsus imparcitatus intermittens, & dicrotus.

duplex, alter deficiens, alter non deficiens, qui adhuc diuiditur, nam vel perseuerat in eademmet paruitate, ad quam deuenit, aut non perseuerat, sed augentur, & dicuntur myuri reciproci, sed cauda soricina alteratiua. Pulsus inæqualis inæqualiter factus est, qui inter plurimas pulsationes, non seruat æqualem distantiam, sed inæqualem, suntq; multiplices, vt poteris videre apud Gal. Capuia. & alios, qui de re ista ad nauseam vsque disputarunt.

De dignoscendis pulsibus. Cap. X.

Pulsus speciem noscat necesse est medicus.

Quod vt cõsequatur, hęc sunt necessaria.

Omni animi motu vacet æger.

Manumq; rectè locatã obseruandã porrigat.

Tangat multoties medicus.

Ac modo leuiter modo premat.

Et in hoc se exerceat.

EXposita natura pulsus, eiusdemque differentijs numeratis, id esset modo consequens, vt quicuique morbo pulsus sunt familiares, in medium afferremus, huc enim contendit nostra oratio, nec alium ob vsum cuncta hæc præmisimus: Quia vero in dignoscendo pulsu, facilè medicus falli potest, notabo primum quædam, quæ ipsum præscire oportet, ne in re tanti momenti aberretur. Conetur primum medicus dignoscere, quæ pulsus species, nam si vnam pro alia accipiat, aberret necesse est, nedum in morbi cognitione, sed in præsagio. Id vt consequatur, sunt quædam necessaria ex parte infirmi, quædam ex ipso requiro. Vacet ille omni animi, corporisque motu, manumque supra thoracem locatam in uolam pronam, cum digitis neque admodum flexis, nec plusquam ratio postulat extensis, medico porrigat: neque ipso tangente manum agitet: huius enim arteriæ obseruandæ, quia neque aliæ honestius, neque promptius tangi possunt lib. de pulsf. ad Tyrones. Medicum moneo, vt pluries tangat pulsum, nam cum multa sint obseruanda, est hæc diligentia repetenda, vt quod priori obseruatione consequi non potuimus, consequamur secunda. Dum tangit, suspendat manum quandoque, interdum comprimat, alias nec multum premat, nec leuiter tangat. Primum faciat, vbi pulsus est durus, vbi fortis, aut arteria intus recondita: suspendat, vbi hęc mollis, vbi nimis exposita, vbi languida demum vis pulsandi. Vtatur media ad dignoscendas reliquas differentias pulsuum. Et in hoc sese exerceat; nam vt lib. de dignosc. pulf. cap. 1. *Quędam in inquirendo clam inducitur habitus, vsusq; comparatur, qui progreditur pedetentim, neque dum absolutus sit, cæpisse apparet; simul atque completus est, cumulate fert omnium exhaustorum laborum quam citissimè fructum, adeoque vt rudius dicam, cum ipsa vsura.* Sed quo sit fructus vberior, allabora, vt dignoscas corporis temperati pulsum, hic enim est metrum, & mensura aliorum, quare nunquam excessum aliquem cognoscere poteris, ni medium statuas, ad quod defectus reliquos compares, & excessus. At vbi infirmi pulsum cognoscere cupis,

Potissimum in dignoscẽdo tẽperato.

qualem

qualem sanitatis tempore pulsum habebat, sub memoriam reuoca, sic enim an multum recesserit, an parum addisces, & quantus sit pulsus intelliges; His vbi instructus fueris rem aggredere: At quando monuimus, ne aberretur, præscire necessarium esse, quid morbi vi oritur, quid à causa externa, & à natura; propter hanc causam, quos pulsus naturalia faciant, sunt autem temperamentum, sexus, ætas: quos non naturalia, hoc est aer, motus, & quies, cibus, & potus, somnus, & vigilia, excreta, & retenta, animique accidentia: quos res præter naturam, mox docebo.

Rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam pulsus. Cap. XI.

PVlsum tres causæ producunt, facultas, instrumentum, & vsus: facultas est vitalis quædam vis, instrumentum arteriæ: vsus calidi naturalis, tutela; facultas cum non sit potentia mere naturalis, quæ agat secundum vltimum posse, non merè libera, quæ pro suo arbitrio, nunc tardius, nunc celerius, nunc vehementius, nunc debilius pulsat, sed media pro corporis indigentia agens, calidiores, pulsum celeriorem habebunt, tardum frigidi: crebriorem qui multis excrementis abundant, nam purgandorum excrementorum necessitas haud patitur diù arteriam in quiete immorari: mollẽ obtinuere pulsum humidi, durum sicci, nam quibus humidum est arteriæ corpus cedit facilè, renititur siccum. Calidiores ergò, cum sint mares, frigidiores vt plurimum mulieres, sicciores illi, hæ humidiores, pauca, & exigua in illis excrementa, copiosa in mulieribus congerantur, hæ imbecilles, illi robusti, & fortes: erit marium pulsus vehemens, imbecillis mulierum: in illis celerior, in his crebrior: durus in maribus, in fœminis mollis. Hæc si teneas, intelliges facile, quinam sint pulsus ætatum; enimuerò si humiditas causa est pulsus mollis, calor celeris, excrementorum copia crebritatis, arteria parua, & exigua impedit magnitudinem; cui dubium esse poterit, puerorũm pulsus esse paruos, exiguas enim habent arteriolas: celeres, vt hac via suppleant, quod magnitudine consequi non possunt: crebros demum, quando ob motus inordinatos, & ingluuiem, multa coaceruant excrementa? Cumque frigidum sit senile corpus, debile, nec excrementis refertum, nam pauca sumunt: iuuenes contra robusti, & fortes, calidi, sicci, erit senum pulsus languidus, rarus, tardus, iuuenum fortis, magnus, celer, durus. Nec multum erit tibi laborandum, vt noscas quinam sint pulsus temporibus anni, regionibus, Cœli Constitutionibus, motui, & quieti, cibo, & potui, cæterisque

Quæ pulsus causæ.

Quæ causa variorum pulsuum.

Qui nã pulsus puerorũ

Senum. Iuuenum.

Qui nã pulsus à causis nõ naturalibus.

rebus non naturalibus vocatis à medicis, familiares; nam cum calidiora reddantur æstate corpora, hyeme frigida, medio modo se habeant veris medio: caleat corpus à cibo, à motu, ni tamen vterque sit immoderatus, frigeat ieiunum, & otiosum: intelligere hinc facilè poteris, æstate, à cibo, à motu, pulsus esse celeres: quiescentium plus iusto, hyeme, & eorum qui diù à cibo abstinuere, raros, tardos. Demum sit finis quærendi, calor facit ad celeritatem, ad tarditatem frigus, ad crebritatem summa euentandi necessitas, ad raritatem exigua: robusta facultas magnum facit pulsum, imbecilla exiguum, humiditas, & siccitas mollem reddunt arteriam, aut duram, ex quo fit vt per accidens aliqualis mutatio contingat in pulsu. Nempè, cum ob arteriæ duritiem, non potest facultas secundum quamcumque dimensionem monere, celeritatem conuocat, & crebritatem, vt motuum frequentia defectum magnitudinis suppleat. Possunt eædem per se mutare pulsum, nam potest omnis immodica intemperies facultatem destruere. Quæcumque ergo, aut pulsus vsum possunt variare, aut facultatem pulsificam roborare, prosternere, aut demum arteriam immutare, isthæc omnia varium efficient pulsum. Valent ad hoc res omnes non naturales dictæ, nam hyemalis aër imminuit frigiditate vsum pulsus, auget eumdem æstiuus: vterque si sit immoderatè calidus frigidus, facultatem prosternit: quare vtrumque anni tempus si nimium fuerit intemperatum, pulsus faciet languidos, hyemale tamen tardos, & raros, æstiuum celeres, crebros; cum vero vernum tempus seruet sua temperie temperiem cordis, erunt pulsus robusti verno tempore, potissimum medio, nam eiusdem principium, hyemis naturam olet, finis sapit æstatis principium: quare æstiui erunt pulsus sub finem veris, hyemales sub eiusdem initium. Inconstans cum sit Autumnus, erunt Autumno pulsus semper varij, cumque inæqualitas temporis languidam faciat facultatem, erunt tunc temporis pulsus imbeciles. Eodem modo pulsum regiones immutant, mutant enim hæ pulsum, mutato aere, quare quæ frigidum reddunt aerem, & hyemi similem, pulsum hyemalem producent, quæ calidæ sunt, siccæue, immutabunt pulsum quemadmodum æstas: nec sentiendum aliter, si immutetur idem à constitutione cœlesti. Quos pulsus faciant motus, quies, aliæue res non naturales, intelliget facile, qui intelliget, quas pariant in nobis mutationes; quamobrem cum constet cuique ex libro secundo huius operis, moderatum motum calefacere, necnon cibum roborare, immoderatum refrigerare, debilitare, motum quidem dissipatione spirituum, ingestionem plus iusto ciborum, suffocando calorem, constabit iisdem, à moderato exercitio, pulsus esse robustos pulsus vi roborata, celeres vsu adaucto, eosdemque fieri à cibo moderato. Si in vtroque peccetur, contrarios effici. Eodem modo

cum

eum pulsum permutent res præter naturam, morbus nempè causa morbi, & symptoma, his nixi principijs medici, facilè poterunt intelligere, quinam sint morbi cuiusque, pulsus proprij. Quare hac ductus causa, nihil addam amplius, præsertim cum Galenus tot, tantaque de re ista scripserit, detrahi, vt multa possint, tantum abest, vt aliquid addere oporteat. Quob si quis hic desideret, vt de præsagio ex pulsibus quædam afferrem, Is si intelligat pulsus contemplationem hic esse institutam, non quatenus prognosticum est signum, sed qua varios potest indicare affectus, non solum diminutum hic me censebit, sed laudabit, quod vltra propositos terminos non transiuerim. *Cur de pulsus præsagio non tractatur.*

ANTEPRAXIS MEDICAE Liber Decimus.

DE PRÆVIDENDIS MORBORVM euentibus.

Præsagiendi artem medico necessariam esse.

Cap. I.

QVi futuros est morborum euentus prædicere, diuinum esse opus crediderunt, haud procul à vero, mihi iuisse videntur; est enim diuinum, vniuersæ humorum farraginis, inquietæ alioquin, & turdidæ motiones inspicere, latentemque, & prauam eorumdem qualitatem aduertere; at quis est qui hoc possit?

pauci quos æquus amauit Iuppiter.

At quis est, quem non fallant, vt plurimum morbi, quem non deludant

dant humores? occulta est causarum vis, latitatque: mutant naturam morbi Prothei instari, quo fit; vt vel doctissimi medici caligent in re ista, & cœcutiant. Quid ergo? desistendum, imò insistendum magis; nam quæ difficilia pulchra: adde, quod & multum necessaria medico; Qua enim arte impendentes malorum procellas peruerterent medici: prauos naturæ motus declinarent, rectos certa ratione moderarentur, nisi ab ijs, vigilijs multis, laboribus, sudoribus hæc diuinandi ars exculta foret? Qua industria nobilissimum medicinę studium à Deo profectum ab infamia vulgi, posset vindicari? equidem cum fieri nequeat, vt conualescant omnes, id enim optabilius foret, quam futura prædicere, extra omnem notam censebitur, vbi mortem prænouerit medicus. Accedit, quod cum desperatos, non liceat attingere, ni eos prænoscamus, cogemur inuiti illa infamare præsidia, quæ multis fuere saluti. hinc multum laborauit Hip. in re ista Galenus, medici omnes: ac si pro comperto habuissent, medicinæ partes has esse, quibus si careat, mutila futura sit omnis, & deficiens. Quare versabimur, & nos in eodem puluere, ac primum dicemus, qua ratione exitus hi, vt potè qui nulla videantur necessitate adstricti, præsciri possint, tum fiet progressus ad reliqua.

Qua via præsciri possint morborum euentus, & quinam huic arti subijciantur. Cap. II.

Præsagire volenti vires, morbi, et natura sunt prænoscēdę.

FVturos morborum, euentus si quis certa assequi ratione cupit, morborum naturam inspiciat, animumque intendat necesse est in vires ægroti; sunt enim natura, & morbus veluti duo hostes, qui se mutuo oppugnant: eorum finis, incolumitas, perniciesque existunt; bellorum origo, aut elementorum dissidium, aut vnitatis solutio, aut structuræ labefactatio. Vt itaque Athletæ concertationis præfecti concertantium robur perpendentes, deprehendunt victorem, & ante partam victoriam, cum alterum viderint altero validiorem, victurum prænunciant: sic qui morbosis hisce concertationibus præsunt medici, non aliunde, quam ex naturæ, & morbi roboris accurata inspectione, futuræ salutis, aut mortis iuditia proment. *Summa* dicebat Galenus de constit. art. 18. & 2. progn. 6. *totius præsagitionis in morituris, conualituris que est, quoties vis morbi, cum ægri facultate conferatur; si enim morbus vehementior est, æger omnino morietur: si debilior, quam ægri facultas, haudquaquam morietur, vbi nihil committatur; nam quæ perperam à quocunque aguntur*

certa existunt, vt aut morbi solutio prorogetur, aut mors anteuertat. Vnde vt falluntur concertationis præfecti, vbi concertantium alteri inexpectatum suppeditatur auxilium, sic vbi externus aliquis contingat error, vel succi in partem aliquam vitæ necessariam defluant, aut contra à principe parte in ignobiliorem pellantur, falsa reddunt medicorum iudicia. Quare, quæ docta fuit Galeni sententia de constit. artis 18. *in hisce morbis, qui ab humoribus temere vagantibus fiunt, id tantum nosse dabitur, quod dubij sint fallacesque: quo tamen terminaturi sint, exquisitè definiri non potest:* Quemadmodum nec præuidere possumus, aut mortem, aut vitam, si ab externa aliqua causa fiant, qua re differt à Vate medicus; *illi enim* cap. 18. lib. de constit. *Nono si ita forte contingat die, seruatum iri dicunt hominem, non etiam si cuncta rectè administrentur addentes; huius etenim ipsius precognitionem, nempè quod omnia prosperè, vel infeliciter cessura sint circa agrotantes profitentur: at medicus, non ita predicit futurum: verum septima e. g. die si omnia, vt oportet agantur solutum iri morbum: vbi vero quicquam admissum est, si paruus quidem hic error sit, relabi solutionem ex septima in nonam posse: si maior in vndecimam: si multo maior, in decimamquartam: si per quam maximus, periculum pro certa salute secuturum.* Addit Argent. 4. lib. de sign. progn. cap. ij. nedum morborum, qui à tenuibus fiunt humoribus, incertum esse euentum, sed & eorum, qui sunt maligni, & æquo marte cum natura contendunt. Sed quamquam difficile sit de his ferre iudicium, potest tamen conijci eorum euentus; nam morbi, qui æquo marte cum natura contendunt in principio, vlterius eo procedente, in alteram partem necessariò inclinabit victoria: quod neque ipse Argent. negat; nam 4. lib. de signis cap. 3. *quod si* inquit *nec ratio, nec experientia discernere statim valet, quid preualeat, mora interponenda est; nam qua ab initio obscura, incertaque fuerant, tempore patefiunt: sic per febrem cum in prima die ignoramus, an salus sit expectanda, vel mors metuenda, tertiam, quartam, septimamque expectamus, qua tandem quod quarimus denunciat.*

Nõ quãquã & ex rata põuidere cõferret multũ nõ potest tñ medicus id assequi, nec vagaturos humores.

Quo fit, vt nequeat borũ euentum certo prgnosse.

Qua ratione differt à Vate.

Aliorũ exitũ potest, esto Argent. clamet.

Non conturbet autem nos, quod 3. de cris. præter hos scopos, alium proponat Galenus, nempè longitudinem viæ, vt propterea futurum morbi vigorem cognoscere, necessarium censeat; nam cum naturæ vires, non sint cum quouis morbo conferendæ, sed cum præsenti, à quo infestatur: neque in dubium verti debeat, an sit natura robustior in initio morbi, sed num sit illa fortior, ita vt vincere possit: certum planè est, imbecilliorem eam semper dici, quoties non erit ita robusta, ita vt morbum vincere omninò possit: comprehendetur, itaque propositis scopis longitudo morbi, neque est cur distinctum esse arbitremur. Quod si quis ad maiorem sermonis

Nec statui pranotio necessaria illi.

nis claritatem distinctum facere velit cum Galeno,non multum contendam. Cęterum si is optimus erit præsagitor,qui vires naturæ, morbiq; dignoscet, in morbum, atque naturam oculos conuertere oportet: huc inspicere, huc intueri: tum singulorum vires librare, & ijs, quæ præponderant,tribuere palmam: & certè si vires naturæ, morbiq; nullis velis obtectæ essent, nil aliud esset reliquum, quam eorumdem vsum frequenti exercitatione subeundo,pręuidendi prudentiam acuere: At quoniam sæpè numero in corpore conditæ,tanquam in cœco, obscuròq; antro delitescunt, monstranda sunt signa, quibus hæc ita illustrentur, vt mentis acie facilè perspiciantur.

Vnde petenda signa, quæ naturam morbo esse superiorem declarant. Cap. III.

Multa proposuit Hip.

HIp. vt à primo parente medicinæ exordiar, 1. Epid. com. 3. tex. 1. docet id dignosci ex propria, & communi omnium natura, ex morbo, ægro,oblatis,offerente, & alijs multis. *Morbos* inquit *dignoscimus,doctis ex communi omnium hominum natura, & cuiusque propria,ex morbo,ægro,oblatis,offerente,num facilius ex his, an difficilius præterea ex vniuerso,& singulari cœli statu, ex singulis locis,ex consuetudine, ex victus ratione,ex vitagenere,ætate,cuiusque,vnam,cum sermone,modis, taciturnitate,imaginationibus,somnijs,vigilijs,quibus, & quando vellicationibus, &c.* dignoscemus quidem magnitudinem morbi,ex communi, & propria hominis natura: si quidem affectiones omnes,per quas homo longè à propria communique natura recedit,graues esse admodum consueuerunt, præsertim si nulla adfuerit causa externa. Vnde 1. progn. *Considerare* inquit *oportet ægri faciem, sit ne beneualentium, & præcipuè sui ipsius similis; ita enim optima existimanda: quæ vero ab ea plurimum recedit, grauissimum portendit periculum.* Dignoscitur hoc ipsum ex morbo; nam dantur morbi omninò lęthales, vt vulnus cordis: sunt alij omninò salubres, vt diaria febris:ostendit idem tertio ęger; nam debiles à quauis causa lęduntur,fortes non nisi vehementibus cędunt. Ostendunt quarto id oblata,& offerentes; nam vbi multa fuerint remedia applicita, magna,& à medico insigni citra leuamen, & grauis est morbus, & perniciosus: contra leuis, cum nulla remedia exhibita sunt, aut importuna. Hoc idem demum monstrant imaginationes, somnia, vigiliæ: quia tamen citra methodum aliquam hæc proponuntur, quæ vbi desideretur, aut nihil memoriæ mandari potest, aut nihil sciri. Propterea proposita methodo hoc ipsum cum Galeno, explicare conabimur.

Pertra-

Per tractans de re ista Gal. 3. de crif. 4. tria proponit, ex quibus potest medicus noſcere, num conualeſcat æger, an ſuccūbat: morbi ideā magnitudinem, nec non morem eiuſdem. *Nunquid* ait *morietur æger, aut ſaluabitur ad hæc tria reſpiciens inuenias: Ad ideam, morem, & magnitudinem morbi ſed maximè morem inſpicere oportet*: rectè quidem; nam vt dictum, dantur morbi ſalubres, dantur alij omnino lœthales, quare poſſumus morbi idea inſpecta, morbi euentum prædicere. Quia tamē dātur multi morbi neq; omnino lœthales neq; ſalubres, ad magnitudinē recurrere oportet. Eſt morbus magnus duplex, alius per ſe magnus alius per accidens magnus, ſeu p aliud. Priori magnitudine magni, ex ſe habent, vt nos maximopere lœdant, vnde vocauit hunc morbū quandoque. Gal. ratione propriæ eſſentiæ magnū: alias dixit eſſe magnū ob affectus magnitudinem. Secundi generis magni: quamquam nos maximè lœdant, non tamen id faciunt vi propria, ſed ratione alterius ſibi additi, ac propterea dicitur magnus per aliud: eſt autem hoc vel debilis natura, vnde fit morbus magnus collatione ad vires: aut pars princeps, & fit morbus magnus ratione partis affectæ: poteſt eſſe hoc tertio malignitas, vnde fit morbus magnus ratione cachoetiæ. Exemplo res clara fiet. Sit febris leuis, in corpore tamen ſenili, & extremæ imbecillitatis, dicetur morbus magnus, quia ad vires collatus, illas ſuperat: ſit item vlcuſculum in corde, aut pulmone, nullam poterit, ſi ſua natura ſpectetur, afferre noxam: at quia eſt in corde, infert necem. Sit item febricula aliqua, maligna tamen, hæc quamquam contemnenda vùlgò videatur, magnum tamen faceſſit negotium, vt quotidie experimur in praxi. Vbi morbus eſt magnus reſpectu virium, eſt procul omni dubio lœthalis, vt enim cōualeſcit æger morbo euicto, ſic ſuccumbit, vbi ille languidior fuerit. At ſi ſit morbus magnus, ob partis affectæ præſtantiam, ratione propriæ eſſentiæ, prout maiora, aut minora infert ſymptomata: pro maiori, aut minori robore virium, modo mors, modo ſalus prædicenda. Poteſt tertio idem monſtrare mos morbi; nam benignus facile naturæ cedit, malignus multa præſidia, & generoſa contemnit. Ergo vt poſſit medicus præuidere futura, indaget naturam morbi: perpendat eius dem magnitudinem, & morē. Atqui obijcies: non ne morbos quandoque ſalubres cognoſcimus eſſe, & graues ratione motus; vnde Hip. *febres, quæ tertio quoque die grauiores fiunt periculoſæ: quocunque vero modo intermiſerint periculum abeſſe ſignificatur*: non ne, & ex cauſis idem diuinare licebit; nam qui ex erratis in renere aut cœli mutatione ortū habent, ſunt apprimè periculoſi. Spectāda ergo alia præter ea, quæ poſuit Gal. ſunt fateor, & hæc diligenter à medico inſpicienda: non affirmandum tamen fuiſſe hæc capita omiſſa ab ipſo nā idcirco in conſiderationem ad hibenda, vt morbi naturā indicent. Præterea, quemadmodum vbi primo aph. 12. dixit conſtitutiones, & acceſſiones, & à morbo monſtrari, an ſint longæ, an breues, morbi

Quae trib⁹ capitib⁹ optime eſt cōplexus Gal. morbi idaea more, & magnitudine.

Ità quidā morbi ſua natura ſalubres, lœthales aliq̄, & ancipites.

Loethales morbi reſpectiuè magni qui potius maiores vocandi: ſalubres parui reſpectiuè, & minores.

Magni, ratione partis aut propriæ naturae, aut maligni, varium habē euentum.

morbi nomine,& genus est complexus,& speciem; & differentiam,nā morbi calidi ingenere citò terminantur,& tertiana,præsertim si exquisita fuerit:sic hic, per morbi ideam,non solum morbi speciem , sed & causas, motū , & differentias est cōplexus. Quare non est Gal.in re hac imminutus: superfluo potius videtur addere morem morbi. quando alibi dixerat,morbum quandoque fieri magnum , cachoetiæ ratione, sed hanc difficultatem lib.6.huius operis vacuauimus.

De præuidendo euentu intemperiei.. Cap. IIII.

Intemperies in vniuersū anceps, quare singulae species perlustrandas.

TRes proposuimus fontes,quos adiens medicus,morbi exitum prę cognoscere poterit; morbi idæam , magnitudinem , & morem eiusdem:esset modo illud cōsequens,vt de noscenda morbi magnitudine;eiusdē idea, nec non more ageretur; at quoniā de his actum a nobis lib.7.nequecenseo, quae semelsunt alibi à nobis dicta,frustra inculcare,perlustrabimus singula morborum genera , ac primum videbimus , quo pacto intemperie cognita e. g. diuinare possimus , num conualescat æger,an succumbat:atque vt rem breuiter dirimam,statuo primum,non posse nos,intemperie in genere perspecta,quidquam certi de eius euentu præsagire,nam vt cuique vel leuiter medicinæ principijs intincto,constare potest,intemperies in,uniuersum,nec salutaris est,neque exitiosa,sed pro varia eius natura,& mortem infert,& in bonam aliàs valetudinem terminatur. Erunt proinde intemperiei species,& differentiæ contemplandæ,& quando sunt hæmultæ,calida, frigida,humida, sicca,simplex composita cum humore,& citra humorē, continua intermittens,nocturna diurna,in habitu , & habitudine , nequae oriatur confusio,dicemus de singulis.

Ergo intemperies calida acrius nostram naturam infestat,quam cœteræ aliæ:minus vrget frigida:sed quod vehementiæ subtrahit; diuturnitate rependit. Vnde intemperies frigidæ , diuturniores : breues calidæ,quamquam magis molestę.Facillima omnium in temperies humida:longissima sicca;nam & resistentia pollet,excellitque cœteris omnibus,& humiditas,à qua est debellanda,quam minimam habet actiuitatem.Id esse verum,declarant melancholici affectus,vt omittam alias mille experientias:5.adeò sunt pertinaces , vt fugati redeant, & victi resurgant.Hinc patet ad intemperies compositas.

Quauis tamen simplici at cœteris paribus, cōposita peior.

Quid vbi plures sunt,& contrariæ?nulli dubium,difficilioris esse curationis;etenim vbi in eādem intemperiem partes omnes labantur,facilè vno remediorum genere proposito emendantur:at quando excalfactū v.g.est hepar,refrigeratus ventriculus:effectus calidus,causa frigida, difficilior curatio; aut enim vni vacans, alterum maiorem reddis,aut si in vtrumque,quod par est facere,incumbas , nam vtrique,& vehemantiori occurrendum esse monetGal.altero non neglecto,neutrum

trum

trum facilè vinces. Quibus enim vteris? temperatis ne, an extremis per temporum interualla? at remissa contraria, vel extrema, intermissa tamen, aut contrariam intemperiẽ, non abigunt, aut longo tempore extirpãt: ob has omnes causas diuturnus est affectus ille, mirarchia vocatus ab Arabibus, nam vt plurimũ in illo affectu hepar calidum esse reperimus, ventriculum frigidum. Accedit, & aliud, quod ab humore crasso, frigida intemperies ventriculi fouetur: est autem cuique compertum, intemperies omnes, quæ ab humore fouentur, difficilioris esse curationis simplicibus, præsertim, si sit crassus etiuiscidus. Ex his autẽ, quæ humorem adiunctum habent, certum est faciliores esse intermittentes, quam quæ continuò naturam infestant lacessuntque; hic enim nũquã respirat natura: in intermittente, & restaurandis viribus, & remedijs administrandis tempus vacat. At hoc intelligendum cœteris paribus, alioquin malim ego continua febre, & leui affligi, quã intermittente, magnis comitata accidentibus: vnde miror quosdam, quod nullum in febre intermittente, agnoscant periculum: timeant à continuis, semper, vna Gal. autoritate ducti, & Hip. qui scripsit 2. aph. 43. *febris quocumque modo intermiserit nullum habere periculum:* quia neque à maligna ea fieri putredine potest, nec ab interna aliqua inflammatione. Nam vt omittam, quod multi contendunt posse, & febrem, quæ intermittit, malignam esse, non tamen, quamquam id cum Gale. negemus, est cur propterea curam omnem, metumque abijciamus; nam ratio cur quis ex morbo, perire non possit, illa est sufficiens; quia est morbo robustior; ergo erat monstrandum Gal. numquam fieri posse, vt à febre intermittente prosternatur natura, quod non esse assequutum illa ratione, quia non fit intermittens febris à maligna humorum putredine, neque ab interna aliqua inflammatione, constat inde clarissime, quia neque alij morbi læthales, hac via tantum occidunt, scilicet quia à maligna sunt concitati putredine, aut ab interna inflammatione.

Et illa quae humorẽ habet comitẽ. Harũ vero continua timenda magis, dum coetera pari pacto sint paria.

Non est tñ propterea contemnenda, intermittens, esto. n. non vi maligna, illa est ratio fœlicis euentus.

Et illa adaequata, quia est morbus natura robustior.

Multo magis ridenda est Celsi ratio, & oratio, qui febres omnes, quæ cum rigore horrore, & signis manifestis inuadunt, tutas esse dixit, propterea, quod certò scimus, qua hora nutriendus sit æger: *horror* inquit l. 3. cap. 12. *Eas febres antecedit, quæ certum habent circuitum, & ex toto remittuntur, ideoque tutissimæ sunt, maximeque curationes admittunt; nam vbi incerta tempora sunt, neque alui dejectio, neque balneum, neque vinum, neque medicamentum aliud rectè datur, incertum enim est, quando febris ventura sit: ita fieri potest, vt si subito venerit summa in eo pernicies sit, quod auxilij causa est inuentum:* Et post pauca. *At vbi certus circuitus est, facilius illa omnia tentatur, quia facilius exponere nobis, & accessionum, & decessionum vices possumus.* Non inquam satisfacit hæc Celsi ratio, nam quamquam ex hoc capite, facilior reddatur curatio harum febrium, non tamen fit propterea, vt sit omni ex capite tutus

Vnde et Celsi ratio & oratio ridenda.

hic

hic affectus: quid enim prohibet, quo minus hic, vt et alij multi, quæcũque remedia, vel rectè applicata contemnat? Est proinde mea sententia intermittentem morbum, qua voce febres quoque complector, posse interdum lœthalem esse, interdum salubrem: Nullum quantum est ratione sui habebit periculum, cum intermiserit per multas horas: potest mortem inferre, vbi parum intermittat. Rem ita esse, quotidiana docet experientia, quique faciunt medicinam, experientur non semel, intermittente à tertiana extingui ægros, ni multum intermittat. Est quoque expressa Galeni 4. apho. 59. nam ibi docet tertianam exquisitam, idcirco esse tutam, quia ex 48. horis, duodecim tantum, quod summum, est ducit inquietas æger, quo fit vt reliquo tempore possit commodè refici à præteritis natura doloribus. Quod vero eadem vbi intermittat parum, non careat periculo, docuit idem Gal. 2. de art. curat. ad Glauc. cap. 8. vbi loquens de quotidiana intermittente *quotidiana* inquit *longa est, & non sine periculo*, quia vt Trincau. eo loco parum intermittit. Et quidam si multò incommodius est 18 horarum spatio magnis torqueri symptomatis, quam leniter continuò affici multo grauior continua febre intermittens esse poterit; quare si illa habet adiunctum periculum, cur non idem habere poterit febris intermittens, idque sui ratione? sui inquam; nam quod aliunde periculum imminere possit, vt à motu humorum ad principem partem: à syncope: à dolore ventriculi, facto à bili ad os eius illapso: à virtute debili, quæ per rigorem resoluitur, quis audeat negare, quando, & quartana etiam, quæ ratione sui est omnium tutissima, potest obstructione ingenti necare, & rigore.

Et illud habēdum pro comperto febrem intermittentem, non semper carent discrimine, nisi ubi per multas intermittit horas.

Neque vllū habeat graue symptoma adiunctum.

At quid, quod Hip. dixit, vbi febris intermiserit, nullum esse periculum? an dicemus non esse Hip. ex sententia propria loquutum, quod innuere videtur verbo illo, significatur? ac si dicere voluisset: dicitur hæc febris, vbi intermittat carere periculo, at re vera non caret. An dici secundo potest, non loqui Hip. de quauis febre intermittente, sed de ea, quæ per multas horas intermittit? an demum dicemus aph. illũ de semitertiana interpetrãdũ esse hunc in modum, febres quęcunque, non intermittentes per tertiam grauiores fiunt, periculosæ: Sunt autem hæ febres semitertianæ vocatæ, quæ ex tertiana componuntur, & quotidiana: hæ item semitertianæ vocatę, quæ ex quotidiana, & tertiana componuntur, vbi quoquo pacto intermiserint, nullum habent periculum, quia remota quotidiana, sola remanet tertiana intermittens; quare si potuit, natura quotidianam euincere, vincet quoque tertianam?

Cæterum, quia intemperierum est alia facta, fiens altera, est illud reliquum, vt de earum euentu disputemus; nam quamquam omnes in ea illa conueniant, difficilioris longè curationis esse intemperies factas, quam fientes: idcirco enim habituales sunt dictæ, quia ita hærent pertina-

Facta intemperies difficilior quauis fiente, vt hectica.

pertinaciter parti, vt vix adimi possint: intemperies fientes curentur facilius; nullus tamen, quem ego saltem viderim, huius discriminis rationem assignat, cum tamen non satis constet, qui fiat, vt pertinacius hæreat cordi hectica, quam quæuis alia putris; enimuero duplici ex causa fit, vt vna qualitas magis resistat, quam alia intẽsior, aut quoniam in densiori subiecto: qua ratione remissus calor diutius conseruatur in ferro, quam ignis in stuppa, aut propria qualitatis natura, vnde siccitas magis resistitiua, quam aliæ. Nũc verò febris omnis calida est siccaque intemperies, nec vlla est differentia inter vnam febrem, & aliam penes subiectum, quare non resistet hac causa hectica plus, quam putris. Nec quia eius calor maior, quam putrium febrium: nam quamquam non me lateat, id placuisse Auic. 2. 1. d. 2. cap. 19. de causis doloris: si tamen consulamus sensum, quem debemus consulere in re ista, nam hic verus iudex primarum qualitatum, constat sententiam oppositã esse veram, quando multo maior calor percipitur in febre ardente, quam hectica: quinimo ita exiguus hic est, vt & medicum lateat, & ægrotante, vnde dictum incipientem hecticam difficillimæ esse cognitionis, & illud intemperies factas carere dolore. Preterea necat febris ardens citissimè: diuturnus est morbus hectica, & ad multos extenditur annos. Adde demum, si Auic. sententia sit vera, nunquam futurum, vt hecticus diaria febre corripiatur, aut putri: nam calidum, vt tria, non est in potentia ad primum, aut secundum gradum caloris.

Hetica putri. Quã ob causã accidat dubiũ, nã minor calor in hectica, quem ardente febri.

Neque est alicuius momenti illa aduersariorum ratio, est febris hectica ardentis terminus, quare est hectica, putri quauis intensior; probat enim oppositum, vt propterea non possim non mirari, adeo turbatos quosdam fuisse hac ratione, vt vel in Auic. sententiã iuerint, aut multa cõfinxerint, vt illam soluerent, aut insolutam reliquerint; enimuero si nunquam est effectus sua causa nobilior, & ab ardente febre infertur hectica, nunquam calor hecticæ, erit calore ardentis febris intensior. Quod si ita est, est iam dicendum, qui nam fiat, vt cum facta intemperies sit minor fiente, nec differet ab illa, aut natura, aut subiecto, hęc tamen resistat validius, & subiecto contumacius hæreat? An dicemus, id ex subiecti diuersitate nasci? non quod aliud membrum à corde sit febris subiectum, sed quia alia pars cordis est subiectum diariæ, nempe spirituosa: alia humoralis febris, scilicet humorosa pars cordis, alia hecticæ, nimirum, densior, solidior, & compactior multò? ità enim à nobis monstratum lib. 2. huius operis, cap. 3. cum de morbi subiecto ageretur. An dicendum secundo, maioris resistentiæ esse hecticã, quia habet maiorem siccitatem adiunctam, constat autem, hanc esse limam caloris, & plurimum ad resistendum conducere? An dicemus tertio resistere magis hecticum calorem putrido, quia est ille cuicumque, vel minimæ cordis particulæ insitus: non ita multiplicatus calor diariæ, & humoralium febrium. Vnde qua ratione densitas subiecti condu-

Multas nihilo tamen minus adducimus.

cit ad seruandam qualitatem, quia est multiplicata: eadem ratione cum sit hecticæ calor magis multiplicatus (est.n. in quauis cordis particula (non aliarum febrium, hinc fit, vt hic magis resistaat, quam diariæ, & putris.

Solutæ vnitatis prognosticum. Cap. V.

SOluta continuitas, si in vniuersum spectetur, nil certi præsagit, sed pro varia eius natura, modo exitium infert, modo est salutaris: erũt itaque eius species contemplandæ, vt earum euentum cognoscamus. Quæ vnitatem dissoluunt, multiplicia esse, cuique constat, erodentia nempè vrentia, incidentia, secantia, contundentia. Solutiones factæ ab erodentibus, & vrentibus, vocantur vlcera: quæ ab alijs causis ortum ducunt, dicũtur vulnera, & fracturæ. Tollunt hæc solam continuitatẽ: erodentia demendo partem substantiæ, vnionem adimunt: vnde, nedum vnionis defectum, sed magnitudinis etiam includunt, proinde fit, vt vnione sola restituta, curentur vulnera: vt quis conualescat ab vlcere, duo sunt necessaria: primum vt deperditam quantitatem recuperet: secundo, vt vnionem acquirat. Sunt vtraque multiplicia atque vlcus quidem, vel simplex est vel compositum, vtrumque duplex aut magnum, aut paruum. Quodcunque triplex, obliquum, rectum, rotundum, magnum item triplex longum, latum, profundum. Compositũ est pariter triplex, cùm causa, vnde vlcus cacochimum, rheumaticum: cùm morbo, & symptomate: cum morbo triplex, cum intẽperie, magnitudine aucta, vnde vlcus erisipelatosum, phlegmonosum, schirrhosũ & œdematosum: cum symptomate multiplex, prout varia sunt illa, sed hæ frequentiores eius species, fœtidum, dolorosum, saniosum, ichorosum, virulentum, maligtnum, venenatum, contagiosum. Non me latet posse, & multas alias vlcerum, vulnerumque differentias adduci, consultò tamen eas præter misimus; nam quæ à partium varietate sumuntur, non ad hoc opus, in quo de generibus rerum, sed ad praxim spectant; aliæ, vel parum, vel nihil ad euentum prænoscendum conducunt.

Cuiusque solutæ vnitatis prognosticũ.

In vniuersum ergo, simplices vnitatis solutiones, facilius curantur quam compositæ: citius, exiguæ, quam magnæ, rectæ, quam rotundæ, aut obliquæ, breues, quam longæ, superficiariȩ, quam profundæ: angustæ, quam latȩ, si tamen medicamenta commode excipere possint, externȩ, quam internȩ. Compositȩ vnitatis solutiones, quȩ causam habẽt adiunctam, sunt modo salutares, modo exitiosȩ pro causæ fouentis varietate. Facta ab atra bile, incurabilia: quȩ ab influxu sanguinis fouentur,

tur, facilè curationem admittunt::mediant inter hęc,quę à bili,aut salsa pituita, ac plus minus perculi inferunt, prout crassior bilis tenuior, acrior mitior; Enimuero ab acribilli,crassaque, fiunt depascentia vlcera. Quę ferrum,lignum,aut aliquid aliud habent intus reconditum, numquam conualescunt,ni extrudatur extranea illa substantia inclusa. Quę complicantur cum morbo,habent pariter euentum varium,pro intemperiei natura varia,& tumorum;in vniuersum tamen plus negotij facessunt,quę habent tumorem adiunctum,quam quæ cum sola intemperie complicantur, solent enim tumores, ne dũ magnitudine aucta, sed intemperie quoque molestare. Intemperierum autem, humida molestissima; nam qua ratione vlcera in hydropicis non sanantur, eadem fit,ne in parte plus iusto humectata coalescant,est quoque mala intemperies frigida,primum, quia impedit coctionem, secundo quia calida parti admouere oportebit,hęc autem trahent ad ipsam excrementa. Qui tumor cum solutione continui complicatus plus discriminis inferat,ex ijs,quæ cap.seq.dicentur clarum fiet. Ichorosa vlcera,saniosa,virulenta mala,quia cruda excrementa imminutæ sunt coctionis argumentum,*cruda autẽ, & inconcocta, & ad malos conuersa abscessus,aut iudicationis vacuitates.aut dolores,aut diuturnitatem,aut mortem, aut recidiuas* i.epidem.com.2. Dolorosa vlcera praua: primum quia priuant ægrum beneficio somni:vnde malè celebrabuntur coctiones,quare,& multa in ipso excrementa aceruabuntur: accurrent etiã, nam conuocat dolor fluxionem, & febrem: sunt tertio praua quia dissipat dolor vires,sunt quarto vlcera dolorifica mala, quia neglecto ipso, cogemur dolori occurrere, quæ autem dolorem mulcendi vim habent,ea omnia vlcus adaugere solent.

Contagiosa vlcera,varia,contemnenda scabies,læthalis pthysis,quæ à Gallica lue inferuntur,varium habent euentum pro vlceratarum partium varietate. Venenata discriminis plena:concrenosa omnino læthalia;de malignis dicemus,cũ de prognostico morbi maligni fiet sermo.

Morborum,qui in mala quantitate,& situ uitiato prognosticum. Cvp. VI.

SVnt morbi in vitiata quantitate duplices:proficiscuntur alij ob imminuta quantitate: abaucta plus iusto alij: difficilioris curationis illi,nam arduum, quod non est facere:facilè destruitur factum: quamquam, nec hoc pari fælicitate, semper assequimur, sed hi cedunt, reluctantur alij,& naturæ pellenti obnituntur. Facillimus omnium est flatuosus tumor, & aquosus, post hunc erisipelas, vltimum habet locum inflammatio:difficiles pituitosi tumores, præsertim si fiant à crassa pituita frigida: nullam admittit curationem schirrhus exquisitus, quin-

cit ad seruandam qualitatem, quia est multiplicata: eadem ratione cum sit hecticæ calor magis multiplicatus (est.n. in quauis cordis particula (non aliarum febrium, hinc fit, vt hic magis resistaat, quam diariæ, & putris.

Solutæ vnitatis prognosticum. Cap. V.

SOluta continuitas, si in vniuersum spectetur, nil certi præsagit, sed pro varia eius natura, modo exitium infert, modo est salutaris: erũt itaque eius species contemplandæ, vt earum euentum cognoscamus. Quæ vnitatem dissoluunt, multiplicia esse, cuique constat, erodentia nempè vrentia, incidentia, secantia, contundentia. Solutiones factæ ab erodentibus, & vrentibus, vocantur vlcera: quæ ab alijs causis ortum ducunt, dicũtur vulnera, & fracturæ. Tollunt hæc solam continuitaté: erodentia demendo partem substantiæ, vnionem adimunt: vnde, ne dum vnionis defectum, sed magnitudinis etiam includunt, proinde fit, vt vnione sola restituta, curentur vulnera: vt quis conualescat ab vlcere, duo sunt necessaria: primum vt deperditam quantitatem recuperet: secundo, vt vnionem acquirat. Sunt vtraque multiplicia atque vlcus quidem, vel simplex est vel compositum, vtrumque duplex aut magnum, aut paruum. Quodcunque triplex, obliquum, rectum, rotundum, magnum item triplex longum, latum, profundum. Compositũ est pariter triplex, cùm causa, vnde vlcus cacochimum, rheumaticum: cùm morbo, & symptomate: cum morbo triplex, cum intẽperie, magnitudine aucta, vnde vlcus erisipelatosum, phlegmonosum, schirrhosũ & œdematosum: cum symptomate multiplex, prout varia sunt illa, sed hæ frequentiores eius species, fœtidum, dolorosum, saniosum, ichorosum, virulentum, malignum, venenatum, contagiosum. Non me latet posse, & multas alias vlcerum, vulnerumque differentias adduci, consultò tamen eas præter misimus; nam quæ à partium varietate sumuntur, non ad hoc opus, in quo de generibus rerum, sed ad praxim spectant; aliæ, vel parum, vel nihil ad euentum prænoscendum conducunt.

Cuiusque solutæ vnitatis pronosticũ. In vniuersum ergo, simplices vnitatis solutiones, facilius curantur quam compositæ: citius, exiguæ, quam magnæ, rectæ, quam rotundæ, aut obliquæ, breues, quam longæ, superficiariç, quam profundæ: angustæ, quam latç, si tamen medicamenta commode excipere possint, externç, quam internç. Compositç vnitatis solutiones, quç causam habẽt adiunctam, sunt modo salutares, modo exitiosç pro causæ fouentis varietate. Facta ab atra bile, incurabilia: quç ab influxu sanguinis fouentur,

tur, facilè curationem admittunt: mediant inter hęc, quę à bili, aut salsa pituita, ac plus minus periculi inferunt, prout crassior bilis tenuior, acrior mitior; Enimuero ab acri billi, crassaque, fiunt depascentia vlcera. Quę ferrum, lignum, aut aliquid aliud habent intus reconditum, numquam conualescunt, ni extrudatur extranea illa substantia inclusa. Quę complicantur cum morbo, habent pariter euentum varium, pro intemperiei natura varia, & tumorum; in vniuersum tamen plus negotij facessunt, quę habent tumorem adiunctum, quam quæ cum sola intemperie complicantur, solent enim tumores, ne dū magnitudine aucta, sed intemperie quoque molestare. Intemperierum autem, humida molestissima; nam qua ratione vlcera in hydropicis non sanantur, eadem fit, ne in parte plus iusto humectata coalescant, est quoque mala intemperies frigida, primum, quia impedit coctionem, secundo quia calida parti admouere oportebit, hęc autem trahent ad ipsam excrementa. Qui tumor cum solutione continui complicatus plus discriminis inferat, ex ijs, quæ cap. seq. dicentur clarum fiet. Ichorosa vlcera, saniosa, virulenta mala, quia cruda excrementa imminutæ sunt coctionis argumentum, *cruda autē, & inconcocta, & ad malos conuersa abscessus, aut iudicationis vacuitates, aut dolores, aut diuturnitatem, aut mortem, aut recidiuas* 1. epidem. com. 2. Dolorosa vlcera praua: primum quia priuant ægrum beneficio somni: vnde malè celebrabuntur coctiones, quare, & multa in ipso excrementa aceruabuntur: accurrent etiā, nam conuocat dolor fluxionem, & febrem: sunt tertio praua quia dissipat dolor vires, sunt quarto vlcera dolorifica mala, quia neglecto ipso, cogemur dolori occurrere, quæ autem dolorem mulcendi vim habent, ea omnia vlcus adaugere solent.

Contagiosa vlcera, varia, contemnenda scabies, læthalis pthysis, quæ à Gallica lue inferuntur, varium habent euentum pro vlceratarum partium varietate. Venenata discriminis plena: cancrenosa omnino læthalia; de malignis dicemus, cū de prognostico morbi maligni fiet sermo.

Morborum, qui in mala quantitate, & situ uitiato prognosticum. Cap. VI.

SVnt morbi in vitiata quantitate duplices: proficiscuntur alij ob imminuta quantitate: abaucta plus iusto alij: difficilioris curationis illi, nam arduum, quod non est facere: facilè destruitur factum: quamquam, nec hoc pari fælicitate, semper assequimur, sed hi cedunt, reluctantur alij, & naturæ pellenti obnituntur. Facillimus omnium est flatuosus tumor, & aquosus, post hunc erisipelas, vltimum habet locum inflammatio: difficiles pituitosi tumores, præsertim si fiant à crassa pituita frigida: nullam admittit curationem schirrhus exquisitus, quin-

remedijs magis exacerbatur ægrescitq; medendo, vnde Hip. 6. aph. 83. *Cancros occultos habentes, melius est non curare curati enim citò pereunt, non curati verò, longius tempus perdurant:* Curationem vix admittunt tumores scirrosi nam, & in illis languet natiuus calor, vnde non poterit remedium admotum actuari. Quicunque tamen sint illi facilioris, sunt curationis exigui, quam magni: illi enim resolui possunt, & vt plurimum in insensibiles halitus discutiuntur: magni resoluuntur numquã, suppurantur frequenter, & non raro natiuo partis calore pessumdato cancrenam accersunt, & tandem mortem. Externi boni, interni praui, illis enim integris viribus occurrit remedium: ad internos, vel non pertingit exhibitum, aut ita refractum: nullam vt agendi vim habeat. Tumores mobiles, ancipitis sunt naturæ: vbi foras prodeant, & ab internis partibus ad externas, tanquam ad lucem emergant, bonum: tum quia naturam robustiorem indicant, quæ ad cutim noxios deponit humores: cum quia integris viribus remedium occurrens, facilius illum excipiat. Ob easdem causas pessimum est, si humore retrocedente à partibus externis ad intimas, delitescat tumor. Vnde rectè Hipppocrates. *Erisipelas ab intus extra bonum, Contra multum*. Est omninò læthale cum denudato ossi superuenit 7. apho. 19. nempe sic languet os denudatum nullo, vt pacto vincere possit superuenientem tumorem.

Morbi in situ prognosticum. Morbi in situ, ex sui natura vix occidunt: necant plerumque, vel cauitatem vitæ necessariam tollendo, vel accersendo dolores, & febres: ratione primi necat angina, quæ ex vertebrarum fit luxatione: necat itẽ le intestini prolapsus, qui impedimento est, ne feces descendant: posteriori modo inferunt necem, quam plurimæ aliæ luxationes; fatigant tamen hominem illæ potissimum, quibus inflammatio superuenit: Cæteræ, quæ nec cauitatẽ aliquam vitæ necessariam lædunt; nec nimis dolorosæ sunt, nec inflammationem adiunctam habent, curantur facilè, si optimum ęger chirurgum nactus fuerit, si imperito occurrat, qui os in loco proprio non reposuerit, procuret antequam os obcallescat, vt reponatur: alioquin erit postea affectus incurabilis, ex quo fiet secundo, vt mirum in modum membrum extenuetur.

Morbi nocturni prognosticum. Cap. VII.

EXposceret ordinis propositi ratio, vt morborum, qui læsa cauitate contingunt, prognosticum annecterem. At quoniam hæ mortem minantur, sunt aliæ salubres, prout variæ sunt cauitates, nostręque partes non sunt, peculiarium morborum euentum hic notare, propter hanc rationem nullus me negligentiæ accuset, si hoc capite post habito,

to, de prædicendo euentu nocturni morbi, & diuturni disputare aggrediar. Nocturnus affectus, quicumque sit ille, molestior est eo qui interdiu affligit: docet hoc quotidiana experientia, & omnium communis consensus. Qui? tamen hoc fiat, controuersum non parum.

Nocturnus affectus diurno molestior, videtur quibusdam ob amicorum absentiam.

Placuit quibusdam, in amicorum absentiam hoc referre, quare non augerentur dolores omnes noctu: sed mens alibi non distracta: & attentius cogitans ea omnia, quæ sunt sibi molesta diligenti inquisitione, & accurata attétione reddit molestiora. Cēsēt alij verè doloresfieri maiores; sed Astrologi solis absētiæ id adscribūt, nā cū sit ille pater vitæ, minuit affectus omnes sua præsentia, mitigatque: quodplacitum dilucidantes alij dicunt, à solis calore, morbum quemcunque reddi minorem, quia suo tempore reserans nostri corporis meatus, & extenuans succos, in insensibiles halitus, illos discunt.

Censent alij vere fieri maiorē ob solis absentiam.

Tribuunt hoc alij contractioni spirituum; nempè quemadmodum dum pus conficitur dolores, & febres: sic vbi natura contractis intus spiritibus, & sanguine, causarum morbificarum depulsioni, dum vacat, & noua producit symptomata, quæque aderant, reddit commotione maiora; nam causa omnis, quanto magis mouetur, magis lædit. Alij maiora cuncta symptomata noctu iudicari censent, quia priuamur somni beneficio. Ita Galen. 2. aphor. 13. Amplector ego has omnes, & interdum maiorem apparere molestiam arbitror, non fieri: fit alias verè maior. Maior autem fit, non quia strictis meatibus, qui à solis calore antea erant reserati, impeditur causæ noxiæ effluuium, nam neque omnes affectus, qui noctu ingrauescunt, sunt materiales; nec omnes languentes vicissitudinem illam caloris, & frigoris patiuntur. Sed æque noctu, ac die tepore gaudent. Non est item euentus huius causa somni priuatio, nam sequitur vigilia dolores, non præcedit, & aucti dolores somni priuationem inducunt, non accersit vigilia maiores dolores. Maioritatis itaq; affectuū noctu, quæ nā causa? natura incumbēs in depulsionem illorum noctu magis, quam diu: & quia his molestijs, alia denuo ex somni priuatione succedit.

Dāt hoc alij cōtractioni spirituum.

Nos fieri verè volumus quandoque maiorem. Nō quia cō stringuntur meatus. Aut somni beneficio priuamur. Sed quia natura cum morbo pugnat magis.

Morborum hyemalium, æstiuorum autumnalium, vernalium prognosticum. Cap. VIII.

De re hac hæc scripsit Hipp. 25. aphor. par. 2. *æstiuæ quartanæ magna ex parte breues, longæ autumnales, & maxime, quæ hyemem attingunt*, quæ exponens Gal. in commen. nedum quartanass, sed & alios morbos æstiuos, longè esse breuiores autumnalibus docet; nam si quartana, quæ sua natura est longissima, breuis redditur temporis calore, multo breuiores fiunt alij, vbi æstate gignantur. Num tamen morbi omnes æstiui breuiores, an quidam, & qui, non expressit Galenus, quā-

Æstiui morbi breuiores.

An omnes? dubius videtur Gal. tum tamen ex ratione, qua aphorismum probauit, conijcere licet, voluisse videtur, eos tantum morbos, qui ab humoribus fiunt, breuiore esse, si æstate gignantur. Dicit enim, *superflui æstate humores funduntur, per totum corpus feruntur, difflantur: in quibus itaque vires validæ sunt, noxijs humoribus vacuatis, morbi cessant: in quibus vero sunt imbecilles, dum noxij succi vacuantur, vna etiam ipsa dissoluuntur*. At primo de cris. 4. vniuersalem facit propositionem, habet enim. *Sic & omnis alius morbus æstate quidem breuiorem, hyeme vero diuturniorem habet motum*, vel vt alij legunt. *iudicationem*. Huic consonant, quæ scripsit 1. aphor. 12. Habet etenim, *atque alijs singulis morbis æstas addit celeritatem, hyems vero tarditatem*. Non minor inter reliquos discordia, nam Vall. exponens

Vnde varie opinatum à medicis. hunc aphor. & 12. primę par. morbos omnes breuiores esse calidis temporibus autumat; alij vix in ijs, qui à materia fiunt, verum esse id docēt, nam apoplexia citius necat hyeme, quam æstate, hectica quoque citius curationem admittit, cum tempus est frigidum, quam eodem calido, luxationes, fracturæ, morbi in magnitudine ęque possūt hyeme prorogari, atque æstate. At vero si nos præmittamus, qui fiat, vt quidam morbi cito terminentur, alij vero diu protrahantur, intelligemus facile, an

At reuera non omnes morbi æstate breuiores. omnes morbi æstiui breuiores, an quidam, & quinam illi: nunc autem, ni memoria excidit, quod lib. 6. de causis morbi longi, & breuis notauimus, tota ratio, cur quidam morbi, cito terminētur, & breui, ex improportione pendet maioris inęqualitatis; Enimuero cum causæ naturales agant pro ratione potentiæ, si altera longo interuallo excedat alteri, nulli dubium fuerit cito vinci inferiorem, & abigi: sic magnus ignis breui ligna arida exurit, exiguus à multis, suffocatur: vbi æqua est vis passi, & agentis, erit actio diuturna; quamobrem cum agant mutuò natura morbusque, vbi æqua fuerit vis vtriusque: diuturnus erit affectus: vbi multo interuallo superat, vel morbus naturam, vel hæc morbum, breui mors expectanda, aut salus fuerit, Cæterum vt terminentur breui affectus quidam, nihil æstas conducit, aut hyems: intererit alias non parum, æstate ne gignatur, an hyeme morbus; quare quidā morbi æstiui breues, longi hyemales, alij æque breues, & longi quouis tempore. Minor probatur, nam ossa luxata ęque breuiter hyeme, ac æstate repones, æqua pariter difficultate: quouis tempore lapidem è vesica extrahes: nec sentiēdum secus; quia sectio illa citius conualescit æstate, quam hyeme, & partes distenduntur facilius tempore calido, vnde vbi ossa volunt chyrurgi reponere, calfaciunt partes; ex primo enim fit, vt citius vlcus connalescat, non vt citius lapis extrahatur, ex secundo, vt minus dolorifica sit repositio ossis, non vt citius reponatur. Morbi in adaucta magnitudine, in soluta vnitate, ab intemperie, videntur minui ab æstate, augeri hyeme, nam frigus impedit resolutionem, idemque vlceribus mordax; at hinc illud sequitur, citius curari hos morbos æstate, non terminari citius æstate, quam hyeme; tota enim ratio cur æstate citius curationem recipiunt, ea est, quia imminuuntur ab ambiente: ergo

go qui intenduntur ab eodem, citius pari pacto terminabuntur quamquam ad exitium: quare neque his morbis addent celeritatem, aut tarditatē anni tempora. Quinam ergo morbi citius terminabuntur æstate? æstiui, sunt autem hi qui familiares æstati, quare calidi, & sicci, & à calida causa siccaque concitati. æstiuæ ergo quartanæ quæ ab atrabili fiunt, aut melancholia, cum calidi humoris miscelle, hæ cito ad finem peruenient suum: tarde eumdem attingent autumnales, & maximè quæ ad hyemem vsque prorogantur, nam vel fient à melancholico humore tantum, vel ab hoc vna cum pituita admixto. Negabis id forsan, quia quamquam humor calidus citius coquatur, pellatur, difficilius humor melancholicus, aut pituita, est hoc verum, vbi cætera omnia sint paria, nunc autem imbecillior est vis coctrix æstate, robustior hyeme: quare cum eadem maneat proportio æque breues erunt æstiui morbi, & hyemales. Hanc ob causam dixit fortasse Triuer. fortunatam esse, quod æstiuæ quartanæ sint breuiores autumnalibus: & malè, nam quod casu fit, raro accidit, nunc autem sunt æstiuæ quartanæ, magna ex parte breues. Præstat proinde dicere, quamquam cuncta paria videantur, quia tamen plus valet dispositio materiæ, quam efficacia agentis, esto infirmior æstate sit calor, hyeme fortior, citius nihilominus vincet natura calidum humorem æstate, quam frigidum hyeme.

Sed æstiui dumtaxat.

Obiectio.

Triuer.

Auct. Sol.

Quid de morbis vernalibus, de quibus nihil Hip. Forliu. longos esse censet, vt illi, qui hyeme, & autumno gignuntur, ac propterea putat nil dictū de illis ab Hip. à quo dissentio, nā multo dispar ratio est; autūnus enim est frigidus, & à tempore anni frigidissimo excipitur: est vernum tempus tepidum, & tempus calidissimum sequitur; quare cum faciat calor celeritatem, idcirco arbitror nihil dixisse Hip. de quartanis vernalibus, quia idem de istis, quod de æstiuis iudicium.

Vernalium prognostica.

Acuti morbi, & chronici prognosticum. Cap. IX.

ACutos morbos periculosos esse, docuit apertè Hippocr. nam id sonant, quæ scripsit 1. epidem. com. 3. *sunt autem acutissimi, & maximi, & grauissimi morbi, & maximè lethales in continua febre.* Quin res ipsa hoc clamat, nam acutus morbus, quicunque ille sit, magnitudinem habet: magni autem morbi, magna symptomata inferunt, seu sint magni ex propria natura, siue ex partis affectæ præstantia, aut quoniam cachoetes; vrgent. n. magna accidentia naturam, præsertim si imprimantur celeriter: nam quemadmodum, quod fit paulatim, facile natura tolerat, sic omne nimis est naturæ inimicum. Itaq; duplici ex capite, erit acutus morbus discriminis plenus, quia magnus: q a impetuosus, & vt Arist. dixit violentus.

Acuti morbi periculosi

Nā magni.

Non tamen necessario læthales, aut salubres. An læthalis? haud necessarium: modo itaque exitium afferet, modo in salutem desinet. Hippo. aph. 19. 2. p. *acutorum* inquit *morborum non omnino certæ sunt prænunciationes salutis, aut mortis.* Hoc est acutus morbus, quamquam si in vniuersum spectetur minatur discrimen; quia tamen potest natura ita esse robusta, vt illi resistat, hinc fit, vt nihil certi prænunciari possit de eius euentu in vniuersum; *Propter ea dixit Hipp. esse eorum euentum incertũ, non quia à mobili humore fiunt.* Enimuero, si quod dicit Gal. incertus esset acutorum euentus, quia fiunt ab humoribus calidis, & mobilibus, hoc est, qui possunt ab infima parte assurgere ad nobilem, ab hac ad ignobilem labi, esset omnium acutorum euentus, qui tamen ab humoribus calidis concitantur, incertus, & dubius: quare vel rarò, vel nunquam quippiam præsagire possemus de acuti morbi euentu, secus at statuit Hip. eodem aph. & medici omnes.

Sed quãquã si genus spectes, nil certi præsagit, est tamen timendus maxime, qui senes corripit. Sed quamquam acutus morbus in genere, nil certi prænunciat, & salubris esse possit, & exitiosus: pro diuersa tamen eius natura, periculosior est, & minus timẽdus. Vt si inuadat morbus acutus senem, est ille lęthalis, non quia frigidum est senile corpus; hac enim ratione, non ægrotaret læthaliter senex apoplexia correptus. Communis ergo ratio cur sit perniciosus morbus acutus in sene, illa est, quia magnam adhibent in viuendo prudentiã, nec vllũ erratum committunt, quod magnos morbos, inferendi vim habeat. Quare si quãdo acuto morbo corripiantur, vehementis causæ, & internæ, est inditium: quippe qui recta viuendi ratione infringi non potuit: hanc autem exiguæ vires, cuiusmodi sunt seniles superare, haud valebunt. *Quia non delinquunt, & parum valent.* Colligitur id apertè ex Hipp. vbi ait in *senibus omnia mala, peiora fiunt propter debilitatem virtutis.*

Est quoque formidandus qui corripit vtero gerentem. Timet ab eodem multum Hip. si vtero gerentem inuadat. Vnde 5. aph. 30. *mulierem grauidam, acuto morbo corripi læthale*: Non quod sit necesse, mulierem acuto morbo correptam interire, sed quia magna ex parte afficitur pernitiose. Quamquam, si ijs ex causis acutus morbus sit exitiosus in vtero gerente, quia non possunt ea exhiberi remedia, quæ magnum morbum demoliendi vim habent, non esset fortasse ita nostro tempore formidandum, quo & tutò sanguinem mittimus, & purgamus, nec quicquam facere omittimus, quod ad depellendum morbum conducere arbitramur; vt propterea censeam, *Ob hanc tamen causã.* non tam ex hoc capite discrimen nasci, quam ex fœtu; enim verò cum sit imbecillior, quam, vt resistere valeat vehementię morbi, facili negorio succumbit. At hoc aut rarò, aut nunquam fit sine matris acutè laborantis discrimine, nam labefactata vi morbi, vel impotens erit ad extrudendum fætum imbecillum, vel in purgandis puerperijs deficiet: hæc autem retenta multum discriminis inuehunt.

Morbi diuturni prognosticum. Diuturni morbi, vt ferè omnes, ambigui: semel illis correpti senes vna moriuntur: vindicantur ab ijsdem robusti: imbecilles, seu sint senes, seu iuuenes, perimuntur; nam est illud dogma certissimum, morbos,

bos, qui à frigidis ſuccis, & craſſis, diuturnos eſſe, ſi vis lãguentis vigeat, vbi langueat, certiſſimum exitium inferre. Sed neque in fortibus, iſti omninò tuti: ſi non ſolum eorum naturã conſideres, ſed & ea omnia, quæ accidere ſolent. Nempè in longis morbis pertęſi ægrotantes vitæ illius generis, delinquũt non raró, quo fit vt morbus, qui ſalutaris erat, & diuturnus, exitioſus euadat. Proinde ſit continens æger, ne breuis voluptatis gratia, bonum magnum, & diu permanſurum amittat: non ſit plus iuſto indulgens medicus; nam vbi ob incuriam increuerit morbus, inutile erit quodcunque remedium. Hæc de acuti morbi chronicique euentu. Nunc illud eſſe conſequens videtur, diſputare nimirum de euentu morbi benigni, & maligni, magni, & parui, venenati non venenati, Contagioſi, & abſque contagio: at quoniam hæc vltima morbi differentia nihil peculiare habet hic contemplandum: magni, & maligni morbi prognoſticum eo capite attigimus, cum de acuti, qui magnus pariter eſt prognoſtico, à nobis actum, parcam propterea huic labori, & ad ſimiles morbos, & diſſimiles progrediar.

Morborum ſimilium, diſſimiliumque prognoſticum. *Cap. X.*

A ſimilibus morbis minus affici docent omnes. Controuertunt tamen qui morbi ſint ſimiles. Nam quidã contrarium vocant ſimilem.

A Simili morbo minus nos affici, plus à diſſimili, ac propterea plus à dictis imminere diſcriminis, à ſimilibus minus, concors fuit medicorum ſententia. Docuit primum illam Hip. aph. 34. 2. p. Galen. ibid. & omnes expoſitores: neque vllus, quod ſciam, diſcrepauit vmquam: quamquam non ſatis conueniat, quid nomine ſimilis morbi, & proportionati ſit intelligendum. Dixerunt quidam, vt refert Gale. cit. loc. eum morbum congruere naturæ, ætati, & habitui ægrotantis, qui eſt contrarius, non qui ſimilis: itaque calidum in frigidis morbis, in calidis, frigidum minus periclitari docent. Suadent hoc, quia conuulſio ſicca eſt magis periculoſa, quam humida: raucedines, & grauedines cum ſint affectus ſeniles, à ſenibus tamen nunquam coquũtur, & 1. epi. com. 2. *Maximè* inquit *moriebantur quorum naturæ vergebant ad tabem.* Pręterea, quo eſt quis aptior ad intemperiem aliquam contrahendam, eo eſt ad contrariam ineptior. Quare cum frigidi facilè infrigidentur, incaleſcent ijdem difficillimè. Quare aut curabitur ægrius quiſpiam, vbi ſimili morbo correptus fuerit: aut dicendum proportionatum, morbum, contrarium eſſe, non ſimilem, illumq: naturæ ætati, & habitui conuenire.

Inepte tamen.

At falſum id eſſe probat apertè Galen. Enimuero ſi id verum, minus periculi inferret cauſus hyemæ genitus, quam æſtiuus: quòd licet Aduerſarij concedunt, eo argumento inducti, quia illius ſublationi præſtat multum auxilij aer frigidus, conſtat tamen falsò admitti; Nam

quam-

quãquã, vbi causus est genitus, præstet aerẽ ad statum frigidiorẽ conuerti, ita enim euadet causa salubris; vt tamen talis sit, antequam febris ardens sit prognata, exoptabit nullus. Enimuero, vbi aere algido causus gignitur, validam esse causam significatur, quæ & patientis, & aeris resistentiam vicit.

Nam congruens morbus est similis.

Propterea cõtrariæ sẽtentiæ fundamentum destruitur.

Cõgruẽtis ergo morbi nomine, similẽ morbũ exponimus, nõ cõtrariũ. Quare vbi vnicus morbus duas naturas afficiat, cũ quarũ altera similitudinem habeat, cum altera vero sit dissimilis: afficiet iste morbus naturam similem minus, contrariam magis: ac propterea in dissimili morbo periculum maius; si tamẽ sint omnia paria, hoc est morbus causa morbi, & symptomata, vires ęquæ robustæ Ergo quod sicca conuulsio sit periculosior, quam humida, non officit veritati aphorismi, quia non comparamus morbum morbo, sed morbum cum duabus naturis, vt e.g. conuulsionem siccam, cum sicca, humidaue natura; nemo autem dicet periculosiorem esse conuulsionem siccam in sicca natura, quam in humida cum maior sit hic à statu naturali recessus; minor ibi. Quam quam nec si morbi cum morbo collatio fieret, concludit propterea quidpiam adducta ratio; nam, vt dictum, debent esse cætera paria: nũc multo robustior est humida intempetie, intemperies sicca: atque hinc intelligitur, cur sunt grauedines plenæ periculi in senibus; nempè ob virium languorem; vnde non dixit Hipp. vt aduertit Galen. in comm. grauedines in senibus nullam coctionem admittere, sed in ualde senibus, ac si indigitare vellet discriminis causam, hinc prouenire, non ex vi morbi maiori. Non officit item, quod ij potissimum tabe corriperentur, quorum natura ad tabem diuergebat; non enim similitudo quæcunque, periculum minuit, sed temperiei dumtaxat: similitudo cõpositionis, nequaquam. Aut dixit, idcirco eos potissimum perijsse, quia ij potissimum tabe corripiebantur. Quod si & alij, quorum natura ad tabem nõ erat propensa, ẽt fuissent correpti, haud dubito, quin in istos acrius debacchata fuisset.

Cur periculosæ grauedines in senibus.

AN-

ANTEPRAXIS MEDICAE Liber Vndecimus.

DE PRAEVIDENDIS EVENTVVM modis, seù de Crisibus.

Consilij ratio, & vtilitas. Cap. I.

Ria sunt, quæ tenetur prægnoscere medicus, morbi euentum, euentus modum, & tempus eiusdem. Quare vbi actum de primo, nostræ erunt partes modo, de præuidendis euentuum modis pertractare; nam vt explorata huius rei cognitio, magnam afferre gloriam potest medico (magnum enim est, ne dicam diuinum, futurum sudorem, fluorem sanguinis, alui fluxionem multò antea tempore præuidere) ita huius ignoratio perniciosa est ægro; nam si quo die criticat natura, moueat medicus, aut illam distrahet, aut eamdem præcipité dabit; benè enim Auic. ventrem soluere super ventris solutionem timorosum. Aggrediemur ergo disputationem de crisibus. Ne tamen confusa illa euadat, dicemus primo, quid crisis, quot eius differentiæ, tandem de notis cuiusque

Quid crisis. Cap. II.

CRisis, si nomen spectes, iudicium est, quod de alicuius capite profertur: itaque vbi in foro controuertitur, num quis sit absoluendus, an morte plectendus, controuersiam illam, crisim vocarunt antiqui: vnde quia idem in foro medicinæ contingit, hinc nomen crisis à foro ad medicorum gymnasia ab idiota quodam translatum fuit, vt scribit Gal. 1. de cris. 2. 3. prog. 1. & 1. de dieb. decr. 2. nam vt in foro est actor, reus, Iudex testes. ita vbi iudicatur de vita ægrotantis, est actor, nempe æger, reus, nimirum morbus: est iudex, scilicet ipse medicus: sunt demum symptomata loco testium: & veluti, vbi de alicuius capite sententia fertur, pendet animi reus; sic imminente crisi, timet langués, timent adstantes, & plerumque optimi medici perterrentur. Alij quia iudi-

Crisis cur sic dicta.

Prima opi.

Secunda.

iudicis minus non satis conuenire videbatur medico; nam hic semper ferre opem tenetur naturæ, iudex contra fauere: nulli deductum id volunt à verbo separo, & disiungo, ac si crisis idem sit, quod separatio; nam vt litigantes lata sententia cessant altercari: sic facta crisi morbus, & natura non amplius pugnant. Ita Auic. 2. 4. cap. 2. Thadeus, Nicol. & alij, Qui neque collimarunt, nam non nisi de crisibus completis hoc verum. Quare melius censent ij, qui crisim dictam putant à verbo creo, hoc est pugno, quia in crisi maximè natura, & morbus concertant: & veluti duobus dimicantibus alter vincit, superatur alter: haud secus in crisi, aut causa morbi extruditur, aut natura à morbo victa succumbit.

Tertia vera.

Quid eadē. Quidā turbationē putarunt esse.

Quid sit hæc pugna, controuertere medici. Quidam motionem, seu turbationem esse volunt, Galen. fortasse auctoritate moti, qui primo de dieb. decret. cap. 1. *nos* inquit *turbationem in morbo adeo subitam, iudicium, seu crisim appellamus*, & 1. de cris. cap. 20. *sed* inquit *clarum est, quod huiusmodi solutionem, neque crisim nomino, si qua vero vniuersa fiat permutatio, & multò magis adhuc eam agitationem, quæ ipsam præcedit, crisim appellare consueui*. Sed eodem Galen. auctore, reijciendum, nam 2. de humoribus 21. *iudicatio* inquit, *cum certamine nobilique perturbatione plerumque fit*: non ergo semper, quare nec de crisis essentia. Docens præterea 2. aph. 13. cur nox præcedens crisim sit molesta dicit, *quia in ea fit perturbatio insignis, natura bonum à malo secernente*. Præcedit ergo perturbatio crisim, & clarius 3. de cris. 2. loquens de criticis vacuationibus, *antecedit* inquit *huiusmodi excretiones, & abscessus, non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis.*

Localē motum alij.

Hinc alij, crisim esse dixerunt, localem motum humorum: localem dicunt, quia in crisi tria necessariò contingunt. Agitatur primo à natura humor, secernitur secundo ab innoxio noxius, expellitur tertio, quare in aliquo horum, crisis natura consistit: at non est crisis agitatio, vt dictum: nec secretio, nam hoc ad coctionem spectat. Erit itaque humorum expulsio, qui si sint praui, optima erit crisis, si vtiles, pessima, *nam si talia purgetur qualia purgari oportet, confert, & leuiter ferunt*. Est hęc opinio Valles. Fracast. & aliorum multorum, Non est tamen doctrinæ Galen. consona; nam primo de iudic. cap. 14. ponit excretiones dictas causas esse crisis, Quid ergo illa erit? videtur velle Galen. 2. aph. 13. subitam morbi, vel ad sanitatem, vel ad mortem mutationem: idem Auic. vnde 2. 4. cap. 2. diffiniens crisim, *est* inquit *alteratio: quæ fit subito ad latus sanitatis, aut ad latus mortis*. Quæ nec omninò satisfacit. Primum, quia non complectitur eam crisim, quæ vel ad peius fit, vel ad melius: secundo, quia non declarat, qua ratione morbus ad sanitatem possit moueri, vel ad mortem; nec tertio docent

Alij subitā morbi ad sanitatē, aut morte mutationem.

cent

cent, à quonam fiat illa humoris extrusio.

Proinde ita crisim diffinito est subita languentis ad bonum, vel malum mutatio, facta à natura humores extrudente, vt pelleret, quod sibi erat infestum. Dixi esse motum ad bonum, aut malum, vt crisim quamcumque complecteretur diffinitio: addidi subitam, nam quæ paulatim fiunt mutationes, solutiones morbi sunt reuera, crises nequaquam 3. de cris. primo, apposuimus illud, à natura humores extrudente; nam si medicis id fiat auxilijs, nequaquam est crisis, apposuimus, & causam finalem, quæ est, vt vindicetur à molestia. Ergo crisis in ijs tantum fit morbis, qui pendent à causa: neque in ijs omnibus, sed acutis tantum, & magnis; hi enim cum fiant ab humoribus calidis, & mordacibus excitant naturam ad pugnam. Longi quia ab humoribus pendent frigidis, non irritant naturam. Quare aut nulla crisis in morbis diuturnis, aut valde rara.

Nos subitã languentis ad bonum, aut malum mutationẽ à natura humores extrudente factam, vt pelleret, quod erat molestum.

Crisis differentiæ. *Cap. III.*

QVatuor esse species crisis, voluit Hip. 1. epid. comm. 3. t. 16. vnam ad salutem simpliciter, ad mortem alteram, tertiam ad peius, quartam ad melius. Totidem agnouit ibidem Gal. at primo de dieb. decret. recenset alias, & quasdam dicit esse bonas, quasdam malas, alias tutas, alias cum difficillimis symptomatis, perfectas, deficientes, ex quo licet intelligere, vbi differentiæ nulla proposita methodo proponuntur, semper dubitari posse, an sint aliquæ omissæ, an aliæ superfluæ. Quare ne in eundem lapidem impingamus, erit res ista methodo diffinienda. Crisis est motus: quot ergo habet differentias motus, tot crisis habebit: habet motus non nullas differentias, à mobili, à termino, non nullas à tempore, alias à spatio, quare & crisis easdem habebit proinde dicamus crisis, vel terminatur ad bonum, vel ad malum: vel ad melius, vel ad peius: dicuntur hæ crises incompletæ, completæ priores, crisis nomine prolato, perfectam intelligimus; at vbi de imperfecta loquuntur medici, vel de mala, malam crisim vocant, ad melius, vel peius. Ita Gal. 3. de cris. primo, 3. progn. 1. & passim alibi. Vnde licet mirari eumdem, qui explicans aph. 20. 1. l. *Quæ iudicantur, & iudicata sunt arti* exponit per ly, ἄρτι, integrè contenditque, non posse sumi eam dictionem pro nuper, & diebus æqualibus; hæc enim omnia poterat significare. Non sumi pro diebus æqualibus ostendit, quia tunc aph. faceret hunc sensum: *Quæ iudicantur, & iudicata sunt in diebus æqualibus ea neque mouere oportet, neque innouare*: cui autem non est manifestum, si quid iudicetur malè diebus æqualibus, aut sit iudicatum, esse inhibendum. Non esse sumendum ly, ἄρτι, pro nuper, probat, quia non congruit ly, iudicantur. Concludit proinde sic esse legendum aph. *Quæ*

iudicantur, & iudicata sunt integrè cumulatè, & perfectè, ea nec oportet nouare, nec mouere, quæ uero imperfectè, illa & nouare licet, & mouere. Liceat inquam mirari Galen. nam si vbi absolutè, crisis nomen profertur, de perfecta intelligitur, & completa, quorsum Hip. aphoristicæ breuitatis amator addidisset ly, integrè. Eorum itaque lectio probanda magis, qui legunt, nuper, hoc modo, *Quæ iudicantur, & iudicata sunt, ea neque nouare, nec mouere oportet: quæ uero non, nuper hoc est mox* si natura imperfectè iudicauerit, moue tu, vt perfecta fiat ex ambobus vacuatio. Confirmatur, quia Auic. traducens hanc sententiam, hoc scribit, *si natura mouet, non moue tu, sed si natura non mouet, moue tu hora motus eius.* Ni dicere placeat, ad maiorem intelligentiam ly, integrè appositum; nam primo de dieb. decr. 9. *Interdum uero interpretationibus defectiuis appellatis utētes, iudicia nominamus uniuersas quatuor differentias, citra appositionem mali, uel imperfecti* idem 3. prog. primo, & passim alibi.

Secunda differentia: in quadam crisi expellitur sanguis, in alia bilis, flaua, aut atra, per aliam pituita. Tertia sumetur à loco, per quē humor pellitur, vnde quædam crisis fit per vomitum, quædam per deiectionē, alia per fluxum sanguinis à naribus, aut renibus per vesicam. A tempore quædam crisis fit cocta materia, quædam cruda: quædam in die critica alia in die non critica, quædam noctu quædam diù. Quinta tandē differentia sumitur à loco, in quem humor deponitur, nam quandoque extra corpus expellitur, interdum ad aliam partem corporis deriuatur, & fit crisis per abscessum, seu permutationis.

Crisis futuræ notæ. Cap. IV.

Esset methodo consonum, vt explicatis differentijs crisis, progrederemur modo ad causas illius: sed quoniam vbi de notis agemus, de eiusdem causis agere est necessarium, ne eadem propterea nullo rerum fructu repetamus, de crisi noscenda dicere aggrediamur.

Duo sunt, quæ crisim futurā monstrāt magnitudo morbi, robur virium.

An crisi ergo terminetur morbus an paulatim soluatur, duo indicabunt, magnitudo morbi, & validū ægri robur; hoc quidem, nam quod contigit in animalium pugnis, idem morbis cum natura certantibus: Nūc vero robusta animalia imbecilla contēnunt: imbecilla à magnis timent; quare nulla inter ea, quæ sunt maximè dissimilia pugna; nempè imbecilla non audent, dedignantur robusta, & fortia. Eodem propemodum pacto, vbi vires languent, morbus valet, nulla crisis: fiet hæc, vbi & morbus, & vires magnitudinem habent 3. de cris. 9. *Vbi natura plurimum à morbo superatur, tunc neque certare aduersus ipsum aggreditur, sine certamine autem crisis non fit* Et c. 10. *est autem primum, ac maximum in morbis mortalibus signum, quod sine crisi fit mors subsequutura, uirium imbecillitas: nam uirtus ita prostrata ad pugnam contra morbum nō*

ex-

excitatur. Idem accidit, vbi morbus exiguus natura robuſta, vnde 3. de criſ. c. 4. *Vtrum uero per ſolutionem, an per criſim terminabunt morbus, magnitudine, & paruitate diſtinguuntur, ſiquidem magni iudicantur omninò, parui uero ſoluuntur ſolum.* Adde & rationem; nam ni ſtimuletur natura, nequaquam ad expellendum inſurget. At exigui morbi ab exigua cauſa excitati vrgere non poſſunt; proſtrata natura, quamquam moleſtetur, non poteſt inſurgere, omninò ergo, & magnitudo morbi, naturaque robuſta ad criſim faciendam requiruntur.

Dignoſcitur id tertio ex morbi tẽpore; nam ſi fuerit morbus in principio, augmento, vel ſtatu, eſt quod expectes criſim: nulla at ſperanda, ſi in declinationem abiuerit; nam cum fit criſis, timemus: nunquam autem moritur æger morbo iam inclinato vide Gal. 3. de criſ. c. 5. Præterea criſim præcedunt vehementia ſymptomata, vigiliæ, graues ſomni, difficiles, anhelitus tenebricoſæ vertigines, dolores capitis, demum, *quibus futura, & criſis, ijs nox præcedens moleſta eſt*. natura agitante humorem: nihil autem tale in declinatione fieri poteſt. Quare vbi morbus inclinauerit, vbi ſit exiguus, cũ natura eſt imbecilla, nulla criſis ſperãda.

Et temporis morbi.

Temporis in quo criſis notæ. Cap. V.

Parum eſt prænoſcere criſim, ni tempus eiuſdem prænoſcamus, nã cum nil fieri liceat mouente natura, qui ſerues religioſe hoc dogma, ſi tempus criſis ignores? Ergo hoc explicandum.

Quo ſit tempore indicatura natura, ex morbi motu, & cruditatis, & coctionis ſignis duci poteſt. Coctio ſi appareat ſtatim, ſtatim criſim futuram prænunciat; nam vt 1. ep. com. 2. t. 45. *coctiones celeritatem iudicij portendunt*. Et quidem ſi fit criſis ſecreto humore nocuo ab innocuo, idque fit coctione, non poteſt nõ imminere criſis, vbi coctio appareat. Poteſt illud ſecundo colligi ex motu morbi, nã qui celeriter mouentur, celeriter quoq; iudicantur: vnde cum extremè peracuti primo quaternario finiantur, peracutò ſimpliciter primo ſeptenario, acuti quatuordecim diebus, acuti ex decidentia 20. aut 40. d[illegible] primi generis morbi intra quatuor dies iudicabuntur, ſeptem ſecundi, 14. tertij, alij intra 20. dies, vel 40.

An cito fiat criſis, duo indicabunt morbi motũ, & caſtri.

Idem motus pari ne, an impari die, criſis fiat, declarat, nam fit hæc in paroxiſmi exacerbatione, quare ſi paribus diebus exacerbatur morbus, parò die criſis fiet, impari ſi in imparibus 3. ep. com. 3. quamquam ſecus contigiſſe bis obſeruauit Archigenes, ſemel Galen. & miraculo adſcribit.

At mõſtrant hęc, nũ citius an tardius criſis, fiat; certo die fieri illã, quę docent? quidam ad dies indicatorios confugiunt, atque ſi quid illa die fiat, decretoria die, cuius illa eſt index expectant criſim, vnde cum quarta ſit index ſeptimæ, hæc vndecimæ, ſi ſangui quarta die ſtillauit,

Qua die haud addiſcemus ex diebus indicatorijs.

septima sanguinis fluorem expectant. Quartam esse indicem septimæ, vndecimam, quartæ decimæ, decimam septimam vigesimæ; probant ex Hip. qui 24. aph. 2. p. *septenorum* inquit *quartus est index*, & 4. l. aph. 71. *quibus* inquit *futura est crisis, in septima, ij nubeculam 4 die habent.*

Sed alium esse sensum illius ap. c. 3. sequentis lib. dicetur. Ex hoc nō colligi, quod intendunt, mox enarro, non enim dicit Hipp. quibus nubercula in 4. apparet, ijs septima fiet crisis, sed *quibus futura est crisis in septima, ijs dicit apparere nuberculam in quarta*, vt valeat dicere, fortes habebit crisim die septima, ergo aliquæ notæ coctionis, obseruabuntur in quarta: non valet conuersim, habuit nuberculam in quarta die, habebit ergo crisim in septima, nam potest morbus paulatina concoctione terminari. Quando autem, non constat ex hoc loco, & Gal. quandoque in septima terminari docet, interdum in longius tempus prorogari, quo respiciemus, vt certam crisis diem valeamus prænoscere? ad incrementum symptomatum. Hæc ergo si cocto iam morbo, & ferè euicto increscant, cum vi morbi adaugeri nequaquam potuerint, ex pugna naturæ cum morbo, necessariò fient, nam *quibus futura est crisis nox præcedens molesta est*, noctis nomine diem quoq; intelligēs si noctu crisis fieri debeat: noctem itaque posuit non vt excluderet diem, sed quia quiuis labor, noctu laborosior euadit.

Sed ex labore, & incremento symptomatum, cocto iam morbo, & vbi declinauit.

Futuri abscessus notæ. Cap. VI.

QVibus inditijs possit crisis prænosci, supra ostendimus, agendum modo de notis peculiarium crisium, quæ quia duplices. Alię quę hostilibus succis è finibus corporis eiectis fiunt, aliæ quæ in obscuram quampiam partem relegatis contingunt; priorque multiplex, sanguinis fluxus, vomitus, sudor alui, & vrinæ profluuium, & vnaqueque adhuc duplex: bona, aut mala fida. aut infida: proponam primo abscessus notas, deinde accedam ad reliqua. Quoniam vero abscessus nomen multiplex, & interdum sumitur, pro quouis humorum decubitu de parte ad partem, siue in illa firmentur, seu per eam extra corpus mittātur, vnde difficultates intestinorum, strangurias, lienterias disenterias abscessus vocauit Hip. 1. epid. com. 2. t. 35. Quandoque sumit abscessum pro transitu vnius morbi in alium, vnde in historia Hermocratis vocauit Gal. abscessum icteritiam: tertio sumitur pro suppuratione, vnde primo progn. 26. tumores in ventre, minus faciunt abscessum, quam in præcordijs. Sumitur quarto pro apostemate, ita dicto, quia ob affluxū humorum pars vna ab alia abscedere cogitur, noto, abscessus vltimo hoc modo sumpti, quæri modo inditia.

Futuri abscessus indicia Hip.

Hip. 3. progn. 24. *siqua* inquit *febris propagatur salue affecto homine, nec dolore detinente, aut ob inflammationem: aut ob aliquam aliam occasionem euidentem, oportet expectare abscessum.* Cuius sēsus est, cum morbus

multis

Cuius sẽsus est, cum morbus multis ex causis prorogari possit, fit enim quandoque longus ob partem aliquam curatu difficilem, vt cum habet originem, ex iecoris, lienisuè obstructione, inflammatione ad schirri naturam declinante, eorundem intemperie calida, aut pulmonis vlcere: propagatur secundo ob errorem medici, languentis, prauum domicilių, regionẽ, victũ, animiq; accidẽtia, si sit diuturna febris, nõ ex his causis, abscessu illa terminabitur, præsertim si hyeme id fiat, tũc.n.maior crudorũ copia cõgeritur, cõgestiq; non difflatur, vnde tex.29.eiusdẽ 3. *Sciendum tamen, quod abscessus hyeme potius fiunt, quia tunc temporis frigidiores facti humores minus recurrunt, vnde nec extra corpus facilè pelli poterunt.* Cœterum, quia non dum dixerat, quæ febris diuturna, & nũ idem censendum de intermittente, & continua subdit, *oportet talem expectare abscessum per febrem continuam, si vero febris intermittat, erraticaque sit, in quartanam mutabitur, præcipuè si proximus autumnus sit*. Ergo, siquæ febris continua, & salutaris, vigesimum pertranseat diem, nõ ob errorem externum, aut partem aliquam curatu difficilem, eaque affligat iuuenem initio hyemis, abscessu hęc terminabitur: atsi intermittẽs eadem fuerit, & more erraticarum inuadat, in quartanam desinet, præsertim si autumnus sit proximus. Porrò vt hæc febris diuturna a causa interna, iudicetur abscessu, si sit in iuuene, non in sene, suadet ratio; languida enim vis senũ, haud tanti est, vt crassos humores, viscidosque extrudere possit. Puto etiam, si intermittat eadem, non terminari abscessu, quia vt dictum, crisis in magno morbo obseruatur, & natura robusta; nec nego eamdem, si erratico modo appræhendat, autumnusque immineat, in quartanam desinere: nam adusta ab æstatis calore melancholia, seu bilis, & autumni frigiditate detenta, facilè quartanã infert: at quod continua febris, & diu iuuenem affligens terminetur abscessu, nulla videtur ratio cogere; cur enim non excretione, aut coctione? cur non depositione humorum, nõ ad vnum locum, sed varias partes citra abscessum, nam 4.aph.44. *Quibus ait febres longæ, ijs tubercula, vel dolores in articulos fiunt.* Sed nõ posse excretione finiri, aut coctione, est certissimum; tenuia enim excernuntur facilè: quæ crassam habẽt substantiã, viscidamq; vix euelles, & vt è corpore extrudas, vecte quasi est opus: at vis vel robustissima, morbi diuturnitate languescit; quare humores crassos extra corpus pellere nequaquam poterit. Dubit. Sol.

Nec paulatim concoquere, nam morbi diuturni à multa fiunt humorum colluuie, alioquin non possent tam diu diurnare, multi autem humores facultatem grauabunt, quare expellet: at quod coqui debet, retineri debet, non eijci. Si itaque facultas sit fortis, materia multa, crassaque, abscessu, nõ coctione febris hęc terminabitur præsertim si sit ęger assuetus abscessibus, vt podagræ, articulos habeat debiles, aut aliqua

V parti

parti corporis doleat, trahit.n.dolor, vt & cucurbitulæ, estque inditiū humoris confluxi.

Locum Hipp. multi, vt Triu. coniunctim legunt hoc modo, *quibus febres longæ, & tubercula, & dolores in articulos fiunt*, cui consonat locus alter Hip 3. prog. 28. scribit enim, *si febres longæ sed tamen salubres, sine dolore perseuerant, quem vel inflammatio, vel alia manifesta causa excitauit, abscessum cum tumore, ac dolore in aliquo articulo, præsertim in imis partibus expectare oportet.* Sed esto tex. nō corripiatur, non officit tamē, nam dolor articulorum, abscessus quoque species est, vt docent communiter medici.

Terminentur ne abscessu quandoque morbi calidi.

Num & calidi morbi abscessu quandoque finiuntur? puto: nam non rarò erisipelas, & inflammatio febres à calido humore iudicat: quandoque excretione. Vbi humores sunt tenues, facultas languida, expectamus abscessus. Idem timendum, vbi virtus fortis, humores crassi. Vbi isti tenues, natura robusta, excretione febres terminabuntur. lege si placet Gal. 3. prog. 29.

Futuræ uomitionis, & deiectionis inditiæ. Cap. VI.

SI quis intelligat, quibus ex causis vomitio fiat, vnde deiectio, facilè hic idem, & vomitum, & alui fluxionem prænoscet. Fit vomitus humore lancinante ventriculum, & præcipuè os eius: huius ore lancinato multa accidunt, partim ipso patiente, partim alijs coaffectis. Fit ipso patiente dolor, rigor, indicibile quoddam fastidium, spuitio, vnde Hip. 1. pror. com. 1. t. 30. *Si in phreniticis cum perfrigeratione, si sputatio, nigra reuomuntur* nō enim alia ratione inquit Gal. phrenitico id potest accidere, nisi à stomaco emissa pituita, nam quod spectat ad cerebrum, exiccatum est à phreniti, quare ab eadem descendere muccosā substātia nequaquam potest. Insuper, quia habet ventriculus tunicam cum ore, & labijs communem, cum cerebro neruos, hinc fit, vt bili ipsum molestante, tremat labium inferius, caput doleat, oculique caligent: cumque vicinæ partes, quidquid spirituum habent, ad dolentem transmittat, frigent infernæ partes omnes dolente ventriculo, & vomituro. Quare rectè Hippocrates 3. prognost. 30. *Si quis per febrem non exitialem dixerit, se capite dolere, atque sibi tenebrosum aliquod ante oculos apparere, atque cardiogmos huic accesserit, biliosus vomitus aderit. Si autem rigor euenerit, & inferiora hypochondrijs frigida fuerint, citius adhuc vomitus aderit.*

Futura deiectionis inditia.

De notis futuræ deiectionis per aluum, nihil ferè Gal. Quędā Hipp. l. de coac. præn. nam ad rem hanc facit sententia illa, *quibus ructus, flatus, crepitus ventris eiusdem inflatio, his rapidè fertur aluus.* Nimirum vbi humores ad intestina mittuntur, eleuātur ab ijs, non secus, ac moto sterquilinio, & calida aqua agitata, vapores multi, vnde alijs ad os supernū ven-

Ventriculi attolluntur, detruduntur ad intestina inferiora alij, alij tandem in ipsis met intestinis, tanquam in carcere concluduntur. At faciūt hi moti rugitum: primi illi ructum, alij crepitum. Quare rectè Hippo. *Quibus ructus flatus, crepitus, ventris eiusdem inflatio, his rapidè fertur aluus.* Et apertè addit in epid. lumborum dolorem, nam distenta, aut flatuum copia, aut humorum farragine intestina, premunt renes. Nec minus aptè addiderunt Arabes vrinam albam, nam deposita ad secessum bili, necessariò albicabit vrina: quare erunt vrinæ igneæ bonæ, vbi in dysenteria, & Diarræa appareant, ni tamen fiant ob hepatis vehementem ardorem, qui cuncta comburit, non deriuatione humoris ab intestinis ad viam vrinarum.

Erupturi sudoris, & profluuij vrinæ inditia. Cap. VIII.

SVnt sudores familiares febribus, frequenter tamen accidunt ardentibus. Quare si quis erupturi sudoris notas rectè calluerit, & frequēter gloriam aucupari potuerit, & ægros iuuare. Putāt quidam duo esse futuri sudoris inditia, suppressionem vrinę, & rigorem; hunc quidem, quia effusus ad partes externas humor, quod in rigore necessariò accidit, non nisi per sudorem expurgari poterit. Quò fortasse respiciens Hip. 63. aph. 4. l. dixit, *quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres soluuntur.* Potest esse, & vrinæ suppressio hac ratione sudoris erupturi inditium, quia eadem est, & sudoris, & vrinæ materia, vnde est probabile, vbi retineatur vrina, serosam materiam alibi confluere, & per cutim purgari. Sed nisi hæc rectè examinentur, & falleris plerumque, & alios falles; nam quod spectat ad rigoris materiam, haud semper in habitu corporis illa continetur, sed quandoque ibi, fit alios rigor, humore vellicante ventriculum, & partem quamcumque sentientem. Quare haud expurgatur solis sudoribus rigoris materia, sed interdum deiectionibus, interdum vomitibus, quandoque his omnibus. Non est necessarium, secundo vt vrina retenta in sudorem abeat, nam potest transmitti ad secessū, vnde illud, *Mictio noctu plurima; mane paucam egestionem significat*, & vt communis est omnium sententia, copiosa alui deiectio vrinæ excretionem imminuit. Secundo potest mitti vrina ad habitum corporis, & rigorem facere, non sudorem, quod innuisse videtur Hipp. 6. ep. com. 1. t. 10. dicens, *ante rigorem, vrinarum suppressiones*. Ita ergo sententia illa limitanda. si cui rigor acciderit, aut fuerit vrina suppressa, citra alui fluxionem, aut vomitum, huic sudor superueniet, præsertim, si alia annuant, quæ sudorem prænunciare solent, vt calor partium omnium extimarum, faciei rubor, calidi vaporis sensus, pulsus mollis fluctuans, & vndosus ex mente Gal. & quod alij addunt, cutis mollis, docti fortasse ab Hip. qui scripsit. *Quibus cutes circumtenduntur aridæ, & duræ, sine sudore moriuntur: quibus vero laxæ, & raræ cum sudore.*

Sudorem duo monstrant indicia rigor, & vrinæ suppressio.

Cauiè tamē hoc proferēdum.

Et ita hoc dictum limitandum.

Profluij vrinarum, nulla certa signa traduntur, coniectura quadam probabili potest illud dignosci hunc in modum: si adsint futuræ crisis inditia, nec sint aliqua, quæ alui fluxionem esse nuncient, non sudorem, non sanguinis fluorem, vrinæ profluuium esse suspicare.

Sanguinis fluxuri inditia. Cap. IX.

SOlet natura per tres partes sanguinē frequenter expellere, per vterum, hemorroides, & nares; est prima mulieribus propria, cæteræ communes sunt omnibus: illa vbi commodè fiat, liberari solent mulieres omni morbo, nam per vterum ne dum ipse, sed & vniuersum corpus expurgatur: nec sanguis tantum effunditur, sed & multa excrementa, tamquam ad corporis totius cloacā emittuntur. Hemorrhagia narium, & febres ardentes, & inflammationes quascūque iuuare potest. Hemmorroydes, quæ sanguinem melancholicum fundunt (fundunt autem eæ venæ, quæ à porta deducuntur) liberant à morbis multis, qui ex humore melancholico fiunt 6. ep. com. 5. t 25. quæ sunt venæ cauæ rami, plenitudinem imminuunt, vnde à morbo quouis, qui à sanguine, nos præseruant: vbi omnes effundant, & à morbis melancholicis, & ijs, qui à plenitudine, nos facilè liberant. Hinc 6. epidem. com. 3. t. 37. *qui hemorrhoides habent, ij neque dolore lateris, neque pulmonis inflammatione, neq; phagedena, neq; furunculis, atque terminthis, forte verò etiam neq; lepra, ac forte, neq; alijs.* An & à nephritide? affirmat Hip. 6. aph. ij, habet enim, *melancholicis, & renum vitio laborantibus hemorroides superuenientes bonum*: at vt bene aduertit ibidem Vall. eos renū affectus iuuat, qui à crasso sanguine ortum habent: vel vt Holler. sinistri renis leniet dolorem, quacunque ex causa, ille fiat, quia melancholici sanguinis effusione detumescet fortasse lien, vnde qua ratione inanita intestina mitigant dolorem renū, sic leuabuntur ijdem detumescēte liene, quia nō prementur, aut quod fortasse ad Hip. aures magis accōmodatum, corripiendus aph. & cum antiquis Mercur. Marinel. & alijs legendum phreniticis non nephriticis, nā repetens eamdem sententiam aph. 21. non habet nephriticis, sed vno verbo deliriū omne compræhendēs, *insanientibus* inquit *si varices, vel hemorroides superuenerint, insania solutio*, & 6. ep. com. 3. t. 37. cū faciat catalogum affectuum omnium, à quibus nos præseruant hemorroides, nullam facit nephritidis mentionem: sed quidquid sit de re hac, quam pluribus examinare, non est præsentis locis: hemorrhagiam his docuit prænoscere Hip. 3. progn. 33. *quibus per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effusis, hebetudines subeunt oculorum, ac splendor obuertitur, & pro oris ventriculi morsu, circa hypochondrium, aut læua parte, aut dextra aliquid contenditur: neque cum dolore, neque cum inflammatione: sanguinē de naribus his fluere, pro vomitione expectandum est: magis vero in iuuenibus expectare id oportet, agentibus*

Prosint ne Hemorroides nephritici.

Hemorrhagia nota ex Hip.

tibus

tibus vero trigesimum annum, aut etiam senioribus minus: vbi vt vides duo genera signorum proposuit, alia quæ sanguinem abundare docent, alia quæ sursum ferri: prioris generis est inditium, quod ab ætate desumit: posterioris sunt alia recensita: percurramus singula, & sententiā Hipp. dilucidemus. Quibus ait per febrem: num omnem? nequaquam, sed salutarem, nam vbi in læthali, illa fiant, mortis inditia erunt, non fluxus sanguinis; caput dolet, non quouis dolore, nam si pungens fuerit, biliosi vomitus indicium erit, sed extendente, & grauante: fiuntque oculorum hebetudines, & splendores, contenditurque hypocōdrium absq; dolore, his sanguinem erupturum sperandum. Hic Hip. videtur quædam superfluo addere, quæ vel falsam reddunt propositam sententiā, aut saltem dubiam. Huiusmodi est particula illa splendores, nam sanguis sua natura splendidus non est, & si quem habet quandoque splendorem, à bili habet quare &c.

Abundat secundo particula illa, sine dolore; qui enim fieri potest, vt humor ex suo loco prodiens in partem, in quam illabi nequaquam debebat, dolorē non inferat. Voluit ob hæc fortasse Capito, vt refert Gal. 1. ep. com. 2. t. 55. demendam esse particulam illam & male, vt bene aduertit Gal. Nam hypocondriorum contentio cum dolore, haud quidē succorum in caput vergentium est indicium, sed internæ alicuius inflāmationis, quare nihil demendum, neque enim verum est ab hac vena in aliam trans fusum, dolorem inferre, cum semper in venis contineatur: aut explicandus Hip de vehementi dolore. Non est superuacanea secundo illa particula, splendores, nam sanguis, qui ad caput assurgit, biliosus est, & calidus, quare & splendidus. His adde faciei ruborem, calor ē, & venarū, quæ in capite sunt extuberātiā, & alia, quæ Gal. 3. de cris.

At petes, ex qua nare sanguis profluat, dextra, an sinistra? vide, quæ viscera sunt male affecta: nū bona crisis speretur, an mala timeatur, nā si dextra hypochondria afficiantur, & laudata speretur crisis, dextram per narem sanguis profluet, sin mala per sinistram, nam vt dicemus, vbi rectè natura mouet, per directam lineam humorem mouet.

Fluxurum per hemorroides sanguinem, ex natura ægri dignosces, ex natura morbi, graui renum sensū, & pruritu ani, itaq; si morbus ab humore melancholico fiat, in homine huiusmodi vacuationi assueto, percipiatq; grauem sensum in lumbis, in ano titillationem aliqualem, suspicādum maximè est ne, natura, venis ani adapertis, morbum iudicet. Idem lumborum dolor, si fiat in muliere, cui tempus menstruorum immineat, nec sit consueta fundere per hemorroides sanguinem, per vterum fluet sanguis, non ex alia parte: sed de re hac satis, proponenda modo, quæ bonam, malamque crisim indigitant.

Sanguis per venas sedis erupturi nota.

Bonæ malæque crisis indicia. Cap. X.

Videtur Gale. in hac re verius.

PVtauit Gal. 1. de dieb. decr. 2. bonam crisim esse, quæ tuta, fida, manifesta, & cum bonis signis. Aph. 20 primæ par. sex poscit conditiones in bona crisi, prima est vt sit indicata, secunda, vt fiat in die critica, tertia cum signis coctionis, per regionem conuenientem, per vacuationem magis, quam per abscessum, poscit demum, vt sit cum tolerantia, & conferentia. Tertio de cris. cap. 1. tria tantum desiderat in bona crisi, vt sit indicata, cum signis coctionis, vt sit morbo demum proportionata. Hinc duplicem subiuere laborem medici, alterum vindicandi Galen. à contradictione, explicandi alterum, quid sit pro veritate sentiendum. Nobis prima difficultas nullum facessit negotium; nam in lib. de dieb. decr. docet tantum, quæ bona crisis in alijs proponit notas, quibus bona, hoc est fida, tutaque, manifesta, & cum bonis signis nosci possit: sed in primo aph. declarauit id pluribus, strictius de re eadem agit 3. de cris. 3. nam si fuerit crisis proportionata morbo, indicata, & post coctionem, cui dubiũ esse potest, quin eadem, & facilè feretur, & toleretur? nam vt alibi Hip. *si talia purgētur qualia purgari oportet confert, & leuiter ferunt*: fiat eadem per conueniētem regionem, si fuerit morbo proportionata, nam vbi natura per loca incongrua expellit, irritata expellet, quare vel fuerit imminuta euacuatio, vel superuacanea. Illud non satis compertum, cur debeat laudata vacuatio per loca congrua fieri; sunt autem loca congrua, quæ è directo parti affectæ respondent; nam si confluxus est vnus, conspiratio vna vnde est, quod ni fiat vacuatio per directum, non est satis laudata apud medicos. Est & illud obscurum valde, quorsum Gal. desiderat in bona crisi, vt sit indicata, & in die decretorio fiat, enimuero quod toties inculcauit Hip. si talia purgentur, qualia purgari oportet, iuuatur ęger, & 3. art. medic. statuit, quantitatē, & qualitatem esse conditiones, quę causam reddunt salubrem, tempus vero quandoque apponi, vt intelligatus magis salubritas causę: sed quoniam de re hac dicemus seq. lib. de altera difficultate, lib. de chyrurg. his propterea claudo disputationem de crisibus.

Non est tamen vnde explicatur.

Dub. primo

Secundo.

A N-

ANTEPRAXIS MEDICAE

Liber Duodecimus.

DE DIEBVS DECRETORIIS.

Consilij, & ordinis ratio. Cap. I.

EXposcit perfecta crisis, ni nos fallit Gal. vt sit indicata, & in die decretoria fiat, nam quamquam satis superque laudata sit illa vacuatio, qua nocuus humor educitur, & qua Copia peccabat, nunquam tamen eius sortis fuisse videtur, quæ die decretoria non contingit: adeo certum, certis diebus, & temporum articulis, vbi irritata non sit, operari naturam; quare ne imperfecta præcedens disputatio existat, aut quicquam desideretur, quod ad futuros morborum euentus prænoscendos conducit, erit apprimè necessarium de criticis diebus disputare. Ne tamen in obscuro procedamus, dicemus primum, quid dies decretorius, & quot differentię illius, agemus secundo de causis illorum.

Quid dies decretorius. Cap. II.

DIes, si nomen eius spectes, ita dictus videtur auctore Festo 4. antiq. Rom. quod diuini sit operis, siue à Ioue eius vt putabant rectore, qui Grece Διος appellatur: si quæras naturam, est naturalis dies, quatuor, & viginti horarum spatium: ciuilis & artificialis cum constituatur ex mora solis supra Horizontem, modo longior est, modo breuior, prout plus minus Sol in hoc orizonte detinetur; Decretorius itaque dies, erit illud temporis spatium, quo indicat de morbo natura, siue criticat: à crisi itaque, quæ illo articulo fieri consueuit, criticus, à iudicio iudicialis, à decreto, decretorius dicitur: vnde quia nomen hoc crisis, non vno modo accepit Galen. sed quandoque vocauit crisim omnem solutionem morbi, interdum mutationem subitam, ad salutem, aut mortem, hinc diem decretorium eum omnem vocarunt, in quo morbus soluitur. Vocarunt alias diem decretorium, illud tempus dumtaxat, in quo magnæ subitæque fiunt mutationes, seu bonæ sint, seu malæ. Alias eam diem decretoriam

Vnde dictus dies.

Quid dies naturalis.

Quid ciuilis

Quid decretorius.

Cur ita dictus, & qui proprie decretorij.

esse dixerunt, in qua mutationes magnæ contingunt, firmæ tamen ad salutem, atque frequentes, & hi proprie sunt dies decretorij, nam cum tales dicantur à crisi, quemadmodum crisis nomine, absoluta, & bona intelligitur, sic decretorij proprie ij debent vocari, qui frequenter, & tuto iudicare solent.

Quot horis constat. 24. constare quidam putant.

Quantum tamen sit temporis spatium, quo dies hic decretorius concluditur, non admodum constat inter medicos. Voluere quidam, vt Valles. 10. controuers. 7. Andr. Laurent. lib. 2. de cris. & alij multi, decretorium diem, non secus, ac solaris, horis 24. constare, vna Galeni auctoritate moti, qui primo de cris. 17. habet, *In prima quidem die, sic vero ex me omnino intelligas totum ex die, & nocte tempus in 24 horas partitum*, Quia vero videbant hinc fieri vt 21. dies decretoria esset, non 20. subdunt, 14. diem bis esse numerandum, semel vt finis secundę septimanæ, iterum tamquam principium tertię: bis autem numerata quarta decima die, in hunc modum 14. 15. 16. 17. 18. 19. & 20. vigesima dies est tertiæ septimanæ finis, non vigesima prima: quinimo hinc colligunt non esse modo aliquo horas detrahendas, quia si detrahantur, non esset, cur dies quarta decima bis numeraretur, vt voluit Galen. 2. aphor. 34.

Male tamē, nam detrahendum aliquid.

Non est tamen illa acceptanda, quia mensis lunaris, à quo decretori dies vim sortiuntur, è mente Galeni, non constat 30. diebus integris, sed mensis illuminationis est spatium 26. dierum, peragrationis 27. coniunctionis 29. & quibusdam horis. Quare non poterunt decretorij dies, horis 24. constare. Præterea si sumantur integri, erit 21. decretoria, nam quod respondent, nequaquam id futurũ, quia dies 14. bis numeratur, nulla moti ratione id dicunt, nulla autoritate, quamquam enim id affirmet Gal. 2. aphor. 24. authorum tamen placita inde petenda, vbi ex proposito de re illa pertractant, nunc vero docens 3. de diebus decret. 9. cur dies 20. non 21. sit decretoria, quia inquit, septimana non integris septem diebus constat, veluti prius expositum est: cumque dubitaret, ne id alij reijcerent, confirmat illud Hippoc. autoritate, qui 3. prognost. scripserat, *Rerum huiusmodi supputatio per integros dies fieri non potest quippe cum nec annus, nec menses ipsi integris numerentur diebus*, quo circa subdit, *vt igitur annus ad 365 dies, particulam diei maiorem quarta adiectam habet, tum mensis ad 30 dies absoluendos, vnius dimidium desiderat, sic & septimana sexta maximè diei parte, vt septem integros habeat, indiget*. Quamobrem tres septimanæ, non vnum & *viginti dies integros, sed minus ferè vnius tota dimidia parte consequuntur*. Vide Galen. nam longum transcribere integrum caput. Non ergo vigesima dies decretoria, quia 14. bis numeratur, sed

Quantum.

quia integri dies non assumuntur. Ita communiter reliqui, quamquam non conueniant mecum de horis detrahendis. Doceat Capiuac.

piuac. singulas horas, quarta tamen parte minus à singulis diebus esse detrahendas, idemque alij multi, quod vel ex eorum fundamento falsum esse colligitur; dicunt enim, cum triplex sit mensis lunaris, peragrationis, quo luna circumuoluitur ab vno puncto ad idem: constat hic 27. diebus, & 8. horis: coniunctionis, seu coitus, quo luna coit cum sole, donec iterum ad coitum redeat: constat hic 29. diebus, & 12. horis: illuminationis, seu communis impressionis, ita dictus, quia quo tempore luna illustratur à sole, & terram illustrat, tunc præcipue in inferiora hæc influit, constat hic mensis diebus 26. & horis 12. computationem dierum, non esse faciendam iuxta mensem peragrationis, nam dies iudiciarij non insequuutur solum motum lunæ, sed lunę impressionem: imprimit autem, vbi est illuminata, & nobis conspicua: vbi eadem latitat, vt in nouilunio, nihil ferè agit. Necesse est ergo, vt dies decretorij computentur ex mense peragrationis, & illuminationis: est mensis peragrationis spatium 27. dierum & 8. horarum, illuminationis 26. dierum, & horarum 12. Quare mensis qui ex horum combinatione consurget, constabit diebus 53. horis vero 20. cuiusque medietas erit, spatium 26. dierũ, & horarum 22. At vero si singulæ tantum horæ detrahuntur, mensis hic constaret 28. diebus, & horis 18 quare multo plus est detrahendum, tantum vero, vt quatuor septimanæ mensem peragrationis conficiant.

Capius. afferitur, & re[i]jcitur.

Auctoris opi.

Quodnam diei decretorij initium.
Cap. III.

Litigant de re hac medici, non minus, ac gentes de diei naturalis initio, nam, vt constare facile cuique potest, magna fuit inter illas de re ista varietas. Babilonij enim, vt refert Gell. lib. 3. noct. Attic. & Macrob. 1. saturn. à solis ortu initium diei sumebant; ab occasu Athenienses: à meridie Vmbri; Romani quorum consuetudinem, nunc seruat Ecclesia, mediam noctem diei principium constituerunt, vnde Plebis Tribuni, quos nullum diem à Roma abesse licebat, si post mediam progressi noctem, ante mediam sequentem reuersi fuissent, vnicam abfuisse diem non dicebantur, quoniam ante horam noctis sextam reuersi, aliquam diei partem in vrbe consumebant.

Varia de diei naturalis initio opiniones.

Sic medici non pauci (vt eo reuertatur oratio, vnde fluxerat) à primo die decubitus, censent dies decretorios numerari debere: errore magno, vt aduertit Galen. 1. de dieb. decret. nam quidam

Nec minor dissensio de initio diei decretorij.

Nam quidã numerãt male à die decubitus.

dam sunt ita molles, & delicatuli, vt nondum morbo correpti: sed neutra dispositione affecti lecto accumbant: alij contra, vel quia robusti, aut quia grauioribus sunt occupati negotijs, tardius quam deberēt, decumbunt. Quare præstat dicere, diei decretorij initiũ, coincidere cum principio morbi, non eo principio, quod morbi cruditatē significat, aut tres primos dies, aut primum morbi insultum, sed ea morbi parte, qua sensibiliter lædit actiones.

Nos à læsa actione sensibiliter.

Sed quoniam multi cum vno tenerentur morbo, alio deinde corripiuntur, vt cum parturientibus, aut cranei fracturæ, superuenit febris, dubitatio hic maior. vnde nam computatio facienda dierum, à die partus, fracturæ, & inflammationis, an febris? est item dubitatio, vbi à morbo quis conualescens, iterum in morbum relabitur, vnde numerandum, à die recidiuæ, an ab eo temporis articulo, quo quis prima vice, cæpit ægrotare. atque vt ab hac difficultate, rem ordiar, puto & est communis ferè omnium sententia, vbi morbus, qui repetit, non habet distinctam à præcedenti naturam (esset enim hæc permutatio morbi, non recidiua) neque prior omnino extinctus erat, sopitus potius, numerandum à die esse, qua quis prima vice cæpit ægrotare, ratio est, quia vnus est morbus; nam si diuersus, quia intermisit, numquam intermittente febre laborans, primam diem pertransiret, sed tot laboraret distinctis febribus, quot esset affectus accessionibus. Quo autem pacto intermittens morbus sit vnus, non est præsentis loci indagare. Verum tamen, si morbus succedens, sit à priori diuersus, aut eiusdem naturæ, priori omnino extincto & curato, erit hoc casu facienda computatio ab ea die, qua inuasit nouus morbus; est hoc certum, nam succedens diuersus, diuersam naturam habet, quare & cōstitutionem. Succedens, priori omnino extincto, habet suum initium, eo articulo temporis, quo actiones cœpit manifestè lædere, quare & ab eo puncto, decretorij dies numerandi, nam si à die quo alias inuasit, numerare velis, non video profecto, cur qui modo laborat tertiana, si post duos annos simili corripiatur, triennalē esse negemus, quando ab eadem bili originem duxit.

Vnde numerandum est quis patitur recidiuam.

Vnde numerandum cum febris superuenit puerperæ.

Sed sunt hæc clariora, quam vt maiori declaratione indigeant, alia difficultas difficilior diuersitate opinantium, nam à partu quidam numerant, moti ex Hippocr. qui 3. progn. 12. scripsit, *Pari modo in mulieribus iudicationes fiunt à partu* & Galen. qui in com. citati loci, *principium* inquit *numerationis tibi fiat, non quo die cæperint febricitare, sed quo pepererint*. Quia vero videbant ijdem, non raro Hippo. quasi mutata sententia, non à partu, sed à febris die numerasse, vt in vxore Dromæadæ 1. ep. com. 3. t. 17. & in muliere, quæ apud frigidam in Thaso habitabat dicunt quidam, tunc esse faciendam à partu computationem, quando post duos, aut tres dies successerit febris, non vbi multis

à partu

à partu diebus superueniat. Distinguunt alij de partu naturali, ac præter naturam, cum grauissimis symptomatis facto, atque vbi naturali, succedat febris, à die febris numerant, vbi præter naturam partui superueniat, à partus die, non ea, qua excluditur infans, ex sententia Valles. 10. controu. cap. 4. & 3. progn. sed quo parere incœpit, nam tunc cœpit moueri materia. Auic. quamquam alij conentur aliter interpretari, manifeste videtur statuere, à die febris esse numerandum, dicit enim, *etsi pepererit mulier, deinde accedat ei febris, tunc si non computetur ex febre, & non nisi ex partu, est illud error.* Et certè, vt rem fatear ingenue, id ratio suadet; est enim partus procatartica quædam causa succedentium morborum, quia agitauit, quæ antea quiescebant excrementa; at non est necessarium, vt mota excrementa statim corrumpantur, & febrem inuehant, quare si à partu quis numerat, continget non raro, vt eam faciat primam diem febris, in qua nulla fuit; vt propterea reijcienda sit eorum sententia, qui tunc à partu censent numerari debere, cum post tres dies à partu, euenit febris, si enim nulla antea fuit, qua moti ratione dicemus, tertiam diem febris? atque si necessarium non est, vt à partu præter naturam, fiat statim febris, nam multi cum grauissimis conflictentur doloribus, non febricitant, non est cur propterea dicamus, vbi partus est præter naturam, à die quo partus doloribus correpta fuit, numerari debere. Quare quod dixit Hip. de febre accidente interpretandum.

Dierum decretoriorum species, & differentiæ. Cap. IV.

DEcretoriorum dierum, quatuor statuunt esse communiter differentias, alios dicunt esse verè, & perfecte criticos, principes vocãt quidam, & radicales, vt septimus, 14. 20. siue 21. ex Archigene, alios dicunt esse indices, seu contemplabiles, qui crisim 7. ex g. 14. aut 20. futuram indicant, hos esse inquiunt quartum 11. 17. atque illum esse indicem septimi, vndecimum 14. decimum septimum 20. Alios dicunt esse intercalares siue intercidentes, propterea quod inter principes, & indicatorios intercidunt: hos dicunt esse in prima septimana 3. & 5. in secunda 9. & 3. in tertia decimum nonum; Ponunt demum dies vacuos & medicinales, ita dictos quia cum nec prouocent, neque indicent, potest tuto his diebus medicus quæcumque remedia exhibere, hos ponũt esse 6. 8. 10. 12. 16. 18.

A communi hac sententia recessit Marsil. Cagnat. in exposit. 24. aphor. 2. part. nec quicquam ab Hippocr. mente alienum magis esse, pu-

putauit, nam Philisco, vt narrat 1. epid. com. 3. quarta die exacerbata sunt omnia, quare si illa interpretatio recipiatur, expectanda erat crisis aliqua in septima, & tamen in die sexta perijt. Meto pariter, cum quarta die grauius laboraret, conualuit sexta, & Erasinus, cum quarta molestissime se habuisset, quinta perijt. Qui in Dealcis horto decumbebat, excreuit quarta die stillam sanguinis, vnde cum iuxta regulam positã, die septima mori debuisset, quinta fuit perfecte iudicatus. Non ergo quid septima futurum die est, quarta dies demonstrat. Nec vndecima est index 14. nam cum Philini vxor, vndecima die, dormire cœpisset, haud melius 14. se habuit, & Epicratis vxor, cum die 11. sudasset, nedum melius 14. se habuit, sed grauius est afflictas. Sed nec 17. vigesimæ index, nam Hermocrates 13. recidiuam est passus, 20. melius se habuit 27. perijt, Rursus qui in Dealcis horto recumbebat, 17. sudauit, & leuatus est, & tamen cum 20. die morbus omnino iudicari deberet ad 40. vsque ægrotauit. Apho. 71. quartę part. tradit à septima nonnunquam 14. indicari, vndecimam interdum indicasse 14. interdum 20. *Cui* inquit *in 7. apparuit, in 14. fuit indicatus: cui autem in 14 hic in 20 apparuit enim cuidam alteri in vndecimo, qui decima septima est iudicatus*, & 4. acut. 66. *si febricitans* inquit, *quarta die conturbata quadam loquatur, & aluus excernat biliosa, & liquida, is delirabit*, quando tamen, tacuit, quia incertum, & in Coac. prænot. *stillationes die vndecima contingentes, difficils*, & 2. epide. sect. 3. *sanguinis* ait, *contingentes die quarta eruptiones ægre iudicant:* An 14. nequaquam affirmat, affirmaret autem, si vndecima esset illius index. Proinde concludit 4. 11. 17. dies etiam contemplabiles dictos, non quod indicandi vim habeant, quid septima fiat die, quid 14. aut 20. sed quod præmonstrant, quemnam sit morbus habiturus euentum, quod confirmat tum alijs obseruationibus proprijs, cum quia græcus codex non habet, septemnorum, vt communiter legitur, sed septem, ac si dicere vellet, ex septem diebus, qui vnica hebdomada comprehenduntur, quarta solum est index, non diei septimi, sed euentus morbi, nam quamquam mutationes quæcumque in alijs diebus factæ, idem indicent, quia tamen quæ quarta die fiunt ad hoc valent præcipuè, hinc has contemplabiles esse dixit.

Sed dum vir iste à communi medicorum sententia recedit, à veritate recedere videtur; enimuero, si ex septem diebus, quarta dies est contemplabilis, quia mutationes, quæ in ipsa contingunt, monstrant potissimum, quē sit morbus euentum habiturus: dignior esset quarta dies septima, 11. 14. 17. 20. quod nedum Galen. & Hippocrat. sed communi sensui medicorum repugnat. Placet propterea magis communis modus dicendi, & quosdam dies statuo decretorios esse, indices alios, alios intercalares, atque indices ita dictos, quia indicant quid futurum in die decretorio, cuius est index. Nec aliter sentiendum,

dum,

dum, quod multoties secus accidat, nam quamquam naturæ motus sint certi, & ordinati; mutata tamen proportione, quæ facile quavis à causa mutatur, mutatur præfixus ille ordo, & certus. Sunt decretorij duplices: pares, impares, principes non principes, sunt hi 7. 14. 20. non principes reliqui. Quot vero pares, quot impares, & qui sub vna, aut sub altera differentia continentur, capite sequenti dicetur.

Qui dies decretorij pares qui impares. Cap. V.

NOn conuenit in re ista Galen.cum Hippocr.hic enim 1. epidem. com.3.14.hos in parium catalogo numerat 4.6.8.10.14.28.30. 48.60.80.100.inter impares recenset tertium 5.7.9.11.12.21.27.31. Galen.contra 4. de ratione vict.56. imparium dierum, qui in morbis acutis decernunt catalogum faciens,hos recenset 5.3.7.9.11.15.eorum qui in diuturnis criticant 60.80. medios inter hos esse statuit 20.30. 40.quare sunt hi omnes impares Galeni sensu 14.20.34.60.80. manifestè, vt patet, nedum cum Hippocr. sed ratione pugnās,nam quicumque numeri in æquales secantur, sunt pares,huiusmodi sunt 14.20.& reliqui omnes: sunt itaque pares. At si ita est,non erit 14.dies vere critica in acutis,nam iudicia fiunt ijsdem diebus, quibus exacerbationes, cum itaque hæc fiant diebus imparibus, vel non erit 14.dies decretoria,aut erit impar.

Sed facile conciliantur, si dicamus,bifariam posse numerari vsque ad 14. Potest fieri numeratio successiue omnium dierum, possumus secundo computare dies & 14.potissimum per septimanas;si primo modo numeres,par erit 14.dies,at si per septimanas erit eadē impar, quia 14.est septima secundæ septimanæ, vigesima est pariter septima tertiæ septimanæ in secundo vigenatio 34. est pariter septima secundæ septimanæ, & 40.tertiæ: tertij vero vigenarij 60. septima est tertię illius septimanæ, septima pariter 80. quartæ septimanæ: quare hi dies omnes impares; Posteriori hoc modo numerauit Gal. priori Hip.

At obijcies,tres septimanæ faciunt diem vnum supra viginti,sex vnū supra 40. eædemque multiplicatæ facient 61. 81. 101. dies, non 60.80. aut 100.facerent,si integri dies assumerētur, nunc autem detrahendas esse aliquas horas,supra est à nobis decretum;nam quod alij dicunt,14. diem bis numerandum esse, semel tamquam finis prioris septimanæ, ac denuo tamquam principium tertiæ, summa ratione negatur, cum nullo fundamento dicatur; Cur enim 14. dumtaxat his numerabitur, non alij dies,cum alij quoque sint pariter finis vnius septimanę,& alterius

rius principium? Scio hunc modum dicendi ortum ab Hipp. dicente, 17. esse quartum à 14. die, & septimum ab 11. quod falsum, ni 14. bis numeretur, sed saluari Hip. adhuc potest subtractione horarum, nam quatuor sunt inchoati, quamquam non completi, quare cum hoc probabilius, id mihi magis probatur.

Dierum criticorum causæ. Cap. XI.

Explicatur titulus.

DVo erant de criticis diebus examinãda, quid esset decretorius dies & quot eius species, quæ eius causæ secundo. Quare vbi actum de primo, erit modo proposito consonum, vt de causis agamus; vt tamen intelligatur, id quod quærimus, scire primum oportet, non verti in cõtrouersiam, qui fiat, vt natura septimo e.g. die criticet, nam quisque scit, vel parum in medicina versatus, falso id quæri, cum videamus quotidie, quauis die indiscriminatim, criticare naturam, sed cur criticet frequenter septimo, & bene, & certa sit iudicatio hac die facta, siue ad salutem sit, siue ad exitium, dubia si quinto, aut nono fiat, hoc controuersum, hoc dubium.

Affertur Pytagoreorũ sententia.

Fundamẽtum.

Pytagorici in numerorum dignitatem, causam huius euentus reiecerunt; affirmant ergo, idcirco naturam, septimo ex g. die, fęliciter vna cum morbo colluctari, quia septenario roborata pellit morbosam causam valentius, qua dignitate, quia alij numeri carent, non est cur miremur, si alijs diebus, aut non pugnet natura, aut pugnam aggressa succumbat. Esse septenarium familiarem naturæ, & dignissimum obtinere locum inter alios numeros, ex septenarij natura colligunt, & ex mutationibus multis, quas p septenarios natura molit; septenarius.n. nec ab vllo numero eorũ, qui in denario cõtinẽtur, gignitur, neq; aliũ gignit, cũ tamen cæteri gignantur, vel alium generent, nam replicatus binarius, facit quaternarium, triplicatus sextarium, quadruplicatus octonarium, si quinquies replicetur denarium, ternarius bis, terue acceptus senarium, vel nonarium constituit, replicatus quaternarius facit octo, quinarius decem, senarius, octonarius, & nonarius, quamquam alium numerum eorum, qui in decimo continentur, nequaquam gignant, gignuntur tamen à binario, ternario, quaternario replicatis, solus septenarius, neque alium gignit, neque ab alio gignitur: vnde Pythagorei, huc fortasse respicientes, vocarunt ipsum Mineruam, quæ ex nulla matre fingitur prognata: & virginem, quia nullum numerum gignit. Lege Phylonem lib. de opifi. mundi. Frequentes mutationes fieri per septenarios, multa docent, quæ omnia elegantissime Græco epigrammate complexus est Solon, sic latine reddito à Gregorio Gyralto: proferam in medium illud.

Impubes, & adhuc infans, cum septa molaris.
Educit primum, septimus annus erit.
Cumque alios septem, Deus huic perfecerit annos,
Apparent pubis, mollia signa, nouæ.
Tertia mox uestit, tenera lanugine malas.
Heu nimis ætatis, flos cito præteriens.
Iam iuuenem uiresque facit tibi septima quarta,
Virtutis profert, certaque signa uiri.
Coniugijs ætas maturum, quinta ministrat,
Natorum, & quibus est posteritatis amor.
Sexta homini mentem, cunctos adducit ad usus.
Qui queat ingenio, rebus adesse suis.
Septima mente ualet, ualet, & lingua, & simul istis,
Octaua, ambæ annis quatuor atque decem.
Nona ætate etiam mage mollia dicere garbit,
Virtutèm ad magnam, lingua etiam & sophia.
Si quisquam ad decimæ mensuram, exegerit annos,
Intempestiuam non habet ille necem.

Pythagoreos sequuti sunt multi, & si Celso credimus lib. 3. cap. 3. medici quoque in eadem sententia, quo fit fortasse, vt semper septem pilulas propinent; nempe arbitrantur, vt musici per constitutos numeros animi moderantur affectus, sic ipsi tumultuantes humores, certo numero pillularum ad symmetriam reducere: neque Arist. ab hac sententia alienus fuisse videtur, nam primo de Cœlo, mirè extollit ternarium, & scriptura sacra carum fuisse septenarium Deo docet. Nihilominus tamen minus sententia, quæ nullam vim numeris tribuit, est longè probabilior, tum si dicentium autoritatem ponderes, nam hanc tenet Arist. Gale. medici demum omnes, & Philosophi paucis quibusdã Platonicis exceptis, quos nemo ignorat, vocasse numeros ipsas rerum sensibilium essentias, quas è rebus sensibilibus seiunctas ponebant, cum si momenta rationum perlibres; nam numerus constat ex vnitatibus, est vnitas indiuisio, quare negatio, quare nihil positiuũ habebit. confirmatur, quia accidentis vnitas pendet ex subiecti vnitate & numeri subiectum, si spectetur remotum, sunt plures substantiæ interdum numero, interdum genere, aut specie differentes: si proximum constat ex pluribus quantitatibus, quæ quamquam singulæ sint sua natura continuæ, nullam tamen habent inter se vnionem; quare nunquam subiectum per se vnum cõstituent, vnde 3. phys. 7. dicebat Philosophus numerum esse

Reijcitur, quia contrarium fundamentum verum, nullã s. esse virtutem in numeris,

esse vna plura, quantauè quædam, & 10. l. met. c. 9. scripsit numerum esse multa vna; purum itaque ens rationis erit: nec obstat quod Arithmetica de numero tractet, quod sit sensile commune, nam numerus à sensu priuatiuè percipitur, continuitatis carentia. Arithmeticus tractat de illo, quia materiale numeri, est quid reale, formale rationis; Septenarij dignitas, nunquam nobis imponet, vt agendi vim ipsi tribuamus, nam alij extollunt quinarium, vt licet videre apud Plutar. in l. de ei in foribus templi Delphici inscripto, vnde dixit Ammon. vt refert Plutar. citato loco, vnumquemque numerum facilè laudare volẽtibus, materiam sui laudandi præbiturum. Quod Deus septimo die quiescere voluerit, altiora habet misteria abscondita.

Affertur Philosophorum sententia.

Philosophi, quos postea est sectatus Auerroes, proportionem agentis ad passum, causam esse criticorum dierum, autumarunt. Dicunt itaque, idcirco crisim septima exempli gratia die 14. aut 20. frequenter contingere, quia tanto tempore concoxit humorem, bonum à malo secreuit, deposuitque ad cutim per sudorem, aut ad aluum.

Et medicorum rationes aduersus ipsam.

Hos posita experientia Hip. refellunt medici. Ergo aiunt, si id in causa criticorum dierum, cum per impares dies morbi acuti mouentur, deberet cõtinuo natura imparibus criticare diebus; nunc criticat 14. 20. e. sto 13. & 19. die grauior cõtingat accessio. Præterea, cum facile ista ꝓportio varietur, aucta imminutauè succi copia, acrimonia, virtutis tenore, quauis die crisis contingere posset, vnde esset quæuis die decretoria, Non docent 3. aiunt, cur fiat 7. iudicium bonũ prauum 6. vnde illa Regi hæc sæuo assimiletur tyranno.

Adducitur tertio Gale. & suæ sententiæ motiuum.

Hinc Gal. Tragicorũ more ad orbes cælestes recurrit; nẽpè voluit supernis illis corporibus referri debere, quod 7. 14. 20. sint critici dies, nã quicquid est ordinatũ, à causa pendeat certa, & ordinata, est necessariũ, huiusmodi non sũt in hisce inferioribus, quippe qui, ex impura cõflata materiæ fece, mille mutationibus sũt obnoxia. Superna itaq; corpora dierum iudicialium causa: neq; alia à luna, nã hæc menstrualibus præest mutationibus, & in humida quęque, imperium habet.

Eaque reiecto, r. ã fundamentum inane.

Sed neq; hoc admittẽdũ, nã cũ bifariã possit fieri, vt vnũ moueatur ab alio, aut quoniã recipit ab ipso motũ, qua ratione serra ab artifice, artifici ratione mouetur, vnde quiescente principali agente, non amplius secat serra: aut quoniam recipit ab alia virtutem, quæ impressa, in causa postea, est (quamquam agens principale perierit) vt moueatur passum: neutrum licet de luna affirmare in hoc casu. Et quidem non moueri humores, luna motum ordiente, neque ea silente, morbum cõticescere, vel ipsi Galenistæ fatentur; plurimi, n. morbi sub diuersis lunæ tẽporibus oriuntur, ac modo ipsa silente, modo plena, & falcata impetũ faciũt, qui ergo fieri poterit, vt easdẽ modo cũ luna stationes progrediãtur? nõ põt dici alterum, imprimi, nempe à luna vim quamdam naturæ, quę in causa postea est, cur certi illi motus, certis diebus contingant,

gant, nam quamquam vis impressa, cum sit veluti semen quoddam agentis, valeat consequenter efficere, quidquid causa principalis, quæ impressit; vnde vt luna mota per quadras, & septenarios, magnas facit in hisce inferioribus mutationes, sic vis illa a luna impressa, lunæque motum æmulata, consimiles faciet mutationes; quia tamen qualibet die, & quauis hora diei contingere potest, vt fiant crises, quauis die, & hora, idem influeret luna, quod absurdum.

Propterea adhœrerem Philosophis, præsertim cum non liceat astris negocium facessere, vbi vi horum inferiorum expediri illa possint, quod posse fieri, vel ipsemet Galenus fateri tenebitur, si monstremus, non esse alicuius momenti rationem, quã ductus confugit ad cælum. Censuit Galenus, idcirco à luna causam criticorũ dierũ petendam esse, quia certus ille dierum iudicialium ordo, non nisi à certa causa, cuiusmodi non est in hisce inferioribus, procedere potest. At quam falsum, non esse in hisce inferioribus ordinem? Tollat necesse est omnem decorem mundo huic sublunari Galenus, si eidem ordinem adimat. Preterea ipsemet Galenus tractans secundo de differentijs febr. vltimo, qui fiat, vt quidam paroxismi certa die, hora, momento repetant, in congestionem humorum certo tempore à causis inferioribus factã, recurrit, nulla cura supernis corporibus data. Quomodo ergo nunc sui vel immemor, vel secum pugnans, quem ibi tribuerat ordinem infernis causis, nunc adimit? Tertio non sunt ita certi, & fatales dies critici, & eorumdem indices, vt non contingat aliter sępissime. Quam obrem cum sit ab Hipp. dictum, quartum esse indicem septennorum, monstratum ex eodem Hipocr. est, cum esset crisis à quarto indicata, frequenter quinta aut sexta perijsse ęgrotantem, aut diutius morbum protractum, citra aliquam crisim; Nec si ad eo certus esset dierũ iudicialium ordo, sufficiens causa, luna esset illius euentus, nam cap. 4. 3. de dieb. decret. scribit, non ęquali semper temporis spatio, in coitu cũ sole, lunam delitescere, sed interdum diutius, interdum minus: vnde nunc citius mensem peragrationis ardietur, & illuminationis, nuc tardius: At ab hoc mense dies critici, quare si hic incertus, incertus quoq; erit dierũ iudicialium ordo. Quarto est cõmunis Phylosophorum sententia, cui non refragantur Astrologi, si materia horum inferiorum non obediat ad nutum motui cęlestium orbium, multoties futurum, ne sortiatur effectum cœlestis ille influxus, vnde Ptolomęus, huc fortasse respiciens dixit, *sapiens dominabitur astris*, quare adhuc poterit crisis impediri ob ineptitudinem succi, esto natura cœlitus roborata aggrediatur expellere. Negabant isti proportionem agenti ad passũ, esse causam criticorũ dierum, quia cum possit variari hæc proportio mutata materia, vel vi expultrice, continget modo citius, modo tardius. At eodem modo immutari illa poterit, si à cœlestibus orbibus id fiat, nam vbi benignior fuerit influxus, maius addet robur, vnde insurget

Philosophorũ sententia probatur.

Nã in hisce inferioribus ordo vt constat ex mundi huius decore.

Non itaque recurrendũ ad lunam.

Praterea nõ sunt hi dies adeo certi.

Nec lunae menses.

Nõ solũ sed ratione, sed materia horũ inferiorũ

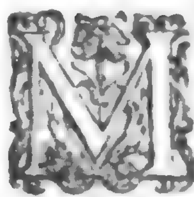
surget citius, tardius, cum minus roborabitur, illud videtur magis huic Gal. sententię patrocinari, quod crises quę hisce diebus non eueniunt, aut infidę sunt, aut diminutæ. Qua alia ratione nisi posita, nimirum quia septima die mouent vna cum natura cęlestes orbes? Possem huic assumpto subtrahere fidem, nam tertio art. med. idem Gal. docuit, quo causa fiat salubris, duo tantum requiri, qualitatem, & conuenientē quantitatem, & passim Hip. docet, vbi ea vacuantur, quę peccant, conferre; ne tamen negando experientiam, videamur difficultatem subterfugisse, fatemur vltro, esse illaudatam crisim, quę die decretorio nō accidit, ob eam tamen causam, quia signum est, aut irritatam plus iusto naturam, anteuertisse tempus, aut plus ęquo otiosam, vel prostratam, non fuisse aggressam: est autem idpeximum: & certè si cum dentes, quos septimo mense solet natura extrudere, aut quinto expellat, aut decimo malum est, ob has causas, quia aut materia est admodum rebellis, & contumax, aut caro gingiuarum dura nimis, aut expultrix debilis, & ob easdem causas damnatur partus immaturus, aut tardus: Quid quęso est, quod ad occultas causas, & abditas, modo coget recurrere? Equidem vt temerarium est, nunquam velle à cęlestibus orbibus opem petere, cum constet inde inferiora hęc gubernari: sic otiosi erit cœlorū auxilio ea velle patrare, quę proprijs possis viribus assequi: Cum sic res se habeat in causa criticorum dierū, nā nos sufficienter docemus, cur certo die expellat natura, cur vbi recedat ab hac lege prescripta, sit mala crisis, nō est, cur cum Astrologis, confugiamus ad cœlos.

ANTEPRAXIS MEDICAE

Liber decimius tertius.

MONITORVM.

Consilij, & ordinis ratio. Cap. I.

Onstrauimus viam, ne in vndoso hoc mari pręsagiorum medicus erraret: addam nunc monita quædam, quæ quāquam ad artem, haud pertinent, sunt tamen iucunda magis, nec fructuosa minus. Enim verò: & si medicę scientię clauus regat propriè medicum, nunquam tamen benè reget sine vsu, & auxilio magneis prudentiæ. Quid? nocumento illa medico erit, non iuuamento, vbi ista deficiat: & quod Cicero dixit, *eloquentiam*

tiam sine sapientia nimirum obesse plerumque, prodesse nunquam, idem ego de medicinæ scientia; oberit, non proderit, si nulla eam comitetur virtus, exornet prudentia nulla. Igitur iure de illa præmittam, sed aliorum fere verbis, meo tamen sensu. Nã quamquã veritas sit ita robusta, *vt ne tot quidem soeculis, quibus nec Pyramides ipsæ obstiterunt, aut interierit, vel consenuerit, fit tamen nescio quo pacto, vt eadem à graui viro vibrata acrius feriat auditorum animos, & aculeos quosdam cogitationum relinquat infixos*. Cœterum, quia vt ille dixit, principium cuiusque virtutis, est nosse vitia, notabo primum scopulos, quibus nauis allisa frangi solet, & periti agricolæ instar, noxias primum herbas, inutilesque frutices resecabo, immittam deinde semen, & excolam, quo crescat lætius, & vberiorem nobis segetem reddat. *Manut. in adag.*

Quid primum cauendum medico, qui præsagire rectè velit. Cap. II.

QVicumque futuros morborum euentus prænoscere cupit, ab omni affectu vacuum, hunc esse decet. *Nam haud facilè verum peruidet animus, vbi illa officiunt: neque quisquam omnium, libidini simul, & vsui paruit* scilicet, vt coinquinatus bile oculus, vel in quem phlegma est illapsum, aut nullo modo videt, aut vitiosè; sic animi prænitidus vigor, quem prauæ affectiones inumbrant. Noctu exercebantur iudicia in Areopago, & in tenebris positi Iudices, aut absoluebant innocues, aut plectendos tradebant nocentes, quo non dicentes, sed dumtaxat, quæ dicerentur, agnoscerent: sic à vero deflectit animus, vbi vel leui aliquo perturbationum flatu agitatur. Verum ergo videre si cupis, caue hunc sccopulum; nam rectè Boetius. *Sallust.*

Nubila mens est,
Iunctaque froenis,
Hæc vbi regnant.

Et Ar. *animus sedendo, & quiescendo fit prudens*: à pathematibus intellige; nam deambulando, eundem docere consueuisse legimus. *7. Phys. 20. Vide c. 2. l. de insom.*

Contumaciam primum cauendam esse. Cap. III.

PRimum autem contumaciam, cui plerique medicorum obnoxij, nullo idem censente, *ne videatur alterius accessio*. Cicoream hic probat, aut endiuiam: sapit alterius palato borrago: indulget guttam aquę hic ægro æstuanti, interdicit alius morosus, rixosus: nec tam contradicit, quam studet, vt contradicere videatur: consilij illius, idcirco inimicus, quod non ipse attulerit. Desinite, heu quæso, desinite medici, super *Plin. l. 29. cap. 1.*

per asini umbra disceptare. Senes alloquor, qui iunioribus plerumque infensi.

Vel quia, nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt,
Vel quia turpe putant parere minoribus, & quæ
Horat. *Imberbes didicere, senes perdenda fateri.*

Quorsum litigas mi homo? ex voto succedit? aut nullam, aut momentaneam gloriam es consequutus; *cito enim obsolescit gloria in sordidis hostibus: nec quicquam indignius est quam ibi eam consumi, ubi non possit ostẽdi.* Falleris: non parum tuæ doctrinæ fama, quam nec fallere, nec falli vnquam posse crediderat vulgus, denigrabitur; *indecorum enim est, ab inglorioso homine uinci, & superari.* Te met ipsum ergo mi medice, *ad easerua pericula quæ magnitudinẽ tuam capiunt; nam ubi paria sunt periculum & præmium, & secundis rebus amplior fructus est, & aduersis solatium maius:* & rectè ille.

Curt. l. 9.

Idẽ ibidem.

Attius. *Trophoeum me ferre a forti uiro, pulchrum est:*
Sin autem uincar, uinci a tali, nullum est probrum.

At non uincar dices? stulte, quæ hic securitas? uincet te sæpe delira anus: non me audis? audi saltem Curtium, hæc prudenter monentẽ. *Nihil tam firmum est, cui non sit periculum, etiam ab inualido: Leo ipse aliquando, minimarum auium pabulum fit, & ferrum rubigo consumit:* & alium.

Nemo se tutò diu
Sene. in Her. fur. *Periculis offerri, tam crebris potest;*
Quem sæpe transit casus, aliquando inuenit.

Cupiditatem secundo uitandam esse. Cap. IIII.

VItanda secundo cupiditas, nam.

Quod nimis miseri uolunt:
Hoc facile credunt.

Imo vndecunque sibi blandiuntur, & quiduis in omen optati euentus trahunt: æstuat infirmus, & ardet? naturalem hepatis caliditatem caussantur, iuuenilem ætatem, & anteactos motus immoderatos: tepescit corpus exhalante calore? febrem in declinationem abire lœtantur: delirium, nugas appellant: somnum uocant, vigilandi impotentiam, singultum ructum, excretiones, vi contentrice extincta, aut expultrice irritata, specioso crisis nomine cohonestant. Quid moror? omnia in alimentum suæ spei rapiunt. Nil ergo impense cupias medice; nam

vt

vt bene illa, *perniciosissimum, & in omni quidem vita, quod nimium*. *Plin. lib. 2.*
Quare nec quid miserè metuas; nam

Quod metuit nimis,
Nunquam amoueri posse, nec tolli putant:
Prona est timori semper in peius fides.

Senec. in Herc. fur.

Quid quod nec explorare vera poteris? *nam falsa per metum augurantur*: vnde *contumaces illi Iudæi de superioribus pugnantes, Romanos sibi videre uidebantur, quia quod metuebant animo, oculis præfigurabant, & mentis pauor, fiebat imago uisus*. Germanici item milites, *a fœda illa tempestate elapsi, miracula narrabant, uim turbinum, & inauditas uolucres, monstra maris, ambiguas hominum, & belluarum formas uisa, siuè ob metũ credita*; nam, vt rectè Sophocles, *formidoloso strepunt omnia*. Quid ergo? deponendus ne omnis ex animo metus? absit, quinimò vbi instat discrimen, satius multo est timere magis, quam nimium sperando deludere hominem; *nam vbi adaugemus timorem, adaugebimus simul diligentiam*: prouerbio fertur, *matrem timidi flere non solere*.

Egesipp. lib. 5. cap. 49.

Tacit. 2. ann.

Curt.

Prob. in vita.

Omnia uereri prouidè, timidi est nimis:
Nihil uereri prouide, stupidi est nimis:
Illum beatum iudico, si quis pedem,
Vtrinque referens, sede se media tenet:
Nec cuncta semper anxius, misere timet,
Nec dissolutus mente, nil umquam timet.

Trasib.

Steph. in Crisp.

Sapientes hoc uerbũ, Ne quid nimis, præter modum laudarũt. *Pind. apud Paul.*

Quæ medico amplexanda. Cap. V.

NOtaui, quæ fugienda medico: proponam nunc, quę sunt amplexanda. Morborum exitus diuinare qui cupit, cuncta hic consideret, & perpendat, quæ *uel metu nos terrent, uel spe possunt solari. Ite procul linguaces, quorum uis, uirtusque in lingua est posita*. Tu considera loca, tempora, ætatem & temperiem: inspice morbos, morborum causas, symptomatumque cohortem: nec quicquam omitte, aut prætermitte, quod ad rem hanc, commodè, laudabiliterque gerendam pertinere intellexeris. Turpè est dicere sapienti, non putaram: proinde examina cuncta, ne merito inconsideratus dicaris: & perpende, nam ni perlibres, numquam noueris, morbus ne vincat, an natura; idque non semel facito: obseruant hoc, mentes, & qui uendunt, æquandisque

Cels.

Lip.

que ponderibus, & mensuris publici sunt præpositi magistratus in benè constituta Republica; tu hæc cursim inspicies? caue, caue; *Est enim festinatio improuida, & cæca*, &, vt benè Græci, *multus malorum est causa præcipitantia*. Cauebis autem hoc potissimum in morbo maligno, de huius enim euentu,

Liu. l. 22.
Man. in adagio, Festina lentè.

Nihil esse certum constat,
Et constat nihil, hoc præter ipsum nempe.

Crisp.

Imprudens, qui cœlo nimis confisus sereno, nauim esse in portu prænunciat.

Sæpè nautas inscios,
Ad saxa torquet aura, quæ bellè vehit.

Steph. in Crisp.

præsertim si non omnia concinant, sed turbidum quid ingruat, cuius causa te lateat: nam

Quæ causa tantos concitans motus latens
Olim hæc apricum nacta, nequaquam est leuis.
Instat procella fœda; cum vento tument
Tranquilla nullo maria.

Idem ibid.

Ergo *festina lentè*, nec quicquam contemnas; *nam sæpè scintilla contempta, magnum excitauit incendium: nihil tutò in hoste despicitur: quem spreueris, valentiorem negligentia facies.* Atqui, difficilè id esse conquereris, nec fieri facilè posse, vt tot, tantaque quis inspiciat, & perspiciat: non nego: *præposuit enim natura pulcherrimo cuique operum difficultatem, quæ nascendi etiam hanc fecerit legem, vt maiora animalia diutius visceribus parentum continerentur.* Tu tamen hæc cape subsidia.

Curt. l. 9.
Quintil. lib. 10. c. 3.

Quæ ad rectè præsagiendum subsidia.
Cap. VI.

IMprimis venerator Deum; *vniuersè enim verum est, nihil ritè, nihilq; prudenter homines, sine Deorum immortalium ope, consilio, honore auspicari.* Quid?

Plin. in paneg.

Omnia, cum tibi sint dono concessa Deorum,
Si quod habes: non vis ergo, quod accipias?

Mart. l. 11.

Prisci illi mortales in atra rerum caligine palpitantes, vbi quid inceptarent, illud præfari soliti: *Quod bonum, faustum, fœlix, fortunatumque sit, quod fœliciter eueniat: quod Dii benè vertant*: nos in tam claro Sole caligabimus? ab Orco nati illi sensus, & ad orcum relegandi. Non adeant frequenter templa medici, ne otiosi esse videantur; nam si *omne bonum optimum de sursum est, descendens à Patre luminum.* qui?

Iacob. 1.

possis

possis bonum quid accipere, Deo non largiente? *Ad precationem itaque confugere oportet, tamquam ad vnam omnium optimum, & indigentiæ nostræ interpretem, & conciliatricem eorum, quibus egemus.* Quare templa adeunda, nam quamquam *optimus animus, pulcherrimus Dei cultus est, religioni tamen parendum, nec patrius mos contumaciter repudiandus.* Scipio Aphricanus, nō ante ad negotia publica, vel priuata ibat, quam in cella Iouis Capitolini preces fudisset: tu futura prædicere audebis, non implorato numinis auxilio? vane, vane: diuinatio, futurorum præsensio est dicta, quo innuerent, aut Dei tantum esse, futura prænoscere, aut eorum, quibus diuinitus hoc ipsum daretur. Quid ergo inquies? ad preces me totum conuertam, nec aliud quicquam actitem? haud sanè; *Non enim votis, neque supplicijs muliebribus auxilia Deorum parantur, vigilando, agendo, prospere omnia cedunt.* Græcorum adagium, *Dij bona laboribus vendunt:* proinde allabora, & iuxtà Pythagoræ carmen, *Numina ante precatus, opus facito.*

Synod. de orat. Dom.

Senec.

Val. Max.

Sallust. in Catil.

Secundum subsidium, bonorum Auctorum lectio. Cap. VII.

EVolue secundo nobilissima de re hac scripta; *Ibi enim sine labore reperies, quæ alij cum labore collegerunt.* Sed ne dum errantem, & cœcum in consilium adhibes, cœcutias, fallaris, & erres, ingeram tibi scriptores aliquot veluti ad specimen. Eminēt inter omnes Hipp. & Gal. nempè iecit ille optima semina, excoluit iste, & vastis suę doctrinæ fluminibus irrigauit: rem ille fidè narrat, exponit Gal. factum ille prodit, hic quomodò, & quare quidque gestum sit, addit, vt non modò casus, euentusque rerum, sed ratio etiam causæque noscantur. Euolues autem, si me audies prognosticorum libros, aphorismorum, & historias illas, quæ in libris epid. habentur; nam in prorethicis multa obscura, pleraque vana, non pauca, vel ipso Galeno iudice falsa: illic cuncta rationis lance librata, & longa obseruatione comprobata inuenies, nec præter dispositionem, & methodum, desideres aliud. Auic. Cels. Aetius intactam partem hanc relinquere: tetigit illam Rasis, & pleraque ad rem hanc pertinentia congessit, non tamen digessit: proposuit, sed nec disposuit, nec exposuit. Itaque multa confusa, pleraque obscura, non pauca superstitiosa, vniuersa fœda verborum barbarie horrentia; omne videtur punctum tulisse Nicolaus Flor. nam quamquam sint idem quidam moderniores aggressi, aut rem magis tentarunt, quam perfecerunt, aut Hipp. commentarijs illustrarunt, noua methodo eadem haud scripserunt.

D. Bas.

Tertium ſubſidium exercitationem eſſe. *Cap. VIII.*

EXercebis te tertio in obſeruandis morbis, iiſque curandis. Magni hoc momenti; & è Gal. ſenſu, nullius aut exigui fructus lectio, ni exercitatio accedat. Nempè continget tibi frequenter, quod Præconibus. Quare, *vt isti, quamquã notas fugitiui mãcipij proferant, fugitiuum tamen præſentem non agnoſcunt*, ſic te fugient, vel imminentes morborũ euentus, ni in ijs dignoſcendis aſsiduo exercearis, & diu. Hinc hauries varias mutationes morborum, conuerſiones, exitus, vitæ humanæ imbecillitatem, præcipites caſus: demum experientia cognoſces, *contingere monſtra in arte, vt & in natura*. Aptè Gal. duobus niti cruribus, medicam facultatem dixit, experientiæ nempè, & rationi. Quare ne claudices, lectioni, exercitationem adiunge. Imò, vt breui conſequaris
L. 6. quod optas. Audi Plin. *vidi etiam multos paruo ingenio, litteris nullis, vt benè agerent, agendo conſequutos.* & Senec. *nihil eſt tam difficile, & arduũ, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat aſſidua me-*
2. de Ira. *ditatio. Didicerunt quidam tenuiſſimis, & aduerſis funibus currere, & ingentia, vixq; humanis tolleranda viribus onera portare, & in immenſam altitudinem mergi, ac ſine vlla reſpirandi vice perpeti maria: tu diffides hæc aſſequi? exercitatio poteſt omnia.*

Medicum non debere prognoſticum ſemper ambagibus tegere. Cap. IX.

Tac. HIs vbi inſtructus fueris, apertè quid putas futurum, prænunciato. Damno ambiguos, qui ita compoſiti, *vt ex euentu rerum aduerſa abnuant, vel proſpera agnoſcant*, alioquin nihil differet à cœteris medicus, ſi cum refrigeratus eſt homo, moriturum dicat, conualiturum, cũ morbo eſt releuatus. Nouerunt vel mulieres quibus remedijs æger indigeat, longo vſu, & medicorum conſuetudine doctæ: nequeunt at ſa-
1. progn. 2. lutem, aut mortem è longinquo proſpicere. Quare ſi & medici erunt
Veg. 1. d. ar. huius facultatis expertes, nihil præter cæteros medici præſtabunt: at
m. quam hoc eſt indecorum, quam inglorium. *Medicum vti prouidentia optimum*, optimè probauit Hip. *nam præſagientem ægri admirantur, admirantes parent; parentes, citius conualeſcunt: deinde præuiſa tela minus ferunt,*
1. Porret. *riunt, & medicus ſæpe obuiam it præcognito malo. Poſtremò præuiſæ ſalutis auctor creditur mortis inſons*: nec minus ſcitè Gal. agricolis eum comparauit, nam vt hi ſtatim ineunte vere, *quid herba ſit, quid triticum nuper enatum, quid hordeum, quid zea, & quidnam aliorum vnumquodque:*
ſic

sic debent medici nascentes affectiones internoscere: & sanè frustra in inquirendis signis futuræ mortis,& vitæ laboramus, si est omnino illud in animo fixum, numquam esse pronunciandum, quid huic, quid illi in posterum, sit euenturum.

Non debere paruum morbum attollere.
Cap. X.

NOn tamen, si me audies, vulgarium more medicorum, morbum quemcumque leuissimum magnifacies, quod multi faciunt hodie, ne si fortè æger occũbat, id se ignorasse videantur, aut parum præstitisse, si curetur; equidem si non falleris, fallis, nec semel eris derisui, quibus vis esse miraculo. Quid, quod nec parum, nocebis infirmo? *Quippe sic consternatus animus, aut non adhibet vulneri curationem, quia putat non posse curari* aut creat periculum, quod aberat. At inquies, adstantibus id manifestum fiet, ægro res tota celabitur: erras, erras, *nam quodcumque domi fingitur, rumor in publico fit.* Et quomodo id celes? *Prodit se, quamlibet custodiatur simulatio, nec vmquam tanta fuerit eloquendi facultas, vt non titubet, ac hæreat, quoties ab animo verba dissentiunt.* Quid quod vbi *cuncta intrò recondere tentabis, vultus ipse loquetur? Speculum cordis est facies, & taciti oculi mentis fatentur arcana:* nec si id assequaris, turpem notam vitare modo aliquo poteris: nam vt rectè ille, *Histrionis est rem paruam attollere, quo plus profecisse videamur.*

Hyer. 1. ep.

Idem ibid.

Idem.

Magnum morbum non paruifaciendum esse.
Cap. XI.

VIde tamen, ne morbum plus nimio negligas, dum histrionis notã vitare cupis; nam dum spe ægrum implere contendis, & ipsum, & te quoque perdes. Illum quidem, *nam facies, vt in multo maiori mærore versetur, cum aut morbus deterior efficitur, aut vltra promissa producitur:* præterea *in nullo constituti periculo, medicorum dicta non audiunt, quo fit, vt in grauissima discrimina incurrant:* imò vt ad interitũ tendant; *vt enim destituto auxilijs morbo, medicoque, & ægro aduersus se vnum pugnantibus, magna futuræ victoriæ spes ostentatur, ita contra in nulla spe ponendum est, si æger pro morbo stet contra medicum.* Nam verè prouerbio, *Ne Hercules quidem aduersus duos.* Pariet, & id tibi dedecus, *Nam nisi æger tamquam Deum medicum veneretur, scito numquam eius dicto audientem fore:* at qui fiet, vt pro Deo veneretur, à quo se deceptum esse intelligit? Quin potius à morbo stabit, vnde faciet tibi *duplici nomine iniuriam, primum, quod solum destituerit, deinde, quod duos fecit, qui antea vnus*

Gal. 6. epi. com. 2. t. 42.

Gal. 6. epi. com. 4. t. 9.

Idem 1. ep. com. 2, t. 52.

Cels. lib. 5. c. 26. *vnus erat; necesse est autem, vt duo sint vno fortiores.* Ergò *vbi grauis metus, sine certa tamen desperatione est, indica necessarijs periclitantis in difficili rem esse, ne si victa ars malo fuerit, vel ignorasse, vel fefellisse videaris.* Necessarijs tantùm, non patienti? ita censet Damasc. in suis aphor. *Et oportet*, inquit, *salutem te ægro promittere semper, nec vmquam eum à spe deponere, & si ipse desperes; Complexio enim corporis, animi affectui semper inhæret:* quod laudo, si formidolosus sit æger, si suspitiosus, & cum Gal. moneo, *omnia dicito, quo meliore sit animo, ita tamen, vt ne magnopere mentiaris.* Quare neq; certò conualiturũ dicas, ni si illud addas, *sanitatem quidem adfuturam, si modo cuncta rectè fecerit, medicorumque præceptis obtemperarit; ita enim, neque ille animum despondebit, & tu persæpe vera dices, nam plurimi periculosi morbi ægros medicis non obedientes interficiunt, cum alioquin admodum pauci prorsus homines tollant, si neque medicus, neque æger, neque ministri errent, nec quicquam extrinsecus noxium fortè occurrat.* Tegenda ergo quædam timido ægroto, quæ ipsum conturbatura vides. At vbi immorigerum aliquem, & medicorum præceptis non obtemperantem nactus fueris, terre, terre, & omnia maiora fingito, vt quem vera dicendo, coercere non vales, terriculamentis cohibeas: licet hoc animorum medicis, & anilibus quibusdam persuasiunculis faciunt, vt cum Poeta dicam,

6 epi. com. 2. tex. 41.

Lucr. l.

Animos humiles, formidine Diuum
Depressosque premunt ad terram.

Cur non & tibi? hoc imbibe, cuncta pro salute ægrotantis tentanda. Quare, si ad hanc recta ire non licet, eundum obliqua.

Quo uultu mortem debeat prædicere. Cap. XII.

Senec. de Clem. AT tristem vultum indue, fac me audias, cum ægrum moriturum prædicis; *Et sic te compone, tamquam inuitus, & magno cum tormento, damnandum venias; propè enim est, vt libenter damnet, qui cito.* Quam verò immane, eius nece gaudere, quem, vt valentem redderes, nullus non erat labor subeundus? Quamobrem, non possum non irasci Callianactæ medico, *quem cum æger rogasset, an moreretur, hoc fertur illi carmen concinuisse.*

Gal. 6 epid. com. 4. tex. 9.

Te perijt, multo præstantior ipse Patroclus.

Inepte, quid locus, tempusque postulat, non attendis? An ignoras, naturę beneficio factum, vt pereamus inuiti? Quod igitur inuiti patimur, huc nos hilari vultu, atque ore pertrahis? Porrò, vt indecorum est, amarulentum esse, melius, cum æger se habet: sic eo in deterius labente, lætum esse non decet: non decet autem, neq; tua intererit: Intererit autem? imo illud afferet odium, hoc gratiam conciliabit; nam rectè Seneca,

Dulce,

Dulce, in immensis posito ruinis, In Troad.
Neminem lætos habuisse vultus;

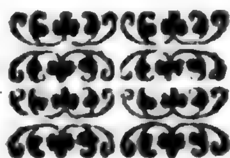
Magni, at hoc emolumenti; nam rectè dicta, factaque plus æquo extollent, atque si quid peccatum fuerit, vel silentio obuoluent, vel amicè excusabunt. Ægrorum ergo calamitas, te sollicitum habeat, & illud rectè dictum puta; *Cruces ægrorum, sunt cruces medicorum.*

Non esse contumaciter negandos errores. Cap. XIII.

CÆterum, cum non rarò contingat, in præuidendo euentu cæcutire, ne, quæso, contumaciter contendas, nequaquam fuisse deceptum, sed illud potius afferas, contingere monstra in arte, vt in natura. Quorsum enim neges? An ne imperiti artificis notam subeas? At verò laudatissimus Hipp. eum maximè laudat, qui parum delinquit; *nam exactam certitudinem rarò habere contingit.* Quocirca, non erubuit fateri, à futuris fuisse deceptum, *more* scilicet, *magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium; nam leuia ingenia, quia nihil habent, nihil sibi detrahunt: magno ingenio, magnaque nihilominus habituro, conuenit etiam simplex veri erroris confessio, præcipueque in eo ministerio, quod vtilitatis causa, posteris traditur, ne qui decipiantur, eadem ratione, qua quis est antea deceptus.* Galenus quoque scripsit, numquam errare, solius Dei esse, frequenter imperiti, quandoque artificis. Vide proinde, ne dum Dei solertiam, temerario ausu affectas, famam peruicacis acquiras, & quibus cupis esse admirandus, videaris iure optimo irridendus. Hactenus medice, *quæ mihi vtilissima factu, visa sunt, quæque tibi vsui fore credidi, quam paucissimis potui, præscripsi.* Plura propterea non addam.

Cels. l. 8. c. 4

Sallust. ad Cæsar.

ANTE-

ANTEPRAXIS MEDICAE

Liber decimus quartus.

DE MORBO ABIGENDO.

Dicendorum occasio, & vtilitas. Cap. I.

QVæ oportebat prænoscere curationis rectè instituendæ causa, iam absoluimus: declarabimus modo, qua arte possint morbi à medico pelli. Disputatio omniũ, quæ in medicina habentur, præstantissima, nam huc medicus cuncta alia dirigit. Nempè morbi naturam rimatur, vt expellat, neque enim abigi potest, si ignoretur. Perpendit eiusdem differentias, quia vt non decet, vnum calceum omni pedi induere, sic nec vno collirio mederi omnibus. Scrutatur causas, quia non possunt morbi, è medio tolli, ni prius causæ extrudantur. Cupit prænoscere morborum euentum, ne reus fiat mortis, si insanabile vulnus curandum accipiat: itaque est nobilissima omnium hæc disputatio: & maximè medica; nam & si medici est, & corporis, & morbi naturam perdiscere, habet tamen hanc contemplationem communem cum Physicis: in hac nullus alius artifex versatur. Est tandem vtilissima eadem, quod inde potest quisque intelligere, quia ij omnium præstantissimi habentur, qui in hac parte valent plurimum. Nempè admiratur quisque medicum, qui de cuiusque morbi natura, & causis, acutissimè disputat: diuinatorem vocat, & tamquam alterum vatem suspicit, qui in præuidendis euentibus non aberrat, cum tamen quisque arcessit, quem optimè curaturum existimat: atque si quid in alijs peccet partibus, excusationem nedum apud vulgares, sed prudentiores inuenit, dissimulatoque prædicendi errore laudant, magnasque ex restituta valetudine dant gratias, referuntque. De optima ergo curandi ratione agendum, at quia id consequi non licet, ni primum noscatur quid sit illa, hinc ordiemur.

Quid

Quid curatio. Cap. II.

MOrbi depulsionem esse docent multi : addit præsentis Augen. tom. 3. epistolarum med. lib. 12. cap. 5. & hanc est commentus curationis diffinitionem. *Est curatio correctio subita morborum præsentium*: præsentium inquit, vt à præseruatione eãdem distingueret, quę morbis futuris debetur. Quia vero videbat, plerumque Gal. & alios scriptores dicere, curari symptomata, & affectum quemcumque præter naturam, addit, non omnem curationem, esse morborum præsentium correctionem, sed exactam dumtaxat. Quare non multum differt Augen. ab alijs, qui hunc in modum curationem diffiniuere. *Curatio est depulsio affectuum præter naturam, in humano corpore existentium, facta à remedio rectè administrato, vt actiones læsæ pristinæ suæ dignitati restituantur*: neque hi à Fern. qui primo met. cap. 2. scripsit, *est curatio recta, atque conueniens remediorum administratio: remedia dicimus quæcunque affectum præter naturam, depellunt. Horum autem idonea, atque conueniens vsurpatio est, cum idonea quantitate, & modo, rationeque congrua adhibetur.*

Quid curatio. Morbi depulsionem dicunt multi Addit præsentis Augen. Latius diffiniuere alij. Fern. quoq.

Recedo tamen ego ab omnibus: à Fern. quia rectam remediorum administrationem esse dixit. Enimuero non fit semper curatio, vi remedij opportunè admoti, sed & à natura; nam vt Hip. 6. epid. 5. *Naturæ morborum medicatrices.* Recedo, & ab alijs, quia cuncti volunt curationem esse, aut morbi tantum, aut affectus præter naturam in vniuersum correctionem, quod displicet; nam cum curatio vsu contrariorum fiat, numquam morbo contraria adijcimus, quare numquam morbus verè curatur. Minor patet; nam contrarium morbo, in vniuersum, est sanitas: quantitati auctæ, imminuta, huic adaucta, cauitati adstrictæ adaperta: nunquam autem quis morbo sanitatem opponit, nec quantitati adauctę imminutam, imminutę adauctam, aut intemperiei, temperiem. Nec vbi quis symptomata vult abigere, dolori voluptatem opponet, colori icterico, rubrum, retentis immodicè, excreta: vitiatę actioni probe factam: sed extenuato e. g. pro varia causa extenuationis, varia admouebit pręsidia, quę causam imminutæ quantitatis demoliantur: vt si ab obstructione impediente chyli transitum fiat, deobstruentibus medicus vtetur: si à frigida discrasia ventriculi, calfacientibus: si à calida, ijs, quæ vrentem calorem temperandi vim habent. Demum, quod cuique, vel parum in medecina versato est notissimum, oppugnat sem per medicus, quoties curationi incumbit, morbi, & symptomatis causam.

Male tamen putant omnes esse morbi depulsionē cū morbus nūquā possit per se curari, cum nullū cōtrarium habeat non potest esse curatio, morbi depulsio.

Dices, curationem fieri vsu contrariorum, quę per se, vel per accidens morbo opponuntur; nunc autem, quę causam morbi expugnant, quamquam morbo per se, non opponantur, sunt tamen illi per accidens

Euasio.

Impugnatio accidens contraria. Cur, non ergo, & symptoma curari dices, quando remedia, quæ morbum expugnant, per accidens saltem sunt contraria symptomati? an quia, hoc aboletur, amoto morbo, quia sequitur morbum, velut vmbra corpus? At neque omne symptoma sequitur hoc modo morbum, vt lib. 3. diximus: & morbi, qui causam habent coniunctam (habent autem omnes ex nostro sensu) amota causa, statim abolentur. Quod si, idcirco voluit Galenus, nullam deberi symptomati curationem, quia ipsum aboletur ablato morbo, atque si quando illud medicus leuire conatur, tunc illud facit, cum exuta symptomatis conditione, causæ naturam subinduit, nullus morbus verè curatur, si nullus potest causa proxima amota, in corpore humano consistere. Quare nunquam fuerit curatio, aut morbi correctio, aut symptomatum: vnde neque affectuum præter naturam depulsio.

Sed causæ morbū facientis. Quid proinde erit? causæ morbum facientis depulsio: facientis inquam, nam vbi ea adimatur, quæ factura erat morbum, haud erit illa curatio, sed præseruatio. At passim Gal. docet, morbo curationem *Obiecti.* deberi, quare &c. opponerem huic loco alium 3. art. med. 38. vbi do- *Sol.* cens factum morbum curare, *facta* inquit *ægritudo curabitur, sublata ea dispositione, à qua primum ea, quæ secundum naturam est, læditur operatio, quam quidem morbi causam esse dicimus*: afferrem in medium caput 23. 24. 25. lib. ad Thrasib. in quibus, multis docet, nil vtile ab affectu monstrari; *nam si quid* inquit, *ex vsu indicaret, eodem affectu uexatis, eadem adhiberemus præsidia: at si urina supprimatur à lapide, secamus: si ab inflammatione, cataplasmata superducimus: si à nimia uesicæ distētione, catheterem immittimus*: At quoniam locum artis medecinalis, quidam corrigunt, & loco causæ, substantiam legunt; nam græcæ voces consonant: liber Thrasibi. est multis suspectus, & spurium Galeni partum esse arbitrantur: nec si legitimus ille sit, probant propositum rationes adductæ, sed concludunt aduersus Methodicos, qui vrinæ suppressionem, ad strictum esse affectum autumabant non conuincunt Galenistas, qui vrinæ suppressionem, symptoma esse dicunt, ac fatentur, nil vtile indicari à symptomate: opponere demum, non est soluere: dicamus,

Cur Gal. morbo curationem deberi dixit. vbi Gal. morbo curationem deberi, affirmat, vulgarem loquendi modum sequutum esse, vnde cum multi non attingentes rei naturam existimarent, intemperiem e. g. non esse impotentiam, aut improportionem, sed calorem, aut frigus, iuxtà horum sententiam loquens Galenus, morbum inquit curari debere: suaderem id pluribus, ni satis probatum esse videretur: propterea plura non addam.

Hæ

Fiat ne curatio ab arte, an a Natura, an Natura, & Arte. Cap. III.

PLacuit Vall. 6. epid. com. 5. tex. 1. nullum morbi genus, vnius artis auxilio posse abigi. *Porro* inquit, *ars multa facit sola, perficit tamen nihil, neque vllus morbus potest opera solius artis persanari; nam sutura, nō sanabunt uulnera, nisi natura agglutinet, neq; repositio ossis erit satis, nisi natura firmet articulum ligamentis. Neque scissio conferet, nisi natura pellat malum, quod suberat, vt pus, autos cariosum, neq; carnem extirpari erit satis, nisi desinat natura rèpugnare, & cicatricem producat. Neque sanè ad inflammationis, aut articularis doloris curationem, satis sit fluxionem auertere, nisi partis affectæ natura id morbi, quod factum est, demoliatur: itaque illos ipsos morbos, quos mittentium partium natura fecit, partium recipientium natura, sanat.*

Nullā solius artis auxilio, curationē fieri, voluit Valles.

Sed quamquam laborarit multum Vall. vt naturæ auxilia in morbis abigendis extolleret, haud tamen probauit, quod assumpsit; nam omnino ociante natura, ars sola potest sextum v. g. digitum obtruncare, & morbum in numero adaucto tollere: eadem potest, os à propria dimotum sede, ad suam cauitatem reducere, distortam partem dirigere. Quare omnino sufficiens ars sola fuerit, morbos non nullos funditus extirpare. Nec obstat, quod dicit Vall. non esse satis carnem extirpari, ni desinat repugnare natura, & cicatricem producat, nam & si vulnus ex obtruncatione productum, ad cicatricem nequaquam perducatur, id tamen curandum supererit, morbo in numero aut aucta quātitate omnino extirpato. Est ergo quod putemus morbos quosdam: solius artis auxilio curari: Naturam solam alijs mederi, alios naturæ, & artis beneficio abigi. Curat ars sola morbos in situ, numero, & quantitate aucta, cauitate deficiente, vitiosa figura: natura sola morbos in quātitate imminuta: curat quandoque eadem sola intemperies, solutiones cōtinui, asperitates, obstructiones, adstrictiones, & affectus omnes, qui intemperies sequuntur: laborant quandoque ambo in abigendis ijsdem. Imminutum partium numerum si sit præter naturam, neque ars poterit, nec natura curare; nam vbi puero dentes cadunt, nullo præternaturam affectu pueri detinentur. Quid tamen præstet ars, quid natura, quauè industria morbos demoliatur, non admodum patet. De arte certum, ea ratione conferre, quia oportune admouet actiua passiuis; nam cum sit sanitas forma naturalis, non nisi à natura produci illa poterit. Quare vbi os reponitur à perito chyrurgo, reponitur ab illo, pro vt agens est physicum directum tamen in operando ab arte. De natura dubium, & obscurum, qua ratione curet intemperies simplices, quamquam pateat, quo pacto morbi, à materia ex[..]rti, illius auxilio

Et malè naquamquam amoto sexto digito permaneat vulnus, verè tamē, est artis auxilio abolitus, morbus in numero.

Quare quosdā morbos ars tantum curat: sola natura alios: abigit alios, & ars, & natura.

Ars curat actiua passibis admouendo.

Quomodo curet natu-

ra. Dubiū, præsertim simplicē nūdūq; intemperiem, nō in alsipatii.

xilio abigantur, extrusis nunc per sudorem succis,nunc per vomitum, per sedem modo. Est manifestum secundo,qua industria, exorti ab inanitione,tollantur 5.alimentis in probos succos versis: patet insuper,quo pacto solutiones continui,carne producta curet. Vt tamen abigat intemperies,dubium satis,& obscurum.Enim vero,est natura, idē quod temperies:vbi itaque hęc mutata, vel quia auctus est calor, aut quæuis alia qualitas,non potest calidam intemperiem tollere, ni frigiditatē producat,& alias quasque qualitates. At absurdum hoc prorsus,nam idem non potest, in se ipsum agere. Nec si à substantiali temperie dicas,qualitates produci,vel ab anima per emanationem quandam, quē admodum aqua calfacta, frigiditatem producit, difficultatem euades;nam multis monstrauit Thomas Fiæus libello satis docto,de virib. imag. conc.6.non posse, id ab anima fieri; nam si inquit, si id anima posset,frustra dedisset natura corpori natiuum calorem,frustra tot potentias,tot & varia organa,ad illius tutelam excogitasset, cū posset anima,vi illa eminenti,calorem producere. Præterea, numquam calor deficeret,cum sit anima humana indeficiēs. Tertio produceret omnem qualitatem,cum non sit maior ratio,cur hanc producat, non illā. Posset quarto,si hæc vis illi insit,ne dum proprium corpus,sed & externa quæque,vt sol mutare. Probat demum experientia, non posse, id ab anima fieri;nām quoties vult vnam partem corporis calfacere, vel calida parte admota, id facit, vel accedendo ad ignem, vel spiritu aut sanguine,ad eam partem,transmisso.

Enim vero, si id posset, faceret illud producta frigiditate,aut alia qualitate;at non videtur posse, has ob causas. Prima. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta.

Puto tamen ego,non esse vim istam animæ denegandā aut temperamento substantiali:nam vt ipsemet docet concl. 5. est anima forma corporis: formæ autem partes sunt,perficere materiam, quam actuat: non poterit id assequi anima,ni virtus hæc illi tribuatur; quare concedenda. Præterea est illud aquæ,à natura tributum; cur ergo nobilissimæ formæ negatum credemus? An quia superuacaneum illud est, & otiosum? at aqua actu est frigida, nec negamus propterea illi inesse vim quamdam frigiditatis productricem. An quia,ociosa essent,tot instrumenta,arteriæ nimirum,cor,eius ventriculi.? at habent hæ partes, & multos alios vsus;non itaque obstat prima ratio. Nec secunda; nam quamquam anima sit indeficiens, parte ea tamen, qua vegetat, & restaurat deperditum,dependet ab organo. Vnde deficit vis illa, & consenescit. Nec si corruptionis omninò sit illa expers,esset propterea perennis, qualitatum productio, & temperiei in eodem nec gradu conseruatio;nam quemadmodum aqua calfacta, & in igne detenta, non potest calorem euincere, quia maior est causa impediens: sic vbi validiores sint causæ,quæ intemperiem inuehunt, non poterit anima, contrariam qualitatem producere, quāquam vis producendi,illi insit. Ad tertium concedimus, quidquid infert:neque id absurdum putamus,nam attractrix facultas,contraria omnino est pellenti, nec quisquam

Potest tamē nec negādū vim hanc animęsin esse. Cur enim negabimus, quādo ita seruat corpus anima vt aquę hæc vis inest. An ob rationes Fiæi. At non obstant. Vnde respōdetur prima. Secunda. Tertia.

quam negauit, vtramque animæ inesse. Quarta ratio si est efficax, omninò concludet, posse corpus externum ab anima informari, moueri. Nec Solis exemplum cogit, nam magis illimitata, vis Solis est, quàm animæ nostræ. Ergo si potest ipsa per emanationem, qualitatē omnem in proprio corpore producere, poterit natura, vel sola, vel artis beneficio adiuta, omnem intemperiem corrigere. Vnde notandus Rodet. Vega, qui lib. art. med. scripsit, vnum morbum in quantitate imminuta, à natura curari: & vt rem liberè fatear, detrahit hic multum naturæ: tribuit eidem multum Vall. quod vt faciat, artis beneficia extenuat: an æquiores nos æstimatores, dijudicent alij.

Quarta.

Et Veg. notatur.

Fiat ne curatio contrarijs. Cap. IV.

QVid sit curatio, & à quibus nam fiat, hucusque dictum: examinādum modo, fiatne illa contrarijs, & quibus: nam quamquam nō nisi à contrario, vnumquodque corrumpitur, vnde cum sit curatio, causæ morbum facientis corruptio, non nisi contrariorum vsu, illa fiet; sunt tamen, quæ similium opera, eamdem posse fieri docent; nam fluxus, fluxu curatur, vomitus vomitu, dolore dolor, febris pharmaco, & frigidæ infusione, tetanus. At, si quo pacto, hæc fiant, intelligamus, intelligemus statim, esse fluxum, fluxus medelam, vomitus vomitum, non quia similes; fouent enim similia, sed quia fluxus, fluxus causam abigit: vnus vomitus alterius causam demolitur: pharmacum educit humorem, febrem inuehentem: nec aliter vnus dolor, alteri dolori medetur, nisi amouendo causam, sic dente auulso, dolor dentis tollitur: sic anima à maiori occupata dolore, dum minori non vacat, minorem non sentit: sic demum contracto à frigidę infusione spiritu, nec amplius, vt antea exhalante, curatur tetanus. Proinde erit illud verissimum, contraria contrarijs curari semper. Nam & hæc sunt contraria potentia, quamquam actu similia videantur esse.

Cōtrarijs fit curatio, nā quāquam morbo similia, morbū quandoque abigāt, per accidens id faciunt. nec de re hac vllus dubitat.

At quoniam contraria, seu potentia, seu actu, duorum sunt generum, æqualia nempe, & inæqualia, hæc aut maiora, aut minora: quorum vsu, æqualium ne, an inæqualium, maiorum, an minorum, curatio fiat, hoc magis controuersum.

Probauit Gal. 3. simpl. 12. contrariorum æqualium vsum, damnauit maiora, minora; nam hæc morbum depellere nequeunt, illa nouum arcessunt. *Porrò,* inquit, *vt vno verbo exprimam, tanto abesse à medio, quod medebitur, quanto ipsum, cui medela adhibetur, oportet: nimirum, cùm in contrarium vtriusque vergat excessus; nam quod eamdem in partem, cū corpore curand , idq; æquo temperamento recessit, id quidem idoneum non est, quod alterationem vllam inuehat: quare affectum neque lædet, neque iuuabit. Quod autem minus, aut plus recessit, alterabit quidem omninò affectū, sed quod longè plus distat, protinus etiam nocebit, at quod minus est, iuuabit*

Quia verò hęc sunt duplicia, æqualia, & inæqualia, quibus fiat curatio, hoc vertunt in dubium.

Probauit æqualia Gal. reiectis alijs.

quidem, non tamen persanabit. Ergo si affectio quidem frigida sit, & calor medicamenti tepidus, omninò necessè est affectum iuuet quidem, verùm affectum, haud quidem ad naturalem symmetriam reducere poterit. Quare nec persanabit. Rursum si affectio quidem sit parua, nempe vt à simmetra natura caliditate ad tepiditatem declinet, sitque medicamen frigidum, omnino refrigerari affectum, lędiq; frigore necessè erit. Eodem quoque modo si calidior sit moderata temperatura affectus, à similibus ipsius medicamentis, in eodem statu seruabitur: lędetur autem a validioribus. Porrò iuuabitur ab ijs, quæ si sunt minus calida, non tamen penitus persanabitur. Galeni dogma quamquam sequuti sint multi, habet tamen difficultates quāplurimas, nam gutta lōgè imbecillior duro saxo, continuo allisa, saxum excauat, & acutissimus gladius, si in molliculam ceram frequenter impingatur, hębescit: vt propterea senserint multi graues Philosophi, & ferè omnes, posse validum agēs, pati ab alio minoris virtutis, & superari, si passum sit in maiori quantitate, aut aliud integris viribus, priori succedat, quare poterit morbus, à minori contrario superari.

Qui multis vrgetur difficultatib⁹.

Maius contra semper eligendum videtur. Nam actio omnis, aut saltem actio quæuis cùm victoria, fit à proportione maioris inæqualitatis: maiora ergo tantum contraria morbum debellabunt. Nec timendum, ne contrarium illa, affectum inducant; nàm omne agens agendo repatitur: nec si nullam faciant agendo iacturam, contrariū propterea morbū continuò inueherent, quinimò naturalem ægri intemperiem corrigent. Finge hominem natura calidum, febre correptum, largo aquæ gelidæ potu, ita infrigidari, vt nedum calor igneus abigatur, sed & aliquid naturalis caloris deperdatur: an hunc putabis frigido teneri morbo? laudatam magis temperiem est adeptus.

Vnde Vall. ita est explicat, vt voluerit, quauis cōtraria posse assumi, æqualia tamē esse magis accommodata.

Ista cùm perpendisset Vall. 8. controu. c. 4. dixit, haud quidē negasse Galen. posse curari morbos contrarijs maioribus, minoribus: negasse dumtaxat, rectè posse id fieri ab inæquali contrario; nam perfecta curatio, duas debet conditiones habere, alteram, vt sit tuta, alteram, vt sit cita; præstat enim, vt pro deteriori natura, melior succedat citissimè. Nunc minora contraria, citò morbum nō abigunt; faciunt id maiora, at cum periculo, nam repentina mutatio, quæ ab illis inducitur, periculosa: præterea non semper intemperati curantur: non semper ad intemperiem similem delabuntur, nec si intemperati simbola intemperie laborent, tutum est illos maioribus curare contrarijs, quia non possumus certo scire, quantum agendo repatitur admotum remedium, & quanta sit naturalis illa intemperies.

Cui assentior, quia verò ratio proposita adhuc vrget, declarā

Aptè sanè: vrget nihilo tamen minus difficultas proposita, actio cum victoria, semper fit à proportione maioris inæqualitatis: nūquam itaq; aut æqualia contraria, aut minora, morbum abigere poterunt. An dicemus cum Vgone 4. 1. c. 1. de medic. in vniuers. q. 12. propositionem illam, curatio fit vsu contrariorum æqualium, intelligendam esse de

æqua-

æqualibus effectiuè, non formaliter? vt sit sensus. Intemperies calida, vt duo, emendenda est ijs, quæ vim habent producendi duos gradus frigiditatis in corpore, ita .n. pristinæ restituetur valetudini? minimè verò, nam conficta illa est, nec conuenit ijs, quæ habet Gal. est præterea inartificiosa; adhuc enim posset quis quærere, quænam valent duos gradus frigiditatis producere, frigida formaliter vt duo, an vt quatuor, an vt vnum? *dum, quomodo minora, & æqualia contraria, morbū vincere possunt.*

Dicamus, & melius cum Gent. cit. loco, propositionem illam, inter æqualia non cadit actio cum victoria, ita esse intelligendam, non cadit inter æqualia actio, cum victoria, ita vt vnum vertatur in aliud, sed ex æqualium actione, potest gigni tertium, vnde ex aqua frigida, admixta calidæ, fit aqua tepida. Quare & frigidum, vt duo, si parti vt duo excalefactæ, occurrat, symmetriam gignent; quare & morbum depellent. *Vnde affertur Gentil. reiecto Vgone.*

Dic secundo, remedia æqualia, aut minora, naturæ beneficio adiuta, maiora reddi: redduntur autem maiora, non quia ex gradibus frigiditatis, quæ in corpore inest, & gradibus frigiditatis remedij admoti, maior quædā frigiditas resultet; nam, vt probabilior est Philosophorum sententia, non fit intensio ex multitudine graduum, nec poterunt duo calida, vt tria, quintum gradum caloris producere. Sed quia potest natura corrumpere vnum gradum caloris febrilis, e. g. qui erat vt quatuor, ita vt fiat vt tria, poterūt postea remedia frigida vt quatuor, quod reliquum est febris omninò extirpare, nā extincto vno gradu caloris, euadit postea remedium maius calore febrili. Potest autem id assequi natura bifariam, vel extrudendo è corpore, putris, e. g. portionem humoris, à quo calor ille febrilis dependebat: vel potest idem facere ob eam, quam habet frigiditatem; nec obstat, quod sit illa minor, quàm calor febrilis: hinc enim fit, ne omninò vincat, non tamen impeditur, quin agat aduersus calorem: Si agit, infrigidabit: at non potest infrigidare, ni gradum aliquem caloris corrumpat. quare, &c. *Secūda sol.*

Possunt tertio minora contraria, & æqualia morbum maiorem vincere, si frequēter exhibeantur, & multoties; nam quemadmodū gutta semper aliquid detrahit è saxo, quod temporis progressu fit cōspicuū; haud secus remedia minora, & æqualia, quamquam primis congressibus, non solùm morbum non vincant, sed ab ipso vincantur; quia tamē in victoria deperdit aliquid, si iterum remedia exhibeantur, adhuc aliquid morbi imminuetur, quamquam vincat ille præsidium. Quare, vt saxum longo tempore atteritur tandem, & quod inconspicuum erat primis ictibus, progrediente tempore, fit conspicuum; haud secus morbus, nedum ab æquali contrario, sed à minori, frequenter tamen admoto, superabitur. *Tertia sol.*

Quartò potest hoc fieri, quia infracta vi morbi à remedio, producit natura, per naturalem quādam emanationem vlteriorem gradū qualitatis. Nimirum, vt aqua remota ab igne, à principio intrinseco, ad na- *Quarta sol.*

turalem frigiditatem reducitur; haud secus refracta remedij vsu, pertinacia morbi, familiares quasque natura qualitates producit. Scio quędam horum non placuisse Mercenario, qui huius difficultatis solutionem ab Augenio rogauit. At si quis veritatis magis amicus, quàm studio contradicendi captus, hæc perpendat, non dubito, quin illis acquiescat.

Quando maioribus, quando minoribus, aut æqualibus perficienda curatio. Cap. V.

DAt huic difficultati occasionem, præcedentis decisio; enimuero, cùm dictum, posse morbos abigi contrarijs, æqualibus, & inæqualibus, seu maiora illa sint, siue minora: conducet scire non parum, quando hæc, quando illa expedient magis.

A minoribus semper orditur Erasist. *Quod Mesuę, et Auic. pariter placuisse uidetur.*

Antiqua fuit Erasistrati opinio, vt refert Gal. 5. met. c. 15. à minoribus semper curationē esse ordiendam, tùm si nihil illa proficiant, tentanda maiora. Idem videtur placuisse Mesuę, nam scripsit in sua praxi, *Incipiamus à lenioribus, sicut consueuimus procedentes ad maiora.* Nec aliter opinatur Auic. nam 1. 3. *Oportet*, inquit, *in cura Soda, vt incipiamus à debiliore medicinarum & gradatim procedamus donec sciamus ex dispositione morbi, quod ipse est iam abscissus*. & in cura apoplexiæ, *Incipias*, inquit, *à debiliori vactionum, si confert, & si non, permuta to ad illud, quod est fortius*. Curans demum paralysim, ait, *Non properes in vsum medicinarum fortium in principio, imò tarda vsque ad quartum, septimum. Quod si fuerit ægritudo fortis, vsque ad decimam septimam*. Confirmat idem ratio, nam omnis repentina mutatio, est admodum naturæ nocua, &, vt dicebat Hipp. *plurimum refrigerare, calfacere, humectare, siccare, replere, inanire, malum. Nam omne nimis naturæ, inimicū.* Quare numquam ex vsu fuerit, valida admouere præsidia in morbi initio.

Probatque Gal. in leui morbo, ubi idē grauis, magna assumit.

Probat id Gal. in leui morbo: vbi est idē magnus, & exitiosus, statim validis manū admouet: transcribam, quæ de re ista scripsit 5. meth. 15. *Minimè*, inquit, *sicut medicorum nonnulli, à paruis incipiendum auxilijs est: nec sicut illi dicunt, sentiendum, ista .s. prius tentanda esse, mox si nihil profecerint, aggrediendà maiora; nam in morbis, in quibus periculum non impendet, vera ea opinio est; at vbi moriendum ægro, prorsus est, si phtoe semel exceptus sit, alienissimum à ratione, est, à minoribus inchoasse; nam sicut omnia ab Hip. tradita, ita quoque illa sententia rectè est dicta, nempè ad vltimos morbos, vltima valere remedia:* & paulò post. *Erasistrate idem facis, quod Gubernator, qui vbi per eius incuriam, nauis euersa est, vectorum cuipiam asserem in manum dat, indeque salutem comparare suadet.* In eadem sententia puto fuisse Hip. alioquin vbi locum haberet aphorismus ille, *Medicare in acutis eadem die, si materia turgeat, tardare enim*

in

in his malum est: & illud: *Occasio praeceps*; enimuero quoties verba hæc perpendo, hæc declamantem Hipp. audire videor. Nil æquè conducit, rebus aptè gerendis, ac temporis opportunitas: est autem hæc fugax, & vbi semel elapsa è manibus est, vix licet sperare, quin amplius in sinum illa tuum recurrat. Prudens proinde esto, & vbi illa occurrit, vrge, insiste; nam si ociosus cuncteris, clam, furtimque elabetur. Lenis ergo, aut mediocris affectus, lentè, paulatimque eximatur, nam valens remedium, citra naturæ dispendium, exhibere non licet, nec licet vim illi inferre, nisi ijs in morbis, qui breui sunt illam oppressuri.

Sed neque id semper, indiscriminatim tentandum, sed cùm vires valent, morbus manifestè exitiosus; si vel anceps huius natura, vel illæ langueant, non quod morbus exposcit, sed quod vires ferre possunt, exhibendum. Quid ergo ociosi iacebimus? ita prorsus, si prorsus langueant vires; *Neque enim oportet infamare præsidia, quæ multis fuere salutis*, & in eo medicus semper incumbere debet, vt prosit, nũquam noceat. Quod si vigor earum, non est prorsus extinctus, & morbus impatiens moræ, nullas det inducias, sunt leuia remedia opportuna, nam, & huc quoque conueniet illud, *Satius est anceps consilium, quàm nullum.* Conueniunt eadem, vbi non est affectus, exactè exploratus, nã in morbis, qui non satis tenentur, tentanda curatio est, non absoluenda; nec quis nos accuset, quod protrahamus morbos; sat enim citò curatur, si sat benè. Demum non quoties exitiosus est morbus, notusque, & vires valent, æquè tutò exhibebis maiora contraria, sed tunc audacter id facies, cùm humida siccis, sicca humidis sunt offerenda; nam cũ hæ qualitates, minimè agendo valeant, resistant valenter, non poterit remediũ humidum, quamquam multum excedat, contrariam intemperiem inuehere. Contrario, cum se habeat modo, calor, frigiditas, cautius in calidorum oblatione, aut frigidorum procedendum. vide Gal. 6. de sanituen. c. 3. Auic. 4. 1. c. 2. Auic. haud est in alia sententia, quamquam aliter videatur sentire; nam quod dicit de apoplexia, tunc est seruandum, vt monet Iacob. de Part. cùm à purgatione, ita est æger leuatus, certò, vt sperare possimus esse euasurum; sin minus, festinare iubet, & vt à valida vnctione ordiamur. Idem facere præcipit Rasis in cura paralysis, nec Auic. aliter opinatur, quamquam Gent. censeat, esse inter ipsum, & Rasim, non leuem discordiam, quam nititur sedare eo loco, & cum ipso Iac. de Part. distinctione præhabita, de paralysi minante periculũ, & salutari; Enimuero cum fiat paralysis à materia crassa, tenaci, viscida, & omnino inepta vacuationi, iubet, & rectè Auic. ne hanc statim fortibus pharmacis vacuare tentemus: præparemus primum: *Id vbi peractum fuerit, euacua*, inquit, *cum euacuationibus fortibus*. Quod si Rasis statim exhibet pilulas fœtidas, aut hoc facit in paralysi minante periculum suffocationis; aut si in quacumque indiscriminatim id facit, in eo posita erit controuersia inter Auic. & Rasim, sit ne cruda materia

Quod faciẽdum, si uires ualeãt: si langueãt, aut nihil tẽtandũ, aut minora p̃sidia usurpãda.

Minora quoque conueniunt, cũ morbus nõ est satis exploratus.

Et ubi affectus est calidus, aut frigidus.

Nec habuit aliã Auic. aut Rasis sentẽtiam.

illa statim vacuanda, an præparanda primum, coquenda, tùm educenda: qua de re, quia infra, inde constabit, vter rectius senserit.

Quid faciendum cum latitat morbus, aut plures, ijque contrarij complicantur. Cap. VI.

QVam quam multa sunt accidentia, quibus tamquam rerum indicijs, in morbi notitiam possimus deduci, contingit tamen nõ rarò, vt in penetralibus corporis sic latitet, nullo vt pacto, valeamus dignoscere. Est & illud frequens, nempè vt plures, ijque contrarij morbi, eamdem particulam affligant. Quare ne hic hæreat medicus, quid facere expediat, cap. præsenti expendemus.

In primæ controuersiæ decisione varius Auicenn. uidetur fuisse. Tenet quædam Hipp. & Gal.

De primo, Auicennæ consilium fuit, 1.4.cap.1. vt omninò abstineamus: *Cum*, inquit, *ignoras quæ sit ægritudo, relinque eam naturæ, quoniam aut natura superabit ægritudinem, aut ipsum manifestabit.* Contra est, quod ipsemet habet 4.can.cap. de curat. febr. putrid. *Etsi* inquit, *ignoras ægritudinem, subtilia regimen.* Hip. etiam 2. de rat. vict. in acut. antequam esset dispositio perfectè cognita, fomenta applicuit lateri dolenti: & Gal. non dum exactè doloris natura explorata, putabat enim laborare nephriti, cùm colico dolore affligeretur, enema sibi inijciendum curauit.

Nos distinguimus, & Auctores adductos conciliamus.

Sed bifariam morbum ignorari contingit, vel quia omninò nos latet, aut quoniam vltimam eius speciem, & differentiam assequi nequaquam possumus. Nempè dubitatur quandoque, an febricitet æger: quandoque nulla est controuersia de febre, sed an sit putris, an diaria, an biliosa an sanguinea. Vbi morbus, omninò latitat, omninò abstinendum, nec quicquam tentare licet, vt cures, quamquam quædam admouere conueniat, vt morbum dignoscas: vbi ex parte cognoscimus, ex parte ignoramus; vt cum febricitare scimus Socratem, qua tamen febre laboret ignoramus, tutò ea poterimus porrigere, quæ febri cuique in vniuersum, conueniunt: nec vltra progredi, donec certiores reddamur, putri ne, an hectica, tertiana, an quartana, teneatur languens; Enimuerò, cum multò diuersa præsidia exposcat febris hectica à diaria, & putri, omninò ægrum necabis, si hecticum expurges, aut phlebotomes, aut putri detento lac exhibeas. Numquam ergo morbum, qua ratione ignoratur, curare licet; vnde si omninò ille latet, omninò abstinendum: qua parte se prodit in lucem, hac ineunda curatio. Quod si Auic. monet, vt latitante febre, subtiliemus regimen: non iam facit, indicatione aliqua à febre desumpta, sed à crudorum copia, quibus stomachus, & primæ illæ venæ scatere solent.

Quantum pertinet ad secundum, scias primum, non esse difficultatem, quid facere expediat, cum plures morbi partes diuersas obsident, quarum quæque potest absque alterius læsione curari: nec facit difficulta-

culta-

cultatem curatio plurium affectuum, eamdem particulam infestantiũ, si idem omnes indicent, nec vnus respuat, quod alter exposcit. De implicitis, iisque cõtrarijs est dubitatio, quam diremit perbelle Gal. dum monet, inde esse auspicandum, quod magis vrget, vel ab eo, quod habet rationem causæ, aut ab eo, sine quo fieri curatio, nequaquã potest: sic si complicetur cum suffusione ophtalmia, hæc primum tollenda; nam si abstergentium vsu tentes suffusionem curare, noua accersetur fluxio, vnde inflammatio increscet: quare cum nequeat curari illa, ni leniatur primum inflammatio, huic primum, deinde suffusioni vacandum; quare ab eo, sine quo non, quandoque ordiendum. Exordiemur alias ab eo, quod habet rationem causæ. Esto e.g. febris, quam immodicus calor produxit, hunc excitatum putemus, ab humorum putredine, hanc à prohibito caloris effluuio, hoc à viarum obstructione, obstructionem à succorum copia, tenacitate, lentore, & crassitie. Quis vmquam dubitabit, febrem tolli non posse, ni calor tollatur, neque hunc abigi, ni compescatur putredo, nec hanc compesci, ni tollatur prohibita ventilatio, quod vt fiat, obstructionem adimere oportere: adimetur autem, si crassi succi incidantur, extenuentur, coquantur crudi? Coctioni itaque primum vacandum erit. Secundo expurgationi, demum refrigerandum. At quoniam inuerso plerumque ordine, refrigerationi ante omnia vacamus, vt cum æstuat languens, sitique affligitur, hinc duo intelligere possumus: Alterum, inchoandam esse curationẽ quandoque ab eo, quod maximè vrget: alterum, esse scopum vrgentię, digniorem: secundum obtinere locum indicationem, quæ sumitur ab eo, absque quo expelli morbus nequit. Tertium, & vltimum desumi à causa. Patet, nam cum extenuantia indicet causa febris, refrigerantia febris, his vtimur, posthabitis incidentibus, & extenuantibus: cumque contraria indicet ophtalmia, & suffusio, illi primum conamur satisfacere, quia ipsa manente, suffusio tolli nequit. Cœterum, ne quis in pendenda scoporum dignitate aberret, & vrgentiæ scopi ipsum lateant, monet secundo Gal. 7. meth. 12. triplicem esse scopum vrgentiæ, vnus sumitur à propria morbi magnitudine, secundus à functionis læsæ prę stantia, tertius à facultatis corpus vniuersum regentis, dignitate. Sic vbi plures sunt morbi, qui languentem affligãt. Vnus tamen magnus, alter exiguus, & paruus, cui dubium fuerit, illi incumbendum magis, vt à quo magnum impendet periculum? & vbi idem, quod pertinet ad propriam essentiam, æquè magni sunt, & exigui, actionis præstantiam spectari debere? Quamobrem si duo sint morbi, æqualem magnitudinem habẽtes, quorum alter vitales actiones offendat animales alius, illi incumbendum primum, tamquam vrgentiori, quippè qui actionẽ admodum vitæ necessariam lœdit. Ob eamdem rationem, quia actio facultatis corpus vniuersum regentis (est autem hæc facultas naturalis, ventriculi potissimum, ac iecinoris) quam maximè necessaria est seruandis

Quid faciendum in implicitis morbis, & contrarijs, bellè, et exactè declarauit Gal.

Scopus vrgentiæ triplex.

 uandis

uandis viribus, magna eius cura habenda: vnde Gal. labascente ventriculo, nullam audet tentare vacuationem, quamquam morbus illam expostulet. Videor sufficienter cum Gal. rem hanc declarasse, proinde plura non addam.

Quid faciendum, ubi admota præsidia, non proficiunt. Cap. VII.

Litigarunt de re hac Antiqui.

MAgna fuit apud antiquos altercatio, de mutandis, aut non permutandis remedijs, vbi quibusdam secundum rationem admotis, pro voto tamen nequaquam succedit: & alij vbi remedium statim, non profecisset, aliud tentandum censebant: insistebant alij contumaciter in ijsdem. monuit Hip. 2. part. aph. 52. ne quid immutemus, & si pro voto nequaquam succedat, si cuncta secundum rationem exhibita fuerint; nam quemadmodum, mollis aquæ guttula, quæ nihil è saxo demere videbatur, assiduis ictibus, illud tandem atterit: sic admota è ratione præsidia, quamquam statim non conferant euidenter, afferunt tamen conspicuam, progrediente morbo vtilitatem. *Non* inquit, *Si recta ratione gerenti omnia, secundum eam minus succedat, protinus ad aliud est transeundum, modo illud constet, quod ab initio visum fuit.* Contra Aristoteles, 1. sect. probl. 46. permutari iubet emplastra, vt plenius sentiãtur; solita enim, vt ea, quæ ventriculo mandamus, non amplius medicamenta sunt, sed pro alimentis recipiuntur, sic etiam hæc fungi suo munere nequeunt, quam sequutus Auic. 4. 1. c. 1. *Et cum hoc*, inquit, *non secundum vnam medicationem, cum vna tibi standum est medicina, imò in vna medicatione, medicinas permuta, quoniam ab ipso, quod consuetũ est, non fit passio, & vnicuique quidem corpori, imò omni membro in vna hora, & non in altera, inest, proprietas, ab vna medicina pati, et nõ ab altera.*

Videtur quoque ab Hipp. discrepare Arist. & Auic.

Reuera nõ discrepant, nam Arist. mutat materiam remedij, non remedium. quare monēt vtrique prudenter, nam remediũ mutare non licet,

Sed fuerit licet, de re hac altercatio apud antiquos, nulla tamen est inter Hip. Arist. & Auic. nam aliud est mutare remedium, aliud medicamenti materiam: illud licebit numquam facere, nec decet modo calidum apponere, mox infrigidare, si tamen id constet, quod ab initio visum fuit, & remedium fuerit maturo iudicio, consultoque exhibitũ; neque enim vbi remedia, medici votis, non statim respondent, in remedium importunè exhibitum, culpa est reijcienda, sed interdũ morbi contumacia in causa est, peculiare quandoque corporis vitium: Interdum naturæ languor: est huius causa alias, error ægrotantis, aut adstantium, soli, cælique inclementia: prorogantur demum morbi, & cõtumaciter hærent, quia à diuina aliqua fouentur causa. Quare omninò ægrum necabis, si remedia tardæ curationis causam ratus, ea in cõtrarium mutes. Auic. cit. loc. *Præter hoc quoque tibi caue, ne a rectitudine recedas, licet videris quod ipsarum, non videtur iuuamentum*: addit, *neque in errore moreris, & si videris, quod eius non appareat impedimentum.*

Caute

Caute cautè, nam veluti opportunus remediorum vsus, sensim morbum demolitur, sic eadem, ni conueniant, pedetentim naturam corrumpunt. Sed quamquam remediorum speciem mutare non liceat, vbi morbus faciem nō mutarit, & exactè eius natura sit explorata, mutare tamen licebit, remediorum materiam; non solum, quia diuturno vsu, eam cum nostra natura contrahunt familiaritatem, vt nequaquā illam permutent, quod exemplo illius vetulæ Atheniensis satis aptè probauit Gal. 3. simpl. 18. sed ob duas alias causas, vt docuit Dinus, exponens locum Auic. cit. altera est, ne medicus, mox ad languentem vocatus, rudis rerum penè omnium habeatur, dū nihil de nouo præscribit. Debet secundo mutari, si displiceat admotum remedium languenti, vel quia ab alio medico damnatum fuit, aut quia vidit aliud ex ipso mortuum: mutandum demum, si quæ est inter ægrum antipathia, & remedium.

Materiam licet, tribus tamē in casibus. Primus. Secundus. Tertius.

An saltim morbo, haud mutato, intensius, licebit admouere remedium? putat Forl. in com. cit. aph. & alij multi cum eo, neque ego dissentio, nam cùm numquam liceat exactè morbi, remedijque quantitatem dignoscere, verendum est, ne imbecillius sit admotum præsidium. Quare cùm medici sit, ne dum curare, sed cito, præstabit vbi admota remedia non admodum iuuent, validiora admouere. Quando autem hoc tutius possit fieri, capite quinto à nobis dictum.

Nec tātum materia mutari potest, sed exhiberi validior.

Sint ne tria genera materiei medicæ diæta Chirurgia, & Pharmacia. An plura.
Cap. VIII.

PRæstabit non parum id disquirere, nam veluti congressurus cum hoste, prænoscere debet, quibus possit armorum generibus ipsum debellare, & vnde illa quærenda; haud secus, postquam nouit medicus icontrariorum vsu, morbosas quascumq; affectiones euinci, expediet ipsi intelligere, quot nam rerum generibus, omnis materia medica contineatur.

Est communis sentētia, Diæta, Chyrurgia, & Pharmacia, genus omne auxilij medici contineri. Diætæ nomine intelligunt, rectam rerum non naturalium administrationem: Chyrurgiæ, operationes quascūq;, vt incisiones, vstiones, sectiones, deductiones membrorum, transpositiones: Pharmaciæ, medicamenta quæcumque, vel substantiæ, vt aiunt proprietate, aut manifesta qualitate, superflua extrudentia.

Tria esse docent cōmuniter alij.

Agnoscunt alij plura, & melius, nam 5. de sanit. tuend. scripsit Gal. materiam medicam quatuor contineri generibus, assumptis, ijs, quę fiunt, seù geruntur, foris admotis, excretis, & retentis. At verò constat his comprehendi alia, quæ nomine Diætę, Chyrurgiæ, & Pharma-

Plura agnoscūt alij quibus fauet, et Gal. ex expe rilitis. vnde

ciæ

illis adhaerentiae ... ciae nequaquam continentur: nam assumptorum nomine, nedum aer, cibus, & potus, sed quęuis medicamenta significantur: ijs, quae fiunt, seu geruntur, motus omnes animi, & corporis, somnus, vigilia, & chyrurgiae omnes operationes: excretorum nomine, vacuationes quęcumq; quouis modo factae: admota verò, balnea notant, appensa, vnctiones: quae cum priores medici Diaeta, Chyrurgia, & Pharmacia, nequaquam sine complexi, diminuta esse conuincitur eorum sententia, hęc sufficiés.

Admotorum tamē nomine, nō intelligimus, sed Sāctorū reliquias, imagines, aut sigilla, nā illa supernaturaliter prosunt, sigilla vana. Sed lapides, herbas, semina, vnctiones, balnea, & alia huiusmodi. Confidentia quantū valet curādis morbis, & quomodo.

At quandoque admotorum nomine, multa intelligi possunt, vsus enim obtinuit, vt appendantur lapides, herbae, semina, sigilla, Sanctorum reliquiae, cereae imagines à Summo Pontifice benedictae, cruces, cōscripti, psalmi, aut aliae praecationes ab Ecclesia receptae, vnctiones, balnea, eaque varia, sicca nimirum, humida: sciendum, admotorum nomine medicos intelligere lapides, herbas, semina, vnctiones, balnea, nam reliquiae, & imagines cereae supernaturaliter iuuant: sigilla, vana hominū credulitate irrepsere; Enimuero, si quicquam naturaliter valerent, aut valerent ratione materiei, ex qua constant, aut caracterū, & verborū, aut virtutis cœlitus illis impressae; Non potest sigilli materia, mira illa praestare, quae iactitant, vt ipsimet apertè fatentur; nec caracteres, nam nullam habet figura vim agendi; neque est, cur cœlum conscendas, vt adstruas illis fidem, nam neque cœli, vim hanc habent, vt dictū lib. 2. Iuuare dices ob eam quam habet gestans confidentiam: tantum ergo valebunt, quantum confidentia, & eo modo iuuabunt, quēadmodum confert confidentia, quibusdam morbis curandis. At credulitatis, non maior vis est, quam imaginationis; ergo cum haec nequeat curare morbos nec confidentia valebit. Minor patet, nam non potest inducere, vt lib. 2. huius operis est dictum, quare neque curare. Praeterea multi sunt morbis afflicti, qui quamquam perpetuo de recuperanda valetudine cogitent, non propterea conualescunt. Qd si quidam, vt refert Concil. differ. 135. sola medici confidentia conualuere, aut falsum, aut factum per accidens: nempe, quia medicorum praeceptis obtēperantes magis, medicamenta hilari animo assumpserunt: aut quoniam ex confidentia hilariores sunt redditi; nunc quēadmodum maeror morbum arcessit & auget, sic laetitia imminuit, aboletque: at lętitia, & męror sunt pathemata animi, quare, &c.

Obiectio.

Dices: multi simplici pestis, manusuè contactu liberantur à morbis, afflatu alij: aut plura ergo sub admotis continentur, aut alia praesidiorum genera admittenda, (Antecedens probatur testimonijs multis, afferam quędam ego, ac primum probant hoc Gallorum Reges, qui curant strumas, ob murmuratis primum illis verbis, mox cruce strumas signantes: Rex te tangit, Deus te sanat; eamdem virtutem attribuere alij Regibus Angliae, ac potissimum Reginae Elisabethae; Vespasianus quoque, vt refert lib. 4. histor. Tacit. manu aegrum curauit, caecoq; visum restituit, & Pyrrhus Epyrotorum Rex, ni fallit nos Plinius, & Plutar-

Plutarcus, lienosos omnes, pollicè sinistri pedis contactos, pristinæ restituebat valetudini. Mirum est, quod scribit de Psyllis Marsisque idem lib. 28. cap. 3. *Quorundam* inquit *hominum tota corpora prosunt, vt ex his familijs quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso, iuuant percussos, suctuvè modico,* vel vt alij legunt *medicato, quorum è genere sunt Psylli, Marsiq; & qui Ophyogines vocantur in Insula Cypro, ex qua familia Legatus, Exagon nomine, à Consulibus Romæ, in dolium serpentum coniectus experimenti causa circummulgentibus linguis miraculum præbuit.* Huic simile est, quod habet Varro 1. rer. human. vt refert Priscian. *vt* inquit *habent Pharij, qui vocantur Ophyogenes, & in Aphrica Psylli, quorum Ophyogenistum, si arbitrantur suppositum esse aliquem in stirpe, admouent, vt pungant salubre: si non sit è mori cum pupuccere è sede gente sui viuere:* hodie quoque circumferuntur quidam, qui è D. Pauli familia sese esse iactitant, quod serpentes citra noxam tangant, morsisque medeantur contactu.

At afflatus non me coget, vt id faciam; non quod censeam, cum Del rio, non posse ab afflatu sanitatem induci, nam quamquam Arist. 12. sect. prob. 4. quærit, curã morbis nonnulli ægrotant, qui appropinquarint, à sanitate nemo sanari potest: hoc tamen intelligendũ hunc in modum, cur facilius ægrotant, qui appropinquarint infectis, quam conualescant ægri accedentes ad sanos; sed quia hoc præsidiũ continetur sub aere, vel sub assumptis; Etenim si praui halitus nocendi vim habent, cur boni, & salubres non valebunt iuuare? Curationes factæ per contactum simplicem, vel manus, vel pedis, aut sunt ex gratia gratis data, aut fabulosæ. Prioris generis est curatio strumarum facta à Regibus Galliæ, fabulosum quod Anglis attribuunt, ac potissimum Reginæ Elisabethę, vt multis probat Martin. Delrius, lib. 1. Disquisit. Magic. 4. cap. quæst. 3. An idem suspicabimur de Vespasiano? dubitandi dat ansam Sueton. qui in eius vita, hæc tacet. Quoniam vero, non est gratus grauissimo historico fides deneganda, & Tacitus id fortasse diuinans, vt facto fidem adstrueret, ait *Vtrumque, qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium,* Admitto factũ, plura tamen remediorum genera, nequaquam admitto; nam, vel Dęmonum opera, Cęco dies illuxit, vis addita cruri, vt placuit Sabellio lib. 3. Æneid. 7. aut exturbato vi spiriti, impedimento, videndi vim restitutam: osse in propriam sedem, pedis cõpressione deducto, conualuisse manum; nam vt idem Tacitus, *Vbi aduocatis medici varie, disserere, huic non exesam vim luminis, & redditurum, si pellerentur obstantia; illi elapsos in prauum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari.* Non me latet finxisse Pomponat. lib. de incantat. nescio quid diuinitatis latentis in Vespasiano, idemque suspicatos alios, vt refert, idem Sabell. quod superioribus bellis, ac Iudaico potissimum, multum humani sanguinis hausisset: sed his gradibus cęlum non scanditur.

Afflatu an morbi quidã curẽtur.

An tactu simplici.

Gallorum Rex qũo curat strumas, an cur ẽt easdem Anglorum Reges.

Quid de curatis à Vespasiano.

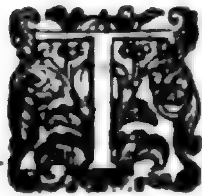
Qua-

Quatuor itaque præsidiorum genera; At quia diuisio illa, in diætam Chyrurgiam, Pharmaciam communior, & per ora medicorum vulgata, hac vtemur.

ANTEPRAXIS MEDICAE. Liber Decimus quintus.

DE RECTA AERIS, ET CIBI Administratione in morbis.

Consilij, & ordinis ratio. Cap. I.

TRia esse remediorum genera, Diætam, Chirurgiam, & Pharmaciam lib. superiori monstratum: eminet inter huc Dięta, hoc est recta sex rerum non naturalium administratio: inter res non naturales, aeris, cibiq; electio. Quid? Ad rectè tuendam valetudinem, nihil ęquè conducit, ac cibandi ratio, nec aliud, quidquam labefactat eãdem, quam si in victu peccetur: non putabimus idem, morbis abigendis conferre, quã maximè? scribit Hip. Eurianactis filiam perijsse, quia intempestiuè cęnauerat; vide quid futurum, cum non semel erratur. Sunt alia præsidia, nec omnibus necessaria, nec semper; si quidem motus ij tantum conuenit, qui morbo à crudis succis, & frigidis concitato, laborant: remedia chyrurgica, & pharmauceutica, rarò adhibenda: at semper spirat languens, & quauis die, multoties nutriri postulat; ita enim restaurata natura, citra aliud auxilium, causas morbosas extrudit. De aeris ergo cibiq; administratione in morbis, primo loco dicendum.

Quisnam aer eligendus in morbis. Cap. II.

HAbet aer differentias multas, est quidam calidus, frigidus, humidus siccus; calidus, & siccus, calidus, & humidus, frigidus, & siccus, frigidus, & humidus: quidam est obscurus, & tenebricosus, est alius lucidus, splendidus: quidam putridus, alius non putris, quidam fętidus, alius benè olens, quidam demum est crassus, quidam tenuis. Ergo cum sint aeris discrimina multa quibus morbis, qui aer cueniat, disquirendum.

Putrem

Putrem aerem damnant omnes, nam spiritus inficit, & humores, vnde detenti carceribus, plerumque febre maligna correpti vitam obeunt; recteq; medici, & sanos, & ægros ab ea vrbe, & regione ablegant, cuius aer est coinquinatus, & putris. Laudandi pariter quod domos, in quibus ægrotantes decumbunt, non sẽper conclusas esse permittunt, sed apertis fenestris, aere expurgant aerem, vt omittam esse hoc gratum languentibus.

Putris aer vitandus semper.

Odoratus aer mirificè recreat spiritus, si sit gratus, nec caput tentet: Solet enim plerumque id facere, vt 5. aphor. 28. admonuit Hip. vnde conuenit correptis syncope, & ijs omnibus, qui spirituum refectione opus habent.

Odoratus est commodus oibus, quibusdam tamen magis.

Calidum aerem, affectibus frigidis conuenire, frigidum calidis, nullus dubitauit; Quod si, diuturnis febribus laborantes, ad tepidum aerem, & quoquo pacto calidum transmittimus, à crasso humore indicatione desumpta, illud facimus, neglecta febre, aut causæ magis vacãtes. Quamobrem vbi febris, & causa febris vigebit, frigidum febricitantes inspirent; at quoniam habent ijdem adstrictam cutim, vel timendum maximè, ne meatus à frigido densentur, inspirent frigidum, corpore pannis tecto, ne à frigiditate ambientis adstricta cutis, calidarum fuliginum euaporationem cohibeat.

Calidus ex vsu affectibus frigidis, frigidus calidis.

Hinc potest quisque intelligere, quibusnam crassus aer conueniat, quibus tenuis, quibus luminosus, quibus obscurus: est crassus aer vtilis ijs, qui ob rarum corporis habitum facili quodam negotio dissoluuntur, qui ob humorum tenuitatem, quæ maximè motui est disposita, catharrosis laborant affectibus, vt podagra, fluxione alui; reddit enim tenuitas aeris humores paratos ad motum.

Conducit Crassus ijs, qui raræ, texturæ, & tenues humores habent.

Sunt inimica loca luminosa insanientibus, vertiginosis, lippis, hemicranicis, omnibus, qui dolore tenentur, aut purgans medicamentũ assũpsere: sunt opportuna apoplecticis veternosis, & syncope, aut animi deliquio correptis; ita enim resurgunt, spiritibus ab intimis partibus ad externas, à lumine attractis. Læduntur contra à luce, qui pharmacum assumpsere; nam euocatis à stomaco ad partes externas spiritibus, non poterit pharmacũ actuare ventriculus. Læduntur lippi, & hemicranici, quia languida facultas ab excellenti sensili offenditur: & insanientes, quia varia aduertunt obiecta à quibus occupata mẽs multo magis confunditur. Demum sit semper aer morbo, causisq; morbi contrarius, atque paretur arte, ni talis natura habeatur.

Quibus ex vsu lumino sus?

Quid si, nec arte potest parari, an mutandus? si æger acutè laboret, prorsus abnuo, sed ferenda est conditio loci, vbi est quis morbo correptus, nam multis translatio, moriendi occasio fuit. At si, nondum quis ægrotet, timet tamen, ne in morbum incurrat, seligat oppidũ, in quo decumbat, cum ad curandum ægrum; *non solum se ipsum præstare oportet opportuna facientem, sed & ægrum, & assidentes, & exteriora.*

Quãdo mutandus aer, si sit incõmodus ille, in quo æger degit.

Mutet

Mutet quoque locum, qui non laborat acutè, præsertim si ad patriã se conferat, & id quã maximè exoptet; plerũq; enim hilaritas inde accedens, morbi molestiã leuat, & noxa aeris, in quo quis ægrotat, non tã apparere solet, quã existit. Quare rectè Hip. 6. epid. cõ. 5. t. 20. *in longis morbis, solum vertere conuenit*.

An cum peiori cõmutandus.

Est ne cũ peiori cõmutandus? affirmat Celsus, *quia nullus* inquit *peior aer existit eo, qui ægrotationem induxit:* cui annuò, si aer fuit ægrotandi causa: at si aliunde morbus habuerit ortũ, quod frequentius, ineptè faciet, quicumque ęgrum transferet.

De forma uictus in morbis. Cap. III.

Dictum, quisnam aer eligendus in morbis: agendum modo pluribus de victu, nam cuncta hæc perpendenda: quæ victus forma conueniat, quæ quantitas, quando comedendũ, num bis, an pluries.

Forma victus, cũ quis ægrotat mutanda.

Quantũ spectat ad primũ, nulli dubiũ fuit, viuendi rationẽ mutandã esse, nã vt lib. de vet. med. Hip. *Homines primum quidem de suis cibis copiam detraxerunt, tum pro multis, paucos sumpserunt, deinde cum nec id coquere satis essent, quibus imbecillus esset ventriculus, sorbitiones inuenerunt, valentes cibos multa aqua diluentes, eorumque vim temperatione, & coctione detrahentes;* Bruta quin etiã, natura ipsa edocta, mutant formã viuendi, vbi ægrotant. Quare erit idẽ in homine religiosè obseruandum? Quæ tamen eligenda, dubiũ. Nã triplicẽ esse docet apertè Gal. prima parte aphor. 4. plenã, mediocrẽ, tenuẽ: hanc itẽ duplicẽ, vel absolutè tenuẽ, vel exquisitè tenuẽ, quę adhuc diuiditur in extremè tenuissimã, vt nihil dare, vel tenuissimã, non tamen extremè, vt melicratũ. Est plenus uictus, qui vires adauget, seruat mediocris, imminuit tenuis. Hinc primũ augentem vocat Gal. conseruantẽ mediocrẽ, debilitatem tenuẽ. Ne tamen cũ vires vides deficere, vel augeri, hic subtrahas cibum, suspicans esse crassum, addas ibi timens, ne sit tenuis: aduerte non esse, id ab euentu simpliciter addiscendum, sed ab eo quod alimenta sunt sua natura apta facere; sæpè enim, quod augere debebat, nequaquã adauget ob morbi violentiam: auget imminuens, causa noxia ablata. Augens ergo, & imminuens victus dicitur, qui vires aptus est imminuere, vel augere.

Dubiũ est, quæ eligenda, nã multiplex. Quid victus plenus, tenuis mediocris.

Augentem probauit Petronas, & fæmella.

Mirum, quanta fuit, de re ista, medicorum dissensio. Augentẽ probauit victum Petronas, vt refert Galen. 1. de rat. victus 13. eo argumento ductus, quia naturæ medicæ morborum; quare hęc alimentis roboranda semper, ita enim morbũ quemcumque debellabit. Petronã sequuntur fæmellæ nostri tẽporis, suadentque id saluti ægrotantis expedire, quia *Sacco voto non può stare in piedi.* Vacant alij subtractioni ciborum, ne natura à pugna, ad alimenti coctionẽ reuocetur: & quia

cum

cum Græcis græcizandum dicunt, *Sacco troppo pieno crepa presto.*

Tenuẽ alĩ.

Dubius Hip. nam primo aphor. 4. damnat tenuem; & tenuissimũ victũ, *victus* inquit *tenuis, & exquisitus, in morbis quidem longis semper, in acutis, in quibus non conuenit periculosus. Et rursus qui ad extremũ deuenit tenuitatis grauis est, nam & repletiones, quæ ad extremũ deueniunt, graues sunt*, & aphor. 5. *in tenui* inquit *victu ægri delinquunt; quo fit, vt magis lædantur; quicunq; enim error committitur, maior in hoc fit, quã in paulò pleniori victu: propterea etiam sanis periculosus valdè tenuis, & exquisitus victus, quoniam errores grauius ferunt.* Hinc præbet vinum in morbis acutis, & à sorbitione ad cibaria se confert: primo de ratione victus 25. Damnat 2. aphor. 10. *Habet enim impura corpora, quanto magis nutries, magis lædes*, & alibi; *si quis febricitanti cibum dederit, vt sano robur, ita ægrotanti morbum.* Hinc reprehendit ipsum Erasistr. quod ægros fame necaret: damnat Tessalus quod repleret. Sed vtrumq; vitium iniustè imponitur, si intelligas, quæ victus formã præscribunt. Indicatur victus in sanis, vt docet Galen. 1. de ratione victus 44. à virtute, nam mutamus illum, prout virtus validior est, aut imbecilior: & validiori, plus alimenti exhibemus. Hinc quia hyeme, vis coctrix est valida, cibamus largius: nutrimus, & largius pueros: subtrahimus senibus, & æstate, quia dissolutus calor, non potest tantum alimenti concoquere. Neque aliud monebat Hip. aphor. illo, *Qui crescunt, &c.* & alio *senes facillimè ieiunium ferunt.* At cum ægrotat idem; quo virtus est maior, eo minus est dandum, nam non tantum virtutem, sed & morbum debemus inspicere: non quia cibum indicet, sed quia cibum à virtute indicatum, potis est prohibere. Quemadmodum ergo, in purgatione, aut phlebotomia rectè instituenda, contemplamur virtutem, num possit tolerare remedia, quæ à morbo indicantur; sic in administratione recta victus, contemplanda est vis corporis, tamquam alimoniam indicans: inspiciendus est morbus, vt res, quæ alimoniam, à virtute indicatam prohibere valet. Vide primum de rat. vict. 44. Et Argent. 1. aphor. 4. vbi ergo non prohibuerit morbus, virtusq; præceperit, tunc nutriemus: Exposcit alimentum facultas, cum indigentiam patitur, patitur cum languescere incipit, neque hoc dubium; Quando morbus prohibeat, permittatq;, hoc controuersum: Illud tamen hodie in scholis receptum ab omnibus est (quamquam à facientibus praxim postea, non æquè seruetur, vel seruientes fœmellis, vel ægro adulantes) quo morbus est maior, eo minus dandũ, ni virtus reluctetur. Quare morbis exactè peracutis, quos barbaram sectantes medicinã, perperacutos appellant, vt Tetanus, qui quartum diem non transit, victus tenuissimus conuenit. Peracutis, qui septima die terminantur, victus exactè tenuis debetur, vt cremor ptisanæ. Acutis, qui diẽ 14. non excedunt, victus tenuis conuenit, cuiusmodi est tota ptisana. A omnibus excipiunt quidam pestilentes febres, præsentem, vel

Dubius videtur Hip.

Vnde varijs fuit criminibus expeditus.

Sed iniustè, si intelligas quæ victus formã præscribunt.

Quæ cuiq; morbo forma victus commoda.

Quæ maximè acutis.

Quæ per acutis.

Quæ acutis.

futuram

Qua pestilentibus.

futuram virium imbecillitatem veriti ob summam humorum corruptelam, & quia cor officina spirituum, in febre illa, quam maximè patitur. Negant alij, vt Bernard. Pater. in quibusdam manuscriptis. Sed quamquam studeant hi discrepare, nequaquam discrepant; isti enim desumpta indicatione à morbo, tenuissimum probant victum: illi virium languori timentes, crassum laudant, nam potior indicatio, quæ à virtute. Ergo ni reluctetur virtus, eadem victus forma in febre pestilenti eligenda, quæ in acutis, & peracutis. At si languescat facultas, vtrumque enim contingere potest, neutrum est perpetuum, vacantes viribus, quarum indicatio potior, nutriamus largius. Quare quod dicunt quidam, febre pestilente correptos, cogendos esse ad cibum, de ijs interpretandum, qui cum sint maximè debiles, nihil tamen appetunt.

Hanc victus formam conuenire in his morbis, ita bellè monstrauit Hip. 1. sect. aphor. vt hominis ocio, & litteris abutentis sit, in re hac immorari: illud tamen nequaquam tacebo, cum possit victus bifariam reddi tenuis, aut parum alimenti exhibendo, aut multum, exigui tamen nutrimenti, vt fructus herba, prioris generis cibum probari in prostrata appetentia, alium cum magna est copia cruditatum, & desiderium multum. Vide Auic. 4. 1. c. 1. doct. 5. Petronæ ratio, cui innixæ fœmellæ, largius semper esse nutriendum concludunt, facilè soluitur; non enim fit natura validior, cum multa assumit, sed cũ assumta coquit, & in propriam substantiam vertit, quod facere non potest morbo acuto laborans. Non ergo semper crassus, aut tenuis victus exhibẽdus, sed pro morbi, & virtutis varietate, varius: in affectib. lõgis, augere victum conuenit, plus, minus, pro morbi longitudine maiori, aut minori: acutis debetur tenuis, plus minus pro maiori, & minori acutie morbi. At quando huius rei: vt & aliarum omnium, quæ in visum medicum veniunt, quantitas certa diffiniri non potest, sed artificiosa quadam coniectura, vt id consequamur, niti oportet: id autem conijcere, est admodum arduum; quæ nam victus forma tutior, crassas, an tenuis, cap. seq. dicemus.

Quæ victus forma tutior crassa, an tenuis. Cap. IIII.

Tutius esse infra subsistere uult Galen.

Contrariũ uidet Hipp. placuisse.

TVtius esse infra subsistere, quam plusquam par est, dare, voluit Galen. 2. de rat. vict. 37. nam vbi virtus labascit, exhibito cibo, statim restauratur; at si quis plus ingurgitet, quam ratio postulat, difficilè est tollere, quod iam est absorptum. Contrariam habet sententiam Hip. 1. par. aphorism. 5. dicit enim. *In tenui victu, ægri delinquunt, quo fit, vt magis lædantur. Quicunq; enim error committitur, maior in hoc est, quam in paulo pleniori victu: quare tib id tenuis, & exquisitus victus eo, qui paulo plenior est, magis periculosus existit.* Nec deest pro Hip. ratio, nam

nã à victus tenuitate debilitatur virtus: prorogatur à crassitie morbus: est autem minus malum prorogare morbum, quam virtutem prosternere.

Huic rationi, cum multum tribuissent Arabes, semper esse securius ad crassiorem victum, quam tenuem inclinare, dixerunt. Apertè repugnantes Hippocr. & Galen. nam quærens 2. de ratione victus 37. & 38. vter magis peccet is, qui repletum replet, an qui inanitũ euacuat, eum grauius deliquere statuit, qui repletum replet; quod prorsus esset falsum, si omninò tutius esset ad tenuem victum inclinare. Quia vero apho. adductus facit difficultatem, & ratio, explicandus ille, hæc dissoluenda. *Hinc Arabes crassiori indulgent.* *Et mal³, nã alia mens Hipp.*

Quod ad aph. putauit Manardus 4. l. epistol. 2. non docere Hippoc. vter victus sit tutior, crassus nempè, an tenuis, siquidem declaratum ab ipso id fuerat 2. de rat. vict. 37. neq; vlla erat ratio, cur idem repeteret; sed illud statuere, vter æger lædatur grauius, is, qui in alijs delinquens, tenui nutritur victu, an qui paulò pleniori vteretur: atque errorem cõmissum in tenui victu, maiorem esse censet, quam siquis crasso nutritus, in alijs à victu delinquat. *Manar. expositio.*

Distinguit de morbis Triuer. & in longis inquit, tutius est ad crassum inclinare, quam tenuem: in acutis, oppositum credit esse securius: in morbis enim longis, quod nos maximè angit, timor est, ne in itinere longo deficiant vires, labascantque: in acutis, non à virium defectu timemus, siquidem pauco, tempore laturæ sunt morbum, sed ab ipsius morbi immanitate; propterea inspicientes magis illum, quam vires, tenuem probamus victum, quamquam virtutem non contemnamus cum illum facilè ferat. *Triuerij.*

Dixerunt alij in aph. loqui Hipp. de forma victus: in l. de rat. vict. de quantitate illius; nempè cum habeamus formam victus, vt crassam, & tenuem, & victus quantitatem multam, & paucã, duæ poterãt quęstiones formari: altera, quid sit tutius, crasso victu languentes nutrire, an tenui, & huic difficultati occurrens in aph. Hipp. laudat crassum: occurrens deinde alteri difficultati, vtrum ex duobus sit tutius, multum victus instituti dare, an parum, & id 3. de ratione victus dissoluens, *ciborum* ait *adiectiom intendendum multò minus*. Excogitarunt alij alia, hæc tamen meliora: mihi optima expositio Triuerij videtur. *Aliorum.*

Possit ne victus forma in eodem morbo mutari, & num in principio nutriendum tenuiter, in statu verò incrassandum. Cap. V.

PArtem, quæ negat, quantum spectat ad primam difficultatem, tenet Ludouicus Mercat. primo lib. de indic. med. cap. 1. nec vnquam *Asseritur Mercat.*

licere

licere censet, in vno morbo, à tenui transire ad crassum, aut à crasso ad tenuem. Probat, quia ab vno, vnum tantum indicatur: quare vnus morbus, vnicam victus speciem exposcet. Confirmat, quia dato opposito, possemus in quouis morbo, quouis alimento vti, quod absurdum; nam etsi nouo accedente symptomate, vt syncope e.g. vinum, quod antea erat interdictum damus, non damus à morbo indicatione desumpta, sed affectui nouo consulentes. Sed certè, aut fallitur Merca. aut affirmat, quod negat; nam vbi quantitas victus augeatur, victus species mutatur, vnde dicit Galen. 1. aph. 4. *Tenuis victus per pauca, aut parum nutrientia edulia, qualis est ptisana succus.* Si quantitatem ergo mutare licet, mutare licet, & formam. Præterea iubet Hippocr. vt quando morbus in suo vigore constiterit, tenuissimè tunc nutriamus: quæro modo à Mercato, qua ratione explebit præceptum Hip. & ægrum tenuiter nutritum, tenuissimè nutriet: an minuendo quantitatem? muta ergo quãtitas, victus formam mutat: an mutando formam, & speciem victus? variare ergo hanc licet in vno morbo. Nec conueniet propterea quodcũque alimentum, in quouis morbo, nam quamquam hac ratione liceat, consuluit enim fastiditis natura, varietate ciborum: prohibemur tamẽ id facere, quia non habet quodcumque alimentum easdem qualitates, quas non minus in ipso spectare decet, quam quantitatem eiusdem. Quod si ex eorum numero quispiam sit, qui cum ne olus quidam citra authoritatem velint emere, auctoritatem desideret, non deest Hip. qui primo de ratio. vict. 47. dat ptisanæ cremorem, & ipsam ptisanam, & 2. de rat. vict. 43. repræhendit quosdam medicos, non quia formam victus mutarent, sed quod malè mutarent. vide ipsum.

Et reijcitur

Dat secũdæ difficultati occasionẽ Hip. nã 1. de rat. vict. à t. 21. vsq; ad 25. affert inter initia pleuritis paucã ptisanã, cũ vero expuere incipiũt, quod fit in augmento, & statu, dat magis, cum tamen primo aph. non solum oppositum docuerit: nimirum in statu, minus esse exhibendum, sed & demõstrarit, quia quo morbus est maior, & minus prorogabitur, eo minus est exhibendum; idcirco enim nutrimus, vt vires ferre morbum possint: vnde dicebat Galen. cap. 10. p. de art. curat. ad Glauc. *Si per omnem morbum, liceret ægrum transigere absque cibo, id vtique præeligendum esset.* Quare, si quæ commoda inueniatur prioris loci interpretatio, iam omnis è medio difficultas tolletur. Quid ergo dicemus? An illud, quod habet Vall. 8. cont. 2. nimirũ minus dedisse Hip. inchoante pleuriti, ad fluxionẽ inhibendã, quæ in principio maxime timetur magis in augmento, & statu ad roborandã vim animalẽ pellentẽ, q̃ vbi materia coqui cœpit, tunc maximè in illius expulsione laborat? nã eãdem ob causam subtrahimus humorũ cõfluxũ? in initio vlcerũ, nẽpe vt inhibeamus posse, puto tamen aliter esse Hip. loca concilianda. Dictũ alibi à nobis est, vigorem morbi, causæ morbi, & symptomatum, nequaquã coincidere, cum coctionis vigore, nam fieri nequit, vt sit morbus maxi-

Humorum cõfluxu ad partem, an a ram inedia reddere procuramus natur? haud displicet.

ximus, causa illius euicta, & superata. Quare nullam inuoluent hæc dicta contradictionem: in statu morbi, & symptomatum nutriendum tenuiter, quia tunc morbus extremos habet labores: in statu coctionis augendus victus, quia euictus est morbus, atque si qui fiunt labores, haud fiunt impetu morbi, sed sunt accidentia, quæ naturæ expulsioné sequuntur. Sed ne quis videns tenuem quandoque victum præscribi à cordatis medicis, inchoante iam morbo, quamquam nulla sit, vel cruditatum suspicio, vel fluxionis, secus censeat esse faciendum: hic intelligat, eodem præcepto monitos, tenuissimè primis illis diebus nutriri languentes, nam vt dicebat Hippoc. 1. epidem. comm. 3. t. 10. sunt quidam morbi, qui statim ac incipiunt, & vigent, & florent: *Sunt qui incipiunt leniter augentur vero, & exacerbantur ad certum augentes terminũ, rursus remittunt ad crisim vsque & circa crisim, subincrescunt vero, & exacerbantur secundum singulos dies, circa crisim vero, & simul in crisi, abundè elucent.* Semper itaque in statu morbi, & symptomatum, tenuius nutriendũ, quam in principio: sed quoniam status hic symptomatum, non stato semper die elucet, sed quidam morbi, statim ac inchoant, ad statum perueniunt, sensim alij incipiunt, deinde lentè adaucti, ad summum perueniunt: sunt qui mutuas habent excrescentias, & decrescentias, hinc fit, vt quandoque à tenui victu procedamus ad crassum: in quibusdam à crasso inchoantes, ad tenuem procedimus: interdum modo incrassamus, modo attenuamus, prout varia est morbi natura, & conditio.

De modo utendi alimento. Cap. V I.

Monuit 1. par. aph. Hippoc. vt quibus semel, aut bis afferre conueniat, consideremus. Vbi ergo actum de quantitate alimenti, de partiendo eodem, quod ad discretam quantitatem spectat, nunc dicemus, & quibus semel, aut pluries cibum dare conueniat, perpendemus. Conatus est Galen. 1. aph. 17. quatuor conclusionibus rem hanc declarare: prima est, vbi vires langueant, & humores sunt pauci, vel corrupti, parum alimenti, & sæpè est exhibendum: parum quidem, quia non potest imbecilla facultas multum, & confertim ingestum substinere: sæpè autem, quia multis indiget dispositio, defectus siquidem adiectione curatur. secunda, vbi vires langueant, nec vllum sit vitium in humoribus, rarò, & pauca sunt exhibenda: rarò, quia non est defectus aliquis, & pauca, ne à multis alimentis imbecilla facultas suffocetur. Tertia vbi vires valeant, cum humorum defectu, aut corruptela, his multos cibos, atque multoties dare expedit: multos, ita exigente dispositione, & multoties, quia virtus concoctrix non repugnat. Quarta si vires sint validæ, & dispositio plectorica, rarò, & pauca offeremus: rarò quia morbus

adiectionem non exigit: pauca, quia habet internum alimentum.

Qui infregit Mont.

Displicuit Mont. Galen. sententia, quod fingat, quæ fieri nullatenus possunt; quo enim pacto, si succi nullum habeant vitium, virtus languescere poterit? aut quomodo eadem fuerit robusta, deficientibus succis, vel corruptis?

Nec vindicarunt alij quamquam id facere sint conati.

Conati sunt alij vindicare Galen. atque posse fieri docent, vt virtus langueat, quamquam nullum sit vitium in humoribus, exemplo hecticorum, eorũq; qui rectè valentes, ob causam externam facilè incurrunt in syncopem: & quia in plenitudine, quo ad vires, & quo ad vasa languescit facultas.

At frustra, nam quamquam non sint putres hecticorum humores, non sunt propterea ijdem inculpati, sed pauci, & calidi. Qui animo linquuntur ex gaudio, aut timore, paucos item spiritus habent, & admodum tenues. Qui multis scatent humoribus ijsque bonis, sunt fateor debiles, oppressione: vt aiunt, at ponit Gal. languidam facultatem, absque aliquo vitio succorum.

Facessit, & illud non minus Gal. negotiũ, quod cibũ à defectu scribat indicari, plusque esse exibendum quo virtus est maior; illud enim suis principijs inconsonum, quippe qui semper est testatus, à virtute coctrice cibum indicari, proque eius tenore vario, varium præscribi debere: vnde pueris vere, & hyeme multum, parum senibus dandum esse consuluit. Alterum dictum, quo plus esse dandum monet, quo virtus est fortior, in sanis verum: in ægris, ipso met auctore prima part. aphor. 3. & 9. falsissimum.

Propterea aliter in proposita difficultate decernitur.

Aliter itaque diffinienda res est, & quando Hippoc. quid faciendum sit, monuit: quo intuẽdum ne in re hac erretur, tacuit: Gal. quamquam docuerit, non satisfacit, ex rei natura petenda solutio est, illo iacto principio. Siquid absolutè spectatum, aliquid indicat, vbi idem per differentiam aliquam contrahatur, specificum aliquid indicabit; vnde quia morbus contraria indicat, poscit frigida febris, quæ est morbus calidus. Indicat in vniuersum cibum vis ipsa concoctrix, contra indicat morbus; peculiaris ergo virtutis, & morbi differentia, peculiarem, & certam cibandi rationem præscribet, quæ autem sit illa, experientia indagãda. Exhibent medici sæpè alimentum pueris decrepitis, & ijs, qui sæpè comedere sunt assueti, idque eam ob causam, quia non possunt, ob celerem virium dissolutionem diù inediam perferre: præbet item Gal. frequenter 3. art. med. his, qui ventriculum ita habent angustum, vt non nisi pauca semel ingerere possint. Ergo vbi per morbos citò facultas fatiscit, quando hæc indicatio potior, his parum, & frequenter est dandum; parum, quia imbecilla facultas à multo premetur, & frequenter, quia facilè dissoluitur. Huius naturæ cum sint pueri, & ij omnes, qui rarum habent corporis habitum, decrepiti, natura biliosi, dandum

fre-

frequenter his omnibus, & ijs, qui frequenter cibari consueuere primo de rat. vict. 22. Quoniam vero ne dum indicantia victum, contemplari oportet, sed hæc, quæ contra indicant, huc quoque intuedum, nam vt morbus magnus, multum alimentum dari prohibet, potissimum, vbi ad statum peruenit, sic vbi sępè morbus increscit, & maior fiat, dandum rarius, quod in accessionum frequentia faciunt hodie communiter medici. Quod si vires reluctentur, minus saltem dandum, declinante postea morbo magis.

Iubet præter hæc Arg. in comm. cit ap. vt & illud spectemus, fiat ne morbus à multis humoribus, an ab eorum pendeat defectu, seu corruptela, quia in illis, & rarius, & minus dandum erit, in his frequentius: sed frustra multiplicat scopos, & præceptorum copia onerat medicum, nam hoc considerare, est virtutis tenorem, contemplari, aut siquid diuersum esse velit, falsò id affirmat, quia si cibus in vniuersum à facultate languente indicatur, ab eadem pariter indicabitur frequens, & rara cibatio. *Notatur Argent.*

Vide proinde, langueat nec ne facultas, an eadem valeat: si valet, nec morbus contra indicat, toties erit alimentum sumendum, quoties tempore sanitatis consueuerat: sin morbus contra indicet abstinendum, aut minus dandum: vnde qui magna conflictantur febre, quamquam bis die comedere consueuerant, non cœnent, si illa noctu vrgeat, aut leue aliquod alimentum assumant. Quod si langueat, vide secundo, quæ causæ imbecillitatis, suffocatio, an resolutio: si primum, nil exhibendum: si sit resoluta, vel quia exigua est copia sanguinis, aut corruptus, parum, & frequenter dandum. Neque obstat Hippoc. dicens, *impura corpora quanto magis nutries, magis lædes*, nam vel hoc est verum de puris alimentis, non de medicamentosis, quæ ne dum nutriunt, verum etiam humorum, & partium vitia corrigunt: vel est verus aph. de impuritate ventriculi, non venarum: aut si venarum quoque impuritas, alimentum corrumpit, tunc id facit, cum quam maximè corpus impurum fuerit, nam docens Galen. 2. simpl. 12. qua via possimus corruptos succos corrigere, monet, vt vsu epicerasticorum tentemus id facere: *quod si* subdit *minime ij contemperentur, ad euacuationem confugere oportet, quoniam corruptio est multa, nec de facili potest emendari*. Sed de re hac satis, nunc illud addendum, quod ad modum pariter victitandi spectat. *Et Hip. exponitur.*

Simplex ne cibus; an uarius eligibilior. *Cap. VI.*

VArium cibum, hæc commendant, varia temperies partium, & instinctus naturæ, ferimur enim sponte ad varia cibariorum genera: Bruta quoque pascuntur herbis, & omni seminum genere: non potest *Quæ cibum simplicem cõmendent.*

test autem nocuum esse illud omne, ad quod natura impellimur, alioquin matertera esset, & non mater.

Quæ damnent. Damnat eumdem Philos. nam prima sect. probl. 15. affirmat cibum varium esse morbosum: damnat eumdem Virg. vnde miratur corripi peste Bruta, quæ simplici nutriuntur cibo, ac si varius tantum posset morbos inferre, vnde ait.

Atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repostæ.
Frondibus, & uictu pascuntur simplicis herbæ.
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina.

In eadem sententia fuit Plinius lib. 11. cap. 13. *homini* inquit *cibus utilissimus est simplex: aceruatio saporum, pestifera, & condimenta perniciosiora.* Simplicem demum cibum commendat ratio; nam qui varia ingurgitat, coquet alia citius, alia conficit tardius, quare vel hæc vna cum primis inconcocta extrudētur, aut si tam diu detineantur, quousque coquantur, postremo loco assumpta, adurentur. Præterea ex varijs cibis, varij gignuntur humores, & contrarij, quare excitabunt in corpore tumultum Horat.

Variæ res
Vt noceant homini credas, memor illius escæ,
Quæ simplex olim tibi sederit: at simul assis,
Miscueris elixa, simul conchilia turdis,
Dulcia se in bilem uertent, stomachoque tumultum.
Lenta feret pituita: uides, ut pallidus omnis
Cęna desurgat dubia.

Hinc Antiphanes Delius dixit, vel solam ciborum varietatem, esse causam morborum, & Senec. *Multos morbos multa fercula fecerunt, variusque ex discordi cibo morbus est: innumerabiles esse morbos nō miraberis, si coquos numeras.* Quid sentiendum?

Decisio. Vt video, qui dubias cœnas probant, has inquam, in quibus dubitas, quid sumas potissimum, quid reijcias: gustu fastiditorum indulgent: qui laudant simplicē, continentiæ patrocinatur, ac si ex ciborum varietate, necessariò, titillante gula, plura infarcire, cogamur. Ergo si qui è multis, varijsque alimentis, tantum sumat, quantum coquere potest, & palato hic consuluerit, & valetudini, nam quæ damna commemorantur ex lautis cœnis, non tam ciborum varietate fiunt, sed quia plusquā par est, alliciente gula, ingurgitatur. Ægrotis ergo, qui fastiditi sunt, nec facilè cuncta gustare valent, varia, vt Asclepaides monuit, sunt offe-

ferenda, *Vt paulum è singulis degustando fastidium superet:* quo circa, non prohibet Hippoc. lib. de intern. affect. 2. de morb. & alibi, quo minus cum pane, comedantur olera, carnes, pisces, & poma, & lib. 3. de salubr. diet. cap. 6. hæc leguntur, *Quorum alui, non probum transitum habent, illis omnibus conducet, vt sæpè die comedant, & omnigenis edulijs, & obsonijs varijs modis præparatis vtãtur, vinumque bibant duplex, aut triplex.* Quod si à varijs cibis, adhuc times, ne tumultuent, eaque mala inuehant, quæ ostentatricis continentiæ fautores, aduersus amænam, & comem appetentiam insusurrarunt: scito varietatem ciborum probari, contraria alimenta nequaquam At si cibandi non sint fastiditi, frugalem commendo victum, simplicemque, nec propterea despicio variam temperiem partium, nam quamquam alimenta homogenea esse videantur, habent tamen adhuc varias partes, ad nutriendum corpus accommodatas.

Sit ne ordo aliquis in cibis assumendis seruandus. Cap. VIII.

DAt huic dubitationi occasionem, præcedentis difficultatis decisio, nam statutum, varium quandoque cibum, ægrotanti esse exhibendum, & quia non vna de re ista sententia; quidam enim negant, affirmant alij; mouentur illi, quia in ventriculo sunt duo oscula, supernum nempè, & infernum: illud latum, vt facilè exciperet cibum omnem, potumque, infernum angustius, ne inconcoctum quidquam laberetur: hoc, cibo assumpto concluditur, quemadmodum vterus excepto semine; quare, vt iste, non recluditur, antequam fœtus ita sit absolutus, vt sese in lucem prodat: sic numquam os infernum ventriculi recluditur, ni cibus in chylum fuerit mutatus. Quare nil referet, primo ne, an postremo loco, quidpiam recipiatur. Ni dicere placeat, adstringentia, si postremò sumatur, conferre multum, tum vt fælicius coctio à constricto ventriculo celebretur, cum ne confertim fiat vaporum, ad caput elatio. Rem ita se habere docet apertè Galen. 2. aph. 18. 3. de natur. facul. 7. & alibi, dicit enim ventriculum, id quod in cibo est optimum, paulatim ad se trahere, & in tunicis suis reponere, ijsdemque adiungere: vbi verò est aliunde saturatus, quidquid reliquum est nutrimenti, veluti onerosum reijcere: nutritur ventriculus chylo, numquam ergo os infernum recludet, ni vniuersus cibus in chylum sit mutatus. *Nullum seruandũ esse ordinem, quidam existimarunt has ob causas.*

Qui negant, mouentur primum, grauissimorum hominum auctoritate, nam l. 2. de diæta iubet Hippoc. vt ad somnum conciliandum, exhibeamus à cæna coriandrum, & 2. de morbis, loquens de morbo regio iubet, ægrotum vti cibis subducentibus aluum, post cibos, albo cicere. Apud Lacedemonios scribit Cicero 4. Tuscul. ius quodam ni- *Contrariũ placuit alijs*

grum cęnæ caput fuisse. Celsus ait *cibus a salsamentis incipiat*: lactucam postremo loco comedebant antiqui, vnde Martial.

Claudere, quæ cœnas, lactuca solebat auorum,
Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes.

Quo pertinet quoque illud Moreti

Grataque nobilium requies lactuca ciborum.

Quamquam, id postea in desuetudinem iuisse videtur, nam æsu malorum, claudebant cęnam, vnde prouerbium *ab ouo vsque ad mala:* Dicit demum Dioscorid. raphanum à prandio assumptum, cibi distributionem iuuare, ante cibum suspendere: scribit idem, discuti crapulam brassica, à cibo sumptam: addit Plin. antecedente caueri. Gal. demum inter causas læsæ coctionis, ponit malum ordinem. Quid asserendum? Si loca adducta exactè perpendantur, probant citati omnes auctores, in alimentis medicamentosis esse aliqualem ordinem, seruãdum, nam Hippocr. ad somnum conciliandum, dat coriandrum à cœna: eamdẽ fortasse ob causam, comedebant lactucam à cęna antiqui: humectat. n. refrigeratque, quo nomine soporem conciliat: aut in fine cœnę, non in proemio edebant, quia insito frigore, ebrietatem retundit, vt ex Atheneo colligitur, quamquam alij velint, notari ijs versibus antiquorum temperantiam, qui cœnam, sola lactuca, quæ faciliter, absque igne, apparatur, terminarent: postea blandiente, & titillante gula, est lactuca principium cęnę: Dioscor. vtitur brassica ad crapulam discutiẽdam, raphano ad distributionem alimenti iuuandam: nec aliam ob causam commendamus adstringentia à cibo, nisi ad coctionem promouendã, & inhibendam vaporum elationem ad caput. Solus Galen. nedum in alimentis medicamentosis, desiderat ordinem, sed etiam in puris alimentis, quod ita receptum est hodie, vt si quis asserat contrarium: rerum penè omnium rudis habeatur: adeo verum est, nihil esse superstitiosum, quod si iuuare dicatur, non amplectatur, tanta est vitæ prorogandę cupiditas. At si res ratione pendatur, non facilè occurret, quæ ordinis necessitatẽ adstruat, quamuis multum in re ista laboret Horat. Augen. tom. 1. suarum ep. l. 5. aduersus Mercen. nam si omnes cibi, vna simul coquuntur, extruduntur que, inutilis erit quicumque ordo; nam nihil pellet ventriculus, neque os eius infernum recludetur, ni vniuersa alimẽta cocta fuerint. Quod si (quod probabilius, & verũ) quædã prius coquantur, vt quæ magis disposita, post alia, quæro deinde, expellet ne statim, quod concoxit ventriculus, an detinebit, quousque concoquatur, quod reliquum: si id dicat Gal. patitur easdem difficultates, in quas conijciebant Galenistæ illos omnes, qui ordinem, seruandum esse negabant: si dicant, crudo retento, quod est coctum expelli, quæ quæso superstitio induxit medicos, vt nouis præceptis, languentes affligerent?

Quod certũ in alimentis medicamentosis.

Cur à cœna lactucã comedebant Antiqui.

Adstringentia à cibo cur prosũt.

De puris cibis, obscurũ

Di-

Dices, non posse coctum à ventriculo pelli, si crudum subijciatur, aut si id faciat, crudum, & coctum vna simul expellet. At posse, docet nos quotidiana experientia, videmus enim in dies expelli à ventriculo bilim, retento cibo, cibum retento potu, hunc cibum retineri, expulso alio; & ficus quamquam postremo loco edantur, postremo item loco vomuntur. Nihilotamen minus, quia facilius expellet ad intestina ventriculus, quæ in fundo eius resident, quam his retentis, extrudere ea, quæ in cauitate eiusdem seruabantur, admitto propterea aliquem in cibis ordinem, ne in expulsione cibi cocti, crudum quid, cum cocto cõfusum, propter motum illum præter labatur. *Placet nihilominus hic seruare ordinem, ob hăccausam.*

Quæ prius sumenda, crassa, an tenuia. Cap. IX.

CRassa exhibent primò quidam, ne digestis tenuibus, & à ventriculo expulsis, vna cum ijs effluant inconcocta cibaria crassa: laudant secundo hunc ordinem, quia pars ima ventriculi, est crassior, ac propterea calidior, quare conueniet primum crassa alimẽta ingerere, ita enim fiet vt simul cibi omnes coquantur, caliditate imæ partis ventriculi, ineptitudinem alimenti vincente. *Crassa exhibent primo quidam.*

Contrarium defendunt alij, quia si crassa præeant alimenta, cum hæc multò tardius coctionem recipiant, quam tenuia, alterum duorum sequetur, vel vna cum tenuibus coctis, crassa simul, & incocta pellentur, vel si detineantur tenuia, quousque crassiora coquantur, adurentur. *Tenuia alij.*

Equidẽ, si valeremus pendere calorem imæ partis ventriculi, & alimenti impotentiam, vt coquatur, ac tantundem crassi alimenti exhiberemus antea, quantum posset pars superior ventriculi, æquali tempore coquere, adhærerem auctoribus prioris sententiæ: at quoniam, nisi id consequamur, quod consequi, non est admodum facile, promptum est periculum, vbi ex contrario ordine nullum discrimen imminet, sequor propterea secundam sententiam. Nullum inde sequi absurdum, patet cuique, nam si quod sequi posset, illud esset, crudum, vna cum cocto expelli, aut aduri coctum, dum crudi coctionem expectat: at neutrum rectè infertur, nam quod est coctum, partim à ventriculo trusum, & à partibus tractum, expelletur: crudum, nec tractum, nec expulsum, donec conficiatur, detinebitur. Nec si intempestiuè ad intestina labatur, graue aliquod malũ imminet: nam, vt Gal. 4. de vsu part. sunt intestina, ne dum deiectionis, sed & coctionis instrumenta: quare poterunt elaborari ab ipsis, siquæ actionem ventriculi effugerunt. Iure proinde Horat. reprehendit Aufidium, qui vina fortia prius apponebat mensis. *Et rectius.*

Nil

Quoniam uacuis committere uenis
Nil nisi lene decet, leui præcordia mulso
Prolueris melius.

De qualitate alimenti. Cap. XI.

Contraria morbo, temperiei similia, omnes exhibent.

DIximus, quid quantum, & quomodo exhibere conueniat, de qualitate alimenti agendum modo. Cum corpus morbo affectum, medicus curandum suscipit, in eo totus versatur, vt adimat morbum, quod cum assequi nequeat ijs, quę secundum naturam non seruatis, duo sibi facienda proponit, seruare naturalia, præter naturam de medio tollere: cumque naturalia seruentur vsu similium, præter naturam contrarijs abigantur, illa qualitas erit illi eligenda, quæ seruet temperiem, hoc est temperiei sit similis, morbo, & causæ morbi contraria. Docuit hoc apertè Gal. 1. par. ap. 16. nam tradens rationem, cur victus humidus commendetur in febribus, & maximè pueris, & ijs, qui tali victu vti consueuerunt, *quia* inquit *in his, quæ præter naturam contrarias, in ijs autem, quæ secundum naturam, similes indicationes facere oportet. Febri, quoniam calida, & sicca passio est, est enim natiuæ caliditatis conuersio ad igneam naturam, victum humidum consulit: humidioribus vero naturis, siue propter ætatem, siue propter consuetudinem, non contrariam, sed magis affinem, seruandam statuit; oportet enim, naturam eorum fouere per humida, non eodem, quo morbos modo demoliri* Addit in fine commenti: si duo morbi simul eumdem vexent, vt febris, & hydrops, non esse à posito præcepto recedendum; quoniam vero non erat facilè id consequi, quia hydrops calida, & sicca requirit, quæ augent febrem: febris frigida, & humida, quæ augent hydropisim, monet, vt illi vacet medicus, quod magis vrget, altero non neglecto. Ergo si vrgeat febris, humidum cibum, & frigidum eliget medicus, contrarium, si sit febris exigua, hydrops, quam maximè infestet. Idem obseruandum, cum causa febris, alia, quam febris requirit: nimirum vacabit illi semper, quod magis vrget. Quare vbi magna est febris, frigida exhibeat alimenta, & humida. Vbi hæc exigua, humor crassus frigidus, excalfacientia: cum hoc modo res in quartana se habeat, vtuntur medici in quartana curanda semper calidis; quamuis perquirens Arist. 1. sect. probl. vlt. *Propter quid in quartana, oportet ignem addere, quia* inquit *paruus ignis, qui est in quartana, est enim febris quartana imbecilla, à maiori alimentorum, exercitij, & balneorum calore extincta, quemadmodum multus ignis, modicum illud quod est in lucerna, ad se rapit.*

Id ita faciendum, cum temperatus febricitat, negabit nullus, nam tem-

temperata alimenta, possunt hominis temperiem seruare, & febrem abigere; media enim ad extrema collata, habent rationem extremi: quid faciendum in intemperatis, vt cum e.g. calidus, & siccus febricitat, hoc dubium: nam si febri vacantes, exhibeamus frigida, & febrem, & temperiem expugnabimus: si à conseruatione temperamenti, indicatione desumpta, calida porrigamus, & sicca, non obseruabimus aliud præceptum, quo contraria morbo offerre monemur, vnde neque febris tolletur, nam calida, & sicca conseruant ipsam.

Quod planum in temperatis corporibus: in intemperatis dubium.

Eligunt propterea quidam, frigida, & humida, quia his febris abigitur, & corpus calidum, & siccum seruatur, siquidem intemperata corpora, non à similibus, sed à contrarijs benè afficiuntur: vnde calidum cor, à frigido aere cõseruatur, frigidiori, calidior est ex vsu. Probant id, nam 3, ap. 3. scribit Gal. *Calidas naturas, hyeme benè se habere, æstate frigidas, propterea quod contrarij morbi, & ætates, ad contrariam victus rationem benè, similes ad similẽ, male habent*, & primo epidem. com. 2. t. 7. dans rationem, cur non omnia corpora æque afficerentur, cum vniformis esset conditio temporis, *Quoniam* inquit *corpora, quæ contra sunt, ac aer temperata, cum nullam iniuriam accipiunt, tum verò multò efficiuntur meliora, cum ab excessu vindicantur, contraria enim contrariorum sunt remedia* Cęterum, quia videbant Gale. vbique locorum dicere, similium vsu fieri conseruationem, exponunt Galen. de similibus potentia, non actu, vocant autem similia potentia, non quæ communicant qualitate cum corpore intemperato, sed quæ vim habent conseruandi illa. Quẽadmodum itaque, homo regijs moribus imbutus, Rex vocatur: sic qualitates, quæ intẽperata corpora conseruant, dicuntur esse similes corporibus, quia illa conseruant, quamquam sunt contrariæ.

Namquidã frigida exhibent febricitanti, sua natura frigido, quia intemperatã à contrarijs conseruantur.

Refertur hæc opinio à Christoph. Aueg. & rectè meo iudicio reijcitur. Nam si fieret conseruatio à contrarijs actu, similibus vero potentia, non differrent à causis reducentibus conseruantes, nam vt ad seruãdum corpus calidum e. g. vt vnum, non indigemus alimento calido, sed frigido vt vnum, sic ad mutandum idem, & corrigendum, frigidis, vt vnum vtemur.

Et male, nã si contraria seruant, nõ differẽt hæc à reducentibus.

Dices, vbi calidum corpus, vt vnum seruare volumus, semifrigidos cibos eligemus: cum permũtare est animus, frigidis, vt vnum vtemur: conuenient itaque conseruatrices causæ, & permutantes qualitate, gradu different. Qua ergo ratione à præseruantibus modo conseruantes distingues?

Dixerunt propter hæc alij, intemperata corpora, numquam esse seruanda, sed corrigenda semper, & ad naturam meliorem ducenda. Ita Turis. 3. art. med. t. 20. Arg. Et Christop. Aueg. & alij multi. Qui nõ placent, quia apertè à Gal. recedunt, vt patet ex ijs, quę scripsit 3. art. med. 23. Cum enim supra dixisset, posse corpora lapsa, & in eodem statu cõseruari, & ad frugem meliorem reduci subdit, *est autem vtriusque apud*

Hinc alij nũquam seruãda esse hæc corpora cõtendunt.

me-

Apertè à Gal. recedētis.

medicos vsus necessarius: quandoque ergo seruari, quandoque emendari vult Galen. Nec corrigenda hæc semper, quia discriminis plenum conseruare eadem, & corpori e.g. calido, calida exhibere alimenta, nā multa habent discrimen adiunctum, quæ tamen, ad vitanda incommoda medici iubent facere: vt repentinę euacuationes, sunt inimicæ naturæ auctore Hippocr. & tamen idem monet, vt quandoque ad extremū vsque vacuamus, quia extremis morbis extrema sunt exhibenda remedia. Proinde illud ex dictis sequitur, intemperatorum conseruationem, non vacare discrimine, ac propterea esse moliendam, caute, & tunc temporis, cum nihil eam fieri prohibet; Neque enim credendum est Gal. in ea fuisse sententia, vt voluerit, posse seruari corpora vsu contrariorum, sed quoniam videbat, arduum admodum esse, illud noscere, quo gradu est Sortes calidus, vt alimenta eodem gradu calida, illi exhiberentur, tutiorem fortasse viam sequutus, dixit intemperata corpora regenda esse contrarijs, quia contrariorum vsu seruantur, non in propria temperie, sed sanitatis; quamquam non est cur timeamus, ne vsu similium intemperata corpora in morbos incurrant, quando inter similia qualitate, & gradu, nulla actio intercedit.

Quo factū est, vt alij limitarint, & quidam frigida, aut calida semper corrigunt humida, & sicca seruāt

Quid ergo? exhibebimus ne calido corpori calida alimenta? sunt qui dicunt, intemperata corpora ad calidum, vel ad frigidum, semper esse mutanda, & corrigenda; intemperata ad humidum, vel ad siccum seruari debere. Dicunt alij, parum lapsa seruanda esse, mutanda, quæ multum à corpore temperato recedunt: trahit quisque Galen. in suam sententiam, ac primi adducunt cap. 3. 6. de sanit. tuen. vbi hæc habet, *Fiunt autem, & qualitate conuenientia, si temperamentum seruare velis humidis naturis, humectantibus cibis quadrantibus, siccis vero siccantibus; sin autem commutare, contrarijs: in ea autem, quæ est in calido, frigidoue cōuersione, contrariorum exhibitio congruit: efficacissima enim sunt hæ, & vt quispiam dixerit, potentiores ijs quæ in siccitate, & humore sunt intemperiebus: facilè ergo similibus nutrimentis in morbidam intemperiem venient.* Adducunt auctores secundæ sententię tex. 20. 3. ar. med. qui sic habet, *atqui si quod ab optima constitutione defecerit corpus, non autem quam multum, & quæ ipsius sanitatem causa conseruant, ad proportionem mutabuntur.*

Qui neque Gal. doctrinæ consentanea scribunt.

Sed est sententia contraria doctrinæ Galen. nam cum 8. met 9. docuisset curare diariam in corpore intemperato, atque insuper docere vellet, quo pacto esset eadem curanda cum corpus calidum, & siccum affligit, hæc scribit, *Reuertamur rursus ad intemperatam naturam, nam quoniam eas, sicuti in lib. de sanit. tuend. est proditum, licet, & quales accepimus seruare, licet, & ad melius transferre, satius arbitror est, cum planè valent, non cum ægrotant, aut de se queruntur, victus illius rationem mutare, gaudent enim naturæ consuetis semper;* Neque huic contrarium est, quod sexto de sanit. tuen. habetur; non enim calida corpora, aut frigida semper

per

per mutare consulit, sed docet, non esse ita tutum seruare illa, vt humida, & sicca.

Dabimus ne ergo febricitanti corpori calido, & sicco, calida alimenta, & sicca? minimè verò, sed tantò minus frigidis vtemur, quantum est æger natura calidior; Enimuero debet esse remedium morbo proportionatum: nunc multò minus, recedit homo calidus à naturali statu, vbi febricitat, quam frigidus: quare minus frigida dabimus calido, quam frigido. Magis ergo refrigerandus senex, febre ardente laborãs, quam iuuenis calidus eadem correptus, si recessum dumtaxat, & magnitudinem morbi, attendamus: quoniam vero, ne dum, quod morbus indicat, sed quod ferre æger possit, contemplari debemus, cum calor pusillus senis non possit alimenta, valde frigida coquere, possit iuuenis: refrigerabimus parum senem, liberalius iuuenem: & quandoque plusquam morbus postulat, ob duas causas. Prima est, ratione consuetudinis, nam cum rarò accidat extremè intemperatum hominem, non assuescere contrarijs, & consuetudines actu ægrotantium, non sint mutandæ, indicatione desumpta à consuetudine, erimus in frigidorum vsu quandoque largiores. Altera ratio sumitur à promptitudine, quam hi habent, vt in extrema mala, per morbos similes incidant: vnde quemadmodum in morbo, non dum magno, futuro tamen magno, & sanguinem mittimus, & purgamus: & in vlceribus pudendorum, validioribus siccantibus vtimur, quam in vlceribus capitis, & ossium, quia periculum est, ne ob multas sordes, partes istæ putrescant: haud secus, largius refrigerabimus iuuenem, febre ardente correptum, quam vel decrepitum, vel senem, non tam præsentem morbum curantes, quam futuro occurrentes, & satisfacientes consuetudini.

Statuimus ergo febricitanti calido minus frigida esse exhibẽda, à morbi indicatione desumpta.

Quamquã frequenter secus faciamus, vel seruientes infirmi consuetudini, vel futuro occurrentes.

Aliæ ciborum differentiæ proponentur, & qui nam cuique conueniant, declaratur. Cap. XI.

VT rectè virtus ratio administretur, nedum videre oportet, quibus calidum alimentum conueniat, quibus frigidum, quibus siccum ex vsu, quibus humidum commodum, sed differentijs omnibus perlustratis, qui cuique affectui conueniant, declarare; nam cum cibus, non parum mutetur, has ob causas, imminuta erit disputatio de qualitate alimenti, ni ista addantur. Quamobrem, cum sint quatuor genera alimentorum: primum est eorum, quæ terra producit, cuiusmodi sunt herbæ, radices, fructusq́, semina tubera, fungi: secundum ciborum genus sit, animal omne, seu terrestre, volatile, aut in aquis degens: tertiũ sit, animalium partes, seu internę, seu externæ. Postremum sint, ea omnia, quæ ab animalibus prodeunt, vt oua, lac, butirum, serum, caseus, mel, sanguis. Sint item hæ omnia, aut pura alimenta, aut medicamentosa,

tosa, & vnumquodque multiplex; cito nutriẽs, tardè, multum, parum: hoc item duplex, vel sua natura parum nutriens, vel per accidens: nimirum, quia pauca eius quantitas assumitur, vt exigua e.g. portio carnis, parum nutrit, multum verò, magna copia herbarum: medicamentosa item sunt multiplicia, calida, frigida, humida, sicca: incrassantia, attenuantia: incidentia, abstergentia, aperientia: adstringentia: vnumquodque demum triplex liquidum, molle, durum; discutiemus modò, quæ cuique conueniant, quod, vt paucis absoluam, mox statuo, alimẽta medicamẽtosa, quãtũ optimè sanis, inimica: tãtũdẽ expedire morbosis, & quantum fugienda sunt ea, quæ suggerit terra, à sanis; nam exiguum præbent alimentum, serosumque, & humidum: tantumdem, sunt amplexanda ab ijs, qui acuto morbo potissimum tenentur, & calido. Vtrisque noxia animalia, quæ in aquis degunt, nam prauum gignunt alimentum, pituitosum, & aptum putrescere: vtrisque volatilia commoda, terrestria, & ea, quę ab ipsis prodeunt, vt oua, lac, butirũ, caseus recens potissimum. An partes eorumdem, vt pedes, capita, hepata conueniant, mox dicetur.

Quibus cibi medicamentosi vtiles, quibus alimenta, quæ à terra

Animalia, quæ in aquis vitiosa aerta commoda.

Dentur citò nutrientia, cum spirituum refectione est opus: crassa, cũ solidæ partes, sunt reficiendæ, & ventriculus est igneus. Parum nutrientia, conueniunt senibus, multum iuuenibus, pueris. Parum ociosis, quæ nutriunt valenter, porrigenda exercitatis: eadem diuturno morbo correptis, quæ nutriunt parum, acuto detentis; & vt supra statuimus ex Auic. fen. 4. 1. doc. 5. c. 1. vbi magna est appetentia, cum copia crudorũ humorum in venis, tunc multa exhibenda, vt satisfaciamus immoderatę appetentię ventriculi, exigui tamen alimenti, ne crudi succi copioso cibo exhibito, multique alimenti, mirum in modum excrescant: at vbi languet appetitus, ea tunc porrigantur, quæ quamquam copia exigua, multũ nutriunt, vt oua gallinarum, testes gallorum, & alia huiusmodi.

Quibus parum multũ cito nutriẽs multum,

Conueniunt abstergentia, quoties crassi succi, & tenaces, sunt præparãdi, incrassantia, vbi tennes fuerint, hac illac mouetur, & in varias partes delabuntur; hinc in diarrhæa, dysenteria, podagra, laudant medici pedes vitulorum, veruecis, oua tosta, & alia huiusmodi mille. Conueniunt aperientia in viarum adstrictione: in laxitate eorumdem, adstringentia: sic vbi menses non fluunt, aut imminutè, laudant medici semina melonum, petroselinum, fęniculum, aspargos, vina alba tenuia: vbi sunt immodica, vina austera, adstringentia, pastillos, assa.

Incrassantia.

Aperientia.

Quando autem liquida, mollia, dura consistentia expediant, ad hæc quatuor respiciens, addisces, ætatẽ, consuetudinem, & affectum: spectanda primũ ætas, nam puellulis teneris, liquida molliaq; conueniũt, vnde 1. aph. 16. *Victus humidus febricitantibus omnibus conuenit, maximè vero pueris, & ijs qui tal. victu vti, consueuerunt.* Ex quibus verbis vltimo loco adductis, constat, consuetudinem quoq; esse conseruandam. Consideranda tertio natura affectus: proinde vide, an sit intemperies,

Liquida.

an

an morbus in mala cauitate, an in magnitudine aucta à fluxione; nam intemperies sicca, aut calida, gaudet liquidis: solidis humida frigidaq; morbus in cauitate ad aperta, adstringentia poscit crassaque adstricta cauitas, liquida. Tumor à fluxione, desiderat solida, at si à partis congestione idem fiat, vel quia non coquit, aut quia excrementa non expurgantur, erunt liquida ex vsu. Consideranda demum pars affecta, nam si inflammata, sit facies, aut maxilla recessit à suo loco, si moueantur dentes, deficiant, nequaquam solida conueniet dare; nam aut non poterunt conteri, aut si coneris atterere, multa ex motu ad partem dolentem attrahentur, aut dentes delabentur. Quid si ventriculus, non benè se habeat? Vnde an coctrix eius langueat, an retentrix, nam si illa non valeat bene, conueniunt liquida: si multus sit calor in illo, dura, & solida. Eadē cōueniū, si fuerit imbecilla retentrix. Declararē id pluribus, & facta inductione in alijs affectibus particularibus, sic esse nutriendos ægros, suaderem ni hæc ita esse conspicua arbitrarer, vt ociosi hominis esse putem, plus temporis in re ista conterere.

Quando cibandum. Cap. XII.

QVatuor erant de victu disputanda à nobis, quæ esset victus forma exhibenda, an tenuis, an crassa, qualis, quomodo, & quando; est proinde reliquum, vt expositis tribus quæsitis, de opportuno tempore nutriendi tractemus. Quoniam vero, duplicia tempora considerantur in morbis, vniuersalia, nempè, & particularia, haud quidem disputabimus, quo morbi tempore vniuersali, sit tutius, nutrire ęgrum, est enim hoc dictum, sed de particularibus controuertemus: ex quo licet intelligere, de ijs morbis esse quæstionem, qui habent sensibilia tempora, nam qui percurrunt, quæ obseruari à medico nullatenus possunt, concors sententia est omnium, eo tempore esse nutriendum ægrum, quo per sanitatem consueuerat. Omothona ergo febre laborantes, patientes hæcticam, vlcerati, luxati, ea hora, & cænent, & prandeant, qua cum benè valebant, & prandere, & cænare consueuerant. Qua hora nutriendus ęger, qui periodico affectu infestatur, & paroxismos habet euidentes, hoc quærimus.

Iussit Hippocr. prima par. aph. 11. ne per accessiones nutriamus languentes. *In accessionibus inquit abstinere oportet, nam cibum dare nocuum est:* accessionis nomine, exponit Gal. aph. seq. & primo de rat. vict. partem deteriorem circuitus; quare, nec in principio, augmento, aut statu accessionis nutrire ęgrum expediet, sed vt primo de ratione victus penult. *cum calor ad pedes descenderit*, hoc est, tum inclinauerit accessio, nā quamquam alijs accessionis temporibus, corpus vniuersum caleat, in declinatione tantum contingi, vt calor capite, & thorace relicto, pedes tantum teneat. Quod si non tantum, remittat accessio, sed *In accessionibus præcipit abstinere Hip.*

in-

Nec de hu ius causam: tacuit quoque Gal.

intermiserit, erit interuallum expectandum; elegit enim declinationem Hip. quia acuti morbi, de quibus loco illo loquitur, vbi febrem habent adiunctam, continuam habent.

Vnde posteriores conati sunt facere, & quidā abstinēt, ne distrahatur à coctione natura.

Cur autem, in declinatione tantum, cibare licet, non in alijs paroxismi temporibus, tacuit Hippocr. aphoristicæ breuitati fortasse consulens, tacet quoque Galen. vnde alijs id indagandum reliquere. Censent quidam, esse abstinendum in accessione, quia incumbens tunc tēporis humorum coctioni natura, non est alimentis distrahenda: quæ ratio, si sit efficax, cogit pariter, ne in paroxismi remissione, cibum porrigamus, quando, & in declinatione particulari natura coquit. Præterea multi morbi fiunt à multitudine, vnde cum coctione nequaquam indigeant, non esset nocuum, vbi hi faciunt paroxismum, nutrire languētem, quod absurdum.

Alij, ne calor à cibo ad viscera reuocatus, suffocetur.

Dixerunt propterea alij, esse in accessione abstinendum, ne contractus ad partes internas calor, exhibitione alimenti magis contrahatur, vnde suffocetur. Possemus ergo tutò in statu, & augmento nutrire, quando his temporibus est vniuersus calor ad partes expansus. Est proinde dicendum, nocere cibum in accessione, quia distrahit naturam conantem, vel resistere humorum fluxionibus, vel illos expellere, modo per vomitum, modo per aluum: & quia ab accessione molestata natura, cibo coquendo vacare, nullatenus potest. His ex causis fit, ne liceat in parte deteriore circuitus nutrire languentem, sed semper, vel interuallum, vel declinationem expectemus.

Cū in vera causa ea sit, ne distrahatur natura.

Quid faciendū, cū ante remissionē vnius paroxismi aduenit alius Galen. sententia.

Quid si vna accessio adueniat, antequam altera remittatur, & statum vnius, alterius principium excipiat? eligit quandoque Gal. accessionis statum, quandoque principium, vt licet videre cap. vlt. ij, meth. vbi morbus à multitudine pendeat, & cum symptomatis grauibus inuadat, vt syncope, sopore, summa extremarum partium frigiditate, cauet principium, ne alimentum multis succis additum, opprimat initio accessionis languentem. Vbi morbus ab inanitione fiat, & sæuiora per statum symptomata inferat, principio offert alimentum. Galen. assensere omnes, nec nos discrepamus; si enim in accessione, idcirco est abstinendum, quia afflicta grauitate symptomatum natura, non potest alimenti coctioni vacare, nulli dubium fuerit, quo tempore potissimū affligitur, eo tempore esse abstinendum: quare si grauior status principio fuerit, statu non nutriendum: si principium vehementius affligat, quam status, erit status commodior multò.

Explicatur.

Monemus tamen, hanc nutriendi rationem seruandam esse, desumpta indicatione ab accessionum temporibus: verumtamen si cætera contemplemur, ne dum poterimus accessionis initio cibare, sed debemus: vt cum e.g. febris ex fame dependet, cui dubium, tolli eam, assumpto alimento? Conferet item in accessionis initio nutrire, vbi à sincera bili, & adusta febris oriatur, aut os ventriculi à bili flauæ, & adustæ con-

confluxu lancinetur, nam imbecillus ventriculus, vel non excipit delabentes humores, ab assumpto alimento robustior factus, aut si recipiat, ita cibi præsentia, acres illi humores dulcescent, vt nullam, aut exiguā molestiam inferant.

Eadem ratione conducit, in accessionum initio, cibum porrigere ijs, qui à bili deusta febricitant primum, quia humectati, non ita squallidi, & sicci in statu fient, nec humectata bilis sęua illa symptomata inferre poterit vide Gal. 12. meth. c. 4.

An in augmento tutius cibabimus.

Quæres: cum in augmento periodi vitemus omne fastidium, quód solet inferre principium: vitemus pariter noxam omnem status, cur non in augmento cibamus, quoties vni accessioni superuenit alia, sed vel feruentem ægrum in statu nutrimus, vel refrigeratum in principio?

Ita quidē.

Non nulli, quos refert Saluus Sclanus 1. aph. 2. huic nixi argumēto, in hac temporis angustia, augmētum potius eligunt, quam statum, aut principium: quibus contradicit aperte Cels. nam l. 3. c. 5. *Cum febris inquit instet, incipiat, augeatur, in augmento, consistat, decedat, in decessione consistat finiatur, scire licet, optimum cibo tempus esse, febre finita: deinde cum decessio eius consistit. Tertio si necesse est quando, quomodocumque decedit, cætera omnia periculosa esse: si tamen propter infirmitatem necessitas vrget, satius esse consistente iam febris incremento, aliquid offerre, quam increscente, & satius esse instante, quam incipiente:* Contradicit, & ratio nam morbi ferè omnes fiunt, vel ex multitudine, aut inanitione, at in primi generis morbis non conuenit cibare in augmenti principio, nam sapit hoc naturam principij accessionis, quare qua causa, non erat tutum in accessionis principio nutrire, eadem vetabimur, ne in augmenti principio quidquam offeramus. In morbis ab inanitione, multò tutius est nutrire in principio, quam in augmento, nam quemadmodum expedit multis antea horis, à paroxismo nutrire, ita vbi id fieri non potest, illud erit optimum, nutrire eo tempore, quod magis à statu infestante recedit: maximè status illorum morborum, qui ab acribus fiunt succis, & inanitione. Quare cum principium magis à statu recedat, quam augmentum, erit eligibilius augmento principium. Numquam itaque eligendum in accessionum multitudine, sed vel calentem ægrum nutriemus, aut frigentem.

Quibus Cel. repugnat.

Et nos quoque hāc ob causam.

Ex dictis intelligere licet, omnino deuiare à veritate, nedum à Galeno, & Hippocr. eos omnes, qui destillationem patientibus, nedum cęnam non prohibent, sed largiorem prandio esse exhibendam contendunt, Rasis authoritate, & Galen. documento pro puero epileptico moti, qui tertiam panis partem, dant in prandio, reliqnas duas cęnaturo; Enimuero, si in accessionibus abstinere oportet, quomodo cęnabit largius, qui destillationi est obnoxius, quando hic affectus noctu potissimum vrget, inuaditque? Quia inquiūt, in somno melius celebratur cō-

Hinc malè quidem destillationem patientibus, & cœnam, & prandio largiorem concedunt.

coctio, anima ad viscera reuocante calorem; ac si in cibi partitione, sola vis concoctricis pendenda esset, morbus contemnendus, nec spectandũ quid ille permittat, quid prohibeat. Quod si id censent, cur largiorem ijs cęnam non prębent, qui mox à cęna febre corripiuntur? certè nulla diuersitas fingi potest. Aut nulla itaque, aut exigua cęna ijs permittenda, qui destillatione, aut consimili cerebri affectione laborant, & iuxta sanum Auic. consilium Pauli, Actuarij, & aliorum, *vbi semel refici consuetudo non tolerat diuidat cibum suum in tres partes, & sumat duas tertias in prandio & tertiam eius in cęna.* Quamquam neque Galen. puto discrepare, sed Auic. & alios præscripsisse victus rationem, vi naturaque affectus in vniuersum spectata, qui cum noctu frequenter inuadere soleat, inuasionem cauentes, exiguam cęnam porrigunt: Galen. victus rationẽ præscripsisse epileptico puero, qui die fortasse epileptico insultu infestabatur: aut Gal. curasse epilepsiam ventriculi male coquentis consensione excitatam Auic. & alios, epilepsiam proprio cerebri vitio productam: nam quod Vallesius ait, oblitum esse Galen. indicationis, quæ à morbo, vel spurium esse librum illum, tacita quædam Galen. aut alterius authoris reprehensio est, non excusatio. Nec placet Costæus, qui in annot. super Auic. ait, id à Galen. scriptum eam ob causam, quia Romanis antequam aduesperasceret, cęnare erat in more, non æstate tantum, sed hyeme, vt apte probat Caguat. primo variar. c. 17. postquam vesperauerat Græci, vt Gellius lib. 17. cap. 8. monstrat: quamobrem facilè poterant Romani, multas horas à cęna vigilantes, dissoluere vapores, qui à cibo mox sumpto attollebantur ad caput, vnde & vitare discrimen imminentes epilepsię à capite plus iusto repleto: non poterant Græci mox dormituri à cęna; proinde rectè vtrique consuluere, nam Gal. Romanis scribebat, Gręcis Auic. Etenim Atheniensis erat puer ille epilepticus, quare Græcus: neq; Auic. Græcos dumtaxat consuluit: sed de hac disputatione, & hoc loco hæc satis.

Gal dilucidatur.

Notatur Valles.

Nec Costæus recipitur.

ANTEPRAXIS MEDICAE Liber Decimus sextus.

DE RECTA POTVS administratione in morbis.

Dicendorum ratio, & ordo. Cap. I.

PErcurrimus, quæ de cibo cognoscere necessarium erat, nũc ad potum nostra conuertetur oratio: & quoniam duplex est illius materia, vinum. s. & aqua, videbimus primũ, quibus morbis vinum, quibus aqua cõueniat: examinabimus, secundo, quæ quantitas potanda, quo ve tempore, omnia demum, quæ ad rectam potus exhibitionem scire, sunt necessaria percurremus. Cęterũ, quia id consequi, nullo pacto licet, si ignoretur aquę, vinique natura, & vtriusque effectus, propterea à vini, & aquæ temperie, ab vtriusque effectibus, nostra exordietur tractatio.

Quæ uini temperies. Cap. II.

AD euidentiam tituli, noto primum, quod tametsi vini nomine, cõprehendantur succi omnes, ex varijs arborum fructibus, diuersis fructibus, diuersis frugibus expressione eliciti, aut decoctione, vt succi cidoniorum, granatorum, hordeique decoctum, quod Herod. vinum dixit, quemadmodum aquam, in qua ficus sunt maceratæ, ficatum vinum, in qua palmulæ phœnicinum vocauit: & Dioscor. confecit pariter vinum ex labrusca, piris, rosis, myrto, & alijs huiusmodi, nos tamen illud propriè vinum nuncupamus, quod ex vuis maturis conficitur, ne vinum cum omphacio confundatur: neque omnem succum, ex vuis expressum, vinum esse volumus, ni deferbuerit: nam antea, quam feruendo coquatur, mustum est, nõ vinum. Ne pluribus te detineam, loquor de vero vino, quod est liquor ex vuis maturis expressus, à proprio, solisque calore feruendo concoctus: expressum diximus, nullo alio addito; nam quamquam plerumque arte exprimatur, solet quandoque, nullo premente effluere: hoc nuncupant lacrymam virginem. Diximus postea, concoctus à sole, proprioque calore, ad differentiam vini, igne cocti. Aduertendum secundo, haud quæri, quid sit sua natura vinum; hoc

De quo vino est dubitatio declaratur.

Quid verũ vinum.

hoc enim inquirere, est Philosophi, sed vt medici de re ista tractantes, quale sit ad humanum corpus, & temperatum collatū, frigidum népè an calidum, siccum an humidum, inuestigamus. Neque de eius calore actuali est sermo, harum enim qualitatum iudex idoneus est, tactus, vt omninò superuacaneum sit, rationem consulere: sed de potentiali, seu virtuali nos loquimur. Quid itaque faciat vinum in temperato corpore, nulla suscepta occasione à varia dispositione subiecti, indagandum.

Ab hoc ergo, an homo calfiat, siccetur humectetur, inquirimus.

Dubitandi ratio est. Quia diuersi, & varij effectus à vino prodeunt, hos enim reddit impotentes ad Venerem: Excitat in alijs sopitam libidinem: facit quosdam segnes, & languidos, addit alijs robur; narratur enim prisci Catonis, sæpè mero caluisse virtus, & Homerus ait *viro defesso, magnum robur, vinum affert:* soluit quandoque crura: quam ob causam Lyœum dictum puto ἀπὸ τοῦ λύειν, quod est soluere: debilitat eadem alias, vnde Poeta.

Quę dubitādi ratio.

Et tentat gressus, debiliatque pedes.

Facit quandoque homines mutos, quandoque loquaustos, quo circa celebratur poetæ cuiusdam apophtegma, quo negauit tormentis opus esse, ad exquirendam veritatem, vino rectius elici: quod approbans Horat. dixit,

Reges dicuntur multis urgere cullulis,
Et torquere mero, quem perpexisse laborant,
An sit amicitia dignus, Et alibi.
Quid non ebrietas designat? operta recludit.

Quo circa, vt benè dictum est, *vinum hominibus specula*: sic frustra optabat Socrates pectora fenestrata, & verè Plutar. 3. l. symp. *quid* inqnit *quaeris ridiculum caput illas fenestras, per quas in alterius cogitationes, potest alter inspicere? vinum enim nos aperit, ac ostentat, non sinens latere, sed speciem, atque laruam adimit, lege tanquam pedagogo, quam longissimè semoto:* nec male Pathæas apud Atheneum l. 10. c. 9. dehortabatur homines ab ebrietate, *ne noscaris,* inquit, *cuiusmodi sis, aut qualem te esse simulas, nam speculum aneum forma, vinum mentis est index*, vnde Germani, Tacito auct. de morib. German. *de pace ac bello plerumque in conuiuijs consultant, tanquam nullo magis tempore, aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat.* Adaugent difficultatem, vini qualitates variæ, tot enim sunt, vt vix sit aliud in rerum natura, æque discors, & varium, quædam enim sunt alba, alia rubra, alia fulua, flaua, alia nigricant: quædam tenuia, alia crassa: quædam dulcia, alia acida, acerba, austera pontica. Adde, & dissentientes auctorum sententias, nam differens Flauianus apud Macrob. 3. l. saturn. cap. 4. contendit ad-

Hinc varia sententia.

uer-

uerſus Euſtachium, & Dyſarium vini caliditatem prædicantes, ipſum eſſe ſua natura frigidum, idem Plutar. & alij multi. Nec concordes medici, nam Hippoc. 2. de dieta circa principium, vina inquit acida frigefaciunt, & humectant: Ar. 4. meteor. aqueæ naturæ eſſe dicit Gal. 3. de facul. vinũ auſterum, & nigrum frigidum natura appellat, & 12. meth. 4. ſcribit nullum vinum album eſſe calidum. Oppoſitum alibi, nam 2. part. aph. 11. & 18. c. 16. lib. 3. de cauſis pulſuum, calidum eſſe ponit, & humidum, quã ſententiã ſequ tur Aetius, & Paulus. Quid ſi poſteriores conſulamus? Manard. lib. 14. cap. 3. calidum dicit eſſe, & humidum vinũ, vt alimentum; ſi. cum vt medicamẽtũ Vall. frigidũ eſſe nouum putat, vetuſtum calidum: alij vina generoſa calida eſſe autumarũt, oligophora frigida.

Rem aliter determinauit vir æque eruditus, & doctus Latinus Tancredus l. 2. de fame, & ſiti cap. 20. nempè ſtatuit, vinum omne ſua natura frigidum, & humidum eſſe, quia, vt Ariſt. ſcripſit 4. meteor. eſt vinum omne aqueæ naturæ: calfacere, & exiccare per accidens, ſeu per aliud, hoc eſt ratione calidæ ſubſtantiæ admixtæ, non ſecus ac ſerum, lotium, ac mare calida, ſiccaque redduntur, exuſtorum halituum permixtione.

Sed quamquam non admodum pateat, quid de re iſta oporteat cenſere, dicam tamen liberè, & apertè, quod ſentio: vinum ſua natura eſt calidum: calidum eſſe probo, quia eſt odoratum, promptumque, vt mutetur in ſpiritus: & ſua natura, non ex accidenti ob peregrinam ſubſtantiã illi admixtã; nam ſi extranea eſſet calida illa ſubſtantia, naturæ vini, vbi illa ſeparetur à vino, perficeretur quẽadmodũ perficitur aqua, vbi ab ipſa ſalſedo, & quidquid peregrinæ habet ſubſtantiæ admixtum, aufertur. Nunc autem, euaneſcente ſpiritu à vino, corrumpitur vinum, tantum abeſt, vt melius reddatur: ad illius itaque integritatem, calida illa ſubſtantia ſpectat; quare fuerit ſua natura vinum calidum. *Noſtra eſt; eſſe calidũ.* *Et per ſe, nõ ex accidẽti.*

Neque obſtat Ar. dicens, aqueæ illud eſſe naturæ, aut experientia, qua monemur, frigidos edi partus à vino, facit enim hoc multa vini copia, non vinum, nempè plus iuſto potum, ſuffocat calorem, vnde cruditates, atque hinc poſtea morbi frigidi. Ar. aqueæ dixit eſſe naturæ, non quia frigidum, ſed quia vniuerſum abit in vapores calfactum.

Num omne calidum? minimè vero: non quod cum alijs cenſeam, alba omnia frigida eſſe, nam quamquam in hanc videatur Gal. inclinare ſententiam, dum 12. met. 4. dicit ex albo vinorum genere, nullum inuenias calidum: hoc tamen, ita explicandum, nullum ita calidum, & eo gradu, quo vina flaua facile inuenias, nam quod multa vina alba ſint calida, certiſſimum, ſed quoniam, vt idem Gal. aduertit l. de cib. boni & mali ſucci c. 12. vina auſtera, acida, etſi quæ alia ponticum habent acerbũq; ſaporẽ, tãtũ abeſt vt calfaciant, vt nos ſenſibiliter refrigerẽt. *Non tamen omne.*

hoc enim inquirere, est Philosophi, sed vt medici de re ista tractantes, quale sit ad humanum corpus, & temperatum collatũ, frigidum nẽpè an calidum, siccum an humidum, inuestigamus. Neque de eius calore actuali est sermo, harum enim qualitatum iudex idoneus est, tactus, vt omninò superuacaneum sit, rationem consulere: sed de potentiali, seu virtuali nos loquimur. Quid itaque faciat vinum in temperato corpore, nulla suscepta occasione à varia dispositione subiecti, indagandum.

Ab hoc ergo, an homo calfiat, sicce tur humectetur, inquirimus.

Dubitandi ratio est. Quia diuersi, & varij effectus à vino prodeunt, hos enim reddit impotentes ad Venerem: Excitat in alijs sopitam libidinem: facit quosdam segnes, & languidos, addit alijs robur; narratur enim prisci Catonis, sæpè mero caluisse virtus, & Homerus ait *viro defesso, magnum robur, vinum affert:* soluit quandoque crura: quam ob causam Lyæum dictum puto ἀπὸ τοῦ λύειν, quod est soluere: debilitat eadem alias, vnde Poeta.

Quę dubitãdi ratio.

Et tentat gressus, debiliatque pedes.

Facit quandoque homines mutos, quandoque loquaustos, quo circa celebratur poetæ cuiusdam apophtegma, quo negauit tormentis opus esse, ad exquirendam veritatem, vino rectius elici: quod approbans Horat. dixit,

Reges, dicuntur multis urgere cullulis,
Et torquere mero, quem perpexisse laborant,
An sit amicitia dignus, Et alibi.
Quid non ebrietas designat? operta recludit.

Quo circa, vt benè dictum est, *vinum hominibus specula*: sic frustra optabat Socrates pectora fenestrata, & verè Plutar. 3. l. symp. *quid* inqnit *quaris ridiculum caput illas fenestras, per quas in alterius cogitationes, potest alter inspicere? vinum enim nos aperit, ac ostentat, non finens latere, sed speciem, atque laruam adimit, lege tanquam pedagogo, quam longissimè semoto*: nec male Pathæas apud Atheneum l. 10. c. 9. dehortabatur homines ab ebrietate, *ne noscaris*, inquit, *cuiusmodi sis, aut qualem te esse simulas, nam speculum aneum forma, vinum mentis est index*. vnde Germani, Tacito auct. de morib. German. *de pace ac bello plerumque in conuiuijs consultant, tanquam nullo magis tempore, aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad mognas incalescat*. Adaugent difficultatem, vini qualitates variæ, tot enim sunt, vt vix sit aliud in rerum natura, æque discors, & varium, quædam enim sunt alba, alia rubra, alia fulua, flaua, alia nigricant: quædam tenuia, alia crassa: quædam dulcia, alia acida, acerba, austera pontica. Adde, & dissentientes auctorum sententias, nam differens Flauianus apud Marcob. 3. l. saturn. cap. 4. contendit ad-

Hinc varia sententia.

uer-

uersus Eustachium, & Dysarium vini caliditatem prædicantes, ipsum esse sua natura frigidum, idem Plutar. & alij multi. Nec concordes medici, nam Hippoc. 2. de dieta circa principium, vina inquit acida frigefaciunt, & humectant: Ar. 4. meteor. aqueæ naturæ esse dicit Gal. 3. de facul. vinũ austerum, & nigrum frigidum, natura appellat, & 12. meth. 4. scribit nullum vinum album esse calidum. Oppositum alibi, nam 2. part. aph. 11. & 18. c. 16. lib. 3. de causis pulsuum, calidum esse ponit, & humidum, quã sententiã sequ tur Aetius, & Paulus. Quid si posteriores consulamus? Manard. lib. 14. cap. 3. calidum dicit esse, & humidum vinũ, vt alimen t : si. cum vt medicamẽtũ Vall. frigidũ esse nouum putat, vetustum calidum: alij vina generosa calida esse autumarũ t, oligophora frigida.

Rem aliter determinauit vir æque eruditus, & doctus Latinus Tancredus l. 2. de fame, & siti cap. 20. nempè statuit, vinum omne sua natura frigidum, & humidum esse, quia, vt Arist. scripsit 4. meteor. est vinum omne aqueæ naturæ: calfacere, & exiccare per accidens, seu per aliud, hoc est ratione calidæ substantiæ admixtæ, non secus ac serum, lotium, ac mare calida, siccaque redduntur, exustorum halituum permixtione.

Sed quamquam, non admodum pateat, quid de re ista oporteat censere, dicam tamen liberè, & apertè, quod sentio: vinum sua natura est calidum: calidum esse probo, quia est odoratum, promptumque, vt mutetur in spiritus: & sua natura, non ex accidenti ob peregrinam substantiã illi admixtã; nam si extranea esset calida illa substantia, naturæ vini, vbi illa separetur à vino, perficereturqueadmodũ perficitur aqua, vbi ab ipsa salsedo, & quidquid peregrinæ habet substantiæ admixtum, aufertur. Nunc autem, euanescente spiritu à vino, corrumpitur vinum, tantum abest, vt melius reddatur: ad illius itaque integritatem, calida illa substantia spectat; quare fuerit sua natura vinum calidum.

Nostra est; esse calidũ.

Et per se, nõ ex accidẽti.

Neque obstat Ar. dicens, aqueæ illud esse naturæ, aut experientia, qua monemur, frigidos edi partus à vino, facit enim hoc multa vini copia, non vinum, nempè plus iusto potum, suffocat calorem, vnde cruditates, atque hinc postea morbi frigidi. Ar. aqueæ dixit esse naturæ, non quia frigidum, sed quia vniuersum abit in vapores calfactum.

Num omne calidum? minimè vero: non quod cum alijs censeam, alba omnia frigida esse, nam quamquam in hanc videatur Gal. inclinare sententiam, dum 12. met. 4. dicit ex albo vinorum genere, nullum inuenias calidum: hoc tamen, ita explicandum, nullum ita calidum, & eo gradu, quo vina flaua facile inuenias, nam quod multa vina alba sint calida, certissimum, sed quoniam, vt idem Gal. aduertit l. de cib. boni & mali succi c. 12. vina austera, acida, etsi quæ alia ponticum habent acerbũq; saporẽ, tãtũ abest vt calfaciant, vt nos sensibiliter refrigerẽt.

Non tamen omne.

An idem ſiccum? magna fuit quondam de re hac controuerſia inter Antonium Fumanellum, & Bartolomeum Gaionum, Fuman. enim ſiccum Gaion. humidum eſſe prædicabat: mihi certum, ſiccum eſſe vinum, primum quia facit furere, quia tollit maculas abſtergitque, quia confert vlceribus, & omnem humidam intemperiem corrigit, quo circa fluxum lacrimarum cohibet: fit à vite ſicciſſima, vt oſtendunt folia, racemi, & ſemen vuæ. Tandem eſt calor vini igneus, non aereus, vnde Plato interdixit ea ratione, vinum pueris, ne ignis igni adderetur.

Et ſua natura, non ex accidenti, vt malè Valleſ. & Lati.

Num ſua natura ſiccum? negat Valle. quia vinum calfaciendo ſiccat, ergo per accidens, per ſe ergo humidum: negat, & Latin. quia aqua naturæ eſt vinum, ſiccabit ergo, ob peregrinam ſubſtantiam mixtam; ſed vterque decipitur; Valleſ. quidem, quia ſi hac ratione id fieret à vino, magnum pars vlcerata, vbi vino abluitur, ſentiret calorem, quod falſum eſſe, conſtat experientia: decipitur quoque pace ſua dixerim, Latin. nam, vt dictum, ſi extrinſeca eſſet calida illa ſiccaque ſubſtantia ipſi vino, haud quidem corrumperetur vinum, illa exhalante. ſua natura, itaque vinum ſiccum. Quod ſi Gal. 2. aph. 55. humidum ſcribit eſſe, per humidum, liquidum intelligit.

Nutriat nec ne uinum. *Cap.* III.

QVid vinum efficere valeat in corpore temperato indagauimus, nunc quid patiatur à corpore, examinandum; omne. n. agens agẽdo repatitur: hoc eſt, videndum, num in noſtram vertatur ſubſtantiam, poſtea, quam vehiculi munere functum fuerit, an impermutatum quo ad ſubſtantiam, extrudatur è corpore.

Nutrire putau. e Gal.

Nutrire vult Galen. mille in locis, idque adeo apertè docet, vt non poſſim, non mirari Hieronimum Mercurialem, qui oppoſitam illi tribuit ſententiam dicens, idcirco ab illo ſcriptum nutrire vinũ, quia ſua tenuitate, & calore, quam maximè iuuat diſtributionem eorum, quæ verè nutriunt, eo Galen. loco ductus 1. de facul. nat. cap. 17. quo ſcribit, totum id, quod bibitur in vrinam abire, niſi quid per aluum excernatur, aut tranſpiratione inſenſibili diſſoluatur; enimuero ſi hac ratione nutrit vinum è Gal. ſententia, quæ tenuiora, & calidiora nutrirent magis: at docuit 2. aph. 18. parum nutrire aquoſa, multum craſſa: & reddens rationem 2. de temp. c. 3. cur vina celerrimè, nutriant, tardè alia alimenta; *quia vina*, inquit, *facillimè commutantur* & lib. de bonit. & malitia ſuccorum cap. 40. *vinum* inquit, *omnium, rubra, & craſſa ſanguini generãdo, ſunt accommodatiſsima*, & ſubdens cauſam dicit, *quia minima egent mutatione, vt ſanguis fiant*. Quare, quod dixit lib. de nat. facul. ad extollendam renum vim tractricem, quam negabat in renibus eſſe Eraſiſtr. dictum puta, quamquam aliter exponat locum illum Eugen. tom. 2. epi. lib. 5. epiſt. 27. nam ex

Gal.

Gal. Mercur. & omnium sententia, ex vino gignuntur spiritus: tenuiores ergo eius partes, spirituum materia fient, Quare non omne, quod bibetur, in vrinam recedet. Gal. sequuti sunt ferè omnes, & vniuersi vino patrocinantur.

Contendit at Hyeron. Merc. contrariam sententiam, quæ vinum negat nutrire, veram esse, quia non potest crassescere, quantumuis coquatur: nec vini potus est interdictus ieiunantibus, cum tamen non nisi semel in die cibum, ijs sumere liceat.

Negauit Merc.

Mediam ego sequor sententiam, & quædam vina arbitror nutrire, alia vehiculi loco deseruire statuo. Alba, tenuia, inodora, oligophora à Græcis dicta, nequaquam nutriunt, nam aqueam naturam habent, & vt benè antiqui, sunt aqua in vite putrefacta. Vina substantia crassa, sapore dulcia, calore rubra, hęc verè nos possunt nutrire; cur enim non nutrient? an quia non possunt crassescere? at posse ipse Arist. docet, nã 4. meteor. 10. scribit vinum Archadicum, vsque adeo fumo siccari, *vt quo bibatur, oporteat corradi.*

Nos quędã nutrire dicemus alia nequaquã.

Occurrit hic Mercur. & vltrò concedit posse hæc vina crassescere, & nutrire, negat tamen esse hęc verè vina, quia verum vinum inebriat, & non est dulce 4. meteor. 9. Re itaque nobis conuenit cum Mercur. de voce est litigium, nam negat dulce vinum, esse verè vinum, & malè certè, nam verè illi conuenit diffinitio vini: at inquit, non habet proprietates vini, quæ sunt inebriare, & non esse dulce: ergo si constet, vinum dulce ebrietatem inferre, debet in nostram venire sententiam: at inebriat, vt constat ex Hipp. & Arist. scripsit enim Hip. 3. de rat. vict. 3. *Dulce quidem vinum, minus percutit caput, quam vinosum, & minus mentem fert*: & Arist. 3. probl. 8. *ideirco* inquit, *malas aquas magis percipi à temulẽtis, quam sobrijs, quia à contrario multò magis mouemur, quam à simili: modo vinolentis dulcis humoris inest plurimum ex vino, cuius talis est natura.* Præterea falsum est, quod ebrietas veri est vini indicium, nam & lolium, & lac destillatum inebriare scribunt: & ebrietas, est multi vini effectus, non vini simpliciter. Quod si negat quãdoque Arist. vinum dulce posse ebrietatem inferre, aut esse vere vinum, dic Arist. de vino passo, aut podromo loquutum esse; quare scias, quod adnotauit idem Mercur. 1. l. variar. c. 17. fuisse apud antiquos, inter alias species, vini, duas differentias dulcium: alterum passum, ita dictum, quia ex passis vuis exprimebatur, alterum protropum, seu podromum dictum, quod erat maximo vsui medicamentis componendis, maximeq; laudatum pro diuitum, & nobilium mensis. Erat hoc mustum sponte ex vuis defluens, antequam calcarentur. An aliud admixtum haberet, non dum mihi est cõpertum: illud tamen certum, hæc vina nequaquam inebriare: quo circa scribit Gell. Romanas mulieres, quibus vinum bibere erat interdictum, vinum passum bibisse, quod ab eo nullum ebrietatis periculum immineret. Hoc itaque vinum, neq; verè est vinum, neque inebriat:

Dulce vinũ an inebriet & vere sit vinum.

Explicat Ar.

briat: dulce, quod non est factitium, vtrumque facit. Argumentum ab institutione ieiunij, est nullius momenti, placuit enim instituenti genus omne solidi alimenti interdicere, permittere vinum, non quia non nutrit, sed vt quoquo modo consuleret fragilitati humanæ. Est igitur, quod vinum verè nutriat opinandum.

Qui aquæ effectus, & num nutriat. Cap. IV.

QVæ sit vini temperies, quos producat effectus, & quid à nostro corpore patiatur, dictum: examinanda eadem de aqua. Refrigerat hæc nos, & humectat, crassos reddit tenues succos, & effrenes compescit. Nutriatne nos eadem, controuersum: nos inquam, nam in vniuersum, id examinare, physici est muneris, nec nostra quicquam interest, id perquirere; Demus. n. nutriri hac plãtas, aut animalia quædã; an inde colligemus, esse eandem homini alimento? haud potest, nã vt medicamentum, ita alimẽtũ, est ad aliquid. Alatne ergo aqua hominẽ, indagabimus, nam variè de re hac opinatum à medicis, & philosophis.

Pars quæ affirmat suadetur.

Partem affirmantem, probare videntur grauissimi viri, nam Hip. l. de flat. triplici inquit substantia refici corpus nostrum, aere, cibo, & potu; quo etiam respiciens. 1. de aliment. dixit, *principium alimenti, os, nares guttur*. Ar. quoq; 1. sec. probl. 13. mutationem aquarum morbidam esse nobis docet, quia hæc alimento. Probat idẽ ratio, nam si aer, odorque nos nutriendi vim habent; quãto magis aqua, quæ crassior? Nutriri nos aere, docuit Hip. vt patet ex loco à nobis adducto, Gal. passim, & experiẽtia, nam cum multi diu absq; alimento aliquo vixerint, non potuit aliter, illud fieri, quam, aere aereã restaurante substantiam, quæ solum vi imbecillis caloris, & exigui consumpta erat. Præterea potest aqua in vinum mutari: illud nutrit, & confestim nos reficit, quare & aqua pariter nos nutrire valebit.

Ita putarunt multi, ijque grauissimi viri, vt Olimp. Concil. diff. 155. Flamin. Nobil. 1. de Gen. Costęus 1. de potu in morbis, Gastauin. 1. sec. probl. 13. pro eadem pugnauit acriter quidam apud Fortun. Licetum l. 2. & 4. de his, qui diu viuunt absq; cibo. Quicunque vero ij fuerint puto à veritate longe aberrasse, ac propterea esse explodendos. Reijcit primum illos Gal. nam 4. aphor. 13. *aqua*, ait, *neque epota, neque extrinsecus occurrens, apta est solidas animalis particulas humectare*: reijcit Arist. nam 4. meteor. cap. de concret. *Aqua* inquit, *humidorum, non incrassatur sola* cuius rationem tradens cap. de maturat. ait, *accidit autem, aut & quod calidum sit paucum, aut quia, quod terminatur humidum, multum*. At que incrassari non possunt, nutrire non valent, quare &c.

Reijcitur eadem, & contraria probatur, nam rectè Ar. aquæ non incrassatur.

Non lature hæc loca Olimpiod. propterea, ne videretur recedere ab Arist. conatus est illa dilucidare; dixit itaque negari ab Arist. aquam posse incrassari, non quia nullatenus id fieri possit, sed quia difficillimè,

Nec expositio Olimp. acceptãda.

nam

nam & 2. de anim. 96. *Inodorabile autem, aliud quidem secundum id, quod omnino impossibile est, odorem habere, aliud autem paucum habens, & prauum*, quod insuper inculcat, & repetit tex. 108. 120. & quidem ita esse Ar. interpretandum, potest suaderi, quia si omnino impossibile esset, incrassari aquam, nullum posset viuens nutriri aqua, quod falsum, nã cicadas rore nutriri docuit 4. de par. 5. quem sequutus Poeta dixit.

Dumque Tymo pascentur apes dum rore Cicadæ.

Eadem nutriuntur vermes in niue geniti, aut in ea sepulti, neque alio pastus est alimento piscis ille coniugis Rondoletij, nam nil præter aquam vitrea ampulla, vbi erat conclusus, continebat. Demum habet Plin. lib. 11. cap 36. in igne viuere quædam animalcula, & volitare, idmeque multo antea docuerat Ar. 5. de hist. an. 19. Quod si ignis, aut ignitæ fuligines sic possunt incrassari, vt sint alimenta, cur idem aquæ negabimus?

At nulla id via consequi posse, vt scilicet incrassetur aqua, demonstrauit, ni fallor apertè Auic. 2. 1. doctr. 2. cap. 16. Nam vel aqua, inquit, à summa frigiditate concreta, crassitiem comparat, vel eandem acquirit, propter terrestrium partium, quæ ob subtilitatem, obtutum effugiunt, admixtionem. At amittit concretionem, vbi incalescit, & terrestrium partium admixtionem, nam cum segreget heterogenea calor, deponet terrestres partes, vnde aqua defæcabitur, quare, &c. Nõ pigebit, integrum Auic. locum transferre, ne si ipsum adire, te pigeat, summo beneficio priueris [Et torpidi, inquit, quidam medicorum existimant, quod aquæ coctæ subtile resoluatur, & ipsius remaneat spissum, vnde in coquendo ipsam, non existit iuuamentum, quoniam spissitudinem in aqua augmentat; scire autem debes, quod aqua in suæ aqueitatis definitione existit ex partibus in subtilitate, & spissitudine similibus, quia est simplex, sed non inspissatur, nisi propterea, quod frigoris qualitas, super eam præualuit, aut propter fortem terrestrium partium commixtionem, quæ ab hoc, quod sunt paucissimæ, ab ea nequeunt separari, neque descendere in ea: quia non sunt tantæ quantitatis, vt continuitatem aquæ scindere valeant, & in ea descendere, ob multam paruitatem; oportet ergo, vt eis accidat commistio, cum substantia aquæ. Post hoc decoctio spissitudinem remouet, quæ propter frigus accidit primo: deinde partes aquæ vehementer rarificat, donec fiat subtilioris substantiæ, vt possint ab ea separari partes graues terrestres in eius spissitudine retentæ, & constringant eam descendentes, & propter descensum ab ea separentur, & remaneat, aquæ puræ, & simplici, propinqua, & erit illud, quod propter calfactionem fuit separatũ homogeneum ei, quod remansit, & non longinquum ab eo, quia cũ aqua à commisto separetur, eius partes in subtilitate similantur, neque multum interest, inter illud, quod subit, & inter illud, quod remanet: decoctio ergo non subtiliat aquam, nisi propterea, quia aufert spissitudinem

Nam numquam fieri potest vt verè aqua incrassetur.

dinem

dinem frigoris,& qua facit,quod ei commistum est,descendere. Et huius quidē significatio existit,quoniā quū aquæ grossę dimittuntur longo tēpore,nō descendit ex eis res,de qua fit curādū,sed cum coquūtur, illicò descendit ex eis res multa,& fit aqua,quæ remanet,in pondere leuis,& clara,& descensionis quidē causa,est subtilitas, quæ ex decoctione acquiritur; Sed quorsū auctoritate pugnamus,vbi ipse sensus docet, quod cōtrouertitur? Nōne sensu ipso mouemur, aquā igni,aut soli expositā,vniuersā in vapores abire? nūquā itaq; eadem incrassari poterit, quare neq; nutrire. Experientiæ adductæ,haud me mouēt, tritū est.n. viuētia cuncta,quæ exiguum calorē habent,diu absq; externo alimēto permanere audi Ar. *omne*, inquit,4.de par.5. *insectorum genus,minimo alimento contentum est , & prope sibi ipsa sufficiunt, non tam corporis exiguitate,quam frigiditate; quod enim calidum est,cibum & desiderat,& concoquit cito. Contra quod frigidum est,cibo carere facile patitur; sed omnium maximè cicadarum genus, ieiunum est,satis.n.ijs alimento est humor , qui in corpore remanet , sicut animalibus ponticis, quæ non diutius, quam diem vnum viuere queunt*,quamobrem quod dixit 4. de partib.c.7.*Cicada inter hæc,& omnino in animalium genere vna ore caruit,prolixum quiddā cōpactum,indiuisumq; gerit,simile ei,quod linguæ speciem refert in ijs,in quibus aculeus in ore,eoque ipso rorem haurit,alimentum vnum,& peculiare:* idcirco dictum puto, quia rore humectata cicada præseruatur, ne continuo alarum appulsu,calore exuratur. Dicemus autem,alimentum vocari quandoq; quod ad tuendam vitam maximè,est necessarium.

Nec suadēt contrarium experientiæ adductæ.

Nī cicada.

Obijcies,nam piscis ille Rondol. non tantum vixit trium annorum spatio, sed tantum assumpsit incrementum, vt è phiala exire, nullo pacto potuerit, externo itaq; nutriebatur alimēto; at nihil aliud ab aqua: erat in phiala hæc ergo illi alimento.

Piscis Rondol.

An negabimus, piscem sic nutritū,maiorē, vt cōparauerit magnitudinē? an flatu,eūdē extentū dicemus? vel affirmabimus, nō caruisse externo cibo piscē,nam in aqua,multa animalcula gigni,quotidie experimur? Dicamus demū esto nullo externo cibo pastus fuerit, nō esse affirmādū aquam illi fuisse alimento , quia & glyres quoque , quo tempore dormiunt,pinguiores euadūt. Quod dicunt,nullum sumi cibū à Camaleōte falsū,nā multi obseruarūt cōtinuo liguā exertā habere, eū,vt aiūt,ob finē.s.vt excipiat muscas,scarabeos,formicasq; ijsq; nutriatur.

Aut Camaleon.

Pyrausta,ex aliorū sētētia,admisisse Ar.docent clarissimi viri,nā vbi id refert subdit, *vt aiunt*, & quide nullū in igne animal viuere;suadent duo. Primo,quia quoduis animal,sensu tactus est præditū;quare nō poterit tactus organū,moderata alioquin tēperie prēditū, in igne perennare:nā omnis sensus corrūpitur ab insigni sensili. Suadet secūdo idē, quia si quod animal viuere in igne posset,aut salamandra esset,aut muscæ illæ,quas in fornacibus Cyrrijs volitantes vidisse scribit Ar. At nec salamādra,nec animalcula illa in igne viuūt, quare,&c. nō viuere salaman-

Non Pyrausta demum nulla.n. sūt in igne.

Ne Salamādra in igne viuit.

mandrã in igne testatur Diosc.l.2.c.52. Matteol.ibidẽ, Gal.3.de tẽperam. Aetius tetrab.4.serm.4.c.52. Vall.4.meteor.& alij multi. Plin.nedũ negat, sed docet vnde hæc potuit suspicio nasci, *huic, inquit, salamandra, tantus rigor inest, vt ignem tactum extinguat, non alio modo, quam glacies, eiusdem sanie, quæ lactea ab ore euomitur, neq; solum per os, sed ẽt per rupturas, scissuras, & poros, quia verò hac tãdẽ finitur, non habet vlterius, quo possit se defendere ab igne, & ideo à perseuerante vritur.* Pyrausta alas habere tradũtur, qui ergo fieri posset, ne igne contactæ amburerẽtur? Cõsumit cuncta ignis, & animalcula hæc in igne perẽnabũt? Sed viuãt, an nutriũtur propterea igne: haud cogimur id fateri, nã vt supra ex Ar. notauimus, & Auer. docet 2. de anim. Pompon.4.meteor.dub.62. multa sũt animalia præsertim insecta, quæ diu sine cibo possunt viuere, licet de pullo id affirmare nõ liceat, quẽadmodum turpiter hac in re lapsus Pompon autumauit, nam pullus Gallinaceus, ex albo oui efformatur, vitello nutritur, vt docuit Hippocr.

Nec vermes aliqui niue nutriuntur.

Idẽ dicẽdũ de vermibus, nẽpè è terra emorsos, niuibus sese inuoluisse, nõ è niue, aut à niue prognatos, aut si in niue genitos tueri quis velit, quod pulchrè factũ à Marsilio Cagnat.l.1.var.c.23. Marcell. Donat.l. de hist. med.c.26. Pomp.4. meteor.dub.62. Liceto l.4. de spontaneo viuentiũ ortu, dicẽdũ, nõ nutriri alimẽto aliquo assumpto, sed interne etq; aliquãdiu perdurare, quod fortasse in causa fuit, cur cum multi Cyprias adijssẽt fornaces, quidã tñ volitãtia illa animalcula obseruarint (aut si diuinare hac in re licet, elatas scintillas, aut vapores) nõ viderint alij: nẽpe externo illa alimẽto distituta, parũ viuũt in igne: quare facile fieri potuit, vt quidam eo articulo temporis peruenerint, quo genita erant, & volitabant: alius, vbi eadem non erant genita, aut perierant.

Falsumque est, quod quidã de Astomis tradũt, odore nutriri.

Ex his intelligitur, neq; aerẽ, aut odora aliquã exhalationẽ, posse alicui esse alimẽto, nã si ãqua, q̃ lõgè vtrisq; crassior, nõ põt modo aliquo sic incrassari, vt solida euadat, cuiusmodi sunt partes nostri corporis, quomodo id de aere odoraq; exhalatione sperãdũ erit? Possunt quidẽ odores, vaporem spiritus extinguẽtem, mox discutere: possunt ijdem imminutũ partis calorẽ sic robore, vt fęlicius obeãt coctionẽ, & munia queq; vnde ad tollẽdũ animi deliquiũ, nullũ inuenere medici auxiliũ, æq; efficax, vt ijdẽ sit solidescãt, vt partiũ solidarũ substãtiã reficitã, persuadebit nullus vnquã mihi, nã hæ nõ nisi lõgo tẽpore possũt reparari, confertim verò vinũ, odorq; vires exolutas reustaurat. Quamobrem fabulosum esse puto, quod de gente Astomorũ l.7.c.2. refert Plin. halitu tãtum viuere, & odore, quę naribus trahũt, eãq; ob causã ne desit olfactus, cũ lõgiori itineri se accingũt, secũ mala siluestria deferre; nã cum multi è nostratibus peragarint loca illa, ne verbũ quidẽ de re ista scripserũt, quod nequaquã silẽtio oboluissent, cũ alia, vel nullius momẽti scriptis cõmãdarint. Præterea ipsemet Plin.l.8.c.33. scribit solũ Camaleõtẽ, inter animalia, nec potu, nec cibo ali: quare aut ex Megasthene retulit

lit illud; Plin. aut maiorẽ in ipso cõstãtiã, vel memoriã desiderabimus.

Nec qui diu cibo abstinuere, nutriti sunt aere, vt Argen. voluit.

Nec putãdũ cũ Argent. & alijs, idcirco diu absq; omni cibo quosdã vixisse, quia aerea nutriebãtur substãtia, nã cũ satis sit nutritioni, vt restauretur, quidquid est deperditũ, atq; fieri possit, vt ob caloris natiui imbecillitatẽ, aerea tantũ substãtia, quæ tenuior, & difflationi, propterea aptior, resoluatur, aer tantum aduenìens, satis superque sit vitæ seruãdæ, nõ id admittẽdũ; esto. n. calor natiuus, crassã m nequeat dissipare substãtiã, quis Deus vindicabit eãdẽ ab externarũ causarũ incursione? Præterea aerea illa substãtia, quæ à viuentis corpore dũtaxat exhalat, quidnã est. Aer purus, an mixtũ, in quo aeris tantũ elemẽtũ, partes præcipuas obtineat. Si primũ, sola ergo aeris admotione, absq; alia mutatione substantiali, restauratio fiet. Esset insuper species quędã putrefactionis, quod si dicant, mixtum esse, aereũ tñ, quod vi caloris est dissipatũ, fateãtur necesse est, nõ posse modo aliquo aere restaurari, nam pars cõsumpta est mixtum perfectum, imperfectũ aer. Ergo, qui diu absque cibo vixerũt, aut simularũt ieiuniũ, aut occultè cibũ sũpseru nt: aut magno vitę dispẽdio abstinuerũt, nã nihil in posterũ potuerũt gustare: aut multũ extenuati breui sunt extincti: aut diuina factũ virtute: haud quidẽ, inhibita actione caloris in humidũ, sed eadẽ supplẽte, quidq uid caloris vi, cõsumebatur: aut demũ cõtingit, quia interno alimẽto nutriebãtur, nẽpè multo sanguine, aut humoribus crudis, alio tẽpore cõquisitis, qua ratione glyres, serpentes, vrsa, & puella illa Germanica, auctore Portio, multo tẽpore vixerũt, absq; cibo. Quando Hippo. dixit, triplex esse alimẽtũ, alimẽti nomine, illud omne intellexit, quod ad tuendam vitã, quoquo pacto conducit, nã quod aere spiritus, nutriri verè, nõ possint, inde intelligitur, quia inanimes: secũdo quia sunt mixta perfecta. Eodẽ modo explicãdus Arist. locus, nõ cũ Vall. de aquis meditatis cinnamomi feniculi, & mellis, loquitur. n. de viatoribus, qui medicatas aquas nequaquã potãt · & si his vterẽtur, quo modo aquas mutare dici posset. Suaderi id põt, quia frequẽs apud scriptores modus ille loquẽdi vsurpatur, & passim vocãt alimẽtũ quicquid est proficuũ alteri, nam Celsus l. 8. c. 8. vulnera suis medicamẽtis esse nutrienda monet, atque alibi, vt pus diutissimè alatur, iubet, nec latini eloquij parentes id reiecere, nam latinus Poeta eadem metaphora vsus dixit.

Sed alia, & diuersæ sũt causæ illius euentus.

Quem si fata virum seruant, si vescitur aura Aetherea.

Et ante illum Homerus hæc Achillis vmbram dicentem inducit.

Nam non talis ei, nunc sum defensor, ad altam.
Qualis eram Troiam, supera cum vescerer aura.

An Hetrusci poetæ admisere? Ita, vnde Petrarc.

Voi ch'ascoltate in rime sparse il suono,
Di quei sospir, ond'io nudriua il core.

An aqua mutetur in vinum cap. 7. explicabimus.

Qui-

Quibus uinum, quibus aqua conueniat. Cap. V.

DEclarata vini, & aquæ naturæ, est illud modò consequens, vt quibus morbis aqua, quibus vinum conueniat, explicemus. In potus delectu, tria sunt diligenter consideranda, affectus, causa affectus, & pars morbo laborans. De morbo videndum genus, vt an intemperies soluta vnitas, vel mala formatio: species, vt an intemperies calida, frigida, sicca, humida, an sola, an habeat materiam comitem: considerandum demum tempus eiusdem, vt num in principio, augmento, aut statu, an vero declinauerit. In causa inspiciendum, num calida, an frigida, num crassa, an tenuis, multa, aut pauca, quiescens, an in motu. De parte, quæ nam illa. *In recta potus administratione, quæ considerranda.*

Si affectus sit intemperies calida, à calida causa concitata, in principio, augmento, & statu, cauendum à vino, concedendum, vbi affectus inclinauerit. Id faciendum, deducitur ex vini natura, nam calfacit, exiccatq; poscit morbus refrigerãtia, & humectantia, quoniam vero eadẽ vi calorifica, iuuat coctionem vinum, promouet sudorẽ, & vrinas ciet, idque procurandum, vbi intemperies incipit remitti, in declinatione vinum exhibendum, nam ad hæc omnia confert, nec suo calore nocebit, remissa intemperie. *Qua in intẽperie vinũ cõuenit, & quo tẽpore.*

Id autem dictum puta, cum morbus est magnus, & discriminis plenus: at vbi est ille exiguus, & æger consuetus potare vinum, tunc si multum vrgeat indicatio sumpta à consuetudine, sit febris parum molesta potiori indicationi à consuetudine sumptæ satisfacientes, vinum dabimus, nam & Gal. in cura Diariæ vinũ dedit: contra, cũ magna est calida intemperies, abstinendum, nam quamquam quædam vina non calfaciant, non tamen refrigerare valent, quemadmodum aqua quare cũ refrigerandi indicatio est, atq; hæc expleri possit commodius aqua, hæc eligibiliter, ni alia obstant. Ne tamen ob Hippoc. turberis, qui 3. de rat. vict. 40. dixit, nullius esse vsus aquam in morbis acutis dic non loqui vniuersaliter de acutis morbis: sed de ijs, in quibus infestat tussis, & quorum curatio est, per excreationem procuranda; In his est aqua nullius vsus, quia nec tussim sedat, nec sputum educit, quod maximè exoptatur in pulmonia.

Humidę intemperiei, & frigidæ, quouis tempore conuenit vinum, ni tamen caput fuerit malè affectum, aut nerui; nam vix dici potest, quantum à vini vsu, & cerebrum, & nerui lœdantur. Hinc 3. de rat. victus 41. prohibet Hippocr. vinum, capitis dolore imminente, nec nisi aquosum permittit, siquid cogat dare, à quo, quia adhuc timet, iubet superbibere aquam, vt retusa frigiditate aquæ, caliditas vini, non valeat impetere *Capite quauis intemperie affecto cauendum à vino.*

in

in caput. *Cum vero*, inquit, *in huiusmodi morbis fortem capitis grauitatem, vel mentis læsionem suspicatus fueris, à vino pœnitus est abstinendum, aquamque tunc dare oportet, vel vinum aquosum, flauumque* (quamuis hoc non acceptet Galenus) *& prorsus inodorum; atque ab ipsius potione, aqua exiguum superbibendum; nam hoc modo vini potentia caput, mentemque minus tentabit.*

Esto doleat consensu ventriculi frigida intemperie affecti.

Quid si doleat consensu ventriculi refrigerati? dat vinum, merum, & paucum Costæus 3. de pot. in morb. cap. 3. Hippocratis auctoritate motus, qui 2. epidem. dolori capitis ex crapula vinum exhibet, quamquam damnet, quod cotylam exhibeat. Concedo, & ego, ni aliter ventriculo mederi possimus; verumtamen si alijs calfieri ille possit, hæc præpono, nam ea semper eligenda remedia, quæ nocere nullatenus possunt. Tentandum ergo alijs calorificis curare ventriculum: ni prosint, parum vini dandum, & ab ipso, aqua superbibenda; hæc enim, ni nos fallit Cels. & ventriculi imbecillitati medetur, cohibetque vaporum elationem ad caput.

Abstinendũ quoque in morbis à soluta vnitate

Ex dictis constat, non esse exhibendum vinum in morbis, à soluta vnitate, vel enim soluitur vnitas à causa interna calida, & hæc vino augetur: vel soluitur eadem à causa externa incidente, secante, contudente: at hoc maximè procurandum, ne fiat ad partem vulneratam affluxus; quare cauendum à vino, cum maxime valeat vinum ad concitandos humores.

Et tumoribus calidis, & fluxionibus.

Neque in tumoribus calidis, vt ophtalmia, angina pleuriti, hepatiti, & erisipelate, tum quia vinum calidum, cum qua fluxionibus excitandis aptissimum. Quare nec in dysenteria, aut diarrhæa, nec alijs quibusque fluxionibus calidis (ni tamen reluctetur ventriculus) aut adstringendi, vel prouocandæ vrinæ indicatio vrgeat, modo aliquo erit admittendum.

Commodus tamen morbis in cauitate.

Qui potus opportunus morbis in cauitate adstricta, ab humoribus crassis, vt in obstructione, non admodum certum, quia dubium, vtrum valeat magis penetrare; scripsit enim Hipp. 3. de rat. victus 40. aquam hypochondria grauare, lienemque, & iecur, si fuerint obstructa, augere: docet Ar. 3. sect. probl. 22. vinum dilutum inebriare magis, quam sincerum, quia maiorem habet vim penetrandi: & alibi dixit, maculas factas à vino diluto, difficilius tolli, quam quæ ex puro. Adde & rationem, nam crassius vinum aqua. Darē huic manus, si quo citius, & facilius potus, ad partes quasque corporis accēdat, id tantum requireretur, tenuitas nimirum substantiæ, nunc vero præter hoc, illud maioris momenti, vt citius actuetur, actuatum dissecandi vim habeat, & abstergendi, sunt hæc omnia in vino, desiderantur in aqua, præterea roborat ventriculum vinum, vnde tolletur occasio congestioni crudorum, crescit vsu aquæ.

Quod

Quod dicit Arist. cui Auic. quoque consentiens lib. 1. fen. 3. d. 2. dixit, *Scias praeterea, quod mixtum velocius inebriat, propterea, quod aqueitas penetrat*, de crassissimo vino, coctoque explicandum, haec enim, quae ad multos annos adseruabant antiqui, non nisi aquae mixta assumi poterunt, assumpta distribui: tenuia non solum non egent aqua, quo facilius penetrent, sed vt Galen. scripsit primo de simpl. facult. 29. *Vinum adminiculo est aquae, ac veluti alas illi ad omnes corporis partes permeandas addit, unde fit vt vinum cum aqua, aut aceto bibitum efficacius sitim restinguat:*

Haec seruanda, à morbis indicatione desumpta causis, & parte male affecta; at si labascant vires, & confertim, vt in syncope, tunc omni alia indicatione post habita occurremus symptomati, qood quia vino facillimè tollitur, vinum fortè, & meracum exhibebimus; vbi illa recesserit pro morbi ratione potabimus aegrum. *Monitum*

Quae uini species, cuique affectui debetur. *Cap. VI.*

VInorum differentias multas esse, nemo est, qui ignoret, sumitur vna à colore, à sapore alia, alia à tenuitate, & crassitie, quarta ab odore, quinta ab agendi virtute, sexta à tempore, septima à modo faciẽdi vina: vnde sunt quaedam vina odora, inodora alia: odorata adhuc duplicia, alia bonum spirant odorem, habent alia ferientem, & insuauẽ. Qaedam vina sunt alba, alia nigra, quaedam fulua, alia rubra, quaedam crassa, quaedam tenuia, quaedam dulcia, alia austera, vel acria, quaedam vetusta, quaedam recentia, quaedam lesbica, massica, surrentina falerna: quaedam naturalia, quaedam factitia; tot ergo cum sunt species vinorũ, quod vinum cuique morbo conueniat examinandum. *Vinorũ differentiae septem.*

Quae bonum spirãt odorem, quantum valent reficiendis spiritibus, tantundem nocent capiti & hystericis affectionibus; quare commendãtur ad vires reustaurandas, reijcienda in capitis dolore, & hystericis passionibus: maleodora nullius sunt vsus: inodora sunt vsurpanda frequenter in morbis calidis. *Quibus nã vina odorata cõueniãt*

Laudo dulcia in affectibus pectoris, in intemperie frigida ventriculi, & intestinorum: sunt quoque vtilia, vbi aluus est stricta: fugiẽda in calida intemperie hepatis, obstructione eiusdem, & lienis. In laxitate viarũ laudo rubra, quae austerũ habuerint saporẽ, & põticũ: nec displicẽt substantia tenuia, colore alba, si ad vias vrinarum est animus deducere succos, qui per aluum, aut aliam viam excernuntur immodice: sunt eadem apta in affectibus calidis, quemadmodum acria magno sunt detrimento ventriculo frigido, & quibus crassa tenuia morbis quibusque ipsius pectoris, & vesicae. *Quibus dulcia.*

Crassa, queq; tardè permeant, inimica sunt ijs, qui viscerum patiuntur

Crassa tenuia.

tur obstructionem: tenuia cum cito pertranseant, vrinam prouocent, & corpus expurgent, commendantur in omnibus affectibus vesicæ, & renum & cuiuscunque alterius partis, quæ sit obstructa.

Debilia fortia.

Quod pertinet ad vina potentia debilia, hæc scribit Hipp. 3. de rat. vict. 8. *Quod autem superiora quidem omnia, vesicamque minus offendet, si dilutius fuerit, intestina vero iuuabit magis, si meracius: neminem latere debet:* neque ad intestinorum tantum affectum frigidum, meracum laudat, sed ad ventriculi pariter impotentiam, nam 2. de rat. vict. 23. ijs, qui plus ingurgitant, quam coquere possent, meracius præbet, non dilutum, quod hoc, vt dicebat Gal. eod. l. t. 28. *ventris robur exoluat:* & 3. de simpl. facul. 20. ad quãuis refrigerationem, commendat huiusmodi vinum, *tale* inquit, *natura vinum, ætate vetus, meracius, mixtum, eos etiam, qui refrigerati iam sunt persanat: nec solum papaueris succo, aut alio quopiã refrigerantium, medicaminum, verum etiam, qui in morbis, aut è stomachi, aut ex cordis dolore, animi patiuntur deliquium.*

Cur caput ventriculus intestina, et vesica, cum simili tempe rie gaudeãt, caput tamẽ læditur à meraco, & vesica, stomachus & intestina iuuantur.

Quæ dubia, ac propterea expendenda, nam caput, & vesica frigidam temperiem habent, quemadmodum intestina, & ventriculus: vt ergo ista, meraci vsu iuuantur, sic vesica, & caput: aut æque stomachus à vino forti lędetur, vt vesica, & caput. Et quidem leuia vina desiderari à stomacho, probat illud, quia non potest imbecillus ventriculus coquere potentissimum vinum.

At prima difficultas facilè diluitur, nam etsi spectata temperie, idem vinũ amet vesica, & caput; quia tñ potens vinũ, & suos, & aliorũ vapores incoctos, ad caput ducit fugiẽdũ: idẽ cum acrimoniã habeat, reddit acrius serũ, quod vesica excipiẽs, nõ parũ detrimẽti persẽtit: hinc fit, vt caput, & vesica, à forti vino lędãtur, nullum sentiant detrimentum intestina, aut ventriculus. At cur iuuãtur? respõdet Gal. 3. de rat. victus 8. *quia adstringit, & hac ratione addit robur:* quod dubium, nam neque omne vinum meracum, est adstringens, neq; intestina conuenit adstringi, vt quæ ad excrementa extra corpus pellenda, sunt constructa. Præstat dicere, quod ipsemet Gal. 2. de rat. vict. 23. docuit, iuuari stomachum, & intestina ab hoc vino, quia incalescunt, redduntur q; hac ratione valida ad coquẽdum. At citius inquies à tenui vino incalescet ventriculus, quam à meraco, & potenti: quinimò refrigerabitur à meraco, quia insuperatum manebit, nam non potest imbecillus ventriculus summum vini calorem euincere.

Dabat manus huic argumento quidam professor publicus, dum de re ista publicè disputaret, & tenue, & imbecillum vinum imbecillo ventriculo, dandũ esse clamabat; praxim postea faciens, forte vinũ porrigebat ægrotis, ne si tenue exhibuisset, tãquã omnium rerum rudis, ne dum à medicis, sed, & à fęmellis haberetur: hac ratione, & à discipulorum argutijs, & à fęmellarum cachinno euadebat, nam quisque, vel rudis intelligit, ni calidũ vinum porrigatur ventriculo imbecillo, nũquã posse

posse incalescere, aut eius intemperiem curari: dandum itaque, & exequendum, quod monet Hipp. & medici omnes; nec remouere nos debet ab hoc proposito, argumentum propositum: nam vinũ est potentia calidum. quare potest ab imminuto calore ventriculi actuari: & actuatum postea, recalfacere stomachum, & hic excalfactus vincere vini substantiã, si ex eorum sit numero, quæ crascessere possunt, & nutrire: præterea coctio non fit à calore principaliter, sed ab anima, à calore non nisi instrumentaliter pendet: potest autem instrumentum à principali agente, eleuari ad effectum nobiliorem producendũ; quare quamquam esset calor ventriculi imbecillus, poterit tamen adiutus ab anima, vini caloré euincere. Proinde rectè Gal. 3. de simpl. 20. in quauis refrigeratione, è quauis causa profecta, commendat huiusmodi vinum. Quamquam ingerat aliqualem difficultatẽ vox illa, mixtum, nam si est meracum, quomodo idem mixtum fuerit? hinc legunt multi meracũ, & temperatum, qui nec satisfaciunt; nam si est meracum, quo pacto est temperatum melius Lacuna vertit meracum, & intemperatum, quia ad tollendã refrigerationem, nedum bibere meracum oportet, sed intemperatè, hoc est, multum; nam si parum vini quis bibat ab assumpto papaueris succo, citius ad cor venenum deducitur; quare multum bibẽdum, quo à summo vini calore papaueris frigiditas corrumpatur. Assentirer Lacunę, si docuisset, quo pacto vinum largè epotum ijs possit prodesse, qui symcope sunt refrigerati. Propterea legerem ego, *tale autem natura vinum ætate vetus, intemperatum*, hoc est, non temperatum in qualitatum symmetria; sed in calore excedens, sanat eos, qui sunt refrigerati; non vno tamen modo, & indiscriminatim omnes iuuat, sed iuuat eos, qui à papaueris succo sunt refrigerati, si intemperatè bibatur, iuuat refrigeratum à syncope, temperatè epotum. Atque hæc de vino meraco, & potenti.

Laudatur imbecillum, & tenue, inodosum, aquorum in morbis calidis illud.n. eligibilius est, quod cũ prosit vni, non noceat alteri, quare cum affectus oẽs calidi, lædantur à vino, illud exhibendũ, vbi dare cogimur indicatione desũpta, vel à viribus, vel à consuetudine, aut stomacho malè affecto, quod non nocet admodum capiti, aut morbo calido. Quare rectè medici in febribus omnibus tenuia vina, & aquosa exhibent: idque purgato corpore, ne cum diuretica sint, ducant crudos succos, quibus solet vt plurimum scatere ventriculus, ad pœnitiores partes corporis: vnde curans quotidianam Gal. 1. de art. curat. ad Glauc. oximel exhibet, post primos tamen dies, quamqnam quidam textus primis diebus legant, & malè.

An vinum arte tenue redditũ forte tamẽ natura, ex vsu.

Cæterum, quia tenue vinum est duplex, vel bifariam potest fieri, natura, & arte, hoc est, apposita multa aqua vino, petet quispiam, liceat ne vti vino natura aalido, imbecillo tamen reddito mixtione aquæ, an semper natura oligophorum exhibendum?

Ita censet Eugen. tom. 2. epist. nam si parum aquæ admiscebimus, erit vinum adhuc generosum: si multum, subuertet ventriculum sua insuauitate. 2. de victu acut. 28, 3. sect. probl. 8. vnde probat illud Hipp. 20. l. de dięta ad concitandum vomitum; non gignet spiritus, nec coctionem iuuabit, vnde Homer. *Perdidisti vinum cum aqua.*

Sed si rectè hæc ratio perpendatur, id tantum probat, eligibilius esse vinum, natura òligophorum, quam arte factum: non posse id arte fieri, quia semper, vel plus aquæ admiscebitur, quàm vinum poterit ferre: qua facilitate affirmatur, eadem negatur, vel quod gratis ille affirmat, Hipp. auctore nos negamus, qui hęc. 3. de rat. vict. 41. reliquit scripta: *Cum fortem capitis grauitatem, vel mentis læsionem suspicatus fueris, à vino penitus abstinendum, aquamque tunc dare oportet, vel vinum aquosum, flauumque, atque ab ipsius potione, aqua exiguum superbibendum, nam hoc modo vini potentia, caput, mentemque minus tentabit.* Homerus Cyclopem temulentum, & barbarũ ita inducit loquentem, aut explicandus locus de ijs, qui ineptè, & non ad proportionem vino aquam admiscent: nam quod oppositum placuerit Græcis, apertè colligitur ex istis versibus sic latinè redditis.

Bacchus, vt è flammis, puer exilijsset, in vndis
Tinxerunt Nimphæ, sordidum adhuc cinere.
Hinc iunctus Nimphis, est Bacchus gratus, at ignem.
Ardentem excipias, hunc nisi miscueris

Quos elegantius traduxit Moretus hunc in modum.

Qui colitis Bacchum, comites simul addite nimphas,
Nam sine ope illarum, munera nostra nocent.

Nec quisquam, ni temulentus sit idem, ab ista sententia discrepauit, vt propterea credam, vbi Hipp. scribit, huiusmodi vina, nullos gignere spiritus, non adiuuare coctionem, de vino non aptè diluto, loquutum esse.

Noua inutilia, & vetusta admodum.

Demum, quod ad tempus spectat, tres sunt differentiæ vini, vnde dicimus alia esse antiqua, & vetusta, mediam alia ætatem habere, alia esse recentia, & noua. Ex his, vetusta & noua, vna omnium sententia inutilia, & noxia: damnant illa antiqui, quia mordacia, acria, & vt Auic, 3. p. doctr. 2. cap. 8. ita calida, vt medicamenti potius habeant rationem, quam potus: nouum, quia flatuosum, difficilis coctionis, distributionisque; vnde epar, & viscera quæque obstruit, nam cum nondum sit à fœce, & crassis excrementis defœcatum, crassius & permeatu difficilius redditum, nihil mirũ, si infarctus pariat, & obstructiones; cumq; idem ob suam nitrositatem, abstergendi vi polleat, calore vero stimulet, & ad excretionem naturam proritet, solet alũ turbare, vt mediæ itaque ætatis vinum probatur, vt benè Gal. censuit 7. method. cap. 6. est autem mediæ ætatis vinum, quod ab vtraque superfluitate, crassa

nempè

nempè & tenui, ita est expurgatum, vt illa subsederit, tenuis sursum à flatu elata, prodierit foras, vnde vini substantia nitida, & cõspicua permanet. Id cum fiat in vinis nostratibus spatio quinque aut sex mensiũ, huius ætatis vinum mediæ ætatis esse dicemus. De vinis nostri temporis inquam, nam quod vina antiquorum, ante septimum annum non essent bibendo, docuit idem Dioscor. lib. 5. vbi explanans quonam tẽpore posset vinum potari, *in media*, inquit, *ætate, puta septimo anno potui fiunt saluberrima*. docuit Gal. qui lib. 7. method. cap. 6. de vino Sabino sermonem habens, *quocirca*, inquit, *citius sexto anno, nobile Sabinum idoneum nõ est, quod & diutissime in stomaco & ventriculo innatet, & fluctuationes faciat*, & lib. de antidot. cap. 3. habet, Surrentinum vinum ante annum vigesimum crudum esse, vnde cap. 5. subdit cum vinum falernum pro confectione theriacæ electurus esset, non degustasse quæ annum vigesimum non excessissent, ac si nouella illa essent, & nondum cocta. Qui vero factũ, vt quæ tãto tẽpore antea viuebãt, nunc breui exolescant, non admodum patet. An quia exoluta est senio agrorum vis & fœcunditas? An quoniam non eam adhibent, nostri diligentiam in excolendis agris, quam adhibebant antiqui? Est fortasse hoc aliquid, prima tamen causa placet magis, nam Hispani, & alij, quos scimus non aliter excolere agrum, ad multos seruant annos vina. Quæ ratione coloris aut loci sunt diuersa, cõsiderantur à medico, quatenus inde potest conijcere, an sit robustum vinum, an imbecille, an dulce, an acre, an crassum, an tenue; quare vbi noueris robustum vinum vsui esse huic ægro, illud exhibebis, nil curans, an sit colore album, vel è mõte Vesuuio aduectum. Frctitia nullo in vsu sunt apud nostrates, vt propterea iure possim, ab hoc dicendi onere, me subtrahere, præsertim cũ ijsdem damnãdis aut probandis non defuerint ingenia decora. Sed quando vinum non aptè dilutum damnatur à cunctis, qua mensura aqua vino admiscenda, & quãdo, cap. seq. dicendum.

Quantum aqua, uino admiscendum, & quando. Cap. VII.

VOluere quidam, quos refert Atheneus lib. 10. cap. 7. par pari miscendum; Alij vni parti vini, tres aquæ adponebant: quatuor alij: censuerunt alij quinque partibus aquæ, vnam vini esse addendam, quo circa celebre fuit huiusmodi adagium apud Græcos, *aut quinque bibe, aut tria, aut quatuor*, idem Plutar. 3. simpos. 9. & Auctor adagiorum. *Variè de re hac opinatum.*

Hos ego reijcio omnes: nam sunt multa & varia vinorum genera, sunt varij morbi, & partes affectæ diuersæ: hæc omnia in vino diluendo spectanda; proinde quis non videt, certam quandam & defini- *Et falsò fere ab omnibus.*

Vnde aliter decernimus

nitam aquæ, vinique mensuram, non esse admiscendam: cum ergo generosa sunt vina, & fortia, & refrigerandi indicatio vrget, vel caput dolet, aut nerui sunt affecti, multum aquæ addendum: cùm roborare stomachum refrigeratum est animus, aut nihil aquę, aut parum, admiscendum. Plus itaque aquæ, minusque addendũ pro varia natura vini: affecti capitis, laborantis particulæ, & indicationis variæ calfaciendi, nempè, aut minus refrigerandi. Vetus illud prouerbium, potationum numerum notat potius, non modum diluendi vini.

Quando vinum diluendum. Putãt quidem, antequam bibatur, Diluit in stomacho Hipp.

Quod pertinet ad aliam difficultatem, censent multi, multis horis, antequam vinum bibatur, diluendum esse, duas ob causas; altera est, quia ita melior fiet aquæ cum vino permixtio, altera, quia facilius ille spiritus, qui facili quodam negotio in caput repit, infringetur. Videtur tamen superuacanea quædam diligentia, & omnino inanis, si Hipp. consulas; nam ille dat primo vinum, nulla aqua dilutum, exhibet postea à vino aquam, audi ipsum, sic latinè loquentem 3. de rat. vict. 41. *Cum in huiusmodi morbis timueris, nè caput vehementer grauetur, aut mens tentetur, tum à vino penitus abstinendum, & aquam, aut vinum aquosum fuluum, & non odorum exhibere oportet, deinde potum aqua superbibere, sic enim sua potentia, non tam facile caput & mentem attinget.*

Pro quo ratio quoque videtur esse.

Suadet idem ratio, nam quanquam vinum calidum sit, & siccum, eaq; ratione possit aduersus aquam agere, hæc in vinum; habet tamen vinum huiusmodi qualitates ligatas, & impeditas: vndè nec siccare vnquam poterit, nec calfacere, nisi illud impedimentum amoueatur. Cumque à calore animalis dumtaxat remoueatur, calfaciet vinum, siccabitque, cum à calore animalis, fuerit in actum deductum. Non itaque aquæ admixtum, aget in aquam, aut hæc in vinum, nam nullã habent, ratione actualium qualitatum contrarietatem: vi virtualium, non potest vinum agere nisi actuetur, nec ab alio quam à calore animalis, in actum deduci.

Nec repugnat an aut experientia quamquam repugnare videantur.

Neq; Arist. aut experiẽtia fauet patronis prioris sententiæ, nã quãquã dicat primo de Gen. 88. ideo guttam vini, decẽ millibus congijs aquæ, nõ misceri, *quia soluitur, & mutatur in vniuersam aquã*, & tex. 39. eiusdem libri, loquens de aqua vino admixta, vinum esse asserat, quod inde resultat, *quia facit vini opus, sed non aquæ vniuersa mixtura*: experientia item moneat, vini vim, aquæ admixtione retundi, & mirum in modum infringi; potest tamen dici, indè illud contingere, quia aqua admixta, in minimas vinum, & aqua diuiduntur particulas, nam vt vis cuiusque vnita, vegeta est robustaque: sic diuisa dissoluitur, & ita imminuitur, vt sensum mouere non valeat: vt propterea, si ipsum in consilium adhibeas, nullum esse vinum, & omninò corruptum, aut

Nam aquã in vinũ nõ verti, multa suadent.

nullam aquam adesse, facilè fatearis; At si ratione quæ sensus errorem emendat, rem perlibres, mox cognosces, nunquam aquam verè in vinum conuerti, aut hoc in aquam, enim verò prasitentur Chymici,

posse

posse extrahi aquam, vino admixtam: quo ingenio, si esset omninò corrupta, & in vinum conuersa? Præterea, si id asseratur, verè augeretur vinum aquæ admixtione, & verè nutriretur; nam vi propria verteret aquam in sui substantiam: vndè vi propria reficeret, quicquid esset deperditum: atque si maior esset quantitas eius, quod reponitur, quàm consumpti, verè idem augeretur. At quam hoc absurdum in Philosophia? Nec minora prement incommoda Theologos, si id asseratur; cogerentur enim fateri, non peccare modo aliquo eos, qui venderent dilutum, pro puro, & sincero; equidem si verè aqua in vinum est conuersa, sincerum esse vinum, verè possum asserere.

Agere nihilominus aquam in vinum, & hoc in aquâ putamus.

Est nihilominus affirmandum, mutuam esse inter aquam, & vinum actionem: non enim fides est sensui neganda, vbi nulla est efficax ratio, quæ sensum errare manifestè doceat, quam non esse in nostro casu, admittet facilè quisque, vbi dissoluantur adductæ. Quarè hoc tentãdum. Dicimus ergò, non esse modo aliquo qualitates illas, quas virtuales medici, & physici vocant, ita impeditas, vt nequeant agere, ui à calore animalis, in actum ducantur; nam simplicia illa, è quibus theriaca conficitur, ita agunt, reaguntque, vt bona ex eorum actione temperies in theriaca resultet: Quare, non est hanc ob causam negandum, vinũ agere in aquam, scilicet, quia potentia est calidum. Adde, quòd secundo huius operis diximus cap. 10. qualitates has virtuales, actu mixtis inesse, neque vllo egere, vt agant in ea subiecta, quæ ab ipsis sunt apta nata pati: nec sentiendum aliter, quia non agunt in quoduis indiscriminatim; nam neque magnes trahit quoduis corpus, nec quiuis humor à quouis medicamento allicitur, & tamen vis magnetis actu est in magnete, & expedita: Quid magnetem commemoro, & reubarbarũ? nullum agens agit in quoduis, nec patitur quodcunque à quocunque. 1. phys. an dicemus propterea facultatem quamcunque agendi impeditam esse, & ligatam? Minimè verò. Quarè non est cur negemus, mutuo aquam, & vinum agere, quanquam vinum virtualiter calidum esse profiteamur.

An ita agãt vt aqua vertatur in vinum?

An verò ita agant, vt vnum vertatur in aliud, hoc magis arduum, & magni momenti, vt Theologica quædam controuersia dirimatur; enimuerò, si nullatenus aqua in vinum vertatur, fatendum omnino est materiam Sacramenti Eucharistiæ, nedum esse panem, & vinum, sed aquam quoque, quod multis suadere conatur Aegidius de Coninc. lib. de Sacram. q. 74. art. 8. Verùm, si id fieri, nullam inuoluat repugnãtiam. potest commodè illa opinio defendi, quæ docet, vinum tantum, & panem, materiam esse huiusce Sacramenti. Eia proinde rem examinemus. Negant multi, aquam verti in vinum, quia hęc simplex est elementum, vinum perfectum mixtum, Secundò, quia tam aqua, quàm vinum nutrirentur, augerentur. Tertiò non extraherent Chimici aquam vino admixtam: nec quartò reprehenderẽt Theologi vinum

Pars quæ negat videtur vera.

adulterantes, & lymphatum pro syncero vendentes. Nutriret demum aqua, si verè aqua in vinum verteretur. Fatebor rem ingenuè persuaserunt quandoque hęc mihi, & alios hæc ob causas, in hanc sententiam traxi: At re exactius pensitata, distinguendum duxi. Puto itaque si de ijs vinis loquamur, quæ sunt ita crassa, nutrire vt valeant nostri corporis partes, nunquam futurum, vt aqua in hæc conuertatur, nam, vt supra monstratum à nobis est, nunquam aqua à calore crassescere potest, quamquam à frigore eadem conglacietur. At si de tenuibus vinis, quæ nec crassescere possunt, nec consequenter nutrire, sermo fiat. Hæc dubio procul omni poterunt aquam assimilare, & breui tempore, in sui substantiam conuertere, nam si symbola facilè permutantur; facillimè aqua conuertetur in vinum, quando nedum sunt similia huiusmodi corpora, sed propè eadem esse putarunt Antiqui, quando putarunt ijdem, nil aliud esse vinum, quàm aquam in vite putrefactam. Vnde errant, qui putant nunquam posse aquam in vinum conuerti, quia simplex est aqua, etenim mixtum corpus est, vt communis est omniũ philosophorum consensus, & licet sit mixtum imperfectum, potest ex ea perfectius produci, nam ex aere corrupto animalia. Neq; id negandum, quia hoc admisso aqua, vinumque nutrirentur verè, & verè augerentur, nam ad veram nutritionem, & accretionem, non est id tantum satis, scilicet, vt vnum in alterum conuertatur, alioquin aqua, ex aere nutriretur, vbi hunc sibi assimilaret, at generationem vocant huiusmodi mutationem Philosophi, non nutritionem, aut accretionem, nempè, quia omnes intelligunt ad veram nutritionem, & accretionem aliud requiri, nimirum, vt fiat secundum quamcunque dimensionem, quod non posse contingere in casu nostro, est certissimum: nam si aqua sit vino minus grauis, supernatabit, si grauior, petet ima; quare nunquam fieri poterit, vt quæuis pars vini, aquæ partem in sui naturam conuertat.

Distinguendum tamē.

Quod Chymici promittant, aquam è vino extrahere, me non monet, nam promittunt ijdem montes aureos, cum tamen extrema rerũ omnium inopia premantur. Nec est, cur propterea, putent quidam, licere ijs limphatum pro puro vendere, nam vis vini, aqua admixta sic eneruatur, vt diù seruari non possit, neq; hoc facilè nosci potest, Quare, cum teneantur ij, qui rebus vendendis dant operam, occulta vitia rerum, quæ venduntur fateri, fateri ijdem tenentur, vinum esse dilutum. Nō est demum, cur alij hinc deducant, posse aquam nutrire, nam nec vina, in quæ aqua verti potest, nutrire sunt apta: Quæ nutritioni sunt idonea, sunt autem vina quædam crassissima, hæc aquam nunquã vertent in sui naturam, quia nulla vi aqua crassescere potest. Si quis ergo velit diluere vinum antequam bibatur, non accusabo eorum diligentiam, contemnam tamen, nam in stomacho eadem breui fiunt; equidem tanta est inter aquam, & vinum familiaritas, vt breuissimè pos-

possint commutari.

Cæterum si in uentriculo vera fit dilutio, quid prius bibendum, aqua an uinum? utro modo facias, parum refert; enimuerò in alimentis liquidis nullum seruant ordinem medici, nam facilè quæ liquida sunt, quamquam prius sumantur, miscentur cum alijs, quæ postea sorbentur: siquis tamen ordo in re ista seruandus, id fieri moneo, ut laborant calida intemperie hepatis, aquam primo sumāt, deinde uinū: laborantes frigida intemperie uentriculi capitis, aut neruorum, uinum primo sumat, à uino superbibat aquam, nam ita monuit Hip. 3. de rat. uict. 41. atq; hinc fiet, ne uinum caput, & mentem attingat.

Quot aquæ species, quæ uitiosæ, & cauendæ. Cap. VIII.

NOn sunt minores species aquæ, quam vini, vt n. quædam vina, sunt naturalia, factitia, alia, & vnumquodque eorum multiplex: haud secus, quædàm aquæ sunt naturales, factitiæ aliæ naturales multiplices, palustres, stagnantes, fontanæ, fluuiatiles, puteales, pluuiales, quæ adhuc multæ, niuales, glaciales, grandinosæ, ita dictæ, quia ex liquata niue, grandine, glacie, rore, aut pruina, ortū habent. Artificiales etiam multę quædam factę vi decoctionis, destillatione, alię elicitę decoctę, adhuc duplices, nam vel pura tantum aqua coquitur, aut alia cū aqua admiscentur, & aquæ medicatæ dicuntur, variaq; habent eædem nomina, pro rerum, quæ coquuntur, cum ipsa varietate, vnde si mel cū ea coquatur, mulsa dicitur, & aquæ salsæ, chinæ guaiaci, sassafras, si hæc imponantur. Aquæ per distillationem elicitæ, sunt variæ, prout vario modo fit destillatio, vt in vase plumbeo, vel in balneo Mariæ. Tot ergo cum sint species aquarum, quæ melior, & quibus morbis aptior, edocendum. *Aquarum differentiæ multæ.*

Quod pertinet ad aquas naturales, damnantur, quæcunque fiunt ex niue, grandine, glacie, & pruina eliquatis: damnandas esse suadent, earum origo, & effectus, quos in corpore produnt. Est harum aquarū idem, qui pluuialium auctor: materia eadem, vapor scilicet, quamquā ex crassiori nix fiat, ex tenuiori pluuia, ex crassissimo, grando: vnde tardius nix, quam pluuia dissoluitur, niue tardius grando. Est auctor cuiusque frigiditas: moderata tamen, aquam: maior niuem, maxima, quæ grandinem gignit, scilicet, oritur pluuia densato vapore, nix congelato eodem: densatur prius in grandine vapor, mox coagulatur. Hinc patet, quo in loco cuncta hæc fiant: nam cum sit nix frigidior aqua, niue grando, fiat pluuia in media aeris regione, vbi & grando, altiori in loco nix suum habet originem: quo fit, vt eodem tempore quo nix in altissimis montibus, pluuia in loca decidat inferiora. pruina, & *Niuosæ grandinosæ glaciales, aut ex pruina, fugiendæ omnes.* *Locus, causa materiæ niuis, grādinis, pluuiæ.*

Roris, pruinæq; natura efficiens. roris est ortus,& ab eodem calore Solis eleuante vapores,die inclinante progignitur: quamuis ex crassiori materia, nec lentoris experte, maiorique frigore fit pruina;ex minori frigiditate ros,& propè terrã densatur,vnde patet ratio,cur cum sit eadem aquæ,& pruinæ materia, idem auctor,vrat tamen flores,& herbas pruina, foueat aqua, & in augmentum promoueat. Nimirum, non habet tantam aqua frigiditatem,quanta est in pruina. Præterea vapor ex quo aqua,est humidus, siccior ille,qui est pruinæ materia:hinc aqua humectat,exiccat pruina, tum propter siccitatem,cum ob frigiditatem exprimentem humidũ illud,quod partes vnà simul connectebat. Ex eadem siccitate fit, vt decidens pruina in faciem,pruritum excitet, est enim mordax: nec placent,qui in frigiditatem constringentem poros,& calidos, acresque vapores detinentem,hoc referunt: faceret enim idem aeris frigus, faceret pruina,quamquam corpus,nequaquam attingeret.

Cur vrat herbas & flores pruina aqua foueat.

Cur aqua niuosa, & grandinosa mala. Hinc vnusquisque intelliget,esse admodum noxias aquas,ex niue, aut grandine. Nam sunt admodum frigidæ, & inconcoctæ, sunt & crassæ;nam expirante parte subtiliori,dum vapor in niuem cõcrescit, crassa,tantum relinquitur: id cum bis fiat in grandine densata, & liquefacta,erit aqua ex grandine peior. Idem de aqua,ex pruina iudiciũ; ex quo intelligi potest,quam detestanda sit consuetudo eorum,qui vinum niue diluunt,aut aquam niue in ipsam immersa,refrigerant, debilitat enim hic potus stomachum, & hepatis insitum calorem extinguit;quo fit,vt in cachexiam, & hydropisim incidant; quod si non semper id accidit,idcirco liberantur,quod pari modo incontinentes sunt in vsu aromatum,& vno excessu alterum excessum emendant. Refert Aul. Gell. 10. lib. noct. Attic. c. 5. cùm ipse vnà cum alijs,æstate quadam anni flagrantissima,aquam ex multa niue dilutam biberent, nec posset Peripateticus quidam rationibus consequi, vt abstinerent, protulisse è bibliotheca Tiburti,quæ tunc in Herculis templo satis cõmode instructa erat,Ar. librum,in quo hęc præter cætera continebantur. *Cur aqua ex glacie niueque liquata, sint vitiosa. An quia, cum aqua, quauis niue concrescat, pars tenuissima d fflatur, & leuissima euaporat? Proditum illud est, quod deliquata fit minor, quam ante fuerit, quam concresceret: cum itaque quod salubrius est defuerit, deterius sit, quod relinquitur, necesse est:* neque aliam ob causam fieri credit Senec. vt mulieres podagra laborent,quamquam menstruent, scilicet, quia *rodunt niuem, stomachi æstuantis solatium.*

Cur rorales. Quid de aqua ex rore? si roris repetamus exordia, videtur probanda,nam materia humidus,& tenuis vapor,efficiens moderata frigiditas,& moderatus calor,qui eius materiam attollit, ni diuersas, & varias qualitates acciperet, prout diuersæ sunt,& fruges,& plantæ super quas decidit.

Palustres, & stagnantes. Damnantur tertio palustres aquæ,& stagnantes:nam æstate feruent

à Sole

à Sole excalfactę, sunt hyeme admodum frigidæ vtroque tempore crassæ sunt, & putres, quia immotæ, & vapores ab ipsis elati non exhalant. Hinc fit, vt sint hæ biliosæ, vt dicebat Hippo. & morborum pituitosorum, & ab humore melancholico feraces: bilem gignant, vel concitando putredinem, aut obstructione adaugente calorem, pituitam, suffocando eundem, melancholiam obstruendo lienem, vt non valeat melancholiam attrahere.

Idem censet Hipp. de aquis lacustribus, quod dubium, nam mouentur, & quandoque tempestates maritimis non dissimiles excitant; Flumen in se ipsis admittunt quo fit, vt noua aquarum copia aduentante non euadant ripas. Præterea palustrium aquarum vadus cœnosus est, & limosus, arenosus lacubus, caliginosa superficies aquarum palustris, non sic in lacubus. Quid quod hæ alunt sapidissimos pisces, pessimos illæ, & nulli vsui? *Et è lacustius.*

Proinde dicerem sententiam Hipp. non esse vniuersaliter veram, sed in quibusdam tantum habere locum.

Damnantur quarto fluuiales aquæ, fiunt. n. flumina ex aquarum colluuie, ex multis tunc fluuijs, non niuibus grandine, fontibus, lacubus, ex omni genere sordidarum aquarum, & corporum, quæ ex vicinis ripis, & longinquis regionibus excipiunt collecta. Quis autem laudet aquas ex materia adeò dissimili coaceruatas, & mala? Hinc fit, vt quo maio ra sint flumina, & producuntur longius, sint magis suspecta. Quare suspecta est mihi aqua Tyberis, quamquam multũ probetur quibusdam, si post sex menses bibatur, quod tempus requirunt, vt deponat fœculentas materias: nec me mouet, quod diù incorrupta seruetur, potest enim id fieri mixtione aluminis, præterea non est hoc inditium laudatæ aquæ, immo si ea optima, quæ citò alteratur, quia arguit tenuitatem aquæ, non valentis resistere causis alterantibus, non erit argumentum probatæ aquæ diù seruari. *Nec probatur fluuiales.*

Damnant quinto quidam puteales aquas, quia crassæ substantiæ, & sordidæ, quia immotæ, ac propterea putredini aptæ, quia admodum crudæ, ob magnam à Sole distantiam, vnde quo est profundior puteus, eò est ipsis suspectus magis. Ego nihil certi statuo, nam cum earũ perfectio, & vitium à terra pendeat, è qua prodeunt, prout varia est terræ conditio: sic varię hæ aquæ; nam quod dicunt de immobilitate, quis non videt nullius esse momenti? etenim vbi multum aquæ hauriatur è puteo, agitantur.

Laudat aquas pluuiales Hip. l. de aere, aqu. & loc. quia tenues, quia leues: excellit pręcipuè quæ cum tonitru colligitur, damnat procellosam. 6. epid. com. 5. 19. *Aquarũ*, inquit, *arte carentium, quæ ab æthere excreta est, aut cum tonitru opportuna*: Gręca vox est oregon, quod verbũ possumus latinè reddere, tempestiuum, sed eam, quæ opportuno tempore decidit, est autem hoc medium æstatis, quia Gręci, hoc potissimum *Aut pluuiales, quamquam vrantur probasse Hipp.*

mum tempus horam nominant, vt in quo fructus; qui horarij dicuntur, ad maturitatem perueniunt: quare posset esse sensus, commodam esse aquam, quæ cum tonitru colligitur, aut eam, quæ media æstate, quod videtur probare Gal. nihilominus, quia si tempestiuum, medium æstatis vertamus, remanet sensus imperfectus. Quid enim sibi vult aquarum arte carentium, quæ ab æthere excreta est media æstate, morbosa mala: propterea dicamus, aquarũ arte carentium, vt quæ ab æthere, cum tonitruis, tẽpestiua, hoc est, commoda, nimbosa verò mala: aut dicendum damnari ab Hip. nimbosam aquam, laudari eam, quæ cum tonitru decidit, & alteram, quæ ab æthere excernitur, legitur. n. disiunctiuè hunc in modum, *quæ ab æthere excreta est, aut cum tonitru*.

Sed cur ætherea, & cum tonitruis bona? quia inquit Galen. purum aerem, æthera, vocarunt antiqui, est autem purus, non nubilosus, non vaporosus, aqua autem, quæ puro cęlo colligitur, defęcatior est, & simplicior. laudat eam, quæ cum tonitruis colligitur, quia hæc aquam attenuant, & aquę materiam. Damnat nimbosam, non quæ cum ventis colligitur: nam agitata à turbine ventorum, redditur melior, sed nimbosam vocat eam, quę aere densato colligitur, & atra nube comprehenso. Talis cum sit aer per hyemem, & primam veris partem, æstate, autumno, & sub finem veris est aqua colligenda: nec me mouet Rufus, qui referente Oribasio. 5. med. coll. 3. pręfert hyemales, & vernas æstiuis, & autumnalibus, quia æstate, & autumno sicciores dat terra vapores, aerque multas terræ sordes habet, quas aqua expurgat, nam sicci illi vapores ad superam aeris regionem delati ignescunt, aut si vna cum alijs mixti, in aquam vertantur, humidiorum miscelia temperati redduntur, sordesque resident, antequam aqua bibatur.

Est nihilo tamen minus aqua hæc fugienda, non quia adstringit, vt ait Celsus l. 4. 19. aut quoniam, vt ait Hippoc. raucedinem, vocisque grauitatem affert: sunt enim hæc vitia aquæ recenter collectæ, non defęcatæ, & puræ, sed quoniam numquam ea, qua decet diligentia, aquæ hæ colliguntur, nec si cautelæ illæ omnes adhibeantur, caret propterea ea aqua suspicione, nam vt idem ait Hipporat. ex plurimis collecta vaporibus, è stagno lacubus, mari, & putrefactis corporibus elatis, facili quodam negotio putrescit. Neque huic contrarium est, quod scribit Galen. 7. de comp. per loca. 2. adponi ab Asclepiade pluuialem aquam in compositione Diacodij, quia minus compositio corrumpitur, nam aut hoc scribit de mente Asclepiadis, aut facit hoc aqua pluuialis adstrictione. Quæ ergo eligenda, cap. seq. dicemus.

Quæ

Quæ aqua eligenda Cap. IX.

EGimus de vitiosis aquis,& malis,nunc quæ eligêda, breuiter examinandum. Laudat Fontanam Hippoc. & Auic. 2.1. d.2.c. 16. non tamen omnem,sed quæ ex sublimibus locis,& terræ tumulis profluit, cuiusque fons ad orientem spectat, ea est illa optima: prout cuius fontes sunt in locis saxosis,aut calidarum aquarum, vel vbi mineręnascuntur,damnat demum,quę Austrum spectant,quæq; sunt inter ortum æstiuum, & occasum: quæ sententia, tria in aqua fontana desiderare videtur;laudatus fontis situs,vt os eius orientem adspiciat, vt loca,per quæ labitur aqua,nullum habeant vitium. Bonum censet esse situm, si sublimis; in se enim deductæ aquæ minus habent, vt ait Athen.l.2.c.7. terrestreitatis, & si quid habent, sublimi delapsę è loco,deponunt:loca,per quæ currit,sunt illi laudata,ni sint saxosa,nam hæ duræ euadunt,hoc est,difficiles, vt coquantur, fortasse, quia frigidiores redduntur,aut quoniam, vt ait Auic. *Lutum mundat aquam, & aufert ab ea res extraneas sibi admixtas, & colat ipsum,sed lapides non faciunt illud. Oportet autem, vt lutum,per quod transit,sit liberum, non fœtidum,neque lacunosum.* Quod si non sint admodum duræ, fortasse nulla erit salubrior,vt credidit Plin.lib.8.c.1.&l.31.c.3. Debent & loca,per quæ aqua decurrit,& vbi nascitur, non ferre mineras; quare non est omnino tutus aquæ Puteolanæ vsus. Ex omnibus tamen, ea eligenda, quæ omnium leuissima,5.aph.26.leuissimam autem esse dicimus,non quæ omnium minimè ponderat,quamquam pondus est ex experimentis adiuuantibus ad cognoscendam aquæ dispositionem; *qua namque quæ est leuior,in pluribus dispositionum est melior* 2.1.d.2.c.16. quia vt refert Athen. Amphiarati, & Eretriæ aquæ, nulla prorsus ponderis differentia inueniuntur,cum tamen Eretria aqua sit bona, Amphiarati mala:Sed vt explicat in com. Gal. ea est leuissima, quæ ventrem non grauat,& citò permeat; Quoniam verò aqua bibita id cognoscimus, præstatque illud præscire, scito eam esse leuissimam,& citò permeare, quæ citò incalescit,& refrigeratur. 5.aph.26.nam qua ratione externę causæ facilè mutant ipsam,ob eandem causam,corpus vincet illam facilè. Neque admitto,quod Plin.scribit, *Per rarum esse, vt aqua sit aqua leuior*,nam flumina quædam supernatant in lacubus: & Auic. scribit, si quis pannum in partes æquales diuidat,easq; madefactas suspendat, neq; æquè graues esse,neq; æquè citò exiccari, si in aquis diuersis madefactę fuerint.

Fontana optima,non tamen omnis.

Quæ aqua leuissima.

Improbandæ itaque aquæ summè frigidæ, quia graues, & difficulter coquuntur,vnde refert Athen.ex Aristoph. Egiesiam, cum bibisset ex fonte Beotiæ,statim expirasse,quod fugus ob senectutem ferre non potuisset. Improbantur & sapidæ,quia iniucundæ,nec tollunt sitim,

Aqua summè frigida mala, calida quoque, & quæ alienas habet qualitates admixtas.

tim, nullum habeat odorem, colorem, aut saporem, nam cuncta hæc accidentia debentur mixto: aqua autem, quo purior, & simplicior, eo melior. Sit eadem agitata, & perflata, ita enim attenuabitur, quod non parum ad eius perfectionem conducit. At quoniam non est hęc semper in promptu, qua arte illa possit emendari, dicemus.

Quænam aquæ uitiosæ remedia. Cap. X.

Primū ad aquā emendādam remedium.

Secundum.

Reiectatur vtrumq;.

SI quales, optamus aquas, tales nobis semper occurrerent, non esset, cur medica ars in earum correctione insudaret: at quoniam sæpe illæ sũt vitiosæ, nec licet pro ijs, alias bibere, docebimus hoc capite, qua arte possint, vbi prauę occurrunt emendari. Antiquissimus fuit mos, cuius meminit Arist. vas cereũ occluso ore, in mare immittere, quod ita fiat, vt per exiles meatus, tenuiores aquæ partes se se insinuantes, relictis terrenis, & salsis, aptę potui euadant. Emendant alij percolantes, & aliqua materia, veluti visco, aquæ sordes excipiente, puritatem comparant: sic inijciunt farinã aquæ quamplures, vt l. 24. c. 1: Plin. & lib. 31. c. 3. Sed est vtrumq: remedium inutile, ac primum quidem, quia cera multoties vtimur, ad occludendos meatus eg. phialæ, ne effluat aqua. Qui ergo fieri potest, vt per ceræ poros eadem modo penetret? est & alterum remedium inutile, nam esto emendet salsedinem, tollit tamen tenuitatem aquę, naturam diaphanam, nec poterit vitari, quin aliquid farinæ saporis, relinquatur in ipsa.

Et destillatio, & decoctio probatur.

At nõ quævis destillatio cõmoda.

Laudabilior destillatio, & decoctio; at quoniam destillatio est duplex, quædam quæ fit opera ignis, alia citra ignem habetur, vt cum aquam excolamus per terram, filtrum, & mortaria destillatio item, vi ignis facta, est adhuc duplex, nam vel fit in vase plumbeo, vel in balneo Mariæ: aduertendum, nequaquam mihi probari destillationem eam, quæ fit in alambico plumbeo primum, quia nequaquam fieri potest, quin fumum redoleãt. Secundo, quia per plumbũ transiẽs, plumbi qualitates acquirit, quod quam noxium sit, latè prosequitur Matthiol. tract. de destill. & alij multi. Quare nec placent ij, qui in æneo vase coquunt aquas, sed eligenda est testa argillacea. vel vitrea: probo decoctionem, & destillationem in balneo Mariæ factam, vel per terrã filtrum, vel mortaria. Nõ tamen probo Plin. qui l. 31. c. 3. coquit aquã ad dimidium vsque, nec Dioclem, qui ad tertiam, nam multo minor decoctio satis est ad emendandam aquam; præsertim si nec admodum crassa sit, aut vitiosa.

Quantum aqua coquẽda.

An coqui aqua debet vase occluso.

Nũm vasis os debeat occludi, exactè determinauit Hipp. 6. ep. com. 4. t. 10. 5. si aquam decoquimus, vt corrigamus, non est vas operiẽdum, ni timeamus, ne sordes, aut alia fœda animalcula, in vas decidant occludendum, vbi aqua medicata conficitur,

Sed quantum hæc decoquenda? plus, minus, pro varia natura eorũ

quæ

quæ decoquuntur: Flores in ebullientem aquam satis est immergere: herbæ detinendæ diutius, longiori tempore decoquendæ radices: nec coquere est satis, sed infundantur prius, vt maceratæ imprimant vires proprias aquæ. De destillatione satis est monuisse, eam laudari potissimum; quæ fit in balneo Mariæ afferre quo modo, & quibus id cōmodè fiat, non est præsentis contemplationis: Proponunt alia remedia alij ad corrigendas aquas vitiosas, frequentiora nos adduximus, siquis plura desideret, legat Auic. 4.1. d.5.c. 7. de conseruando iter agentem à nocumentis aquarum diuersarum.

Medicata aqua quantum coquenda.

Quoties bibendum. Cap. XI.

QVando vinum, quando aqua, & quæ cuiusque species conueniat à nobis dictum, dicemus modo, quoties bibendum: ab ægris tamen, nam de sanis, non est modo animus disputare, quāquā sciam variè fuisse de re hac opinatum, nam Apul. quatuor concedit pocula; primū ad sitim extinguendam; secundū ad hilaritatem, ad voluptatem tertium, quartum, & vltimū ad insaniā: alios, tot esse cyathos exiccandos, quot essent in nomine Amatæ literæ, vnde Mart. l.1.

Quoties bibendum sanis ex Apul.

Toties alij quot erant literæ in nomine amicę

Noeuia sex cyathos, septem Iustina bibatur
Quinque Lycas: Lyda quatuor, Ida tribus.

Quo quoq; spectat aliud 2.l. ad Caium Proculum, quod miror, non fuisse intellectum à Merc. l.1. variar. 22. cum sit alioquin eruditissimus. Est autem.

Vnde exponitur locus Martial.

Quincunces, & sex cyathos, bessemque bibamus,
Caius, vt fias, Iulius, & Proculus.

Est enim sensus, tu cum dicaris Iulius Proculus deberes quatuordecim pocula exhaurire: vt igitur dicaris. Caius Iulius Proculus exhaurias alia quinque.

Alios trium Gratiarum prætextu, & nouem musarum, nouem cyathos hausisse, quòd notauit Auson. illo distico.

Ter alij.

Ter bibe, vel toties ternos, sic mystica lex est
Vel tria potanti, vel ter tria multiplicanti.

Et laudauit Hor. l.3, od. 19. dicens,

tribus aut nouem
Miscentur cyathis pocula commodis.
Qui Musas amat impares,
Ternos, ter cyathos, attonitus potet vates.

Constat item potasse alios toties, quot annos præcabantur amico, vnde Ouid. l.3. Fast.

Quot annos alij præcabantur amicis.

Sole tamen, vinoque calens, annosq; precantur.
Quot sumant cyathos, ad numerumque bibunt:

Inue-

Inuenies illic, qui Nestoris ebibat annos,
Quæ superet calices, facta Sybilla tuos.

Alij tot pocula hauriebant, quot conuiuij dominus imponebat.

Alios siccasse tot pocula, quot Modiperatores, hoc est conuiuij Domini, ita dicti, quia bibendi imperabant modum, iniungebant: sortiebantur, hi locum iactu fortuito talorum, vnde Horat.

Nec Regna vini sortiere talis.

Quæ conuiualia decreta.

Erant autem conuiualia decreta apud Romanos illa. Non labi sermone: non leuari vomitione, non altera corporis parte: plurimum hausisse vno potu: plurimum addidisse alijs minoribus: optima fide non respirasse in hauriendo, neque expuisse, nihilq; ad elidendum in pauimento reliquisse. Est item certum, postquam propinationes sunt introductæ (Est autem propinatio, cum ex eodem calice plures bibunt, & in communem lætitiam, gratiamque conciliandam, libant pocula, quamuis postea sit translatum ad significandum id, quod hodie vulgariter dicitur (Brindesi) in eum modum potui indulsisse, vt nullam habuerint numeri rationem, sed quisque vocatus, lege conuiuij bibere tenebatur, nàm vt refert D. Ambros. de ieiun. c. 9. Si quis pro salute Imperatoris non bibisset, reus erat in deuotione.

Bibebant alij demum, quoties propinabatur.

Quoties ægrotis bibendum.

De ægrotantibus quærimus modo, quoties ij bibere debeant, quod breuiter expedientes dicimus, nisi assumenda potus quantitas, sit valde exigua, præstat illum partiri; multum enim aquę, aut vini, confertim stomaco immissum, extinguit calorem, inducit rigorem, cibi fluctuationem, aut inconcoctum demum à stomacho pellit, quo fit, vt cruditates, & obstructiones progignat. Quare laudandum scholæ Salernitanæ consilium,

Inter prandendum, sit sæpè, parumque bibendum.

Et illud Athenei l. 3. c. 20. dicentis, *Potiones vero cum impetu, maximè sunt deuitandæ in principio, quoniam in multum humoris cibus non facilè adducitur*: in quot tamen cyathos potum partiri liceat, certo diffiniri non potest, quando nullam numeris, quod superstitiosa credidit antiquitas, virtutem tribuimus, sed crebrius bibendum, aut rarius pro varia ęgri consuetudine, stomachi temperie varia: refrigerati, & imbecillis ventriculi, ne multum vnico haustu bibant, permittatur hoc assuetis, ijs, qui stomacho valent, & siti exuruntur.

Quantum bibendum. Cap. XII.

Largum potum laudabat Antiphanus.

A Antiphanes, vt refert Athen. lib. 1. c. 17. hortatur omnes, vt quã maximè bibant, dicit enim.

Quid vita nostra sit, refer quæso mihi
Potare solum dico, nàm quot arbores

Pro-

Propinquas esse vides ripis fluminum
Rigentur, vt noctes, diesque fluctibus,
Nunc, cuius hæ sint cerne magnitudinis:
Longinqua multum fert sitim, mox arida,
Sitibunda, cum ramis, humi decidit.

Contra Socr. eodem exemplo motus, vt refert Athen. l. 11. cap. 21. haud ita indulgendum potui esse credidit, nam si idem viri patiuntur à potu, quòd & plantæ: vt illæ frequentibus cœli imbribus irrigatæ, nullo pacto sese erigere possunt, neq; auris perflantur: verum, cum quantum sufficiunt ebiberunt, & rectè, & fœliciter surgunt, & ad fructuum generationem facillimè perducuntur; haud secus nos, si plusquam par est, & frequentius bibamus, statim & mens, & corpora nostra labuntur, vnde nec quippiam proferre, nec laborare poterimus. Non ergo bibendum immodicè. Sed quousque? quousq; inquit Virg. sedetur sitis, dicit itaque. *Continentia Socrat.* *Virg quousque sitis sedetur.*

Vina sitim sedent: natis Venus alma creandis
Seruiat: hos fines transiliisse nocet.

Quod neq; in sanis omnibus locum habet, neq; in ægris: non in illis, nam vt Gal. 3. art. med. ij solum tantum appetunt, quantum coquere possunt, qui optima natura sunt præditi, & nulli prauæ consuetudini assueti: non esse item id obseruandum in ægris, est ita pariter certum, vt omninò superuacaneum putem, id monstrare.

Quantum ergo bibere languens debeat ex potus vsu conijciat medicus, & vbi multũ ille vrget nec quicquam prohibet, potui indulgendum: minus, vel nihil dandum, vbi nullus est vsus, aut vires non ferũt. Potus vsus, multiplex esse, à nemine ignoratur; deseruit primo ad serositatem deperditam restaurãdã: deseruit secundo, ad temperandum exurentem calorem, & vt remoretur celerem alentis humidi à calido consumptionem, quo circa veluti sal, lucernæ oleo admixtum, celerem olei consumptionem prohibet: haud secus impedit potus, ne calor humidum confestim absumat. Tertius vsus potus est, miscere alimenta. Quartus attenuare eadem, vt maior succi, qui debet nutrire copia eliciatur. Nimirum, vt artifices in extrahendo oleo, sacculos oliuis plenos calida aqua perfundunt, vt liquor attenuatus extrudatur facilius: sic dentibus alimentum commansum, & ad saccum ventriculi transmissum, multa aqua est perfundendum, vt omnis succus vtilis possit extrahi: Deseruit quinto potus, vt elixetur cibus in ventriculo. Sextus, & vltimus vsus est deuehere chylum, è stomacho ad hepar, qui nequaquam transiret, ni liquidioris substantiæ admixtione tenuior fieret. Hos vsus cum expleant multò melius bibaces: quam parcè bibentes, est fortasse in causa, cur sint pinguiores bibaces. *Decisio.* *Quinam vsus potus.*

Qui-

Quicunque ergo multum ingurgitant, bibant multum, ni habeant humidiorem ventriculum: nam potus est vehiculum cibi, deseruitq; loco aquæ, in qua ebulliat. Quare est semper bibendum ad proportionem ingestorum, vnde ille

Oportet irrigare, edentes maxime.

Rursus, quia hic liquor deseruit ad temperandum calorem, potent largius calido morbo afflicti, natura calidi, & sicci, iracundi, & æstiuo tempore bibatur plus, quam hyeme, nam rectè Alcæus, referente Atheneo,

Vino pulmonem irriga, flãmata surgunt astra perfida
Et alibi. *Sitiunt calore cuncta, tempus est graue, (canis,*
Bibamus, astrum surgit impium canis.

Aptequè monet Gal. in tertiana exquisita, ad extremum vsque esse refrigerandum, est enim calidus affectus, & siccus, & à calida causa concitatus. Cæterum, quia nedum res est indicanda, sed & toleranda, est propterea temperies ventriculi inspicienda, nã si illa sit frigida, vt nequeat tantã potus copiã vincere, detrahemus: minuemus eandem, vbi morbus est frigidus, humidusq;, vt in obstructionibus, destillationibus: parũ quoq; bibendum in vlceribus, & quauis solutione cõtinui: primũ, quia siccantibus affectus isti curantur: secundo, quia in curandis illis conducit non parum auertere fluxiones humorum, non auertemus autem, si multum bibat ægrotans: atque hàc de quantitate, nunc de potus qualitate dicendum.

Frigidus ne potus commodior an calidus. *Cap. XIII.*

Varia Doctorum sententiæ.

Communis docet frigidis affectibus calidum conuenire, calidis frigidum.

AN frigida potatio magis conducat, an calida, disputarunt multi, & alij frigido potui patrocinantur, calido alij; mouentur illi, quia calida potio non tollit sitim, subuertit ventriculum, & carnes effęmina: mouentur isti, quia frigidum inimicum est ossibus, pectori neruis, & quoniam frigidus potus, statim incalescit in stomacho, nihil vt propterea possit frigiditate conferre. Communis tamen sententia, quę magnam habet iactationem in scholis vera est, & tenenda: statuit autẽ calidis morbis frigidum conducere potum, frigidis calidum: Docuit illũ ante oẽs Hipp. qui lib. de diet. t. 41. præcipit, vt ij, quos sitis infestat, cibos, & labores minuant, ac vinũ dilutũ bibant, idq; quã frigidissimũ: qđ cõfirmans 6. ep. com. 3. t. 16. dicebat, *calido naturaliter, frigida potio conuenit, & quiescere*, Docuit Gal. nã 7. met. 4. ventriculo calfacto, aquã niue frigefactã concessit. Quare qđ dicit Hip. 5. aph. 18. *frigidũ inimicũ ossibus, dentibus, neruis, cerebro, spinali medulla*, de immoderato frigido expli-

explicandum,nam repetens eamdem ſententiam aph.24.eiuſdem lib. dicit,*frigida qualis nix,& glacies, pectori inimica.* Neque id contemnendum,quia frigida aſſumpta,ſtatim incaleſcit,nihil vt differre videatur calidum ne quis propinet, an frigidum: primum,quia integris ferè viribus pertingit ad ſtomachum,gulam,aſperam arteriam, & hac via ad cor, & pulmones; ſecundo,quia quamquam vincatur, aget nihilominus maximè aduerſus partes excalefactas, alioquin nullus ex vſu frigidi,& gelidi potus in frigidos affectus incurreret.

An calidum potum exhibuerit Gal. & Hippoc. non dum mihi eſt exploratum, poteſt tamen ex eorum ſcriptis facilè id deduci; nam ex communi omnium ſententia, contrariorum affectuum contraria debent eſſe remedia: quare ſi calidi affectus frigidis expugnantur, calida præſidia frigidos debellabunt. Docet expreſsè Auic.nam 2.1.doctr.2. cap.16.hæc habet, *Aqua calfacta,cum fuerit tepida facit nauſeam, & cum fuerit calidior,quam hæc, & in ieiunio bibita fuerit, multoties ſtomachum lauabit, & ventrem ſoluet: eam tamen frequenter bibere eſt malum, quia ſtomachi debilitat virtutem. Illa verò,quæ multum eſt calida arte iuuamentum præſtat, ſunt epilepſia habentes, & capitis dolorem frigidum: & aſthma, & ophthalmiam,& puſtulas in gutture,& gingiuis ſiccitatem,& apoſtema post aures habẽtes,& vlcera in Diaphagmate,& imparis ſolutionem in parte pectoris, & rheumatiſmos. Menſtrua præterea prouocat,& vrinam & dolores ſedat.* Et quamuis affirmet Gentilis effici hæc omnia ab aqua, virtute herbarum, quæ coquuntur cum ipſa, vt abſinthij,mentę,ſampſuci,capill.ven.&c.Contraria tamen ſententia eſt probabilior,& magis ad mentem Auic.nam ſimplicis aquæ calefactæ meminit,non medicatæ. Et quidem, quod ſimplex aqua calfacta poſſit id facere (quamquam non negem ſi aliqua ſimplicia accedant,præſtare id valentius) docent Indi, quos ſcribit Mafleius hoc vno remedio, & præſeruari, & liberari à deſtillatione. Quæ aduerſus potum calidæ inſuſurrant quidam,falſo imponunt,nam à tepido potu damna illa,à calido nequaquam;Quare quod ſcribit Auic. *Aqua calida digeſtionem corrumpit,& facit natare cibum,neque illico extinguit ſitim,& eſt cum ad hydropiſim adducit,& hecticam*, de aqua non frigida expone, vt cognoſces apertè,ſi textum conſulas,nam paulò poſt ſubdit, *illa vero quæ multum eſt calefacta reiuuat cibum:* & apponit ly multum,ad differentiam tepidæ, à qua ſcribit, ſtomachi vim debilem reddi. Quandoque ergo calida ex vſu in morbis, quandoque frigida: gelidam, aut tepidam, numquam ad potum commendo. An fuerit quandoque calidus potus in delicijs Romanis,non eſt huius loci inquirere,ſi quis tamen id ſcire cupit,legit Mercurialem lib.1.var.8. Lipſium lib.1.elect. Athen.l.3.c.1. & Bacc.l.4.par.3.de vin.conſulat, & Antonium Perſ. qui integrum libellum de re hac ſcripſit:ſpectat ad nos illud magis,qua arte poſſit refrigerari,quando frigidus non ſemper in promptu.

Vindicatur potus calidus à calũnijs.

Cc *Qua*

Qua arte refrigerandus potus.
Cap. XIV.

Varij refrigerandi modi. *1. modus.* INuenit artium magister venter præsidia multa ad potum refrigerandum: ac primum, vt refert Galen. 7. epid. com. 4. t. 10. calfaciebant non nullli aquam (calfaciebant autem ad solem, vt refert Athen. lib. 3. cap. 21.) hanc deinde ad fenestram vento aduersam, noctu, folijs conspersam suspendebant: humi demum eamdem defodiebant. *Secundus.* Ab hoc non multum differt inuentum Antiochi Regis, quo in nauigatione vsum esse testatur cit. loc. Athen. Aquam aprico in loco reponi iubebat; hac noctu percolata fictiles hydrias replebant serui, & in editioribus partibus domus expositam tota nocte continuò irrigabant; purgabant eam diluculo, & inter paleas seruabant. *Tertius.* Refrigerabant alij vase benè operto, in torrentem, aut puteum immisso, vnde Athen. notans hanc consuetudinem.

Hermon quid est? quid nos habemus? quid nisi
Hoc, quod pater mihi uidetur desuper
Iecisse se in puteum, uelut uinum solet
Aestate conijci

Quartus. *Quintus.* REfrigerabant quarto circumponendo niuem vasi liquore repleto: circumponebant alij glaciem. Refrigebant quinto suspenso vase in puteo, ita tamen, vt aquam non tangeret, nisi extremo, vt aiũt digito: cuius facti, quamquam multas conetur causas tradere. Plutar. 7. simpos. 5. ego tamen id factum puto, quia parietes cum sit densioris substantiæ, valentiorem aqua refrigerandi vim habent. *Sextus.* Refrigerabãt sexto, eliquando, vel niuem, vel gelu, in aqua, aut vino bibendo, quod hodie faciunt Lombardi. Refrigerabant septimo aquam, vt refert Plutarch. 6. simp. 5. inijciendo lapillos, & laminas plumbeas. Addit Plin. lib. 31. cap. 3. aquam gelidam reddi, si è sublimi deiecta, corripiat aerã, quod falsum, ni fiat experientia in loco frigidiori aqua, aut explicemus Plinium hunc in modum, aqua è sublimi deiecta, & verberata, frigidior tactu sentitur, quamuis à parte rei, maiorem frigiditatem, non compararit. *7. refrigerãdi modus.* refrigerant vltimo potum vsu salis niri, vtuntur hoc nauigantes præsertim, vbi niuem, aut gelu non habent. Ex his *Qui modi reijciendi.* præsidijs, quibus ad potum refrigerandum vtuntur, quædam reijcio, & tamquam noxia damno, quædam tolero, alia eligo. Reijcio potum, salis nitri vsu refrigeratum, nam timeo, ne quę eius qualitas, est autẽ *Qui tolerãtur.* omnis praua, potui communicetur: damno pariter refrigeratum potũ à niue, aut gelu in ipsum immissis ob easdem rationes, quibus moti *Qui laudãtur.* damnauimus, & grandinosas aquas, & niuales: tolero potum, vase in niues demisso, refrigeratum, nam vt dicebat Plinius, *ita voluptas frigoris*

vis contingit sine vitijs nimis; laudo tamen, vt potus, phiala in aquam, vel puteum demissa, aut aeri exposita, refrigeretur, hinc enim nullum imminebit discrimen, ne pro frigido algidus fiat. Quod si nec aquæ sint frigidæ, neque putei, quorum opera id consequi possumus, phiala in niue, aut gelu demissa refrigerandus, diligenter cauentes, ne mirum in modum refrigeretur.

In quo uase bibendum. Cap. XV.

PRauas reddi aquas ex locis, per aquæ delabuntur, & in quibus seruantur nulli dubium. Conducet propterea scire, quo in vase bibendum, nam ex varia materia confici potoria vasa nemo est, qui ignoret, fiunt enim ex auro, argento, ęre, stamno, vitro, cristallo, cornubus, ligno, & varij generis creta. Adde (sulfur, atque cucurbitam; vnde sunt vasa potoria, aurea, argentea, ænea, ex stamno, vitrea, cristallina, cornea, lignea figulina, & sulphurea. Bouinis cornibus bibere Græcos solitos (nam de cœteris nullus dubitabit fortasse) conijcit Athe. l. 11. cap. 8. quia miscere aquam vino dicebant κεράσαι ἀπο τῶν κεράτων, hoc est cornibus, & ex Senophonte, nam describens l. 5. conuiuium Thracum ait, *postea, quam Cyrus cum socijs suis ad scbentas accessit se primum quidem complexi sunt, atque iuxta Thracum consuetudinem, cornua vino plena attulerunt* Vtebantur autem illis, quia multi vini capacio erant, vt Theopompus apud Athen. Tanta ergo cum sit vasorum, in quibus bibi potest varietas, quodnam eligibilius? an aurea? fortasse hæc vsurpanda, nam multa prædicant de hoc metallo Alchymistæ: esse familiare cordi, reficere spiritus, exhilare: nec discrepant medici, nam multoties iubent, vt scutata aurea cum cibis ægrotantium elixentur. *Reijciuntur vasa aurea.*

At si me audies, vasa quęcumque ex mineralibus conficta reijcies: sūt suspectæ medicis omnibus, & iure aquæ omnes, quæ per mineralia loca delabuntur, tu in vase, ex minerali formato potum excipies? Sed potissimum, reijcienda ęnea, & quæ ex stamno efformantur, nam hęc facilius proprias qualitates potui imprimunt: illas nocuas esse, & nostræ saluti miro modo infensas, fatebitur quisque, qui ęris, & stamni naturam intelliget talia ergo in vsum venient, & vt rem breuiter expediam, laudo potoria vasa, quæ ex myrice fiunt ad obstructionem quamcunque, præcipuè tamen ad lienes obstructos, siquidem tantam esse inter tamaricem, & lienem antipathiam à Democrito medici didicere, vt si in canalibus, ex illa constructis, bibant sues, sine liene postea inueniantur, vt notat Hermol. Barb. in Dioscor. *Et quæcūq; ex mineralibus. Presertim ænea, & stānea. Laudantur ex mirice ad obstructionem.*

Eodem, cum conducat Sulphur, laudant alij ex sulphure facta, nec tantum probāt ad imminuendos lienes, sed ad obstructionem quamcunque abolendam, & quia id facit siccitate, & calore, putant idem cōducere in destillatione à causa frigida, & morbis omnibus frigidis. Cō-

Et ex terra lemnia ad cauitates laxatas.

tra vasa figulina ex terra lemnia, bolo armeno, ea demum, quæ ex lusitania nobis aduehuntur, cum habeant vim quamdam adstrictoriam, quantum nocent obstructis corporibus, tantum dein iuuabunt cauitates plus iusto hiantes. Quare hic bibant quicunque morbis laborant rheumaticis.

An & in febribus maligni? nequaquam.

Commendant eadem alij in febribus mali moris, & peste, putantes inesse his terris vim resistēdi venenis: at quoniam non experimur nos, quæ de terra ista nugantes, quāplurimi prædicant, certò aūt scimus vim adstrictoriam habere, quod noxium, pro quauis febre curanda; cum damnum sit certum, emolumentum dubium, non probo horum vsum in febribus, sed si malignitati tenemus occurrere, & vase potorio, multo satius est myrrhinis vti, quæ citra adstrictionem, venenis occurrunt.

Optima cristallina.

Quod si purum haurire potum cupimus, nullum vas erit commodius cristallino, & vitreo; nullā enim communicant vasa hæc qualitatem; nullum oculos magis, aut splendore delectat, aut perspicuitate allicit, nec potum, cui sitientes adeo inhiamus, quod faciunt alia vasa, nobis cęlant.

Cœterum, quia hæc vasa ne dum materia differunt, sed & figura, atque alia angustum orificium habēt est: alijs os apertū, & latum, in quonam vase expedit magis bibere.

Et ea figura, quæ dicitur penata.

Damnant communiter omnes vasa hæc adstricti oris, vulgò dicuntur penati, damnant autem potissimum in flatuosa ventriculi affectione. Commendauit quondam illa Sabinus, vt refert Gale. 6. epid. com. 2. t. 31. quia ructus mouent, quod maximè conducit pellendo flatui Gal. nec laudat, nec reprehendit. Probat illa Vall. cit. loc. cui assentior, quamquam communis omnium hominum, ne dum medicorum sententia contrarium probet; cur autem non commendem, quando minus bibimus, vbi in huiusmodi vasibus potamus? pręterea præceps delapsus potus, frigidior apparet, quo fit, vt tum hac ratione, cum quia magis penetrat, sitim citius extinguat. Tertio, flatum discutit: vel quia sic bibentes diù spiritum continent, vnde calor auctus flatuosos halitus facilius discutit, vel quia multum ita potantibus mouetur ventriculus, & quæ in ventriculo pariter continebantur: quare expirabit aer, qui cū cibo antea conclusus violenter detinebatur, & geniti vapores, & flatus suoptè impetu, vbi impedimentum remoueatur, ad os accurrent; sed de re ista multa. De tempore bibendi est modo dicendum.

Num bibendum a cibo, an ante cibum, an inter edendum. *Cap. XVI.*

INiucundum esse dixit Iscor. quidquid fuerit intempestiuum, vnde Hesiod.

Ob.

Obseruato modum, nam rebus in omnibus illud
Optimum erit, si quis tempus spectauerit aptum.

Præstabit proinde commodum bibendi tempus inquirere. Quia vero id multiplex, ac quæri primum potest, num in accessione bibendum & qua parte accessionis: secundo, quo tempore vniuersali febris ex. g. tertio, num à cibo, an ante cibum, an inter edendum, hoc tantum examinabimus, nam priora illa duo, spectant ad tractatum de febribus. Visum est multis, à potu esse ordiendum, tum dandum alimentum; nam potus quouis cibo tenuior, & tenuiora præire debent: quia ventriculi coctio est elixatio: quare, vt hæc incommodè ab igne fiet, ni sit aqua in olla, sic malè chylificabit vētriculus, ni aquam, primo excipiat, deinde cibum. Potum demum primum esse sumendum concludunt, quia serositas, quæ potu reficitur, primum est consumpta. *1. sententia*

Contrariam sententiam tuentur alij, argumento ab vsu potus petito; dicunt enim, idcirco potum esse necessarium, vt alimentum deferat ad hepar, quo circa præcepit Galen. 7. met. cap. 6. temperandum esse à potu, quo vsq; prima coctio, sit peracta, & alimenta cæperint distribui, *sed enim* ait, *& quod illi faciunt, nihil mali sit, si qui conualescentium victu viuntur, etiam faciant, & statim à cœna, non bibant, hoc est antequam cibus fuerit concoctus, siquidem innatant cibi bibentibus, vt eos ventriculi corpus interposito humore, non contingat: verum si sitibundi fuerint, arcere eos simul graue est & inutile, sed damnum modicum, quod & tristitiam soletur & sitim leuet, postea vero, quam nutrimentum concoxerint, abundè, bibere, quippe celerrimè, si ita faciant, fit distributio.* *Secunda.*

Perpendentes demum alij potum, ne dum distribuendis alimentis esse destinatum, sed & concoctioni iuuandæ, quæ fit in humido, nec potum à cibo probant, nec ante cibum, sed vt inter comedendum bibatur commendant. Ita schola Salerni, vt patet ex versu illo. *Tertia.*

Inter prandendum, sit sæpe, parumque bibendum.

Christoph. Aueg. 2. art. med. & alij multi.

Ego vero distinguendum puto, & nunc potum censeo præire debere, modo subsequi pro varia temperie vētriculi, dispositione venarum, varietate eorum, quę assumuntur. Si ingerenda sint liquida, vt iura cōsumpta, tortitia, & alia huiusmodi, nil refert vtrum prius sumatur, an posterius, miscentur enim illa mox in ventriculo, vt propterea ociosi hominis sit, ea seiungere, quæ mox, velis, nolis confundentur. Quod si non sint liquida, quæ assumuntur, aduertenda est natura ventriculi, an sit ignea, an frigida, & humida: si ignea, aut ante cibum bibendum, aut modico cibo sumpto, alioquin chylus torrefiet. Verumtamen, si tanta fuerit ventriculi humiditas, vt elixationi sit satis, tunc est bibendum, cum cibus fuerit coctus, præsertim, si sint venæ obstructæ, nam liquidior potu factus, citius per angustas venulas permeabit ad hepar. De- *Nostra. Opinio.*

mum si moderata sit ventris temperies, venæ patulæ, à cibo inchoandum, & inter edendum, bibendum erit. Id tamen secundo aduerte, vt tam cęna, quam prandium, modico aquæ frigidæ, aut vini adstringentis terminetur, abluunt enim hæc guttur, nec quid hærere permittunt ventriculi ori: constringunt illud, vnde melius complectetur cibaria, & facilius concoquet: inhibebit demum simultaneam quandam vaporũ elationem ad caput.

Laudatur modicus aquæ frigidæ haustus à cibo.

Sed quid quod sitis sit humidæ substantiæ defectu, quę citius dissipatur, quam crassa? hic primum notandum, non fieri sitim deficiente rorida substantia ventriculi, nam sedatur aqua bibita, quod nequaquam contingeret, cum rorida illa substantia, non nisi cibo possit restaurari: fit sitis defectu serositatis, qua partes vtuntur ad deuehendum sanguinem, & earumdem calorem attemperandum, vnde sitiunt, qui sudant, exercentur, comedunt, quia exiccatur ventriculus ab alimentis assumptis; inanitæ venæ per sudorem humore illo seroso, quo ad temperandum calorem vtebantur, trahunt, suguntque à ventriculo.

Occurritur argumentis pro contraria sẽtẽtia.

An semper citius serosa hæc substantia consumatur, quam crassa, nõ admodum clarum, nam quamquam ratione, qua tenuis, facilius siccari possit, quia tamen multa frigidaque, fieri hinc facilè potest, vt citius crassa substantia deperdatur, quam vt siccetur ventriculus: quod confirmari potest, quia vt plurimum famescimus primum, deinde pauco alimento ingesto sitimus. Displicet hæc solutio Roderigo Vegæ lib. art. med. quia apud ipsum incertum, an sit tanta copia seri in nostro corpore, nec si tãta habeatur, fieri propterea, vt tardius ad eius inopiam perueniatur, nam si libram vnam sacchari quatuor aquæ admisceas, citius tota aqua, quam saccharum absumetur. At quoniam nulla ratione inductus negat, non esse tantam copiam serosæ substantiæ in nostro corpore, ac potissimum in ventriculo, qui sedes est sitis, iure quodam possumus, quod gratis affirmat, gratis negare.

A N-

ANTEPRAXIS MEDICAE

Liber Decimus ſeptimus.

DE RECTA MOTVS, ET QVIETIS ſomni,& vigiliæ,excretorum,& retentorum, animiq; accidentium administratione in morbis.

Dicendorum ratio. Cap. I.

Rgebimus hoc lib.propoſitum,& reliqua,quæ ad diætam rectè inſtituendam pertinent,quo pacto adminiſtranda, docebimus. Dicemus itaque quos,quando,& quomodo exercere conueniat : à quibus morbis ablegandus ſomnus, quibus concedendus:quantum dormiendum,quãdo num noctu, num die quandoque: ſubdemus poſt hæc, quæ excerni ſit pro ſalute languentis, quæ retinere commodius, percurremus,& quædam de accidentibus animi. Sed ne proloquio te,nimium detineā, rem aggredior.

Recta motus, & quietis adminiſtratio. Cap. II.

PEtronas, Prodicuſque ſiuè Herodot. curſibus, & luctationibus febricitantes necābant,vt refert 6.epidem. Hippoc. Aſclepiad.quoque, vt hominum aucuparetur fauorē: non modo varias exercitationes ad voluptatem potius, quam ſanitatem ſpectantes indulgebat languentibus, ſed vt ſcribit Celſus, *cubantis quoque luxuriæ ſubſcribebat*. Ne ergo & nos hac in re aberremus, quibus morbis, qui motus conueniant,exponemus.

Motus ne eligendus, an quies imperanda, perfectè nouerit medicus, vbi fuerit vires contemplatus languentis,conditionem corporis, morbum, cauſam morbi,& ſymptomata.Præſtat quidem primum vires inſpicere,nam ſi imbecillę fuerint, parcendum motui, vnde 2.aph. *vbi fames,laborandum non eſt*; imperanda qnies, nam 3.art. med. 11. *Quinq; contẽplanda in recta motus & quietis adminiſtratione primũ vires.*

 cum

Secundo cõditio corporis.

cum primum lassari cæperit corpus, confestim quiescere oportet. Est quoque status corporis contemplandus, nam si corpus multis fuerit repletum humoribus, nullatenus moueri conuenit, ne motu agitati humores, vel corrumpantur, vel in princeps aliquod membrum impetum faciant: vel motu incalescentes, vas aliquod rumpant, aut plus iusto repleant. Monstrabit tertio hoc ipsum morbus. Vnde quiescant calida intemperie affecti, & sicca: quiescat pars vulnerata, quæ à proprio loco recessit, aut nuper fuit reposita: quiescat demum pars dilatata, plus iusto: eligatur quies, vbi motos humores compescere volumus: hæc demum inungenda dolenti particulæ, nec permittendus motus, ni motu, doloris causa abigatur. Imperetur motus in frigida intemperie, & humida, seu simplici, seu materiali: in morbis ab aucta imminutaue magnitudine, in obstructione. Docebit te hoc tertio symptoma, nam vbi retenta & cohibita sunt excrementa, mouere corpus expedit, vnde in suppresso sudore, lotio, omnes imperant motum; at si eadem plusquam ratio probat, effundantur, quies expedit, quemadmodum, & in spirituum resolutione, est ex vsu. Id demum verum esse, lassitudines docent. Tandem causam quoque monstrare, quid faciendũ, monstrant febres, quæ à crassis, & frigidis succis pendent, nam quamquam, si febrẽ inspicias, expediret quiescere, à causa tamen indicatione desumpta, exerceri ægrotantes præcipimus. Abunde ni fallor, monstratum, quinque esse contemplanda in recta motus, & quietis administratione, nũc illud probandum rectè nos hæc præscripsisse, quod quia quisque facilè fatebitur, qui vsum quietis, & motus non ignorabit, nec ignorabit, quæ procurandis propositis affectibus, sunt opportuna. Acuit calorem motus: hebetat eundem quies, vnde frigidi, ociosi, & partes diuturna quiete contabescunt, ciet motus humores: compescit eosdem quies, & naturæ imperio subijcit: dilatat calore motus, adstrictio comparatur quiete. Quando ergo calida affecti intemperie, frigida exposcunt à parte vulnerata: dolente, dislocata, aut mox reposita, vel plus iusto hiante, ableganda humorum confluxio, nulli dictorum affectuum conducet motus. Vnde Hippoc. *Stare in vlceribus malum: cum purgare vis, moue corpus, indicat autem hoc, & nauigatio.*

Morbus tertio.

Quarto symptoma.

Quinto causa morbi.

Rectè hæc præscripta ex motus, et quietis effectibus discet.

Quietis motusque effectus.

Hinc imperant quietem medici in quauis fluxione, vt diarrhæa, disenteria, & scripsit Plin. lib. 5. epistolarum 19. de quodam liberto suo: *dum intente pronunciat, sanguinem reiecit, atque ob hoc in Aegiptum à me missus post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper: deinde dũ per continuos dies nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus, rursus sanguinem reddidit.* Hinc interdicunt medici motum omnem parti inflammatę, nec in tumore œdomatoso concedunt, nisi purgato corpore, ne maior motu fiat, ad tumefactam partem humorum confluxio; & rectè iidem in calidis febribus quietem præcipiunt.

Quod si motum quandoque commendant, à causa crassa, & frigida in-

indicatione desumpta hoc faciunt, non à febre, & tunc id faciunt, cum exigua est febris, vrget causa, vnde in diuturnis febribus imperamus motum, in acutis, & ardentibus, quietem eligimus.

Moueatur contra, qui frigidam, humidamque intemperiem patiũtur, qui frigidis tenentur tumoribus, nam hydropicos hoc vno præsidio, cum à nullo alio adiuti essent, curatos vidimus: moueantur pingues ventricosi, nam nihil æque extenuat, ac validum, vehemensque exercitium corpore ieiuno factum 6. epid. com. 5. t. 2. & lib. de salubr. diæt. nec alio remedio Nicomachum Smyrneum, qui adeo excreuerat, vt ne podicem quidem tangere valeret, curatum accepimus. Moueantur demum extenuati, sed lentè, & ij qui viscerum obstructione laborant.

Caue autem, ne eamdem motus speciem, commendes omnibus, nam quibusdam robustus motus, & vehemẽs conducit: lenis alijs, & imbecillis: quibusdam est tardus ex vsu: celer alijs: est autem celer motus, cursus, vmbratilis armorum meditatio, ludus magnæ, & paruæ, pilæ: vehemens, qui ex robusta, & celeri motione componitur, fossio, disci iactus, saltatio, & grauis teli iaculatio, si tamen continuatis ictibus, & absque intermissione hæc fiant. Vbi magna est intemperies frigida, humores admodũ tenaces, & crassi, obstructio magna, cachexia, hydrops, robusti motus probantur: lenes in morbo exiguo, & magno, si virtus langueat; nam si temperandum est motui, cum sanum corpus incipit lassari, quanto magis, vbi est ęgrum? sella ergo gestetur, vel curru vehatur, nam curru vecti nephritici, excernunt non rarò lapillum, qui ne validissimis quidem medicamentis extrudi potuit. *Quæ exercitij species cuiq; commoda.*

Caue secundo ne (quod falsis rationibus ducti Diocles, & Erasistratus faciebant,) à cibo imperes exercitationem, nam vt benè Gal. lib. de cib. boni & mali succi, *Quemadmodum ad sanitatem maximè conducit ante cibum peracta exercitatio, sic quiuis motus à cibo perniciosus*, ni sit lenis, quo fit, vt cibi, fundum ventriculi petant, neque ad supernum os illius regurgitẽt. Ieiunus ergo exerceatur, aut coctione tum prima, cum secunda peracta; enim vero, si cum plenus est stomachus cauendum à motu est, ne incoctus chylus deducatur ad hepar, cur non idem in sanguificatione obseruandum, quando idem instat periculum? adde secundo, quod vbi vtraque coctio est celebrata, est alimentum partibus distribuendum: at distributio motu, coctio quiete perficitur. Vbi ergo cibus in chylum, aut sanguinem est commutandus, quies imperetur: vbi vtraque coctio celebrata, motus. *Quando commoda.*

Cæterum, quia mira est locorum vis, & non modo bruta, & plantæ, sed & homines à varijs locis vario afficiuntur modo, præstabit illud pro coronide apponere, quo in loco exercendum, nam sunt illa multa, exposita aeri, & sub tecto, vt porticus, quas adiungere antiqui consueuerant templis, balneis, vel domubus virorum illustrium, vnde fit toties *Et quo loco.*

men-

mentio Pompeianæ à Poetis, aut erant subterranea loca, in quibus ad euitandas caloris molestias, aut alias iniurias temporis, quandoque deambulasse, est vero simile: deambulationes, item, quæ fiunt subdio, quas idcirco deambulationes subdiales solent appellare scriptores, sunt item multiplices, nam vel fiunt in pratis, & locis vmbrosis, aut arenosis vel fiunt propè mare, lacus, stagna, aut flumina, vel fiunt in locis conclusis, aut vento perflatis, & hæc multa iuxta varietatem ventorum. Vel fiunt in vmbra, vel sub Sole: si in vmbra, vel à pariete facta, vel ab arboribus, seu fruticibus: demum, vel fit exercitatio in vijs æqualibus, & planis, vel inæqualibus. Scias ergò vitanda esse primum loca stagnis, & aquis palustribus vicina, nam expirant malè olentes vapores, & putridos halitus. Vitanda secundo loca vmbrosa, si tamen vmbra ab arboribus, vel fruticibus in salubribus fiat, cuiusmodi esse nucem, & narcissum memoriȩ prodidit Plut. Vitentur tertio frigidiora loca, & calidiora, nam ab illis refrigeramur multum, ab istis plus æquo incalescimus: Improbantur quarto cõclusa loca, quia non habent aerem ventilatum. Eligantur proinde deambulationes subdiales: ni tamen aeris tempestates, vt venti nymbi, grandines, & solis feruor prohibeant.

At quando in vmbra, quando in Sole ambulandum, aut standum? cum frigidam humidamuè intemperiem emendare est animus, sub Sole ambulandum, si tamen fert Solem caput, nam vt prodit Galen. & Hippoc. sunt radij humanis capitibus, quam maximè noxij. Confert ad idem, propè mare ambulare, & loca arenosa, exiccant enim mare, & arena, quod intelligens Augustus, dum laboraret coxendice, & crure sinistro, non satis benè valeret, imo sæpè ea parte claudicaret, in arena exercitabatur, quo remedio cõfirmatum esse prodijt in eius vita Suet. Sic enim esse interpretandum contendit Mercur. lib. 5. Gymnast. c. 12. vbi arenarum, & arundinum remedio vsum tradit, arenarum quidem ad exiccandas fluxiones: arundinum ad continendum, & claudicationẽ impediendam: nisi mauis dicere, vsum esse arundine, ad crura scarificãda, & arena ad eadem operienda, nam hæc multum valere ad hunc morbum sciunt omnes: vel per arundinem, earum decoctum exponas cum Donato, nam cum sint similes radici chinarum, valent exiccare humores, vt & chyna.

Exerceatur autem iuxta mare manè: & vesperi, ni displiceat: nam quod aiunt.

De mane montes, de sero respice fontes.

De fontibus verum, quia emittunt inconcoctos vapores, qui ni dissoluuntur (dissolui autem nequeunt ante solis exortum) non est admodum tutum eos excipere: de mari falsum, nam quæ à mari expirant, siccandi vim habent, & roborandi. Quare damnatur iure matutina ambulatio iuxta fontes, probatur matutina, & vespertina ambulatio iuxta

mare

mare, & omnino aſſentior veteri, & laudato prouerbio, quod refert Plutar. l. 1. ſympoſ. *nauigatio iuxta terram, ambulatio iuxta mare iucundiſſima.*

Cum vero non eſt animus exiccare, aut corrigere intemperiem frigidam: ſunt loca vmbroſa eligenda, non tamen ea, quorum vmbra à tectis, non enim ſunt ventilata, ſed quæ fit ab arboribus, quæ duas habent conditiones, altera ne ſint adeo ſpiſſę, vt omninò arceant ſolem, ſunt enim loca illa, valde frigida, & humida: alteram, vt bonũ ſpirent odorem. Bonum ergo erit, ſub lauretis, malis medicis, iuxtà mirtum, aut inter acres, & benè olentes herbas, calamentum, pulegium thymum, mẽtam, nepitam, ſerpillumuè ambulare.

Ex his autem eligenda loca inæqualia, nam minus fatigant, cum non ſemper eædem laborent partes, ſed quædam quieſcunt laborantibus alijs: qua de re plura, qui de tuenda ſanitate ſcripſerunt.

Quibus in morbis dormire, aut vigilare conducat. Cap. III.

QVibus in morbis ſomnus procurandus, quibus vigilia conducat, vix ſciri poteſt, ni effectus ſomni, & vigiliæ prænoſcamus: propterea hinc orſi progrediemur ad reliqua. Ne tamen reprehendendi anſam quis aſſumat, noto primum ad tituli intelligentiam, haud eſſe in animo quærere, quæ nam ſomnus faciendi vim habeat; nam cum ſit ſenſuum requies, ac propterea mera priuatio, certum eſt, nullam habere vim effectricem: Cum ergo eius vires ſcrutamur, illud ſcrutamur, quidnam contractione caloris, quæ in ſomno neceſſario accidit, in nobis fiat. Quod ſi ſomnum facere quandoque dicimus, vulgarem loquendi modum ſequuti, id dicemus, ne nimis accurata loquẽdi forma, plus iuſto verbis ſtudere videamur.

Qui nã ſomni, & vigiliæ effectus.

Non nulli, quos refert Galen. 5. epidem. com. 4. t. 17. ſemper ſomnũ refrigerare autumarunt: ſemper humectare voluit Galen. æque vtriq; diſplicent: nam tunc ſomnus humectat, cum calidum intus cõtractum, coquit alimentum: ſiquis inanitus dormiat, eodem Galen. auctore exiccatur, nam exponens verba illa 6. epid. t. 3. *ſiccat ſomnus multus*: itaque inquit, *ſi inexhauſtis calor internus vergat, nihil habens, quod conficiat, langueſcit, & interit primus omnium, vt ignis enim lignorum materia, ita ipſe alimento nutritur.* Quod ſemper per ſomnum accidit, illud eſt rata omnium ſententia, partes internæ incaleſcunt, externæ frigent, nam 6. ep. 5. tex. 14. *euidenter* inquit, *vigilans calidior, exterius, frigidior interius dormiens è contrario*. Quare quod dicunt multi ſomnum humectare, exiccare, replere, inanire, dolorẽ capitis inducere, eundem lenire, grauedinem ſenſuum facere, ſtupiditatemq; tollere, morbis multis mederi, mul-

Semper refrigerari à ſomno quidã putarũt. Humectari Gal.

Nos partes internas calfieri putamus externas refrigerari.

tos

tos inuehere, haud somni simpliciter sunt opera, sed à varijs somni differentijs fiunt: & quod Tertull. dixit suo lib. de an. cap. 43. *est recreator corporum, redintegrator virium, probator valetudinum pacator operum, medicus laborum, cui legitimè fruendo dies cedit, nox legem facit, auferens rerum etiam colorem*, de naturali somno explicandum: id facit sua natura somnus, partes internas calefacit, externas refrigerat, spiritu, & sanguine à partibus externis ad intimas reuocato:; fit & illud in omni somno, vt. s. ferientur sensus externi, naturales potentiæ, & præsertim vis coctrix, operetur valentius.

Quare conferat frigidis partiũ internarum affectibus.

Conducet proinde somnus omnibus affectibus frigidis, qui coctione curãtur, vnde Hip. 6. ep. com. 5. tex. 10. *Labor articulis, & carnibus, somnus visceribus robur.*

An & frigidis affectibus cerebri Ita.

An & catharro & affectibus illis, qui cerebro fiunt refrigerato? Si tertia coctio perfectius celebratur in somno, procul omni dubio conducet: at vero experiẽtia docet perfectius coquere cerebrum in somno, quam in vigilia, nam resoluit vapores, qui ebrietatem induxerant, sedat hemicraniam, & omnem humorum malitiam compescit, vnde euadit à somno ingenium acutius, memoria promptior, sensus omnes magis sinceri, quare &c.

Quomodo somnus cerebri coctionem perficiat.

Qui autem fiat, vt cum partes externæ refrigerentur per somnum, in vigilia sint calidiores, coquant tamen per somnum, quę in vigilia euincere non potuerunt, non admodum liquet. Roderig. Vega lib. ar. med. 84. id fieri putat, quia viscerum calor per somnum auctus, communicat carni roborans, confirmansque, quod si admittatur, falsum, quod communis schola medicorum affirmat, vigilantis partes externas calere, frigere internas, in dormiente oppositũ contingere. Proinde dicerem valentius coquere cerebrum in somno, quamquam non adeo calidum, vt in vigilia, quia vigilans anima, non ad coctionem tantum, sed & ad alia opera obeunda attendit: vbi ab alijs operibus in somno vacans, vni coctioni promouendæ studet, perfectius in somno illam celebrat. Quamquam non id perpetuò verum, sed cum moderatus est somnus, & potest obiectum à calore vinci: vbi non superet, augetur affectus, nam calor primo flatus excitat, deinde discutit: non potest autem discutere si sit calor exiguus: Quare vniuersum corpus replebitur flatibus, intumescet facies, pallescet, fient multæ pandiculationes, oscitationes, ructus: adde duas alias causas, prima est quia cum omne agens agendo repatiatur, infringetur, non parum vis caloris, vbi in crudorum copiã aget: secundo quia non expurgantur excrementa, quę per vigiliam continuo resoluebantur; quare bifariam lædet tunc temporis somnus, & quia priuat nos beneficio vigiliæ, per quam excrementa resoluebantur, & quoniam calor agendo imminuitur. Vnde intelligitur, cur cum somnus calefaciat internas partes, arceamus tamen somnum

num

num in soporosis,& frigidis affectibus. Nempè arcemus somnum, ne frustra calor in causæ coctionem incumbens, debilitetur,& amittamus beneficium, quod à resolutis in vigilia excrementis acquirimus.

Patet ex dictis secundo non, conuenire somnum in initio, aut augmento internarum inflammationum conuenire postquam sunt factæ; nam incipiente inflammatione, conueniunt repellentia, quę humorem longè à parte inflammata reijciant: trahit somnus ad partes internas, sanguinem,& spiritus: ob eamdem causam, non conuenit somnus in accessionibus febrium, quia vt docet Galen. 2. aph. 1. impedito calidi effluuio ad partes externas, multò magis prorogatur accessio: conducit contra in interuallo, & declinatione earumdem, tum quia reficit vires in accessione labefactatas; cum quia promouet causæ coctionem. Ob eamdem causam conducet dormire, vbi facta est inflammatio, nullo vt pacto eius ortus inhiberi iam valeat; nam facta inflammatio, aut resolutione tollitur, vel maturatione, vtraque autem calore perficitur, qui augetur per somnum.

Nocet internis inflammationibus & in initio & augmento accessionum.

Tertio infero cum somnus sit requies sensuum externorum, conferre somnum omni lassitudini, & dolori, à quacumque causa excitetur, nam vel dolor est sensus, vel pręcedente fit sensatione, quæ nulla est in somno; Vnde quia lassitudo est dolor confert somnus lassitudini omni: prętera in omni lassitudine fatigatum est corpus: tollit somnus laborem. Sed & tollendo lassitudinis causam, quandoque iuuat, nam vlcerosa fit partibus, & succis calfactis; aquoso humore per carnes dispersо, tensiua: ex vtriusque causæ concursu phlegmonosa; at quod calfactum est, refrigerat quies: aquosus humor dispersus, aut in madorem vertitur per somnum, aut per vrinam emittitur.

Cõducit ad tollendis lassitudinibus.

Quarto infero, euacuationes omnes, quæ præcedente fiunt sensatione, sõno coerceri: torpet. n. in somno omnino tactus: nil itaq; molestans percipiet: quare nec quicquam pellens facultas expellet. Neque hæ tantũ coercentur in somno, sed & quæ nullo sensu fiunt, vel omnino tolluntur, aut diminutè fient, nam in vigilia humores mouentur, quiescunt in somno, nunc facilè est rem motam impellere, quiescentem difficile agitabis. Excipio sudorem, hic enim proritatur in somno, quia sudor in somno gignitur copiosus. Habes, quibus affectibus conducat somnus, quibus vigilia conferat: dicendum modo quantum, quando,& quomodo, dormiendum: ne tamen caput hoc plus iusto crescat, sequenti id docebimus.

Euacuationibus compescẽdis, excepto sudore.

Quar-

Quantum, quando, & quomodo dormiendum. Cap. IV.

Moderatus somnus vtilis.

Moderatū, in ægris vero consuetū.

Quare tantū dormiāt ægri quantū erant dormire cōsueti, ni morbus abnuat.

QVantum dormire æger debeat, non est difficile admodum diuinare, certum enim cuique est,& somnum,& vigiliam, vbi excedant plus æquo, nocere languenti, moderatum conferre: est autē mediocris somnus, qui neque breuior est consueto, neque lōgior. Tantum ergo lāguentes dormiant, ni morbus reluctetur, quantum tēpore sanitatis dormire assueuerant: ab hac regula recedendum, pro varia morbi conditione, nam alij somnum amant, vt extenuatio, melancholia, intemperies siccæ, dolores, excretiones immodicæ; amant alij vigiliam, vt intemperies humidæ, & frigidæ capitis, obæsi, qui pharmacum sumpserunt. In soporosis ergo affectibus, demendum de somno, nam caput replet, & grauat, augendus idem, cum refrigeratus est stomachus, aut plus iusto ingurgitauit, quam coquere potest: sic secundo de ratione victus 22. iubet Hippoc. vt qui pransi fuerint, cum non essent id facere consueti, *diem tamquam noctem à cœna transigant* hoc est dormiāt: quod si id nequeant assequi, neque. n. in nobis est, vt dormiamus, cum volumus, multos passus lenta ambulatione cieant. Est & plus somno indulgendum, vbi vires languent, nam hanc ob causam, æstate dormimus meridie; tanto autem largior somnus est concedendus, quantò vires, quæ per morbos lassantur, maiori egent refectione. Laudandi itaque medici, qui febricitantibus non solitis dormire meridie, somnū meridianum concedunt, quando roborat hic vires omnes, & coctricē potissimum, cuius magna cura habenda per febres putres.

De tempore multa se offerūt consideranda; primum est, an ieiunus, an à cibo dormire debeat: secundum, an noctu, an diu; tertium, an in accessione.

An ieiunus an satur dormire æger debet?

De primo hæc Auic. lib. 1. fen. 3. d. 2. cap. 9. *amplius super vacuitatem dormire est malum, & virtutem deijciens: & super repletionem antequam ex superiori ventre fiat hæc descensio, est malum, quoniam non erit profundus imò erit cum reuocatione de latere in latus*: Auic. sequuntur medici omnes, quibus assentior, si de sano loquantur corpore; at vbi pingue est corpus, aut crudis scatet, exerceatur primum, à motu ieiunus dormiat, nam, vt Hip. 6. ep. com. 5. t. 33. & ibid. Gale. *euacuatum, somnus multus siccat*: multus inquit, & cautè, nam paucus, laborem antegressum sedat, & siquæ sunt crudorum reliquiæ, coquit.

An noctu, an diu.

Quod spectat ad secundum, laudat Hipp. 2. progn. 11. somnum consueto tempore factum; vnde quia viuentes iuxta naturæ leges, noctu dormiunt, die vigilant, commendat somnum nocturnum Hippocr. *Quod* inquit, *ad somnum pertinet, inire eum oportet eodem modo, quo per naturam consueuimus, vt inter diu quidem vigilemus, noctu dormiamus.*

At

At quando id nunc in more, quod & Galen. tempore diuites facere consueuerant, vt scilicet alius sit somnus secundum naturam, alius secundum consuetudinem; multi enim noctu vigilant, die dormiunt, quos lucernarios appellat Senec. lib. 22. ep. 123. reprehenditque, quod contra naturam viuant, eo tempore dormiendum, & toties, quoties per sanitatem dormire consueuerat. Quare si die & noctu ęger dormire erat solitus, die & nocte pariter dormiat: potissimum autem sub auroram, nam continuatur cum somno nocturno, & tempus aurorę, simile est nocturno, hoc est frigidum: celebrata est præterea quoquo pacto coctio, quo fit, vt vigeat sanguis à sanguine autem dulciores ad caput elati vapores, somnum dulciorem conciliant. Hinc quia mense Aprilis præcipuè abundat sanguis, est eo potissimum tempore somnus matutinus iucundus, vnde Hispani *Las mañancas de Abril, son muy dulces de dormir.* Damno vespertinum, quia eo tempo, rerecedente solere, frigeratur corpus, quod non est tutum contractione caloris magis refrigerare, nam omnis repentina mutatio est nostro corpori nocua. Hoc discrimen cum non immineat à somno meridiano, permitto illum.

Nũ somnus sub aurorã iucundus.

Præsertim mense Aprilis.

Quid si morbi accessio instet? aut aduenit? nequaquam dormiendũ, vt ex Gal. habemus 2. par. aph. 1.

Non dormiendum, vbi est accessio, aut imminet.

Quocunque tamen tempore dormiat, corpus commodè locet: locabit aũt commodè, ni super dorsum decumbat, sed super latus iaceat: vtrum eligibilius? probant alij dextrum, sinistrum alij: Communis sententia tenet, primo esse super dexxtrum cubandum, tum reuoluendũ ad læuam partem: manè tandem super stomachum iubent, vt decumbamus: vt si quid incoctũ permãsit, eo situ cõpressus vẽtriculus digerat, & excremẽta, ad intestina protrudat. Ego quosdam sedere iubeo, decũbere alios. Sedeant ventricosi, & admodum pingues: sedeant ortophnoici, & asthmatici: ita enim facilius allicient aerem, quem vix compresso thorace per decubitum, attrahere poterunt: & quamuis hæc figura plena esse laboris videatur, quia tamen hic vrget suffocationis discrimen, procuranda est requies, discrimine illo, haud neglecto.

Quomodo locandum corpus in somnõ.

Decumbant, qui ita affecti haud sunt, & in latus consuetum: ita autẽ assuescere debent, vt primo super dextrum, deinde super sinistrum decumbant. Quod si nullus decubitus familiaris est homini, melius est, vt ad partem anteriorem cubilis vergat, quodcunque latus eo vergat, nam contrarium eligi, non nisi ob męstitiam potest, aut ob delirium, aut quia oculi lucem ferre nequeunt: numquam demum id laudatum, quando sani homines, eo solent verti, quo sani homines eos alloquuntur.

At quomodo locandum caput, ne destillatione tentetur dormiens? altiore quidam capite dormiunt. Contrarium probat Mercur. lib. 2. var. 15. eo argumento: quia rustici, qui minimè omnium destillatione ten-

Quomodo caput.

tentantur, capite vniuerso corpori æquali situ posito dormiunt. Quia vero negare quispiam poterit, hac ratione fieri, vt minus rustici destillatione laborent, affert Arist. testimonium, qui 10. sect. probl. scribit, idcirco hominem inter cuncta animantia maximè laborare catharro, quia in brutis, nec calor, nec vapores recta ad caput ferūtur, sed in alias partes corporis lati, dissipantur, cum in homine erectæ figuræ ratione, recta ferantur in caput. Idem Auic. quinta 3. tr. 1. cap. vlti. & expositores multi illius loci, de quo si plura scire cupis, lege Iul. Guastauin. l. 1. loc. select. c. 8.

An in lecto, et quali dormiendum.

Dormiant in lecto, nam in cuna non nisi lactentes, & scimpodij vsus omninò abolitus: lecti pensiles nauigantibus tantum noti, non paruo ægrotantium incommodo, confert enim multum in eo dormire, tum ad vitandum calorem, cum morsus infestantium pulicum, cimicūque: dormiant sub papilione, qui frigido, aut humido tenentur morbo, & ij omnes, qui frigore offenduntur: non sit cortina, aut papilio colore albus, si oculis laboret æger, sed nigri, aut virides, nam vt alba disgregando, visū lędūt, sic congregando nigra, aut viridia, eumdem recreāt: eligātur purpurei, cum laborat æger variolis morbillis, erisipelate, aut sanguinis fluxum volumus concitare, ita lib. de subfigurat. empir. c. 5. *cæruleus*, inquit, *viridis, nigerque color lippitudini est accommodatus. albus splendidusque aduersissimus: cæteri locum medium tenent, ruber quoque sanguinis sputū irritat, in alijs affectibus, & symptomatis, vt obseruatum est, planè inutilis est, & superuacuus.*

Vbi lectus reponēdus.

Reponant obscuro in loco lectū, trahit enim lux ad se spiritus. Quare, aut nullum capiet somnum æger, aut in contraria distrahetur natura, nam quos contrahit somnus spiritus, lux reuocabit: Non sit iuxta vias, ne pertranseuntium strepitu excitetur, non sit in loco recens calce, aut gypso oblito, aut vbi carbones fuerint accensi, vtrumque enim est perniciosum, & modo apoplexiam, modo Apnęam infert. Caueant tertio, ne lunæ, aut solis radij per rimas, dormientem feriāt, lædunt enim vtrique languentem. Addunt alij cauendum esse pariter, ne eo in loco lectus reponatur, vbi ingrediens decumbentis pedibus statim occurrat, nam vt ait Plin. lib. 7. cap. 8. *ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri*: vnde cum collocare mortuos ad hostij limen in vsu esset apud antiquos, ita eos ponebant, vt mortuus foras spectaret, & facie, pedibusque esset ad ianuam versis, vnde Pers. sat. 3.

Tandemque beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis
In portam rigidos calces extendit.

Sunt, qui caput ad orientem spectare, ad occidentem pedes, noxium esse p[illegible] quod succi in nostris corporibus, vna cum sole voluantur: periculosum est autem, si à pedibus agantur in caput. Sed quamquam pri-

primum obseruent omnes,nam mortui sic reponuntur, cùm sunt efferendi:secundum aut pauci,aut nullus:vtrumque tamen est superstitiosum. Illud tamen non negligẽdum, decumbat ne in loco frigido æger, an calido. Non nulli,quos refert Gal.6.epi.com.4.t.16.frigidum locũ eligunt, vt calor per somnum collectus contemperetur: contrarium tuetur Galen. Nos ita distinguimus:calido morbo affecti,frigido in loco decumbant:dormiant refrigerati in loco calidiori. Hinc potest intelligi, quando siccus, quando humidus locus eligendus: sicca loca eligant humidiores, & destillationibus obnoxij, humida vigiles, melancholici, extenuati, quinque humectatione opus habent. Sed de re hac plura,quam putaram. Quare transeundum ad aliud.

Conducat ne coitus morbis abigendis. *Cap. V.*

SVperflua,ni natura pellantur,arte esse extrudenda:quę nec qualitate molestant,aut quantitate grauant, omni studio retineri debere, vel ipsa rerum natura docet: hinc retentam vrinam,bilim, fęces,& excrementa tertiæ coctionis, omni arte educere medici procurant industrij,nec quicquã omittunt,quod ad id quicquã valere intelligunt: student ijdem immoderatas cõpescere vacuationes,nã vel noxiorum eductio nocet, si sit immoderata;omne enim nimis naturæ inimicum. In quorum censu,reponenda sit seminis vacuatio,dubium fuit,& controuersum iam diu est,conducat ne vmquam coitus tollendis morbis, an noceat ille continuò. Inutilem prorsus esse,seminis natura docet,nam Pythagoras laudabilis, & optimi sanguinis spumam esse dicebat: Alcmeon portiunculam cerebri, Plato medullæ spinalis effluxum, Zeno Citicus spirituin,animæ spolium cum humido emissum: demum qui modestius sunt loquuti de semine, substantiam optimam, & purissimam esse autumarunt; vnde dixit Auic. plus valere dracmam vnam seminis,quam quadraginta sanguinis Hip.lib.de genit. robustissimum quiddam, semen esse scripsit,argumento, quod paucula re emissa languor exoritur,& 4.de morbis ex humoribus corporis, non minimam, neque debilissimam portionem, in semen secedere affirmauit. Aristo. quoque 4. probl.13. *semen* inquit *exiguum cum sit, multam habet potestatem, nam ex multo paruum compendium extat, quamobrem vbi id recessi, plerumque resoluuntur*, & lib.de gener.animal.18. *exolui, minimæ huius parte secreta, fit manifestũ*. Non itaque huius excretio potest vmquam conferre.

Quæ noxiã Venerem esse docent, tria sũt, primum natura seminis.

Præterea,si qui morbi iuuarentur à coitu,aut essent pituitosi,aut melancholici, aut alij, quos semen excitauit retentum: at nulli à semine fiunt, quia est amica substantia, quare no[illegible]erit Venus his commodo. Nec pituitosis;nam quamquam Venus calfaciat,& exiccet,vel ob motum, quem habet adnexum, aut quia pituita vacuatur in coitu, multo

Secundo inductio facta in morbis, quos iuuari creditum primum vero in pituitosis, & qui à semine.

tamen magis refrigerat, & humectat: vnde scripsit Gal. 3. at. med. 18. cui assentitur schola vniuersa medicorum, & Auic. potissimum 20. 3. tract. 1. c. 12. *Si aberrare contingerit, paruus sit error: melius autem est calfacto magis quam refrigerato* Non ergo pituitosos morbos potest Venus iuuare. Nec suadent oppositum, quę scripsit Hip. 4. ep. de Nycippo, & quinto eiusdem de Timochare; nam quod spectat ad Nicippum, non dixit Hipp. iuuatum esse à coitu, sed non esse læsum. *Nicippus ait in febribus semen effundit somnians, & non venit in deterius, & hoc idem sæpe illi fiebat, & nihil est læsus:* cuius sensus est Nycippus febricitans, pluries in somno effuso semine, cum vehementer lædi debuisset, non venit in deterius; modo aliud est, non obesse, aliud est prodesse. De Timochare, hęc habet, *Timochari catarrhus maxime in nares: vtēti Venere, siccata sunt omnia: calor, lassitudo superuenit, caput grauatum sudor à capite multus.* Ex coitu itaque permutatus est morbus: quamquam si tex. rectè scribatur, damnat coitum, scilicet non debet interponi punctum inter nares, & vtenti, sed inter Venere, & siccata, vt sit vera lectio. *Timochari, hyeme maxime catarrhus in nares, vtenti Venere: siccata sunt omnia, calor, lassitudo superuenit.*

Explicatur quę Hippo. qui coitum commendare videtur.

Secundo in melancholicis.

Eadem ratione monstratur nocere melancholicis affectibus, nā sunt ij frigidi, & sicci. Qui ergo fieri poterit, vt iuuentur à Venere, quæ refrigerandi vim habet, & siccandi, quæ dissipat spiritus, & calorem pessundat? Præterea, scatent illi flatibus, quos Venus adauget, vnde scribit Hip. 6. ep. 3. t. 12. *Multis cum Venere vtuntur, inflari ventrem, excitari in alijs strepitum;* Strepitus autem nomine, quidam ructum, flatus per sedem exeuntes alij, murmur alij exponunt: quos recipio omnes, nam quod spectat ad crepitus, scribit Aetius, adolescentem quemdam, vbi cum muliere commiscebatur, loco seminis, multos crepitus emisisse: de murmure, habemus luculentum testimonium apud Mart. hæc ad Gallam scribentem.

Cum tibi, sit facies, de qua, nec fœmina possit.
Dicere: cum corpus, nulla litura notet;
Cur te, tam rarus cupiat, repetatque fututor.
Mirariis: vitium est, non leue Galla tibi.
Accessi quoties ad opus, mixtisque mouemur
Inguinibus, cunnus non tacet, ipsa taces.
Dij facerent, vt tu lo quereris, & ipse taceret,
Offendor cunni, garrulitate tui.
Pedere te mallem, namque hoc, nec inutile dicit
Symmachus, & risum res mouet ista simul.
Quis ridere potest, fatui popismata, cunni?
Cum sonat hic, cui non, mentula, mensque cadit?

Dic

Dic aliquid saltem, clamosoque obstrepe cunno,
Et si adeo muta es, disce, vel inde loqui.

Addc, & grauissimorum hominum sentẽtias, qui nec sanis quidem ipsum permisere, nam interrogatus Clynias Pythagoricus, quando exercere Venerem tutò liceret, *quoties*, inquit, *te ipso imbecillior cupis fieri*: Democritus, vt refert Plin. lib. 18. cap. 6. damnauit venerem, *quoniã ex homine, homo Veneris ope emittitur*, quo respiciens Clemens Alex. 2. l. pedag, c. 10. dixit, *homo ex homine nascitur: & euellitur: vide damni magnitudinem, totus homo per exinanitionem coitus attrahitur*. Refert Aul. Gell. l. 19. noct. attic. cap. 2. & Macrob. 2. satur. in fine, Hippoc. (quamquam Gal. 3. epi. com. 1. tex. 4. Democrito id tribuat) vocasse coitum, paruam epilepsiam: Epicurus, vt scribit Galen. 3. art. med. 18. nullum Veneris vsum salubrem esse dixit. Quis ergo ea adhibeat præsidia ægris, quæ nec robusti homines ferre possunt?

Tertio authoritas hominum doctissimorũ.

In hac difficultate magna fuit opinionum diuersitas. Quidam Venerem, sanis quoque interdixerunt, nedum ægrotantibus: continentiæ magis patrocinantes, quam corporis sanitati studentes; nam contrariũ verum esse, multis docuerat experimentis Gal. 6. de loc. affect. 5. H p. lib. de virgin. vnde scripsit 6. epid. *Labor, cibus, somnus, Venus, omnia mediocria*: vt propterea liceat mirari Gellium, & Macrob. tamquam Hippocr. dictum referre illud, coitus est parua epilepsia, cum constet oppositam illi placuisse sententiam, quæ verissima, nam omnes naturaliter Veneris ardore tenentur. Quare erit Venus proficua, nam nulla naturalis propensio est in perniciem, subiecto tributa. Quod si manus quandoque ad ictum excipiendum adcurrit, mouentur alibi corpora contra impetum proprium ad vacuum vitandum, haud id faciunt in gratiam alterius, sed in sui tutelam. Nimirum, mouetur ad ictum excipiendum brachium, nè vulnerato capite, aut corde, occumbat homo, & vna cum ipso brachium corrumpatur. Cupiunt cuncta vacuum vitare, & lapis sursum hãc ob causam adscendit, ne rerum omnium vniuersitate, ob vacuum, destructa, lapis pariter ipse destruatur. Præterea, vacuatur semen non rarò à natura, bene se habente. Vtilis ergo quandoque erit Venus. Vnde mitius egere cum ipsa, qui scripserunt, fœminis quandoque prodesse, dum vteri siccitate laborant aut distorsione: viris semper obesse, nec verba illa Hipp. *morbis a pituita, Venus remedio est*, continere præceptum, admonere dumtaxat, non esse omnino Venerẽ in commodam, vt Epicurus putarat, siquidem nonnullis morbis est vtilis; adhuc tamen iniquè; etenim ita de Venere philosophari par est, quemadmodum de aliorum excrementorum expulsione: ergo vt hæc oportune expellere commodum, sic fuerit, quãdoque Venus proficua in morbis. Ac primum conducet ijs, qui à semine retento ortum habẽt,

Has ob causas damnarunt ita Venerem quidam, vt sanis quoque dixerint nocere.

At errarũt.

Laudarunt alij in sanis & morbis quibusdam mulierum: viris vtcũq; male se habeant, semper nocere contendũt.

Et malè, nã lunat morbos, qui à semine.

nam quemadmodum à bili producti morbi, bilis vacuatione curãtur, sic qui fiunt à semine, seminis excretione tollentur: at vero morbos fieri à semine ostendunt multa, ac primum quia cuncta alia excrementa morbos inferunt, ni pellantur: cur non ergo semen retentum, idem faciet? ¶nam quamquam sit semen pura quædam substantia, familiaris apprimè naturæ, potest tamen copia oneri esse, aut cunctatione, & mora, prauam aliquam qualitatem acquirere, vt monstrauit 6. de loc aff. 5. Gal. vnde quia facilius computrescit semen in vtero, quippe qui est cloaca totius corporis, quam in testibus viri, hinc fit, vt frequentissimè mulieres, à semine retento lædantur, rarò viri.

Cur magis lędãtur fæminæ à semine retento, quã viri.

Vnde erit vtilis Venus morbis pituitosis et melancholicis qui à semine.

Cumque sit compertum medicis, à semine retẽto morbos frigidos fieri, & melancholicos, nulli dubium esse debet, quin ij morbi melancholici, frigidique, qui à semine retento ortum habent, seminis vacuatione iuuentur. Vide Gale. 6. de loc. affect. 5.

Celsus.

Nec dubitãdũ, quin eadẽ, morbis à pleuitudine prosit; nã si sãguis est proxima materia seminis, exhaurietur Venere plenitudo, vnde multi à coitu leuiores sentiuntur; neq; aliud voluit Hippoc. vbi scripsit, dysenteriam scortatio sanat, nisi istud, nam frequenter Hip. sanguinolenta excretionem à sanguinis exuberantia exortam, dysenteriam solet appellare: vnde est sensus, sanguinolentam illam excretionem, quæ à sanguinis copia ortum habet scortatio sanat.

An ijs, quos pituita excitat, non semen retentum.

An prosit eadem morbis pituitosis, & melancholicis, qui non fiunt à semine retento, hoc potest esse dubium, & controuersum. Affirmat Cels. vnde scripsit, *si qua morborum genera, neque pubertate, neque primis coitibus, neque in fæminis, primis menstruis finit sunt, ea ferè longa sunt.* Vbi vides Celsi spem, non esse in sola pubertate repositam, sed etiam in coitu: & loquens postea de comitiali, *cum* inquit, *si remedia non substulerint, in pueris Veneris, in puellis menstruorum initium tollit*: eamdem habuere sententiam multi alij, vt refert Aret. 1. de curat. morb. diut. quinimò affirmat fuisse medicos, qui Venerem adeò vtilem esse epilepticis crediderunt, vt impuberes quoque comitiali laborantes, hortati sint, vt Venere intempestiua vterentur, *tamquam sint pubertatis præsidium occupaturi.*

Gal.

Distinguit Gal. 6. epid. com. 5. tex. 23. & vult prodesse, si valeãt vires, quod multi monere, non fuit; Cui enim in compertum est, ni toleretur remedium, esto indicetur, non esse administrandum? Quare numquam erit Venus vsui ijs, qui debiles, aut genitalia habent vlcerata: illud monere, intererat multum, valerent ne melancholia affecti, aut morbo pituitoso, hoc remedium ferre: indicaretur ne idem ab hisce morbis.

Vallesf.

Propterea rem aliter determinauit Vall. 6. ep. com. 5. tex. 25. nempè distinguit de duplici epilepsia (idem dictum puta de alijs morbis) altera ex cerebri debilitate profecta, altera ex copia humorum: ab illa arcet Venerem: in hac permittit. Eodem modo censet de morbis à flatu

ex-

excitatis, nimirum, qui flatus multos gignunt, ob caloris inopiam, quæ vsque adeò magna est, vt nec facillima cibaria coquat, lœduntur coitu: qui flatus gignunt, quia materia est crassa, qua ratione est dictum ab Hippo. *illum flatum* parit, iuuantur Venere. Qui nec placet, nam quauis ex causa fiant morbi pituitosi, calidorum vsu curantur, & ijs, quæ sic cãt: at Venus multo magis refrigerat excretione seminis, & spirituum, quam calfaciat motu, vt propterea scripserit Gal. medici omnes, multo magis lędi, si quis refrigeratus det operam Veneri, quam calfactus. Quare, seu fiant ex copia pituitæ morbi frigidi, seu caloris inopia, numquam Venere hi morbi leuabuntur.

Occurritur Argent.

Non me latet scripsisse Argent. pituitosos homines calfieri magis à Venere, quam refrigerari; nam cum tardius Venerem absoluãt, laborantes in coitu diutius, incalescunt multum; esto enim, tunc temporis incalescant magis, non ne frigidi cum sint vacuata substantia calida, multo plus, quam calidi, infrigidabuntur? lędentur itaque magis.

Sententia Auctoris.

Propterea dicerem, iuuari coitu mulieres, vbi huiusmodi morbis tenentur, lędi viros: ratio discriminis est, quia calidum semen virorum, coctum, & refertum spiritibus: crudum semen mulierum, incoctum, aquosum, quod demum, si Arist. credas, seminis nomen, non meretur, sed potius pituitæ. De hoc puto loquutum, quando 1. prob. 50. scripsit, idcirco coitum morbis à pituita prodesse, quia coitu pituita purgatur, nam de semine viri, constat aliam habuisse sententiam. Vnde non est Gazę traductio corrigenda, vt censuit Mercur. Cagnatus, Guastaui. & alij multi, sed retinenda *libido immedica*, nam hæc mulieribus, nequaquam, officit quamquam viris sit illa perniciosa. Nec audiendi ij, qui hanc causam cõtemnunt, quia parum est, quod coitu effunditur; nõ enim ita exigua seminis portio est, quam mulieres excernunt: non multum secundo, quod nos lędit; Quis enim crederet, à tantulo semine, tot tantaque symptomata? tertio dixit iuuari, non curari hos morbos, à coitu, demum immoderatam commendauit libidinem Arist. non moderatam: repetita autem Venere, multum est, quod excernitur.

Iuuat tamẽ non est remedium necessarium.

Sed quamquam iuuare possit coitus sic affectos, non tamen ita remedium hoc necessarium esse censeo, vt si omittatur, vitæ aliquod discrimen immineat, nam semen est excrementum quantitate superfluum, quare poterit eius generatio inhiberi, & ni inhibeatur, potest natura in somno semẽ fundere, vnde scribitur 27. prob. 4. idcirco coeũdi desiderium nos occultare, fateri vero, vbi cibum, aut potum cõcupiscimus, *quia horum cupiditates sunt necessaria, & ni expleantur interimunt: rei venereæ libido superflui, & est abundantiæ index.* Vnde reijcio illud.

Guarinus Michael, iuuenilibus occidit annis,
Virtute ambiguum, maior an ingenio.
Sola Venus, lento poterat succurrere morbo,
Ne se polluerit, maluit ille mori.

Quantum coeundum quando, & quomodo. Cap. VI.

Moderata Venus laudatur. MOderatam laudauit Hip. Venerem, & medici omnes; nam vt bene Celsus. *Concubitus rarus corpus excitat, frequens exsoluit.* Quia vero poterat quispiam quærere, quisnam est mediocris, subdit *Cum autem frequens, non numero sit, sed natura, ratione ætatis, & corporis, scire licet, eum non inutilem esse, quem neque corporis languor, nec dolor sequitur.* Aptius hanc difficultatem Gale. determinauit, vbi conferre scripsit, *si tātum interualli, in eius vsu adhibeatur, vt neque resolutio aliqua sentiatur, & ipse seipso homo, quodammodo leuior factus, & melius spirare videatur;* non enim ea vtilis vacuatio, quæ nullum nobis detrimentum inferre, sed quæ est emolumento, vnde dixit Hip. *si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert & leuiter ferunt.*

At quæ moderata.

Cels.

Gal.

Occasio Veneris. Quod pertinet ad aliud. Præcipit 4. sect. probl. 8. Arist. quod attinet ad omne redundantiæ genus, numquam excerni oportere, ni turgeat, aliter magna naturæ vis inferetur: hærent nimirum contumaciter excernenda. Quare numquam extrudes, ni primum diuellas: secreta suo nixu prosilient: vim infers, & reluctante natura, aut non adiuuante, quidquam tentas educere? aut non assequeris, aut vtilia educes. Vt cum cespitem aliquis vi à terra trahit, aut aliquid terræ educit, aut aliqua pars cespitis disrumpetur, & terræ infixa manebit. Ne tamen fallaris aduerte, non esse statim, ac turget Veneri dandam operam, sed cum nulla fœda conuersatio præcessit, non impuri contactus nulla demum causa externa turgentiæ, sed natura. Vide Auic. 20. 3. tr. 2. c. 12. At quãdonam tutius, turgentem hanc materiam vacuare, & commodius, die ne, an noctu? Cels. *idem* inquit, *interdiu petor est, noctu tutior, ita tamen si neque illum cibus, neque hunc cum vigilia labor statim sequitur:* probari potest, quia calor per somnum, & tenebras intus collectus, melius coctiones celebrat: & quia pudor est inimicus Veneri: nullus at pudor noctu: est demum noctis tempus aptum complexibus Veneris, quia phantasia ab obiectis non distracta, tota in hoc opus incumbit.

Aristo. vbi turget, dat Veneri operam.

Noctu tamen id commodius fieri censemus.

A cœna an coctione peracta. Sed quia potest, noctu Venus, statim à cæna celebrari, potest eadem coctione peracta exerceri: vtrum tempus commodius? laudat coitum à cęna Paulus lib. 1. cap. 35. cum ad lectum dormituri accedimus, quia lassitudo ex coitu contracta, statim remittitur, & mulier consopita, genituram facilius retinebit: contrarium probant alij, nam Hippo. agendorum ordinem, nedum quantitatem præscripsit, vbi scripsit, *labor, cibus, somnus, Venus, omnia mediocria:* & quoniam si à cæna, id fiat, crudum semen effundetur, vnde gignētur fæmellę: dubius propter hęc Argenterius, nec satis certus, quid statuat, consuluit de re ista mulieres, & quo tempore coitus esset exercendus, rogauit; medici enim subdit, de re ista litigant, Hippoc. commendante illum à somno, à cæna Paulo, cui matrona quædam satis huius negotij perita, tres enim viros habue-

Paul.

Alij.

Fœmellarũ opinio.

buerat, & Hipppoc. & Paulum errare respondit: siquidem, & mane, & vesperi celebranda est Venus, quia ita occasio dabitur, vt vel masculus gignatur, vel fœmina. Huic simile est, quod quædam nobilissima mulier. Audiens hæc virũ suũ dicentem, coitum à cęna, ad generationem conferre, ad sanitatem tuendam, vtiliorem, qui coctione celebrata perficitur: & mane ergo subdit, & vesperi congrediendum est, manè quidem, ad sanitatem seruandam, vesperi, procreandi causa. At quoniam suspecta sunt in hac lite, mulierum vota, iam enim statutum est, in decuplũ amplius affectari à muliere coitũ, quã à viro, consulenda propterea natura rei. Ac certè, si verũ est, corpus nõ esse exercendũ à cibo, certũ est esse coitũ à cęna noxiũ, & insuper si dogma illud est verũ, naturã rectè operantem esse imitandam, cũ illa optimè valens, in somno, coctione absoluta effundat semen à somno, & à coctione danda est opera Veneri. Pauli rationes, non obstant, nam Venus per interualla temporum adhibita, leuat corpus, tantum abest, vt prosternat; præterquam, quod nil prohibet, quin à coitu vir, & mulier detineantur in lecto, vnde Cels. *idem interdiu peior, noctu tutior, si tamen neque illum cibus, neque hunc cum vigilia labor statim sequitur.* *Nostra.*

De modo multa essent examinanda, ne tamen offendantur castæ aures, & pagina impudica euadat, tria attingam, figuram seruandam, an expediat mulierem moueri, an nudari, & ad lucem, hæc facere.

Qua figura in coitu seruanda. De primo multas esse coeũdi figuras scripsit Sabellus quidam, nam de eius opere hæc Martial.

Sunt illic Veneris, noua figura,
Quales perditus audiat fututor.

Auic. Nihilominus, quia res est sordida attingam tantum. Damnat Auic. & medici omnes eam figuram, in qua vir mulieri subijcitur; laborat enim vir in spermatis emissione, descenditque non rarò à matrice in ipsam virgam masculi, excremẽtitium quoddam. Probant quidam, vt *Mercur.* quadrupedum more coeatur, ita Lucret. lib. 4. sui operis circa finem, Merc. lib. 1. de morb. mul. & alij multi. At vero quia non indagamus, *Nostra.* quæ figura commodior ad procreandum, sed quæ vtilior morbis abigendis, sitque laboriosum magis coire, more quadrupedum, facilius id facere pectore admoto pectori, hanc probo.

An mulier debeat moueri. Probo ob eamdem rationem, vt mulier moueatur in actu Venereo, ita enim minus vir laborabit, & delectabitur magis: nec timendum, ne inordinata illa motione semen auertatur ab vtero, trahitur enim semen, non fertur impetu proprio.

An nudi decumbere, et cum luce. An nudi decumbant, & lucerna apposita. Si sit deformis mulier, aut verecunda nimis, laudo tenebras, nec denudabitur tota, vt. n. dixit illa, *omnis mulier dempta lucerna, eadem est:* si fuerit pulchra, vir impudens; laudo lucẽ: talis cũ esset Martialis, non miror, hæc ad vxorẽ scripsisse.

Vxor, vade foras, aut moribus vtere nostris:
Non sum ego, nec curius, nec Numa, nec Tatius.
Me iucunda iuuant, tracta per pocula, noctes;
Tu properas pota, surgere tristis aqua.
Tu tenebris gaudes, me ludere teste lucerna
Et iuuat admissa, rumpere lance latus.
Fascia te, tunicaque tegunt, obscuraque palla,
At mihi, nuda satis, nulla puella patet.
Basia me capiunt, blandas imitata columbas,
Tu mihi das, auia, qualia mane soles.
Nec motu dignaris opus, nec voce iuuare,
Nec digitis, tamquam thura, merumque pares.

Concludit tandem.

Si te delectat grauitas, Lucretia toto
Sis licet vsque die, Thaida nocte volo.

An mulieribus à coitu ablutio? Quid de antiqua illa mulierum consuetudine, quas perhibent Venere initia, loculos aqua lauare, consueuisse? damno, & vt pannis loca illa, exsiccentur, & mundentur, laudo, nec mulieribus tantum id præcipio, sed vt viri idem faciant, quam maxime hortor, solent enim sordes, quædam herere virili membro, quæ ni abigantur, breui contracta putredine, inducunt cariem. Quare cautè faciunt nostri iuuenes, qui postquam adiere meretrices, lauant penem vrina; habet enim vrina insignem vim abstergendi, mundandi, & resistendi prauis qualitatibus.

Recta accidentium animi administratio. Cap. III.

Medici est de accidentibus animi disputare, quamquam eadem moralis contempletur. NOn esse medicorum partes, de accidentibus animi rectè administrandis tractare, credidit 3.ar.m. Hali.ea vt patet coniectura ductus, quia moralis de re ista instituit disputationem; errore magno, ac propterea iure reiecto ab omnibus, nam quamquam mortalis illa consideret, qnatenus rectè meribus formandis conducunt, eius enim partes sunt, ea omnia conquirere, quæ animum rectè instituere valent: potest eadem medicus contemplari, qua ratione morbos valent, & inferre, & curare, nam quod vtrumque fieri, ab his possit, constat ex ijs, quæ lib.2.à nobis sunt dicta. Nempè docuimus ibi, effusione cótractioneque spirituum, & sanguinis, modo partes, externas incalescere, nunc frigere, internis calentibus; at primæ hæ qualitates, & morbos inferendi, & curandi vim habent; iure itaque, vbi de ijs actum lib.2. huius operis, docebimus modò, qua ratione valeant eadem mederi morbis: neque

que hoc mittendum, quod nunquam fieri possit, vt pro arbitrio nostro illa moderemur, siquidem voluntarios motus, & inopinatos sequẽtia ægros, vel inuitos fatigant, nam quamquem nequeant omnino impediri, possunt tamen infringi, & eorum saltem excessus emendari. Vide Galen. 1. de san. tuen. 8. Vt tamen disputatio ista procedat ordinatè, tria faciemus, dicemus primũ, quid passio, & quotuplex: videbimus secundo, quæ accidentia nostro corpori inferant, hinc deducemus tertio, quibus in affectibus expediat irasci, gaudere, & timere. Vt primum consequamur, videre primum oportet, quanam pathematibus animi subijciatur, quauè ratione differant ab ijs, quæ nec gaudere valent, nec tristari; nam quemadmodum Aristotiles ex discrimine animatorum, ab inanimis, naturalium ab arte factis, cognouit, quid sit natura, quid anima: non aliter nobis, passionis natura innotescet, vbi quæ passionibus animi subijciuntur, cognouerimus. Subijciuntur pathematibus animi, animata dumtaxat: quare anima erit horum causa: non vegetans, nam nullæ in plantis perturbationes: neque intelligens, nam hæc in homine tantum, cũ tamen animantia quæque doleant, gaudeant, irascantur, & timeant. Quare malè Cicero, sectatus hac in re Stoicos, ægritudinem diffiniuit, præsentis mali, libidinem, venturi boni opinionem; nam opinio, ad intellectricem partem animi spectat, qua carent bruta, cum tamen turbentur: neque ij admittendi, qui dixerunt, turbationem esse, auersam è recta ratione animi commotionem, vt mittam, esse & eam ob causam reprehendendos, quod damnant affectus in vniuersum, & ablegant omnino à nobis, cum tamen temperare sit satius, & humanæ naturæ conducibile magis; siquidem, absque ira, non est fortitudo, nec absque metu, prudentia, nulla virtus, si turbationes auferantur, nam si virtus est iram cohibere; quomodo faciet, qui ira caret? Si cupiditatem rafrenare, quæ coercitio, vbi non est, quod coerceas? Non est victoriæ locus, sine aduersario, nec sine lucta, laudi. Statuendum proinde, vt eo reuertatur oratio, vnde fluxit, à sentiente anima originem ducere. Nec aliter putandum, quod Deo hæc tributa passim in sacra Script. legamus, vt enim communis est omnium sapientium consensus, haud hæc dicuntur de Deo, secundum proprietatem, sed secundum similitudinem, non secundum affectum animi, sed effectum operis: scilicet irasci dicitur Deus, quia Deus talia facit, qualia solent facere homines pęnitentia ira, vel furore correpti. Cęterum, quia sentiens anima, & sentit, & appetit, sequitur enim sensum appetitus; qua ratione ab anima hæc accidentia, an qua sentit, an qua appetit? Dicunt alij, quodnam harum passionum subiectum, sensus ne, an appetitus. Secunda hæc pars placuit doctissimis viris, inter quos principem locũ habet D. Thom. 1. 2. q. 22. ea, vt patet ratione ductus, quia à dictis pathematibus animi, trahimur ad obiectum non habitum: pars verò cognoscitiua ad obiectum noscendum, non mouetur, quinimo hoc est

Vnde tria de ipsis disputabimus quid sit, quotuplex, qui cuiusque effectus, & quibus in morbis conueniant.

Pathematibus animi quæ subijciantur.

Non erit ergo opinio pathema.

Neq; auersa à ratione recta commotio animi.

Nam passiones sunt moderãdæ, nõ omnino ablegandæ.

An appetitus sit passio.

D. Thom.

in illa, vt cognitum in cognoscente, seu per speciem, seu eer propriam essentiam, quod alij confirmant insuper, quia tunc maximè ab hisce accidentibus patimur, cum quidpiam, aut vehementer concupiscimus, aut odio habemus, proquè desiderij vehementia, maiores, minoresuè contingunt affectus.

Reijcitur. At hæc ratio facile retorquetur, nam pro maiori, aut vehementiori obiecti apprehensione, magis, minusuè turbatur; nec prima cogit; esto enim assumptum admittatur, quid aliud inde habemus, nisi in pathemate animi, omnia includi, apprehensionem, prosequutionem, aut fugam, dolorem, aut voluptatem? An vero formale ipsius sit apprehẽsio, an contra appetitus, id nequaquam inde conficitur: quinimo si proportionaliter est loquendum, & idem de accidentibus animi sentiẽdũ, quod de dolore: quare queẽadmodũ, hic est tristis sẽsus, sic erit passio animi sub sensatione reponenda: & veluti, non quæuis sensatio est dolor, nam multa cum voluptate sentimus, percipimus alia nulla cum delectatione, ac dolore: sic nec quæuis sensatio erit animi passio, nam vt secundo de anim. res pictas citra aliquam animi commotionem intuemur. Quid itaque erit? vehemens imaginatio, seu boni, seu mali. *Vehementem imaginationem esse statuimus.* Vehementem dicere placuit, non cum Chrysippo recentem, nam quamquam, quæ subitò irruunt, turbent, vt plurimum animam; consueta, inueterata, aut parum, aut nihil affectus moueant, vndè illud, vulnera præuisa minus feriunt; potest tamen contingere, neque rarò, vt recens rei bonæ, malæque imaginatio, nequaquam nos turbet: si sit eadem vehemens, non possumus, non commoueri, hoc est prosequi, aut cogitare de fuga, tristari, aut gaudere. Nempè, si offeratur nobis bonum, & illud præsens fuerit, gaudemus, delectamur, & in eius possessione conquiescimus: ni habeatur, cum bonum cognitum placeat, non possumus non inclinari ad illud: non concupiscere: vnde ex habiti boni possessione, voluptas orietur, lętitia, gaudium: è sperato desiderium, & amor. *Indeq. numerum passionum deducimus.* Quid si mala objiciantur? totidem fient pathemata animi. Nempè ob præsens malũ tristabimur: Si immineat, fit timor, & odiũ. Nõ me latet, alios in multò minutiores species, accidentia animi concidisse: nimirùm docent, si bonum, aut malum simpliciter offeratur, mox amorem, aut odium excitari: Verum si bonum præsens fuerit, voluptatem oriri, & gaudium: si absens prosequutionem, & desiderium: contra ex mali præsentia, tristitiam doloremque; ex imminenti timorem. Quodsi nõ offeratur bonum, malumuè simpliciter, sed arduum, vel præsens hoc fuerit, & ira consurget, qua exardescit animus ad sumendam vindictã, & ad depellendum præsens malum: vel imminet, & orietur timor, vel audacia; timor si refugiamus, audacia, si aggredi est animus. Quod si bonum arduum objiciatur? Si cõsequi posse speremus, spes subleuabit animum: Si consequi non posse putabimus, desperatio deprimet. Non ignoro rursus, has in alias distribui, vt amorem, in amicitiam, concupiscen-

scen-

scentiam, consultò tamen prætereo; nam cum considerētur hæc accidentia à nobis, quatenus morbos abigere valent, atque id faciant, non ratione formæ, hoc est, prout appetitus sunt, aut imaginatio, sed ratione sui materialis, hoc est cordis commotionis, illa erunt potissimum contemplanda, in quibus cor potissimum commouetur: spirituque, & sanguine, nunc intus contracto, nunc effuso, miræ fiunt in corpore commotiones. Id cum faciant quatuor accidentia enumerata, propterea hæc tantum sunt à nobis posita. Ab hisce potissimum permutari, quis est, qui ignorat? Enimuerò multi verecundia, quæ timoris speties quædam est, qua iacturam existimationis, ob turpe factum, aut dictum formidamus, contabuere, vt Homerus, Ar. nam cum ille piscatoris enigma soluere non potuisset: hic Euripi septies die, aut nocte reciprocationem assequi, nõ valeret, animi tristitia, tædioque obiere. Gaudio periere non pauci; plurimos dolore, amoreque tabefactos, quotidie experimur. Nec mirum, nam in gaudio effusi plus iusto ad partes extimas spiritus, disperguntur: in timore contracti, & in angustum spatium detrusi, cõculcãtur: torpescunt in tristitia immobiles, in dolore plus iusto agitati, exoluuntur. Itaque in gaudio partes externæ incalescunt: vniuersus in ira sanguis bullit: in audacia feruet, in timore gelascit: in amore varia sentit corpus determinata; modo enim timet amans, mox audet: nunc tristatur, & mœret, modo in gaudium effusus, cachinnat, & gestit, vbique impotens sui, & sibi dissimilis.

Homœres, qua ex occasione occubuit & Ar.

Quod si hæc patimur ab huiusmodi pathematibus animi; quis modò nõ facilè intelliget, quãdo irasci, quando timere ex vsu, quos in spē attollere, quos ex illa deijcere; scilicet deiecti animi ægros, leuare expedit, & vt, quam maximè sperent procurare, nam vix dici potest, quãtum ad abolendos morbos, sit illa momenti. Temerarium nactus es ægrotantem, qui non obtemperat, & præcepta medicorum cõtemnit, terrere hunc expedit. Amor nullius vsus, nam quamquam vigilias pariat, extenuentque, vnde prodesse posset ijs, qui magna mole carnis premuntur, quia tamen amor est quouis morbo peior, non est sanum consilium, maiori malo, morbum minorem tollere. Magni ira momenti, & audacia, vt frigidi affectus extirpentur, nam cum calfaciendi indicatio hic vrgeat, & ira, & audacia miro quodam modo hoc præstent, miræ erunt horum accidentium dotes ad abolendos frigidos quosque morbos. Possem id, historijs multis confirmare, ne tamen lectorem fatigem, & in re clara, tempus inutiliter teram, duo tantum testimonia afferam, alterum ex Herodoto petitum, alterum ex Valleriola. Laborauerat Cræsi filius natiuo vocis proferendæ impedimento, & ita grauiter, nullo, vt potuerit medicinæ præsidio, ab affectu hoc vindicari: at vbi militem, stricto gladio in Cræsum irruentem vidit, ira percitus, dixit, Cræsus est, conde gladium miles. Eodem remedio adiutus, Ioãnes Sobiratius, vt refert Valleriola lib. 2. obseru. cap. 4. à crurum conuulsione,

Deiecti animi homines subleuandi.

Temerarij deprimēdi.

Ira, & audacia vtilis in affectibus frigidis.

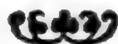
fione,

sione, qua plurimos fuerat annos cõflictatus, liber euasit. Eamdem vim cum habeat audacia, calfaciendi nimirum, valet hæc extirpare affectus frigidos: ex quo factum existimo, vt Ioannes ille Berla Arelatensis, de quo idem Valler. ibidem, à resolutione, qua diu laborauerat, liber euasisset. Contra, morbi calidi, cum frigidis gaudeát, lædetur non parum, si quis, ijs detentus, irascatur: lædetur pariter, si sanguinis excretione laboret: præsertim si à partibus spiritualibus, ille prodeat. At si magnus huic timor incutiatur, mirùm quantum iuuabitur. Referunt multi, cũ quidam ex immodico sanguinis fluere ferè ad Orcum deuenisset, magno examinatum timore, curatum fuisse. Idem debellandis quartanis solet esse præsidio præsentaneo: causam refert Valles. 2. ep. com. 4. tex. quarto in animæ obliuionem, quæ metu perterrita, non recordatur amplius, ad focum putredinis, humorem transmittere: ego in contractionem spirituum, qui, vel impetu facto, humorem disijciunt, vel collecti, & vniti, eumdem concoquunt; nam quemadmodum aqua effusa iuueni bene carnoso, sanat tetanum: sanat autem, quia repulsi à frigidæ affusione spiritus, & in partibus intimis collecti, superant crassum illum humorem, & euincunt: haud secus, ob timorem contracti, vincẽt humorem producentem quartanam. Curatur quoque timore repentino singultus, nam territi, detinent spiritum, spiritus autẽ detentione aboletur singultus. Eodem curatur insani, nã metus facit, vt mens sese colligat, & ad sapientiã redeat: læduntur at melancholici, præsertim, si frequens occurrat, nã vt ex Hippo. habemus, si metus, & mestitia diu perdurent, melancholiã inuehunt. In vniuersũ ergo, vt intelligas, quæ accidentia animi inducere oporteat, quæ cauere, tria erunt tibi contemplanda, ægrotantis natura, seu conditio, morbus, symptoma. Hæc si accuratè inspexeris, non aberrabis in recta eorum administratione.

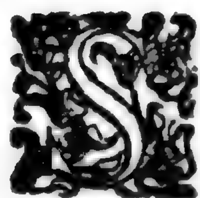
Calidis noxia.
Et excreantibus sanguinem.
Timor vtilis fluxui sãguinis.
Debellandis quartanis.
Singultui.
Et insanis, nõ omnibus
Nã melancholicis nocuus.
Quę in vniuersum spectãda à medico, ne in re ista erret.

A N-

ANTEPRAXIS MEDICAE
Liber decimus octauus.
DE CHIRVRGIA.

Dicendarum occasio, & ordo. Cap. I.

Iquis æquus sit rerum æstimator, nec ex eorum genere, quibus nihil benè olet, fatebitur hic ingenuè explicata esse ea omnia, quæ ad rectam rerum nõ naturalium administrationem in morbis pertinebant. Quare vt ad finem quandoque nostra perueniat oratio, esse illud modo consequens videtur, vt de chyrurgia pertractemus, seu de præsidijs chyrurgicis, ita dictis, quod manuum opera, nulla alia re adhibita fiant. Quia verò inter hæc eminet venæ sectio, de hac primum dicemus, mox de reliquis, numeri tantum ratione habita, quando vix fingi potest ratio, cur primum de vno, quam altero debeat institui sermo. Vt autem mox quisque intelligat, quæ sit futura series disputationis, examinabimus primum, à quo nam indicetur venæ sectio, dicemus secundo, quæ quantitas extrahenda, loquemur demum de apparatu ad venæ sectionem, & illis, quæ à vena secta expedit, vt fiant.

A quo nam indicetur uenæ sectio. Cap. II.

A sola magnitudine morbi indicari quidam voluere.

PVtant multi, ab vna magnitudine morbi, quęcumque sit illa, seu ratione loci, seu cacoethiæ, seu propriæ essentiæ, venæ sectionem indicari, sola vt patet Galen. & Hip. auctoritate moti; nam hic 4. de rat. vict. tex. 19. *in acutis* inquit *sanguinem detrahes, si morbus vehemens fueris vigeat ægrotantis ætas, & adsit virium robur*; ille 4. meth. 6. scripsit, *nunc illud volo docere morbi, siue robur, siue magnitudinem, scopum nobis esse constituendum detractionis sanguinis, vel purgationis, & Hippocr. omnium primum, quos scimus talem scopum adinuenisse*: & 2. per loca docens curare capitis dolorem ex vulnere, vel contusione, *ergo* ait, *si loca affectio ægre curabilis redditur, & periculum ingens, ac præceps imminet, optimum fuerit in his, nisi ætas prohibeat, & nisi facultas vitalis debilis appareat,*

reat, à sectione venæ curationis initium facere.

Et falso. Sed nec Galeni hæc sententia est, aut Hippocr. quamquam videantur expresse illam profiteri, neque vera. Primum mox explicabimus, conuincenda nunc falsitatis argumento illo communi: euacuatio in genere indicatur à repletione, quare vacuatio sanguinis à sanguinis copia. Patet cōsequentia, nam vt genus auxilij à genere vitij indicatur: sic species auxilij: à vitij specie peculiari: morbus in genere ablationem sui indicat, magnus morbus, vt magnis remedij admotis remoueatur, ergo cum sint magna remedia purgatio, & venæ sectio, vtrumque indicabitur à magnitudine morbi: aliud itaque præter id medicum inspicere oportet, vt intelligat, an sit vena secanda, an purgandum.

Hinc addidere robur virium. Dederunt vel aduersarij manus huic argumento: ergo fatentur vltrò, præter magnitudinem morbi, aliud inspiciendum esse, dum venā secare cupimus, id tamen esse aiunt magnum virium robur; nam quamquam, & purgatio, & venæ sectio, non nisi à robusta virtute, ferri possit, maiores tamen vires, venæ sectio expostulat, quam purgatio, nam hac noxij educuntur humores, illa thesaurus naturæ: vnde permisit Hippocrat. & Galen. quoque purgari pueros, cum tamen non audeant secare ijs venam ante annū decimū quartum. *Alij coctionem humorum, & cruditatem.* Attendunt alij coctionem humorum, & cruditatem, & in cruditate mittunt sanguinem, expurgant, cum sunt illi cocti. *Nec propterea euadūt difficultates* Quos omnes reijcias facilè, ac priores quidem, quia non possunt docere, quo intuendum, vbi ita robustæ sunt vires, vt æque vtrumque remedium ferre possint: præterea aliud est tolerari remedia, aliud indicari: tolerant vires, indicat morbus, non magnus, nam hic magnum remedium poscit, ergo aliud morbo addendum, vt possit certum remedium indicare. Reijcias, & posteriores, nam sana corpora, quæ tamen præseruatione opus habent, ne in morbos incurrant, quamquam habeant concoctos humores, adhuc inquirendum esse docet Galen. exponens aph. 46. b. par. an venæ sectione sint præseruanda, an purgatione.

Confugere propterea alij ad ordinem, neq; satisfaciunt. Dixerunt propterea alij, vbi morbus est magnus, & vis ita robusta, vt vtrumque remedium possit tolerare; primam esse venam secandam, quia hæc disponit corpus ad purgationem. Qui nec placent, nam in magno morbo, à bili excitato, purgamus statim, si materia turgeat. *Nec assentior ijs, qui à plenitudine adiūcta magnitudini morbi, phlebotomiā docent indicari.* Peto deinde, quo intuendum, an noscam, sit ne sanguis mittendus, an purgandum, an vtroque remedio vtendum? Hinc crediderunt alij, à morbo magno, cum plenitudine, venæ sectionem indicari. Qui quamquam ad veritatem proprius accesserint, non tamen collimarunt; Enimuero fluente sanguine mittunt sanguinem medici; quæ autem plenitudo, aut est, aut timetur fluente sanguine? imò quæ non tollitur, si quæ aderat? diminuta itaque hæc opinio, & angustos terminos,

huic

huic remedio præfixit. Latiores, illi, qui à quouis vitio sanguinis, cum magno morbo, phlebotomiam dixerunt indicari, & Augen. (quamquam dixerit non indicari venæ sectionem, à quouis vitio sanguinis, sed vehementi) siue sit vehemens quantitate, seu motu, aut substantia, cum hoc tamen discrimine, quod in sanguine multo, sanguinē mittimus, vt minuatur copia: vbi motu peccat, vt reuellamus, aut deriuemus: vbi idem substantia est nocuus, vt eradicemus. Sed neque collimarunt, nam vt cap.7. dicetur latius, mittendus quandoque sanguis, cùm nullum est in sanguine vitium, sed pura putaque cachochimia, eaque multa, ac propterea minuenda: aut feruida, ac propter hanc causam, phlebotomia refrigerāda, vt monet 1. aph.23. Gal. aut mota, eamque ob causam reuellenda.

Quid proinde venæ sectionem indicabit? si de per se indicante, sermo fiat, plenitudo erit: si de indicante per accidens, erit omnis affectus, qui non nisi sanguine misso tolli potest: vnde à motu sanguinis, quandoque phlebotomia indicabitur, quandoque à calore, tertio à cachochimia, quæ aut motu, præceps minatur periculum, aut multitudine, aut summo ardore. Probatur hæc assertio, quia sanguinis missio omnia hæc præstat, minuit per se copiam sanguinis, & cachochimiam, quæ cū sanguine est mixta, reuellit eadem, & refrigerat. Quare vbi hæc faciēdi indicatio vrget, nec purgatione illa perficere possumus, aut quia cruda cachochimia, aut quoniam corpus purgationi ineptum, phlebotomia assequendum. *Auctor. op.*

Cæterum, quia huic decisioni magnum facessit negotium celebris ille locus Hippocrat. 4. de rat. vict. 19. in acutis sanguinem detrahes, si morbus vehemens fuerit, nullam enim facit vitij sanguinis, aut cachochimiæ mentionem, est omni cum diligentia à nobis explicatur locus Hippocrat. explicandus. Negant multi esse Hippocrat. sententiam illam, sed ab aliquo temere insertam suspicantur multas ob causas: primum, quia scribit, *in acutis sanguinem detrahe, si morbus vehemens fuerit*, ac si daretur acutus, qui non esset vehemens: secundo, quia ætates considerantur à medico, tamquam inditia virtutis: quare alterutrum abundat, vel ly *vigeat ægrotantis ætas*, vel ly *adsit virium robur*, vnde Celsus *interest* inquit *non quæ ætas, aut quid intus in corpore geratur, sed quæ vires sint: firmus enim puer, & robustus senex, & valida mulier vtero gerens, tuto curantur*. Hos confutat Galeni auctoritas, qui tantum abest, vt adductam sententiam reprehendat, vt miretur potius non esse inter aphorismos repositam: & iure quidem, nam adducta haud sunt tanti momenti: vox enim acuti eo loco, idem quod celer significat, vnde est sensus: in morbis, qui celeriter mouentur ad finem, & sunt magni, sanguinem mittas, &c. Non quod in diuturnis eadem non habeat locum, sed quia de acutis loqui libro illo proposuerat. Secundæ difficultati dedit manus Massaria, nec propterea

pterea à Galen. aut Hippocra. recedit, sed ortum mentem non assequi fatetur damnât alij: conabor ergo lucem aliquã afferre, ne gratis Hippocrati videar assentiri. Dico ergo ly, *&*, non stare reduplicatiuè, sed expositiuè, vt germanus sensus illius loci sit, in acutis sanguinem detrahes, si morbus vehemens fuerit, vigeatque ægrotantis ætas, & (lege tu) idest virium robur adfuerit; cum enim posset quispiam petere, quorsũ florens illa ætas desideretur, respondet, quia hęc robusta, vnde mittendus sanguis, cum robur virium aderit. Sed si manui Hippocra. hæc sententia est, & eius ingenio digna, quomodo plenitudinis non meminit. Defecit in huius nodi solutione Vall. dicit enim 7. controu. 2. & 4. de rat. vict. magnitudinis morbi Hippocratem meminisse, non plenitudinis, quia non semper plenitudo venam secari postulat, postulat illud morbi magnitudo; nam si vbi est morbus magnus, vena est secanda, nõ vbi est plenitudo, iam probat, quam reprehenderat sententiam, nempe à morbi magnitudine illud indicari. Dic tu, illud omissum ab Hipp. tamquam clarum, nam cum dixisset alibi, *morbi quicumque ex repletione fiunt, inatione curantur, & vbi talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & leuiter ferunt*, quia ita obseruamus in spontinis vomitibus, quis vel rudissimus hinc non intelliget, tunc esse venæ sectionem proficuã, cum sanguis abundat? Dic secundo non esse id omissum ab Hip. sed innuisse verbo illo, *vigeat ægrotantis ætas*, nam cum fuerit Hippocr. breuitatis amator, paucis multa exponit. Itaque, vt doceret mittẽdum esse sanguinem, cum est plenitudo, ac simul declararet, quibus indicijs plenitudo noscatur, quia hæc est in ætate adolescentiæ dixit, in acutis hoc est morbis, qui celeriter terminãtur, detrahes sanguinem, si ijdem vehementes fuerint, vigeat ægrotantis ætas, hoc est adsit plenitudo, quæ esse solet passim in adolescentibus, & est virtus robusta. Videor rẽ hanc absoluisse, iure proinde ad alia me accingam.

Quæuis robusta esse debet: cùm uena est secanda. Cap. III.

Quid de re ista Gal.

EST vis nostri corporis triplex, vt cum medicis loquar, animalis, vitalis, & naturalis. Proinde est dubitatio, quænam robusta esse debet, venam secare cum volumus animalis nè, vitalis, an naturalis, vitiũ enim robur requiri in vena secanda, supra est dictum. Videtur in re ista Gal. non satis sibi constare, nam tradens rationem 2. aph. 28. cur satius sit in statu quiescere, *quia* inquit *vis animalis est fatigata*, cum tamẽ t. 19. 2. de rat. vict. & alibi, interdicat pueris venæ sectionem, quia eorum substantia facilè dissipatur, hac ratione manifestè innuens, vitalis robur requiri, vbi est hoc præsidium administrandum. Desiderat alias nedum robur vitalis, sed aliarum omnium: sic cap. 9. 11. meth. quod

pro-

probat 9. meth. 10. quia tanta est facultatum omnium consensio, vt vna deficiente, aliæ omnes labascant. Communis est hodie sententia, vnius vitalis robur sufficere; si aliæ valeant, tutius id exequi posse. An id recipiendum, an naturalis robur sit necessarium, constabit ex ijs, quę cap. 7. dicemus. Nunc duo adnectenda, primum, quanta est robustæ virtutis necessitas, an tanta nullo, vt pacto liceat in virium languore, secate venam? secundum, an pueris contient quandoque vires, ferre vt interdum valeant hoc præsidium? primi puncti decisio est facilis. Nempè si dissolutio sit facultas vitalis, parcendum huic remedio: si sit eadē oppressa, secanda vena. De secundo docet quotidiana experientia, magna cum vtilitate pueris secari venam, nā vt benè Celsus *non qua ætas, sed quæ vires, contemplare oportet*, difficultatem dumtaxat facit Gal. qui passim monet, ne pueros ante annum decimum quartum phlebotomemus, qua de re, quia cap. seq. occasione mulierum, quæ gerunt vtero redibit sermo, nil modo afferam.

Communis sententia.

Quanta est virium necessitas.

Possint ne pueri venæ sectionem ferre.

1. dub. Sol.

2. decisio.

Possit ne utero gerentibus mitti sanguis. Cap. IV.

DAt huic difficultati occasionem Hippocr. qui 5. aphor. 31. scripsit, *Mulier, vena secta abortit*, nam quotidiana experientia docet, nō solùm non abortire mulierem misso sanguine, sed præseruari hoc remedio, non rarò ab abortu, quamquam repugnet tractatu de re hac edito Altim. Quare, si commodam habeat expositionem aphorismus adductus, iam omnis remouebitur difficultas. Dicunt quidam, interdixisse vtero gerentibus, venæ sectionem Hippocr. Gal. quia copiosissimè sanguinē extrahebant. constat autem multo sanguine educto, destitui fætum alimento, indeque emori. Interpretantur alij aph. de vena pedis, vnde legunt, mulier vena pedis secta abortit, dant rationem, quia pedis vena tusa, cientur menstrua, his autem fluentibus vterus aperitur, quare & fœtus immaturè prodibit. Ita Fuchs. Mercur. in Pisan. prælection. & alij multi. At verò primi mentiuntur apertè, & ea Gal. imponunt, & Hippocr. quæ nec indocti medici, somniare possint; quis enim credere potest, doctissimos medicos, eosque apprimè exactos, & prudentes, indiscriminatim cuicumque, eamdem copiam sanguinis extraxisse? probarē multis, numquam id in mentem venisse Hippocrati, ni vel parum in medicina versatis, id esset compertum; ad vberiorem tamen doctrinam lubet quædam loca adnotare 4. de rat. vict. 25. *Sanguinemque inquit auferre oportet, inspecta secundum habitum ætatemque pluris, minorisque ratione:* 1. aph. 3. extremas omnes vacuationes periculosas vocat, ac propterea, ne compassiones ad extremum ducamus, nos admonet, idéque repetit 2. apho. 52. dum multum, ac repentè vacuare, replere, calfacere, periculosum censet, quando omne nimis est naturæ inimicum. Gal. etiam lib. de curan. rat. por sanguin. miss. quæ-

Quomodo exponēdus 29. aph. 5. p.

1. quorumdam interpretatio.

Secunda.

Reijciūtur omnes, ac priores, qa nec Hip nec Galen indiscriminatim euacuant.

rens, an semel expediat vniuersum sanguinem peccantem educere, an satius sit vacuationem partiri, *præstat* inquit, *nisi quid vrgeat priori missione detrahere, iterumque eam repetere, imo si lubet, & tertio* : & in fine eiusdem capitis 12. *proinde* inquit *satius est, tum copiosis euacuationibus abstinere, nisi magna incumbit necessitas*.

Ex alijs, qua quandoque potest vena pedis tūdi.

Qui exponunt Hippocr. de vena pedis, cautè monent, multa enim debet pendere medicus, antequam mittat sanguinem è vena pedis in vtero gerentibus: puto tamen propositionem illam, ita vniuersaliter prolatam, falsam esse. Quid ergo? poterit ne vmquam medicus mulieri vtero gerenti venam pedis secare? potest, debet: possem hoc probare exemplo illustrissimę Ducissæ Circentium, quæ cum, quo tempore, vtero gestabat, quibusdam doloribus vnà cum febre mirè torqueretur, nullo alio est adiuta remedio: nihilominus, quia possent peruicaces quidam, fœlicitatem euentus adscribere temeritati, firmabo hoc ratione. Quicumque affectus fiunt in partibus, quæ infra renes, superioribus venis apertis, non iuuantur, si secentur, quæ in pede, curationem recipient 13. met. c. 11. Si illud ergo accidat in muliere grauida, vt scilicet causa morbi in partibus infernis resideat, vtero ex g. numquam curationem recipiet, vena brachij secta: venam itaque pedis aperire cogemur. Dices, quamquam indicatione à parte male affecta desumpta, pedum vena esset aperienda, non esse tamen id exequendum, quia fętus, & vires, quæ facto abortu concidunt, contra indicant. At liceat mihi tacitè, tecum agere, & primum quærere: cur vteri gestatio omninò prohibet, ne vena pedis secetur? An quia detrahit alimentum fętui? atqui, si id obstet, neque brachij vena aperienda. An quia, multam facit commotionem? at maiorem infert purgatio, & tamen purgantur grauidæ auctore Hipp. Dices esse hoc cauendum, quia vena secta in pede, ciet menstrua. Primum est valdè hoc dubium: Quoties quæso per Deum, ad conuocanda menstrua, venam pedum frustra secamus? Quoties inhonestæ quędam mulieres, virgines, & viduæ fingentes menstruorum defectum ex morbo, cum vtero habeant, ad hoc remedium inutiliter confugiunt? Sed prouocentur menstrua, an abortiet propterea mulier? haud quidem: sed tunc id fiet: cum fluent menstrua è uenis, quæ in cauo sunt vteri: si manent ex ijs, quæ in collo sunt vteri, nullum est abortus periculum: vnde multæ mulieres menstruant, & vtero gerunt. Sed immineat vena secta è pede, abortus periculum: non ne idem discrimē à purgatione, nam pharmaca diuretica? cur ergo purgamus? quia dices magnum impendet vitæ discrimen, quare cum ea tantum spes supersit, quę à pharmaco, satius est aliquid tentare, quam omnino spe dempta perire. Optima certè ratio, cui adhærentes medici, omne remediorum genus grauidis exhibent: at cur non liceat eadem ratione venam pedis tundere? Si mille remedijs tentatis non iuuatur vtero gerens, neque alia spes est euadendi, cur non id facere expediet? Licebit quidem licebit.

bit. Quid ergo ad Hippoc. quid ad eius interpretem Gale.? Tacitè reprehendunt non nulli, vt Moxius 2. de morb. acu. curat. in fœtis cap. 7. Trahunt alij in suam sententiam Hip. quando explicare non valent ne tamen id gratis facere videantur, adducūt testimoniū Auer. qui 7. coll. cap. 4. hæc habet, *dicit Hipp. mulier pragnans, non debet phlebotomari, nisi quando embrionis virtus fuerit fortis, hoc est à quarto mense, vsque ad septimum, nisi humores fuerint furiosi, & pharmaciam concedit tunc*. Quod si, non inuenimus nos eamdem sententiam in suis operibus scriptam, id inquiunt fortasse factum est, quia non habemus omnia Hippocratis opera, in quibus illud testatum reliquerat. Ita Aug. lib. 6. de sang. miss. cap. 12.

Id dictum intellige iuxta Canones.

quid ergo ad Hip.

Reprehendūt quidā.

Trahūt alij in suam sententiam.

Quod nō placet, nā si hoc scripsit alibi Hip. quomodo in aph. oppositum docet? quis credat præterea vidisse Auerr. alia Hippocratis opera, præter ea, quæ vidit Galenus multò Auerroe antiquior? Auerrois codex, aut supplendus, aut corrigendus hunc in modum: *dicit Hip. quod mulier pragnans, non debet phlebotomari*: supple tu post hæc verba, *purgari autem, non nisi quando embrionis virtus, fortis fuerit:* hoc est à quarto mense, vsque ad septimum, nisi humores fuerint furiosi. Vt ita Auerroem legam, ducor duabus coniecturis. Prima est, quia tractat in illo cap. Auer. de pharmacia: postquā de phlebotomia cap. præcedenti tractarat. Quare, si absoluerat iam tractatum de phlebotomia, non video quorsum sequēti capite de purgatione pertractans, iterum de venæ sectione disputarit. Secunda coniectura est, quia hic locus ab Auer. citatus inuenitur in aph. 1. 4. lib. in quo de purgatione habet sermonem Hippocrat. Quod si supplere nolis, poteris corrigere locum mutato ly, nisi, in, nec, hoc modo, *Dicit Hippocrates, quod mulier pragnans, non debet phlebotomari, nec quando embrionis virtus fortis fuerit*.

Quod si damnauit Hippocrat. venæ sectionem, quo pacto nos eam probamus?

Nos ita locū exponimus.

Debet hic aphorismus, eodem modo explicari, vt & multæ aliæ Hip. sententiæ, dixit idem, *mulierē grauidam capi morbo aliquo acuto, lethale*, & tamen multæ euadunt: quare, ni dicere velimus, falsum esse Hippo. ita est exponendus aphorismus, mulier morbo acuto correpta, vt plurimum moritur; aduertas propterea medice, dum illam curandam suscipis: eadem, vena secta, solet abortum facere, præsertim si vena pedis secetur, aut multa quantitas sanguinis extrahatur à brachio. Itaque nō interdicit omnino venæ sectionem ex brachio, vel ex pede, admonet dumtaxat periculi, ne incautè procedens medicus, in illud incurrat. Confirmatur, nam scribit, *mulier grauida, sanguine misso abortit, & eo magis si fœtus sit maior*. Quod si numquam grauida esset phlebotomanda, numquam esset plus, aut minus cauendum, sed eodem modo semper. Plura, quam putaram, plura proinde, non addam, nam Gale. sen-

tentia, qua prohibet, ne vena secetur in pueris, eodem modo explicanda, quemadmodum aphorismus Hipp.

An omni gestationis tempore, possit uena secari, & quando id tutius fieri. Cap. V.

DVo proponuntur disputanda: alterum est, an omni fœtationis tempore, tutò possit vena secari: alterum, quo tempore tutius fiat, & commodius: vtrumque scire conducit, propterea vtrumque attingemus.

Quouis tempore fœtationis potest mitti sanguis.

Quod pertinet ad primum, facilè est ex dictis rem diffinire, nam si est illud verum, gestationem vteri, eodem modo indicare, quo ętas, minuendo nimirum quantitatem, non repugnando illi, quod à morbo, & causa morbifica indicatur, cui nam poterit vmquam esse dubium, magno morbo vtero gerentem, vrgente, quouis fœtationis tempore, id accidat, esse venam secandam?

Primis tamen mensibus tutius fieri vult Gal Hip. & medici fere omnes.

Secundi decisio non ita facilis Hipp. 5 part. aph. 31. *mulier* inquit *vtero gerens, sanguine misso ex vena abortit, & magis si fœtus sit maior*: quibus apertè innuit, quouis tempore à phlebotomia, esse abstinendum, præcipuè autem, cum fœtus est maior: primis itaque mensibus administrabitur tutius: Hippoc. sectatur Galenus, probatque hoc dogma, quia idcircò timetur venæ sectio in grauidis, quia inducit abortum, nam uacuato sanguine, destituitur fętus alimento; at quo fœtus maior, maiori alimonia indiget, tunc ergo erit maximè phlebotomia suspecta: cum minor, tutior. Orationem hanc, & rationem Galeni probarunt Medici omnes, quorum auctoritas, & si magni sit ponderis, quia tamē maioris momenti est ratio perpendenda hæc sententia. Enimuerò, euacuationes offendunt gerentes vtero, non solum, vbi subtrahunt alimentum fœtui, hac enim ratione, numquam noceret purgatio, sed quia motione, possunt ligamenta disrumpere: tunc itaque tutior erit phlebotomia, cum minus instat periculi, ne alimentum deficiat, aut ligamenta frangantur: at medijs mensibus, & plus suppetit sanguinis, & ligamenta sunt validiora: quare, &c. plus esse sanguinis mensibus postremis (nam de robore ligamentorum, haud puto aliquam esse controuersiam (probat Aristoteles 4. de gener. animal. 8. quia primis mensibus, ęget natura sanguine, tum ad fœtus nutritionem, cum ad constitutionem eiusdem, postremis mensibus, nutriri tantum postulat, non efformari: *sed* inquit *cum fœtus magis magisque perficiatur, plus excrementi superest, minus absumitur, idque dulcius est, cum non aequè detrahatur, quod bene concoctum sit*. Nec satisfacit, quod quidam dicunt, plus superesse excrementi, fętu in perfectionem abeunte, non sanguinis, nam subdit, prioris dicti tradens rationem, *non enim ad fœtus informatio-*

Examinatur nihilominus hæc sententia.

Nam Ar. aliud sentire videtur.

tionem consumitur, sed ad incrementum mediocre, quasi iam fœtus venit & adeptus finem suum. Confirmatur, quia primis mensibus mulier fastidit cuncta cibaria: progrediente partu ingurgitat, & puerperia sunt longè maiora medijs mensibus, & postremis, quam prioribus. In eo itaque videtur esse posita controuersia, abundet ne plus sanguine mulier primis mensibus, an postremis, & medijs, nam quod pertinet ad ruptionē ligamentorū, adeò leuis est motus, qui fit vena secta, nullum, vt hanc ob causam videatur facessere negotium: & certè si liberè fatenda res est, plus sanguinis habere puto primis mensibus mulierem, minus medijs, minimum vltimis. Nam si plus veri sanguinis haberet mulier nono. e. g. mense, nulla esset ratio, cur fętus in lucem prodire tentaret: nulla esset causa cur primis mensibus cibaria quæque mulier fastidiret, appeteret eadem postea medijs mensibus, vberi illa copia sanguinis iam exhausta: & licet primis mensibus opus sit sanguine ad efformandum fętum, non est cur proptetea dicamus, maiorem copiam sanguinis, tūc absumi, exigua enim huic operi satis, & maior multò requiritur ad augmentum eiusdem, quod fit fætu efformato medijs mensibus, ac postremis. Quod à partu effunditur plus est, quam quod primis mensibus solet excernere mulier, si patiatur abortum: excrementitium tamen, verus sanguis, & purus, copiosior multò primis mensibus. Arist. haud aliter sentit, vt facile intelliget, quicumque locum illum perpendet: quærens enim ibi, cur cum lactis materia sit sanguis, isque abundet, tum primis, cum vltimis fętationis mensibus, gignatur, tn̄ vltimis mēsibus, id fieri inquit, *quia plus sanguinis est vltimis mensibus quam reliquis, nam reliquis mensibus absumitur ille in fœtus augmentatione, & constitutione:* vltimis ad nutritionem dumtaxat requiritur, proinde ad mammas mitti. Ergo si ad mammas mitti vult, & in hac cienti non abundabunt illo venæ. Quare neque tutior erit, tunc temporis venæ sectio, etiam si ex Arist. sensu, res sit decernenda. Num ratio, quam adducit, vt propositū problema dissolueret, sit sufficiens, non est, cur loco hoc disputemus, alibi si se obtulerit occasio, disquiretur à nobis.

Aduertendum nihilominus Gal. &c.

Difficilis Arist. locus explicatur.

Quid plenitudo, & quotuplex. Cap. VI.

Plenitudinis nomen, quamquam in schola medicorum vulgatum, est tamen eius natura controuersa: nec satis conuenit, de speciebus eiusdem. Quamobrem, vt intelligamus, quando erit pro vsu, venam tūdere, duximus opere pretium declarare, quid plenitudo, quotuplex, & num quæque venæ sectionem indicet.

Quantum ad primum, est communis omnium sententia, plenitudinem esse omnium humorum, vteri tamen proportione seruata, exuberantiam. Quamobrem cum sint quatuor humores, sanguis pituita, & vtraque cholera, erit plenitudo, bilis, pituitæ, sanguinis, & melancho-

Quid plenitudo.

liæ abundantia. Veteri tamen proportione seruata; neque enim necessarium est, vt eadem quantitate abundet bilis, qua sanguis excellit, eadem mensura melancholia, que pituita, sed satis est, si sanguis pro quarta substantia plus abundet, quam consueuerat, & conditio corporis requirebat, pari pacto abundet bilis, & alij humores.

An à copia sanguinis solius plenitudo.

An verò, solo sanguine abundante, fiat plenitudo, hoc dubium: negat in suis institutionibus Fuchs. quia est semper sanguis in venis cum alijs succis: numquam ergo hic excellere poterit, nisi, & alij succi pari pacto abundant. Quia verò videbat Galen. scripsisse passim, plenitudinē fieri, abūdāte sāguine, sāguinis nomine quatuor exponit humores: aperte à Galen. recedens, & veritate, nam docens ille 2. per. loca cap. 3. ex qua nam materia fiat plenitudo, *fit inquit plectora, quatuor, humoribus mixta proportionem redundantibus, vel solo sanguine.* & 13. meth. cap. 4. *considerandum inquit est, num corpus e... tum aut sanguine, aut humoribus omnibus, æqualiter abundet plectoram vocant.* Nunc si sanguinis nomine, quatuor humores intelligit, omninò nugaretur dicens, fit plectora, ex quatuor humoribus, secundum proportionem redundantibus, vel ex sanguine, hoc est, vel ex quatuor humoribus. Est eius ratio futilis, nam aliud est esse solum in venis, aliud est abundare solum. Primum fateor nequit fieri: potest secundum frequenter contingere; nam vt phialæ, in qua aqua, & vinum, si adijciatur aqua, aqua solum augetur, quamquam vino admixta, haud secus, poterit sanguis solus excrescere, quamquam alijs sit admixtus humoribus. Nec dispar ratio est, vt quidam dicunt, quia sanguis non potest augeri, ni assumptis coctisque alimentis, ex his autem gignuntur omnes succi; esto enim gignantur, potest tamen ex hoc cibo plus sanguinis gigni, quam aliorum humorum. Fit ergo plenitudo, aut omnibus humoribus secundum veterem proportionem adauctis, aut solo sanguine. Addit Aug. 2. de sang. miss. c. 7. posse eamdem fieri, sanguine tantum, & bili adauctis, aut sanguine, & melancholia, seu pituita. At communis sententia, à qua citra rationem, non puto recedendum, hunc affectum plectoram esse censet, & cachochimiam.

Reijcitur Fuchs. qui negat, & cō munis sententia, quæ affirmat probatur.

Nū à sanguine redūdante cum bili fieri eadem possit Putat Aug. nos negamus.

Quotuplex plenitudo.

Quod pertinet ad secundum, est plenitudo duplex, vniuersalis, & particularis: illa fit, vniuerso corpore scatente succis: hęc, vna tantū particula redūdāte: est vnaquæque adhuc duplex, quoad vasa, & quoad vires: illa fit venis, mirum in modum distentis, hęc vbi ex redundantia, grauantur vires: reperitur hæc in animalibus solùm, communis est illa inanimis etiam. addit tertium membrum Arg. Aug. & est plenitudo, ex vtrisque composita, nimirum quoad vasa, & quoad vires, quod recipio; nam fieri facilè potest, ut sint uasa distenta, & uires valeant, vt in Athletis: interdum possunt labascere vires à sarcina humorum, nec vasa esse distenta: contigit demum quandoque vtrumque. Sed quia vires nostri corporis, aut sunt naturales, aut animales, aut vitales. Petes re-

Plenitudo quoad vires, quid.

respectu quarum virium, dicitur plenitudo, quoad vires, enimuero cum doceat hanc noscere Galen. ex sensu quodam oneris, & impotentia ad motum, ad facultatem animalem spectare innuit: at cum subdit cognosci eamdem, ex inæquali pulsu, nam grauata facultas, nunc vehementes edit ictus, modo languidos, cum onere pressa, nequeat æquè semper attollere, potest hinc colligi, spectare eamdem ad facultatem vitalem. Nec desunt, quæ ad naturalem pertinere confirment; nam quemadmodum, multo ingesto alimento, grauatur ventriculus, quia illud nequit coquere, sic vbi plus sanguinis partibus demandatur, quam coqui possit, premet illas: ad naturalem itaque spectat potẽtiam. Confirmatur, quia primo de differentijs febrium c. 3. *quemadmodum* inquit *per alteratam multitudinem quæ est ad facultatem, citò ad corruptionem veniunt succi; quia neque vincuntur, neque coquuntur benè, vt potè facultate, quæ ipsos elaborat debiliore.*

Hinc varia, de re ista placita. Dicendum tamen cum Vallesio 7. controu. cap. 1. spectare eam multitudinem ad vires quascumque; nam cũ arteriæ venis, hę neruis, ita docente anatome, committantur, & vt dicebat Hippocr. conduxus vnus, facilè fit, vt venis repletis, premantur arteriæ, ab his nerui. Quare naturalibus viribus laborantibus, compatientur vitales, & animales. Quia vero, vbi vis naturalis coquit, non ita grauis est copia, videtur primo, & per se hic affectus ad naturalem spectare, consensione ad cęteras.

Est vnaquæque ex dictis præsens, vel futura, seu imminens. Habet, & quæuis etiam differentiam, à loci diuersitate desumptam, vel enim abundant in venis, vel in carnibus, vnde est quædam plenitudo vasorum, quę adhuc duplex, vel cauitatum earum, quæ ventres communiter nuncupantur à medicis, vel venarum, & arteriarum. Plenitudo meatuum, qui in carne sunt, inflammatio dicitur, cauitatum grumus, venarum, & arteriarum simpliciter plenitudo vocatur. In vniuersum itaque è triplici fonte, differentiæ plectorę hauriuntur, è varia substantia redundante, vario loco redundantiæ, & ex vario respectu, quem redundantia habet, modo ad vires, modo ad vasa, modo ad vtrumque: esset modo reliquum, vt traderemus signa, quibus quęque plenitudo nosci posset, ac doceremus tertium propositum, an quęque plenitudo, phlebotomiam exposcat. Sed de inditijs cuiusque humoris redundantis, actum abundè à nobis est 7. lib. huius operis, & ex ijs, quæ illic diximus, potest quisque intelligere, in plenitudine quoad vires, oneris quemdam sensum esse, impotentiam ad motum, pulsum inęqualem: tumorum inditia, alibi prosequuti sumus; quare ne actum agatur, pete loca illa, & Argent. 2. lib. de sign. cap. 8. vltimarum itaque difficultatem attingemus, sed sequenti cap. ne istud plus æquo excrescat.

Poscat ne quęuis plectora uenę sectionem. Cap. VII.

Difficultatis titulus explicatur.

AD tituli euidentiam, nota primo, non esse dubitationem, an plenitudo quoad vasa hoc est venas, & arterias, vel quoad vires, venæ sectionem desideret; constat enim pars, quæ affirmat, tum ratione, ex communi illlo axiomate deducta, contraria contrariorum sunt remedia: cum aphor. 3. 1. sect. Non est difficultas secundo, an plenitudo futura, seu imminens, phlebotomiam postulet, quemadmodum illa, quæ actu adest, poscit enim, vnde practicantes omnes mittunt sanguinem, in casu ab alto, eam vt constat ob causam, quia verētur ne ad contusam prtem, magna fiat sanguinis, & aliorum humorum confluxio. Non est tertio dubitatio de plenitudine vniuersali, aut particulari; nam si contraria contrarijs curantur, cui dubium esse potest, quin redundante sanguine, siue abuuddet in vniuerso corpore, seu in certa particula, sanguinem esse extrahendum? Dubitatio est, ne te detineam pluribus, an in plenitudine carnium, vel ventrium, liceat sanguinem mittere; nam fit illa, vt plurimum, internis partibus ad externas superuacanea quęque deponentibus, quare erunt illi critici, & pro vsu naturæ, vnde nulla debent ratione impediri, imò omni arte iuuari; impediuntur autem vena secta. Nam vel humor effusus ad carnes, ad venas recurreret, aut si quod est effusum nulla arte potest intus reuocari, impedietur natura, ne transmittat, effundatque. Confirmatur, nam hac ratione ducti medici, timent mittere sanguinem, vbi variolę iam prodiere, aut morbilli, idemque reformidant facere in quauis efflorescentia cutis, tametsi antequam effundantur, mittunt sanguinem, tum, vt subtrahant variolarum materiam, quæ vbi multa est, semper grauia solet inferre pericula, cum vt compescant febrilem calorem. Auic. fen. 1. 4. tract. 4. c. 7. *oportet* inquit *in variolis, vt incipiatur, & extrahatur sufficienter sanguis, cum conditiones ferunt, & simpliciter si morbillus fuerit, cum repletione sanguinis, & spatium illius est, vsque ad quartum. Sed quando procedunt variolæ, non oportet tunc, vt administretur phlebotomia, nisi inueniatur vehementia repletionis.*

An in plenitudine carniū mitti sāguis debeat. Dubitandi ratio.

Quid certū in hac difficultate.

In hac difficultate, sunt duo certa in praxi. Alterum est mitti sanguinē, in inflammationibus externis, alterum est non mitti in variolis, & morbillis, alijsue exanthematibus, vbi iam erupere ad cutim. Quare tradenda est ratio, cur illic non vereamur sanguinem mittere, formidemus idem facer, eeductis variolis, aut pestilentibus maculis. Possunt autem duæ assignari mea sententia: prima est, quia tumores illos omninò inhibere est animus, nā quāquā sint critici, est tñ crisis illa per cōmutationem, satius aūt est nocuam materiam omninò è corpore extrudere, quam nouo morbo producto diutius vexare languentem: secus cum

Cur ad curandas externas inflāmationes mittimus sāguinem, nō ī variolis cū erupere.

res

res se habeat in gallico bubone, & pestilenti, in variolis, & morbillis, hinc fit ne sanguinem mittant, neque aliquid quicquam moliantur, quia eorum exortum possit impedire, quinimo omni industria promouent, & adaugent. Altera causa est, quia maior supponitur plenitudo in venis, tumore genito, quam eruptis variolis: in magna autem venarum plenitudine, esto mittatur sanguis, haud venæ inaniuntur eum in modum, vt è carnibus attrahant ad propriam cauitatem replēdam: vnde si magna quandoque sit plenitudo in venis, postquam prodiere variolæ, poterit in hoc casu Auic. consilio, etiam mitti sanguis; non enim veremur retrocessionem: nec motus naturæ impeditur, quinimò exonerata illa, expellet valentius. Potest tradi & tertia causa, cur in exanthematibus malignis, timeant medici venæ sectionem, laudent magis cucurbitulas scarificatas: scilicet timent viribus, nam vbi in magno morbo, exiguum quid excernit natura, prostratæ facultatis inditium est, quæ proponit quidem superflua excernere, nequit tamen præ debilitate. Vnde si robusta illa sit, & venæ sectionem ferre possit, tundenda vena, nam 2. epid. com. 2. tex. 25. miratur Galen. cur non secarit venam Critoni Hippoc. cui humor decubuerat ad talum, cum facilè posset intelligere, non esse membrum illud capax totius superflui, quod natura transmiserat.

An in plenitudine ventrium secanda vena.

Quod pertinet ad ventrium plenitudinem hoc est grumos sanguinis, sunt illi primum dissoluendi, procurandum deinde, vt eliquatus grumus educatur. Id venæ sectione vix fieri potest, nisi ab ea exonerata natura, extrudat illa postea quidquid est superuacaneum in corpore, vide Gal. 6. de loc. aff. cap. 5.

Quod nam uitium sanguinis, phlebotomiam indicet. Cap. VIII.

Controuersiæ occasio.

PHlebotomiam, ne dum à plenitudine indicari, sed à vitio sanguinis, quod aliter emendari, non potest, supra diximus. Quod tamen sit huiusmodi vitium, nequaquaquam huc vsque explicauimus. Quamobrem, ne manca sit disputatio de scopis secandæ venæ, id videndum hoc capite. Quia verò, sanguinis vitium, potest esse quadruplex, in substantia, vt cum est corruptus, motu, vt cum ad partem repit, ad quam non debet, aut immodicè extra corpus effunditur, quantitate imminuta, aut aucta: qualitate, vt cum calidior, frigidior, humidior, siccior, tenuior, crassior, acrior mordacior, non est difficultas, an sit mittendus sanguis, cum multum est ille corruptus, constat enim pars, quæ negat apud omnes, haud quia emendandus, nam quamquam hoc satius, frustra tamen tentatur, sed quia in sanguinis corruptela, esto vires constent, non tamen constabunt in posterum; debent autem vires esse robustæ,

Tituli dilucidatio.

bustæ, cum vena tundenda, quare cauté faciunt medici, dum timent sanguinem mittere in pestilentibus febribus, & magna cachochimia. Est ité omniũ sententia, non esse mittendum, vbi est ille exiguus: adiectionem potius exigit, si est illud inconcussæ veritatis, morbos ex inanitione, repletione curari. Non dubitatur tertio, an vbi motu idem peccat, sit extrahendus; mittunt enim sanguinem omnes, vt reuellatur, & alio auocetur. Dubitatio itaque est, an sit idem mittendus, vbi aut calfactus est, aut refrigeratus: & quia hoc potest bifariam contingere, vel propter admixtionem bilis, aut pituitæ: aut qualitate dumtaxat producta, est modo dubitatio, an vbi sanguis pituitosus est, & refrigeratus, vel vbi idem biliosus est, & calefactus sit mittendus, dicunt alij an in cachochimia mittendus sanguis. Affirmat Massaria disp. de scop. mitt. sang. generaliter, & cum eo alij multi, probatque tum ratione, cum auctoritate. Rationes has affert: mittit Galen. sanguinem in quauis febre putri: eamdem laudat in quouis morbo magno, vnde in maligno: detrahunt, & medici omnes sanguinem ictericis, melancholicis, lienosis, elephanticis, gallicis, in quibus omnibus insignis est cachochimia, quare &c. Addit secundo, in sanguine, sunt omnes humores, nec vbi ille extrahitur, sanguis prout est quarta quædam substantia, dumtaxat educitur, sed cum eo alij succi; nam quod dicit Andr. Turin. pituitam suo lentore parietibus venarũ hærere, choleram imbibi in poris earũdem, melancholiam ita impactam esse, vt euelli nullatenus queat, experientia ipsa abundè refellit, nam si quis sanguinem eductum inspiciat, singulorum humorum portionem aduertet. Loca auctorum, quibus idem cõfirmat, multa congerit: affert primum Galen. lib. de sang. miss. cap. 12. hęc dicentem, *in quibus multa vacuatione est opus, Vires autem sunt imbecilliores, in ijs vacuationem partiri conuenit, quemadmodum, & me facere conspexistis in ijs, qui crudorum humorum copia laborabant, nam pauco sanguine detracto protinus mulsam probo coctam exhibet cum extenuantium medicamentorum quopiam:* affert secundo Auic. qui in curatione prunæ, & ignis persici, venæ sectionem commendat: Galen. qui eamdem extollit in cura ardentis febris, lethargo apoplexia, & epilepsia. Quia vero videat idem, grauissimos auctores Paul. Auic. Gal. contrariam non semel probasse sententiam, nam Paul. lib. 4. cap. 40. loquens de dolore, *si* inquit, *vna adsit plenitudo, sanguinem mittendum. si cachochimia dandum medicamentum si vtrumque simul coniungatur, primum sanguinis missionem, deinde purgationem perficiendum*, & Auic. lib. 1. fen. 4. cap. 20. *etsi vrina* ait, *fuerit subtilis, aut ignea, aut facies à principio ægritudinis, fuerit turnaubs, caue tibi à phlebotomia:* & paulo post, *summopere tibi caue, ne ægrum dedicas ad humorum cholericorum ebollitionem, aut crudorum infrigidationem*: Gal. item exponens aphorismum 47. sextæ sectionis, scribit, *hos oportet, vt ante ipemus vacuare aduenienie vere, vel sectionem ve-*

An in cachochimia mittendus sit sanguis. Vel alteruttro dumtaxat.

Affirmat Massaria, ob has causas.

Et has auctoritates, nempè Gal.

Auic.

Occurritq; ijsdem, nam obiter quandoque videbantur statuisse.

næ,

na, si plenitudinis morbis subijciantur, vel per purgationem, si ijs. qui ex corruptione prouenıunt, idemque repetere aphor.23. primę partic. & 3. de humoribus comment.32. & 33. Paul.& Auicen. nihili facit, quinimo Auic.in contradictionem deducit. De Gal.scribit, si quando damnat in cacochimia venæ sectionem, idcirco damnare, quia timet viribus, pro qua recitat eundem Galen.lib.de bonit.& vit. succorum cap.1. vbi docet, idcirco in ea peste, quæ ex fame inuasit, nullum ausum fuisse, mittere sanguinem, quia formidabant virium imbecillitatem, & lib.de sang. miss.cap.9. *sufficiunt* inquit, *hi soli tres scopi ad mittendum sanguinem, neque enim vbi copia crudorum humorum tanta est coaceruata, vt missionem sanguinis prohibeat, sermo redarguitur, quippe robur virium istis non adest*, & quinto de tuen. valet.vlt.ait hominem maxime calidum, neque Athletam, neque messorem, aratorem, aut denique ad rustica, vrbanaué opera, satis fortem esse, & 10. meth.cap.5. statuit, calidas, & siccas naturas, siue ex proprio ortu, seu aliter tales euaserunt, inediam tolerare non posse, & vires imbecillas habere probat hoc demum in vniuersum ea ratione, quia ni hoc dicatur, non poterit tradi ratio, cur in cachochimia, non mittamus continuo sanguinem, quando multoties mitti à clarissimis viris, est probatum.

At certè, si ille semper humor educendus, qui peccat, non video quid veniat in mentem medico, qui bili, aut pituita peccante, ac propterea de euacuandis hisce, indicatione insurgente, sanguinem loco eorum, aut vna cum ipsis educat. Vulgatum est illud, & omnium ore tritum, nocuum tantum humorem, educendum: non peccat modo aliquo sanguis in cachochimia, aut si quam habet malitiam, ex aliorum admixtione dependet, non itaque sanguinem, modo aliquo expediet, in cachochimia vacuare, esto valeant vires. quid ergo? nunquamné in cacochimia mittemus sanguinem? nunquam mittendum esse Augenius contendit, ni cum cachochimia, pletorica adsit dispositio, quod facta inductione in ijsdem affectibus à Massaria propositis, probare contendit, nam in ijs, qui à frigidis succis, trahunt ortum, non mittit semper sanguinem Galen. cauet enim, cum sunt crudi succi in ventriculo, ne venę sectione allicerentur ad venas: neque vbi ijdem in venis stagnant, sanguinem indiscriminatim mitti consulit, sed cum parum à sanguinis natura recesserint, vnde in ea apoplexia, seu timeatur, seu adsit, epilepsia, vertigine, mittit sanguinem lib. de cur. per sang. miss. quæ ab humorũ omnium multitudine fiunt; ex his autem fit ea plenitudinis species, quæ pituitosa vocatur. Mittit idem in lethargo sanguinem, vt reuellat, quod ad cerebrum, vi pituitę, debilitatum confluere potuerat; In phrenitide, quid mirum venæ sectionem laudari, quando fit illa à sanguine tenui, & biliosо, nam à sanguine omnis inflammatio? In febribus laudatur venæ sectio, si sit corpus plethoricum, aut obstructio, seu prohibita ventilatio, à qua putredo, à plenitudine fiat.

Numquam id licere vult Auge. & inductione hoc demonstrat.

Mihi

Nos ita distinguimus.

Mihi verò attentè cogitanti sectionem venæ, non solum ea conferre ratione, qua sanguinem minuit, sed qua refrigerat, reuellit, & partem cachochimiæ, permixtam tamen sanguini demit, dicendum videtur, vbi pura est cachochimia, posse adhuc sanguinem mitti; ac primū mitti consulo, si ferueant humores, nam hanc ob causam laudauit Galen. primo aphor. 23. vt in ardentissimis febribus, ad animi deliquium vsque mittatur sanguis, nempe quia statim totius corporis habitus refrigeratur, & febris extinguitur, quod cum locum habeat, nedum in ardentibus ex sanguine, sed à bili, non est cur de ardentibus tantum à sanguine, Galen. esse locutum contendant quidam: præsertim cū sit cuique compertum, si maneat eadem humorum proportio misso sanguine; manet autem, nequaquam formidandam calidorum ebullitionem, qua terrefactus quandoque Auic. parcendum esse censuit huic remedio. Mittatur secundo, vbi est reuellendum, & cum minuere est necessariū cachochimiam, nec eam pharmaco licet minorem reddere, quia corpus fortasse impreparatum, aut succi crudi: ni hæc obstant, in plenitudine tantum mittatur sanguis, in cachochimia expurgetur.

De quantitate sanguinis educenda. Cap. IX.

QVo intuendum, vt commodè sanguis extrahatur, hucusque vidimus: examinandu m modo, quę quantitas extrahenda, quę quia duplex continua, & discreta, & vtraque in vacuatione perpendenda, videbimus propterea, quantum sanguinis debeat educi, an vnica vice, an pluribus. Quod si pluribus, examinandum tertio, an eadem tundenda vena, an alia, & alia.

Tantum sāguinis extrahēdum, quantum abundat.

De primo, nulli dubium fuit, tantum sanguinis esse extrahendum, quantum peccat, si tolerent vires, nam vbi minus educatur, retunditur morbus, non extirpatur: vbi plus, quam abundet, & virtus prosternitur, & morbus ex inanitione inducetur: tantundem vacuare, quantū abundat, commodum. Quoniam verò, numquam certò conijcere possumus, quantus, est sanguis, qui peccat, sunt aliqua tradenda signa, quę certam faciant coniecturam. Sunt illa triplicia pręgressa, præsentia, & quę sequuntur. Prioris generis sunt victus, vitęque ratio, secūdo temperies ęgri, ętas, tēpus anni, regio, & sexus: tertij tenor virium, morbus, & sanguinis exeuntis impetus: addit Hippocr. 2. de rat. vict. 10. mutationem sanguinis exeuntis. Si quis ergo benè nutritus ęgrotat, ociosus, nullam habens vacuationem consuetam, aut si quæ erat illi familiaris, retenta fuerit: morbus sit ex sanguine, huic multum sanguinis erit extrahendum, præsertim si secundi, & tertij generis signa annuant: vt si sit æger, temperamento calidus humidus, ętate adolescens, tempus anni vernum, temperata regio, in qua viuit, si demum disrupta vena, cum im-

Quantum vero abundet, ex tribus cognosces.

impetu, prosiliat sanguis. Contra si senex æger ferit, temperie frigidus, parco victu contentus, tempus hybernum, exercitatus, morbus frigidus; huic nec vena aperienda, tantum abest, vt multum educere oporteat. Quod si indicia medio se habeant modo, plus minus detrahendũ. Dat causam de re hac vlterius inquirendi Hipp. qui 2. de rat. vict. præscribens sanguinis quantitatem, quæ extrahi à Pleuritico debet, *ne verearis* inquit, *copiosum sanguinem detrahere, sed vel donec multo rubicundior, vel pro puro rubicundoque, liuidus effluat, vtrumque enim accidere solet*: quem sequutus Auic. 4. 1. c. 20. *cum* inquit, *pertransiuerit pulchritudo coloris, aut mutabitur color sanguinis, aut mutabitur pulsus propriè ad debilitatem, retinet*. Sed hæc fortasse non sunt diuersa ab illis, quæ statuimus, sed eamdem sententiam confirmant, tantum esse demendum sãguinis, quousque plenitudo exhauritur; nam cum loquatur eo loci Hippocrat. de curatione pleuritidis, quæ est inflammatio membranæ cingentis costas; certum est, numquam eam tolli, ni sanguis ad partem delapsus extrahatur. Extractum esse cognoscimus, vbi pro puro ruber, aut pro rubro liuidus exierit; quare erit eo vsque sanguis educendus, quia tunc plenitudo vniuersali, & particulari, satisfactum fuerit.

An mittendus ad mutationem vsque coloris in pleuritico?

Quod spectat ad secundę difficultatem, tres sunt casus, in quibus pręstat venæ sectionem repetere, quam confertim vnica vice vniuersum effundere. Primus est cum virtus languet. Secundus, cum reuellere volumus. Tertius, cum ab habitu corporis ad ipsas venas humorem traducere cupimus. Languente virtute, & in reuulsione, satius multo esse multiplicare vices, quam quantitatem, docent omnes, potissimum Gal. lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 12. Tertium, idem Galen. docet 4. de san. tuen. 4. cum tractat de curatione lassitudinis vlcerosæ. Debemus autem vena secta, nunc magis, minusue quiescere, prout varia sunt, quæ nos cogunt, venæ sectionem repetere: cum ob languorem virtutis parum extrahimus sanguinis, eo vsque quiescere debemus, quo vsque vires fuerint refectæ cum gratia reuulsionis, prout magis, minusue vrget reuellendi necessitas, sic plus minusuè, quiescere oportet. Quare vbi humores magno cum imp tu fluunt, bis, aut ter sanguinem, vnica mittemus die. Debet quoque, inter vnã phlebotomiam, & alteram aliqualis mora intercedere, cum humorem à corporis habitu, ad venas traducere, est animus: aliqualis inquam, nam si multum corruptus ille sanguis detineatur in venis, massam vniuersam inficiet. An alia, & alia vena aperienda? Si eadem causa venam secare compellat, eadem prorsus vena tundenda: si modo mittimus sanguinem, vt reuellamus, modo vt deriuemus, nunc vt vacuemus, nulli dubium fuerit esse varias venas pertundendas. Vnde quia in putridis febribus secamus vens, vt refrigeremus, reuellamus, vacuemus, hinc varias secamus venas in febribus; apertis enim multis, vt ita dicam fenestris perspirat melius calor, & ventilatur.

Quoties mittendus sãguis.

Qua

Quæ uena aperienda. Cap. X.

Non est dubitatio, q̃ uena scindenda cum uacuare est animus.

NOn est difficultas, quæ sit tūdēda vena, cum vacuandæ partis, aut corporis indiscriminatim, indicatio vrget; Constitutum enim est apud omnes, cum vacuandæ partis cogitatio irrepit, eam esse aperiendam venam, quæ cum parte repleta habet consensionem; vnde suppressis mensibus, pedum vena scindenda, hemorroides aperiendæ, ijs restrictis, hepatica hepate patiente, cephalica, vbi est caput repletū, & in vniuersum, cum partes, quæ sunt supra hepar, venis superioribus, quæ in brachio sunt ad apertis inaniantur, quæ infra, venis, quæ in pede reclusis: hæ aperiendę in affectibus partium infernarum: superiores quæ in brachio, partibus quæ sunt supra hepar, causam mali adseruantibus. Demum, cum vena interna brachij dextri, corpus vniuersum exhauriat, hæc in vniuersali plenitudine aperienda. Dubitatio est, vnde vacuandum, cum reuellere volumus; quoniam vero reuulsionis natura, non est conspicua admodum, videbimus primum, quid eius nomine sit intelligendum, vt constet planè, quod quæritur; nam, vt rem fatear ingenue, non possum ijs assentiri, quamquam videam esse communem sententiam, qui reuulsionem esse docent, retractionem humoris ad contrarium sui motus; primum quia, non solum humor, sed & vapores quoque, sunt retrahendi: secundo quia non dicunt, cuiusnam humoris sit retractio, moti nè, an quiescentis, tertio, quia superfluo addunt, ad contrarium sui motus, aut contrariam partem, nam hoc sonat vox retractionis: vt propterea dicerem, esse retractionem substantiæ in furiam actæ: substantiæ inquam, vt humorem, & vaporem vna voce complectar: addo mobilis, vt intelligatur, quibusnam vitijs debeatur reuulsio; Etenim in hunc vsum est illa excogitata, vt impetum fluẽtis substantiæ compescat. Quare rectè dixit Curt. esse reuulsionem, humoris ad contrarium sui motus, retractionem: licet superfluo addit ly ad contrarium sui motus, ni ad maiorem intelligentiam additum quis existimet. Nec dissentire puto, qui dixere, esse retractionem humoris ad contrariam partem, sed explicare duo voluisse, alterum est, esse retractionem, hoc est motum quemdam contrarium motui humoris fluentis: Alterum hunc motum contrarium fieri, humore conuocato ad contrariam partem. Aut dicas, vnam explicare alteram, & alteram esse supplementum alterius, vt sit sensus, reuulsio est motus humoris ad contrariam partem, eam tamen, per quam fit motus contrarius primo motui, nam ni attingat humorem motum, reueller numquam; perinde enim esset, vt ait Argent. ac si quis mota Gallia, Italiæ flumina, sisti vellet. Quia vero pars vna, potest esse contraria alteri quadrifariam, aut quoniam vna est superior, altera inferior, qua ratione pes opponitur brachio, aut quoniam hæc dextra, illa sinistra: aut quo-

Sed quę aperienda, cū reuellere volumus.

Quid reuulsio.

Quæ cōtrarietas in reuulsione attendenda quando est illa multiplex.

quoniam, vna interior, exterior alia: aut demum quia hęc anterior, illa posterior, vt ex Galen. lib. de reuulſ. docet Valleſ. 7. controuerſ. cap. 4. eſt modo examinandum, quæ contrarietas in parte attendenda, vt intelligamus, vnde vacuandum, cum reuellere volumus: atque vt communia à controuerſis ſecernantur, ſciendum primo, conuenire hic omnes, cum pręſeruationis gratia reuellimus, quam longiſſime à parte fluxione tentata, reuellendum eſſe; Ita Arabes omnes Vega lib. ar. medic. cap. 95. Valleſ 7. controu. cap. 3. & eſt expreſſa Hippoc. lib. 2. de nat. hum. text. 9. Scripſit enim, *curare oportet in ſectionibus longiſſimè ſecare à locis, in quibus dolores fieri conſueuere, & ſanguis colligi, ita enim minimè magna mutatio inopinatè fiet. & conſuetudine præ'derit, ne amplius eodem loco colligatur.* Nec Galen. diſſentit, vt patet ex comment. eiuſdem loci, & lib. de ſang. miſſ. cap. 19. docet enim præſeruare vertiginoſos, miſſo ſanguine è cruribus, podagricos vena brachij diſſecta, vt quemadmodum clauus clauo, ita conſuetudo, conſuetudine pellatur, fluit enim ad inanitam partem humor, tum quia inanita, magis trahit à toto, tum quia, ad inanitam ſeſe exonerat corpus.

Cũ præſeruare intendimus pars ab affecta longiſſima ſecanda.

Conueniunt ſecundo omnes, vbi conſtat de parte mandante humorem, reuulſionem fieri, parte hac vacuata: Quare, ea vena adaperta, quæ cum mandante habet conſenſionem. Hinc ſi retentis menſtruis, aut hemorroidibus, pleuritis fiat, angina: aut alius affectus conſimilis, nullus eſt, qui non doceat, pedum venam eſſe tundendam, hemorroides aperiendas. Dicunt quidam, eſſe reuocandum humorem, ad fluxionis originem, & ineptè ſatis, nam quandoque fluxionis occaſio, eſt pars, quæ trahit calore, aut dolore, interdum pars princeps, quæ mittit, at nullus aut ad partem trahentem, trahit modo aliquo humorem, aut principem partem transmittentem. Vbi ergo humoris pars fluxit, nec conſtat, vnde fiat fluxio, quę vena tundenda; vt ſi fortes exempli gratia corripiatur pleuriti, nulla tamen vacuatione cohibita, eſt dubitatio è quanam parte ſanguis mitti debeat ad reuellendũ, pedene, an brachio, atque ſi ex brachio: ex eo quod proximũ eſt affecto lateri, an oppoſito?

Cũ conſtat de parte mittente, hanc vacuandã eſſe volunt omnes, & bene.

Male tñ cẽſulunt quidam retracto humore ad fluxionis originẽ, reuulſionẽ fieri debere.

Placuit Arabibus, vt ex remotiori à parte affecta loco, ſecundum longitudinem tamen, vacuetur. Hinc in dolore capitis, malleoli venas primum tundunt, deinde paulatim accedunt proprius, ſecundum tamen eumdem diametrum, vnde ſecant mediam venam brachij, vltimo aperiunt externam. Alij, antequam accedant ad ſectionem venæ, quæ in brachio, venam vtriuſque malleoli aperiunt, tertio venam oppoſiti brachij, quarto venam alterius brachij. Quidam, miſſa vena malleoli, mediam in brachio mox aperiunt, deinde externam: vnde curantes pleuritim, primo ſecant communem contrarij lateris, vltimo internam, quæ in eodem latere aperiunt, ne ſi proximæ ſtatim aperiãtur, maior humorum confluxio ad partem conuocetur affectam.

Quare ergo vena tundẽda in reuulſione?

Arabũ opi.

Eam-

Eadē quandoq; sequuti Græci videntur.

Eamdem sententiam videtur quandoque probasse Greci nam Gal. 13. meth. cap. 3. *Altero inquit crurum, male habente, scarificabis reliquum, altero brachiorum crura.* & Paul. lib. 6. cap. 40. *Igitur* ait, *in recens inflammatis particulis ex contrapositis oportet efficere euacuationem, in diuturnis vero inflammationibus ex vicinis*, & Aet. serm. 4. tetrab. 1. cap. 68. scripsit. *In his, qui acuto morbo, vt diximus infestantur, siquidem circa mammas, ac claviculam hæreat dolor, venam incidere oportet vt est dictum in brachio non eo quod recta ab inflammato latere procedit, sed opposito.* Quia vero videbat Capiuacceus, Galenum passim dicere, si vena tundatur, quæ in contrario latere, aut parum, aut nihil iuuare, exponit hoc dictum Gal. de humore fluxo; quare parum iuuabit, vt pars inaniatur, multum, vt reuellatur humor, qui potest fluere. At vero, quibus est constitutum, esse omnino ab Arabibus recedendum, contrariam sententiam, quæ ex eodem latere affecto, mittit sanguinem, Galen. placuisse, omnino contendunt, nam 13. meth. cap. 11. curans hepatis inflammationem, ex dextro brachio, statim mittit sanguinem, nec propterea subdunt, secum pugnat, dum alibi monet, reuulsionem fieri ad loca contraria, nā & brachium est contrarium hepati, quia vnum membrum est intus reconditum, aliud extra: id vero expedire demonstrant, quia in tumorum principio, hæ sunt indicationes absoluendæ, vacuare, quod fluxit, reuellere, quod timemus ne fluat, quorum neutrum, cum assequamur, vena pedum, aut ea, quæ est in brachio opposito secta, nam nulla est cōsensio inter partes sinistras, & dextras; vnde vacuationes quæcumque à natura ad commodum animalis tentantur, illę omnes fiunt per directum; scilicet hepar, sese exonerat ad inguem dextrum, narem dextrā, lien per sinistram: numquam ad reuellendum licebit, venam brachij oppositi, aut pedum secare. Confirmant quia numquam motus humorum cohibetur, ni causę fluxionis tollantur: sunt hę non raro, calor partis affectæ, & dolor: hic itaque leniendus, ille compescendus; quomodo autem hoc assequeris, non vacuata parte affecta? aut quomodo hanc vacuabis, ni venas proximas seces? Brachij itaque venas, lateri affecto proximas, esse secandas concludunt, numquam citra incommodum alias; Mitius alij agunt cum Arabibus, & quamquam eam pręferant sententiam, quæ docet, mox esse eam venam secandam, quæ in brachio est, proximo affecto lateri, si tamen aliter fiat, nullum sequi autumant detrimentum. Qui rectius sentiunt, esto Gal. iudicem adhibeas, nam lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 16. ait *Pleuriticis, quâ à directo laborantis lateris adhibita fuit sanguinis missio, clarissimam sape vtilitatem attulit: quæ vero ex brachio opposito, aut omnino obscuram, aut certè post temporis interuallum.* Quamobrem, cum ea in re debeat semper studere medicus, scilicet, vt prosit semper, numquam noceat, atque id facere, quod Arabes, vel Iudice Galeno, iuuare possit, obesse numquā, possit contra nocuum esse Galen. consilium, nam non est credendum tot

Vnde hanc tenuit Capiuac. & Galen hunc in modum exponit.

Alia sententia.

Tertius dicendi modus.

Qui probabilior.

tro grauissimos viros,& in medicina facienda exercitatos,gratis mentiri, & asserere, ex eadem parte misso sanguine, maiorem conuocari fluxionem ad latus, tutius Arabes monere videntur, quam Galenistæ: quod eo libentius assero, quod non possunt nostri medici ea beneficia sperare, vena ex eadem parte dissecta, quæ Galen. & Galenistæ iactitãt continuo, aut aliter eadem possunt comparari, & tutius; Enimuero cũ parciores sint in educendo sanguine nostri medici, quam prisci illi Græci, non est cur credas, exigua sanguinis copia vacuata, mox educi, quod fluxit, ac reuelli, quod confluit: Vnde nec illud est, vt speremus, posse consequi, nempe lenito partis dolore, eademque refrigerata ob sanguinis vacuationem, compesci fluxionem, quæ à calore partis, & dolore excitabatur, nam vbi parum sanguinis extrahatur, haud inanietur pars repleta: quamquam nec si tanto emolumento esset hæc venæ sectio, laudarem propterea illam, quando tutius eadem fient, lenito partis dolore, ijs quæ leniendi vim habent, quod fecit fomentis Hip. Præterea, quod circa morbi initia fluxit, exiguum est: quod timetur, ne fluat, hoc multum, nam *circa initia, & fines, omnia imbecilliora, in statu fortiora.* Quare, nõ est circa initia multum laborandum, de eo quod fluxit: quod est fluxurum, inpostetum, hoc nos debet sollicitos habere: vnde in reuulsione incumbendum, quæ cum tutius fiat, & commodius, vacuata parte contraria, illius vena tundenda; nam quod aduersarij dicunt, nũquam futurum, vt vena quæ in opposito est latere dissecta, reuulsio fiat, nam nulla est communio inter sinistras partes nostri corporis, & dextras, à grauissimis viris reiectatur, ac primum ab Hippocr. qui scripsit, confluxus vnus, conspiratio vna, omnia in omnibus: à Galeno, qui altero crurum laborante, scarificat reliquum, ratione, nam si in hepate sanguis vniuersus producitur, aliqua sit communio inter sinistras partes, & dextras, est necessarium, quando sinistra à dextris excipiunt sanguinem. Vt ergo fiat commode reuulsio, illæ semper venæ secentur, quæ cum partibus, quarum occasione, fit fluxio, magnam habent communionem: quare si fluxio fiat, parte aliqua mittente humorem, aut quoniam ab eius copia grauatur, aut qualitate infestatur, hæ venæ aperiantur, quæ cum ista particula habent communionem. Verum, si partis recipientis vitio fluat, scilicet quia trahit calore, aut dolore, illæ venæ tunc temporis aperiendæ, quæ cum affecta parte magnum habẽt consensum; quare vtraque aduersariorum sententia quandoque locũ habebit, neutra perpetuo vera, sed modo his, modo illis adhærendum, pro varia causa fluxionis.

Quo morbi tempore, & qua hora diei mitti sanguis debeat. Cap. XI.

COnstat apud omnes, tunc esse administrandum remedium vnumquodque, cum est, quod indicat, nec quidquam prohibet: an sit indicans venæ sectionem quouis tempore morbi, & semper virtus ita robusta, vt ferre valeat, hoc controuersum. *Quid de re ista senserint Antiqui.* Quidam quos refert Gale. lib. de curan. rat. per sang. miss. 20. transacta quarta die, numquam mittebant sanguinem; Idem Cels. 2. suæ medic. cap. 10. à quibus non multum differt Augen. *Augenius.* & nostrates medici, *Nostri medici.* quamquam angustiores isti præfixerint terminos huic remedio; nostri enim medici, misso bis sanguine primis febris diebus, vix possunt postea induci, vt tertio pertundant venam, licet purgato corpore hirudines venis sedis apponant: Augen. autem, non tantum primis diebus, sed & decima quarta mittit sanguinem, vt licet apud ipsum videre 8. de sanguinis missione cap. 9. *Tertia opi.* Alij non tam è numero dierum, indicationem sumentes, quam nullam desumi debere, omnes de re medica benè meriti affirmant, quam à temporibus morbi, à quibus, & variatur virtus, & & plenitudo exhauritur; initio morbi, mittunt sanguinem; hoc transacto, huic remedio parcunt. *Quarta sententia.* Vsurpant alij hoc præsidium, quocumque morbi tempore indiscriminatim. Commendat Auic. inclinante iam morbo, damnat in principio, *quia humores f. bullat, & eos per corpus fluere facit, & cum sano sanguine admiscet*. *Quid censeat Auctor.* Verumtamen, si scopos phlebotomiæ perpendamus, administrabitur commodius illa, inchoãte iam morbo, & in principio, quam alijs temporibus; enimuero est illa ex vsu, cum magnus est morbus, summa est plenitudo, valet virtus: nũc autem in declinatione, remissus est morbus, plenitudo nulla, nam morbo acuto correpti, tenui nutriuntur victu, tenuiter nutriti, nullam congerere possunt plenitudinem: in augmento, & statu, quamquam vigeat morbus, vires tamen fatiscunt, vt propterea videatur dicendum, in vno morbi initio conuenire, vt plurimum scopos mittendi sanguinem. Confirmatur ex Galen. nam declarans 2. part. aph. quæ remedia admouenda in principio, quando aliquid tentandum esse monuerat Hippoc. *sunt* inquit, *duo præcipua remedia, venæ sectio, non numquam & purgatio*, ac si illa semper, non numquam mista in principio admonenda esset, Nec Auic. dissentit, nam docens, quo tempore mittendus sit sanguis in tertiana exquisita, iubet *ne proroget vltra tertiam periodum, quia postea coctus humor, melius pharmaco educetur, quam phlebotomia.* Quod habet 4. p. cap. 20. quamquam conetur explicare Gent. Din. & alij, mihi tamen non omninò satisfacit, vt propterea, sit mihi valde suspectus locus ille.

Sed quamquam in morborum initio venæ sectio commodè admi-

ni-

nistretur, non est propterea omninò interdicenda, cum inclinauit iam morbus, nam etsi hac ratione, non sit ex vsu, potest tamen conducere, ad corrigendam viscerum intemperiem; Cæterum, quia præter tempora vniuersalia morbi, sunt alia particularia dicta, accessiones vocantur, quæ sunt pari pacto quatuor. Petes secundo, qua parte accessionis, sit vena secanda. Probant quidam, vt refert Valles. 4. meth. cap. 3. vt in augmento, aut statu paroxismi, id fiat; nam cum refrigeret venæ sectio, & humorem fluentem ad locum putredinis reuellat, erit illa, tunc maximè oportuna, cum tunc maximè vigeat necessitas refrigerandi, & reuellendi à foco putredinis. Hi si propriæ velint vtilitati consulere, non ægrotantis commodo, haud ineptè faciunt, nam cum sanguine misso, leuius sese habeat æger (non tamen quia sanguis est missus, sed quoniam remisit inuasio) in importunam venæ sectionem adhibitam, refertur leuamen, non in morbi naturam: Contra verò, si paroxismo remisso, secetur vena, cum paulò post, altera succedat inuasio, venæ sectionem, sequentis accessionis causam, esse dicent. At quando non imperito vulgo medicus satisfacere debet, neque hic artem docemus aucupandi gloriolam, sed rectè medendi, cum ratio suadeat, non esse afflicto afflictionem addendam, monet Hippocrat. vt in accessione abstineamus, temperandum omninò accessione vrgente ab hoc remedio, & tunc exhibendum, cum abijt omninò accessio, vel vbi remiserit, si non est morbus, ex intermittentium genere. Aduersariorum ratio, si quid valeret, accessionis initio esset vena secanda, quando tunc maximè humor ad focum putredinis fluit. Præterea, non est secanda vena, vt paroxismus tollatur, sed ad morbum abigendum: nec si refrigerationis necessitas vrgeat, venæ sectione propterea id faciendum, sed oris ablutione, haustu aeris frigidi, aquæ frigidæ.

Quam ob causã quandoque vena sectio, in declinatione conducat.

Qua parte accessionis secanda vena.

Quidam in statu, & augmento accessionis hoc faciunt.

Magis propriæ famæ, quàm ægri vtilitati consulentes.

De hora diei, constat apud omnes, commodiorem esse matutinam, nam refectæ è somno vires, nec noctis frigiditate extinctæ, aut meridiei feruore dissolutæ, facilius tolerant quodcumque præsidium, suadet, & illud sanguinem ea hora mitti debere quia, tunc maximè abundat, vide Vall. lib. 4. meth. c. 3. & 4. elegantissimè de re hac disputantem.

Qua hora diei mitti sanguis debeat.

De apparatu corporis, cum uena est secanda. Cap. XII.

SCripsit Galen. 9. met. 5. *Attendendam maximè esse, cum vena secanda indicatio vrget, tum quæ eam præcedunt, cum quæ eam subsequuntur:* quibus monet, aduertendum esse, vbi vena secetur, & præsens, & futura conditio corporis. Hinc quærunt Doctores, debeant ne intestina vacare excrementis, alimento ventriculus, & cruditatibus, non exercuisse Venerem, cum vena est secanda: an contra tundi illa potest, esto aluus, non sit exonerata, sit repletus ventriculus, scateat aliqua cruditate, nō pepercerit Veneri, quæ quia necessarium examinare, nos quoque agitabimus.

An mitti sāguis possit nondum aluo lenita, Ita quidā. Contra alij.

De prima difficultate, non vna est medicorum sententia. Numquam audent quidam secare venam, ni prius exonerarit se aluus, ne inanitæ venæ sanguine, trahant ab intestinis fęces, & sanguinem vniuersum conspurcent. Numquam audent alij, antequam venam secent, clysterem immittere, ne distractæ à motibus contrarijs vires labascant. Venam ergo, cum sunt secaturi crastina e. g. die, aut nocte præcedente, clysterem inijciunt, aut sequente; Hippocratis credo exemplo moti, qui 4. de ratione victus, postquam secuit venam, *clysterem* inquit *postea exhibebis*. Mediam tenent viam alij, & vbi mitis est morbus, & dat inducias, primò aluum leniunt, deinde venam secant: sic mittit sanguinem Fernel. nulla expectata fęcum excretione, cum magna fit fluxio, & impetu quodam ruunt ad partem inflammatam humores: sic Cels. nuper pasto homini, statim extrahit sanguinem. Aliter rem ego distinguo, & vbi multum sunt sicca intestina, lenienda primum moneo; nam quæ tanta potest esse morbi immanitas, vt non sit locus enemati? fluat humor, & laxatis habenis, ad partem ruat, non minus retrahetur idem, enemate immisso, quam phlebotomia; quare quamquam reuellendi necessitas vrgeat, erit ob eamdem causam clyster immittendus. Parcerem illi, vbi intestina non turgent, primum quia non est necessarium, non enim sentitur pondus vllum, neque tanta est repletio, quæ grauet. Secundo quia non caret hoc remedium aliquali noxa. Prima esse potest, facultatis languor, secunda tanta euacuatio, quæ phlebotomiam impediat. Adde, quod venæ sectio solet proritare aluum: quod si non fluat, post horam à venæ sectione, aut nocte sequente clyster immittatur. Demum quoties vrget indicatio vtriusque remedij, numquam eadem administrabis confertim, sed vbi respirauit facultas ab altero, tunc altero vrgendum; Repræhendendi proinde rustici quidam medici, qui nul-

Distinguūt alij.

Nos quoq; sed aliter.

nulla virium habita ratione, vix educto clystere, educunt sanguinem: Nam rarò euacuare bis conuenit, & numquam, antequam à priori labore, refici facultas potuerit.

Possit ne cum scatet cruditatibus uenter mitti sanguis.

NEgant omnes, & primum cruditatibus vacant, deinde aperiunt venam, ni sit tamen, quod vrgeat magis; quis enim laboranti angina, non mittat sanguinem, quo vsque cruditates ventriculi, non abigantur? cum nihil itaque vrget, à cruditatum remotione incipiat, ne tracti per venę sectionem crudi succi, à ventriculo ad venas, maiorem obstructionem faciant, & infarctum 4. de san. tue. 5. Ob eamdem causam, non audent mittere sanguinem, stomacho humore bilioso repleto, sed prius illum expurgant. Qua tamen ratione, hoc fieri debeat, leui ne pharmaco, lenitiuo, vocato, an vsu clysterium, victuque tenui, controuersum hoc valde. Expurgatores quidam semper ab ipsa purgatione incipiũt curationem, tamquam non sit alia via ad extrudendos illos crudos succos: nam si quo alio remedio, id fieri posset, maximè esset clyster, vel inędia: at ille intestina dũtaxat inanit, inędia potest illas tollere, serò tamen id facit: vnde sumet interdum vires morbus, prosternetur natura, & effugiet occasio cuiuscumque remedij; contra verentes alij, ne quę fiat à leuibus hisce pharmacis humorum seditio, cane, peius, & angue huiusmodi lenitiua cauent, clysteribus dumtaxat insistunt; nam putant, nedum intestina, & ventriculum ijs purgari posse, sed simam hepatis partem. Quare eo reducitur vniuersa hæc quæstio, possint ne clysteres expurgare ventriculum: nam si possint æquè benè id facere, ac illa lenientia pharmaca, nullus erit, qui nõ magis probet clysteres, quam leniẽtia pharmaca. Posse vero clysterum ope id fieri, docet Gal. 2. dè compos. per loc. c. 1. vbi ad dolorem capitis, ex plaga, aut casu, laudat venæ sectionem, quam si fieri prohibeat, aut virtus, aut ætas, substituit clysteres, *tum vt superflua alui recrementa extrahant: cum vt humores, qui ad affectam partem fluere consueuerunt reuellamus*, & 6. de compos. per loca c. 1. *etenim* inquit, *vena sectione vtimur, & purgatione, & inedia: vbi totum corpus apparuerit, aut multitudine humorum refertum, aut eorundem malitia, vitiatum*. Quid ergo? cum cruditatibus scatet ventriculus, aut alimento corrupto, est repletus, clysterem tantum inijcere sufficiet, aut imperare inædiam? si magna sit cruditatum copia, & morbus, non det inducias, sed vt quamprimum sanguis mittatur, expostulet, leniens aliquod pharmacum commendo magis, præsertim, si non ignoretur ægrotantis natura, sed sciamus ægrum expurgari faciliter, nam quamuis possit vehementium clysterium

Semper primum vacã dum cruditatibus.

Et biliosi humores primum à ventriculo extrudendi.

Quo tamen medio hoc consequendũ, dubitã.

Purgatione leui tentant quidam id assequi.

Damnant alij leniẽtia hac pharmaca, & enemata probant.

Auct. sententia.

rium vsu, nè dum intestina expurgari, sed partes valdè longinquas; quo circa reuellunt è capite, quia tamen hoc fieri vnico clystere non potest, & è mora, præceps impendet discrimen, cogimur confugere ad pharmacum, vt expurgato quamprimum ventriculo, quamprimum possimus ad venæ sectionem accedere. Quod si, cruditates ventriculi, non sint multæ, aut morbus det inducias, aut naturam infirmi ignoremus, clysterium vsu insistemus, clysteribus inquam, cum exigua est cruditas; debet enim remedium æquale esse morbo: ijsdem vtemur, cum dat morbus inducias; nam semper magna remedia excusari debent, cum excusari possunt. Et quidem si Gal. cum nullus est morbus demit plenitudinem inædia, exercitio, frictionibus, balneis (tanti esse censuit phlebotomare hominem robustum, & sanum) cur non & nos, minus tutum remedium excusabimus? Hoc idem faciendum cum ægri naturam ignoramus eiusdem Galeni exemplo moti, nempè commutat ille purgationem in venæ sectionem, quo tempore ignorat ægri naturam, quare, & nos iure quodam purgationem cum clystere poterimus permutare.

Debeat ne, uenæ sectio semper fieri, uentriculo uacuo, alimento.

Qua parte negāte fundent.

QVod pertinet ad tertiam difficultatem, est communis omnium sententia, non esse venam secandam, vbi crudum est alimentum in ventriculo. Galen. 9. meth. 5. *si* inquit *præcedat ciborum cruditas tanto tempore differre venæ sectionem iubebis, quantum satisfacere, tum ad eorum concoctionem, tum vt excrementa descendant, videbatur.* Auic. 4. p. c. 20. 1 *minutione* inquit, *præterea tibi cauere debes super cibi repletionem, ne materiam, non maturam ad venas trahas, loco eius, quod ab eis euacuasti. Et oportet etiam vt tibi caueas ab ea in repletione stomaci, & intestinorum, facta ex fæce iam consequuta, & propinqua.* Limitat hanc regulam Celsus, dummodo nihil sit, quod cunctatione inualescat: sic homini nuper pasto, qui ex alto ciciderit, mittit sanguinem. Est tamen, quod oppositum, posse fieri suadet; si quid enim cogit, ne repleto ventriculo mittamus sanguinem, illa est ratio, quam ponit Auic. & alij medici passim innuunt, ne crudum, & incoctum alimentum, trahatur ad venas; at nulla est causa, cur id timeamus; nam cum venæ trahunt, vel trahunt, vt vitetur vacuum, vt repleant cauitatem inanitam: vel vt attracto fruantur: at nihil habere hic locum potest: non timor vacui; nam possunt illæ concidere, sunt quandoque multum repletæ; non vt attracto fruantur: gaudent. n. concocto, non crudo alimento. Et certè, si trahere possent venæ crudum alimentum, traherent illud, vbi ingeratur post famem, ac demum malè consuleret Auic. vt habentes ventri-

Qua affirmante probant.

tri-

triculum exquisiti sensus, panis bucellam succo acetoso intinctam assumerent, antequam iisdem vena aperiretur.

At verò, vtrumque monet prudenter Auic. & vniuersa schola medicorum; enimuero quicumque pollent sensu exquisito ventriculi, solet ijs aperta vena, tenuis quædam bilis, & mordax ad ipsum confluere, à qua lancinato eius ore, animi deliquium succedit, & syncopes; prudenter proinde panis buccellam, vino granatorum intinctam, prius exhibent, nam semissa, huius aciditate, ferocia bilis, non valebit molestare ventriculum. Nec id reijciendum, inani quadam formidine territi, ne illa panis buccella, cruda, & inconcocta trahatur ad venas, nam vbi exigua cibi quantitas, est in ventriculo, retinetur ab illo, & trahentibus venis nequaquam cedit, cedit verò, aut pellit etiam, cum copia eiusdem grauatur; proinde fit, vt sit admodum noxium, phlebotomare ventriculo repleto: sit admodum vtile, porrigere aliquid, ad præcauendum deliquium animi, quod solet à venæ sectione contingere.

Quid sensit dum.

Quod dicunt, idem futurum, si ingeratur cibus post longam famem, admitto lubens, nec video, quo pacto possit oppositum probari, nam si eodem pacto philosophandum est de venis, ac de ventriculo, quemadmodum hic vbi homo famescit, alimentum non dum commansum ad se rapit, & absorbet integrum, haud secus venæ, tenuiorem saltem alimenti particulam, priusquam sit in probum versa chylum, ad se allicient. Aliæ rationes, vel non est cur soluantur, vel siquid probant, illud probant, nõ semper imminere discrimen propositum, vbi vena post repletionem aperiatur; at quãdo debet medicus, ne dum cauere ea omnia, quæ vel leuem inferunt suspicionem mali, sed & cuncta persequi, quæ prodesse possunt, erit illud præceptum religiosè obseruandum: repletum ne phlebotomes; & licet Celsus in casu ab alto, mittat statim sanguinem nuper pasto, commẽdo, quod & multi medici satis prudenter faciunt, vt si id fieri possit, vomat antè æger, aut aluũ clystere exoneret.

Delictum Veneris, ea ratione impedit secari venam, quia reddit languidas vires; quare si erratum, non sit graue, vires eo pacto robustæ, vt venæ sectionem ferre valeant, poterit illa tutò exhiberi, si morbus præsertim sit præceps, & exitiosus. Adest enim, quod indicat, est vis, quę ferre valet. Quoniam verò ita formidat vulgus, sanguinem à coitu mittere: vt si quod infortunium succedat, in vnam venæ sectionem referant, prudenter proinde in re hac se gerat medicus, ne dum morbo consulit, propriam famam deserat.

An sanguis mitti possit, vbi delictũ in Venere præcessit?

Quid fieri debeat, cum uena secatur. Quid ea secta. *Cap. XIII.*

QVid faciendum, antequam vena secetur, hucusque diximus: declaranda modo, quæ conueniant, cum actu secatur, quæ ea dissecta, & licet quædam horum ad chyrurgum pertineant, perpendemus nos omnia, vt rudem chyrurgum valeamus docere, & errantem corrigere. Procuret primum chyrurgus, vt sit vena conspicua, ne in apertione aberret: hoc assequetur duobus remedijs, frictione, nempè, lotione calida, ligatura: hanc amant omnes blandam, & leuiter adstringenda pars est, perfricanda molliter, vbi venæ tument, quorsum enim affliges? at vbi illæ latitant, alliganda strictius tunc pars est; vnde cum lateant in oboesis corporibus venæ, in mulieribus, his magis arcta ligatura conueniet, laxior extenuatis debetur quarta p. d. 5. cap. 20. ligata parte, & vena exactè conspecta, vulnus infligendum venæ, nunc latius, nunc angustius, pro vario tenore virtutis, vario peccato sanguinis, vario phlebothomiæ vsu. Nimirum cum languet facultas, vix vena aperiatur, nam vbi exiguum est vulnus, non fit tanta exhaustio spirituum; eodem modo aperienda vena est, cum reuellere volumus: cum euacuare, nunc latum, nunc angustum infligendum vulnus: latum, cum crassum sanguinem educere volumus: angustum, vbi tenuis peccat, & biliosus. Vnde quia æstate, calidi abundant succi, & tenues, hyeme frigidi, & crassi, in quartana crassus sanguis, & melancholicus peccat, tenuis, & biliosus in tertianis, multu m erit aperienda vena quartanarijs, leuiter percutienda in tertiana, latum vulnus infligendum hyeme, angustum vero æstate, idem faciendum monent alij, dum noctu secatur vena, ne dum dormiens imprudenter partes hac illac mouet, copiosus sanguis in somno perfundatur. Excipiatur sanguis pedis, aut manus, in aqua tepida; qui prodit disrupta vena brachij in pluribus, ijsque vitreis vasibus, vt melius pateant eius qualitates. Exceptus seruetur eo in loco, qui non sit soli expositus, aut pluuiæ, aut ventis, nam vbi is fuerit infectus mutatur color eius, & substantia. hæc sunt, quæ ad chyrurgum, & ministrum pertinet: nunc quæ sunt medici breuiter attingam; Debet medius, cum vena secatur, pulsum diligenter attendere, præsertim cum veremur, ne æger deficiat, vt obseruato virtutis languore claudatur vena, antequam ex toto labascat, ni morbus ex eorum sit numero, qui vsque ad defectum animi sanguinem mitti postulet. Si deficiat, occurrat ijs, quæ medentur deliquio: laudat Auic. musci odorem, & confectionem Diamusci: nostrates aquas odoratas, purum vinum, vel Diacinthum in eo dissolutum; educta sanguinis copia pro ratione uirium, &

Dissecturus venam fricet ante omnia partē, & administrat, modo plus, modo minus.

Mox vulnus latius, aut angustum infligat.

Sāguis prodiens, vbi excipiēdus. Quo in loco reponendus Quid faciēdū medico cū vena secatur.

Quomodo pars vulnerata alligā-

& morbi, ligetur vulnus fascicula, apposito primum plumaceolo madefacto in aqua, & ipsa expressa. Valet enim illius frigiditas, ad repellendum sanguinem. Nec placent, qui indicatione sumpta à vulnere, siccum plumaceolum probant; nam cum sit vulnus exiguum, minima omnium est indicatio, quæ ab ipso desumitur. Exhibent medici post venæ sectionem Diacyntum, puluerem Bezoar, margaritas in vino, aut aqua, frequenter tamen, aut succum limonum, aut syruptum de acredine citri. Diacintum exhibent, vt dissoluti spiritus restaurentur; acida vt retundant acrimoniam bilis, quæ delapsa ad ventriculum, miram solet molestiam inferre. Docent post hæc alij, quid faciendum, vbi sanguis immodicè fluat, potissimum ex venis hemorroydum, nam ex vena brachij fluentem, aut pedis, facili valemus negotio compescere; sed quia sunt hæc admodum trita, & vulgaria, hæc tantum monuisse sit satis, ne manca esset disputatio ista. *Quid faciendum à venæ sectione.*

De Hyrudinibus. Cap. XIV.

EXpeditis ijs, quæ de phlebotomia, erat opere prætium disputare, id esset modo consequens, vt de secandis arterijs sermo haberetur; Est enim hæc disputatio congenea illi, & ad eosdem ferè vsus, est dissectio harum excogitata. At quoniam hoc remedium, ita exoleuit, & è schola medicorum exulauit (seu imperitia artificum, seu quoniam ijs apertis, non contemnendum imminet discrimen, immoderatæ sanguinis effluxionis, hanc propter causam, de hyrudinibus, & scarificatis cucurbitulis, aggrediar dicere; nam de scarificatione, ob eamdem causam, non loquar; Etenim cum de sanguinis missione statuerimus loqui, atque hic possit extrahi, aut vena dissecta, aut eadem hirudine disrupta, omnino manca esset hæc disputatio, ni doceatur, quando vnus, quando alter extrahendi modus, ex vsu sit magis. Quomodo autem id scies, ni cuiusque remedij vires scias? De hyrudinibus itaque dicendum, atque illud primum, sintne vnquam ex vsu, ad euacuandum sanguinem, & quibus in morbis, cuius decisionem, cum assequi nequaquam possimus, ni primum videamus, an trahant è cute dumtaxat, an è profundis partibus; an tenuem tantum sanguinem, an etiam crassum, hoc erit disputationis prædictæ secundum caput, tertium, & vltimum, secundo loco propositum.

Quantum ad primum, non esse hyrudinum vsum admittendum, tria suadent: Primum, quia habent hæc animalcula, vene-

ne-

..ōn eye hy rudinū vsū admittendū quatuor mō strant. nenosam naturam: secundo, quia sæpè non fugunt; vnde operam non sæpè ludemus, cum horum opera sanguinem procuramus educere. Tertio, quia plus iusto trahunt suguntque; nec semel eorum morsui, copiosus fluxus succedit; Quod ne videar fingere, producam in medium Auic. hæc scribentem, *in omnibus istis exitit venenositas, & proueniunt ex eis apostemata, & syncope, & sanguinis fluxus, & laxitas, & vlcera mala*. Damnantur quarto, quia cum nasi venis admouentur, aut ani, non raro in penitiores sese insinuant partes, non minori molestia, quam timore languentis.

Probatur tamen. Admittunt nihilominus Medici omnes, ac primum Galen. Galenistæ, vniuersaque Arabum schola; & certè non contemnendi illæ momenti; nam dum sanguinem paulatim eliciunt, exuguntque, non tantam faciunt virium iacturam; quanta infertur à venæ sectione, à qua maius dispendium virium, duas ob causas, primum, quia hac sanguis confertim educitur, secundo, quia maior aperto foramine, fit exaustio spirituum. Hinc pueri innoxie euacuationem hanc ferunt, cum tamen non pauci timeant, venam pertundere ijsdem: Quod fortasse venit in mentem Argent. vbi 3. art. med. 40. scripsit, *ac tanto quidam maior agnoscitur, esse huius remedij vsus, quod non solum in validis corporibus sed etiam in debilioribus, ac prope modum exolutis à febribus, etiam tutissimus vsus, quod ego sæpe expertus sum, & didici ab Aetruriæ medicis, dum Pisis medicinam facerem.* Adde, quod hæ venis sedis admouentur, vnde non potest aliter mitti sanguis.

Et rationibus positis respōdetur. Sint ne hyrudines venenata. Ad ea, quæ in contrarium, dic ad primum, falso hoc hyrudinibus quibusque imponi, nam vt idem Auic. illæ tantum virulentam habent naturam, quæ magna habent capita, quarum color est niger, aut viridis, quæque in prauis aquis colliguntur: Quamquam nec si vniuersæ aliquam virulentiam habeant, ablegandum propterea hoc remedium, nam facile, vbi purgentur, omnes virus deponunt; expurgantur autem, si statim ac fuerint captæ, ita premantur; vt quicquid in corpore habent, euomant, deinde spongia, aut aspero panno abstergantur, demum in aqua pura per diem, detineantur.

Quomodo alia vitentur incommoda, quæ ab his solent proficisci. Ad secundum non fugere hæc animalcula dicimus, cum sunt repleta, vbi longa fuerint inedia exhausta, statim ac admouentur exugere incipiunt, præsertim si pars, cui admonenda, ita confricetur, vt suffundatur rubore; Et certè si id tanti momenti, vt proficuum remedium omittatur, omni destituetur remedio medicina; Quod nam enim est, quod maiorem non inferat molestiam, & pluris, vt ita dicam non constet? nam quod dicitur

au plus

plus iusto sugere, alias insinuari; quis ita nescius, rei medicæ est, qui ignoret, vtrumque incommodum facile vitari? Etenim quod spectat ad immodicam suctionem, pauco sale, aut cinere, aut vino iniecto, mox sugere desinent. Quod pertinet ad aliud, numquam id diligenti artifici accidet. Mitto, nec si insinuentur, esse cur multum quis timeat, quãdo iniecto vino, aut aqua salsa per siphonem, mox illa à suctione cessabit, & educetur. Vtinam tam facilè posset occurri pũcto neruo, aut arteriæ, quæ accidunt multo frequentius, cum plus iusto ferrum immittit chyrurgus. Est itaque eorum vsus vsui rei medicæ.

At quibus illæ affectibus conducunt? mox dicam, vbi tamen dixero, vnde nam trahant, & quem sanguinem. E cute dumtaxat, quidam sanguinem allicere putant, ea vt patet coniectura ducti, quod exiguum animal, vix cutim tenellam, disrumpere est potis: E vena, & profundioribus partibus posse eas allicere sanguinem putãt alij, nã si è brutis abundè prolectant, cur non ex hominum corpore, quod multo magis tenellum? & cur non è vena, si venæ morsu hæreant? Probabilior eorum sententia, qui vndequaque, & partibus profundis, & extimis sanguinem, earum morsu allici docent, tenuem tamen, non crassum: Quamquam neque admittenda illa est: licet enim, ita angustum foramen, earum morsu infligatur, vt non pateat exitus crasso sanguini, vbi tamen, vel leuiter disrupta vena est; facto impetu, sanguis dilatat ipsam; docent hoc quotidie flumina, quæ angustis coercentur limitibus; etenim, vbi quis vel exiguam rimulam inducat in argine, mox facto impetu à flumine, mirum quantum dilatetur. Adde quod vbi rupta est vena ab hyrudine, vel in calidam mergitur, vt cum vena pedum secatur, aut calidis halitibus excipiendis obijcitur: Aut cucurbitula ijs admouetur, quæ statim multum sanguinem attrahit. Quare statuendum hyrudines, ne dum à cute, & partibus externis, sed ab ijs, quæ intus sunt conditæ, trahere: Nec trahere tenuem tantummodo sanguinem, sed crassum, potissimum autem melancholicum. Cumque illum sensim sugant, conueniet his sanguinem trahere, vbi imbecilles sunt vires, & vbi melancholicum sanguinem euacuare est animus; nam hunc natura, ad sedis venas transmittere solet: At hæ non nisi hyrudinum vsu aperiri possunt. Quamobrem, cum aperiri hæ debeant in affectibus omnibus melancholicis, frequenter vtemur ijs in melancholicorum affectuum curatione. Nam quod extirpandis cutaneis, eæ admotæ conducant, nulli dubium, quamquam frequentius vtantur nostri medici ad rebellem scabiem, scarificatis cucurbitulis potius, quam hyrudinibus.

E quibus partibus sanguinem alliciant hyrudines.

An crassũ attrahãt, an tenuem tantum.

Vtrumque, potissimum vero melancholicum.

Vnde his vtemur ad euacuandũ sanguinem melancholicum, & cũ vires non admodum valida.

An

An conducant nephriticis.

An conducet admouere eas venis sedis ad dolorem nephriticum tollendum ? minimè quidem, si nephriticus dolor, vel à lapillo ortum habeat, vel à pituita. Non enim vacuatur doloris causa. Quare vbi dixit Hippocrat. *Melancholicis, & Nephriticis hemorroides superuenientes, bonum*; dic cum Valles. Hippocrat. loqui de eo dolore, qui à sanguine crasso ortum habet: Aut à liene tumefacto, & tumore, renem sinistrum comprimente, vt Holl. Aut quod probabilius, lege loco nephriticis, phreniticis; Ita enim Mercur. Marinel. & multi antiqui, nam cum aphor. 21. eamdem sententiam scribat, *In insanientibus* inquit, *si Varices, vel hemorroides superuenerint, insaniæ solutio*. Demum vt rem paucis expediam, conueniunt hyrudines, quoties venas sedis potissimum aperire, est ex vsu. Quando aperire has expediat, est alibi dictum à nobis.

De cucurbitulis. Cap. XV.

Sanguinem, ne dum vena secta, & hyrudinum suctu extrahi, sed si scarificatæ admoueantur cucurbitulæ, supra dictum. Quamobrem postquam vidimus, quando venam secare, quando hyrudinem admouere conueniat, est illud reliquum, vt de scarificatis cucurbitulis admouendis tractetur; quarum vis cum intelligi nequeat, ni vis cucurbitularum in vniuersum noscatur; neque enim scire speciem est, si ignoretur genus; tum propter hanc causam, cum quia cucurbitula est auxilium chyrurgicum, ab illo ordientes, hæc omnia explicabimus; quid cucurbitula, quotuplex, quæ vis cuiusque: vnde intelligetur, quæ cuique affectui conueniat, & quomodo.

Cucurbitula cur sic dicta.

Cucurbitulas, sic dictas putant quidam, quia ex cucurbita primum illas facere, in vsu fuit. Quos reijcio, nam si in sicca ignis cucurbita concludatur, facilè illam comburet, vt propterea non possim mihi suadere, vllas vnquam fuisse cucurbitulas ex hac materia constructas; presertim cum Galen. seu Orib. & Paulus recensentes varias cucurbitularum differentias, ex materia disumptas, nunquam huius meminerunt, sed eas omnes ex vitro, ære, aut cornu constructas esse docuere: Quamquam Cels. lib. 3. cap. 11. & Ollulam pulti coquendæ dicatam, in hunc vsum, assumptam quandoque esse scribat, vt propterea credam, sic dictam cucurbitulam, quia figura est admodum similis cucurbitæ nostræ; nam ob eamdem causam, testatus est Heron lib. de spiritalib. Oua medica esse vocata, scilicet, quia ouorum figuram quodammodo æmulantur. Vndecunque

que tamen illa suam trahat originem, & vtcumque dicatur, quatuor habet differentias, vnam à materia sumptam, ex qua cucurbitula constat, alteram ex magnitudine eiusdem, tertiam ex figura, quartam ex vario modo applicandi illam. Proinde dicamus, cucurbitulas, aut esse vitreas, aut corneas, aut æneas, aut frigulinas. A magnitudine quædam exiguæ, magnæ aliæ: à figura quædam oblongæ, breuiores aliæ, quædam angusti orificij, quædam latiores. Habent aliæ duplex orificium, habent aliæ vnicum: quædam applicantur cum stuppa ignita, aliæ immissa candela: scarificantur quandoque partes, mox cucurbitula admouetur, alias citra scarificationem applicatur: Vnde quædam cucurbitulæ scarificatæ dicuntur, quædam siccæ. *Quot cucurbitularum differentiæ.*

Vsus eius, si credimus Celso, vnicus est, tumefactam, nempè particulam exhaurire, & repletam: nec alium agnoscit Galen. lib. de cucurbitulis, & 13. meth. medendi; verum tamen si earum vim attentè perpendamus, tria possunt nobis commoda præstare; mouere, reuellere, & foras extrahere. Rem ita se habere, docet praxis medica; nam ad alliciendum sanguinem ad vterum, cruribus cucurbitulas affigimus: mammis, vt reuellatur idem, cum laxato fræno, & ruptis, vt ita dicam habenis, extra vterum prodit: ob eamdem causam in capitis dolore, aut epilepsia affigimus easdem natibus, & partibus quibusque infernis. Vt extrahamus foras, quod intus contentum magnopere lædit in luxatione vertebræ, quæ ad partes internas recurrit, In bubone gallico, dum foras non prodit, & in malignis febribus, non pauci dorso, spatulisque illas affigunt, vt venenatam materiam, quæ ad cor fluxerat, foras euocent. Quare iuuat credere Galen. Cels. & alios, qui eũ tamen vsum cucurbitulis tribuunt, nõ esse loquutos in vniuersũ de illis, sed de cucurbitulis, quæ inflãmatæ particulæ possunt admoueri: Quod ita esse, intelliget facilè, qui loca illa consulet, nam Celsus ait *vsus autem cucurbitulæ præcipuus est, vbi non in toto corpore, sed in parte aliqua vitium est, quam exhauriri ad confirmandam valetudinem satis est:* Quod si ille est vsus præcipuus cucurbitularum, non est dubitandum habere alios ex Galen. *verum* ait *vtendum ipsa cucurbitula in ipsa parte, quæ phlegmone vrgetur inter initia, non est, imo postea, quam totum corpus euacuaueris, ac necessarium est eorum quæ in inflammata parte continentur, aliquid educas, aut etiam foras versus attrahas.* *Quotuplex vsus earundem.*

Præstant hæc opera efficacius quædam cucurbitulæ, debiliter aliæ. Nempe scarificatæ oblongæ, & quæ strictum habent orificium vehementius mouent, reuellunt, extrahunt. Leniter eadem faciunt siccæ, latique orificij, & exigua cum flamma appositæ; fortiores Aeneæ, & Corneæ Vitreis, nam maiorem illæ sustinent flammam; Vitreæ disrumpuntur facilè. Præter hæc extrahunt scarificatæ *Quæ efficaciores.*

san-

sanguinem, & spiritum, siccæ spiritum tantum valenter educunt, vnde scripsit 12. meth. 7. Galen. ad dolores à flatu, esse veluti incantamentum cucurbitulam magnam, magna cum flamma ventri admotam.

Hinc quibus in affectibus & quæ conueniunt deducitur.

Vbi itaque reuellendi indicatio vrget, attrahendi, foras educendi, affigendæ cucurbitulæ: æneæ, aut vitreæ, stricti orificij, lati, oblongæ breues, prout maior, minorue reuellendi, attrahendi, extrahendi, necessitas ingruet: hinc ad ciendos menses, affigunt medici cruribus cucurbitulas: ad reuellendos eosdem, sub mammis magnam imponunt, id consulente Hippocrat. 5. aph. 50. Hepati, cum immodicè sanguis per narem effluit dextram. Vt foras educant venenatum humorem, admouent cucurbitulas medici, vbi exanthemata in cute apparere incipiunt, nec aliud hispani faciunt; nostri expurgant, & sanguinem mittunt; Vtrique bene, nam ijs apud hispanos sufficienter solet natura, vbi illam crisim molitur, terminare morbos: hic nunquam videre est, sufficienter naturam, omne humorum venenum, ea via deponere: fortasse quia humor crassior, nam aer humidior, nec ita feruidus.

Quando ijs vtendum.

Non tamen, eodem morbi tempore, hoc remedio vtemur, sed cum ad reuellendum, ijs vtimur; statim, admonebimus: Vnde cum in principio tumorum, fluat humor, possumus non dum purgato corpore, nec vena secta, in morborum initijs, eas admouere. At vbi, à parte extrahere est animus, fiet hoc corpore inanito, ne maior ad partem attractio conciretur. Paulus cit. loc. *Cucurbitulis, neque per affectuum initia, neque cum corpora sunt plethorica, vtemur; sed ijs prius euacuatis, cumque nihil particulæ influit.*

Obiectio.

Obijcies, in principio tumorum, est corpus plenum; quare quãtumuis tentes reuellere, & alio humorem reuocare, non propterea rem assequeris, cum nullus sit locus corpori, in quem humorem deducere possis.

Sol.

Dic primum, non esse necessarium, vt tanta sit in corpore plenitudo, nam mittitur humor, non solum vbi copia est oneri, sed vbi qualitate est molestus: Dic secundo, vbi tanta est plenitudo, illud fieri, ne admotæ cucurbitulæ prosint, vt noceant, nequaquam. Quare laudo multum, vt vacuato corpore admoueantur; si secus fiat, non reprehendo, cum possint prodesse, obesse nunquam, vt propterea suspicer, morosum, & contendendi auidum fuisse eum medicum, quem scribit Valler. 4. enarr. cap. 6. tanquam pro aris, & focis pugnasse, ne lippienti mulieri, corpore non dum vacuato, scarificatæ cucurbitulæ admouerentur; Enim verò, cum applicantur parti ab inflammata remotæ, non video, quid inde detrimenti potuisset ęgrotanti oboriri. Clauderem his caput istud, & finem imponere ijs, quæ de cucurbitulis; sunt enim dicta ni fallor, quæcumque disputare necessarium erat, ni me detinesent

gent nostrates medici, qui in quauis febre, qua nocte primum ægrum inuisunt, frictiones, & cucurbitulas spatulis admoueri iubent. Quorsum per Deum, cum nulla reuellendi, attrahendi, educendi indicatio vrgeat? ni velint fortasse, vberiorem segetem vaporum, ad cor, & partes spiritales traducere: nam si reuellere cuperent, cruribus eas adhiberent, natibus; tolerandus eorum error magis, qui in febribus, quæ capitis habent dolorem adiunctum, à dolore, indicatione desumpta, id præcipiunt, quamquam, & ipsi errent, nam cum non rarò à stomaco, crudis repleto humoribus, flatus illi, ad caput adsurgant, aut à venis, in quibus efferuescunt humores, & bulliunt; tantum abest, vt illos hac ratione reuellant, vt magis ducant ad partes supernas, aut ad cor ipsum. At quoniam res hæc practici est negocij, litigent de re hac, qui praxim docent, ob eamdem causam parco alteri controuersiæ, quæ quærunt, an apparentibus maculis in febre maligna, scarificatæ dorso cucurbitulæ sint admouendæ.

De cauterijs. Cap. XVI.

VLtimum huius libri locum, disputatio de cauterijs occupat, nec immeritò, nam idem ordo seruandus in recta præsidiorum administratione, si adhibenda fides Hip. 7. enim aph. vlt. scripsit, *quæ medicamenta non sanant, sanat ferrum: quæ ferrum non sanat, ea sanat ignis: quæ vero ignis non sanat, ea insanabilia putare oportet*. Cum vero cauterium trifariam sumi possit, scilicet pro igneo præsidio, quo fit inustio, pro inustione, ac demum pro vlcere inustionis opera inducto: nè quæ oriatur confusio, loquemur primo de vstione in vniuersum, mox de vlcere, vstionis vi excitato: Cumque non possimus addiscere, an sit futura vsui morbis abigendis, & quibus, quandouè, ni constet primum, quinam combustionis effectus, hinc ordiemur.

Cauterium trifariã sumi potest.

Cauteriorum opera, multa in nostro corpore fieri, non est dubitandum; constat enim, cum igneum sit præsidium, exiccare sua natura, & calfacere: absumet itaque exuberantem humiditatem: quamobrem robur addet, & putrefactionem, cuius eadem humiditas mater, coercebit. Coercet idem carnem luxuriantem, & quamcumque excrescentiam extirpabit: vnde soluta partium continuitate, potis est quoque præbere exitum detentis humoribus, excrementisque. Excitat idem præsidium escharam, estque in causa per accidens cicatricis, quæ restituta vnitate, succedit. Valebit ergo combustio, eritque maximo vsui coercendæ putredini, roborandis partibus exiccatione, aperiendis abscessibus, adimendis excrescentijs, cohibendis succis vtilibus, extrudendis noxijs, & cuicumque intemperiei emendandæ, nedum frigidæ, & humidæ, sed calidæ, & siccæ, si tamen habuerit comitem materiam,

Quinam effectus cauterÿ.

Hinc quibus in affectibus conducat colligitur.

Prio-

Prioribus affectibus, esse cauterium vtile, intelliget quisque, vel parum in re medica exercitatus; enimuero quis ignorat, igneis hisce præsidijs, aut omninò tolli cancrenam, aut cohiberi, ne vlterius serpat: & vsque ad partes sanas contagione diffundatur? Aut quis adeò, rei medicæ, est rudis, qui non noscat, aperiendis abscessibus, excrescentijs quibusque abigendis, esse hoc auxilium maximè proficuum? Vtuntur illo passim, ad affectus hosce extirpandos nostri medici: quin Hipp. ipsi in more fuit, vrere suppuratos: idemque 6. aph. vlt. docet, conflictatis diuturno Coxendicis dolore, crus contabescere, fæmorisque caput suo loco excidere, ni exurantur: ex quo intelligi potest, addere cauterium robur, siquidem absumptis, vstione muccoribus, ac mox cute contracta, eum in modum, ossa constringuntur, nequeant vt amplius excidere. Demum si cótrariorum affectuum, contraria sunt remedia, erit hoc remedium vtile frigidæ, & humidæ intemperiei. An in curatione calidæ, & siccæ, possit quandoque esse commodum, hoc dubium fortasse. Sed quamquã, quidã negarint, pars tamẽ, quæ affirmat, ratione, auctoritate Gal. & communi vsu practicantium adstruitur; enimuerò, si in curandis febribus, licet calida medicamenta exhibere, quia quamquam calfaciãt, exiccentque, est tamen maior vtilitas, quæ ex humoris vacuatione comparatur: cur non licebit pariter, euocandis humoribus calidis, qui intemperiem fouent, calida quoque præsidia admouere? Licere docuit Gal. nam 13. meth. 21. declinantem phrenitim discussorijs calidis, ac propè ijsdẽ, quibus lethargum, curat: & 5. meth. 13. catharrum salsum, vesicatorio ex thapsia sinapi, & stercore columbino, capiti imposito, curare contendit. Medici quin etiam omnes, scabiem, quæ ex salso humore, & acri ortũ habet, calidorũ vsu abigere procurant. Omni itaq; ferè morborũ generi, symptomatibus multis, est cauterium vtile; prodest.n. abigendæ cuicunq; intemperiei, quæ materiã habeat adiunctã: prodest vlceribus putridis, & ita prodest, vt nequeat caries ossis alio præsidio tolli, ꝓdest venenatorũ animaliũ morsibus, est vtile tertio morbis in quantitate adaucta, numeroue abundante, nam carnem superfluam, & excrescentiã omnem, caustico remouent. Morbos in situ, qui ex prolapsu fiunt, quantum iuuat, dictum; enimuero contractis à cicatrice partibus, quæ mox erant laxatæ, non poterunt amplius aliæ, modo vllo delabi. Ob eandem causam valet cauterium, motum humorum, vaporũq; cohibere: vnde Rasis, Paul. Aet. Haliab. Cels. & alij, ad præcauendum humorum defluxum ad oculos, iubent temporum venas, & arterias inuri: & in immoderato fluxu sanguinis, ob vulneratam venã, aut arteriam, miras obtinet dotes eschara, vi caustici inducta. Demum, cum eadem combustio, soluta partis continuitate, præbeat exitum excrementis retentis, emendat quoq; symptoma retentorum præter naturam. Quę tñ vacuẽtur cauterio, & ex qua parte, mox vbi de cauterio, prout est vlcus quoddam, combustione inflictum, loquemur.

Nunc

Nunc illud examinandũ, quibus faciẽda hæc inustio, nam vt cuique, vel parum versato in medicina est notum, sunt hæc cauteria duplicia, actualia, & potentialia; illa sunt, quæ actu ignem habent: hęc, quæ vrẽdi potentiam, quamquam actu sint frigida, vrantque, cum ad actum vi nostri caloris deducta fuerint, vt arsenicum, sublimatum, calx non extincta, præstat examinare, vtrum eligibilius.

Quib. part. inurenda.

Probant quique actualem ignem, damnant caustica, nec ijs vtuntur, nisi coacti, nempè vbi ægri occurrunt, qui ignẽ plus ęquo reformidantes, ignem nequaquam admittunt. Dant huius placiti eam rationem, quia caustica habent venenatam naturam, maioréq; multo inuehunt dolorem, quam actu ignita.

Laudat qui dã tõtinuo actu ignita.

At ob eamdem caussam, sunt virtualia caustica quandoque magis ex vsu; nempè cum attrahere à parte, ab alia reuellere quammaximè optamus: vt cum, e.g. in apoplexia, lethargo, soporosis quibusque affectibus, reuellere humorem ad ignobiles partes exoptamus, & è capite extrahere, non est cur renuamus, quæ igneam habent potentiam; vnde probant communiter vesicatoria cruribus, brachijs, humerisq; admota: capitiq; admouent communiter Practici, quæ igneam habent facultatem, quamquam actu ignem nequaquam contineant.

Nos has quãdoque, interdũ potentialia probamus magis.

At quoniam quæ actu ignem habent, sunt multiplicia, prout multiplex est materia, quæ actu ignem, potis est adseruare, nempè liquida, solida, vnde duplex est causticum, liquidum alterum, vt oleum feruens, aqua ebulliens, pix eliquata, aliud solidum, cuius materia, adhuc multiplex, lignea, lapidea, metallica; metalla multa: æs, ferrum, chalybs, aurum, argentum: quodnam causticum commodius erit? scio alijs, cauterium ex auro probari, vt Auic. ob eam, quam habet nobiscum familiaritatem: improbari idem ab Albucasi, & alijs, & ferrum eligi, quia hoc facilè noscimus, quando est ignitum, quod in auro difficillimum: litem ego sic censeo dirimendã. Cauterium, duplicem potest ob vsum inuri, quantum facit præsenti negotio: aut ad reuellendum humorem, qui ad partem nobilissimam repit, aut ad roborandam partem imbecillam, & flaccidam. Si roborare, est anim[illegible]s, æs eligendum, nam hoc valentius cœteris exiccat: quare & robur addet maius, vt clarè habetur ex Arist. 1. probl. 33. Eadem roborandi vis, cum insit auro, ob rationẽ ab Auic. propositam, probo, vt auro, pars inuratur, dum partem roborare procuramus. At si cauterium, ad reuellendum inducimus, non vt vacuetur pars eo, quod intus detentum, mirè ipsam offendit, ferrum eligo. Vidimus, quibus in affectibus cauterium conueniat, prout est combustio: indaganda eadem modo de cauterio, prout est vlcus quoddam, vi cauterij, inductum.

Ex actualibus autem quandoque æs eligo, aut aurũ, aliàs ferrum.

Cauterium strictè sumptum, cum sit cauum, & rotundum vlcusculũ, in extima nostri corporis parte, igneo præsidio, à Chyrurgo excitatũ; vt paulatim, & sensim, vacuetur nocuus humor, nulli dubium fuerit,

Cauterium prout est vlcus, quibus prodest affectibus.

Non conuenit acutis.

nihil posse adiumenti afferre acutis morbis; nã ferox est hostis affectus acutus, & qui nos acriter torquet, si quis lenibus tentet enim præsidijs depellere, hic certè, quod prouerbio dicitur, Subula Leonem, tentabit excipere, & illud ipsi iure posset obijci, Lunę radijs, non maturescit botrus. Quare, si quis putet, cauterio capiti inusto, ratione qua vacuat, apoplexiam curare, lethargum, carum, aut quemuis alium huiusce generis morbum, ineptè tantum tribuet exiguæ vacuationi, quę, antequã fiat, morbus ægrum substulit. Quod si Auic. candens ferrum imprimit capiti apoplectici, candentẽ Rasis sartaginem, omnes vt capillos comburat; scias, haud probari hoc remedium eximijs viris, quia vacuat; nec quoniam, vt ait Capiuac. excitato dolore, sensum reuocat, nam, aut nullus ex vstione dolor, aut exiguus. Præterea, satius esset, si hac ratione proficeret, parti longè à capite distitæ, admouere, ne dolore, maior ad cerebrum copia humoris, conuocaretur. Probatur itaque, quoniam calfacit cerebrum, & humores ferè concretos dissoluit.

Obiectio.

Cur in apoplexia, cauteriũ capiti inuritur.

Non conuenit simplici intemperiei.

Habendum secundò pro certo, nullum habere locum hoc remediũ, in affectibus, qui à materia, nullo modo dependent, pręsertim calidis; nocet enim, qua ratione vacuat, nocetq; pariter, qua ratione idẽ calfacit, & siccat, vt supra dictum. Vnde, in ea hepatis discrasia, potest vsui esse hoc remedium, quod ab humore calido fouetur: si nullam habeat materiam fouentem (quamquam, qui fieri potest, ne diuturna intemperies, comitem sibi adsciscat humorem) omnino nocet.

Materiam habenti conducit.

Ni tamẽ sit multa.

Ne tamen cuiuis morbo materiali proficuũ esse putans, fallaris turpiter, scias, non conuenire hoc remedium, vbi multa est materia noxia vacuanda; aut enim, vniuersam illam materiam, non expurgabit, vnde morbus producetur, nec breui, quod optandum, curabitur; aut si omnẽ humorum farraginem, ad cauterium deportat natura, pars copia humorum oppressa, aut cancrena opprimetur, aut prauo alio morbo conflictabitur.

Morbis ergo, qui à cõtinua humorum cõgestione fouentur, cauterium vtilissimum.

Quibus ergo affectibus erit opportunum cauterium? Dicam paucis, ijs omnibus, qui à iugi quadam humorum congestione ortum habent, fouentur; enimuero, cũ congerantur continuò, nec possit hoc inhiberi (hoc enim esset satius) remedio, continuè vacuante, omne id quod congeritur, opus erit. Nõ potest hoc esse sanguinis missio, aut pharmacia; nam cum vtrumque remedium, sit magno dispendio viribus, breui homo, vel robustissimus, frequenti vsu horum prosternetur, nam balnea, aut exercitia, impuris corporibus non conueniunt. vnicum itaque cauterium superest.

Num cõgestioni, quauis ex causa fiat.

Ita.

Quia verò humorum congestio, varijs habet ortum ex causis, & in varijs corporis partibus solet coaceruari: examinemus vlterius, num in quauis congestione excrementorum, & vbique locorum aggregata, hoc vti remedio liceat?

Quod pertinet ad primum. Pars, quæ affirmat, cuique certa. Sine

itaque

itaque humor aggregetur, ob alicuius partis discrasiam, vel viarum impedimentum, aut quia facultas expultrix est languida, conueniet congestum humorem, quacumque ex causa aggregetur, per inustum fonticulum, expurgare. Secundæ difficultatis solutio, non ita obuia, & prompta; nam quidam humorem, ventriculi vitio in seipso congestum, clysteribus, & vomitu esse expurgandum contendunt, non cauterio. Parcunt quoque huic remedio alij, vbi in secunda corporis regione, humor stagnat; fortasse, quia haud fieri posse intelligunt, vt hic, à penetralibus corporis, ad extimas particulas seponatur. Vtuntur itaque cauterio omnes, cum in habitu corporis, humor redundat, vt cum in capite gignitur, & ibidem morbos procreat, aut alibi lapsus, alias partes, vexat. Vsus verò obtinuit, & longa experientia docuit, quouis loco humor congeratur, cauterium proficere; enimuero, vt ijs occurrã, qui cauterium damnant, in ea cachochimia, quæ in secunda corporis regione congeritur, nam vbi in alijs partibus redundat, non reprehendunt, si inuratur, quamquam putent, posse excusari, quia ventriculus parte superna, vomitu, inferna enematibus expurgatur: scire illi debet, id fieri in nostro corpore, quod in malè gubernata Republica contingit. Quamobrem, veluti hic, infimam premi plebeculã obseruamus, sic partes nostri corporis ad infimas quasque, excrementa deponunt; Vnde, cum cauterio languida pars reddatur, non est dubitandum, quin vndequaque humor ad illam seponatur: si tamen, sit inter illã, & alias partes vasorum communio, alioquin nihil referret, qua in parte cauterium excitaretur. Præterea posset cauterium, supra hepatis regionem, ventriculi, dorsi, vesicæ, & abdominis excitari non secus, ac in capite quotidie facimus, quamquam vsus hic exoleuerit. Quamobrem; cum vacuent cauteria illa proximè partem, quæ est inusta, non est dubitandum, quin quamuis partem cauterium, valeat inanire. In diuturnis itaque morbis, qui à iugi humorum cõgestione (quacumque ex causa fiat, & quouis in loco) dependent, cauterium conueniet. Cumque diuturni morbi, vt plurimum, à frigidis concitẽtur humoribus pituitosis, & melancholicis, ad extirpandos hos morbos, ad expurgandos hos succos, valebit potissimum cauterium; nam calidos, ad partem vlceratã deducere, non admodum tutum; maius enim fit vlcus ab acredine humorum, & inflammatur. Præterea, calidi halitus facilè expirant per cutis meatus, quod cum locum non habeat in frigidis succis, his expurgandis, cõducet: potissimum autem pituitosis: nam melancholici adeò sunt crassi, & terrestres, nullo vt pacto possint, per angustas venulas, ad habitum corporis deduci.

Et quouis in loco cõgeratur.

Obijcies, multi in diuturno fluxu hemorroidum, e.g. brachio cauterium inurunt, in cruribus alij; nempè in brachio, fonticulum excitant, vt eo reuellatur materia, quæ delapsæ ad venas sedis, sanguinis fluxum concitant: in crure, vt eumdem deriuent, vel reuellant etiam, quando

Obiectio.

& illa quoque humoris retractio, poteſt reuulſio dici, quæ fit à poſterioribus partibus ad anteriores. Non itaque humorum congeſtio cauterium indicat. At facilè tollitur obiectio, ſi, quod omnes fatentur, inuratur cauterium, reuulſionis gratia, aut deriuationis.

Solutio.

De loco inurendi.

Cœterum, cum quammaximè referat ſcire, quo in loco excitandus fonticulus, id declarandum, ne res vtiliſſima prætermittatur. Vt tamē eius deciſio paucis habeatur, id inſpiciendum eſt medico, & attētè conſiderandum, humorem, à quo morbus cietur, duplicem poſſe generationem habere: interdum gignitur morboſa cauſa, in eadem & parte, quæ laborat, & dolet: interdum alibi gignitur, moxq; aliam in partem demandatur, & in ea parit morboſum affectum. vt, e. g. dolet nonnunquam caput à cauſa, in ipſo genita: dolet alias, humore, aut vapore, ſibi ab vtero, ſtomachi, aut alia noſtri corporis parte, communicato. Vbi morbus eſt per eſſentiam in capite, vt aiunt medici: aut in ipſa met parte malè affecta eſt excitandus fonticulus, vnde in capite, aut propè partem affectam; nam ea pars vacuanda, in qua humor gignitur: at vbi aliunde humor, aut vapor ad caput deriuatur, tunc cum reuellendi indicatio inſurgat, ac reuulſio fiat retracto humore, vel ad ſuam originē, vel ad contrariam partem, vt ſupra à nobis eſt dictum: pars longe à capite diſſita, fortaſſe inurenda, ad reuulſionē; vel, vt magis vera loquar, ea pars vacuanda, quæ gignit humorem, genitumque communicat capiti, ne ſit, quod poſſit poſtea in caput deferri; nam reuulſio, eſt moti humoris retractio: at nullam habet cauterium vim trahendi, cum neque doleat pars, cui eſt inuſtum cauteriū, neque caleat: quare nec reuellet. Conueniet itaque partem mittentem inurere, aut intermediam, vt humorem, qui iugi quadam generatione colligitur, iugi vacuatione exhauſtus, nihil ſit, quod poſtea alteri affundi poſſit. Quare, ſi ex reſtrictis menſibus, aut hemorroidibus, caput langueat, hæc vacuatio reuocanda, quæ cum euocetur cauterio inuſto cruribus, hæc inurenda in hoc caſu; nam Gal. pariter illi, qui epilepſiam, ob auram, à pede adſcendentem patiebatur, cauſticum cruri impoſuit. Quid ergo? crura dumtaxat inuremus, neque vlla capitis vacuādi cura, nos habebit ſollicitos? omnis vacuandi capitis cura deponetur, ſi per conſenſum dumtaxat caput laboret: at ſi diuturnitate doloris, affectus qui primum erat per cōſenſum, ſic caput moleſtarit, vt intemperiem inuexerit, vnde & caput quoque ſibi malum gignat, dum noxios ſibi gignit humores, aut aliunde exceptos, nō deponit ad loca excretioni dicata, ſed retinet: vel quia viæ ſunt impeditæ, aut quoniam vis expultrix eſt languida; tunc temporis, nedum partis mittentis habēda eſt ratio, ſed & capitis quoque cura ſuſcipienda, vnde, & ipſum eſt omni ſtudio vacuandum. Duo proinde erunt cauteria inurenda, alterum in parte, quæ ob eam, quam habet communionem cum vtero, poſſit ipſum expurgare, alterum propè caput, quod humorem in ipſo progniatum, aut retentum, educat. Quod

ſi ſa-

si satis nō sint, quia fortasse, multo plus est, quod partium intemperies congerit, quam quod cauterium expurgat, multiplicanda, & plura inurenda, vt quod vnico fieri nequit, multis assequamur. Vnde intelligi potest, quando vnum, quando plura cauteria inurenda, nempe vnum tantum excitabitur, si hoc satis: plura, ni vnum sufficiat. Non sufficiet autem, vel quia multa est copia excrementorum, quæ in parte aggregatur: vel quoniam plurium partium vitium, ad vnius affectus productionem, conspirarunt.

Quādo unū cauterium, quando plura inurenda.

Non est tamen, quod diximus, omni alia indicatione posthabita, exequendum; nam cum remedium, nedū debeat indicari, sed tolerari, non est cruri inurendum cautêrium, statim ac vacuandi vteri, e.g. indicatio insurgit, sed tūc faciendum, cum indicatum cauterium toleratur à crure: si contraindicet, abstinendū: contraindicabit autem, si doleat, aut quouis modo langueat: contraindicat etiam pars, si sit princeps, aut vicina principi; nam neque decet, ad nobilissimum viscus excrementa ducere, quæ ad infimas quasque particulas relegat, quoties rectè operatur natura, nec par est, addere afflictionem afflicto, & partem, quæ remedijs indiget, vt cōualescat, multo imbecilliorē, cauterio reddere. Hæc tamen dicta intellige de cauterio intercipiente, deriuatorio, aut reuulsorio (liceat mihi reuulsionis nomine vti, nè à communi vsu loquendi recedamus: at vbi vacuandæ partis gratia, fonticulus excitatur, tunc audacter, pars illa inurenda, nam vacuato humore, à quo dolor inferebatur, aut quouis alio modo imbecilla reddebatur, conualescet, & euadet robusta. Nulla in hoc præcepto aut lis, aut discordia: vnde medici omnes, capite laborāte, atque eius causa, alijs patientibus, caput inurunt, modo in sutura coronali, modo in occipite, prout modo partes anteriores, modo posteriores male se habent: quo moti exemplo grauissimi viri, laborante hepate, hepatis partem externam inurunt, idemque faciunt, ventriculo affecto, aut corde propria affectione laborante.

In inurēdo cauterio, nedum morbi indicantis, sed tolerantię partis habēda est ratio.

Quæcumque tamen pars inuratur, perpetuò cauendū est, nè inurantur musculi, aut nerui, venæ, aut arteriæ; nam si harum cōtinuitas adustione tollatur, magna fiet effusio sanguinis, spirituumue, vnde virium prostratio syncopes, & mors tandem: nec minora sequentur incommoda, si musculi, aut nerui exurantur; nempè acerrimi excitabuntur dolores motus conuulsiui, conuulsio, motusque omnino impedietur.

Vt tamen, veluti in tabula quadam, expresū habeas, quæ in quouis affectu pars inurenda, quæque generatim hucusque disceptauimus, in affectibus singulorum morborum applicemus: scias breuiter, cum vacuandi capitis paulatim, & sensim indicatio insurgit, posse in quatuor partibus inuri cauterium, in vtroque brachio, in sutura coronali, in occipite: posse demum inter quartam, & quintam vertebram excitari setonem. Si quid extrahere expediat à corde, inurendum cauteriū sub

Quæ pars in quosui affectu inurenda.

alis,nam ad has partes folet cor,fe exonerare: fi hepar,dextrũ inguen; hoc enim eft emunctorium hepatis,crus dextrum,aut brachium,nam cum vtroque membro maximum habet confenfum hepar, ob venas magnas, quæ tam in crure, quam brachio reperiuntur. Antiqui,nedũ has partes, ad expurgandum hepar inurebant, fed quandoque fupra ipfam & hepatis regionem,inurebant cauterium:ftomachũq; inanire volentes, & à iugi excrementorum congeftione expurgare, ftomachũ pari pacto inurebant. Vbi idem faciendum in vtero,crus inuretur,aut dorfum,cui alligatur,atque hac ratione,magnum habet cõfenfum,aut pectini:eędem partes aperiendę,laborante vefica;nam quod inteftinis affectis,aut peritonæo, abdomen vrere expediat, fatebitur quifque, fi fuerit eidem compertum,nedum artus,hoc eft brachia,& crura,fed & quafuis alias partes malè affectas,poffe inuri. At cur illud nõ admittet, quando concedunt vnanimi fentẽtia omnes, laborante per propriam effentiam capite,poffe in ipfomet capite,excitari fonticulum?equidẽ, vt rem liberè fatear, non video, quæ caufa diuerfitatis fingi poffit: quinimo, melius multo agi,cum ægrotantibus crederem,fi quoties laborat hepar,cor,ftomachus,inteftina,vterus,vt ipfafmet partes exureremus,aut vicinas; ita enim facilius affequeremur propofitum, neque hepatis loco,alię partes vacuarẽtur,quas vacuare,nullo pacto expedit. Vt mittam vitari hac ratione difcrimen, ne dum hepar, e. g. ad crus, aut brachium,quæ imbecilliora funt reddita cauterio,humorem deponere tentat, intermediæ partes, expurgandi excrementi contactu, oblædantur.

Non probo tamen, vt diù in hifce partibus detineantur, nam cum fint laxiores,& calidiores,facile poffent, vbi funt vlceratæ, aliunde fufcipere fluxionem humorum, morbique grauiffimi excitari.

Ex his intelligetur, in qua nam parte expediat aperire cauterium, cum reuellendi gratia,eft excitandum; enimuerò cũ reuulfio ope cauterij fiat,vacuata illa parte,à qua humor ad aliam delabitur,vbi intelliget medicus,per quas vias, quæuis pars cõmodè expurgatur, intelliget idem,quænã pars inurenda,vt humoris confluxus inhibeatur. Cogita, e.g. laborare aut pectus, aut ftomachum,ex humoris defluxu à capite; cui dubium, inhiberi hunc influxum, vacuato capite fenfim,quemadmodum fenfim,& lentè humorem progignit? Quamobrem,cum vacuetur caput,excitato fonticulo, in occipite, futura coronali, vtroque brachio,nam vtrumque magnum habet confenfum cum capite,ob venam cephalicam, cauterio in aliqua harum partium excitato, humorum defluxus inhibebitur,reuocato ipfo ad partes inuftas. Iifdẽ nixus principijs,intelliges facilè, quænam pars inurenda, laborante capite eryfipelate,aut quouis alio affectu calido,hepatis vitio. Nempè in crure dextro erit aperiendus fonticulus; nam quamquam ad brachium hepar,poffit fe exonerare; quia tamen reuulfio tanto eft commodior,

quanto

quanto sit longius à parte, fluxione tentata, tanto commodius humor ducetur ad crura, quanto plus distat, quam brachium, à capite.

An verò, interna pars cruris inurenda, an externa, ex ijsdem, propositæ dubitationis decisio petenda: nimirum, si quæ ratio monstret, maiorem esse consensum, & communionem, internæ partis cruris cum hepate, quam externæ; illa aperienda. at si nullam liceat fingere, quod spectat ad hoc caput, causam maioris consensus, præstabit in viris potissimum, dexteram cruris partem inurere, ne si in interna excitetur, ab equitatione impediatur. Esset modò id reliquum docere, quo pacto sit formandum cauterium, & eius symptomatis occurrendum; at quoniam non formamus hic nos chyrurgum, sed instruimus medicum, his claudam hanc de Cauterio disputationem.

ANTEPRAXIS MEDICAE
Liber Decimus nonus.
DE VACVATIONE.

Dicendorum ratio, & ordo. Cap. I.

EXposita natura Diœtæ, & Chyrurgiæ, sunt nostrę partes modo de Pharmacia tractare; hæc enim sunt præsidia, quorum ope extruditur genus omne morborum. Quoniam verò pharmaceutica auxilia, sub vacuatione tamquam sub genere, species continentur, nec possunt, si ignoretur genus, nosci species, hāc propter causam, de euacuatione primum, ordinis necessitate coacti, pertractabimus. Examinabimus autem isthæc omnia: videbimus quibus in morbis vacuare conducat: quid vacuandum: quantum: per quæ loca, quomodo, & quando: & quoniam nil horum consequi possumus, ni vacuationis natura declaretur, ab hac ordiemur.

Quid Vacuatio, quæ eius causæ, quibus in morbis conducat. Cap. II.

VOluit Hipp. vt ei imponit Gal. 2. aph. 17. æqualem esse, humorū omnium eductionem: Gal. noxiorum humorum expulsionem, Fern. 2. de venæ sect. c. 5. *Est*, inquit, *eorum, quæ in corpore præter naturam continentur eductio*: diminutè, vt apparet, diffinientes omnes va- *Quid vacuatio. Hipp. Gal. Fern. reijciuntur.*

cuationem;nam quæ ab Hipp.est tradita, venæ sectioni dumtaxat cōuenit. Quæ à Fernedio adducta, malam non complectitur: nec si humorum eductio,est vacuatio,vt placuit Gal.erit Vacuatio, eductio lapidis,ramentorum, aut flatuum. Diffinirem propterea hunc in modum,est vacuatio eorum,quæ in corpore continentur eductio. Contentorum inquam; nàm vbi pars aliqua abscinditur, aut extrahitur, extractio dicetur,aut abscissio,non vacuatio. Contenti autem nomine, non solùm intelligimus humores, sed quidquid in corpore continetur; vnde resolutio spirituum, excretio vermium, lapidis,arenularum,ramentorum,pinguedinis,vacuatio dicetur;nàm quamuis ramēta fuerint nostri corporis partes,vbi tamen à reliquis seiuncta fuerint, contenti nomen potius merentur,quàm partium.

Vera diffinitio proponitur.

Causa vacuationis,est vis expultrix,vel sola,vel arte adiuta: interdū vis contentrix,præ imbecillitate,non valens continere: vnde quædam vacuatio est spontanea,est alia artificialis: vtraque duplex, naturalis,vt cum vitiosum quid extruditur, & præter naturam, quæ animanti incommoda.

Quæ causa vacuationis.

Est præcipuus vsus illius, multitudinem demere, nam vacuatio, repletioni contraria. Quia verò refrigerat eadem, vt vacuatio choleræ,& sanguinis:calfacit,& siccat,vt pituitæ eductio,reuellit indiscriminatim cuiusque humoris purgatio,si ad contraria fiat,cōducet propter hanc rationem vacuatio, ne dum morbis, qui à repletione, sed intemperiei calidæ, & frigidæ, humidæ siccæ, & ijs omnibus, quæ reuulsione sensibili, opus habent, & quoties humores, ita sunt vitiosi,vt emendari nulla arte queant. Hanc ob causam in venenatis affectibus,vacuamus statim:& in ephimera à sanguine calfacto, & calida hepatis intemperie, mittimus sanguinem, ideóque facimus sanguine fluente. Vnde patet,quot sunt species uacuationis,& quibus in morbis conducat; nam cum sumantur illæ, vel à causis vacuationis,vel ab ijs,quæ vacuantur,ab vsu, modo, quantitate,& loco: quædam erit vacuatio spontanea, alia artificialis, spontanea duplex, aut vi excretrice pellente,aut cōtentrice laxata: quędam reuulsiua,alia deriuatoria, retinet alia rationē generis:quædam minorans,alia eradicans: quædam sensibilis, alia insensibilis, quædam per os, quædam per cutim, alia per secessum.

Quis nam vsus eiusdem.

Hinc quibus in affectibus conducat, colligitur.

Vacuationis quot species.

Patet secundò vacuandum esse in affectibus omnibus, qui à repletione:cum vacuando reuellere volumus;vnde in morbis omnibus,qui à fluxione, vt Angina, pleuriti, non solum vacuamus ad minuendam copiam,sed vt reuellamus; vacuamus demum cum refrigerare est animus: vnde mittimus sanguinem in ardentibus febribus: & calfacere, vt cum pituitam minuimus.

An vacuandum,quia vacuari quis est consuetus? affirmat vulgus,& medici quidam vulgares,cum eo. Negat Gal.lib.de Consuet. Vall.8. controu.

Indicet nè consuetudo uacuādi,uacuationem.

controu. c. 5. Mena in lib. quos quibus, & quando. cap. 5. Reclamat demum ratio, nàm vacuatio, vt & aliud quodcunque præsidium, non à naturalibus rebus, in quarum numero est consuetudo indicatur, sed à causa præter naturam, quæ vel actu morbum inuehit, aut veremur, ne sit illum in posterum inuectura. Quod si hominem aliquem expurgaturi, quem numquam alias cognouimus, an sit consuetus expurgari, inquirimus: haud facimus illud, à consuetudine euacuandi, indicationem sumentes, sed ob duas causas diuersas longè, nempè, vt intelligamus, toleret facilè ne Vacuationem, an difficulter; sunt enim consueta, minus molesta insuetis, quocirca consuetudo vacuationis, tolerantiam facit, non indigentiam. Cupimus secundo scire, an sit consuetus purgari, vt quanta sit congeries succorum, noscamus. Itaque multitudo illa excrementorum congesta, hæc indicat vacuationem, consuetudo nequaquaquam: patet, nàm si exactiori victus ratione instituta, nulla sit redundantia, nullam euacuationem moliemur, quod optabilius: quemadmodum præstabilius est, impedire hostem, ne inuadat, quam inuadentem necare: quę quoniam clariora sunt, quam vt maiori indigeant declaratione, propterea plura non addam.

Quid uacuandum, & quantum. Cap. III.

PErtractans de prima difficultate Hipp. 1. part. aph. 2. docet, medicum id quam maximè curare debere, vt euacuet succum peccantē, non pro eo reliquos. Ergo si pituita lædat hominem, pituitam euacuet medicus: Bilim, si bilis eum affligit. Quod si nullus humor, sed vel arenula, aut flatus ægrotantem infestet, in flatus discussione, aut arenulæ eductione incumbat; hac enim ratione iuuabit, quàm maximè hominem, & quam minima molestia afficiet, qui debent esse scopi propositi medico. Id futurum, noxijs eductis succis, exemplo earum, quæ sponte fiunt euacuationū, demonstrat; ventris enim turbationes, & vomitus spontini, tūc prosunt, cum nocuus humor vacuatur, si secus fiat, nocet. Curet ergo medicus, peccantem humorem educere: cumque debeat euacuatio, proportione quadam, repletioni respondere, tantum vacuet, quantum est quod abundat; ne si plusquam ratio postulat, educat, morbum gignat ex inanitione: si minus, morbum funditus non extirpet. non tamen, id semper exequendum, sed cum vires id tolerant; neque enim rectè morbum is demit, qui vnà cum morbo ægrum de medio tollit, sed conducibilius est ipsum diù torqueri, quam vnà cum morbo, simul vitam omnem profundere.

Quod peccat, hoc vacuandum.

Et qua copia peccat.

Si vires id ferant.

Sed quid, quod Hipp. vacuat, ad animi deliquiū vsque, vt licet apud ipsum videre 1. aph. 23. negant id quidam, fieri debere vnquam, nam vt ipsemet Hipp. 1. part. aph. 3. monet, *Non sunt compressiones ad extremum ducendæ*, & Cels. lib. 2. c. 10. loquens de miss. sanguinis *Semper*, inquit,

Vnde est dubitatio, quomod. Hipp. ad animi deliquiū vsq; vacuarit. multi id faciēdum esse negant.

inquit, *finis faciendus est, antequam deficiat anima*, & paulò supra, *Satius est primum leuare ægrotantem, quam omni vi simul effusa fortasse, præcipitare*: hoc quoque videtur formidare Auic. dùm magis amat multiplicationem numeri, quàm quantitatis: addit ad hæc Cels. rationem dicens: *Si in cura quoque aquæ, quæ inter cutem est, ita respondet, quanto magis necessè est, in sanguine respondeat?* viderat siquidem Hipp. 6. aph. 27. dicentem, *Quicumque suppurati, aut hydropici vruntur, pure, aut aqua vniuersim fluente, omninò intereunt*; sed omne extremum damnatur ab Hip. 2. aph. 51. Præterea numquam natura, ad animi vsque deliquium vacuat. Quare nec faciendum id vnquam à medico. Sed negant hoc, leui ex causa moti: nam quamquam adducta monstrent, nō carere periculo vacuationem extremam, non probant tamen, non esse quandoque extremè euacuandum; nam admisere medici omnes consilium Thucididis, quo monuit, satius esse aliquid, cum periculo facere, quàm omninò dempta spe, certò perire; præter quam, quod neque illa imminent pericula, quæ hi somniarunt, nàm in emissione aquæ hydropici, perit omninò facultas: monet Hipp. vt ad animi deliquium vsque vacuetur quandoque: nunc est aliud deliquium animi, à syncope; hæc enim est omnium facultatum repentinus collapsus, in deliquio animi, patitur tantum animalis facultas. Cum itaque integra maneat vis vitalis in deliquio animi, non in euacuatione aquæ inter cutem, hoc prohibetur fieri, probatur illud; Probatur autem, cùm nullas dat morbus inducias, & certò dignoscimus, multum esse, quod redundat. At si quod semper ferè accidit, non possumus conijcere certè, quāta est humoris copia, quæ vires: multò satius fuerit, humorem vacuandum relinquere, quam fortiori exhibito medicamento, plusquam ratio postulat, expurgare. Auic. 4. pri. c. 4. loquens de hac euacuatione, *Non est* inquit, *ad hoc præsidium festinandum, at cautè procedendum, & cum aliqua dubitatio incidit, multò satius est aliquid superflui relinquere, quod euacuatione indigeat, quàm exquisitè euacuare, ægrumque eò perducere, vt vires resoluantur; natura enim illud residuum sæpissimè resoluit.*

Sed negant, leui ex causa moti, nō faciendum quādoque.

Est autem faciendū in morbo graui ex multa copia.

Quæres, an quemadmodum extrema vacuatio, quādoque est ex vsu, sic vbi vires languent, licet vel exiguam moliri. Fern. 2. lib. de venæ sect. c. 10. *Raro, ait, vires adeò prosternuntur, vt ne vel minimam quidem euacuationem substineant, verum huiusce tamquam inutilis, non meminere, quod citra ægroti alleuiationem, viribus incommodet, statueruntque viribus omninò afflictis, nullam omninò vacuationem adhibendam*, quod laudo, & ad alia progredior.

Dub. an exigua vacuatio ex vsu quādoque, quemadmodum ex usu extrema.

De modo uacuationis. Cap. IIII.

Quid vacuatio per epicrasim.

POtest redundans humor subitò, & confertim excerni, potest idem per epicrasim expurgari. Est autem vacuatio per epicrasim facta, vt

vt ex Gal. constat 9. met. 10. cum vitiosum, paulatim educitur, & quod est salutare, paulatim pro eo reponitur. Videbimus proinde, quando confertim, quando paulatim vacuare sit tutius: & quoniam altero contrariorum exposito, alterius natura elucescit, attingemus tantum, quibus in morbis, paulatim vacuare expediat, nã inde intelliget quisque, quando simultanea, & exquisita humoris eductio, sit ex vsu. Est paulatina euacuatio primum eligenda, cum humor, qui vacuari debet, est crassus, & tenax; nam & natura, quam medicus imitari tenetur, hac ratione abigit crassos humores, & viscidos. Nec aliter res fieri potest; nã vbi materia est cocta, protinus expellenda est. Quare, cum non coquatur illa, tota simul, nũquam erit, simul vniuersa effundenda. Non malè itaque faciunt nostrates medici, qui ad diuturnas febres extirpandas, serapijs, magistralibus vocatis, vtuntur; nam partem materiæ subtrahunt, reliquam ad coctionẽ disponunt, cauitates aperiunt, morbi diuturnitate obstructos. Sed quantum laudis merentur in re ista, tantumdem reprehendendi ijdem, quod in quartana, plus iusto timidiores, nunquam audent, vel leuem expurgationem moliri, cùm tamen ratio probet in morbis longis, ex vsu esse quędã medicamenta, quibus, quod coctum est, expurgatur. Probatur secundo, hęc euacuatio, cùm magna est, humorum colluuies expurgãda, nàm summam vasorum inanitionem, non sunt vires, quæ ferant: vnde prudenter satis ij medici faciũt, qui morbum gallicum decoctis, & repetitis vacuationibus, curare contendũt, nã hydrargirij inunctio, & suffumigia, extrema remedia sunt, quæ non nisi extremis morbis opportuna. Ob eamdem causam, cùm virtus est debilis, & morbus vacuationem exposcit, est paulatim, & sæpè euacuandum: paulatim, nè cadat facultas: sæpè verò, vt morbificæ causæ magnitudini ęquali remedio succurratur. Est eligẽda quarto euacuatio per epicrasim, cum sunt viæ impeditæ, nam si confertim excrementorum multitudinem, extrahere tentes, impinges magis, vnde putrescent, aut ad nobiliorem detrusa particulam, morbum validiorem concitabunt. Hinc fit, vt multi obstructionem patientes, in febrem incidant, cùm forti medicamẽto expurgantur; ex quo discere possumus, non esse vberem humorum copiam, vel ad cutim ducẽdam, vel ad vias vrinarum, nam angustiora loca sunt, quam vt tantam copiam humorum excipere possint.

Est hac ex vsu, cum crassus est humor educendus.

Cũ magna est humorũ seges, expurganda.

Cum virtus est debilis, et morbus vacuationẽ exposcit.

Cũ viæ sũt impedita.

Hæc tamen obseruanda, cum dat morbus inducias: at vbi breui, sunt vires oppressuri, vel quia extremi sua natura, & praui: aut quia humor furit, suaq; instabilitate conturbat omnia, educatur confestim, præstat enim non nullo virium dispendio, disijcere morbum, quàm sinere, vt ea materia in principem aliquã partem collabatur. Sed neque in omni affectu graui, pro ratione copiæ vacuandum, sed tũc est illud tentandũ, cum vacuandi indicatio vrget. At cum reuellere à parte inflammata, e.g. est animus, iterata venæ sectio, aut alia quæuis vacuatio est tutior,

Nota.

&

Epilogus. & vtilior; ita enim desuescunt partes transmittere ad locum affectum. Obstructos ergo expurgaturi, non satis firmos, & validos: & magnam humorum colluuiem, in mediocri morbo, paulatim illud facere tentabimus. Repetemus vacuationem, cùm reuellere volumus. Multũ simul educere tentabimus, cum nõ dat morbus inducias, vel quia grauis, vel quia vago motu materia, hac, illac defertur, nec reuellere volumus, sed vacuare. At quoniam potest id fieri à natura, potest ars illud exequi, quando naturæ, quando arti illud debeamus committere, nunc subdemus.

An arte uacuandum, an omne negotium naturæ committendum. Cap. V.

HIppocratis sententia fuit, vbi natura sufficit, superuacaneam esse omnem medici operam. Vnde 1.aph.20.scripsit, *Quæ iudicantur, aut iudicata sunt integrè, neque mouere, neque nouare aliquid, siue medicamento, siuè aliter irritando, sed sinere.* Porro, nihil debere medicum moliri, euicto morbo, est cuique compertũ. nam est apud omnes receptũ dogma illud, *Habitibus præsentibus in materia, cessat motus.* Non esse insuper, quidpiam mouẽdum à medico, vbi natura mouet sufficienter, est pariter, quod omnes admittant. nam frustra fiunt pluribus, quæ possumus ęquè benè paucioribus consequi: quare, si natura vtens internis suis instrumentis, ad sui cõseruationem comparatis, sufficit, temerè ex nostra arte exhibebimus vacuantia præsidia, quæ tantum abest, vt iuuent, vt semper aliquid mali, corporibus inferãt. vt tamen nihil agat prorsus, extremæ videtur ignauiæ; cur enim in humorum saltim concoctionem non incumbet? equidem, quantum capio, quantum sapio, nullũ hinc video imminere discrimen, quinimo proderit illud plurimum, si cocta sunt medicanda: cumq; ad hoc ipsum conducat non parum, si sint corpora fluida, & mouere aliquid, & nouare, ex vsu esse videtur. Neutrũ tamen expedire monet hoc loco, & prudẽter Thadęus: enimuerò cum digerit perfectè natura, calfaciunt ipsam digerentia admota: & prolectantia aluum, facilè poterunt fluxum concitare. Quamobrem nec in facta crisi, nec futura, nec fiente, si perfecta illa fuerit, est quod, quidpiam medicus moliatur. At vbi est impotens ad morbum abigendum natura, tunc præsto esse debet ars medicatrix. Ergo, cum nullo modo vacuat natura, aut sic lentè, vt nec eductum sufficiat, nec speramus, vt in posterum suppleat, iuuanda tunc vacuatio. ita docet Gal. 6.epid.com.2.t.9. ait enim, *Si molestus humor excernatur, sitq; moderata vacuatio, is permittendus est, nulla alia cura suscepta: quemadmodum si moderata non sit, facere aliquid medicus debet, vt tum copiam cohibere, tum mancam euacuationem prorritare, quod ipse dixit,* pro-

prodeuntem vnà exprimere. Et 1. epi. comm. 3. miratur, cur Critoni, non miserit sanguinem, cùm certum esset, haud posse dextri pedis pollicem, vniuersam excipere materiam. Vnde 9. met. 5. mulieri correptæ synocho, & imminutè menstruanti, detrahit sanguinem, *quo ex coniunctis ambabus perficiatur, quod postulat*. Suadet idem ratio. Nam censent omnes, imitandam esse naturam, vbi rectè operatur, & in salutem animantis incumbit: quare cum imminuta est vacuatio, quam natura inchoauit, ars illam, perficere debet. Nec desistendum, vt torpidi quidam existimarunt, quia ignoramus, quantum sit vacuandum; nam si hoc timore perculsus, nil audeas tentare, nil vmquam tentabis; nam semper remedij quantitas est incerta, nec potest illa certò præfiniri.

Euasio?

At quando id faciet medicus, adhuc mouente natura, an vbi quieuit ab opere? Id esse videtur satius, nam crisis fit in statu, in quo satius esse quietē habere, dixit Hippocr. Præterea mouet lentè, non rarò natura, & quæ deficiens in initio videbatur vacuatio, absoluitur. quare expectandum quousque quiescat, nam ita & certiores erimus, an vacuandum, & quantum? Cogit tamen quandoque morbi vehementia anteuertere, & natura operante, operari; etenim omninò improuidi est, differre remedium, vbi nullus est collapsa iam natura, remedio locus: sic vbi puerperia, imminutè fluunt, statim saphenam secamus, si morbus affligat: contra, si det inducias, nec morbus citò expostulet remedium, differre licebit.

An actu natura mouente, mouebit medicus, an ubi illa quieuerit?

Obiectio.

Turbat nos tamen Gal. 1. de art. cur. ad Glauc. 14. dicens, *Si febris, vna cum alui profluuio iuncta fuerit, nullam aliam moliri oportet, vacuationem, etiam si quæ adest, non sit pro multitudinis ratione*; Quæ enim remedia adhibeas? adstringentia; at si cohibeas humoris profluuium, aut in princeps aliquod viscus internū repet, aut putrescens febrem auget. Aetius serm. 9. cap. 35. *Etenim*, inquit, *biluctari & excretionis cohibitionem moliri, maiorem morbum facit; siquidem, quæ cohibentur sursum perlata, dolores capitis, aut phrenitides, aut lethargos, aut parotidas inferunt perniciosas*. Nec minus damni inferas, si euacues; aut enim mittes sanguinem, aut expurgabis. At sanguinis missio damnatur ab Hipp. 4. de rat. vict. 118. Ab Auic. expurgatio, nā dicit, *Ventrem soluere, super ventris solutionem, est timorosum*: nempe periculū est, nè in immodicā alui fluxionē, æger incurrat. Hac ratione ductus Trinc. quietē imperat medico in hoc casu, nec vt quidquā operetur, monet: Hipp. tacitè, vt patet, repugnans, quippè, qui monet, imminutā vacuationem, & vtilem esse perficiendam. Proinde dicerem, prohiberi eo loco à Gal. vacuationē quamcūque, quia vētriculū, quem sanū esse oportet in vacuatione quacūque, labefactatum esse ponit, & multis cruditatibus infarctū: in hoc affectu, vult feriari medicū, & nullā vacuationē moliri, quāquā vacuet diminutè natura: nam deiectoria pharmaca, deijcient ventriculi robur; venæ sectio, crudos ventriculi succos, ad venas penitiores deducet. Subijciam integrā Gal. sentētiam,

Trincau. affertur, et reijcitur. Et vera solutio proponitur.

vt

vt in hac mente fuisse intelligatur. *Age inquit, si quis febricitet & adsit plethorica dispositio, verum ex recentibus cruditatibus sit, ac morsum sentiat, afflictumq; os ventriculi, vel si humorem etiam aliquem malum euomuerit, & ex bibitus transitu non parum fuerit offensus, adeo vt grauiter se habeat, atque anxiè: num quid, hic ad febrem respicientes, multitudinem solam vacuare tentabimus (quod alioquin sine molestia faceremus) an prius ori ventriculi prouidebimus, ac deinde, postquam circa hoc benè se habuerit, quam contingerit, totius corporis vacuationem faciemus? mihi quidem ita agendum videtur. Multos itaque sæpius vidi, qui ita affecti erant quosdam interiisse, nonnullos ad extremum periculum fuisse perductos, cùm medici eos vacuare tentassent, antequam os ventriculi corroborassent.* Ventriculi itaque imbecillitas vacuationem impedit, quamquam ex alio capite esset illa quam maximè opportuna.

Quando euacuandum. Cap. VI.

CVm in re quaque agenda, permagni referat, temporis occasionẽ eligere, dicam propterea de opportuno vacuãdi tempore; quod quia multiplex, anni, diei, morbi, idque duplex, vniuersale, & particulare, agemus de singulis.

Quo anni tempore vacuandum. Verno, seu præseruare, seu curare velis affectus, qui dãt nobis inducias.

Quod pertinet ad primum, nulli dubium est, in morbo leni, lentoque, qui dat inducias, esse vacuationem, vsque ad commodum tempus differendam. Est autem tempus commodum vernum, siuè expurgare corpus, seù velis educere sanguinem sic. 6. aph. 47. Hipp. docet: Scripsit enim. *Quibus vena sectio, aut expurgatio confert, his verno tempore, aut venam secare, aut expurgans medicamentum dare oportet*, quod est, quicũque ad abolendos lentos quosdam affectus quique dant inducias, siuè vt præseruentur ab alijs, cuiuscumque sint generis, euaquatione opus habent, hos vt verè vacues consulo. Scio Gal. interpretari aph. de actu sanis, ægrotaturis tamen, ni vacuentur; sed non tantum ad præseruationem, pertinet aphorismus sed, & in curatione morborum, qui dant inducias, locum habet. Cur autem vernum tempus commendetur maximè ad vacuationem rectè moliẽdam, facilè est diuinare; nempè Vere vigent facultates, humores temporis tepore eliquati, promptè educuntur; conueniunt hæc numquam æstate, aut hyeme, licet per autumnum, & humores sint eductioni parati, & corpus sit vegetum; quare est ver, & autumnus, accommodatum tempus vacuationi.

Hãc ob causam.

Qua hora diei? Quantis potest.

De horis diei, non potest, quid certum statui; nam quædam vacuationes probantur à cœna, vt pilulæ illæ capitales dictæ, aliæ ieiuno corpore fiunt: præterea, cum sint cauendæ accessiones, & hæ stato tempore non fiant, sed nunc meridie, nunc vesperi inuadant, non potest certa diei hora præscribi. Redditur eandem incertam, symptomatum grauitas. Cum enim, statim ac inuadũt, ob extremos, quos ferre solent labores, statim magna remedia exposcant, non potest certa hora vacuationi

ni præſcribi, quando non habent determinatam horam inuadendi. Itaque vt à dierum numero, nullam medici ſumunt indicationem, ſic neque ab horis diei. Confirmatur, quia túc admouendum remedium, cùm vrget neceſſitas, neque eſt, quod prohibet: poteſt hoc contingere quauis hora diei; quare in quauis hora vacuari poterit.

Quæ morbi tempore.

Cauēdę acceſſiones.

Quod pertinet ad tempora vniuerſalia morbi, rectè ab Hipp. dictum, *Cum morbi inchoant, ſiquid tibi mouendum videtur, moue: in ſtatu verò, melius eſt quietem habere*; nam vt ait Gal. *eſt tunc temporis, fatigata natura*: ob eamdem cauſam, cauere oportet acceſſiones, ea tamen lege ſeruata, quam ſcripſimus lib. 15. c. vlt. nempè ſi intermittat acceſſio, interuallum eſt expectãdum; remiſſio, ſi tantum declinet. Quod ſi priuſquàm vna inclinet, ſuperueniat altera, tunc temporum cõditione perpenſa, eo articulo temporis vacuabis, quo minorem æger ſentit moleſtiam; nam ſi abſtinendum à cibo deteriore parte circuitus, quomodo vacuabis? temperabis tamen vacuationi, ni aliud vrgeat; at ſi dolor v.g. aut ventriculi, aut colicus, vnà cum febre hominem inuadat: quis erit adeò ſæuus, vt hominem torqueri permittat, quouſque remittatur acceſſio? nec fuerit quiſquam, ita ſtolidus, qui humorem ad princeps aliquod membrum irrepentem, non reuellat, & in ignobilem partem deducere tentet. Vacuãdum itaque in his caſibus, quamquam febris acceſſio vrgeat. At quia numquam debet, contraria indicatio negligi, illæ vacuationes tententur, quæ poſſunt dolorem lenire, & febrem nequaquam intendere.

Ni tamẽ dolor vrgeat.

Aut humor ad mẽbrũ princeps moueatur.

Vel craſſi humores uomitu, ſint educendi.

Addunt alij eſſe pariter, cùm acceſſio infeſtat, euacuandos vomitu, humores craſſos; ſiquidem eo tempore moti, vacuantur facillimè. Hinc, quia quartana, fit ab humore ferreo, & craſſo, imperant omnes vomitum, vbi illa inuadat, commendantque eumdem in febribus omnibus pituitoſis. Auic. in cura quartanæ, *Die* inquit, *acceſſionis, prouocetur vomitus; humor enim tumultuat, acceſſionis die: calor hunc calfacit febrilis* Aetius ſerm. 3. 1. quatern. c. 125. loquens de veratri exhibitione, *At*, inquit, *in morbis, in quibus interualla ſunt, dandum eſt in interuallis: in alijs, quandocumque contigerit; in quartanis verò, & fluxionibus inteſtinorum, in ipſis acceſſionibus*. Idem Conc. diff. 163. Argent. 1. aph. 11. Ferd. Mena in comm. ſup. lib. quos, quibus, & quando: adijcit tamen duas limitationes, altera eſt, vt æger ſit, promptus ad vomitum, altera ne fiat ſolemnis per vomitionem, expurgatio. Hæc enim ſatius eſt, vt in remiſſione tentetur. Idem Merc. in cura quartanæ, & eſt communis doctrina. Gal. verbo, ne dum in quartana, ſed in cuiuſque febris acceſſione, laudat vomitum, ſi pronã ſentiat naturam; ita enim ſcribit lib. quos quibus, & quando, *Ex paroxiſmis ipſis indicationem ſumes de modo vacuationis, per ſuperiora euacuans, acceſſionis tempore, per inferiora, in remiſſionibus: probat, quia ſpontaneæ vacuationes ſic iuuare videntur falla in acceſſionibus multis vomentibus, & per nares proijcientibus ſanguinem,*

in

& declinationibus autem per vrinas, & alui excretiones.

Nam facilè permittitur vomitus in accessione.

Quæ autem sit huius experientiæ ratio, tacet Gal. peti fortaßè potest, ex humoris diuersitate; crassa enim pituita, biliosi tenues: Propterea, ni illa à natura agitetur, frustra tentabis educere: tenues, quamquam quiescant, extrahere poteris: proinde, vbi illi à natura mouentur, arripienda occasio est; nàm si prætereat, frustra eos tentabis educere: id cum locum non habeat in tenuibus, differri eorum vacuatio potest. Quod si id non placeat, dicere secundo potes vomitiua, quæ in accessione permittuntur, longè minus molestare naturam, quã quoduis aliud medicamentum deiectorium; penna enim vel digito in os immisso, aut aqua tepida absorpta, iuuamus vomitum: deiectionem, vel pharmaco assumpto prolectamus, vel acri iniecto clystere.

An cauendi decretorij dies.

Cauere secundo oportet decretorios dies, si conijcias esse naturam decreturam; ni moueat, potes tu mouere; idcirco enim hoc interdictũ medico, ne vel motum naturæ impediat, vel arte, & natura pellentibus, immodica sequatur humorum effusio, viresque eneruentur. Cùm nullum huiusmodi discrimen immineat, feriante natura, admittit quicumque, posse eo tempore medicum, aliquã vacuationem moliri. Ita Manard. lib. 13. ep. 1. Ingraß. disputat. an 6. die purgandũ. Mena.

Nec tantum, otiante natura, poterit medicus vacuare, sed cum malè natura, & ineptè operatur: vnde si succos ad caput, aut aliud viscus nobile transmittat, reuellet eosdem ad partem ignobilẽ medicus. Mouere itaque die critica poterit medicus, ni moueat Natura, aut malè moueat. Quid si diminutè, eadem vacuet? an statim eadem die vacuandũ? à vomitu, aut clysteribus nõ abnuerẽ, parcerẽ pharmacis, nã cùm crises in die magis inquieta cõtingant, nõ licet pharmaca in die maioris afflictionis, exhibere: prę terea multoties incipit natura lẽtè, & postea perficit. An præter hęc omnia cauere debet medicus, cũ vacuat, aspectus nõnullos astrorũ, præcipuè autem Lunæ oppositionẽ, & coniunctionem?

An aspectus astrorum.

Difficultas agitata à quãpluribus, cui dedit occasionẽ Auic. qui hęc 4. 1. c. de vẽtosis. *Quidã autẽ præcipiũt, vt ventosæ in principio mẽsis, nõ apponãtur, quoniã humores nondũ cõmoti fuerũt, neq; ebullierũt: neq; in fine mensis, quoniã humores, tũc sunt diminuti, sed in medio mẽsis, cũ humores sunt ebullientes & in sui luminis augmento, in corpore luna sequẽtes.* lib. de aere, aq. & loc. *Maximè*, inquit, *obseruare oportet, magnas temporũ mutationes*, has cieri in humoribus, Lunæ motu, cõstat ex 3. de dieb. decret. Quare tum ratione motus humorum, quos nescimus, quã in partẽ moti decurrant, cũ quia multũ patitur natura, erit quàm maximè tutum Lunę coniunctiones, oppositionesq; cauere. Et quidẽ si id cauet Auic. in ventosę appositione, quanto probabilius est, vt in cęteris, quę sunt maioris momenti, obseruemus. Quid ergo? nũquam ne euacuabimus in solstitijs, ęquinoctijs? Quiescemus in ortu Canis, & Arcturi? cũ Luna, Soli opponitur, aut iũgitur? Ita sanè, ni quid vrgeat magis. Ergo cauebimus sẽper

hos

hos aspectus, cum pręcauentes aliquid tentamus facere; præstat enim; tunc temporis, optimam occasionem eligere. At si quid vrgeat magis (est autem quæcumque alia indicatio dignior, nam hæc minima, vt ait Vall.) pręstat, contempta Lunæ, & cuiusque alterius astri contra indicatione, euacuationem moliri; omninò enim fatuum est, quia Sol est in canicula, aut Leone, febricitantem relinquere; nam potest influxus ille, ni omninò impediatur, moderari, si subiectum sit ineptum recipere qualitatem illam: aut si impediri nequit: haud sumetur, tunc temporis indicatio à Luna, sed à viribus, vi Lunæ maligna, prostratis: aut à citatis humoribus ab eadem, quod cum dignoscat medicus ex symptomatis superuenientibus, rectè censet Manard. dum satius esse iudicat, lotiũ inspicere, quam astra, vide Vall. 7. contr. vlt.

De eligendo loco, per quem humor ducatur. Cap. VII.

AD tituli intelligentiam nota, cum vacuatio sit triplex, reuulsiua, deriuatiua, & alia, quæ retinens nomen generis, simpliciter vacuatio dicitur; nos haud quærere, ex qua parte vacuandum, cum reuellere volumus, sed vnde vacuandum, cum vacuare intendimus. Nota secundo, cum morbi, in quibus vacuandi indicatio vrget, sint duplices: alij, qui in parte determinata consistunt, vt phrenitis, pleuritis, & epathitis, & alij, qui citra partis insignem lęsionem fiunt, vt febres: non esse controuersiam, per quem nam locum debeat educi humor, aut aliud, morbum faciens in parte determinata contentum; constat enim, partem supernam ventriculi, vomitu, infernam, & intestina, enematibus, vasa vrinaria, per vrinam purgari, tussi demum spiritalia membra, vt clarè Galen. lib. art. med. cap. 99. Difficultas ergo est respectu illorum morborum, qui absque peculiari affectu partis, ortum habuere. *Explicatur titulus.*

Pertractans de re ista Hipp. 1. aph. par. 21. *quæ inquit ducere conuenit, quo maximè natura vergit per loca conferentia, eò ducere conuenit*: quod est, quę sunt vacuanda, per eam regionem duci debent, per quam vergit natura, si tamen sit accommodata: dubium tamen, quid nomine naturæ intelligat, an facultatis pellentis propensionem, an humoris; vtrumque enim sensum potest aph. recipere, alter est, per eam regionem debet humor educi, ad quam propendet: alter est, per eam regionem, est humor vacuandus, ad quam facultas corporis expellens inclinat. Explicat in initio commẽti Gal. per natura, propensionem humorum: in fine commenti, non ipsius humoris, sed naturæ expellentis propensionem respicit. Hinc opinatum communiter est, esse vtrumque *Affertur Hipp.* *Dub. quid nomine naturæ voluerit Hip. humoris ne, an facultatis.*

Pro pensionem vtriusque attēdūt ferè omnes.

obseruandam scilicet propensionem naturæ, & humoris: ita Mōtanus Argen. Salu. Capiu. Vall. Pellentis naturæ propensionem esse attendendam, nulli dubium, respiciendam insuper inclinationem humoris persuaderi potest, quia tradens rationem Gal. 4. aph. 4. cur æstate per superiora sit medicandum, & aph. 6. graciles, & facilè vomentes superius purgari debeant, contra melancholici per inferiora, eam omnem ad humorem videtur referre dum dicit, vomitu purgandum esse æstate graciles, quia magnam congerunt bilis copiam, quæ fertur sursum, per inferna melancholicos, quia habet melancholia, ob suam grauitatem, ad loca ima propensionem.

Nos naturę dumtaxat.

Puto ego tamen, numquam esse humorem respiciendum, attendendam semper facultatis pellentis propensionem; nam si esset in loci electione, ab inclinatione humoris sumenda indicatio, ita vt leues supra, graues infra extrudi deberent, esset bilis semper vomenda, deijcienda infra pituita, quod quamquam ab aduersarijs concedatur, constat tamen esse falsissimum; nam cum sit bilis humor acer, & mordax, sit vētriculus sensus exquisiti: omninò temerarium erit, per partem adeò nobilem, humorem hunc ducere, vel Galeno ipso auctore, qui alibi scripsit, prudenter à natura cautum, ne bilis ad ventriculum reperet, sed statim ad intestina illabatur; nam turbaret coctionem ipsius, lancinaret eumdem, induceret syncopem. Non itaque commodum fuerit, bilim ad ventriculum ducere; nec pituitam per sedem deijcere; primum quia longa experientia didicimus, pituitam facilius, & frequentius vomitu, quam bilim purgari. Quo circa, frequentiores fiunt vomitus in pituitosis, quam biliosis: & ad vitanda incommoda, quæ ex crapula, laudarunt medici omnes, præsertim antiquiores, ipsum vomitum, vnde est illud.

Diæta, & uomitu, curabant omnia prisci.

Secundò, quia Hip. siue Polyb. lib. de vict. salub. t. 15. *sex* inquit *menses hybernos, vomendum est, hoc enim tempus pituitosius est æstiuo, & morbi circa caput, ac regionem illam fiunt, quæ est supra septum transuersum: cum vero æstas, & calor fuerit, infusis vtendum, quia tempus illud æstuosum est, & corpus biliosius:* cui conforme est illud Celsi lib. 1. cap. 3. dicentis, *vtilior est vomitus hyeme, quam æstate, nam tunc, & pituita plus, & capitis grauitas maior subest:* & quamuis conetur Galen. Hippo. locum explicare, ego tamen, vt rem liberè fatear, aut Gale. mentem, non assequor, aut rectè reijcitur ab Argent. in huius aph. comm. Sed si facultatis tantum propensio contemplanda, quid ad Hippo. dicentem medicari æstate, & graciles, & facilè vomentes? Quod pertinent ad primum, putant multi tex. esse deprauatum, & ita legendum, medicari æstate superiores ventres, hyeme inferiores; censent itaque, haud doce-

Dilucidatur apho. Hipp.

Ac primum reijciuntur quidam.

re

re illo aph. Hipp. per quam partem, sit vacuatio facienda, sed quæ partes hyeme debeant expurgari, quæ æstate. Probant hoc, quia quia non scribit Hippocrat. medicari æstate supra, hyeme infra, sed æstate superiores magis, hyeme inferiores, contra vbi de loco, per quem ducendus est humor, sermonem habet 6. aphor. & 7. *graciles* inquit, *& facilè vomentes, purgare superius, eos verò qui difficulter voment, purgare deorsum:* declarantes insuper, quinam sunt ventres superiores, & partes, quas æstate purgare est opus subdunt, supernas partes dici, eas omnes, quæ sunt supra septum transuersum. Infernas, quæ infra: quare esset caput, æstate purgandum, venter inferior hyeme: at hoc falsum esse intelliget, quisque, vel parum in medicina versatius. Quare non est modo aliquo dicendum doceri hunc ab Hippocrat. qui ventres debeant hieme purgari, qui æstate.

Non minus displicet Philothei expositio, qui per superiores ventres, os stomaci, & oesophagum intelligit, per inferiores fundum, & intestina; primum, quia nil determinat de capite, & pectore. Secundo, quia ventriculi, siue quoad partem supernam, aut infernam hyeme potissimum, ratio est habenda, quare falso affirmāt supernam partē hieme infernā ęstate expurgari debere. Argenterius corrigit hūc in modū, medicari æstate, exteriores magis, hyeme interiores, nam in euacuatione, est naturę expellentis propensio attendenda: iam verò æstate, humores omnes euocātur ad cutim, & per sudorem, & halitum expirant; hyeme, cuncta intro recurrunt; quare rectè faciet medicus, si per externas, æstate, per partes internas, hyeme humores expurget. Argent. assentiret, si hæc expositio consonaret gręco textui: nunc verò per ἄνω, & κάτω, nullo pacto interna, & externa exponi possunt, sed semper supra, & infra. Proinde dicerem, docere hoc aph. Hippocrat. quid æstate, quid hyeme sit vacuandum: per quam regionem debeat modo humor educi, nequaquam attingere. Cęterum quia bilis superam partem sanguinis petit, est enim veluti spuma sanguinis, melancholia, & pituita subsident, est enim melancholia fęx sanguinis: volens innuere Hippocr. bilim esse expurgandam æstate, melancholiam, & pituitam hyeme, scripsit *medicari æstate supra* non superiores partes, vel per supernam cauitatem, sed quod supra sanguinem esse solet; *Hyeme autem infra*, hoc est deijcies hyeme, quod infra subsidere solet, hoc est pituitā, & melancholiam.

Secundo Philotheus.

Tertio Argent.

At propria Expositio affertur.

Alterum aphorismum, ita interpretatur Argent. gracilia corpora sunt purganda per vomitum, non quia bilim congerunt, sed quia facilè ferunt eam vacuationem, difficulter obesa; ferunt autem difficilè vomitum quia comprimitur vomitu Diaphragma, vnde non leue imminet periculum, ne peritonæum disrumpatur, indeque fiat, vt vel omentum, vel intestina, delabantur ad scrotum. Cui libenter subscriberem,

Exponitur alter aphor.

nisi illud retraheret, quod non docet, cur nam dicat Hip. cauentes æstatem, cauentes hyemem.

Alia itaque tradenda expositio, ad cuius intelligentiam, noto primum, euadere corpus gracile, multas ob causas, interdum, quia habet ossa exigua, alias quia caret pinguedine. Tertio quia parum carnis obtinuit: paucam habet carnem, aut quia exigua est copia sanguinis, aut quia vitiosus: ex pauco autem, aut non bono sanguine, non potest multa caro progigni. Non ergo, omnes graciles biliosi, calidi, & sicci, quamquam biliosi omnes sint graciles, sed dantur graciles frigidi, & sicci, dantur graciles pituitosi, resoluto enim eorum calore, frigescant necesse est; quare & pituitam congerere. De his ergo loquens Hipp. ait *graciles* (intellige tu frigidi, & pituitosi) neque hi omnes, *sed facile vomentes*, purgandi sunt per partes supernas; nam eo inclinat natura: *cauentes hyemem*, corpus enim crudis refertum humoribus, purgandum est, antequam hyems ingruat, alias aucta ab intemperie aeris pituita, periclitabitur homo: contra verò, qui difficulter vomunt, & sunt parũ carnosi, quod est idem, ac dicere graciles difficulter vomentes, & ij graciles, qui sunt biliosi calidi, & sicci, per inferna purgentur, cauentes æstatem, nam si differatur expurgatio bilis, increscet hæc, æstate aduentante: quare periclitabitur homo à copia illius. Tantum ergo abest, vt hi aphorismi doceant locum vacuationis, ab humorum propensione indicari, vt oppositum, non obscurè innuant, nempe facultatis pellentis propensionem esse obseruãdam. Quod si, succis ad ventriculum repentibus, commendant vomitum medici, haud illum commendant, quia humores ad ventriculum repunt, sed quia ex motu illo humorũ ad stomacum, facultatis pellentis propensionem agnoscunt, alioquin non desideraret semper Hip. illud in ægrotante, nempè vt facile vomat. Quid ergo? nulla ne ab humore, in eligendo loco, indicatio desumetur? est quidem, quod consideres substantiam, & copiam humoris, non propensionem eiusdem, nam cum sit omnis humor grauis, licet vnus grauior alio, fertur quiuis naturaliter, & sua sponte deorsum. Vide itaque, an humor vacuandus, crassæ sit substantię, an tenuis: an magna eius seges, an exigua eiusdem copia; nam si crassus ille sit, aut multus, numquam hic per sudorem educetur, aut vrinam; angustæ enim sunt viæ vrinarum, angustiores cutis meatus, nec tantã humorum farraginem, aut crassitiem excipere possunt: at si pauci, aut tenues, hi exudantur minguntur ue facilius, deijciuntur etiam facilè, vnde Gale. lib. quos quibus, & quando, *tenues, & serosos humores statim purgabis*. Quid vbi natura, omninò est otiosa, nec quidquam tentat? moue ea parte, qua commode illa mouere solet, nam aph. ille. *Quo natura vergit*, non solum de actuali motu explicandus, sed de consueta vergentia, & commoda. Quænam illa, cap. seq. dicetur.

Nota quomodo humor locum vacuationis indicat.

An

An semper, eo humor ducendus, quo vergit natura. *Cap. VIII.*

NEgantem tenet partem schola vniuersa medicorum; & quis enim adeo stultus fuerit, qui iuuet naturam, cum humorem è pede e.g. aut alia parte infima, deponit ad cerebrum? imò quis est, qui contrarium omni arte, omni ingenio, non moliri conatur? Rectè Hip. 1. aph. 21. *quæ ducere oportet, quo maximè natura vergit per loca conferentia ducendum:* & Gal. in com. *oportet itaque medicum naturæ inclinationem animaduertere, & siquidem idonea fuerit subministrare, & adiuuare: sin autē contrariè simul, ac noxiè fiat prohibere, transferre, atque diuertere oportet.* Idem lib. de venæ sect. adu. Erasistr. c. 4. Cęterum quia non admodum constat, quæ nam sint loca ista, conuenientia vocata ab Hipp. declarandum id breuiter, ne vel humorem ducamus, quo non conuenit, vel auertamus, quo erat ducere satius. *Nequaquā, nisi vbi ad congrua loca ducit.*

Galen. in com. cit. aph. has putat esse vias congruas humori ciendo, intestina, ventrem, vesicam, vterum, cutim vniuersam, palatum, & nares in affectibus cerebri, nā hac solet natura, nocuos succos ducere; ne tamen empyricorum more numerasse potius partes, per quas conuenie humorem deducere videretur, quam vt Philosophum decet diffiniuisse, duabus circumscripsit postea notis incongrua loca: ineptum esse censet princeps membrum; incongruam esse putat secundo eam regionem, per quam, non potest humor morbum faciens fluere: vt cum humores e.g. infestant hepar, incongruè per tussim purgare conaberis, quia aut nulla est via ab hepate ad pulmonem, aut nulla apta; diminutè fatis, nam non solum, per has partes, humorem, non licet deducere, sed nec per alias multas: nempe non licet ducere succum per eam, quæ sensus exquisiti, quæ ægrotat, quæ distat multum à patiente particula, quæ non est capax humoris expurgandi. Apta, quę ignobilis, quæ sensus non exquisiti, quæ non ægrotat, quæ proxima patienti particulæ, quę capax humoris expurgandi, ac demum est apta illa, per quā pôt humor deduci. Laudo vt per ignobilē ducatur humor, nam quamquam natura innocue non rarò purget per principem partem, tutius tamen erit, si per ignobilem tentes expurgare, si possit: non sit secundo sensus exquisiti: quare abolenda vomitoria, & medicos nostros laudo, qui fęlici ausu ab antiquis, hac in re recessere; lancinat enim humor os ventriculi, vnde animi defectus, & syncopes. Vide Roder. Veg. lib. ar. med. c. 9. Nō ægrotet tertio 4. p. c. 3. n ālongissime à parte male affecta, reuellere oportet: vnde rectè faciunt medici, qui parti ægrotanti, cauterium non audent inurere; nec in dysenteria pharmaca exhibenda, si alia via curationis occurrat. Sit quarto proxima patienti particulę, nam citius extruditur humor, nec instat ex tractione è partibus lon- *Quæ nam loca vacuationi congrua.* *Quę inepta ex Gal.* *Nos alia inepta quoque esse mōstramus.* *Non eam, quę sensus exquisiti.* *Quæ ægrotet.* *Aut longe à parte patiēti distet.*

ginquis discrimen, ne aliæ, quæ in via & vicinia humoris offendantur. Sit quinto capax humoris vacuandi, alioquin erit labor irritus, cum non detur penetratio corporum. Quare numquam tutò humorum farraginem, per vias vrinarum educes, aut sudores, nec sanum erit, obstructos, valido medicamẽto purgare. Demum illa eligatur, per quam possit humor vacuari, nam omninò fatuum est, quæ in ventriculo, tussi velle expurgare; quæ in pectore, vomitu; quæ in cerebro, & habitu corporis, deiectione, cum promptè hæc eliciantur sudore, quæ in capite, sudore, masticatorijs, & errhinis. Quare laudanda Galen. sententia est, qui lib. art. m. c. 99. & 94. hæc scripta reliquit. *Quæcumque in pulmone, vel pectore continentur, cum tussi educuntur, aut à medicaminibus extenuantibus. Quæcumque vero in hepate, vel venis, vel arterijs, vel renibus aut per vrinam, aut per ventriculum. Quæcumque vero in superiori ventre comprehenduntur, per vomitum; quæ autem in inferiori, per subductionem. Sed quæcumque sub cute per sectionem, vel ignem, aut per medicamina adurentia.*

Ea demum per quam possit humor vacuari.

At dices, febres ardentes, quarum sedes in venis, commodè hemorrhagia narium curantur; morbi multi vomitu; deiectione pleuritis, humore (si tamen Gal. fides est in re hac adhibenda) per sinistrum cordis ventriculum deducto: Hip. dolente parte postica capitis, ex anteriore mittit sanguinem; Arabes, vbi pleuritis est in parte dextera, aperiunt venam in sinistra, humorem versus cordis regionem trahentes; demum nullus est medicorum, qui in affectibus partium, qui supra hepar, deiectorium pharmacum non exhibet, humorem hac arte ad hepar deducentes. Quare haud cauent medici, ne humor ad partem aliquam principem ducatur.

An per principem partẽ liceat humorem deducere.

Laborarunt hic multum Arabes, vt propositam difficultatem dissoluerent, itaque quærunt, an diuertendo liceat, per princeps aliquod membrũ, succum dicere, & licere putat Dinus 4. p. c. 1. q. 21. per hepar, aut cerebrum humorem deducere, quamquam absurdum censeat ad cor illum trahere, si sit corruptus, & prauus. Ne tamẽ à medicis, videretur recedere, qui passim id videntur damnare, subdit damnari illud, scilicet ad partem principem, tamquam ad terminum, humorem deducere; nam cum exitiosior sit omnis affectus, qui in parte principe, numquam absque ægroti pernicie, ab ignobili loco, ad nobilem, ducetur humor: non negasse tamen, quin per principem partem possit trahi. Placuit idem quandoque Gentili: at 4. p. c. 1. q. 11. nedum hoc concedit: sed & illud contendit, posse quandoque ad princeps membrum, tamquam ad terminum reuocare humorem; nam in immoderata narium hemorrhagia, cucurbitulas imponimus hepati, timorem incutimus. Sed longè aliud est coercere succum, è principe parte ineptè prodeuntem, aliud per eam deducere, aut ad eam. Primum licere probat Gentilis, quod cum Dinus nequaquam negasset, laborauit, vbi laboran dum

Putat Dinus per principem partem ducere, nõ ad eam.

Putat Gent. posse per illã vacuari, & duci ad illam.

dum non erat. Dignus eam ob causam reprehendi Dinus, quod tutum esse censeat, ac laudatum per hepar, aut cerebrum humorem deducere; nam quamquam sit cor magis necessariam vitę, quam hepar, aut cerebrum, est tamen hepar, & cerebrum princeps membrum, à quibus semper nocuos auertere humores, est ex vsu. Quod si secat Hip. anteriorem capitis partem, dolente postica, non trahit propterea humorem ad principem partem, est enim in cerebro: nec vbi in affectibus partiũ supra hepar purgamus, humorem ad hepar deducimus, quamquam per venas, quæ in hepate, trahamus illum. Quid ergo? nunquam ne licebit per principem partem humorem deducere? nunquam, si alia via tentare id liceat: vbi hæc vena occurrat, hac eundem, vt rectè Gent. loc. cit. Videor rem istam ad exitum perduxisse, plura propterea non addam.

ANTEPRAXIS MEDICAE

Liber Vigesimus.

DE PHARMACIA.

Dicendorum ratio, & ordo. Cap. I.

NI excidit è mente, quod paulò supra à nobis propositum fuit, illud iam esse reliquum intelliges, vt de Pharmacia disputemus; perlustrauimus enim quæcumque de euacuatione prænoscere, necessarium erat, & de dięta, & chyrurgia, pluribus à nobis est actum; cum verò pharmaciæ nomine, multa complectãtur medici, nimirum vomitiones, deiectiones, spuitiones, purgationes per nares, sudationes, expurgationes, omnes demum vacuationes, quæ tum naturæ opera, cum viribus medicamenti prolectantur, de purgatione dumtaxat sermonem habebimus, nam hæc omnium maximè proficua, si administretur rectè, nocua si importunè admoueatur: aliæ vacuationes, aut non ita frequenter vsurpantur, aut non multi est operis noscere rectam earum administrationem. Ne tamen disputationis propositæ series te lateat, dicã primum quid purgatio, quibus in morbis cõueniat, inquiremus secũdo cõmodũ eius tẽpus, quid demũ præmittere, quę vltimo facere expediat mox, subiũgã.

Quid purgatio. Cap. VII.

Quid purgatio.

Affertur Gal. Fern. Mercat.

Et reijciuntur.

Affertur alia expositio, & reijcitur.

Vnde nec Fallop. probatur.

Ac propterea aliter diffinitur.

VAcuationem eorum, quę qualitate molestant purgationem esse voluit Gal. 1. par. aph. 2. & 2. eiusdem 17. idem arrisit Fern. lib. 3. meth. c. 1. & medicis multis; nam quamquam, excretionē humorum, qui sola copia peccant, aut substantia, purgationem esse non diffiteantur, numquam tamen posse fieri putant, vt cum luxuriant succi, non contrahant ijdem vitium in qualitate: alij multitudinis vitium crassitiei, & tenuitatis, in qualitate vitium esse dicunt: primum modum dicendi tenet Merc. 2. de indic. c 6. secundum Fern. cit. loc. Qui æquè displicent, ac Fern. quidem, quia copiæ, & substantiæ vitium, cum vitio qualitatis confundit: Merc. vero, quia gratis affirmat, vbi humor peccat copia, eumdem qualitate esse prauum. magis è re facere videntur ij, qui qualitatis nomine, determinatam speciem succi interpretantur, nam frequens hoc apud Hip. vnde aph. illum, si talia purgantur, ita exponunt communiter. Si ea humoris species educatur, quæ peccat; sed non caret propterea omni culpa assignata diffinitio, esto ita exponatur; complectitur enim bonam purgationem dumtaxat: Quo fit, vt neque Fallopio possim assentiri, qui cap. 1. tract. de simpl. purgationem dixit esse, vacuationem eorum omnium, quibus humores, & spiritus, aut partes nostri corporis impuræ redduntur: vt omittam, quod non explicat, quid nomine impuritatis intelligat. Pręterea fit corpus nostrum impurum à vaporibus, prauo sanguine, vnde idem purgatur discussis halitibus, sanguine vacuato. At nec vaporum discussio, nec venæ sectio est purgatio. Proinde dicerem, esse purgationem, eductionem humorum, virtute medicamenti purgātis elicitam. Purgantis medicamenti nomine, quamquam illud omne possit intelligi, quod humores detergit, & expurgat, illud tamen sic meretur vocari (vt docta fuit Gal. sententia quinto simpl. 20. quod substantiæ, vt aiunt familiaritate, humores trahit, educit. Erit itaque purgatio, humorum proprietate substantiæ attractorum eductio.

Quomodo pharmaco humores educantur.

Ita purgationem fieri, constat inde, nam si aliter, rem putes succedere, aut illud fiet, natura humorem pellente, aut humore, à pharmaco, tamquam ab hoste fugiente, vel ad ipsum, tamquam ad rem amatam, accurrente; non potest dici hoc vltimum quamquam placuerit Fallop. tract. de simpl. medicam. purg. cap. 2. & 15. Daremus enim humori, vim ad cognoscendum, ad fugiendum pedes, alas ad accurrendum: nec secundum, nam si hac ratione fiat, pharmaco assumpto purgatio, cur non eadem fit, nullo medicamento ingesto, quando hoc est naturæ institutum, vt pellat quæcumque nocitura videntur? An quia euadit pharmaco deuorato robustior? At similia nos adaugent, & seruant, sunt pharmaca aduersa naturæ nostræ & infensa. An acriores fiunt à pharmaco

maco humores, indeque ſequitur, vt quæ antea feriabatur facultas, ad expellendum inſurgat, ſed quamquam multa valeant irritare, haud eo pertingit vis eorum, vt ſuccis quicquam valeant communicare, nam ſal, vix ſedi immiſſum, copioſam ciet vacuationem: multa preterea purgant, quæ vim irritandi nullam habent. Quod ſi dicas ſecretione facta, vi pharmaci, bilis exempli gratia, ab alijs ſuccis, acriorem euadere, ac propterea irritare naturam, & inſurgere: quid dices de pituita, quæ ſecreta à bili, multo mitior redditur? In noſtram demum venies ſententiam ſeligi, nempe primum à pharmaco humorem, trahi, tum naturam ad expellendum inſurgere, nam quod Aſclepiadis commentum, fingentis gigni à pharmaco bilim exempli gsatia, eamque euacuari, non debeat admitti, ſatis ſuperque à Galen. lib. de purgant. medicament. facultat. eſt monſtratum: vnde putauit Fallop. numquam in ea Aſclepiadẽ fuiſſe ſententia, ſed gigni autumaſſe, quia pharmaco aſſumpto ſic perficiuntur, vt irritent, ac propterea natura ad expellendum inſurgat. At quoniam tractio hæc obſcura admodum, qua ratione fiat, e. ſequenti dicendum.

Qua ratione trahit medicamentum humorem, magnes ferrum. Cap. III.

QVà ratione pellat natura humorem, & quęcumque ipſi nocent, è corpore extrudat, nullus eſt, qui non facilè intelligat, etſi à limine philoſophiam, ne dum medicam artem ſalutarit. Qua arte, eumdem ſeligat medicamentum, alliciat, vel doctiſſimis dubium, & incompertum; nam quamquam Gal. ſimilitudine quadam, id ſit declarare conatus, trahi dicens à pharmaco ſuccos, non ſecus ac ferrum, à magnete, maiores tamen tenebras offudit, quia obſcurior eſt, huius euentus ratio, & abdita magis; nihilominus, quia multi, ijque grauiſſimi viri, in re hac laborarunt, verſabimur nos in eodem puluere, nam & illud ſcire iucundum, quid alij de re hac dixerint, qui collimarint magis, ſi tamen vltro progredi non detur: & quando, eadem eſt ratio, medicamenti, & magnetis, auctore Gal. videbimus, quo pacto ferrum à magnete trahatur, vel ad ipſum accurrat; nam hinc propoſitæ difficultatis ſolutio elicietur.

Aphrodiſeus 2. nat. quęſt. cap. 23. ſponte ferrum ad magnetem accurrere autumauit: *ferrum inquit ad lapidem fertur, non trahentem ipſum, vt ad ſe, ſed huius deſiderio,* Eamdem ſententiam nuperrimè eſt ſequutus, vir apprimè doctus Fortun. Licet lib. 1. de ſpontaneo viuent ortu. exp. cap. 116. eamque eſt conatus ſuadere his rationibus. Eodem modo ferrum ad magnetem accurrit, quo ignis ad naphtam: nunc ignis ſponte propria ad naphtam mouetur,

non

non trahitur à naphta, alioquin alliceret naphta suum corrumpens. Quare & coet. addit secundo, omne mouens mouendo, mouetur: at magnes nullo pacto mouetur, accurret itaque propria sponte ferrum. subdit demum, omne trahens sui gratia, trahit: nunc ferrum à magnete perficitur, nam eius contactu, à rubigine preseruatur, & magneticam, vt ita dicam virtutem acquirit, magnes nullo modo perficitur. quare &c.

Non placet nihilominus mihi; nam si ad magnetem sponte accurrit ferrum, è quouis loco, vel distantissimo moueretur ad ipsum, quemadmodum terra, vel in lunæ orbe reposita, ad centrum præceps delabitur. Nec nobis satisfacit, dum dicit, esse longè diuersam rationem terræ, & ferri, nam illa cum simplex sit, vnicum habet motum, propriū ad centrum nimirum: ferrum duplicem, nempè ad terram, & ad magnetem, quia duplicem ferrum naturam habet, genericam mixti, & hanc ob causam, deorsum mouetur, & specificam, talis scilicet mixti, & ab hac habet, vt ad ferrum accurrat. Non satisfacit inquam: primum quia ignis quoque simplex est corpus, & terra simplicius, & tamen multos igni motus tribuit l. 1. & 4. cap. 17. sursum nempè, ad naphtam, & ad consimilem ignem: licet, & hoc falsò adstruatur, nam si vnica forma in igne est, & instrumentum motus vnicum, nempe leuitas, quo pacto ille poterit ad loca contraria moueri? vnicum itaque habebit; nec aliter, nos coget sentire, quod videtur ignis ad similem ignem, aut naphtam accurrere, videtur etenim: at reuera elicit nouum ignem ex naphta, & duo ignes intermedium aerem in ignem conuertunt, ac propterea videtur ad naphtam accurrere, aut consimilem ignem; alioquin cogemur dicere, ad omnem loci positionem moueri ignem, quia posita re combustili in locis diuersis, vbique accendetur.

Nec ferrū, nec ignis multos motus naturales habent.

Non accurrit ignis ad alimentum aut similem ignem.

Non placet tertio duplex ille motus naturalis in ferro confictus; nam si quodcumque mixtum, ab elemento dominante mouetur, & in quouis mixto terræ elementum excedit, quoduis mixtum deorsum tantum erit aptum delabi; & certè, si pro multitudine graduum, motus esse multiplicandi: cur non ponit multos alios in ferro, quando est idem substantia corpus, mixtum, & tale mixtum.

Non tradit quarto causam sufficientem, cur ferrum, cum duplicem habeat naturam, ac duplicem propterea motum, ad terram potius moueatur, quam ad magnetem, aut contra, dum docet illud fieri, quia quoties duo fines proponuntur, semper mouetur ad illum consequendum, quem facilius sperat esse consequuturum, nam si hoc admittamus, penamus necesse est, quemdam, vt ita dicam, discursum in ferro. esto enim à natura habeat inditam propensionem, vt moueatur ad illud, quod facilius sperat consequi: vt tamen modo intelligat, hunc finem

nem facilius posse consequi, non pari facilitate alium, à natura certè habere, nequaquam potest.

Quamobrem probabilior longè eorum sententia mihi videtur, qui censent, trahi à magnete ferrum, nam quæ tractionem hanc impugnabant, facile repelluntur; enimuero, vt mittam, non esse necessarium, vt ferrum sic moueatur ad magnetem, quemadmodum mouetur ignis ad naphtam: non adstruetur propterea propositum, vbi hoc admittatur, quia vt dictum, ignis non mouetur ad naphtam, quemadmodum, nec idem mouetur ad puluerem tormentarium, disseminatum in via, vbi vniuersum puluerem comburit. Propositio illa, omne mouens mouetur, longam habet inquisitionem, & à Physicis agitari debet. Satis est nunc scire, pellentem facultatem plantarum pellere, quamquam non moueatur. Demum nos ponimus ex hac tractione, perfici magnetem, quamquam sit incompertum, quam nam motu perfectionem acquirat.

Sed quamquam trahi ferrum à magnete ponamus, censemus tamē, risu dignos eos omnes quos refert Auic. cap. 10. lib. de med. cord. putasse, emissa è magnete corpora quædam curua, instar hami, aut vncini, attrahere ferrum: neque admittendum Cardani figmentum, qui Thaletem Milesium, & quosdam antiquiores sequutus, ni fallor, viuere magnetem dixit, ferrumque ad se, tamquam pabulum prolectare: nō enim ferrum à magnete voratur, aut consumitur, nec solus magnes trahit, sed ferrum à magnete contactum, trahit aliud ferrum.

Nec placet Epicur. aut Democrit. opinio.

Peruentus fuit quædam opinio, quæ similitudinem Magnetis cum ferro, esse huius motus causam prædicauit: in quo autem similitudo ista consistat, non omnes vno modo explicarūt. Democritus, & Epicur. similem esse dicent magnetem ferro, tum ratione meatuum, qui in vtroque sunt commensurati, cum ratione athomorum, qui ex vtroque perspirant, licet magnetis athomi, tenuiores sint, & rariores, crassiores, qui è ferro prosiliunt. Quomodo ex hac similitudine fiat, vt ferrum à magnete trahatur, non satis conuenit Empedocli cum Democrito. Hic huncin modum fieri censuit. Elati inquit è magnete, ad ferri poros athomi, aerem in ferri poris contentum, propellunt, & athomos eiusdem, ad motum prouocant. Prouocati athomi ferri, ad poros magnetis mouentur, quos insequens ferrum, magnetem quoque versus mouetur

Epicurus, vt refert Gal. 1. de nat. facult. cap. 14. ex vtroque ferri athomos ait, & in itinere occursantes, se amplecti vicissim, propter similitudinem.

At Epicurum reijcit loc. cit. Galenus, Democritum Alex. nos quoq; ab vtroque recedimus: atque Democrito, quia si athomi à magnete prosilientes, & in ferri poris inclusi, ipsum propellunt, repelleretur ferrum à magnete, non moueretur ad ipsum: aut si dicas moueri, quia

pro-

prodeuutes è ferro athomos, insequitur ferrum, deberet continuò moueri ferrum, cum semper è ferro quidpiam exhalet. Recedo & ab Epicuro, nam esto prodeuntes athomi vtrimq; sese complectantur in via, cur ad magnetem potius mouetur ferrum, non ille ad ferrum? Nec placet Diogen. Apolloniatis opinio, qui vt refert Alex. credidit, ferrum trahi à magnete, quia est magnes ficcioris substantiæ, humidioris ferrum; vnde cupiens substantiam hanc humidam ebibere magnes, ferrum trahit. Nam si quid tale exhalãs, id faceret, traheret magnes humidiora metalla, vt plumbum, & alia; traheret aquam, idem faceret pumex. Fracast. lib. de antip. & sympath. cap. 5. & 7. interdum in athomos Democriti recurrit: exactius re postea perpensa, huius motus causam, putat species à magnete ad ferrum missas, quæ cum idem facere valeant, quod corpora, à quibus emissa, trahent pariter. Qui nec admittendus, quia species, vt alibi est à nobis monstratum, repræsentandi dumtaxat vim habent. Quid dicendnm?

Trahi à magnete ferrum, non secus, ac trahitur alimentum ab anima vegetali: Quamobrem, vt hæc trahit, quia habet vim trahendi, haud secus magnes. Est expressa Galen. 2. de nat. fac. 3. facit enim eiusmodi vim inesse magneti, qualis ad menstruum alliciendum, semini: & cap. 7. eiusdem lib. & cap. vlt. lib. 3. qualis inest singulis membris ad alimentum trahendum, & primo de loc. aff. vlt. eam esse illi docet persimilem, quam habent naturalia instrumenta, & corporis nostri membra ad perficiendas suas actiones. Vt itaque facultas animæ attractrix, naturalis quædam potentia est, sic quæ in magnete, & veluti illa trahit, nulla qualitate in alimento producta, nam non sunt multiplicanda entia citra necessitatem; vnde cum possit trahere motu tantum producto, vt passim experimur in arena, pumice, spongia, & alijs quibusque rebus siccis, quæ aqua imbibuntur, non est credendum animam superfluo aliquam dare alimento qualitatem, præter motum, qua sponte ad membrum accurreret: trahit vero in tanta distantia, non vltra, ob limitatam eius virtutem; sic magnes trahet ferrum, nulla re in ferro producta, sed motum dumtaxat. Trahit vero in determinata distantia, quia limitata est vis eius. Demum, vt causa tractionis alimenti, non est occulta, sic neque occulta est causa, qua magnes allicit ferrum. Ita Auic. tract. 1. de virib. cord. cap. 10. *eadem* inquit *est responsio ad quæstionem de proprietate factam, quæ est responsio facta ad quæstionem de natura; Sicut enim, quando quæritur, propter quid comburit ignis, nemo potest aliter dicere, vel respondere quam propter caliditatem, & hoc quidem nihil aliud dicere est, quam quia habet per naturam, caliditatem combustiuam: similiter si dicatur, quare magnes attrahit ferrum, non potest quidem aliter respondere, quam quod dicatur, quod naturalem habet virtutem attractiuam ipsius, ex quo patet, quoniam sicut sciens quod*

pro-

propter caliditatem comburit ignis, est sciens secundum veritatem, & non est ignorans; similiter, & qui scit: quod magnes attrahit ferrum, quia vitutem habet, cuius natura est attrahere ferrum, sicut natura virtutis, quæ nominatur caliditas, est in igne comburens, procul dubio sciens est, non ignorans: sed combustiua quidem virtus nomen habet appropriatum, alia verò non: illa est notitia, per hoc nomen habentur, adeò quod sine ipso, haberi non possit, nullo modo, quoniam notitia impositi nominis, non tollit ignorantiam, quam inducit extraneitas rei. Prædicta autem responsione, non sunt contenti vulgares, ideo, quia suppletur apud eos, quod omnis operatio procedens à corpore, fiat à caliditate, vel frigiditate, vel humiditate, vel siccitate, aut grauedine, aut leuitate, aut motu, vel aliquo ex his, quæ in simplicibus manifestè inueniuntur. Cum ergo actio, nulli attribuitur prædictorum, nec est manifesta ratio, à qua procedit esse ipsius, putant, quod omnia principia eius sunt ignota, cum tamen non sit ita.

Dices non esse hoc occultum, sed illud obscurum, & dubium quomodo facultas hæc trahit; nam cum non detur actio in distans, atque hæc facultas non possit passim sese communicare vsque ad ferrum; nam non est actiua, vt calor, & frigus, qua vi modo ferrum allicit? aut cur ferrum non alia? atqui hęc eadem quæri possunt de vi tractrice animæ vegetalis, qua fugit, alimentum, & allicit: quare si hic ad occultam qualitatem non fugis, cur modo fingis illam in magnete, & Reubarbaro? enimuero quod trahat ferrum, non alia, commune est virtuti magneticæ, cum vi tractrice partium nostri corporis, viuentium omnium, nam singulæ partes proportionatum sibi alimentum alliciunt, quia inter ipsum, & vim tractricem, est certa quædam proportio, quæ inter passum, & agens necessario requiritur. Communis quoque est altera difficultas de actione in distans, quare, cum non cogamur illic, ad occultam proprietatem confugere; neque in tractione magnetis faciendum.

Trahant ne pharmaca certos quosdam succos, & determintos. Cap. IV.

TRahi succos à pharmaco, vt ferrum à magnete, insita nempè quadam proprietate substantiæ est dictum à nobis: discutiendum modo, an trahat indiscriminatim quemcumque, an certum, & diffinitum humorem alliciat.

Antiquissima fuit Erasistrati opinio, vt refert Galen. lib. de purg. med. facult. trahi indiscriminatim omnem humorem à pharmaco, eo tamen ordine, vt primo tenuiores educat, crassiores secundo crassissimos *Erasistrati opinio affertur.*

mos

mos vltimò. Vnde cum tenuissimum omnium sit serum, deinde bilis, tertium habeat locum pituita, quartum sanguis: crassissima omniũ sit melancholia, primo, serum educi testatur, secundo bilim, tertio pituitam, quarto sanguinem, postremò loco sequi melancholiam. Eamdem sententiam tribuunt Galen. quidam, vt Auic. 4. p. cap. 4. inde ducti, quia 2. de rat. vict. 11. & 4. met. 6. commutat purgationem cum venæ sectione, omninò ineptè ni indiscriminatim pharmacum, omnem humorem educeret. Hippocrat. etiam 4. aph. 11. peximam esse docet variegatam deiectionem, minus tamen timendam, si pharmaci opera illud fiat.

Hanc sententiam probant, quicumque Hippocrati militant, & Gal. in super purgationibus, tunc enim laxatis venis fluit, quod tenue primum, deinde ordine quodam crassiora sequuntur: & vbi facultas plus iusto irritatur, quod pariter euenit insuper purgationibus, expellit primum, quæ tenuiora, quippè qui facultati pellenti resistunt minus, postea crassiora: Damnant, & iure in purgationibus: enimuero si hic quoque Erasistrati opinio locum habeat, superuacaneus erit medicorum omnium labor, qui vniuersi laborant, vt cognoscant, quibus medicamentis cholera, quibus melancholia commodius vacuatur: nec vmquam citra ægrotantis discrimen, posset medicus melancholiam educere. Vnde & hoc repræhendendum valde in Erasistrato, quod putarit prius sanguinem elici, vltimo loco, & postremò melancholiam; nam quamquam, si crassities sola spectetur, & tenuitas, id verum, & hoc ordine humores vacuari deberent; quia tamen sanguis est thesaurus naturæ, & amicè ab ipsa retinetur: semper vltimò loco, hic reiectabitur. Demum si indiscriminatim omnes humores vacuat purgatio, indiscriminatim possemus purgationi, venæ sectionem subscribere, huic purgationem: neque humorum peccata essent contemplanda à medico, vt intelligeret, quando est ex vsu purgatio, quando venæ sectio proficua magis: sed vel ægri voluntas esset in causa, vt modo hoc, modò illud præsidium admoueretur, vel medici libitum: vel chyrurgi defectu fieret, vt purgans sumeretur medicamentum, aut huius inopia vt venæ tundantur: quæ cum absurda, & à nullo medicorum accepta, est cum communi schola medicorum dicendum; attrahi succos peculiares à pharmaco, atque hac ratione potissimum, à purgatione differre phlebotomiam, quod hæc humores omnes æque inanit: illa peculiarem educit. Hipocratem, vbi dicit, minus malum esse, si variegatæ excretiones, pharmaci assumpti vi fiant, interpretatur Fallop. de composito pharmaco, quod non consonat Hippocratis verbis. Dicit enim minus absurdi obtinere excretionem variam, si vi pharmaci fiat: laudanda est autem excretio varia, quæ à pharmaco fit composito, non minus mala. Ergo cum minus malam censeat esse Hippocrat. de ea

Reijcitur.

Et cõtraria probatur.

Qua ratione differt à venæ sectione purgatio.

vacuatione artificiali exponendus aphor. quæ pharmaco initante procedit, nam minus verenda est affectio omnis, quæ ab errore externo habet ortum: magnifacienda, si vitio partium illa fiat. Galen. haud mutauit purgationem cum venæ sectione 2. de rat. vict. 11. sed satius esse duxit sanguinem mittere, quam expurgare in pleuriti, esto dolor descendat. Quarto de sanit. tuend. videtur rem hanc clarius docere; est tamen illud cautè intelligendum, & de purgatione, quæ fit à composito pharmaco explicandum. Enimuero cum sit plenitudo, omnium humorum, veteri tamen proportione seruata, abundantia, quis non videt, si pituita expurgetur, melancholia, & bilis, plenitudinem tolli, quamquam sanguis pro quarta substantia non vacuetur: cumque venæ sectio vacuet humores omnes, qui in venis, est illud certum, tolli cacochimiam venarum pertusa vena. verum cum hæc, nedum cacochimiam, sed & sanguinem, prout est quarta quædam substantia demat: purgatio numquam sanguinem eliciat, sed vel vnum trahat humorem, vel multos, si fuerit compositum, constabit hinc cuique, non posse sic indiscriminatim alterum substitui alteri, sed tunc non incommodè hoc fiet, cum purgare est ex vsu, nec potest vacuandæ cacochimiæ indicatio expleri: vel quia cruda, aut quia corpus impræparatum, aut quia æger reluctatur purgationi, aut quia ægri naturam ignoramus 2. de rat. vict. 11. tunc demum phlebotomiam cum purgatione commutabimus, cum vacuãdi indicatio vrget, & æger auersatur phlebotomiam, aut aliunde impeditur. Si nihil repugnet, semper quod indicatur exequeris, nec rectè vnum alteri substitues.

Possit ne vena sectio cum purgatione commutari.

Ex dictis potest quisque intelligere, non esse à veritate alienum, quod medici multi docent, dari nempè medicamenta quædam, quæ à peculiaribus nostri corporis partibus succos seligant; nam si trahendo vacuant, atque inter agens, & passum necessaria sit certa quædam proportio, atque hæc reperiri possit inter pharmacum, & pituitam, quæ in capite gignitur: nõ reperiatur inter idem pharmacum, & pituitam alibi genitum, quia vt docet experientia, imprimit quæque pars peculiares quasdam qualitates in proprijs excrementis, quæ conata est euincere, nec tamen potuit: poterit medicamentum phlegmagogum, à capite pituitam seligere: quemadmodum, & plantæ remotiorem succum trahunt, proximiori relicto, si sit ille magis ex vsu, maioremque habeat familiaritatem cum ipsis.

Trahat ne à parte determinata pharmaca.

Quid

Quid purgandum, ſeu de ſcopis purgationis. Cap. V.

Vitioſi humores, qui emẽdari nõ poſſunt vacuandi.

Quare inemendabilis cachochimia, & morbus magnus purgationẽ indicat.

Sani itaque nequaquã purgandi.

PVrgationem eſſe diximus, eductionem humorum, vi pharmaci factam: quamobrem, cum ſit declaratum, qua ratione pharmacum humorem alliciat, eſt illud modo reliquum examinare, qui humores ſint expurgandi, vt ſingulæ particulę diffinitionis explicentur, ac ſimul intelligatur, quo intueri medicum oportet, vt hoc remedio ſalubriter vtatur, Peccantes humores, hoc eſt, pituitam, melancholiam, & bilim eſſe expurgandos, nulli dubium: cumque peccare, hi poſſunt qualitate copia, ſubſtantia, & motu, eſt cuique compertum, quouis modo peccãt, pharmaco expurgari debere: ſi tamen ſit vitium inemendabile: ſi corrigi poſſit, alteratio erit ex vſu, non purgatio. Gal. l. de cõſt. ar. med. c. 19. *quod deinde poteſt iterũ ad ſtatum naturalem redire, per cõtraria alteretur, vt quod craſſum, lentumq; eſt attenuetur, quod tenue craſſius reddatur, ambo vero pariter concoquantur.* Indicabitur ergo hoc remedium à cacochimia, & morbo magno, ſeu præſens ille ſit, ſiue idẽ immineat; alioquin, non liceret ad præſeruationẽ purgans medicamẽtum exhibere. Deducitur apertè ex dictis, nam non quoduis vitium vacuari medicamento poſtulat, ſed quod corrigi alteratione non poteſt: fuerit itaque magnũ: at valida cauſa naturalis, cum agat pro ratione potentiæ, magnum affectum producit: ea itaque cacochimia indicat purgationem, quę aut magnum morbũ inuexit, aut timemus, ne inuehat. Hinc 2. aph. 36. *qui ſalubritatem corporis habent, cum per medicamenta purgatur, citò exoluũtur,* & aph. 37. *qui benè ſe habẽt corpore difficulter ferũt purgationes,* & 4. aph. 6. *helleborus periculoſius ſanas carnes habentibus.* Galen. quoq; lib. Quos, quibus, & quando, *qui ſano* inquit *corpore ſunt, ſi purgentur, moleſtias ſentiunt, & vertigines, & tormina patiuntur, ægreq; purgatio ſuccedit, & cum hoc etiam celerrimè exoluuntur:* dat huius rationem Gal. in com. aph. dicẽs, *colliquãtur. n. nõ purgãtur:* quã dilucidãs l. cit ait *cauſa aũt horũ omniũ medicamẽtũ eſt, quod cũ ſibi obnoxium humorẽ educere cupiat, nec ipſum reperiat, ſanguinem, & carnes colliquat, vt ex eis quod ſuum eſt, eliciat.*

Purgandi an febricitantes febre putri.

Ex dictis deduco, non eſſe abolendum purgationis vſum in febribus putridis, nam quædam fiunt à bilis, aliæ à melancholia, aut pituita peccantibus quantitate, aut ſubſtantia, at hoc vitium eſt cacochimia, nam eſt cacochimia, vitium alterius cuiuſque humoris à ſanguine. Sed & methodus febrium curandarum, hoc ſuadet apertè; docens enim Galen. 2. meth. cap. 8. 10. & 13. curare humorum putredinem, à qua febres, dixit eam tolli, iiſdem propè medijs, quibus compeſcitur ea, quæ in inanimis excitatur corporibus: in ijs ſiquid putreſcit, ſtatim quidquid computruit ſeparamus, deinceps, quod reliquum eſt, in frigidum aerem traducimus, atque ita perſpirationem molimur, & refrigerationem

Qua-

Quare,& humorum putredinem,hoc pacto curabimus,euacuãtes corruptũ,quod remanet,moderatis motibus,& refrigeratione, ad moderatam symmetriam reducentes. Nunc autem,potest putridum purgatione abigi;quare conueniet illa. Conueniet secundo,vt inhibeatur putredo; putrescit enim humor,cum calor naturalis, fit igneus : ignescit, quia nõ ventilatur:non ventilatur,quia obstructi,aut adstricti meatus, & viæ nostri corporis:obstruuntur,à crassitie succorũ,vel multitudine. 8.met.5. multitudo ergo demenda, crassi succi attenuandi,incidendi, quod cũ fieri nequeat,ni multitudo primum exhauriatur,hinc ordiendum. At hæc purgatione adimitur.quare,&c. Dices,tolli eam quoque balneis,inedia,clysteribus,sudoribus,cucurbitulis,phlebotomia,atque hæc eligenda, nam quamquam valeant idem facere pharmaca, quia tamen suo calore,non parùm nocent,cane peius, & angue sunt fugienda, vnde Gal.numquam meminit pharmaci,quoties febrem curãdam suscipit,non in lib.meth.non 3.art.med.40. Et certè si timet Hipp. sub cane,& ante canem expurgare. Quis audebit, calidissimum pharmacum febricitanti porrigere ?

Obiectio.

Sed quamquam, hæc moneant, non esse admodum tutum, vsum pharmacorum in febribus,quemadmodum vulgus medicorum existimat; calfaciunt enim,& exiccant, exacuunt humores,& mobiles reddunt; quo fit,vt sæpissimè,ad nobilissimam partem,& principẽ ducãt; haud tamen suadent,esse illa omninò explodenda; nam quãquã venæ sectio,plenitudinem minuat,haud demit tamen cõmodè cacochimiã; nam vna cum alijs humoribus,diuersis à sanguine,sanguinem,qui non peccabat,euacuat:vnde 13.met.c.6.docens,qua ratione possit cõfluxus humorum ad partem,inhiberi, *Plethora*, inquit, *tum sangu[illegible] missione curatur,tum frequenti balneo,tum exercitatione: succorum vitium purgatione,quæ cuique superanti succo sit accommodata corrigitur*.& cap.5.eiusdem libri,loquens de venæ sectione, *Has*, inquit, *euacuationes,indicat ipsa copia, sicuti, & succorum vitium, redundantis succi purgationem*. Vsus ne ijs fuerit Gal. negant multi, dubitant alij : pars, quæ affirmat apud me certa, nam purgat Hipp.in angina, & pleuriti : at illud compertũ magis, vtrosque raró pharmacis vsos. Video disputationis dulcedine captũ, & eiusdem necessitate compulsum,à proposito scopo diuertisse: quare, vt eò,vnde fluxerat oratio,redeat,inemendabilis cacochimia expurganda:non tamen quouis tempore,sed vbi occasio se obtulerit: quæ sit illa, mox dicemus.

Sol.

Purgaritne Gal. in putridis febribus.

Quando purgandum. Cap. VI.

NOn est difficultas, qua parte anni, an vere, an autumno,æstate, an hyeme,qua parte diei,noctu,an die,mane,an vesperi:qua die, medicinali,an decretoria,an indicatoria sit purgare ex vsu; actũ enim

Explicatur titulus.

abundè de re hac est lib. superiori. Quæritur modò, quo morbi tẽpore purgare sit commodum, inchoante ne illo, an declinante, cùm ad augmentum progreditur, an cum consistit, & viget: cumq; hæc tempora, ijs præcipuè notis distinguantur (loquor de temporibus febrium putrium, nam de alijs, non est fortasse, cur dubitetur) coctione nimirum, & cruditate, nam in principio febris, & augmenti, crudus est humor, in declinatione concoctus, est dubitatio coctus, ne humor educendus, an crudus: an & coctus, & crudus indiscriminatim.

Crudũ semper humorẽ quidam uacuãt ob has causas. Crudum vacuant semper quidam, numquam coctum, ob has rationes: primũ, quia est coctio adsimilatio, itaque vbi succus coctus fuerit, erit idem redditus similis nostro corpori: hunc autem nullus, citra noxam educet: vnde irridendi ij medici, qui pituitam expurgare volẽtes, conantur concoquere: nam cum coctione vertatur in sanguinem, non est, quod postea vacues. *Secunda.* Secundò, id debet coqui, quod expurgari: quamobrem cùm sit expurgandum, quod est putridum, hoc coquendum: at putrefactus humor, non potest comptum naturæ recipere; *Tertia.* statim ergo, vt monuit Gal. 3. art. med. extrudendus è corpore. Nec si idem naturæ benignitatẽ recipere possit, est cur primum coquas, deinde vacues, nam cùm coctio fiat à calore, & ijs iuuetur, quæ calidam habẽt facultatem, essent calida quæque ex vsu in febribus, quod absurdũ. *Quarta.* Demum cocta quæque calidiora euadunt, & crassiora; obstat autem crassities purgationi: vnde Gal. lib. Quos, quibus, & quando, *Tenues*, inquit, *& serosos humores statim purgabis.* Cœterum, quia videbant ijdẽ monere Hipp. 1. aph. 22. vt medicemur concocta, hunc in modum exponũt aph. *Et aph. 22. 1. part. ita exponunt.* *oncocta medicari, & mouere non*, cruda expurga, & euacua, non tamen in principio, ni materia turgeat; nam in initio morbi, sunt omnes humores, & boni, & praui vnà simul permixti: quamobrem si tunc illos educere tentes, aut nullo modo educes, quia non habebis adminiculantem naturam; aut si euacues, vnà cum prauis, bonos quoque euacuabis: vel inquiunt secundo, ita est exponendus aphorismus Hipp. vt ly concocta sit, ablatiui casus, & hunc sensum faciat, postquam fuerit cocta materia, tunc medicare, & euacua cruda, nõ tamen in principio, ni materia turgeat. Primam expositionem excogitauit Sallust. Salu. *Qui reijcit-di, nam falsò nituntur fundamento.* secundam alij, quos refert Argent. 1. aphor. 22. & 3. art. med. 38. falsò, vt patet, innixi fundamento, ac propterea explodendi; enimuerò putant ipsi, coctionem omnem esse adsimilationem, quod quamquam incertum, & dubium, esto tamen admittatur, conuincentur adhuc ex datis, cocta esse purganda, fateri; nã vel coctio est assimilatio eius, quod coquitur, quoad substantiam, vel penes accidentia: non primum, nam vbi alimentum consimilem corpori substantiam, est nactum, nutritio illa est, non concoctio; vnde vi chylificationis, sanguificationis, maturationis, haud vmquã talis similitudo comparatur: erit itaque coctio assimilatio, quoad accidentia: at quæ secundum accidentia sunt similia

reddita,

reddita si animalis corpori possint similia reddi secundum substantiã, sunt ad nutritionẽ amicè seruanda: sin minus pelli: at sunt verè hæc cocta, quia similia reddita, quo ad accidentia, quare velint, nolint, cogentur fateri, posse adhuc cocta purgari.

Aliæ de re ista sententia recitantur.

Quæ sunt in contrarium, in initio, adducta, mirum quantam opinionum diuersitatem pepererint. Quidam, pituitam, ni sit putrefacta, nequaquam coquunt, antequam expurgetur: coquunt alij, & in frigidis inquiunt succis, procuranda coctio est, nam hi crudi. Alij putrefactum humorem, non tentant concoquere, nam quod putre est, vt statim expellatur, monet Gal. in his tantum, alij coctionem expectant: cum putrefacti non sunt, quouis tempore indiscriminatim expurgant. Hi humores tenues, seu calidi sint, seu frigidi, seu putres, seu incorrupti, statim ab initio vacuant, in crassis coctionem expectant, Gal. testimonio moti, qui monet lib. quos, quib. & quand. vt tenues, & serosos humores statim purgemus, in crassis coctionem expectemus; coquunt alij tenues, & crassos illos reddere procurant. At quibus mens melior, præparant quidem illos, non vt crassos reddant, nam semper crassities obstat purgationi, sed vt alia vitia, quæ in tenuibus passim reperiuntur, emendent.

Et conciliantur.

Sed litigant hi omnes verbo, re conueniunt, omnes enim fatentur, pituitam esse incidendam, attenuandam, calefaciendam, & humorem quemcũque attemperandum, seu putris ille sit, seu incorruptus, nè naturæ expellenti reluctetur; quidam tamen, hanc pręparationem, nomine coctionis dignantur; alij præparationem esse concludunt, coctionẽ esse negant. Nec Salu. & alij à communi sententia discrepant, nam & ipsi fatentur, ni fiat segregatio vtilis ab inutili, non esse purgationem ex vsu: vnde cum hoc fiat coctione, postquam fuerit concocta materia, tunc expurgant, verumtamen illi affirmãt, crudum esse, quod superest expurgandum, nos coctum esse contendimus; nam, vt alibi à nobis est monstratum, intrinsecus terminus coctionis, non est aptitudo ad nutriendum, nam coctio est passio mixti, cùm tamen non omnia mixta sint apta nutrire, sed est cuiusdã qualitatis adeptio, per quam res cocta in statum naturæ cõuenientiorem reducitur, vnde Hipp. Gal. 2. de rat. vict. 44. bilim crudam vocant, & Arist. 4. met. excrementis, coctionem attribuit. Et quidem, hanc fuisse Arist. mentem, colligitur apertè, ex diffinitione coctionis, quam perfectionem vocauit: non quia, vt Vegæ sententia fuit, ab elementis ad mixta procedit, nam per multas coctiones, vnum mixtum in aliud mutatur, vt panis in chylum, hic in sanguinem; nec quoniam mixtum, ad meliorem formam terminatur, nam sanguis humanus, per coctionem quandoque vertitur in sanguinem canis; sed est perfectio dicta, quia per coctionem, quæ coquuntur, qualitatem magis congruã naturæ acquirunt. Enimuerò, ea passim omnes perfecta vocant, quæ finem, cuius gratia sunt facta, assequuntur.

Intrinsecus terminus coctionis quisnam.

Cur coctionem perfectionem vocarit Arist.

Quamobrem, cùm sint omnia in gratiam hominis, homo enim quodammodo est finis omnium, ea erunt proprium finem consequuta, quæ homini vsui esse possunt: sic lateres dicuntur cocti, cum sunt exiccati, quia sunt vtiles domui extruendæ: sic homines prudentes, & rebus aptè gerendis idonei, maturi iudicij homines vocantur. Poeta mulieris aptitudinem nuptijs contrahendis, maturitatem vocauit, dicens,

Iam matura uiro, iam plenis nubilis annis.

Vide Macrob. lib. 6. Satur. circa finem.

Et vbi Neptunum ventis imperantem inducit, vt recedant à mari, ita tamen, vt fugiendo maiorem, nôn excitent tempestatem, *Maturate* ait, *fugam* hoc est, recedite statim, & ita citò, ac si fugeretis: sed fugiendo, temperate fugæ, ne dum raptu nimio properatis, citatis fluctibus, naues obruantur. Ergo is humor debet coctus vocari, qui naturæ obsequentior est redditus. At verò nullus negabit, hoc apprimè conducere purgationi rectè moliendæ, quare erunt cocta semper medicanda.

An cocta semper calidiora, & crassiora.

Nec secus sentiendum, quia cocta calidiora euadunt, crassiora; nam coctio sic diffinita in vniuersum, quatenus excrementis quoque conuenit, nedum iuuatur calidis, sed frigidis, humidis, extenuantibus incidentibus. Præterea, quamquam si causa effectrix eius spectetur, debent, quæcumque coquuntur, calidiora euadere, crassiora: contingit tamen non rarò contrarium; nam cum per coctionem fiat separatio vtilium ab inutilibus, & inutilia reiecta, sint quandoque calidiores partes eius, quod coquitur, crassiores, fit propterea, vt cocta præcedentis segregationis ratione, frigidiora reddantur, tenuiora. Adde, nec si crassiora

Nota.

semper fierent, esse propterea auersandam coctionem; nam quamquam hac ratione, noceret, quia iuuat tamen magis, dū alia tollit impedimenta, quæ purgationi rectè moliendæ obstabant, erit omni arte coctio procuranda, priusquam expurgetur.

An coctio perfecta debeat purgationem præcedere.

An completa, & perfecta, an manifesta, & incipiens sufficit? Aliter opinatum de re hac ab alijs: quidam completam coctionem expectāt, quia Hippocrat. iubet medicari concocta, non quæ coquuntur: & nisi hæc sit completa, haud est facta segregatio vtilium ab inutilibus. Alij non detinentur tamdiù, vnde Fern. lib. de purg. rat. cap. 12. ait, *quod iussit Hippoc. concocta medicari, non solùm perfectè, sed quouis modo cocta complectitur.* Mihi cum alijs distinguendum videtur, & in longis morbis, quorum materia ad vnam criticam expulsionem nequaquam seruatur, manifesta concoctio sufficit: in acutis faciendum oppositum, nam & natura, cùm rectè operatur, hac ratione curat morbos istos. Vide Vall. 7. controu. 14.

Sint

Sint ne semper medicanda concocta, an cruda quandoque. Cap. VII.

CRuda posse expurgari, si turgeat, Hip. placuit, quem est schola vniuersa medicorum sequuta tres ob causas, vt Gal. 4. aph. 10. docet, ne corporis virtus interim collabatur, ne calor febrilis augeatur, ne vagi, & errãtes humores in partem quampiam principem decumbant. Quando verò turgeat, non admodum constat inter illos, quo fit, vt quidam censeant, esse quandoque purgandum, parcant alij huic remedio. Quamobrem, ne in re hac aberretur, quæ magni momenti, examinanda natura turgentiæ, ne vel abstineamus, cùm vacuare est commodum, vel expurgemus cum quiescere est satius. *Cruda, & turgens materia statim potest purgari tres ob causas. Quid sit turgere, dubiũ.*

Ardorem quendam partis ad expellendum, quod vrget, turgentiã esse voluit Fallop. nam Theophrast. 1. de caus. plant. c. 6. 24. dum vult explicare, quanto teneantur desiderio plantæ procreandi fructus, & germinandi, *Plantæ* inquit, *turgent ad germinationem* & alibi ait, plãtas turgere ad partum, hoc est ad fructuum procreationem: Virg. dixit, *turgent in palmite gemmæ* hoc est appetunt, cupiuntque foras prodire. Arist. etiam 1. de gen. anim. 18. vt innuat vaccarum, & equarum libidinem, has inquit turgere ad concubitum, & Hipp. 3. de fract. 18. tradens signa ossis, ab vlceratis partibus recessuri, *si ossium*, inquit, *recessio in hoc futura sit, nota hac erit, pus copiosum ex vlcere manat, turgereque videtur*. Quoniam verò videbat Gal. diffinire turgentiam, quod sit reciprocus quidam, & inordinatus humorum motus, subdunt, non esse illam diffinitionem formalem, sed per effectum traditam, & signum, ac si dicere voluisset, dignosces naturam turgere, si hac illac transmittat humores. *Quidã expellendi ardorem diffiniunt.*

Placuit hæc sententia multis, potissimum Merc. l. de indication. nec defuere, qui tacito Fallopij nomine, tamquam proprium partum vẽditare non erubuere, tanta est quorumdam impudentia; mihi tamen nequaquam arridet, nam si illa naturæ libido esset turgentia, cum teneatur eodem desiderio, quoties expellit natura (pellit enim semper, aut quia irritatur, aut quoniam exonerare se cupit) turgeret, quoties expellit natura: vnde cum frequenter ad expellendum insurgat, sæpissimè turgentia occurreret, at rarò, Hipp. testimonio turget. Cùmq; purgare liceat, vbi turget, esset mouendum semper, mouente natura. Proinde est cõmunis illa sententia acceptanda, quã docuit passim Gal. 1. aph. 22. 2. aph. 10. 4. aph. 1. 1. de cris. 9. turgentiam esse, reciprocum quemdam, & inordinatum humorum, hinc inde motum: nec obstat, quod grauissimi illi viri animatis concedant turgentiam, nam nõ negant, propterea, quin humoribus idem conuenire possit: Gal. etiam docet, esse nomen turgẽtiæ ab animalibus concitatis ad coitum, ad hu- *Qui reijciũtur. Et turgẽtiã reciprocum quẽdam humorũ motũ esse diffinimus, locaq; adducta, cũ Gal. explicamus.*

mores errantes translatum. Quod si per metaphorā,& translatione m de humoribus dicitur: non negat Gal. (quod vt probent aduersarij, multa hinc inde congerunt) quin de viuentibus propriè prædicetur.

An detur alia turgentiæ species? Affirmat Saluus.

Præter hanc ponunt aliam speciem turgentiæ multi. Vult Salu. 1. aph. 22. dici quoque turgentiam de omni morbo acuto, velociter properante ad finem communem: vnius Galeni testimonio adductus, qui 1. de cris. 9. scripsit, *Turgere dictum est, de animalibus concitatis ad cœtū, translatum vero ad morbos qui velociter properant, & velociter mouentur ad finem.* Quia vero videbat hinc sequi, manifestum absurdum, nempè semper esse expurgandum in morbis acutis, subdit, non esse id exequendū, quamquam illud turgentia indicet, duas ob causas, pharmacorum caliditatem, & corporis impræparationem.

Brasauola.

Bras. quoque præter communem turgentiam, eam quoque censet admittendam, quæ est motus humorum ad loca excretioni dicata, vergentiam alij appellant: idem voluit Vall. 7. epid. 7. ægr. 108. & Mass. tract. de purg.

Nos negamus.

Qui omnes reijciendi, atque hi quidem, quia gratis hoc fingunt. Præterea esset Dyarrea, Dysenteria, tenesmus, & quæuis alui fluxio turgētia. Reijciendus, & Saluus Scla. nam quamquam dicat Gal. translatum esse turgentiæ nomen, ad morbos omnes acutos, qui velociter properant ad finem, subdit postea, *Cum laborantis sensus inordinata spirituum, & humorum agitatione irritatur.* Non est itaque aliud turgentia, quam reciprocus quidam, & inordinatus motus humorum, ab vna parte ad aliam, ab hac ad illam, nec alia à posita est turgentiæ species inuehenda. Quare hic erit germanus sensus aph. 22. 1. sect. concocta vbi est materia, expurgandum, non vbi est eadem cruda, ni turgeat, hoc est, ni humores inordinato quodam motu, hic inde furibundi vagentur, tunc enim, vt bene ait Gal. in Comm. naturam vacuationi adminiculantem habemus.

An statim ac turget, expurgandum. Ita, si paratum sit corpus.

An id perpetuò seruandum, & statim ac turget, statim expurgabimus? ita prorsus, si paratum sit corpus: sin ineptum, vt si multis cruditatibus scateat, sint extenta, & inflata Hypocodria, aut supra modum calida, & ignea, parcendum Gal. consilio. 1. aph. 24. quod laudo summopere; nam quomodo educes, si sint viæ impeditæ? certè non solum, nō vacuabis, sed vel infarcies magis vias ductuum: vel acti in furorem humores, hinc relabentur ad princeps aliquod membrum. Quare velim monitos nostrates medicos, vt maiorem adhibeant diligentiam, quam ferè nullam adhibent, in præparandis corporibus, & vt studeāt noscere, an sint illa parata, nam verum illud oraculum, quod vtinam continuò aures Medicorum percellat, *Corpora, cum quispiam purgare voluerit, fluida oportet facere.* Clauderem hoc monito caput, ni alius quorumdam error me detineret. Nempè, sunt qui putant, vt vndequaque ansam purgandi arripiant, ne dum in actuali turgentia pur-

An imminēte turgentia sit purgandum. Affirmant quidam.

gandum

gandum esse, sed idem faciendum, vbi imminet; nam & in futura plenitudine, sanguinem mittunt medici: quos non esse admittendos docet ratio, quæ docet esse purgandum, cum actu turget humor, est autem illa, vt passim notat Gal. quia naturam adminiculãtem habemus: at non habemus eamdem adiutricem, in imminente turgentia, nec indiget tunc temporis natura (nam non mouet cœca huc, illuc) aliquo manum porrigente. Cruda ergo purgandũ materia, cum actu turget: an idem expediat, ea non turgente, mox dicemus. *Nos negamus.*

Possit ne crudus humor, esto non turgeat, purgari. Cap. VIII.

AD euidentiam tituli, noto tria. Primum est, morbos esse triplices, quantum facit præsenti negotio, quosdam omninò salubres, perniciosos alios, Sunt alij ancipites, periculosos vocant quidam. Noto secundo, & medicamenta purgantia triplicia esse, lenientia, seù lenitiua, sic dicta, quia leniendo vacuant, vt oleum amygdularum dulcium, Cassia. eradicantia alia, siuè, eradicatiua, quæ vniuersum humorẽ peccantem educunt. Sunt alia minoratiua, seù minorantia dicta, quia minorem reddunt humorem nocuum, non omnem educunt. Noto tertio, non esse dubium, an conueniant lenientia pharmaca, aut eradicantia; hæc enim omnes negant, illa omnes admittunt. Controuersia est de minoratiuis: de his dubitatur, an vbi crudus est humor, nec dum turget, liceat purgans medicamentum exhibere. *Explicatur titulus.*

Negant multi, quos mordicus tuetur Massaria disp. penul. de purg. in morbor. princ. affirmant alij multi. Citant illi Ar. 4. sect. prob. 8. & Hipp. qui 1. aph. 22. 4. eiusd. 22. 4. de rat. vict. 43. semper concocta medicari præcipit: adducunt eumdem auctores posterioris sentẽtiæ, nàm 2. par. aph. 9. scripsit. *Cùm morbi inchoant, si quid tibi videtur mouendũ, moue.* Conantur priores, & rationibus propriũ dogma stabilire. ergo inquiunt: tunc fœlix fit purgatio, cum pellit natura, trahit pharmacũ, & vtile ab inutili est secretum: at hæc fiunt concocta materia, vbi est cruda, nec bnum est à malo secretum, nec pellit natura. Nituntur ijsdẽ Aduersarij ex purgationem suadere; Enimuero aiunt, si hanc ob causam purgationi parcendum in morborum initio, quia natura nequaquam est auxilio, nec bonum à malo secretum: tunc abstinendum, cum reluctatur natura, ac speramus, posse humorem coquere, fœlicemque postea vacuationem moliri. At vero, vbi humor mouetur ad certam partem, adhuc habemus adminiculantem naturam: vbi idem, aut est malignus, aut vsque adeò multus vt coqui nequeat, frustra concoctionẽ expectamus; non enim eam admittit malignus humor: multus licet admittat, nequit tamen natura, & prius illa succumbet, quam hoc assequatur. Concludunt, proinde, esse purgationem in principio, quan- *Negant minoratiua multi. Probãt alij. Mouentur illi auctoritate, hi quoque. Addũt priores, rationes. Quas nec in istis desiderat.*

Et Hipp. & Gal. ita exponunt.

Crudo itaq; humore, posse quandoq; expurgari certius concludunt.

Nō tamen indiscriminatim, sed vbi fluit, tunc purgat Trinc.

Alij nedum motū humorē, sed multum, et malignū mox euacuant.

Addunt alij idem faciendum, cum in parte est principe fixus.

Quæ singula reijciunt alij.

Nam multum vena secta minuunt.

Malignum qui coqui non potest, non attingunt.

Nec fixum, ob extrahi nequeat.

doque ex vsu. Ne verò, ab Hipp. aut Gal. viderentur recedere, qui passim iubent expurgare concocta, subdunt ita esse faciendum, cum nihil vrget, & cuncta regulariter procedunt: si quid anteuertere cogit, nec moras permittit, mox exequendum, quod scopus vrgentiæ indicat; nam ob eamdem causam pueris, & prægnantibus mittimus sanguinem, cum vtrisque phlebotomiam interdicant ijdem. Vide Vall. 3. meth. med. Qui tamen sit hic scopus vrgentiæ, non admodum conuenit, nec satis constat apud illos, quando liceat in principio expurgare. Trinc. ep. 22. fluentem humorem in principio expurgat, in quieto, & fixo, coctionem expectat. Suadet primum dictum, nam in secundo conuenit illi cum aduersarijs, quia reuellendi indicatio viget, quæ non nisi purgatione potest fieri; & Hipp. 1. de rat. vict. 11. & 4. eiusdem 29. purgat incipiente angina, & pleuriti. Audaciores alij, ne dum motum humorem, sed multum, & malignum, minorem reddere, in principio procurant; nàm cum neuter possit coqui, vana est cunctatio omnis, vnde natura venenum è corpore statim deiectione, aut vomitu conatur extrudere. Addunt alij purgandū quoque esse, cum est humor in principe parte fixus, vt in apoplexia, Lethargo. Ita Gent. exponens 22. aph. 1. par. & 4. 1. Manar. l. 13. ep. 1. Alt. disp. propr. Fern. l. de purg. Aug. l. 1. ep. tom. 1. ep. 2. Cap. l. de febr. Vall. 7. contr. 13. & salu. 1. aph. 22. Probant autem, quia si timentes in turgentia, ne ad principem aliquā partem delabatur, expurgamus, quanto magis præstabit hoc facere, cū est idem delapsus? At singula Aduersarij reijciunt, nam motum humorem, vena secta reuellunt: eadem minorant multum, nam vena secta minui cachochimiam venarum, communis est Doctorum omniū opinio. Quod si non ita bellè id præstet, vt purgatio; nam hæc exuberantem, & peccātem dumtaxat educit, indiscriminatim quoscumque venæ sectio; est tamen hæc illi præponenda, nam præstat tutò curare, quam spe citæ curationis allecti, in discrimen ægrotantes conijcere. Parcunt quoque purgationi, cum vsque adeò malignus est humor, & prauus, vt coqui nequeat, nam vbi eam comparauit malitiam, nulla superest spes salutis: desperatos autem, non oportet attingere; nec quia assumptum venenum, mox reijcit natura vomitu, pharmaco idem procurandum extrudere; nam pro eductione sequetur commotio vnde vel disseminabitur praua illa qualitas, & vniuersam massam humorum inficiet, non secus ac moto sterquilinio, maiorem fieri fœtorem videmus, aut in princeps aliquod membrum delabetur. Itaque fatentur, & isti (si posset humor multus minui) malignus educi, priusquam coquatur, fixus è parte principe extrahi, antequam mortem inferat, id esse præstandum; at subdunt, nunquam fieri posse, vt quis hoc assequatur; nam vel numquam educetur, non operante natura: vel plus mali, quam boni educetur: vnde erit nocumentum multo maius, quam emolumentum. Eò itaque reducitur quæstio, an vacuari possit

crudus

crudus humor. & pro salute languentis; cumque res hæc experientia sola possit dirimi, iureiurando affirmat Manar. & Alt. se multos hac arte, Orco subtraxisse: Negant id aduersarij, nec iuratis testibus Manardo, & Alt. fidem adhibent, quinimò multos intempestiua purgatione peremptos affirmant. Ergo iterum Hipp. & Gal. tribunal adeũt, qui semper cruda purgare reformidauit. At metuisse Hipp. respondet Manar. quia caruit benedictis medicamentis, quibus nos abundamus: pepercisse Hipp. frequentibus purgationibus, quia temperati magis sui æui homines, intemperati nostrates: quæ reijcit abundè Mass. nam neque copia crudorum, purgationum frequentiam suadet, neque ita temperati primi illi homines, non demum ita sterile Hipp. sęculum, vt facilibus medicamentis caruerit. Vnusquisque itaque in proprio sensu abundat. Quamobrem cum nulla occurrat ratio, quæ alteram esse probabiliorem suadeat, vtramque sententiam censeo probabilẽ. Puto itaque posse expurgari quandoque, in morborum initio, potissimum si tenues sint humores educendi, non admodum crassi: si mobiles, non contumaciter adhærentes: si in primis sint vijs, non in pœnitioribus corporis: fiet idem tutius, si moueat natura, imminutè tamen ad loca excretionis: & quod perpetuò seruandum est, vtere hoc remedio, cum præparatum est corpus: ni sit aptè dispositum, quamquã coctus sit humor, abstinebo; nã si multo plus valet dispositio passi, quam efficacia agentis, conducet multum purgationi rectè administrandæ, præparatio corporis, recteque monet Gal. 1. aph. 28. nec turgente materia, purgandum esse, si imparatum sit corpus. Sed

O cæcas hominum mentes, ò pectora cæca.

multi nostri temporis medici, nulla morborum habita ratione, nulla apparatus corporis inquisitione facta, indiscriminatim in morbo quouis, quoduis corpus, quarta die expurgant. Ergo tempus illud agendorum, in quo indagando tantopere laborauit Hipp. desudarunt industrij medici, tam promptè sese exhibet istis medicis? Ita certa est occasio illa præceps, vt quarta semper die occurrat? O facilem medendi regulam, quæ in quouis morbo, aut salubri, aut lœthali, seù ancipiti, quarta die expurgat. O breuem medendi methodum, quæ ficta in quouis morbo multitudine, humorum prauitate, discrimine imminentis turgentiæ, metu ne quispiam pereat non purgatus, numquã à purgatione desistunt, & vbi Hipp. monet, satius esse in statu quietem habere, magis hi mouent, ne si vehementia morbi pereat languens, illotus, & sordidus hinc migraret. Sed quo rapior, & surdis fabulam narro? Cocta sunt purganda, ni aliud vrgeat, proinde, qua arte ea possit iuuari, mox subiungam.

Experiẽtia itaque demum certant.

Qua quoniã dubia, vtrãq; sententiam censemus probabilem.

Quare purgamus in principio, præsertim si humor sit tenuis, mobilis, in primis vijs, & corpus fluidum.

Qua

Qua arte iuuanda sit coctio. Cap. IX.

MAgna est coctionis necessitas, in expurgatione rectè molienda: non minus necessaria præparatio corporis: itaque conducet nō parùm, si doceamus breuiter, qua arte possit coctio iuuari, quoue ingenio corpus præparari. Quia verò nequaquam possumus primum assequi, ni sciamus, quæ sunt, quæ coctionem faciunt, aut impediunt, præponemus propterea primum factrices causas, & impedientes, vt contrariorum admotione, coctionem iuuare possimus.

A qua causa coctio.

Fit coctio à calore naturali, & proprio, hoc est, vt perbellè adnotauit Mercen. à dominante calore, & passiuis qualitatibus commensurato. Nempè, vt proba concoctio fiat, non debet id, quod coquitur vri, non incoctum manere: vretur, si sit calor immoderatus: nō coquetur, si fuerit idem imbecillis: tunc optimè coctio celebrabitur, cum vicerit calor, ita tamen, vt non vrat. Quare fiet coctio à dominante calore, & proprio, hoc est commensurato. Hanc esse Arist. mentem, colligitur apertè ex ijs verbis, *Accidit enim hac pati, cum victa fuerit humiditas, hac enim est, quæ terminatur à naturali caliditate, quandiu enim in ipsa ratio est, naturalis est. Quapropter excrementa concocta sanitatis signa sunt, quoniam indicant calorem humido dominari.*

Quæ ipsam impediunt. Vide Ar. 4. meteor. cap. de maturat. & inquinatione. & Galen. 3. de caus. sympt. cap. 1.

Impedietur ergo coctio, aut quoniam calor non dominatur rei, quæ coqui debet, aut quia non habet dominium proportionatum. Non habet dominium, vel quia calor ipse est læsus, aut quia contentrix facultas, nequaquam retinet, aut vitio obiecti, quod adhuc multiplex, in substantia, quantitate multa, qualitate, occulta, aut manifesta, prima, aut secunda. Quare erunt multa, & varia præsidiorum genera, quæ coctionem promouere valebunt: sunt quæ concoctionem iuuant, quia obiecti vitia emendant, quæ quia multa, sunt multa quoque præsidia, quæ dum vitia obiecti corrigunt, coctionem iuuant.

Quæ eādē adiuuant, eius corrigētia obiectū, & roborantia coctricē, & retentricem.

Faciunt hoc quædam, minuendo copiam, vt vacuatio, alterando alia, alia incidendo, attenuando incrassando: iuuāt eamdem alia, vim contentricem dictam, roborando; Enimuero cum quæuis actio physica, in tempore fiat, nil poterit vinci à calore, & domari, ni retineatur. Hinc retentrice læsa, lienteria: hinc pueri ob motus inordinatos, multas cruditates congerunt. Vnde rectè lib. de const. ar. med. 19. *Porrò ad coctionem conducit quies*, & 4. de rat. vict. 44. *Qui tenues vrinas ab initio mingunt, ijs medicamentum ne dato, sed si ita videtur clysterem ijs exhibeto: tales autem ita curare conuenit, corpus quieti permittere.*

Cōducet itaque coctioni promouēdæ quies, vacuatio, adstringētia.

Somnus.

Eamdem ob causam probatur somnus, & quia intus contractus calor, nec hac illac dispersus, efficacius coctionem molitur. Quare rectè monet Hipp. 2. de rat. vict. 25. vt qui plus iusto ingesto alimento, cruditatem commiserint, dormiant à prandio, *Et diem tamquam noctem, à cœna ducant:* nam, vt alibi idem, *Labor articulis, somnus*

somnus visceribus robur. Quod si præcipit Schola Salernitana, vt stemus post cibum, aut lentè ambulemus: imperent exercitium medici ad extirpandas lentas quasdam febres, scias, illud præcipi à Medicis Salernitanis, vt deducatur alimentum ad fundum ventriculi, vbi coctio viget; ad acuendum calorem, laudant motum alij in febribus lentis, nam adauctus, valebit crassos succos euincere, quos antea superare nequaquam valebat. Hinc vbi multum est alimentum ingestum, imperant vomitum medici, & in copia humorum vacuant ab initio, vt leuata eo, quo, veluti sarcina, premebatur natura, valentius concoquat. 2. aphor. 9. Nec malè ijdem nunc calidis, modo frigidis coctionem adiuuant, nam cum fiat hæc à calore dominante, ac proportionato, vbi hæc proportio non adsit, quia exiguus est calor, calfacientia opportuna: vbi amissa est proportio, quia calor est multus, refrigerantia ex vsu. lib. 9. met. 5. *Cum, ait, concoctionis humorum in ijs notas videris, de quibus diximus abundè in lib. de cris. audacter frigidam dabis, quippè solidarum animalis partium natura roborata, prætenuatos iam humores aggreditur, ita vt, qui vtiles sunt, & ad nutriendum habiles, hos quidem ad se trahet, inutiles, vel per ventrem, vel per cutim ejciet.* Hæc facere, cum valeant varij, multique syrupi, qui in officinis habentur, poterit prudens, ac peritus medicus, varijs, multisque syrupis humorum coctionem iuuare: vnde bilim coquet, ijs, quæ refrigerandi vim habent, vt syr. de end. cicor. de oxi. de acred. citri; pituitam, calefacientibus, incidentibus, extenuantibus, vt rodomelle, oxymelle, syr. de mẽta, cort. citri, de stecad: de absinthio. Vnde reijcitur Manardus, qui dixit, solo syrupo de cort. citr. coctionem posse iuuari, nam cum multa sint, quæ ipsam impediunt, multa eamdem iuuare valebunt.

Obiectio.

Solutio.

Quare mul ti syrupi, nec solus syrup. de cort. citri vtilis, ut malè Manard.

Quæ corpora purgationi idonea, & qua arte parentur. *Cap. X.*

Corpora purgationi apta, fluida esse nemo ambigit: Vnde præcepit Hipp. vt cum quis vult purgare, illa fluida reddat. Quare erunt prorsus inepta, quorum aluus est sicca, inditio enim est aliorsum moueri humores, quos si impetu facto, ad aluum deducere velis, frustra magnam naturæ vim inferes, nam nihil educes, commotique succi in eam partem facilè repent, vbi noxæ maioris sint causa. Sunt quoque, & illa inepta, quorum intestina flatibus repleta turgent, vel stercore duro: inepta, quæ sunt inflammata, & in vniuersum cuiusuis partis ardor insignis, quam maximè obstat purgationi: quare & multò magis obstabit febris vehemens. Impediri purgationem, vbi viæ sint obstructæ, adstrictæ, vel flatibus turgidæ, notius est, quam vt monstratione aliqua, sit opus; nam si ad succos ducendos, medicamentum porri-

Inepta purgationi corpora sunt, quorum aluus est sicca.

Intestina flatibus turgida.

porrigitur, neque educi ij possint, ni sint viæ expeditæ, omninò aerem verberabit, quicumque impeditis vijs, pharmaco humorem tentabit educere, Gal. 1. aph. 24. *Qui, inquit, multa cruditate laborant, quique tenaces, aut crassos cibos assumpserunt, quibus itidem extenta, atque inflata hypocondria sunt, aut supra modum calida, atque ignea existunt, & hoc ipso in loco, aliqua est viscerum inflammatio, omnes ij inepti sunt ad purgationem.* Quare, vt laudandi sunt ij medici, qui antequam purgans medicamentum exhibeant, obseruant primum, an sint tensa hypocondria, an obstructa, an calida, & ignea, sic nostri reprehendendi, qui nulla huiusmodi obseruatione præhabita, oscitanter audent id facere: vt nihil propterea mirer tot miserè ab importuno pharmaco perire; neque enim perire puto, quod crudis humoribus sint purgati: sed quia corpore, non dum præparato, id sunt facere aggressi. Semper ergo ante purgationem præparetur corpus. Parabunt illud duo, auctore Hipp. 4. par. aph. 12. multus nempè cibus, & quies: *Ad hell. b. rum, inquit, qui non facilè supra purgantur, eorum corpora pluri cibo, & quiete sunt humectanda:* meminit quoque balnei 6. ep. 5. t. habet enim, *veratrum epotum, si celerius purgare vis, lauare, aut sumere cibum oportet*, vt in vniuersum tria habeamus remedia præparantia corpus ab Hipp. multus cibus, quies, & balneum. Quietem huic rei conducere, est, quod credamus, humectat enim quies, & humectatio confert expurgationi cuicumque, quemadmodum siccum corpus purgare, discrimen affert nimiæ ariditatis: conducit eadem coctioni, vt exercitatio distributioni, at coquere crudos succos antè purgationem est opus, distribuere noxium, quare erit quies maximo vsui præparando corpori. Conducere eodem balneum, multi cibi vsum, non facilè intelligo, nam ex multo cibo crudi succi, flatus, tensiones; obstant autem hęc purgationi, vt dictum, nocetque impuro corpori balneum. Sed facilè hæc diluuntur; neque enim, vt notauit Vall. totius corporis balneum ad præparandum corpus probauit Hipp. sed peculiares quasdam lotiones emollientes, & aperientes: nec cibum quemcumque copiosiorem, nam quis est, qui ignoret, cibum tenuem, multò magis conferre ad laxitatem, & apertionem venarum? Sed medicinalem. Multum itaque medicinalis cibi, cuiusmodi sunt serapia, ante quamcumque expurgationem dare conuenit. At quoniam sunt multa, ac varia, non minora impedimenta, exactius id perpendendum, ne in re magni momēti aberretur. Vbi ergo imparatum est corpus, quia magna febre tenetur, procurandum, vt illa remittatur. Si sint viæ imperuiæ, quia inflammatæ, inflammationi medebimur. At si impeditæ sint à duro aliquo excremento, emollientibus enematibus, ex iure pulli confectis, oleo violato, amygdalarum dulcium, butiro recenti capite veruecis, decocto maluarum, violarum, vnctionibus, balneis occurremus. Erunt eadem opportuna, si sint tensa intestina à flatuum copia; nempe conducent vnctiones, balnea,

Quæ eadē præparant sunt ex Hipp quies, balneum, multus cibus.

Quomodo quies conducat.

Balneum.

Et multus cibus.

Nos plura addimus.

balnea, fomenta, enemata, ſerapia; ſed vbi dura aliqua ſubſtantia vias impedit, eligantur emollientia: vbi eadem diſtenduntur à flatu, diſcutientia ſunt opportuna: hinc diſcas, ni hæc præcedant in colicis doloribus, nocebit potius pharmacum, quam iuuabit. Cœtera, quæ purgationem impedire poſſunt, quo pacto ſint tollenda, ex dictis, quia vnuſquiſque cognoſcere poteſt, nil aliud addam.

Quibus expurgandum. Cap. XI.

HAbent medicamenta expurgantia multas differentias: ſunt quædam compoſita, ſimplicia alia; quædam debilia, alia robuſta, & vehementia; quædam liquida, alia conſiſtentia, & ſolida, quæ diuiduntur in pillulas, & confectiones, ſeu bolos. Quamobrem cùm non ſint hæc inuenta fruſtra à medicis, ſed alijs vſibus explendis aptiora ſint alia, & magis commoda: quando hæc, quando illa conueniant, declarandum hoc capite. Ac primum, quod ſpectat ad compoſita medicamenta, & ſimplicia, facilè intelligere eſt, quando hæc, quando illa ex vſu ſint magis; ſi naturam affectus, medicamenti, & hominis affecti ſpectemus. Nimirum tenetur quandoque homo vno, eoque ſimplici affectu, ab vno humore producto, complicantur alias plures morbi, vel plures humores ad vnius morbi productionem conſpirant. Hi cum nequeant vnico, eoque ſimplici pharmaco expurgari, nam quædam phlegmagoga, cholagoga alia, compoſita medicamenta requirunt, ſcilicet, quæ omnium humorum vitia valeant emendare. Sunt eadem quandoque neceſſaria, propter medicamenti ſimplicis naturam; nam valent quædam bilim, e.g. purgare, at quia habent eadem, qualitatem aliam inimicam ventriculo, e. g. & inſuauem ori, hinc ne priuemur illo beneficio, permiſcemus, quæ qualitatem illam emendent, & è inſuaui, reddant non iniucundam: hanc ob cauſam admiſcemus oximel, rodomel, & ſalgemma cum agarico, ne diù in ore ventriculi detentus, mirè ipſum infeſtet. & Hippocr. 2. de rat. vict. 11. permiſcet cinnamomum, & alia odora, grataque ventriculo cum helleboro, & peplio. Permiſcemus aliàs medicamenta, vt citò vnius vis, ad partes malè affectas ducatur: ſic in affectibus vteri, vterina apponimus, diuretica renibus malè affectis, capitalia capite laborante. Demum, ſunt qui auerſantur compoſita, non renuuut ſimplicia. Nauſeant alij ad ſimplicia, aut timent ab illis, non à compoſitis: Quare, ne ſi vna eſſet medicamenti materia, forma, eaque ingrata languenti, medica arte deſtitutus iaceret, ſalutare excogitarunt conſilium, & medicam artem, vt ita dicam, ditarunt, qui inuexere compoſita. Vnde reijciendus Plin. qui ad artis oſtentationem, has compoſitiones excogitatas putauit. Vbi itaque plures ſunt ſucci, qui ſimplici pharmaco nequeunt educi,

Quando compoſita pharmaca conueniant, quando ſimplicia.

educi, aut si possint, est illud insuaue ori, aut ingratum ventriculo, aut à languente renuitur, eligenda composita. Contra, vbi causa morbi simplici potest medicamento extrudi, præpono hoc composito; quorsum enim pluribus niteris efficere, quod æquè benè vnum, idemq; simplex medicamentum explebit?

Quando robustum, aut debile.

De secundo nulli dubium, illud esse medicamentum eligendum, quod est proportionatum causæ morbi. Quamobrem, si hæc vehemens fuerit, vehemens erit eligendum pharmacum, si exigua, debile; est enim certum axioma illud medicum, contrarijs æqualibus, rectè curationem absolui. Quod si, ad extremorum alterum, est declinandum, neque enim satis exactè humorum copiam licet explorare, tutius est debile eligere, quam robustum, & vehemens; debile enim, non ita infestum naturæ, infensum vehemens; huius noxæ inemendabiles, neque enim illo absorpto, impedire possumus, quin copiosam eliciat euacuationem, at vbi est eadem deficiens, facilè suppleri illa poterit. Quo pacto capite sequenti dicetur.

Quando liquida, quando solida.

Quantum spectat ad tertiam difficultatem, duo sunt contemplanda, vt intelligas, qua forma medicamentum sit porrigendum, morbi, & ægri natura: huius quidem, nam alij sunt proni ad vomitum, numquam alij vomunt: sunt qui pillulas nequeunt deglutire, absorbent alij æquè facilè has, & potiones. Prioribus numquam potionem, citra discrimen vomitus exhibebis, vnde vel nihil languens educet, vel humores medicamēto agitati, nec educti, in partem aliquam principem delabentur: posterioribus numquam pillulas porriges, nequeunt enim, quamquam velint deglutire: & quidam cum vim sibi in re hac inferre voluissent, penè sunt suffocati, vt refert Trinc. lib. 1. de comp. med. In ijs ergo cadit controuersia, qui & potionem bibere, & bolos, & pillulas deglutire possunt; qua in re, nè erres, duo exactè perpendes, naturam nempè morbi, & partis affectæ: si morbus sit calidus, causa calida, & sicca, tempus æstiuum, potione purgetur: bolo, aut pillulis hyeme, morbo pituitoso; non enim vacuatione dumtaxat proderit, sed siccitate, & calore non paruo erit emolumento. Consideranda secundo pars affecta, nam si ventriculus, medicamentum solidum cōueniet, diù enim in eo detentum, commodius ipsum expurgabit, imperfectè, si statim ad intimas partes se insinuet.

Quid si caput sit expurgandum? probant medici communiter pillulas, potiones Fern. nam cum citius in penetralia corporis se se insinuent, facilius trahent è capite; cui assentirer, si pharmacum, ad humorem vsque expurgandum accurreret: nunc verò est illud, rata omnium sententia firmum, vel satis esse, vt se physicè tangant, vel vt teuniores huius partes ad humorem perueniant; At æquè commodè è pillulis possunt extrahi, ac è potionibus; quare non sunt ob hanc causam illis præferenda, quin probo magis pillulas, nam cum cerebrum

frigi-

frigidis laboret affectibus, à frigidis succis, & crassis exortis, ne dum vacuatione curatur, sed maximè iuuatur ab ijs, quæ calfaciunt, & siccant, quod cum faciant commodius pillulæ, quam potiones, illæ affecto cerebro præferendæ videntur.

Quid pharmaco assumpto faciendum. Cap. XII.

QVatuor iubent facere Doctores omnes à pharmaco. Præcipiunt primum, vt statim ac est absorptum, os colluat æger, sorbeat aliquid, masticetque, quę facultatem habent adstrictoriam, vt dormiat super pharmacum fortè: ni purgatio pro voto succedat, prouocetur, cohibeatur eadem si effrœnitet. Primum expreßè præcipitur ab Hipp. nam 1. de rat. vict. 12. *Cum* inquit, *medicamentum aliquis ebibit, mox ptisenæ sorbitioni danda est*, Gal. lib. quos quib. & quan. *Vbi*, inquit, *exorbuerit expurgans medicamentum, conueniens est ptisanam superbibere*: expedit autem, à pharmaco superbibere aliquid, ob duas causas: altera est, vt detrudatur ad fundum ventriculi, nam ibi coniectum, non vometur, & actuabitur citius: quo quoque fit, vt commendent à pharmaco, quæ adstringendi vim habent: altera est, ad abstergendas pharmaci reliquias: ne dum inhærent gulæ, aut ori ventriculi, ipsum mirè lancinent. Quantum bibendum, non conuenit inter omnes. Dant largum potum Siculi: fortaßè, quia calidiores, à pharmaci calore exoluuntur, ni mox absumpta frigida recreentur: parum dant reliqui omnes, nam vel exigua aqua, extrudendis reliquijs satis erit.

De secundo imperat Auic. somnum 4. 1. c. 5. *Cumque*, inquit, *aliquis medicinam ventris solutiuam biberit, melius erit ei, si medicina fuerit fortis, vt super eam dormiat, antequam operetur*: fortis autem medicinæ nomine, haud illud intelligo pharmacum, quod sua natura est robustũ, sed quod ad ægrum collatum, censetur tale. Quare reprehendendi sunt duas ob causas multi medici. Primum, quia numquam permittũt dormire ægrotantem, pharmaco sua natura debili assumpto. Secundò, quod somnum semper à pilulis, aut bolo cõcedunt: nam neque hæc medicamenta cũctis collata sunt fortia, nec liquida, respectu cuiusque, debilia. Vnde cum Auic. iubeat, & rectè, vt forti assumpto pharmaco dormiatur; est autẽ forte pharmacum ad aliquid, nec potione assumpta, semper negandus somnus, nec deuoratis pillulis, idem concedendus: permittendus, negandus, prout robustum est pharmacum, aut debile; quamquam numquam permiserim, vt dormiat tamdiù æger, quousque idem incipiat expurgari: nam cùm somnus ad actuandum medicamentum conducat, satis est tantum somni indulgere, quantum satis esse videbitur pharmaco actuando: cum fuerit ad actum deductũ, potior est mihi vigilia, nam vt trudantur humores, vis animalis requiritur, quæ viget in vigilia, feriatur in somno. Quod si his actis non suc-

An pharmaco assũpto, dormiẽdum.

cedat

Quid faciẽdũ, cum imminuta est purgatio.

Quæ purgationem impediant.

cedat ex voto purgatio, prolectanda illa remedijs varijs, nam variæ sunt causæ, quæ ipsam fieri impediunt. Impeditur quandoque quia ita languida, est vis ventriculi, vt nequeat pharmacum ad actum deducere: secundo quia ita est robusta, vt in probum alimentum conuertat, aut humorem trahendum, nam vt in venenum vertatur, non posse fieri, multis à Fall. monstratum lib. de medic. simpl. purg. Impeditur tertio, quia ad vias vrinarum humor ducitur: nulla quarto purgatio sequitur, quia à dura stercoris substantia, via excretioni præcluditur vide Gal. l. quos quib. & quand. est alia causa huius defectus, medicamenti nempè senium, & vis exoleta, alias ægrotantis proprietas ineffabilis. Hæc curationem non admittit, pharmaci vitium facilè emendatur, alio, eoque recenti exhibito. Indurato stercori emolliente clystere succurrimus; ne in alimentum vertatur, cibo mox à pharmaco exhibito prohibebimus: facultatis languori cibo, somno, calfacientibus, rebusque odoratis medebimur. Noui nobilissimũ quemdam adolescentem, qui cum assumpto pharmaco, frigidum sudaret, nec quicquam educeret, quamquam multa essent tentata remedia, mox cibo assumpto, fœliciter expurgatum. Quid si parum purgetur, quia debile assumpsit medicamentum? Tentant nostrates medici suppositorijs, enemate, proritare naturam, quæ ni proficiant, exhibent post quinque, aut sex horas à pharmaco, zaccharum rosatum solutiuum ad tres, vel quatuor vncias, prout plus, aut minus priori medicamẽto est eductum, mox cibant languentem, & dormire permittunt. Id commodũ quandoque, cum certò conijcimus, motum esse priori pharmaco humorem, non tamen eductum, ac periculum est, ne si differatur purgatio, succumbat interea languens, vel humor in partem principem decumbat: at si, nullum huiusmodi discrimen immineat, laudo, vt id procrastinetur, nàm multoties imminuta vacuatio, à natura perficitur: vnde si aliud exhibeatur medicamentum, aut distrahetur natura, à vacuatione, aut super purgatio sequetur. Auic. l. 1. fen. 2. d. 5. c. 1. *Duas præterea medicinas, ventrem soluentes in vna die contingere, est timorosum, & extra rectitudinem: quia quo tempore prius incipit expurgare, alterum actuandum est*: ex quo infero neque ea pharmaca esse recipienda, quæ ex medicamentis ita diuersis, sunt composita, diuerso vt tempore moueant. Vnde neque illa consuetudo exhibendi pillulas deinde post tres horas, aut quinque, potionem, est laudanda; nam si post tres horas à pillulis exhibeatur potio, aut impedietur vacuatio, reuocata natura ad actuandum pharmacum, mox ingestum, aut distracta, dissoluetur, aut reijciet vtrumque. Si post quinque horas à bolo, vel à pillulis potionem medicus porrigat, deinde vbi absoluta sit vacuatio, cibetur languens, multo tempore torquemus naturam; vnde non parũ timendũ est, nè à tot causis vexata succũbat, vt propterea probẽ magis eos, qui vnico pharmaco, quidquid est vitiosum, extrudere tentant.

Quid

Quid si effrenitet medicamētum, ita vt superpurgatio sequatur? procurandum, vt vomat æger, dormiat, artus superiores fricandi, adstringentia quędam assumenda, adhibenda, & alia, quæ peculiaribus causis superpurgationis succurrant, nam hęc à quauis causa proficiscatur, conducunt. Quamobrem, si ab acrimonia pharmaci, irritata facultas, plus iusto excernat, danda ea, quæ acrimoniam mulceant, vnde conducent enemata ex lacte, iure pulli, & ouis: si à venenata eiusdem qualitate, antidota, si à virtutis contentricis languore, adstringentibus, quæ robur addant, quorum sylua, quia sponte occurrit, vel parum exercitatis in medicina, his claudo hoc caput. *Quid si eadē copiosior succedat.*

Bonæ purgationis indicia. Cap. XIII.

SVpplendam esse imminutam purgationem, est à nobis dictum: quæ tamen imminuta est, & quibus indicijs id conijciat medicus, ne tactum quidem. Quamobrem, ne in re hac aberretur, erit operę pretiū, inditia exactæ purgationis proponere: Cumque ea laudata esse censeatur, quæ quantitate respondet copiæ peccantis humoris, declarabimus breuiter, quibus rerum inditijs, noscat medicus, & peccantem humorem esse eductum, & quantitate decenti.

Habet de re hac Hip. hæc 4. aph. 19. *qui in pharmacorum potionibus purgati, non sitiunt, non cessent purgari, donec sitiuerint*, quæ continent difficultates non paucas; nā ventriculo calidi, vel nullo assumpto pharmaco sitiunt. Quid febricitantes? præterea habent pharmaca quæque siccandi vim, & calfaciendi; quare esto nulla sequatur vacuatio, sitim inuehere poterunt. Idem contingere poterit calidi humoris portiuncula attracta ad ventriculum. *Sit ne sitis bonæ purgationis inditium.*

Hinc multi dixerunt, non esse sitim inditium purgationis completæ. Ni tamen sitiat æger, non esse exactè expurgatum, ac si negatiuè valeat dicere, non sitit, non ergo corpus expurgatum, vt decet; affirmatiuè non valet, quia potest sitis, ne dum ab exacta purgatione, & completa, sed & aliunde originem trahere; qui nec omnem euacuant difficultatem, nam si purgatione calidi extrudantur humores, tolletur, si quæ aderat sitis, tantum abest, vt sitiat imposterum ęger. *Affertur 1. op. & reijcitur.*

Multo minus satisfacit Christoph. Aueg. qui vt vitaret has difficultates, dixit proponere hoc loco Hipp. notas, non dum finitæ purgationis; enimuero cum secundo de rat. victus 12. dixisset, tunc esse nutriendum languentem à purgatione, cum illa desijt, ac proinde docere teneretur, quo pacto posset id noscere medicus, habet illud hoc loco, quare ait, ni sitiant, ne nutriantur, nam purgari numquam cessabunt, ni sitiuerint; enimuero sitiunt quandoque ægrotantes, purgatione non dum completa, alias non dum inchoata, alias numquam; quamobrem nutries numquam ægrum, si eo vsque differas cibum, vt sitiat. *Reijcitur alia.*

Traditur verus apho. sensus.

Proinde dicerē, haud docere illo aph. Hip. exactæ purgationis indicia in vniuersum, sed eius tantum, quæ expurgandi ventriculi causa agitur. Vt sit sensus, cum expurgatur ventriculus a crudis succis, & frigidis, quibus scatere solet, vt plurimum, ni sitiat æger, numquam idem cesset purgari, donec sitiuerit, nam signum est, adhuc esse frigidos succos in stomacho, qui humectantes os eius, in causa sunt, ne sitiat. Confirmatur, nam alibi notas exactæ purgationis tradidit in vniuersum, Hipp. nempe 1. aph. 2. & 4. aph. 2. ex leui conferentia, & tolerantia, docuit laudatam vacuationem dignoscere, quod quamquam receperint omnes, ausus est tamen reijcere Argen. nam siquis inquit purgetur, mox morbi principio transacto, & purgatio conferat, adhuc morbus augebitur: quare nulla apparebit conferētia; Contra si exhibeatur idē, morbo inclinante, contulisse videbitur, esto importunè fuerit exhibitum. Proinde statuit, eam esse laudatam purgationem, quam status morbi exigit: maiores vt patet tenebras effundens; nam quamquam, non negem, quod habet: quæro tamen (adhuc enim dubium) quo pacto noscam ego, id esse vacuatum, quod morbus exposcit; & tantundem, quantum abundabat, non plus, aut pro eo aliud? velit, nolit cogetur Arg. ad vtilitatem, & leuem tolerantiam confugere. Itaque si pro[fui]t, peccans est humor eductus: atque si obscuram vtilitatem attulit, exigua humoris nocui portio est detracta: si manifesta sit vtilitas à pharmaco, erit insignis portio causæ morbosæ exturbata: si omnino conualuit, quantus humor peccabat, est eductus. Hec si sub finem principij illa fiat, non apparebit propterea purgationis vtilitas, nam vel omnino præcidetur morbi augmentum, aut non sumet tantum incrementi. Iuuabit eadem, si commodè fiat sub morbi inclinatione, nam citius terminabitur morbus, & quem tarde natura curatura erat, mox medicamentum persanabit. At si ineptè medicamentum porrigatur, aut nouum morbum arcesset, aut prorogabit eumdem, aut virtutem prosternet. Quare aut nulla sequetur conferentia, aut nulla tolerantia, atque hæc de hoc capite, & disputatione de purgatione.

An conferentiis, & tolerantiis notæ bonæ purgationis.

Negat Arg.

A N-

ANTEPRAXIS MEDICAE Liber Vigesimus primus.

DE ABIGENDIS MORBI generibus, & differentijs.

Consilij, & ordinis ratio. Cap. I.

MOnstrauimus, qua arte possit abigi morbus. Aggrediemur nunc docere, quomodo varijs morborum generibus tentatos differentijs varijs conflictatos, in pristinam deducere sanitatem possimus; enimuero cum varia conueniant præsidia, pro varia morborum natura, esset omnino imminuta nostra hæc methodus, si in vniuersalissimis illis consisteremus. Sed ne in re hac ordinem quis desideret, intelligat idem, nos primum intemperiei cuiusque curationem persequi, tum solutæ vnitatis. Tertio morborum in mala formatione, videbimus vltimò, qua arte singulæ morborum differentiæ tolli debeant.

Intemperiei cuiusque curatio. Cap. II.

EST intemperies multiplex, vt lib. 5. à nobis monstratum, simplex composita, citra humorem altera, altera, quæ à materia fouetur, quæ adhuc duplex, manifesta nimirum, vt tumores, nõ ita euidens alia, quæ ab humore, non dum extra venas effuso dependet: mitto alias, nã vel non exposcunt distinctam curationem à dictis, aut de ijs agetur, cùm agemus de abigendis varijs differentijs morbi. Simplex intemperies, simplicem qualitatem aduersam, induci postulat: vnde calida frigidis curabitur, frigida calidis, sicca humidis, humida exiccantibus. Requirit composita duas qualitates, vt frigida, & humida, calida, & siccantia, quemadmodum calida, & sicca, refrigerantium vsu, & humectantium abigetur. Id quia satis constat ex ijs, quæ lib. 14. à nobis dicta, non immorabor amplius in re hac explicanda; nec quis me accuset, si illud silentio prætereo, an æqualia contraria, an inęqualia sint ad rem hanc consequendam; ex vsu magis; nam cum id lib. cit. sit satis expositum, nõ est, cur frustra eadem repetamus. Illud ergo docere esset reliquum, quomodo intemperies, quæ humorem habent adiunctum sint tollendæ,

Simplicis intemperiei curatio.

Intemperiei cum humore coniuncta curatio.

dæ, quia in re, nulla difficultas; est enim rata omnium sententia firmũ, & humorem, & intemperiem emendari deberi: tolletur intemperies, humor corrigetur, alteratione. Quod si ita contumax, huius vitium sit, vt alteratione tolli nequeat, extrudendus è corpore quamprimum erit. Qua via, quibus medicamentis, patet ex ijs, quæ de vacuatione, a nobis sunt dicta.

Cui primũ vacuãdum, intemperiei, an humori.

In his autem exequendis, ab humoris vacuatione, & alteratione ordieris, tum vacabis intemperiei, ni vnico remedio vtrique satisfacere valeas, aut vrgeat ita intemperies, vt ad se omnem vocet curationem, nam semper scopus vrgentiæ dignior: vt si e.g. sit valida febris, eaque à putri humore excitata, quamquam poscat legitima curatio, vt humori emendando primum vacetur, si tamen æstuet æger, omni alia indicatione posthabita, refrigerationi primum incumbemus, tum ad humorem conuertetur curatio. Explicarem hæc pluribus, si vel esset opus multis, neque id actum à nobis lib. 14. Propterea progrediar ad intemperiem curandam, cum manifesto humorum affluxu, seu tumores.

Humorum congestioni quomodo occurrẽdũ.

Horum proxima causa, aut congestio est, aut fluxio: congestionem facit, vel vitiata coctio, quæ plurima gignit excrementa, aut expultricis languor, quæ præ debilitate, nõ valet expellere, aut viæ impeditæ, quæ pulsis excrementis, negant exitum. Languet vis expultrix, & coctrix, ob intemperiem, quare hæc tollenda, modo, quo supra. Impeditarum viarum, sunt causæ multæ, quibus vt occurrendum dicemus c. 4. fit fluxio, quæ est altera tumorum causa, interdum vitio partis tumefactæ, interdum culpa mittẽtium partium: vnde quandoq; trahitur humor, quandoq; mittitur: trahitur à parte, cum dolet, mittitur vel quia oneri illi, aut quia inimica qualitate molestus. Cęterũ quia, nec mittere hæc posset, nec illa trahere, ni esset copia humoris, in hanc proxima tumoris causa reducitur. Quare hæc vacuanda, & à parte ad quam fluit ablegada: quod cum aliter consequi non liceat, quam reuulsione, & repulsione: reuellendi indicatio insurgit, & repellendi. Erit illud perpetuò in quouis tumore exequendum: repellere quandoque licet, expedit alias huic remedio parcere: ac primum abstinendum ab illo, cum humor à nobili parte, ad ignobilem fluit, ne hinc repulsus, ad princeps aliquod viscus relabatur. cap. 1. 6. per loc. *dicimus* inquit, *quod hunc ipsum influxum, in principio quidem reprimere, ac repellere oportet, præterquam si ad partem aliquam principalem recursurus sit, atque aliud grauius malum effecturus.* Quare iure optimo reprehenditur Auctor ille 2. de nat. hum. à Gal. qui humores ad artus delapsos, ad principes partes esse transponendos censuit, quod ibi recepti, facilius euincantur: *potius enim* ait *est, ex partibus principalibus emigrare humores prauos ad ignobiliores, quam ex ignobilioribus, in principes: nec rarò, cum in morbo articulari, & podagra artus humores peterent, & illinc repulsi in principem aliquam partem inuasissent, morte conspeximus hominem affectum esse, vnã-*

Nõ semper repellẽdum in curatione tumorũ.

que

que restare sprm salutis, si ad artus retrahire eos valeamus. Ob eamdem rationem parcendum repellentibus, cum pars affecta proxima est membro principi. Damnantur repellentia tertio, si pars fluxionem excipiens, est intus recondita, nam repellentia extrinsecus admota, nõ pertingunt eo, quo fit, vt humorem delapsum, non repellant, quique in externa parte continetur, ad internam mittetur. Parcendum quarto illis, cum habet originem fluxio à partis dolore, à flatuoso spiritu, & cutis densitate excitato, nam cum repellentia quæque adstringant, & cutim condensent, præcludent magis exitum, & coercitum spiritum magis detinebunt. Est quinto abstinendum ab vsu repellentium, si malignus est humor, si impactus, & crassus; hic enim repelli non potest, & impinges magis si repellere tentes, illum esto possis, non licet ad partes alias, easque interiores repellere. Demum huic temperandum remedio est, cum plenum est corpus, nam plena corpora repercussionem non amant lib. ar. medic. cap. 85. Repercutiendus itaque humor, cum non impactus, non malignus, non decubuerit in partem ignobilem, non profundam, non proximam membro principi, quæque doleat à spiritu flatuoso, à cutis densitate, & angustia contento.

At quoniam, quantumuis conemur impetum delabentis humoris cohibere, numquam eum impedire, omninò licet, procurandum postea, vt quod fluxit, per patientem particulam educatur: quod cum bifariam possit fieri, sensibiliter nempè, & humore in vapores dissoluto, est omnium communis sententia, resolutionem esse optandam magis. Quia vero, non omnis humor potest in halitum solui, ad vacuationem sensibilem cogimur quandoque recurrere. Recurremus autem, cum plenum est corpus, nam si pleno corpore tentes, calfacientium vsu, discutere quidquid influxit, trahes magis lib. art. med. cap. 85. Recurremus secundo, cum languet natiuus calor; robustus enim resoluit, ac propterea dixit Diocl. sudorem omnem esse præter naturam. Eadem vacuatio erit ex vsu, cum magnus est tumor, & humor tumorem efficiens crassus, & viscidus: tenues enim dissolui apti: nequeant crassi per inconspicuos cutis meatus euaporare; vide Galen. com. 1. in primum epid. t. 10. *Nec semper tentanda discussio eius, quod influxit.*

Cœterum vbi is admittet curationem, nam quosdam tumores, vt cancrum, curare non præstat, est suppurandus: suppurata materia arte educenda, ni sponte facta erosione erumpat. Educetur autem, vel ferro parte discissa, aut caustico: hoc vtemur, cum timet æger à ferro, & nos timemus, ne ferro plus iusto immisso, partem aliquam sanam incidamus: at quando ferrum æger admittit, hoc eligibilius, inuehit enim causticum intemperiem in parte, & maiorem dolorem inducit: cumque candenti ferro partem aperire possimus, aut simplici inci- *Sed suppuratio quãdoque procuranda.*

 dere,

dere, præstabat illo aperire tumores magnos, & frigidos, duas ob causas, altera, vt parti robur addatur, altera, vt frigida illa intemperies, à frigidorum affluxu excitata, abigatur. Qua ratione postea pars discissa vnienda, ex cap. seq. intelliges.

Solutę vnitatis curatio. Cap. III.

Natura verò inducit vnionem.

Ars tollit impedimenta, quæ sex esse possunt.

CONtinui solutio, affectus quidam præternaturam est, quo ea, quæ vnum antea erant, fiunt plura: tolletur itaque, cum quæ diuisa erant, vniuntur, quod cum natura sola possit facere, *hæc enim*, vt dicebat Galen. *coalescere facit ea, quæ inuicem distant, ac pristinam restituit vnitatem* non esset, cur in re hac, quæ ad solam naturam pertinet, laboremus; quia tamen, sunt multa, quæ ipsam ab hoc instituto deturbant, nostræ erunt partes, impedimenta huiusmodi remouere; sunt hæc sex numero, mala partis formatio, vt cum gena vulnerata propendet, malæ formationis conseruatio, corporis alicuius inter vnam partem, & alteram interpositio. Quartum vulneratæ particulæ intemperies, inflammatio, dolor. Debet proinde medicus, qui rectè velit hunc affectum curare, intemperiem partium corrigere inflammationem auferre, inhibere, mulcere dolorem, corporum præterlapsum impedire, partes male formatas, pristinæ suæ sedi restituere, stabilire firmare. Gal. lib. art. med. 90. *coalescere* inquit *facit ea, quæ inuicem distant, ac pristinam restituit vnitatem, ipsa natura: tantum vero opus est, vt diximus applicare extrema distantium partium, atque ita, vt in vnum coacta sunt, conseruare, ne quid labris vlceris intercidat, & quarto ipsam partis substantiam conseruare salubrem.* Adde, illud quandoque requiri, vt scilicet caro deficiens regignatur, si vulnus sit cum carnis deperditione. Quo pacto intemperies partis tolli possit, cap. præcedenti dictum; ibidem explicatum, quo pacto inhibenda sit inflammatio de dolore mulcendo, quamquam nihil dictum, nihil addam, nam vel fit ab intemperie, aut à soluta vnitate, vt cum alijs loquar. At de intemperiei curatione actum, de continui solutione abigenda, nunc tractatur: vt curanda magnitudo deficiens, infra docebitur, ergo erunt reliqua tria, capite hoc prosequenda, initio ab ijs facto, quæ interposita, inter labra vlceris, vnionem impediunt; cumque hæc sint multa, necessaria quædam, vt duplicia illa excrementa, crassum nempè, & tenue, seu sordes, & ichor, non necessariò alia occurrentia, vt oleum, calx, pilus, arena, glans plumbea, gladius, erit sigillatim de omnibus agendum. Cum ergo necessariò illa excrementa prodeuntia, vnionem impediunt, erit vlcus abstergendum, & siccandum, vt communis est ferè omnium medicorum sententia. Hinc commendat Hippocrat. in lib. de vlcer. vinum,

Excrementa vnionem impeditia, quomodo tollenda.

num, mirrham, fel bubulum, ficus folia, mel, succum vuæ acerbæ, quæ omnia, cum non solum exiccent, sed abstergendi vi, maximè valeant, miror multum Argent. Virum alioquin accuratum, & in veterum lectione, quam maxime versatum dixisse lib. art. medic. cap. 90. solo siccantium vsu curari ab Hippocrat. vlcera, quo suum dogma suadeat, non esse nempè sordem, necessarium vlcerum excrementum, quod ex ijs confirmat, quia nullum in initio vlcerum obseruatur, nec docuit vnquam Galen. quando hæc excrementa sunt cocta, quando cruda; non enim apparet sordes in principio, vel quia ichor ille, quo vulnus omne scatet in initio, miram cum habeat vim abstergendi, omnem tollit crassitiem: aut quia calor, languidior redditus, non potest coquere, vnde nec crassa excrementa progignere.

Vt tollenda alia. Cætera, quæ necessario, non occurrunt, agglutinationem tamen impediunt, cum sint multa, & varia, varia exposcunt auxilia: tela glans plumbea, pili, fila, duplici via possunt tolli, medicamentis, aut infusis, aut adhibitis parti, & chyrurgia: hac citius intentum assequimur, vt cuique quamuis ignaro rei medicæ est notum, medicamentis tardius; at quoniam non semper licet manum admouere, aut quia non possumus, aut quia ex manuali illa contrectatione, discrimen imminet, sincopis, inflammationis, medicamentis tentandum id facere. Sunt autem extrahentia, calida facultate, & sicca, vt sulphur, euforbium, dictamum, sagapenum, pix, cæpa, viscus quercinum, stercus columbimum, fermentum, & alia multa, de quibus latè chyrurgi. Quocumque tamen remedio id faciendum, procurandum quamprimum illa extrahere, præsertim si instrumentum, quo est vulnus inflictum, sit veneno infectum, aut rubiginosum; nam si detinetur plus iusto, propagabitur facilè ad partes interiores venenum.

Præsertim fluor sanguinis. Fluori sanguinis, duplici via occurrere possumus, reuellendo sanguinem à parte affecta, & venam, seu arteriã claudendo: ijsdem inhibemus humorum affluxum ad partem vulneratam, intercipientibus scilicet & roborantibus partem: vtrumque fit multifariàm, nempè reuellimus frictionibus, cucurbitulis, venæ sectione, purgatione: occludimus viam, quia largè prodit sanguis trifariam, obstruendo, adstringendo, & comprimendo, nam quamquam possit cauitas deperdi coalitu etiam, & subsidentia, hæc tamen sequitur potius fluxiones immodicas, non compescit. Coalitus, non nisi longo tempore induci potest; præstat autem quam primum, prodeuntem sanguinem sistere alioquin periclitantur: itaque ad obstructionem, adstrictionem, & compressionem recurrendum. At quoniam potest compressio, manibus fieri, & fascijs, adstrictio medicamentis, vt terra

sigillata, bolormeno, tela aranearum: obstructio quoque potest fi ri gossipio, & alijs huiusmodi in venis immissis, aut excitata eschara vsu caustici, distinguere diligenter oportet, quibus vtendum, ne in huius remedij administratione peccetur. Incommoda omnino censetur illa vasorum adstrictio, quæ appræhensis fit venis, aut arterijs, & ligatis, nam cum arteriæ proximè neruis hæreant, aut numquam arteriam tantum, neruo relicto appræhendes, aut numquam id consequeris, citra magnum dolorem ægrotantis. Censetur secundo incommoda illa adstrictio, quæ fit eschara inducta, primum quia infert causticum vehementem dolorem, itaque non est iucunda curatio, neque tuta, nam multoties vbi eschara cadit, fluit denuo sanguis. Occurrendum itaque compressione manus frigidæ, aut deligatione, aut omnibus tribus, ni priora proficiant; quare obstruendum, adstringendum comprimendum: etenim in affectu præcipiti, cuncta tentanda, vnde recurrendum ad ignem actualem, aut causticum, vt oleum sulphuris, calchanti, vnguentum egiptiacum, trociscos de minio, Ioannis de Vico, nam magnum discrimen impendet ex immoderato fluxu sanguinis.

Et partium solutarum distantia. Tertium quod vnionem fieri impediebat, est partium vulneratarũ distantia; procurabimus itaque, vt illæ vniantur: valent ad rem hanc consequendam tria, alligatio, suturæ, fibulæ, nam quamquam manibus illas possimus adducere, numquam tamen, tam diu vnitas seruare poterimus, vt vnio fiat. In alligatione, tria obseruanda: adducemus primum manibus, vtramque partem, si vtraque pars vulnerata sit mollis, sin altera dura, huic mollem adiungere procurabimus: faciemus hoc autem, cum illæ calent: si refrixerint, calfiant primum, deinde deducantur: deductæ ligentur: quibus fascijs, & quomodo, pete ex chyrurgis. Cæterum quia dictum de curanda intemperie, & solutione continui, aggrediemur morbos formationis vitiatæ ac primo cauitatis.

Læsæ cauitatis curatio. Cap. IV.

SVnt vitia cauitatum duo, apertio nimirum, & adstrictio immodica. Fit cauitas maior à rarefacientibus, distendentibus, exercitio, laxantibus, expultricis motu immoderato. Proinde fit, vt primum curetur addensantibus, secundum ijs, quæ tollunt distendentia, quæ si sint flatus, erit remedium optimum, quod discutiendi vim habet, si minera, vacuantia varia, pro varietate substantiæ distendentis. exercitio quiete, laxantibus occurremus ijs, quæ siccandi vim habent. Si expultricis vitio idem contingat, nunc mulcentia

tia conueniunt, nunc vacuantia: illa, si qualitate facultas imitata, expellat: hæc, si pressa, se exoneret. Tandem quacunque ex causa cauitas maior fiat, adstringentia conuenient, vt si quæ adhuc remanet ampliatio, eorum vsu abigatur. Contra minor, laxantia exposcit, adhuc causa remota, quæ remouebitur varijs præsidijs, nam & causa multiplex, quæ reddit angustam. Cum itaque compressa cauitas, angustior redditur, curabitur ijs, quæ tumorem præter naturam de medio tollunt, aut corpus adiacens remouent, seu sit illud externum, seu internum, vt caro, & pinguedo: de quorum primo, quia dictum, de altero dicetur capite de magnitudine aucta, nil addendum. Quæ ex subsidentia ortum habet, si fiat ex nimia partium humiditate, exiccare est necesse, sin concidant ob immodicam vacuationem, occurremus victu pleno. Coalitus erodentium vsu abolebitur. Angustia ob partis situm mutatum, parte in propriam sedem restituta, qua de re capite sequenti. obstructio si à multitudine fiat, euacuantibus adimetur: si à mala succorum qualitate, ijs, quæ peccantium succorum qualitati, se opponunt, quæ quoniam triplex, crassities lentor, & tenuitas: tenax erit abstergendum, incidendum lentum, crassum vero, quia fit quandoque à nimia adustione, vt atra bilis, & salsa pituita, quandoque à nimia substantiæ terreæ portione, vt humor melancholicus, quandoque refrigerantibus, & humectantibus, quandoque calfacientibus, & humectantibus feremus opem: nam quod scribit Arg. fieri quandoque crassitiem à frigiditate, nego vnquam posse id contingere in viuentibus; nam numquam potest pars aliqua viuere, & eum in modum frigere, vt humor concrescat. Valet ad rem hanc multum syrupus Nicolai Florent. & vsus calybis, nedum enim suo pondere obstruentes humores extra pellit, sed eosdem simul ad euacuationem disponit; habet enim vim abstergendi, & quoniam admiscentur cum eo simplicia multa calida, & sicca tenuium partium, extenuat quoque feliciter: conficitur ex eo electuarium, fit quoque ex eodem vinum chalybeatum, vtrumque vario conficiunt modo, qua de re, quia multa Mercat. l. 2. de ind. & practicantes c. de scyrro lienis, & hepatis obstructione, consule viros istos.

Adstrictæ cauitatis curatio.

Ac primum eius quæ fit à compressione.

Secundo eius quæ à subsidentia.

Tertio coalitus.

Quarto obstructionis.

Morbi in situ curatio. Cap. V.

MOrbus in situ curatur, parte in propriam sedem restituta, & alligata, nè promptè excidat, quo fuit detrusa. Quia verò pars mutat situm, non solum vbi ab externa aliqua causa, aut tra-

Dum partes è proprio loco pelluntur, ac propterea duplici remedio morbus in situ curatur

tracta fuit, aut pulsa, sed ab humore in eius cauitatem delapso, vt cum excidit à propria sede articulus, quia cauitas humore repletur, insurgit hic indicatio, humorem confluxum vacuandi, & procurare, ne amplius fluat, ad partem affectam. Id ante omnia tentandum, vbi ex hac causa articulus e. g. excidit, nam si cauitate repleta tentes os reponere, frustra id tentabis, cum non detur penetratio corporum: cumque humor replens, sit frequenter crassius, frigidus, & pituitosus, hunc salsæ decocto, chinæ, ligni indici, sudoribus, & victu extenuante, extrudere conaberis, ijsdemque occurres intemperiei e. g. cerebri, cuius occasione, humor ille continuò, ad articulum labitur. Vbi ab externa causa fit hic affectus, cum nihil illa indicet, duo dumtaxat scopi proponuntur, restitutio partis, & restitutæ partis conseruatio. Potest deduci pars duplici genere remediorum, palestrico altero, altero medico, ita dictis, quia primum in palestris frequens, & à Palestritis inuentum, secundum à medicis. Fit illud solis manibus, hoc instrumentis, & machinis. Sed siue manibus, tentemus ossa reponere, siue machinis, debet peritus chyrurgus, cum id facere aggreditur, modo impellere, modo trahere, interdum trahere primum, mox impellere. Nempè, cum os intrò recurrit, attrahendum foras: cum prodijt foras, impellendum intro; sic vbi vertebram eminere obseruamus, compressione in proprium reijcimus locum: vbi eadem ita intus recurrit, vt cauitas quædam obseruetur, cucurbitulis trahere foras procuramus, cum elapsum è cauitate os contrahitur, trahere primum chyrurgus debet, mox versus sedem antiquam impellere. Id vbi feliciter actum fuerit, procurandum secundo, vt reposita pars, in eo situ seruetur, ne iterum excidat: seruabitur commodè alligatione, & quiete, quiescet pars luxata, cum naturalem retinet figuram, & situm: erit alligatio commoda, si nec laxa admodum fuerit, nec adstricta; hæc enim doloribus plena, discriminis illa. Nimis strictam esse, ex ægrotantis querimonia intelliges: nimis laxam, & visu, & manu immissa. Desiderant quidam, ne dolorē alligatio inducat, vt antequam fiat, pars in propriam figuram reducatur. Satis cautè, nam multoties brachium alligatum, dum est extensum, non debet, an si contrahatur ad pectus, dolere solet. Illud tandem moneo, vt imponatur emplastrum, quod vim habet adstrictoriam, & agglutinandi, quemadmodum est emplastrum de pelle arietina, & de ossi, crocio, nam quamquam natura agglutinet, iuuatur non parum ab hoc medicamento: nec illud improbo scilicet, vt fasciæ madefiant posca, & pars oleo rosato inungatur, iniecto puluere mirtillorum, rosarum rubearum, boli armeni sangui-

Quomodo pars ad propriam reducatur sedem.

Reducta quo modo conseruanda.

guinis draconis, albumine, oui, & alijs huiusmodi, nam adstringendo, partem roborant, ne suscipiendis fluxionibus reddatur obnoxia, quare, & illud conducet non parum ad inflammationem inhibendam, sanguinem mittere, expurgare. Sed quoniam, non vitiato situi emendando hæc conducunt, sed inflammationi inhibendæ, qua de re alias, his claudo hoc caput.

Magnitudinis imminutæ, auctæque curatio. Cap. VI.

CVm habeant contraria eam naturam, vt sese mutuò explicent, propterea prosequar ego imminutæ potissimum magnitudinis curationem. Imminnitur corpus præter naturam, & extenuatur, quandoque vitio obiecti, interdum vitio proprio. Est vitium obiecti duplex, in quantitate pauca, & qualitate; deficit quandoque alimentum, quia non assumitur, vt in magna rerum annota, alias, quia assumptum, non detinetur, sed vel vomitu excernitur, vel deijcitur, vt in lienteria, & fluxu cœliaco, & cruento. Tertio, quia permeare non potest, vt in magna venarum, quæ meseraicæ dicuntur obstructione. Alias, quia assumptum, & retentum, non conuertitur in sanguinem optimum, sed in aquam, & crudos humores, vt in chachochimia, & hydropicis. Inde intumescit his venter, reliquis corporis partibus extenuatis. Idem contingit quandoque, quia partes assimilare non valent, aut quia tantus est earum calor, vt cuncta resoluat in halitum, apponant parũ, aut nihil. vnde in marasmo quouis, non fit appositio, vnde extenuatio: extenuantur, & hectici, quia calor, sũmus multo plus discutit, quã restauret, aut ob aliã quãcũq; intẽperiẽ. In vniuersum itaque, vel imminuitur quãtitas ob errorem externum, vitio nempè alimenti in quanto, aut quali, aut vitio partium, quod est multiplex, in intemperie calida resoluente, frigida non coquente, humida, vnde non retinetur alimentum, sicca, quæ vnionem impediat. Est quoque huius causa, vitiata formatio, ac propriè cauitas adstricta, aut laxata. At vero de emendandis vitijs cauitatis, de intemperie quauis corrigenda est actum à nobis: erroribus externis, vt sit occurrendum, nemo ignorat, propterea nihil de nouo afferam, vt imminutam magnitudinem emendemus.

Quę magnitudinẽ minuunt.

Quæ, & quo modo emendent.

Nec laborandum cuique est, vt intelligat, quibus sit occurrendum auctæ quantitati; Constat enim, ea omnia esse ex vsu, quæ siccant, resoluuntque, vnde prosunt vigiliæ, exercitia, cibi pauci, paucus potus, extenuantia quæque, & abstergentia.

Ea-

Cur de curandis mala figura nihil dicatur.

Eadem nos causa excusabit, si nihil dixerimus de curatione morborum, qui in mala figura, nam hæc, vel fit vitiata quantitate, aut ob auctum, aut imminutum numerum partium, ob prauum situm earumdem, cauitatem læsam, ob vlcera, tumores: itaque vbi quis sciat occurrere hisce affectibus, iam idem facilè intelliget, quomodo vitiata figura debeat emendari. At de curatione morbi in situ, auctæ, imminutæuè magnitudinis, tumorum solutæ continuitatis, est actum: morbi in numero imminuto, curationem nequaquam admittunt: ad auctos, sciet quiuis curare, qui morbos in aucta magnitudine curare sciet: nimirum ijsdem tollentur remedijs, intensioribus tamen. Proinde nullus imminutam censebit hanc methodum, si capite hoc concludamus, quæ de abigendis morbi generibus, dicenda erant, ac de curandis eiusdem differentijs dicere aggrediamur.

Differentiarum morbi, quæ à subiecta materia summuntur, curatio. Cap. VII.

Nec de morborum implicitorum curatione.

POstquam tradidimus methodum, qua valemus occurrere simplici cuique affectui, esset modo docendum, qua arte possunt abigi impliciti morbi: at quoniam de re hac egimus lib. 14. cap. 7. progrediemur propterea ad morbi differentias: id enim esse reliquum videtur: Et quoniam inter has, eæ primum obtinere locum, quæ à subiecta materia desumuntur, has primum curabimus. Cæterum, quia sunt hæ differentiæ multæ, nam quidam morbi sunt pueriles, seniles alij, quidam viriles, alij muliebres, quidam priuati, alij communes, ijsque varij, endemij, epidemij, & hi perniciosi, aut non perniciosi: quicumque demum, aut vitalis, aut animalis, vel naturalis; ne vel diminuta euadat disputatio, aut confusa, eodem, quo sunt propositæ ordine, agemus de singulis.

Puerilium morborum curatio.

Pueriles affectus, eadem exposcunt remedia, quæ seniles desiderant; ijdem tollentur pariter affectus, qui viros, & mulieres infestant; neque enim alia præsidia admouent medici mulieri, epilepticis pueris, atque senibus: Sed quia pro sexus varietate, & ætatis, & temperies est varia, & formatio, varia quandoque ratio victus & consuetudo viuendi; atque hæc omnia in considerationem adhibenda, vbi quis rectè velit, curationem aliquam instituere, fit propterea, vt varietur quandoque, aut remedij quantitas, aut materia, quamquam indicationes sint semper eędem. Laboret e.g. &

puer

puer, & senex acuto morbo, vtrique, morbi natura perspecta tenuis apprimè victus, est ex vsu, & cum morbus sit magnus, magna vtrisque admouenda præsidia; at quoniam pueri, pluribus fomitibus egent, senes facilè ieiunium ferunt, hinc fit, vt quamquam eadem indicet vterque morbus, haud tamen par quantitas exhibetur à nobis, à varietate virtutis indicatione desumpta.

Hinc quia mulierum caro, mollis, & difflabilis facilè, virorum dura, & compacta, mitioribus illæ curandę remedijs, maiora tentanda in viris: vnde, quia potest remedium fieri imbecille, aut imminuta illius quantitate, aut mutata materia medicamenti, ijsdem indicationibus perpetuò seruatis, debiliora admouebimus, hoc est, vel in minori quantitate, vel aliam medicamenti materiam eligentes.

Non secus indicat sensus, ac temperies partis: nimirum sunt quædam partes sensus exquisiti, hębetioris aliæ: quædam raram habent substantiam, & difflabilem facilè, resistunt aliæ magis: quare quamquam eędem vigeant indicationes, vbi idem est affectus in parte dura, & molli, sensus hębetis, & exquisiti, nihilominus, quia illa valida potest remedia ferre, nequit eadem mollis, & sensus exquisiti tolerare: hinc fit, ne admoueamus eadem remedia prorsus, quamquam idem faciendi vim habeant. Sic in ophtalmia parcimus oleo rosato, quia oleum oculis inimicum, quo vtimur in alijs externis inflammationibus. Id impulit medicos, vt peculiares conscriberent, de morbis mulierum, & puerorum libellos, non enim eos tantum percurrunt affectus, qui vel pueris, aut mulieribus proprij, sed eos quoque, quos habent communes cum alijs, nempè quia nouerant facta mutatione in virtute, aut sexus, aut ætatis ratione, non semper esse eadem propemodum medicamenta opportuna: Quamobrem ne in ijs eligendis, aut quantitate præscribenda aberraretur, peculiari tractatu docendum existimarunt, quæ, cuique essent vsui. Eadem ex causa factum, vt diuersam instituerent disputationem, de frigida intemperie cerebri, ventriculi, & iecoris, nam licet omnis, calida admoueri desideret, & vbi humorem fouentem habuerit, euacuationem illius, alia tamen via vacuari postulat, qui redundat in capite, ac stagnans in stomacho: nempè hic vomitu, aut deiectione expurgatur, caput per nares, os, aures, suturas: habitus corporis proritato sudore, frictionibus, motibusuè.

Cur medici scripserint de morbis mulierum & puerorũ.

Cur eidem morbo, aliã tamen partem obsidenti, non eadẽ admouenda remedia.

In communibus morbis, est quod addas: nempè cum pendeant illi à causa communi externa, vt aquis corruptis, aut inquinato aere, vel situs, lociuè ratione, vel ob aliquam causam aduentitiam, est huius causæ externæ, quæ vt morbum induxit, sic eumdem seruandi vim habet, ratio magna habenda: itaque docendum

Communes morbi quomodo curãdi.

quam-

quamprimum est, & illud medicorum consilium probo, qui probant in huiusmodi affectibus, pillulas de tribus vocatas, nempe, vt recedat homo, quamprimum, vt quam longissimè ab aere illo inquinato, & vt tardissimè redeat. Vt occurrendum postea morbo ab aere pestilenti inducto, dicemus capite de cura morbi maligni, & venenati.

Magni morbi, paruique curatio.
Cap. VIII.

Magnis morbis, magna esse admouenda remedia, paruis nulla, docuit non semel Hippocrat. & Galen. ea vt patet suasi ratione, quia exiguo morbo, natura satis; quare omnino superuacuaneum fuerit, ea admouere præsidia, quæ cum naturæ nostræ sint aduersa, tunc cum summa vrget necessitas, adhibere est æquum. Nam quamquam in ephemera febre, mittunt sanguinem medici, expurgant in morbis, qui declinarunt, & omnem deposuere magnitudinem, nam in principio, & fine omnia imbecilliora; haud id faciunt, vt morbum illum, exiguum abigant, sed præseruantes ægrum: vnde mittunt in ephemera sanguinem, ne in putrem transeat: expurgant remisso iam morbo, quia vbi humorum cineres, non sunt extrusi, nouum postea solent arcessere affectum, quare semper magno morbo præsenti, aut imminenti, magna remedia adhibent: cumque possit morbus, tres ob causas euadere magnus, nempè propter partis afflictæ præstantiam, cacoetiam, aut propriæ essentiæ ratione, seu magnitudine affectus, exposcit hic, quacumque ex ratione euasit magnus, generosa præsidia: nam quæ minora sunt morbo, nunquam eum expugnare valebunt, cum omnis victoria fiat à proportione maioris inæqualitatis, vt lib. 14. à nobis dictum. Cæterum cum magnum remedium, aut venæ sectio sit, aut expurgatio, neque alterius vmquam Galen. meminit, est dubitatio, an liceat in quouis morbo magno, aut sanguinem mittere, aut expurgare, neutrum enim facimus in hectica, potissimum si firmata illa fuerit, & multum progressa: nec mittimus sanguinem in hydropisi, aut scirrho hepatis, lienisuè.

Cur in ephemera, & morbo iam remisso magnum adhibent medici quandoque remedium.

Morbus quauis ratione magnus magna remedia exposcit.

Nō tamen, semper erit illud venæ sectio, sed quandoque hęc interdū purgatio, aut victus ratio.

Affirmat nihilotamen minus Massaria, & ante ipsum quamplurimi alij, & quoties morbus magnus est, vires constant, & ætas permittit, sanguinem mitti consulit, nam ita monet Hippocrat. 4. de rat. vict. 19. Quod si medici omnes reformidant sanguinem mittere in hectica, hydropisi, morbo maligno, & summa cacochimia: haud quidem

dem abstinent, quia non indicatur à morbo: sed quia vires, quibus medicus vacare tenetur, reluctantur.

Oppositam habet sententiam communis ferè schola medicorum, quam nos sequuti sumus lib. 17. huius operis cap. 2. nempè statuimus, haud à sola morbi magnitudine phlebotomiam indicari, sed ab hac, vna cum vitioſ sanguinis inemendabili: non tamen propterea nego, quin vbi morbus sit magnus, magnum debeat præsidium admoueri, sed cum sit illud triplex, diæticum, chyrurgicum, & pharmaceuticum: est aliquod ex dictis admouendum, haud omnibus, velut agmine facto, morbi tentanda expugnatio: vtrum facere expediat, ex dictis constat abundè. Cæterum quod remedia magna, non sint illa duo dumtaxat, purgatio nimirum, & venæ sectio, patet manifestè ex Hippocrat. nam vbi prima part. aph. dixit, extremis morbis extrema esse opportuna remedia, subdit, quando itaque morbus, in suo vigore constiterit, tunc extremè tenuissimo victu vti oportet: quæ illatio esset omninò ridicula, si ea tantum essent generosa præsidia, venæ nimirum sectio, & purgatio. Galen. dicens, duo esse generosa præsidia magnauè, interpetrandus de remedio magno vacuante, nam laudans Hippocrat. sententiam, qua monebat, vt in principio morborum, siquid mouendum videtur, moueamus; quia poterat aliquis, quærere, quo pacto mouendum, & qui motus potissimum tentandi *sunt* ait *hac maximè quidem vena sectio, non numquam purgatio.* Aduerte preterea, haud dixisse Gal. hæc duo tantum esse generosa præsidia, sed hæc duo præcipuè, ac maximè. Sed quoniam id maximè patet, plura non addam, ne faculam soli addere videar. Constitutum sit itaque, remedia magna morbo magno, præsenti aut imminenti deberi, esse illa triplicia, ac modo hoc, modo alterum, modo omnia vsurpanda, pro varia morbi natura, & differentia. Vt si quis verbi gratia teneatur hydropisi, magnis certè hic indigebit remedijs, quando morbus est magnus, non solum, quia viscus nobile admodum, est affectum, sed quoniam morbo sua natura, non contemnendo tenetur, neque enim è quauis frigida intemperie fit, nè hepar sanguificet, sed vbi magna illa, & multum progressa: erunt autem remedia huic morbo idonea, quæ frigidam intemperiem valent extirpare, cumque illa à materia foueatur, vacuandi primo indicatio insurget; mox calefaciendi viscus & roborandi, quare duplex erit absoluenda indicatio, calfaciendi nimirum, & frigidam materiam, seu aqua sit, seu pituita, seu flatus, vacuandi. Quamobrem cum refrigeret venæ sectio, nec frigidam materiam dumtaxat vacuet, sed indiscriminatim omnia, quæ in venis habentur, abstinendum omnino ab hoc remedio magno, & pharmaciæ insistendum, & victui exiccanti; vnde parcendum

Quomodo Galen. dixit duo esse præsidia magna.

dum potui, exercendum, sudor prouocandus fames toleranda, ira-scendum, & quod non pauci est momenti, calido, & sicco in aere degendum. Atsi pleuriti quis corripiatur, cum sit illa inflammatio membranæ costas subcingentis, mox procurandum omni studio erit, vt inflammationis origo inhibeatur vnde: cum fiat illa à sanguinis confluxu, hic fluat transmissus, quia copia grauabat, aut quoniam à parte dolente attrahebatur, mox cogitandũ de sãguine minuẽdo, & fluxu cõpescẽdi: vnde extrahendus quãprimum sanguis erit; ita enim remedio vnico, & leniemus dolorem, & naturam exonerabimus, tolleturq; fluxionis occasio, quod maximè in initio procurandum; nã cum in initio cuncta sint imbecilliora, parum erit, quod fluxit, quod potest fluere, multum, propterea ab hoc præcipua indicatio desumenda deinde ob sãguinẽ fluxũ vacuabimus, ecce quomodo magnis morbis, quamquam magno remedio continuo occurramus, nunc tamen vtimur venæ sectione, nunc hac omissa, ad purgationem confugimus; qua arte occurrendum morbo magno, ratione cachoethiæ, capite sequenti dicemus.

Morbi maligni curatio. Cap. IX.

Maligni morbi ortus inhibendus.

Fiet hoc, eius causis amotis, ni id consequemur, procurandum secundo, ne venenata qualitas cordi communicetur.

MAlignus affectus, debet omni industria, omnique arte inhiberi, ne fiat; nam vbi inuasit, aut ita clam serpit, vt nos eius progressus omnino lateat, aut esto innotescat, vix aliquam curationem admittit, præsertim, si ad cor usque venenum sese effuserit. Cum vero inhibeatur affectus cuiusque generatio, vbi eius causæ abscindantur, erit omni via putredo inhibenda, quando ex summa putredine, venenata qualitas, ab hac morbus malignus; at vero eximiam contrahunt humores putredinem, cum putrem aerem, palustrem, & caliginosum inspiramus, cum prauis vescimur alimentis, cum gulæ, & Veneri, plus æquo indulgemus: cum curis præter modum angimur; quare recta horum omnium administratio procuranda, ne huic calamitati reddamur obnoxij. Quanti hoc momenti, docuit præter alios multos, Fauorimus philosophus, quippè, qui putauit, vt 2. noct. Attic. Gell. refert, idcirco Socratem, in illa pestilentiæ vastitate, quæ Athenienfium vrbem potissimum est depopulata, salubritatem corporis retinuisse, vt nequaquam fuerit communi cladi omnium obnoxius, quod à voluptatum illecebris, & passionibus animi cauisset. Cæterum quia tanta est quandoque huiuscemodi causarum sęuitia, aut necessitas; nam quandoque putrem aerem cogimur spirare, vel quia carceribus detinemur, aut quia, alterius imperio coacti per loca prauis halitibus infecta, iter facimus: prauis alij, ob inopiam, alimentis vescuntur: ita

mollos

molles alij, et sensibus mancipati, vt voluptatibus seruiant, quo fit vt succi contrahant insignem putredinem,& venenum: procurandum secundo, ne venenata illa qualitas ad cor vsque repat, & diffundatur; fiet hoc triplici genere remediorum, reuellentibus, & auocantibus alio succum venenatum, & putrem: roborantibus cor, ne prauos illos halitus recipiat,& extinguentibus illos,aut quouis alio modo corrumpentibus. Ad reuellendos halitus venenatos, seu succos, qui recta ad cor,impetu ferè proprio ferūtur,inuenere medici multa præsidia, enemata nempe, frictiones, purgationes, cucurbitulas multas tum siccas, cum scarificatas,& vesicatoria. Ad roborandum cor, antidota, vnde laudant theriacam,mitridatum, hyacinthum,alchermes,terram lemniam seu sigillatam,bolum armenum,& potissimum lapidem Bezoar, à quo cuncta alexipharmaca bezoartica dicta fuere, laudant pariter,& extollunt oleum chalcanti: neque assumendis tantum cordi addere vim procurant, sed & admotis: vnde inuenere multa olea, inter quæ eminet oleum M. Ducis Florentiæ,epitthemata varia, extractum theriacæ:ijsdem putant,venenatam qualitatem extingui,duplici,vt nomine prosint hæc antidota in huiusmodi affectibus, nimirum quia cordi vim addunt, & quoniam causam venenatum discutiunt.

Fiat hoc reuellentibus venenum, extinguentibus, & cor roborantibus.

Quod spectat ad reuellentia, quædam omnes admittunt, de alijs dubitant,an conueniant, & quidam admittunt, reijciunt alij. Nempè probant quidam scarificatas cucurbitulas, alij aut omnino reijciunt, aut litigant de loco,cui affigendæ. Venæ sectionem,non nulli commendant: timentes alij viribus,censent esse ab illa abstinendum: quanta de vesicatorijs controuersia? quanta de tempore purgationis lis,& discordia? Quamobrem, ne in re tanti momenti, & controuersa, Imperatorum more agere videamur, eia age, ad veritatis lancem illa appendamus;Quia vero laudant omnes enemata,& frictiones: dubitant,an sint ex vsu cucurbitulæ, vesicatoria, purgationes, de his disputemus, an ad reuellendum,conueniant; nam vbi ad cordis vsque substantiam,se propagauit,desperata res est, & vt Gal. ait, *quam medicinam excogitabis, ad eam putredinem, quæ cordis corpus occupauit?* & licet à venæ sectione exordium sumendum esset: quia tamen, alibi dictum de re ista, cucurbitularum vsus, examinandus succedit, non siccarum, constat enim pars,quæ affirmat ex ijs,quæ lib. de chyrurgia à nobis sunt dicta. Quæremus itaque an conueniant scarificatæ, potissimum, vbi aut maculæ, aut pūcta quædam, veluti morsus pulicum,cutim vniuersam fędarint, nam vbi natura, non tentauit hac via sarcinam humorum deponere, aut nullo modo cogitant de hoc remedio,aut libenter abstinent. Quia verò de hac difficultate,multa multi,neque enim quisquam de peste scripsit,qui de re ista,non scripserit,dicam pauca. Id ergo,ante omnia inspiciendum, vt hæc difficultas enodetur, an illa vaporum detrusio, à quibus cutis vario colore inficitur, sit symptomatica, an critica,an me-

An apparentibus maculis scarificatæ cucurbitulæ conueniant.

Ll diam

diã illa naturã habeat, vt partim sit critica, partim symptomatica; enimuero, si symptomatica sit, quis symptomata augere procuret? nec qui equã agendũ medico erit, si perfectè ea via, criticarit natura, n ãvt doctè Hip. *quæ iudicãtur, aut iudicata sunt integrè, ea sinere oportet.* Quoniã verò mediam ferè semper, hæc habent naturam, & partim criticæ maculæ illæ existunt, partim symptomaticæ: criticæ, quia noxiæ causæ portio excernitur, symptomaticæ, quia exiguum est, quod extrudit natura, quia intempestiuè, & materia nondum cocta; hinc dubitandi occasio insurgit, an sit sanguis mittendus per cucurbitulas, an vena potius tundenda, an nihil agẽdum: quod est quærere, sint ne vacuationes criticæ, quia nocuus educitur humor, symptomaticæ verò, ratione quantitatis, quia imminutę: & temporis, quia intempestiuæ, adiuuandæ, an cohibere eas satius? qua in re, & si vario modo, sit opinatum à medicis, & quidam cohibendas esse censeant, quia multo maius est detrimentum, quod ex boni vacuatione, infertur, quam emolumentum, quod nocui humoris eductio affert; si tamen experientię standum, procul dubio partem affirmantem sequemur; nam, vt mittam peculiares cuiusque obseruationes, mox enim dicent, confingi à nobis, vt hanc sententiam contumaciter tueamur, docet illud Galen. multis in locis, nam 1. epid. com. 4. scribit superasse Silenum nonam diem, quia octaua illi papulæ apparuerũt, paruæ, rotundæ, et rubentes: miraturque idem Hipp. quod Critoni, cui pes intumuerat, ac dolebat, magnisque erat maculis infectus, non miserit sanguinem, cum facile intelligere potuisset, non esse pedis digitum, capacem totius causæ, quæ morbum inuexerat: & exponens historiam eius, qui in horto Dealcis decumbebat, cum cætera symptomata damnasset, laudauit abscessum. Sed ne longa ægrotantium numeratione, quod in Hippo. reperies facilè, & Trincauell. congessit sub finem tractat. de febre pestil. te fatigem, ratione id suadebo. Vacuatur hic portio causæ facientis morbum: quare quamquam in principio fiat, te iuuabit, alioquin nec turgente materia, in principio vacuare liceret, si maius esset damnum, cum cruda materia vacuatur, quamquam nocua, propter boni admixtionem.

Prosint ne vacuationes symptomaticæ ratione quantitatis, & temporis. Affirmat auctor.

Dices, non esse eamdem rationem, sed longè diuersam: siquidem in turgentia materiæ, habemus naturam adiutricem, non vbi non turget, ac propterea fieri, ne lædat vacuatio illa, hæc vires prosternat. Non nego, vbi ita res accidat, prosterni à vacuatione facultates, non esse adiuuandam: at non semper ita accidit, sed vtrumque contingere obseruamus. Quamobrem erunt hę vacuationes adiuuandæ quandoque: cum vires præter modum ab illis læduntur, aut cohibendæ, aut sinendum, enimuero, quod dixit Hipp. 4. aph. 22. & Gal. ibidem, vt mittam mille alia loca, nihil benè vacuari in principio, ita intelligendum, vt bene adnotauit Vallesf. lib. 5. controu. c. 4. nulla vacuatio est laudata in principio ratione signi; significat enim irritari naturam, coactamque ante-

Et Hipp. ac Gale. explicat.

tem-

tempus insurgere, tametsi nihil vetet, quin tamquam causa, sit vtilis, ac propterea esse iuuandam.

At qua via, venę sectione, an cucurbitulis? Respondeo, si sit im minuta vacuatio, quia natura onere, & copia pressa, non valuit omnem deponere sarcinam, exoneranda natura à plenitudine, quod cum nullo remedio commodius fiat, quam vena secta, hæc aperienda. At si ex alia causa factum est, vt imminutè vacuarit natura, nempe, quia cutis fortasse adstricta, viæque impeditæ, commendo cucurbitulas scatificatas. Vide quę scripsimus lib. 18. c. 15. Ex his patet, non esse omnino auersandam purgationem in morbo maligno, tametsi non sit coctus, ni tamen alia abnuant, quæ ad purgationem rectè moliendam, præter concoctionem requiruntur, vt lib. præcedent à nobis dictum, nam si quandoque iuuat vacuatio, crudo adhuc morbo, licebit illam quandoque tentare, crudo adhuc morbo, præsertim si corpus fuerit præparatum. *Quo remedio iuuanda illa vacuatio.* *Purgatio quandoque optima in morbo maligno in principio.*

An & vesicatoria commoda? non me latet, multa de re ista scripta ab Hercule Saxonia, & Alexandro Massaria, nec solum non posse quicquam addi, sed multa detrahi, ad eo est diffusè ab vtroque de re hac disputatum, vt tamen paucis meam sententiam proferam, vt laudo illa, cum soporosus aliquis affectus, malignos hosce morbos comitatur, sic vbi nullo afficitur symptomate caput, aut calido, abstinerem libenter; non quod à corde, aut capite, prauo aliquo affectu laborante, & prauos humores vaporesque excipientibus, retrahendum non esse necessarium censeam, sed quoniam sunt alia multa, quæ valenter extrahunt, nec adeo calore nos lędunt, aut alia praua qualitate, qua non videntur, omnino carere huiusmodi caustica, & ignea præsidia: *Quid de vesicatorijs.*

Morbi uenenosi curatio. Cap. X.

VEnenosum morbum, duplicem esse, supra à nobis statutum, alterum, qui à veneno in nobis genito ortum habet, alium, qui à veneno externo, quodcumque illud sit, suam ducit originem. Quamobrem, cum de curando priori, à nobis sit dictum, est modo proposito ordini consentaneum, vt de curatione morbi venenosi, facti, aut qui a est assumptum venenum, admotum, aut morsu inflictum, pertractemus. Communis, veneni externi curatio, quatuor tantum scopis absoluitur, vacuatione veneni, seu assumpti, seu admoti, aut morsu inflicti: intercipientibus vias, per quas ad cor insinuatur: toborantibus cor, ne venenum admittat, & ijs tandem, quæ venenum extinguunt; nam, quamquam, vbi nos latet species determinata veneni, non valemus certum alexipharmacum exhibere (hoc enim optabilius esset) si tamen, est hac in re, fides adhibenda Galen. valet theriaca, & mithritidatum, nedum ad extirpanda venena omnia, seu intus genita, seu extra illata, *Quatuor facienda in morbi venenati curatione.*

sed & ad omnes morbos vel grauissimos fugandos, circulatorum more commendat, & extollit. Quare poterimus illis vti ad explendum hunc scopum.

Quid primum faciendum, quid postea.

In exequendis autem, quæ sunt indicata, etsi Diosc. commendet, & ipsũ sequuti quam plures, vt ante omnia illud procuremus, vacuare nimirum venenum assumptum, siue admotum, puto tamen, in eiuscemodi generis morbis, qui adeo festinant ad necem, illud conducere magis, si omnia simul adhibeantur, præsertim cum vnum præsidium alteri non aduersetur. Simul ergo veneni vacuatio tentanda, eiusdem qualitas inimica, & infensa retundenda: Cordi robur addendum, et viæ, per quas ad cor tendit, intercludendæ. Veneni vacuatio, per eas vias tentanda, per quas, facilè potest vacuari. Quare, si per os sit assumptum, vomendum: si per sedem, inijciendi clysteres: si morsu inflictum, scarificanda pars commorsa, mox affigenda cucurbitula, quæ habet vires valentes ad extrahendum, nam suctio ab homine facta, aut animali exenterato, & parti imposito, aut non ita prompta cuique est, aut non tentabitur cirra discrimen sugentis, quamquam os abluat lacte, vino, oleo, theriaca, aut demum, non valet ita extrahere, vt cucurbitula. Ad eumdem scopum consequendum, commendant quidam sudores, & ferè omnes pharmacum, à quo non abhorreo, vbi iam ad partes penitiores, sese insinuauit; atsi mox sit venenum porrectum, tutior erit vsus eorum, quæ vomitum valent procurare, nam sunt commoda magis, non solum, quia promptius venenum assumptum extruditur, sed quia oleum assumptum, butirum lac, pinguia quæque, & aqua calida, ni vomitu, venenum vacuent, aut per sedem, uia laxata extrudant: impacta in vijs, potissimum verò in meatibus, prohibent veneno aditum: quod cum non lateat circulatores nostri temporis, hoc remedio muniti, innoxiè non pauca venena assumunt, vt imponant Adstantibus, præstantissimum esse alexipharmacum, quod procurant vendere. Iuuat demum aqua calida bibita, & lac, quia habent vim extinguendi ardorem, quem vt plurimum solent venena inferre. Venæ sectio, tunc permittenda, cum aliqua induxit venenum symptomata, quæ ipsam exposcere videntur. Quæ vias intercipiunt, sunt ligaturæ supra partem commorsam, aut quæ adstrictoriam vim habent, si sit venenum assumptum, vt bolus armena, terra sigillata, sanguis draconis, cornu cerui vsti, terra melitensis, auri, & argenti folia. Quæ ipsum extinguunt, sunt calida quæque, inter quæ habet locum præcipuum allium, est enim theriaca rusticorum, vinum meracum & potens, aqua ardens, nam citissimè in totum diffunditur, dissipatque halitus prauos. Paratur hodie oleum chalcantis, & sulphuris, & in iure propinatur. datur quoque acetum ad dissecandos succos glutinosos ex fungis, & alia multa. Non minor sylua sese offert eorum, quæ cor ipsum valent cor-

Qua via vacuandũ venenum, & quibus.

Quomodo venenum intercipiendum.

Qua venenum extinguunt.

corroborare. Commendant alij alia: extollit theriacam Gal. mitridatumque, cui confectioni Rex Mitridates dedit auctoritatem, terram lemniam Græci quidam. Arabes lapidem Bezaar, herbam scorsoneram Hispani: est in frequenti vsu apud nostros hyacinthi confectio, alchermes: nec tantum assumptis cor roborare procurant, sed & admotis epitthematibus, & vnctionibus idem assequi student, quam ad rem consequendam, habent frequenti in vsu oleum Magni Ducis Florentiæ, & Mattheoli sunt, & alia multa, quæ quia passim inuenies apud quosque, qui de venenis scripsere, transcribenda propterea hic non curaui.

Quæ cor corroborāt.

Video pro huius libri coronide id esse reliquum, docere nimirum, qua methodo occurri possit veneficis morbis, scilicet qui Dœmonum opera inferuntur. Quia vero, qua ratione fiunt à qualitate, aut humore, aut quauis alia materia, nullam habent distinctam indicationem à reliquis, qui eiusdem sunt speciei. Qua verò ratione, à Dœmone fiunt, fouenturque, remedijs supernaturalibus expugnantur, de quibus ad Theologos spectat agere, nil dicam propterea ego, nam recte monet ille. Ne sutor ultra crepidam. Hic itaque finis erit huius libri, & totius operis. Da Deus, vt sit vtile, ne mihi tantum hanc vitam vixisse videar.

Cur de curandis morbis veneficis nihil scribat.

Errata sic corrigito.

Pag. 1. contoruertuūt. l. controuertunt.
2. quemmadmodum. l. quemadmodū.
3. priutio l. priuatio
4. phylosophus l. philosophus
5. afferūt l. afferunt, ibid. mali l. morbi
8. apprehendi l. apprehendendi
11. cenatus l. conatus, ibid. hy l. ly
14. sint l. sententia
16. vento l. ventri
12. curādas l. curandos, quibusuè l. quibus è, ib. arbitartur l. arbitratur
18. dicuntur l. dicentur
19. culto l. cultro
20. animatus l. anima actus
22. substantiam l. substantia
23. proximum l. peximum
26. minor probatur l. antecedens
27. excrementum l. excrementorum
28. fœmina l. fœminæ, ibi. vero l. viro
29. hermes l. hernias ibid. commenta l. commentæ
30. obnoxij l. obnoxios, ib. difficulis l. difficilis, ib. caleuli l. calculi
31. conuinctum l. coniunctam, ib. quare l. qua: iilarum l. illarum, ib. causam cōiuncte l. causæ coniunctæ
35. sōus l. somnus
36. opinio l. opiniones, ibi. respondītur l. respōdetur, ib. morti l. mortis, ib. 2. l. 3. prob 40. ib. verba illa in margine Turis. rectius debent legi post lij loco
45. calore l. caloris
53. arei l. aerea
59. concepa l. concepta
60. repignat l. repugnat
61. fascinatur l. fascinationis
62. certa l. cera
63. accidentes l. audientes
67. incursari l. incusari

70.

70.flen l. fen.
71.alierum l.aliarum
72.fymptoma l. fymptom.
91.corrumpiendi l.corrumpe ndi
99.immutata l.mutata
100. quartæ l tertiæ
105.Tatibula l.Thrafib.
115.probant l.probat,ibid.ni meatur, l.ni meatus fint peruij, erit
117.morbum l.morborum
119.priuat er l.priuatur
121.virutem l.virtutem
122 precedit l.procedit
125.facte l.facto
149.fugiente l. fugientem
156.quada l. quadam
159.philofopha l.philofophiæ
162.eoufq; l.cuiq;
164.effundi l.effundi
165.cafu l. vfu,ibid.cuuis l.cuiuis
166.externis l. externi
168.daret l. dant
169.affecta l.affectæ, ib.Hyp. l.Hip.
170.cani l.canis
171.ab l.ob, ibid.ægere l.aere
172.febri l.febre,ibid.domom l. domum: ib.vnflagare l.conflagrare, ibid.non primo l.frequenter,ib.reeditur l.red ditur cogerat l.congerat
173.fubftantiam l.fubftantia ib.mul.l.male, ib.12.par.prob.4. raraq; l. rareq; ibid. quoq; l.quæq;
174.prodant l. prodat
175.iudicantur l.iudicentur,ib.quā l quia
176.quidam l. quidem, vitialis l.vitalis
178.fore l.fore,ib.naturæ l.natura
194. vitio à tolle à fponfiuuis l. fpontinis
196.Cynius l.Cynicus
200. initus l. intus, Tomoteo l.Timæo
201.cauidi l.calidi, conquoquar l.concoquant
206.captam l.ineptam
210. elabe rantur l.elaborantur, deriuaet l.deriuati, effectus l.affectus
211.meum l.meo fenfu
213.produere l.producere

215.prauis l.paruis
219.meueri, l.moueri
221.tamen l tanta, 223.2.l.1.
224. quoq; l. quæque ibid. aut l.haud 16. ob l. ab
228.Mercurialis l Mercuriali
259.arteria l.attenuata
261.procedere l.præcedere
266.eplafiario l. feplufiario
267.deijciant l.iudicent,verum l.veram, fecundum l. fecundam:dilationem l. dilatationem , omnium l.omnino,vtroque l.vtramque
268.poriatiua l. priuatiua
269.conftructio l. conftrictio, diorotu l. dicrotum
170. nam l.non, alios l.alteri
272. chypeum l. clipeum
281.eft tolle,turdidæ l. turbidæ
282.inftari l.inftar, certa l. certa
283.certæ l.caufæ, exrata l.errata : tum l. tamen
284.vnam l.vna , renere l.Venere
287.tentatur l.tentantur
288. & quidam l & quidem
289.differet l. differat
291. billi l.bili, concrenofa l.cancerofa, ob l.ab.
292.excipiat l.euincet, multum l malum
293.fempore l.tempore,difcunt l.difcutit
294. vos luiffe l. vofuiffe, breuiore l.breuiores,aque l.æquæ
295.mifcelle l.mifcella, fortunatam l.for tunatum.
297.concedunt l.concedant
298. ægquæ l.æquè
300.minus l.nomen,critius l.criticis,purgetur l purgentur, orifim l.crifim
301. diffinito l. diffinio, diuturnio l. diuturnis
303.indicatura l.iudicatura, peracti l.peracuti, paro l.pari
304 nuberculam l.nubeculam , c.3. l.c.4.
306.para l.parte,corripiatur l.corrigatur, trafmittat, l.tranfmittant, alijs l. alij
305.alios l.alias
308 corripiēdus l.corrigēdus, locis l.loc
310.

310.201.l.20.intelligatus l.intelligatur
312.34.l.24.rerfi l. verum doceat l.docet
316 afflictus l.afflicta
317. quæuis l. quauis
319 garbit l.quibit
320.die l.dies. 321.agenti l.agentis
323.nimirum l.nimiũ,innocẽs l.innocuos
325.ille l illa,metuit l.metaunt
338.si l.se 344 qnam l.quem
346.pestis l.pedis 347. curum l.cur à
348.ij l ijs, eneniat l.conueniat
350 debilitatem l.debilitantem
352.crassas l.crassa
353.deliquere l.delinquere
354.muta l.mutata,ibi.l. ita locũ illũ;nam eãdem ob causam subtrahimus in initio vlcerum : nempè, vt inhibeamus humorum confluxum:Possem ?
358.eumdem l contra, innamerabiles l.innumerabiles, gustu l.gustui
359.paulũ l.paululum,superet l.superent, aliunde l. abunde , qui negant l. qui (affirmant
365.virtus l.victus, hac l.hæc
367.vnde l.vide,conueniũ l. conueniunt
368. bili l.bilis
369.l.maximè infestat status illorum mor (borum
370.imminente l.imminentis
372.debiliatq; l.debilitatque , loquaulos l.loquaculos,cullulis. l.cucullis
374.aqua l.aquæ 377. aquam l.aqua
378.mouemur l.monemur,cyrrijs l.cyprijs
379.emorsos l.emersos, interne etq; l. interno eoq; reficitum l.reficiant,quæ l.quem,peragarint l.peragrarint,cõmandarint l.commendarint
380.meditatis l. medicatis (lior
381.naturæ l.natura,eligibiliter l.eligibi-
382.hoc l.hic (margine
383.quibus crassa tenuis, tolle , & lege in
385.inodoso l inodorum,aquorum l.aquosum,aalido l.valido
386.iunctæ l.iunctus, antiqui l.antiquã, alium l.aluum,vt tolle (tuor
387.aqua l.aquę,aut quatuor l.aut ne qua
388.prefitentur l.profitentur
388.bona l.noua 390.hæc l. has
391.laborant l.laborantes,sumat l.sumãt, superbibat l.superbibant, crassissimo l.crassissima
392.post roris , adde idem,progignitur l. (gignuntur
393 non multis,tolle non
395.illa l.illis,prout l.dãnat, dutæ l.duræ
396.placat l.placent
397.dicarit l dicaris
400.hac l.hæc
403.aquæ l. qnæ capacea l.capacia, exhibare l.exhilerare
408.inungenda l. inungenda,frigidi l.frigidis precta l. recte quia tolle
410.vtpores l.vapores, dissoluuntur l.dissoluantur
415 tempo rerecedente l.tẽpore recedẽte
417. quinque l. quique, recessi l. recessit, exolutoi l.exolutio
420.sanguinolenta l. sanguinolentam , finit l.finita, sunta l. sunt
421. in fine capitis adde;falsum falsum,& ad extollendam hominis continentiam confictum,vel vt hac arte incõtinentes homines maiorem peccandi licentiam sibi vendicent
422.inferre l.infert, petor l.peior
423. virium l. virum
424.nostes l.noctes, initia l.inita,abstregẽdi l.abstergendi, mortalis l.moralis, meribus l. moribus
425. quamquem l. quamquam, e l. à
426.eer l.per,turbatur l.turbamur,& tolle
427.extenuentque l.extenuetque
428 fluere l.fluore , curatur l.curantur
429.dicendarum l. dicendorum , fueris l. fuerit, loca l.longa
430.primã l.primum , proprius l.propius
431.explicatur locus Hippoc ponenda in margine
432 ortum l.eorum, manui l.magni,naturaijs l.naturalis, vitium l.virium
437.& in cienci tolle, vteri l.veteri
438 quę l.qua
441 aliquid, l.aliud,quia l.quod
442.probo l.probè, exhibet l.exhibeo,vel f ctionem l. vel per
475.obstructos l.obstructas
479.verbo l.vero

481.superuenientibus l. superuenientibus
483.versutius l. versatus
484 auctra l.acuta
485.conuenic l.conuenit
486.diere l.ducere,reuocare l.reuocari
487.necessariã l. necessarium, vena l.vna eumdem l.eundum
489.viuent l. viuent, exp.tolle
491.deort1 l.deorsũ,penamus l.ponamus
492 peruentus l. peruetus
494. natura l. naturæ
496. purgatnr l.purgantur, periculosius l. periculosus
501.palmitæ l.palmite
514.inchinante l.inclinante
516.deberi l.debere
520.bolormeno l.bolo armena, firi l. fieri
521. imitata l.irritata
522.debet l.dolet,an l.at
523.annita l.annona.
524.fimmũtur, l.sumuntur,ijsq; l.ijq; ijdẽ
525. docendum l.decedendum (l. ijsdem
528 compescendi l. compescendo, fauorimus l.fauorinus.

F I N I S.

Imprimatur.

Alex.Bosch.Episc.Carin.Vic.Gen.

M. Fr. Dominicus Grauina Ord. Præd. Curiæ Archiep.Theol.

Lelius Abbas Tastius deput. vidit.

